מחשבת ישראל · אחרונים

חורב

רבי שמשון ב"ר רפאל [הרש"ר] הירש

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חורב

רבי שמשון ב"ר רפאל [הרש"ר] הירש

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חורב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 15
פרק ב 15
פרק ג 16
פרק ד 16
פרק ה 17
פרק ו 17
פרק ז 18
פרק ח 19
פרק ט 19
פרק י 20
פרק יא 20
פרק יב 21
פרק יג 22
פרק יד 22
פרק טו 23
פרק טז 23
פרק יז 24
פרק יח 25
פרק יט 26
פרק כ 27
פרק כא 27
פרק כב 28
פרק כג 28
פרק כד 29
פרק כה 29
פרק כו 29
פרק כז 30
פרק כח 30
פרק כט 31
פרק ל 31
פרק לא 32
פרק לב 32
פרק לג 33
פרק לד 34
פרק לה 34
פרק לו 35
פרק לז 36
פרק לח 36
פרק לט 37
פרק מ 37
פרק מא 37
פרק מב 38
פרק מג 38
פרק מד 38
פרק מה 39
פרק מו 39
פרק מז 40
פרק מח 40
פרק מט 41
פרק נ 41
פרק נא 42
פרק נב 43
פרק נג 43
פרק נד 44
פרק נה 44
פרק נו 44
פרק נז 45
פרק נח 45
פרק נט 45
פרק ס 45
פרק סא 46
פרק סב 46

פרק סג 46
פרק סד 47
פרק סה 47
פרק סו 47
פרק סז 47
פרק סח 48
פרק סט 48
פרק ע 48
פרק עא 49
פרק עב 50
פרק עג 51
פרק עד 53
פרק עה 54
פרק עו 54
פרק עז 55
פרק עח 55
פרק עט 56
פרק פ 56
פרק פא 56
פרק פב 57
פרק פג 57
פרק פד 58
פרק פה 58
פרק פו 59
פרק פז 59
פרק פח 59
פרק פט 60
פרק צ 60
פרק צא 60
פרק צב 61
פרק צג 62
פרק צד 62
פרק צה 63
פרק צו 63
פרק צז 64
פרק צח 65
פרק צט 65
פרק ק 66
פרק קא 66
פרק קב 67
פרק קג 67
פרק קד 68
פרק קה 69
פרק קו 70
פרק קז 70
פרק קח 71
פרק קט 71
פרק קי 72
פרק קיא 72
פרק קיב 73
פרק קיג 74
פרק קיד 74
פרק קטו 75
פרק קטז 75
פרק קיז 76
פרק קיח 76
פרק קיט 77
פרק קכ 77
פרק קכא 77
פרק קכב 78
פרק קכג 78
פרק קכד 78
פרק קכה 79
פרק קכו 79

פרק קכז 80
פרק קכח 80
פרק קכט 80
פרק קל 81
פרק קלא 81
פרק קלב 81
פרק קלג 81
פרק קלד 82
פרק קלה 82
פרק קלו 82
פרק קלז 83
פרק קלח 83
פרק קלט 83
פרק קמ 86
פרק קמא 86
פרק קמב 87
פרק קמג 87
פרק קמד 88
פרק קמה 88
פרק קמו 88
פרק קמז 90
פרק קמח 91
פרק קמט 93
פרק קנ 100
פרק קנא 101
פרק קנב 102
פרק קנג 102
פרק קנד 103
פרק קנה 104
פרק קנו 104
פרק קנז 105
פרק קנח 106
פרק קנט 106
פרק קס 107
פרק קסא 107
פרק קסב 108
פרק קסג 109
פרק קסד 109
פרק קסה 110
פרק קסו 111
פרק קסז 112
פרק קסח 112
פרק קסט 113
פרק קע 114
פרק קעא 114
פרק קעב 115
פרק קעג 116
פרק קעד 117
פרק קעה 117
פרק קעו 118
פרק קעז 118
פרק קעח 118
פרק קעט 119
פרק קפ 120
פרק קפא 121
פרק קפב 122
פרק קפג 124
פרק קפד 124
פרק קפה 125
פרק קפו 126
פרק קפז 127
פרק קפח 127
פרק קפט 128
פרק קצ 128

פרק קצא 129
פרק קצב 129
פרק קצג 130
פרק קצד 131
פרק קצה 131
פרק קצו 133
פרק קצז 133
פרק קצח 134
פרק קצט 135
פרק ר 136
פרק רא 136
פרק רב 137
פרק רג 137
פרק רד 138
פרק רה 139
פרק רו 140
פרק רז 141
פרק רח 142
פרק רט 142
פרק רי 143
פרק ריא 144
פרק ריב 144
פרק ריג 145
פרק ריד 145
פרק רטו 147
פרק רטז 148
פרק ריז 149
פרק ריח 149
פרק ריט 150
פרק רכ 151
פרק רכא 152
פרק רכב 152
פרק רכג 154
פרק רכד 156
פרק רכה 157
פרק רכו 158
פרק רכז 160
פרק רכח 161
פרק רכט 163
פרק רל 164
פרק רלא 164
פרק רלב 165
פרק רלג 166
פרק רלד 166
פרק רלה 168
פרק רלו 168
פרק רלז 170
פרק רלח 172
פרק רלט 174
פרק רמ 175
פרק רמא 175
פרק רמב 176
פרק רמג 177
פרק רמד 178
פרק רמה 179
פרק רמו 180
פרק רמז 183
פרק רמח 184
פרק רמט 186
פרק רנ 186
פרק רנא 187
פרק רנב 188
פרק רנג 189
פרק רנד 190

פרק רנה 190
פרק רנו 190
פרק רנז 192
פרק רנח 193
פרק רנט 194
פרק רס 195
פרק רסא 196
פרק רסב 196
פרק רסג 197
פרק רסד 197
פרק רסה 197
פרק רסו 198
פרק רסז 198
פרק רסח 199
פרק רסט 200
פרק רע 202
פרק רעא 202
פרק רעב 203
פרק רעג 204
פרק רעד 204
פרק רעה 205
פרק רעו 206
פרק רעז 207
פרק רעח 208
פרק רעט 209
פרק רפ 210
פרק רפא 210
פרק רפב 211
פרק רפג 211
פרק רפד 212
פרק רפה 212
פרק רפו 213
פרק רפז 213
פרק רפח 214
פרק רפט 214
פרק רצ 214
פרק רצא 215
פרק רצב 216
פרק רצג 217
פרק רצד 217
פרק רצה 218
פרק רצו 219
פרק רצז 219
פרק רצח 220
פרק רצט 221
פרק ש 221
פרק שא 222
פרק שב 223
פרק שג 223
פרק שד 225
פרק שה 226
פרק שו 227
פרק שז 228
פרק שח 229
פרק שט 229
פרק שי 230
פרק שיא 231
פרק שיב 232
פרק שיג 232
פרק שיד 234
פרק שטו 236
פרק שטז 237
פרק שיז 237
פרק שיח 239

פרק שיט 240
פרק שכ 241
פרק שכא 241
פרק שכב 243
פרק שכג 244
פרק שכד 245
פרק שכה 246
פרק שכו 247
פרק שכז 248
פרק שכח 249
פרק שכט 250
פרק של 251
פרק שלא 252
פרק שלב 253
פרק שלג 254
פרק שלד 255
פרק שלה 257
פרק שלו 257
פרק שלז 258
פרק שלח 260
פרק שלט 260
פרק שמ 261
פרק שמא 261
פרק שמב 262
פרק שמג 263
פרק שמד 263
פרק שמה 264
פרק שמו 265
פרק שמז 266
פרק שמח 267
פרק שמט 267
פרק שנ 268
פרק שנא 268
פרק שנב 269
פרק שנג 269
פרק שנד 270
פרק שנה 270
פרק שנו 272
פרק שנז 273
פרק שנח 273
פרק שנט 274
פרק שס 275
פרק שסא 276
פרק שסב 277
פרק שסג 278
פרק שסד 279
פרק שסה 279
פרק שסו 280
פרק שסז 281
פרק שסח 281
פרק שסט 282
פרק שע 283
פרק שעא 284
פרק שעב 285
פרק שעג 285
פרק שעד 287
פרק שעה 287
פרק שעו 289
פרק שעז 289
פרק שעח 291
פרק שעט 291
פרק שפ 293
פרק שפא 295
פרק שפב 296

פרק שפג 296
פרק שפד 297
פרק שפה 298
פרק שפו 298
פרק שפז 299
פרק שפח 300
פרק שפט 300
פרק שצ 302
פרק שצא 304
פרק שצב 305
פרק שצג 305
פרק שצד 306
פרק שצה 307
פרק שצו 308
פרק שצז 309
פרק שצח 310
פרק שצט 310
פרק ת 311
פרק תא 312
פרק תב 312
פרק תג 313
פרק תד 314
פרק תה 315
פרק תו 315
פרק תז 315
פרק תח 316
פרק תט 317
פרק תי 319
פרק תיא 319
פרק תיב 320
פרק תיג 321
פרק תיד 321
פרק תטו 322
פרק תטז 322
פרק תיז 323
פרק תיח 324
פרק תיט 324
פרק תכ 325
פרק תכא 325
פרק תכב 326
פרק תכג 326
פרק תכד 327
פרק תכה 327
פרק תכו 328
פרק תכז 329
פרק תכח 331
פרק תכט 332
פרק תל 333
פרק תלא 335
פרק תלב 335
פרק תלג 336
פרק תלד 336
פרק תלה 337
פרק תלו 337
פרק תלז 337
פרק תלח 338
פרק תלט 339
פרק תמ 339
פרק תמא 340
פרק תמב 340
פרק תמג 341
פרק תמד 342
פרק תמה 343
פרק תמו 343

פרק תמז 345
פרק תמח 347
פרק תמט 349
פרק תנ 350
פרק תנא 352
פרק תנב 353
פרק תנג 356
פרק תנד 357
פרק תנה 362
פרק תנו 363
פרק תנז 364
פרק תנח 364
פרק תנט 365
פרק תס 366
פרק תסא 366
פרק תסב 367
פרק תסג 368
פרק תסד 370
פרק תסה 372
פרק תסו 372
פרק תסז 373
פרק תסח 374
פרק תסט 375
פרק תע 376
פרק תעא 379
פרק תעב 381
פרק תעג 383
פרק תעד 384
פרק תעה 384
פרק תעו 386
פרק תעז 387
פרק תעח 387
פרק תעט 388
פרק תפ 389
פרק תפא 390
פרק תפב 391
פרק תפג 394
פרק תפד 395
פרק תפה 395
פרק תפו 395
פרק תפז 397
פרק תפח 398
פרק תפט 399
פרק תצ 401
פרק תצא 401
פרק תצב 403
פרק תצג 403
פרק תצד 403
פרק תצה 406
פרק תצו 409
פרק תצז 410
פרק תצח 410
פרק תצט 411
פרק תק 412
פרק תקא 413
פרק תקב 413
פרק תקג 414
פרק תקד 415
פרק תקה 416
פרק תקו 416
פרק תקז 417
פרק תקח 418
פרק תקט 419
פרק תקי 420

פרק תקיא 420
פרק תקיב 420
פרק תקיג 420
פרק תקיד 421
פרק תקטו 422
פרק תקטז 423
פרק תקיז 423
פרק תקיח 424
פרק תקיט 426
פרק תקכ 427
פרק תקכא 428
פרק תקכב 429
פרק תקכג 429
פרק תקכד 430
פרק תקכה 431
פרק תקכו 432
פרק תקכז 432
פרק תקכח 432
פרק תקכט 433
פרק תקל 434
פרק תקלא 435
פרק תקלב 435
פרק תקלג 435
פרק תקלד 437
פרק תקלה 438
פרק תקלו 438
פרק תקלז 439
פרק תקלח 439
פרק תקלט 441
פרק תקמ 442
פרק תקמא 442
פרק תקמב 443
פרק תקמג 443
פרק תקמד 444
פרק תקמה 444
פרק תקמו 445
פרק תקמז 445
פרק תקמח 446
פרק תקמט 448
פרק תקנ 448
פרק תקנא 449
פרק תקנב 452
פרק תקנג 453
פרק תקנד 454
פרק תקנה 456
פרק תקנו 458
פרק תקנז 460
פרק תקנח 461
פרק תקנט 462
פרק תקס 463
פרק תקסא 464
פרק תקסב 465
פרק תקסג 465
פרק תקסד 466
פרק תקסה 467
פרק תקסו 468
פרק תקסז 468
פרק תקסח 469
פרק תקסט 470
פרק תקע 471
פרק תקעא 472
פרק תקעב 474
פרק תקעג 476
פרק תקעד 477

פרק תקעה 477
פרק תקעו 478
פרק תקעז 479
פרק תקעח 480
פרק תקעט 480
פרק תקפ 482
פרק תקפא 482
פרק תקפב 484
פרק תקפג 486
פרק תקפד 487
פרק תקפה 489
פרק תקפו 490
פרק תקפז 492
פרק תקפח 492
פרק תקפט 493
פרק תקצ 494
פרק תקצא 495
פרק תקצב 495
פרק תקצג 496
פרק תקצד 498
פרק תקצה 498
פרק תקצו 499
פרק תקצז 501
פרק תקצח 502
פרק תקצט 503
פרק תר 504
פרק תרא 504
פרק תרב 505
פרק תרג 506
פרק תרד 507
פרק תרה 508
פרק תרו 509
פרק תרז 510
פרק תרח 511
פרק תרט 513
פרק תרי 514
פרק תריא 515
פרק תריב 515
פרק תריג 516
פרק תריד 519
פרק תרטו 520
פרק תרטז 521
פרק תריז 522
פרק תריח 522
פרק תריט 523
פרק תרכ 523
פרק תרכא 525
פרק תרכב 526
פרק תרכג 527
פרק תרכד 527
פרק תרכה 529
פרק תרכו 530
פרק תרכז 531
פרק תרכח 532
פרק תרכט 535
פרק תרל 535
פרק תרלא 536
פרק תרלב 536
פרק תרלג 537
פרק תרלד 538
פרק תרלה 538
פרק תרלו 538
פרק תרלז 539
פרק תרלח 541

פרק תרלט 542
פרק תרמ 542
פרק תרמא 543
פרק תרמב 543
פרק תרמג 546
פרק תרמד 547
פרק תרמה 548
פרק תרמו 548
פרק תרמז 551
פרק תרמח 552
פרק תרמט 552
פרק תרנ 552
פרק תרנא 554
פרק תרנב 555
פרק תרנג 556
פרק תרנד 556
פרק תרנה 557
פרק תרנו 557
פרק תרנז 558
פרק תרנח 559
פרק תרנט 560
פרק תרס 562
פרק תרסא 563
פרק תרסב 564
פרק תרסג 566
פרק תרסד 566
פרק תרסה 567
פרק תרסו 567
פרק תרסז 572
פרק תרסח 573
פרק תרסט 573
פרק תרע 574
פרק תרעא 575
פרק תרעב 578
פרק תרעג 578
פרק תרעד 580
פרק תרעה 581
פרק תרעו 583
פרק תרעז 584
פרק תרעח 590
פרק תרעט 592
פרק תרפ 593
פרק תרפא 595
פרק תרפב 597
פרק תרפג 599
פרק תרפד 601
פרק תרפה 602
פרק תרפו 603
פרק תרפז 604
פרק תרפח 604
פרק תרפט 608
פרק תרצ 610
פרק תרצא 613
פרק תרצב 614
פרק תרצג 616
פרק תרצד 617
פרק תרצה 618
פרק תרצו 618
פרק תרצז 618
פרק תרצח 620
פרק תרצט 621
פרק תש 621
פרק תשא 621
פרק תשב 622

פרק תשג 623
פרק תשד 623
פרק תשה 624
פרק תשו 624
פרק תשז 626
פרק תשח 626
פרק תשט 627
פרק תשי 627
פרק תשיא 628
פרק תשיב 628
פרק תשיג 629
פרק תשיד 630
פרק תשטו 631
פרק תשטז 632
פרק תשיז 633
פרק תשיח 635
פרק תשיט 635

פרק א

א: אלוהות — קבלת עול מלכות שמים.

אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ', ב').

פעולת הדעת ופריה לחיים — אולם לא בדעת בלבד יגמלו החיים ופרי ישוו למו, יען הדעת לא תספיק לזה ותושיה נדחה ממנה לכן, את אשר רכשת לך בכלל בחוג הדעת, עליך לכוננו ולסעדו, למען יהיה קרוב הדבר אליך מאד ביחס אל עצמך, את שהכרת לדעת אל נכון, עליך להחזיק במעוזו, הוציאהו מכלל ידיעה והכניסהו בקרב הלב, שהוא מקור החלטות הדעת — לחיים תוצאות — הבר המתאמת והמאושר דרוש לחדור כלו כליל בקרבך, עד כי יהפך לחלק מעצמותך, להיות מאז והלאה יסוד מוסד לפעולותיך — ורק אז חלקו בחיים.

פרק ב

אמנם כן הוא גם בדבר הרעיון הגבוה מעל גבוה — ברעיון "ה". ולוא יהי, כי קנית אותו לא ע"י אותות השכל העיוני בלבד ומופתי משפטיו, אשר יחרוץ בעינים סגורות ובאזנים אטומות מול פני התבל ומלואה — לוא גם עיניך רואות את ה' בטבע, אזניך תשמענה את הוד קולו בתולדות בני אדם, לוא גם כתבי הקדש יביעו לך כמאז אמר מהליכות אל מלכך בקדש ודבר הופעת שכינת כבודו בדברי הימים וקורות הדורות — אבל אתה השגת את כל אלה רק בשכלך ושמרת זאת בזכרונך בלבד — כל עוד לא קבעת ברוחך, בנפשך ובלבבך, כי ה' אמנם ה' אלהיך הוא, כל עוד לא תחוש בכל עצמותך, כי אכן ה' אלהיך הנהו — כל עוד גם הרעיון המאד — נעלה הזה זקנה לו זכות אזרח רק בצוח ראשך בלבד — הנה גם רעיון כל הרעיונות הזה, גם הוא עודנו לא ישוה פרי לחיים. ולוא גם תשוה לנגד עיניך את העולם כלו, כי הנהו היכל ה', מקדש מלך עליון המושל בכל וכל יכול, אבל לא תחוש בנפשך בכל מקום, אשר שמה תדרוך כף רגלך בהיכל הזה, כי גם הוא הנהו אדמת קדש להי— ואם גם תכיר לדעת בכל צבא יצורי הבריאה, כי הנה הנם מחנה כבד מחיל צבא משרתי אל, עבדי ה' כלמו — ואם גם תחוש, כי הנך יצור ה', אבל לא תרגיש בך ובעצמך, כי כמוהם כמוך עבד ה' הנך גם אתה, לוא גם נוכחת לדעת, כי תעודת ישראל היא מאד נעלה וכי במנת גורלו הנהר אמנם כלי מחזיק ברכה ביד ה' לחנוך האנושית — אבל את עצמך לא תחשוב, כי הנך כלך כליל בן־ ישראל, בת־ ישראל, הביטה וראה! הן אז הדעת שלך כלא נחשבה — מדעת כזאת לא יגמלו החיים ופרי לא ישוו למו.

פרק ג

לכן במבוא לחיי ישראל כתוב לאמר: "אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", "אנכי ה', אנכי אלהיך!

"אנכי", עצם שמציאותו מצד עצמו, מחוץ להעולם וממעל לו — ה', אשר אמנם בכל זאת בחסד אהבתי, בעת רצון, קראתי את העולם כלו אל מציאותו, (ה', עולם חסד יבנה), בחסד אהבתי אחזיק ואכלכל את צבא היצורים, באהבה ובחסד קראתי ביחוד למאהבי להאנושית להתפתחות החיים בראש כלם בבחירה חפשית. אנכי, אנכי אנהל דורות עולמים, את העבר, את ההוה ואת העתיד לשלמות התפתחותם באחדות כללית, ואנכי בגלל חפץ חסדי זה למין האנושי לחנוכו בחסד אהבתי "הוצאתיך מארץ מצרים" — נטיתי ידי בהליכות עולם גם פעלתי למענך בתולדות בני אדם, ויותר מכלם נגליתי אליך בפועל ובמעשה בתור בורא הכל, כל יכול, מסדר, מחזיק ומכלכל חיים ושליט על הטבע, גם בתור בורא, מסדר, שופט, מחנך את חיי האנשים בכל עם ועם ומושל בלאומים, ולכן אתה הלא תחזיק במעוזי, יען אתה הלא לא תוכל לכחש בנסיון של עצמך, ואם גם בני נכר ולוא גם כל העולם כלו יכחשו לי — אנכי, "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אנכי נהייתי לך לבורא בפעם שנית, ואם כל איש ואיש בתור יצור שדי קרוא הלום להיות, עבד ה', הלא עליך החובה כפולה ומכופלת לקדש עצמך, אותך וכל אשר לך, להיות כלי מחזיק ברכה לעבודתי, בעוד הנך נושא את דגל האמר — סלה.

פרק ד

"אנכי ה' אלהיך"! הנני בוראך, מחוקקך, שופטך, המפקד את צבא רעיוניך, רגשותיך, דבריך ופעולותיך — עליך להביט על כל קנין פנימי וחיצוני כי מידי הוא לך — כל נשימה ונשימה מחייך, היא מתנת ה' לך להיות חלקך בחיים — עליך לחשוב עצמך וכל אשר לך, כי קנין שלי אתם, "שאתה ושלך שלי" וקדש עצמך כלך כליל אלי, אלי, עם כל חלק וחלק מקנינך ובכל חלק וחלק מזמנך, ברוח, ברגש, בכח הגוף וברכוש, קדש עצמך אלי! אלי בדבורך ובמפעלך! להיות כלי יוצר בידי ומוציא לפועל את רצוני עם כל אשר אתך ובאשר יהיה לך, בוא נא והכנס ככה בחופש ובבחירה בתוך "מקהלת יצורי הבריאה" בתור יציר כפי, עבדי אתה, איש־ישראל!.

פרק ה

זה השער להי ולחיי ישראל, זה הוא התנאי והיסוד מוסד לכל הכתוב עוד לחיי ישראל. הבה עלם בן ישראל! עלמה בת ישראל! אם שמת לבך להתבונן על כל הכתוב בתורה עד האמר — סלה הזה,[1] אם רוח התורה אצלה מהודה ורוחה על רוחכם ולמדתם לדעת את ה', למדתם להכיר את ה' בתבל, באנושית ובישראל, אם למדתם לדעת את כבוד האדם וכבוד איש־ישראל הנאמן ביסוד המעלה — והרעיון הכביר ונאור: "כי הנכם בעצמכם בעלי השם ונושאי דגל שם איש־ישראל" מלא את כל חדרי לבבכם בהדרת־קדש ובחרדת־קדש, הבה! קרבו נא הלום, גשו הנה אל סף היכל החיים של איש ישראל וקדשו עצמכם לחיי איש ישראל אלהי! בואו נא, וקבלו עליכם עול מלכות שמים, קבלו עליכם את ה', להיות ה' אלהיכם וקדשו עצמכם אליו בתור עבדי ה' אלהיכם, עם כל אשר לכם, כי הנכם עבדיו בכל חלק מחלקי הזמן ובכל נשימה מנשימת אפכם — עבדי רצונו הקדוש אתם — אישי ישראל!.

פרק ו

ב: אחדות.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'):

וידעת היום והשבת אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (דברים ד' ל"ט).

שמע ישראל ושים לבך להבין, שמע את כל זאת מנסיון עמך, מדברי ה' אלהיך, צא ולמד, דע והכר והוקיר בעד החיים: כי ה', אשר אותו הכרת לדעת, שהוא ה' אלהיך, כי ה' אלהיך הוא "ה' אחד". ואם כי התבל תציג ותשוה לנגד עיניך חזיונות מחזיונות שונים: בריאה, סדר, החזקה, פה קריאה למציאות ושם לאפיסת המציאות, אבים (קיימע) לציץ ופרי, פרי לרקבון ואבק, אבק ורקבון לזרע וצמח מחדש, פה תנוח האבן סגורה ומסוגרת בפני עצמה ושם הצומח יתפתח לברכה, הנך רואה את הבעל חי, מתחרה בתעצומות עזו לפעולה עצמותית, ואת האדם המסיר מעליו את כבלי "ההכרח" יתיצב לפניך בתור בעל פועל בבחירה חפשית — חוק ולא יעבור שורר בעולמות השמים ותמורה תמידית שלטת בהתפתחות התבל.

[1] דברי התורה עד התגלות ה' על הר סיני, אשר חין ערכם ומעלתם בארתי ביסוד מוסד בחלק הראשון מספרי "מוריה" ובספר "אגרות צפון" (הי"ט מכתבים ע"ד היהדות מתרגם עברית ע"י מעתיק הס' "חורב") מהמכתב ג' עד המכתב ט'.

כמו כן בקורות העמים חזיונות המונים ושונים למיניהם יופיעו אליך: בני אדם נבראים, מלמדים, מקבלים ענשם, מחנכים לפעמים, כאלו אין צופה ומביט עליהם, הנם מסורים ברשות עצמם, גם בזמן ובמקום ידועים יד ה' נטויה במערכת התולדה ובהתגלות ה', יצא לאור עולם עם מיוחד מקרב עמים, אף בראו אף יצרו — ילמדהו וינחהו — מלחמה ושלום, שפע רב ומחסור, מות וחיים בגזרת המושל בלאומים — עמים נהוגים בדרך החיים, אשר לתולדות בני אדם ובערוב שמשם והנה שערי שאול ואבדון נפתחים לפניהם.

חזיונות מחזיונות שונים יגלו לך גם בחיי עצמך: כה אשר הביאך הלום — עין צופיה עליך — קול מחוקק חקי חייך, קול שופט צדק, אשר ידין ויחרוץ משפטך, יד אשר תחנך אותך ותיסרך למשפט, יד שהיא הנותנת והיא הלוקחת חליפות ממך, גוף ורוח, חיים ומות, בריאות ומחלה אשר ואסון, כח ורפיון, צרה ושמחה, אתה בעצמך הנך יצור כפול בעל "גוף ורוח" גם קרוא הנך הלום לקחת ולתת — להתפעל ולפעול.

אולם אם גם חזיונות מרובים ושונים יתיצבו ויופיעו לנגד עיניך נם בטבע, גם בתולדות בני אדם, גם בחיי עצמך, בכל זאת הלא השגת והכרת לדעת, גם עליך ללבב ולחבב את זאת, בתור ידיעה נאמנה בעד החיים, כי כל אלה יחד, הן המה רק מפעלות ה' אל אחד ומיוחד לבדו, ורק ברצונו נעשה ויעשה הכל, ברצונו גם לך נתן וינתן הכל, בכל מקום ובכל הנהו רק ה' אחד ושהכל נהיה רק מה' אחד זה בשמים ובארץ, ואשר אם כן הלא הכל כאשר לכל נועד הנהו רק אל תכלית אחת, אל תכנית החכמה האחת.

פרק ז

אבל על כלם עליך לקבוע זאת בלבך בעד חיי עצמך, הן הכרת לדעת כי ה' אלהים, אל יחיד ומיוחד זה, הוא ה' אלהיך בעד החיים, וכמו העולם כלו עם כל חזיונותיו השונים ותולדות בני אדם עם כל החליפות והתמורות, בכל זאת מיד אל אחד יצאו לפועל, ה' אחד ינטלם וינהלם, ותעודתם לעבוד את ה' אחד ולהתפתח לעבודת יחודו זה — כמו כן עליך להכיר ולדעת ולחוש בנפשך, כי חיי עצמך עם כל חליפותיהם ותמורותיהם, גם כן מוצאם הוא מאל יחיד ומיוחד זה, הוא ינהלם, ינטרם וינשאם, למען ישאפו אל קרבת ה' אל אחד, ועל כלם לחוש ולהשיג, כי חייך עם כל תמורותיהם מתנת אל יחיד המה לך, וכי עליך לכונן אותם באחדות גמורה וחלוטה ולדבקה בה' שהוא אל אחד, למען דעת, כי תעודת חייך ברוח וגוף, ברעיון וברגש, בדבור, במעשה והנאה, בעשר ובמחסור, בשמחה וצרה, בבריאות ובמחלה, בחופש ובעבדות, בחיים ובמות, בכל מקום ובכל

זמן, היא תשאר לעולם תעודה אחת, יען כל אלה מוצאם לך מה' אחד, מה' אחד נתנו לך כל אלה לתעודת החיים, ולכן דרושים המה להיות לך שוים יחד בערכם עליהם, בעוד בכלם ועם כלם הנך קרוא רק לעבודת ה' אל יחיד ומיוחד, אחרי ה' אלהיך, ה' אהד זה, תלך, והתאמץ לחיות באחדות שלמה באחדות ה', — אל אחד ומיוחד.

פרק ח

ג: ע"ז, שתוף.

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג').

הנך רואה בכל מקום כחות פועלים ונושאי הכחות האלה, עיניך תחזינה בטבע: יסודות (עלעמענטע) ונושאי היסודות האלה, כמו: השמש, הארץ, הים והאויר — בחיי העמים: טבע, אדמה, נהרות, הרים ועוד ועוד, גם את משלח יד האדם לשנות ולתקן את הטבע בעז ותעצומות, הנך צופה ומביט על האנשים, על החכמה והסכלות, על הכח והרפיון, על התאוה והדמיון, המכוננים ומהרסים ופועלים את פעולתם להרע או להיטיב על מנת גורל העמים וחיי לאומים, וכי השגחה עליונה בחביון עזה שלטת על גורל האדם וחייו, וממעל להם הנך מתבונן גם בחיי עצמך על רוח האדם ועל רוח הבהמה אשר בך, ותחזה בעצמך, כי אמנם הנך יציר בעל כח ובעל פועל, להביא ברכה או קללה לכל אשר מסביב לך.

פרק ט

אבל אין גם אחד מכל אלה הנזכרים, איננו נמצא מעצמו, איננו פועל ועושה בכחו ועוצם ידו וברצונו לבד; אין גם אחד מכל אלה שהוא אלהים — רק כל אחד הנהו יצור ועבד ה' המושל בכל, מעשה ה' אל יחיד ומיוחד, רק ה' לבדו הוא האלהים ורק מלכותו בכל משלח אפס זולתו, בטבע: הלא ימשול חוק ה', בחיי העמים: שלטון השגחתו, בך: כח נתון לך מה', נם אתה בעצמך, בגופך הנך נכנע תחת חוק ה' ונושא אתה את בחירתך החפשית רק בתור מתנת אהבה וחסד מה' הכל יכול, ועל ידה ועמה הנך קרוא בחופש ובבחירה להכנע תחת החוק הכללי להיות העבד הראשון, בכור היצורים בתבל, כל זאת אתה הראת לדעת.

פרק י

אכן את אשר הכרת לדעת, עליך להוכח ביסוד מוסד ולקבוע אותו בלבך להיות פנת יקרת חייך, גם להוקיר ולכבד את זאת בעצם שלמותו להיות פעולתו אתך בחיים, עד כי גם בחייך לא יהיה לך שום דבר נלוה ונחשב בעיניך יחד עם ממשלת ה', לצרפהו אל ה', להיות גם הוא לך לאלהים, לא יהיה לך אלהים אחרים משותף יחד "עם ה' ובפני השגחתו השולטת בכלי"; לא יהיה לך שום דבר, אשר תחשוב אותו לתומך חייך, למנהל רעיוניך, למכונן רגשותיך ומפקד צבא דבריך ופעולותיך, זולת ה' — אם תתבונן בשום מקום על יציר נברא העומד מתחת לממשלת ה', לחשוב תועה, כי עומד הנהו בשתוף עם ה', להיות גם הוא בעיניך כאלהים; אם תואל בדבר חוק הטבע ובכל חוק שתכיר לדעת אותו במציאות העולם, ואשר אמנם ממנו תראה רק את חכמת ה', ואתה תחת להציג בטבע את חוק הטבע, ובתולדות בני אדם את מנת גורלם תחת השגחת ה' ולהכניע אותם תחת ממשלתו, הנך משתף אותם להיות נלוים יחד עם ה', או תוציא איזה חלק ממערכת שלטון ה' ותחת ה' תאמר עליו, כי הוא זה "מקרה והזדמן"; אם תתנכר אל הבחירה החפשית שלך, שהיא אמנם מתנה נתונה לך מאהבת ה', ובהתבוננך ברוח הבהמה אשר בך, ותחת לחשוב, כי הוא זה כח נתון לך מה', ולהכיר, כי אמנם אתה בעצמך תוכל למשול בו, ואתה הוא המושל עליו, תדמה כי הוא זה רוח כביר ממך, או יצר הרע, העומד ברשות עצמו ושלטונו עליך, ואתה לא תמשול בו — או תשכח, כי הנך כלך כליל תלוי רק ברצון ה', ותאמין, כי אתה "שלך" ואשר לך "שלך", ותעדה גאה וגאון ותתנשא לשים לבך כאלהים, אף בחיים החיצוניים, תחת לבנות ולכונן את חייך על ה' לבדו, הנך נשען גם על עשר ורכוש, על כחך ועוצם ידך, על דעתך ותבונתך וכדומה, אז הנך חוטא ופושע נגד תכן הלמוד הנזכר, הנך עובר על הלאו האיום והנורא: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פניי".

פרק יא

ועבודת אלילים רבים זאת, איננה רק משגה בלבד, איננה רק טעות ושקר בלבד, יען כי באופן הזה היתה הדעה הזאת רק טעות בשקול הדעת, רק דמיון כוזב, ואם כי מובן מאליו דמיון נאלח ונתעב, אבל לוא היתה כזאת, כי אז לא היה עוד העון הזה עון גדול מנשוא, בעוד יכלו לחשוב, כי עם המחשבה והעבודה הזאת עוד מעלת האדם, תום, יושר וצדק יוכלו עוד להשאר אתו; אולם זאת לא זאת, כי אם רק תשתף שום דבר שבעולם להיות נלוה יחד עם ה', לצרפהו אליו להיות גם הוא אל בעיניך, כי אז מעלת האדם תשפל עד

שאול תחתיה, תום וצדק כליל יחלפו, ובנין החיים הנוסד על טהרת המדות יהרס כשבר נובלים ולא ישאר כל זכר למו.

פרק יב

אם ישתף אדם איזה יצור מבלעדי ה', להיות נלוה עמו בממשלתו, אז בהכרח ישפל האדם בחייו לרדת מטה מטה, בעוד, אם יחשוב האדם את היצורים, כי הגם עומדים ברשות עצמם וסרים רק למשמעת חפצם ורצונם, גם פורשים את ממשלתם על זולתם, למען יקלטו ויקבלו אל תוכם את הכל, להגדיל ולהרחיב את עצמם ולהתנשא עליהם, ובתור מולידים יתראו בפעולתם אתם, כי כל זה רק בגלל הנאתם, אם כן, האדם אשר יכבדם כבני אלים, בהכרח עליו לחשוב גם כן, כי הממשלה הבלתי מוגבלת, כי ההנאה והתענוג אינן תכונות בהמיות העומדות מתחת למעלת האדם, רק אלהיות הנה, העומדות ממעל לו, ובתור תכונות רמות כאלה יתחרה וישתדל גם הוא לקנות אותן ולהשיגן; אמנם כן באופן הזה אם חוק האחדות הכללית נעלמה מהשקפתו על התבל, וכל הנמצא בעולם כלו יתפוצץ בעיניו להמון אלילים בודדים, אשר יעבדו רק את עצמם, האיש ההוא עד מהרה יחשוב וימנה גם את עצמו אל משפחת האלילים האלה, וגם בחיי עצמו, מבלי הכר עוד ומבלי שים לב על החוק הכללי השורר בכל, הלא הוא יפרוץ בנקל את גדר החוק ההוא; עד מהרה יסיר כל מתג ורסן ממנו, יגדל פרע, גם יתום לנוע בנאוה ובתאוה המכלות גו ונפש גם יחד — וגם בחיים החיצוניים, אם אך מבלעדי ה' או עמו תשתף למנת גורלך גם איזה רכוש או קנין או תצרף לו איזה איש או את עצמך, את כחך ועוצם ידך לממשלתו, או אז הנך תועה בדרך החיים, גם ישעך וחפצך יתפוצץ להמון מאויי לב אין מספר למו, ולעת הצורך בחפצך להבטיח לך את אל הדמיון שלך, עליך בהכרח לסוג אחור ולהתרחק מהכרת אל אמת ומציאותו תכלית הרחוק; אז תסיר מעליך את שם תעודתך להיות נקרא בשם "איש ישראל" "עבד ה' אל היחיד ומיוחד", יען למען תוכל להשיג את הרכוש והקנין, למען תתאמץ להבטיח אותו בידך או לקנות לך חן וחסד האיש אשר בידו להעניק לך מטובו, גם תקוה להשיג ממנו את שתאמר חפצי־בו או למלאות ספקך וחשק חושך בך, הלא עליך לשכוח ולהסיח דעתך מרצון ה' ולהיות עבד נכנע או אליל יחד עם יתר היצורים, אחיך בבריאה ואשר תחשבם אתה לבני אלים, ומה השפלת אז, גם נסע יתרך בך לבלי דעת עוד, כי עליך להיות להם "לאח" וכמוהם "בן ה'" אל יחיד ומיוחד ואיש ישראל. — לכן:

וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד.

פרק יג

ד: השקפתנו על התבל. (שלא לתור אחרי לב ועין).

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם (במדבר ט"ו ל"ט). בהשקפתכם על התבל, כן אמרו לנו חכמינו ז"ל, אל תלכו מבלעדי התורה, שהיא רק היא אור לנתיבתכם, לתור את התבל רק אחרי חזיונות השכל הנוסד על החושים[2] ואחרי מראה עין בשר, למען לא יוביל ויביא אותך הראשון אל כהשבה "(מינות)" והשנית להנאה בהמית (זנות), ושניהם כאחד אל עבודת האלילים (ע"ז).

פרק יד

הן שכלך הנוסד על החושים הלא נועד הנהו רק להשגת תבל היצורים, הוא ידע ויכיר בראש וראשון רק את הנראה לעין והמוחש בחוש המשוש, ורק אלה הדברים נמצאים והוים לפניו, ואם תתור ותשקיף אתה על התבל מחוץ לך, רק כפי אשר אתה מראה מהשכל הזה לבד, המוליכך בדרך השקפתך על התבל, ואשר הוא אמנם יכונן מבטך על פעולות הדברים אחד על השני ועל היצורים שהנם משולבים יחד, לחשוב, כי זאת היא התבל הנה, אז הנך מכקש ככל האפשר לקשור בשכלך קצות השרשרת הגדולה ולהביאה בחוברת להיות בתכונת. טבעת עגולה סגורה ומסוגרת בפני עצמה. — והנה יען מרגיש הנך, כי ישנם במציאות כחות מכחות שונים ואחד מהשני יאמץ — אבל מפני כי לא יצלח בידך לחבר את השרשרת בחוברת תכנית טבעת עגולה — אז תשים אל היקשי השכל פניך והיקש על היקש יחיב אותך להחליט בהכרח, כי אמנם ישנו במציאות כח מיוחד להם, ואשר אתה תניח ותחזיק בשכלך כי הנהו בתור "כח ראשון", אשר עליו תחליט, כי הוא הוא הכח היסודי לכל היצורים — ואת הכח היסודי הזה תקרא בשם "אלהים"; אבל מה פעלת לך בזה, הן אתה תוכל רק להדביק את הכה היסודי

[2] אנחנו נעריך בזה השקפתנו עפ"י הנוסח במסכת ברכות י"ב ב' ובספרי, (דעת מינים, הרהור עבירה, הרהור עכו"ם), אשר על פיהו הוראת המלה "לבב" איננה כהוראת המלה "יצר" רק במובן כל רעיון האדם הפנימי וכאשר יורה השם "לבב" על "נפש ורוח" כמוי "חכם לבב", לכן כנראה הנוסח "ששה" הוא העיקר (מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, דעת מינים, הרהור עבירה, הרהור עכו"ם) ולא "חמשה" — אמנם בילקוט ששם בחוב, אחרי לבבכם — "הרהור עבירה", "אחיי עיניכם — "הרהור עכו"ם", כפי הנראה נמשך אחרי הנוסח "חמשה" המאוחר, אך לפי הנוסח שלנו, אשר על פיהו מובן "עין" בהוראתה "עין בשר" — "עין הגוף" שעל ידה תצא פריקת עול התורה, יש לו סעד וסמך במצות "ציצית" בעצמה, אשר תצוה על העין לראות אותם ולזכור על ידם את התורה והדת, למען תכונן מבטה אל אל בשמים, ה' אלהיגו ושמירת התורה והמצוה.—

הזה מתחת להשרשרת הגדולה, להיות נחשב לך בתור הכח הראשון, רק בתור החוליא הראשונה אל השרשרת ההיא.— אכן את ה' אלהיך, את האלוה מקרוב, האל הקדוש, מלוא כל הארץ כבודו, את אדון העולם בטרם כל יציר נברא, ואשר יהיה גם אחרי ככלות הכל, את אל תורתנו הקדושה, את המושל בכל ואשר בטובו ובחסדו יחזיק את הכל, אשר ברצונו ולתכלית חכמתו, קרא את כל הנמצאים אל מציאותם, את אל חי וקים, והשליט היחידי בכל התפתחות העתים והזמנים, את ה', שהוא ה' אלהיך ומקדשך — אותו לא תכיר ולא תדע בשכלך זה; הוא לא יהיה לך על פיהו: אל אדון על כל המעשים, כל יכול, חי וקים, אל צדיק ורב חסד, גבוה ונשא על הכל, רחוק רחוק ונעלם מכל, גם קרוב אליהם במאד מאד; את השליט היחידי את האל היחיד ומיוחד, אשר עין השגחתו משוטטת בכל, אותו לא תמצא בשכלך זה. בשום אופן, אתה תבוא ותגיע בלכתך אחרי שכלך זה בלבד לכחש בה' או לכפור בו — מינות.

פרק טו

עין גופך — היא בפני עצמה תתור ותביט בראש וראשון רק בקרבת הגוף, היא תכונן מבטה ביחוד רק על הגוף, ואתה אם תלך אך אחרי עיניך בהשקפתך על התבל, אז, אף את התבל בכללותה לא תחזה בה, יען למראה העין הזאת התבל תתפורר להיות המון פרטים מיוחדים ואישים בודדים, אשר כל אחד מהם יחיה רק בעד עצמו, כל אחד מהם מתחרה רק להשיג ולקנות לו את הנאתו — אבל את החוק השורר בכלם ועל כלם, אותו לא תראה ולא תביט, את החוק, אשר שכם אחד יעבדו אותו כל יצורי עולם, וסרים המה למשמעתו גם עם התחרותם ופעולתם בעד עצמם, ואשר אמנם החוק הזה יקראך להתרומם אל על — ובהשקפתך זאת, בהתבוננך כי יש לגופך, אשר אותו תעבוד העין ותשמשהו, גם כן נטיות, כי גם הוא חפץ להנות ולהתענג, אם כן תחשוב למה תגביל אותן ולמה תכלא ממך מאויי לבך? מדוע לא תשגה גם אתה בתענוג והנאה? למה לא תהיה גם אתה כבהמה וכצומח, אשר נטיותיהם הלא תתפתחנה בחופש ובלי מעצור? האם לא קרוב אתה אל שניהם כאחד ביחס שוה! — אף תתחבר עמהם ומני אז תתהפך להיות כמוהם צומח ובהמה — כבהמה הנך לך לשנות בהנאה בהמית — זנות.

פרק טז

ומבעד לשניהם תשתרע הדרך, אשר תוביל אותך ישר אל עבודת אלילים — ההנאה והתענוג הלא קרובים אליך במאד וממעל להמעבר אל ההנאה, כנודע, מרחפת סכנת

כפירה וכחש בה׳ — כי אם אך תחשוב לך את ההנאה לתכלית החיים, אז לא תבין ולא תשכל עוד כי הנך שייך אל התבל, רק תחשוב תועה, כי התבל כלה לך היא, אז לא תכיר עוד עליך כל חוק זולת שרירות לבך ונטיותיו — אבל חיש מהר לא תוכל יותר להעלות על הדעת ולהשיג, כי אמנם ישנה במציאות התחרות ופעולה שלא על מנת לקבל פרס של הנאה ואהבת עצמו, גם בכל יצור מסביב לך, אתה תביט ותתכונן, כי כל אחד מתאמץ הנהו רק להיות סר למשמעת עצמו, כי מתחרה הנהו בפעולתו רק למען עצמו בלבד — או אז כל העולם כלו מאליו יתפוצץ למראה עיניך להיות לחיל וצבא אלילים רבים הסרים רק למשמעת עצמם — והנה בעוד הנך שוגה באהבת תענוגות בשרים, בהסירך מעליך כל מעלת הרוח ואין עוד לך כל מושג מרגש־יה אשר בך, אז בהתכוננך, כי הנך אמנם בנטיותיך אלה, הלא חלש ורפה כח אתה, וכי חליפות וצבא לך גם בהנאה ותענוג, יען אזלת ידך למלא כל ספקך בהם, הלא תשפל בעיניך למאד ותכניע עצמך מול פני כל אחד מיצורי הטבע, אשר ישפיע לך את הנאתך ואשר הוא יתראה לך כי עומד הנהו גבוה ונשא ממך במעלת הנאת עצמו התמידית — ותחת אשר כל רגש מרפיונך וחלישותך בהשגת כל נטיה והנאה, דרוש היה להיות כמזכיר לפניך, כי תעודתך רמה וגבוהה מכל אלה, גם היצורים מסביב לך העומדים במערכת הנאתם בסדר ומשטר ישר תמיד יכלו לאלפך בינה, כי בטח גבוה מעל גבוה שומר עליהם ומחוקק להם חקי מציאותם ופעולתם, להיות חוק ולא יעבור תחת שלטון הכל יכול, המכלכל והמחזיק אותם, הנך נתעה בשוא, הנך תועה בהלך נפש ואחריתך עדי אובד. — אולם גם בדרך ישרה וקצרה הנך מגיע בנקל ובא לידי כפירה בה׳ או עבודת אלילים, בלכתך רק אחרי השכל הנשען על החושים ואחרי עין רואה בעין בשר, לולי באה התורה לגלות לך את האל היחיד ומיוחד אין עוד מלבדו — יען כי בעיניך עין בשר ושכלך הנוסד על החושים הנך צופה ומביט בקרבתך רק יצורים בודדים ופעולות בודדות, אבל אינך רואה ואינך יודע את האל היחיד ומיוחד הטמיר ונעלם ולא את חוק ה׳, חוק נתן באחדות גמורה, כי יהיה השליט על הכל — אתה תחזה רק אלילים, אבל לא את ה׳ האל היחיד ומיוחד — עבודה זרה.

פרק יז

אולם כזאת היה לא תהיה איש ישראל! עליך לתור ולהשקיף על התבל ועל עצמך רק בלכתך אחרי תורת ה׳ אלהיך ואחרי מוריך הנאמנים, אשר גלו לך דבר אמת לאמתה ולקיים ולקבל בהחלטה גמורה, כי אכן יש ה׳ וחוקי תורתו וכי המה אמת ויציב בפועל

(טהאטזאכע) — כמו השמים והארץ יחד עם המציאות בפועל של כל הנמצאים למראה עינך החיצונה והפנימית — ובהיותך כה ערוך ומסודר בהחלטת דעתך כזאת, רק אז תוכל להשקיף ולהתבונן. על התבל ועל עצמך — אל תחפוץ להכיר ולדעת את ה' מהתבל ומעצמך, רק את התבל ואת עצמך תכיר לדעת מה, אלהיך — אז תגלה ותופיע לך התבל בתור בריאה ברא ה' בחכמה עליונה, ותוכה לדעת, כי היא אמנם מעשה ה', שהוא אדון עולם, כל יכול ומושל בכל, אז תבין, כי כל נטיה וכל מפעל הלא סרים המה למשמעת חוק ה', כי כל היצורים המה עבדי תכלית חכמתו — ואתה איש ישראל אתה — הנך נלוה יחד בבחירה חפשית אל מקהלת עבדי ה', גם קרוא הנך בחופשך זה לקדושתו — להיות העבד הראשון, הבכור ובחיר יצוריו בקהל עבדיו הרבים — למלאות בבחירה חפשית את רצון ה' הנגלה אליך.

פרק יח

אכן גם אחרי אשר רכשת לך את המושג הנאמן ע"ד ה' אלהיך עפ"י התורה, עליך להיות נזהר במאד מהשען על בינתך ועל השכל הנוסד על החושים, לכל תיחס להּ' גם כן שום מושג ממשיגי הגוף. אל תחפוץ עפ"י השכל הנוסד על החושים לקבל תשובה נכונה על כל שאלות שכלך מעצם ה' ושלטונו, אשר שניהם כאחד בלתי יכולים להיות נמצאים וגלוים בשכל כזה, שכלך יספיק רק לחקור ולדרוש ע"ד תבל היצורים ולהכירם לדעת, מה ולמי ולמה המה, ולזה נתן לך "השכל", בעוד התבל היא אמנם חוג ושטח מקום לפעולותיך, גם יספיק רק בעד מרחק מקום פעולותיך, אבל ה' הלא איננו יציר נברא — ובה במדה, אשר תמוד כל יצור וכל נמצא, חלילה לך למוד בה גם את הבורא — הלא גם את הידיעה: מה היא לך תבל היצורים, מה עליך להיות לה, מה ה' הוא לך ומה הוא רצונו להיות לך בגלל פעולותיך בחיים ומלואי תעודתך בצבא חלדך? לא רכשת לך מעצמך, הן כל זה נגלה לך על ידי התורה. — רק ע"י התורה בלבד — אבל מה למעלה מזה לא נגלה לך עוד שום דבר, יען כי אין לך כל תועלת מזה בעד החיים, בעד חיי האדם ופעולותיו — לכן אל תחפוץ, את אשר לא גלתה התורה, לחקור ולדרוש ולהשיג את זאת בשכלך, יען כי את זאת לא תחקור ולא תדע לעולם — כי לוא יהי, כי גם תשיג את זאת, הלא לא תהי לך כל תועלת מזה בעד חייך — לפני כל חקר דבר, שאל לך, אם את החקירה ההיא יוכל האדם להשיגה ולהגיע אל תכליתה, גם אם טובה היא ומסוגלה בעד החיים — ואם תמצא, כי אמנם זאת לא זאת, אזי גם תשוקת החקירה הזאת בלבד, כפי אשר יאמרו חז"ל, פגיעה ופגימה היא בכבוד ה' (שלא חם על כבוד קונו); היא גאוה

נמרצה וחפץ נמהר לעבור את הגבול אשר התוה לך ה' בחכמתו — ומפני זה יביא לך גם נזק גדול, יען כי חפץ כזה ימרר את חיי האדם ויעכיר את רוחו, ויביא אתו ספקות רבות, גם בנקל ימשוך אחריו כחש בה' — מינות — לכן השמר לך, כן ילמדו חכמינו ז"ל, מכל חקירה, לדעת את עצמות ה', מהותו וכדומה; הן הידיעה הנאמנה: מה הוא ה' לך, כי אמנם הנהו בורא, מחוקק, שופט, אב וכדומה. מה היא התבל לך ואת אשר עליך להיות לה? הן כל זאת נגלה לך בדבר ה' ומתורתו תלמדנה — הלא מעשי ה', דבר קדשו, טבע, תולדות בני אדם, תורה, כל אלה אמנם גלוים ופתוחים לפניך — באלה חקור ודרוש את מעשיו, את מפעלו ורצונו, למען תביט ותראה בכל דבר, שהנהו ואשר יהיה, את כבוד ה', אף תתאמץ תמיד על ידם להכיר ביותר את רצונו, למען תתרומם ותתנשא בעולם המלא כבוד ה', להיות ולחיות תחת עין השגחתי הצופיה בכל ותחת עזרתו וחסדו, אשר ימשוך לכל, עד כי בכל חלק וחלק מחייך תחוש את עצמך ותעודתך להיות בעל פועל וממלא את רצון ה' — בתור עבד ה' — אבל כל ידיעה, אשר לא תוליך ולא תביא אל ההכרה הזאת נעלה היא מבינת אדם ומחוג אנושיותו — טוב אשר יפה הנהו מאמר חז"ל: תורתנו מתחלת באות ב למען דעת ולמען תזכור בתחלת בואך אל שער החקירה, כי הידיעה: מה הוא לפני התבל הזאת, מה למעלה ומה למטה ממנה, היא הגבול לחקירתך — ותעודתך הלא היא רק לפעול הלאה והלאה בחוג שלך ולצעוד הלאה והלאה בעבודתך את ה' — זאת היא תעודתך ואל אלה עליך לכונן את פנות חקירתך — אף לזאת יספיק לך גם שכלך אשר חוננת במו.

פרק יט

ה: רגש ערכנו עלינו.

ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים, כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים: ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים, להיות לו לעם נחלה כיום הזה (דברים ד' יט כ').

אין תחבולה בטוחה להנצל על ידה מאלהיות היצורים, כמו ההשגה הרמה והרגש הנעלה מערכנו עלינו עפ"י הידיעה הנאמנה וההכרה הפנימית מדבר התעודה של עצמותנו — אם תחשוב את עצמך, כי נולדת רק להנות או לסבול, אמנם כן, אז עליך לכרוע ברך לפני כל יצור בעל כח מרומם, אשר תחזה בו, כי הנהו משפיע עליך ומניע את גלגלי חייך; אולם אם תחוש ותרגיש את עצמך, כי במקום אשר נולדת, הנך גם כן ערוך

ומסודר שמה מה', כי במקום ההוא, בחוג חייך, עם האמצעים הנתונים לך ובטפחות חלדך, הנך נצב למלאות את רצונו בעד חלק אחד מעולמו, — ולוא יחי גם תעודת ראש שבולת, גם רכשת לך הידיעה וההכרה הנאמנה, כי עם התחרות פעולתך הנך עומד בשורה אחת עם גדולי היצורים הפועלים פעולות רמות ונשגבות ונלוה אתה אליהם, יען כי בידיעה וההכרה הזאת, הנך מביט על היצורים, גם תוכח לדעת, כי אמנם שוים המה גם יחד, בעוד כלם כאחד ממלאים רק את תעודתם ומטרתם, אשר יעד אותן אליהן ה', כלם כאחד המה רק עבדי כסא כבודו — אף 'אמנם בחיר ובכור היצורים הלא הוא האדם עפ"י תעודתו: למלאות רצון ה' בהכרה ובבחירה חפשית.

פרק כ

רגש ערכנו עלינו להתיצב כה בשורה אחת עם כל הנבראים והיות נכנע רק תחת רצון ה' לבד ולא תחת שום אחד מהיצורים נתן לעדת בני ישראל להיות לו לצנה וסוחרה מפני אלהיות היצורים, ולפנות רק אל על בחופש ובצהלת הרוח, להשקיף ולהביט בכל זמן ובכל מקום רק את האל היחיד ומיוחד ואת שלטונו לבדו ולחזות בכל היצורים, כי אמנם המה עבדי ה' כלהם.

פרק כא

אל תשא עיניך השמימה, אמרה התורה, וראית את השמש, את הירח, את הכוכבים וכל צבא היצורים ופעולותיהם בטרם נוכחת לדעת, בטרם קבעת בלבך את הזכרון הנאמן והידיעה האמתית במחשבה תחלה, כי אמנם, ה' הוא ה' אלהיך, הלא הוא, כי הנהו גם המעריך ומסדר ומנהל את חייך, הלא הוא ה' אשר חלק אותם להיות משפיעי הכחות לכל עמי הארץ, וכי ה' אלהיך הוא זה, אשר חלק אותך להיות לו לעם הלא הוא, להיות במנת גורלך ובחייך נושא רצונו וכלי מחזיק ברכה לחנוך האנושית, ולמען דעת, כי גם היצורים היותר רמים ונעלים האלה, המה רק יצורי שדי השומרים את תפקידם להיות ממלאים רצונו, ואם כן הלא המה אינם עומדים במעלה גבוהה ונשאה ממך, בעוד גם אתה הלא נכנסת להיות נמנה במספר מפקד צבא חיל הבריאה עבדי ה', משרתי עליון, שכלמו יחד מוציאים לפועל את רצון ה'; זורח הנך כמוהם גם אתה, ואם לא באור גופך אבל באור הרוח, אשר תביא עמך להיות שואף זורח אור נגהך בתבל ארצה.

פרק כב

אתה עלם בן ישראל! את עלמה בת ישראל! התאמצו לקבוע בלבכם את דבר תעודתכם בעצם תומו! קנו חכמה, קנו בינה, ודעו, כי אמנם זה ה' אלהינו, אשר התוה לשמש את מסלולה, אשר הורה לקרן האור את דרכה־ולהתולעת את התפתחות חייה, הוא הוא נתן גם לכם בתורתו את חוק חייכם — ובידיעה והכרה כזאת חיו בתבל ה' בתור אח ואחות לכל יצור כגדול כקטן — כלמו כמוכם — אתם ככלם הנכם נקראים יחד לעבודת אל אחד יחיד ומיוחד — והיו שמחים וטובי לב בקרב חוג המקהלה הזאת! אז הרעם בגלגל, השמש המאור הגדול, שבולת חציר, אשר יגיע לכם בראשו על דרככם ורוח קל העובר עליכם כמו הגה, יקדם אתי־ פניכם בשלום רב בשמחת ובצהלה — אף המה יזכירו אתכם על אדות תעודתכם כמוהם, לעבוד את ה' — מבלי השפל ומבלי הכנע בהיותכם בקרב חוג שלהם. הן אמנם רק אז, אם תשחית את דרכך ותשתמש עם מתנת חופשך שלא כהוגן, להיות על ידו נסוג אחור מעבודת ה' אל יחיד ומיוחד, רק אז תשפל ותכנע באמת — אף מה נורא יהיה נפלך, כי השפלת אז לא לבד תחת המאורות ברקיע תחת כוכבי שחק וצבא השמים לבד, כי גם מתחת למעלת התולעת אשר תרמוס אותה תחת כפות רגליך, גם מתחת להאבן אשר במנוחה, בהיותה נאמנה לתעודתה, תשא ותסבול את כובד משאך עליה.

פרק כג

ו: השקפתנו על החיים.— (להיות תמים עם ה')

כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך, לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם: לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף: וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים כי תועבת ה' כל עשה אלה, ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך.— (דברים יח ט').

לא תנחשו ולא תעוננו (ויקרא יט כו).

תמים תהיה עם ה' אלהיך! הן כפלים לתושיה בחייך: את אשר יהיה לך ואת הנהיה ממך, את אשר תקבל ואת אשר תפעל — מנת גורלך ומפעלך — היה תמים עם שניהם, ועם כל חלק וחלק משניהם, חושה עצמך, כי הנך נמצא בלי כל אמצעי תחת ממשלת ה' — דע כי מנת גורלך מיד ה' היא לך בלי כל אמצעי, גם חיה תחיה בחיים ערוכים ומפנים כלי כל אמצעי אל ה' לבדו, והיה תמים — ה' הוא הביאך הלום, הוא יעד אותך להולד בעת ובזמן ידוע, מהורים כאלה ותחת מסבות ידועות, הוא יקרבך אל אנשים

כאלה וכאלה, יתן לך אוהבים ומורים כאלה וכאלה, ויכוננך ויחנך בסכום כחות כאלה וכאלה, כחות הגוף וכחות הרוח, גם ישים אותך במצב כזה או כזה בחיים — ודע לך, כי כל אלה יתן ה' לך, להיות למענך בתור תעודה ואמצעי, למען תמלא במצב כזה ובמכסת אמצעים כאלה את רצונו — לכן בעד כל הדברים, אשר יהיו לך וינתנו אליך, עליך לתת תודה רק לה' לבדו ולא לזולתו, ורצונו הוא זה, אשר עליך עם כל הדברים הנתנים לך להוציאהו לפועל — אבל לא בהכרח ולא באנס עליך למלאות רצונו זה, הלא למלאות את רצונו או לחדול ממנו תלוי רק בך לבדך, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", הלא הוא הכל נהיה לך מיד ה', אבל לא אופן שמושך עמהם ופעולתך אתך ביראת שדי כפי רצון ה', הכל לה' הנהו, אבל לבך שלך הוא.

פרק כד

אבל כמו העבר וההוה שלך בלי אמצעי נהיה לך מיד ה', כן גם העתיד שלך ינוח גם כן בלי אמצעי רק ביד ה' — גם בידך — יען כי את זה העתיד, אותו תוכל אתה להביא לך כפי השמוש עם כח מעשיך, אם טובים או רעים בזמן העבר וההוה, עפ"י מפעלך ומעשיך אלה בבחירה ובחופש שלך, יכונן לך ה' את "העתיד" שלך בתור גמול, בתור חנוך — ואם כן במחצה הלא האדם הוא זה, אשר הוא בעצמו יכין ויכונן לפניו את העתיד שלו.

פרק כה

לכן לא יוכל כל יציר נברא, גם העולם כלו לא יוכל לתת לך שום ידיעה קדומה מהדבר, אשר יהיה ויקרה לך בעתיד, רק ה' לבדו יוכל לגלות את זאת, בעוד מידו רק מידו בלי כל אמצעי תקבל לך את העתיד, ומפני זה אין כל יציר נברא, גם כל העולם כלו לא יוכלו ליעד ולקצוב את מפעליך, למען תדע על פיהם לעשות כזאת או לחדול ממנה, רק ה' לבדו יוכל לעשות כזאת אפס זולתו — והוא חתם את כל אלה בתורתו, תורת דברי אלהים חיים.

פרק כו

מערש ילדותך עד אשר תובל לקברות תלוה אותך התורה ותלמדך לדעת, לאיזה מלואי חובותיך נתן לך ה' חיים ורכוש לחיים — בעד כל מקרה, בעד כל רכוש וקנין שמה לך חובה וגבול — אבל איזהו המקרה ואיזה הוא המצב בכל רגע מרגעי ההוה שלך,

ואל איזה חובה ומצוה הנך נקרא לפעול ולעשות ולמלאות בו ועל ידו, עליך להכיר מראש את כל רגע מחייך בהוה ולהתבונן היטב, למען תחרוץ משפטך עליו בשלמות, אם בעת ההיא נמצאו לך באמת האמצעים למלוא של החובה הזאת או האחרת, ואם במצב בחיים כזה וכזה יקראך באמת למלוא החובה הזאת או האחרת, נם איך תוכל למלאות את החובה הזאת באופן היותר טוב ונעלה — לזה נתן לך ה׳ שכל טוב — הוא יפקח את עיניך לדעת כל זאת על ידו ולמוד את ערך ומדת התכלית והאמצעים, למען תוכל לבחון היטב את אשר לפניך — השתמש עם השכל — האמצעים והדברים לפעולותיך הלא הם: הטבע והאדם, המה ערוכים ומסודרים לפניך — אותם תלמוד לדעת ולהכיר, למוד והכר אותם לדעת היטב מהעבר שלהם ושלך — אסוף לך בחינות מהנסיון — הן איזה היא המצויה או החובה שעליך למלאות תלמדך התורה. — אולם אם תוכל גם איך תוכל למלאות את כל זאת בכל רגע מרגע חייך, את הידיעה הזאת יורו וילמדו אותך הנסיון והשכל.

פרק כז

לכן על דבר חובתך שאל לך את התורה, וע״ד הוציאך אותה לפועל שאל את הנסיון והשכל — ואת העתיד שלך הניח אותו רק ביד ה׳ לבדו — את אשר הכרת לדעת בכל רגע בתור חובה ומצוה עשה ואל תחדול ואל תסוג אחור מפני ענינים ומסבות כאלה, אשר רק הדמיון השוא חבלם, להוליכך שולל ולחשוב תועה, כאלו יכולים הם לפעול את פעולתם להרע או להיטיב למעשיך, ולהאמין, כי גם המה יחושו עתידות לך, לכונן את מנת גורלך או לפרוע בה פרעות.

פרק כח

הביטה נא וראה! הן רק אז כאשר שכח האדם להכיר ולהבחין מעשהו עפ״י החובה והמצוה האצורות בעצם המעשה והמפעל, יען כי שכח האדם את ה׳, אשר הציגו לו לחובה ולמצוה לפעול ולעשות ולקיים ולקבל את רצון ה׳ בתור מדה וקצב לפעולתו זאת, כאשר שכח האדם, כי רק התעודה, הגמול והמבחן, רק המה יעריכו בעד האדם את ערך מנת גורלו עליו, וכי פועל האדם, משפט צדק של ה׳ לגמול ולשלם לאיש כמעשהו, גם אהבת ה׳ לחנך את האדם, כי רק המה לבדם ייעדו ויקצבו את העתיד שלו, מפני ההיסח הדעת הזה, רק אז החל האדם להביט בחרדה על כל מפעל ומעש שעליו לעשות ולבו הגה אימה פן לא יצלהו לו אלה באחריתם — לכן מבלי הכיר עוד את המבחן הפנימי,

ויען כי העריך את המפעל רק על פי מזל ההצלחה, מבלי הבין ומבלי דעת עוד, כי אמנם הצלחת המפעל תלויה רק בחכמה רבה, אשר למשפט צדק של אדון העולם ואהבתו, מפני זה יאבה ויחפוץ האדם, כי תבל היצורים, אשר בה ישים כל מעינו סלה, ואליה יתקשר ככל לבו ונפשו, כי היא תודיע לו מראש את אשר יקרה לו ואם יש אחרית ושכר לפעולתו — הוא חפוץ יחפוץ, כי העולם כלו או איזה יצורים, אשר יחשוב אותם לעומדים ברשות עצמם, יגלו לו עפ"י סימניהם, אם נאותים גם המה להכניס עצמם ולהתערב בין תחלת מעשהו ואחרית פעולתו — אכל אין אמר ודברים לתבל היצורים, אלם הנהו העולם כלו גם אין מלה בלשונו, להודיע ולהגיד לך בזאת אף במאומה: מה גזר עליו אדון העולם האל היחיד ומיוחד!! — ובאופן הזה ע"י. דמיון כוזב נפתה האדם ונמשך אחריו להאמין באמונת הבל ורעות רוח בסימני המסבות והנמצאים, אשר באמת אינם עומדים בשום יחס וקשר עם פעולות האדם ותוצאותיהן.

פרק כט

הן דמיון כוזב כזה והשקפה נבערה על החיים כזאת, תועבה היא לה' הקורא אותך לפעולה אנושית בבחירה ובחופש, תועבה היא, יען כי בכל אלה צפונים המה באופן נתעב ונאלח למאד כחש בה' ובערך עצמות האדם, הן כל אלה יבטלו וימחו את שם ה' ואת יתרון האדם מקרב לב האדם.

פרק ל

לכן לא יהיה בכם איש אשר — יאמין, כי עליו להכניע — ולהשפיל את עצמו ולעבוד את האליל "מולך" ואת כל כח ומזל השולט רק בדמיון שמו ותהו. לא יהיה בכם איש, אשר יפיל פור ויהיה חולש על דבר מעשהו ופעולתו, בטרם יחל מעשהו זה. איש אשר יחזה בכוכבים, אשר יעונן לדעת את עתו ועונתו אם מסוגלה היא לפעולתו. — (הן בעד מעשה־רע אין לך שעה שהיא טובה לו, ובעד כל פעולה טובה, הלא כל שעה ושעה טובה ומסוגלת היא, ואם תוכל לפעול עתה איזה פעולה של חובה, החפוץ תחפוץ לדחות אותה ולחכות עד השעה הרצויה אחרי כן? האם תדע אם תחיה אז? הידעת אם יהיו לך אחרי כן עוד הכח והאמצעים לפעולתך זאת?) לכן לא יהיה בכם איש, אשר יקצוב וייעד לו שום פעולה עפ"י איזה חזיונות מאותות וסימנים, ולדעת על פיהם אם לעשות את זאת או לחדול ממנה — אם היום יום ב' או ג', אם נגפה רגלך על סף הבית, אם נפל מטך מידך, אם פתך נפלה מפיך, אם מעל מפתן הבית קרא בנך מאחריך, אם ארנבת או

צבי עברו ורצו על דרכך, אם עבר מימינך נחש ומשמאלך שועל, אם נפגשו עמך חולדה, קפוד או כלב — הן כל אלה בשום אופן לא יקצבו ולא ייעדו את פעולתך, למען דעת על ידם לעשות זאת או לחדול ממנה — אם קוי כף ידך כה או אחרת נערכו, אם נולדת בחדש זה או בירח אחר, אם צלך לאור הירח נראה כה או בתמונה אחרת ועוד דמיונות, חזיונות וסימנים כאלה, חלילה לך לשים לב עליהם, חלילה לך לגור מפני אלה ולהביא דבר עצב בלבך ע"ד העתיד שלך או לחדות בשמחה את פניך בגלל רמזי אותותיהם, בהאמינך, כי יורו על הצלחת מעשיך — היה תמים עם ה' אלהיך!! אל תשאל לא את המטה, לא את הגורל, לא את היום ולא את השעה, לא את הבהמה, חיה ועוף, לא את הקבר ולא את המת, לא את השמים ולא את הארץ על דבר מעשיך ופעולותיך, על דבר העתיד שלך, רק שאל את פי ה' בתורתו על אדות מפעלך, והפקד ביד ה' את הצלחת המפעל ואת העתיד שלך. — הצלחת המפעל? למה כה תתחקה לדעת אותה? הן אמנם ברגע הזה, אם ככה היא חובתך, גם מצאת זאת אל נכון בשכלך ובאמצעיך לפעול כזאת ולא אחרת, הלא אתה עשית את שלך, ואת השאר הפקידה ביד ה', הן הצלחת מפעל רע על פי האותות והסימנים לא תעלה בערכה ולא תיטב יותר, ואי־הצלחת מפעל טוב על פיהם לא תגרע ולא תרע עוד יותר.

פרק לא

התכונה המיוחדה, אשר להדמיון הנזכר הוא: כי מתאמצים מהחזיונות להכיר ולדעת את היחס והמצב של הדברים בעבר ובעתיד, אבל לא עפ"י הכלל של ההשגה והידיעה מהסבה את המסובב עפ"י הכח אשר נטע ה' בעצמו ברוח האדם בהליכות עולם למו, ואשר אמנם על פיהו ג"כ לא נוכל להחליט בבטחה את תוצאות פעולותינו, יען גם באופן הזה החזיון וידיעת היחס בלתי עומדים במדרגה כזאת להיות לאות נאמן, למען דעת מראשית אחרית — אכן הדמיון הכהב לוקח את החזיון מכללות העולם, להיות לו בתור מנבא על פעולת האדם ומנת גורלו, עד כי באופן הזה יעמיד האדם את עצמו ואת פעולתו לא תחת השגחת ה', רק תחת התבל מסביב לו, תחת עולם הכהות והיצירים.

פרק לב

אבל אחרת היא עם הדבר, אשר יורה לך, הנסיון — אשר בו הכרת לדעת עפ"י בחינה ודאית שני יחוסים בתור "סבה ומסובב" בטבע, גם מקור ותוצאה בחיי האדם, באופן כזה תוכל אצל הסבה והמקור לצפות על המסובב והתוצאה נם בהפך מהמסובב והתוצאה

תוכל להבין את הסבה והמקור — יען כי באופן כזה הנך מוקיר את החוקים אשר נתן ה' ויסד אותם בעצמו בחיי האדם — אז תעשה את מעשיך עפ"י הכלל והכח, אשר נטע ה' ברוחך להשיג ולהכיר אותם — כמו כן, אם ראית שני חזיונות אשר ברור לך כי בחיצוניותם חזרו לבוא ולהתקיים שלש פעמים, אז תוכל להתבונן עליהם ולהשתמש אתם בתור מבחן וסימן, אף כי על פי נסיונך לא הכרת עדנה לדעת היטב את היחס וההתקשרות בין שניהם — כי רק במערכה כזאת יתקבצו ויאתיו כל בחינות הנסיון — בכל זאת גם בנסיון של עצמך הזהר מאד לבל תתעה בשוא, שית לבך לתבונה, לרכוש לך מנוחת הנפש מתינות, כשרון הבחינה, הבדלת העיקר מהטפל, הפרט מהכלל — ואם תרצה לקיים ולקבל לך גם את הנסיון של אחרים, עליך להתבונן ולהודע מראש, אם נמצאו באלה המעלות שזכרנו ולהוכח לדעת בראש וראשון אם תוכל לתת אמון בהם (יו"ד קע"ט).

פרק לג

ז: התגלות — זכירת מעמד הר סיני.

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב וגו' (דברים ד ט).

את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף וגו': הן הראנו ה' אלהינו את כבדו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש וגו': כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי וגו': ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצות והחקים והמשפטים אשר תלמדם וגר (שם ה יט).

ויאמר ה' אל משה: הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם (שם יט ט).

כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מענים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך: נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון וגו': והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי, אשר ידבר בשמי, אנכי אדרש מעמו: אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא וגו': אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא וגו' בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו (דברים יח יד).

כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת: ובא האות והמופת וגו' כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם (שם יג ב).

ארבעה דברים נצטוו דורות בני ישראל לדעת ולהכיר, לקים ולקבל עליהם:

א) אמתת התגלות התורה על הר סיני בתור מעשה בפועל (טהאטזאכע).

ב) אמתת הדבר, גם תעודת ההתגלות הנמשכת אחרי כן ע"י הנביאים.

ג) הערובה והסימן, לדעת ולהכיר על פיהם את הנביא האמתי.

ד) הסימן והאזהרה להשתמר מפני נביא שקר.

פרק לד

הנה חוק לישראל לא נתן לו לא ע"י איש ממוצע ולא ע"י הקיום של אותות ומופתים, הן כל ישראל בערך שנים והצי מילליאנען נפשות נקבצו ובאו אז מול הר חורב לשמוע בלי כל אמצעי את קול ה', עת אשר בהתרגשות הטבע החל לגלות את חקי החיים. — כל ישראל היו ברגע ההוא נביאים גם עלו בנבואה למדרגה היותר גבוהה, פנים אל פנים דבר ה' את דברי אלהים חיים לכל עם ישראל. המעשה בפועל הזה (טהאטזאכע), אשר מעצמו יסיר כל ספק קל באמתתו, הוא הערובה הנאמנה בעד התורה, כי לא ימיר אותה ה' ולא תתחלף לעולמי עד בכל הדורות ובכל העתים ובכל הזמנים. התחלת התגלות החוק על הר סיני תתן ערובתה גם על השלמת החוק, על שלמות כל התורה כלה, אשר שם משה עפ"י ה' — ויען כי התורה תביע אמר ותגיד ליעקב, כי נחתמה אז מבלי להוסיף עוד ומבלי לגרוע ממנה, וכי נתנה בעד כל העתים וכל הזמנים לדורי דורות, לכן רק מעשה בפועל כמו מעמד הר סיני ובתכונה כזאת כמוהו ומבלי אמצעי, רק ישר מה' לבדו, כפי אשר היה אז, גם במספר וסכום העדים כמספר הנצבים אז לשמוע בקול ה', ורק באופן כזה יוכלו להוסיף אף מלה אחת בתורה או לגרוע אותה ממנה או לבטלה חלילה —, אכן כל עוד יעמדו השמים על הארץ על מכונם, התורה תתקים לעד לעולם בקרב עדת בני ישראל — תורת ה' תמימה — בתור חוק לחיי ישראל.

הנסתרת להי' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התודה הזאת (דברים כט כח).

פרק לה

אמנם גם ע"י המעשה בפועל הזה ומטעם דבר ה' נתנהה הערובה הנאמנה גם בעד האישים האלהיים, אשר הקים ה' אותם בקרב עדת בני ישראל, להיות חוזים וצופים

ומעירים ומעוררים אותם לשוב אל ה' אלהיהם בכל לבבם ונפשם ולהחזיק במעוזו, והוא שפך את רוחו עליהם ביחוד בעת ההיא, עת נטו צללי ערב על ההצלחה החיצונה של עם ישראל, יען כי אז נדרש היה ביותר לנטוע בקרבם את חיי עולם, חיי הרוח, ולהעיר ולעורר אותם לאמצו ולקימו, להיות הנושא והמקים את עם ישראל זה אלפי שנים, נם אחרי אבדן ארץ ירושתו ובלי נחלה חיצונית — אף נשאר חי וקים! אבל האישים האלה אינם נביאים נותני דת וחוק לישראל מחדש, יען הדת והחוק שבכתב ושבעל פה כבר נגמרו ונחתמו עם משה רבנו, אשר בעדו ערב ה' בלי כל אמצעי, גם עמד במדרגתו ממעל למעלת יתר הנביאים; אך תעודת הנביאים הלא היא, להיות מטיפים לעם, לפעול אצלם, למלאות את התורה והמצוה כדת, לקחת מוסר מפי חוזי יה, אשר יגידו לעמו, מה יקרה אותם במנת גורלם, ויזהירו ויוכיחו להוקיר ולקיים את הדת והחוק בהוה, אף להודיע את רצון ה' לעשות איזה מעשה הדרוש להיות בתור הוראת שעה — בגלל זאת היא הקמת הנביאים לעם וזאת היתה תעודתם. המה היו נביאי החיים — והתורה תדרוש בנוגע אל הנביאים ונבואתם, לשמוע בקולם ולהקשיב לדבריהם כמו לדברי אלהים חיים, לקחת על ידם מוסר ותוכחה, ולהזהר, להסיר מקרבם את הרע, אשר על פי דברי הנביאים הוא תוצאה וגמול לשלם להם על פי פעלם ומעשיהם בחיים, למען ישובו אל על וישנו את ארחות חייהם — לטוב — להאמין באשר ינבאו בשם ה' ע"ד "העתיד לבוא" ולבטוח ולהשען על דבריהם, ולהוקיר ולכבד את הזמן ההוא, אשר חזו למו, ואשר אמנם בעד העם לזמן עתיד יחשב, אך הנהו נגלה לנביאים מה' כמו בהוה, גם בלי כל הרהור ותנאי לפעול ולעשות הכל כפי אשר יגידו המה, יען כי זה הוא רצון ה', אבל רק אם לא ישימו זאת לחק עולם ולמלאות זאת בשעה הרצויה לבד — הוראת שעה — וכמו התורה שהיא תורת חיים גם תורה דבר חוק ומשפט בעד החיים לדור ולדורות הבאים, כמו כן דברי הנביאים מקיפים המה את כל הדורות, את ההוה ואת העתיד, לגלות למו את מנת גורלם — באופן כזה, כי עם ישראל לבדו ובעצמו ובקרב כלם יחזיק את מקומו בדעת ובהכרה עצמותית בקרב תולדות בני אדם — ולכן גם היום כמו תורה לך התורה דת וחוק, מצוה וחובה, כן דברי הנביאים יפקחו את עיניך ויעוררו את נפשך להיטיב ולהועיל בחיים.

פרק לו

אבל רק האיש ההוא יוכל לקום בקרבך ישראל בתור נביא ה' להיות מאושר ומקוים, כי נביא אמת הוא, האיש, אשר תדע מראש כי ישנן אתו המעלות האלה: כי "חכם" הנהו בחכמת התורה, כי "גבור" הוא לכבוש את נטיותו הבהמית וללחום ולהכניע כל "תאוה"

וחמדת בשר, "ועשיר" הוא ע"י ההסתפקות, ואם כן חפשי הנהו מכל ענין ותועלת עצמו, רק זה האיש, אשר מראש עלה למדרגה עליונה בתבונת איש ישראל כזאת, ואם כן יש לו ההכנה והכשרון לנבואה, ואז, אם הודיע את תעודתו בתור נביא לעמו לא לבד באותות ומופתים, כי גם וביחוד ע"י ההוכחה הגלויה, כי באו ונמלאו דבריו כמה פעמים ולא נפל מדבריו, אשר הגיד בשם ה', מראש ארצה — באופן כזה אם דבריו אשר ינבא יתאימו יחד עם דברי התורה, אז תוכל לקבל את דברו ולקיים אותו בתור דברי אלהים חיים.

פרק לז

אבל אם יחסר דבר מה מאלה אשר זכרנו: אם תכן ענין דבריו נוטה הוא אל עבודת אלילים, או אם בא לבטל אף קוצו של יוד מהתורה בעד ישראל לדורות עולם או ישנה דבר מה, או יוסיף דבר מה אל התורה שבכתב או אל התורה שבעל פה, גם יגלה פנים בתורה שלא כהלכה — אחת דתו להיות נשפט כדין נביא שקר — הן התורה הנגלית בלי אמצעי על הר חורב עומדת היא גבוהה ונשאה במעלתה ממעלת הנביאים, והיא גם המצרף והמבחן לנבואתם — היא איננה מקושרה ותלויה ברוח הנביאים ובשפע נבואתם למן העת אשר תעודת תוכנה באה לידי עצם שלמותה על הר חורב ונחתמה בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. — אל תשגה על ידו ואל ידח לבבך אחריו! לנסות אותך יקים ה' לפעמים נביא כזה, לדעת, אם תאהב את ה' בכל לבבך ובכל נפשך. אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבהקון (רמב"ם הל' יסודי תורה פ"ז יו"ד).

פרק לח

ח: יראה.

למען תירא את ה' אלהיך לשמר את כל חקתיו ומצותיו, אשר אנכי מצוך, אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען יארוכן ימיך (דברים ו' ב').

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע (שם ו' י"ג).

כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ' י"ז).

יראת ה' הלא היא : הכל כאשר לכל, כפי אשר תורה לך התורה עד כה מיכולת ה' הכל יכול, מגדלו, מכחו וגבורתו, מפעולתו אמונה, מכבודו המלא עולם, מממשלתו, מנתינתו את חקי החיים, מידיעתו את הכל, מבחינתו את החיים, ממשפט צדקו וגמולו בצדק

ועוד עוד, עד כי כל אלה ימלאו את חדרי לבבך, למען תשוה אותם לנגד עיניך תמיד, עד אשר הרעיון מגדולת ה' ורום כבודו לא יעזבך לעולם, ואתה בכל מקום וככל עת ובכל דבר תחזה רק את ה', את הכל יכול, את האל הגדול הגבור והנורא, שכחו וגבורתו מלא עולם, את המושל בכל, אשר מלא כל הארץ כבודו, את ה', אשר גלה את רצונו בעד חייך, ועינו, שהיא צופיה הליכות עולמך בחיים, לראות אם תמלא ואיך תמלא את רצונו ולדעת כי הוא הבוחן ובודק, השופט והגומל — מובן יראת ה' היא ביחוד: לשוות לנגד עיניך תמיד ובכל מקום את ה', ולחוש ברוממות אל וגדולתו "מה קטנת אתה".

פרק לט

לוא אך רעיון אחד ע"ד גדולת ה' אלהיך ישורר בקרבך בעצם תקפו ובכל מקום ובכל עת לבך יהגה בו תמיד — אז לא תוכל לחטוא.

כחו וגבורתו — אם ה' יגזור אמר, הלא גם השמים והארץ יהפכו לתהו ובהו. — ואתה? בקטן עצמות האדם, להבל דמה, במדת כחך, אשר במה נחשב הוא, בצבא זמנך כמו הגה, במציאותך כצל עובר — אתה בן אדם —ברפיונך וחלישותך — הנך חפוץ תחפוץ להתקומם נגד הכל יכול, נגדו, ולהתיצב בפניו למרות את רצונו ולהתל בו ולהראות, כי מוראו לא יהיה על פניך — הן הרגע הבא אחרי החטא הלא יוכל להביא לך כליון חרוץ.

פרק מ

גדלו — גודל ה' מגיע גם למעלה למעלה מבינת נבונים, גבוה ונשא מהכרת כל תעופת רוח האדם לאין חקר — כל היצורים, כל הבריאה וכל המציאות שכם אחד יעבדו את תכנית חכמתו — גם בדרכים נשגבים מכל רעיון וחקר בן אדם, יגיע רצון ה' למטרתו — ואתה האם לא תחפוץ לירא מפני גדלו ותעצומות עזו — יען אתה בהשקפתך הקצרה והמצערה — אינך רואה את הסכנה המרחפת על ראשך?.

פרק מא

עין ה' והשגחתו — אנה תלך מרוחו? אנה תברח מפניו? אם תסק שמים שם הלא הוא, ואם תציע שאול הנהו, תשא כנפי שחר תשכון באחרית ים, צפונה ונגבה — בכל מקום, הלא עין ה' צופיה בכל, בכל מקום פעולתו אתו, ממעל לך, ממטה לך, מסביב לך — ובך — האם תוכל לברוח ממך, מעצמך? ואתה — הנך חפוץ תחפוץ — לחטוא? —

פרק מב

ממשלתו — ה׳ הוא אדון עולם, הכל קנין ה׳: מהשמים וכל יצורי התבל עד נטף הדם הנוזל בעורקיך, עד כל שהוא אויר, אשר תשאף באפך, הלא קנין ה׳ הכל — ואתה חפוץ תחפוץ — חוטא! לשלוח את ידך, לבטל, להשמיד, להרוס או להשתמש שלא כהוגן עם הקבין שאינו שלך? הן לא איש אל כמוך ה׳, לא אחיך יצור כמוך הוא זה, אשר תחטא לו, הלא ה׳ הוא, ובעוד הכל כאשר לכל קנין שלו, הלא בו תבגוד, בו תמרוד, ותמרה את רצונו, הנקה תנקה? ואתה — חפוץ תחפוץ לחטוא? —

פרק מג

התגלות חקי החיים — ראה נא, ה׳ הוא, אשר אתה תחזה את החוק שנתן בכל — בראש שבולת, אשר בצמיחתו ובהבולו ישלים את חוק תקופתו: באבן, אשר תראה, כי נופלת היא על הארץ למטה, גם במהלך הכוכבים וצבא השמים, אשר במחנה כבד יסעו ממעל לך — ה׳ הוא זה, אשר כל העולם כלו יקשיב לקולו וכל חלק וחלק מהקרוב אליך או הרחוק ממך, הן כל אשר יקיף אותך, ינטלך וינשאך, כלם כאחד יעבדו אותו באמונה — והנה הלא הוא נתן גם לך את חוק חייך ויצוך לשמור אותו, אבל בבחירה חפשית — ולמלאות אחריו — ואתה הרק אתה חפוץ תחפוץ למנוע עצמך מהיות סר למשמעתו — ולחטוא נגד חוק ה׳?! —

פרק מד

ידיעתו את הכל — אם תלך במקום, אשר חשך סתרו, ועין איש לא תשורך ותעשה איזה דבר — ולא תחזה את ה׳ ואת עינו הצופיה עליך ובך, ותדמה, כי את אשר הסתתרת מעיני אנשים, תוכל גם להסתיר מעיני ה׳, ממנו, אשר הוא יודע כל, עינו הלא צופיה בכל ואזנו שומעת את הכל, הממנו תסתר? הן את קולו הנך שומע באמונת רוחך ובישרות לבבך! הלא אין כל גובה ואין עומק, ששם יוכל החטא להיות נעלם ונסתר מעין ה׳ והשגחתו על הכל; הוא יכיר מעשיך, דבורך ורגשותיך — הוא יודע את רעיונך אף בטרם יעלה על לבך ובטרם גם אתה תשיגהו עוד אל נכון, וגם אז עומד הנהו בתחלת התהוותו לפני כסא כבוד ה׳ — ואתה הנך חפוץ תחפוץ לחטוא? — כסיל ובער.!

פרק מה

בחינת החיים — אבל אם במרמת ערומים תשתוחח עד למאד ובצדיה תשפיל למאד את ערכך עליך ותאמר: הלא אמנם קטנותי במאד, במה נחשבו חיי אנוש ומפעלו — הן גם כל הארץ כלה גרעין אבק הנה — והאנשים הנמלים אשר עליה המה — כאין נחשבו בעולם ה' — האם ה', הגבוה מעל גבוה, האל הקדוש, הנערץ והנשגב, האם הוא יוכל לרדת מגדולתו ולהביט על הארץ — על בני האדם — ענלי — האם לא הכל שוה לו, אם חי אני באופן כזה או באופן אחר? — אולם חונף! זכר נא, האמנם קטנת לו למאד גם אז בעת התהוותך, עת יצאת אל המציאות, עת ה' יצרך ויכוננך למציאותך ולחייך? האם לא תחוש בכל מקום, בך, אצלך, מסביב לך, את היד אשר כוננה אותך, אשר הכשירך לחיים, אשר תמלא גם את ספקך תמיד? — והנה אם היד הזאת תראה לך את חוק רצונו, — הנך חפץ לשית לו בחלקות ולעשות חונף ולהשתומם על רוממות ה' וגדולתו, רוממות אלהים חיים, אשר דאג בעד מציאותך וחייך, אף ימלא את ספקך וכל דבר קטן וגדול בצרכי חייך, ולחשוב תועה, כי אין להי' עסק במפעלך, אף לא יתבונן על מעשיך באמרך: מה יתן ומה יוסיף לו, אם תשתמש עם הכל כפי רצונו? עם הכל כאשר לכל, את אשר באמת הוא נתן גם יתן לך, בהנאה, ברעיון, ברגש, בדבור ובמעשה!!

פרק מו

צדקת משפטו וגמולו — רק שופטים אנשים תוכל לרמות ולשחד, אבל ה' הלא הוא העד והדין — ה' ישפוט אותך — ה' הוא, אשר יראה כל רעיון, רגש ומעשה בתחלת התהוותם — הוא הלא יראך עת תחטא לו — והוא גם שופט החטא — אף שופט צדק הנהו! ראה, הלא ה' במשפט יסד ארץ, אמת ומשפט מכון כסאו, משפט וצדק היו לו לקו בבנין עולמו — ואיך? הלא בכל אשר בתבל ישנם סבה ומסובב, מקור ותוצאה, המתאמת עם מקור פעולתו — ככח כן המפעל, כזרע כן הפרי — ובנוגע אליך, האם רק זרע רעיוניך, דבריך, מעשיך, הנאותיך האם הם לבדם לא ישאו ולא יביאו כל פרי, פרי כזה המתאמת עם הזרע? ואתה האם חפוץ תחפוץ, כי באשר זרעת רע תקצור טוב? באשר הבאת קללה הנך חפוץ תחפוץ כי תביא לך ברכה? לא! מאזנים וכוס ביד ה'! המאזנים ישקלו את חייך ובכלות המשקל תושיט לך כוס החיים קללה או ברכה — ואם לא פה — הלא שם — ואתה חפוץ תחפוץ לגזול מחייך את יקר ערכם עליהם ולהרסם ע"י החטא? האם לא תראה את משוגתך וכי כה נתעית בשוא, עד כי לא תבין, כי תחת חפצך, בחטא, לבנות

ולכונן את החיים ע"י הנאה, תועלת ומלוא ספקך, הנך מהרס אותם שבעתים ע"י החטא ההוא?! —

פרק מז

רוממות אל וקדושתו — הן הנה מאד נעלות גם מצד עצמן אף מבלי כל רעיון מגמול ועונש — אם רוחך ונפשך עוד לא נשבתו מטהרן, הלא אלה לבדן תעצורנה כח להפריע אותך, לבל יוכל לעלות בלבך כל רעיון פגול מדבר חטא ועון — האם לא הרגשת מעולם את הפעולה והרושם, אשר יפעל עליך בהדרת כבוד איש נכבד ומרומם, איש צדיק תמים, נדיב ושוע? האם לא שמעת מעולם, כי גם הזדים הארורים יהגו כבוד ויחרדו מאיש רם, אשר לו גדל פנימי? עד כי עת יראוהו יאבדו עשתנותיהם, תרפינה ידיהם וירך לבבם, אף יורידו את היד, אשר הונפה לעשות דבר בליעל! הביטה וראה! הן זאת היא רק רוממות אדם והדר גאונו, ולוא יהי, כי גדול ונכבד האיש מאד, הלא בכל זאת מה קטן הנהו באמת, מה כחו ומה גבורתו של בן אדם זה נגד ה', הן מה חדל הוא! ואתה אמנם הבה, התיצבה כה לפני ה', חושה נא הדר גאונו ורוממות גדולתו עם מעלת קדושתו, דע מה נשגבו ונעלו במאד, ואז הלא רוממות אל וקדושתו תמיתינה ותבטלנה בך כל רעיון לא טהור, אשר יעלה בלבך — זאת היא יראת שדי הנאמנה — אמנם קשה היא להשיג אותה — אבל לתאר אותה בעצם מעלתה, גם כן לא נקל.

פרק מח

לכן אתה בן ישראל, בת ישראל! שימו לבכם ורוחכם בשחר טל ילדותכם להכיר ולדעת את גדולת ה', רוממות אל ה' אלהיכם! קרבו נא עם אבותיכם יחד מול הר סיני, וכמו הכירו אבותיכם שם את גדל ה' כחו וגבורתו: המה ראו אז, כי ה', האל היחיד ומיוחד, לבדו הוא בכל, בכל דבר קטן וגדול שם הוא, וכל העולם כלו חל מפניו ומרגיש את גדלו — כן הנכם עומדים גם אתם בכל מקום על אדמת קדש, ושוו לנגדכם כאלו עומדים גם אתם עתה מול הר סיני, הלא בכל מקום יתגלה אליכם ה', בכל דבר קטן וגדול הנהו, בקשוהו, דרשוהו תמיד בכל אשר לכל, בכל אשר נהיה, בכל אשר הוה ובכל אשר יהיה, לפני כל, בכל אשר לכם ובכל אשר יהיה לכם, בכל מקום ובכל עת תמיד עליכם ליחס את הכל להי' לבדו וחשבו תמיד רק בשם ה' — או אז גם כל יצור קטן שבקטנים, כל תמורה קלה, וכל רגע כמו הגה יזכירכם את "ה'" — בכל מקום תחזו את ה', את האל הגדול הגבור והנורא ותחושו בכל את רוממות גדלו, למען תהיו עבדיו הנאמנים ולא

תחטאו — הראו והוכיחו לדעת, כי הנכם צאצאי האבות ההם, אשר עין בעין ראו את גדולת ה' ונפלאותיו אשר עשה במצרים, על הים ועל הר סיני.

פרק מט

ט: אהבה.

ואהבת את ה, אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו' ה').
לאהוב — הלא הוא להרגיש ולחוש את עצמו כלו כליל על ידי המציאות ובמציאות של נמצא אחר — לכן, "לאהוב את ה'" הלא הוא להרגיש, כי המציאות והפעולה של עצמו, היכולת השווי והערך של עצמו נמצא הנהו רק ע"י ה' ובה'. ולחוש, כי הנך נמצא, גם נמצא הנך באיזה ערך מה רק ע"י ה', ולכן במציאותך ובפעולתך עליך לכונן ולפנות את עצמך רק אל ה' — הלא הוא למלאות את רצונו — אהבת ה' ואהבת תורתו אחת היא, יען כי רק אז אהבת ה' תקבל את ערכה עליה ומובנה הנאמן, כל עוד הנך אוהב את תורתו.

פרק נ

מציאותך ופעולתך הן הנה רק ע"י ה' — אם תחפוץ לחוש ולהרגיש את זאת בעצם שלמותה, עליך לכונן את מבטי עינך ולשים את לבבך להתבונן על טובותיו וחסדיו הרבים, אשר יתן לך ה' ביד נדיבה; הביאם בחשבון, ספור ומנה את חסדיו מערש ילדותך עד גל קברך — אף את אלה מחסדי ה' אשר מעבר להקבר והלאה — זכר נא, כי זה אלפי שנים בטרם עוד ראית פני תבל, גם אז הן ה' אלהיך זה כבר היה אלהי חסדך, יען כי מנה אותך להיות היורש ובעל הנחלה מכל מפעל ומעשה מאבותיך, אשר אלפי שנים מלפניך פעלו ועשו, סבלו, חטאו, תעו, למדו עד הוציאו אותם לפועל! וכי רק ע"י ירושת הנחלה הזאת הנה נמצא לך את אשר לך והנהו אתך ברגע ההוה ויהי מה יהי.— הביאה חשבון, ספור ומנה את כחות גופך, את האמצעים לקנין ורכוש החיצון אשר לך, את האנשים אשר נלוו אליך, אל חיי גופך ורוחך להיות לעזר לך — הביטה נא על רוחך עם כשרונותיו וכחותיו, על נפשך עם זרמי החיים אשר בה, התבונן על עצמך, כי עם כל אלה הנך נקרא להיות איש־ישראל, וכי התעודה הזאת נגלתה לך ע"י התורה — שים לבך על כל אלה ודע, כי המה הלא נתונים לך מיד ה' ובידו יחזיק אותם בידך, גם בכל יום ובכל שעה ובכל רגע על ידו מוחזקים המה מחדש וברוכים המה רק ע"י אהבתו, טובו וחסדו, הלא ה' הוא בכל מקום אתך ומסביב לך, הוא מגן בעדך, הוא יזהירך תמיד, ילמדך להועיל ויחנך אותך לאשרך סלה, ואם כן, האם לא מיד ה' לבדו הן הנה מציאותך ופעולתך.

פרק נא

אמנם כל אלה יקבלו את שוים וערכם עליהם רק ע״י ה׳ לבדו, וכל דבר מה בתבל יש לו איזה ערך רק ע״י ה׳, את זאת בראש וראשון עליך להרגיש תמיד ולחוש אותו בשלמות — כי לוא גם יש אתך גוף ורוח, רכוש ואנשים! תעודה ותורה — אבל אם תסיר את זכר ה׳ ממציאותך ופעולתך, את ה׳, אשר הוא יצרף את צבא חלדך, תקופת הזמן שהנך פה עלי אדמות והטוב אשר תפעל בארץ החיים, אל בנין עולמו, אם תשכח את ה׳, אם תסיח את דעתך ממנו, אם תשכח את הבונה הגדול, בונה החיים בכלל, ואשר אתה עם כל פעולותיך הנכם נחשבים רק לאבן אחת מאבני הבנין הגדול הזה, ואמנם רק מיד חכמתו נדרש לך מראש לקבל את ערכך עליך ותועלתך בבנין עולם הכללי הזה, אם תמח מלבך את שם ה׳ — במה נחשב אתה עם כל המון עשרך ורכוש חייך, גם מה הוא כל פעולתך? עם כל המון אוצרותיך הנך עני — עם כל כחותיך הנך עני ממעש, כגדל רוחך כן רבו התעתועים — ועם עוצם יכלתך כמה מן הרפיון והחלישות יש בך!! אתה ופעולתך — הנך רק נקודה קטנה בעולם כלו! והנקודה הזאת גם היא הלא היא עוברת וחולפת — הלא ידעת איזה דמות נערכה בעד האדם — אבק פורח — צל עובר — ציץ נובל — חלום —; ואם גם התאמצת הרבה ופעלת לך בימי חייך, גם רכשת לך הון רב, אף עשית גדולות ונצורות, בנית לך מגדלי פאר וארמנות תפארה — אך כאשר תגיע עת חליפתך — ואינך — ואז כל אשר רכשת לך, כל יגיעך ועמלך, כל קניניך ובניניך ויפי המגדלים כלילי תפארה — הלא יחרבו ויבולו — אבל אם תחזיק במעוז ה׳ וה׳ אלהיך אתך תמיד — רק אז יש שכר לפעולתך, יען ה׳ הלא יקבל ממך גם את הטוב המעט, אשר פעלת כפי רצונו ויצרף אותו אל סכום הטובות האחרות בעולמו, גם יהיה אתך וישמרך משגגות ויתן לך משאלת לבך להיטיב ולהועיל — אין מעשה, אין דבור ואין כל רעיון אחד אשר יאבד לריק — אם אלה יכלכלו בקרבם רק דבר אמת, צדק וטוב — כי ע״י ה׳ גם זה הקטן במפעליך גדול יהיה — אף הדבר החולף ועובר שלך יתקים להיות נצב לעד, ואם גם האדם לא יוכל לחוש את זאת ואם גם לא ידעת ונעלם ממך כל זה — אמת נכון הדבר כי כל דבר קטן, אם אך טוב הנהו באמת ואם נעשה הוא כצדק ויושר, אם יפקידו אותו ביד ה׳, אז יצרפהו ה׳ אל הבנין הגדול והנצחי שלו — או אז יש שכר לפעולתך ומעשך ירצה, להיות חי וקים לעד.

פרק נב

עלם בן ישראל ועלמה בת ישראל! לוא אך יכלתם להרגיש את הרגש הנעלה, את רגש האשר "להיות דבר מה בעולם ה'" — אם תאלפו בינה מהעשב, מהפרח ומרוח כמו הגה, ותשערו בנפשכם את מושג הרגש, אשר יחושו כל היצורים הנמצאים מסביב לכם — הרגש להיות יצור וציר עליון ושמחת עולם אשר על ראשם תמיד, כי ממלאים בשלמות את חלל המקום אשר הציג אותם בורא העולם, ברגע הקצר של צבא חלדם — ולעומתם תעריכו ותתבוננו על משאלות והתחרות זמנכם — הנאה וקנין — אשר בני הזמן ישימו בהם כל מעינם רק בעד עצמם ותשוקתם, וגם את הטוב שיעשו, יפעלו. רק להנאת עצמם ולא בתור עבדי ה' — מלאכי ה' — עד כי באופן הזה אתם עם הנאתכם וקניניכם כאין נחשבתם, הבל וריק הנכם בעולם — ורק לגופכם יש תועלת מה — תועלת הזבל בנוגע אל השדה — אחרי אשר יחלש, ימות הגוף, יבול וירקב, או אז יהפך להיות דומן וזבל לצורך ותועלת יצורים אחרים, שהמה אמנם טובים מכם ויהיו מה יהיו — בעוד היצורים האלה ממלאים את תעודתם בעצם השלמות, כפי אשר התוה להם ה' — לכן אתם אישי — ישראל! אם נוכחתם לדעת, כי באופן כזה אתם ברוחכם כאין הנכם ולא תגיעו אל המעלה להיות דבר מה בעולם ה', כי עם כחכם הנועד לפעול פעולות עבודת ה' בחופש תיגעו לריק ולבהלה — אם שמתם לבכם על מצבכם ורוח ה' החל לפעם בקרבכם, גם נכסוף נכספתם אל האשר הנעלה : להיות בכל עצמותכם "דבר מה בעולם ה'", ויען כי את האשר ובהתגלות תעודתכם — בתורה, — לכן הבה! השליכו מכם את אלילי כספכם ואת אלילי זהבכם ואת אלילת האלילים את ההנאה ואת כל "הבל ההבלים" אשר בזמנכם — ושובו אל ה', למען תהיו גם אתם דבר מה בעולמו — אז תאהבו את ה'.

פרק נג

האמנם עליכם להשליך אחרי גוכם את קניני החיים? לא! זאת לא זאת! או טוב יותר עליך החובה והמצוה להשתדל לרכוש אותם ולקחתם לך, אבל לחשוב אותם רק בתור אמצעים וכלי שמוש לתכלית רמה ונעלה — את עצמך, את כל מציאותך ואת כל פעולותיך קדש אותם להי' למלאות בהם את רצונו — אהוב את ה' אלהיך בכל לבבך, בבל נפשך ובכל מאדך (רכושך).

פרק נד

לאהוב את ה' בכל לבבך — הלא הוא ברוח ובלב ובפי מובן המלה "לב" — ברוחך: לאהוב ברוחך ולהדבק בה' הלא הוא: להשתמש עם כל כחות רוחך, למען דעת אותו, ללמוד את רצונו בתורתו ולהכיר גם את התבל למען תדע על פיה, איך למלאות את רצונו — בלבבך: למען תעצור כח ללחום ולנצח במלחמה, אשר תפרוץ בקרבך בין הנטיות, אשר האחת תמשוך אותך למעלה והשנית למטה, ושים שלום גם עם רוח הבהמה אשר בך למען אשר גם הרוח הזה ע"י השתדלותך יתרומם להיות רוח האדם במעלתה הדרושה, עד כי שתי הנטיות תתחברנה להיות נטיה ותשוקה אחת: "לעבוד את ה'" ואתה תקרא בשם כי אמנם זה טוב ויפה רק את הדבר אשר יאמר עליו ה' כי אמנם טוב ויפה הוא ותחדול מכל דבר, אשר יצוך ה' לעזוב אותו ולחדול ממנו, אף התאמץ, כי לבך יחוש בקרבך תמיד רק את הרגש האחד, להיות נמשך אחרי אביך שבשמים.

פרק נה

בכל נפש החיים אשר לך, בכל מאדך ורכושך — עד כי תכיר לדעת בחיים אשר חוננת במו, בכחות גופך, בבריאותך, בכשרונות גופך, ברכושך אשר נתן לך ה', בכל מנת גורלך וחלקך בחיים בעולם החיצון — כסף, אומנת, כבוד, שפע, אוהבים, משפחה, כי כל אלה המה רק אמצעים להוציא על ידם לפועל כל אשר דבר ואשר צוה ה' בתורתו לפעול ולעשות, ואת אשר גם רוחך הכיר לטוב ולבבך יחוש, כי אמנם טוב הוא לך, וכמו לרוחך ולבך יהי' מאז רק נטיה אחת שהיא כלה כליל לה', כן יהיו גם חייך ורכושך קדושים רק אל הנטיה הזאת — אתה תהיה אחד בחייך באחדות גמורה כמו ה' אלהיך שהוא אחד הנהו פועל אמת יחידי.

פרק נו

ואם כן, אם לבבך, חייך ורכושך רק אמצעים המה לאהוב בהם את ה', הלא עליך להוקיר את אהבת ה' יותר מערך הקנינים האלה, עליך לאהוב את ה' יותר מלבך, יותר מחייך ורכושך — ואם תבוא לידי נסיון לבחור אחת משתי אלה, אם לעזוב את דרכי ה' או להשליך מעליך את נטית לבך, את חייך ורכושך, אז עזוב את כל אלה והשאר נאמן לה' אלהיך.

פרק נז

חרפה היא לו, בוז לו לאיש אשר תהפוכות וזר מעשהו, לעשות את האמצעי לתכלית ואת התכלית לאמצעי, לחשוב את הגבוה לשפל ואת השפל לגבוה, האיש, אשר למען הרבות רכושו, למען הבטיח את אומנתו, למען ירכוש לו כבוד אנשים, למען יבנה לו בדמיונו את הצלחתו ואשרו כמו רמים, או למלאות ספקו בתאוה וחמדה־ יעבור אף על אחת ממצות ה׳.

פרק נח

אבל אוי לאותה בושה, אוי לאותה חרפה, אם איש מבני ישראל, אשר בגלל איזה תועלת לרכוש לו הדברים הנזכרים למעלה יעבור לא רק על אחת ממצות ה׳, לא רק על אחד מדברי אלהים חיים בלבד, כי גם ישליך אחרי גוו את כל דברי התורה כלה, יפרוק מעליו עול מלכות שמים ויפנה עורף אל ה׳ ויאמר: אין לי עוד כל חלק ונחלה בה׳ אלהי יעקב, אלכה לי אל העמים (שגם המה יתעבו איש, אשר ימיר את דתו רק בעד בצע כסף וכל מזמה), יען להם כבוד וגדולה ואין להם שום הגבלה בחיים, אף לא יסבלו כל בוז ולעג השאננים, ובעד הקנינים, אשר בעפר יסודם, אכחש בה׳ אלהי ישראל — מה אומלל הוא איש כזה — כבוד אנשים גלה ממנו — לבו לא ידע עוד כל גבוה ונשא — כל קדש משחק למו.

פרק נט

אבל אתה ישראל שמע! עליך לאהוב את ה׳ יותר מלבבך, יותר מחייך, יותר מרכושך! ולוא יהי, כי ידרשו ממך בגלל זה, לעזוב את אדיר חפצך ומשאלות לבבך, לוא יאלצוך לתת את חייך כופר חיים של איש ישראל, הבה! באהבתך את ה׳, מסור את כל הצלחתך, גם קבל באהבה לסבול בעד תורתך ודתך יסורים קשים, חרפות וגדופים, עוני וצרה, ולוא גם יוציאוך להורג בגללה, קדש את שם ה׳, מסור את נפשך והשאר נאמן לה׳.

פרק ס

השלך אחרי גוך כל דבר שהמה אמנם מבלעדי ה׳ אין למו כל ערך וחשיבות במאומה, וערכם עליהם יקבלו רק אז אם תוכל לקדשם לעבודת ה׳ — לכן השליכם מנגד והשאר נאמן לה׳ ולדת קדשו.

פרק סא

בכל זאת, גם בעד האהבה המאד נעלה הזאת, גם בעד מסירת נפש כזאת, צא ולמד איך להתנהג בצדק, כאשר תלמדך התורה.

פרק סב

לבך ורכושך — וכל דבר אשר תקרא אותו בשם "קנין שלך" זולת חייך, הלא אין להם כל ערך וחשיבות, אף לעבור בגללם בעבירה הקלה שבקלות, לכן אם נאנס הנך את הכל, זולת חייך, להשליך אחרי גוך, רק לבל ידרש לך לעבור אף על מצות לא תעשה אחת ממצות ה' אלהיך — אל תחשוב הרבה, מסור אותם כרגע ואל תחטא.

פרק סג

אבל אחרת היא עם החיים — כל מצות לא תעשה שבתורה זולת אלה העומדות ביחס: "עבודה זרה" "גלוי עריות" "ושפיכות דמים", אם התקומם איש עריץ אשר ישים אכפו עליך, אם עמד עליך נוגש לאנוס אותך באמרו: עבור או תהרג! אז תוכל לעבור עליהן — אבל אחרי אשר מראש — אף כי ללא הועיל — נסית למסור לו את הצלחת חייך ורכושך, לקנות לך חופשך לשמור את המצות מבלי לעבור עליהן — באופן הזה עליך להחזיק את חייך למען תוכל למלאות בימים הבאים את עבודת ה' ולשמור אח"כ את דת קדשו — אכן אם הנוגש והמאנס לא שם כונתו לתועלת עצמו, רק יחפוץ לאנוס אותך לעבור על דתך, וזאת אם יהיה בפומבי ובגלוי, ולמצער, כי ידעו מזה עשרה ישראלים, או גם בסתר אבל בעת כזאת, בעת שעמדו על עם ישראל ברב כח להשמידו ולכלותו ולהחרים ולהכחיד את קיום רוחו בחזקה, אז חייך כלא נחשבו לעומת החטא הקל אשר תחטא ואם גם עבירה נגד מנהג ישראל תורה — באופן כזה יאמר לך ה': השלך נפשך מנגד,, קדש את שמי, הראה לעדת אחיך בני עמך, כי תאהב את ה' יותר מחייך, ובמסירת נפשך תעורר גם בקרבם את התשוקה הנאמנה לרכוש גם להם אהבה רוממה כזאת — הראה לנוגשך ומענך, כי קצרה ידו וכחו להכביד את אכפו ולאנוס את איש ישראל למעול מעל בה' אלהיו — הראהו, כי בני ובנות ישראל ילעגו לכחו וגבורתו — כח אנשים — בעוד יוכלו למסור את נפשם וחייהם בגלל דתם, למען ישארו נאמנים לה' אלהיהם.

פרק סד

אבל באלה המצות שיש להן יחס עם עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים אחרת היא בתכונתן המיוחדת[3] — ואם יחפצו לאנסך ולאלצך, ולוא יהי גם בסתר וגם לא בעתות השמד והחרום ואף אם יש בזה תועלת למאנסך ונוגשך, לאנוס אותך, כי תעבור על אחת מהעבירות האלה — אז מסור את נפשך וחייך ואל תעבור — הן חייך במה נחשבו עוד אם תעבור עליהן — כה תאמר תורת ה'.

פרק סה

אולם אם לא תאמין בך, כי תוכל לעצור כח ולעמוד בנסיון כבד כזה — הבה! ברח לך מהארץ ההיא, אשר סכנה גדולה כזאת מרחפת על ראשך ועל טובך הגבוה מעל גבוה, ודע, כי השגחת ה' הלא תלוה אותך בכל מקום שהוא, וכי גם המקום אשר תמלט שמה, אדמת ה' היא.

פרק סו

אבל אם לא יאלצו אותך לעבור על מצות "לא תעשה", רק יפריעוך ויניאו אותך מקים איזה מצות "עשה" — באופן הזה לא תדרוש ממך התורה למסור את חייך בעוד אונס, אשר לא תוכל לשנות אותו, פוטר אותך מלמלאות הפעם חובתך, הן אתה וחפצך הלא שלמים אתם עם ה' ונפשך הלא כלתה לקיים את מצות ה' כאשר צוך.

פרק סז

בכל מקום אשר תאמר התורה: מפני האנס תוכל לחדול מעשות החובה והמצוה, שמור נפשך וחייך, גם עבור על העבירה והצל את חייך, אז אסור עליך לתת את חייך כפרם — זולת באופן כזה אם תצא מפעולתך זאת תועלת גדולה מאד לחזוק הדת והתורה, בעוד ע"י מסירות נפשך תפעל פעולה עצומה בנפש אחיך להתרומם ולהתעלות מחדש ולהתחזק באהבת ה' ותורתו, אבל זולת זאת עליך להחזיק ולשמור את חייך — כי ה'

[3] עוד צריך עיון וחקירה אל איזה יחס כוונו חז"ל ואם גם יחס רחוק בנוגע לגלוי עריות הלא עומד הנהו בשוה אל גלוי הערויות בעצמו (סנהדרין עה א), הנה אם כן העבירות נגד רכוש חברך כבודו וכדומה הלא יהיו כאלו נעשתה העבירה נגד עצם החיים שלו; הן אמרו חז"ל : כל הגונב מחבירו פרוטה כאלו גזל את חייו (ח"מ שנט) ובכל זאת הלא מותר הוא להשתמש בקנין ורכוש חברו להציל את נפשו מסכנת נפשות באופן אם בדעתו להחזיר לו (שם), כמו כן השוו את העבירה לפגוע בכבוד האדם בעון לה"ר להיות שוה אל שלשת העבירות הנזכרות (ערכין טו ב), (עיין בזה שו"ת בני ציון למוי"ר מ"ה יוקב עטלינגען נ"ע סי' קס"ז, קס"ט) וצ"ע. —

יוקיר את חייך, למען מאז והלאה תחזיק במעוזו ותקדש את חייך לעבודתו, לכן אתה אל תסכן את חייך, בעת חפוץ יחפוץ ה', כי חיה תחיה עוד עלי אדמות.

פרק סח

כמו כן באופני מחלות : אם יש סכנה, אז תוכל בכל דבר להביא לך רפואה מלבד ע"י העבירות של עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים — ואם אין סכנה — אז תוכל להתרפאות גם בדבר האסור באכילה ורק בשנוי מאופן הנהוג לאכילתו, גם באסור הנאה, רק בשנוי המעשה של השמוש הנהוג, אמנם בשר בחלב וכלאי הכרם אסורים המה וכל שמוש של רפואה, זולת אם יש סכנה. כל אסורי דרבנן במחלות אף אם אין סכנה מותר בהנאה ובשמוש הנהוג, ולאכול ולשתות באופן הנהוג יוכלו רק בעת הסכנה — בל דבר המהול במרה (גאללע) וכדומה אשר לא יאכל בתערובות כזאת באופן הנהוג, זאת נקראת הנאה שלא כנהוג (י"ד, קנ"ה וקנ"ז, א"ח תס"ו, מ"א ב').

פרק סט

י: אמונה.

לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה (דברים ו' טז).

וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים, האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור: ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו, לא יאחר לשנאו, אל פניו ישלם לו: ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם (דברים ז' ט').

האמונה בה', הלא היא: להדבק בה', לעוז במעוזו ולהיות חזק ואמיץ בהבטחותיו, בחקי תורתו, בחסדו, ואף כי בחיים ממשלת ה' לא נגלה בחוש וכפי ההשקפה הראשונה למראה עינים זמן ההוה וכל הנעשה בו ירחיקו את הבטחות ה' מן הוא והלאה, אם כי סכנה מרחפת על קיום חוקי תורתו וכאלו אבדה תקוה מהחוטא לשוב עוד ולשבוע מטוב ה' וחסדו.

פרק ע

בה' — ה' בעצמו אמנם יורה אותך, כי הוא כל יכול, חכם, צדיק ורב חסד — ואם תחפוץ לחקור אותו ולדעתו עפ"י ממשלתו — בחיים — שור נא, ה' אז תחזה את הכל, את הכל — אבל לא את ה' — הנך רואה, כי ימשול בחיי התבל כח אנשים, מעשה אנוש

ותחבולותיו, חכמת אדם ורוח האדם בכל משלה; הנך רואה יסורי הצדיקים ושלות הרשעים, אשר יעדו גאה וגאון, הצלחת האולת וחכמת המסכן בזויה; הנך רואה למראה עינים את המקרה משחק עם הצלחת האדם, אתה רואה את בני דורך נגועים במחלה וצרה וגועים ברעב, במלחמה ובחטאים רבים, אתה תתמה תמה ותשאל: איה יכולת הבל יכול וממשלתו על רפיון ובלתי־יכולת האנשים? איה היא החכמה העליונה וכחה וגבורתה על אולת האנשים? איה המשפט צדק אשר ישלם לאיש כמעשהו, איה החסד, אשר אדיר חפצו רק בטובת הנבראים? אז תקרב אליך "האמונה" ותאלפך בינה מראש, להכיר ולדעת אל נכון גם להבין היטב את רעיונות יכולת הכל יכול, את מובן החכמה ומושג הצדק והחסד הנאמן, וללבב ולחבב את מיטב ההגיון הזה : אם יכולת הכל יכול תשא ותסבול ותעלים עין מגאון עריצות אנשים ושלטון הבל, אם צדקת ה' תחלק מנה אחת אפים: פה אסון ושם ששון, אם חסד ה' רואה, וכמו לא יתבונן, בענות בני הדור ותחלואיו הרכים, בטח חכמת ה' תכיר לטוב גם את הגאון והגובה של העריצים, גם את חלוקת קניני ההצלחה ואת העוני והצרה של בני הדור, ורק באופן ההוא, כפי שהנהו נמצא בתבל, יען כזה וכזה ככה דרוש להיות באמת, וכי צדקה וחסד הוא זה, כל הנעשה למראה עיניך, ואף כי אתה לא תשיג ולא תבין את זאת; ואיך? איככה תחפוץ בבינתך — בינת אנוש הקצרה — להבין ולהשכיל תכנית חכמת ה'?! האמונה תורה אותך להחזיק ולבטוח בה', ואם גם שמים וארץ יענו כחשו, ואם גם למראה עינים נכרתה האמונה ופסו אמונים מבני אדם.

פרק עא

הביטה וראה על הרמז הכביר ונאור הנמצא בתורה (דברים ז' ט') — האם תחפוץ אתה לבקר את צדקת ה'? האם תבין ותשכיל את צדקת ה'? ואם תבוא האמת להיות עד לעצמה, כי אמנם זה הדבר, אשר יתראה לך לעול, וכי הוא נגד חוקי הצדק, כי באמת הנהו פעולת הצדקה לחיים באופן מאד נעלה? הנך משתומם על הצלחת הרשעים — ראה נא! התורה אומרת, כי ה' הצדיק, ה' משלם (הטוב) גם לשונאיו, גם לאלה אשר אין יראת אלהים בלבם וישנאו אותו ויאמרו לאל סורה ממנו, וידמו, כי רק בכחם ועצם ידם יפרשו ממשלתם בתבל, להיות להם לנחלה בלי מצרים — גם לאלה משלם להם ה' טוב, בעד הטוב אשר עשו (כי אין גם רשע בארץ, אשר לא יעשה איזה דבר טוב בחייו), אך ה' משלם להם בעד זה טוב וחסד אבל רק בחוג משאלותיהם (אל פניו, אל פני כל אחד מהם, אל אשר ישא הרשע פניו, לחשוב לטוב לפניו) — בחוג משאלותיהם ומגמת

פניהם ישלם להם הטוב—; אם ישעם וחפצם הוא רק אהבת עצמם, רק חפצי התבל, רק כח ושלטון חיצוני, הצלחה חיצונית, שמחות חיצוניות — אלה וכאלה, אשר כצל יעברו גם כליל יחלופו, ככה היא שלמת־רשעים בעד הטוב אשר עשו בחייהם, כי גמולם הוא רק במתנת הדברים העוברים והחולפים — הבה! ישמחו המה זמן ועדן במתנת חלקם, בשלטון, בעשר ובהצלחה העוברים והחולפים — אך המה יחלופו, יעברו ויבטלו מן העולם ויאבדו יחד עם הקנינים העוברים והחולפים אשר להם, (להאבידו); אך לאלה, אשר אדיר חפצם, להכיר ולדעת את ה' ולדבקה בו, ולתעודת חייהם בחרו להם את מלוא רצון ה' וקיום התורה והמצוה, לאלה אשר כל מעינם רק פעולות צדיק לחיים והשגת הנצחיות, שכרם וגמולם גם כן נצחי — לאלף דור ישארו לברכה במעשיהם ובמפעליהם, בסבלנותם, בענים ועמלם — הביטה וראה על האבות הראשונים! שכרם בעולם הזה — כלל האנושית — והמה בעצמם בלי אחוזת נחלה, בלי מקום קבוע בעדם, חיו רק בעתיד ובהבטחות ה' — אם טוב הנך באמת, התוכל לכבד ולהוקיר הרבה את הצלחת הרשע החולפת? ראה נא, התורה אומרת, כי רק לאלה השונאים אותו, רק לאלה אשר אין תקוה עוד, כי ישובו אל על, רק להם ישלם ה' הטוב בחוג משאלותיהם ומגמת פניהם — ולאלה, אשר יש עוד תקוה לאחריתם, אלה המוכשרים להיטיב עוד את דרכם, להם יתן ה' צרות — לענותם — הלא הוא לרפא את משובת לבבם ושב ורפא להם בשובם מדרכם הרעה, ובעד אלה אסונם הלא הוא אשרם הנעלה, וההצלחה בטח יכולה היתה להיות להם לאסון גדול — לכן עליך להס את אולת אדם, הקשורה בלבך, לסלף דרכך ומחשבותיך, רק התחזק בה' והאמינה בו. — צדקה היא תולדות בני אדם, יען כי מניע גלגלי המסבות ומפלס מעגל חייה, הלא הוא אל־צדיק.

פרק עב

בהבטחותיו, את אשר הורה לך ה' על דבר העתיד בפי עבדיו הנביאים, לבל תתעה בשוא ללכת אחרי מראה עיניך בזמן ההוה וחליפותיו, כי תתאמץ בכל אשר תוכל לקרב אתם חיי עצמך אל זמן העתיד לבוא ההוא, אשר נבאו לעמם; וכאשר יתיצב לפניך העתיד בתור זמן הוה, אז תבין ואז תשכיל גם את זמן ההוה — כל זאת אמת ויציב, יען וביען, כי את האמת לאמתה הזאת הגיד לך ה' אל אמת, לכן כל אלה תמלאנה בעתן — יען כי ה' כל יכול, המניע ומכונן את גלגל התקופות ומפעלות התבל, הוא גלה את כל זאת להיות עד נאמן לשלטונו — ואתה האם תפון באמתת מלואי ההבטחות האלה בעת רצון, יען —אתה, קצר רואי, לא תחזה את עקבות העתיד ההוא בזמן ההוה שלך — ועם כל יום

ויום, כה תדבר לנפשך, ירחק העתיד חוק והנהו תמיד ממך והלאה, עד כי לא יאמן לך, כי כזאת יוכל היות. אכן ה׳ אל שדי, הוא דבר! וחותם שלטונו בעולם — אמת — ותחת להציג מערכה מול מערכה את ההוה מול העתיד, הלא יסכן לך יותר, כי תתאמץ להבין ולהשיג היטב את ההוה שלך על פי העתיד ההוא ולהחליט, כי הנהו לך מעבר וחבל נמרץ של צרות, נסיון וחנוך, למען תגיע על ידם בטח עד העתיד הכביר ונאור, ובמשך תקופת הזמן שהנה "התוך והאמצע" בין ההעברה מעת לעת, עליך לשאת ולסבול הכל במנוחה ובתקוה — עוד הפעם הביטה אל ציר חצבת ואל מקבת בור נקרת, שים עינך ולבך על אבותיך ועל ה׳, אשר גדל וחנך אותם — ה׳ הבטיח לאברהם, כי יהיה אב־המון גוים, כי עם יצא מחלציו — והנה עד השנת המאה לימי חייו לא היה לו גם בן, אבן פנת העם הראשונה! ארץ הבטיח ה׳ לאבותינו — ולאברהם לא היה מקום קבוע ואחוזת נחלה לשבת בו — בעד ארבע אמות אדמת עפר לקבר בה את אשתו, עליו היה להפציר בעם הארץ ולשקול כסף, בטרם חפצו נתן לו! למשפחה בת שבעים נפש הובטחה, כי תהיה לעם גדול ורב ועל זרעה נגזרה להיות עבדים ארבע מאות שנה ולשאת ולסבול עוני וצרה גם חייהם לא היו חיים — אבל "אמונה" היתה להם ובכחה האריכו ימים וישארו חיים וקימים לעד — ובעד אמונתם ובטחונם בה׳ שלמה להם האמת את תגמולה.

פרק עג

בחוקיו ומצותיו: ה׳ אל עולם, אל חי וקים, אלוה כל הזמנים ומסבב כל המסבות, אל אלהים, המשקיף על כל הזמנים, אשר זה כבר בתורתו חש עתידות לנו, הוא השקיף ממרום גם על זמן ההוה שלך; הוא נתן לך את חוקי תורת חייך, ויתנם לך לנצח נצחים, לכן חוקי התורה נצחיים המה כנצחיות נצח ישראל, נותן התורה והמצוה, ועליך איש ישראל להחזיק במעוז החוקים האלה בכל העתים ובכל הזמנים ובכל המקומות, באשר שם ינהיגך ויביאך ה׳ אלהיך; האדמה, המסבות, הזמן, חזיוני חייך יוכלו להמיר ולהתחלף, אבל חובתך בעד החיים האלה, אחת היא לעולם, מבלי כל שנוי וחלוף, לנצח היא תעודת חייך בתור איש ישראל, נצח הוא דבר ה׳, אשר הודיע ויבאר לך את תעודתך זאת, יען כי אל עולם הוא נצח ישראל, הוא ה׳ אלהיך נותן התורה, אשר הודיעך את כל אלה — ואתה החפוץ תחפוץ, בפני ה׳ ונגד חקיו הנצחיים, לדבר תועה ולהפוך על לשונך תמיד על אדות הזמן ההוה שלך, כאלו חקי תורתו בלותי מתאימים ונאותים בעד זמנך, וכי קשה עליך למלאות ולקיים את החובה והתעודה הזאת בזמנך — כאלו ה׳ לא צפה מראש בנתינת חוקי תורתו על הר סיני גם על זמנך, כאלו בזמנך, כבוד

ה׳ איננו חופף על יראיו, כאלו יש בידך להשפיל אליך ולמשוך את החוק הנצחי אל זמנך, למדוד ולהשוות ולתקן אותו ולראות, אם יתאים עוד לישע וחפץ זמנך — מבלי התאמץ טוב יותר להגביה למעלה את כל זמן ועדן אל החוק הנצחי ולחנך ולהכשיר את ישראל והזמנים על פיהו — האמר תאמר: כי החוק לא יאות עוד עבור זמנך? חלילה לך מדבר כזאת, הלא טוב טוב לך לאמר: כי הזמן לא יאות בעד החוק, ונהפוך הוא, כי זה הדבר, את אשר לא יתאים הזמן עם החוק, הוא יערוב לך ערובה לדעת, כי זמנך נתעה בשוא ועומד הנהו רחוק רחוק מתעודת איש־ישראל — יען כי עזב זמנך זה כבר את האומנת הנצחית, את התורה קדושה, ומתחרה הנהו להתיצב לנגדה בתור זמן עומד ברשות עצמו, לחבל מזמות ולכונן לו תכנית החיים מבלעדי רוח התורה, ואחרי כן למען הצדיק את נפשו, יתאמר, כי התורה היא מתנגדת אל תורת הזמן, וכי אתה יען וביען הנך איש במצב כזה וכזה וחפץ הנך להשיג כזאת וכזאת, לכן לא תוכל להשאר עוד יהודי — אמנם אהובי! מי הגיד לך כי בתור איש יהודי, תשתדל להיות איש כזה וכזה וכי נדרש ונחוץ לך להשיג כזאת וכזאת — מי הפך אותך איש יהודי, אשר שם ישראל נקרא עליך ותעודתך לעבוד את אל עולם, אלהי אבותיך, לאיש אחר, כי יעבור עליך רוח תועה וכי תכרע ברך ותשתחוה לאלילי: אהבת עצמו, קנין ורכוש ואלילת האלילים ״ההנאה״?! אבל אתה עלם ישראל, עלמה בת ישראל! הביטה אל האבות והאמהות שלך! הביטה וראה, איך סבלו המה חרפה ובוז, צרה ועוני, גם חרפו נפשם למות ובכל זאת מאושרים המה, כי יכלו להנחיל לנכדיהם את רוח התורה בקדושה וטהרה, כי המה במסע גלותם במדינות וארצות ובכל העתים ובכל הזמנים חיו רק ברוח התורה, ובכל זאת לא אבדו ולא כלו; המה חיו לפנים וחיו יחיו גם היום על ידי התורה, אשר החזיקו במעוזה, המה חיו חיים כאלה, אשר יופיעו גם לך בעצם תומם, חיים הנובעים ממקור התורה פתח לך את ספר התורה — למוד והפוך בה, דע לך והבינה היטב את תעודתך הנצחית, להיות איש ישראל וקדש עצמך גם בזמנך, נגד זמנך ועם זמנך, עם כל אשר יתן לך זמנך, או אשר יחדל מתת לך, למלאות בזה את כל הכתוב בתורה הנצחית — חזק ואמץ, ואם גם תשאר להיות איש יחידי, אל יפול לבבך, רק הרהיבה עז בנפשך, להיות בכל הזמנים בן איש ישראל יחידי, בת איש ישראל יחידה! — אבל יחידי? תשאל אתה, איך תוכל להיות האחד בין המרובים ומה יושיעך זה? — אמנם הביטה וראה, הן גם אחד היה אברהם, כאשר קרא אליו ה׳, ובני ישראל, כאשר נזרו לבושת וימירו את כבוד ה׳ בתבנית שור אוכל עשב, חטא ישראל חטאת העגל, ויאמר ה׳ לכלותם כרגע ולהשמידם מתחת שמי ה׳, אז הואיל ה׳ לעשות את משה עבדו לגוי גדול ותעודת עם ישראל למסור ליוצאי

חלציו.— הן ה' לא ימנה במספר את הנאמנים בבריתו, וגם אתה אל תספור אותם — אבל השחוק ולעג זמנך? ההככדות בחיים? ומנת גורלך ומשען לחיים, ומה תהי עליה? קוה להּ' אשר עינו על יראיו ובטח בו, הלא ה' הוא ישקיף על החוסים בו ועל כל דבור ופעולה אשר יעשו ברוח ה' — ואם אך תשיג והבין את עצמך, אם תכיר ותבין את עצמך באמת, אז לא תשמע את לעג השאננים לא תראה את השחוק העובר על דל שפתי לץ וזד יהיר, ולא ייקר לך כל דבר, אם הוא נגד תעודתך; הלא ה' הוא זה, אשר אותו תעבוד, אף לא יכבד לך ולא תחוש עוד כל כובד ומעמסה, יען כי מראש קבלת עליך זאת, גם התוית לך על פיהם את דרכך ותכנית חייך ואז תלך לבטח — ואת אשר לא תוכל לרכוש לך בגלל היותך יהודי — בעיניך "כלא" יחשב הדבר.

פרק עד

בחסדו: חזק ואמץ, החזיקה בראש וראשון במעוזו, היה אמיץ וחזק במלחמה הפנימית בין חובה וחטאת, בין רוח ובהמה. — אם פקחת עיניך וראית, כי בכל חייך העברים חיית תמיד בעד הכל, אבל לא בעד עצמך, חיים לפני ה', אתה התאמצת לרכוש לך את הכל, אבל לא דעת את ה', אתה תחזה ותבחין את חייך העברים ותמצאם כי המה עניים וחסרים, דלים ורשים מכל נשגב ונעלה, אשר רק הוא יוכל להעשיר את חייך, עושר רב, דלים מדעת את ה', עני ממעש הנך מפעלות לחיים כרצון אל חי.

אתה תספוק כף על ירך, תריד בשיחך — ותתיאש מאפשרות התשובה אתה תפון, אם נמצא בך עוד זיק רוח ה', בעוד מעולם הוא לא נראה אליך, תתיאש מחסד ה', אשר באמת ימשוך חסדו לחוטא ופושע, ולוא גם שיבה זרקה בו.

או כי נלחמת — נלחמת זמן רב — בכל חייך נלחמת מלחמה כבדה נגד החטא — אך לריק יגעת, ובכל יום ויום תתחדש לך המלחמה. הבהמה בך תעלה מעלה ורוחך יורד מטה מטה, תם לריק כחך ותחוש, כי חלש ורפה אונים הנך ולא תוכל עוד עמוד בנסיון — תתיאש מהנצחון, תתיאש מה' — תתיאש ולא תאמין עוד כי ישים עינו עליך — וכי יוכל היות, כי יעזור על ידך לצאת באיזה זמן מן הזמנים כמנצח — תתיאש — ותחפוץ לעד לעולם להשאר בזרועות החטא והעון.

אז תתיצב "האמונה" לנגדך, תאיר את פניה אליך ותורה אותך, להכיר ולהבין מהאויר אשר תשאף אל פיך, מהארץ, אשר תשא ותסבול אותך, מהבריאה כלה, אשר עוד תצהיל את פניה אליך, מהחיים והמציאות, אשר הנך נמנה עוד עמהם, כי אתה אף כי נפלת, שפלת מאד, בכל זאת כמאז כן עתה עין אב רחמן תביט עליך; כל עוד הנך נמנה במספר

היצורים, כל עוד חסד ה' ישא ויסבול אותך, שערי תשובה פתוחים לפניך ומעשיך יקרבוך עוד אל אב הרחמן, אשר מראש לא בסתר יאמר: "חי אני נאם ה' וגו', החפוץ אחפוץ מות רשע, הלוא בשובו מדרכיו וחיה". "האמונה" תורה אותך להתחזק כסלע איתן בחסד ה', להחליף כה, להרהיב עז בנפשך למלחמה ולחדש את פניה תמיד — ובאחרונה לחכות ולהוות כי תגבור חל לצאת כמנצח.

פרק עה

ואם כן "האמונה" היא מעוז צור חייך, היא תשאך, תנטלך ותנשאך בחיים ובמות, תרוממך בשמחות ואנהות, תעמוד על יד ימינך במלחמתך החיצונה והפנימית, תתן לך אמץ וחיל לפעולה הערוכה בכל ושמורה לפני ה', היא תעלך על, ממעל להחיים ותהלוכותיהם — ואם יראת שדי תורה אותך לירא את ה', האמונה תורה לך לירא את ה' לבדו, ואם אהבת ה' תורה אותך לאחד כל הפניות, שאתה פונה באחדות גמורה, תתן האמונה להאחדות הזאת את נקודת הדבקות, עד כי אתה בהיותך בפנים שונים יצור מתחלף ומשתנה, הנה ע"י אמונת רוחך, תשאר חי וקים ובלתי מתחלף כמו ה' אלהיך, אשר תחזיק במעוזו, וכאשר ישכיל נעים זמרות ישראל לדבר על האמונה בתהלות ה': שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים ל"ז ג').

פרק עו

והאמונה הזאת — הלא היא הרעיונות מגדולת ה' טובו וחסדו, שהמה המקורות הנאמנים, אשר יביעו ויפכו בקרב רוח כל איש: יראת ה' ואהבת ה'. הרעיונות מגדולת ה' טובו וחסדו, אשר על פי הקבלה והמסורה, יתן לך זמן העבר וכל הנעשה והנגלה לאבותיך את ערובתו עליהם, על האמונה הזאת, על התגלות ה' ע"י המעשים שהם בפועל, עליך ליסד את חייך ואת בטחונך הנאמן, הלא בגלל הדבר הזה בעת רצון התגלה ה' בנפלאות ההנהגה באותות ובמופתים, למען יכירו וידעו לדורי דורות את גדלו וטובו, ולמען יחזיקו במעוזם; על כל אלה עליך לבנות ולנטוע את חייך ואל תדרוש בחיי עצמך מה' נסים ונפלאות, בטרם תחליט בדעתך לבטוח בו ולשמור את מצותיו — אל תאמר: טוב הדבר, הבה! אנסה הפעם, חפוץ אחפוץ לקים ולעשות הפעם את דברי התורה והמצוה הזאת, ולראות הפעם, אם ה' יתן לי אשר בגללה, ואז אוסיף בכל לבב לעבדהו באמונה ולשמור מצוותיו — אמנם כן באופן הזה, לא תוכל לנסות את ה', יען כי לא תדע בעצמך, מה המה האשר והאסון האמתיים בחיי עצמך ובתכליתך.

האם גם מבלעדי זאת לא תראה, כי ה' בכל יום יעשה לך נפלאות ונסים ואותות לטובה בהשגחתו, לכן חלילה לך למלאות את חקי התורה רק בגלל עקב רב של אשר והצלחה, רק עליך למלאות את תעודתך הנאמנה בגלל היותך "איש — ישראל".

פרק עז

בכל זאת אמרו חכמינו ז"ל, אם בעת צרה תאמר : חפוץ אחפוץ למלאות באמונה את מצות ה', יען ידעתי, "כי ה' הלא הוא מגן ומחסה ליראיו שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו" אז צדקת כדבריך — יען כי אז הבנת והשגת היטב, כי אמנם מצות ה' תביאינה אותך אל האשר הגעלה ולא תחפוץ מראש לנסות את ה'.

פרק עח

יא: צרות.

וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המן, אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך, למען הודיעך, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם: שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך, כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך (דברים ח' ב').

זכר נא את כל הצרות והתלאות, אשר סבלת במדבר ארבעים שנה כרצון ה', וכי כל אלה אמנם היו רק לתועלתך, למען תדע ותכיר על ידן את רפיון עצמך ויכלת ה' הכל יכול, כי תדע להעריך ולהוקיר ע"י החזקתך במדבר הנורא את חסדי ה' ונפלאותיו, כי תבין על נכון מעתותי העמל והתלאה ועל פי אמונתך בה' ובטחונך בו, או ע"י חסרון אמונה ואי־בטחון — את גדלך ואת קטנך המוסרי, למען תתרומם במעלתך ע"י הנסיון — הכר נא, כי גם צרותיך תצאנה ממקור אהבת ה' הלא הוא אביך קנך, אשר ייסר ויחנך את בנו ע"י הצרות, ואהבת ה' תלמדהו, תכוננהו, תבוננהו, תחנכהו ותרוממהו ע"י הנסיון — כן אמר משה אל האבות — אבל לא רק לישראל במדבר לבד נאמר כל זה, כי גם לישראל באשר הם שם ובכל דור ודור נאמר כזאת, למען דעת, כי כל אחד מאתנו יחונך מאב טוב ורב חסד ע"י הצרות — הן לולי ה', הלא חיים גם אנחנו במדבר נורא ואיום, ורק דבר ה' יחזק ויכלכל את הפרט ואת הכלל "במן" אהבתו.

פרק עט

לכן שים לבך להשיג ולהבין היטב גם את צרותיך — ותן תודה לה׳ גם בעבורן כמו בעד מתנת אב טוב וחפץ באשרך — יען כי באות הנה עליך בגלל ״חנוך״ או בגלל ״נסיון״ — בגלל ״חנוך״ — כי הנה תלמדנה אותך להכיר את מעלת עצמך, את קטנך ואת גדלך גם יחד, הנה תורינה אותך להכיר את ה׳, את יכלתו, את טובו וחסדו, אף תתנה לך כח וחיל לחיים נאמנים בעבודת אלהים — בגלל ״נסיון״ — הנה באות לצרף וללבן את טוהר נפשך הפנימי, לחזק את כחך הפנימי, ולאיש הטהור והחזק תתנה עז ועצמה, להוסיף אמץ וחיל בטהרה וחוזק ביתר שאת.

פרק פ

צרות החנוך תלמדנה אותך, להכיר ולדעת את קטנך ואת גדלך — את קטנך — אם בימי אשר והצלחה לקחת לך מתנות באדם הנתונות לך, ובגלל המתנות האלה שכחת את הנותן — קראת בשם ״שלך״ את הקנינים אשר באמת ״שאולים״ המה אתך, ובנאוה ובגדל לבב בטחת ונשענת על עצמך, את ה׳ ואת רצונו שכחת — עברת בשמושך עם המתנות האלה את הגבול, אשר התוה לך ה׳ — הקנינים השאולים לך, חשבת בתור ״תכלית״ ועשית עמהם כשרירות לבבך, ולא למטרת רצון ה׳, אז תבואנה עליך צרות[4] באהלך ותכנענה את גאותך ורום לבבך, תלמדנה אותך, לדעת את גבולות יכלתך, את חסרון בריאותך, את רפיון חכמתך, חלישות רצונך, חליפות וצבא רכושך, קוצר ידך, אשר תאחז רק בקנין שאול אתך, ואשר מפני זה עליך להשיב, בעת שיעלה רצון מאדון הקנין, לדרוש אותו ממך — הצרות הבאות תאלפנה אותך לדעת ולהכיר, כי גדולתך אשר בדמיון יסודה מה קטנה היא ודלה, הנה תלמדנה אותך ״ענות צדק״.

פרק פא

אבל עם כל אלה תלמדנה אותך הצרות גם יחד את נצחיות גדלך הנאמן, את הגדל והיקר, אשר עד כה התכחשת בהם; אם הצרות שדדו ממך את הכל, או באו להניד ולהניע או לערער את כל בנין מצבך בחיים, את אלה הדברים שהמה באמת אינן עצמות האדם: בריאות, חכמה, עשר, אוהבים, כבוד — ותראינה לך כי כל דבר, אשר חשבת בתחלה, כי תוכל לבנות עליהם את אשרך ביסוד מוסד לעולם, חולף ועובר הנהו, ולא נשאר לך רק לבך הערום ואת האוצרות, אשר אספת בקרב לבבך, או את הנמצא מכבר בקרבו

[4] מקור המילה ״צור״ אמר מובנו להעיק, לקשור יחד, להציק.—

— הלא יורו אותך את הקיום הנצחי מהגדל הנאמן, אשר רכשת לך בעצמותך ומעלתך הנאמנה, שהוא אמנם קנין עצמך ומפעלך — הלא המה קניני חייך הפנימיים, אשר לפני זה כמעט לא שמת לבך עליהם "יראת ה'" "אהבת ה'" "ובטחונך בו", והדעת, כי לפי כחך אמנם מלאת גם מלא תמלא את חובותיך, היא תבוננך להכיר גם במערומי מחסורך את תעודתך הנעלה להיות "עבד ה'".

פרק פב

יכולת ה' הכל יכול ואהבתו — אם בשפע רב, מפני השפע הרב במתנות החיים, לא שמת לבך אל הנותן, ויען כי יש לך רב, לכן רם לבבך ובגאוה נמרצה חשבת כי גדלת מאד, ולא התבוננת, כי כל עוד ירביון לך מתנות החיים, כי גם אז ועוד ביותר יתראה קטנך במעלת עצמך, הן אז דרוש להודע ולהגלות רק גדל ה' המשפיע העליון לבד, בעוד גדלך במה נחשב, האם בזאת, כי אתה מוכשר לקבל אותם אליך ומה יתרונך בזה, אף לרוב יקטן ויצער גדלך הנאמן במאד, יען מרוב טובה לרוב תברח מלפני ה', ובגאוה וגאון תחשוב את עצמך לאדון הקנין, תשכח את ה' אלהיך ואת אדונך, אדון כל, שאתה ושלך שלו — ותדמה, כי כחך ועוצם ידך עשה לך את החיל הזה — אז ע"י הצרות במדבר חייך, אתה תחזה את יכולת ה' וממשלתו בבל — כי הכל כאשר לכל מידו הוא ורק ממנו נתן לך גם קיום היותם, ואריכות זמנם אתך, הוא רק כפי רצונו, או אז יכנע לבבך הערל, הנך חל וזע מפני הדר גאון ה', רוממות גדלו ומוראו עליך.

פרק פג

אף תלמוד מהצרות למסור נפשך בבטחון נאמן אל אהבת ה' הקרובה אליך במאד — אם אתה גם בעניך ודלותך תמצא בכל זאת את מחיתך ומזונך, אם גם במחסורך תמצא ידך לכסות את מערומיך, אם נרפא הנך ממחלתך, בראותך כי בעניך ומרודך בכל זאת אינך נעזב מכל וכל, ובכל יום ויום יחזיק ה' בידך ויחדש את מנת גורלך, יזין ויפרנס אותך, ואתה תוכח לדעת, כי אמנם לא על הלחם לבדו — הלחם הנעשה במעשה אנוש ותחבולותיו — יחיה האדם ויחזיק ויכלכל את חייו — כי גם על כל מוצא פי ה' באהבתו יוכל האדם לחיות בתבל, או אז, כמו תלמוד לירא מפני יכולת ה', כן תלמוד גם כן לבטוח באהבתו.

פרק פד

והצרות תוספנה לך אמץ וחיל לחיות חיי עבודת אלהים בעז ותעצומות.— הן אמנם באבדן ממך קניני החיים, ואתה בעת העלמם ממך ובהפרדך מהם תכונן את מבטך להתבונן עליהם ולזכור איך השתמשת בהם — ואתה תתן אז, תודה, כי אמנם כזאת וכזאת עשית שלא כהוגן במתנות ה' אלה, ותתבונן, כי עתה לא נשאר לך מהם מאומה, רק הידיעה לבדה המדאבת לבבך במאד, כי השתמשת בהם שלא בצדק ושלא ביושר לבב בעד החיים — ורק אלה מרגעי זמן העבר ימציאו לך נחמה, אלה הרגעים, אשר בהעלותם על זכרונך תוכל להשיב נפשך בהם באמרך: הן ברגע ההוא באמת הייתי טוב ומטיב, הייתי אז עבד ה'! ובעוד תכיר ע"י זה את תעודתך הנאמנה והשבות אל לבבך, כי התעודה הזאת היא אמנם איננה "התהוות הקנינים בידך" רק "מלוא רצון ה'" ברב או במעט הקנינים אשר בידך — אם הצרות תמלאנה את לבבך ביראת שדי ובבטחון בה' — אז האם לא תכיר ותוכח לדעת גם בצרות האלה בעצמן את אהבת ה', אשר תיסר את בנו ותחנכהו יתקרבהו אליו? האם לא תחוש בעצמך, כי מאז והלאה לבבך נמשך אל אהבת ה', למען תתרומם ממעל לחייך הקודמים — עד כי נכסוף נכספת לכרות מחדש את בריתך עם ה' ולצעוד על דרך התשובה, האם לא יהיה אז אדיר חפצך — ע"י הצרות — עם כל אשר נשאר לך עוד — עם כל אשר יתן ה' לך עוד, לפנות אל על ולהתעתד לחיים טהורים וחזקים וקדושים לה'?? — והכח לחיים כאלה? הכח הזה לא יראה ולא ימצא לך רק במקור הצרות.— כי מפני אשר הצרות תאלצנה את האדם לשוב אל עצמו ולבוא בחשבון נפשו, יען כי משולל הנהו מכל האמצעים החיצוניים, אזי כל חלק וחלק מהכח, אשר ינום בקרבך, יתעורר ויקיץ לעולל עלילות בחיי האדם, גם אז יעצור כח, בלי שום עזרה חיצונית, לרכוש לו את מעלת ההעמדה ברשות עצמו, הסבלנות, אמץ הלב וכבישת יצרו — הן אמנה בעוני ומחסור ובשפל המצב החיצון יגלו ויופיעו העושר, השפע והאצילות הפנימיים, או אז יוכל האדם לאזר חיל לעמוד להתחזק ולצאת באמץ לב המערכה — ולאיש אשר יקח תורה מהצרות, לו תביאינה גם הכח והחיל למלאות את התורה הזאת ולהוציא אותה לפועל בדעת ובכשרון.

פרק פה

ואם כן הצרות הן הנה המצרף לרוח האדם הפנימי, וכל כאב וכל דמעה הן המה מקור הטוהר והקדושה, וכה ידבר אליך אביך שבשמים ע"י הצרות; אשריך אם תקשיב בקולו, אשריך אם בצרות קטנות וגדולות, בעת יבוא אביך קנך לפרוע פרעות בחלק אחד מבנין

חייך תעלה בלבך את אזכרתו: לבחון את מקור חייך, לבקר את נטיות חייך, להכיר בהם כל דבר שלא כהוגן ולעבור ולצעוד מההכרה הזאת באמץ וחיל על הדרך הטובה.

פרק פו

אולם אם הנך האיש המאושר, אשר תוכל לשאת פניך אל ה' בידיעה נאמנה, כי אמנם נקי אתה מכל חטא ופשע — כי מעולם לא שכחת את ה' מגאוה ומגאון ומגדל לבב ומהיסח הדעת, גם מלאת את תפקידך בתור עבד ה' באמת ואמונה — גם אז ישלח לך ה' צרות — ואם לא "לענותך" — בעוד מעולם לא שכחת את עבודתך אליו — אבל בגלל "לנסותך" לרומם ולעלה את נפשך "בנסיון" ולהביא את חייך לידי שלמות.

פרק פז

לרומם ולעלה את נפשך — כי כמו החוטא ישיג את טהרתו ע"י הצרות — החלש יאזר על ידן כח וגבורה — כן גם האיש הנקי וצדיק ישיג את טהרתו עוד ביתר שאת, והחזק יוסיף אמץ וחיל עוד רב יותר, גם כח הרוח והלב יגדל ויאמץ ע"י תחבולות החנוך הזה, כי מוסדות החנוך בעד הרוח והלב — הנה "הצרות".

פרק פח

לשלמות החיים — בתכנית החיים נתנה לאדם פי שנים: שמחה וצרה, עצב וגיל, הצלחה ולחץ. והאיש אשר בשניהם עמד בנסיון ויעש חיל, הוא מלא את תעודתו בשלמות; הן בכל אחד משני המצבים האלה יש לאדם חובות מיוחדים, אף קשים וכבדים כבאחד כבשני למלאות בהם — האם אתה איש נקי וצדיק תתלונן ותתאונן על הצרות הבאות עליך בתור נסיון? הטרם תדע, כי כל חייך המה רק כור ומבחן? כי חייך החיצוניים, ויהיו איך יהיו, כי המה רק מערכת המחזה באופן כזה או באופן אחר בעד מלואי חובותיך לעבודת ה'? החפוץ תחפוץ להראות ולהורות לאדונך את המקום והמצב אשר רק שמה יוכל לדרוש ממך עבודה כזאת? האם לא נמצאו בעד העוני והאסון חובות, חובות כאלה, אשר רק בעוני ואסון תוכל למלאותם? כי לוא היו לך בחייך רק שמחות ולא ידעת דבר עצב וצרה, כי אז חייך יכלו להשיג את השלמות רק "במחצה", אולם אם תחוש, כי חייך המה ערוכים ומכוננים באמת להתחקות על שרשי תעודתך, אף תעריך אותם להיות מסודרים רק בתכונה כזאת — האם תוכל עוד לחוש ולהרגיש עד למותר את ההבדל בין

שמחה וצרה, בין הצלחה ואסון? האם לא באמץ הלב ובצהלה תקדם את פני שניהם, בהכירך בכל אחד לדעת את זאת התעודה אשר שש ה' לך בו.

פרק פט

ומה צדקו דברי חכמינו ז"ל: אם ראית יסורים באים עליך בחון את חייך — אם בחנת ולא מצאת בך כל עון אשר חטא, שאל לך, אם את התמונה והדוגמא לחיים הטובים והטהורים לקחת לך מהתורה, גם הכרת אותם לדעת בשלמות ובחנת עפ"י הדוגמא הזה את חייך להתאימם יחד — אך אם למדת גם זאת לדעת, גם בחנת את חייך ועוד לא מצאת — אז אשריך וטוב לך! דע לך כי אז יסורים של אהבה המה, אשר ישלח לך ה' מאהבתו אותך ומאהבתך אותו גם אתה, למען תחזק ותאמץ את אהבת ה' בך ולהעלותה לרום המעלה — לרוממך ע"י הנסיון ולהביאך לידי שלמות ולהעמידך בשלמות כזאת לאות ולמופת בעד אחרים, ככתוב: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג' י"ב), ונאמר: "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (ברכות ה' א', קהלת ח' ה').

פרק צ

הבה! שים לבך על מנת גורלך! על ידה ידבר ה' עמך, וכמו ברוב טוב וחסד, בכל דבר מתוק ונעים הנך מכיר בתודת לבב, כי אמנם זאת היא תכנית לחיים, כמו כן הכר נא בברכה ובתודה בכל דבר עצב ומר ובצרות רבות ורעות, אשר יבואו עליך, גם כן את תכנית החיים המאד נעלה ולהתחקות על שרשיה — ואם אנשים אחרים ע"י הצרות ימוג לבבם בעצב ותוגה, עד כי לא ידעו נפשם — אבל אתה איש־ישראל! במכאוב לבבך, בדמע עינך חזק ואמץ, הצהל את רוחך וקרב נא לפני ה' וברך את ברכת: "ברוך וגו' דין אמת" —; הצהל את רוחך בידיעה נאמנה, כי בדבר קבלך באהבה את כל אלה ובחבבך גם את הצרות, תעבוד את ה' ותמלא בזה את תעודת־ ישראל — (א"ח רכ"ב).

פרק צא

אבל לא רק בעד הפרט הנה הצרות בית הספר של חנוך, גם העמים, ועל כלם אתה עם ישראל, עליך להחזיק טובה ולהודות להצרות עבור גדל העבר שלך, עליך להתחקות על שרשי תעודת עמך, אשר קבלה את ערכה עליה ע"י הצרות, וגם עליך להתחנך ע"י הצרות אל העתיד לבוא שלך, לכן בן ובת ישראל! הביטו לא רק על מנת גורל עצמכם, ושימו עינכם ולבכם גם על מנת גורל עמכם וצרותיו — צרות בית יעקב אשר הנכם

צאצאיו — עליכם להשיג ולדעת את מעלת הצרות של כלל עם ישראל, וכפי אשר תצוה תורתנו להעלות גם את זכרונן לפניכם — ראו נא את בית הספר של החנוך והנסיון הזה, אשר ארך זמנו זה אלפי שנים בנלות ישראל! כל עלה ועלה מספר דברי הימים שלו הנכתב בדם ובדמעות, יספר ויוכיח לכם את קוטן ישראל וגדלו, יכולת ה' הכל יכול ואהבתו — ילמד לירא את ה' ולבטוח בו, ילמד למחות מלכנו את זכר אלהיות הקנין וההנאה ולשוב אל ה' אל יחיד ומיוחד בכל לב ונפש ולמלאות את רצונו הנגלה בתורתו — השיגו והבינו את מנת גורל הכלל, עליכם ללבב ולחבב אותה והתחקו בזה על שרשי מעלת תעודתכם, אז יחדור בקרבכם הרעיון הנעלה, כי צרות הכלל האלה, המסע במדבר השני הזה, כי תעודתן גם כן, לא לבד לענות אותו בגלל "החנוך", כי גם ויחד עמו "לנסות" — להוכיח בעליל וליסד ע"י מנת גורל ישראל וחייו את מצבת הזכרון הרם והנעלה מדבר ממשלת ה', רצונו ותעודת האדם.— האח! אז לבכם ימלא בגיל וחדוה, גם תשמחו כי נולדתם בקרב בית ישראל, ואף כי עליו לשאת ולסבול את כל התלאות הבאות עליו, בטרם יגיע למעלת תעודתו, שהיא מאד נעלה, ופיכם יפצחו בברכה, תודה והלל גם בעד העמל והתלאה לה' המחנך הנאמן, המנסה את עמו, לה', אל אלהי ישראל.

פרק צב

יב: גאוה, ענוה.

השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו, אשר אנכי מצוך היום: פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר, אשר לא ידעון אבתיך, למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך: כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את ה' אלהיך, כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל, למען הקים את בריתו, אשר נשבע לאבתיך כיום הזה (דברים ח' י"א, גם ראה שם ט' ד' ועוד).

אל תתגאה! בהביטך על כל דבר, אשר תקרא בשם "שלך": על רכושך, על כח גופך, על יפיך, על חריצות רוחך, על כשרונותיך, עליך להעלות בלבך את המחשבה תחלה ולזכור אל נכון, כי לא אתה עשית לך את החיל הזה, לא אתה בראת אף יצרת אותם, רק שאולים שאולים המה לך מה', ה' לבדו הוא זה, אשר עליך לתת לו תודה וברכה בגללם,

וכי אמנם הוא תמיד אדון למו, אף בעת אשר אתה תקרא אותם בשם "שלך" — שים זאת על לבך והתבונן על כל זה תמיד — והשמר לך מגאוה.

פרק צג

כל דבר וקנין הלא נתן לאדם מידי אביו שבשמים: גבורה, עשר, בריאות, חכמה, יופי וכל הקנינים האחרים, אשר ישמח לבב האדם עליהם, ורק דבר אחד לבדו ישנו ברשות האדם — והדבר האחד הזה היא "יראת שמים" ומלואי החובות עם כל האמצעים, אשר נתן לך ה' לזה — ואתה החפוץ תחפוץ להתגאות על הדברים, אשר לא לך המה, ואשר לא בכחך ועצם ידך עשית לך את החיל הזה, התעדה גאה גאון, כי כאלה וכאלה נמצאו בידך? ונהפוך הוא, הן כל עוד ברכות ה' תוסיף להעניק לך ולהשפיע עליך שפע רב בהמון, עליך לחוש ולהרגיש אז עוד ביותר את גדל ה' וקוטן עצמותך — כל עוד אוצרותיך ירביון לך, הלא לפי מסת הרבוי שלהם הנך מתמעט במעלת עצמותך, כל אשר הגדלת והוספת בהם, הן אתה על ידם הלא תקטן ותצער, יען כי אז חובתך תגדל תמיד יותר ויותר, ולעומתם הלא תקטן איפת המלואים שלך וערכם עליהם.

שורה נא על חייך — זכר נא את הטוב והחסד, אשר עשה ה' לך ולעמך — לוא תסיח דעתך ותדמה כאלו מחסה ה' וטובו מחייך עברו ובטלו — ראה — הן מבלעדי ה' — כי אז למראה עיניך כל מקום שהנהו שדה צופים בעד חיי האדם, נחשב היה למדבר ערבה ושוחה, כמדבר אשר נסעו בו אבותינו — כי גם בו על כל צעד וצעד סכנת מות ואבדון מרחפת עלינו, ורק מידי אבינו שבשמים נקבל מחסה ומן לכלכל את חיינו — ראה והביטה על עצמך על כל העבר וההוה שלך ונוכחת לדעת, כי אמנם הנה הנם רק על ידי ה' ומה' — ושאל לך אז, אם תוכל עוד להתגאות.

פרק צד

הן אמנם היית מהיר וחרוץ במלאכתך — התאמצת ויגעת — יגעת ומצאת גם צלחה לן לרכוש רכוש והון רב, אספת בינה, מצאת חכמה ודעת קנית — אולם אמת הדבר! הן מבלי חריצות, מבלי יגיעה, מבלי שקידה לא יהיה לנו מאומה, אבל החפוץ תחפוץ בגללם לעדות גאה וגאון? ולהתגאה על אנשים הבלתי עשירים ובלתי משכילים כמוך? אמנם זכר נא, מי הוא זה אשר נתן לך כח וחיל ואמצעים וברכה לרכוש לך עשר וחכמה — הלא ה' הוא זה??!

פרק צה

אבל להתהדר ולהתגאה על מעשה הצדק והאהבה אשר פעלת? אכן הביאה חשבון, מנה לך את מעשי צדקתך וחסדך וספור נם את הקנינים אשר קבלת מיד ה', ומנה גם את החובות, אשר ה' אלהיך יוכל לדרוש ממך על פיהם, האם תוכל להוכיח אל נכון, אם פעלת גם בדבר אחד טוב וחסד יותר מאשר היה נדרש לך לעשות, ואם לא תמצא, כי באמת רק חלק קטן מחובותיך להי' מלאת באמת, להי', אשר חבת לו בעד כל אשר נתן לך ובעד רב טוב וחסד, אשר השפיע זה מכבר עליך, בטרם יכולת עוד לדעת מה הוא טוב ומה ה' שואל ממך, גם במה לגמול לו — הן אמנם בכל רגע ורגע הלא יאציל וישפיע ה' עליך טוב וחסד מחדש — האם לא לעולמי עד תשאר אתה להי' בעל חוב תמידי לו בעד טובותיו וחסדיו עמך — ואף לוא יהי, כי גם עשית הכל, האם לא גם בעד זה חבת להי' בעד ברכת התעודה הזאת שחלק לך, לעשות הטוב והחסד ולהדבק במדות ה' — ואתה החפוץ תחפוץ להתגאות? לוא יהי, כי באמת עשית אתה את כל חובותיך — אך אם באופן הזה הלא הנך איש טוב ומטיב באמת, תמים הנך במעשה בטובך ובחסדך — ואם כן רק אז ביחוד הלא לא תוכל להכיר, לא תוכל לדעת שום רגש גאוה — בעוד תחוש בנפשך, כי היית בכל חייך עבד ה' גם התאמצת להיות עבד ה'; הן ברגש האשר הזה נעלית ונשאת מעל כל גאוה וגאון, בעוד כל מעינך רק לעלות ולהתרומם במעלת הכרת ה' ואהבתו — אהבת אותו, את ה', אשר בלעדיו הנך אפס ואין, ורק מידו, על ידו ובעזרתו נמצא לך דבר מה — אתה ומפעל — ואיך תוכל לדעת, מגאוה וגאון — כי אם תדע לך גאה וגאון — הלא אז ברגע ההוא תשדוד מכל חייך ומכל אשר רכשת לך את ערכם עליהם, ובמה נחשבים המה עוד החיים וכל הקנינים מבלעדי הרעיון והחלטת הדעת לעבוד בהם את ה'? אבל בראש וראשון ורגע ההוא, אשר תעדה גאון וגובה הנך פותח שער לחטא ועון ותשלול ממך את הכשרון לעשות עוד הטוב והחסד בעתיד — יען כי בגאוה הנך שלו ובוטח ונשען על עצמך — ורוח הבהמה אשר בך יתפרץ ממסגרותיו — הן בעקב הגאוה תבוא אהבת עצמו — אתה הנך יוצא אז מחוץ למקהלת היצורים העובדים את ה' — הנך אז אליל ועצב נבזה.

פרק צו

השמר לך מגאוה! כי אין להחטא אוהב יותר גדול כמו הגאוה — הן הגאוה ועמה התאוה והחמדה הנה הביאו את האנשים הראשונים לחטוא, הנה הסבו להם להיות כאלוהים וליעד להם בעצמם: מה הוא טוב ומה הוא רע — הגאוה, הגאוה על הקנין הביא את קין

להרוג את אחיו — הגאוה, הגאוה על הקנין, הביאו את בני נח בבקעת שנער בבבל לידי הכחשה בה' ולאלהיות עצמותם — הגאוה והגאון על הקנין עם אהבת ההנאה הביאו את אבותינו בארץ ירושתם, נחלת ה', לשכוח את תורתו, אף הסבו, כי שודדו מהם האשר וההצלחה, אשר עליהם התגאו; זאת היא פעולת הגאוה, אשר גם עתה תקדים לבוא לפני כל חטא ועון. הן אמנם כרגע החטא, היכול תוכל עוד? לחשוב, כי הדבר אשר תחטא בו איננו שלך? האם לוא חשבת כזאת, היכולת עוד להשתמש בו שלא כהוגן? הבה! מי יתן וחשוב חשבת כזאת תמיד! אמנם כן, הגאוה והתאוה הן הנה אמהות של רוב החטאים והעונות — תאות ההנאה תסבב לך לחמוד את הרע — והגאוה, למרות מצות ה', כי תתאמץ להשיג ולרכוש את אשר תחמוד — לכן השמר לך מגאוה!.

פרק צז

ולעומת זה תחת גאוה קנה לך "ענוה" — את הענוה הנאמנה — "ענות צדק" — אשר באמת עם כל הקנינים שלך תחוש בענוה, כי תלוים הנכם רק בה' — בענוה תראה את עצמך, כי אמנם עני הנך ועשיר רק על ידי ה' — ולכן בכל דבר תביט ע"י הענוה, כי הוא רק אמצעי שאול לך מה' למלאות על ידו את רצונו — הענוה ההיא, אשר תכיר לדעת, כי העולם כלו איננו שייך לך רק אתה שייך לו — להביא לכל יצור ויצור הנמצא בחוג הבריאה ברכה, בה במדה ובערך, כפי הכח אשר יתן לך ה' לזה — ולכן הענוה תעצור כח להכירך לדעת את היחס, אשר בינך ובין היצורים — גם הענוה הזאת רחוקה היא כרחוק שמים וארץ מהענוה של שקר, אשר תחוש ותרגיש עצמה רק בחלישות ורפיון, למען לא ידרש לה עוד לפעול ולעשות, אף תכלה באפם כח — כי אמנם הענוה הנאמנה, הלא היא אשר תדע אל נכון את דרישות כל יציר נברא ממך, למען הוסיף אמץ וחיל לפעול ולעשות כפלים לתושיה, כל פעולה של ברכה, אף הענוה תתרומם ותתעלה לשוות פרי לחיים ולהתהפך למדת "חסידות", הלא היא האהבה הרמה והנעלה, אשר בעד עצמה כלא היא, והכל תפעל ותעש רק בעד אחרים, ויען כי בפני עצמה לא תחוש כל חשיבות, לכן תכונן את כל מפעליה ותקדש אותם בעד הכלל, אף היא רחוקה גם כן כרחוק שמים מארץ מהחסידות של שקר, אשר תעשה ההפך מזה, כי תחת לבוא ולהתיצב בשלמות לפעול פעולות החיים, וביחוד בעד אחרים, תסוג אחור לצאת מהמערכה ולעזוב את החיים — לחשוב את עצמו לבטול היש — גם בעד אחרים, לבלי עשות מאומה — ולאמר "יהי לך אשר לך" — האיש הגדול והדגול אב לנביאים עלה במעלת גדולתו על כל אדם — על ידי "הענוה". (והאיש משה ענו מאד וגו') ורק את מדת "הענוה" תהלל התורה

ביחוד מכל המעלות של משה רבנו ע"ה — גם אצל "דוד", אשר בנוגע לעצמו השליך יהבו על ה' — וכל חיי רוחו ומפעלות חייו היו קדושים רק אל כללות העם, בו תמצא את החסידות הנאמנה במלוא מובנה (כי חסיד אני) — לכן, קנה לך "ענוה" — ואז לא תוכל לחטוא עוד.

פרק צח

יג: תאוה.

ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך (דברים ח' י"ח). התאוה היא התשוקה לעשות את עצמו למרכז של חוג קנינים, ולהשתדל, כי החוג ההוא יתרחב ויתגדל תמיד — או למשוך אל חוג עצמותך סכום יותר רב מקנינים ורכוש, למען יביאו לך ישר "הנאה ותענוג" או הנאה ותענוג באמצעות הקנין — את הנטיה הזאת, להגדיל ולהרחיב את עצמו, נטע ה' בכל יצור נברא ויתן אותה גם להאדם, אשר אמנם בנוגע אל האדם נתוספו לו אל מכסת הקנינים הנכספים מאתו, עוד המון הנאות רוחניות וקנינים רוחניים.

פרק צט

הנטיה הזאת הכרחית היא; יען כי עליה יסד ה' את בנין עולם והליכות בית הבריאה כלה, יען כי כל יצור, אשר יחשוב כי עובד הנהו רק בעד עצמו הנה מבלי כל ידיעה מצדו פועל הנהו במשמרת פקודתו באמת בעד עבודת סדר עולם ה', ובעת אשר בדמיונו יביא את מעשהו לידי פעולה בעד עצמו, הנה באמת עבודתו זאת ערוכה ושמורה בעד העולם — גם באדם דרושה ונחוצה הנטיה הזאת במאד מאד, יען כל עוד לא ידע האדם מעצמו את תפקידו ותעודתו, להכנס בבחירה חפשית בקרב חוג מקהלת עבדי ה', או לא ימצא בנפשו כח וחיל, להביא את הידיעה הזאת לידי פעולה ומעשה — לולי היתה נטיה כזאת אתו, כי אז נשאר היה האדם בלי כל מעשה ופעולה לחיים, כי אז נשאר האדם רק הוא האחד בין כל היצורים, אשר לא הביא כל תועלת בעולם — לכן ערכה וסדרה חכמת ה', כי גם לאיש השפל, ואשר אתו ביחוד הנטיה הזאת ביתר תוקף ועז, להיות לבו נמשך אחריה במאד, ואף כי הוא לא יפעל בעד ה', בעד עולם ה', ורק יכון ויכונן את עצמו תמיד לתכלית מפעליו והתחרותו — בכל זאת ע"י ההתחרות הזאת, ובה בעצמה, הנהו למצער בעל פועל — ובפעולה הזאת, אף כי באמת בלי כל ידיעה ובלי כל כונה מצדו, הנהו אמנם כלי יוצר ביד ה' לכונן גם עם פעולותיו אלה את שלמות

עולם היצורים והאדם. —אמנם בעצם התחרות ופעולה כזאת עומד הנהו האדם בשורה אחת יחד עם הצומח והחי, אף למטה במדרגתו מהם, יען וביען כי האדם הלא נקרא הנהו לחוג המפעל היותר גבוה.

פרק ק

אולם חלילה לך מהיות צומח, מהיות בהמה לך — עליך להיות אדם, בן ובת ישראל! ובתעודת איש ישראל זאת, עם כל עצמותך, עם כל אשר נהיה ויהיה לך, גם בהנאה ובכל פעולה, עליך לחוש את עצמך, כי לא נקראת הלום עם כל אלה לעבדם ולשמרם בעד עצמך, רק לעבוד בהם את ה', לקדש בבחירה ובחופש את עצמך, את כל עצמותך לה', כי אם אתה הנך איש ישראל במובנו הנאמן, אז לא תכיר ולא תדע עוד כל תאוה, כי לא תתאמץ לרכוש בעד עצמך כל הנאה וקנין, רק תתחרה לעשות ולפעול את כל אלה בתור אמצעי לפעולה רצויה לה'— גם עם הנטיות אשר לרוח הבהמה שבך, גם עם ענינים הרוחניים אשר לרוח החיים שלך, הנך עבד ה' בידיעה ובכונה — תאוה, אשר בה יחשוב האדם את עצמו כי הוא הנהו "התכלית" לא יוכל איש ישראל, שומר אמונים ותעודתו, להכיר אותה ולדעתה — במעלת איש ישראל לא תחפוץ ולא תתאוה עוד לאסוף מסביב לך — בחשבך את עצמך למרכז — ככל האפשר, חוג יותר גדול ורחב מקנינים רבים, רק אדיר חפצך יהיה, כי אתה תהיה אמנם ג"כ בתור מרכז, אבל מרכז כזה, אשר ממנו יצאו פעולה ושפע ברכה לטוב לפני ה', אך תכניס את עצמך יחד עם חוג מפעלך אל תוך החוג היותר גדול ונעלה של יצורי הבריאה, אשר המרכז הקדוש ומאד נעלה שלהם — הוא ה'.

פרק קא

אבל בטרם תעפיל לעלות אל גרם המעלות של איש־ישראל הזה, השמר לך בראש וראשון מהשתמש שלא כהוגן עם הנטיה שלך הזאת — אצל היצורים העומדים למטה ממדרגתך, הלא ה' בעצמו התוה בעדם את הנבול הנכון להנטיה הזאת, לבל יתאוה כל יציר נברא יותר מהנדרש לו ומאשר הוא טוב לפניו — תשוקתם מעצמה לא תרחיק ללכת, ולכן התשוקה שלהם בעצמה תביא רק תועלת — אבל לא כן אצל האדם, כי יען על האדם החובה, להגביל בעצמו את הנטיה הזאת בחופש ובבחירה עפ"י חוק ה', ובאופן מאד נעלה עליו להפוך אותה מעבודה של עצמו לעבודת התבל כפי רצון ה', לכן מפני זה אצל האדם הנטיה הזאת איננה מגבלת בעצמה בשום גבול וקצב — ואם

גם ההנאה הישרה שלו היא תמצא לה את הגבול בגופו אשר חליפות וצבא לו — הנה האדם עשה לו מצד אחד בתחבולותיו הנאות רבות מוכנות בעבורו ע״י כשרון האדם — אך על כלם ההתחרות והרדיפה להשיג את ההנאה ע״י אסיפת קנינים היא בלי קצב וגבול, יען כי ההנאה הזאת איננה הנאה של בן רגע ואשר תחלוף כרגע, רק היא התחרות והתאמצות לכונן ולהבטיח את ההנאה על זמן ״העתיד״ — לכן הנטיה הזאת היא בלתי מוגבלת כמו זמן העתיד בעצמו — ואם כן הלא נקל להבין, כי לאיש אשר מעצמו לא יציב לו גבולות לתשוקתו, באחרונה גם כל העולם כלו, גם זמן הנצח, ימעטו להספיק לו ולמלאות את תשוקת תאותו.

פרק קב

אבל איומות ונוראות הנה תוצאות התאוה, עת תפרוץ לעבור את הגבול של הצורך והטוב — היא תהרוס ותבלה את כל אשר החיים — היא תהרוס ותאפס כל מפעל האדם, היא תקרע את מכתב הברית, אשר בין האלהים והאדם — עד כי אין אסון גדול או קטן, אין חטא ועון קטן וגדול, אשר מקורם איננו בהתאוה, כי בגללה את אשר יש בידך אין לו כל מחיר ושווי וכאין נחשב בעיניך, רק תחשוק ותתאוה לכל דבר, אשר עוד הנהו איננו שלך, ואשר גם בהשיגך את זאת, גם הוא יאבד את שויו ומחירו בעיניך — ובאופן הזה לא תוכל להיות לך עוד כל שמחה בחיים, כל עוד ידעת, כי יש עוד איזה נמצא מחוץ לחוג שלך וחי הוא ויש לו קנין והנאה — ובעוד נצב הנך כצר נגד כל היצורים האחרים ושמהותיהם, הנה באחרונה תכלה ותאבד אתה במלחמת הכלל וסדר ה׳, אשר ירדוף באף את ״ההתבודדות״ — גם כל צער ומכאוב המה ביחוד פרי התאוה, בעוד הצרות במובנן הנאמן הנה רק הגבלה וצמצום של העצמות — אבל אם אתה מעצמך, לוא לא התאוית לרכוש לך יותר מאשר נתן לך — ואשר תוכל לקחתו — כי אז שלשת רבעי הצרות לא הכרת ולא ידעת מעודך — גם בתאוה ובהתחרות, לרכוש לך את הדבר האסור לך תאבד בזה גם את הדברים שנתנו לך, לרכוש אותם ותהרוס בעצמך את אשר חייך.

פרק קג

אבל יותר מכלם תהרוס התאוה כל פעולות האדם, ותוצאות התאוה הלא הנה החטא והעון — היא תהרוס את אשר החיים — כי ברגע אשר תתמכר אל התאוה לרכוש לך איזה קנין או איזה הנאה, ברגע ההוא הנך קורא לריב עם כל היצורים מסביב לך, הנך נלחם עם ה׳ ועם חקו — כי כאשר התאוה תמשול בך אז בהתחרות שלך לא תדע עוד כל

גבול אחר, רק את גבול יכלתך לבד, ובהגיעך עד הגבול הזה הנך שוכב למעצבה ותתלונן ותתאונן על החבל אשר אסרת אליו ועל הנמנעות, אשר תתיצבנה לשטן לך בינך ובין הדבר אשר תחמוד ותתאוה — ובאשר התאוה שם, שם לא תוכל התורה למצוא קן לה ולהתלונן עמה יחד — כי במקום אשר הרוח והנפש יחשבו את עצמם, רק את עצמם, בתור תעודה ותכלית חייהם, איך יוכלו עוד לתת מקום, לקים ולקבל את התורה, שהיא תבוא לנטוע בך את רצון ה' ואושר העולם להיות לו לתכלית ולתעודה לחיים? ממקום אשר תמשול התאוה תתרחק המצוה, בעוד המצוה תחובב אותך לא בעד עצמך, רק להיות לברכה בעד אחרים. — גם המשפט יסוג אחור, המשפט אשר יחרוץ את שווי האדם, ואשר בו הצדק דרוש להיות לקו ברכשך לך את הקנין — גם החוק ירחק חוק — בעוד החוק יקים ויאשר את הזכות, אשר לתבל היצורים שמתחת למדרגתך, לחשוב, כי גם המה אחים לך בבריאה, גם חוק ה' ישים גבול לשרירות לבבך ובקשת ההנאה הנפרזה; בעד המתאוה העדות גם כן לריק וללא הועיל, כי במה נחשבו לך עדות כאדם ובאיש ישראל, בעוד אתה הנך מרגיש את עצמך בתור איש בודד במועדיו, היודע ומכיר רק את רוח הבהמה אשר בך — גם העבודה לא תעצור עוד כח לחנך אותך, יען הנך נגש ומתיצב לפני ה' בלב מלא תאוה וחמדה, אשר אין מעצור לרוחו, ועבודתך הלא נכריה היא, אם להודות לה' או להתקצף בו, כפי היחס אשר יתראה ה' בעיניך חליפות, אם בתור נותן או בתור מונע ממך משאלות לבך — אמנם כן כל חטא ועון המה ילידי התאוה — בעוד כלם כאחד וכל אחד מהם המה מנאצי חוק ה' וכל התחרותם רק למלא ספקך בתאוה וחמדה — לכן השמר לך מתאוה — מכל חמדה ותשוקה להנאה ולהשגת קנינים אשר אינם ברשותך, וביחוד מהחפץ להשיג את ההנאות, אשר דבר ה' יאסור אותם לך ולא תוכל עוד לרכוש אותם. — ופן תאמר בלבבך: הן זה הוא רק רעיון רוח, הן תאותי היא רק רגש אבל לא פעולה ומעשה! אבל דע, כי המעשה יבוא תמיד בעקב הרעיון הלא טהור, אם לא תדע לך לעצור ברוח רעיונך ורגשותיך — התאוה והחמדה בבלי משים תנצלנה ממך את עדיך מהר חורב, את כל אצילות ישראל, — ואתה באחרונה תתיצב כה במנת גורלך ערום וחסר דעת בתור בהמה שואפת רק לתענוגי בשר, ומאז והלאה רק זה יהיה חלקך בחיים.

פרק קד

התורה בראש וראשון תזהיר אותך מהתאוה והחמדה, להשיג לך הנאות וקנינים כאלה, אשר אסר אותם לך חוק ה', ובעונה נכונה אסרה ביחוד בין בל ההנאות והקנינים

האמורים, את הקנין והרכוש של אחרים — כי אמנם במצות לא תעשה זאת, אשר אמנם עצם ההתחרות להשגת הקנין והרכוש איננו חטא בפני עצמו, אבל החטא הוא ע"י מושג המגע ברשות של אחרים והפגיעה בזכותם, בעוד זכות הקנין הנאמן וזכות ההנאה הנאמנה דרושות להיות תמיד למראה עיניך ולבך המתאוה, לדעת מראש: למי ולמה המה אלה, לבלי תתנגפנה רגליך ע"י התאוה בבואך בקרבתן, ולא תוכל לעמוד בפניהן, לכן לך לך מנגד לכל אלה.

פרק קה

אבל איך תוכל לשמור את עצמך ולהגן בעדך מפני התאוה עת תסיר מתג ורסן ממנה? גם במה תזכה ארחך, לעלות אל המדרגה הגבוהה במעלת איש־ ישראל, הלא היא להפוך את התאוה לאהבת ה'? רק עצה אחת יש לך, ובה צפונים כל תום ויושר ואשר החיים, הלא היא: הדעת, איר להעריך ולהוקיר את ערך החיים, הידיעה הנאמנה להעריך את ערך חייך, לא על פי הקנינים וההנאות רק על פי הפעולות, אף גם להעריך את ערך פעולות לחיים, רק לפי היחס והשעור של האמצעים הנתנים לך, ואשר יהיו לך עוד לתכלית זאת; לא לפי מעוט או רבות הקנינים, אשר אתך, יתראה גדלך או קטנך — רק לפי מכסת התוצאות מהרב או המעט אשר אתך, מאשר פעלת לך, לפי מעוט או רבות הפעולה, לפי ערך השמוש עם הקנינים השאולים לך מה' לתכלית תעודתך — זה הוא גדלך או קטנך — ואם במעט אשר לך מלאת שלשת רבעי החובות המוטלים עליך, ואיש אחר עם השפע הרב אשר לו מלא רק רבע אחד מחובותיו, ואשר אם אמנם הרבע שלו יעלה בכמות רב יותר על כל שלשת הרבעים שלך, בכל זאת אתה גדלת ורוממת עליו — הן כל חייך המה רק תכנית ותעודה, וכל הקניינים וההנאות הנה האמצעים להתעודה הזאת — נתינת האמצעים היא רק ביד ה' לבדו — אבל ההתחקות על שרשי תכנית החיים, לפי היקף ומכסת האמצעים ומלוא תעודתך בהם, זה רק זה הוא גדלך הנאמן לבד — ואל התעודה הזאת אמנם יתיחסו ג"כ במקום שיש כח ואפשרות דתית לזאת, גם ההתחרות וההתאמצות להשגת ההנאות והקנינים, אבל זאת דרושה להיות, לא בתור תכלית רק בתור אמצעי, למלאות בהם ועל ידם את החובות הקבועים בדבר ה', רק באופן כזה תמצא לך את מדת "ההסתפקות" גם שמחה וצהלת הרוח — השמחה הנאמנה, להיות שמח בחלקך ומנת גורלך, אז תחיה באשר ותום — אתה תשאר תמיד שמח וטוב לב, ישר וצדיק בכל מצב ממצבי החיים, עם כל מדה וחלק מהקנינים וההנאות שיש אתך, שמחה וצהלה, חדות ה' תהיה מעוזך וחלקך בחיים.

פרק קו

יד: התקדשות.

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: לשמר את מצות ה' ואת חקתיו, אשר אנכי מצוך היום לטוב לך: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה: רק באבתיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה: ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד (דברים י' י"ב — ט"ו).

כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני (ויקרא י"א מ"ד).

והתקדשתם והייתם קדשים, כי אני ה' אלוהיכם (שם כ' ז').

הכר נא בן ישראל, בת ישראל, כי תעודתך היא רק למלאות את אשר ידרוש ממך ה', והתאושש למלאות אותה בשלמותה, אבל ההתאוששות והפעולה הזאת איננה לבד בקנינים שהמה האמצעים החיצוניים, לא בהשגת המדעים ותחבולות מעשי ידי אדם, רק כל עיקרה הלא היא בטהרת הלב, במחשבה זכה וקדושת הפעולה. כל עיקרה היא, כי הלב והמחשבה יהיו חפשים ופנוים מכל דבר הנצב כצר בינך ובין זאת התעודה, גם עליהם להיות ערוכים ושמורים בכל כח של קדושת החיים, כפי אשר תדרוש ממך תעודתך — ראו נא בני ובתי, הן לא יסכן ולא יספיק לכם לחיות בחיים, רק כפי סדר היום, ורק לצאת ידי חובתכם בזה, באמרכם כי חפצכם הלא שלם עמכם, לחיות חיים טובים וישרים, אבל חפצכם הלא הוא רק חפץ לבד, עליכם לעבוד ולפעול מעצמכם ועל עצמכם, כי תחיו באמת חיים טובים וישרים — כי בלעדי זה, חפצכם ישאר רק חפץ בלבד — ואם יתבולל החפץ הזה עם שאר חפצי החיים האחרים ומשאלות לבב, אמנם על נקלה יבטל בחפצי החיים הנהוגים, ויחדל מהיות עוד גם חפץ לחיים.

פרק קז

והדבר היותר נחוץ לזה תורה אתכם תורת ה: ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד — ואז התאוששו לרכוש לכם את "ההתקדשות" — הן כבר הכרתם לדעת, כי התאוה והגאוה הן הנה אמהות כל חטא ועון, הן הנה הצוררות אתכם בנכליהן להפריע את תעודתכם — אותן הלא ישא כל אחד בקרבו — זה ברב וזה במעט — זה בידיעה וזה באי — ידיעה — ונגד אלה עליכם להלחם עד רדתן, עליכם לעקור אותן משרשן — זאת היא העבודה שלכם, אשר אליה תקרא אתכם התורה — ואז אם תלמי לבבכם נקיים

ופנוים יהיו מהחוחים והחרולים האלה, או אז נטעו בקרבו את "התקדשות" — קדשו את כל עצמותכם להיות: עבד נאמן לה'.

פרק קח

אבל לזה נדרש בראש וראשון: הכרת עצמכם, כי תכירו לדעת את עצמכם היטב, כי תכירו את לבבכם ומחשבותיכם, ומבלי כל אונאה ומבלי כל העלם דבר תדעו בעצמכם: כמה מן התאוה וכמה מן הגאוה יש בכם, ואיך ואיה תתראינה אלה ביותר אצלכם, עד כי לא תשאר כל פנה בלבבכם, אשר לא תכירו אותה היטב, מת נמצא בה, אז קנו לכם את הרצון האמיץ והחזק, את החפץ הכביר והנאור, להנצל ולהחפש מאויבי נפשכם אלה שהמה ממיתי החיים — התכוננו תמיד על עצמכם, השגיחו היטב על כל רגש הלב והכניעו אותו ועקרו כל חפץ לא טהור בעודנו באבו, בחנו את מחשבותיכם והכניעו בהן כל רגש גאוה וגאון וקשיות עורף — עליכם לכונן על
עצמכם בחינות שונות, אשר על פיהן תמנעו עצמכם לפעמים גם מהדבר המותר לבם ולהתנהג לפנים משורת הדין והחובה, למען יקל אח"כ לכם, למנוע עצמכם ביחוד מהדבר האסור ותמלאו בבטחה את כל חובותיכם — כלו נא את מעשיכם בזה דבר יום ביומו, וכאשר יבוא ויפנה היום השליטו אותו בבחינות עצמותכם, איך היו לבבכם ומחשבותיכם במשך היום ההוא, אם לפנים או לאחור — אם נזדכך לבכם יותר ואם מחשבתכם קנתה לה ענוה ביותר, או על שדה עשתנותיכם עלו קמשונים, גם הקשיתם לבבכם וערפכם—; בלי כל אונאה, בלי כל משוא פנים ובלי מקח שחד, היו נא שופטי עצמכם — אל תסלחו ואל תחפו על חטאות עצמכם במאומה, וחדשו בלבכם תמיד את החלטת הדעת בנוגע להנהגתכם על יום המחרת: "ללכת לפנים ולא לאחור".

פרק קט

מהתורה יוכל כל אחד להביט את תמונתו, ולדעת על פיה מה ואי־ עליו להיות ולהתנהג בכשרונותיו ובפעולותיו, בכחותיו ובמעלותיו, בחברה כזאת וכזאת ובמקום ובזמן שהנהו נמצא בהם — את התמונה הקדושה הזאת על כל איש ישראל לשוות לנגד עיניו תמיד, והיא דרושה להיות מטרת משאלותיו והתחרותו; התמונה הזאת דרושה להיות לתכנית ולבחינת החיים ולהשוות על פיה את הליכות חייו במשך היום — את אשר על פי מראה התמונה הזאת תמצא בחייך הנהוגים שמץ דופי, איזה דבר וחפץ לא טהור, עליך להסירו מלבך ולעקור אותו משרשו, ואת אשר תוכח לדעת, כי לא תתאים עם

הדוגמא של התבנית מן התורה, עליך לכרות את סרח העודף ולהרך את קשיות ערפך — את אשר רכשת לך בתום ויושר אל יגדל ערכו עליו בעיניך למאד, רק תחשוב את זאת לערובה, כי אמנם יכול תוכל לעשות במעלות המדות האלה עוד רב יותר גבוה ונשא מאד — והתבנית הקדושה הזאת, אשר אתה מראה ע"י התורה היא תמשוך אות{ך} תמיד רק לפנים.

פרק קי

חיים כאלה בנער בן ישראל ובנערה בת ישראל דרושים להחל את מעשיהם, מעשה הקדושה והטהרה, עוד בשחר טל ילדותם, כל עוד כל קוץ וחרול של כל מדה לא נכונה עודנו באבו, כל עוד גם קשיות העורף איננו קשה במאד — והמלאכה הזאת דרושה להתארך, עד אשר רוח האדם תשוב אל האלהים — אך האיש אשר לא נסה ולא בחן את עצמו באביב חלדו ולא התחנך היטב, איך להתהלך עם האלהים ועם עצמו, אותו יצודו תעתועי החיים למדחפות; הוא ילך ויתעה מערש ילדותו עד אשר יובל לקברות, הה! איש כזה לא קנה לו חיים בחיים, ואין ישועתה לו.

פרק קיא

אבל הן כבד הדבר? אמנם כן כבד הוא הדבר — אכן דע, כי כמו בעבור הרשע שערי החטא והעון פתוחים לפניו, כן יעזור ה' להולך תום והחפץ לזכות ארחו, למצוא את אשר יבקש, נם חפצו יצליח בידו — לכן רצו נא, רצו נא באמת, לרכוש לכם קדושה בחיים, כי אז קדושים תהיו, ככתוב בתורה: כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני! — ואז? ואיך? אבל שימו לב, הלא בעד פת לחם, למען לא תגועו ברעב, למען לא תמותו מות בשרכם, הנכם יגעים ועמלים בחריצות כפיכם, גם באביב עלומיכם תפתחו ברוב עמל ויגיעה את כשרונותיכם והכנותיכם — אולם ביום שידובר בכם, לשמור את נפשותיכם, למען בחייכם חיי בשרים לא תחשבו בכל זאת כמתים, לבל תהיו בכל זאת כמתים ביחס תעודת חייכם, לבל תהיו כמתים בנוגע אל חייכם הנאמנים — אל חיי איש ישראל ואל תעודת ישראל — לבל תהיו כמתים לפני ה' — אז הנכם מזכירים מדבר עמל ויגיעה? הן תעודתכם הלא היא: להביא ברכה ולשמור ולנצור את כל יצור, אשר שמהו ה' בחוג חייכם, לכן הבה, החלו בפנימיות עצמותכם לעבוד ולפעול פעולה לברכה כזאת.

פרק קיב

נשמע נא את דברי ר' פנחס בן יאיר, אשר עלה על מרום הפסגה של גדל ישראל, איך יתאר ויציג לפנינו את המדרגות, אשר יעלה בהן איש החפץ חיים באמת ואמונה, וכה דבריו[5] תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות (שולדלאזינקייט), נקיות מביאה לידי פרישות (להפריש עצמו מגבול החטא), פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי רוח הקדש, רוח הקדש מביאה לידי "חסידות" (הלא היא ההתמכרות לפעולת האהבה לזולתו). והרעיון בזה הוא: הידיעה הנאמרה בתורה ע"ד תעודת החיים תביא ראשונה לדעת ולהכיר היטב את הרע ואת הטוב, והמדרגה הראשונה הלא היא הזהירות, להזהר מהרע ולהתרחק ממנו תכלית הרחוק, ואח"כ הזריזות לפעול בנפש חפצה ובזריזות את הטוב, והנה הזהירות מהרע בתחלתה סופה להיות נקיות (שולדלאזינקייט), כי תהיה תמיד סור מרע בחיים, עד כי לא יוכל לבוא לידי פעולה ומעשה, באופן אם בפרישות (ענטהאלטזאמקייט) בחיים החיצוניים, להקל ממך הנסיון וללכת מנגד להחטא, להבדל ולהתרחק מקרבתו, בעוד כפי האפשר תפרוש עצמך לפעמים גם מהמותר לך, אם הדבר ההוא עומד הנהו בקרבת הדבר האסור — ומני אז תבוא למעלת "הטהרה", הטהרה שבלב ושבמחשבה! עד כי היא לא תניח אותך, כי יעלה גם בלבך שום רגש קל בדבר חטא ועון ורעיון פגול, אז תגיע למדרגת הקדושה, אשר בקרבה כל תאוה אסורה בטלה ומבוטלת מעיקרה, ומהמדרגה הזאת תגיע אל עוד מעלה ומדרגה אל מעלת הענוה, אשר בה כל "גאוה" בטלה ומבוטלת מעיקרה, ואתה בהכנעת עצמותך, בענות צדק, הנך יודע רק את היחס והדבקות אשר לך עם ה' והתבל — ואז תשגה חיל, ובהתרוממך במעלה כזאת אל תירא ואל תחת עוד משום דבר רק מהחטא והעון — יראת חטא — ותבקש תמיד להתרחק ממנו תכלית הרחוק — וכל המדות והמדרגות האלה מביאות אותך לידי "רוח הקדש", כי בעמדך כה על פסגת המדרגה, אז תשיג ותכיר את החיים ותכליתם, הנך צופה על הכל ועל כל רגע מחייך, ובבינה יתרה, אשר חנן לך ה', תכיר ותחוש בו את הטוב והאשר — ובכח כזה וברוח כזה הנך "חסיד" — איש אשר בעד עצמו כלא הוא בעיני עצמו, וכל מציאותו ופעולתו יקדיש כלו כליל בעד אחרים וחיה יחיה רק בעד האשר, אשר יביא בחוג התבל אשר מסביב לו—שים לבך להתבונן בשנים האלה: א) כי כל מעלה ומדרגה של ההתאוששות

[5] לפי הנוסח של הירושלמי המובא ברי"ף ע"ז ס"א ר"י"ו.—

הפנימית ערכה עליה רק ע״י ״עשה״ ״ולא תעשה״ של ״סור מרע״ ״ועשה טוב״ בחיים החיצוניים.— ב) כי הפרישות (ענטהאלטזאמקייט) הוא רק מדרגה חיצונית וקודמת אל מדרגת החסידות הגבוה מעל גבוה עליה אשר זאת האחרונה — החסידות — היא העולה על כל המדרגות הראשונות — לכן דע לך מה היא מדת ״חסידות״ ואל תשגה במובן השם ״חסיד״ — לבל תדמה, למצוא אותו באנשים כאלה, שהמה מתגדרים רק במדת ״הפרישות״ לבד, ואשר המרה הזאת — הפרישות — גם בעצם טהרתה, היא רק מדרגה תחתונה תחת מעלת החיים הנקובה בשם ״חסידות״— ומה גם, כי עליך להיות נזהר במאד, לבל תכשל להוקיר ולכבד תחת פרישות נאמנה רק את הפרישות המדומה או את הצביעות.

פרק קיג

טו: שנאה

לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י״ט י״ז).

השנאה היא הרגש כאלו מציאות איזה יצור נצבה כצר וכמפריעה למציאות עצמנו, וכי בטול מציאות היצור יוכל להשלים ולמלאות את חסרון מציאות עצמנו, או באמר אחר: כי לא נוכל לחוש עצמנו בשלוה ובבטחה, כל עוד הדבר ההוא מתקים במציאותי — הרגש הזה מות הוא — לב האדם נהפך ע״י השנאה לאחר. הלב אשר ברא ה׳ להקיף ולכלול בקרבו את כל ברואי המציאות, ואשר מני אז, אם הלב יוציא מרשותו ומזכותו את אחד או את כל היצורים החוצה, גם חפוץ יחפוץ הנהו במיתתם ובבטולם, ויקיף בקרב לבו רק את עצמו ובשרו לבד, לב כזה נהפך הנהו לאבן הסגורה ומסוגרה בפני עצמה, והיה אם אך תראה כי רגש שנאה תתעורר בלבך נגד איזה יצור נברא, דע לך, כי אז אבדת את מעלת חייך.

פרק קיד

ומה אמלל הוא האדם ביתרונו! אם את, כל היצורים יאהב גם יזנה אחריהם ורק את גבר עמיתו מין במינו ישנא! אבל השנאה תולד בין איש לאיש בשני האופנים האלה: א) אם איש ע״י דבור או מעשה רע פגע באמת את גבר עמיתו או הרע באמת למציאותו.— ב) אם שני אנשים כאחד יפגשו יחד בדבר קנין אחד, אשר זה וזה יחפוץ הוא לבדו לרכוש אותו, עד כי בדמיונו יחפוץ האחד להגביל ולהמעיט את זכות השני.

פרק קטו

אכן חלילה לך מרגש כזה, אל יעלה רגש כזה ואל יתלונן בלבך לעולם נגד איזה איש; הלא הוא אחיך, הלא הוא בן ה' אלהיך, וזכות שוה לו עמך בחיים; הן ה' שמהו בחיים, וכאשר תשנא אותו, וכאשר תחפוץ כי תבטל מציאותו — הלא אז תשנא, הלא אז חפוץ תחפוץ, כי יסיר ה' את ידו מעולמו, את יד ה' אשר עמך יחד ובחברתך הושיב את אחיך במקומם הראוי להם, ועליך לכבד ולאהוב אותם כאחים לך — ואף אם פגע מי בך, אל תשכח כי אחיך עצמך ובשרך הוא — חמול על אחיך האמלל, אשר תעה מני דרך ונלוזים דרכיו — הוכח תוכיח אותו — ואל תשא עליו חטא — ושכח.

פרק קטז

אבל בראש וראשון שים לבך לדעת ולהתבונן: האם לא דמיון כזב הוא, האם לא שקר הוא הדבר, לחשוב כי מציאות איזה איש תוכל לפגוע במציאותך, וכי בטול מציאותו מוכרח ונחוץ הוא לך, אף יביא לך תועלת? האם האנשים המה, האם אתה הוא, האם האיש ההוא, האם כלכם כאחד ככחכם ועוצם ידכם השגתם את קניני החיים? האם תוכלו לעשות רב יותר מזה, רק לזרוע את זרע יגיעכם וחריצות כפיכם, ולחכות ולצפות על קרן שמש הברכה משמי מעל? האם לא ה' הוא זה, אשר הוא הנהו המחלק את קניני החיים והוא הנותן ברכה או קללה בעמל האנשים, או האם קצרה ידו או נבצרה מאהבתו אותך ואלפי רבבות אחים אנשים כמוך להביאם בחיים, להחזיקם ולשמח את לבבם במתנות החיים? האם ה', יען כי יתן ברכה לאחיך, נאלץ הנהו בגלל זה לשדוד ממך ולחסרך מהברכה הזאת? ולוא יהי, כי כחפצך יהי ויבטל מציאות אחיך — האם לא גם אז תהיה תלויה הצלחתך רק ברצון ה' הכל יכול כמו עתה? הבה! לוא התבוננת היטב על יכולת הכל יכול, כי כל אשר יעד וכפי אשר יעד כן יקום וכן יהי לך — כי את המקום אשר יעד למענך — איתו תנהל ושמה תהיה — ואתה אמנם קבל תקבל אל נכון את מכסת הקנינים אשר עתדם לך — ולוא גם אלפי רבבות אנשים בקרבתך יתחרו להשיגם לא יחסירו ממך מאומה, אבל את אשר נגזר, כי לא יהיה לך, לא יהיה לך לעולם בשום אופן, ולא בגלל זה, יען אשר איש אחר מתחרה גם כן להשיג את זאת, רק יען כי השגחת ה' וחכמת הנהגתו לא יעדו את זאת הברכה לך — האם לא תראה, כי הקנאה מפני פת לחם, כבוד והצלחה, ואשר בגלל זה תשנא את אחיך גבר עמיתך היא כפירה בה', כפירה באמונה אמן, כי ה' הוא זה אשר צדקת אהבתו בכל משלה, אף תכונן ותקבע את מנת גורל כל אדם? צרף גם אתה את זרע הצלחתך אל זרע ההצלחה

של אלפי רבבות אנשים, והתפלל לה', כי יגדלו וישוו פרי יחד לאשר והצלחת כלכם, הן אהבת ה' ויכלתו רבו כמו רבו, הוא יקשיב וישמע לכל תפלה ולכל תחנה טהורה כזאת וימלא שאלתך.

פרק קיז

אבל אחיך כונן להשחית אותך בדברי בלע — יד אחיך נגעה בך לרעה, גם השליך לפיד בוער לשרוף את בנין אשרך בחייך ולהציגהו על גחליו — ואיך לא תשנא אותו בגלל זה?! — לשנוא? לא! נם בזה עליך לכבד את ממשלת ה', אשר היא גבוהה ונשאה מרעיון האדם — ומעונות הרשע — היד הנטויה לחלק חבלים: עוני ומוסר בעד איש כזה, שעליו להיטיב את דרכו, שלוחה קשה בגלל חנוך ונסיון, בעד האיש, אשר חנוך כזה יועיל לו — הגע ברעיונך, האם יכול בנין אשרך להרס, לוא לא רצה ה' בזה? האם אמנם לוא היה חפץ ה' לזה האם לא נהרס הבנין גם מבלעדי החוטא והפושע, שהוא היה רק שבט אף ה'? לכן קבל באהבה גם את זה הדבר כמו כל הצרות האחרות הבאות עליך מיד ה' והשתמש בה להטבת עצמותך או לשלמות נפשך — חכה נא, קוה לה', אשר מליל חשך יביא לך בקר לא עבות, את האסון יהפוך לך לששון, ממות יוציאך לחיים ומאפלה לאורה — ביד ה' מסור את כל הדבר, כי הוא יגמול לרע כרשעתו — אבל אל תשנא — אל תחטא ע"י שנאה — האם לך חטא הרשע ההוא? האם הוא הרס את אשר היה לך — הלא לא לך חטא, רק לה', הן שלח ידו, גם הושיט אגרוף רשע, לבלע ולהשחית בקדושת ה'.

פרק קיח

שנא את החטא אבל לא את החוטא — זולת באופן אם האיש הרע התמכר כה לרעתו עד כי נצמד אליה בכל עצמותו, עד כי מתיצב הנהו לפניך כמקור הרשע, רק אז באמת כבד להבדיל בין הרשע ובין הרשע, בין הרע ובין הנושא אותו — אותו תוכל לשנוא — כי בו תשנא רק את הרע — ואיש כזה הלא הוא, אשר תדע בו אל נכון, כי הוא זד ורשע עריץ, אשר איננו מוכשר עוד להיטיב את דרכו, אם הרשע הזה יפעל און בצדיה ובכונה, ואתה נוכחת לדעת, כי אין לו כל יכולת עוד ואין כל תקוה לו לשוב מדרכו הרעה, יען כמה וכמה פעמים יעולל בנפש חפצה עלילות ברשע ובזדון לבב, ולא יועיל לו כל אזהרה ותוכחה — וביחוד שנא את המסית והמדיח — אשר איש כזה רע הנהו לא רק בעד עצמו לבד, רק כי כל מעינו להיות חוטא ומחטיא את הרבים ולזרוע און

על תלמי לבבהם למען יגדלו פרי כחש — איש כמוהו אדיר חפצו להמית בקרב לבב רעהו כל מדה נכונה וכל רגש אלהות וכונן הוא לבלע ולהשחית, איש כזה הבדיל ה' בעצמו לרעה, ה' האוהב את הכל ויטע אהבה וחמלה בלבות כל בני אדם, את איש כזה לא תאהב עוד, כי אם תאהבהו, הנך אוהב בו את החטא והעון בעצמו, אשר אליו הוא נושא את נפשו.—[6]

פרק קיט

טז: אהבת הרע.

ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י״ט י״ח).

אהוב את הכל, את כל אשר שמתי בחוג חייך, חושה בך, כי מציאותו נחוצה למציאותך בתבל, כי טובתו נחוצה גם לטובתך, כי אמנם מציאותך, טובתך ותעודתך רק ע״י מציאותו תוכל לבוא לידי שלמות, לכן נפשך תהיה קשורה בנפשו, אני ה' — האוהב את הכל — ולאהבה הכללית הזאת קראתי אותך, את האדם, להיות כלי מחזיק ברכה אל האהבה הזאת — בדברים האלה יפתח ה' את חותם וסגור לבבך ויצוך לכרות ברית אהבה עם כלם, עם כל אשר ישא עליו את חותם תכנית הבריאה מה', ואשר לא ימרה את רצונו — הוא יצוך את בני אל חי אלה להקיף אותם ולסוככם בלב מלא אהבה.

פרק קכ

זאת עוד לא די, כי לא תחזה בכל יצור כאלו הוא מתנגדך ומפריעך לרכוש את קניני התבל, כאלו טובתו תזיק לטובתך ולא תביט עליו בעין יפה בשבתו לבטח אתך, במקום אשר שמהו ה' כמוך על מקומך ולא ירע לבבך על הצלחתו, שה' מצליח בידו — הן זאת היא רק, כי לא תשנא אותו, אך לאהוב, הלא הוא לחוש בו כי הנהו התנאי האחד של מציאותך, כי הנהו התנאי האחד של טובתך, כי הוא התנאי האחד של תעודת איש ישראל — לכן במשאלתך ובחפצך בנוגע אל המציאות של עצמך ואל חייך עליו לצרף גם את משאלתו וחפצו.

פרק קכא

התנאי האחד של מציאות עצמך, טובתך ותעודתך — מי פתי ולא יבין ולא ירגיש את זאת! הן אם תציר בדעתך כאלו המון האנשים אשר שם אותם ה' בחברתך, כי בפעם

[6](ספרי דברים י״ג, י״ט).

אחת נשמדו מתחת שמי ה' ומציאותם עברה ובטלה מן העולם, ואתה נשארת אז לבדך יחידי במדבר התבל, במה נחשבה אז מציאותך — ושמחתך — אבל עוד יותר מזה, איה איפה נשארה אז תעודתך? בעוד לא יכולת לאהוב עוד ולעשות כל טוב וחסד? הלא נבראת להביא ברכה — ואז לא היה לך שום איש, אשר יקבל ממך את זאת הברכה! אתה נבראת לפעול ולעבוד, חובתך הלא היא לתמוך, להחזיק, לנחם, ללמד, לכלכל, להצליח, להחיות — ובחסרון האנשים, הלא לא היה לך מי מהם, אשר תוכל לתמוך בידו, להחזיקו, לנחמו, ללמדו, לכלכלו, להצליחו ולהחיותו! האם אינך רואה, כי רק בחברה האנושית הכללית יתן ה' לפעולתך את התקומה והנצח, הכלל והצבור יקבל את הכל אל תוכו, ובעוד הצבור והכלל איננו מת, הלא הכלל הנהו הנצב וקים היורש את פעולת כל אחד — ובלעדי הכלל והצבור פעולתך היתה רק חלום יעוף.

פרק קכב

אבל עוד גבוה ונשא מזה! אני ה' בעצמי האוהב את הכל, הלא אני הוא אבי כל היצורים מסביב לך, ואני הלא קראתי את כלם כמוך ואותך עם כלם לחיים ולאשר — ואם תאהב אותי, ויען כי תאהבני, לכן אהוב את בני — שמח — בהצלחתם וראה בכל אחד את פועל כפי, את בני, ראה בטובתו את פעולתי, את הצלחת בני, — ובצרתו: את אבדן פעולתי ואת צרת בני — אהב בפעולה את הפועל ובבן את האב.

פרק קכג

ובאחרונה: אני ה', האהבה הכללית, אני ה' אשר קראתי את האדם להיות כלי מחזק ברכה לאהבתי, האם אינך רואה, בן אדם! כי האהבה הזאת פרי הלולים היא של תעודתך? הן במה תתנשא ובמה נעלית על האבן, הצומח והחי?האם לא בזה, כי אתה תקדיש את עצמך בבחירה ובחופש אל טובת האדם? ואת היא רק בפעולת האהבה, הן כל פעולתך שייך לתבל ה' — במקור פעולתך בלבבך הנך שייך לה בראשונה — לכן שא בלבך אהבה אל תבל ה', ועל כלם אלאחיך, אל האדם, שהוא הראש והכי כבד במקבלי פעולת ברכתך — שא אהבה בלבך — באהבה הזאת הנך רק אז: איש־ישראל.

פרק קכד

האהבה הזאת, אם היא נאמנה ונכונה, תתראה פעלה והדרה בפעולות כאלה, אשר על ידן עם המון כחתיך תביא את התבל אל מצב האשר וההצלחה, ואת זאת תדרוש ממך

האהבה — התגלות הכללים בעד פעולות האהבה, לבל תעשה מדחה ולבל תביא ע״י דמיון כוזב השחתה וכליה תחת חפצך להיטיב ולהצליח, נמסרו לך בתורה כלה — ובנוגע אל האדם, אל אחיך, הכלל הוא, ״כמוך״, הכלל אשר בעצמו הוא אמנם יתיחס אל חובת הפעולה תחת מערכת המצות (ראה במקומן).

פרק קכה

יז: רחמים.

לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון (דברים ט״ו ז׳).

רחמים הוא רגש ההשתתפות, אשר צרת היצור האחד מעצמה תשמיע את הד קולה גם בקרב היצור השני, וכל העולה במדרגה יותר גבוהה עד מדרגת האדם מחוננים המה היצורים ביותר במיתרים דקים ועדינים להתפעל ביותר מהד קול הצרה, וכמו קול קורא מן השמים יחדור עמוק בקרב היצורים, להיות להם לערובה על דבר הקרבה הכללית שלהם, ע״י אחדות האל היחיד ומיוחד — עד כי באחרונה באדם, אשר תעודתו היא לכבד ולאהוב את הכלל של עולם ה׳, מפני זה לבבו נברא ונערך באופן כזה, להיות רך ומתפעל במאד, עד אשר ירגיש ויחוש את רגש הרחמים גם נגד אלה היצורים שהמה בעצמם אין להם כל רגש מדבר חסרונם, הן האדם יתאבל לפעמים גם על מראה שושנה נובלת — ובלעדי הסמנים האחרים הלא יוכל האדם ללמוד ממערכי לבבו, כי נקרא הנהו יותר מכלם, להרגיש ולחוש את עצמו כי הנהו אח לכל היצורים, וכי לכל היצורים ישנה הזכות להגות מפעולתו.

פרק קכו

לכן אל תחליש את רגש הרחמים הזה, את ההשתתפות בצער — אל תכניע בקרבך! הלא קול החובה הוא זה המזכיר אותך, המראך בכל כואב ומצטער, כי הנהו אחיך וכי בצרותיו לך צר — האהבה תקראך ותלמדך, כי שייך הנך לו גם לצרותיו עם כל כחותיך אשר אתך — אל תחליש את הרגש הזה! כי אמנם אם תחליש ואם תתאמץ להסירו מלבך, אז לא יוסיף עוד להתעורר, ואתה בעצמך באופן הזה הוצאת את עצמך מן הכלל ומחוג היצורים. אתה בטלת בעצמך את הערובה הראשונה מתעודת איש־ישראל — לבבך יהפך לאבן — וקול ה׳ לא ישמע עוד בקרבו, הקול, אשר יזכירך תמיד ע״ד תעודתך.

פרק קכז

אל תחליש את הרגש הזה, בחשבך אותו אולי, כי הוא מפריע ומחליש את שמחת עצמך, ונהפוך הוא, עליך לראות ברגש הזה, את הקריאה מה', כי אמנם לא תוכל לשמוח בשמחתך, כל עוד אחיך בקרבתך יסבול ויכאב לו — אל תחליש את הרגש גם בגלל זה, כי נדרש יהיה לך לחלק גם לו דבר מה מרכושך — רק הראה והוכיח בזה בתור ערובה נאמנה, כי ידעת אל נכון, כי רכושך איננו קנין של עצמך, רק שייך הנהו להי', אשר נתן את הזכות לכל אשר מטה ידו, למען יהנה מקנין רעהו, אשר ידו משגת להיטיב לו — אל תחליש את רגש הרחמים מפני כי תבוש בו, ותחשוב תועה אולי הרגש הזה הנהו רפיון וחלישות הלב — האם תבוש עם הרגש הזה, אשר ה' בעצמו נתן לך על ידו את ערובתו ע"ד תעודתך הרוממה — אם אנחת לבב האנושית הנמצאת בצרה תפעל עליך, כי גם מלבך תתפרץ אנחה של השתתפות בצרתה, אם אבלה יעיב ויחשיך ויפיל את אור פניך, אם דמעה של רחמים וחמלה נקותה סביב בת־עינך — הלא כל זה יעלה ויעדן את נפשך ויעלך מעלה באצילותך! זאת חתן לך הערובה כי אכן אתה איש־ישראל!

פרק קכח

בכל זאת הזהר לבל תשחית ולבל תטעה ברגש הרחמים עד כי יהפך לרגש רך וענוג במדה נפרזה, עד כי רק יתמוגג הלב ולא תוכל לתת פוגת לנפשך מהכאב והצער ותאבד את המתינות, המחשבה בעצה, הכח והחיל לעזור לו ולחלצהו מן המצר — יען אז המדה הנפרזה של הרגש הזה הנהו קבר החובה, אשר אליה יקראך רגש הרחמים, רק הרגל עצמך מילדותך, להשתתף תמיד בכל מיני הצרות של זולתך, ואזר כח וחיל לחוש לתשועתו לרוחתו — (י"ד רמ"ז).

פרק קכט

יח: נטירה.

לא תקם ולא תטר את בני עמך (ויקרא י"ט י"ח).

אל תתן בזכרונך מקום קבוע עבור העול הנעשה לך או חלול כבודך — ואף כי אין בדעתך לקחת כל נקם בעבור זה: בפעולה ובמעשה — חיש מהר עליך לקבוע בלבך עוד הפעם את האהבה, אשר אחיך בגלל זר מעשהו גרש אותה מקרב לבבך — ולוא גם עשה נגדך שלא כהוגן, בכל זאת עליך לשמור לו אהבה, אשר ידרוש ממך ה' בעד בנו, ואשר אתה אמנם מחויב להגות אהבה לעמיתך, לא רק בגלל גמול ושלם בעד אהבתו אותך לבד.

פרק קל

אם פגע כך איש ברכושך — חיש מהר שכח, אף כי עדנה לא בקש האיש ההוא ממך סליחה ושכחה — הן את אשר לקח ממך איננו שלך, ואם כן לא לקח מידך מאומה — אם פגע בגופך ובכבודך היה אתה נוח לסלוח ולמחול, אם אחיך יבקש ממך סליחה ומחילה — האיש אשר בנקל יסלח לעונות גם הוא יקבל בנקל סליחה ומחילה על עונותיו; אם הנך טוב באמת, אם חלקך אהבה, אז תשכח ותסיר מלבך זכרון המכאובים והפגיעות אשר עשה לך חברך, אף כי לא בקש ממך עוד כל סליחה — אז תעשה כחסיד ההוא, אשר לא נתן שנת לעיניו לפני עשותו שלום עם כל התבל כלו, אשר יפרוש עליו ה' את סכת שלומו.

פרק קלא

והשלום הזה דרוש להיות שלום אמת, עד כי לא ישאר עוד כל רושם מנטירה, הוא דרוש להיות התחדשות אהבת אחים הישנה, כי כל הנעשה לך ימחה מלבך ולא יזכר עוד — אבל אל תונה את עצמך — הן לא נקל הוא הדבר למלאות את זאת, כי אמנם אם לא תתאמץ לבער אחרי הנטירה, אזי זכור תזכור ברוחך גם אחרי רוב ימים ושנים כל פגיעה ועולה, גם אחרי אשר אחיך ועמיתך בקש ממך סליחה ומחילה, ואף גם אחרי אשר הושב לך הנזק, כי השקט לא תוכל בזכרך, כי עולה כזאת וכזאת עשה לך אחיך — האחוה הראשונה לא תוכל להתקים עוד, והשנאה תקח מקומה ותשאר גם לדורי דורות להפריד בין הדבקים למרות רצון ה', אשר יחפוץ כי בניו יהיו קשורים יחד באהבה ואחוה.

פרק קלב

אמנם איש ישראל! חלילה לך מזה, ה' ידרוש ממך כי לא תטור לעולם, כי תשכח את הנעשה לך, לכן שכח והסירהו מלבך, חנך את עצמך הרבה בחובה הזאת — ואם תקדים ואם תתרגל להתחנך בזה, אז יקל לך הדבר ולא תטור עוד, גם לא יכבד לך, אם רק אהבה היא חלקך בחיים.

פרק קלג

יט: קבלת להי"ר.

לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א').

דבה כזאת אשר ילשינו על אחיך, על אחותך, אל תשמע אותה, ואם שמעת אל תשית לבך לזה, ואל תניח, כי תפעל הדבה הזאת לרעה על אהבתך ועל כבדך את אחיך ואת אחותך. הן ידעת, כי אחיך לא יכול בשום אופן לעשות חטא ועון גדול כזה כחטא ועון אשר יעשה המלשין והמוציא דבה ברגע אשר יביא את דבתו רעה, ולוא יהי כי המספר, במפעליו האחרים הנהו איש הכבוד, אבל בעת אשר יעשה כזאת, הלא ברגע ההוא יתיצב הוא בעצמו לפניך בתור רשע, חוטא ופושע, לכן אל תאבה ואל תשמע לו, ומה גם להאמין אף במעט בדיבריו ובספורו.

פרק קלד

אך אם תשמע לדבריו — או אם תשים לבך להם — אז הנך חבר לאיש משחית — ולפי דברי חכמינו ז"ל עונך עוד גדול מעונו, כי לוא גמרו אמר האנשים, לבלי לקבל שום לשון הרע, לבלי להטות אזן לאיזה דבה, כי אז מוציאי הדבה עברו ובטלו ולמלשינים לא היתה כל תקוה — אבל אם תטה אזן לשמוע אל איזה דבה, אז תסבב, כי הרע יוכל לצאת לפועל ולהיות אפשרי — ואם תכניס בלבך ותשמור הדבר בזכרונך, אז הנך משלים את חטא המלשינות — יען הנך מצמיח ומגדל את זרע השנאה, אשר ינסה מוציא הדבה לזרוע על תלמי לבבך — אך אם לא תפסיק בלבך האהבה והכבוד מהאיש אשר הלשינו עליו, כי אז עון המלשין כלח כענן בנסיונו לבד, יען דבריו לא הכו שרש בלבבך ויאבדו באפס תקוה.

פרק קלה

אולם אם מי יזהיר אותך מנכלי איש, באמרו, כי חורש רע עליך לשדוד את רכושך, את כבודך, את אשרך, את חייך, אז חוקי השמירה והבטחון ידרשו ממך, כי תשמור את עצמך ותהיה נזהר כאלו הדבר היה אמת, אבל בחשבך בכבוד זולתך ובאהבתו, חשוב את זאת, כאלו היה כל הדבר שקר מחלט, כי כן ידרשו ממך האהבה והצדק, אשר בהם קשר אותך ה' אל גבר עמיתך ויחובבך לקיים זאת ברוחך ובנפשך.

פרק קלו

כ: דון לכף זכות.

בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ו)

החובות אשר הכתוב הזה יביע אמר בעד השופט המה יתיחסו אל מערכת המשפטים (ראה במקומה), אולם גם מזה שומעים אנחנו חובה נכבדה בעד כל אחד ובעד החיים הנהוגים.

פרק קלז

מה נבהלים אנחנו על החפץ, לחרוץ משפטנו על גבר עמיתנו! הן על פי שמועה לבדה, אף מבלי לשמוע עוד את דברי הנאשם בעצמו ואשר אתו, גם בטרם נביא יחד במשפט ובמתינות את האפנים האפשרים להיות בעניני הרע, רגילים אנחנו להשליך נעל על גבר עמיתנו ולהכריע עליו את הכף לחובה, ולהחליט כי אשם הנהו, ובבלי משים נמית בקרב רוחנו ונפשנו את הכבוד והאהבה, אשר אמנם יש לו הזכות עליהם.

פרק קלח

אמנם לא כן אם תשקוד למלאות תמיד את תכן הכתוב הנזכר במלוא מובנו — כי אז תחזיק במשפטך הטוב, אשר תחרוץ ודעתך הנאמנה על גבר עמיתך במעוזם, כל עוד לא נוכחת לדעת באותות ומופתים, כי עוד אין שום צד זכות עליו, וידעת אל נכון, כי אמנם חטא ופשע האיש ההוא, אמנם כן, לוא גם בעיניך ראית כי חטא האיש, ואם גם עדים נאמנים יעידו כי חטא ואשם — גם אז בזכרך, כי אתה אינך שופטהו! הלא עליך להתגדר באהבה ובצדק ובאהבתך וצדקתך זאת נגדו לפעול בנפשך כי האיש ההוא תמיד ימצא בך מליץ טוב בעדו — עד כי גם במעשהו הרע, אם רק באפשרי, תבקש אתה עבורו למצוא אפנים כאלה המלמדים בזכותו או המקילים מעליו את כובד עונו — "הוו מתונים בדין" "הוי דן את כל האדם לכף זכות" המה מאמרי האבות, למודי חכמינו ז"ל, שהמה דברי חכמים המבטיחים את החיים ואשרם; ולוא יהי כי ע"י ההפוך בזכות הונו אותך שבעתים, ואם גם רמו אותך שבעים ושבע פעמים, בחפצך להיות תמיד מליץ טוב, בכל זאת אל תנח ואל תרף ידך ולבך מהכלל הזה, בטרם תחרוץ משפטך, וזכור, כי אמנם טוב לך יותר לשפוט דין מאה אנשים לכף זכות ולפנים משורת הדין, מאשר תוציא על איש אחד משפט מעקל — הן לעולם לא תוכל לסלוח לך, אם הרעות אף לאיש אחד, לשפוט ולדין אותו לכף חובה אף ברעיונך.

פרק קלט

א: שבת.

ויהי־ערב ויהי־בקר יום הששי, ויכלו השמים וגו' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות (בראשית ב' א').
את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו, אני ה' (ויקרא יט ל').
זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלהיך, לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. (שמות כ' ח' — י"א).
שמור את יום השבת לקדשו, כאשר צוך ה' אלהיך, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלהיך, לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה' י"ב).
ואתה דבר אל בני ישראל לאמר: אך את שבתתי תשמרו, כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם, ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם, מחלליה מות יומת, כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה, ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל, אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש (שמות ל"א י"ב).
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם: מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש, כל מלאכה לא תעשו, שבת הוא לה' בכל מושבתיכם.(ויקרא כ"ג ב')
ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת. — (שמות ל"ד כ"א)

אסור מלאכה בשבת.

השמים והארץ וכל צבא השמים, התבל ומלואה, בדבר ה' נעשו, במאמרו "יהי"! נבראו ויצאו לפועל ויערכו בסדר ומשטר למלאות את תפקידם על פי החוק, אשר נתן להם אדון העולם; אבל יוצר האדם קרא גם את האדם בעת אל מציאותו ובמאמרו "יהי" נברא ונועד הנהו, כי בפעולתו בתבל באין־אונס ובבחירה חפשית יכנע גם הוא תחת חוק ה', להיות סוכן תבל הארצי וממלא רצונו. — חפשי הנהו לעשות בתבל כחפצו, אך במעשהו זה עליו להיות סר למשמעת השליט הגבוה מעל גבוה, ואל ההנהגה החפשית

של האדם נמסרו הארץ וצבא יצורי האדמה; — אולם מה הוא "בטחון" התבל נגד יצר לב האדם? איה "הבטחון", כי האדם במתנת חלקו ומעלתו לא ישכח את ה', אשר מידו לו הכח והשלטון לפעול ולעשות, הכל כפי רצון עושהו? — מה היא הערובה הלקוחה מהאדם, כי לא אחרת יַדמה, יַדמה, יען כי הארץ נתנה לבני אדם, לכן התבל הזאת היא אחוזת נחלתו, לעשות בה כטוב וכישר בעיניו, גם יחשוב תועה אחרי אשר הכח והעצמה לו לכבוש את הארץ ולהדביר תחת רגליו את כל הנמצאים עליה מסביב לו, הלא הוא האדון למו! — בתבל ה' יפרוש האדם כנפי ממשלתו ויתברך בלבבו לאמר: אני השליט אפס זולתי!, ואיזה היא העצה והתחבולה בעד האדם להזכירו תמיד מחדש, למען דעת את שם תעודתו, כי הנהו "עבד ה'" וכי רק בזה יתרצה אל אדונו, אם יקדש וישפר את מעשיו, להיות ראוי והגון אל שם־תעודתו זאת ולפעול עליו, כי יכשיר את רוחו ונפשו תמיד בכח חדש, להיות מוכן ומזומן אל זאת התעודה?! הן עם החופש והבחירה נפתח לאדם גם כר נרחב, אשר יוכל בנקל להטות מני ארח, ללכת תועה בדרך החיים וצעדיו שאול יתמכו. — באמר אחד, מה היא התחבולה הנאמנה בעד "חנוך האדם", להיות כחו חדש אתו, לעלות ולהגיע על ידו אל רום מעלת תכליתו ותעודתו בחיים?.

הביטה וראה! ה' עטר את מפעלו בעטרת תפארת "יום השביעי" של הבריאה, הלא הוא: יום־הראשון יום־תחלה לימי המעשה של האדם, אשר ביום אתמול כי עבר (יום הששי) נברא בצלם אלקים ויצא לאור עולם לפעול ולעבוד. — את "יום השביעי" זה הבדיל והפליא ה' מכל הימים, בזה, כי בתקופתו בכל שבוע ושבוע יביא עמו "קדושה וברכה", קדושה, כי על ידו יזכור האדם בכל פעם מחדש, כי ה' שמהו בתבל, בתבל ה', להיות עבד ה', וכי יתקדש האדם אל מטרת זאת התעודה — "לברכה", כי בו נפש האדם ורוחו יקבלו תמיד כח חדש, להוציא לפועל את כל הנדרש לשלמות תעודה כזאת — **שבת** — היום הראשון, אשר בו שבת ה' מכל מלאכתו אשר עשה, הלא הוא, כי תחת היות ה' בששת הימים בורא עולם במאמרו, הנה ביום השבת "וינפש", להיות בציור "הנפש" באדם, בתור "אל מסתתר" בבריאה, עושה מעשה בראשית באין אמר ודברים, לקים ולכלכל את מעשהו לכוננו ולסעדו — והארץ נתנה לבן אדם, להיות האדון והמושל עליה, אז נתן ה' את "יום השבת" הזה לאדם לברית עולם, לדעת, כי ה' הוא אשר שמהו לאב ולאדון על תבל ארצהו, אות הוא לעולם "לממשלת ה' ותעודת האדם".

פרק קמ

אחרי "דור הפלגה" והמגדל, אשר בנו בבקעת שנער, אחרי אשר גבהו לבות בני אדם, ומבלי יכולת להכשירם אל תעודתם ע"י "החנוך" נמסרו אל מוסר־שדי על ידי "הנסיון", עד כי חנוך יום השבת והתורה, אשר תצא ממנו, עברו ובטלו מקהל גוים; מני אז נמסר היום הקדוש הזה, יום השבת, אל העם אשר בחר לו ה' לנחלה, העם, אשר על ידו הואיל ה' ללמד את האנושית, אשר הלכה בשוא נתעה, ולהודיע לה את שלטון ה' ותעודת האדם הנאמנה, למען דעת כל עמי הארץ, כי לא רק האדם לבדו נברא מה', כי גם עם כלו "בריאה יברא ה' בעת אל מציאותו", אף בראו אף יצרו להיות חי וקים בתבל; ויהי עם, ויהי אלקיו עמו ע"י "יציאת מצרים", ומני אז יום "השבת" נהיה גם לאות ברית עבור שלטון ה' על התבל וקנין ישראל ועבור תעודת האדם — תעודת איש ישראל.

פרק קמא

אבל באיזה אופן יהיה יום השבת אות ברית, חנוך, קדושה והכנה אל זאת התעודה? "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, ובמה יהיה היום ההוא קדוש לאדוננו ולנו? "לא תעשה (בו) כל מלאכה". הן אמנם במה נדע ביחוד שלטון האדם בארץ, ובמה כחו גדול להיות סוכן על התבל? בזה, כי יעצור כח לשנות ולהכשיר ולתקן את כל הדברים אשר מסביב לו, לתכלית חפצו ורצונו: את האדמה, כי תהיה מכון לשבתו ומקור נאמן ומוצא למחיה וכלכלה; את הצמחים ובעלי החיים, כי יכינו לו מזון ומלבוש; ידו בכל לשנות להפוך ולכונן להיות לכלי יוצר לתשמישו ולתועלתו. — הבה! "ששת ימים תעבד": ששת ימים משול בן אדם על התבל וכבוש אותה למלאכתך ולעבודתך לפי רצון ה', אבל, ביום השביעי אל תשלח יד לפרוש כנפי ממשלתך אף על אחד מהנמצאים לעבוד אתו, לשנות ולהכשיר אותו לתכלית חפצך, יען כי ביום ההוא לא הרשה לך ה' לעשות את כל אלה, ובשביתת השבת עליך בעצמך להגות ולהביע אמר, כי לא לך המה הדברים הנמצאים מסביב לך, לא בכחך ועוצם ידך עשית לך החיל הזה, לא על ידם לך הזכות והשלטון על וממעל להנמצאים האלה, ולא כטוב וכישר בעיניך תוכל למשול עליהם, רק לפי רצון ה', רצון הבורא; קנין ה' הנהו כל אשר מסביב לך, גם "אתה ושלך שלו"; הוא שמך בעולמו, עולם ה', לפעול ולעבוד בו, אבל לעשות ולפעול את הכל רק כפי רצונו לבד. — בכל שבת ושבת השיבה להי את התבל שלו, דע את ה' אלקך והשיבה ללבך תמיד, כי התבל הזאת "שאולה" לך מאת ה', "שאולה היא" מידו

לך על משך ששת ימים, ומדי שבת בשבתו השיבה לו את התבל שלו, וזכור מי הוא אדון לה וכי התבל "השאולה" להי' היא, אשר הוא המושל בכל ולא אתה.

פרק קמב

לכן גם המלאכה היותר קלה, אשר תעשה ביום השבת, היא כפירה בה' אף תוכיח בזה כי תכחש בבורא ואדון העולם, היא היא גאוה ועזות נמרצה של האדם לשבת בעצמו — על "כס־יה" ולהיות שליט יחידי — היא כפירה בכל תעודת האדם ותעודת איש ישראל, בעוד התעודה הזאת היא לא זולת, רק כי תהיה סוכן על התבל הארצי לפי רצון ה', לכן המחלל את השבת חיב מיתה ונפשו נכרתה מקרב עדת ישראל; ולעומת זה כל שביתה מעבודה ומניעת ידך מעשות כל מלאכה ביום השבת היא בעצמה אמר סלה: כי ה' הוא הבורא ואדון העולם, כי הוא שם את האדם בתבל ארצה, כי הוא הוא המחוקק את חוקי חייו, הלא היא הודעה גלויה והכרה נאמנה של זאת התעודה להיות "איש־ישראל".

פרק קמג

לכן שביתת המלאכה ביום השבת היא "אות" — אות זכרון לעולם להביע אמר, כי האל היחיד הוא הבורא ומושל בכל, והנך בן אדם קרוא ונועד להיות עבד ה' בכל ועם הכל, עבד האל היחיד ומיוחד. — השבת הוא **"מועד"**, מועד קבוע ומיועד בזמן, יום גבוה ונשא משאר הימים, יום אשר יקראך להתפתחות וכשרון חייך. —הוא **"קדש"**, אם בששת ימי המעשה, ע"י כחך ועוצם ידך, שכחת את מקור הכחות, ע"י אונך והונך אשר מצאת, שכחת את המושל בכל, את המחוקק חוקי חייך — וישפל איש —, אז ירוממך יום השבת, יובילך ויקרבך מחדש אל ה', ויקדשך, להכיר, לרומם ולעלה את ה' להיות ה' אלקיך. — הוא **"ברית"**, קשר אמיץ וברית כרותה לכל תנאי החיים בין ה' ובין איש ישראל; כי אם לה' היא התבל, ואם אתה בעצמך קנין ה', הלא שלטונך על התבל הארצי מיד ה' לך למלאות את התכלית והתעודה היעודה ממנו — או אז יהיו גם חייך והליכות עולמך קיום מצות התורה ומלואי — תעודת החיים כפי רצון ה'. — אך אם לך לבדך התבל, אם אתה הוא אדונה — אז הברית הופרה והתורה משחק לך. — השבת גם **"ברכה"** הנהו, אם אתה מדי שבת בשבתו תחדש את בריתך עם ה' ותקדש ותשפר את עצמך להיות עבד ה', אז יתן לך ה' בכל שבת ושבת אור חדש ברוחך, חום שלהבת־יה בנפשך וקדושת הכח למלאות בלב אמיץ את התעודה הנכבדה והרוממה: אז תדע ותכיר

אל נכון, כי אמנם קראך ה' באמת אל מעלת החיים הגבוה והנשאה הזאת, וכל שבת ושבת יביא לך את ערובתו שלום וברכה (נשמה יתרה).

פרק קמד

אי לזאת מושג המלאכה האסורה לעשות ביום השבת הוא: להוציא לפועל איזה רעיון ומחשבה בדבר באמצעות כשרון האדם וביחוד תוצאת "מלאכת מחשבת" — הלא הוא להוציא לפועל או לשנות איזה דבר לתכלית תועלת האדם, אבל לא עמל ויגיעת בשר — אתה תוכל כל היום לעמול וליגע, אך אם לא הוצאת איזה דבר לפועל, אם לא הפקת זממך באיזה דבר, לא עשית כל מלאכה; לעומת זה גם מבלי כל עמל ויגיעה, אם עשית רק איזה שנוי קטן בדבר או הוצאת לפועל איזה ענין לתכלית האדם: אז חללת את יום השבת, לעגת על ה' ותשים לאל את תעודתך — עם כח גופך בהמה הנך לך, עם הכשרון אשר לרוחך הנך מתברך בלבבך להיות שליט לבדך על התבל, עם הכשרון הזה, אשר מחויב הנך בתור איש ישראל להוכיח בעליל ביום השבת, כי אתה והוא נכנעים הנכם תחת שלטון ה'.

פרק קמה

כל המצות והלאוין ע"ד המלאכות האסורות ביום השבת, אשר אין במושגם רק תוצאה לפועל ולמעשה, כל דבר כפי המובן הנזכר למעלה, כוללות ומקיפות את המלאכות הרבות, את סכום המעשה בחוג פעולות האדם, חסרונו וכשרונו. אך לתכלית דברינו יספיק לנו להאיר נתיב ולבאר בזה עפ"י השקפת השבת הנזכרה את הכללים והיסודות העקריים, אשר נציג בזה ונזכיר רק את אלה הפעולות והמלאכות, אשר תבואנה לרוב בחיי האדם, אך ביתר באור, ובפרט ימצא כל אחד כל דבר על אפנו בס' "שלחן ערוך" אורח חיים" "הלכות שבת".

פרק קמו

לפי השקפת, השבת, אשר רכשנו לנו, נאמנו לנו מאד שני היסודות העקריים, אשר עליהם נוסדו כל המצות "לא תעשה" ביום השבת וברורים לנו המה ותוצאותיהם באסור מלאכה. היסודות האלה הם:

א) "מלאכת מחשבת אסרה תורה".

ב) "כל המקלקלין פטורין".

א. כל המלאכות המחללות את עצם קדושת השבת שחיובן מיתה דרושות להיות "מלאכת מחשבת", הלא היא מאלה המלאכות המוכיחות בפועל ממשלת רוח האדם על התבל, מלאכה הבאה ברעיון וכשרון המעשה, במחשבה תחלה ובכונת הפועל, אליהן תתיחסנה:

א]"ידיעה" — אבל לא מלאכה תחת השם "מתעסק", מלאכה הנעשה בלי ידיעה קדומה לה, אשר אז כל עצמות האדם איננה בשעת מלאכתו אשר נעשתה בלי ידיעתו.

ב]"כונה" — אבל לא באופן אם כונת האדם היתה לפעולה הבלתי מוציאה לפועל איזה מלאכת מחשבת, ואשר בכל זאת יוכל להיות אפשרית או ודאית כי תעשה (שלא במתכון) איזה מלאכה, למשל: להעביר כסא ממקום למקום, אשר הוא בתור אפשר או ודאי כי תעשינה גומות בקרקע — מותר ללכת על עשבים בין לחים ובין יבשים אף כי יש אפשרות לבוא לידי תלישה (א"ח של"ו); אבל לו תהי גם פעולה שלא במתכון רק היא נכרת, כי בידיעה ובמחשבה תחלה דרושה להיות נעשית ככה בתור "פסיק רישיה", אז הכונה הראשונה מקפת וכוללת את השניה, גם מבלי משים עליה, כמו: לרחוץ בשרו או לטול הידים על עשבים שהוא אסור, יען דבר ברור הוא, כי ע"י הפעולה הזאת יגדלו הצמחים, אף כי לא לזה היתה מחשבת הפועל את פעולתו הראשונה (שם).

ג]"תכלית" — כי תכלית חרשת המעשה תהיה לשם המפעל בעצמו. — מלאכה שצריכה לגופה, אבל לא עשית איזה דבר שלא על פי מגמת האדם הראשונה, למשל: כבוי האש לא מפני החפץ בכבוי הנר שיהי חשך, רק מפני שחם על השמן או על הפתילה שלא ישרפו (שבת כ"ט ב'). החופר גומא ואין צריך לגומא רק לעפרה (שבת דע"ג ב') וכדומה. במלאכה שאינה צריכה לגופה אינו דומה עצם הפעולה לאופן של "פסיק רישיה", כי בפסיק רישיה כל חרשת המעשה נעשית בשלמותה, והבונה נכללת בשתיקה אבל בידיעה קדומה, כי כה יהי, אך במלאכה שאינה צריכה לגופה תוצאת חרשת המעשה יוצאת בשלמות מכלל הכונה הבולטת, שהיתה בתחלה לתכלית אחרת ושונה היא מאשר יזם לעשות.

ד]"אמצעי" — כי המלאכה תעשה בכשרון האדם ע"י האמצעים הדרושים לזה (אבל לא כלאחר יד), גם לא ע"י שנים, אם האחד יוכל לעשות את כל המלאכה בשלמותה.

ה]"שעור" — כי חרשת המעשה תעשה בשעור קצוב לתכלית האדם.

ו]"תוצאה לפועל" — כי הפעולה תעשה כפי המחשבה מבלי תחטיא את המטרה, ותוצאת הפעולה לא תשאר מאחורי הכונה. — ("נעשית מחשבתו").

כל אלה המה מעמידי המושג הנאמן של "מלאכת מחשבת" שאסרה תורה ביום השבת, מלאכה כזאת, אשר יעשנה האדם בכשרון ודעת לכבוש תחתיו לתועלתו ולתכליתו את התבל הארצי, חרשת המעשה אשר רוח האדם חופפת עליה.

ב. "כל המקלקלין פטורים"—הוא מאמר היוצא מפרש גם כן ישר ממושג השבת, המלאכה דרושה להיות עשויה לשם תוצאת חרשת המעשה, להוציא לפועל באיזה מחשבה ורעיון, אבל לא לקלקל, יען כי הכח לקלקל יש להאדם שוה בשוה עם הבעל חי. לסתור ולהרוס בית ביום השבת איננה מלאכה, אבל באופן אם הסתירה הזאת של הבית הוא אמצעי וכונה לבנין בית חדש, אז גם הקלקלה היא כשרון אנושי —מלאכה היא. והנה אם כן, כל פעולה הנעשית בידיעה, בכונה, באמצעים הדרושים, בשעור הקצוב, כפי המחשבה וברעיון האדם, רק היא נקראת "מלאכה", אשר אם יעשה אותה האדם ביום השבת היא נחשבת לכפירה בה' ובטול היש בתעודת האדם, וחיוב בעד מלאכה כזאת מיתה או כרת; בכל זאת כל המלאכות הנזכרות, מלבד אלה שתחסרנה בהן הידיעה והכונה, בהיותן קרובות אל המלאכות האסורות הכניסו אותן חכמינו ז"ל בחוג מלאכות האסורות ועשו "סיג", ומטעם גזרה דרבנן (ראה מערכת המצות) אסורות גם הנה.

פרק קמז

מטעם "סיג" כזה רבות הנה המלאכות האסורות לעשות ביום השבת. א) יען כי קרובות הנה לגבול המלאכות האסורות. ב) יען כי מביאות הנה את האדם לעשות מלאכה אסורה. בגלל האופן הראשון אסרו חכמינו ז"ל כל אלה המלאכות שהנה תחת מושג "הוצאה לפועל" או שנוי בכלל, ואם כי הוא רק שנוי ביחס ובתעודה, למשל: "טלטול מוקצה" לטלטל דבר, אשר עם כניסת השבת לא היה מוכן לתשמישו, כמו כן כמובן התפשטות מושג המלאכה, הלא הוא השנוי של איזה דבר מצד עצמו אל שנוי הדבר ביחס ובנוגע אליך, ולזאת ענין "הוצאה" המלאכה הנאמנה, והיא "העברת איזה דבר מרשות וקנין הרבים אל רשות וקנין היחיד", גם להפך, הלא היא ביחס שנוי המקומות, וכמו גם הרחבת המושג של תוצאת איזה מעשה לפועל בלי אמצעי גם על המלאכה הנעשית ע"י אמצעי — אמירה לאינו יהודי — ואשר אמנם דת תוה"ק שמה האחריות על האדם גם בהתפשטות והרחבת עצמותו בקניניו על "העבד והבהמה", שמוזהר הוא על שביתתם, להיות פעולת גופם כגופו וכדומה; והמלאכות בגדר הסיג באופן הב' מובנות ומבארות הנה מצד עצמן — כל המלאכות האסורות מדרבנן נכללות הנה תחת השם "שבות".

פרק קמח

ל״ט אבות מלאכות, הלא הנה אלה, אשר תעודתן להוציא לפועל את המלאכות הנכבדות בכשרון המעשה של האדם, כפי המלאכות שהיו במשכן, ערכה אותן התושבע״פ למלאכות הראשיות, המקיפות בכלליהן ובפרטיהן את כל מפעלות האדם במעשה אנוש על פני תבל ארצה, והנה האבות של כל המלאכות האסורות ביום השבת:

א] לחרוש (פפליגען), ובכללה לרכך ולהכין לזריעה גם את החלק היותר קטן מהאדמה.

ב] לזרוע (זאען), ובכללה עבודה המביאה לידי גדול צמחים.

ג] לקצור (קארנשניידען) — לתלוש ולהפריד איזה דבר מאדמת גדולו להיות לחומר בעד הנאה ומלאכה.

ד] לעמר (גארבענשטעללען), ובכללה לקיטת חומרים נפרדים מאדמת גדולם למקום אחד.

ה] לדוש (דרעשען), ובכללה כל חרשת המעשה ע״י חבטה, דחיפה (שטאססען), תנודה (שיטטעלן), קליפה (שאלען), לחיצה וכדומה, הבדלת החומר והפרדת הראוי אל מעשה ההנאה והמלאכה מהבלתי ראוי.

ו] לזרות (ווינד־שויפעלן).

ז] לברור (לעזען).

ח] לרקד (זיעבען), ובכללן לחפש את החומר הראוי. וההגון מהפסולת.

ט] לטחון (מאהלען), ובכללה לפרר אהה חומר בלתי מעבד או לטחון אותו לאבק דק.

י] ללוש (קנעטטען), ובכללה לעשות הרכבה מחומר אבק ע״י המים.

יא] לאפות (באקקען) — ובכללה שנוי מצב התדבקות החומרים השונים והרכבת המזג (אגרעגאטס אונד העמישע צושטאנדס־פעראנדערונג) (ביחס ההצטרפות וביחס העמדתם) ע״י ״האש״.

יב] לגזוז (שעערען), ובכללה הפרדת גדל פרע של הבעל חי, אם לעבודת מלאכה או להמציא חומר למלאכה או לשנוי הגוף.

יג] לכבס (וואשען), ובכללה הסרת החומרים הצובעים ע״י המים או אמצעים אחרים.

יד] לנפץ (קדעמפעלן, העכסעלן), ובכללה ההתרה של חוטי החומרים המסוגלים לטויה.

טו] צביעה (פארבען), ובכללה הבאת כל מיני צבע על החומרים וכדומה.

טז] לטוות (שפיננען), ובכללה כל שזירה מהמיתרים הדקים (פאזערן) לעשות מהם חוטים.

יז יח יט] למתוח החוטים (קעטטע אויפשפאננען), למשוך בתי נירין (דורך דיא ליטצמאכען ציהען), לארוג (וועבען), ובכללן כל מתיחת החוטים, שזירתם וקשורם לאריגה.
כ] לפצוע (וויעדערהעראויסציהען איינגעשלאגענען פאדענס) למטרת מלאכת האריגה.
כא] לקשור (צוזאממענקנאטטען) קשר של קימא.
כב] התרה (אויפלעזען) לשם קשירה.
כג] לתפור (צוזאממענאהען), ובכללה כל התאחדות קימת משני חומרים באמצעות חוטים.
כד] כל קריעה אשר אין תכליתה לקלקל.
כה]לצוד (פאנגען), ובכללה הבאת בעל חי חפשי ברשות ושלטון האדם.
כו] לשחוט (שלאכטען), ובכללה כל הפרעה שלמה או חלקית במכונת אברי הבעל חי (ארגאניזמוס).
כז] הפשטת העור (פעללאבציהען).
כח] עבוד עורות (בעאר־בייטונג דעס פעללס) ע"י רכוך ומליחה וכדומה.
כט] לגרור (שאבען), ובכללה כל החלקת פני החומר.
ל] שרטוט (ליעגירען).
לא] חתוך (שניידען), ובכללן כל נתינת צורה לחומר ע"י הפרדת איזה חלקים ממנו.
לב] לכתוב (שרייבען).
לג] למחוק (אויסלאשען), הלא הוא, למחוק על מנת לכתוב במקום המחיקה.
לד] לבנות (בויען), ובכללה כל התחברות החומרים בכמות מרובה ע"י הצטרפות חלקי הגוף (קאהעאזיאן) כח ההתדבקות (אדהעזיאן) וכח הכובד מצד אחד, כמו כן מצד השני כל בנין והכנת הבית.
לה] סתירה (איינרייססען) על מנת לבנות ביתר שאת, ובכללה כל "קלקול על מנת לתקן" יותר.
לו] הבערה (אנצינדען), ובכללה כל הבאה להדלקת האש, אשר תכליתה איננה לקלקל על ידה.
לז] לכבות אש (לאשען) לתכלית הכנת גחלים.
לח] מכה בפטיש (האממערשלאג), ובכללה כל הבאה לשלמות איזה כלי עד ההכאה בפטיש האחרונה והסרת שארית הצרורות.
לט] הוצאה (פערזעטצען), הוצאת דבר והבאתו מרשות היחיד לרשות הרבים או להפך (שבת ע"ג ע"א).

פרק קמט

אנחנו נציג בזה כל אחת מסוגי המלאכות האלה וביחוד את אלה הדרושות לדעתן מאד, מפני, כי תבואנה לרוב בחיי האדם, ועם אלה גם אחדות מהמלאכות העומדות עמהן ביחס ההצטרפות ואסורות גם הנה מטעם "שבות".

מלואים לאות ב) לבלי להשליך זרעונים במקומות העלולים לקבל מים, אשר לא ידרכו עליהם ברגל. לבלי לשרות זמן רב חטים ושעורים במים. לכלי להעמיד במים פרחים העלולים להתפתח ע"י או להוסיף מים עליהם (א"ח של"ו), אבל מותר לתת במים ירקות לבל יכמשו (יבולו).

מלואים לאות ג) תלישת (אברופפען) גדולי הלח מעל הכלים וכדומה. תלישת עשבים מעציץ נקוב (דורכלאכערטען געוואכסטאפף) (של"ו), מטעם שבות: רדית דבש מהכורת, תלישת עשבים מעציץ שאינו נקוב, הטלטול שלהם (ארטספעראנדערונג) מהקרקע על הספסל או להפך. ב) עליה, תנועה, ובכלל כל תשמיש בנטיעה המחוברת עוד לקרקע, מלבד התשמיש באמצעות כח שני, אבל נגיעה אף להשען עליה בעד האיש שאיננו עיף מותר, אך לא בעד איש עיף. להריח בפרי מאכל הוא שבות, אבל לא בפרי העומד לריח, לטעום או גם לטלטל פרות שנשרו (אבגעפאללען) ביום השבת, רכיבה (של"ו, ש"ה. של"ט, שכ"ב) מותר: להעמיד בהמות על האחו (שכ"ד) ללכת על עשבים (של"ו) עשבים תלושים להוציאם מהחול, אשר הושמו שמה מבלי כונת השרישה (של"ו).

מלואים לאות ה) שׂחיטת ענבים וזיתים (ש"כ). לחלוב (מפני צער בעלי חיים מותר לחלוב ע"י אינו יהודי, אבל בו ביום אסור להשתמש עם החלב)(ש"ה) שבות: א) לשׂחוט פרות, אשר המיץ שלהם ישתמשו למשקה בלתי מהול עם משקה אחר או להשתמש בהם לאלתר (תיכף) לשׂחוט נוזלים מחומר ולקבלם (ש"כ). ב) להנות מהמיץ הזב בשבת מאליו מענבים וזיתים, כמו כן בפרות אחרים, אם מוכנים המה להוציא משקה מהם (ש"כ). מותר: לשׂחוט ענבים וזיתים אל תוך מאכל, לחפש את הכבוש (איינגעלעגטעס) ע"י שׂחיטה מהנוזלים (ש"כ).

מלואים לאותיות ו ז ח) המלאכות הנעשות בכברה ונפה מכל המינים, אם לא לתשמיש של לאלתר בכל האופנים, לברור את הפסולת מהאוכל בכל אופן ואף כי בלתי ראוים לתשמיש של לאלתר ובכל הדברים מכל המינים (שי"ט) לקלוף (שאלען) פרות לאכילה לאחר זמן. שבות: א) אסור בכלים בכל אופן (שי"ט). מותר: לברור האוכל מן הפסולת ביד ולהנות ממנו תיכף. אם במשמרת נתן השמרים בערב שבת מותר לתן עליהם מים

כדי שיחזרו צלולים לזוב. יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת. כל סנון (זייען) הבא על ידי השתיה בעצמה וכדומה (שי"ט).

מלואים לאות ט) כל פרור (צעבראקקעלן), גרירה (צעררייבען), מדוכה (צערשטאססען), פתות פתים, לגרור גבינה במורג (רייבע). לחתוך עשבים דק דק. לרוך ולגמור את הנדוך במחצה; אבל מותר הוא לערב (צעררירהרען) את הנדוך אחר הבשול ובאופן אם הסירו מעל האש (שכ"א). — שבות: א) גם לאכילה לאלתר אסור בכלי מורג, מדוכה וכדומה (שכ"א).— ב) כל דבר אשר השחיקה נעשתה ודאי לשם רפואה, מפני השמירה משחיקת הסממנים שאסור גם על ידי אינו יהודי, אבל אמצעי השמירה, כמו להגן חבורות מדחיפה מותר, כמו כן לעצור את זוב הדם ע"י יין, אשר הוא בעצמו איננו לרפואה אל זאת. האוכלים הנהוגים מותר לאכלם לשם רפואה אם גם כונתו לכך, גם תחבולות אחרות לרפואה מותר, אם תכלית הרפואה לא תושג ע"י שחיקת הסממנים (שכ"ח), וכל זה בחולי קצת, אבל באופן מחלות ראה הלאה. מותר: לדוך סממנים להנות לאלתר אם יעשו באמצעים הבלתי נהוגים לזה כמו בקתא (שטיעל) דסכינא, לפרר את הטחון מכבר, למשל: לחם. כל חתוך הדק היטב מותר, אם הוא לשמוש של לאלתר, הלא הוא תיכף לפני האכילה,כי כל זה איננה עבודת חרשת המעשה, רק התחלת ההנאה, כמו לעיסה בשנים ולעיטה הנעשה ע"י האופן המוכני (שכ"א).

מלואים לאות י) כל לישה ובלילה בחומרי אבק וגרעינים, למשל: שומשמין, חרדל, צנון גרור (געשאבטע רעטטיג) וכדומה, לכלול וללוש אותם בנוזלים, לעשותם לחומר בתכונת בצק (ש"מ) מותר: לבלול ולערב עוד הפעם את הנלוש, גם להוסיף עליו נוזלים, לבלול גם בכלי, אם הנוזלים היו נתונים שמה מלפני השבת, אבל הבלילה דרושה להיות קלה, לא בלילה גמורה, לבלול בשנוי הסדר, למשל: לשים מראש את הנוזלים ואח"כ את החומר ואז לבלול בקלות ביד אבל לא בכלי (שכ"א שכ"ד).

מלואים לאות י"א) כל בשול ע"י האור (האש) או המחמם ומרתח מהאש, לגמור ולהשלים את המבושל במחצה, להחם את המבושל כבר, אשר הצטנן, אם יכלכל בתוכו נוזלים. לרכך את הבלתי מבושל בחמים, למשל, לשום סממנים בכלי ראשון[7] (אבל המלח הבא ע"י בשול מותר). ערוי (אויפגוסס) מכלי ראשון על חומר בלתי מבושל, מים קרים בכמות מעטה, לשפוך ברותחין חומר קשה וצונן לשום בנוזלים רותחים להניע ולהניד חומר קשה בלתי מבושל כל צרכו ואם גם העבירו אותו מהאש, צונן אפוי או

[7]כלי ראשון הוא הכלי, אשר יבושל בו על האש בלי אמצעי, והכלי שני הוא את אשר יערו בו מכלי ראשון, ושניהם כל עוד הם רותחים. —

צלוי יש למנוע להחם ולרתח עוד הפעם אף כי יבש הוא ולחם גם בכלי שני (שי"ח) שבות: א') כבוש (איינמאכען) ומליחה (פאקקעלן) (שס"ו) לבשל ע"י חומר המרותח מחום השמש, לרכך את הבלתי מבושל גם בכלי שני, לכסות ולהטמין בכלו כלי ראשון בכרים או בכל חומר ממחזיקי החום (כלי שני מותר); כמו כן כלי קר בכלי שני מותר, אם לא יכסנו כלו. ב) אסור להשאיר על האש את שלא היה עוד מבושל במחצה מיום הששי, או חומר הבלתי מבושל, אשר בשולו קל מאד, ולהשתמר מלהביאו לידי בשול. להעביר את הסיר מעל האש אם מסביב לו ישנם גחלים (ע"י אינו יהודי מותר) (שי"ח, רנ"ב, רנ"ט) לרחוץ את כל הגוף ואם גם אברים אברים לבדם במים חמים (שכ"ו). מותר: לרכך חומר יבש ומבושל כל צרכו וצונן גם ככלי ראשון, לערות מבלי שני על בלתי מבושל (אבל לא מליח או דבר אשר ע"י הערוי במים חמים ישלים את הכנתו, אבל במים קרים מותר), להחזיק דבר בחום ממעל לכלי רותח, אבל לא להחם עליו נוזלים קרים אם יוכלו להתחמם, לצקת מים קרים בכמות מרובה בכלי ריק, אשר העבירו אותו מעל האש, לשפוך מים קרים בכלי שני חם ובכמות מרובה יותר מהמים החמים גם בכלי ראשון, להפיג רק את הקרירות מאיזה דבר אשר הרתיחה בלתי אפשרית. מבושל כל צרכו חומר יבש להעמיד כנגד המדורה, אם כי גם הרתיחה אפשרית ואם כי הצטנן עד למאד, ואם גם יתך השומן, הבלתי צונן בשלמות ואם גם יכלכל בתוכו נוזלים. — (שי"ח); מבושל חם או גם חומר צונן ויבש להעמידו על התנור לפני השקתו או בבסיס (אונטער־לאגע) גם אחרי ההשקה, מבושל קר ע"י אינו יהודי להעמיד לפני ההשקה; אחרי ההשקה רק בעד חולים או ילדים קטנים, אשר אין להם מה לאכול אחרת. להשאיר על האש ביום הששי, אם לפני השבת מבושל הוא עד מחצה בשולו, או בשר בלתי מבושל, להעמיד בתנור ודלת התנור להדביק בחומר, כל זה מותר, אם לא יהיה מטמן ומכסה בכלו בדברים המחזיקים את החום בלי אמצעי, מותר לעת הצורך הגדול להסיר את הסיר מעל הגחלים אם רק אין גחלים מסביב לו ועוד הפעם להשיבו מעל המקום החם אשר אין שם אש, כל עוד לא הצטנן (רנ"ב, רנ"ט).

מלואים לאות י"ב) המלאכות כמו קריעת שער אחת, חתוך צפורן אחד או לקרוע אותו וכדומה, לכן אסור לסרוק את השער במסרק (ומותר להחליק את השער ביד גם בבירסטע המוכנת ליום השבת), גם אסור לרחוץ בשרו בחומרים מסירי שער (שי"ג, שכ"ו, שכ"ז, ש"מ).

מלואים לאות י"ג) לתת מים על בגד מגאל (לתת מים על עור קשה מבלי לכבס אותו מותר), בד מכובס ללבן, כל שחיטת נוזלים מאיזה בגד. שבות: א') להסיר לכלוך ע"י

גרידת כנף בגד אחד על השני. ב) נגוב, לרחוץ עם בגד הבלתי נועד לזה, כמו כן לכסות בבגד כזה על נוזלים.— מותר: כל רטיבה מבלי כונת טהרה ונקיון (ש"ב, ש"ג, ש"כ).

מלואים לאות ט"ו) שבות: למנוע מגע מיץ פירות צבוע אל איזה בגד, מותר: לצבוע את התבשיל בכרכום (זאפראן) (ש"כ).

מלואים לכ"א ולכ"ב) מלאכות, לקשור או להתיר קשר של קימא מעשה ידי אומן, קלִיעה והתרת חבלים. שבות: קשירה והתרת קשר של אומן שאינו קשר של קימא או קשר שאינו של אומן אבל הוא של קימא, אף כי נעשה ליום אחד, לקשור או להתיר קשר כפול או קשר פשוט בקצהו (אם לא להקל את הצער שאז מותר). התרת קשר גם המוכן להיות קשר של קימא. — מותר: להתיר קשר שאינו של אומן ומוכן רק לאותו יום, עניבה (שלייפען) גם עניבה כפולה. קשירת קשר רק אם מוכן הוא להתירו באותו יום (ש"ז).

מלואים לאות כ"ג) מלאכות למתוח חוט של תפירה — מותר: למתוח קוים (שנירע) אם יהיו הנקבים רחבים ומתוקנים בתפירה בעגול (ש"מ).

מלואים לאות כ"ה) שבות: לצוד גם את הבעלי חיים הביתיים (שט"ז).

מלואים לאות כ"ח) שבות: א) להכין מי מלח הרבה ביחד, לתת לתוך המאכל, ואם יש במים שני שלישי מלח אסור אם בכמות מעטה לתתו לתוך התבשיל, דבר הצריך למליחה איזה זמן להניח במלח או למלוח הרבה ביחד (שכ"א) מותר: לטבל במלח חתיכה לפני האכילה ולהניח אותו בתוכו זמן קצר, למלוח הרבה ביחד אם מהול שמה ביחד נוזלים אחרים כמו שמן, חומץ וכדומה (שמא).

מלואים אל ל"א) מותר: לכרות את החוטים להכנת האכל (ש"ד, ש"ז).

מלואים ללי"ב) מלאכות, לעשות איזה רושם נכר על פני איזה דבר או להחזיק ולקבוע איזה רעיון ע"י ציור, כתיבה ורשימה מכל המינים, אם הרושם הוא דבר המתקים. שבות: א) אם הרושם רק נראה, ואף כי איננו מתקים, למשל לרשום באצבעות רטובות על פני לוח. כ) איזה עסק המביא בנקל לידי כתיבה, לכן לא יעשה גם חופה וקדושין. — מותר: כל כתיבה שאינה נראה שום אות על פני דבר, למשל לרשום באויר כמין אותיות. — (של"ט, ש"מ).

מלואים לאותיות ל"ד ול"ה) מלאכות, א) לתקוע עץ בעצים ולאחדם וכדומה (ש"ג) להדביק נירות וכדומה (ש"מ) עשית גבינה, העמדת רגל שבורה במקומה (ש"ג). ב) להשוות גומות בקרקע (של"ח), להרים קורות שבורות ע"י משענות (ש"ג) לעשות אהל קבוע ברוחב טפח או בתוך שלשה טפחים אם גם אין רוחב טפח, לעשות מחיצה

ולהבדיל את שטח המקום לתשמישים שונים (שט"ו) סתימת החלון, אם לא תקן אותה מערב שבת לזה. שבות: א) מטה העשויה מפרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם דרכה להיות רפויה מותר, (שי"ג) קליעה והתרת השער (ש"ג) אבל להחליק את השער ביד מותר (שם) כל אהל וכסוי על שטח מקום או על הקירות, אם גם האהל איננו קבוע (שט"ו), כבוד (פענען) ורחיצה את הקרקע אם גם הוא מרוצף (של"ז), לתמוך קורות שבורות לבל תוספנה לנפול ע"י כלים בחוזק או בעצים ברפיון לתמיכה קימת (שי"ג), דלת העשויה מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה (שוועללע) וכשפותחים שומטים ועוקרים אותה אין נועלים בה. דלת של כלים השמוטה מציריה, אם יצאה כלה ממקומה אסור להחזירה (שם). ב) לשחק באגוזים על פני הקרקע וכדומה (של"ח).— מותר: לפרוק ולהחזיר פרקי כלים עשוים מפרקים אשר שמושם בכך, לסתום החלונות בכרים ובשאר דברים אשר הכינו מיום הששי לזה, היתד לסגירת הדלת דרוש להיות עשוי לכך, בריח הנכנס בארץ עליו להיות מקושר אל הדלת, ואם יכנס לארץ בלי אמצעי דרוש להיות החור מוכן לזה, הדלתות הבלתי רגילות תמיד להשתמש בהן עליהן להיות נכרות ע"י צירים ומצד אחד עליהן להיות מהודקות, קורות שבורות לבל ירדו יותר, מותר לסמכן בכלים סמיכה רפויה שיכול לטלן לכשירצה. לפזר חול על דבר מגאל על הקרקע, אבל להיטיב ולתקן את הדרך אשר נתקלקלה ע"י גשמים מותר רק על ידי שנוי, כמו לזרות תבן וקש בכלי, אבל ביד אסור (שי"ג), לעשות מחיצה שתכליתה לא להבדיל את שטח המקום רק למגן או לכסוי, תוספת אהל הבלתי מתקים, שהוכן עוד מערב שבת אם היה שם רוחב טפח או עצים פחות שלשה טפחים ביניהם, אהל הנעשה לא לתכלית כסוי שטח המקום על משענות בלי קירות, לזרות על הקרקע לבל יעלה האבק, לכבד (אויספעגען) את קרקע הכית המרוצף ע"י אינו יהודי, או באמצעי כבוד רבים המסוגלים רק להסיר את הדברים הנמצאים ממעל, אבל לא להשוות גומות ובאופן אם אין לחוש כי ישברו או יפוצצו (של"ז, של"ח).

מלואים ל"ו וכ"ז), א) כל הבערה וכל כבוי, להיטיב (פוטצען) את הנרות. ב) לבלי השתמש בשבת בפתילות חלבים ושמנים אשר לא ייטיבו לדלוק, גם טובים, אם לא היו מודלקים היטב לפני השבת, לעשות איזה דבר עיון לפני אור הנר, אשר בנקל יוכל לשכוח ולהטות אותו כמו קריאה וכדומה, פתיחת הדלת, אשר מפני הרוח יוכל הנר להכבות (רע"ה, רע"ג). — מותר: שנים לקרוא בספר אחד או אם אחד ישגיח על זה לבל יטה, לקרוא דבר ידוע בספר אשר לא נדרש להקורא עיון, לכפות כלי על גבי הנר להשתמר מדלקה, לנער את השלחן ולהשליך ממנו את הנר או הניצוץ וכדומה מבלי

כונת כבוי (רע"ז) לתת לפני השבת מים תחת השמן, אבל לא נר חלב ונר שעוה במים (רס"ה) השקת התנור ע"י אינו יהודי ורק בארצות הקרות וכפי הצורך להקל ולהפיג את הקור (רע"ו).

מלואים לל"ח) מלאכות, לקטוף יבלות (קנאטטען) מעל הבגד, לכפול (צוזאממענפאלטען) בגדים כסדר (ש"ב), לעשות נקב לשפיכה או להרחיב הנקב, לפתוח את הסתום לפני זה בחזקה (שי"ד) כל קריעה ושבירה וכדומה להשלים את צורת הדבר (ש"מ, שי"ז).— שבות: א) כל עשית נקב או הרחבת נקב (שי"ד) הוצאת ריח מדבר (תוספת ריח מותר) (תקי"א שכ"ב), השמעת קול ע"י כלי המיוחד לזה, כל דבר המתיחס עם נגון, חוץ עם הפה, לשחות במים חפשים (אם יש להם שפה מסביב מותר דהוי ככלי). — מותר: לכפול בגדים בכפלים (פאלטען) חדשים ובלתי מסודרים (ש"ב), לפתוח נקב בחבית חרש הבלתי סתום בחוזק (שי"ד).

מלואים לל"ט) להוציא איזה דבר המיועד לתכלית שמוש האדם מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד — או לשאת, להושיט או לזרוק ד' אמות ברשות הרבים. רשות היחיד: הוא שטח מקום מרוחב ארבעה טפחים מרובעים המוקף ממחיצות גבוהות עשרה טפחים, או תל גבוה עשרה טפחים ברוחב ארבעה טפחים מרובעים, וכל האויר הנמצא עליהם. — רשות הרבים — הוא: דרכים, רחובות, שוקים המפולשים (אפפען) משני קציהם ורחבם שש עשרה אמות, אשר יעברו בהן המון אדם רב כהמוני אנשי המדבר, והרשות הזה מגיע רק עד גובה עשרה טפחים. תל ברה"ר מרוחב ד' טפחים ומגובה ט' טפחים וכל דבר, אשר גבהו שלשה טפחים ברשות הרבים, שייך אל הרשות הזה. כל אדם יש לו ברשות הרבים ד' אמות עבור גופו (פערזאנליכקייט) לכל צד אשר לו לבדו הוא בכל מקום רשות היחיד.

שבות: א) כל שטח מקום רחב ד' טפחים מרובעים שאין הלוך לרבים וגם אינו מוקף במחיצות כראוי כמו שדה, בקעה ונהר, שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ד' טפחים נקרא "כרמלית", ואסור להוציא מתוכו אל רשות היחיד וברשות הרבים ולהפך, גם לשאת בו ד' טפחים, "כרמלית" מגיע למעלה רק עד עשרה טפחים בגובה ברה"ר. כל שטח מקום המוקף מחיצות לא לשם דירה ומעון ומחזיק בשטחו 70⅔ אמות מרובעות דינו גם כן ככרמלית. — להוציא מרשויות יחידים מאחד אל השני, ורק ע"י ערוב — הלא הוא לעשות למטרה הזאת רשות וזכות כוללת מכל הרשויות האלה תחת שם אחד. — וראה ביתר באור דיני הוצאה בא"ח שמ"ה — שצ"ה. — כל דבר הנשא על גוף האדם לתכשיט ולמלבוש, ימצא מקומו תמיד בכל מקום על גוף האדם, לכן מותר לשאת על

גופו בכל מקום ולא נחשב למלאכה וכל השייך לזה. ראה בש"ע, ש"א, ש"ג, רנ"ב. — ע"ד שבות תחומין: הלא הוא התפשטות אסור הוצאת איזה דבר בתחום אחר המתיחס אל גוף עצמו של האדם להעבירו בתחום גוף אחר (מאתים אמות ממקום מגורו) ראה ש"ע א"ח שצ"ו, תט"ז. לפי דעת אחרים י"ב מיל והוא היקף שטח מחנה ישראל במדבר ממושג וטעם הכתוב: "אל יצא איש ממקומו", מקום גופו (פערזאנליכקייטשטאטטע) ביום השביעי (שמות ט"ז כ"ט) ולכן הוא דאורייתא, אבל המעטת השעור בצמצום מאתים אמות הוא "שבות" וביחס הזה אולי נוכל למצוא זאת במושג "מקרא קרש' (שם כ"ד). ע"ד מוקצה ראה סימן ש"ח ושי"ג, אדות אמירה לאינו יהודי ראה רמ"ג, רמ"ז, רע"ו, ש"ד, שכ"ה ועוד; עשית מלאכה ע"י בעלי חיים ראה ש"ה, במקרים: מחלות, יולדות, ברית מילה, סכנת נפשות, מלחמה וכדומה ראה שכ"ח של"ה.

א. **עוד עקרים כלליים אחדים נזכיר בזה**:

"מוקצה" — כל דבר אשר לפני כניסת יום השבת לא היה מוכן ונועד לתשמיש האדם, א) יען כי תעודת הדבר היא לתכלית עשית מלאכה. ב) יען הוא בעצמות גופו איננו כלי ואיננו דבר שתעודתו למאכל, לא ראוי לשום דבר, בלתי נשלם, בלתי תלוש מאדמת גדולו או שתשמישו יוכל להיות רק באסור. ג) יען כי חדל להיות תשמישו חול ונועד הוא לדבר מצוה שאז אסור לקחתו ביד ולהסירו ממקומו חוץ מאלה שתחת אות (א) אם הם עומדים לתשמיש המותר בשבת או צריך למקומו, אבל לא מדאגה אדות גוף עצמותו. ואם יש להדבר סגולה ותעודה מיוחדת לשמושו לענין מיוחד לו לבד, אזי כל שמוש אחר עמו שלא לתעודתו אסור, כמו כן ישנה מוקצה מחמת בסיס (אונטערלאגע), ואם גם רק ליום השבת לבד, לדבר האסור לטלטל.

ב. "אמירה לאינו יהודי", לעשות מלאכה בעד ישראל ביום השבת הוא "שבות" זולת באופנים היותר נחוצים, מהם במקרי קצת מחלה, אף כי אין בה סכנה, גם לדבר עשית מצוה ע"י אמירה לאינו יהודי בעד הישראלי מותר, אם נאמר לא"י קודם השבת והוא רק במטולטלים מחוץ לבית ובקבלנות (געזאממטאקארר) אבל לא בתור שכיר יום; שכר או ריוח ורכוש הבאים ממלאכת שבת אסור להשתמש בו לעולם. דבר הנעשה ביום השבת במזיד אסור להשתמש בו לעולם. דבר הנעשה ע"י אמירה לא"י ביום השבת מותר להשתמש בו אחר השבת אחרי עבור הזמן שיכולה מלאכה כזאת להעשות בחול.

ג. במחלות שיש בהן סכנת נפשות וביחוד הצלה ופקוח נפשות, להציל חיי אדם, החובה והמצוה מוטלת לעשות כל המלאכות ביום השבת ע"י הישראלי בעצמו. כל המלאכות

הדרושות אל המחלה ופקוח נפשות וכדומה, במחלה קצת שאין בה סכנה ע"י אינם יהודים בכאב קל ראה מלואים לאות ט').

אחר שימת עין ולב והתבוננות קלה נראה עפ"י הדוגמאות האלה, אשר נסינו להביא בזה בהיותן המלאכות היותר נהוגות בחיי האדם, כי כלן כאחת מיוסדות הנה על העיקר והיסוד הכללי של מושג ומובן "יום השבת" שהצגנו בתחלת דברינו. הקוראים ישוו לעד עיניהם את ההשקפה הברורה הנזכרת באות א' והלאה ויוכחו לדעת, כי אמנם כל אלה הנה "מלאכת מחשבת", ואלה הנקובות בשם "שבות" אסורות הנה מפני התדמותן אל המלאכות ההן, או באשר מקרבות הנה את האדם לעשות מלאכה אסורה ויסבבו בנקל תוצאה בתכונת "מלאכת מחשבת", ולמען הרחק את האדם מחלל את יום השבת עשו חכמינו ז"ל "סיג" ויאסרו גם את המלאכות האלה, מותר, היא רק פעולה כזאת שהיא איננה מלאכה ובאופן אם ירחיקו ממנה תכונת אסור "שבות".

פרק קנ

אמנם כן בכל שבוע ושבוע ישוב להופיע אליך יום השבת בתור "מועד", "מקרא קודש", לקדש ולהכין אותך לשפע החיים "בשבוע הבא"[8] ברעיון ובמושג דבר ה'. — רק שביתת המלאכה בעצמותה, לא מנוחה והחלף כח מעמל השבוע העבר או איזה הרחבת העת והדעת לעבודה רוחנית, רק השביתה ממלאכה בעצמה היא ביחוד "עצם קדושת השבת". כל שביתה ממלאכה ברעיון ובמושג יום השבת היא תעודה בפועל; אות היא, כי ה' היחיד ומיוחד הוא לבדו אדון העולם אפס זולתו, וכי האדם וכל אשר לו קרואים המה רק לעבודת ה', להיות מוכן ומזומן לעבודת ה' במעשה. — והנה אתה עלם בן ישראל! החפוץ תחפוץ בגלל איזה ריוח ושכר בעמלך לחלל את השבת? לשלוח יד בקנין ה' ולאמר: "שלי הוא"?, ההתבוננת היטב על הרעיון הנבער מדעת האיום והנורא הזה, השמת לבך, להבין, כי ע"י מלאכה קלה, אשר תעשה ביום השבת, בגלל שכר לפעולתך, בעבור לחם לאכול תביע אמר: "למען אשיג מאויי, למען אקבל לי הצלחת חיי, אלעג בה', אוכיחה ואערכה גלוי לכל, לא רק באמר ודברים כי גם בפועל ובמעשה, כי לא להי היא התבל ומלואה, רק האדם הוא השליט עליה, הנהו אדון העולם"; אלעג

[8] כל קדושה, התרוממות הרוח ועלוי הנפש יוכלו להיות נועדים רק בעד העבודה והפעולה הבאות בעתיד, ואלה ביחוד על ידן יכולות לצאת לפועל ביתר טהרה וביתר קדושה; אמנם בעד "המעשה והפעולה" הנעשים בזמן "עבר" ישנן רק "חרטה ותשובה", ובגלל זאת קבועים המה: ימי ר"ח, ר"ה ויוהכ"פ. הקדושה, הברכה והכח שעלינו להוציא לנו ממקור הברכה ואות עולם של "יום השבת" נועדות הנה בעד פעולותינו הבאות במשך השבוע הבא; הן אמנם היום השביעי מתחלת הבריאה, אשר קדשהו ה' (יום השבת) הוא היה היום הראשון בחיי אדם הראשון בטרם החל לעבוד, ועל ידו נתנה לו הקדושה, לקדש ולשפר את מעשיו הבאים למען תהיה פעולתו אמונה. —

גם ליתרי בי וארא גלוי לכל כי בהמה אני לי ותעודתה תעודתי — "קנין", "הנאה" — לא אכיר אדם ושם ישראל וכלא הוא נחשבו לי... — כל זאת ולא אחרת תביע אמר בכל מלאכה אשר תעשה ביום השבת — ובכל זאת??. — בן ישראל! בת ישראל!, הנכם הלא קרואים הלום, להראות ולהוכיח לפני יושבי תבל ושוכני ארץ את כבוד ה' ותעודת האדם, הנכם קרואים לשאת ולסבול ולכונן לנצח נצחים ובכל העתים ובכל הזמנים ובכל מושבותיכם את חוסן יקר "התעודה" הזאת ומלוא חובות התעודה הזאת הכי נכבדה תוכלו להראות בעליל ע"י שמירת יום השבת, ובכל זאת הנכם חפצים בשאט בנפש לחלל את נזר הקדש, עטרת ציון, אשר בגללו שפכו אבותיכם את דמם כמים וישמרוהו כבבת עיניהם, תלעגו לשם עולם, שם ישראל להיות "איש וכהן" בעבור בצע כסף וריוח נבזה; האם תוכל האגורה, אשר רכשת לך מעבודת מלאכתך ביום השבת, להביא לך — ברכה בביתך, ברכה שלמה ונאמנה? הלא לקללה תחשב לך, יען מוצאה ממקור משחת, הלא בגללה השפלת ונהיית חדל אישים, כי בגללה נאלצת להמית בקרבך את יתרונך הנעלה, את ערכך עליך!! —

פרק קנא

אולם אתה בני! את בתי! אם הכרת את חין ערך יום השבת, אם שמת לבך לדעתו, להשיגו ולהבינו היטב, גם מלאת אחריו כפי מושגו ומובנו הנאמן, אז תראה ונהרת, גם תכיר לדעת בכל "מלאכה ועבודת מעשה", אשר תמשוך ידך וחדלת מעשות אותה מטעם "רעיון יום השבת" — באדמת עפר הארץ, אשר תשא ותסבול אותך, בחומרים הנתנים לך מיד ה', במזון, במלבוש, במעון, בכל מלאכה ובאמצעים לאלפי פעולותיך, בכל יציר נברא הבא בקרבת עולם האדם — ובמגעו, וביחוד בכח ובכשרון פנימי, אשר חוננת במו, לשלוט על כל הדברים והחומרים הנזכרים למטרתך ולכבוש אותם תחתך ולפרוש עליהם כנפי ממשלתך, בכל היקום מסביב לך ובך בעצמך ובשרך ובכל כחות האנושיות אשר בך, תכיר לדעת את קדושת קנין ה', למען תלבב ותחבב את כולם מחדש בגלל ערכם עליהם בהיותם קנין ה', קנין קדוש. לכן תגמור אמר ותחליט מחדש בפועל ובקבלה בלב כי כלתה גם נכספה נפשך להיות עבד ה' בתבל ה' הזאת, בה, עמה ובעדה, להיות סוכן על הכל לפי רצון ה', ובכל שמירה, לקים גם דברי חכמים ואזהרותיהם, אשר תעודתם חובה אלקית להגן ולגדור לשמור ולנצור בעד מצות התורה, תכבד ותוקיר את קדושת הרעיון הנכבד הזה בעד כל צבא חייך ותגמור אמר, לבל תעבור גם את "הסיג והגבול", אשר גבלו ראשונים ולא תנהוג קלות ראש גם במלאכות העומדות בקרבת

המלאכות אשר לא" תעשינה לאשמה בהן. — כל רגע מיום השבת אשר בו תשבות ממלאכה ועבודה יחנך אותך, יכשיר את נפשך להיות רשומו נכר, לחדש בך תמיד את עצם הרעיון הגדול והנכבד מתעודת חייך, הוא יקדש את התבל מסביב לך "למקדש ה"', ואתה תחוש בנפשך כי הנך "כהן לאל עליון" וכל חייך המה עבודתהה'. הוא יאזרך עוז ויתן לך כח חדש הנובע ממקור כח הכל־יכל, להיות "קדש להי"', כח בלתי מחולל ע"י אהבת עצמך ושרירות הלב, למען תגמור בנפשך להשלים את עבודת ה' הזאת גם בחיי העבודה ולקדש בה את מלאכתך בששת ימי המעשה הבאים. יום השבת קדש הוא לך, התחדשות הברית עם אלהיך וברכה בכל מעשי ידיך, אשר תעשה בימי השבוע.

פרק קנב

אבל משען לחם לחיים?? — זכר נא האם יש לחיים ערכם עליהם בלי תעודה לחיים? — האם לא ה' הוא זה, האם לא הוא קבע את יום השבת לקדושת החיים ואשר בגלל התעודה הזאת חנן אותך בחיים. אבל הן תשאל מאין יבוא משען ומחיה לכלכל את החיים?! האח! אם היטבת להבין אל נכון את מושג יום השבת ומה הוא לו, אם רק פעם אחת תשמור אותו כדת היום, ברוח ובלב, והשאלה הזאת כליל תחלוף.— הביטה וראה! ה', אשר יכיר וידע את החלש ואין אונים, כאשר נתן לישראל את יום השבת, שעלינו לשמור אותו, כמצות התורה, גם בחריש ובקציר, הראה ע"י "המן", כי ידו רב לו לתת ביום הששי, גם את אשר לא יראה ולא ימצא ביום השבת.

פרק קנג

ב: יום הכפורים וראש השנה.

ענוי ואסור מלאכה ביום הכפורים ואסור מלאכה בראש השנה.

וידבר ה' אל משה לאמר. אך בעשור לחרש השביעי הזה יום הכפרים הוא, מקרא קדש יהיה לכם, ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה להי'. וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כפרים היא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם. כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה. וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה. כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם. שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג כז).

והיתה לכם לחקת עולם, בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו, האזרח והגר הגר בתוככם. כי ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. שבת שבתון היא לכם, ועניתם את נפשתיכם חקת עולם (ויקרא טז כט).

בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. כל מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אשה לה' (ויקרא כג כד).

גם יום הכפורים הוא "קדש ושבת", גם היום הזה ע"י השביתה ממלאכה ועבדה יביאך אל הקדש פנימה, ונוסף לעלוי היום הקדוש הזה נלוה עמו גם "ענוי" — הלא הוא מניעת ההנאה וחסרונה, ואם יום השבת בעד החיים הבאים בעתיד, ישפיע מחדש רוח, כשרון, כח וקדושה, הנה יום הכפרים יביא אתו בעד החיים החולפים "כפרה"[9] "וטהרה".

פרק קנד

לכל מפעל בבית אוצר הבריאה כלה ישנן תוצאות (פאלגען) המתאימות עם ערך הפעולה, עד כי בעד כל מפעל ומפעל ישנו זמן "הוה" שהנהו ילד "העבר" ואבי "העתיד"; אין דבר אשר יגמר בתכלית השלמות ברגע צאתו אל המציאות ועצמות התהוותו לבד, רק הכל פועל ושואף אל שלימותו הלאה והלאה עד אין קץ.— האם אתה בן אדם, אתה לבדך חפוץ תחפוץ עם פעולתך, עם מכסת מעשה ידיך, להיות יוצא מהכלל הזה? זאת לא זאת! הן אין גם אחת מפעולותיך ותחבולותיך, אין גם אחד ממעשה ידך ודבורך, גם רעיונך אף הקל שבקלים שבהם אינם משוללי תוצאה — המה יביאו "ברכה" או "קללה" חיש מהר או לאחר זמן, פה או שם בחייך החיצוניים, ובחייך הפנימיים בלי אמצעי, גם תיכף ומיד יביאו "ברכה" או "קללה", יען כי כל עשית מצוה ומלוא איזה חוב, מכשירים אותך למלואי עוד מצות וחובות חדשים (מצוה גוררת מצוה), וכל חטא שחטאת יביאך ויפעל עליך להיות נוח לחטוא (עבירה גוררת עבירה), להיות נסוג אחור מתכונת "עשה טוב" וקרוב ומוכשר ביותר לעשות "הרע" ולחטוא עוד. תוצאות החטא בחיים הפנימיים והחיצוניים "קללה" היא וצפויה למשפט צדק של ה'.

אמנם כן לו היה ה' רק שופט צדק לבד, ולא היה גם "אב־רחמן", כי אז איש בחטאו הראשון מת, בחטאו זה נחרץ עליו מהשופט כל הארץ משפט מות, יען וביען, כי קבלת

[9] עם הפעל "כפר" ישתמשו לרוב במובן הסרת כעס וחרון מהזועם (בעזאנפטיגען), אבל עצם שמוש הפעל "כפר" יאחד בקרבו את ההוראות האלה: א) מחסה בעד איזה דבר משפע הפעולה הבאה מן החוץ, או ב) הפעולה פנימה לבל תפרוץ לצאת החוצה.—

את מציאותך וקיומך בתבל מה', רק בתנאי, אם תחיה חיי צדק — ובעד כל חטא ועבירה קלה הן אבדת את זכותך להתקים עוד ומציאותך נכרתה. אך הביטה וראה! הן זה היום, אשר בו חטאו אבותינו בעון "העגל" ויתנצלו את עדים מעליהם, זה כחם לאלוה להיטיב ולהשכיל ויאבדו את זכותם להתקים בחייהם החיצוניים, עוד גם צפוים היו, כי ימחה שמם ולכלותם מעל פני האדמה. — אבל כאשר הכירו לדעת, כי אמנם חטאו ופשעו והנם ברע ויתאבלו וישובו אל ה' בלבם (שמות ל"ג), אז נחם גם ה' על הרעה, אשר חשב לעשות לעמו, והמודים והעוזבים קכלו ממנו כפרה וסליחה, זה היום עשה ה' להיות יום גדול ונורא! את יום העשירי בחדש "תשרי" קבע ה' ברחמיו ובחסדו הנאמן להיות "יום הכפורים", את זה היום הקדוש והנעלה, אשר מדי שנה בשנה ישוב להופיע לכל עדת בני ישראל, היום אשר יביא סליחה בעד החיים החולפים, באשר יסיר וירחיק את התוצאות מעל חטאתינו לבלי תעצורנה כח לפרוע פרעות עוד —,בעד החיים החיצוניים "כפרה" — אשר מובנו מגן ומחסה, ובעד החיים הפנימיים "טהרה" — הלא הוא הכשרון הנאמן והטהר לעשות הישר והטוב.

פרק קנה

ביום ההוא עליך להביע אמר בפועל, בעוד מציאותך ותעודות חייך נתונות הנה לך רק באהבת ה', לכן כאשר חטאת לתכלית מציאותך ותטמא את חייך, הלא אבדת את "הכח" אל החיים, "והזכות" אל המציאות, ועליך להרגיש אז כי השפלת מאד וכלא הנך, ואז אם ברגש שפל־רוח "ובטול הישׁ" כזה באמת ובתמים תבקש ותעתור לה', לתת לך מציאות ותקומה חדשה בחיים, יען כלתה גם נכספה נפשך באמת לחיות חיי צדק ומישרים בימים הבאים, ואם בחשכת שפלותך זאת תפנה אל על וצקון לחש, תהיה כל תפלה, כל תחנה ומוסר כליותיך, אשר תעתיר לה' לכפר ולסלוח לך על כל חטאתיך, ולתת לך מציאות וכח לחיי תם וישר, אז בטוח הנך, כי ה', אב הרחמים, כאב את בנו ירצך ויחנך; במאמר הבריאה "יהי" יקראך ה' אל מציאות חדשה ויאזרך מחדש בכח ואמץ אל חיי ישרים — יעביר את חטאתך, בהסירו "מהעבר" שלך את "הקללה" ויתן לך "עתיד" חדש מלא "ברכת ה'" —

פרק קנו

חות דעת כזאת תוכל להחליט בפועל רק ע"י "אסור מלאכה וענוי".— "פעולה" "והנאה" הן הנה כל תכן חיי האדם, אבל ע"י החטא גרמת להאביד מהראשונה את "הכח הטהור"

ומהשנית את "הזכות" לרכוש אותה לך, לכן תן תודה, כי כזה וכזה עשית לחלל את "הכח" אשר חוננת במו מה', להיות סוכן התבל שלו כפי רצון ה' — לכן: אל תשלח ידך ביום ההוא אל כל יציר נברא לשנות אותו כחפצך, בגלל מטרת האדם להפיק זממו, אף תראה בעליל, כי אין לך הצדקה עוד, להאריך ולכלכל את מציאותך וקיומך ע"י "ההנאה" — הוכיחה גלוי לכל, את אשר הנך באמת "עני ממעש וחסר — כל", ענה את נפשך וחדל לך מכל הנאות הגוף — לכן מי מבני ובנות ישראל, אשר ירהיב בנפשו לעשות ביום ההוא איזה מלאכה או להנות "הנאת הגוף", מלבד כי לא יקבל מה' "כפרה וטהרה", כי גם נפשו נכרתה מקרב עדת ישראל — כי אמנם איש כזה המחלל את יוה"כ ע"י מלאכה והנאה, בעוד איננו הקדוש והטהור, צדיק תמים בכל דרכיו, (ומי הוא זה אשר יוכל לאמר זכיתי לבי, היש צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא? גם במה נחשבה היא צדקת האיש הפרטי, אם כללות עמך לא התרוממה אל מעלת פעולת הצדקה לחיים, אם עוד אחד מאחיך או אחת מאחיותיך מחכים עליך להיות להם מושיע ומנהל בדרך צדקה לחיים?) הן איש כזה בעבודת מלאכתו ובהנאתו ביוה"כ יביע אמר: כי אין עליו לתת דין וחשבון בעד חייו ומפעליו, כי זכה את מציאותו מן ההפקר, כי אין אדון למו, שופט צדק ודין אמת — אין אלהים כל מזמותיו.

פרק קנז

לכן מעות "אסור מלאכה" ביום הכפורים מאד נעלה היא ונכבדה בערכה כמו ביום השבת, וכל הנאמר בשבת באסור מלאכה אסור גם ביום הכפורים (ראה שבת מוא"ו עד י"ב), ומושג "הענוי" איננו במובן "ענוי ע"י מכאובי הגוף ויסורים קשים" לשם "כפרת עון", רק ענות אדם נפשו, כפי הוראת המלה הזאת, וכפי מושג רעיון ועצם היום, הלא הוא "לענות את נפשו ולהתרושש ע"י המחסור", לבלי "להנות" שום הנאת הגוף במושג נאמן, לבלי להאריך היום ההוא את כלכלת "המציאות" שלו, למען דעת ולשנן בלב, כי כל זה נוסד רק מטעם הרעיון הכביר והנאור, אשר יכלכל בקרבו היום הקדוש והטהור הזה, לכן למען הסר כל מחשבת פגול, לחשוב אולי תועה, כי אמנם היום ההוא נקבע ליום "ענוי ע"י יסורים קשים" או מכאובי גוף אחרים, אשר ישית האדם עליו לכפרת עון, וידמה, כי אמנם לרצון הוא לפני ה' לסגף את עצמו בגלל חטא ועון, לכן בחסד ה' נועד היום התשיעי — ערב יוהכ"פ — ליום של "הנאה ותענוג הגוף" ומצוה הוא לאכול ולשתות בו (א"ח תר"ד), לדעת על פיהו, כי "הענוי" של יום המחרת הוא רק חסרון ההנאות האלה.

פרק קנח

צרכי הגוף והנאותיו האסורים ביום הכפורים הם: אכילה ושתיה (א"ח תרי"ב) רחיצה, מלבד רחיצה למען הסיר איזה דבר מגאל, ולרחוץ ידיו בבקר בקומו משנתו, גם אחרי עשית צרכי האדם הבהמיים לפני התפלה, אבל עליו לטול ביום ההוא את הידים רק עד פרקי האצבעות, ולמנוע עצמו מלהתכון בזה לשם "הנאה גופנית" (תרי"ג) סיכה (זאלבען) זולת סיכה בגלל איזה רפואה מותר (תרי"ד) נעילת סנדל (נעל עור) זולת בלכתו במקומות רפש וטיט (תרי"ד). קרבת איש לאשתו (תרט"ו) ביום התשיעי לעת ערב בעוד יום, הלא הוא 13½ רגעים לפני הערב היא "תוספת יוה"כ" ואסור גם בעת ההיא לאכול ולשתות ולעשות מלאכה (תר"ח) על ההורים החובה לחנך את הילדים לכל המצות גם לחנכם מעט מעט "בענוי יום הכפורים". נעילת סנדל עור אסורה לכלם, ילדים אשר עברה עליהם השנה התשיעית עלינו לחנך אותם לענות נפשם לשעות, כעבור השנה האחת עשרה יצומו הילדים שהמה בשלמות בריאותם כל היום, אבל לא החלשים, כעבור השנת השתים עשרה לבת ישראל ושלש עשרה שנה לבן ישראל החיוב עליהם למלאות כל המצות שבתורה גם חובות יוה"כ, ילדים פחות מבני תשע שנים אינם צריכים לצום כלל (תרט"ז) (ואדות חולים ויולדות ראה בש"ע תרי"ז תרי"ח), עד ליל אור ליום י"א בתשרי, הלא הוא עד אשר יצאו למראה עינים שלשה כוכבים בשמים מגדל ממוצע ומעט נוסף על זה יארך זמן "אסור ההנאה והמלאכה".

פרק קנט

אולם הרעיונות וההשקפות הנכבדים על שלילת ההנאה ושביתת המלאכה, עליך לדעתם ולהכירם היטב, ואליהם ילוו גם "וידוי ותשובה", "חרטה" נאמנה על "העבר" וקבלה בלב להטבת החיים "בעתיד", כפי אשר יורו לך "דרכי התשובה", אך אם תדמה בנפשך לסבב בכחש את ה' אלהיך, את ה' היודע מחשבות, כי "תחטא ותשוב ותחטא" בתקות שוא, כי תעשה תשובה ויכופר לך, את כל חובות התשובה וסדר יוה"כ תמלא רק בתור "מצות אנשים מלמדה", ובעמדך לפני ה' לשפוך שיח ולבקש ממנו סליחה וכפרה, לבך, היודע את מעגל חייך, יגיד לך, כי ביום המחרת לא יהיה במפעלך כל שנוי ותמורה מביום אתמול, באופן הזה כל היוה"כ והתשובה שלך כלא נחשבו, יען עשית חונף ולעון יחשב לך.— הן ה' שופטך ואתה בחלקות תדמה להפיח כזבים ולמצוא חן וחסד בעיני "אביך קנך", אשר לו נגלו כל תעלומות ולא לפניו חנף יבוא, הלא אז תפלתך תפלה, עבודתך נכריה וניבך נבזה, לא ירצה לה'.

פרק קס

אמנם למען לא תכבד עליך מאד העבודה לעזוב בפעם אחת דרך חטאים ולבחור בטוב להתרומם אל על ברעיון יום הכפורים ולהיות מוכן ומוכשר לעבודת אלהים הנעלה כדת היום, רק להוציאך לאט לאט מיון מצולת חיי חטא ועון ולהכשיר את נפשך, לשוב אל ה' בתשובה שלמה, קבעת אהבת ה' תשעה ימים לפני היום הקדוש והטהור הזה, להיות גם המה מיועדים לבחינת החיים, חשבון הנפש, הכנה וטהרה, לשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך, ואת יום הראשון מתשעת הימים יעד ביחוד להביאך לידי התעוררות והתרגשות, למען תקיץ מתרדמת חיי הבלך, מהשכחה והשלוה אשר לך, עת תראה עולמך בחייך רק למראה עינים, היום ההוא יקראך להתיצב לפני אדונך, "שופטך ואביך", לתת דין וחשבון על מעשיך לפני ה', גם לפני רוחך הנכון לשפוט את עצמך והנוחם ייסרך למשפט; תכנע בלבך, תתרגש, תחרד מאימת הדין ובאימה וביראה תכיר לדעת, כי לא כן התהלכת את אל מושיעך, שופט צדק ומלא רחמים; גם תתאמץ לשוב בתשובה שלמה ולהתקרב אל תכלית תעודתך, — היום ההוא הוא: "ראש השנה" או כאשר תקראהו תורתנו הקדושה בשם "יום תרועה" הלא הוא: יום התעוררות והתרגשות (ראה פרק י"ב "שופר"). היום הנורא, אשר גם הוא יעצור את מרוצתך במעגל חייך החיצוניים כדת היום, למען תכונן מבטך על חייך הפנימיים, גם הוא דורש ממך שביתה ממלאכה, אבל לא באופן כזה כמו ביום השבת ויום הכפורים, רק בכלל שביתה ממלאכות כאלה האסורות בימי מועד וחג אחרים (יו"ט) שהמה בלתי קבועים לשום מעצור ביחוד לפעולות החיים עלי תבל, רק להחליף כח ולקנות שפע קדושה בעד אריכת החיים הנאמנים, לכן מותרת היא בר"ה כל מלאכה לצורך אכל נפש ורק שאר כל עבודת מלאכה אסורה בו ולא בחומר דת הימים בשבת ויוהכ"פ, אשר אז עלינו להראות בפועל "בטול — היש" שלנו נגד ה' ופועל כפיו שמים והארץ, בעד ראש השנה הדינים הקבועים (בפרק ג' והלאה) כמו בעד ימי מועד וחג אחרים.

פרק קסא

ג: מועדים

אסור מלאכה של פסח, שבועות, סכות ושמיני עצרת.—

אלה מועדי ה' מקראי קדש, אשר תקראו אתם במועדם. בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה'. ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה', שבעת ימים מצות תאכלו. ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו.

והקרבתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש, כל מלאכת עבדה לא תעשו. —וספרתם לכם וגו' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו, חקת עולם בכל מושבתיכם לדרתיכם.— בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה'. ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו. שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו.— וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג ד').

כל מלאכה לאת יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (שמות יב טז).

מועדים — המה זמנים קבועים, אשר עפ"י מובנם וערכם עליהם יקראו אותנו במשך עת הופיעם אלינו, להכיר ולהוקיר את רעיונות זכרונותיהם שלמענם נועדו. — וכמו המלה "מועד" ביחס "המקום" הוראתו: מקום מיועד, בו יבאו אנשים אל מקום הועד לתכלית ומטרה ידועה להם, כן הוא השם "מועד" ביחס ובמובן "הזמן", הלא הוא "נקודת העת", שאליה קרואים אנחנו כלנו לפעולה הדרושה מאתנו, וכפי מושג המועד — לפעולה פנימית — לכן "המועדים" המה הימים, אשר בחין ערכם ורום מעלתם יתנשאו ממעל להימים האחרים מימי השנה, ויקראו אותנו, לצאת מחוג חיינו הנהוגים, לעשות "הפסק" על משך זמן הארכם, לכונן אליהם ולקדש על ידם את כל מאויי הרוח והחיים, ובמובן ומושג הזה יחשבו גם "יום השבת ויום הכפורים" להיות נכללים "במועדי ה'".

פרק קסב

בעוד שבכל הימים מחיי אדמתנו נתונים נתונים אנחנו אל "הפעולה והעבודה", הלא הוא להוסיף תמיד אמץ וחיל לבצר בעד "העתיד" את יסוד "קיומנו" ולהרחיב את חוג החיים הלאה, הנה המועדים "מפסיקים" את הפעולה והעבודה הזאת, למען הפיח רוח חיים ברעיונות עקריים כאלה, שהמה נושאי חיינו, אם להחליף כחנו לחזק את רוחנו ולתת לנו קדושה בעד ימי המעשה הבאים, או לבער אחרי התוצאות המפסידות את הגוף והנפש מעבודתנו ומעשינו בימים החולפים, להשיב לנו עוד הפעם את "הטהרה" ולחדש בקרבנו "תקוה טובה וברכה" אשר אבדנו לנו. בין המועדים שהמה יפנו מבטנו על החיים "העוברים והחולפים" יש לנו אמנם בראש ובראשון רק אחד — יום הכפורים — בצרוף ההקדמה וההכנה אליו הלא הוא "יום הזכרון (יוהכ"פ ור"ה), אבל אלה המועדים שעליהם לקדש ולשפר את מעשינו וחיינו בעתיד, המה: "שבת", "פסח", "שבועות", "סכות ושמיני עצרת".

פרק קסג

תכן ימי השבת, יוהכ"פ עם ר"ה ומה הם לנו, השתדלנו לבאר אותם ביחוד למעלה, יען כי שניהם כאחד יתיחסו ביותר אל תעודת החיים ומלואי החובות של כל פרט ופרט. האחד יקרא את כל איש ישראל לקדש את נפשו, והשני לבחון את מעשיו ולשוב בתשובה שלמה, ולכן בעד שניהם שביתת המלאכה או שביתת המלאכה וההנאה יחד, המה העקרים הראשיים לרעיונות תעודתם בעד כל אחד מישראל בפרט, למען — דעת אל נכון בכל עת ובכל שעה, כי מעשיו יקרבוהו או ירחקוהו ממטרת חייו בתבל ה'.

והנה פה ננסה לתת ציור כללי בעד שאר המועדים שהמה יכלכלו תכונה אחת ומשותפת לכלם וכלמו כאחד יביעו ויהוו רעיון כללי; כלם כאחד נוסדו להחזיק ולקיים לנצח את האמתיות, את זכרונות התגלות ה' בפועל, בעת אל מציאותו ובריאותו של עם ישראל, אשר רק אז יוכלו לבוא אל תכלית השלמות, אם בכל שנה ושנה יתחדשו הזכרונות האלה, לכונן אל חקר כבוד מעלתם, הלא המה "הנסים" (מהשם נס), שהמה מעשים נעלים ונשגבים העומדים "לנס", אשר יצאו לפועל על ידי "התגלות כבוד ה'", ועליהם בכל העתים ובכל הזמנים להיות מאירי נתיב בעד חיינו הפנימיים והחיצוניים, למען נכיר לדעת על ידם את מיטב ההגיון אשר יכוננו סלה, הן המה "מקראי קדש" מיוחדים להחיות בכל עת תמיד ולעולם את רוח ישראל, לקבל ולקיים באהבה את הרעיון העקרי: ה' הוא המיסד ומחזיק את האומה הישראלית "בגופו וברוחו", — לכן "המועדים" המה ביחוד "מועדים לאומיים" (נאציאנאלע), אשר מפני זה, בעת אשר "ציון" — מרכז האומה בנגלה — היה עוד על מכונו, החובה היה בימי מועדי ה' אלה, לבקר את "עיר הקדש והמקדש", שמה התאחדו בני ישראל ובהקבצם במקום אחד להיות בהם מושב בני ישראל כשבת אחים גם יחד, יכלו להתלבש מחדש ברוח האומה הכללית, ומטעם זה נקראים המה המועדים גם בשם "רגלים".

פרק קסד

המועדים האלה, כפי שהמה מצד אחד, מיוסדים על זכרונות "התולדה" (געשיכטליך), זכרונות מאד נעלים, הנם מצד השני קשורים ואחוזים בתקופות השנה (יאהרעסצייטען), כל אחד בתקופה המסוגלת לו, עד כי כל "חג" נקבע בעת מיוחדת מעתות השנה, אשר בה יתגלה ה' באופן כזה למראה עינינו, גם ע"י התפתחות הטבע, למען ישאו בד בבד עם הלמוד שאנו למדים, דעת התגלות ה' בפועל מהחג ההוא, אשר רשומו נכר בעד תולדות בני אדם (געשיכטע), עד כי התגלות ה' בטבע והופעתו בתולדות בני אדם יחד נפגשו

ומשולבות הנה יחד, והאחת בעד השנית תתן את ערובתה, ותביא את השלמות הדרושה באופן מאד נעלה. — אם עוד יוכל להיות ספק בלבך, אם מהלך התפתחות הטבע, אף כי תשמור תפקידה תמיד והליכות עולם לה, כי היא ערוכה בכל ונשואה מה' הבורא היחיד ומיוחד לבדו, שהוא השליט ומושל בכל, הביטה וראה על התולדה וכתוב עמים, צא ולמד ממנה, אשר גם בהתפתחות תולדות בני אדם יופיע ויתגלה ה', להיות תכן עלילות, ואם תוכל לפון עוד, אם ה' מלך הכבוד, מלך עליון, מלך רם ונשא יוכל להתעטף בענותנותו להיות קרוב מאד אל חיי התבל הארצי השפלים, ולדאוג בעד מנת גורל האדם, לשים עינו עליו ולכונן את מפעליו והתפתחותו לימים יבאו, כאשר יורו אותך חיי אבותינו בימים מקדם, הביטה נא על מפעלות ה', אל אדון זה, אשר תשוחו לנגד עיניך בכל עתות השנה, עת יופיע לשנות את פני הטבע ולחדש את פני האדמה, למען דעת, כי גבוה מעל גבוה שומר את מועדי התפתחות תקופות השנה "בטבע המציאות" ומועדי התפתחות "התולדה", המניע את גלגלי מסבות הטבע ותולדות בני אדם גם יחד.

פרק קסה

המועדים ביחס ערכם אל התולדה (געשיכטע) כלמו יחד הנם אותות נאמנים בעד עת "בריאת עם ישראל וחנוכו" מעת צאתם ממצרים עד באם אל ארץ כנען, ובזה הוא תכן מושגם:

פסח — יסוד מוסד בעד גוף ישראל — אות הוא בעד האמר סלה "יהי", אשר במאמר ה' זה, האל הנאמן שומר הבטחתו ידע את בריחי מצרים ויוציא ממסגר את משפחת יעקב, אשר במשך ימי סבלות מצרים נהיתה לעם, עם זו יצר לו ה' להיות חבל נחלתו, בהוציאו את גוף האומה מעבדות לחרות, זכר ליציאת מצרים, יסוד המציאות (דאזיינסגרינדונג).

שבועות — יסוד מוסד בעד רוח ישראל — אות הוא בעד התגלות התורה, אשר בה כונן ה' את עצמות ישראל, ה' אשר ע"י חופש גוף ישראל קראו למציאות לאום, ומן הוא והלאה יעד את גוף האומה, להשיג את חפשו, למען יהיה נושא דגל תורתו, תורת ה', ואת אשר החל ה' במצרים בגוף ישראל, השלים במדבר ע"י נתינת התורה לתת לו "מציאות וקיום ברוחו", זכר להתגלות הדת על הר סיני, — יסוד החיים (לעבענסגרינדונג).

סכות — החזקת גוף ישראל — אות הוא בעד החזקת גוף ישראל, אשר יצא מעבדות מצרים ע"י ה', לתת לו חזוק ותקומה זכר להחזקת העם במשך זמן ארבעים שנה במדבר — יסוד החזקת המציאות (דאזיינסערדאלטונג).

שמיני עצרת — החזקת רוח ישראל — אות הוא בעד החנוך הרוחני וקנין התורה ודעת דרכיה, במשך עת לכתו במדבר, זכר בעד החזקת הרוח במדבר — החזקת החיים (לעבענסערהאלטונג) — ומפני זה ביום השני לו ישמח ישראל במתנת חלקו, בשמחת התורה על החזקת קיומה בקרב ישראל.

ערך מעלת התולדה בעד חג השבועות מיוסד הנהו בעצם תקפו על מוסדות הזכרון המפורש בתורה וחין ערך מעלת התולדה ביסוד מוסד בעד שמיני עצרת ביחס זכר ליציאת מצרים נלמוד רק מהיקש וראיה לדבר, וביחוד מהוראת השם "עצרת" שמובנו "אסיפה", הלא הוא קבוץ סכום הרעיונות הכלולים בשאר החגים "לסך — הכל" אחד של הרעיון הכללי "קדש ישראל להי' "והחזקתו קיומו "לפני ה'".

פרק קסו

יחוסם אל תקופות השנה:

פסח — העת אשר בה הופיע והתגלה ה' לעמו בתור מעורר ישנים מתרדמת השפלות וקוצר רוח במצרים, קשורה היא ביחוסה אל תקופת האביב (ראה פרק ט"ו ו' גם ז') אל תקופת השנה, אשר בה יתגלה ויופיע ה' בטבע המציאות להחיות מחדש את מתי החורף בטל של תחיה ולתת נשמה באף כל היקום "בטבע המציאות".

שבועות — עת נתן ה' אות ברית לשלמות הרוח בגוף האומה שנבראה בפסח, קשורה ואחוזה היא ביחס התקופה של ימי "הבכורים" תחלת הקיץ, שאז הטבע שהתעוררה לתחיה בימי האביב תקבל את השלמות וההתפתחות הראשונה.

סכות ושמיני עצרת — האותות הנאמנים בעד החזקת הגוף והרוח, אשר נתן ה' לעמו ישראל. הן המה כשורים ואחוזים ביחס הזמן של "עת האסיף", תקופת השנה בכלות הקציר, הלא היא בתקופת הבציר (הערבסט) (ראה פרק ט"ו שם) המה ילוו אל הזמן, אשר מצד אחד כבר נתן ה' לאדם ע"י הטבע את האמצעים הדרושים להחזקת הגוף בעתותי החורף והסתיו, והטבע החלה על ידי הסערות וקפאון החורף והסתיו, לכלכל ולהחזיק את האמצעים האלה, ומצד השני הנה ע"י אלה הסערות, הגשמים, הקור והקפאון יתחזק כה החיים הנטוע בטבע לפרות ולהצמיח תמיד, מחדש, כמו כן לפי זה נוכל להתבונן גם על ר"ה ויוה"כ, אשר אם כי בתורה לא נזכרה התקופה המתאמתה עמהם על פי תכונתם, בכ"ז יש לשער, כי גם המה מקושרים ביחס תקופות השנה ע"י הזמן, אשר בו יטהר ויזכה ה' בטבע את הכחות הנחלשים במשך השגה החולפת, תזככם

ע"י הסערות, תחזקם ע"י הקור והקפאון וע"י הגשמים תכשירם לקבל חיים חדשים, ושלשה אלה יחד יתאימו עם צרכי החנוך ביחס המוסרי ותנאיו בכל חלקי האנושית.

פרק קסז

יחס המועדים בחליפות פעולתם:

את אשר יחל "חג הפסח" ישלים "חג השבועות", ואת אשר יחל "חג הסכות" ישלים "יום שמיני עצרת", יען יסוד מוסד והחזקת "הגוף" יקבלו ערכם עליהם רק ע"י יסוד מוסד והחזקת "הרוח" המוליד את החיים, והנה "שמיני עצרת" נקשר אל חג הסכות מבלי "רוח בין הדבקים", בעוד החזקת הרוח והגוף יחד יתלכדו, אבל חג השבועות בהיות ערכו עליו במעלת הבאה לידי שלמות את הנעשה "בפסח", אזי אל השלמות הזאת דרושה הכנה והזמנה על ידי ספירת העומר" (ראה פרק ט'), מצד השני, את אשר יוציא חג הפסח "לפועל" יחזיק ויקים אותו "חג הסכות", ואת אשר יוציא "חג השבועות" לפועל יחזיק ויכלכל אותו "יום שמיני עצרת" — וכפי היחס שבו עומד הנהו "חג הפסח" מול "חג השבועות", כן הוא "חג הסכות" ביחוסו אל "שמיני העצרת", וכמו "חג הפסח" יתיצב מערכה מול מערכה מול "חג הסכות", כן יעמוד "חג השבועות" במערכה כזאת אל יום "שמיני העצרת".

פרק קסח

המה ייסדו עז:

חג הפסח — התאחדות כל חלקי כלל ישראל להיות הקשר אמיץ ע"י מנת גורלו והתעודה המיוחדת לו בהליכות עולמו בבל העתים והזמנים, אשר למענה הוציא ה' את עמו ישראל ממצרים גוי מקרב גוי.

חג השבועות — אלהיות תורת החיים ונצחיותה, אשר ישא אותה עם ישראל על דגלו בתור התגלות התעודה הזאת לשמור אותה ולקימה.

חג הסכות — מנת גורל ישראל הגופנית, אשר כמו הכינה ויסדה ה', כן היא נשואה מה' בכל התפתחות העתים והזמנים, הוא ישא ויסבול ויחזיק אותה תחת "השגחתו הפרטית".

שמיני עצרת — התורה ורוח התורה בקרב עם ישראל, אשר כמו התורה נתנה ונוסדה מה', ועליה להיות לעמו נפש החיים, כן היא עומדת תמיד תחת כנפי השגחתו העליונה

והחסות עליה; הוא יגן בעד נצחה ותוחלתה, אף יחזיק אותה לעולמי עד לבלי תמוש מפינו ומפי זרענו עד עולם.

פרק קסט

מה יורו לנו המועדים ואיזה לקח טוב נוציא מהם:

פסח — הלמודים: בכלל: ה' מושל בטבע ובחיי העמים, בטבע כמו בתולדה יכונן את ההתפתחות להאיר את היום מחשכת לילה ומדומית מות לחיים תוצאות; בפרט: ה' היחיד ומיוחד הוא בורא ישראל, מושיעו ואדונו — ישראל — חבל נחלתו, עבד ה'. לקח טוב: להיות תמיד כסלע איתן; חזק ואמיץ בברית ה', האל היחיד ומיוחד, לאהוב אותו בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאדך, להיות שומר אמונים במנת גורלך ובחיים, אשר יעד בהם את עם ישראל ובכללם גם אותך — "אהבה" —

שבועות — הלמודים: בכלל: ה' בטבע ובאנושיות כונן כל דבר אל מטרתו ותכליתו. את "האנושיות" יחנך לשלמות תעודתה, ואת פעולת האדם להיות נכנעת תחת רצונו, ובגלל זאת גלה את רצונו הקדוש. בפרט: ה' היחיד ומיוחד, הוא נותן התורה, ותעודת ישראל האחת, היא: להיות הנושא והמקים את תורת האלהים, וע"י הקנין הזה להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש". התורה: נתונה מה' להיות נחלת ישראל. לקח טוב: להדבק בה' ובתורתו ולהוקיר אותה יותר מחייך, גם לירא את ה' ולעשות את כל דברי התורה הזאת קראך ה', לוהולד בקרב עם ה', בבית ישראל — "יראה".

סכות — הלמודים: בכלל: ה' הוא המחזיק והמכלכל את הטבע והאדם, הוא אדון ומחלק את כל מתנות החיים. — בפרט: ישראל: לא לבד, כי במאמר ה' נברא עם ה' זה, כי גם על פיהו הוא חי וקים, מידו לבד החזקתו באשר והצלחה, מידו שבטו ומשענתו וקיומו במדבר חייו. לקח טוב: לפנות מבטך אל ה' בימי אורה ושמחה, לדעת, כי הוא הנותן לך שפע ברכה ואשר; בעני וצרה — להבין בעוד הוא הנותן לך כח לשאת ולסבול בטח יחזיק בימינך ולא יתן למוט רגלך בעתים לרעה; והיה אמונת עתיך. "ענוה" בימי "אשר וששון", "חוסן ובטחון" בה' "בעני ואסון" — "אמונה".

שמיני עצרת — הלמודים: בכלל: ה' הנותן תמיד לכחות ההתפתחות כח עלומים מחדש. בפרט: ה' הוא המחזיק והמקים לנצח בקרב עם ישראל רוח קדשו, מגן ומחסה הנהו בעד תורתו להתקים בקרב בני ישראל; הוא המעורר את אנשי השם גדולי דעה להיות ראשי פנות התורה והלאום. — לקח טוב: לשאוב מים בששון ממעיני התורה, לשתות ולהשקות בשמחה קשט ודת מבאר חפרוה שרי ישראל, אדירי התורה, ואם גם אלפי

אחינו יעזבו את צור ישועתם, גם יעמלו להשכיח תירת אל חי, אף זו לעגם עליה כל הימים, אנחנו, בישועת ה' מעוזנו, נשמח ונגיל בזאת התורה ובשמה נדגול כל היום; נלכה באור עמוד־אש־דתה ולא נשים לב לאלה המתחרים להביא מים זידונים לכבות את גחלתה האחרונה, ולהביע ריק כאלו חפצם צלחה בידם; בשמה נדגול, כי ה' הוא המדליק את המנורה הטהורה, וכל הרוחות שבעולם לא יתן לכבות את האהבה לה מזרע קדש, ודבר אלהינו יקום לעד — "שמחה".

פרק קע

אם נצרף אל המועדים גם את "השבת ויוה"כ" עם "ר"ה" בתור קדושת החיים ובחינת החיים, בהיותם במעלת תחלה וסוף אליהם, אז יצא לנו הציור הזה:
כפי תקופות השנה יקחו "ר"ה ויוה"כ" עמדתם באמצע, ואם כן המה נושאי חג הסכות ושמ"ע, וכמו יום השבת שהוא נושא החגים: "פסח ושבועות".
פסח ושבועות יצאו ממקור הברכה של יום השבת, כי ישראל נברא בעד "יום השבת", אשר האנושית בכללותה בזתה אותו ותחללהו, וסכות ושמיני עצרת יצאו ביחוד ממקור יום הכפורים, יען ה' יתן החזקת הגוף והרוח לפי מכסת המלואים, כפי החלטת "יום הכפורים" ופעולתו. סכות יביא לידי שלמות את "הכפרה" ושמיני עצרת את "התורה".

פרק קעא

הצד השוה שבכל הימים האלה, כי כלם כאחד יבואו ויאתיו לעשות "הפסק" ומעצור בחיינו הפועלים ושואפים לפעול הלאה והלאה, למען קדש על ידם את חיינו ולהכשיר את נפשנו בקבלת שפע האמתיות הנובעות מתעודת הימים האלה ומושגיהם, להחליף כח ולחדש רוחנו ולרומם את חיינו לשאר פעולת החיים, ומפני זה הימים האלה נקראים בשם "מועדים" ונעשים על טהרת הקדש לשם תעודתם, ובעבור התכונה הכללית המשותפת לכל ימי החגים נקבע בעדם "אסור מלאכה" —, יען כל עבודת מלאכה הלא הוא שנוי הדברים מסביב לנו, היא המשך והתמדת החיים הנהוגים ע"י פעולת הנתינה להדברים את "העתיד" שלהם וצורתם בימים יבואו, ומטעם "המועדים" הלא עלינו לעשות "הפסק" בכל אלה — לכן כל פעולה כזאת, אשר על ידה ובכחה נאריך לטוות את תקנת חוט החיים! אשר על ידה התבל מסביב לנו תשתנה ברב או במעט להבטיח את עתידותיה, אסורה לעשות בימי מועד וחג; אבל פעולה כזאת המתאמת עם תכונת "המועד" בעצמו ואשר תכלול את חין ערכו להיות נקרא בשם "מקרא קדש" — (ראה

פרק ד'), הפעולה אשר תורה דעה, כי החיים הנוסדים גם על רגש החושים, לו ניסדם עז על הידיעה הנאמנה, לכלכל את כח האדם לאמצו לחזקו ולקרבו אל "עבודת אלקים", עד כי באופן כזה "פעולות לחיים" כאלה עולות במדרגתן להיות בעצמן "עבודת אלקים" — מאלה הפעולות אסור המלאכה נסוג אחור והעבודה לצרכי הנפש מותר, גם חובה היא לעשותה. לכן מזה יצאו לנו המשפטים האלה אשר בדעת ובדת התורה יסודם: — א)מלאכת עבודה — הלא היא, כל מלאכה של חרשת המעשה ובעד עצמה אשר תוצאתה (פראדוקט) מביאה "ישר" ליד שנוי הדבר לתכלית תעודתו, אשר תועלת העבודה בראש וראשון הוא רק בעד "עצם הדבר" ולא בעד עצמו ובשרו של האדם, "עבודה" כזאת אסורה ביו"ט כמו בשבת ויוהכ"פ, אך בהבדל הזה, כי בעוד עצם תכונת ימי השבת ויוהכ"פ וקיומם בפועל נוסדו ביחוד על עצם "שביתת המלאכה והעבודה", ומפני זה המחלל אותם בשום "עבודה ומלאכה" אחת דתו למות אם בידי אדם (במזיד ובהתראה) או נפשו נכרתה (במזיד ובלי התראה) בידי שמים. הנה לא כן המה ימי מועד וחג, בהיות מושגם "מועד" ומובנם מובן כללי לתכלית קביעותיהם, לכן גם "אסור עבודת מלאכה" הנהו בתכונה פשוטה ומיוחדת כדת הימים "מלאכת עבודה".

ב)אוכל נפש — והיא מלאכה כזאת, אשר תוצאתה הכנה ישרה לשם "הנאה טבעית" בעד יום המועד והחג — מותר. — תחת מובן "אכל נפש" נכללת רק "הנאת הגוף הטבעית", הנהוגה והכללית: הנאת החושים — כי רק הנאה כזאת עלינו לעלה ולרומם ע"י מושג כל מועד קבוע מימי המועדים, לזכך ולטהר אותה "לעבודת אלקים" ע"י החזקת הגוף, הנאה כזאת ביחוד המתיחסת אל חוש הטעם — אבל לא התעדנות ההנאה עד למותר, והרבות האמצעים להכשיר ולפנק את הנאת החוש עד להרבה, גם לא מלאכות לתכלית הנאות שאר החושים: ריח, משמע אזנים ומראה עינים וכדומה.

פרק קעב

לכן גם מצוה היא לעשות "המלאכה ההיא" אם ההכנה הישרה היא מטעם ההנאה לשם יו"ט, הלא היא, הכנת צרכי מאכל, אשר אי אפשר להכינם מביום אתמול, או מפני טוב טעם המאכל ביותר, אם ההכנה תהיה בו ביומו של חג, גם באופן, אם מלאכת ההכנה נחוצה היא להנאה של בו ביום, בענין כזה סר אסור המלאכה בימי המועדים.

אסור המלאכה ביו"ט עבר ובטל בנוגע אל המלאכות האלה:

שחיטה (א"ח תצ"ה), הבהוב השער (האראבריהען), מליחה, נתיחת חלקי הטרפה (ת"ק), לישה (תק"ו), אפיה, צליה, בשול (תקיז), דיכת תבלין בשנוי קצת (תק"ד),

הדלקה והבערת אש (תק"ב, תקי"ד), גם כבוי הנחוץ בעד בשול המזון (תקי"ד), הוצאה מרשות לרשות (תקי"ח), כל אלה המלאכות הנה הכנות ושנויים בעד החומר הנמצא ומזומן וערוך בבלי אמצעי בעד ההנאה, והאש היא מצד אחד, האמצעי האחד והמיוחד לזה, גם "בנר" משום צורך כבוד היום הנקרא "מקרא קדש" כל המלאכות האחרות ולא לבד אלה

הרחוקות מאד בהחלט ממלאכת צרכי אכל נפש, כמו אלה הנקובות תחת המלואים לאבות המלאכות בשבת (ראה למעלה מלואים לי"ב עד כ"ד וכ"ז עד ל"ד גם ל"ח), כי גם אלה המלאכות שהתוצאה שלהן איננה מיועדת וראויה בהחלט אל ההנאה של בו ביום, ותוציאנה לפועל רק את "החומר" אל הכנת צרכי אכל נפש, כל אלה אסורות הנה כמו בשבת, למשל: חרישה, זריעה, קצירה, דישה, בצירה, לדרוך בגת, לעמר עמרים, בררה, להניף בנפה ובכברה, וכדומה (תצ"ה, תק"א, תק"י), גם צידה, לדוג דגים וכדומה (תצ"ג), גזיזת נוצות וצמר (תצ"ח), הכנת גחלים (תק"ב), לדוך מלח (תק"ד), כל עשית כלי הדרוש להכנת תבשיל (תק"ז, תק"ט), הכנת חומר להדלקה וכלי מחזיק את הנר (תקי"ד), עשית גבינה וחמאה (תק"י).

פרק קעג

להבטיח את הרחקת האסורים של מלאכת העבודה גם באיזה דברים מצרכי אכל נפש נקבעו "שבותים" אחדים:

א)מפני התדמותן אל מלאכת עבודה, כמו לעשות נקבים ע"י סכין בבשר לתלותו (אבל ביד מותר ואם לעשות בו סימן מותר אף בסכין) (ת"ק), להסיר השער ע"י סיד וכדומה, או לגזוז את השער במספרים (ת"ק), לגזור עצים בגרזן וכדומה (תק"א), לגזוז את התלוש במזמרות (ת"ק), כל השחזת סכין (תק"ט), להוציא אש ע"י הכאה. שפשוף, קרני שמש (תק"ב), טלטול סלם העשוי למלאכה וביחוד מחוץ לבית (תקי"ח).

ב)אלה אשר בנקל יוכלו להביא לעשות עבודת מלאכה: לרעות בע"ח בטרם נצודו (תצ"ז), בדיקת הסכין לפני השחיטה (תצ"ח).

ג)מלאכות אחרות אף אם יש לחוש מפני הטעמים הנזכרים, בכל זאת מותרות הנה אם נעשו ע"י שנוי מעשיתם הנהוגה, כמו להפיח באש אבל לא במפוח (תק"ב), לסדר עצים להחל ממעלה למטה (תק"ב), לשאת משאות, אבל לא בכלים הערוכים לשאת משא, ובנוגע למושג אסור "מוקצה" (ראה פרק א' י"א) שביום השבת הוא חל על הדבר שהוא נבדל והוקצה משמוש לצורך האדם, אשר בשבת רק בעד עצם הדבר יתפשט אסור

"מוקצה", הנה בימי החג יתפשט האסור הזה אף באלה הדברים, אשר בעצמם אמנם מכשרים וראוים המה לשמוש האדם, אבל אדונם לא יעד ולא זמן אותם לידי שמוש, כי על הכל ביו"ט דרוש להיות מוכן ומזומן לשמושם לפני כניסת החג (זמון), ובבעלי חיים, אשר שייך בהם בררת האדם, צריך להיות הזמון לא לבד בכללם, כי גם בפרטים נחוצה "הזמנה", אבל אם סכום כולם כאחד מיועדים המה לתכלית "הנאה", לא נצרכה עוד הזמנה. ביונים קטנות הבלתי פורחות מהשובך נחוצה הזמנה (יונות פורחות בלתי מזומנות לאכילה ביו"ט אסור מפני הצדה), אווזים ותרנגולים ביתיים מותר לצודם ואין צריך "זמון" (תצ"ז). "טלטול מוקצה" לצורך אכל נפש ושמחת יו"ט מותר (תק"ט); מצד אחד דורש היתר הכנת צרכי אכל נפש, כי איזה "שבותים" הנהוגים ביום השבת בל ישלוט אסורם ביו"ט, כמו השבותים שתחת המלואים לאות ו' עד ח', שנים האחרונים ממלואים לאות כ"ח (תק"י), והשבות הראשון תחת המלואים של אות ל"ד (תקי"ט).

פרק קעד

כל מלאכה, אשר התוצאה שלה "הנאה" בעד צורך היום מותר גם לעשות זאת בעד כל תוצאה, אם יש לו אף היחס היותר קל לחגיגת היום, ורק אם התכלית היא בעד האדם וכפי מנהגו, אבל לא לתכלית משונה וחדשה, וזה הוא הנקוב בשפתי חכמים "מתוך" (מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך). בחיינו הנהוגים דרוש לנו לדעת זאת בפעולות כמו אלה: מתוך שהותרה "הוצאה" לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך (תקי"ח), כמו כן הבערה להתחמם, להחם מים לרחוץ ידיו, אבל לא רחיצה של כל הגוף, וכן לעשות מוגמר (רויכערווערק) — לפזר מיני בשמים על הגחלים להריח או להפיץ ריח בבית ובכלים אסור (ועל פרות לתקן האכילה מותר), בהיות הדבר הזה הנאה חדשה והתעדנות. — (תקי"א)

פרק קעה

לשפוט אם איזה מלאכה ע"י מעשה ותוצאתו היא לצורך חגיגת היום, עלינו לבחון את עצמות התוצאה ואת היחוסים הראשיים הנמשכים אליה, אבל לא תוצאות המעשה ההוא התלוי רק ברצון וחפץ העושה, למשל: הכנת איזה דבר מאכל ביו"ט, והוא שייך לאינו יהודי, או גם הכנת האכל בעד עצמו לפני צאת היו"ט, הוא חלול יו"ט, כי הקנין "והרשות" ומושג "הזמן" הזה מהיחוסים הנכבדים במלאכת יו"ט, אבל אם חומר האכל הוא של היהודי וההכנה היא בעד אינו יהודי או בעד יום השני, היא אמנם בעצמותה

איננה חלול יו"ט, אם יש הזמן והיכולת "להנות" ממנו בו ביום, כי הקביעות וההזמנה בעד האינו יהודי או בעד יום השני בלתי נמצאות בעצם הדבר רק ברצון העושה (הואיל). אבל גדר "הסיג" ימשוך אל האסור גם את הכונה ויאסור כל פעולה ומלאכה אם הכונה איננה ג"כ כלולה בתוכה, כי היא אמנם דרושה להיות לתכלית "ההנאה באותו יום" — לכן כל עבודה ומלאכה היעודה ביחוד ובפרוש בעד היום השני או בעד האינו יהודי אסורה לעשות ביו"ט (תק"ג, תקי"ב).

פרק קעו

באופן אם יבוא השבת תיכף אחר יום החג לא התקינו את "הסיג" הזה, לכן מותר הוא לעשות כל מלאכה המותרת ביו"ט לעשות גם בעד יום השני, אם הוא "יום השבת", אבל למען לא תהיה פגיעה כקדושת יום טוב, אם תעשה בו מלאכה בעד היום השני, לכן נמסרה הפעולה הזאת אל "תנאי קודם למעשה", אם עוד ביום החול בערב יו"ט תעשה איזה התחלה להכנה של צרכי אכל הדרושים להכין מיו"ט לשבת, אשר באופן בזה המלאכה ביו"ט להכנת יום השבת היא ההמשך והגמר של "ההתחלה" מן החול, וזה הוא "ערוב תבשילין" (ראה אדות זה תקכ"ז).

פרק קעז

מראש מפני הצורך והנחיצות, ואח"כ מפני התקנה קבעו לחוג גם את היום השני של יו"ט במושבות היהודים מחוץ לארץ ישראל (ראה בס' הזה מערכת המצות), והיום ההוא שוה הוא בכל דבר אל היום הראשון של יו"ט, רק באיזה יחס שונה הוא מהראשון בנוגע לקבורת מת ובקצת חולי (ראה תצ"ו).

הימים אשר מפני תכונת המועד אשר להם אסורה "מלאכת עבודה" ומותרת בהם רק "מלאכת צרכי אכל נפש" הלא המה: ט"ו וט"ז, כ"א וכ"ב בניסן (פסח), ו' וגם ז' בסיון (שבועות), יום הראשון והשני בתשרי (ר"ה), ט"ו וט"ז כ"ב וכ"ג בתשרי (סכות, שמיני עצרת ש"ת), ואלה אשר להם תכונת שביתה מטעם יום השבת, הלא המה כל יום השביעי בשבוע (שבת), גם יום העשירי בתשרי (יוהכ"פ). ע"ד חול המועד ראה פרק ד'.

פרק קעח

ד: מקרא קדש, כבוד, ענג ושמחה.

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם מועדי ה', אשר תקראו אתם מקראי קדש, אלה הם מועדי (ויקרא כג א').
ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך (דברים טז יד).
אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר:
אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך, כי פי ה' דבר (ישעיה נח יג).
בשם "מקראי קדש" תקרא את "מועדי ה' שבת ויו"ט" במועדם, בעדך ובעד אחרים, תביע אמר בכל עצמות רוחך, כי כל אחד מהימים האלה הנהו "יום זה מכבד" לתכלית קדושתו החופפת עליו. מקראי קדש המה לפעולות הרוח והנפש, ובאופן כזה תשוה לנגדך ולנגד זולתך את חין ערך מעלתם ותפארתם עליהם, ברוחך ובנפשך תתן להם עז ותעצומות לקיים אותם בפועל, בתור "מקראי קדש", אשר ישוו הוד והדר בחיי "איש־ישראל", הזוכר למזכיריו רום מעלת שם תעודתו.
לתת אותותם אותות ולצייר לך, כי אמנם המה "מקראי קדש" הם, תוכל על ידי א) הופעת כל עצמותך. ב) ע"י התעסקותך — ומלבד מצות היום ועבודת אלהים עלינו לקיים אותם בפועל ע"י א) "הנאה". ב) "פעולת הרוח והנפש". ג) ע"י קנין "המנוחה" בעד השבת: מנוחת הנפש פנימית, מנוחה שלמה, ובעד יו"ט: השגת "השמחה", חדות ה', שמחה נאמנה בלי כל שמץ דפי.

פרק קעט

אותותם אותות תתן להם א) ע"י הופעת עצמותך: בבית, במלבוש, בגוף ובהלוך: עליך להתעתד לקראת קבלת כל אחד ממועדי ה' "מקראי קדש" כמו לקבלת פני אורח נכבד והגון, אשר יכבד אותך בהופיעו אליך. ביתך יהיה נקי וטהור, כל כלי ביתך וחפציך יהיו מסודרים בטוב טעם, בסדר ומשטר, שלחנך יהיה ערוך ומכוסה במפה לבנה וצחה, אור נוגה בכל חדרי ביתך, וביחוד בחדר האכל לסעודת שבת ויו"ט, אתה בעצמך תופיע לקבלת "מועדי ה' אלה", אחרי רחצך את בשרך ולבשת, אתה וכל ב"ב, לבושי כבוד, בגדי שבת ויו"ט, ותהגה ותביע גם בהופעתך בימי השבת ויו"ט, כי אין לך מטרה אחרת רק, כי בכל לבבך ובכל רוחך ונפשך הנך מכבד את היום לשם מעלתו הפנימית וכדת היום וערכו עליו "בכח ובקדושה". (א"ח ר"ס, רס"ג תקכ"ט, ש"א).

פרק קפ

ב) ע"י התעסקותך — אל זאת יתיחסו הדברים האלה, אשר במשגה חפצו רבים ליחס את כל כונת עצם דבר השביתה בתור תכלית הימים האלה, לבלי ליגע הרבה את הגוף ולמנוע עצמו מהדאגה בעד הדברים הנוגעים אל הגוף, ואם כי לא מטעמם, אבל הלא מפני עצם קדושת "מועדי ה' אלה" ומטרתם הנעלה, עלינו למנוע עצמנו מיגיעת הגוף בשבת וביו"ט ולהסיר כל דאגה מרוחנו ונפשנו, דבורנו ומעשינו בנוגע לצרכי הגוף ומחסוריו, למען יהיה הרוח והנפש מופנים לפעולותיהם הפנימיות, וכל הגיונם ודאגתם יכוננו רק אל האשר הרוחני, הגוף ינוח, למען בנוחו יקיצו הרוח והנפש ויתעוררו להחליף כח, להיות מסוגלים ומכשרים ביותר לקבל את ברכת יום השבת וקדושת שמחת יו"ט.

לכן מלבד כל מלאכה בשבת ומלאכת עבודה ביו"ט (ראה פרקי א' — ג') אסורים לנו גם עניני מצוא חפצנו אלה:

א)במעשה א) כל יגיעת הגוף היותר קלה, אם היא בלתי נצרכת (שכ"ד, תק"ג) גם היגיעה הדרושה, אם פעולת הגוף מיגעת הרבה (של"ג, של"ה, של"ח, תק"י, תקכ"א, תצ"ח, תצ"ט). ב) כל עסק בנוגע לחרמת המעשה או פעולה המתיחסת אליה או היעודה לימי המעשה, או גם הנראה כמעשה של חול, כמו: לקנות, למכור או לשלוח הנקנה או קנין עצמו ממקום למקום, למדוד, לשקול ולפקח על העברת ומשלוח סחורות, לצאת בחוץ ומטה ביד, ללכת עד גבול הדרך, למען בצאת החג תרים משם פעמיך ללכת הלאה בגלל איזה מסחר וכדומה (ש"מ, רנ"ב, ת"ק, ש"א, תקכ"ב, שכ"ג, רמ"ה) — כל זאת אסור לעשות גם ע"י אינו יהודי (רמ"ד עד רמ"ו ושאר מקומות), וגם אם נדברו אדות זה מלפני החג יוכל להעשות רק עפ"י תנאים מיוחדים (שם).

ב)בדבור: — כל דבור הבלתי נוגע לחגיגת היום או למעשה הצדקה ומה גם בנוגע לחרשת המעשה בחיינו הנהוגים אסור, כמו לגמור בדבור כל מקנה וקנין, משא ומתן ואיזה עסק, או גם דבורי חול אחרים, כמו: להגיד ולקצוב מקח בעד סחורה, לשכור פועלים וכדומה, ליעד איזה עסק אחר יו"ט, לקרוא מכתבי מסחר, חשבונות, כתבים, ובכלל דברים כאלה הבלתי מועילים להביא חכמה גם דעת ה' ויראת שדי, שיחות מעניני חדשות וילדי יום מותרות הנה באופן, אם יש בהם איזה תועלת בעד התכלית הנזכרת, או למצער, אם יעשו ענג והנאה להמדבר והשומע, כמו כן מותר להביא צרכי אכל בעד יום החג מהמוכר שרגיל לקנות אצלו, מבלי מדידה, משקל ומספר, ורק להגיד את מהות הדבר הנדרש (ש"ו, שכ"ג, ת"ק, תקי"ז).

ג)ברעיון — כל רעיון ומחשבה הנוגעים לחרשת המעשה וחיי העסק, להגות בדבר עסק העומד להגמר ולחשוב מחשבות אדותיו, כן כל רעיון, אשר לא יכון לקבוע בלב יראת שדי, הטבת דרך האדם ובטחונו בה', כמו כן התעסקות בחלקי המדעים, אשר אם אולי ירחיבו את הדעת, אבל בלתי מיוסדים לחזק את הלב והרוח בחכמת החיים, לרומם את נפש האדם, להגות דעה במה יזכה את ארחו (ש"ו, שי"ז).

פרק קפא

לקיים בפועל: א) ע"י הרמת חיי החושים, על ידי "הנאה". הביטה וראה! תורת ה' תזכיר לפניך תמיד ותביאך להתבונן, כי ימי השבת והמועד לא יקראוך לעלות למדרגה גבוהה מעל גבוה כזאת, אשר בשום אופן נמנע הוא מבן אדם לעלות עליה, להגיע לתכלית ומטרה כזאת, אשר כבד ממך הדבר במאד, לכונן את עצמותך אליה, יען וביען כי הנך בארץ רק "אדם" ולא "מלאך אלהים", ותעודתך הלא היא, רק להיות איש באנשים ובחייך ועם חייך אלה לעבוד את ה', לכן אחד מראשי פנות מצות המועדים האלה, לעורר אותך, כי תואיל לעלה ולרומם את חייך הנהוגים ולהנות — לפני ה'— הדבר, אשר אתה ובעלי החיים תשוו במו יחד — עליך לעדן ביותר ולהכשיר להיות מרומם ונעלה ממעל לתשוקת הבע"ח ובזה לכבד את מועדי ה', למען דעת, כי כל חייך, מרעיון רוחך עד "הנאת גופך" דרושים גם יכולים להיות ערוכים ברוח ובטעם "השבת והיו" ט" להיות "עבודת אלקים" תמיד, עבודה תמה לרצון לפני ה', אם אך תכונן את חייך למטרה, אשר מראש מקדם התותה חכמת ה', ואם כן הכל כאשר לכל "מההנאה" עד "הרגש", מהרעיון עד הדבור והמעשה הבונים והמכוננים את התבל, כלמו יחד עבודת ה' המה — אין חלק אחד מחייך, אשר תוכל להתרשל במו ולעזבו כמו שהוא, למען ישאר בתכונת חיי הבעלי חיים — הכל כאשר לכל עליך לזכך ולטהר, לעלה ולעדן ע"י כבוד חוק ה', למען יעלה למדרגת עבודת ה'. לכן סעודות שבת ויו"ט למצוה נחשבו, וככל אשר תוכל, עליך להוסיף ולעדן אותן, לכבוד שבת ויו"ט, יותר מעל הסעודות הנהוגות בחול, וכאשר תהנה מהן, עליך להנות ברעיון וברוח ימי השבת קדש ומועדי ה', גם תקדש את גופך לעבודת אלקים ועמהם תחל את קדושת כל עצמותך לכוננה ולסעדה (רמ"ב, ר"נ, ר"פ, תקכ"ט) אם תוכל, הכינה לך לסעודות "הערב ובקר" שתי לחם שלימות — לחם משנה — למען תזכור בשמחה ותשוה לנגד עיניך באלה את רחמי ה' וחסדיו עם אבותינו אשר נתן להם במדבר ביום הששי — "מן — שמים", לחם משנה, בעד יום השביעי יום השבת, ואתה תראה ונהרת ותתבונן, כי גם עליך השגחת ה' צופיה תמיד במדבר חייך, וישלח

ברכה בעמלך, אף יכין לך בכל יום הששי "מן השמים", לחם משנה (רע"ז, תקכ"ט). — אך יום השבת, אשר הוא ישפיע קדושה יותר מימי החג בעד כל אחד מאתנו בפרט, לתעודתו בחוג חייו והליכות עולמו, עלינו לחדש את קדושת חיי הגוף והרמתם בכל עתותי היום ע"י סעודות ערב ובקר ועונת המנחה (סעודה שלישית) (רצ"א).

פרק קפב

ב) ע"י התעסקות הרוח והנפש — את אשר תחל מצות היום, הלא הנה: אסור מלאכה, אסור מלאכה והנאה בשבת ויוהכ"פ, מצה, סכה, לולב ושופר בימי מועד וחג (ראה פרקי א', ז', ה', י', י"א, י"ב) לתת אותותיהן אותות מפרשת גדולת הימים וחין ערכם (שני המועדים הנוסדים רק על טהרת הרוח לבדו — "שבועות ושמיני עצרת" אין להם מצות לאותות חיצונים מיוחדים, לתאר ולצייר בהם את ערך ומעלת הימים האלה; אכן בהם נחזה חזות־הכל, גם בלעדן, יען לו הדלה מעלתם הרוחנית להיות קנין רוח ישראל, כי אז מציאותו עברה ובטלה מן העולם. הן עצמות החגים האלה הלא היא "נפש ישראל", ובאשר אור תורה יופיע ויגיה על הימים האלה בעצם תקפו, נר מצוה מיוחדת לא יוכל עוד להגדיל את כבוד מעלתם) — את אשר עבודת האלהים, הרנה והתפלה, במועדי ה' אלה תוסיף לפעול עליך לרומם ולעלה את נפשך ולמלאות את לבך ברגש קדש ובשמחה נעלה כדת הימים, עליך עוד להביא את כל אלה בשלמות נאמנה בפנימיות רוחך ועצמותך לשכלל בקרבך את האמתיות והמושגים מתעודת איש ישראל, ולחשוב ולהגות בהם במיטב הגיון, אף להנהיג את זאת גם בחוג חייך הפרטיים, להכיר ולדעת את תעודתך ולפעול בקרבך לקים את חובותיך ביראת ה', באהבתו ובטחונך בו בנפש חפצה. — כל אלה יהיו עסקיך בימי שבת ויו"ט. — אחר סעודת הצהרים לך לך לדרוש את דבר ה' ולשמוע מדברות קדשו בתורתו שהיא המאור הגדול, להאיר נתיב ולפלס את מעגל חייך, אם חפצך זח תוכל להשלים בעדתך ובעירך, בעוד כל עדה בישראל, כגדולה כקטנה, דרושה להיות ערוכה תמיד, כי למצער בשבתות וי"ט ישמע באהלי יעקב דבר ה' ולמודי תורתו ובאור אמרי נועם מתורת אל חי ונביאינו הקדושים למשיבת נפש היהודי השמח במתנת חלקו, תורת ה' תמימה. — אך אם בעדתך לא תוכל למצוא מאויי נפשך אלה, או רחוק הנך ממנה, קחה אתה בעצמך את תורת ה' וספרי חז"ל, להגות בהם, כפי יכלתך והשגתך, או עשה לך רב וקנה לך חבר, להורות, לפרש ולבאר לך כל סתום וכל הדבר הקשה, ובכל יכלתך ובכל אופן האפשר שים לבך והתאמץ, כי

בימי השבת ויו"ט תוכל לקנות בינה, להכשיר את רוחך ונפשך להבנת חובות תעודתך ולמלא אחריהם בחשק לבב.

והנה אתה איש ישראל סוחר ובעל משא ומתן! אתה בעל מלאכה ואומנות! אתם ביחוד, אשר בימי המעשה דאגות המחיה והכלכלה נטלו בעבודתכם חלק בראש, דעו לכם אחי, כי ימי השבת ויו"ט נתנו בשבילכם, לא רק בעבור זאת, בעבור, כי באלה הימים תנוחו מעמל גופכם, ולמצוא מרגוע וחלוץ עצמות, כי גם וביחוד, למען תוכלו בהם לשים לב על חלק עצמותכם הכי נכבד, על רוחכם העולה היא למעלה, ובה במדה, אשר נמנע מכם בימי החול לדאוג בעד רוחכם ולקדשהו, עליכם ביותר בימי שבת ומועד לכונן אל מעלת רוחכם; למדו היטב באלה הימים להכיר את ה', את עולמו, את דברו, את נפשכם וחובות חייכם — השגיחו והתבוננו אז ביותר על עצמותכם, על נשיכם ועל בתיכם ועל האוצר הנחמד אשר בביתכם — על בניכם — הן בימי החול אתם עמלים להמציא בעדם לחם לאכול ובגד ללבוש, גם די שכר לשלם בעד מורה ובית הספר, אך בלחם חקם ובשכר למודם לא הועלתם להם עוד מאומה, אם לא תתאמצו בעצמכם להופיע אליהם בתור "כהנים וכהנות" במקדש החיים —

ולמצער בימי שבת ויו"ט היו להם אבות לבנים והורים יקרים הדואגים בעד אשרם הנאמן. בימי שבת ומועד קדשו את ביתכם להיות "מקדש ה'", אשר בו יכרתו בניכם ברית עולם עם ה' ויתחזקו ויתאמצו להתקרב אל תעודתם הנעלה להיות "איש ישראל". — בימי "שבת ויו"ט" קדשו עצמכם להיות "כהנים וכהנות" בעד האנושית ובעד ישראל, ועם התרוממות נפשכם בכח ובקדושה הרימו גם את בניכם ואת ביתכם וקדשו אותם לפני ה'. — גם מחוץ לביתכם בנוגע לענייני עדתכם, השגיחו והתקרבו בימי השבת ויו"ט ביותר אל כל עני ונכה רוח, השכילו אל דל, רחמו אלמנה ויתום וכל איש אומלל ועשו חסד עמהם, איש כנדבת לבו, בעוד בימי החול לרוב חייתם רק בעד עצמכם ובני ביתכם לבד, לכן הוא כלל גדול בנוגע לעסקיך ביום השבת ומועדי ה': "כל דבר אשר יקרבך אותך ואת ביתך ביותר אל יראת שדי, כל הדבר הנוגע לעדתך לכוננה ולסעדה, לתת לחם לרעבים, הוראה וחנוך ליתומים ומוצא למחית אומללים וכל דבר של צדקה וכל דבר מצוה תוכל ברוחך לדאוג, לחשוב מחשבות ולהתיעץ ולדבר דבר אדותיהם — אבל לא לגמור ענין הנוגע לכסף מזומן. — שיחות רעים וקריאה בספרים דרושות להיות רק מאלה אשר תביאינה אותך לידי חכמה ובינה, כח וחיל, עז ותעצומות במלואי חובותיך — לחיים לפני ה'. — (ש"ן).

פרק קפג

ג) ע"י השגת "מנוחה פנימית" בימי השבת "ושמחה" בימי מועד וחג. — יום השבת יביא לך מנוחת הנפש כזאת, אשר על פיה תוכל להשקיף ולהתבונן על כל חייך, על כל המוצאות והקורות אותך חליפות ענג ונגע, אסון וששון — כי כל אלה יסוד תעודתך המה, מנוחה שלמה, אשר בעת היא תשלוט בך יפול הקיר והחיץ המבדיל בין המר והמתוק, ומנוחתך מנוחה נעלה מעל כל דאגה, עצב ותוגה, היא הנותנת לך הרחבת הלב, אשר בה יחזק האדם לפתור לו את שאלת תעודתו, בעוד בה יראה את ה' ממעל לו. — ושמחה — שמחת החג — השמחה הנאמנה והטהורה, הלא היא: לחדות בשמחה את פני ה' ולרכוש לך צהלת הרוח, שהיא תרחיב את הדעת ותכשיר את הלב, להקיף ולכלול בקרבו כל רעיון נעלה, גם לבטל מקרבו כל רגש איש פרטי, רק רגשות הלבב כלמו כאחד עליהם להתאחד עם רגש האומה הישראלית הכללית, להיות תמים יחד, רגש נדיבות לבב כזה, אשר בו כלתה וגם נכספה הנפש להרחיב את חוג השמחה וצהלה, ולהכניס בו גם את זולתו, לשמח את לבות הגר, היתום והאלמנה, ולהאציל מרוח שמחתו על העניים והמדוכאים, להיות גם המה שמחים וטובי לב (תקכ"ט) וגם המה ישתתפו עמך בשמחה הלאומית של החג, לכן לא יערכו שמחה פרטית בשמחה הכללית — שמחת הלאום — ולא יעשו שמחת נשואין בימי מועד וחג (תקמ"ו).

פרק קפד

חול המועד — ישנם ימים, אשר יש להם אמנם תכונת "מקרא קדש" אבל מבלי מצות "לא תעשה" של מלאכת עבודה, אשר בהם בנוגע אל יחס העבודה, התעודה רק לחשוב את העת ההיא בתור "קדש" במובן "הפלאה", להבדילם לטוב ולתת להם חשיבות יותר מימי החול האחרים, לבלי לחללם ביגיעת הגוף עד למותר, גם לכל נרבה דאגה בנוגע לעניני הגוף. לימים האלה תכונה ממוצעת ומשותפת בין מועד ובין חול, או את אשר נקרא אנחנו בשם "חול המועד".

בימים האלה מותרות הנה כל המלאכות גם להכנת החומר אל "ההנאה" בעד המועד, כמו המלאכות, קצירה, בצירה, טחינה, צידה וכדומה, ורק אלה האומנים במלאכות האלה עליהם לעשות את המלאכה הזאת בצנעה (בהסתר) למנוע מראית עין, לחשוב, כי דרך חול למו, לעבוד עבודתם הנהוגה כמו בשאר הימים (תקל"ג) מקנה וממכר צרכי אכל (תקל"ט) וכל מלאכה הדרושה לחגיגת המועד מותרת, אך עליה להעשות במעט יגיעה, כפי האפשר, גם לשנות מאופן עשית המלאכות הנהוגות בחול, לבל יתראה,

כי כמעשהו בחול מעשהו בחול המועד (תק״מ, תקמ״ב) מצד השני, כל פעולה אשר תכליתה החזקת הקנין שיש בידינו מקודם ושמירתו באופן, אשר מניעת הפעולה תוכל להביא ולגרום נזק והשחתת הקנין הנקוב בשפתי חכמים ״דבר האבד״ מותר, אבל גם כן באופן כזה, אם העבודה הזאת תעשה שלא בעמל ויגיעה רבה (תקל״ד, תקל״ח) ושאר מלאכות אשר מצד האחד אינן דרושות לצורך המועד ומצד השני תכליתן רק להגדיל ולהרחיב את מכסת הקנין, ואשר בו מניעת המלאכה והעבודה לא תוכל להביא כל אבדה ונזק, כמו כן כל מלאכה בשכר, מלבד לאיש עני, אשר אין לו מה לאכול במועד, כל זה אסור, ושאר הדינים הנוגעים לחוה״מ ראה ביחוד א״ח של״ג, שמ״ה, ובנוגע לעצם חגיגת ימי חול המועד שוה הנהו אל ימי המועד בעצמו.

פרק קפה

אחרי הענינים הכלליים האלה נוסיף בזה אך איזה פרטים הראוים לשים לב אליהם: בערב שבת וירט תוכל לאחוז דרכך ולעשות איזה נסיעה רק באופן, אם ידעת מראש, כי תוכל בו ביום בעוד מועד לשוב אל ביתך, לפני כניסת השבת והמועד, למען תהיה לך בבואך עת פנויה, להכין עצמך לקבלת הימים האלה. אל תעשה משתה ושמחה פרטי בערב שבת ומועד, זולת אלה הקבועים והדרושים להיות בו ביום, גם סעודתך הנהוגה אל תאכל אחרי עבור שלשה רבעי היום מאומה או רק אכילה מעטה, תענית צבור יצומו וישלימו עד הלילה, אך תענית יחיד טוב הוא כי יתנה בעת קבלת התענית, לבלי ישלים התענית עד הלילה, אך בנוגע לתענית יום זכרון מות (יאהרצייט) עליו לצום ולהשלימו ביום הששי אם היאהרצייט הראשון היה חל ביום חול או ביום הששי והשלים אז את תעניתו, לא כן אם היאהרצייט הראשון היה חל ביום הששי ולא השלים התענית (רמ״ט), אל תחשוב הדבר לפחיתות הכבוד ושקוד להכין דבר מה כקטן כגדול בכבודך ובעצמך ליום השבת (ר״נ), אם אפשר אל תקבל עליך עסק חדש ביום ההוא, אשר תדע מראש, כי הטרדה בעסק ההוא לא תתן אותך להיות מופנה להכנת השבת. — להדליק נר של שבת, ובבית שיש בו אשה, חובת הדלקת נר שבת חלה עליה, כפי אשר קבלו הנשים לחובה עליהן, ועם ההדלקה קבלו עליהן גם את חובת השבת (רס״ג) צום ורגש אבל, יגון ותוגה עוברים ובמלים בשבת ויו״ט מטעם ״מקראי קדש״ אלה, על פי מושגם ומובנם. אם יבקרו חולים ואבלים בשבת ויו״ט ראוי להזכיר לפניהם את מעלת הימים האלה (רפ״ז, רפ״ח) אסור לבכות, לקונן, לצעוק ולהתאבל בשבת ויו״ט, ועלינו לגרש ולהרחיק מלבנו כל דאגה ותוגה, כי אם נבין אל נכון להכיר ולהוקיר את

יום השבת ויו"ט כדת הימים, אז נוכה לדעת, כי תכונת הימים האלה לא תסבול ולא תתאים עם רגש אבל וכל דבר עצב בהם, ונהפוך הוא, הלא המה יורו אותנו דעה, כי עלינו לחזק לבנו ולהצהיל את רוחנו בצרה כמו בשמחה ולהשקיף על שתיהן כאחת בשמחת לבב, בידיעה קדומה, כי הנה תועלנה לנו לפתור את שאלת תעודת חיינו — וביחוד בימי החג, אשר ברגש השמחה הלאומית והכללית יכבה ויבטל כל עצב ויגון פרטי. — אסור להתענות בשבת על שום צרה מצרות הכלל, גם לא יעריכו כל תפלה וכל תחנה ביום ההוא על כל צרה כללית שלא תבוא, חוץ מצרת המזונות בעת הבצורת (בפה ולא כשופר), וכן בגלל תשועה להנמצא ביום ההוא בסכנות נפשות (רפ"ז, רפ"ח) גם ברי"ח (ראה פרק ט"ו יו"ד) מצוה להרבות בסעודת היום (תי"ט). והנה למען הבטיח את קבלת השבת והיו"ט להיות ההכנה אל מועדי ה' מצד עצמותך ערוכה בחן ונעם, למען תופיע לקראת השבת ויו"ט הדור בלבושך, נקי וטהור בגופך ובשערות מסודרות ופנים מאירות, ולבל תחשוב בערב יו"ט מפני טרדותיך השונות ביום כניסת החג, כי עוד המועד גדול, ובדברים הנוגעים להדרת פניך ומלבושיך, תוכל להכין עצמך לזה באחד מימי חול המועד, לכן אסרו חז"ל לגלח ולהסתפר ולכבס בחוה"מ (תקל"א, תקל"ד) זולת אלה המנוים, האנוסים לזה, אשר מפני מניעות מחלטות, לא יכלו לעשות זאת קודם החג והם רשאים למלאות זאת בחוה"מ ולא זולתם, שעליהם החובה לתקן עצמם בעוד מועד בערב יו"ט, זולת גלוח השפה אף בפרהסיא ולחוף ולסרוק ראש במועד, אפילו אם על ידו יסיר שער, גם כבוס שלא היה אפשר בשום אופן לפני החג או כבוס של מטפחות הידים והשלחן גם כבוס בגדי ילדים מותר בחוה"מ (תקל"ד).

פרק קפו

ה: קדוש, הבדלה ותוספת.

זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ח').

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך וגו'. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה' יב).

זכור והבן היטב את מושג יום השבת וערכו עליו, וקדשהו בקדושה נאמנה, למען יאציל מהודו עליך ולמען יקדשך וירוממך על, אל התעודה הקדושה, אשר לכך נוצרת. שים לבך לדעת וזכור את חין ערכו בשתים: א) מעלתו בעד כלל האנושית בתור אות להי' ולתעודת־האדם. ב) מעלתו בעד ישראל, אשר נצל בגללו מתהום השפלות והאבדן,

רק למען יהיה הוא נושא דגל "השבת", אשר כלל האנושית שכחהו ויבז אותו בלבו וירחיקהו מקהל גוים (ראה פרק א', ב'); חדש תמיד את הרעיון הזה ברוחך ושמור אותו בלבך, חדשהו וזכרהו בכניסת יום השבת, למען דעת, כי לא לריק ולא לחנם הופיע לך היום הקדוש הזה, ואתה בקבלך אותו באהבה אל תסיח דעתך ממנו, למען ישפיע עליך שפע קדושה.

"שמרהו" גם בעת יפרד ממך ואל תחשוב, כי כל עיקר קדושתו נתונה לך רק בעד משך זמן היותו בלבד, וכי בחייך הנהוגים, בחיי ימי המעשה, תוכל להסיר זכרונו מלבך ותשכחהו, תשכחהו, כאלו יום השבת לא היה ולא נברא למענך, רק עליך לשנן בלבך תמיד מושג ורעיון "יום השבת", למען יתראה פעלו והדרו עליך תמיד, בשפע קדושה בעד כל ימי חייך בשבוע הבא.

פרק קפז

הזמרה והשמירה של רעיון יום השבת בשתים: א) ע"י רגש קדש וצקון לחש בהפלה (ראה עבודה). ב) ע"י קדוש והבדלה.

קדוש — אחרי אשר בתפלתך קבלת בלבך את כניסת יום השבת ורכשת לך מתנותיו ע"י "ויכלו" "ורצה" להיות קנין נפשך, עליך להוציא לפועל את רעיון יום השבת ולהוכיח את רום מעלתו ע"י "קדוש" בביתך, במקום, אשר עליך ביותר להשליט בו את מושג יום השבת ומובנו, למען יגמול בתוכו פרי קדש הלולים. — תגש אז אל השלחן הערוך ליום השבת, ובפיך ובשפתיך תודיע גלוי לכל בני ביתך את בוא יום השבת בכתוב הדר "ויכלו" עם "אקדמת מלין" "יום הששי", אשר עם המלות הקצרות האלה תביע אמר: כי תיכף ומיד, אחרי אשר נברא האדם בעת אל מציאותו (יום הששי) אז נתן לו יום השבת, לאות "החנוך" אל תעודתו, לאות ברית, כי שמהו ה' בתבל, לעשות ולפעול בתבל ה', כרצון ה' בורא העולם.

חכך יהגה בזה, כי השבת הוא אות לה' בבריאה (זכר למעשה בראשית) ובעד ישראל (זכר ליציאת מצרים), ותחבב את קנין נפשך והחלטת דעתך, להוציא לפועל בך את תעודת יום השבת בכל פנות שאתה פונה (ברוך).

פרק קפח

כפי אשר סדרו חכמינו ז"ל ואמר הקדוש על "כוס יין מלא", וכמו כל ברכה, אשר בה נוקיר ונכבד דבר שלם ליחס לה' קיומנו ולהודות ולהלל־יה, ומה גם "ביום זה מכבד",

אשר השפעת קדושתו תמלא את כל עצמות חיינו ומציאותנו בתבל, נברך על גביע יין כוס מלא כברכת ה'. המלה "כוס" שרשו "כסס" או "כוס" והוראתה "מנה" "יעד", ולכן כוס של ברכה דרושה להיות מדה יעודה וקצובה (בעד כוס הקדוש המדה הקצובה "רביעית"), ובספרי הקדש תבוא המלה "כוס" תמיד בציור מנת גורל החיים, הנתנה לנו מה'. גם חכמינו ז"ל השתמשו בה להוראת השם "אות", עד כי השתיה כדת מכוס של קדוש מביאך לידי זכירה וידיעה נאמנה לשאת "כוס ישועות" בידך, ולקרוא בשם ה', אשר מנת כוסו וגורלו של האדם הנהו ביד ה' תמיד. — סדר הקדוש הוא זה: א) "ויכלו". ב) "בפה"ג. ג) "מקדש השבת".

פרק קפט

בבואך מבית התפלה אל ביתך תקרב תיכף אל סעודת השבת, תקדש; לידע ולהודיע בבואך לכל בני ביתך, להזכירם, כי השבת הנה הוא בא. לפני הקדוש אל תטעום מאומה. אם לא קדש בלילה, יוכל לקדש בכל היום בלי "ויכלו". הכוס דרוש להיות מלא ולשתות מלוא לוגמיו. אם היה הפסק בין הקדוש והשתיה צריך לחזור עוד הפעם ברכת בפה"ג (א"ח רע"א); כוס של קדוש צריך להיות מסוך ביין, אשר טעמו לא פג. אם אין יין יקדש על הפת המוכן לסעודת שבת לבד (רע"ב). — הקדוש, אשר תעודתו להביא בחיי ביתך את קדושת השבת יוכל רק אז להביע את הרעיון הזה, אם יהיה הקדוש במקום סעודה, או למצער אם שני המקומות המה בבית אחד ולכון בעת הקדוש, כי יסעד במקום המיועד. הסעודה תחל מיד אחר הקדוש במקום הנועד אשר כון אליו, מלבד במקרה אנס ומפריע לזה, אם תיכף אחר הקדוש אכל כזית פת או שתה יין כשעור, זאת נקראה התחלת הסעודה, ויוכל מאז להשלים את הסעודה במקום אחר (רע"ג).

פרק קצ

להוסיף אמץ בהחזקת מושג יום השבת הנהיגו חכמינו ז"ל את "הקדוש" גם בעד סעודת הבקר, גם אז יקדשו על כוס יין, אך אם אין יין יוכלו לקדש על שאר משקה הנהוג במדינה, אבל לא על מים, ומראש יקראו הכתוב ע"ד נתינת השבת בעד ישראל (ושמרו), ולפי דעת אחרים גם הכתוב מחובת הזכירה (זכור) (רפ"ט).

פרק קצא

הבדלה — לשמור בלבנו את רעיון יום השבת ומושג תעודתו, למען יאצל היום ההוא מהודו גם על חיינו הפועלים בששת ימי המעשה הבאים לקראתנו — עלינו במוצאי מנוחה להזכיר את צאת השבת בתפלה ועל הכום; אחרי אשר בתפלתך החלטת, לכונן את תעודת השבוע ברעיון יום השבת, הנך מקדים להראות זאת בפועל, כי תחלת חייך הפועלים בצאת השבת היא ברעיון כזה בביתך ע"י "ההבדלה" בכוס, לידע ולהודיע, כי ה' הוא המסדר את עתותי החיים, כי הוא קבע את יום השבת וימי השבוע לתכלית חכמתו; אמנם כן כמו כל קדש שהוא מובדל ומופרש ונועד הנהו בשפע פעולתו בגלל תכליתו, לקדש ולהכשיר גם את הבלתי קדוש: אור בעד חשך, וישראל בעד האנושית, אשר בשוא נתעה, כמו כן הבדיל ה' את יום השבת לטוב "לקדש בקדושתו את ימי השבוע", גם ימצא את שלימות תעודתו רק במשך השבוע, ולכן בברכת ההבדלה עליך לגמור אמר: להוציא לפועל בימי השבוע את מטרת ה' המקדש את החיים ע"י השבת (המבדיל).

ההבדלה נאמרה גם כן על כוס יין, ואם יין אין על כוס שאר משקה הנהוג כמדינה, ואם נכנס יו"ט במוצ"ש, אשר ההבדלה והקדוש יבואו צמודים יחד, אז אם אין יין יוכל להבדיל ולקדש על הפת (רצ"ו).

פרק קצב

אל ברכת הבדלה על הכוס ילוו עוד "בשמים" (להריח) "ונר" (להאיר).

בשמים — הנאת החוש שהיא היותר קרובה אל ההנאה רוחנית, גם תפעל לרוב על הרוח להקיצו מתרדמתו ולעוררו מהתעלפותו, הלא היא: "הריח", לכן נוספו אל ברכת ההבדלה גם "בשמים" בעד השבת, לעורר אותך בעת אשר השבת ועמו הכח, הקדושה והפעולה הרוחנית עד מהרה יעופו ויחלופו, כי לא תסיח דעתך, ולא תתרפה, רק תחזיק במעוז הכח הרוחני אשר קבלת ביום השבת, לבל יחלש ולבל ישפל ע"י החיים הפועלים בימי החול (רצ"ז).

בשמים, אשר תשמישם לדבר בלתי הגון לא ילקחו לברכת ההבדלה (שם).

נר — היסוד אשר יוציאהו האדם מקרב הנמצאים ואשר באמצעותו יראה כחו וגבורתו על הנבראים, בתחבולותיו יהפוך על ידו הלילה ליום, והנותן ערובה והודעה גלויה לממשלת האדם בתבל, הלא הוא: "האש", לכן ברגע ההוא, אשר תצעד עוד הפעם אל מלאכת ימי השבוע, אל הרשת המעשה, אל כבוש התבל, לשנות את הנמצאים ולתקנם

לפי חפצך, עליך להוכיח ולהראות בעליל, כפי אשר הורה אותך יום השבת: כי הנך פועל רק ברשות ובתור בא כחו של ה', באמצעות הכחות הנתונים לך מאתו לפעול ולעשות כרצון ה', לכן תביע אמר ע"י יסוד "האש", אשר המצאת לך בתחבולותיך ואשר הוא הוא עוזר ותומך בידך לכבישת התבל וליסד ממשלתך עליה: כי ה' הוא, אשר חנן בתבל את היסוד הזה, וידעת איך להתנהג עם הממשלה הנתונה לך מה' על התבל, רק כפי רצונו, והנך חפץ לקבל עליך ע"י הברכה רבת הגיון של "בורא מאורי האש" באהבה נאמנה למלאות את תעודתך, כפי אשר יורה אותך יום השבת.

הברכה הזאת, אשר היא מוסבה ביחוד אל הצד האחד של האש, אל פנת יקרת מעלתה להביא ברכה בתבל, אל "המאור" שבה, "הלהבה", אשר תגיד, אור ותגרש את החשכה, עליך לאמר על "האבוקה" — כל נר כפול היא אבוקה, הנר דרוש להיות דלוק ומאיר בעת תברך עליו, כי מבלי "הנאה" אין "ברכה", לכן עליך לסגור את כף היד ואת אחורה תפנה מול שלהבת הנר ותפתחנה עוד הפעם, להבחין ולהבדיל בין הצפרנים ובין הבשר, למען תראה בתחלה את הצל ואת האור ולהשתמש בו מאז להבדלת הנמצאים והכרתם, להתבונן על השלילה, על המציאות ועל תשמיש האור — אין מברכים על הנר, אשר השתמשו בו למלאכה אסורה ביום השבת. — אם לא ברכת על "בשמים ונר" בעת ברכת הבדלה, תוכל לברך בעת, אשר תשיג בשמים, ובעת אשר תראה בפעם הראשונה אחר השבת "להבה" מפיצה אור (רצ"ה). ולכן כן הוא סדר ההבדלה: א) יין. ב) בשמים. ג) נר. ד) הבדלה. ולפניה תקרא את הכתוב הדר, אשר יפיח בך תקוה טובה ובטחון, לחיים לפני ה' "הנה אל ישועתי" (רצ"ו).

פרק קצג

כאשר החשיך יום השבת אל תאכל שום דבר עד אחר ברכת הבדלה. אם אחרת את ברכת הבדלה במוצאי שבת תוכל להבדיל בתחלת השבוע והוא עד סוף יום השלישי, אז תברך על יין גם ברכת המבדיל, אכל ברכות "נר ובשמים" הנה דרושות להיות רק במוצאי שבת לבד. אסור לעשות שום מלאכה לפני הבדלה, אבל אם אמרת הבדלה ועליך לעשות איזה מלאכה בטרם תוכל לברך על הכוס, אתה רשאי לעשות אותה, אך אם אנוס הנך לעשות איזה מלאכה גם לפני אמירת הבדלה בתפלה, אז עליך למצער לאמר "המבדיל בין קדש לחול" ולהביע בזה בקצרה את תכן ההבדלה (רצ"ט).

פרק קצד

תוספת — מחובת הזכירה של מושג יום השבת בכניסתו ולשמור אותה בצאת השבת תסתעף החובה, לבלי להגביל את פעולת השבת עד מאד, לבלי לצמצמו ביחוד רק במשך זמן היותו לבד, ועליך להמשיך את קדושתו בעד השבוע, ומפני זה נחוץ הוא להגדיל ולהרחיב בפועל את שלטון יום השבת במקצת, יותר מעל זמן הקצוב, אשר לו, ולהוסיף עליו מעט מזמן החול להלוות אל עת כניסתו ואל עת צאתו, לתת בזה לשבת "לוית־חן" בתוספת עת מימי המעשה לפניו ולאחריו, ולהביע אמר בזה: כי לא טוב "היות" השבת לבדו, מבלי התבולל בימי המעשה, לבל יתראה כאלו גם זמנך קצוב ומוגבל הנהו "עת לחיות לפני ה'" ועת "לחיות בעד עצמך", ומפני זה תחלת ימי המעשה שלך וסופם דרושים להיות מרוקמים ברוח יום השבת, עד כי באחרונה תכונן גם את עת עבודתך ברוח השבת וכבודו יהיה חופף עליה; ולמען תעשה תמיד כל מלאכתך רק ברעיון היום הקדוש, אשר יקדישך תמיד לשם פעלך — ההוספה הזאת נקראת בשם "תוספת".

13½ רגעים לפני הלילה, הלא הוא לפני צאת שלשה כוכבים מגדל ממוצע למצער, הוא ספק יום ספק לילה (בין השמשות) וכל מלאכה מפני הספק אסורה, מלבד בדבר מצוה או לתכלית נחוצה ע"י אינו יהודי. לפני ה 13½ רגעים האלה, עליך להוסיף מודאי היום אל כניסת השבת ולעצור את ידך מכל מלאכה בשלמות או חלק מהזמן של 72 רגעים לפני הלילה, והנה ביחוד תיכף אחר אמירת "הברכו" הנה קבלת השבת החלה, ומלאכה אסורה בעת ההיא (רס"א). ואף אם אתה לא התפללת עוד תפלת המעריב ובבית התפלה העדה אמרה "ברכו", או אם אתה התפללת מעריב מקודם לפני תפלת הצבור, אסרת עליך בזה עשית מלאכה (רס"ג). במוצאי שבת יתוסף ג"כ מעט אחרי בוא הלילה (רצ"ג). וברעיון הזה גם במוצאי שבת נדרש לעשות איזה זכר לאריכת יום השבת כמו עריכת השלחן וסעודה ללוות את השבת (ש').

פרק קצה

חיוב הקדוש והבדלה גם חובת "תוספת" התפשט מיום השבת להיות נמשך ומצטרף גם אל יו"ט. א) קדוש של יו"ט — בתפלה (ראה במקומה) ועל הכוס: הלא הוא הרעיון העקרי בזה כמו בעד השבת, להנהיג את דת ומושג היום גם בחיי הבית, במקום ששמה עליך ביחוד להוציא את הרעיון הזה לפועל, לכן תכונת הקדוש זולת נוסח היום, אשר שונה הנהו כפי ערך ומוכן כל מועד בפני עצמו, שוה אל תכונת השבת. בעד הרגלים: בחירת עם ישראל ותעודתו והחגיגה, כפי מעלת כל חג בפני עצמו בנוגע לבריאת גוף

ישראל רוחו והחזקתו מה', גם החלטת הדעת: להוציא לפועל את רעיון ומעלת החג הבא אליך, בחיי עצמותך (אשר בחר). — בשני הלילות הראשונים של כל חג — הלא המה ליל ראשון ושני של פסח, בשני לילות של שבועות, שני לילות הראשונים של סכות ושני לילות שמיני עצרת נוספה עוד ברכת "שהחינו": תודה בעד החסד, כי זכנו ה' להאריך ימים לראות בשמחת החג ולשבוע מטובו ולחוג אותו כמצות ה'. והסדר הוא זה: א) בפה"ג. ב) אשר בחר. ג) שהחינו, ובבקר לאמר מראש את הכתוב מדבר מקור החגים "וידבר" "ובפה"ג" (תע"ג, תרמ"ג, תרס"א).

בעד ר"ה כמו ברגלים, אך להזכיר את מעלת היום "יום תרועה" בחול וזכרון תרועה" בשבת, כמו כן בשני הלילות ברכת "שהחינו" בבקר תחת "וידבר" לאמר את הכתוב מתכונת היום "תקעו" (ת"ר).

בעד יוהכ"פ כמובן אין קדוש על הכוס, רק יברכו ברכת "שהחינו" (תריי"ט). ב) ההבדלה בעד יו"ט בתפלה (ראה במקומה). ועל הכוס הרעיון היסודי כמו בשבת ושוה עם הבדלת השבת זולת בשמים, יען כי המועדים לא יכלכלו בקרבם את מקור הברכה של שבת לקדושה ונתינת כח החיים בעד כל איש פרטי רק בעד אופנים מיוחדים הנוגעים להחיים וביחוד לחיי הלאום, גם ברכת "הנר" איננה בהבדלת יו"ט ג"כ מטעם הזה, בעוד, כפי המבאר למעלה, היא רק קבועה בעד הבדלת שבת, שכל המלאכות אסורות בו אבל לא ביו"ט, רק ביוהכ"פ יש גם ברכת "הנר", ומפני שגם בו כל המלאכות אסורות, אבל לא ברעיון הנר בהבדלת שבת, לאות הכנעת האדם למשול בתבל תחת שלטון ה', רק להבדיל ולדעת, כי מעתה החלה עת העבודה, אשר "האש" היא אות לפעולת כל מעשה. מזה יצא לנו, כי את הנר בעד הבדלת יוהכ"פ נדרש לקחת את אשר היה נמצא גם מקודם יוהכ"פ ואשר לא השתמשו בו למלאכות אסורות, אבל לא את "האש" שהוציאו מחדש. — "בשמים" גם כן אין בהבדלת יוהכ"פ, יען כי הוא איננו בא כמו יום השבת להחזקת כח החיים, רק ביחוד בעד "הטהרה".

במוצאי יו"ט הנכנס אל אחד מימי החול או אל חול המועד סדר ההבדלה א) בפה"ג. ב) הבדלה. — למוצאי יוהכ"פ א) בפה"ג. ב) נר. ג) הבדלה (תצ"א, תרכ"ד). אם מוצאי יו"ט הוא יוצא ונכנס אל התחלת "השבת" לא תאמר שום הבדלה. אם מוצאי שבת נכנס ביו"ט ההבדלה היא "בין קדש לקדש" בקדוש בתכן "ותודיענו" בתפלה — והסדר הוא א) יין. ב) קדוש. ג) נר. ד) הבדלה. ה) שהחינו. "בשמים" לא נדרש, יען כי היו"ט הוא ג"כ תומך וסועד לרעיון יום השבת (תע"ג, תצ"א). אם חל יו"ט ביום השבת, אז הקדוש מתאחד משתי חתכונות יחד א) ויכלו. ב) בפה"ג. נ) אשר בחר וזכרון יום השבת נכלל

בו. בבקר א) ושמרו. ב) וידבר או "תקעו". ג) בפה"ג. — הבדלה כמו בשבת (תע"ג). תוספת בעד יו"ט דרושה להיות גם כן בכניסתו ובצאתו להוסיף עליהם מימי המעשה כמו בשבת. בעד יוהכ"פ כמו כן תוספת בעד אסור מלאכה ואסור הנאה.

פרק קצו

כמו שתקיים את שמירת רעיון השבת בצאתו ע"י אמר ומעשה, הבדלה ותוספת, כן עליך לקיים ולקבל את מושג השבת בספירת ימי השבוע, לפי מכסת הימים אשר יתרחקו מיום השבת, עד כי יתראה פעלו והדרו של יום השבת על כל הימים, בהיותו הוא להם הנושא והיסוד, ומדרגותיו הלא הנה: ששת ימי השבוע: "אחד בשבת" "שני בשבת" וכן הלאה.

פרק קצז

ו: פסח.

ויאמר משה אל העם: זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים. כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש. ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג להי': מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך (שמות י"ג ג').

והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג להי' לדרתיכם חקת עולם תחגהו: שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם, כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן עד יום השבעי וגו': שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם, כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל מחמצת לא תאכלו, בכל מושבתיכם תאכלו מצות (שמות יב יד — כ).

שמור את חדש האביב ועשית פסח להי' אלהיך, כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה: וזבחת פסח להי' אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם: לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים (דברים טז א').

ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם (שמות יב לט).

אסור אכילה, הנאה, מציאה ומצות שביתה על חמץ.

כל עיקר מעשה ה' ונפלאותיו בגאולת ישראל והתגלותו לחלץ את עמו ביציאת מצרים, וכל הקורות והמוצאות את עם ישראל מעת היותו לגוי, עם זו יצר־אל בבריאה־שניה ובמאמרו "יהי"! התיצב במערכת תולדות בני אדם, עם כל פרשת הענין הנעלה הזה ואת אשר ייסד עוז ואת אשר יורה דעה לדור ולדורות ולכל האותות והמופתים, הכל כאשר לכל תלוי בזה, אם ככה נהיה הדבר באמת, אם תאמין באמונה שלמה, כי אמנם התגלות ה' ושכינת עזו, הנה שעמדו לאבותינו בצאת ישראל ממצרים — או כל הספור והקורות האלה המה גם כן מעשה ככל המעשים בספרי תולדות בני אדם ומקרה אחד הוא ככל המקרים, אשר בנגלה הנך רואה לפניך מעשה אנוש ותחבולותיו ורק תצרף להם את המחשבה, כי אמנם ההשגחה הכללית צופיה על קורות דברי הימים ורק שלטון ה' הכללי יתיחס גם על גוי ואדם יחד, והשקפה כזאת תהיה השקפתך גם על דבר יציאת עם ישראל ממצרים — והנה אם נקבע בלבך באמונה אמן, כי אמנם האופן הראשון הוא אמת ויציב, אז מעשה הגאולה בעצמו הנהו ערובה נעלה ונאמנה בעד ה' וממשלתו ומציאותו בחיי העמים, בעד הופעת כבודו והתגלותו והשגחתו הפרטית בתולדות בני אדם, אז אשריך ישראל, כי גדלת ורוממת, נעלית ונשאת עם כל עצמותך, אשר כמעט כלא נחשבה, גם בהיותך המעט מכל העמים, רפה וחסר־כל עד עדן ועדנין, זאת תהלתך במנת גורלך, להיות "קנין ה'", אף קרוא הנך אל תעודה רמה ומאד נעלה, תעודה רוחנית, אשר תעצור כח להתגבר על כל מצוקי התבל ואילי הארץ — הנך אז עם "ישראל" — אבל אם כזאת וכזאת נהיה רק באופן השני, אז יחסר לך הכל כאשר לכל — ואתה ישראל, לך לך והתאבל על החלום אשר חלמת, ושא קינה על אסונך ושברך הגדול בים זה אלפי שנים.

פרק קצח

כי אמנם ככה היה כאופן הראשון, כי אמנם בני ישראל, ניניו, נכדיו וצאצאיו עד סוף כל הדורות יחובבו וילבבו תמיד מחדש, יוקירו יעריצו ויקדישו את נפלאות ה' האותות והמופתים, אשר עשה לעמו בהוציאו אותם מארץ מצרים — מבלי לחשוב תועה חלילה, לדמות, כי רוח חדש עבר על אבותיך, אשר מאות בשנים עבדו בפרך, להתקומם חלוצי צבא נגד מעניהם ולוחציהם וללחום עמהם מלחמת אנשים, גם צלחה להם להתגבר

עליהם במלחמה וימציאו לעצמם את החופש והדרור בגבורת ימינם ונצחונם ביד רמה על אדוניהם העריצים — רק ידעת היום והשבות אל לבבך, כי בדבר ה' לבדו נגדעו בריחי מצרים, והנכנעים והנחלשים ע"י שפלות העבדות, אשר אבדו בה את כחם ואינם וכמעט לא נותרה בהם כל נשמה מקוצר רוח ומעבדה קשה, בדבר ה' שבו לתחיה במעשה נסים ונפלאות קבלו את החופש והדרור, בדבר ה' נגאלו, וינטלם וינשאם ויתן להם תורת חיים וארץ חמדה, ובזה הראם לדעת, כי חלק ה' עמו, ולא לבד כי לה' הוא ככל האנשים במציאות האדם, כי גם קדש ישראל לה' במציאות עם, אשר בריאה ברא ה' אותו להיות אפשר להתקים ככל התפתחות העתים והזמנים — לכן התורה אומרת: "זכור את היום אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחוזק יד הוציא ה' — ולא אתה — "אתכם מזה", ה' הוציאך בגלוי שכינתו והשגחתו הפרטית מבית עבדים, לכן עליך להוכיח כל זאת בעדך ובעד אחרים, בעדות ה' נאמנה בחג יום צאתך מארץ מצרים, ע"י אות נאמן: כי לא תאכל בו כל חמץ, כי לא יראה ולא ימצא כל שאור בכל גבולך", וכי עוד לפני החג עשית ההכנה, לקיים את המצוה הזאת לבער ולבטל כל חמץ וכל שאור מביתך ומכל אשר לך.

פרק קצט

לא חמץ היה הלחם, אשר אדוני ישראל העריצים נתנו להם — להעבדים — בעת אשר העבידו אותם בפרך, ולכן הלחם "לא — חמץ" או "מצה", אות הוא בעד עצמו כי הוא לחם עצבים, לחם־עוני ועבדות, ולחם כזה, לחם עוני ועבדות, נדרש היה להיות בידי ישראל לאות ולמופת בשעת הגאולה.

ויהי כאשר קרבה עת יציאת מצרים בצהרים, עוד בעצם יום הארבעה עשר לחדש ניסן, ובני ישראל הלא המה בעצמם לא יכלו לפעול ולעשות מאומה בעד חרותם וגאולתם — המה לא יכלו גם "לעזוב את בתיהם" ואהליהם, רק היו מצוים להתעתד אל הנסיעה הרחוקה, להיות "מתניהם חגורים, נעליהם ברגליהם ומקלותיהם בידיהם" ולחכות רק אל קריאת ה' ודבר קדשו להוציאם לחפשי — ורק ע"י "מסירת נפשם" ועצמותם ביד ה' נהיו מכשרים וראוים לקבל מידו את החופש והדרור, ואת מסירת הנפש הזאת היה עליהם להראות בעליל ע"י "קרבן פסח", אשר את הקרבן הזה נצטוו לאכול "על מצות (לחם־עוני ועבדות) ומרורים".

עליהם היה בשעה הנעלה והדגולה; שעת הצלתם וגאולתם, לידע ולהודיע, כי המה בעצמם לא פעלו מאומה עבור חפשם וגאולתם — יען המה בעצמם בה בשעה, שעת

גאולתם, התחשבו, כי הנם עוד עבדים, אוכלי לחם עצבים, לחם עבדות, ויצפו, כי דבר ה' יחלצם מן המצר, ישלח דברו ויושיעם ויוציאם מכור עוני וישיב להם את החופש, אשר שדדו מהם לוחציהם ומעניהם. — וכאשר הגיעה שעת הגאולה — רגע החופש הנה הוא בא, אז לא יצא ישראל ולא הלך לאטו, רק אחזו בני ישראל את דרכם בחפזון, כי גרשו ממצרים ע"י אדוניהם העריצים, אשר יד ה' הכבידה אכפה עליהם ותיסרם קשה, גרשו משם, עד כי לא הספיקו להכין להם לחם חופש, וישאו את הבצק ויאפו אותו לא־חמץ רק "עגות מצות", לכן המצות האלה הן הנה עדות בישראל בעד ניניו ונכדיו לדורי דורות, כי כל ענין "יציאת מצרים" היה רק מעשה ה', מעשה נסים גלויים ולא מעשה ידי אדם, כי אמנם כן העם בעצמו לא קנה לו את החופש ע"י קרב ולחם, כי יציאתו וגאולתו לא היה בידו בשום אופן וענין, עד כי גם לא יכלו להכין למו לחם וצדה לדרכם הרחוקה, לא הצטידו, גם לא יכלו להצטיד.

פרק ר

בכל שנה ושנה כאשר תופיע תקופת העת ועדות בישראל ע"ד יציאת מצרים, גאולתו והצלתו, כל בני ישראל לא יאכלו ולא יטעמו "חמץ", ובביתם ובגבולם כל חמץ וכל שאור לא יראה ולא ימצא, אף יבערו אותה בעצם ידם משעת תחלת הגאולה ביום הארבעה עשר בצהרים עד סוף יום האחרון של פסח, אשר בו היתה "השלמת הגאולה" אצל הים סוף, זכרון ואות היא לדור ולדורי דורות: כי אבותינו לא עשו מאומה בדבר הצלתם וחופשם, כי חלילה לנו לחזות בכל הקורות האלה שום מה ממעשה בני אדם, רק כל עצם הגאולה והתשועה ועמה כל מעלת תעודת ישראל שלנו, כל אלה מיד ה' לנו מתנת ה' היא לעם סגולתו. — לכן מי מבני או בנות ישראל האוכל חמץ בימי "חג המצות", הוא יביע אמר בזה: כי הוא כופר בעיקר, אשר עליו אדני כל תקומת עמו ומעוז צור ישועתו הטבעו, כופר הוא, כי עם ישראל גם בנוגע ללאומתו הנהו בריאה ברא אותו ה' לכבודו, כי ישראל הוא קנין ה', וכי עליו להיות בנפש חפצה "עבד ה'" — לכן האוכל חמץ בפסח נפשו נכרתה מקהל עדת ישראל.

פרק רא

על שלש אלה עלינו להשקיף בדבר אסור חמץ בימים האלה: א) אסור הנאה. ב) אסור קנין. ג) מצות בעור. — א) אסור הנאה — חמץ בפסח אסור לא רק לאכול בלבד, כי גם אסור להנות ממנו, והוא: לא לבד כי לא אוכל להכניס בגופי אכל ומשקה של חמץ,

כי גם אסור עלי להביאו ביחס אמצעי אלי, לידי תשמיש ותועלת שלי, ואף גם לקבל תודה בעד מתנת חמץ, כמו כן תערובות חמץ אסור (ראה פרטי הדינים א"ח תמ"ז). כל הכלים אשר בלעו אל תוכם חמץ נוכל להשתמש בהם בפסח רק אחרי אשר הוסר מהם כל שמץ חומר חמץ, מבלי ישאר מאומה בבליעתו, ואיך להתנהג בזה ראה א"ח תנ"א, תנ"ב. מחצות היום של הארבעה עשר בניסן, חמץ אסור בהנאה ולשום תועלת תשמיש, והעת היא מתחלת 7/12 מהיום, אך מטעם "סיג" אסור אכילה ושתיה גם מתחלת 5/12 מהיום; אבל אסור תועלת והנאה יחל רק מתחלת 6/12 מהיום, ועד השעה ההיא מותר עוד למכור לאינו יהודי (תמ"ג). חמץ שהיה ברשות ישראל ועבר עליו הפסח אסור בהנאה (תמ"ח).

פרק רב

ב) אסור קנין — חמץ או תערובות חמץ וגם שאור אסור עליך להחזיקם ברשותך, ואף מחוץ לביתך מתפשט אסור החזקת חמץ, הלא הוא, אם הוא קנינך או אחריות הקנין עליך ובכלל לבלי תבוא ביחס כזה, אשר החזקת החמץ תוכל להביא לך איזה תועלת, למשל, לבלי לקבל אותו בפקדון של אחריית וכדומה, וביחס קנין זולתך ראה ת"מ, תמ"א. חמשה מיני דגן המה הם לבדם, אשר אם ירטבו במים יבאו להיות חמץ ואסורים, הלא המה: חטים, שעורים, כוסמין (דינקעל), שבולת שועל (האפער), ושיפון (ראגגען). כל מיני תבואה ופרי אחרים לא שייך בהם חמץ; בכל זאת המנהג של האחרונים הביא לצרף גם איזה מיני תבואה אחרים לאסרם באכילה מטעם, לבלי יבאו להתחלף עם המינים הנזכרים, כמו ארז ומיני קטנית, וכן נוהגים במחוזות שלנו, אבל להחזיקם ברשותנו מותר (תנ"ג, ת"ס, תס"ה, תס"ז).

פרק רג

מצות בעור — בשני אופנים נוכל למלאות את חובת בעור חמץ לפני כניסת חג הפסח, כפי מצות התורה, א) אם להבדל ממנו לבל יוסיף להיות עוד "שלי", וזה יכול להיות רק בהסרת זכות הקנין שלי — בטול. — ב) או בכלל לשלול את מציאותו ולאבדו כלה ע"י "האש", או באיזה אופן בעור אחר, ומטעמים האלה שני האופנים ערוכים ומקשרים יחד, עד כי שביתת החמץ תעשה ע"י שלש אלה: א) בדיקה — דרישה וחפוש. אם נמצא חמץ בכל חוג קניני ורשותי, בכל מקום שאוכל לשער, כי יוכל להמצא שמה. ב) בעור — אבדן וכליה של החמץ הנמצא. ג) בטול — שדוד זכות הקנין שלי מעל החמץ, אשר

לא מצאתיו או לא בערתיו. — חצות יום הארבעה עשר בניסן בהתחלת חצי השני מהיום הוא הגבול, אשר מאז והלאה חדל החמץ להיות קניני וברשותי, כמו שנאמר: ולא תקריב על חמץ (הנמצא אתך) דם זבחי (הפסח), וקרבן פסח נשחט בחלק 7/12 מיום הארבעה עשר בניסן, זה הוא גבול התורה — ומטעם "סיג" הקדימו להתוות את הגבול עם חלק שנים עשר מקודם ביום ההוא, הלא הוא בהתחלת 6/12 מיום י"ד בניסן.

פרק רד

א) בדיקה — אור לארבעה עשר בניסן אתה בודק את החמץ בכל מקום, ברשותך, בקנינך, במקומות, אשר כפי הרגיל הכניסו שמה חמץ, עליך לחפש ולבדוק היטב, ללקט את החמץ הנמצא ולהפקירו ולשמור אותו עד הבקר. מאכלי חמץ הדרושים לאכילה בערב ובבקר ממחרת היום, עליך להניח במקום אחד ולשמור אותו לבל יעבירוהו משם. ביום מקודם לפני הבדיקה החדרים וכל המקומות דרושים להיות מנוקים ומופנים מחמץ. הבדיקה צריכה להיות לאור נר של שעוה יחידי (תל"ד עד תל"ט).

ב) בטול — תיכף אחרי הבדיקה אמור: כל חמירא כו' דלא כו' ליבטל ולהוי כעפרא דארעא.— בבקר לפני החלק 6/12 מיום הי"ד אחרי הבעור ישובו לאמר את מאמר הבטול עוד הפעם על החמץ הנראה והבלתי נראה שבערו ושלא בערו (תל"ד).

ג) בעור — בעור החמץ הנמצא, כפי הרגיל, דרוש להיות ע"י האש בסוף החלק 5/12 מהיום הי"ד, ואם נשרף לאחר החלק 6/12 מהיום אז גחלי שרפת החמץ אסורים לשום תשמיש. — (תמ"ה) — מי אשר שכח לבדוק את החמץ באור לי"ד יוכל למלאות זאת בכל עת, אשר יזכור גם אחר חג הפסח לבל יאכל חמץ אשר התקיים במשך חג הפסח בתור קנין ישראל (תל"ה, תל"ו) — אם יום הי"ד חל להיות בשבת, אז יקדימו לעשות את הבדיקה, הבטול והבעור ביום הי"ג שוה כמו בי"ד, ובעד יום השבת בערב ובבקר ישאירו רק אכל שתי סעודות, ואת אשר ישאר בבקר מהסעודות לתת מתנה לאינו יהודי, ובאופן אם יוציא את החמץ מחוץ לרשות וקנין היהודי. כל שיורי החמץ להוציא מחוג ביתך ורשותך ולאמר את הבטול כנהוג (תמ"ד). בטול מועיל רק לפני זמן האסור ואח"כ דרוש להיות רק "בעור". איך לעשות עם החמץ אשר ימצא במשך חג הפסח ראה א"ח תמ"ו, וכל הדינים השייכים לזה עליך לראות בא"ח מסימן תל"א עד תס"ז —

כאשר תרחיק בימי חג הפסח כל חמץ ובל שאור מכל חוג עצמותך, רשותך, הנאתך, תועלתך וקנינך, ובעצמך בידך ובדבורך תבער אחריו ותבטלהו מחוג רשותך וקנינך, אל תעשה כל אלה בתור "מצות אנשים מלומדה" לבד, רק בדעת ובשום שכל ובהבנת

רעיון מצות ה' הזאת. בכל חלק מפתותי החמץ אשר תבער אחריו, בההרחקה אשר תתרחק מהחמץ תכלית הרחוק, תכיר לדעת, כי עליך להסיר ממך כל גבה לב, גאה וגאון הנוגע למנת גורל ישראל, התבונן היטב על תעודת ישראל בקוראי שמו ותעודתו הנעלה בשלמות, ולשנן בלבך כי לאום ישראל בעצמו הנהו בריאה ברא ה', כי גאולתו וחופשו לא השיג בכחו ועוצם ידו, רק ה' בכבודו ובעצמו הוציאו ממצרים, וישראל לא פעל מאומה בעד הצלתו, ה' לבדו הוציאו מכור עוני ומבית עבדים, למען יהיה גם לך ה' לאלקים, ואתה תהיה עבדו הנאמן, ובי עליך בענוה ובתקוה לשאת ולסבול את מנת גורל עמך ישראל, גם לקבל הכל באהבה ולמלאות אחרי חובותיך לשמור את מצות ה' ולקיים כל דברי אלהי ישראל, אשר צוה לעמו, העם בחר לו לנחלה.

פרק רה

ז: מצות אכילת מצה.

ושמרתם את המצות, בי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, ושמרתם את היום הזה לדרתיכם, חקת עולם: בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת (שמות י"ב י"ז).

כי אמנם תדע ותכיר אל נכון את מעלת גאולת ישראל ממצרים ועל ידה מציאות הלאום, עם זו יצר ה' לתעודתו הרוממה, וכי תחזיק בתור דבר אמת לאמתה, כי ענין יציאת מצרים הנהו מעשה ה', רק מעשה נסים לבד, ותרחיק ממך כל רעיון שוא ותפל, כל גובה וגאון לחשוב תועה, כי אבותיך בגבורת ימינם פעלו אף מה בגלל חפשם והצלתם, את כל אלה הראית לדעת ע"י קיום מצות בעור חמץ; אבל למען תכונן ותיסד עז את הזכרון הזה בעצם תומו ושלימותו ע"י "מסירת נפשך" בשמחה רבה אל פנת יקרת "הזכר ליציאת מצרים", להוכח בפועל, כי תקריב גם את עצמך בשמחה וצהלה בגלל "שם ישראל" הנקרא עליך, את זאת תביע אמר ע"י "אכילת מצה" בליל הראשון (אצלנו בשני הלילות) של חג הפסח. "באכילת מצה" הנך מעיד עליך, כי משתתף הנך בשמחה במנת גורל עמך, ונאמן אתה בבריתו בכל המוצאות אותו להיות תעודתו תעודתך, ובאשר ילך ישראל בארחות חייו עלי אדמות, תלך גם אתה; הנך נלוה עמו תמיד בהליכות עולמו ביחס תולדות בני אדם, אשר לא אחת בתקופות "חיי ישראל" והזמנים, ה' אלהיו רבות פעמים הראהו קשה ומוסר שדי היה עמו, והנך מחליט בדעתך, לבל יצרו צעדיך ולבל יפול לבבך במנת גורלך וגורלו. — אף תחוש בנפשך הדרת וחרדת קדש, גילה ברעדה,

עת תחתום את שלחנך הערוך באכילת "האפיקומן", למען תהיה מצות "אכילת המצה" בסעודת שלחנך הערוך בליל חג הפסח תחלה וסוף.

פרק רו

זמן אסור אכילת חמץ יארך שמונת ימי חג המצות, וחובת אכילת מצה לשם מצוה מוגבלה רק עבור שני לילות חג המצות הראשונים (תמ"ה). באכילת מצה משעור גדל כזית מלאת את חובת מצה לשם מצוה (שם). המצה, אשר עליך למלאות בה את חובתך, דרושה להיות ממיני תבואות כאלה, אשר אם הוכשרו לידי חמוץ אסורים המה לך מפני "החמץ", ואשר רק ע"י מפעלך והשגחתך הפרעת אותם מחמוץ ושמרת אותם להיות לחמך מהם "מצה", הוא המה: חטים, שעורים, כוסמין (דינקעל), שבולת שועל (האפער), ושיפון (ראגגען); אך לפי הרגיל יקחו ויאפו מצות מחטים, והחטים דרושים להיות שמורים לתכלית מצה, אם באפשרי עוד מתחלת עת הקציר (מצה שמורה) ולמצער מעת הטחינה (תמ"ג), גם לא מסובין אשר נפרדו מהקמח (תמ"ד). לישת המצה וכל שאר הדברים הנחוצים להכנתה דרושים להיות ולהעשות ע"י ישראל, אשר ידע להכין אותה לתכלית מצה, לכן לא יעשו ויכינו מצות ע"י אינם יהודים, ע"י קטנים ומשוללי הדעת, או חרשים ואלמים (חרש, שוטה וקטן) (ת"ס). המצות נעשות מקמח ומים, ובעת אכילה לשם חובה להיות זהיר לבלי להסיר ולהפיג ממנה את טעם מצה, לכן עליה להיות בלתי מבושלה, ורק בעד חולים לעת הצורך נוכל לרכך במים פושרין (תס"א), ולמען יאכלו את "המצה" בליל פסח הראשון לשם מצותה בתאוה ולא על השובע, לכן אסרו חז"ל לאכול מצה כל יום הארבעה עשר, רק מצה מבושלה או כתותה יוכלו לאכול בחצי הראשון של יום הי"ד, ואחר חצי היום נוכל להשקיט את הרעבון רק בתבשילים אחרים. קטנים אשר לא ידעו עוד רעיון החג יוכלו לאכול מצה בערב פסח (תע"א). גדל כזית הוא פחות מעט מחצי ביצה (תפ"ו). המצה תאכל לפני חצי הלילה אשר לפי "הסיג" מוגבל הוא בו גם הזמן של אכילת קרבן פסח (תע"ז). ע"ד הכנת המצות והרחקת החמוץ וכל הנוגע לעשית המצות ראה בא"ח תנ"ד, תס"ז, תע"א, תע"ז, תפ"ב, תפ"ה, תפ"ו — אחרי אכילת "אפיקומן" לא יאכלו מאומה (תע"ח). אחרי אכילת המצה תבוא בעדנו "אכילת מרור" כאשר נצטוו אבותינו לאכול הפסח "על מצות ומרורים" על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים (תע"ג).

פרק רז

ח: הגדה.

ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם: והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת: והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל (שמות י"ב כ"ד).

זכור את היום הזה, אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ וגו': מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג ג').

והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר: מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים (שמות י"ג י"ד).

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים, אשר צוה ה' אלהינו אתכם: ואמרת לבנך: עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה: ויתן ה' אותת ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: ואותנו הוציא משם, למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ, אשר נשבע לאבתינו: ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה: וצדקה תהיה לנו, כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו (דברים ו' כ').

לא רק בציורי המצות ואותיותיהם אותות בלבד, כמו "חמץ ומצה" יצאת ידי חובתך להוכיח, מה עצמו ורמו מעשי הגאולה של יציאת מצרים ולחוות דעה על דבר פרשת גדולתם, לקבוע אותם בלבך ולהיות יסוד מוסד לחייך בתור איש ישראל, כי גם בדבורך ומוצא שפתיך תשמור, לחדש בכל שנה ושנה בבוא חג המצות, לספר באמר ובדברים כל הכתוב לחיי האומה הישראלית ביציאת מצרים, זכרון הוא לגלוי שכינת כבוד ה' ובנין הלאום, לדבר בם ולספר, את אשר עולל ה' במצרים ומה פעל אל לעמו, ולשנן לבניך, לבני ביתך ומשפחתך וביחוד לבניך הקטנים את מעשה ה' ביציאת מצרים ליסוד מוסד להכרת ה' ומעשיו וחסדיו ורוממות גדולתו, וכי מי כעם ישראל, אשר לו אלהים קרובים אליו.

פרק רח

בכל דבר ידרוש ה' ממך תמיד בתור אב ישראל, אב לבנים, כי תשנן לבניך וצאצאי מעיך, אשר חנן אותך בעודם באבם, מה ה' שואל ממך ומזרעך; בשחר טל ילדותם תקרבם אל ה' ותפיח בלבם התשוקה, להיות קשורים ואחוזים, חבוקים ודבוקים בחיי ישראל ומנת גורלו; אבל את ערב היום ההוא, אשר אתה בעצמך תחוג בו את יום הולדת עם ישראל, את הבריאה אשר ברא ה' את עם הפלאות בקרב תולדות בני אדם, תחלת תעודתך, תעודת איש ישראל, את הערב ההוא יעד ה' לקדש את זרעך, להכניס את בניך הקטנים בברית עמך, את לדיך הקטנים, אשר על קרבתם אל אלקים או חללם את שמו חלילה, נוסד נצח־ישראל ועתידות עמנו בעתיד לבוא. בילדיך אלה תוכל להשקות את "מטע לשם", אשר נטע ה' לחיי עולם ע"י "יציאת מצרים" למען יגדלו וישוו פרי קדש הלולים בעת תחלק לך ולהם את פרוסות הלחם עוני, את המצות, לאות ברית, כי תתקשר אל תעודת עמך "ומסירת הנפש" של ישראל אל אלקי אבותיו ותורתו, אז אל תמעיט בדברים היוצאים מלב טהור, דבר אליהם, אל בניך, יוצאי חלציך, והשמיע להם את מעלת התעודה הנעלה להיות אב לבני ישראל ובנים למקום בני אל חי — למדם את רעיון הלחם עוני, הכירם לדעת את רוח חג הפסח העולה היא למעלה, הבינם את מעלת מעשי ה' ונפלאותיו במצרים ושם ישראל, אשר נחלו למו עת הוציאם מאפלה לאורה, מעבדות לחרות.

פרק רט

הביטה וראה! רוח התורה איננה נוחה בשום אופן אם תכשיר ותחנך את בניך להיות בני ישראל רק ע"י "ההרגל" בלבד, לעשות ולקיים את מצות ה' ע"י "ההרגל" מבלי תקח עמך דברים, מבלי תתאמץ מראש ללמדם בינה, לדעת ולהבין את תכן מעלתן וחין ערכן, לבל תנחיל לבניך רק את "חיי איש ישראל החיצוניים" לבד, מבלי דעת והכר את הרוח הפנימי היצוק בהם, כי באופן הראשון מלאת את תעודתך בתור אב ישראל רק במחצה — בהרגילך ובחנכך את בניך לשמור ולעשות את הכתוב בתורת ה' רק כפי דברי הנביא: "ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה" — דע לך את רוח התורה וחוסן תפארתה, ומרוחך זה תאציל על בניך, לדעת ולהבין את המעשה אשר יעשו.

שים לבך והתבונן, כי חכמינו ז"ל, אשר השכילו תמיד ליסד עז כל דבר לאשורו, המה יסדו למענך ולמען צאצאיך גם בגלל התעודה הזאת, את סדר לילות חג הפסח, הסדר הנעלה, אשר יתקיים אצל עם ה' זה אלפי שנים מבלי כל רפיון, המה סדרו לך להביע

אמר "את זכר יציאת מצרים" בחוג בני ביתך ומשפחתך; חכמינו ז"ל הושיטו בידך את "ההגדה של פסח" להיות לך למורה דרך, איך למלאות את המצוה הזאת כדת היום בליל שמורים, להיות אב לבנים יודיע את גבורת ה' — העושה בעד עמו נפלאות גדולות לבדו.

פרק רי

אכילת קרבן פסח בזמן שבית המקדש היה קים, ואכילת מצה הנשארת לנו עתה בחוג ביתנו, המה המרכז שעליו יסוב תכן פרשת גדולת החג ועמו "ההגדה". — לכן נחל בקדוש ובמאמר "כהא לחמא עניא", אמרי אמת בחין ערך מעלת "המצה"; אחרי כן נספר מעלת החג, בהיותו חג הגאולה והתמורה (עבדים היינו), וברעיון "המצה", להיות לתעודה בעד כל אחד מבני ישראל, נינו ונכדו לדור ולדורות — ולחובה, לקיים ולקבל ולתת לחיים תוצאות "זכר מעשי ה'" ומעלת החג באמר ודברים (אפילו) — יציאת מצרים: יסוד החיים הפועלים (הימים) משגב לעתות בצרה (לילות) גם בעד השלמות של לעתיד לבוא (ימות המשיח) — את אשר נחל ביציאת מצרים, הלא הוא להשפיע ולהאציל מרוחנו — רוח איש ישראל — על בני הנעורים, את זאת נשלים ע"י "החנוך" לנטוע בקרב בנינו את האמתיות הרמות ולחבב אותן בלבם (ברוך המקום), ולפי כל התכונות של הבנים ומעלות רוחם השונות (ארבעת בנים) א) תבונה, אשר כבר יש בה יסוד מוסד מיראת ה' (ה' אלקינו) הכרת תעודת החיים, אשר רק דבר ה' יוכל לבאר ולגלות את מצפוניה (עדות וכו'), ואשר נתנה היא לנו להנחילה מאב לבן (אתכם), ורק דרושה ידיעה מעולה והבנת החוק דבר אל נכון (ואף אתה אמור לו) = חכם;
ב) תכונה אחרת, אשר כל היסוד והעיקר חסר ממנה, אם בעל התכונה כופר בעיקר, לא יאבה לדעת צורך תעודת החיים ומלואה (מה־לכם), ובבן כזה השפעת רוח ישראל הוא דבר שאי אפשר, לכן גם ההוראה ולמוד התורה ללא־הועיל = רשע;
ג) אבל תמיד עלינו לשים לב לבלי להנחיל את חוק התורה והמצוה להיות "מצות אנשים מלומדה" בלבד, רק בבן כזה, אשר התעורר בקרבו שאלת הדת ורצונו להכיר ולדעת (מה זאת?) עליך להשלים חפצו ורצונו = תם;
ד) ובבן כזה אשר חפץ כזה נרדם בקרבו, עליך לעורר ולהקיץ אותו מתרדמת רפיונו = שאינו יודע לשאול. — למען־דעת, כי לא לבד חופש הגוף, כי גם וביחוד התרוממות הרוח, להוציאו מיון מצולת תעתועיו, היא פנת יקרת מצרים ותעודתה, בגלל התעודה הזאת כל עצם דבר הבחירה של עם הסגולה, לזאת כל "החנוך" ע"י הצרות, אשר סבלו אבותינו עד היותם לראשי האומה ומשפחת יעקב עד אשר הוכשרה להיות עם (מתחלה,

ארמי, וירד, וירעו, ונצעק, ויוציאנו), עד אשר באחרונה באה שעת הכשר, אשר בה ה', האל היחיד ומיוחד, בורא שמים וארץ וכל צבאם וכל הכחות בשמים ובארץ, בבריאה ובהתפתחות האדם, הואיל להופיע ולהגלות ולעשות מעשה בראשית בבריאת האומה ע"י אותות ומופתים גדולים ונוראים (ועברתי, ביד חזקה, חמשים ומאתים מכות) — ולכן עם ישראל, עם הנבחר מכלם ויותר מכלם קרוא ומחויב הנהו להיות נושא רצון ה', להיות לו לעבד, יען וביען, כי כל הנעשה אתו מעשי ה' המה לתועלתו ולתעודתו (כמה מעלות), ומפני זה העבודה הזאת לא תוכל להיות עבודה היצוגית לבדה; וכמו באכילת קרבן פסח, כן באכילת מצה ומרור, עוד לא תוכל לצאת ידי חובתך במלואה, אם לא תלבב ולא תחבב את כל זאת בדבור ומוצא שפתיך, להודיע פשר דבר האמתיות ברוח נכון בקרבך על ידי הציורים והמושגים הפנימיים אשר יאצרו בקרבם (רבן גמליאל, פסח, מצה, מרור) באכילה: התקשרות עצמותך אל תכן הענין, אשר יביעו לנו כל אלה (בכל דור ודור); לכן מטעם התעודה הרמה הזאת החובה והמצוה עלינו להלל־יה ולזמר משכיל את גדולתו וממשלתו ע"י מעשיו הנגלים אלינו בהמון נפלאותיו ובהתפעלות הנפש, עלינו לשיר את השירים הדגולים והנעלים התחלות והתשבחות, "הללויה"! (הלל, הודו, נשמת, ישתבח), גם הפיוטים הקבועים לסדר היום לאמרם בליל שמורים זה.

פרק ריא

הלל — אחרי אשר בהלל ותודה שפכנו רוחנו גם ספרנו את עצם דבר יציאת מצרים, מעשה ה' ונפלאותיו אשר עשה, נעשה באמצע הפסק ע"י אכילת מצה ושלחן ערוך (לפנים ע"י קרבן פסח וחגיגה, אשר השארנו לנו לזכרון ע"י חתיכת הבשר הנקובה בשם "זרוע" גם "הביצה", אשר זאת האחרונה היא זכר לאבלות ונחם גם יחד, בהיות התמורה וההתחלפות בכל הדברים הארציים חוזרת חלילה, ועגול הביצה הוא ציור "צרת הרבים חצי נחמה"); כמו כן המרור אשר נדרש היה אז לצרפהו לאכילת קרבן פסח, נשאר גם הוא לנו לצרף אוהו לאכילת "המצה", לזכור על ידו, כי מררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

פרק ריב

כמו בכל דבר ישועה ורחמים, עת נבוא להודות יה על חסדו, חכמינו ז"ל בחכמה רבה סדרו, כי נברך על הכוס ישועות חסד ה' עמנו, כמו כן סדרו ותקנו בזכרון הנעלה הזה, הזכרון הראש והראשון מחסדי ה' יסוד מוסד למפעלות ה', אשר עשה לעמו בכל

העתים ובכל הזמנים, כי נברך את גאולת ישראל על הכוס, ויען כי בענין הרם והנעלה הזה היו ארבעה פנים להתגלות ה' בפועל בעד עמו ישראל: א) מהעני והלחץ תוצאות ="והוצאתי". — ב) ההצלה ממצב העבדות = "והצלתי". — ג) גאולת ה', עת אזלת יד ואין עזרתה מבלעדי ה' = "וגאלתי" ד) ובאחרונה בחירת ה' ולקיחת עמו לתכלית הלאום מאד נעלה = "ולקחתי".— האופן האחד והגי' נוגעים להגוף וליחוסי הגוף, ב' וד' נוגעים אל הרוח ותעודת הרוח, א' וב' המה פדות והצלה, ג' וד' שלמות הקדושה, א' וב' מסירים את הרע, וג' וד' יתנו את "הטוב', א' וב' מצילים את הגוף ואת הרוח, ג' וד' נותנים להגוף והרוח את תעודתם, כל אלה נקרא מפרש בכתובים (שמות ו' ו'—ז'), המה יכוננו את מעלת עם ישראל על ידי "יציאת מצרים", לכן למען הוקיר את "ארבעת הפנים" האלה סדרו חכמינו ז"ל בעד כל אחד כוס מיוחד (ארבע כוסות), עד כי בשתית כל כוס יין מלא, עליך לאשר ולקיים את רעיון כל דבר בשלמות, לעלה ולקלס, לפאר ולרומם את חסדי ה' לעם סגולתו.

פרק ריג

למען תוסיף להטות את לב הילדים הקטנים, כי יבינו לדעת ולהבין ביותר בערב הזה, לכן סדרו עוד דברים שונים בליל שמורים כמו כרפס וכדומה. חרוסת היא רק להפיג את מרירת המרור לבל יזיק לבריאות, מי־מלח שייך אל אכילת "כרפס".

סדר ליל חג הפסח בביתך הוא זה:

א) קדוש עם אכילת כרפס ושבירת המצה האמצעית לאפיקומן.

ב) הגדה עם החצי הראשון מהלל, המזמורים להלל יה בגלל חסד "יציאת מצרים".

ג) אכילת מצה ומרור, עם ארוחת השלחן ערוך, אשר חתימת האכילה דרושה להיות עוד הפעם ע"י כזית מצה הנקובה בשם "אפיקומן".

ד) הלל עם ברכת השיר והפיוטים הקבועים למושג ורעיון החג.

בעד הארבע מחלקות ומערכות האלה מיועדים המה הד' כוסות.

כל אכילה והנאה ושתיה לשם אות בפסח בלילות הראשונים מהחג, ד' כוסות, ומצה, דרושים להיות "בהסבה" על צד שמאל, להראות בזה סימן החופש והחרות, אשר הנחיל ה' לעמו בצאתו ממצרים, ושאר הדינים השייכים להסדר ראה א"ח תע"ב עד תפ"ו.

פרק ריד

ט: ספירה.

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה: עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם וגו' (ויקרא כג, טו). שבעה שבעת תספר לך, מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות: ועשית חג שבעות לה' אלהיך מסת וגו' (דברים טז ט').

כסדר ההוא, אשר בו תחל למנות ולספור את ימי השבוע אחר השבת, הלא הוא יום א' יום ב' יום ג' בשבת והלאה, למען תביע אמר בזה, כי הקדושה, אשר הנחלת לך ביום השבת, תבוא לידי שלמות רק בחיי השבוע, והשבת בעצמו יקבל אז ערכו עליו על ידי שפע קדושתו כבודו ותפארתו עליהם (ראה פרק א'), כמו כן תחל עם היום השני של חג הפסח, הלא הוא עם היום הט"ז בניסן לספור את הימים: יום א' יום ב' יום ג' "בעומר". ממחרת יום הראשון מחג הפסח, ובכל פעם תצרף את הימים לעשות מהם שבוע ותשוה לנגדך את ימי השבוע של פסח כיום השבת (בעוד ערך חג הפסח לישראל דומה הוא ליום השבת בעד כלל האנושית), עד אשר תספור שבע שבתות — פסח תמימות כאלה, והיום אחר "השבת־פסח" השביעי (האחרון) תחוג את "חג השבועות", להביע בזה אמר, כי תחזיק ותקבע בלבך בחיי הלאום את האמתיות האלה: כי הפסח ימצא את השלמות שלו רק "בחג השבועות", הלא הוא כי "החופש" ועמו כל שפע הברכה, אשר יכלכל בתוכו גם אחוזת הנחלה בארץ אבותינו, יקבל רק אז את ערכו עליו, גם תכן פעולתו ומעלתו, רק ע"י "חוק ותורה", כי אמנם ישראל יצא לחפשי ממצרים מעבדות לחרות, למען היות עבד ה', עבד תורתו הקדושה; הן ביום שידובר בפעם הראשונה אדות החופש הזה אמר ה' למשה, כי התכלית הרוחנית היא דרושה לצאת להם מחופש הגוף: וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (שמות ג', י"ב), ומדברינו הלאה בנקל יבין כל אחד מדוע הספירה נקשרה אל "הבאת העומר".

בליל שני של פסח אחר תפלת ערבית תחל לספור ספירת העומר, וכל תקופת עת של שבעה ימים תצרף לשבוע, עד יום המ"ט שתשלים לספור שבעה שבועות וביום החמשים תחוג את "חג השבועות", ועליך לספור הימים עם השבועות, למשל: ביום השמיני עליך לספור "שהם שבוע אחד ויום אחד בעומר" וכן הלאה. ספירת העומר מונים בתחלת הלילה (ראה א"ח תפ"ט).

פרק רטו

בתקופת העת של ימי הספירה, הימים, אשר בהם נבוא לרומם את כבוד התורה ולהעריך אותה גבוהה ונשאה אד, כל עוד נקרב יותר ויותר אל חג זמן מתן תורתנו, בעת ההיא מתו תלמידי רבי עקיבא כפי הנזכר במסכת יבמות (ס"ב, ע"ב), מפני כי לא חלקו כבוד איש לרעהו, או כפי המסופר בב"ר ס"א, יען כי הביטו בעין קנאה אחד על השני, על אשר לא התגדרו באהבת התורה ולא כבדו אותה בנושאיה. העת ההיא היתה עת חרבן תלמידי חכמים ומפלת מחזיקי התורה, עד אשר אסף רבי עקיבא עוד הפעם תחת דגלו תלמידים חדשים וירבץ תורה ברבים ויבצר מחדש את עמודי התורה ע"י נושאיה, והנה מעת ההיא אלף שנים עברו חלפו, ובימי הספירה אלה, בין פסח לעצרת, ביחוד בארץ אשכנז, בני ובנות ישראל הראו לדעת, כי יודעים המה להוקיר את חין ערך התורה, חיי רוחם, בימי הספירה, ימי ההכנה אל חג זמן מתן תורתנו, הראו בפועל את מעלת אהבתם את ה' בכל לבבם ובכל נפשם, כי אז אלפי רבבות ישראל בזקניהם ובנעוריהם קדשו את שם ה', והקריבו את חייהם בגלל דת קדשם, יען כי בעיניהם כל קניני התבל גם חייהם כאפס וכאין נחשבו, אם יאלצו להפר את ברית התורה ולהנזר לבושת להמיר את דתם; המה באמץ לבב קדשו את שם ה' אלהי ישראל ופשטו את צוארם תחת המאכלת וחרבות אנשי הדמים, תועי הרוח, אשר הניפו חרב פיפיות בידם בימי מסעי הצלב, לתת חתיתם ראשונה על עם ה'. ויתקוממו נגדם ויאלצו אותם לכחש בה' ובתורתו, והמה, בני ישראל, בני אל חי, בנפש חפצה ובשמחה קדשו את שם אלהי ישראל, ויהיו זבחי רצון שופכי דם אדם בשם האהבה, אשר התאמרו, כי בגלל אמונתם זך וישר פעלם, לבוא בדמים לפרוש ממשלתה על גוי ואדם יחד, המה טבחו לא חמלו את אחינו הנקיים במושבותיהם אלה, ויכינו מטבח לקהלות קדושות בישראל ותרב בבת יהודה תאניה ואניה (גזרת תתנ"ו, ובמספר שנות האזרחים שנת 1096.)

מטעם המאורעות השתים האלה זמן הספירה נחשב הוא בישראל לזכרון אבל כללי ומוסר שדי, למען ידעו ויכירו בני ישראל נושאי דגל התורה, איך להוקיר ולכבד את הטוב הנעלה שהמה נושאיו, לשמוח ברבות מספר נושאי דגל התורה, להתימר בכבודם, לאהוב אותם ולכבדם, ולבלי השתמש "בתגא", לרדוף אחר הכבוד בגלל מעלת הלמוד ולהחזיק טובה לעצמם ולהקל בכבוד זולתם, גם להזכיר לכל בן ובת ישראל, כי בימים ההם מתו אבותינו, מות גבורים, מות ישרים, בקדשם את שם ה' אלהי ישראל ותורתו בגלוי ויהיו מופת לרבים למסירת נפש וקדוש ה', למען יהיה גם לדורי דורות קנין התורה

הטוב הנעלה מכל טובות החיים, לשאת את דגלו באמת ואמונה ולהדבק בה' ותורתו, אשר למענה הקריבו אבותינו את חייהם וימותו על קדוש שמו.
מטעם האבלות הכללית בימי הספירה לא יעשו חגי נשואין, ובנוגע אל סימני האבלות החיצונים (ראה פרק כ"ג). באסור תספורת ראה א"ח תצ"ג.

פרק רטז

י: סכה.

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה' וגו': וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו: בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דרתיכם, כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים, אני ה' אלהיכם (ויקרא כג לד. מא — מג).
בחג הסכות, מקרא קדש, זכר להחזקת גוף ישראל ע"י ה', בחג האסיף, אשר אז נשלם כמעט קציר השנה עם תבואות זרעך, ופרי הקציר והבציר מלאו אסמך, גרנך ויקבך, ויש לך די והותר לכלכלת ביתך וכל אשר לך; אתה תראה ונהרת, כי ברכת הקיץ ומשמני ארץ בשפע רב ערוכים וצבורים לפניך ולא תדע גם עצב ודאגה, כמו בימי הקיץ, אשר אז נשאת תמיד עיניך השמימה להריק לך את ברכת הגשם והמטר בעתם, גם חרדת לרגעים, פן בהעצר השמים ולא יהיה מטר וחרבה האדמה ולא תוסיף עוד תת את יבולה, או שדפון או ירקון יהיה, וארבה או צלצל ישחיתו את תבואת השדה, בעוד הדאגה הזאת הן עברה ממך, רק כל טובך לפניך ויש לך די והותר בעד העתיד; אתה הנך שלו ושקט, שמח ובטוח, כי לא תדע כל מחסור בחורף הבא ואכלת ושבעת רוב דגן ותירוש.
או אם קציר השנה הביא לך תבואת שדך באיפת רזון זעומה, יגעת לריק בחריש ובקציר, הארץ לא נתנה יבולה, השמים לא הרעיפו ברכה, העץ לא נשא פרי וקטפת מלילות כמלקט בעמק רפאים, אין חציר לבהמה והעלה נבל, ואתה תביט צר מעון, כי מארת ה' שלחה בפרי אדמתך, ואתה אשתך ובניך תאנחו בשברון מתנים על "העתיד הנורא" הנצב לנגדכם; אימת החורף תבעתכם, בדעתכם מראש, כי במסכנות תאכלו לחם, או אתה ובני ביתך תסבלו גם חרפת רעב ותאמר נואש. — אז צא מביתך לקיים את מצות הסכה, הבה, עזוב איש ישראל, עזוב את דירתך ואת גגך האיתן והחזק הפרוש עליה וצא לך לשבת בסכות אהל. אשר קש וחשש מכסהו, וזכור, כי ה' אלקיך הושיב ארבעים שנה במדבר את אבותיך בסכות ויכלכלם וינטלם וינשאם ויחזק את קיומם שמה, והבינה

היטב, כי אחרי הוציא ה' מארץ מצרים את עמו, פרש עליהם את סכת השגחתו המחזקת ושכינת כבודו סככה עליהם.

פרק ריז

למען דעת: אם עשיר הנך, איש ישראל, כי לא העשר, לא הרכוש, לא מקנה וקנין ואחוזת נחלה, לא מעשה אנוש ותחבולותיו, אשר עליהם יתגאה האדם, לא המה יבטיחו ויחזיקו את החיים, רק ה', הוא לבדו המכלכל חיים ומחזיק את קיומם; ה' אשר יחזיק במעוזו גם את היושבים "באהל וסכה", אם רק אלה יבטחו בה' ובחסדו — זכר נא כי כל עשרך, גדלך, שפע הטוב וכל אוצרותיך מיד ה' המה לך, גם יהיו ויתקימו בידך רק במשך העת והזמן, אשר ברצון ה' יהיה להפקידם ולהחזיקם ברשותך. תזכור, כי חליפות וצבא למנת גורל האדם החיצונה ואין כל בטחון למצבה, כי יהיה איתן, וכי אבותיך, אבות הנכד העשיר, הלא ישבו לפנים ארבעים שנה במדבר בסכות, ולא חסר להם מאומה — תשיב אל לבך, כי לא תוכל בשום אופן לבטוח בעשרך, בהיותו מבטח בוגד, אם העשר יסיר את לבך מאחרי ה', אך החסות בצל השגחת ה' נאמנה מאד, וכי רק אז נכון בטוח הנך גם אם תגור בסכות עשבים, כי יהיה איתן מצבך, כאלו ישבת תחת מחסה גג אבנים — הסכה תאלפך דעת, לגמור אמר ולהסיר ממך את הרחבת החיים עד למותר ולמנוע מלפנק את נפשך ונפשות ב"ב ללא הועיל, לחפש את נפשך מחבלי שוא, חבלי העשר ותענוגות החיים, ולהשליך יהבך על ה', אחרי ה' תלך ולו גם יוליכך במדבר ובתהו לא דרך — ובאחרונה תתבונן היטב, כי גם בשבתך בביתך המלא כל טוב ותכונה רבה, לא תוכל להשען על ביתך ועשרך הרב, כי מבלעדי ה' אין כל מבטח עז, רק בטח בה', אשר ישקיף עליך תמיד, ומבטו הלא יחדור גם מבעד גג האבנים, הפרוש על ביתך מכון לשבתך, ודע, כי כל שפע הטוב, אשר לך הוא חסד ה' לבדו, לא רק בתחלת מעשיך, עת רכשת לך בית והון, כי גם וביחוד כל משך הזמן, אשר הנהו בידך; ה' הוא המחזיק והמקים את "שלך ברשותך" לבל יאבדו באפס תקוה. צא בסכה ולמד, לבל תביט על חסן ויקר, עשר וגדולה, ותבטח רק בה', אשר הוא לבדו המכלכל חיים בחסד ומחזיק בידך את מתנות החיים.

פרק ריח

ואם עני אתה, איש ישראל, אם ככה אתה דל, עד כי תאמר נואש — הן נפשך יבשה אין כל ואין עזרה בצר, צא לך לשבת תחת סכת קש וחשש, עזוב את גגך, אשר יחסה אותך

ויסתירך למצער מפני הרוח והקור, מזרם וממטר, הכניע עצמך בנפש חפצה והתרושש עוד יותר, וזכור: כי בסכות הושיב ה' את אבותיך במדבר ויחזק שמה את קיומם ויכלכלם וינטלם וינשאם, ודע, כי ה' אשר זה יותר משלשת אלפים שנה, היה זן ומפרנס את אבותינו בסכות כאלה במדבר, עודנו חי וקים, הנהו גם עתה ה' אלהיך, וקרן אור מברק נוגה הכוכבים, אשר תחדור במכסה סכתך, תאלפך דעת, כי כמו חיל צבא השמים אין מספרי למו, ובכל זאת איש לא נעדר מתחת עין השגחת ה', כמו כן ישקיף ה' גם עליך תמיד, הוא ירא ויביט על עניך ודלותך, ישקיף על דמעותיך ויודע הוא את לבך הנשבר בקרבך, הוא ישמע את אנחותיך, יכיר וידע את דאגותיך ולא נכחד ממנו מחסורך וענות נפשך, גם לא יעזבך בצר לך, כאשר לא עזב את אבותיך במדבר — אתה תאמר נואש, על כי דל חלקך בחיים, יעז כי "עני אתה" וחסר הקנינים האלה, אשר עליהם יבנו ויכוננו אנשים את חייהם ותקומתם בתבל — אמנם כן — זכר נא, כי אבותיך, "אוכלי מך במדבר, למדו בשבתם באהלי סכותיהם, כי "לא על הלחם" — הלא הוא על המזון, אשר יכין אותו האדם בתחבולותיו — יחיה האדם, רק על כל מוצא פי ה' יחיה — האם אתה לא תחפוץ לקבוע בלבך כמוהם את הלמוד הנעלה הזה במסע מדבר חייך?! לך לך אל הסכה עני ואומלל!! צא ולמד להיות חזק ואמיץ, שמח וטוב לב גם בעוני וצרה, קוה לה' והוא יושיע לך, הוא יאיר פניו אליך ויחלצך מן המצר, בטח בה', אשר יכלכל גם חיי היושבים בסכות, ובמדבר וישימון ינהלם על מבוע מים.

פרק ריט

אמנם כן, מה הוא הדבר, אשר הוא בראש וראשון יסיר לבנו מאחרי ה', מה הוא הדבר, אשר בגללו נעדה גאה וגאון, או היטב יחרה לנו אם נעדר הנהו מאתנו, עד כי נאמר נואש, עד כי הדאגה על אדותיו תמלא את כל חדרי לבנו, עד אפס מקום עוד לדאגה הנאמנה בעד עצמנו ורוחנו? הדבר הזה, הוא הדמיון כוזב, אשר יסית אותנו להיות חבוקים ודבוקים אל "הקנין והרכוש" ולתת להם כבוד אלהים — הדמיון התועה ומתעה, אשר בכחו יבנה לו כל אחד מאתנו את "מגדל בבל", ויאמין, כי רק תחת המחסה, אשר עשה לו במעשה אנוש ותחבולותיו הנהו בטוח, שלו ושאנן מפחד רעה. — הבה איש ישראל! הרחק ממך את הדמיון הכוזב הזה, הסירה מלבך, ע"י רעיון הסכה וישיבתה, את האורב הזה בחדרי לבך, למען תחפש אותך הסכה מחבלי אלהיות הקנין ומעשי ידי אדם ותחבולותיו, אשר נקשרת במו, אף תורה אותך. להשליט עליך את השגחת ה' לבדה

בכל חייך ובכל אשר לך והיה אמונת עתיך חוסן — הסכה תלמדנו לבטוח ולהאמין בה', רק בה' לבדו! — "אמונה".

פרק רכ

אבל לא רק אתה לבדך במנת גורל עצמותך ובתור איש פרטי לבד תלך לשבת בסכה, לרכוש לך "אמונה" בעד חייך הפרטיים — כי גם בתור בן ישראל ונאמן בברית מנת גורל עמך, עליך לבוא בסכה לקנות לך על ידה אמונה שלמה. — אמנם עם ישראל, כאשר חי עוד על אדמת ה' ומאושר היה בקשר הלאומי, להיות גוי אחד על אחוזת נחלתו לו ברעיון הסכה הלך אז לקיים את המצוה הזאת בחג האסיף, כי עתה לא היו מספר עריו מספר אלהיו! כי אז לא השמיע הנביא את קולו! "עוד הפעם במדבר"!— אבל אתה עתה שה פזורה ישראל, גוי ממושך ומורט, מפוזר ומפרד עוד הפעם במדבר גלותך, בוא נא אל הסכה וזכר נא גם הכר לדעת, כי ה', אשר החזיק את אבותיך במסעם הראשון במדבר וציה. — ה' עמך ומחזיק בידך גם עתה ובכל עת תמיד במדבר תלאובות, במסע גלותך — שור נא לפנים וראה בשנות מאות, אשר בהן עמך, עם ישראל, ראה רעה רבה, מנוד ראש היה בלאומים, לעג השאננים ובוז לגאיונים, עולמו חשך בעדו ממעוף צוקה וליל עפתה — האם לא הלך עמו "עמוד הענן", עמוד ההשגחה העליונה, ככרוב הסוכך, להיות לו למחסה עז, להצילו מכל רעה, גם לא נתן למוט רגלו — האם לא נסע עמו אז "עמוד האש", להאיר לו את הדרך המלאה חתחתים לבל יצרו צעדיו ולבל יכשל בלכתו בעברי פי פחת?!!. האם לא ה',אלהי ישראל, היה צלו על יד ימינו, עזרו ומגנו,נצורו ומפלטו של העם הקטן והדל, העשוק והרצוץ כל הימים, עם רפה כח ואין אונים וחסר כל ממעשה אנוש ותחבולותיו, לכלכל את חיי נצח־ישראל, אם לא ה' הוא זה, אשר החזיק את קיומו במדבר גלותו הנורא לבל יתם לגוע? — ואם כן עתה, כאשר הגיע התור, אשר יאבה ה' לנסותך, לדעת, אם אתה ישראל, אשר אמנם בעתות הצרות והרדיפות נשארת באמנה לה' אלהיך, אם ככה תוכל לעמוד גם בנסיון — להיות אמונת עתיך חוסן גם בימי אשר כבוד וגדולה — עת החל ה' לשפוך רוח נדיבה, חנינה וחמלה בלב עמי תבל ונסיכי ארץ — עד כי החלו מעט להתיר אגדות מוטה ולהסיר מעט מעט את הכבלים, אשר המה בעצמם שמו מועקה במתני אנשים נקיים, על לא חמס בכפם — המה בעצמם החלו לרפא את השברים ולחבוש את הפצעים, אשר המה בידם הכאיבו להם, כאשר התעום רעיון רוח ודמיו כוזב — ואם יוסיפו לתקן את אשר העוו, והנה אתה ישראל! אם דורך דור נולד, אם בניך וצאצאי מעיך יביטו יראו בחסד לאומים, כאלו הוא זה הצלת

ישראל, כאלו פריקת העול הכבד נחשבה לגאולה שלמה, כי למען השיג את החופש והדרור ומשפט אדם, להיות לאל ידם מבל מפריע לכונן את בנין עולמם ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, ידמו, כי להם הצדקה להקריב גם את עצמותם, בחשבם כי זאת המנוחה וזאת המטרה לכל תעודת ישראל — כאלו עם ישראל, אשר נלקח מקרב גוים ולאומים רבים, להיות הליכות עולם לו בדרכו הנפלאה בתולדות בני אדם, לו לבדו, יוכל גם הוא בעת שישלוט רוח הזמן על האדם, לכבד את "הקנין והרכוש", לסכן בעבור זה את נפשו עוד הפעם, למען יכחד מן הארץ ובעמים יתבולל, עד כי לא ישאר זכר למו; חלילה לך מרשע־כסל כזה; חדל לך ממחשבות פגולים כאלה, בא נא אל הסכה, אתה נער ישראל, בן עם עולם! לך לך מנגד לתעתועי זמנך אלה, הסירה מלבך את הדמיון הכוזב, לחשוב, כאלו גם ישראל יוכל לבנות את אשרו ובנין חייו ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, להיות לו לאלהים חיים — הדבק בה בכל לבבך ובכל נפשך, שמור מצותיו וחיה, ותפקחנה עיניך לראות נכחה, כי בשפל גג סכתך גבוה ונשא אתה מאד, כי ה', הוא, אשר ישאך גם בנסיון כזה כעל כנפי נשרים, להתרומם ממעל לשפלות הרוח והזמן, גם תוכל לעמוד בו, ורגליך לא תמעדנה בדרך החיים.

פרק רכא

עלם בן ישראל! בא אל הסכה גם בתור אזרח האנושית, והיה באחרית הימים, כן יחזו לנו נביאינו וחכמינו ז"ל — באחרית הימים, כאשר האנושית תעלה אבר, בלמדה לדעת מדברי ימיה וקורות הדורות את ההכרה הנאמנה, כי "הבל" הוא, את אשר יזמו לעשות וזאת החלם לבנות "במגדל בבל", הלא הוא ליסד עז את חיי התבל רק על "קנין ורכוש התבל" מבלעדי ה' — אז גם "האנושית" תבוא אל הסכה, אל סכת השלום הכללי — אז אגודת — אחים תקשר את האנושית הכללית — כאחים גם יחד יבואו להחסות תחת ממשלת ה' אחד. הסכה תסיר מעל האנושית את כבלי וחבלי שאול, אשר צעדיה תמכו אותו, עת שלט הדמיון התועה ומתעה לכבד כבני אלים את "הקנין והרכוש", האנושית תתרומם, תפנה אל על, ואז יקבל אותה ה' תחת סכת שלומו, אשר יפרוש אז על כל משפחות האדמה, והאל היחיד ומיוחד יהיה אז בעד כלל האנושית "ה' אחד ושמו אחד".

פרק רכב

לכן על הסכה לתאר ולצייר לנו "מחסה" מכלי כל מעשה אנוש ותחבולותיו, אף תבוא להחסות בה, לא רק עד ארגיעה, כי גם לשבת בה. המושגים השנים: דבר שלילת

תחבולות מעשי ידי אדם ומחסה לא כביר וכל התנאים הדרושים לחסות כזאת (דירת עראי) גם כניסתך בה לשם ישיבה והתמהמהות (כעין תדורו), המה שני היסודות, אשר עליהם הטבעו בנין הסכה וחובת הישיבה בה.

א) בנין הסכה — בכל בנין הנועד להיות למעון לאדם דרושים להיות הדברים האלה: א) המחסה ע"י הגג. ב) תשמיש המחסה בזה, כי נעשה ומוגבל לרשות היחיד, הלא הוא מצד אחד: שטח המקום והשעור, ומצד השני מחיצת הגבול ע"י הדפנות; בגג הסכה (סכך) עלינו להתבונן ציור אפיסת תחבולות בני אדם, מחסה של מקרה. ובשעור ודפנות — קיום התשמיש, תמידות ההצטרכות.

א)סכך — על פי תכונתו, תכונת מקרה ואפיסת תחבולה — לכן יוקח לו רק ממערכת הצמחים, אשר נכרו, כי צמחים המה, רק אם לא שלח בהם יד אדם להכשירם ולשנותם בתחבולותיו, הלא הוא לבל יהיה מאלה המיועדים לשמוש האדם, או בלשון חכמים: "לבל יהיה מוכשר לקבל טומאה" (מוכשר לקבל טומאה הוא הדבר אשר כבר בא ביחס שלטון עצמות האדם), לכן הסכך לא נעשה מעור, ממתכת ומיני אדמה, אף הבלתי מעובדים, יען כי לא צמחים המה. פשתן מנופץ פסול, יען כי לא נכר עוד, גם לא מפרות או חומרי הצמחים, אשר הכשירו והזמינו אותם לכלים, יען כי מוכשרים המה לקבל טומאה, אף לא יסככו בדבר המחובר עוד אל הקרקע, או אשר יחברוהו אליו, בעוד הוא שייך אל הקרקע ובלתי לקוח ממנו (א"ח תרכ"ט); הסכך לא יהיה גבוה מקרקע הסכה למעלה מעשרים אמה (תקל"ג). — כמו כן מטעם דרבנן: לבלי לסכך בנסרים, לבלי לפרוש סדין תחת הסכך, גם בתוך ארבעה טפחים להסכך, אם לא נכר כי נתלה הנהו, לא בעבור הסכך; לא יסככו בחבילות גם לא בצמחים מעלים ריח רע ועלים הנושרים מהסכך. תערובות הראו ושאינו ראוי לסכוך דרוש להיות הראוי יותר מהמחצת (תרכ"ט). הסכך דרוש להיות עב עד כי מקומות הצל יהיו מרובים ממקומות האור (צלתה מרובה מחמתה), ובכל זאת נדרש להיות הסכוך לא מעובה למאד, רק באופן, כי יוכלו להראות מבעדו הכוכבים הגדולים. אם הסכך ככה עב עד כי לא יחדרו בו גשמים איננו כשר (תרל"א). עלים היבשים בנקל במשך שבעת ימי החג בלתי נחשבים לסכך רק לאויר (תרכ"ט); מובן מאליו כי שטח הסכך דרוש להיות במדת שטח הכשר לסכה, הלא הוא: לא פחות משבעה טפחים מרובעים. באיזה תנאים יפריע או לא יפסול חלק הסכך הפסול את יתר חלקי הסכך הכשרים, מה נחשב ומה לא נחשב אל סכה, גם בנוגע ליחס האויר וכדומה ראה א"ח תרל"ב.

ב)דפנות — ושעור שטח המקום המכלכלים בקרבם את תכונת התמידות — הן רעיון מצות הסכה איננו מצומצם לקנות הידיעה, כי במקרה ועל עת קצרה תוכל להסיר ממך את החשיבות הנפרזה נגד מעשה אנוש ותחבולותיו ע"י ישיבתך בסכה, כי גם ולו יהי, אם תגור באהל כזה לעולמים, ותהיה חסר כל מחסה הנעשה בתחבולות בני אדם, כי גם אז תוכל למצוא מחסה עז בה' וע"י ה', לכן דפנות הסכה דרושים להיות גבוהים לא פחות מעשרה טפחים (תרל"ג). ארך ורוחב הסכה למצער שבעה טפחים מרובעים (תרל"ד). חומר הדפנות יוכל להיות מכל דבר, רק מדבר המתקים שבעה ימים. לסכה דרושים להיות ד' דפנות שלמים, ואם אי אפשר הוא, ראה בסימן תר"ל. הדפנות דרושים להיות חזקים נגד רוח מצויה (שם). את הדפנות יבנו טרם יסככו למעלה את הסכך.

ג)בכלל: הסבה אם גם לא נבנתה לתכלית סכה כשרה, אם רק עשיתה היתה "למחסה" (תרל"ה), אך אם נבנתה לפני שלשים יום, יחדשו דבר מה בסכך לתכלית מצוה ולמצער טפח מרובע אחד או דבר מה על כל ארך הסבה. אם סככו אותה לשם סכה כשרה, כשרה היא גם בלי התחדשות, ואם גם נעשתה לפני שנה אחת מקודם (תרל"ו); מי אשר לא עשה ככה לפני החג יוכל לבנות אותה בחול המועד וגם ביום האחרון (תרל"ג). ברגע הסכוך הסכך נדרש להיות כשר (תרכ"ו). הסכה וכל אשר בה, גם העשוי בה לנוי והדר, יען כי נעשו לשם מצוה, יכלכלו בקרבם תכונת קדושה, עד כי לא נוכל ככל משך ימי החג להשתמש בשום דבר מהם לתכלית אחרת, אך אלה הדברים התלוים על הדפנות לעדי, מפני יראת הנזק, נוכל לטלטלם ולהסירם משם, גם העשבים אשר השתמשו בהם לסכך בל ישתמשו בהם אחרי החג לשמוש נמבזה. — (תרל"ח).

פרק רכג

ב) חובת הישיבה — יסוד מוסד לה גם כן התמידות. הסכה יעודה למשך ימי החג לא רק להתמהמה שמה במקרה רק עליך לחשוב במשך שבתך בה בכל שנה, כי היא בית זבול לך, מכון לשבתך דירה קבועה, לכן כל עסקיך הנהוגים והרגילים ולא לבד המקריים תעשה בה: אכילה, שתיה, שנה, שיחה ולמוד אם באפשרי (בעד תפלה עליך לבחור את המקום המסוגל ביותר להשתפכות הנפש), והוכיח לדעת בזה, כי שבתך בסכה היא בנפש חפצה ובשמחה, יען כי לא זאת היא מעלת הבטחון הגבוה לבד "לבלי התיאש" רק מדרגת הבטחון הגבוה מעל גבוה הלא היא, כי הבטחון הזה יביא בלבך שמחה וצהלה וחדות הנפש, אשר גם צרות החיים לא יעוממו ולא יחלישו אותן. הבטחון אשר ישא ויסבול את החיים עם כל מתנותיהם, בעתים לרעה ועתים לטובה, לכן עליך לפאר

וליפות את הסכה בכל דבר, אשר תפאר ותיפה בו את חדר משכיתך, למען דעת ולמען תזכור בכל עת שבתך בה את מובן הסכה וערכה הנאמן עליה, לחזק ולאמץ את בטחונך בה', למען תסיר ממך כל רעיון שוא ותפל, אשר יחלל את כבוד איש המעלה, תראה בזה, כי תבטל מלבך מחשבת פגול ודמיון כוזב מאלהיות "הקנין והרכוש", לבל יחללו את יפעת קדושתו. בישיבת הסכה עליך להראות בעליל, כי לבך טוב עליך, והנך שבע רצון מכל התבל כלה, כי שמח ועלז הנך על ה' ועל עצמותך, על הליכות עולמך וחייך, אז הנך עולה אל מרום הפסגה של התרוממות הנפש, להיות מלא רוח הרעיון היחידי "ה' ותעודתך" — את כל זאת תחוש בנפשך ותקנה לך את השלמות הדרושה, אם תקיים את הסכה כהלכתה ולא רק בתור מצות אנשים מלמדה, כי תגיע אז עד התכלית הנעלה, אשר פי ה' יקבנה: למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים — אני ה' — בכל עת ובכל זמן ה' אלהיכם!!.

הנאה מקרית (אכילת עראי) הלא הוא כביצה פת או תבשיל מחמשת מיני דגן, פרות, יין ומים, אם לא קבע עליהם להיות כסעודה, מותר לאכול מחוץ לסכה. פת משעור יותר מכביצה או משקים ותבשיל מחמשת המינים, אם קבע עליהם לסעודה, מחויב לאכול בסכה, והחרד לדבר ה' ומבין לאשורו את רעיון הסכה לא יהנה אף משתית מים חוץ לסכה (תרל"ט). חולים או גם מצטערים, אשר ישיבת הסכה קשה להם, או קרו במשך החג מקרים כאלה, אשר יסבבו אי־אפשרית להתמהמה בסכה, מלבד אכילת כזית בלילות הראשונים, פטורים המה ממצות ישיבת הסכה, וסכה כזאת הנעשה בידיעה מראש, כי הישיבה בה תהיה קשה שמה, ואף אם למלאות בה אחת מחובות הסבה, הסכה פסולה (תר"מ). אם ירדו גשמים מרובים או אם הקור גדול מאד או מעצורים אי־נעימים אחרים קרו בסכה, אשר לוא קרה כאלה בביתך, כי אז גם את חדרך עזבת, אז חדלה ובטלה ממך מצות הישיבה בסכה, ואם מפני המפריעים האלה הפסקת בסעודתך ויצאת לאכול בבית, תוכל להשלים בבית את כל הסעודה, אם גם בין כה חדלו המניעות בתוך הסכה; וזאת היא הסבה אשר במקומות הקרים שלנו השנה חוץ לסכה נהגו להתיר — והנה כמו חמץ בפסח, שהוא אסור כל שמונת ימי חג המצות, אבל מצות אכילת מצה וחיובה היא רק בעד שני הלילות הראשונים, כמו כן "ההנאה" חוץ לסכה אסורה כל שמונת ימי חג הסכות, אבל חובת האכילה וההנאה לשם מצוה בסכה הוא רק בעד שני הלילות הראשונים, אשר אז, אם גם ירדו גשמים מרובים, עלינו לאכול בסכה למצער כזית פת ולקדש שמה, להנהיג ולקבל בביתך את קדושת היום (תרל"ט). צער אשר לא יסובב על ידי ישיבת הסכה, או אם לא יתוסף על ידה, לא יפטור את חובת הסכה —

כל אחד מחויב לשבת בסכה בעת ובזמן, אשר מבלעדי הסכה היה יושב בביתו במשך העת ההוא, אבל עוברי אורח, עוזבי הבית, אלה, אשר יסעו ביום פטורים מן הסכה ביום, והנוסעים בלילה פטורים מן הסכה בלילה ומחויבים לקיים מצות סכה במקום, אשר שמה יבואו לנוח מדרכם, אם יוכלו למצוא שמה סכה לשבת בה (תר"מ). האוכל והתמהמה בסכה בעת אשר מפני המפריעים הנזכרים פטור הנהו מהיום מצות הסכה, לא לבד, כי לא יעשה ולא יקיים בזה שום מצוה, כי גם נחשב עוד לעם הארץ ומעשהו אולת וחסרון דעת, בעוד הסבות המפריעות, אשר תחפשנה אותו מישיבת סכה פוטרות אותנו בעבור זאת, בעבור כי על ידן יבטל כל מושג המצוה, וגם הסכה ככל המצות ערכן עליהן, יען כי כזה וכזה צוה ה' לקיים את המצוה כהלכתה (תרל"ט).

פרק רכד

יא: לולב.

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי, באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים. ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים (ויקרא כ"ג ל"ט).

כפי אשר נמסר לנו וכאשר בארו חכמינו ז"ל פרי עץ הדר הוא "האתרוג" וענף עץ עבות הנהו "ההדס", ועליך לקחת, כפי מצות התורה, — לקחת לך — בתור קנין שלך — ביום הראשון בחג הסכות: אתרוג, לולב, הדס וערבה. — ושמחת לפני ה' אלהיך. — האתרוג הוא פרי אשר יתן לאדם: "מזון וריח", לולב — (כפת תמרים) — "מזון" אבל לא "ריח"; "הדס" — "ריח" ולא "מזון"; ערבה לא "ריח" ולא "מזון", רק "עץ" בלבד — והנה הדוגמאות הראשיים מכל דבר, אשר יקבל האדם מהבריאה ואשר יציגו לפנינו ציור ודמות הקנינים, אשר בהם תחנן הטבע את האדם וחי בהם, הלא המה: א) מכל הדברים אשר הטבע בעצמה תתן לאדם את ההנאה, ערוכה בכל בשלימותה מידה, מבלי ידרש עוד שום תקון ושנוי מצד האדם, כמו האויר אשר תשאף באפך, האור המאור לך, היופי והנועם ממראה הבריאה, אשר ישמח לבבך, הריח אשר ישיב נפשך וכדומה, הדוגמא הראשי שלהם, אשר החוש יתרגש ממנו ביותר הוא "הריח". ב) מכל אלה, אשר הטבע תכין מראש את הדבר אל ההנאה, והאדם ע"י כשרון מעשהו בגמר ההכנה יביאו לידי עצם ההנאה בשלימותה, וביחוד כל אלה הדברים המסוגלים למחיה ולכלכלה, הדוגמא שלהם הוא: "המזון". ג) כל דבר, אשר כל עיקר תעודתו עליו

לקבל רק ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, ואשר בו יראה האדם באמת את כחו ועוצם ידו וממשלתו עליו, הלא הוא הדבר, אשר יקבל ממנו האדם את התועלת רק בתחבולות חכמתו, והטבע תתן לו רק את "החומר' לבד, הן המה כל הדברים הדרושים למלבוש, בנץ וכלים מכלים שונים, העשוים רק בידי אדם וכדומה, הדוגמא הראשי שלהם הוא "העץ" ובאופן הזה את הדוגמא הראשון יציג לפנינו "ההדס", את השני — "הלולב" ואת השלישי "הערבה", ואת השנים כאחד: הראשון והשני בשלימותם, ישוה לנגד עינינו "האתרוג"[10]. — הארבעה מינים האלה, בתור דוגמא ציור ודמות כל הדברים האלה, אשר יתן לך ה' על ידי הטבע, קח לך בתור קנין שלך לפני ה', הבינם לדעת והביע אמר, כי ה' הוא הנותן לך כל הקנינים בעד החיים, וכי עליך להחזיק בהם ולהשתמש אתם בהשכל ודעת, אבל רק בתור אמצעי, לחיות עמהם לפני ה', בפניו וכפי רצונו, גם לשמוח על התעודה הזאת לפני ה'.

פרק רכה

אם חובת הסכה בחג הסכות עליה לפעול עלינו, כי נחפש עצמנו מהכבלים אשר רתקנו במו אל "הקנין והרכוש" לבל נחשוב תועה, כי המה יסוד החיים ומעוז התקוה, אם היא תאלף דעה, לקנות לנו, בעת נשלוט על קנין ורכוש "ענוה" ובחסרון קנין, רכוש והון "בטחון", הנה ע"י חובת הלולב (יען כי הלולב גבוה מיתר המינים לכן נקראו הד' מינים על שמו) להביא לנו מתנה עוד גבוה ונשאה מאלה, הלא היא "שמחה" — שמחה לפני ה', על כל הקנינים, אשר חנן אותנו במו.

הסכה תבטל מאתנו את חשיבות הקנין, והלולב יאגדנו עוד הפעם ויקשרנו אל הקנין והרכוש. הסכה תשמרנו מהפרזת החשיבות שלהם, והלולב יורה אותנו להוקיר את חשיבות הקנין וערכו הנאמן עליו. — הסכה תלמדנו להתרומם אל ה' ממעל להקנין — והלולב, אם נפשנו יודעת מאד: מה אנו ומה חיינו, כי אז נוכל להעלות ולרומם גם את הקנין במעלתו לפני ה'. הסכה לא תניח אותנו להשפיל כבודנו עד לעפר, והלולב, לבלי נסתלק ונמשוך ידינו עד למאד מהחיים הארציים. — הסכה תגן בעדנו, לבלי יחלל הקנין את עצמנו וקיומנו, והלולב יורה אותנו, איך לקדש את הקנין, להיות גם הוא קדש לה'. הסכה תאלף אותנו בינה, כי הקנין איננו תכלית חיינו, והלולב — כי נחזיק במעוז הקנין בתור אמצעי אל החיים, לחיות לפני ה' — הוא יתן שמחה בלבנו, שמחת החיים לפני ה', ע"י החיים בפני ה'. — כי אם נשיג ונבין ככה את המושג והרעיון היוצא לנו מכל אלה,

[10] אם נשיג ונבין את כל אלה בכללותם יצא לנו ציור בסדר כזה:

הכל שווה, אם מחונן הנך ברב או במעט מקניני התבל והרכוש, בעוד החשיבות של כל הדברים תערך עפ"י המלואים בנוגע אל תעודת החיים בלבד — אז נפתח לנו מקור ישע של "עבודת ה'" הגבוהה והנשאה ומאד נעלה, הלא הוא "השמחה לפני ה'" — השמחה על הקנינים הרבים או המעטים הנתנים לך, בחשבך אותם בשמחה לאמצעי, אשר יתנו לך היכולת למלאות על ידם רצון ה', שמחה מאד נעלה, לחיות לפני ה', לפני ה' אלהיך, שמחה שהיא נצחת, כמו החיים וה' מקור החיים! —

פרק רכו

ביחס אל הארבעה מינים האלה ואל מושג הרעיון שלהם, עלינו לשים לב ביחוד על אלה: א) הסימנים אשר על ידם המינים האלה, כפי התורה והמצוה, נכרים היטב. ב) כי המינים האלה בתור דוגמאות למתנות ה' בצמחי האדמה יהיו חפשים מכל מגרעת וחסרון. ג) למלאות בהם את המצוה הזאת בכבוד והדר, לשם "עדות" ולהוקיר אותה כפי יכלתך.

א) לולב — עלי הלולב בל יהיו פרודות אחד מהשני. הלולב פסול: אם רוב העלים תלוים למטה, אם מפני קשיותם כעץ בלתי נאגדים עוד אל השדרה, אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, אם נחלקה התיומת, היו עליו אחד אחד מתחלת בריאותו של השדרה, או רק טפח אחד, אם לא היה תיומת או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום, אם לא היה העלים זה על גב זה, רק זה תחת זה, אם ראשו של זה איננו מגיע לצד עיקרו של זה, אם בכלו רק שני עלים ואם גם יכסו את כל השדרה, אם יבשו רוב עליו, או שדרתו, אם נקטמו (אבגעקניקקט) רוב העלים העליונים ואם גם העלה העליון. נסדק הלולב, אם נתרחקו שני סדקיו עד שיראו כשנים, אם יש להלולב כמין קוצים בשדרתו, אם נצמת ונכוץ (איינגעשרומפפט) או שהוא עקום לפניו, וכן אם נעקם לאחד מן הצדדים חוץ מאחוריו, אם כפוף בראשו, כל אלה פוסלים את הלולב, ושאר הדינים הנוגעים לו ראה תמ"ה.

ב) הדס — ההדס פסול: אם נקטם (צערקניקקט) ראשו, באופן אם נוכל להשיג אתרוג אחר, נשרו עליו ואם לא נשארו שלשה עלים בקן אחד, אם ענביו האדומים או השחורים היו מרובים מעליו (ירוקים בלתי פוסלים) אם לא מיעטם, אם יבשו העלים עד כי נפרכים (בראקקעלן) המה, אם אינם עוד ירוקים רק לבנים, ואם לא נשאר מראש כל בד קן אחד ובו ג' עלים לחים, כל אלה פסולים בכל ימי שבעת החג. ההדס צריך להיות אם באפשרי הדס משולש, היינו, כי יצאו מכל קן וקן ג' עלים בשורה אחת בשוה. שלא יהיה האחד

גבוה ואחד נמוך, ולמצער יהיה כזה רוב הענף, אך אם אין באפשרי יוכלו לקחת הדס משני עלים זה ע"ג זה (תרמ"ו).

ג) ערבה — סימן ערבי נחל הוא מין ידוע אשר עלה שלו משוך, פיו חלוק וקנה שלו אדום, אם נמצא הסימן הזה הוא ערבי־נחל, ואם גם לא יעמדו אצל הנהר. ערבה שיבשו או שנשרו רוב עליה או שנקטם ראשה פסולה. — (תרמ"ז).

ד) אתרוג — אתרוג היבש פסול, ושעור היובש כשאינו מוציא שום לחות, אשר נוכל לבדוק על ידי מחט ובו חוט, ואם יש בו לחה יראה בחוט. אתרוג שנקב נקב מפולש כל שהוא מצד זה לצד זה או שנקב רק עד חדרי הזרע והגרעינים, אם חסר דבר מה מהאתרוג, באופן אם יש אתרוג אחר, נקב שאינו מפולש, אבל הוא מגודל איסר, נקב מפולש בכל האופנים פסול. אתרוג שנמוח כל בשרו מבפנים, אם גם חדרי הזרע קימים, באופן אם יש אתרוג אחר, נסדק מראשו, נקלפה הקליפה החיצונה שלו, אם לא נשארה ממנו קליפה כגודל סלע, נטל דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו, חוץ אם לא היו לו פיטמא לעולם, נטל העץ, שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג ונשאר בו גומא, עלתה חזזית (בלאזכען) אם בב' או בג' מקומות, ואם במקום אחד אם על רובו פסול, וחוטמו הוא ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו, מחוטמו והלאה ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא פסול. חזזית (אבעבועות) וכל שנוי מראה בכל שהוא, נפלו עליו מים בהיותו תלוש ונפח או נסרח או כבוש בחומץ או מנומר פסול. אם הוא שחור או לבן במקום אחד פוסל ברובו, בב' או בג' מקומות דינו כחזזית לפסול אפילו במעוטו. אם הוא עגול ככדור, אם גדל בדפוס ומשונה במראהו, אתרוג הירוק ודומה לעשב מבלי מקום צהוב (געלב) בו, אשר יראה מזה, כי ילך להיות נהפך לצהוב, אם הוא פחות מכביצה כל אלה פסולים באתרוג (תרמ"ח).

ה) בכלל: רבים המה מהפסולים הנזכרים, אשר ביום טוב הראשון לבד פסול, אבל בשאר הימים כשרים בלי ברכה, ראה (תרמ"ט). על פי המושג של המצוה הזאת דרושים להיות המינים האלה שלך ולא שאולים, יען כי המה קדושת הקנין של עצמו (תרמ"ט) וביחוד ביום הראשון. שעור הדס וערבה ג' טפחים (12 רוחבי אגודל (דוימען)).שדרו של לולב ד' טפחים (16 רוחבי אגודל), למען יהיה שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח, ואם יש פחות משעור הזה ראה (תר"ן), ולמעלה אין להם שעור. לוקחין לולב אחד, שתי ערבות, ג' הדסים ויאגדם בקשר גמור, כנהוג עם עלי לולב. ההדס יהיה למעלה מהערבה. המנהג לעשותבכלולב ג' קשרים (תרנ"א). הארבעה מינים יכוננו כולם מושג אחד, לכן ישתדלו לכתחלה לבל יחסר אחד מהם, אבל לבל יבטל בשלימות המצוה,

יקח את הנמצא אתו בבלי ברכה, אבל את החסר לבלי למלאות בשום דבר, גם לבלי להוסיף על הד' מינים (שם).

פרק רכז

למלא את חובת הלולב בתור קנין שלך (לכם) יקחו את אגודת, הלולב בימין ואת האתרוג בשמאל, ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה, בתור אות וציור נאמן עבורנו לדעת ולהודיע בזה, כפי אשר נחשוב, כי אלה מיני הפרי והעץ הנם מיד ה' ונתונים המה לנו להיות קניננו, כמו כן נשקיף על הכל, על כל הנמצאים בעולם ה', בידיעה נאמנה, כי המה כלמו קנין ה', וכי הארבעה מינים הללו המה הדוגמאות בעבור הכל, אשר יראה האדם ויקבל מתנות הטבע מבריאת ה', את הלולב ינענע ויפנהו אל ד' רוחות השמים: מזרח, דרום, מערב וצפון, למעלה ולמטה, להביע בזה אמר: "כי הכל כאשר לכל מתנות ה', אשר יתן לנו בברכתנו, ברכת הקיום, הנם מסורים אלינו, לחשוב אותם רק בתור אמצעי, לקדש עצמנו, למלאות על ידם את רצונו בשמחה (תרנ"א), ויען כי קדושת הקנין לחיי עבודת אלקים — מתאמת יחד רק עם העת אשר בה ישלטו החיים הפועלים ועבודת מלאכה, הלא הוא "בעצם היום", לכן נטילת הלולב היא רק ביום ולא בלילה, הזמן: מעת זריחת השמש, וביחוד נענוע הלולב הוא בעת אמירת "ההלל", עת נזמר יה ונודה לה' חסדו, כי הופיע ממרום קדשו בתולדות בני אדם ע"י גלוי שכינתו לעשות גדולות ונפלאות בעד עמו, גוי צדיק שומר אמונים, יען בשיר ובהלל ניסד עז ונכתיר את תעודת ישראל ואת אדון עולם, אשר בחר בנו להיות לו עם סגולה, עם מקדש כל קנין ורכוש לשלוט עליהם כרצון ה', כתורה וכמצוה (תרנ"א). וברעיון כזה, כמו לפנים, עת היה המקדש על מכונו היו מקיפים את "המזבח", כן גם עתה מקיפים אנחנו עם הארבעה מינים האלה את הבימה", אחרי אשר יעמידו עליה ספרי תורות, ההקפה בעגול מסביב איזה דבר, תורה, כי הדבר אשר בפנים העגול הנהו הנקודה, התוך והמרכז, אשר עלינו לסבב ולכונן נגדו תמיד ההשתדלות והפניות, שאנו פונים, ובענין ההקפה סביב "התורה" שהיא מרכז חיינו, נוכיח לדעת בפועל: כי עם כל הקנינים והאמצעים, הנתונים לנו מה', נתאמץ למלאות את דבריה ולהנות מהקנינים שיחנן אותנו בהם בקרב ההוג, אשר תתוה לנו התורה (תר"ס).

כאשר נר ישראל החל להדעך, לא מפני מעוט הקנינים ודלת הרכוש, רק ביחוד מפני הפרזת חשיבות הקנין, אשר בגללה תבוא הגאוה ותמצא לה קן בלב האדם, להתגאה ולבטוח עד למותר על מעשה אנוש ותחבולותיו תקנו חוזי־יה, נביאי ה' הצופים לעמם,

בעד יום האחרון של חג הסכות, אחרי אשר הקיפו שבע פעמים את המזבח או את הבימה, את מנהג "חבטת הערבה", למען נביע אמר בזה בפועל: כי כל בן ישראל יסיר מלבו כל גאוה ובטחון על כחו ועצם ידו לבד, הן "הערבה" היא הדוגמא לצייר את "החומר" (עץ), אשר נקבל אותו מהטבע, חומר לא עובד בו, ואשר בחומר כזה יראה האדם ביותר את כשרונו, מעשה אנוש ותחבולותיו וכח ממשלתו על הנמצאים, בעשותו כלי למעשהו אהל לשבתו, ומעשה חרש וחושב שהמה יביאו את האדם בראש וראשון להתגאות עליהם, לכן תקנו וסדרו, כי ביום השביעי מחג הסכות ישליטו את רעיון הסכה גם בחתימת המצוה של נטילת לולב, הלא היא חבטת הערבה ביום הושענא רבה.

לפי מצות התורה כמו חיוב אכילת מצה, שהוא רק בליל יום הראשון (אצלנו בשני הלילות) כן הוא גם מצות "לולב" חיובו גם כן רק ביום הראשון, ורק בבית המקדש אשר (כמו במעשה הקרבנות, על כל יום ויום מהחג התחדש גם מושג החג) היה אז חיוב מצות "לולב" כל שבעת הימים, אך אחר חרבן הבית הנהיגו חכמינו ז"ל, לזכר המנהג במקדש, את חובת הלולב ג"כ בעד שבעת ימי החג (תרנ"ח), לכן ישנם מהפסולים בד' מינים, אשר הבלתי ראוים ליום הראשון כשרים המה בעד שאר הימים, כמו לולב שאול וכדומה, אך בשאר הדברים הוא בלי שנוי (תרמ"ט). אם יום הראשון של סכות חל להיות ביום השבת אז לא יטלו לולב ביום ההוא (תרנ"ח).

פרק רכח

יב: שופר.

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר, בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון, זכרון תרועה מקרא קדש (ויקרא כ"ג, כ"ג).

ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט, א').

בחדש השביעי, ביום הראשון לחדש, הום, אשר תחל בו ההכנה וההזמנה אל יום הכפורים (ראה פרק ב') הוא יקראנו לעשות "הפסק" בחיינו הנהוגים, הפועלים בעד העתיד, לסוג אחור מהם ולשוב אל קרבנו ולפני ה' — לבחון לפני עין ה' את פעולות חיינו בזמן העבר, לבקר ולבחון את כל דבר, אשר בנינו לנו ולהתבונן אם יחזיק מעמד ומצב — וע"י התשובה ובחינת עצמותנו להתרומם ולכונן עצמנו אל עתיד יותר קדוש וטהור, להיות זך וישר פעלנו — ביום ראש השנה עלינו לתקוע "תרועה"' ולקבוע בלבנו את רעיון היום, זכרון "התרועה".

כפי אשר יורו לנו חכמינו ז"ל ידענו מהכתוב (במדבר ט', י') כי "התרועה" לא יחידה היא בהשמעת קולה, רק מלפניה ומאחריה ילוו אליה עוד שני קולות, בהיותה נוסדה על שלש אלה: "תקיעה, תרועה ותקיעה", הלא הוא: קול הברה פשוטה, שבורה ופשוטה (תוקע ומריע ותוקע), גם מהכתובים הנזכרים יודעים אנחנו את ערך הקולות האלה והוראתם: — בעד הקריאה לתכלית הקבוץ, כי יועדו הרבה אל מקום מיועד, השמיעו קול הברה פשוטה לבדה — תקיעה — למסע המחנות תקעו והריעו: תקיעה, תרועה ותקיעה — קול פשוט, קול שבור ופשוט, ואם כן, הלא נדע מזה כי הקול הפשוט יקרא את המפזרים ומפורדים להתאסף ולהועד אל מקום מיוחד — הקול השבור יזרז, יעורר, גם יפעל לבוא לידי תנועה — אמנם כן, הקול הקורא למסע המחנות בסדר ומשטר הוא א) לפעול על ידי התקיעה — קול פשוט — התאחדות פעולות החושים המתפזרים לעסקים שונים לכוננן אל תכלית הפעולה האחת. ב) התרועה — קול שבור — תרמז על ההתעסקות הקודמת לחדול ממנה ולפסוק אותה. ג) חתימת התקיעה — קול פשוט — תקרא למסע הלאה בנטיה מיועדת.

ביחס הפעולה היוצאת מקולות כאלה על הלב והרוח (נעמיטה), הנה הקול הפשוט יאחד ויקבץ את נטיות ופניות הרוח אל נקודה אחת, קול השבור חודר ובוקע מהנקודה הזאת ומביא לידי התרגשות והתפעלות בלב קרוע ומורתח — חתימת הקול הפשוט יקבץ עוד הפעם את נדחי הלב והרוח ותכונן אותם לעבור ולשאוף אל נטיה ישרה וסלולה.

כאשר נתבונן על ערך הקולות האלה בנוגע אל יחוסם ליום ראש השנה "יום תרועה", נראה כי גם התרועה הזאת תחלתה וסופה "תקיעה" ומסודרת היא בשלשת קלות אלה "תקיעה, תרועה ותקיעה" ומושגם הלא הוא: קול התקיעה יקרא אותך לצאת מחוג החיים השואפים ללכת הלאה והלאה, שבהם כחותיך פזורים ועסוקים במרוצה תמידית ולשוב אל עצמותך ולפנות אותה נוכח ה' — הוא יקראך בפנימיותך להתיצב לפני ה' — תרועה — היא תעוררך עם הרעיון הנעלה, רעיון ה', אשר רכשת לך מחדש בכל חייך הפנימיים והחיצוניים, ברעיוניך מזמן העבר, בכל רגשותיך, דבריך, מעשיך והנאותיך, עם קניניך הנוכחים הפנימיים והחיצוניים, לחדור בכל עצמותך את הרעיון הבוקע עולמות "הי"י, להתעורר, להתפעל, לבקר ולבחון את הכל כאשר לכל, ולדעת, אם יוכל להחזיק מעמד ומצב בפני הרעיון הנשגב הזה. הוא יעורר אותך, ירך את לבך, יביאך לידי התפשטות גשמיותיך מפחד ה' ומהדר גאונו ולראות עצמך כי הנך "בטול הישׁ" — לפני ה'. — אבל התקיעה האחרונה תחזקך, תאמצך ותרוממך עוד הפעם לאזור חיל

ולהתאושש, ועל ידי התפשטות גשמיותך והתרחקותך מזמן העבר, תוכל ביתר שאת לחדש את רוחך, להיות נכון בקרבך ולהתעתד לחיים חדשים בעתיד, חיים ישרים ואשר יחזיקו מעמד ומצב בפני ה'.

פרק רכט

כפי מושג הקריאה, אל פעולות הלב ורגשות הנפש בראש השנה, התקיעה היא, לשוב אל עצמותך ולפנות אל על — תרועה — לצרף את עצמותך — תקיעה — להתעודד ולהחליט, כי העתיד יהיה טוב וישר מאז, והקולות האלה מתאימים יחד עם שלש אלה: "תשובה, תפלה, צדקה", אשר חכמינו ז"ל יחשבו אותן לפרי קדש הלולים, ראשי התוצאות אשר יביא לנו יום "ראש השנה" בפעולתו אמונה. והנה על פי התכונה, אשר בה יקראוך הקולות האלה לפעולות הלב והרוח לפני ה', או ביחוד לפני התכונה, אשר בה יקראך ה' ע"י הקולות ההם אל פעולות הרוח רגשות הלב כאלה, הנך קרוא ע"י "התקיעה": לבוא ולהתיצב לפני "האדון" ה' צבאות. "התרועה" תקראך: לצרף ולזכך את עצמך, לשפוט את עצמך "לפני ה'" השופט כל הארץ (כי אמנם אך לדמיון כוזב יחשב, לבחון את חייך לפני רעיון ה'. אם לא תאמין בו אמונה שלמה, כי אמנם "ה'" הנהו, לא לבר "אלהינו שבשמים", כי גם אלהי כל הארץ, אם לא נוכחנו לדעת, כי עיני ה' צופיות, לא רק על כל העולם בכלל, כי גם עיניו יחזו, עפעפי השגחתו יבחנו כל איש וכל פרט ופרט אשר בעולמו, גם ישפוט שפוט אותו לשבט או לחסד. הן גם בזה, את אשר אתה תשפוט את עצמך, תודיע ותחליט, כי ה' הוא השופט כל הארץ — אמנם כן, האם לא ה' הוא זה השופט אותך על ידי הקול, אשר תקשיב ותשמע נפשך, או ביחוד את אשר תקשיב ותשמע את עצמך בפנימיות נפשך?!) בעוד "התקיעה" האחרונה יזכירך, כי תקבץ עוד הפעם את נדחי נפשך ותפעל בקרבך, לאחד אותם ולהיות חיים ישרים וצדיקים — ה' יקראך ללכת אחריו בדרך אשר יורה לך, הוא יסיר ממך את חבלי וכבלי העבר, הוא יחזק ויאמץ לבך וירוממך, גם חפץ יחפוץ להדריכך בדרך טובים, הלא הוא "אביך ומחוקקך". אמנם התבונות השלש אלה, הן הנה המתאימות יחד עם השלשה ענינים הרמים מסדר היום: תקיעה— "מלכיות", "תרועה": "זכרונות" "תקיעה": "שופרות" (ראה במקומו מוסף ר"ה), ואם כן תקיעה היא: "מקרא אדון" "תרועה": "מקרא שופט" תקיעה: "מקרא אב", ובהתאחדותן א) מקרא אדון — לשוב לפנות אל על. ב) מקרא שופט — לבחינת עצמותך. ג) מקרא אב — להתחדשות החיים.

פרק רל

תעודת ראש השנה היא: לקבוע בלבך מחדש את הידיעה הרמה כי ה' הוא: אדון, שופט ומחוקק, אשר כאב לך יחנך אותך כפי המקרא הכתוב (ישעיה ל"ג כ"ב).— אחרי אשר שכחת את ה' רבות פעמים במעשיך ובפעולותיך בחייך הנדונים — כל אחד משלשת הרעיונות האלה יקראך ויזכירך בפרט, להבין ולהשכיל את רום מעלתו — עליך להגות דעה בשלשת הרעיונות האלה ולשקול אותם בפלס בינתך בשלמותך. א) ה' — אשר הוא "אדון כל" קורא לך במעלת אדונך לבחון את עצמך ולהתבונן, אם חיית בתור עבדו הנאמן, גם לגמור אמר מהיום והלאה, לחיות ולהיות עבד ה' ולעבדו באמונה: "תקיעה, תרועה תקיעה" במובן "מלכיות". ב) ה' — השופט כל הארץ, הלא הוא גם אדונך ובמעלת "שופט" קורא אותך לבחון את עצמך, אם חיית תחת עץ השגחתו חיי תום ויושר, ולמען תגמור בדעתך לחיות מהיום והלאה תחת עינו המשוטטת בכל, מבלי לעשות דבר למורת רצונו: "תקיעה, תרועה תקיעה" במושג "זכרונות". ג) ה' — המחנך את הכל הוא גם אדונך ובתור "מחוקק" יקראך לבחון את עצמך, אם חיית כפי התורה וכפי חנוך החיים ע"פ מצות ה', למען תחליט בנפשך ותגמור אמר מהיום והלאה, לשמוע בקולו וללכת אחריו בדרך אשר תוביל אותך תורת ה', לחנך אותך בחקי החיים, אשר יעשה אותם האדם ואיש ישראל וחי בהם: "תקיעה" תרועה "תקיעה" במושג וברעיון "שופרות". ולכן סדרו "תר"ת" (תקיעה, תרועה תקיעה) בעד "מלכיוות", תר"ת בעד "זכרונות", תר"ת בעד "שופרות". הרעיונות והמושגים היוצאים לנו "מהתרועה" בראש השנה מתאחדים בציור כזה:

פרק רלא

המצב הפנימי של הלב והרוח, עת יחדרו בם עצב ותוגה, יוכל היות בשני אופנים: הידיעה של בו ברגע מדבר עניו ושפלותו ממן ההוה, מאין יכולת להנצל מאסונו! או זכרון החיים הרעים והמרים החולפים, אשר הנעשה בהם אין להשיבו עוד. התגלות הלב, היודע מרת נפשו של האופן הראשון, דומה היא לרגש מכאוב וצער, עת יתקוף את האדם פתאם "כאב הגוף" ברגע הראשון. גלוי הצער של האופן השני דומה היא אל המית הנפש בכאב הגוף, אשר יתקיים עוד, ואשר נחוש אותה כמעט כמאז כן עתה, או האבל של האסון והשבר אשר קרנו. המית הרגשות באופן הראשון, היא "אנחה" (שטאהנען) והשנית: "יללה" (ווימערן); לכן לצאת ידי הדעות השונות בדבר "התרועה", אם הוא קול השבור של "התרועה", הלא הוא "שברים", שהוא דומה לקול "אנחה",

או "תרועה" הדומה לקול "יללה", ערכו למענה שלשה סדרים, בסדר הראשון: שברים ותרועה מחוברים יחד, והוא כפי טבע ההתפעלות הבאה ברגש הכאב, השברים (אנחה) קודם לפני התרועה (יללה). בסדר השני רק "שברים" ובשלישי רק "תרועה" לבד, הציור הוא כזה:

פרק רלב

אבל אם אלה הקולות הנזכרים בכתוב (במדבר ט' י') יוצאים המה מחצוצרות, שבלי הזמרה אלה נעשים "בידי אדם" בכשרון ובתחבולות חכמתו, יען כי בהם השתמשו למקרא סדר הליכות בני אדם במערכה, הנה הקול קורא בתקיעה, לעורר את האדם בנוגע לתשובת האדם אל ה', איננו יוצא מכלי שמע, הנעשים והערוכים במעשה אנוש ותחבולותיו, רק מכלי פשוט, אשר נקבלהו כמו שהוא מהטבע (שופר נבוב מהטבע), אשר רוח האדם יפיח בו רוחו והוא יחיהו. השופר בקולו ידבר אל הלב והרוח, כי לא במזמה ותחבולה תבוא ותגיע לפני ה', והקול קול שופר איננו קול צלצלי שמע אחרים, אשר לא יכלכלו כל רעיון בקרבם, רק יפעלו פעולתם על החושים, לא כמוהם ירוממך השופר בהתפעלות מלאכותית אל ה' בן רגע, עד כי בעברו שוב תשוב עוד הפעם אל עמק חייך בשפלה. — רק קול השופר — הנהו קול פשוט מבלי שום תחבולה, הוא יעורר את לבך ורגשותיך, לשנן במו את הרעיונות הנעלים בהבנת מושג הקולות ודרישותיהם ממך. כל הקרנות הנבובות ע"י הטבע מבעלי חיים טהורים, ראויות וכשרות לתקיעת שופר, זולת קרן השור מפני הזכרון, אשר לשמו ולזכרו יעוה כל בן ישראל, הלא הוא "חטא העגל", ומצוה לקחת שופר מקרן "האיל"; ואם באפשרי, יהדרו לבחור בשופר כפוף, למען יתאים השופר עם מעלת היום ובמובן "תרועה", גם המצוה מקרן האיל חביבה היא להעלות את הזכרון הרם והנעלה מקרבנו של אברהם אבינו במחשבה תחלה, אשר עמד בנסיון, ולא חשך את בנו יחידו, להקריבו עולה לה' והאיל בא תחתיו, לעלות תחת בנו (עקדת יצחק), זכרון הוא לעבודת אלקים מאד נעלה בפנימיות הנפש (תקפ"ו). אם נקב השופר ושופר אחר אין כשר, ורק אם סתמו את הנקב במינו, ואם נשאר השופר ברובו שלם, גם אם חזר הקול להיות כמו שהיה קודם שנקב. נסדק השופר לארכו כשר באופן אם הדביקו אותו ע"י האור (האש) עד כי חברו קצותיו, ואם נסדק כלו אפילו מצד אחד פסול. נסדק ברובו לרחבו, אם לא נשאר מהסדק לצד פיו שעור תקיעה, היינו שעור ארבעה אגודלים פסול (תקפ"ו).

פרק רלג

בשופר יתקעו בלי אמצעי (תקפ"ו). זמן תקיעת שופר כל משך היום מצאת החמה ולמעלה, ולעת הדחק, גם לפני צאת השמש. אם יום ראש השנה חל להיות בשבת אין בו תקיעת שופר, ורק נשאר לנו זכרון רעיון התרועה במלכיות זכרונות שופרות (תקפ"ח). השמיעה והבחנת הקולות, היא עצם המצוה. התקיעה דרושה להיות בכונה לשם מצוה: גם התוקע גם השומע נכללים בחיוב הזה, הראשון להוציא את כל אחד והשני לכוון, לצאת ידי חובתו (תקפ"ט). שעור משיכת קול התקיעה כמשיכת התרועה שהיא ט' כחות הקול קצרות, והשברים יעשה ג' שברי קול זה אחר זה. כל שבר יהיה ארוך כמו ג' כחות קצרות מן התרועה, ונמצא שגם השברים הוא מט' כחות. בסדר תשר"ת תהי כל תקיעה ארוכה במו שברים עם התרועה, הלא הוא ח"י כחות. בסדר תש"ת תהי התקיעה ארוכה כמו השברים ט' כחות וכן בסדר תר"ת (תק"צ). בסדר הנזכר למעלה יתקעו בשופר אחרי קריאת התורה לפני המוסף גם בחזרת הש"ץ של מוסף, אחרי השלמת כל שלשת הברכות, והוא אחרי מלכיות, אחרי זכרונות ואחרי שופרות, וכל פעם בסדר הנהוג, וכל יתר הדינים בזה ראה א"ח תקפ"ה עד תקצ"ו.

פרק רלד

יג: תעניות.

א) ימי הצום הקבועים.

כפי אשר קבעה התורה עבורנו "ימי החג ומועדי זכרון", זכר העתים לטובה, עתים, אשר בהם יציץ ופרח ישראל מתחלת הבריאה של עם ישראל והחזקתו ע"י ה', לעשות אותם למועדי קדש, להיות נעלים ונשאים מעל יתר ימי השנה, למען נחזיק במעוזם, וכל אחד ישנן ויקבע בלבו את האמתיות הרמות האצורות בכל אחד מהמועדים האלה, לכונן אותם בחייו, להבין ולהשכיל את חין ערכם עליו, ולקדש ולשפר את מעשיו למלואי תעודתו, כמו כן יסדו חכמינו ז"ל "ימי זכרון" גם בעד העתים לרעה, עת אבלה נבלה אצל עם ישרון ההצלחה החיצונה, ובגלל פרקי הצרות, השד והשבר, הרג ואבדן, אשר כתומם באו גם עברו על עם ה' — יהיו גם הימים האלה נזכרים ונעשים כפי תקנות חז"ל, למען גם המה יפעלו את פעולתם, לצרף וללבן את החיים, לכונן עצמנו אל קדושת תעודתנו:, ועל ידם להביא את "חנוך החיים", לידי שלמות הדרושה. הן אמנם חכמינו ז"ל, אבות כנסת ישראל, העמיקו להבין, כי אלה נגעי הלאום, הצרות הרבות והרעות לא יובילו אותו להכחיד חלילה את קיומו ומוסר שדי לא למות תוצאות, רק

כל אלה יעצרו כח לשנות ולהחליף את במת־מצב ישראל בעד פעולת חייו. — הצרות האלה הנה המעוררות את עם ישראל, להיות בקוראי שמו למלואי חובות חדשים ביחוד, ובאופן אחר ממלואי החובות האלה, שאליהם נקראו זרע יעקב בימי אשרם והצלחתם — החכמים האלה נוכחו לדעת, כי עם ישראל זה, אשר בימי אשר וגדולה נועד הנהו לקנות יראת שדי "בענות חן" ואהבת ה' "בשמחה" — עליו להיות באסון וצרה מופת לרבים, בהראותו בעליל "בטחון" איתן וחזק בה', "הכנעה" וקבלה באהבה, את כל אשר יעבור עליו. — המה ראו, כי עת הגלות, אשר בה התהפך ישראל בצירים וחבלים כצירי יולדה, עליה להוליד ולתת למו חיים חדשים, ולהפיח בקרבו רוח חדש, עת כזאת דרושה להחשב לו לשבט־אלוה, מוסר שדי וחנוך אב הרחמים, למען יסיר ישראל ממנו את שתי בנות התופת: את "אהבת ההנאה" (געגנוסזוכט) "ואהבת עצמו" (זעלבסטזוכט), ששתיהן אלה כרו קבר לאשר ישראל בשלותו, ועת כזאת, כשם שתעודתה להביא תשובה בהתחדשות החיים בתור מטרה קרובה, כן מטרתה מן היא והלאה לקרב גם את שעת חנוך האנושית הכללית.— החכמים הכירו לדעת, כי נדרש ונחוץ אל "החנוך" בעד האומה: "אזהרה, למוד ותוכחה", וחכמינו ז"ל בהיותם מלאים רוח התורה, רוח חכמה ובינה, הכירו היטב, כי האמצעי היותר נבחר לזה היא "ההשקפה על העבר" — אמנם כן! כל תקופה ותקופה לא נבראה להיות "דיה שעתה" רק בשבילה; הן דורות מדורות שונים עולים ויורדים על פני במת התולדה, ונכדיהם והבאים אחריהם מאבותיהם ילמדו ויקחו מוסר לראות נכוחה,כן מתחלת "עלות שמשם" עד נכון היום, באור חיי האשר וההצלחה, וכן למן העת יבוא שמשם בצהרים ויאסף נגהם, עד העלמם מעל פני במת החיים, כל אלה לקח־טוב לדורות הבאים, למען־דעת גם מעליתם גם מירידתם וללמוד, להסיר מקרבם את עונת אבותיהם, אשר בגללם אבדו המה מקהל ה', גם למען יכוננו את חייהם על מוסדות המעשים הטובים, שבגללם עלו האבות במעלה העליונה. — וכמו כן גם דור נולד, נין ונכד, אשר יקומו מאחרינו, יזכרו ויבחנו את הנעשה עמנו עתה, להיות להם למופת, גם למוסר ואזהרה — לכן עלינו לשוות ככה לנגדנו ולזכור את מנת גורל אבותינו וביחוד את אלה העתות, אשר היו שגיאי כח לעשות פעולה נמרצה ולכוננה בעד העתיד — ביחס כזה המה חיי כל העמים בתולדות בני אדם, אשר רק הדורות הבאים אחריהם ביחוד, יכירו את ערך הדורות הראשונים ועלילותיהם והקורות אותם — והנה כאשר ימי אשר ישראל, ימי אורה ושמחה, דבר ה' יהל עליהם, ועל ידם יפיץ אור יקרות על כל עת מעתות "ההוה", גם יורה דעה להשיג בכל רגע את חין ערכם ופעולתם ולהפרות ישע גם לדור נולד, כן הוציאו חכמינו ז"ל קשט ודת מעתות בצרה והוכחה

גלויה, להיות גם ימי החרבן ומפלת העם אלה נזכרים ונעשים לאות ועדות בישראל בעד הדורות הבאים לקחת מוסר ולהתרומם, להכנס על ידם לחיים טובים ולשלום.

פרק רלה

ימי זכרון כאלה חמשה הם, אשר את הארבעה מהם זכר אותם כבר "זכריהו" הנביא (ח', י"ט), הלא המה: שבעה עשר בתמוז, תשעה באב, ג' תשרי "ועשרה בטבת", והאחד: "תענית אסתר", אשר את קביעות הצום הזה ידענו מפי הקבלה והמסורה — השלשה מהם המה ימי זכרון, מועדי תוכחה ואזהרה: זכר לחרבן ישראל, והשנים מהם המה ימי תוכחה ואזהרה: זכר לעונות הגלות.— עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, המה ימי זכרון בעד החרבן, ג' בתשרי ותענית אסתר תוכחה ואזהרה מעונות הגלות.

פרק רלו

א) ימי תוכחה ואזהרה — זכר לחרבן, המה: עשרה בטבת, שבעה עשר בתמה ותשעה באב.

הקורות: — בעשרה בטבת החל מצור ירושלים ע"י נבוכדנצר — שנה וחצי אחרי כן בתשעה בתמוז נכבשה העיר מפני הרעב, וכמו כן בזמן הבית השני הבקעה העיר ונכבשה ביום שבעה עשר בתמוז ע"י טיטוס (לכן בעדנו נקבע י"ז בתמוז מפני כבישת העיר בבית השני וחרבנו, שהוא עיקר הזכרון). בימי ט' וי' באב נשרף מקדש אלהינו, היכל ה', הבית הראשון ע"י נבוכדנצר והשני ע"י טיטוס — ואם כן: עשרה בטבת התחלת החרבן, שבעה עשר בתמוז חרבן ירושלים ותשעה באב חרבן ציון, שרפת בית קדשנו, מקדש אלהינו.

המקור והסבה: — חטאת ישראל לבדה — סבת חרבן הבית הראשון בגלל "עבודה זרה" "גלוי עריות" "ושפיכות דמים" אבות העונות נגד "ה'", נגד "עצמו" ונגד "אנשים".— אשר מאלה, כפי אשר יעידו חכמינו ז"ל, בעון האמצעי (ג"ע) נכשלו אז ביותר, הלא היא תאות "ההנאה" (געגנוסזוכט) — חרבן הבית שני היה מפני "שנאת חנם" והוא "אהבת עצמו" (זעלבסטזוכט); אכן שני העונות הנזכרים יכו שרש בלב, ישתרגו ויעלו בנפש האדם רק ע"י כחש בה', האל היחיד, האדון והאב, וההתחרות עד למותר בגאוה וגאון להשגת רכוש וקנין, שהמה אמנם רק קנינים שאולים לאדם מה' ובכ"ז ירהיב עז בנפשו, לחשוב אותם כאלו הנם קנין עצמותו, ובזה יחטא ויאשם ע"י "אלהיות הקנינים" "אלהיות היצורים" "ואלהיות עצמותו".

תכלית החרבן והגלות:

א) המטרה הקרובה: לרפא את עם ישראל ממשובת אלהיות הקנין ומאלהיות עצמותו, לגרש מלבו את תאות "ההנאה" "ואהבת עצמו" ולרומם את ישראל להבנה נאמנה, לקדש ולכבד את שם ה' לבדו, כי בעוד שודדו ממנו הקנינים, אשר חשב אותם לאלילי החיים, נשבר ממנו שבט מושל, גם חדל להיות ברשות עצמו למן העת, אשר ישראל בגולה הלך, להיות מפוזר ומפורד בגלות החל, במדבר הזמנים והלאומים, משולל מכל העניינים החיצוניים, מבלי כל נחלה וממשלה, אשר אז רק קנין אחד נשאר לו לפליטה הלא היא: "התורה" וממשלה יחידה, הלא היא "ממשלת ה'" ושני אלה לקח אתו אל תוך גלותו — והנה עם ישראל, אף כי. בכל עת גלותו רתוק הנהו אל חבלי עוני וצרה — בכל זאת — או גם ביחוד על ידי זה — נשאר ישראל חי וקים, גם יאריך ימים עד נצח ישראל, מבלי יכרע וירבץ תחת סבל משאם, עד כי כל הרוחות והסערות לא יזיזו אותו ממקומו וקיומו עד בלתי ירח — ואשר אמנם, כפי עדות תולדות בני אדם, עמים רבים וגוים עצומים ע"י צרות כאלה ועוד קלות מאלה כלו ויאבדו מתחת שמי ה' — פרקי הצרות וזכרונותיהם יחנכו את ישראל וימלאו את לבו ברעיון כביר ונאור, האחד: כי קנין החיים היחידי של ישראל הוא: "התורה", ה' בחיי ישראל הוא האל היחיד המיוחד, והתעודה האחת של חייו הלא היא: לשמוע בקול ה' ולקיים את מצות ה' וחוקי תורתו, ולאהוב איש את רעהו כבני אל חי, אל־אחד, כחברי אגודה־אחת וכנושאי מנת גורל אחד, להיות אגודתם על ארץ יסדה באהבה, להיות ולחיות כאחים גם יחד.

ב) המטרה מן היא והלאה: אכן מפני הדבר הזה בכל פרט ובכלל, בהיות עם ישראל מפוזר ומפורד בין העמים. — אם מסביב לבני אל חי יראו אגודות אנשים, כי ייסדו את חייהם על מוסדות לא־נאמנים ומבלעדי ה' יתנו כבוד אלהים רק לקניני החיים, ואת העשר, הכח, הרכוש, הכשרון והתחבולה, המדעים וחרשת המעשה ושפע ההנאות מכל אלה, כמו כן הבטחון על מעשה אנוש ותחבולותיו יחשבו לתכלית, מדה וקצב בעד כל אחד בפרט ובעד הצלחת העמים ושקידתם בכלל, ואת ה' יחשבו, כי נעלה ומרומם הנהו ממעל לחיי האדם והעמים, את ה' והשגחתו יוציאו מחוץ להליכות עולמם ואת עצמם יחשבו, כי המה אלהי חייהם. — המה לא יאבו עוד לדעת, גם לא יהגו בדבר תעודות האדם הנאמנה והיחידה, שהיא: "להיות האדם העבד הראשון, הבכור בחוג המקהלה הגדולה של עבדי ה".— אז ירים ישראל על הנס, ע"י מנת גורלו והליכות עולמו, בכל מקום שהוא את האמת הכבירה ונאורה, ובשם הפתגם הנכון וקים לעד ידגול: "כי ה' לבדו הוא אלהי החיים!, כי רצונו לבד הוא חוק החיים, וכל קנין וקנין הוא רק אמצעי

לחיים כאלה"! ואם במקומות שונים הכרת ה', משפט וצדקה, מוסר ויראת שדי יאבדו ויכחדו מקהל גוים, הנה ישראל ע"י עצמותו ומנת גורלו יבוא ויופיע בתבל, להיות "משל חי וקים" בגוים ומפיץ אור בהיר בהכרת ה', אות ומופת הנהו בעד ממשלת ה' ועד בתבל נאמן בעד ערך כבוד האדם ותעודתו הנשאה, ובזה ורק באופן אחר גם בעתים לטובה יפעל ויועיל להביא את תעודת ישראל ע"י הצרות לידי שלמות, כתעודתו לפנים בימי אשר והצלחה: להיות גוי קדוש פנימה וכלפי חוץ: ממשלת כהנים נושאי תכנית (פלאן) ה' — וכלי מחזיק ברכה בידו.

אזהרה: ע"י התוצאות של עונות אבותינו.

אזכרה: בהכרת תעודת הגלות ומטרתה, להוציא אותה לפועל בחיי עצמנו ולהשתדל, כי התעודה הזאת תצא לאור כפועל גם בחיי אחים.

פרק רלז

ב) ימי זכרון, תוכחה ואזהרה להשתמר מעונות הגלות, הלא הם: "צום גדליה" "ותענית אסתר".

א)"צום גדליה"— הקורות: העיר נכבשה, המקדש חרב, שרי ישראל ורוב העם הלכו שבי בגולה בבלה; חמת הלוכד שככה, לשארית העם הטה חסד, עד כי השארית הזאת חפץ להשאיר בארץ, להיות ממלכה שפלה ומקרב אחיהם הפקיד את "גדליהו בן אחיקום" להיות להם לנגיד ומנהל. גדליהו הכיר היטב את תעודת ישראל בנוגע אל העמים, אשר בידם נתן ה' את עמו, הלא היא הכנעה וסור למשמעת אל אדוניהם ברצון טוב ולהראות ע"י זה גם את כניעתם לה', לכבד את הכח והממשלה שבט אפו, אשר על ידם יסר ייסר ה' את עם ישראל, כאשר ייסר איש את בנו, ולקבל באהבה את תכנית ה', אשר התוה לו לכוננה על ידי "הגלות", להיות עבדים נאמנים ואזרחים טובים ומועילים ומקשיבים להמלכים ולהארצות, שיבואו בני ישראל להחסות בצלם, גם להתפלל לה', כי יתן בלב המלכות רחמנות ויטה את לב העמים ונסיכיהם לחומלה על עמו, עד כי ילמדו באהבת אדם. לרחם ולכבד את עם ישראל בתור איש מעונה ומדוכא, גם יתנדבו, לרפא את הפצעים שהמה בעצמם הסבו למו, ככתוב בספר ירמיהו (כ"ט) חוזה־יה, אשר הטיף מלתו בשם ה' ורצונו זה לאלה מאחיו, אשר הגלו בבלה: דרשו את שלום העיר וגו' ואשר עוד מני אז השכם ודבר הגיד לעמו ומלכו בימי המצור, לקבל באהבה את תכנית ה', אשר לוא המלך צדקיהו והעם שמעו בקולו, כי עתה לא נכבשה העיר ולא נחרב המקדש ולא עורו את עיניו, אשר הלך אחריה ולא התעללו בו, לכן נשבע "גדליה" בתור

פקיד בבל, כי יהיו עבדים נאמנים לממלכת כשדים וייטב להם — אבל גם שארית העם, אשר נשארו בארץ, לא יכלו עצור ברוחם, להכנע תחת תכנית ה' ואת אשר יעד עליהם, וישמעאל בן נתניה — אם מקנאה או מפני איזה התעוררות מן החוץ, לא כבד את אדונו, מבלי שים לב על עז מלך בבל או להרעימו ולהכעיסו, קשר קשר וימת את גדליהו ואת כל היהודים והכשדים אשר היו אתו — אבל גם היהודים האחרים, אם כי לא חשבו רעה כמוהו, בכל זאת נמשכו אחרי הדעה הנפסדה למרוד במלכם בארץ ובשמים, לבלי הקשיב לדברי ה' ולבלי הכנע תחת רצונו, ואף כי בימיהם ולעיניהם שודדו מהם כל טובם ואשרם החיצון, בכל זאת התקוממו ליסד את עתידותיהם על עזרת אנשים ויעמדו במרדם, גם כלם היו בעצה אחת, למרות דברי ה' על ידי ירמיהו, אשר אמר לשארית הפלטה, כי גם עתה אחרי עשותם התועבה: אם שוב תשבו בארץ הזאת ובניתי אתכם וגו'. כי יתן ה' להם רחמים בלב מלך בבל ורחם אותם ואחריתם היתה עד להשחית, גם כליון חרוץ היה דרכם זה, אשר בחרו, על אשר לא שמעו בקול ה' בפי ירמיהו ובדמיון כוזב הרהיבו עז למרות את פיהו, אשר הגיד להם מראשית אחרית, כי עליהם להכנע תחת רצון ה', לעמוד תחת ממשלת המלך, מטה זעמו, ולא ימרדו בו, כי אז ירף מהם את ידו הקשה, ולא תאונה להם כל רעה (ירמיה ל"ח עד מ"ד), והמה כאדם עברו ברית, וישענו על בינתם ועצתם עצה נבערה.

תוכחה ואזהרה: ממה יזהיר אותנו יום צום גדליה ומה יורה דעה? א) להסיר מלב את הדמיון התועה, כאלו יוכל ישראל בארץ גלותו להמציא לו את ההעמדה ברשות עצמו בכחו ועצם ידו, כאלו גם על מסעו במדבר ישראל והזמנים יוכל לסמוך גם על עצמו, לחלץ נפשו מן המצר ולהחפש מצרותיו ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, גם היום ההוא יביע אמר. ב) כי בכל דור ודור עלינו לשנן בלבנו את האזהרה הזאת: היו נאמנים לארץ אשר תשבו בה, להמלך והנסיך אשר תחסו בצלו! הלא ה' הוא זה, אשר יוליך אתכם בכל מקום אשר נפזרתם שמה, ועמכם הוא בצרה, גם במדבר הגדול והנורא של הגלות החל הוא מתהלך בקרב מחנכם בתור "אל מסתתר" ויורה ויראה לכם את הדרך, אשר תלכו, את המקום, אשר תבואו בו ושמה תשבו, או תעזבו אותו וממנו תצאו, התמכרו עצמכם תתת השגחת ה', ואת "מסירת נפשכם" זאת לה' עליכם להראות בפועל ע"י ההכנעה והעבדות הנאמנה תחת ממשלת הנסיכים והארץ, אשר בה תשבו ותחסו בצלם, אף תשאו ותסבלו במנוחה את שבט הנוגש. קוו לה', כי הוא יטה לב מלכים ורוזנים לחומלה עליכם, לבל יוסיפו לדאבה עוד, גם חנן יחנכם ה' בבוא הגאולה השלמה, רחם ירחמכם כדבר ה'.

פרק רלח

ב)תענית אסתר — יום זכרון לעון גלות "שני" ואזהרה להשתמר ממנו; היום ההוא, אשר קים וקבל ישראל על פי הקבלה והמסורה, הוא יום "תענית אסתר" והנהו כמו הודעה גלויה מהעם בעצמו בהכרת העון, אשר עשו, להיות יום צום, מזכיר עון ותשובה, ויקבעו אותו בתור אזהרה לדורות.

הקורות: אחשורוש לפי תכונת רוח כובשי הארצות בארץ הקדם נטה חסד אל הנכנעים והמתרצים לקבל עליהם עול מלכותו, ויען כי המושל הזה לכד מדינות ממדינות שונות וגוים וארצות רבים באו תחת שבט ממשלתו, לא יכול מבטו לחדור בפנימיות עצמותם, בעוד כל מדינה ומדינה היתה שונה בשפתה, במנהגיה ואמונת תושביה, ויסתפק כובש הארצות הנערץ הזה, כי הגוים הנכנעים ישאו עליהם רק השם הכללי "עבדי מלכותו", לכן אלה היהודים, אשר בלעדי זאת עליהם היה להכיר טובה למלכי פרס ומדי, בעת שהיו רחוקים מארץ אבותיהם נהנו נם המה מטוב המלך הזה ואור חסדו נגה גם עליהם — אמנם זה הוא נסיון חדש מאלהי אבותם בעד עם ישראל, נסיון "חסד לאומים" לדעת, אם בני ישראל, אשר בימי עוני וצרה, אמנם נשארו תמיד נאמנים ותמימים לאלהי אבותיהם ולתורת חיים, ובנסיון הצרות הפליאו לעמוד ונכונים היו תמיד בעתים לרעה, לתת את נפשם כופר דתם, אם גם בעת תזרח שמש צדקה עליהם מכס המלכות, אם יוכלו עמוד בפני הנסיון הזה הקשה להם עוד מהראשון, והנה הביטה וראה! ישראל, אשר בימי זעם וצרה מעולם לא בגד באמונתנו, לא יכול עמוד בפני נסיון של הארת פנים וחסד לאומים. — והנה בהיותם שלוים ושאננים תחת החסות של המלך אחשורוש, אם מפני, כי חשבו, אשר קיום חסד וחנינה כזאת היא ערובה בעד אשרם בתבל, או מחלישות רוחם, בהאמינם, כי בפני המלך של חסד לא יאות ולא יסכן למו להתגדר בעצמות ישראל — או מפני דמיון כוזב, כאלו מחויבים המה בתור גמול ותודה בעד החסד, אשר יהנו ממנו, לקבל עליהם את מנהגי הארץ, להיות ככל הגוים בית ישראל, ואם גם בגלל הדבר הזה יקריבו כליל את הרוח וחיי ישראל — או אולי — מפני זה, כי התבוששו במנהגיהם הנבדלים, ויתאמצו להתאים ולאחד אותם עם מנהגי הארץ, אשר נהנו ממנה את הצלחתם החיצונה, בקצרה, ישראל לא עמד אז בנסיון, החן והחסד שפכו עליהם מים זידונים, לקרר ולהחליש את חשיבות תורת אבותם. — אך ה' שלח את מלאך זעמו להעירם בחזקה, למען יקיצו משנתם והחלום הנעים הזה כחלום יעוף! — אז היה איש יהודי אחד למופת נאמן והוכיח לדעת, כי היהודי יוכל להיות נאמן לארץ מולדתו ולרוזני ארץ, ובכל זאת להיות "איש יהודי" במלוא המובן הנאמן להיות תמים

עם ה' ותורתו. — "מרדכי היהודי" הורה והראה ע"י מעשהו, כי חלילה לאיש ישראל בעמים להתבולל, חלילה לו לעשות דבר נגד הדת והיהדות, ובכל מקום, אשר נדרש להפר אף אחת מן המצות, אם השעה צריכה לכך, עליו להקריב את נפשו וכל אשר לו בגלל תעודתו, נצחו ותוחלתו והשאר להפקיד בידי ה', אשר הטוב בעיניו יעשה.— והנה גם אלה מבני עמנו, אשר בתחלה היו נכונים לתת את כל חמודיהם בגלל החן והחסד של הממשלה, אחרי אשר ראו ונוכחו לדעת, כי שקר החן והחסד הזה, וכי בשום אופן לא נוכל לסמוך על "חסד לאומים", להיות אפשר להתקיים, המה בראותם, כי אם אך רוח מלפני המלך יעטוף וירים שר מלא חמה על היהודים, ובידו יחתום להאביד זכר לעם חרמו, להרוג, לאבד ולהשמיד מנער ועד זקן, טף ונשים ביום אחד ולא הועילו כל תחבולותיהם ביום עברה, גם "הסכנה" אשר רחפה עליהם בגלל אשר לא חפץ מרדכי היהודי לתת כבוד־אל לבן־אדם תולעה ולהפר את מצות ה', כי כל זאת היתה לו ולעמו לישועה גדולה ומאד נעלה ורעת צורר היהודים ומחשבתו שב על ראשו וראשי בניו, אחרי אשר הכירו לדעת, כי לא קצרה יד ה' מהושיע וממות לחיים תוצאות, וכי לא ינום ולא יישן שומר ישראל — אז כאשר שרי ישראל קבעו את ימי הפורים לימי מועד ושמחה — הנה העם בעצמו קימו וקבלו עליהם ועל זרעם גם את יום "תענית אסתר", לפני יום הישועה, להיות למו ליום צום וענות נפש, לאות, זכרון ואזהרה מתעתועי הגלות, עת "חסד לאומים" יגבר עליהם, וזה הוא "תענית אסתר".

תוכחה ואזהרה — מה יורה יום צום "תענית אסתר"? הוא יזהיר אותנו, לבלי נכשל בתעתועי גלות הנזכרים, לבלי לבטוח עד למאד "בחסד לאומים" ולהתדבק על ידו במנהגיהם גם בגללם לפרוק עול תורה ומצות, להתבולל בעמים ולחיות כמוהם, ואם יום "צום גדליה" יורה גם יזהיר אותנו לבלי נמרוד באומות, לבלי נחבל מזמות נגד הממשלה, אשר תתן לנו לחסות בצלה, כי עלינו להיות עבדים נאמנים למלך ולארץ בה נשב, ולמלאות את כל חוקי המדינה מבלי לשנות, ומבלי נחשוב מחשבת פגול להתקומם נגדה, בידיעה קדומה, כי ככה הוא רצון ה', אשר הוליך אותנו בגולה, הנה "תענית אסתר", יום הצום הזה, יורה לנו ויזהיר אותנו לבל נעבור את הגבול ולא נעשה מעשים כאלה, אשר גם המלך גם השרים לא ידרשו מאתנו. יום צום תענית אסתר יודיע ויביע לדורות ישראל: כי אם ינסם ה' עוד הפעם בגלות ע"י "חן וחסד לאומים", כאשר נסה אותם רבות פעמים ע"י "עוני וצרה", כי גם אז יהיו עתידים לאזר עוז ולהוסיף אמץ וחיל ולעמוד בנסיון ברוח כביר, רוח ישראל, והגמול עבור החסד ושפע הטוב, אשר יקבלו שמה יראו רק בזאת, כי יהיו נאמנים למלך ולמדינה, וימלאו כל החובות המוטלים

עליהם מטעם המלכות מבלי מגרעת, יעשו ויפעלו אך טוב וחסד ויהיו אזרחים מועילים במדינה, ע"י התפתחות כשרון רוח ישראל ותכונתו, אשר הוא אמנם במדותיו תמיד, מופת לרבים, ובזה עוד תגדל מדת "חסד לאומים" ואהבת אדם וכבוד ישראל יגדל בעיני יתר האזרחים, אבל חלילה לו לבקש חסד וחנינה בגלל תקרובת עצמות ישראל, בגלל התמכרות כל מדה נכונה, בגלל הפרת ברית ה' עם עמו ישראל, ע"י התורה והמצוה, כי אז יחרה אף ה' "וחסד לאומים" יהפך לרועץ, ליסרו קשה בעוד מעשה כזה הוא: מעשה אנוש טורף נפשו בכפו בגלל השגת החיים.

פרק רלט

לכן סכום התעניות הוא בציור כזה:
אמנם, הן יכלו להיות עוד "ימי זכרון", זכר לעון אחר בגולה, הלא הוא עון "בגד בוגדים" בדת והיהדות מפני "הלחץ והענוים קשים"— לוא היתה כזאת — אבל בעד "עון גלות כזה" על חטא שחטא ישראל מפני הצרות בגולה, דברי ימי ישראל לא קבעו שום זכר למו. — יען וביען, כי בימי עוני וצרה, רק אז הראה ישראל ביחוד את כחו ועצם גבורת רוחו; ישראל היה אז חזק ואמיץ כסלע־איתן בשנות ראינו רעה. — אלפי רבבות ישראל קדשו שם ה' ונתנו את חייהם לממיתים בגלל תורתם ודתם; המה כתבו בדמי לבכם בספר קורות ישראל והזמנים, זכרון לדור ולדורות: עדות בישראל, כי בימי עוני ולחץ, צרות גדולות ונוראות, לעג השאננים, הרג, חרב ואבדן, נשאר ישראל תמיד נאמן להי' ותורתו, ויהי מוכן ומזומן לתת את חייו וחיי בני ביתו וכל אשר לו, ביום שידובר בו להעבירו מעל דעת המקום ודת התורה, גם הראה בפועל והוכיח בעליל, כי לא נברא עוד בלי נשק ללחום נגד רוח ישראל, עם ה' נתן עור בעד אור התורה ובשר בעד רוח ישראל. הוא פשט את צוארו מול חרב אויב ומתנקם, ושומע לא היה להם מאת בני ובנות ישראל, אשר עלו על המוקד בשמחה רבה, לקדש שם שמים, ורק הקול קול יעקב "שמע ישראל וגו'" נשמע עם נשימתם האחרונה עת עלו מרום, בלבת מוקדי אש, אשר ערכו למענם מחבלים, חדלי אישים וערירי גוים, בימי הבינים, אשר אלה זבחי רצון מקריבי נפשם, בהגה אחד, אל הוציאו מפיהם ומשפתיהם נגד ה' ונגד תורתו, הלא יכלו לרכוש למו לא רק את החופש מכף. מעניהם ולוחציהם, כי גם את כל הטובות שבעולם, אשר חפצו מציקיהם לתת למו ביד רחבה, אם רק יעזבו את אלהי אבותיהם ותורתו ויגזרו לבשת; אמנם כן, לא "העתים לרעה" רק הנסיון של "חסד לאומים" היה מסוכן במאד בעד עם

ישראל בכל העתים, פן לא יקום יעקב ויעשה כמעשה אחיו הבכור חלילה, למכור את בכורתו בעד נזיד עדשים.

פרק רמ

תכלית כל התעניות היא "התשובה", הכרת תעודת הגלות, בחינת החיים וחקר תכונתם, לדעת, עד כמה נמלאה התעודה הזאת ועד כמה נכונים המה בני ישראל בלב טהור ורוח נכון למלאות אחריה.— הדרך אל "התשובה" יסלו לפניהם סדרי הימים האלה, התקנות הערוכות בעד ימי הזכרון ע"י "עבודת ה'" "צום" "ואבל".

א) בעבודת ה', עת תשתפך נפשנו בצקון לחש נחוש ונרגיש, מה הוא לנו עצם יום הצום ומה יורה בזכרונו בדורותיו ובכל דור דור לעדת בני ישראל (ראה מערכת "העבודה").

ב) הצום — הלא היא מניעת המזון וחסרונו במשך יום אחד, וזה יועיל להראות לנו שלטון חיי האדם על חיי הבהמה לעשות "הפסק" בהתחרות להשגת ההנאה, ולהוכיח, כי הרצון החזק והאמיץ הן הוא ישאר המנצח במפעלות בני אדם, ועל ידי זה ישים כל אחד לבו להתבונן, אולי אפשר הוא הדבר, כמו שאפשר ביום הצום, לשים מעצור לתאותנו ולמנוע עצמנו, אם ממלואי כל הנאות הגוף או ההנאות היותר נחוצות לאדם, כי נוכל לפעול בנפשנו למנוע עצמנו "ממותרות ההנאה והתאוה" תמיד, וכי שבכל הימים נרחיק עצמנו, אם לא מכל ההנאות, אבל למצער להמיר מאתנו ולהתרחק מאלה ההנאות הבלתי טהורות והאסורות לנו.— הצום יועיל לנו לסתום את המקור משחת האחד, מקור החטאת, "אהבת הנאה" (געגוססזוכט).

ג) אבל — אם מצד אחד יועילו ימי הצום הנזכרים לקשר עצמנו אל מנת גורל ישראל, הנה מצד השני יועילו לנו "האבל" לגרש מלבנו את "אהבת עצמו" (זעלבסטזוכט) ותוצאותיה הרעות, בעוד על ידי "האבל" נחוש ונצייר את מפלת בנין ישראל ואת חרבן ארצו ונכיר לדעת את "אי־ממשות ואי־בטחון" הקיום הנוסד על עצמותנו לבד, לבלי נסמוך ולבלי נשען עליה הרבה, אם כי שמן חלקנו למאד. "האבל" יפעל עלינו לסתום את המקור משחת השני, מקור החטאת של "אהבת עצמנו" (זעלבסטזוכט).

פרק רמא

הצום — יען הוא מתיחס ותלוי בזכרון מפלת ישראל בגלל "אהבת ההנאה" (אמנם כן, האם "אהבת עצמו" איננה גם היא אופן שני מאהבת ההנאה? האיננה גם היא אהבה ותאוה "להנות מעצמו"?), לכן הצום הוא משותף ושוה בעד כל התעניות, אבל "האבל",

אשר הוא מתיחס ביותר אל חטאת בית שני, לכן קבעו אותו רק בעד "תשעה באב" לבד, אות זכרון החרבן ומפלת ישראל, זכר לחרבן הבית הראשון והשני, חרבן העמדת ישראל ברשות עצמו. ביום ההוא (ת"ב) הצום חזק הנהו בחומר יותר משאר ימי התעניות הנזכרים, ע"י חסרון והמניעה של עצמו מכל ההנאות. — וכל אלה יחלו עם כניסת היום התשיעי ומשך זמנו מערב עד ערב, אמנם גם תקופת הזמן מלפניו מיום הראשון עד יום התשיעי באב ומשבעה עשר בתמוז עד ר"ח אב ערוך ומסודר לנהוג בה "חצי אבל" ובמניעות הנאות שונות, בעוד אשר בשאר התעניות "הצום" יחל וחל הנהו רק מבקר של עצם יום התענית.

פרק רמב

למלאות את דברי ימי הצומות החמשה חוב הוא בעד כל אחד מישראל (א"ח תקמ"ט, תק"נ, תרפ"ו), אך בתשעה באב החוב עצום ביותר, עד כי גם החולים ואלה אשר קשה עליהם התענית, אם אך אין סכנה בזה, עליהם לצום ביום ההוא (תק"נ). "תענית אסתר" הנהו הקל מכלם, בעוד נוסד הוא על מנהג ישראל תורה, אשר קימו וקבלו עליהם, לכן קצת חולים וכדומה לעת הצורך חפשים המה מהצום (תרפ"ו); אם חל אחד מימי התעניות בשבת, אז נדחה הוא על יום א', אבל תענית אסתר נדחה ליום "ה"" שלפניו (תק"נ, תרפ"ו), עוד מיום ר"ח אב עד יום התשיעי וביחוד השבוע שבו חל ת"ב אסורים כל הדברים הנעשים לאות וסימן שמחה, גם דרושה התרפות בהדור ע"י הענינים החיצוניים בכבוס, במלבוש וכדומה, בתספורת, והאחרונה מיום י"ז בתמוז עד אחרי ת"ב אסור, למען תהיה הכנה אל אבל ת"ב.— בכל משך הזמן מי"ז בתמוז עד אחר ת"ב לא יחוגו חגי נשואין. מיום ר"ח עד יום י' אב אחר חצות היום אסור לאכול בשר ולשתות יין, ראה בארוכה א"ח תקנ"א תקנ"ב. — ביום ח' באב יסעדו סעודת קבע לפני סעודה המפסקת, אשר זאת האחרונה דרושה להיות רק מתבשיל אחד. את הסעודה הזאת יאכלו כאבלים בשבתם על הארץ, וכמו בסעודת הבראה של אבלים יאכלו ביצים (תקנ"ב). התענית תחל עם חשכה ספק יום ספק לילה, והאבל יחל רק כאשר יגיע הלילה. הצום הזה מקובל הוא עוד מבעוד יום כמו נדר. — ערב תשעה באב אחר חצות אסור ההגיון והלמוד בענינים הרוחניים המסיחים דעת מאבלות היום כמו בעצם יום הת"ב, זולת אלה המקומות המותרים לקרוא בהם בת"ב, וכל זאת למען לא נסיח דעת אף רגע ממושג היום. אם ערב תשעה באב חל בשבת, ואם גם ת"ב בעצמו חל להיות

בשבת ונדחה ליום א׳ בטלים המה כל דברי יום הת״ב אך למוד אסור עוד מאחרי חצות, ואם ת״ב בעצמו חל בשבת דברים שבצנעה נוהג (תקנ״ג).

פרק רמג

בתשעה באב בעצמו נהוגים כל הדינים השייכים באבל זולת המלאכה. כל דיני הצום והענוי שולטים בו כמו ביוהכ״פ (ראה פרק ב׳), בכל זאת עד חצות כל מלאכה שיש בה שהוי מה אסור (תקנ״ד). אבלות ת״ב דומה הוא לאבלות האבל, יען כי ביום ההוא כלנו אבלים על ציון הבת ירושלים, האם אשר גדלה אותנו ותאמצנו כבן לה ותכלכלנו ותשקנו ברוח ה׳ השפוך עליה, ותאמר ציון: בני יצאוני ונפזרו לכל רוח ואני נשארתי לבדי אם שכולה וגלמודה, גם אנו אין לנו אם רחמניה אשר השביעה בטוב נפשנו, אבל לא נשארנו מבלי אב. הן אבינו שבשמים, הלא הוא חי וקים לעד והשגחתו חופפת עלינו תמיד גם בגולה, באור רוחו יגיה חשכנו, הוא ישא ויסבול אותנו וישמרנו לבל ישופנו חשך וצלמות.

אך האבלות הזאת נקבעה לא רק בעד תשעה באב לבד, כי אמנם זכר החרבן בכל עת ובכל שעה דרוש ללוות אותנו על דרכנו בגולה, לבל נשכח, כי עלינו להיות חבוקים ודבוקים במנת גורל ישראל, ולמען דעת, כי עלינו למלאות את תעודת ישראל הכי נכבדה ומאד נעלה, ואם גם עשיר אתה איש ישראל והי׳ השליט אותך על נכסים רבים, ולוא יהיו כל ישראל עשירים ומצלחים במאד ואם גם יתירו ויסירו את כל הכבלים אשר אסרו במו את חייהם החיצוניים של ישראל — גם אז — שים לבך והבין, כי אתה לא רק על אבדן האשר החיצון בלבד תתאבל, הן את החסרון הזה בהצלחה החיצונות, אולי תוכל למנות לך ולמלאות גם במקומות הגלות — כי אמנם עם הצלחת ישראל החיצונה שודדה רק אחוזת הנחלה בנגלה — ששם ערוכים ושמורים היו לך חיים ברוח ה׳, להיות מטע ה׳ על אדמת קדש, אכן אבלך היותר גדול הנהו על חרבן ״ציון״ מרכז האומה בית קדשנו ותפארתנו, חוסן ישועות ברוח ישראל ורוח ה׳ הנסוך עליו, אשרי עין ראתה כל אלה! — רגש האבל על חרבן ציון וירושלים ופזור העם בגולה, עליך להראות בעליל בכל מקום, וביחוד במקום, אשר תבטיח את עצמותך הפרטות במצבך החיצון, או הנך צלח ושמח עליו, אם תבנה לך בית איתן מכון לשבתך, עליך להניח אמה מרובעת נוכח פתח ביתך בלתי מסויד, גם החתן ביום שמחת החתונה הנהיגו להניח אפר על מצחו או אות אחר שמו לזכר האבלות, כמו שבירת כוס תחת החופה לזכרון אבל ציון וירושלים. אם בנות ישראל תתקשטנה בעדי עדיים, עליהן לחסר דבר מה מעדין לזכר אבל. אם תערוך שלחן

למעדנים, עליך לחסר ממנו, דבר מה זכר לחרבן, גם שירי שמחה ותענוגי זמרה בכנור ונבל מצומצמים המה באהלי יעקב, אם לא בעתותי שמחות מצוה (תק"ס).
מבלעדי

פרק רמד

ב) תעניות נדבה.
כמו באלה התעניות הנזכרים קבעו בהם את "ענוי הצום", בעוד הנהו התחבולה היותר טובה ובטוחה לכבוש את התאוה ולעצור בעד הנטיות הבהמיות — הלא היא להתקרב אל "התשובה" — כמו כן בעד כל איש פרטי החפץ לאשר בדרך התשובה ענוי הצום הנהו האמצעי היותר טוב לזה. אם צרות החיים תזכרנה לאיש לשוב אל עצמותו ולבחון את דרך החיים שלו. אם איש עומד בקשרי המלחמה עם חושיו ונדרש לו עזר ומשען לזה, למו נתנה "תענית נדבה" בתור אמצעי־ותחבולה, לקרב אל מטרתם, גם בכלל עדת ישראל אם איזה צרה כללית שלא תבוא קוראת ומזכרת את העם "לתשובה" או אז יקבעו תענית צבור — אך בכלל הצום בעד עצמו ובלבדו אין בו שום חשיבות — גם איננו משובח — ורק אז יש לו ערכו עליו. אם נדרש לך להשתמש בו בתור אמצעי באמת להיטיב את דרכך לצרף וללבן על ידו את עצמך, למען תוכל ברוחך לנצח את התאוות הבהמיות ולכבוש את יצרך — בלעדי אלה, בלעדי ימי הצום הקבועים או בגלל כל צרה כללית שלא תבוא, או מפני תגבורת יצר לב האדם להכניע אותו על ידו, ולשוב בתשובה שלמה אל ה', בלעדי כל אלה התעניות והסגופים נחשבים לחטא, הן אמנם גם כחות גופך אינם שלך, עד כי לא תוכל לפרוש עליהם כנפי ממשלתך עד למותר, ולהחלישם ברצון נפשך — עליך להשתמש בהם בעדך ובעד הכלל, ומי אשר יסגף נפשו לישב בתעניות מבלעדי התעניות המחויבות ויחליש וירפה על ידי זה את כחותיו נקרא "חוטא", ועוכר שארו אכזרי.
מבלעדי הצומות החיוביים, אל יצומו ביחוד תלמידי חכמים העוסקים בתורה. האיש אשר עליו לעבוד עבודה בעד אחרים בכחות רוחו וגופו, כמו מלמדים, פקידים, שכירי יום (א"ח תקע"א, ח"מ של"ג, של"ז), אם הצרה בעצמה דורשת כח אנשים אל תצום בעת הצרה, רק תוכל לנדור בלבך לצום באחד מימי הישועה ולגמור אמר להיטיב דרכך (תקע"א). אם קשה עליך להשתמש עם הצום בתור אמצעי לכבוש את יצרך נגד מלחמת החושים, אז למצער למוד והתרגל בפעמים שונות לעשות זאת ע"י מניעת איזה הנאות קלות (תקע"א). לכל תענית נדבה דרושה להיות קבלה מפורשת בשעת תפלת

המנחה ביום שלפניו, גם בעת המנחה בהרהור בלב דיו (תקס"ב); כל אלה הצומות יחלו מהתחלת יום התענית, ובליל העבר יוכל לאכול ולהנות, אם לא הלך לישן וחשב לבלי להנות עוד בקומו בלילה. לאכול לפני השכמת הבקר צריך לפרוש זאת לפני השנה (תקס"ד). כל תענית הוא עד הלילה (תקס"ב); אם אחד קבל עליו לצום תענית נדבה ואכל, לא מלא את גדרו ועליו לצום יום אחר, אבל ימי הצום הקבועים, אם לא התענה בהם, אז לא נדרש להשלים ביום אחר (תקס"ח). אל "התשובה הפרטית" נהוגים ימי התעניות האלה: יום פטירת ההורים (י"ד שע"ו, שצ"א). שני וחמישי ושני אחרי חג הפסח וחג הסכות (תצ"ב). עשרת ימי תשובה לפני יוה"כ. יום ראשון של סליחות. ערב ר"ה. ערב ר"ח (תי"ח). ובכל זאת אלה אינם חובות גמורים, רק אם מקובלים המה בתור נדר עליהם, אזי נדרש למלאות אותם תמיד, וטוב לבלי לנדור לשמור אותם לעולם, נוסף לאלה גם יום החופה (תרע"ג, ס"א). תענית בכורים בע"פ (תע"א). אם חל "תענית נדבה" באחד מימי ר"ח, יו"ט, שבת, ערב יוה"כ, פורים, חנכה, לא יצומו בהם, אם המה רק קבלת תענית, אבל אם היה נדר, אזי הנדר הזה שלא כהוגן וצריך על זה שאלת שלשה חכמים להתרת נדרו (תק"ע); כמו כן באסרו חג, חמשה עשר בשבט, חמשה עשר באב, כל חדש ניסן, ל"ג בעומר, מר"ח סון עד שבועות, והימים שבין יוה"כ וסכות לא יצומו. תענית ביום החופה יצומו, זולת באלה השלשה הראשונים (תקע"ג). על דבר תענית צבור על כל צרה שלא תבוא גם כל הדינים בפרט (ראה א"ח תקס"ג עד תק"פ).

פרק רמה

יד: חנכה ופורים.

אחרי אשר אבותינו בפעם השנית נקבצו ובאו על אחוזת נחלתם בארץ ירושתם, ומושב בני ישראל בארץ הקדושה בימי בית שני קבל צורה בתכונה כזאת, כאלו הישיבה ההיא היתה רק בתור הקדמה והכנה אל גלות החל, גלות ישראל והזמנים, אשר התעתדו אליה, אז ראו חכמי ישראל וזקני העם, כי תעודתם הוא לעמוד על המצפה, ואת אשר יראו ממפעלות ההשגחה העליונה בחביון עוזו של אל מסתתר, לכתוב זכרון בספר, גם צרה וצוקה גם הצלה וישועה, אשר באו בעקבותיהן, למען דעת, כי ממכה רפואה נמצאה ומכל. מזור תרופה — ואת כל אלה רשמו בכתב אמת. את יום הישועה קבעו לעם, להיות לו יום מועד ושמחה, למען ילמדו בניהם ובני בניהם אחריהם לדעת את הקורות את אבותיהם ואת המלחמות הפנימיות והחיצוניות, אשר עצרו כח, לכונן על ידם וליסד את קיום ישראל בגולה, וכי בראש וראשון עליהם היה לשמור ולנצור את התורה, קנין

ישראל, למען יוכלו האבות למסור אותה לבניהם, לנינם ונכדם ולדורות הבאים קשט ודת בעצם טהרם, וכי על שניהם כאחד קיום האומה ונצחיות התורה כבוד ה' חופף עליהם — ואף כי לא הראה להם ה' נפלאות ונסים גלוים בדרך מצרים, בכל זאת נוכחו לדעת, כי בתור "אל מסתתר" בהשגחת שכינת עזו ישמור וינצור אותם תמיד, כי שומר ישראל לא ינום ולא יישן ופודה ומציל הנהו את עמו מצרותיו הרבות והרעות ויוציאם למרחב. — באופן הזה יצאה לאור— "מגלת תענית", ספר הזכרון הנודע לשם, ובו כתבו לדור הסכנות האיומות, אשר רחפו על חיי ישראל ועל התורה תחת סבל ולחץ ועול גוים עריצים, וביחוד תחת ממשלות סוריא ומוקדן, גם סכנות כאלה, אשר רחפו על התורה ע"י התנכרות רוח ישראל מפני המפלגות בקרב העם בעצמו. ויהי במשך הזמן, אשר אבד ישראל בו את ההעמדה ברשות עצמו, וקיום ישראל והחזקת התורה בנס היו עומדים ע"י ה', אשר השליט עליהם את ההשגחה הנעלמה לשמרם ולהצילם, וצרות כאלה וכאלה הרשומות בספר הזכרון היו כמעט "מעשים בכל יום", וכמאמר חכמינו ז"ל אשר הצרות התכופות כה הסירו את התפעלות הלב והרגש, עד כי נדמה היה לבשר מת אשר לא ירגיש עוד את נתוח המאכלת, לכן חדלו מאז לכתוב ולרשום בספר הזכרון הזה את הצרות והתשועות גם יחד, וגם אלה הזכרונות הרשומים שמה, חדלו להיות מקוימים ומקובלים באומה "ומגלת תענית בטלה" — רק שנים מהם נתקימו אצלנו ונשארו לדור ולדורות הבאים, שני "מועדי זכרון" הערוכים ושמורים בכל תפוצות ישראל, למען ידעו נדחי ישראל אלה, כי השגחת ה', אם כי נעלמה היא בבלי נסים גלוים, בכל זאת היא חופפת תמיד על עם ה' בגולה ובכל מקום ובכל זמן יציל, יגן ויושיע אותם מצרותם, כי ה' עם עם סגולתו הוא בצרה גם בגולה, וכל נסיון ומבחן, אשר יבואו עליו חדשים לבקרים מידו כל זאת למו — כי כל דמע עין ישקיף וירא ה', כל אנחה תסלול לה דרך להבקיע אל שכינת עזו ולהגיע עדיו — ואם עריצי גוים ידמו, כי המיתו את רוח ישראל או עת צוררי ישראל יחבלו מזמות ויפילו פור, להכחידו מגוי ומקהל גוים, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ומחשבת אונם, מחשבתם הרעה אשד מבני תכלה ותעבור כענן כלה, על ראשם תשוב. — אלה מועדי זכרון, כי ה' ישמור וינצור את ישראל בגלותו המה "חנכה ופורים". ימי החנכה יחלו ביום כ"ה כסלו ויארכו שמונה ימים, וימי פורים קבועים ביום י"ד או ט"ו באדר.

פרק רמו

חנכה.

הקורות — ממלכת אלכסנדר מוקדון וארצות ממשלתו, אשר לכד בגבורה נמרצה, אחרי אשר הבהילהו המות פתאם, נפלו לחבל בין ראשי צבאו — ממלכות וארצות רבות נאנחו מפני כבד מלחמה, אשר התלקחה והתפרצה בין העריצים, בטרם נחלקו הארצות, להיות לכל אחד חבל למו — וישראל אשר למראית עין הוקם על תחת ממשלת כורש להיות גוי וממלכה, אך באמת לא היתה גם אז ממלכה עומדת ברשות עצמה כראוי — אף כי בקרבו פנימה שלטה אחדות וצורת ממשלה, אבל בחיצוניותו נחשבה ארץ יהודה למחוז העומד תחת הרשות והחסות של ממלכת פרס — עם ישראל אחרי סבלו עד למאד ממלחמת עריצי גוים אלה, נכנע תחתם וארצם נקראה בשם מחוז סוריא בממלכת הזעלוצידים.

תחת ממלכת אנטיוכוס עפיפאנוס, נסיך סוריא, ראה ישראל בפעם הראשונה, כי שבט הנוגש וממשלת זדון הורם והונף לשדוד מהם לא את רכושם, חייהם וחופשם, רק כונן להשחית את הגבוה ונשא, היקר והנעלה מכל קנין ורכוש מארץ החיים וחופשם, כי אז גבר האויב להרע בקדש; הצר פרש ידו לבלע ולהשחית, לעקור ולהפוך משרש את תורת חייהם, לכבות את נר הדת ודעת קדושים עמה ואת גחלתן האחרונה, לטמא את חיי משפחותיהם ולהביא כליון חרוץ על הליכות עולם של עם ישראל — מצרים העביד את בני ישראל בפרך, הכניע ע"י העבדות את בשר ישראל. בבל ואחרי כן גם שליטי רומא היו רק לוכדי ארצות. ממלכת פרס הצטינה גם "בחסד לאומים", אשר הטתה אל הארצות, אשר באו תחת שלטון שבט ממשלתה, כל אלה גם יחד הכבידו אכפם רק בתור עריצי גוים, שגיאי כח נגד החלשים, ומגמתם היתה רק לכבוש ארץ ונחלה ולרד לפניהם גוים במצבם "החומרי". — לא כן "אנטיוכוס", איש אשר בשגעון התנהג, כפי אשר יתארו אותו סופרי דברי־הימים, הזד העריץ הזה יזם לעשות דבר, אשר לא עשו עוד כמוהו עריצי גוים מדור דור ולא עלה על לבבם; הוא היה משחית לחבל את הרוח, הוא כונן חצו על רוח האומה ויתקומם נגדו לעשות אתו כלה — על ידו הביא ה' "נסיון כבד על ישראל", נסיון, אשר אמנם בדורות הבאים היה חזון נפרץ במאד, הלא הוא: לבחור להם אחת משתי אלה: מות הרוח או מות הגוף — רוח עריצים היה כהמות ים — עונשי מות שמו על אלה, אשר יזידו לכבד ולשמור את מוסדות הדת והיהדות: תורה, שבת, ברית מילה — סכנת מות רחפה על ראשי הנאמנים בברית ה', אשר הרהיבו בנפשם עז לקיים בגלוי איזה מצוה כדת התורה. השרים והסגנים, אשר לבם בער כתנור בכל תאוה ותשוקה נמבזה, באו בחזקת היד להרגיז את שלום בתי ישראל ולפעמים טמאו וחללו את חיי המשפחה ויפילו חתתם על כל בת ישראל. את המקדש חללו, ויעמידו בו צלמי

תועבה ובעריצות נוראה התקוממו על העם השוקט ויאלצו אותו בחזקה ובחרב תנופה לעזוב את האל היחיד ומיוחד ולזבוח לעצביהם, ואלה מבני ישראל, אשר לא נזרו לבשת, וכאשר נמצאו בהחבא, במלאותם אף אחת ממצות התורה, אחת דתם היתה להמית. — אז נפלו החללים הראשונים, אשר קדשו את שם אלהי ישראל בעד קיום התורה.

אז — כאשר הנאמנים עם ה' ותורתו נפלו לפי חרב — כאשר חלושי הרוח כמעט לא יכלו עמוד בנסיון, ורבים וכן שלמים מחמת גוים עריצים היו בכל רע; ישראל כמעט נכון היה למועדי רגל ורבתה העזובה בקרבו — אז קם "מתתיהו בן יוחנן כהן גדול", הוא ובניו, להציל את עם קדוש ותורת ה' בלבם — הוא לא מנה ולא ספר את מספר אנשי חילו הנאמנים בבריתו — הוא בטח רק על ה' ורוחו, רוח ישראל — על ה', אשר מעולם ועד עולם יתן עז ותעצומות לרוח, לנצח ולהכניע את כל הקמים עליו — הוא יצא למלחמה, מלחמת ה', נגד העריצות וממשלת זדון — וה' לבדו עמד לו ולהם בעת צרתם, הוא רב את ריבם, נקם את נקמתם, הוא מסר גבורים ביד חלשים ורשעים ביד צדיקים, ולעם ישראל עשה תשועה גדולה, אשר לא נשמעה כמוה.

והנה ה' שומר ישראל, כמו בעין השגחתו יבחננו לרגעים ולא הסיר צלו להחזקת רוח ישראל נגד עריצי גוים ובנר רוח איש אחד הדליק מחדש את הנרות הללו ברוחות בני ישראל הרבים, כן קבע ונתן גם אות ומופת הנראה בחוש, כי ה' הוא אמנם השומר את רוח ישראל לעולמי עד, ובעמוד אש־דת קדשו ינהלהו וינחהו במדבר ישראל והזמנים — ישראל, כאשר הכניע אז את רוח עריצים ונאזר בגבורות ה' גרש את האויב מהסתפח בנחלתו, לעולל עלילות ברשע, ובני אל חי באו אל דביר קדשו להעביר את הרעה, פנו את היכל ה' ויטהרו את המקדש מגלולי הגוים, ואת המנורה הטהורה שהיא תצייר ותשוה לנגדנו, כי נר ישראל יקבל שפע אור מגבוה מעל גבוה, מה' נותן תורה אור ונר מצוה (ראה במקומה), בקשו להדליק את המנורה עוד הפעם, להיות נר תמיד לפני ה', אך לא מצאו שמה רק פך שמן אחד לא־טמא, ובו היה די שמן רק להדליק ולהאיר במנורה על יום אחד בלבד, אך ה' המכלכל את רוח ישראל בחביון עזו עשה הפעם גם נס גלוי וגדול, כי פך השמן הזה הספיק להגיה אורו לשמונת ימים רצופים, עד אשר הכינו שמן זית זך טהור מחדש — את "הנס" הזה ערכו האבות, להיות לאות ומופת בישראל לדור ולדורות הבאים, והימים האלה, ימי זכרון הנס, נזכרים ונעשים כדת הימים לכל בני ישראל במושבותם.

בכל שנה ושנה עת יגיעו ימי החנכה, על כל אחד מישראל להדליק את נרות החנכה הללו בכל בית ובית, ובאורים יכבדו את קורות הימים האלה, גם בהלל ותודה ישירו

ויזמרו את פרשת הימים האלה וגאלת מעלתם, למען דעת, כי דבר ה' יגיה אורו לבני ישראל גם במבואות האפלות ובכל מסעם במדבר חייהם ונרו ורוחו לא יכבה לעולם ועד, אות הוא לך־אם הכל כאשר לכל מסביב לך יחללו כל קדש בצוק העתים והזמנים, או "בחסד לאומים", אם אך בחוג בית־אב אחד בישראל, אם אך בלב איש אחד מישראל נר רוח ישראל יגיה אורו — אז ברוח נכון בקרבו, גם בקרב המון תעתועים, יאריך ישראל את חייו, גם בצהלת רוח קדשו יכבד וקדש את שם ה' תחת חרב ומאכלת, אשר יניף כל אויב הרע בקדש — כי אז חיי רוח ישראל יושעו בה' תשועת עולמים, בה', אשר הוא צופה ומביט על עלילות בני אל חי — וגם בנר איש אחד, יד ה' לא תקצר להדליק מחדש את הנרות הללו של אישי ישראל ולבל ידעך אורם לעולם ועד.

לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר ה' צבאות!!—

פרק רמז

החגיגה: — נס חנכה, הלא הוא אות זכרון להחזקת רוח ישראל בגולה. בליל כ"ה בחדש כסלו תחל חגיגת החנכה לשמנת ימים. במשך הימים האלה אסור בהספד ותענית. עשית מלאכה איננה אסורה אך בשעת הדלקת הנרות, שאז על כל אחד לכון ולהבין על ידם את מושג הימים וערכם עליהם ולמנוע עצמו בעת ההיא מעסק ומלאכה. ויען כל עיקר החגיגה הוא בעד הרוח, לכן גם החגיגה היא רוחנית ולא תקנו עבורה חגיגה אחרת המתיחסת ביחוד אל הרמת "ההנאה" (א"ח תר"ע). על כל אחד לכבד ולהוקיר את חובת ההדלקה של הנרות הללו, אשר חין ערכה גבוה ונעלה מאד. — בליל הראשון ידליקו נר אחד — בשני — שנים וכן בכל לילות החנכה מוסיפים כל פעם נר מחדש עד שמונה נרות, ואם באפשרי ידליק כל אחד בפני עצמו בבית אחד, אבל באופן כזה כי הנרות המודלקים יהיו נכרים בעד כל אחד — בטרם ישב ישראל אצל העמים הדליקו את הנרות לפני פתח הבית מבחוץ משמאל להבא אל הבית ממול המזוזה, אך בעדנו נשארה חגיגת הימים האלה רק פנימה בתוך הבית. בבית, הגרות ערוכים לשם מצותם ולא ישתמשו עמהם לשום שמוש אחר, לכן ידליקו נר נוסף נר שמש, אשר הוא יפיץ אורו להשתמש נגדו. נרות חנכה ידליקו ממעל לשלשת טפחים מהארץ וממטה ליו"ד טפחים, גם יעמידו אותם במקום מיוחד, ולמען החזיק גם אצלנו זכרון המנהג מקדם, טוב יותר להדליקם סמוך להדלת. — בבית התפלה, אשר גם שמה ידליקו נרות חנוכה לפרסום הנס, המנורה תעמוד בצד דרום והנרות יעמידו בין מזרח למערב, לזכרון מצב המנורה במקדש, בכל זאת הדלקת הנרות בבית התפלה איננה פוטרת את חובת כל

אחד להדליק גם בביתו (תרע"א). זמן הדלקת הנרות אחרי בוא השמש בשלמות עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים, ובאופן, אשר הנרות יאירו למצער ערך ½ שעה (תרע"ב). כל נר ראוי לנר חנכה, ומצוה מן המובחר לקחת שמן זית או נר של שעוה. הנר הנוסף (השמש) המדליק את הנרות יעמידו קרוב להנרות, או במקום מיוחד ונכר (תרע"ג). בליל הראשון ידליקו את הנר לימין, ובכל לילות הבאים יתחילו להדליק גם יברכו על הנר, אשר יוסיפו, שהוא יותר שמאלי (תרע"ו). אחרי אשר כבר דלקו הנרות שעור הזמן הקבוע, מותר אז להשתמש לאורם (תרע"ד). ביום השמיני משיורי השמן של מנורת חנכה בל ישתמשו בו, רק ישרפו אותם (תרע"ז). ביום הששי (ע"ש) ידליקו נר חנכה מקודם ואח"כ נר של שבת (תרע"ט).

פרק רמח

פורים

הקורות: ידועות ומפורסמות, כל אלה ערוכות ושמורות באר היטב "באגרת הפורים" הלא היא: "מגלת אסתר", אשר נכתבה לדור ולדורות וכפי אשר קימו וקבלו אותה ראשי פנות הקורות ההם — מרדכי ואסתר — בה רואים אנחנו היות רשע עריץ, נקם איש פרטי ואדיר חפצו לעשות כלה בגוי כלו, חולש הוא על עם ה' ומפיל פור על חיי אלפי אנשים להשמידם ולכלותם — ולמען הפיק זממו ולבצע אמרתו שם אל הכחש פניו, כאלו חפץ הוא בהצלחת המדינה, ויבאר לפני המלך את הסכנה המרחפת על מדינות ממשלתו, מפני העם המפוזר והמפרד ואשר דתותיהם שונות מכל עם, עד כי אין שוה להניחם — ולעומת זה נצייר לנו גורל האמללים, אשר נפשם התמוגגה מעוצר רעה ויגון ולא נשאר להם דבר למען הצלתם, רק לבחון את חייהם העברים ולשוב אל ה'. — בתוגה חרישית ובאימת מות הביטו על היום, אשר בו יעבירום בשלח ויקפדו כאורג את חייהם, להשמידם מתחת שמי ה', רק נשאו עיניהם אל אביהם שבשמים, אלקי אבותיהם, אולי יחוס, אולי ירחם ויבטל את רוע הגזרה, גם נסו את אשר יש בכח אדם לעשות למען הצלתו ע"י מלאכי רחמים, אולי ימצאו חן וחסד לפני הדום המושל, והנה ה' ממרום קדשו — אל מסתתר — אשר זה כבר הכין את הרפואה לפני המכה, הוא רקם בסתר חביון עזו את עלילות בני אדם לתכלית חכמתו ולתת תוצאות לתכנית נפלאה בסוד שדי — פדות שלח לעמו — "ליל מלך" אשר שנתו נדדה, רגש בן רגע, אשר פרץ בלבו לבלי חוק, "חן וחסד' אשר מצאה אח"כ המלכה אסתר בעיני המלך, והנה המכה חלפה עברה, והרפואה קרבה לבוא — הנחלשים והצפוים למות, אשר ישועה רחקה מהם ורק

מסרו נפשם לה', ראו אור גדול — מחשבתו הרעה של צורר היהודים הושבה על ראשו, ה' הפר עצתו וקלקל מחשבתו, ועל העץ, אשר הכין להיהודי תלו אותו, וישראל אשר חלילה לו בגולה להניף חרב, הנה מטעם המלך עברו חלוצים לעמוד על נפשם ולהנקם מאויביהם, אשר היו עתידים ליום ההוא לכלות ולאבד את עם ה'. היהודים יצאו מאפלה לאורה מיגון לשמחה ומאבל הימים האלה — ימי הישועה הגדולה — נזכרים ונעשים למועדי זכרון לדורות הבאים בעד נדחי ישראל, למען ידעו דורותיהם לאזור חיל, לבטוח בה' מעוז צור ישועתם ולהכיר אל נכון, כי ה', אשר הפיץ אותם בגוים וארצות בגולה, הוא יחסה בסתר כנפיו עליהם ויהפוך להם חשך וצלמות לאור יומם ויסיר מעליהם כל הוות רשעים ומזמות הצוררים אותם בנכליהם, יעקב הקטן והדל חזק ואמיץ הנהו גם בהשגחת ה', אל מסתתר, אשר כבודו ושכינת עוזו ילך עמו בגולה.

ויען כי בקורות הימים האלה היתה ביחוד הצלת חיי בשרים, לכן חגיגת היום הפורים מסודרה היא נוסף אל המקרא בפני העם בפרסום את "מגלת אסתר", לעשות גם משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, הלא היא הצהלה והשמחה הבאה בהשבת החיים אחרי סכנת חרב, הרג ואבדן בשמחה הזאת על כל אחד לזכור ולצרף גם את חיי זולתו, למען ישתתפו עמו גם אחרים בחגיגת הפורים, להיות חונן דלים, להעניק מטובו כדת היום, במתנות ידו לעניים, להיות גם המה שמחים וטובי לב בימי הפורים. החגיגה: בי"ד באדר בלילה ובבקר שלאחריו יקראו את "מגלת אסתר" מבטלים ת"ת ומה גם מצות אחרות לשמוע מקרא מגלה, חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים, אם אפשר לקרוא אח"כ (תרפ"ז). כל אחד מישראל מחויב לקרוא או לשמוע מקרא מגלה ביום ובלילה (תרפ"ט). צריך לקרוא אותה כלה מתוך הכתב של מגלה כשרה, ואם המגלה איננה כשרה נוכל לשמוע, אבל לא לקרוא עם הקורא או לקרוא להוציא. הקורא פושט אותה כאגרת להראות הנס (תרצ"ו). איך כותבים ומכינים את המגלה (ראה א"ח תרצ"א). בדבר קריאת התורה ועבודת אלהים וכדומה (ראה תר"צ — תרצ"ד). "חייב כל אדם לתת שתי מתנות לשני עניים" (תרצ"ד).

סעודת פורים דרושה להיות ביום, גם חייב כל אחד לשלוח למצער לרֵע אחד שתי מתנות (תרצ"ה). ביום הפורים מלאכה שאינה צריכה לא תעשה בו. בפורים אסור בהספד ובתענית (תרצ"ו). ושאר הדינים ראה תרפ"ו עד תרצ"ז.

פרק רמט

אמנם כן אם ממשלת זדון כממשלת אנטיוכוס תבוא להמית בחיי ישראל את עצמותו ורוחו, או איזה צר הצורר את היהודים יביא את דבתו רעה אל המלך ובדברי שטנה וכחש יחבל מזמות לבלע ולהשחית את עם ה' בגלל דתיהם השונות מכל עם, ויתאמץ להוציא לפועל את מחשבת אונו, ואשר, כנודע לנו, שני החזיונות הנוראים האלה המה מראות נגעים ופגעים, אשר חזון נפרץ למו במדבר ישראל והזמנים בארצות גלותו, אז יופיעו ימי זכרון "חנכה ופורים" להאיר לישראל את מחשכי נפשו; המה יתיצבו בראש צבא מחנה ישראל על מסעיו להיות לו כעמוד ענן ועמוד אש, להראות להם את הדרך ילכו בה ולהורותם: לשמור את דרך ה', למלאות את כל מצות ה' וחקיו בתורתו, להיות נאמנים לתעודת ישראל, גם להיות נאמנים למלך ולעם ולארץ מולדת בכל מושבותיהם, אשר יחסו בצלם — ואז לשאת עיניהם תמיד אל ה' אלהי אבותם, אביהם שבשמים, מבלי לפחוד עוד לא מפני ממשלת זדון ולא מפני מזמות בליעל.

לפי המושג הנכון של המועדים וימי זכרון בכלל ילוו ויתאחדו אליהם גם שני אלה באופן ובציור כזה: —

פרק רנ

טו: חדש.

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות יב א').— שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך (דברים טז א').

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים (בראשית א' יד),

אף כי לפי הנראה "הזמן" יקצוב רק את המדה החיצונית בעד החיים, בכל זאת הפעולה על החיים בעצמם, עם כל הנעשה בהם והחסרון להמנות בהם, רבת ערך היא, אם ימנו ויספרו האנשים את "זמניהם", ואיך יחליטו למנות אותם. — כל עוד תחסר לנו המדה הפנימית לפעולותינו או בלתי נודעת היא לנו, אל נכון, איך להשתמש בה, הלא כמה וכמה דברים יעשו רק על פי המדה החיצונית הזאת, או אולי בלעדה לא נעשה דבר. — "במועדו" כזאת וכזאת תעשה, היא אמר — סלה מנותן התורה, והכל שוה, אם במדה החיצונית באדם או בפנימיותו ברצונו האיתן והחזק. — פעולה כזאת תעשה תמיד במועדה פעם אחת, ותשוב "במועדה" להעשות עוד הפעם — לו חיינו חיים

כאלה, כמו במכונת מורה־שעות חסר אצבע הרומז (ווייזער) ולמנות ימינו לא ידענו, כי אז כל יום מועד וחג, יום אות וזכרון, לא נראו ולא נמצאו אתנו; אז כל יום היה דומה האחד למשנהו. — וכמו חסרו אז להמעשים והפעולות המדה והקצב החיצוני, כן נבצרה מעלת התעודה מהימים המיועדים, שהיא תקדש את חלקי הזמנים, לעלות ולרומם אותם ממעל ליתר "העתות" להיות נחשבים "למועדי זכרון" מזמן העבר, אשר בשובם בתקופתם יגמלו פרי ברכה בעד העתיד לבוא. — כמו כן לא דבר ריק הוא: איך נמנה ונספור לנו את ימינו — לוא היו שנותינו קצרות או ארוכות יותר מאשר הנן עתה — כי אז באופן הראשון, כמה וכמה דברים נעשו במהירות יתרה ותכופות יחד, ובאופן השני בלאט ובמתינות מאד, רק לעתים רחוקות, או לא נעשה כל דבר. — אמנם כן, אז כל חיינו הפנימיים והחיצוניים, גם המנין והמספר בעצמו, לוא כל זה היה רק דבר חיצוני ומסור להרצון לבד, הלא באופן הראשון התרוצצו בתנועה גדולה ומהירות עד למותר, או באופן השני במתינות ברפיון גדול, בכבדות ובעצלתים. --

פרק רנא

אבל מנין "הזמנים" שלנו איננו קנה־מדה חיצוני בלבד, הוא איננו מסור "לרצון" כל איש למנות אותו כטוב וכישר בעיניו. הבה! נשים לב להתבונן על מפעלות ה' בבריאה ונראה גדולות ונצורות! הן בורא העולם התבל ומלואה, אחרי אשר במאמרו לבשה האדמה דשא עשב ועץ כל פרי בפעם הראשונה, מני אז לקח ה' את הזרע אל הדשא עשב, שיח השדה ומטעי עץ אלה, מהאדמה בעצמה, ואת הזרע הזה שם בפרי העץ ופרי האדמה למעלה, למען מאז והלאה ידרש להאדמה מראש לקבל תמיד אל חיקה את הזרע ועליה להפרות בקרבה ולהוציא צמחה, וכאם רחמניה לגדל את פרי בטנה — כמו כן באופן מאד נעלה לקחה חכמת הבורא מכל אחד מיצורי הבריאה למקטן ועד גדול את תנאי המציאות והחיים ויסודותיו ותתן אותם מתנה לאחיו יציר נברא כמוהו, אשר גם חיי היצור השני ותנאי מציאותו מושרשים עוד הפעם ביציר נברא, אחיו בבריאה, למען בל יראה ובל ימצא כל יצור כזה בבריאה, אשר יעמוד ברשות עצמו ויסגור בעדו את חוג מציאותו, להיות יחידי בתבל, מבלי כל יחס והתדבקות ביציר נברא אחר; כי סדר ומשטר גדול של "נתינה ולקיחה" שורר הוא בכל רחבי הבריאה כלה, ויקיף את כל היצורים באהבה רכה (עולם חסד יבנה) ומוליד את "החיים", אשר מובנם וערכם עליהם, הוא רק לקבל ואת המתנה המקובלה הזאת, לגדל ולהכשיר בכחו וכשרונו ולכוננה להיות "מתנה חדשה" בעד יצורים אחרים, ולתת ולקבל בנתינה זאת, את שלמות עצמותם ע"י מלוא חובת

הבריאה. — גם ככה — אחרי אשר "המים" "והאור" השקו את האדמה ויעוררו ויכינו אותה אל ההתפתחות הראשונה — אז לקח ה' את "המים" ממנה ויצרור ויכין אותם בעד האדמה, למען תקבל אותם בעתיד — ויבדל בין המים אשר מתחת לארץ ובין המים אשר ממעל לה — גם לקח ממנה את מקור החיים וגדולם — את האור — ויתלה אותו למעלה ממנה, ויקשרהו אל המאורות בשמים אל השמש, הירח והכוכבים, למען אשר מאז והלאה תנאי כל החיים — "אור וחום", "חשך וקור", "יבש ולח" יהיו תלואים ממעל להארץ, והאדמה תדרש לקבל את כל אלה מרקיע השמים, ואשר באופן כזה תבל הארצי תתיצב לפנינו בתכונתה הנבדלה בין "השמים" ובין "הארץ" — שמים: משפיעים, הארץ "מקבלת ההשפעה" — השמים — מטעם הסדר והמשטר הנכון וקים מה', המה משרתיו עושי רצונו לפקד ולפקח על התפתחות הארץ — הארץ: בקבלה את חוקה מן השמים, על פי החליפות והתמורות של צבא הכוכבים, בקרוב או במרחק, ברב או כמעט, פעולתה אתה לשנות את צורת חליפותיה בהתפתחות רבוא רבבות יצוריה בעלי אברים, למען תחדש גם היא תמיד כנשר נעוריה ולרוץ ארח תקופתה מחדש במכסת החיים אשר לה.

פרק רנב

מפני זה התבל מסביב לנו וגם אנחנו בעצמנו הננו נמצאים באמת בשנוי ובחליפות תמידית, לפי מכסת השעות, אשר תכלינה עם כל תקופת תנועת הארץ, להיות יום ולילה אחד; לפי מכסת הימים, אשר יעברו ויחלפו ויצורפו ויושלמו בתקופת הירח מסביב לארץ בכל חדש וחדש. לפי חליפות עתותי השנה (יאהרעסצייטען) הקבועות על פי תקופת הארץ במסלול עקום מול השמש; והנה תצורפנה ותכלינה בתקופות כל שנה ושנה. השפעות היום והלילה ועתותי השנה, הלא הוא מצבנו המתחלף מול פני השמש ועצם פעולותיהן הנכרות על הגוף והרוח, הלא הנה ידועות וגלויות לכל, אך לא כמוהן ברורה וידועה היא "השפעת" הירח לפי ימי החדש; אבל מצד אחד עלינו להניח, כי כמו בראשונות כן ישנה "בירח" גם כן פעולתו אתו, ומצד השני נוכל להחליט את זאת, עפ"י החזיונות רבי הערך שכבר נודעים לנו מפעולות הירח והשפעתו, כמו "עלית וירידת המים" (עבבע אונד פלוטה), באיזה שנוים בגוף האדם, וכפי אשר יש לשער בטח, גם כן בתבונת הבעלי חיים — ואם נתבונן גם כן באיזה רמזים בספרי חז"ל, נוציא לנו בערך תוצאות כמו אלה: כמו השמש שהנהו נושא קרן האור, המעורר את הכל אל החיים הפועלים, קרן הזהר המביאה עמה אור וחום, כן עומד הוא "הירח" בתור נותן "הכשרון" לקבלת השפע להחיים, אשר קרן השמש תביאם לפועל, עד כי בלי התנגדות פעולות

הירח מול פעולת השמש, הלא היא התנגדות "הלח והקור" מול "היובש והחום", כי אז קרן השמש הלוהטת הפכה את הארץ לצחיח־סלע; גם כפי הנראה מיצי תבל הארצי ולחה מכוננים עפ"י תנאי מהלך "הירח", והוא הירח בתור מלוה (טראבאנט) את הארץ יקיף אותה מסביב ובמרוצתו יקדים, לתת לה את סגולת "ההתנגדות" של "הלח והקור", אשר קרן השמש בהתאמצו לכבוש אותם, רק אז היא מולידה את "החיים", ובעוד "הירח" בעצמו מקבל את אורו מהשמש, הוא מכין את הארץ מראש ומכשירה לקבלת פני קרן השמש — ויען "השמש" לא תפרוש ממשלתה, רק על הארץ לבדה, כי אם תשים משטרה ושלטונה גם על שאר כוכבי לכת ומזלות השמים ופעלה והדרה נכרו גם עליהם, הלא לא תוכל הארץ לאמר על השמש כי לה לבד הוא, לעומת זה הנה "הירח" בעצמותו נתון הנהו כלו להארץ לעבדה, להכשירה ולשמרה, והארץ והירח בהתאחדותם המה יכוננו את התבל הארצי, אשר השמש תעיר ותעורר אותה לחיים הפועלים.

הדבר, אשר נמנה אנחנו את תקופות זמננו ופעולות חיינו על פי מהלך השמש והירח ולא על פי תקופות צבא השמים האחרים, הוא, יען, כי ע"י השמש והירח נתן לנו ה' את תנאי חיינו עלי אדמות, וכאשר תמנה ותספור לך ימים, חדשים ושנים, ואם תחרות ותרשום "בעץ החיים" שלך את המספר "אחד", הנך עושה בזה לא דבר לרצונך לבד, ובלי כל כונה, כי באמת עפ"י "הציון" הזה עליך לדעת, כי עברת ביום, בחדש ובשנה תקופת זמן מיועדה בחייך: והנך עומד מוכן לרוץ ארח מחדש, לסבב ולעבור עוד תקופות כאלה, ואם בכל שנה ושנה כעת חיה, ישוב אליך "היום ההוא" ותחוג את "יום הזכרון" הזה, אשר רשמת לך, הנך עושה בזה לא דבר לרצונך לבד ובמקרה, כי אמנם היום ההוא הנהו באמת בשנה הזאת לך היום הנועד בה, היום אשר רשמת אותו לפני שנה ובתקופתו הנהו נצב לפניך מחדש.

פרק רנג

לילה ויום — כפי בריאת העולם וכפי כל דבר היוצא לפועל בטבע העולם הנברא מה' מליל כח מציאותו לאור באור החיים, וכפי השקפתנו למעלה, לכן הננו מתחילים למנות את היום מתחלת הלילה הקודם לו, ואם כן גם הלילה לא נחשב ביחוד למועד מנוחה מעמל יום העבר, רק הנהו ביותר חלוץ עצמות והחליף כח בעד היום הבא, וכמו כן כל דבר מסביב לנו בטבע המציאות. — בעת אשר שפע השמש ממעל, ע"י קרן האורה יעלם מאתנו, והעלמו זה נכר לנו ע"י צאת הכוכבים ברקיע השמים, מני אז יחל בעדנו "היום שלנו", אשר ימשך ויארך זמנו גם. אחרי זריחת השמש, אחרי בקר, צהרים ובין

הערבים, עד אשר השמש תחדל עוד הפעם למשול בארץ ואתא לילה, הלא הוא, עד העת אשר ישובו הכוכבים להניח אורם עוד הפעם.— לפי חשבון לוח הזמן שלנו יחולק היום לארבע ועשרים שעות וכל שעה תכלכל 1080 חלקים וכל חלק 76 חלקים קטנים.

פרק רנד

הירח (חדש) — מהרגע אשר יחל הירח להפוך אלינו חלק אחד מצדו המואר, הלא הוא מהרגע, אשר נוכל לחוש את השפעתו הנראית על הארץ ' מי אשר יעלם בשלמות, וישוב עוד הפעם להופיע אלינו מחדש, מני אז מונים אנחנו "חדש" ימים אחד — אשר יכלכל בקרבו 29 ימים 12 שעות 793 חלקים. הרגע, אשר בו נמצאים השמש הירח והארץ במצב כזה, אשר כל צד הירח הבלתי מואר מוסב אלינו נקראהו בשם "מולד". וכן הרגע אשר לפני מבט עינינו יגיח הירח מחשכתו ויולד למראית עין, כי מני אז עם כל חלק זמן הקטן שבקטנים, יחל הירח יותר ויותר להופיע ולקרב אלינו את צדו המואר. המולד יקדם תמיד לפני היום, אשר בו הירח יחל להראות אלינו מחדש, הלא הוא לפני יום "ראש החדש".

פרק רנה

השמש (שנה) — הארץ תקיף במסלול עקום את מרוצתה מסביב להשמש, לפי קביעות לוחות היהודים במשך 365½ ימים או בדיוק יותר 365 ימים 5 שעות 996 חלקים 48 חלקים קטנים. וארח מסלולה נחלק לארבע תקופות. כל אחת בת 91 ימים 7 שעות 519 חלקים 31 חלקים קטנים, הלא הנה "תקופות השנה": תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופתניסן ותקופת תמוז.

פרק רנו

את שתיהן כאחת, את תקופת הירח ותקופת השמש, נביא בחשבון בבואנו לחשוב את קביעות לוחות הזמנים של בני ישראל: התקופה הראשונה תתן לנו את "החדשים" והשנית בעד "המועדים" הקשורים אל תקופות עתותי השנה — (ראה פרק ג') — את "השנה", אכל החדש איננו נוסד וקבוע על מספר ימים שלמים, ושנת החמה איננה נמנה לפי מנין חדשי לבנה שלמים, יען כי שלשה סדרי הזמנים המנוים אינם נכנסים אחד תחת השני, להיות בתור חלקי האחד השלם, עד כי יהיו ימי היום והלילה רק מספר חלקי החדש לבד, והחדשים רק מספר חלקי השנה בלבד, רק כל אחד מהם מיוחד

ומיועד לעצמו ולבדו, ומשותף הנהו עם רעהו לעמוד בשורה ובמספר עם כלם כאחד. כל אחד הנהו פרק מיוחד וסדר מיועד לסדרי החיים הארציים ותנאיהם, אשר בהכנסם איש בגבול השני, יציגו לפנינו את החיים המתחלפים, גם יקחו עמדתם בקרבנו פנימה, את אשר נתן בידנו להביאם בחשבון "הזמנים", ולהיות מרוקם בחיינו על פיהם.

לכן נדרש לנו להביא "סדר מיוחד" כזה, אשר על פיהו נקבל בחיינו "חדשים" מימים שלמים "ושנות חמה" מחדשים שלמים, ובכל זאת בכללותו יהיה הסדר מדויק ומצומצם לפי מהלך צבא השמים. החדשים ימנו חליפות פעם 29 ופעם 30 ימים, לכן ה12 שעות העודפות תבואנה לידי השואה, אשר כל שני חדשים בשוה יעדיפו יום תמים, וישאר לנו עוד 793/1080 חלקים משעה בכל חדש, שעלינו להביא עוד בחשבון, ומפני זה קבועים בשנה פעם 6 פעם 7 ופעם 5 חדשים בני 30 ימים, ובאופן כזה: ניסן, סיון, אב, תשרי, שבט מנוים כל אחד מהם תמיד להיות בני 30 ימים. חדשי איר, תמוז, אלול, טבת, אדר, המה בני 29 ימים — עם חשון וכסלו (בהיותם החדשים הראשונים אחר ר"ה) תבוא תמורה כזאת, היינו: פעם חשון הוא בן 29 וכסלו בן 30 ימים, פעם, שניהם המה בני 30 ימים, ולפעמים להשוות העודף הם שניהם בני 29 ימים — באופן הראשון השנה נקראת אז בשם "כסדרה", באופן השני "שלמה" ובאופן השלישי "חסרה".— חדש מל' ימים נקרא "מלא" וחדש מכ"ט ימים נקרא "חסר". בשנת החמה נמצאים גם כן רק 12 חדשי לבנה וישאר עודף 10 ימים 21 שעות 121 חלקים 48 חלקים קטנים ־־ לוא לא השלימו את העודף הזה, כי אז החדשים רצו והקיפו את כל עתותי השנה כדרכם, ואנחנו במשך כל שנה נשארנו לאחור וחסר היה לנו משך זמן רב — ויען כי מועדי ה' ביחוד הנם מקושרים עם תקופות השנה, כמו תחלת הפסח, שעליה לחול בחדש האביב, הלא הוא יום הט"ו בניסן, שהוא דרוש להיות אחר "תקופת האביב", וחג הסכות דרוש להיות למצער מקצתו אחרי "תקופת תשרי", לכן בעוד העודף החוזר חלילה, במשך מחזור של 19 שנים לפי החשבון 206 ימים 17 חלקים 151 חלקים קטנים יביא עמו 7 חדשים שלמים בשוה, ואם כן בכל 19 שנה תהיינה 12 שנים בנות 12 חדשים ושבע שנים בנות 13 חדשים, ובפרטן תהיינה השנים 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19 בנות 13 חדשים. השנה מ 12 חדשים נקראת בשם "פשוטה" ושנה בת 13 חדשים בשם "מעוברת". — תקופה כזאת של 19 שנים נקראת בשם "מחזור", יען כי במשך תקופת המחזור יבא הכל לידי השואה. ומנין הזמנים יתאים עוד הפעם בדיוק נמרץ עם מצב כוכבי השמים.— בשנה מעוברת תמיד החדש אדר כפול, כי בשנה כזאת ישנם שני חדשי אדר: א' וב'. אדר ראשון הנהו בן 30 ואדר שני בן 29 ימים.— אם החדש יכלכל בקרבו 30 ימים יקראו את היום השלשים

בשם "ראש חדש" (יום א' דר"ח), אך הוא נמנה ליום השלשים מחדש העבר, והיום השני הוא ג"כ "ראש חדש" (ב' דר"ח) וימנו אותו ליום הראשון בחדש השני — ויען כי המנינים והסכומים הנזכרים המה מאומתים רק בקרוב בעד השמוש הכללי, לכן חכמינו ז"ל סדרו וקבעו את קביעות הזמנים להיות מכוונים עם מצב המזלות הנאמן ע"פ כללים מובהקים והשואות הנקובים בשם "דחיות" אשר בקביעותיהם עוד תלויות תכליות אחרות, מהן אזרחיות ומהן דתיות, ועל פי הכללים הקבועים, יום הראש חדש ירחק מעט מהמולד של החשבון הכללי, והנה לפי זה יצאו לנו בכללות בעד כל הזמנים וכל המספרים של לוח הקביעות שלנו רק 14 אופנים — 7 אופנים בעד שנים פשוטות, 7 בעד שנים מעוברות, אשר על פיהם כל השייך לכל שנה ושנה, נקל למצוא, אם אך נדע את יום "ראש השנה" ונדע גם כן, אם השנה ההיא "כסדרה" "שלמה" או "חסרה", ואשר גם אלה קצובים וקבועים על פי כללים חזקים ונאמנים.

אנחנו נציג בזה את ה 14 אופנים של לוח הקביעות בטאבעללע "א", ולמען דעת איך להשתמש עם הטאבעללע הזאת נציג גם את הטאבעללע "ב" אשר מכל אלה ידע הקורא את לוח כל שנה ושנה עד שנת ה' אלפים ושבע מאות לבריאות עולם, ובלוחות האלה נסמן עבור כל שנה יום הר"ה ותכונת הקביעות ע"י מספרים ואותיות.

פרק רנז

טבלה א'

באור לוח א — האות **כ** (כסדרה) מצין השנה שבה חדש חשוון בן 29 ימים וכסלו 30 ימים, האות **ש** (שלמה) השנה שבה חשוון וכסלו שניהם בני 30 ימים האות **ח** (חסרה) שנה שבה גם חשון גם כסלו בני 29 ימים. — כל מספר (ציפער) בלוח הזה בשנים פשוטות ומעוברות מצין את היום בשבוע שחל בו ר"ה, ר"ח והמועדים ותעניות. הציפער 1 יום א' 2 יום ב' 3 ג' בשבוע וכן הלאה, זולת הציפערן של הד' פרשיות והפסקות יורו באיזה יום בחדש שנכתב תחת הציפער. בר"ח שיש א' וב' דר"ח נכתבו שני ציפערן למשל 1_2 הוא יום א' וב' 2_3 ב' וג' וכן הלאה ולפני השורה סימן {. סימן הכוכב * הנלוה על הציפער המצין את יום השבוע שחל בו אחד התעניות יורה, כי מפני השבת נדחה על יום א' זולת תענית אסתר שנדחה תמיד על יום ה' מקודם. וע"פ הלוח הזה ידע כל אחד מתי המה ימי ר"ה ויוכה"פ ר"ח וכל המועדים והתעניות בשבע שנות מעוברות ופשוטות; אך עליו לדעת מראש עפ"י הלוח **ב** אם השנה היא כסדרה, שלמה או חסרה והיום שחל בו ר"ה וכמבואר שמה, עד שנת ה' אלפים ת"ש.

[^*] הרובריק הזה איננו בטור.

טבלה ב׳

באור לוח ב — הלוח הזה מציין את הקביעות בי״ט שנות המחזור, ממחזור 296 משנת תקפ״ז עד שנת ת״ש במחזור 300. — האות **פ** מורה כי השנה פשוטה והאות **מ** כי השנה מעוברת והציפער לשמאל האות מורה את מספר השנה בכל מחזור שהוא בן י״ט שנים כסדר השנים. האותיות **כ**, **ש**, **ח** מורים כמו בלוח א, כסדרה, שלמה, חסרה, והציפער שמתחת כ או ש או ח מציין יום שחל בו ר״ה מהשנה ההיא, והקורא כאשר ידע מהלוח הזה את השנה שנמצא בו או שיבקש לדעתה ע״פ שנות המחזור כסדר השנים, ויתבונן על האות **כ** או **ש** או **ח** ועל הציפער שמתחת שהוא יום הר״ה ויראה מן הצד לימינו, אם השנה ההיא פשוטה או מעוברת, אז יוכל בנקל לפנות אל הלוח א׳ בשורה הראשונה ולמצוא שמה אות ומספר כזה בשורת ר״ה בפשוטות או במעוברות ואז יקרא את כל הלוח א׳ וידע כל ימי החג ר״ח וכו׳ המצוינים שמה על הסדר. למשל שנת תרנ״ב ימצא בלוח ב׳ במחזור 298 המתחיל משנת תרמ״ד עד תרס״ב ויחל לספור השנים מלמעלה למטה ברובריק עד בואו אל האות והציפער $ש_7$ (9 במחזור) ויביט מן הצד, כי השנה ההיא פשוטה ואז יפנה אל הלוח א׳ וימצא בשורה הראשונה (בשנים פשוטות) ג״כ את האות והציפער $ש_7$ וידע את כל זמני השנה כפי הלוח הא׳ וכמבואר למעלה, וכן בכל שנה ושנה עד שנת ה׳ אלפים ת״ש.

פרק רנח

כן חושבים אנחנו בגולה את מנין הזמנים לפי החשבון הקבוע והמדויק, אשר סדרו לנו חכמינו ז״ל ובקבלת אבות; אך כאשר ישראל ישב עוד על אדמתו וסנהדרין יודעי דת ודין ישבו עוד כסאות למשפט, גם אחרי כן בהיות עוד בתי דינין בארץ, עד זמני האמוראים האחרונים, אז, נוסף אל החשבון הנכון, נדרש היה לקבוע את ״ראשי החדשים״ גם עפ״י עדי ראיה את הלבנה בחדושה, וראשי הבית דין קבלו עדותם (״אשר תקראו אתם במועדם״). השלוחים היו יוצאים להודיע ולפרסם את קביעות החדשים, ובאלה המקומות, אשר השלוחים לא יכלו להגיע אליהם לפני החג, המה חגגו תמיד יום חג נוסף, מפני הספק, אם החל החדש ביום השלשים או ביום השלשים ואחד, ומפני זה נשאר מטעם התקנה (ראה פרק ג׳ י״ז) לחובה לחוג בכל מועד וחג עוד יום שני, אף כי עתה נמנה את הימים, החדשים והשנים עפ״י חשבונות וכללים קבועים, והיום השני של החג נקרא ״יו״ט שני של גליות״ או ״יו״ט דרבנן״.

פרק רנט

והנה כמו החדש שהנהו משך הזמן, אשר בו "הירח" יקיף את תבל הארצי ופעולתו אתו לכונן אותה להיות מוכשרת לקבל ממעל "השפע" של אור השמש וחמה, המולידים בה את החיים, כמו כן נועד הוא יום תחלת כל חדש או "ראש חדש" בעד חיי הארץ של האדם לבחינת נפשו ולצרף וללבן את עצמותו בדומיה חרישית — לבחינה: איך הוא מצבו ביחס חובותיו למלואי התורה, אשר על ידה יחפוץ ה' לחנן גם אותו באור הרוח וחום החיים בלב טהור, אם הנהו באמת מוכשר לקבל את שפע אור הרוח והטוב הצפון בה, גם לצרף וללבן: להסיר ממנו את אלה הדברים הבלתי טהורים, אשר הביאו אתם החיים החולפים, ואשר המה המונעים והמפריעים, העומדים לשטנה בין האדם ובין חנוכו מה', הלא הוא הרפיון וקלות הדעת, שהמה יפלסו נתיב, להביא אל קרבו את אהבת עצמו ותאות הבהמיות, אשר לא לאדם המעלה המה.

אמנם יום "ראש החדש", אשר גם מצד עצמו הנהו יום אשר יסכן להתבוננות ובחינה פנימית לפני ה', הנה יעד ה' את היום ההוא בעדנו, להיות יום מיועד, אשר בו יקראנו אליו להתחדש לפניו.

הן כאשר הגיע התור, אשר נועד היה עם ישראל לצאת מסבלות מצרים, להיות עם חפשי, עובד את ה', אז קרא ה' את משה ואת אהרן והראה להם את קרן האור של הלבנה המתחדשת ויאמר אליהם: "החדש הזה לכם" ובמובן המלות: ההתחדשות הזאת תהיה לכם "הראש" "וההתחלה" אל "ההתחדשות" וכפי למוד חכמינו ז"ל: "דוגמא שלכם" להיות לכם "לדוגמא", ללמד אתכם, כי גם אתם תפנו תמיד מחדש אל המאור שבכם, אל ה' ותורתו, למען תוכלו לצאת תמיד מחשכת השגיאות והתעתועים, אשר יקבצו ויאתיו בחיים, למען יגיה אורכם מחדש ותתאמצו תמיד להשגת ההתחדשות הזאת בטהרה ובשמחה, על אפשרית התחדשות כזאת תתן ערובתה יציאתכם מאפלות מצרים, ולהתחדשות כזאת הנכם קרואים תמיד בכל חדוש "החדש", להאיר אפלתכם.

והנה אחרי אשר הירח החדש יבוא לקרוא לך, לשים פניך גם אל המאור שבך, ולהוסיף אמץ כמו "הירח יקר הולך", להוסיף אור וזהר מדי לילה, לכן גם עליך בכל "חדש" להביט בפני אור־הירח הזה ולהביע לפני ה' את הכרתך הנאמנה, כי ה' הוא המיסד והמכלכל את "סדר ומשטר" העולם וחוקי צבא השמים, כוכבי מעל, כמו אלה המכוננים את הכשרון לקבלת השפע, כן אלה שהמה מולידי החיים, כי הנם רק עבדי אל שדי האל היחיד ומיוחד "עושי רצונו" (אשר בדברו — אמת) ואז לקשר אל רעיון "התחדשות" הירח את רעיון עצמותך והתחדשות ישראל בעת רצון, אשר גם הוא יקר הולך כירח

ויגיה אורו בענות צדק, כלי מחזיק ברכה הנהו ולפני ירח ינון שמו, במעלת תעודתו ובתועלתו "לחנוך האנושית" לעבודת ה', והכל בדומיה חרישית בכל מצבי החשכה והאורה, להיות נפשו קשורה ומסורה לה' ומסלולו נכון לפניו (וללבנה — מלכותו); תחליט בדעתך, כי כל חלקך בחיים, אשר תקבל מה' ומתנותיך, אשר ע"י מערכת השמים המביאים אותן לשלמותן, תשתמש בהן, כפי רצון ה', ובהנאת שמושך תכון להיות "עבודת אלהים" בחייך הפועלים (ברוך מחדש חדשים), גם תחזיק במעוז הרעיון הראשי ותשנן אותו בלבך ובשפתיך, כי ה' אשר הוא יוצר, עושה, קונה ובורא הירח, הוא גם יוצרך, עושך, קונך ובוראך (ברוך יוצרך). וברגש הרם והנעלה הזה, תבוא לידי החלטת הדעת ברעיון נאמן, כי כמו אלה גרמי השמים מבלי הרף ומבלי מפריע לא ישנו את תפקידם לעולם, יען וביען, כי במאמר ה' נבראו, והוא יסלול להם הדרך ילכו בה, כמו כן גם אתה "בבחירה חפשית" עליך להכנע תחת דבר ה' והלוך בדרכיו, אשר התוה לך להיות חייך נשואים רק מה' לבד, תמים תהיה דרכך, עד כי תתעלה ממעל לכל החליפות ותמורות תבל הארצי, וכל תמורה ומפגע לא יפריעו אותך במאומה בחייך אלה לעבודת ה' (כשם — תפול), ולא רק אתה לבדך כי גם "מנת גורל עמך הכללית ונושאה (דוד) תקשור לרעיון ומושג הזה — ואתה תחוש ותרגיש בנפשך, כי הנך חוליא אחת משלשלת "האחדות", ובמשאלת לבב כזאת תקרא לשלום גם ליתר אחיך, להיות־אתך בברית גם יחד (שלום) מנהג יפה הוא, כי הוסיפו איזה כתובים, אשר כלם כאחד יכלכלו בקרבם הרעיון הנעלה, אשר הזכרנו למעלה (קול דודי — דודי) וזה הוא "קדוש לבנה".

פרק רס

קדוש הלבנה הוא בלילה בעת זריחתה בשמים בהירים וטהורים, ויען כי "קדוש הלבנה" יכלכל ביסוד מוסד רעיונות כמו אלה, אשר יום השבת יזכירם לפנינו, ע"כ מצוה ביותר לקדש את הלבנה במוצאי שבת, להאריך את זכר הרעיונות גם במוצאי מנוחה, אבל לא בליל שבת ויו"ט (רע"ה), לכן טוב לחכות עם קדוש לבנה עד מוצש"ק, אם הוא לפני עשרה ימים מהמולד, למען ישארו למצער 5 לילות אל החצי של 29 ימים 12 שעות 793 חלקים מהמולד, ואחרי "עשרה ימים" לא יחכו עוד. "קדוש לבנה" הוא רק בחצי הראשון של החדש לפני תקופת 14 ימים 18 שעות 396 חלקים מהמולד. לקדש הלבנה במוצש"ק יוכלו אחרי עבור 3 פעמים 24 שעות מהמולד, ואם בחול אחרי עבור 7 פעמים 24 שעות מהמולד. — בחדש "אב" טוב יותר לקדש הלבנה במוצאי ת"ב "ובתשרי" במוצאי יוהכ"פ. — המקדשים את הלבנה, אל יעשו שום כריעה והשתחואה, לבל יראה

כעבודה חלילה, רק להרים גופם ברעיון "הקדושה" (ראה במקומה). בשטרות כותבים בר"ח של שני ימים, ביום א' דר"ח פלוני, הלא הוא יום "ל". מחדש פלוני העבר, וביום השני של ר"ח כותבים יום ראשון של חדש פלוני (רכ"ז).

פרק רסא

השנים מונים אנחנו מבריאות עולם, שהוא יתאים גם לפי סדרי הטבע והוא מהחדש "תשרי", עת הבציר (הערבסט), יען כי "האביב והקיץ" המה תוצאות הבציר והחורף. אך החדשים מונים אנחנו מניסן, מתקופת "יציאת מצרים" וקוראים אנחנו את החדשים בשמותם למספרם: החדש הראשון, השני, השלישי והלאה, כמו שמות ימי השבוע אחר השבת. השמות ניסן איר והלאה העלו אבותינו עמהם מבבל, ושמותיהם נשארו אתנו, לקרוא בשמותם את חדשי הלבנה.

פרק רסב

טז: מילה.

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים, וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד וגו': ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתיך וגו': זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר: ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם: ובן שמנת ימים ימול וגו': וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה, את בריתי הפר (בראשית יז א').

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא יב ג').

התהלך לפני והיה תמים!

כל חייך יהיו ערוכים ושמורים לפני ה', הוא צוך להתהלך לפניו, כי בכל רגע ורגע ממציאותך, תשים עינך ותכונן מבטך, לחזות בנועם ה'; בכל חלק וחלק מחייך שוה ה' לנגדך תמיד, למען תחיה כה לפני ה' — והיה תמים — אל תפריד ואל תחלק את עצמותך, אל תדמה בנפשך כאלו רק "רוחך" העולה היא למעלה, כי רק עליו לבד לפנות אל על אל אל בשמים, אך "גופך", אשר בעפר יסודו, יחד לא ירומם, לכן נמסר הנהו אל ארץ החיים, והארץ הלא נתנה לבני אדם. — אל תחשוב תועה, כאלו את ה' נוכל לעבוד ברוח, והגוף להיות שוגה בתענוגים בהמיים: אכן **היה תמים**!! גם על גופך שים עינך ולבך כל הימים, וקדשהו ודע, כי גם הוא כלי מוכן הנהו לעבודת ה', יען כל כח וכח, גם

כח הגוף נתון לך להשתמש בו לתכלית יעודה מאלהים, לכן קדש גם את רוחך גם את גופך להי: קדושים יהיו ותמימים גם יחד בעבודת ה' באחדות גמורה!! את כל מציאותך תבנה ותכונן על רעיון אחד, להכשיר את גופך ונשמתך, למען קדושים יהיו לאל היחיד ומיוחד — וכה היה דבר ה' אל אברהם, כאשר צוהו לשים "חותם ברית קדש" על חלק בהמי אחד מבשרו, ובזה קדש את גופו ויכוננהו אל "תכלית ה'".

פרק רסג

אמנם כן עליך להחזיק בקדושה וטהרה את כחות גופך, לבל יכלו ולבל יתמו לריק, אל תשחיתם, אל תפיק על ידם רק את מזמות תאוות החושים בלבד, אל תשתמש בהם נגד רצון ה' אלהיך, רק עשה עמהם כטוב וכישר בעיניו ואל התכלית, אשר למענה ובשבילה הפקיד אותם בידך, למען תהיה איש תמים, עבד ה' תמים, וגם במעשיך הבהמיים תחזה רק את התעודה הקדושה, למלאות בזה את תכלית בנין עולם הקדוש להי, ואל תעודת התכלית הזאת תכשיר ותחזק את כהותיך ואת הדרישה הבהמית תגביל באופן כזה, להפיק רק את התכלית הקדושה הזאת, ודע: כי ה' יביאך במשפט על כל חלק וחלק מכחותיך, אשר תכלה תבלה ולהבל ולריק מחוץ לעבודתו — או תשתמש בו נגד רצונו". את אלה הדברים ירמוז ויקרא לפניך "חותם אברהם" — ויעצור את תחלת מעשיך, בחפצך להיות "בהמה לך".

פרק רסד

ראה וחכם! חלילה לך לדבר תועה: הן אין דבר בעולם שהנהו מסור כה לרצוני כמו גופי, ולמי זה אפעל און, אם אשתמש בגופי זה כחפצי ומאויי — הבה! אסיר מתג ורסן מעל תאוות לבבי ותשוקתי תפלס לה נתיב לבצע זממי — הלא התאוות והתשוקות האלה ה' בעצמו נטע אותן בקרבי — אך דע כי און תפעל בזה להי אלהיך ותחטא לו, להי, אשר גם אתה גם "הגוף שלך שלו" עם כל תאוותיו ומשאלותיו — הלא ה' אביך הוא, אשר שם "חותם ברית קדש" על בשרך, אות הוא לך,כי עליך למשול על גופך ותאוותיך ותקדש אותם לתכלית ה', אשר למענה נטע ה' בקרבך את הנטיות האלה.

פרק רסה

נצחיות עמך נוסדה גם כן על יסוד ההחזקה בקדושה ובטהרה את "חותם ברית הקדש"; היא נוסדה באופן כזה, אשר בקרב עם ישראל התשוקה הבהמיתה נשחתה לא תוכל

למשול בו לעולם באופן כזה, אשר כל הדור ישחית את דרכו על הארץ ויאבד מקהל גוים, כאשר קרה כזאת לגוים אחרים, אשר חמדת בשרים החלישה אותם ותמק את לשד חיתם ותשמידם מתחת שמי ה', עד כי בישראל גם מאבות בעלי חטא יולדו כנים המוכשרים להיות כנטיעים מגודלים, באופן כי מדור יבא, דור נולד בקרב עם ישראל יוכל לפרוח "גן" ה'" מחדש ורוח ה' וכבודו יתהלך בגן עדנו, כבוד ה', אשר גלה מעל הדור החולף, אשר משחתו היה בו מום בו.— והנה חלול חותם ברית קדש יביא עמו שפלות רוח האדם, להיות כרוח הבהמה היורדת היא למטה, הוא יביא פרעות וכל מום רע בגופך, יביא זמה ותועבה לדורות וחלול כבוד חיי משפחות, גם חליים רעים ונאמנים בתור "ירושת נחלה" ישארו מאבות נחלשים לנין ונכד, אם המה יוסיפו לחטוא ולהחטיא את בשרם ולהחליש כחותיהם להיות כאבותם, כי רק בגוף חזק ואמיץ בקדושה וטהרה יתלונן רוח חזק ואמיץ, קדוש וברוך, גם יוסיף אמץ וחיל.

פרק רסו

לכן כה אמר ה': "והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם, להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך וגו' ואתה את בריתי תשמר, אתה וזרעך אחריך לדרתם: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך: המול לכם כל זכר! וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר" — הוא קרע את מסרת ברית ה' וינתק את מוסדותיו.

פרק רסז

ככה דבר ה' אל אברהם וכה ידבר אלהי ישראל. אל כל נכד אברהם — ואתם בני העלומים! אשר תקראו את הדברים האלה, הבינו לדעת, כי לא לחנם תשאו בבשרכם את "חותם ברית אברהם"! אל תשחיתו את כחכם, חמלו על נפשכם וחלילה לכם לעכור את בשרכם ולאבוד כלה בהשחתת דורכם — זכרו, כי הנכם "זרע אברהם" והתאוששו!! דעו כי עליכם לשאת נס להתנוסס "דגל מחנה ישראל" והיה מחנכם קדוש.
חותם אברהם יהיה מגן בעדכם מזמת גלולים ומכל תועבה, הוא יציל אתכם לבל תכלו באפם תקוה במלחמת החושים — גם ימסור בידכם את "דגל הנצחון" — אם, תחזו מסביב לכם את העלומים כי נזרו לבשת — כי משחתם בם וכעלה נובל כן יבולו, חלישות ורפיון הגוף והרוח כמכום גוסס ירפו ויחלישו את בני הדור וימוצו את לשד חיתם — אז הודכם והדרכם וגאונכם המה, להיות חזק ואמיץ כסלע איתן!! להיות נאמנים תמיד

אל תעודת שם ישראל הנקרא עליכם — התהלך לפני והיה תמים! בכל מקום לך לך וכל הנהגתך תהיה לפני — היה טהור ותמים מבלי כל מום. היה תמים!! היה תמים להיות "כלך שלי", "קדש להי", אתה עם כל אשר אתך — את כל זאת יקרא לכם ה' ע"י האות "חותם ברית קדש" בבשרכם, ברגע אשר חמדת בשר תחפוץ להוליככם שולל — הוא יקרא אליכם ויזכירכם לחוס על נפשכם ורוחכם ועל בריאות גופכם — ואתם האם תלעגו לקול קריאתו? החפץ תחפצו עוד להשליך שקוצים על מטע ה'— מטע ישראל — להיות בהמה לכם — לשגות בתענוג בן רגע ולהתענות בנחם עד אין קץ — לתת חילכם לזרים — ולנבול כעלה נובל???.

פרק רסח

על האב מוטלת החובה ביותר למול בעצמו את בנו, יען כי עליו לגדל את נטע האדם הרך, לא רק בגופו כי גם לחנך את רוחו ולבו להיות איש ישראל, לכן החוב הקרוב ביותר חל על האב, להכניס בעצמו את בנו ביום השמיני בבריתו של אברהם אבינו, ובעצמו להניח בבשרו את חותם קדושת זרע אברהם; אם האב בעצמו יתרשל במילת בנו, אז החובה והמצוה הזאת על בני עדתו, ואם גם הם לא מלאו זאת, החוב מוטל על כל בן ישראל, אשר לא נמול בזמנו, לעשות את זאת כאשר יגיע לו התור לקיים ולמלאות את התורה והמצוה (והוא משנת הי"ג והלאה) למול את בשרו אם בעצמו או ע"י אחרים — ואם גם הוא לא קים את זאת עליו נאמר: ונכרתה וגו' מעמיה (י"ד ר"ס, רס"א). מילה, יען כי היא הרמת חיי האדם ממעל לתאות הבהמיות, למען יהיה מוכשר אל החיים הפועלים בחזק, מבלי לאבד כל כח מכחות בשרו ולהתם אותו לריק ולבטלה, לכן זמן עשות המצוה הזאת דרוש להיות במועד הפעולה, בחיים, הלא הוא, רק בעצם היום אחרי צאת החמה, ויען כי המצוה הזאת לא נתנה ביחוד בעד תכלית טובת הגוף בלבדה לא בגלל השלמת הגוף ואולי למנות חסרונו מן הלדה, רק הנהו אות ומכלכל בקרבו רעיון כביר בעד תעודת איש ישראל, כי עליו לגדל את הילד הרך להכשירו אל זאת התעודה ולחנכו בה, לכן נקבע מראש על הילד לחיות בתבל, אשר נולד בה, תקופת זמן של שבעה ימים, לחיות חיי בשרים, חיי יצור שלם בגופו — ורק ביום השמיני ימולו את בשר ערלתו, בו ביום ישימו בו את "חותם אברהם" ואיש ישראל — ילד בריא נמול לשמונת הימים, וילד חולה או חלש אל ימולו אותו בזמנו, רק יחכו עד אשר ישוב לאיתן בריאותו. אם כל הגוף חלוש הנהו, ימולו אותו אחרי זמן של 7 פעמים 24 שעות! למן העת של שובו לאיתנו הראשון. אם החלישות היתה רק באבר

אחד, אז המילה דרושה להיות תיכף אחרי אשר יתרפא האבר, כמו כן אם מרוצת הדם (בלוטצירקולאציאן) עודנה בלתי מתוקנה ומסודרת בילד, ובכלל אם נרגיש בו איזה מחלה, אזי ידחו את המילה עד הבריאות השלמה של הילד, כי אמנם חסרון המילה הוא חסרון שיוכל להמנות אחרי זמן, אבל לא כן חיי אדם, אם יש לחוש לסכנה (רס"ב, רס"ג). בן השלישי של איש או של אשה, אשר מתו בניהם מחמת מילה, או בן אשה, אשר שתי אחיותיה, כל אחת אבדה את בנה מפני המילה, אזי ימולו אותו אחרי אשר גדל וכחותיו חזקו ואמצו, עד כי מבלי כל חשש יוכלו למול את בשר ערלתו (רס"ג); אם היה ספק, אם הילד נולד בעוד יום או כאשר כבר אתא הלילה, אשר מני אז יחל יום קדש, אזי ימנו שמונה ימים מהיום אחרי הליל הראשון, ואם היום השמיני הזה חל להיות בשבת או ביו"ט, אז באופן הזה תהיה המילה ביום התשיעי. אם בעת הולדו נראו בשמים שלשה כוכבים מגודל ממוצע, אזי הוא ודאי, כי נולד הילד בלילה ויחלו למנות את ימי המילה מהלילה ההוא וימולו אותו ביום השמיני, ואף אם היום ההוא חל הנהו בשבת או ביו"ט, יען כי אם גדע את היום השמיני בברור, אז המילה דוחה את יום השבת והיו"ט, אך את הנדרש להכנת המילה, את שנוכל להכין ביום מקודם, בל יעשו זאת ביום השבת; אם בלי הכנה לא תוכל להיות המילה, אזי נוכל לעשות את ההכנות האלה ע"י אינו יהודי בדברים הנוגעים לאסור שבות, אבל לא לעשות דבר בנוגע אל ההכנה לעבור על עצם אסור דאורייתא. אם הוא ספק או המילה נעשה שלא בזמנה, אזי יעשו המילה באחד מימי החול (רס"ב, רס"ו). ע"ד יתר דיני המילה ראה י"ד מסימן ר"ס עד רס"ו.

פרק רסט

יז: גיד הנשה.

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני, כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: ויאמר אליו: מה שמך, ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: ויזרח לו השמש, כאשר עבר את פנואל והוא צלע על ירכו: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הגשה אשר על כף הירך עד היום הזה, כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הגשה (בראשית לב כ"ה).

יעקב השלים חק־למודו בצבא חייו בבית למוד "הנסיון", בבית לבן, אשר אמנם בא אליו — מלא ברכת אביו יצחק, אבל "חסר" כל בתור "עני ובורח" — והנה בפעם הראשונה, אחרי ברחו מבית חותנו, אשר ה' לא נתן לו להרע לחתנו, חש יעקב בנפשו, כי הנהו עומד ברשות עצמו, כי הנהו אבי משפחה ובהבטחת ה' הנהו גם אבי אומה שלמה — הוא בבחינת נושא מנת גורל עמו נאלץ היה לברוח ולהמלט ממזמות חותנו, אשר התעמר בו. יעקב אבינו בהיותו על דרכו לשוב לארץ מולדתו, אף כי זכות אבות וברכותיו היו אתו, אך כאשר התעתד לפגוש את אחיו, אשר ידע כי מתנכל הוא עליו להמיתו, היה עצוב רוח, ירא וחרד על בני ביתו וכל אשר לו, פן יהיו לבז ויפלו לשלל בידי אחיו זה, אשר אם כי לא זכה כמוהו לקבל ברכה מאביו, בכל זאת היה אלוף בהר שעיר — וייראו יעקב מאד ויצר לו — הוא העריך את כחו הדל והמצער נגד כח אחיו אויבו בנפש ואנשיו החזקים, ויתעצב אל לבו באמרו: מי יודע אם יוכל עמוד בפני החיל הכבד, אשר שלח לקראתו — וייראו מאד ויצר לו.

אכן כמו בצאת יעקב מבית אבותיו, אשר אז הכיר לדעת בבית־אל את תעודתו, בראותו אז בחלומו את "מלאכי אלהים" עולים, לראות בשמים את תכנית תעודת האדם ויורדים, להעריך ולהשוות על פיה את חיי האדם בארץ, כן גם קרחו בליל בלהות זה, למען יכיר לדעת גם כן את מצבו מול התבל מחוצה לו בהיותו נושא תעודתו זאת — ויהי בהותר יעקב לבדו בלילה ההוא ויאבק איש עמו, ואף כי נקעה כף ירך יעקב, משען גופו — בכל זאת לא יכול לו, ויעקב נשאר "מנצח" ולא "מנוצח" וישר אל מלאך — ויוכל לו — גם יעקב לעתיד לא ינוצח לעולם — לוא ישקל בפלס כח חיצוני נגד כח חיצוני — יעקב הנהו תמיד החלש וחסר כח ביותר, אבל לא יוכלו לו — גם עפ"י תעודתו הרוחנית להיות ישראל נושע בה', בהיותו נושא תעודתו — הוא ישאר "המנצח" — ואת אשר יביע עצם המעשה לדור ולדורות בתור "עדות וזכרון", יוסיף שנוי השם לכלול את שלמות הרעיון הזה וערכו עליו, השם "יעקב" אשר הנהו בעיני אנשים "מאחז בעקב", הלא הוא נסוג אחור מגדולה וגבורה, הנהו נצב לפני ה', ולכן גם נגד אנשים במעלת "שר" ונגיד־אף יוכיח בשם "ישר־אל" הנקרא עליו, כי ה' הוא אמנם "שר ואדון" על הכל".

והדבר, אשר בנפש יעקב רשומו של האות והזכרון הזה היה נכר ע"י מעשה ודבור, הנה על זרעו אחריו לדור ולדורות, לכונן ולחזק אותו ע"י מצוה וחוק לישראל, בעוד זרע יעקב כמוהו המה נושאי התעודה הזאת ומנת גורלו מנת גורלם, לכן בערך כחם החיצון המה "בני יעקב", אך במעלת תעודתם וע"פ ה' המה "בני ישראל", ולמען דעת העם הזה, כי בעד עצמו כלא הוא, והכל כאשר לכל מיד ה' למו, ורק בכח ה' לבדו יעשה חיל. אכן

קטן יעקב ודל, רפה ואין אונים, בכל זאת יאריך ימים יותר מכלם וכל סערות העולם לא יזיזו אותו ואת קיומו ממקומו, גם כל יושבי תבל ושוכני ארץ יביע אמר: "ישר־אל" כי ה' לבדו הוא שר ואדון! לכן בעבור זה חלילה לנין ונכד ישראל להתגאות על מעשה אנוש ותחבולותיו. אל יתהלל בכחו ועצם ידו ולא יתמוך את מנת גורלו ולא ישען לא על כחות הגוף ולא על גבורת אנשים וחכמת אדם, על כן לא יאכלו בני ישראל את "גיד הנשה" (ראה חמץ).

פרק רע

גיד הגשה (שפאננאדער) (או אולי גיד אשר הוא משם "נשה", שם ששרשו "נשה") עיקר הוראתו: היות משולל מקנין קבוע: א) מהרכוש — הלא הוא מבלי דרישה ותביעה על אחרים. ב) מהכח — הלא הוא: להיות נכנע, נסוג אחור, רפה, תשש כחו כנשים. ג) מהרעיון — הלא הוא "לשכוח", ואם כן המלה "נשה" הוראתה: היות נסוג אחור, כמו כן רפיון, הכנעה, אפיסת הכח (רפיון נשים), ולכן גיד הנשה במובנו הוא: גיד הרפיון, הכנעה, אפיסת הכח (ע"פ המעשה אשר קרה לו). — אסור לאכול את גיד הנשה מכל בעלי חיים היונקים (אשר גופם נשוא מהרגלים) מכף הירך הימני והשמאלי — אצל העופות אסור באופן אם כף ירכם עגול ובכל זאת לא צריך לבדוק, ושאר הדינים ראה י"ד ס"ה.

פרק רעא

יח: תפלין.

וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגו': והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך, כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים (שמות יג א' — ח').

והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני וגו': והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים (שם שם יא — טז).

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: ואהבת וגו': והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך וגו': וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך (דברים ו' ד' — ח).

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגו': לאהבה וגו': ונתתי וגו': השמרו לכם וגו': וחרה אף ה' וגו': ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם (שם יא יג—יח).

את "הארבע פרשיות" בתורה א) "וידבר" "קדש' עד ימימה (שמות י"ג א' — י'). ב) "והיה כי יבאך" — מצרים (שמות י"ג י"א — ט"ו). ג) "שמע" — ובשעריך (דברים ו' ד' — ט'). ד) "והיה אם שמע" — על הארץ (דברים י"א י"ג — כ"א) תקשור אותן על ידך, על זרועך העליון מול הלב ועל ראשך ממעל לבין עיניך "באמצע", בסדר ומשטר, כפי הנמסר לנו "הלכה למשה מסיני", למען תביע אמר באלה בתור "אות", זכרון "וטוטפות" (עדי) ותחוה דעת: **א**) א) כי ה' הוא, אשר הצילך מיד מצרים והוציאך משם ולכן כל אחד מבני משפחתך וכל אמצעי רכושך קדושים המה לה', הלא הוא, כי המה נבחרים לעבודתו המיוחדת (קדש). ב) כי רק בקבלת העבודה הזאת תשיג את חייך, חיים של "יש מאין" (והיה כי יביאך). **ב**) ג) כי התעודה המקובלת הזאת תוכל לצאת לפועל ע"י דעת את ה', בהיותו ה' אלהיך, ה' אחד, וע"י מסירת נפש יחד עם הקנינים הפנימיים והחיצוניים באהבה רבה ואהבת עולם לעבודתו האמורה בתורה (שמע). ד) כי אשר עמך החיצון, טובתך ורעתך, בעוד כל אחד נקשר אל עמו בתור אבר מגוף האומה, כל אלה נתנו לך מה', רק לפי מדת המלואים שלך וקיום הכתוב בזאת התורה (והיה אם שמע). **א**) יביע התיסדות האומה. **ב**) להוציא את היהדות לפועל. א' וג' יקראוך לזכרון והתקדשות עצמותך למלואי התעודה. ב' וד' לאות וזכרון בעדך ובעד האנושית ע"י תולדות בני אדם. את התפלין תקשור על זרועך נוכח הלב ועל ראשך באמצע "ממעל להעינים", ואם כן עם הארבעה הרעיונות הנזכרים, שהמה יסוד מוסד ומושג לאום ישראל, עליך לקדש את הגוף, את הלב ואת הרוח — רכושך, רגשותיך ורעיוניך — מעשיך (יד), חפצך (לב), השתכלותך (בין עיניך) לשם תעודתם, הלא הוא לעבודת ה' בפועל על ידי חיי ישראל — להניח תפלין — הלא הוא: להתעתד — לעבוד את ה'.

פרק רעב

התפלין נעשים **א**) מבתים, אשר בתוכם מונחות כתובות (אבשריפט) הארבע פרשיות — ובחלקיהם המה: א) הבתים בעצמם המחזיקים בקרבן את הפרשיות בקרבם פנימה. ב) תיתורא — הלא הוא הקלף התחתון לכסות את הבתים במובן דף של גשר. ג) מעברתא — הלא הוא הקצה הנבוב להעביר בחלל שלו את הרצועות. **ב**) רצועות, ובהן נמצאים הקשרים.

בתפלה של יד מונחות ארבע פרשיות הללו כתובות על קלף אחד, אך בתפלה של ראש כתובות הנה על ארבעה קלפים מחולקים ומונחים בארבעה בתים מיוחדים, ואת זאת תשוה לנגדך, כי אלה הארבעה רעיונות, אשר תהגה אותם (במוח הראש) אחד אחד עליך

אח"כ לאחדם כאחד, ולהעכירם אל החלטת הדעת והרצון הכללי (מול הלב) ולהוליד את המעשה (ידך) בפועל ג"כ בהתאחדות כללית. — את הקלפים המיוחדים מתפלה של ראש כורכים בשער שור או פרה וטוב יותר לכרוך בשער של עגל וחלק אחד ממנה יהיה נראה בין פרשה ג' וד', והוא בין פרשת החובה ופרשת המלואים לזכרון ואזהרה על דבר "חטא העגל". ובאופן כזה ברגע ההכנה אל עבודת אלהים בפועל, תהיה נזהר. מאד לדעת, כי כלה תהיה "קדש להי"" לבדו, מבלי כל מחשבה זרה (א"ח ל"ב).

פרק רעג

תפלה של יד יניחו על זרוע העליון של היד השמאלית בבשר הגבוה ויקשרו באופן כזה, כי התפלה תהיה נוטה מעט לצד הגוף למען בעת יכוף את זרועו למטה יהיה כנגד לבו, לקיים את הכתוב: "והיו הדברים האלה וגו' על לבבך", והיו"ד של קשר תפלה של יד מפנה הנהו לצד הלב. המעברתא, שבה הרצועה עוברת דרושה להיות מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד. מקום הנחת תפלה של ראש מהתחלת עקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס (ווייך). באמצע שטח הראש, שהוא בין העינים — הקשר צריך להיות מאחורי הראש למעלה באמצע העורף ולא יטה לשום צד מזה ומזה, וצריך שתהי תמונת הקשר כעין ד' לצד חוץ, והרצועות תהיינה תלואות משני עברים והשחור שבהן לצד החוץ. ארך הרצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע האמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות (כ"ז) בתור "אות חיצוני" יוכיחו התפלין בהנחתן: "להשיג ולהבין את תכן הארבע פרשיות בכח ההשתכלות (באמצע הראש ממעל להעינים) לשמור כל אלה בזכרונו (הקשר בעורף) להכשיר את הלב וליעד אותו אל הרעיון (הרצועה ממעל להחזה) וכי הרצון יוליד את הפעולה המקודשת (הלב המשפיע מכח רצונו מהזרוע עד היד). קשר הזכרון של התפלה של ראש נגמר בתמונת "ד", וקשר תפלה של יד "ביו"ד" ושניהם כאחד "מלואים" המה להשלים את הש' של תפלה של "ראש", למען יהיו בצרופם יחד אותיות "שדי" ובזה יאחדו את קדושת הרוח וקדושת הפעולה של ישראל, לקרב את איש ישראל לעבודת אלהים לעבודה כזאת, אשר דבר ה' אל אברם: אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים!.

פרק רעד

בתחלה עליך להניח תפלה של יד (המעשה) ואח"כ של ראש (הרעיון), כי החלטת הדעת להביא הדבר לידי מעשה קודמת היא להשגת הדבר והשתכלותו ברוח, אם נחפוץ כי

השגת הדבר ומובנו היטב המה ישוו לו את ערכו עליו ושלמותו (נעשה ונשמע), אמנם כן השגת התורה ומובנת הנאמן, תוכל להיות רק ע"י החלטת הדעת, אשר על פיה נשקיף תמיד על החיים ונתאמץ לכונן אותם לפעלם כדת התורה (תורת חיים). המעשה דרוש להיות תכלית ידיעתך והתכלית, אף כי היא האחרונה בפועל, דרושה להיות הראשונה בחיי הרוח, כי עליה להיות המנהל בעד התחרות הרוח וחפצו הנאמן (כ"ה), גם בחליצת התפלין לא תשאר התפלה של ראש לבדה רק יחלצו אותה מראש ואח"כ התפלה של יד (כ"ה). והנה אמנם קדושת הרוח, הלא היא פעולת הרעיון והתקדשות הלב והיד, הלא היא חיי המעשה, הנה שתי מצות, ומי אשר אין לו רק תפלה אחת, והוא הדין, אם יש לו שתיהן ומפני אנס, אחת מהן לא יוכל להניח, עליו להניח האחת שיש לו ושיוכל להניח (כ"ו).

פרק רעה

התפלין בשמם לבד (מהמלה "התפלל") יביעו אמר: כי פרים קדש הלולים "עבודת אלהים פנימית" ע"י טהרת המחשבה, ובהנחתם וקשירתם יביאו אותך גם כן ללבב ולחבב את תכן "הארבע פרשיות" (כ"ה). ואף כי יסוד מוסד של "אות התפלין" דרוש ללוות אותנו ולהיות לנו למצוה של כל היום כלו; אך צוק העתים והזמנים הגבילו את מלוא המצוה הזאת רק על משך זמן "תפלת שחרית" בלבד, יען התפלה ההיא בעצמה היא הזמנה והקדמה לפעולות היום, וביחוד דרושים המה התפלין להיות מונחים בעת "קריאת שמע ושמ"ע" (שם).

בימי החול חולצים את התפלין אחרי קדיש עלינו: בר"ח לפני המוסף, בחוה"מ לפני "ההלל". בחוהמ"פ יחלוץ השי"ץ אחרי "ההלל" (כ"ה). בשבתות וי"ט, יען כי הימים האלה בעצמם יכלכלו בתוכם את פרשת תכן האות והזכרון של התפלין, לכן באלה הימים לא יניחו תפלין. בחוה"מ מניחים תפלין, ובדבר הברכה יש חלוקי דעות. העושה כל מלאכתו בידו השמאלית (אטר יד ימינו) או מטבעו הוא כותב בידו השמאלית, האיש ההוא מניח את התפלץ על ידו הימנית. והשולט בשתי ידיו בשוה או רק כותב בידו הימנית, יניח תפלין על ידו השמאלית. תפלה של ראש דרושה להיות גלויה, ותפלה של יד מכוסה או גלויה (והמנהג לכסות כדעת הלבוש). כל הזמן אשר התפלץ קשורים על ידך וראשך, עליך לזכרם תמיד ולחדש בכל פעם את זכרונך והגיונך בהם על ידי משמוש. בדבר כתיבת התפלין והחומר שמהם נעשו, גם הכנת הבתים והרצועות בהיות כל אלה "הלכה למשה מסיני", ראה א"ח ל"ב — ל"ו..

פרק רעו

בין כל המצות אין גם אחת כמו התפלין, אשר אם תמלא אותה כהלכתה ובכונה נאמנה בכל יום ויום אזי מחדש תלבש אותך בקדושה וטהרה ותרוממך תמיד ותעתד אותך מחדש, להוסיף אמץ וחיל לחיות חיים אמתיים בתור עבד ה'. איש ישראל — הרוח אשר תקדשהו להי' ע"י התפלין לא יוכל עוד להיות חורש און וחושב דבר בליעל, כזב ומרמה, תוך והוות.— הלב אשר ע"י התפלין תקדשהו להי', לא יוכל עוד להשפל ולהתעקש על ידי אהבת עצמו או לשנות באהבת "ההנאה", יען עליו לפתוח שעריו להכניס אל קרבו "אהבה רבה" "ואהבת עולם" להי' ולפנות את חדריו להיות דביר הקדש "מקדש מלך האל הקדוש", ובאחרונה היד, אשר אותה תקדש להיות כלי מחזיק ברכה לעבודת אלהים בפועל, האם תוכל עוד לשלוח אותה לעולל עלילות ברשע, להרע ולהציק את רעך ולהפריע את שלומו וטובו?! אשריך איש ישראל! אם תקשור את התפלין מבלי היסח־הדעת, אם תשאם על ידך וראשך מבלי היסח־הדעת והעלם דבר, מה המה לך; אשריך, אם באמת תקדש ותשפר את רוחך, את לבך ואת ידך להי' אלהיך, אביך שבשמים, ותתעתד לחיות חיי איש ישראל ברוח ישראל. אשריך, אם תבין ותכיר את תעודתך, והנך מוכן ומזומן לחיות רק על פיה ולמלאות אחריה תמיד, כי אז יתנו לך התפלין כח וחיל להיות ערוך לקרב ולמלחמת מצוה נגד כל מדה לא נכונה, אף המה יפעלו למענך את "הנצחון" עליהן — אשרינו, לוא יכולנו ולוא נצרכנו לשאת את התפלין כל היום כלו, כי אז היה לנו לקנין תמיד: "קנין הגוף", טהרת המחשבה ונפש זכה, יען את כל אלה הזכירונו בכל עת ובכל רגע האות על ידנו והטוטפות בין עינינו, כי מבלעדי זאת קשירת ונשיאת התפלין היתה "הכחשה וחלול השם". — אך להנצל מזה — יען אנחנו לא נאמין בעצמנו, כי נוכל לקיים ולפעול בנפשנו כל זאת תמיד, לכן נשא את התפלין רק בשעת תפלת שחרית, ובחיוב גמור ישא אותם כל אחד בעת "הק"ש ושמ"ע", אשר למצער בעת ההיא עליך לשמור את גופך בטהרה ואת רעיוניך להיות זכים וצלולים ובכונה נאמנה מבלי כל היסח־הדעת, לזכרון לפניך, כי קשירת התפלין בגופך, היא הזכרת שם ה' על גופך וזכר עשה לנפלאותיו בעד עמו בכל העתים ובכל הזמנים (ל"ז).

האיש אשר מפני מחלה לא יוכל להחזיק את גופו בנקיון וטהרה, או האיש אשר גם בעת הקצרה של קשירת התפלין לא יעצור כח לזכך את רעיוניו, הוא לא יניח תפלין, ובכלל כל מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו (ל"ח). ע"ד האבל ראה הלאה. — אסור לנהוג מנהג בזיון בפני התפלין, זולת אם מונחים המה כלי בתוך כלי (מ'). גם אסור לישן בעת שהתפלין עליו (מ"ד).

פרק רעז

יט: ציצת.

ויאמר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם:

למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם (במדבר טו,לז).

גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה (דברים כב, יב).

כבר בארנו במערכת התורות (פרק ד'), כי אם נחפוץ לפלס מעגל חיינו בדרך החיים רק על פי המנהלים האלה: השכל הפועל ע"י החושים והעין הרואה את הטוב בחמדת בשרים, אז הראשון יביאנו בנקל לידי "כפירה בה', והשני — אל שפלות ההנאה הבהמית" ושניהם כאחד אל "עבודת אלילים", כי אמנם בהליכות עולם הנגלה לעין ולב, הלא לא יופיע לך ה' למראה עיניך, למען תוכל לאמר עליו בכל עת ובכל שעה: זה אלי ואנוהו! אזניך לא תשמענה תמיד את קול ה', אשר השמיע זה כבר במעמד הנבחר את דברות קדשו ונתן לנו תורת אמת, עד כי בעולם הנגלה וההוה למראית עין, עד מהרה ישאך הלב ללכת אחרי שרירות לבבך ותאוותיו הבהמיות, יען אז לא יתיצבו לפניך כל דבר חוק, קשט ודת, אשר רק המה ישקלו בפלס את מאויי הלב, להגביל אותם ולקדש בהם רק את אלה שהנם מסוגלים ונאותים לכבוד אדם הנעלה — הן מבלעדי התורה עלול הנך במאד, לחשוב, כי כל רגש נעלה אשר יפעם בקרבך, כי כל דבר נשגב ומרומם, אשר תהגה לפעמים דעה בהם, כי כל אלה המה רק יצור הדמיון ורעיון רוח — ולבבך ועיניך, בכל פנות שאתה פונה, יעוררו ויכוננו את עצמך להדמות בכל דבר אל בעלי החיים ואל הצומח. — הנך שונה אז בתשוקתך וזונה אחריה יחד עם הצומח, הנך חוטף לך ותופש מכל הבא בידך כמעשה "הבעל החי", עד כי בנקל תחשוב אז את עצמך ואת היצורים המושיטים לך את "ההנאה" אשר תזנה אחריה ואת "הקנין", אשר הנך שואף לרכוש לך, ותדמה, כי הנכם כלם כאחד "בני אלים" ונסע יתרך בך על ידי אלהיות היצורים ואלהיות עצמך — אבל ה' חפץ לשמור אותך בדרך החיים "לבל תתור אחר לבבך ואחרי עיניך" לזנות אחריהם, ויתן לך את האמצעי והתחבולה הבטוחה לשוות לנגד עיניך בהליכות עולמך הנגלה הזה גם אז את ה' הטמיר ונעלם, אשר עיניו משוטטות בכל והשגחתו צופיה היא על כל עלילות מצעדי גבר, ולזכור על ידו גם את חוקי תורתו

ומפעלות ה' לעמו בזמן העבר, ע"י אות נגלה לעיניך, אות זכרון לפני ה' תמיד, למען דעת, בעת אשר רגשותיך הבהמיים יתפרצו בקרבך ויתאמצו למצוא ספקם בדברים הנראים והנגלים לעינים, כי תביא אז חוק זכרון: כי הדבקות בה' הטמיר ונעלם, כי ברית ה', אשר בחר בעם סגולתו ודבר ה' בתורתו, יתנו לך את תעודתך הגבוה גם פה עלי אדמות, באמר אחד: הוא נתן לך האמצעי, אשר בראותך אותו תפנה את מבטך מעולם הנגלה אל עולם הנסתר, אל ה' הטמיר ונעלם, ותשוה לנגד עיניך את זמן "העבר" בתור זמן "נוכח והוה", והאמצעי הזה לראות אותו ולזכור את כל אלה הלא הוא "הציצת", לקיים "וראיתם אותו", ולכן נקראו "הגדילים" בשם "ציצת" מהמלה "ציץ", להציץ בהם ולקבוע את הזכרונות האלה בלבך תמיד.

פרק רעח

ביום השבת, אשר איש ישראל לא ישא על ידו וראשו את התפלין לאות זכרון גלוי — גם בצאתו אז החוצה, אחרי עזבו את ביתו ואהל מושבו, ששם קבועה המזוזה לשם אות — בצאתו אל העולם הנראה והנגלה לעינים, ששם חפשי הנהו מכל אותות גלוים ע"ד תעודתו ונמסר הוא רק אל העין והלב להוליכהו בדרך החיים, ביום הקדוש ההוא, שקדושתו ביחוד ברעיון וברוח, קרה "כמדבר", כי יצא איש אחד מישראל, לחלל את קדושת יום השבת מחוץ לאהלו (המקושש), ואחרי אשר קבל את ענשו על פי ה', אז אחרי המקרה הזה, צוה ה' בתורתו לעשות "חוטי ציצת" על ארבע כנפות בגדינו, "גדילים נעשה לנו" בעד עין בשר, בעבור זה, בעבור כי בהיותנו גם מחוץ לבתינו בעולם הנראה, אז החוטים האלה יזכירונו בתור אות וזכרון לנו, את ה' ומצותיו, והמה ישמרו אותנו מתעתועי עין ולב, ובעת אשר יתור איש ישראל בעולם הנראה אחרי עין בשר ולב בשר לזנות אחריהם, הנה הציצת יזכירוהו לסוג אחור מתאוות הבהמיות ורק להתגדר בהן בגבול אשר גבלו אותן התורה והמצוה. — את "הציצת" יעשו בבגד האדם, שהוא כסותו לעורו, הסימן הראשון המבדיל בין האדם ובין הבהמה, והגדילים על ארבע כנפות "בגדך" יעידו ויגידו לך, כי תתרומם ותתעלה מעל להבעלי חיים, לא רק במלבושך, במכסה החיצון לבד, כי גם במצוא חפצך הבהמיים, אשר העין והלב זונים אחריהם. על ידי "הציצת" תשוה לנגד עיניך תמיד ותקבע בלבך את אמונתך בה' ודברות קדשו, את כבוד אלהים, כבוד האדם ותעודת ישראל, עד כי גם משאלות לבך וחושים המותרים לך יהפכו לעבודת אלהים, ואתה בתפארת אדם המעלה, תהיה קדוש להי אלהיך, אשר הוציאך מארץ מצרים להיות לך לאלהים, ה' אחד לעולמי עד — אבל עם אות הזכרון

הזה בעד ה' ובעד חוקי תורתו, קשר ה' עמהם גם את "הלא תעשה" רבת הערך והרעיון: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" באות זכרון על בגדינו, יען כי אדם הראשון אחר "חטאו הראשון" בלכתו אחרי תאוות חושיו, בחשבו כי הוא "טוב למאכל" (הנאה) "תאוה לעינים" (תשוקה) "נחמד להשכיל" (נחמד להגיע אליו גם בשכל האדם), קבל מה' "בגד ומכסה" (כתנות עור), להבדילו מהבע"ח ומדרישותיהם הבהמיות (ולא "עלה תאנה" אשר עשו המה בתחלה בעצמם, ואשר חשבו אולי, כי נעלים המה בתשוקתם רק מהצומח") לדעת את תעודת האדם, כי גבוהה ונשאה היא מתעודת יתר היצורים, אשר רוח חיים באפם, לכן בעדנו גם "הבגד" בעד כל הזמנים יזכירנו את האמר סלה: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם!!!

פרק רעט

עיקר מצות ציצת, כפי מצות ה'! הלא הוא: לעשות בבגד שיש בו ארבע כנפות חוטי ציצת, בכל אחת מארבעת כנפותיו — בבגדים: הן תכלית הבגד הוא לכסות את הבהמית בגוף האדם ולהשאיר ערומים רק את האברים שהמה ביחוד אברי הפעולה במעשה אנוש, הלא המה "פנים וידים", לכן הציצת קשורים בבגדים, להוכיח את תעודת האדם ע"י ה', ולדעת, כי התרוממות האדם ממעל להבהמה איננה רק מנהג בני אדם לבד, גם לבל תחשוב תועה, כאלו הדבר הזה הנהו חטא נגד הליכות הטבע וחופש האדם, לעשות כטוב וכישר בעיניו, רק עליך לדעת, כי ה' לבדו נתן לאדם הראשון את הבגד הראשון וילמדהו בזה לכסות את הבהמית שבו, והמלבוש אות ומחסה הוא לו, לבל ישפל לעשות מעשה בהמה (בראשית ג' כ"א). בארבע כנפות בגדיך תעשה הציצת גם לסימן מול ארבע כנפות הארץ, למען תחזה בכל פנות שאתה פונה, בתבל ה', קדמה ומערבה, צפונה ונגבה, את ה' אלהיך, בכל מקום שהוא, וגם קדמה ומערבה צפונה ונגבה בלכתך שמה לסדר את פעולותיך בחיים, עליך לזכור על ידם את חוקי ה'.

חוטים: יען כי החוטים הנם בלתי מסוגלים לתכלית בגד ומלבוש, ולכן תשאל לנפשך תמיד: "מאין לי החוטים האלה"? אז מעצמך תזכור את פקודי ה', וברעיון האחד הזה זכור תזכור את ה' וחוקי תורתו שהמה בהתגלות נתינתם, הנם ערובה נאמנה בעד מציאות ה' והשגחתו. — לכן תעשה את הציצת על "כנפות" בגדיך, הכנפות שהנה אינן שייכות אל הבגד בעצמו.

פרק רפ

צמר ופשתים נחשבים כפי הנזכר תמיד בתורתנו לחומרים שהנם ביחוד למלבושי האדם הטבעיים, וכל שאר החומרים, אף כי גם מהם יקובלו חוטים, המה נחשבים רק לחומרים מיועדים לעדי ותפארת — תכונת הציצת תתראה ביחוד בחוטי צמר ופשתים, שהמה בהיותם בתמונת חוטים בלתי מסוגלים המה אל "השמוש הטבעי" לשם "בגד" ויסכנו רק להיות "אות וזכרון" — לעומת זה בחומרי מטוה אחרים בל יאבדו "החוטים" את ערכם הטבעי לשם יופי גם בהיותם בתמונת חוטים, בכל זאת בבגדים מחומרי מטוה אחרים גם זולת "צמר ופשתים" אם החומר הזה בכל פעם שיקבל את ערכו וצורתו להיות שם "בגד" נקרא עליו, אזי חוטי הציצת ורק אם המה ממין הבגד ההוא כשרים לעשות בו.

לכן כלל הוא: חוטי צמר ופשתים כשרים בכל הבגדים לתכלית ציצת. חוטי משי, צמר גפן ועוד, כשרים רק בבגדים שהמה מהמין שלהם, ולכן לפי הכלל הזה: חוטי הציצת דרושים להיות מצבע הדומה לצבע הבגד, למען מנוע מהם את מראית העין כאלו עשוים המה לעדי ופאר. מטעמי הדת מצוה מן המובחר לקיים את מצות ציצת ע"י ציצת מצמר בבגד צמר, ציצת פשתים בבגדי צמר ובגדי פשתים בציצת צמר אסורים עבורנו מטעם שעטנז (א"ח ט').

פרק רפא

למען השיג את המטרה הנאמנה ביתר שאת, להביא חוק זכרון גם למראית העין הרואה רק את הנגלה והנעשה בזמן ההוה, לדעת, כי מעבר השני של העולם הנגלה ישנו גם עולם טמיר ונעלם, עין רואה ואזן שומעת בהשגחה נסתרת, ולקנות ידיעה שלמה, כי גם התגלות ה' והזכרונות הנעלים מזמן העבר הנם אמת לאמתה, לכן צותה תורתנו הקדושה, כי חוטי הציצת יהיו נעשים מצמר "תכלת", להזכיר לנו גם בצבעם גם בשמם לבד, את הסתום והחתום הטמיר והנעלם, הלא המה "הנסתרות לה' אלהינו". בצבע ממראה "תכלת", הצבע אשר כנודע לנו הנה כל הנמצא על הגבול ששם יתם כח חוש הראות ויכלה לחדור אל תוכו, נהפך הנהו למראה "תכלת" מהנגלה אל הנסתר. — גם בשם "תכלת", במובן המלה "תכלה" אשר הוראתה סוף וגבול — אבל לנו יחסר החומר ממראה "תכלת" הנאמנה, ולמען נמנה במעט את החסרון של התכלת לשם אזכרתה בציצת הלבנות שלנו, לכן נצטוינו למנות במספר וליעד את הכריכות וקשרי החוטים — הכריכות הנה ל"ט השוה למספר "ה' (ד' אותיותיו) אחד", לזכור בעולם הנגלה את ה'

היחיד ומיוחד הטמיר והנעלם. מספר החוטים הנה "שמונה" ומספר הקשרים "חמשה" ובצרופם המה י"ג אשר אם נוסיף המספר י"ג אל מספר האותיות "ציצית" אשר ס"ה שלהם 600 — אז יעלה למספר תרי"ג, בד בבד עם המספר "תרי"ג" מצות "עשה ולא תעשה" שבתורה, למען נזכיר אותם תמיד ולהחליט בדעתנו, לקיים את כל דברי התורה והמצוה שמספרם "תרי"ג" ולשוות לנגד עינינו את חוק ה' אשר נתן לנו בזמן "העבר".

פרק רפב

מבעד הנקב של כל אחת מארבעת כנפות הבגד, לא רחוק משפת הבגד, הן בארך הן ברוחב ולא יותר משלשה רוחב אגודלין (דוימען) בראשו, מכניסים ארבעה חוטים. אשר בהכפלם אחרי הכניסה, יהיו תלוים למטה במספר שמונה חוטים, החוטים האלה המחולקים במחצה יקושר בקשר כפול, אחרי כן יקחו את החוט הארוך מכלם ויכרכו שבע כריכות ויעשו קשר, קשר כפול, וכורך ח' כריכות וקושר קשר כפול וכורך י"א כריכות וקושר קשר כפול וכורך באחרונה י"ג כריכות וקושר קשר כפול, להיות בכל ציצה חמשה קשרים כפולים וארבע חוליות (צווישענרוימע) (י"א). הציצית דרושות להיות למצער מי"ב אגודלים, הלא הוא הקשרים והחוליות 4 והשאר 8 (שם). טלית שאולה איננה חיבת בציצת ואחרי שלשים יום חיבת מדרבנן. שאל טלית מציצת מברך עליה תיכף (י"ד). הטלית שדדבת בציצית דרושה להיות למצער מארך ¾ אמה ומרוחב ½ אמה (ט"ז). בגד כזה העשוי למכסה הגוף ואשר לו ארבע כנפות, שתים מלפניו ושתים מלאחריו חייב בציצת, אבל מלבושי חתך (שניטט) איירא פטורים מן הציצת.

פרק רפג

בעד כל המצות המתיחסות אל חלק העדות דאגה התורה, לבל נחשוב את הדבר שהוא בתור אות וסימן ואשר יקבל את תכלית תעודתו רק ע"י המובן והרעיון הנקשר אליו, כי הוא תכלית עצמו, ולבל תדמה, כי מעשהו החיצון ומציאותו לבד יחשב לקיום המצוה, לכן כלל גדול בכל אלה: כל דבר העיקרי בציורי האותות דרוש להעשות בזמן, אשר אז בעתו ובזמנו יוכל להשתמש באמת לשם אות, אבל לא באופן אם יחסר עוד שום תנאי קודם למעשה, ואשר רק אחר זמן עם השלמת חסרון התנאי יצייר לנו מעצמו "למפרע" בתור אות ועדות (תעשה ולא מן העשוי).

לכן למשל "סכך" של סכה לא יוכל להיות בשעת הסכוך מחובר עוד אל האדמה ולתלוש אותו אחרי כן, וכמו כן בציצת ברגע קשירת הציצת בכנפות הבגד מחויב להיות בהם

ובבגד בהשלמה כל התנאים הדרושים לזה, ואם כן לא יוכלו למשל להכניס חוט אחד ארוך בנקב (שמונה פעמים ולקשרו) ולחתוך אותו אח"כ שמונה פעמים, לעשות ממנו שמונה חוטים, או להניח ציצת בבגד בעל שלש כנפות ואח"כ ימלאו את החסרון לעשות את הכנף הרביעית וכדומה, כמו כן הציצת דרושות להיות עשויות ושזורות לתכלית ולשם ציצת, גם קשירתן תהיה לתכלית הזאת(י"א י"ד).

פרק רפד

הציצת בהיותם עשוים בכנפות הבגד להיות בתור מגן ומחסה עלינו מתעתועי החושים במגעם עם התבל ופעולות החיים, לכן זמן מצות הציצת הוא במשך העת שפעולות החיים שולטות ביחוד, הלא היא במשך עצם היום. לפני עלות השחר אל יברכו ברכת הציצת, וזמן ברכתם מעת שיוכלו להכיר ולהבדיל בין חוטי תכלת לחוטים לבנים (י"ח). התעטף בטלית מצויצת ואמור הברכה מעומד, אחרי נטילת ידים, בבקר השכם והעטפת הציצת דרושה להיות שתי כנפות מלפניך ושתים מאחריך (ח'). עור חייב בציצת, יען כי יוכל למשש אותם והאות הזה יהיה לזכרון בעד חוש המשוש שלו.
הציצת והטלית, אף כי בעד עצמם אין להם קדושה עצמית, ויען כי השתמשו עמהם לשם מצוה ואם גם נפסלו, בכל זאת לא ינהגו בהם מנהג בזיון (כ"א).

פרק רפה

ה' הורה אותנו רק את האמצעי והתחבולה של הציצת, אבל השמוש בהם מסר אותו לך חפשי לבחירתך, הוא יחיב אותך, אם תשא בגד בעל ארבע כנפות, לעשות בו ציצת, אבל הבחירה בידך, אם תחפוץ לשאת בגד כזה או לא, למען תרגיש בעצמך וברצונך את צרכך ללבישת בגד כזה, ואשר אז בשמחה יותר גדולה תבחר ותקרב את האמצעי הנעלה בכל עת ובכל זמן, לפעול עליך את פעולתו אמונה ביותר, ומי לא ישמח על זאת, כי התורה בעצמה הקדימה לתת לאיש ישראל עזר, מגן ומחסה בעד תאות החושים בעולם הנגלה, אשר מלחמה להן תמיד עם רוח האדם, ובכלי מחזיק ברכה, מטה אלהים זה, יתקומם נגד תעתועי עין רעה ולב חומד, לכבוש אותם תחת ממשלת הרוח העולה היא למעלה, בהכרת ה' ותורתו, תורת חיים טהורים ותמימים, חיים שיש בהם יראת שדי, צדקה וחסד. אשרינו, לוא הרשה לנו המנהג בכל ימי חיינו הפועלים לשאת על בשרנו מעיל עליון, בגד בעל ארבע כנפות, אשר היה חיב בציצת, כי אמנם אין מקום, אשר כה היה נדרש לנו אות זכרון של הציצת כמו בחיי המעשה, ששם משאלות החושים

מכתירות אותנו והעין והלב דורשים מאתנו בחזקה להגדיל ולהרחיב את חוג צרכי החיים; אבל כמו התפלין, אשר מטעמם ונמוקם המיוחדים להם, לא יוכלו ללוות אותנו על דרך החיים במשך כל היום כלו, עד כי קשירת התפלין נשארה מוגבלה רק בעד זמן עבודת אלהים, כמו כן נשיאת הציצת בטלית העליונה נשארה לנו רק בעד זמן עבודת אלהים, אך הטלית קטן נשא תמיד רק תחת בגדינו, להיות לזכרון לפנינו בעד מושג ורעיון מצות ציצת.

בעת קריאת "השמע" יאחוז את הציצת ביד שמאלו, ובעת יגיע אל פרשת ציצת יקחם ביד ימינו ויסתכל בהם בהגיע אל הכתוב "וראיתם אותו", ולאות חבה נוהגים קצת לנשק הציצת בשעה שרואים בם ואוחזים אותם ביד עד "נאמנים ונחמדים" (כ"ד).

פרק רפו

מי אשר יכיר היטב את מושג הציצת, יבין אל נכון את הרעיון האצור בהמאמר "הזהיר במצות ציצת זוכה ורואה פני שכינה" (כ"ד), ושאר הדינים של ציצת ימצא הקורא בא"ח מסימן ח' עד כ"ד.

פרק רפז

כ: מזוזה.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: ואהבת את ה' וגו' וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך (דברים ו' ד').

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגו': ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וגו': וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, אשר נשבע ה' לאבתיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (שם י"א י"ג).

מצוה היא לקבוע את הפרשיות "שמע והיה אם שמע" על מזוזת כל פתח בית איש ישראל, למען קדש כאלה כל בית ואהל־יעקב ובכלל כל מקום המוגבל לדירה ושמוש האדם, להיות המקום ההוא מקום קדוש, מקום שם ישכון כבוד ה' ושמה ימלאו את חובת עבודת אלהים, גם להראות בזה, כי כל חייך — פעולתך וקבלת שפע הטוב, כי כלמו יחד מיד ה' המה לך — פעולתך — כי תהיה מכוננה מול פני ה', וקבלת ההשפעה הלא היא, כל המסור לך בחייך, להיות נחשב לך למחנה מאת ה': זאת היא הובת "מזוזה".

פרק רפח

לכן נבחרו שתי הפרשיות הנזכרות: "שמע" יביע את חובתך ויקדש את מפעלך, הלא הוא תוצאת פעולתך; "והיה אם שמוע" יוכיח לך מנת גורלך ויקדש עמה את "קבלת השפע", הלא הוא את "הקנין", אשר הנך מחונן במו.

פרק רפט

"שמע" הכתוב על "מזוזת ביתך" יגיד לך את חובתך, לקבוע בלבך: "אחדות ה', אהבת ה' אחד ומסירת נפשך אליו עם כל אשר לך". לבבך ונפשך יהיו מלאים רוח התורה, להאציל מרוחך זה ולנטוע את "מטע ה"י ע"י "החנוך על תלמי לב "בניך", דור נולד, ולמלאות את כל אלה ברעיון וברגש, בדבור ובמעשה. — "שמע" יורה לך את מושג חיי ביתך בקדשו את ביתך זה "למקדש {ה'}" ואת כל חייך להיות עבודת אלהים.

"והיה אם שמע" יביע אמר בדבר מנת גורלך: כי אשר ואסון עמך ובכללם גם מנת גורל עצמך תלואים המה על "קיום" או "בטול" התעודה הקדושה הנאמרה "בשמע", לכן נמסרה האזהרה בעד מצבך בהצלחה: לבלי לבטל ולהחליש אותה ע"י גאוה, תאוות החושים והעבודה זרה —, ובעד האסון: להכיר ולהוקיר את תעודת "שמע" בצרה היותר גדולה חלילה, מבלי כל שנוי, ולמלאות אותה בעצם תומה בכל מנת גורל חייך, בעתים לרעה ובעתים לטובה.

הוא יורך לדעת, כי ה' הוא המחלק והמיעד את כל הקורות אותך במנת גורלך, גם להכיר, כי מלואי חובותיך, המה יסוד אשרך והצלחתן, וכי באשר או אסון חלילה יתחלפו רק "מחזות החיים החיצוניים" אבל תעודתך לא תשתנה במאומה והיא המתקימת לעד.

פרק רצ

הדינים ע"ד כתיבת המזוזה ראה י"ד רפ"ח. בפנים המזוזה אל יוסיפו שום דבר. מבחוץ המנהג לכתוב השם "שדי", אות להשגחה הנעלמה בחביון עז הכל יכל — להזכיר לפניך תמיד את שלטון ה', אשר עיניו פקוחות עליך תמיד והוא המנהל והמעריך את מנת גורלך בתבל. — כל מקום המוקף מד' מחיצות ויחזיק למצער ד' אמות מרובעות, גם מיועד הנהו לתשמיש נקי והמזוזות (פפאסטען) גבוהות עשרה טפחים ומשקוף מלמעלה בפתח, חייב במזוזה. המקומות הנועדים לדירות שאינם של כבוד (מרחץ, בית בורסקי ובית הטבילה) פטורים ממזוזה, אך בדירות בני אדם הנהוגות שיש שם ילדים קטנים ולפעמים רוחצים שם ומשתינים, יכסה את המזוזה. בית שאינו עשוי למזוזה

בקביעות פטור ממזוזה, לכן סכת החג בחג פטור ממזוזה. — כיצד קובע את המזוזה? כורכה מסופה לראשה דהיינו מאחד כלפי "שמע" ומניחה בשפופרת או בשאר דבר וקובעה במסמרות במזוזת הפתח באלכסון ויהיה ראשה דהיינו "שמע" כנגד הבית ושיטה אחרונה לצד חוץ, ואם מזוזת הפתח איננה רחבה יקבענה זקופה. קודם שקובעה יברך "אקב"ו לקבוע מזוזה". מקום המזוזה מתחלת שליש העליון של גובה השער. קבעה למעלה מזה כשרה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח.

צריך לקבוע את המזוזה בימין הנכנס בפתח. מזוזת היחיד נבדקת שתי פעמים במשך שבע שנים, ושל רבים (שאין להטריח עליהם) נבדקת שתי פעמים ביובל. חובת המזוזה היא על שוכר הבית, וכאשר יוצא מן הבית וישראל אחר שוכר את הבית ויכנוס לדור שם בל יקח אתו את המזוזות רק יניחן והשני ישלם לו בעבורן (רצ"א). בבואך אל הבית הניחה את ידך על המזוזה וזכור, כי על אדמת קדש תצעדנה רגליך, ובצאתך מביתך הניחה את ידך על המזוזה ומסור את ביתך תחת מחסה ה', אשר לו תקדש את ביתך מכון לשבתך (רפ"ה). חכמינו ז"ל אמרו: כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא, שהלא יש לו מזכירים רבים כו'.

פרק רצא

כא: בכור.

וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגו': והיה כי יבאך ה' וגו': והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה, אשר יהיה לך הזכרים לה': וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר, מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שמות יג א', יא).

מלאתך ודמעך לא תאחר, בכור בניך תתן לי (שם כב כח).

כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו, כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם (שם לד יט).

וידבר ה' אל אהרן וגו': כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך, אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה: ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא: אך בכור שור או בכור

כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח להי' (במדבר יח ח').
כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש להי' אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך: לפני ה' אלהיך וגו': וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו להי' אלהיך: בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל (דברים טו יט).
משה רבנו ע"ה, כאשר הודיע בפקודת ה' לעם ישראל את קדושת "הבכור", פטר כל רחם. אז שנה להם עוד הפעם את כל אותות הזכרון, אשר צוה ה' לעמו ויקבע אותם בחיי ישראל על אדות מעלת הגאולה מארץ מצרים — אשר כל אלה יעידו ויגידו: כי רק מעשי ה' לבדו הלא היא "יציאת מצרים" ולא שום מעשה אנוש ותחבולותיו. הלקח הזה תלמדנו מצות "השבתת "החמץ", אף יוכיח לנו חג המצות, אשר יופיע אלינו בתקופת השנה "בחדש האביב", בעת אשר בה יתגלה ה' בכללות הטבע, לעשות מעשה בראשית, ולהשיב את כל היקום לתחיה, כמו כן החובה והמצוה, אשר עלינו בכל שנה ושנה בדבור והגדה לספר מעשה ה' "ביציאת מצרים", ונוסף לאלה ילוו התפלין להזכיר לכל איש ישראל, בכל עת ובכל זמן, את מעלת הגאולה והישועה, כאשר הוציא ה' לאור עולם את העם, אשר ברא לכבודו ועמה הדבקות המיוחדה וקנין עם
ישראל להי', להיות לו לעם סגולה, וכי מנת גורלו ותעודתו בחיים נבדלות רק לו לבדו ובגללן ההתאמצות בכל כחות החיים למלאות אחרי התעודה הזאת — הנה אל כל אלה קשר ה' גם את החובה והמצוה, לקדש לו כל "בכור באדם ובבהמה", להיות גם הקדושה הזאת זכר ליציאת מצרים, אבל לזכרון מיוחד בעד שעת הגאולה.

פרק רצב

השעה הנפלאה ההיא, השעה המיוחדה בכל משך זמני תולדות בני אדם, אשר בה הופיע ה' והתגלה בכבודו ובעצמו, ה' אשר בידו גורל לאומים, והפליא חסדו לעשות בה מעשה בראשית ובמאמרו "יהי" קרא עם לבדד אל מציאותו — הנה בה בשעה, אשר בה ברא ה' חיי לאום חדשים, הביא ה' מות ואבדון לראשית אונם של עם אחר, וישראל במבטו האחרון בצאתו ממצרים בפקודת ה' הממית ומחיה, ראה לפניו את עם הארץ את אדוניהם העריצים, אשר התגאו במעשה אנוש ותחבולותיו, ובזדון לבבם ובגאוה נמרצה הכניעו את החלשים להעבידם בפרך, כי בוכים המה למשפחותיהם; אימת מות נפלה עליהם, אימה חשכה, לראות את מחמדי עיניהם פגרים מתים. המצרים התאבלו אז על הבכורים, אשר מתו בליל שמורים זה, ליל בלהות להעריצים אשר לקחו מיד

ה' את המכה העשירית, על אשר הקשו את לבבם ולא שמעו בקול ה', לשלח את עם ישראל מארצם.

פרק רצג

לכן ראוי והגון כי הזכרון הזה יהיה רשומו נכר ברעיון, שעליו להיות חרות על לבך תמיד, כי כל הקנינים שבעולם, מהארץ שהיא אם כל חי עד מעלת חיים כאלה, שהמה יקרים לך עוד יותר מחיי עצמך, הלא המה חיי בניך, כי כל אלה המה, הכל כאשר לכל, קנין ה'. מידו נתנו לך וביד ה' הנם תמיד לתת לך או לקחת אותם ממך, אם המחשבה הזאת תמצא מסלות בלבך תמיד, אם לא תסיח דעת מהרעיון הזה, בידיעה נאמנה שככה תשלוט עמהם, כי אז כל הקנינים יגדלו ויפרחו להיות נטעי נעמנים בגן ה', גם יהיו קדש לה', הכל כאשר לכל, ממתנות ה', אשר ינתן לפעולות אנשים להשתמש בהן בתור אמצעי; אבל אם רעיון רוח ודמיון כוזב יוליך את האדם שולל, להחזיק בהם ביד חזקה ולבטא עליהם בשפתיו את המלה "שלי", אם הוא ירכיב את עצמו אלוף לראשם ויניח עליהם את חותם האדם לשלוט בהם כחפצו לבד, להנות מהם או לבטלם ולהשמידם ולעשות אתם רק כשרירות לבו, אז נבל ציץ, הקדש יחולל והחיים והפרי ילכו תמס ויכלו באפס תקוה.

פרק רצד

כן הוא הדבר בכל קנין ורכוש מטובות העולם, אבל ביחוד ועל כלם בנוגע אל הקנין היקר מכל יקר, ואשר מהולל שם ה', כי חנן אותנו גם בקנין היקר מכל בתבל — בקנין פרי בטן — למען דעת, את אשר לפנינו. — עליך להתאמץ במפעליך על אדותם, כי תוכל להביט על בנך אשר חנן לך ה', על בתך הנולדה לך, לחזות בהם רק קנינים מפקדים בידך, אשר עליך לגדלם ולחנכם לא בגללך ובעבורך, רק להיות קדושים לה', להיות הבן והבת בני אל חי במלוא מובן המלה, ואך ברעיון כזה תכונן את חנוך בניך ובנותיך, לשמור ולנצור אותם ולהשגיח עליהם, להכשיר ולחזק את גופם, את לבם ואת רוחם — את השכלתם — את עבודת המעשה והאומנת אשר ילמדו למחיתם ובכלל את חזקת מעלתם, למען יתאוששו ויתעודדו לחיים טובים וישרים הנה אז מברכת ה' זאת מפרי בטנך אלה תביא לך ולהם ברכת ה' נאמנה, להיות שובע שמחות לחזות בנועם את הבן והבת, כי הנם כנטיעים מגודלים להיות אישי ישראל, אשר רוח ה' ילבשם ונאזרים בכח וחיל לחיות חיי איש ישראל, חיים טובים וארוכים ולהיות זרע ברך ה' — אמנם אם

תשוה לנגד עיניך תמיד, רק את המלה "שלי" ובמובן כזה תחנך את בניך אלה, ותחת אשר עליך למצוא חפצך לראות בהם רק מעלת "איש ישראל" תביט על בתך ותחוש רק עתידות לה להיות רק עקרת הבית או בעלת עסקים, אשת חן לוקחת לבבות בחין יפיה ובשכל מליה, או אשה משכלת, אשר חכמת נשים תשוה לה הוד והדר, בתקותך כי תהיה למשען לך ותביא לך כבוד ושמחה לבד — גם תחת לחנך את בנך להכשיר את נפשו בכל המעלות הדגולות אשר לאיש־ישראל, להיות שם ישראל נקרא עליו לכבוד ולתפארת, תחפוץ לכונן את החנוך שלו באופן כזה, אשר בקרב הימים יביא לך גם כן שכר טוב בעמלך, עד כי אדיר חפצך יהיה, כי בנך זה יהיה בעל שם מאחד השמות האלה: סוחר, חכם חרשים, אומן, מלומד לבד, מבלי שים לב, אם גם השמות האלה יבטלו וימחו את שם ישראל מלבו, או אז אל תדבר ואל תזכור עוד מדבר ברכות שמים בפרי בטנך, אל תהגה ריק ממעשה הורים לאשר בניהש ושכר פרי הבטן, כי אז תוכל לדבר רק מקללת אלהים ומחטאת הורים, אשר מחו את שם ישראל מלבות צאצאיהם. הרעיונות האלה יהיו ערוכים ושמורים לך בכל עת תמיד על דבר הקנינים מהקנין היקר לך מכל יקר בתבל, עד הקנין האחרון הקל שבקלים — והלמוד, אשר הורה אותך שעת גאולת עמך ממצרים, שמור אותו בלבך, למען הבדיל בין ברכה לקללה, ובחרת בברכה.

פרק רצה

אמנם כן יען מיציאת מצרים, שעת גאולתך, נוכחת לדעת גם למדת היטב, כי מות וכליון בעקב שרירות הלב וקשיות עורף, וכי אתה רק בחיי תום ומסירות נפשך בשלמות ביד ה' נעלית ונשאת, לכן תביע אמר גם כן ע"י המעשה בפועל: כי קנין לה' הוא כל הבן הנולד וכל קנין ורכוש בישראל, כי רק ה' נתן לך הזכות על הכל, ולכן רק רצונו יהיה לך לחוק ולא יעבור, איך להשתמש ולהנות מיצורי "התבל", ואת הרעיון הנזכר תחוה לדעת בפועל בזה, כי תקח את היקר לך מכל מיני הקנינים,

א) תקדשהו לה', הלא הוא תבדילו מרשותך ושמושך ותמסרהו אל המעלה, אשר נועד לה, למען תחזיק ותכלכל על ידו את "כבוד ה'" בקרב עם ישראל כמו קדושת הכהנים.

ב) או להשתמש בזכות שלך, אחרי מעשה הקודם לזה, הלא הוא לפדות אותו ולהשיבו אליך ממעלת היחס שאליו הוא נמנה ע"י פדיון נפשו.

ג) או באחרונה, כי תבטל ותאפס את שמושך בו ע"י המות ובטול מציאותו.

פרק רצו

בעד הקניין הבלתי מתנועע, הלא היא האדמה, אשר אמנם לא תעבור לצמיתות ברשות האדם בשלמות והיא תשאר קנין לאומי. בעד הקנין הלאומי הזה, רואים אנחנו גם כן קדושות כמו אלה "תרומה, בכורים וחלה", ובעד נכסים וקנינים המתנועעים, בעד אלה הנכסים שהמה בשלמות ברשות האדם מוצאים אנחנו את קדושת "בכור אדם ובכור בהמה", ושני אלה האחרונים המה גם כן זכרון בעד שעת הגאולה.

א) בכור אדם — בטרם תשליט עליו את זכותך לגדלהו לך ולחנכו כחפצך, עליך לפדות אותו — פדיון הבן.

ב) בכור בהמה טהורה — לתת אותו אל הכהן, למען יעבור להיות קנינו, ואם הבכור הוא תמים מבלי מום להקריב אותו לשלמים ואם בעל מום הוא, יוכל להשתמש בו ולהנות ממנו כחפצו.

ג) פטר חמור — עליך לפדות אותו אם תחפוץ לקבל את הזכות עליו להשתמש בו, או בהסירך את זכותך ממנו — וערפתו.— בבכור אדם תביע אמר ותוציא בזה את כל בניך, לקיים ולקבל את הרעיון הנזכר ביסוד מוסד; בבהמה טהורה הנך מוציא על ידו את כל קניניך המתנועעים שהמה ישרתו להנאתך בלי אמצעי — בפטר חמור — תוציא את כל קניניך המתנועעים, אלה הקנינים הנתינים לך לשמוש אנושי לאמצעי ותשמיש — לדעת כי אלה, אף כי מיד ה' נמסרו לרשותך, בכל זאת אין לך הצדקה להשתמש בהם לעצמך לבד, רק עליך החובה להשתמש בכל אלה בתור קנין ה', אשר נתן אותם לפקדון בידך למלאות בהם ועל ידם ביחוד את רצון ה' "הנותן", וכפי אשר למדת את יסוד מוסד כל חיי ישראל למראה עיניך בשעת הגאולה, שעת בריאותו, בצאת ישראל ממצרים לאור באור החיים.

פרק רצז

בכור אדם — על כל איש ישראל החובה לפדות את כל בן בכור בחמשה שקלים כסף טהור, החובה איננה מוטלת על האם רק על האב — החמשה שקלים האלה ינתנו לכהן בכסף או בשוה כסף, אך השוה כסף דרוש להיות ממטלטלי דנידי, אשר באמת יהיו שוים סכום הכסף, אבל לא שטרות כסף ושטרי חליפין (וועקסלען) וכדומה. — הכסף הזה יותן לכהן להיות קנינו בשלמות, בבל זאת הכח והזכות לכהן להשיבם אח"כ ליד הנותן. — שלשים יום יעברו על הילד מיום הולדו וביום השלשים ואחד יפדוהו —,

ואם יום הל׳ חל בשבת או ביו״ט אז יעשו את פדיון הבן ביום הראשון אח״כ אם מימי החול או בחוה״מ. אם אביו לא עשה את פדיון הבן במועדו, אז החובה על הבכור בעצמו לפדות את נפשו, כאשר יגדל, אך טוב יותר, כי עדת ישראל תעשה את פדיון הבן במועדו מבלי לחכות הרבה, פן ישכח הבכור ברבות הימים לפדות את עצמו; הילד נקרא בכור אם הוא פטר רחם האם, אף כי איננו הבכור לאב. — הכהנים והלוים, יען כי המה אחרי ״חטא העגל״ קבלו את עבודת ה׳ תחת הבכורים, לכן חפשים המה מחובת פדיון הבן וגם אם האם היא בת כהן או בת לוי (י״ד ש״ה).

פרק רצח

בכור בהמה טהורה — בכור שור כשב ועז תמים זכר עליך לאמר עליו, כי קדש הוא לה׳ ולתתו לכהן. בבני צאן עליך לגדל את הבכור ולטפל עמו עד שלשים יום ובגסה חמשים יום, ואם כהן אז איננו מצוי, אזי עליו לגדלם, עד אשר ימצא הכהן. — בימינו אלה עלינו לגדל בכור בהמה טהורה עד אשר יהיה בעל מום כזה, אשר לא יסכן עוד לקרבן; אם יכירו שלשה בעלי תורה, כי אמנם מום בו, יוכלו לשחוט אותו, ואם נמצא כשר יוכל לאכול אותו גם ישראל ויוכלו להנות מעורו וצמרו, אכל לא ינהגו בבשר בכור בעל מום, כמו עם בשר בעל חי אחר, לא ימכרו אותו במקולין ואיננו נשקל בליטרא ואין נותנים ממנו לכלבים. שחטו ונמצא טרפה עורו ובשרו אסור בהנאה וטעון קבורה, וכמו כן אם מת מעצמו טעון קבורה, ונוהגים לכרוך אותו בסדין קוברים אותו בבית הקברות בעומק האדמה לבלי יוכל מי לגלות אותו (ש״ו, ש״ז). בכור ואף בעל מום אסור לגוז את צמרו או לעשות בו עבודה, הצמר אשר גזו או נפלו ממנו אסור בהנאה, ואם נתערבו באחרים כלם אסורים. אסור לעשות בזדון מום בבכור ואף לגרום לו מום. כהנים ולוים חייבים ג״כ בבכור בהמה טהורה, רק הכהן מפרישו לעצמו ומחזיקו בקדושת בכור עד שיפול בו מום (שט״ו, ש״כ) — אם יש לכמה ישראלים שותפות באם הבכור ובבכור, אז חלה עליהם מצות בכור בהמה כשרה, אבל אם יש לאינו ישראל שותפות עליהם אף החלק הקטן שבקטנים פטור ממצות בכורה. — בימינו אלה מצוה למכור לאינו ישראל את הבהמה הטהורה או להשתתף עמו בה קודם שתלד כדי לפטרה מבכורה, ואף כי מפקיעה מקדושת הבכור, טוב יותר לבל יבוא לידי מכשול בגיזה ובעבודה, ואם ימכור לאינו ישראל את הולד לבד אינו מועיל, יען כי הוא דבר שלא בא לעולם, והקנין יהיה באופן כזה, ישוה את עצמו עם האינו ישראל על מחיר הפרה וגם ישכיר לו את המקום, אשר הפרה עומדת. שם והא״י יתן לו פרוטה ויאמר לו הישראל בזאת הפרוטה תקנה

את המקום אשר הפרה עומדת שמה והמקום הזה יקנה לך את הפרה, או יעשה כן שלאחר שהושוו על מחיר הפרה יתן לו האינו ישראל פרוטה וגם ימשוך האי״י את הפרה לרשותו, וקונה אותה במשיכה ומעות ואפילו אם מחזירה אח״כ לרשות ישראל (ש״כ).

פרק רצט

פטר חמור — ישראל שיש לו אתון וילדה בכור, מצוה לפדותו, ובמה פודה אותו? בשה מן הכבשים או מן העזים בין זכר בין נקבה, בין קטן בין גדול בין תם בין בעל מום ולבד שלא יהי ״טרפה״ ולא שחוט ולא בן פקועה,ויתן את השה לכהן, ולאחר שפדה אותו הוא ביד הישראלי וגם השה ביד הכהן חולין גמורים — אם אינו פודה אותו מכהו בקופיץ בערפו עד שימות. ויקברנו מפני שאסור בהנאה. כהנים ולוים וכן בת כהן ובת לוי פטורים מפטר חמור ושותפות כהן ולוי גם שותפות אינו ישראל פוטר ג״כ, אבל אסור להשתתף עמהם או למכור להם למען הפקיע קדושתו, יען אפשר על ידי פדיה או עריפת.

פרק ש

כב: חדש, ערלה וחלה.

וידבר ה׳ אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה. והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן: והניף את העמר לפני ה׳ לרצנכם ממחרת השבת יניפנו הכהן וגו׳: ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם (ויקרא כג ט׳).

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: ובשנה הרביעת יהיה כל פריו קדש הלולים לה׳: ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה׳ אלהיכם (שם יט כג).

וידבר ה׳ אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה: והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה׳: ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אתה: מראשית ערסתיכם תתנו לה׳ תרומה לדרתיכם (במדבר טו יז)

אין צר ואויב להאדם כמו ״הקנין והרכוש״ — כל עוד תתחרה ותתאמץ להשגת איזה קנין בעולם; כל עוד נמצא בקרבך רק החפץ והתקוה להשגתם — אז מבטי עיניך, הכלות

ומיחלות לקבל את הטוב, אשר נכספה גם כלתה נפשך אליו, עודם נשואים המה אל היושבי בשמים, אל כס־יה, אשר בידו לעשות רצונך לפעול למענך ולמלאות את אדיר חפצך — במשך העת ההיא — בזמן המבדיל בין משאלת הלב ובין השגת החפץ — רוחך עוד ישתתף וילוה אל אלה, אשר משאלות לבם כמשאלותיך, ואשר למצער יתיצבו עמך יחד בדרך השתדלותך והתאמצך להשיג כל ישע וכל חפץ, להיות מפריעים או מסיעים בגלל חטא או צדקה, בין משאלותיך אלה ובין צאתן לפועל — בקצרה — כל הזמן, אשר עוד תכסוף, תחפוץ, תקוה או תפחד, תחוש את עצמך כי הנך יציר ה' ועבדו, וכי הנך חוליא אחת משלשלת הכלל, אז לרוב לבך רך כקנה ונפשך נוחה ומתפעלת, גם תגמור אמר, כי כאשר ימלא לך חפצך זה, תאות לבך תנתן לך ותקבל את המתנה, אשר אליה אתה נושא את נפשך, כי אז בטח זך וישר יהיה פעלך ותשתמש עם המתנה הזאת כפי רצון הנותן; אבל לא כן, אם תאות לבך נתנה לך, אם המתנה, אשר נכספת אליה, כבר היא נמצאה בידך, ולא נדרש לך עוד לבקש, לירא, לפחוד ולקוות יותר, יען וביען כי כבר ישנה אתך, בידך הנה, אז אחרת אתך, הנך נהפך אז לאיש אחר. מבטי עיניך, אשר לפני זה היו נטויות ונשואות אל על, ישפלו מגבוה, לרדת מטה, והלב, אשר פעם בקרבך ברגש ההתאחדות עם הכלל ועם רעך, להיטיב ולהועיל לו, יהפך בקרבך לאכזר, ותחת "יראת אלקים" "ואהבת האדם", ימצא אז קן בלבך אהבת עצמך ואלקיות עצמך, אף תהגה אז רק מחשבות בעצה, איך לשמור את אלה המתנות, או לפזרן רק לתכלית ותועלת עצמך לבד.

פרק שא

זה הוא "החטא", אשר על ידו יורד וישפל האיש הפרטי ממעלתו; החטא הזה הנהו, אשר על ידו מטו גוים וימחו מתחת שמי ה', ודורות בני אדם שפלו עד לעפר, והוא הלא הוא גם החטא והעון אשר בגללו ירד וישפל ישראל, יען, כי בעקב החטא הזה ילוו תמיד "עבודת אלילים ותאוות החושים", — אבל כזאת היה לא תהיה, למדרגה שפלה כזאת אל ירד ישראל מבלי יוכל לקום עוד חלילה, יען רבות רבות פעלה התורה בגלל זה ודאגה תמיד לבל יבולע לעם ישראל ולבל יכחד מן הארץ.

לכן לבל נשכח, כי ה' שם אותנו בעולם ה', כי התבל הזאת היא "קנין ה'", ומתנותיה הלא הנה נתונות לנו רק למטרה מיוחדה, נמסרו אלינו כמה וכמה עדות, מצות וחוקים, אשר אחדים מהם כבר הכרנו לדעת, ואל אלה תלוינה גם המצות בעד קנין האדמה "חדש וערלה" — אבל כמו נתן ה' לאדם את הארץ להיות לו "לעבדה ולשמרה", כן הנחיל ה'

בפעם השנית בתבל ארצהו, את "ארץ ישראל" בעד עמו להיות לו "חבל נחלתו" בעד פעולותיו המיוחדות — ישראל, אשר הנהו עם גם בלי ארץ וממלכה, גם שם "עם" נקרא עליו עוד בטרם השיג את "ארץ אחוזתו", יען וביען, כי לא על שטח איזה מקום חיצון לבד נקשר חבל לאומיותו, רק הנהו "עם" גם על פי הרעיון הכביר ונאור, אשר ברוח יסודו. ישראל שהוא נושא את הרעיון הזה ותעודת החיים, אשר אליה נקרא למלאות אותה וזאת היא ביחוד מתנת חלקו, בכל זאת הואיל ה', כי יהיה ישראל "עם" גם במצבו החיצון בין העמים, לכן בעד פעולות עמו המיוחדות, נתן לו ה' גם "ארץ מיוחדה"— אבל לבל תהיה זאת הארץ, שהיא נועדה להיות האמצעי, להוציא לפועל על ידה את "שם ותעודת ישראל" בעצם תומו, לצור מכשול ולמקור משחת ע"י חטאת הקנין, לכן צוה ה' לעמו לקיים את המצות האלה בארץ: "שמטה" "יובל", "בכורים", "תרומה", "מעשר", "חלה"; ביחוד בעד קנין אדמת ארץ ישראל, שמטה ויובל מצד אחד יוכיחו בעצמותם בתור משפט צדק, כי ה' הוא אדון כל הקנין הזה, ומצד השני באסור עבודת האדמת בקנין הארץ, יוכיחו לדעת כפי המובן של "שבת" בעד קנין הארץ בכלל.

עלינו להתבונן פה מצד אחד על "חדש וערלה" בעד קנין האדמה בכלל ומצד השני על "בכורים", "תרומה", "מעשר", "חלה" בהיותם מיועדים בעד קנין ""ארץ ישראל" בפרט, ואלה האחרונים נציג רק מפני מצות "חלה", אשר לפי הקבלה נשארה לנו גם עתה לחובה.

פרק שב

אבל יען כי עונות הקנין המה פי שנים, **א**] הכחשה בה', שהוא אדון הקנין הנתן לאדם. **ב**] התרשלות או פזור הקנינים נגד רצון ה', לכן גם המצות המגינות בעד החטא הכפול הזה, ביחס קנין הארץ בכלל וביחס קנין ארץ ישראל בפרט נחלקות הנה לשתים, **א**) קנין האדמה בכלל: א) "חדש וערלה", ב) נטעי רבעי.

ב) קנין ארץ ישראל בפרט, א),"בכורים", "תרומה", "חלה". ב) "מעשר ראשון ושני" "ומעשר עני".

פרק שג

א) קנין האדמה בכלל.—

א) התחבולה נגד ההכחשה בה', שהוא אדון וחונן הקנין.

א. חדש — מתבואת השדה "מחמשת המינים" בכל שנה לא תוכל להנות מהם בטרם הנפת את "העמר" לה', ובזה תביע אמר: כי תכיר לדעת, כי הברכה נתנה לך רק מידו. הבאת העמר נקבעה ליום מחרת הפסח, הלא הוא יום הששה עשר בניסן. לדעת רוב הפוסקים אסור חדש נוהג גם בחוץ לארץ מן התורה, לכן בעבורנו שעושים אנחנו שני ימים יו"ט גם כל יום הי"ז אסור, והתבואה הזרועה ונשרשה קודם ט"ז בניסן אסורה עד העמר הבא. יש אומרים דאין אסור "חדש" רק בתבואה שגדלה ברשות ישראל, ואף השדה ששייך לאינו יהודי וישראל שכר אותו יש בו אסור חדש ועל זה סומכים הרבה בשעת הדחק, אבל אחרים חולקים בזה ואומרים דגם בשל א"י יש אסור, לכן ישנם המחמירים ע"ע כחדש.

ב. ערלה — מיום ההוא, אשר הפקידו את הגרעין או את הענף מעץ־מאכל בחיק האדמה, למען יגדל וישוה פרי, מני אז במשך שלשת השנים הראשונות הפרות שייכים להם לעצמם, אל תקחם, כי אסורים המה לך "באכילה ובהנאה", רק עזוב אותם למטרת קיום המין שלהם, למען תדע ובחנת ברעיון לבך ע"י מניעת הלקיחה הזאת את ערך הדברים ולא תשגה בחשיבות הקנין,ולדעת, כי "גדולי ה'" המה, וע"י המעשה או "שב ואל תעשה" זה תביע אמר: כי יש לך הזכות והצדקה עליהם רק כפי המדה והקצב, אשר יראה לך ה', אדון העולם ובורא התבל.

כל השייך אל הפרי חל בו אסור "ערלה", והפרות, הגרעינים והקליפות הכל אסור "בהנאה", אבל העלים וכל השייך לגזע העץ פטורים, ושלשת שנות ערלה אינן נמנין מיום ליום, רק אם נטע לפני ט"ז באב יען יש מ"ד יום עד ראש השנה נחשב לו שנה אחת, מפני כי י"ד ימים המה ימי קליטה ואח"כ לי' יום כשנה נחשב לשנה, ומראש השנה מונה שתי שנים להשלים את שנות הערלה, אבל אם נטע מיום ט"ז באב והלאה לא נחשב לו שנה ומונה מתשרי שלש שנים.

ערלה — מטעם הלכה למשה מסיני נוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ, בין אם נטע ישראל ובין אם נטע אינו יהודי, והיא כמו "חדש" המתיחס לא לקנין התלוי באי' רק באדמה בכלל. אחד הנוטע אילן או ענף או שעקר אילן ונטע במקום אחר, ואף בעציץ שאינו נקוב חייבים בערלה, אבל המרכיב ענף באילן אחר וכן המבריך, היינו שעושה גומא בארץ ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיותו בארץ וראשו יוצא מצד האחר, אף שחתכו מעיקר האילן בחוץ לארץ אין בו משום ערלה. אילן שנקצץ אם נשאר גובה מהארץ טפח, אזי מה שגדל אח"כ אינו חייב בערלה, אבל אם לא נשאר טפח חייב בערלה ומונים שנות הערלה משעת הקציצה, ואילן שנעקר ונשאר משאר שרשיו מחובר, רק אפילו

כעובי מחט שמותחין בו הבגד לאחר האריגה, בידוע שיכול לחיות בלי תוספת עפר ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה (רצ"ד).
ב) נגד ההתרשלות והשמוש עם הקנין שלא כהוגן:
א) נטע רבעי — פרות השנה הרביעית המה בעד קנין האדמה בכלל כמו מעשר שני בעד קנין התלוי בארץ ישראל.
בימינו אלה, אשר לא נוכל להביא את פרות השנה הרביעית אם בעצמם או פדיון כספם לירושלים, מבלי הבט על שוים יפדו בכסף. כיצד פודה אותם? תולשם לאחר שנגמרו כל צרכם ונוטל מטבעת כסף או פרות של היתר שוה פרוטה ואומר: בזה אני פודה פרות נטע רבעי אלה, ולוקח המטבע או הפרות ושוחקן וזורקם בנהר, ואין מברכים בחוץ לארץ על הפדיון (רצ"ד).

פרק שד

ב) קנין אדמת ארץ ישראל.—
א) נגד ההכחשה בה', שהוא אדון הקנין הנתן לך: "בכורים", "תרומה", "חלה" — כל אלה יחזיקו ויכלכלו בקרבם את מושג המלה "ראשית" — המה ירימו את תבואת אדמתך בהבעת, אשר משאלת לבבך כבר נתנה לך, להבדילם מחוג שמושך והנאת עצמך, למען תחוה, כי מחזיק הנך כמעוז הרעיון הנעלה גם בעת ובזמן, אשר הקנין הנהו מוכן ונמצא בידך: כי ה' הוא הנותן את הברכה.
א. בכורים — אחרי אשר הפקדת בחיק האדמה את הזרע ונטעת עצי פרי ונשאת עיניך השמימה אל ה', כי ישלח את ברכתו ממעל לגדלם ולהביא פרי ברכה, והנה כאשר משאלת לבבך נמלאה, כי גדל גם גמל הפרי, אז תקח את הפרי הגדל בארץ ישראל ונשאת אותם אל עיר הקדש והמקדש וענית ואמרת: "כמוני כאבותי, אשר השליכו יהבם על ה' ולא בטחו על חילם, כחם ועצם ידם, לכן כמוני כמוהם קבלתי מיד ה' את החופש וארץ ירושת נחלה".
ב. תרומה ותרומת מעשר — מכל אלה, אשד האדמה תתן לאדם את הקנין להנאתו והנם עומדים לפניך צבורים בערמות. בטרם תאספם אל גרנך ויקבך, תקח חלק אחד מקנינך זה, תפרידו מהנאתך ושמושך ותבדילו לטוב ותקדש אותו לה', למען תוכיח בזה, כי ה' הוא אדון הארץ ורק על ידו לך הזכות על הארץ ועל פרי הארץ, גם הלוי מחויב להפריש כזאת ממתנת חלקו, בעוד הבדיל ה' את שבטו אליו, ולא נתן לו נחלה בקרב אחיו וחלקו בחיים הוא "המעשר".

ג. חלה — אבל גם אחרי כן, אחרי אשר יבול השדה נתלש מאדמת גדולו והנהו ברשות האדם בשלמות, גם אחרי אשר ע"י מעשה אנוש טחנו את הבר ויעשו קמח וילושו אותו בצק, להכין לחם למזון ומחיה בבית, בעת אשר פרי אדמתך זה מסור הנהו בשלמות אליך להשליט עליו את רצונך הפרטי וזכותך עליו, החובה והמצוה עליך בטרם תאפה אותו לחם, להפריש מראשית העריסה תנופה לה', למען תזכור בזה, כי לחם ביתך לקחת לך מהאדמה, אשר נתן ה' לעמך, בביתך, הלא הוא המקום, ששם תוכל ביותר לחטוא באלקיות עצמותך והבדלך מכלל אחיך לחשוב תועה על עצמך, כי הנך שליט על ביתך ומושל לבדך גם שונה ונבדל אתה מאחדות הכללי — תכיר אז לדעת: כי ביתך זה ובני ביתך המה אברי כללות עמך, וכי אשר עצמך יצא לך גם תלוי הנהו באשר האומה בכלל ובשניהם כאחד תראה רק מתנת ה' אלקי ישראל.

כל אלה יען, כי יסודתם ברעיון ובמושג איש ישראל, לכן מן התורה אין כל מדה וקצב להפרשתם, כי עם פרי אחד, גרעין אחד וחלק קטן מהבצק אשר תבדיל אותו משמושך והנאתך, בפקודת ה', גם בזה תחוה דעת: כי רק מיד ה' לבדו הזכות לך "להנות"— לכן שלשה אלה הנזכרים לקוחים ומוסרים משמושך ונתנים לכהן, אשר יאכל אותם בטהרה, רק תרומת מעשר יש לה שעור קצוב הלא הוא החלק העשירי, ותרומת מעשר כנראה היא בעד הלוי כמו התרומה ומעשר ראשון בעד הישראל.

פרק שה

ב) נגד ההתרשלות ושמוש הקנין שלא כהוגן:

החטא הכללי בשמוש הקנין יתחלק לשלשה מיני תעתועים:

1) התרשלות הרוח — אם תשתמש עם הקנינים הבאים לך מן החוץ רק בעד הנאת גופך לבד בעד מלואי תאוות החושים וספות הרוה את הצמאה, ובנקל תשפל להיות בהמה לך.

2) התרשלות הגוף — אם תתחרה במדה נפרזה בכל דבר, להשיג רק מטרות רוחניות לבד ותתרשל עד למותר בחיי הגוף, להבזות אותם בעיניך, ואשר סוף דבר יהיה מזה, כי באחרונה בלתי מוכשר תהיה להשגת התכלית הרוחנית — או מפני זה ביחוד — יען, כי תבזה ותסגף למאד את הגוף ובחזקה תחפוץ לבטל את המשאלות הבהמיות שבך עד למותר, מבלי הכשר אותן ולעדנן כדת לשלמות הדרושה — אזי בנקל המשאלות הבהמיות האלה, כאשר תתעוררנה מעצמם בחוזק ותפרוצנה לבלי חוק, אז תכנע אתה

תחתיהן, ותחת לעלות מעלה מעלה ברוחך, תשפל אח"כ ביותר לרדת ולשקוע בדרישות הבהמיות ונסע יתרך כך.

3) ההתרשלות באהבת אח ורע — אם תקח לך רק לך את הקנין, ותחשוב, כי נועד הנהו להיות שייך רק לך לבדך מבלי שים עין ולב לראות נכחה, כי הברכה המאד נעלה בעצם הברכה, היא זאת, להיות לך רק לאמצעי בטוח, אשר על ידו תוכל לאהוב את רעך כמוך ולחלוק עמו ולהשפיע עליו ממתנת טובך.

משלשה אלה יגינו ויחסו א) "מעשר ראשון", ב) "מעשר שני", ג) "מעשר עני".

א) מעשר ראשון — יגן ויחסה מהתרשלות הרוח, מפרי האדמה הנועד לכלכלת ביתך אסור עליך להנות ממנו בחיים, אם לא הפרשת ממנו מקודם את החלק העשירי אל הענין הרוחני וקיומו ונתת אותו ללוי, אל שבט האנשים הנועדים לעבוד עבודת הקדש, עבודת הרוח, לכן עליך החובה והמצוה, בטרם תקח את הבר לך למזון גופך ונפשות ב"ב, לדאוג אדות המזון הרוחני, למען יטול הרוח בו חלק בראש.

ב) מעשר שני — יגן ויחסה בעד התרשלות הגוף. בכל משך התקופה של "שבע שנים" יפרישו בשנה הראשונה, בשנית, ברביעית ובחמישית אחרי הפרשת "מעשר ראשון" את "מעשר שני", אשר "המעשר" הזה ישאר אצלך, והמצוה עליך להשתמש בו להנאת גופך ולאכול אותו במרכז חיי הרוח, בעיר ירושלים, לרומם ולעלות על ידו את הנאות הגוף להרגילן להיות "עבודת אלקים", ולהחל בזה לעדן ולהכשיר את כל משאלות הגוף ותענוגות החיים כדת התורה.

ג) "מעשר עני"— יגן ויחסה בעד התרשלות אהבת אחים. בשנה השלישית ובשנה הששית יפרישו תחת "מעשר שני" את "מעשר עני", הלא הוא תחת ליעד ולקבוע לך לבדך את החלק העשירי השני מפרי אדמתך, לתת אותו לעני ורעב, לאלמנה ליתום ולגר ולכל איש חסר קניני החיים, ובמעשה הזה תאלף בינה: "כי עליך להיות הסוכן לא רק על קניני עצמך, כי גם על החלק הראוי להיות נתון לאחיך מברכת אדמת ה', אשר נתן לך — ובזה תנסה ותבחין את עצמך, אם שמשת בקנינך ורכושך כרצון ה' וכמאמר חכמינו ז"ל: שמחה מלאתי והשפעתי אותה לאחרים — שמחתי ושמחתי — ואם לא תדע אשם בנפשך, אז בשמחה, בגילה ורנה תשפוך שיח ותביע אמר לפני ה' (וידוי מעשר).

פרק שו

כל אלה החובות התלויות בארץ ישראל קשורות הנה, על פי התורה, רק אל הארץ ונוסף לזה "בכורים" יורו עוד על קיום "בית המקדש", "וחלה" תורה על התדבקות חיי הבית

הפרטיים עם כללות האומה, על התאחדות כל אברי האומה בארץ, אך הדברים הבלתי תלוים במקדש ואחדות האומה וביחוד בקנין האדמה, זאת נשארה לחובה גם בימינו אלה בכל מושבותינו, הלא כה החליטו חכמינו ז"ל: "כי אף אם סנחריב ונבוכדנצר חרבו את "כבוש יהושע" הלא הוא, כי על ידם נהרסה הלאומית העומדת ברשות עצמה, בכל זאת לא יכול "טיטוס" להרוס את מפעלות "עזרא", יען כל פועל פעל לעמו היה ביחוד הקמת הלאומית ברשות עצמה באופן מאד נעלה, להיות ישראל חי וקים, כי כחוזה־יה שם עינו ולבו ביחוד על התכוננות ומוסדות הקדושה של ולאום וקיומו בעד אריכת "זמן־הגלות", לאסוף עוד הפעם את האברים הנפרדים אל בית ה' השמם, בתור "הכנה" לפני צאתם בגלות החל, עד אשר ירחם ה' עמו, ואשר ע"י "הנסיון" יתנו ערובתם בעד "העתיד לבוא" עת הגאולה השלמה, כאשר יביאם ה' אל המנוחה והנחלה ויאחד את עמו לעד לעולם בארץ אחוזתם, לכן התאמץ להחזיק בין אברי ישראל הנפרדים, לא לבד את תעודת החיים הכללית, את הקשר הרוחני הכוללם יחד, כי גם אותות לטובה, לראות עין בעין עוד את "מרכז ישראל", את הארץ המובטחה, להיות בעת רצון נחלת ישראל, מכון לשבתו עולמים.

פרק שז

בעדנו, בעוד אנחנו רחוקים מארצנו, ופזורים במדינות וארצות, לא נשאר לנו מכל אלה רק זכרון קל ע"י חובת "חלה", אשר קבעו אותה חכמינו ז"ל גם בחו"ל בעד נפוצות ישראל, באשר המה שם, א) יען כי עוברת היא מצות "חלה" מקדושת החובה התלויה בארץ אל חובת האדמה בכלל, להורות לנו, כי לחם חוקנו היא מתנה ישרה מיד ה' — ב) מצד השני להחזיק ולאמץ את רעיון הלאומית החיצונה בזכרון ובתקוה פנימה. ג) לכונן את רעיונינו, לדעת ולהבין כי כל בית פרטי בישראל שייך הנהו ומקושר אל האחדות הרוחנית של עם ישראל ולחבב וללבב את הרעיון: כי גם "בגלות" בארצות פזוריהם, אשר חיי כל איש ישראל פרטי איננו נבדל מאשר בית יעקב בכלל, הקשור ומתאחד באחדות רוחנית.

מהעיסה שלנו יפרידו חלק מגודל כזית, ויען כי הכהנים שלנו לא יוכלו לאכול אותה בטהרה, אזי ישרפו את החלה, והמנהג לשרפו בתנור (י"ד שכ"ב); ישראל לא יאכל את "החלה" בשום אופן. אם שכח להפריש חלה, אזי יפרישו חלה מהלחם, רק הבצק מחמשה מיני דגן הראשיים שמהם יכינו לחם, מחויב בהפרשת חלה, אם לשו בצק בשעור כזה, אשר די הוא למזונות איש ביום אחד, הלא הוא עמר אחד והוא 1/5 43

שעורי כזית — מדה מחזקת בארך ורוחב 10 אגודלים (דוימען) מרובעים ומגובה 3 1/9 אגודלים היא מדת הקמח "לשעור חלה". אל יבללו את השאור המחויב בחלה בשאור אשר הופרשה חלה ממנה, גם בהפך (שכ"ד). בעל העיסה בעצמו הוא יפרוש חלה מהבצק ואיש אחר יוכל לקחת חלה רק ברשיון בעל העיסה. החובה הזאת בעד "אשר והצלחת הבית", בתור שפע אשר הכלל מוטלת על עקרת הבית, על האשה.

העושה עיסה כדי לבשלה או לטגנה, מפרישים ממנה חלה בלא ברכה, ואם עושים לאפות קצת ממנה, אפילו דבר מועט מפרישים ממנה חלה בברכה — אם העיסה נלושה בביצים או בשאר מי פרות יש בו כמה ספקות, ולכן צריך לערב בעיסה מעט מים או חלב או דבש דבורים או יין או שמן זית דאז מפרישים ממנה חלה בברכה. אף כי הפרשת החלה חלה על האשה, אך אם האשה איננה בביתה, ויש לחוש כי בעוד שתבוא תתקלקל העיסה, אז יכולה גם המשרתת או אדם אחר להפריש. — שכח להפריש חלה בערב שבת בחוץ לארץ, אוכלים בשבת ומניחים חתיכה אחת ומפרישין ממנה חלה במוצאי שבת, וצריכה שתהי החתיכה כדי להפריש ממנה "חלה" וישאר ממנה עוד חולין, דבעינן שיהיו שיוריה נכרים, וערב פסח שחל להיות בשבת ושכחו להפריש חלה מן החלות שאפו לכבוד השבת יש בזה ספק גדול איך לעשות, ע"כ צריך כלי איש להזהר בערב שבת ולהזכיר על הפרשת חלה (שכ"ט, ש"ל).

פרק שח

כג: אבלות.

אין דבר אשר כה נדרש למו "הזהירות" ושום שכל ביותר לפקח עליו כמו "רגשות האדם", יען כי ברגשותיו ישוטט האדם לרוב מן "הקצה אל הקצה" — "הקצוות" המה מסוכנים במאד. — הלא המה: התפרצות הרגשות בהתפעלות הנפש עד למותר, או "קפאון הרגשות" וקרת הרוח באפס התפעלות. — הקצוות האלה במסבות ובעתים יפרצו חוק ויעברו גבול, ורק לעתים היותר רחוקות יתאימו יחד להתיצב על "קו השוה" בסדר ומשטר, ובפי חוק זכרון בעד התפעלות הרגשות במעגל פעולתם, אשר הורה לנו ה' מבלי להוסיף ומבלי לגרוע.

פרק שט

אמנם ברגשות השמחה יוכל האדם גם כן בנקל לפרוץ חוק, אך נגד התפרצות רגש השמחה במדה נפרזה יתקוממו חיש מהר "החיים בעצמם" עם תלאותיהם הגדולות

והקטנות, ויתוו לה את גבולה הנאמן, כי בנקל ישכיל האדם על פיהם וישאל לנפשו: לשמחה מה זו עושה? השמחה תסוג אחור ותחלוף כצל, עד כי עוד ביותר נדרש בעד האדם לעוררהו אל צהלת החיים, לקבוע ולהחזיק בלבו את השמחה הנאמנה במתנת חלקו, מאשר ידרש לנו להגביל ולהקטין עבורו את איפת השמחה — אבל לעומת זה גדולים חקרי לב, כדת מה לעשות לרגש "הכאב" "העצב והתוגה". הן ידענו גם ידענו, כי התפרצות רגשות השמחה באדם, אם רק לא ישחיתו דרכם, כי יהפכו לגאוה ורום לבב, אזי פעלם והדרם יראו כאיש זך הלב והרעיון, להביא על ידה רב טוב ושפע ברכה,יען כי רגש "השמחה" בפני עצמו מה טוב הוא ומה נעים הוא, ומה יקרו לנו הרחבת הלב, צהלת הרוח ושמחת הנפש, שהיא במושגה "הכנסת כל העולם כלו" בקרב לב האדם פנימה, להיות לבו לב טוב ומלא אהבה רבה לכל היקום — שמחת לבב כזאת, תביא "אהבה" לעולם — אבל העצב נמצא לנו ע"י "ההתבודדות וההגבלה". העצב יצמצם את האדם להיות "בודד במועדו", יחליש את רוחו וכחו וימלא את כל חלל הלב רק ברעיון הנוגע אל עצמו ואל בשרו, מבלי השאיר מקום עוד לשום דבר זולתו, עד כי ע"י "הקפאון", אשר יביא עמו "העצב", יאבד האדם את הכשרון לחיים; אבל בה במדה, אשר "דרך עצב" מסוכן למאד, מסוכנה היא גם ההתאמצות היתרה למחות מלב ולהסיר מקרבו כל רגש אבל ויגון — יען וביען, כי בעתים ידועות ע"י מכאובים "צער ועצב", שהמה יפעלו על האדם לכונן את מבטו ולבו בדאגת עצמו ובעד עצמו, ילמד ה' את האדם ויחנכהו לתועלת תעודתו, לכן מי, אשר לא יחוש ולא ירגיש מאומה ויקשה לבו נגד "רגש עצב ואבל" עד למותר, איננו מסוגל עוד "לחנוך" יד אב הרחמים, אשר יחנכהו וינהלהו לתעודתו כמו "בעתים לטובה" כן גם "בעתים לרעה".

פרק שי

והנה כמו התורה, אשר היא בכל דבר, גם בחיי רגשות האדם, נתנה גבול וקצב, איך לכונן אותם לחובת "חנוך האדם" לטובתו ולתועלתו בזה ובבא, כן גם חכמינו ז"ל בטעם וברוח התורה, אשר השכילו ליסד תקונים נעלים בעד ההתעוררות אל שמחת החיים בימי אורה ושמחה, מצאו לנכון גם לכונן תקנות נכבדות על דבר "רגש האבל והעצב", על האבדה היותר גדולה בקנינים החיצוניים, הלא היא "אבדן אדם" על ידי "המות". המה בחכמה רבה השכילו אל הרגש הזה להביאו בסדר ומשטר, פעם להרחיב את חוג פעולתו ופעם להגבילו ולצמצמו, אף בעת הדרושה להסירו כלו, לשמור בזה את האדם מצד אחד מהקפאת הרגש בשלמות ומצד משני, לבלי יעבור הרגש הזה חוק ויבולע

לאדם בפעולותיו לחיים, המה אזנו ותקנו את כל אלה על פי זכרונות שבתורה ועל פי המנהגים שמצאו, כי המה בטעם ורוח התורה, את התקונים האלה קבעו להלכה ולמעשה, "בהלכות אבלות", אשר אנחנו נצרף אותן אל מערכת "העדות", יען כי גם בתקנות וסדרים האלה ישנו "עדות וזכרון" ואף כי זה הוא בנוגע לענין פרטי של האדם, בכל זאת הלא יורו אותנו, איך להתנהג ולסדר את רגשות האדם המפעמים אותו, לזכרון לפניו בחיי התבל.

פרק שיא

שלשה "מצבים" שונים הבאים תכופים יחד, אחד אחרי השני, נמצאים ברגשות "האבל" המתפרצים באדם ע"י מספד על מת.

א) מצב כזה, אשר לא נוכל להרחיקו ולהסיר אותו בשום אופן, כמו רגש הכאב אחרי "נתוח" איזה אבר מגוף האדם, יען רגש הכאב הזה מתעורר בבלי רצון ומאליו, כן יחוש האדם גם כן עת נכרת אבר אחד מגוף אנושיותו (פערזאנליבקייט) ונפקד חבר ממשפחתו, כי אז גדול הכאב מאד, "רגש נורא ואיום" יתקפהו ולא יוכל מלט נפשו מהרגש של המכאוב. — המצב הזה הוא מצב "האנינות" או כפי מובן המלה "התאונן", על כי נפקד ממנו החלק היקר מחוג אנושיותו ונפשו כואבת ומצטערת עד למאד.

ב) כאשר "הנתוח" כבר נשלם, "הפרידה" כבר עברה והאנושית באדם תרגיש את מרת האבדה רק ברוחה, יען רגש אבל על "אבדה שאינה חוזרת" וזכרונה ברוח יסודו, אשר ישוה לנגדו את העבר ובטל מן העולם כמו בהוה, הכאב הזה, יען כי מן הוא והלאה הנהו בתבונה רוחנית, לכן גובל למשול עליו רק ע"י "הרוח", התכונה הזאת היא תכונת "האבלות" — "האנושית" באדם תפול ותאבל על המום בגוף משפחתה והחסרון שלא יוכל להמנות.

ג) הכאב מנוצח, האנושית באדם תתאושש ותתעודד עוד הפעם, אבל היא לא השיגה עדנה את חשיבותה וערכה עליה. האדם יתרפה ויתרשל בהופעת עצמותו החיצונה — המצב הזה הוא מצב "הניוול" — וחזיונו "התרשלות בתפארת אדם" ומראהו בחוץ. בימים ההם ישוב האדם להתראות עם החברה האנושית, אשר שייך הוא אליה, לבואו בחברתה, וזאת היא רפואת "רגש האבל האחרונה": כי בעת אשר האיש הפרטי יתקשר עוד הפעם אל חברת האדם, אז רגש האבלות יחדל ויסור מעצמו, יען כי האדם בהיותו רק יחידי וגלמוד יוכל ע"י אבדן ומקרה מות במשפחתו להתמכר אל "היגון והתוגה" — אמנם הכלל וחברת האדם הלא בנוי ומכונן הנהו על המות והתמורה, ויוליד ויחליף

כח תמיד מחדש, ברגש האדם, כי הנהו חבר לחברת הכלל, אזי גם הרושם האחרון של העצב והאבלות כליל יחלוף.

פרק שיב

על שלשה המצבים האלה שמו חכמינו ז"ל את לבם, ולכל מצב ומצב שמו "מדה וקצב" להשלימו ולהגבילו "בעתו ובזמנו", גם לקבעו, רק בזמן ובחוג מצב עמדתו, לכן ינהלו וינהיגו חכמינו ז"ל את "האונן והמתאבל" על מת ברגשותיו אלה ממצב למצב, אחד אחרי השני, עד כי האיש האבל והכואב הטבוע במצולת היגון, עפ"י התקנות האלה, לאט לאט יצהיל את רוחו, עד כי יקרבוהו אל החיים וימסרו אותו אל כלל האנושית,אל חברת האדם.

אנחנו נשקיף בזה על כל מצב לבדו בפרט, לפי התקנות האלה. ברור הוא הדבר, כי כל מצב הקודם בזמן יכלול בקרבו גם את הענינים הבאים במצב הבא אחריו, אבל המצב הבא אחרי כן בגרעון התקנות המתיחסות אל המצבים הקודמים, ישאר כמו שהוא לפעול את פעולתו לתועלת המתאבל.

פרק שיג

אונן — נזכר בתורה והרגשתה תביא לו חוק זכרון בחדרה בפנימיות עצמותו — על האונן נאסר לאכול כל קדש אף להנות ממעשר שני. — כהן אונן לא יוכל להקריב קרבן, רק הכהן גדול מקריב את קרבנו בעת האנינות שלו, מבלי לחלל בזה את קדושת הקרבן. — בעד "הלכות אבלות" שורר חוק כללי הנאמן מאד: כל הקדשים מקרבן עולה עד המעשר, יכלכלו בקרבם מובן כללי מובן לאומית. הכללות תקדש את הקרבן, גם בתור אבר או דוגמא של "הכלליות", יאכלו את הקדשים, ורק ברעיון "הכלליות" הזה יקריבו אותם. — אבל נגד "הרגש הכללי" הזה "רגש האונן" יתיצב כצר— "באונן", האנושית נפגעה מרגש הכאב ומספד על המת, והמה ישלטו עליו וימלאו את כל חדרי לבבו, עד כי לא יתנו עוד מקום לשום "רגש אחר" ומה גם לרגש הנוגע "להכלל". — קדשים ומצב אונן המה שני "הפכים", אשר לא יתאימו יחד בשום אופן, ואם יתקים האחד יבטל השני — ואחת משתי אלה יהיו: אם ישלוט "רגש הכלל" המתחדש לעולם, אשר לא יכיר ולא ידע כל רגש מות וקבר, אז ברגש הזה "האנינות", המספד וכאב פרטי יבטל ויחלוף כלו, האנינות תסוג אחור וכלא תהיה, או אם יגבר "רגש האנינות" יתחלל הקדש על ידו, בעוד יחסר אז הרעיון, אשר יעלה וירומם את הקדשים במעלתם — והנה כמו

תורתנו הקדושה, אשר היא אמנם תתן "מסלות" בלב לרגש "האונן" בתור מצב כאב אנוש ומספד מר על מות איש פרטי, ועל פיה לא נדרש לאדם להסיר בחזקה את הרגש הזה מלבו, ונהפוך הוא, כי הקדש יסוג אחור מהאונן והכהן האונן נבדל הנהו בעת ההיא "מעבודת הקדש", אך בנוגע להכהן הגדול, שהוא אמנם ראש פנה של כלליות האומה, הגבר הוקם על, אשר בכבודו והדרו הנהו דוגמא ותכנית העם כלו, הנה רק ממנו תדרוש את תעופת מעלת הרוח הגבוה והנשאה מאד, עד כי בעת "עבודת הקרבנות" וברגש כללות האומה, לא יוכל לחשוב עצמו לא לבן, לא לאח, לא לאב ולא לבעל, לבל יכיר ולבל ידע שום רגש פרטי, רק ירגיש את עצמותו כי "הנהו ישראל", ולא לו לחוש בנפשו כאב "האונן" ורגש מספד מר. — אף גם ממנו דורשת היא את כל אלה רק בשעת עבודתו הגדולה והנעלה, אבל לא בשעת "הנאת הקדשים" שהיא לו ביחוד הנאה פרטית — כן הכירו גם חכמינו ז"ל, כי לא זאת היא התעודה בעד "האונן" להמית בקרבו בשלמות את רגש האנינות ולהתגבר עליו, ונהפוך הוא, המה צוו להתגדר בו ולהמסר אליו בעתו ובזמנו ורק להרחיקו ולהסירו בשובה ונחת, לכן מסרו אל "האונן" את הדאגה עבור הנפטר וצרכי קבורתו מרגע המות עד שובו לעפרו, ובימים שהנהו עסוק בהכנת הקבורה פטרו אותו מעשית המצות האחרות, גם אסרו עליו כמה "הנאות ותענוגי הגוף" ורק השאירו לו הצרכים המוכרחים להחזקת חייו.

אי לזאת מובנות הנה היטב התקנות האלה: אונן בימי החול תמיד או בשבת ויו"ט קרוב אל הלילה, אם נצרך לו ללכת מהלך המותר לו, לפעול ולעשות בצרכי קבורת הנפטר, בליל מוצאי שבת ויו"ט, הלא הוא בכל העת, אשר יוכל לעסוק בצרכי הנפטר, הנהו פטור מכל המצות וחובות אחרים גם אסור לו לעשותם. האונן לא יאכל בשר ולא ישתה יין, גם לא יאכל את סעודתו הנהוגה על השלחן כמו בשאר הימים (גם בחדר המת אל יאכלו ואל ישתו). בשבת ויו"ט, יען לא נוכל לפעול דבר מה בעד צרכי המת. חייב הוא בכל המצות ויוכל לאכול בשר ולשתות יין (אך לא בחדר המת) — מצב "האנינות" יחל מרגע המות, אשר מני אז נדרש לעסוק בהכנת קבורת הנפטר עד הפרידה השלמה ממנו, הלא היא עד אחר הקבורה, או אם האונן בעצמו לא יעסוק בקבורת הנפטר, עד אשר ימסור אותו אל העוסקים בקבורתו. כל דבר האסור במצבים השנים הבאים אחרי המצב הזח, מובן מאליו, כי אסור הוא גם להאונן, רק "חליצת הנעל" וישיבה על הארץ איננו מחויב, לבלי הפריע אותו מטרדותיו בדבר קבורת הנפטר, שעליו למלאות כל אלה בלי מפריע.

פרק שיד

אבלות — כפי המקורים בתורה ובנביאים נזכר המצב הזה ביחוד במיתת "נדב ואביהוא" ואשת "יחזקאל הנביא", אשר בהיות הכהנים שלוחי העם ובתור יוצא מן הכלל, גם להנביא יחזקאל בהיותו איש אשר רוח אלהים בקרבו, ובעדו דיה רק בהופעתו במראהו החיצון, לכן נדחתה מהם "האבלות" שהיא אמנם נהוגה אצל שאר העם, לכן אזנו ותקנו חכמינו ז"ל, כי החובה והמצות לתת מקום וזמן להדגש הזה לשלוט אצל המתאבל על מת, אשר נלקח מאתו, ויחד עם זה השכילו להגבילו ולצמצמו. המה קבעו בעד "המצב" הזה הלכות כאלה, אשר מצאו סעד וסמך להן בתנ"ך הלא הנה:

א) אסור מלאכה — כמו במועד שבעה ימים יעשו "הפסק" בחיים הפועלים, למען השליט את הרעיון הנעלה בזכרון הקורות בו את האומה ולהתחזק על ידו אל החיים העתידים, כמו כן תקנו שבעה ימים באבלות לעשות "הפסק" בחיים הפועלים ולפנות את הגיוני "האבל" לשים מעינו רק בזכרון "האבדה". — האבל מרגיש, כי העצמית שלו קרועה ומורתחה ובלתי מסוגרת לפעולות החיים ורגש "האבל" במצאו מסלות בלבבו תוצאותיו טובות ומועילות גם הגה לחיי האדם ולרעיון רוחו "בעתיד".

בכל זאת אסורות הנה "להאבל" רק אלה המלאכות האסורות בחול המועד, וגם אלה אשר לתכלית המועד מותרות הנה בחוה"מ, כמו כן אסור כל מקנה וקנין ולא רק "להאבל" לבדו, כי גם לאשתו, לבניו, לעבדיו ובכלל לכל בני ביתו, ואף העני המתפרנס מן הצדקה, אסור במלאכה בשלשת ימים הראשונים, אך מיום הרביעי, אם הוא עני ואין לו מה לאכול "עושה את מלאכתו" בתוך ביתו, אבל חכמים אמרו: "תביא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך", כי עליהם מוטלת החובה להשגיח על העני ולעזור לו, ומה גם בימי אבלו. ואם יש להאבל סחורה, שאם לא ימכרנה עתה יהיה לו הפסד מן הקרן יעשה שאלת חכם, ואם באו שיירות וספינות שמוכרים עתה בזול, ואח"כ לא ימצא, יכול למכור ולקנות ע"י אחרים. כתיבה המותרת בחוה"מ מותרת לאבל אם אי אפשר לו ע"י אחר. מלאכת הבית אין בה משום מלאכה לאבל ושאר הדינים באסור מלאכה (ראה י"ד ש"פ).

ב) אסור נעילת הסנדל — בעיני חכמינו ז"ל נחשבה "נעילת הסנדל" לסימן הכנה והזמנה למעשה ועסק בחיים, כמו כן רואים אנחנו, כי כמה פעמים נאמר בתנ"ך ע"ד מקום קדוש "של נעליך", אשר המעשה הזה רומז אל הפשטת העצמית ומסירה שלמה אל "הקדש", לכן בעד "האבל" חליצת הנעל סימן "לבטול עצמותו" ולמניעה מעבודה ופעולה.

בשבעת ימי האבלות אל ינעול נעל של עור (שפ"ב), כמו כן על האבל לשבת בימי "האבלות" על הקרקע או רק על דבר קל החוצץ בינו ובין הארץ בעת שאיננו הולך או עומד בבית (שפ"ו).

ג) אסור שאילת שלום — יען כי "האבל" בימי אבלותו שייך רק לו לבדו ולרגשות אבלותו.

עליו להיות נבדל מבלי להשתתף בכל הנוגע למכיריו ורעיו, כמו כן קרבת איש לאשה אסורה, אם אחד מהם באבלות, האבל לא ידרוש בשלום כל איש בכל שבעת הימים ומשיב שלום רק אחרי "שלשה ימים" הראשונים, אבל האחרים לא ישאלו בשלומו כל שבעת הימים ולא ישלחו לו מתנות אהבה וידידות וכדומה (שפ"ג). בשבת ישאל לשלום אבל לשאל בשלומו תלוי במנהג (שם). אל יעזוב את ביתו רק לצורך גדול. אל ילך לבהב"כ רק ביום "השבת" וגם אז אל יעמוד על מקומו הקבוע.— (שצ"ג).

ד) התעסקות הרוח — רוח "האבל" דרוש להיות עסוק והוגה בדבר אבדתו. שבעת ימים יהיה רוחו פנוי מכל התעסקות אחרת, רק יחשוב ויהגה באלה הענינים הנוגעים למצב "אבלותו".

לכן גם "תלמוד תורה" אסור לו, רק יוכל ללמוד: איכה, איוב ודברים הרעים שבספר ירמיה, ובגמרא בפרק "אלו מגלחין" וללמוד "הלכות אבלות". אך אם הוא מלמד, לאחר ג' ימים מותר לו ללמוד עם התלמידים כל הדברים שצריכים להם ולא יבטלו מלמודם (שפ"ד), כמו כן האבל, אשר ביום הראשון מאבלותו לא יוכל לשים לבו אל רעיון. התפלין שבלעדי הרעיון גם הנחתם תאבד את ערכה עליה, לכן ביום הראשון פטור הוא מהנחת תפלין ומניח אותם מיום השני והלאה, רק האיש אשר

רוח אלהים בו רק הנביא "יחזקאל" הוא יכול היה לקשור תפלין גם ביום הראשון ולחבוש את "פארו". כל שחוק ותענוג אסור באבלות (שצ"א).

ה) הסימנים החיצונים — התרפות בדברים הנוגעים לעצמות מראהו החיצון והתרשלות בתפארת האדם בחוץ, כל זאת תתאים עם רגש "האבלות", והסימנים האלה יארכו יותר מהענינים הראשונים.

סימן הכאב הראשון היא הקריעה בבגד, אשד זכרונה באה בתנ"ך ראה אדות זה י"ד ש"מ ת"ב. רחיצה כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור כל שבעה, כמו כן כל קשוט הגוף, כבוס בגדים ותספורת, נטילת צפרנים במספרים או בסכין אסור (ש"צ).

בכלל: האבלות מתחלת, מעת נשלמה הפרידה, הלא היא משנקבר המת ונסתם הקבר, ובמקומות ששולחים את המת לקברו בעיר אחרת ואינם יודעים מתי יקברוהו, אזי

האבלים הנשארים בעירם בשובם מהלויה מתחילים להתאבל ומונים שבעה גם שלשים, ויתר הדינים בזה ראה י"ד שע"ה.

פרק שטו

ניוול — ביום השביעי המתאבל יחדל להתאבל עוד ויתנחם.
הנהו נמסר עוד הפעם אל פעולת החיים של כל איש פרטי, לבו איננו קולט עדנה כל שמחה, ובהתרשלות הופעתו במראהו החיצון נכרו עוד "רוחו הכהה" ולבו המלא עוד עצב ותוגה.
אצל שאר קרובים עד כלות השלשים ואצל אביו ואמו עד אשר ע"י התרשלותו במראהו החיצון יתנוול בחברת האדם או למצער שלשה חדשים, אסור לגלח את שערו בראשו ובגופו (ש"צ). לאחר שבעה עד שלשים מדינא אין אסור ללבוש או להציע תחתיו רק בגד מגוהץ (געמאנגעלט), והוא שיהי לבן וחדש, אבל נוהגין לאסור גם במכובס אף בלא גהוץ, רק אם לובשו אדם אחר תחלה איזה זמן מה, אך אם איננו מכובס רק במים בלבד, לא נדרש כי ילבש אחר תחלה הכתונת אם איננו מחליף לתענוג רק לצורך, אם היא מלוכלכת מותרת בשבת ללבשה, ובחול אם לבשה אחר תחלה. מותר לכבס ולגהץ אחר שבעה ללבשה אחר שלשים או בתוך שלשים לאחר שילבשם אחר. אסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת אפילו בשבת ומה גם בגדים חדשים, ועל אביו ואמו נהגו לבלי ללבוש בגדים חדשים כל י"ב חדש, אך אם צריך להם יתנם לאחר ללבשם תחלה ב' או ג' ימים. — (שפ"ט) רחיצה במים חמים אסור עד השלשים. עד השלשים לשאר קרובים וי"ב חדש על אביו ואמו אסור לו לאכול בסעודת ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת נשואין, אבל בתוך ביתו, אם יש לו סעודת מצוה מותר לו לאכול, אך בסעודת נשואין יש להחמיר אף בביתו, אם לא כשהוא משיא יתום או יתומה, שאם לא יאכל שם יתבטל הענין, אז מותר לו לאכול אפילו איננו בביתו (שצ"א). כל שלשים אסור בעצמו לישא אשה ולאחר שלשים מותר אפילו על אב ואם, אבל להתקשר בשדוך ובלא סעודה מותר אפילו תוך שבעה. מתה אשתו לא ישא אחרת עד אחר עבור שלשה רגלים, שאז תשתכח ממנו "האהבה הראשונה" בשעה שיחיה עם השניה, ואם לא היו לו בנים מאשתו הראשונה, או יש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמשו, אינו צריך לחכות ג' רגלים ובכל זאת צריך להמתין עד אחר שבעה וגם מתאבל על אביו ואמו אם עדנה זרע אין לו ג"כ דינו כנ"ל (שצ"ב).

מצב "הניוול" מתחיל ביום השביעי אחר תפלת שחרית ויכלה ביום הל' אחר זריחת החמה (שצ"ה). יום פטירת אב ואם ישוב בכל שנה להיות יום זכרון אבל (יאהרצייט), אשר ביום ההוא כל האסור במשך השנה הראשונה אסור אז בו ביום, גם יצומו בו, לשים לב לבחינת עצמו ולקדש את עצמו לחיים טהורים ע"י זכרון הנפשות שהלכו לעולמן (שצ"ה).

פרק שטז

חובת האבלות הוא רק על פטירת אנשים כאלה השייכים ביותר אל עצמות האדם בקרב בני משפחתו וקרובים אליו ביותר אל חוג חייו, להיות חלקי משפחתו ואבריה, אשר פטירתם היא לו חסרון לא יוכל להמנות. — הלא המה: אב ואם, אח ואחות, ואם גם המה רק מצד האב או האם, בעל ואשתו, בנו ובתו, בכל זאת גם על אלה שארי בשר העומדים בשורה השנית והשלישית עליו להראות בשבוע הראשון קצת אבלות במראהו החיצון; ילד אשר לא עברו עליו עוד שלשים יום ללדתו לא נדרש להתאבל עליו בעוד כשרונו אל החיים לא נדע עוד אל נכון (שע"ד). המוציא את עצמו מקהל עדת ישראל, על מותו לא יתאבלו. — (שמה).

פרק שיז

אבלות ביחס מועד ושבת — כמו קדשי המקדש וכל תוצאותיהם, שהמה מיוסדים על יסוד כלל הלאומיות, כמו כן מועדי ה', "מקראי קדש" הלא המה: "פסח", "שבועות", "סכות" "ושמיני עצרת", גם "יום הכפורים" וימי ההקדמה שלו ימי "ראש השנה" לפי עצמיותם הפנימית יקראו אל כל איש ישראל ויעוררו להתקשר ברגש הלאום הכללי. בימים ההם אל תהי בפני עצמך: בן, בת, אח או אחות, בעל ואשה, אב ואם, תלמיד ורע, רק עליך להיות אז "ישראל".

כל דבר מעצם החג יקראך אז להדבק במנת גורל ישראל ושמו הנקרא עליו, ולקדש עצמך, ורק אז יהיו לך "מועדי ה'", מקראי קדש באמת, לפלס את נתיב מעגל חייך לקדשם לשם מטרתם, אבל מטעם הזה יקראוך ויעוררוך אלה רק "לשמחה וחדוה" והרחבת הלב להקיף ולכלול ברגש הזה את כל היצורים בעולם ה'; אמנם כן הרגש הכללי הזה הנהו "שמחה" והפכו הוא רגש "האבלות". הרגש השני, אשר יש לו עסק עם האדם הבודד במועדו ובפני עצמו, הרגש, אשר על ידו הלב יאבל ויבול — אבל בידיעה וההכרה הכללית עפ"י הרגש הראשון יכלה ויבטל כל רעיון מעצב פרטי — כי אם גם אבל נבל

"הפרט" אך "הכלל" יתחדש ויחליף כח ויחי לעולם, בהיות "הצבור והכלל נצחי" כפי רצון ה', אשר קרא אותו אל המציאות, שהוא נצח נצחים.— לכן מזה יצא לנו הכלל המאד נעלה, אשר חכמינו ז"ל קבעו אותו לדורות, למען דעת: כי כמו "הכהן הגדול" המיועד ביחוד בעד "רגש הכלל" הוא מצווה ועומד בעצמו לבטל ולאפס ברוחו, גם את רגש כאב "האנינות" כמו "אהרן הכהן" וגם בניו, אשר במות "נדב ואביהוא" נאמר להם: "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו", יען כי ברגש הלאום הכללי ובזכרון "קדשי ישראל" רגש הכאב הפרטי ואבלו, מחויב להבטל ולהאפס, כמו כן חכמינו ז"ל סדרו וצוו לנו, כי בכל אחד מהמועדים שהמה "מקראי קדש" ומיועדים ומיוסדים המה בעד רגש הלאום הכללי, כי "במועדי ה'" אלה יבטל ויאפס כל רגש אבל פרטי. האבל אבלות שבעה בכניסת המועד יכנס אל המנין "השלשים" ובעל השלשים ישלים עם כניסתו את השלשים, יען כי במועדי ה' רגש ישראל דרוש להכריע על כל רגש פרטי להיות בטלים במועדים, רגשות בנים, אבות, אחים ובעל ואשה ובפני "הרגש הכללי" בימי החג על האבלים למחות דמעה מעל פניהם ולהסיר כל אבל, להס כל קינה ולשכך כל אנחה, כי המועד הוא זוקף כפופים ויכונן ויקומם את "המתאבל" לקנות לו חיים חדשים בידיעה נאמנה, כי הוא אבר הלאום כלו וכי מסור הנהו אז אל "חיי הכלל" ואל חיי השמחה. "מועדי ה'" יקדשו אותנו להיות במדרגת "כהנים"! וכאשר יבטלו המועדים את רגש האבלות מזמן הקודם, כן לא יניחו את "הרגש הזה להתהוות בהם וידחו אותו אל זמן אחרי החג — אבל "יום השבת" העומד בתכונתו במדרגה שניה בנוגע אל רגש כלל הלאום, ומובנו העקרי ביחוד הכנסת והתחדשות האנושיות בקרב כל איש פרטי, עד כי "היום ההוא יפנה ויכונן ביחוד את מבט כל אחד אל עצמו ואל תעודת חייו וצאתם לפועל לימים הבאים אחריו — לכן "השבת" לא יבטל את רגש "האבלות" בשלמות, רק יחליש ויקטין אותו, יעלה אותו להיות מציאותו רק "ברוח" ויתן כח להאריך את החיים עפ"י המעלה רוחנית, אשר ישיג אז לעשות "השואה" בין צער לשמחה. "יום השבת" יראה בשניהם את תעודת החיים, אך רגש האבל במשך יום השבת ימצא מקומו רק בפנים אבל לא בסמנים החיצוניים, ולכן על כל אלה נוסדו תקנות חז"ל: להיות צדקו יחדו:

מי אשר התחילה לו קצת "האבלות" קודם פסח, שבועות, סכות, ראש השנה ויוהכ"פ, אזי בכניסת המועדים האלה פסקה ובטלה האבלות שבעה ועם המועדים יחלו השלשים, ומי אשר קודם המועדים היה במצב השלשים אזי בכניסתם בטלו אבלות שלשים, רק אחרי אב ואם "המועדים" יבטלו את אבלות שבעה, אבל לא. יבטלו את

אבלות "שלשים" ומה גם הדברים הנהוגים באבלות של י"ב חדש. שבועות ושמיני עצרת ימנו בעד 7 ימים ואם כן את חג הסכות נמנה לי"ד ימים ואצלנו ט"ו ימים, עד כי ישארו רק שמונה ימים לשלשים בעד זה, אשר חג הסכות נכנס באבלות שבעה שלו — אך מי אשר המקבר את מתו בחול המועד או ביום השני של יו"ט ע"י אינו יהודי בעדו פסקה האבלות ותמצא מקומה רק בפנים, אבל לא בחיצוניות רק בהתעסקות הרוח וביחס קרבת בעל ואשתו, אבל לא בנעילת הסנדל, אך האבלות נדחתה על אחר יו"ט, אשר אז ימנו ימי אבלות שבעה ויום השני של יו"ט ימנו ג"כ אל מספר ימי השבעה ובימי השבעה הדחויים יש. אהה קולות בנוגע אל אסור מלאכה ושלשים ימנו מיום הקבורה. השבת לא יבטל את האבלות רק ימנה אל ימי השבעה, אך בחוץ לא תתראה האבלות ביום השבת — רק רחיצה, למוד התורה, קרבת איש לאשתו ועוד, אסור "בשבת", ושאר הדינים ראה י"ד שצ"ט — ת"א וא"ח תקמ"ז, תקמ"ח.

פרק שיח

שמועה קרובה ורחוקה — כל הנאמר למעלה נהוגים בעד אלה, אשר קבלו השמועה והידיעה ממקרה המות, אם תיכף או במשך השלשים וגם ביום השלשים, בעד אלה יום השמועה אחר הקבורה דומה ליום הקבורה, ומיום ההוא יחלו למנות את השבעה והשלשים. אבל אם הגיעה השמועה אחר יום השלשים אזי ינהגו בסמני האבלות החיצוניים רק שעה אחת ואפילו על אביו ואמו בחליצת הנעל, ולא ימנו לא שבעה ולא שלשים ובאב ואם קריעה. אך דברים שנוהגים על אביו ואמו כל י"ב חדש נוהג גם בשמועה רחוקה ומונה י"ב חדש מיום המיתה, ואם באה לו השמועה מאביו ואמו לאחר י"ב חדש איננו נוהג אבלות רק שעה אחת גם באלה הדברים שנוהגים כל י"ב חדש. — מתורת הנפש (פהזיכאלאגיע) אולי נוכל להוכיח לנו כי שמועה רחוקה ממקרה מות לחבר המשפחה הנודעה אחרי עת ארוכה ומרחוק, האבלות היא קלה ביותר ומקומה רק ברעיון וברוח לבד, אשר גם בנוגע אל החגים שערכם ומעלתם ברוח כמו שבועות ושמיני עצרת קבעה התורה רק יום אחד, ובערך הטעם הזה קבעו חכמינו ז"ל בעד שמועה רחוקה, אשר אז האבלות היא ברוח, לבל ידרש גבול וזמן וקצב, יען כי האבלות בעצמה קלה היא בתכונת הנפש, ולהפיג את אבלות כזאת לא נדרש זמן רב.— ושאר הדינים ראה י"ד ת"ב.

פרק שיט

סעודת הבראה ונחום האבלים — כמה פעמים זכרנו בזה, כי התחבולה והרפואה הבטוחה נגד האבלות מלבד התרוממות ומסירת הנפש אל ה' היא ההתחברות עם הכלל. — "בכלל" ימצא היתום את אבותיו, האבות את בניהם, האחים את אחיהם, האלמנה את בעלה והבעל את הצופיה הליכות ביתו, את האם לבניו, כי "הכלל" דרוש להיות בעד "הפרט" הכל כאשר לכל, אבל יתומים ומחסה לאלמנות — ואלה אשר אבדו את בניהם וידמו, כי בעוד שכלו את צאצאי מעיהם יחסר להם היסוד לפעולתם גם יסוד מוסד הנצחיות בעולם הזה, המה ימצאו את שניהם בקרב "הכלל" בעוד הוא, הכלל, יקבל ויקבץ אל תוכו את מפעלינו ובו ינובו ויפרחו וישוו פרי ברכה הזרע אשר זרענו, גם "הכלל" יאריך וישלים ויגמור בעדנו את הטוב אשר השארנו עלי אדמות בלתי נשלם ובלתי נגמר עדנה.

מי אשר ידבק אל הכלל הוא חיה יהיה, לא ימות לנצח! לכן כאשר עבר מצב "האנינות", אשר בו לא יוכל האדם ולא ידרש ממנו לשום מעצור לרגש הכאב, והאבלות החלה לקחת מקומה ברוח האדם ולכבוש את רגש האבלות, הלא נוכל ביותר ע"י הרוח, מני אז יחלו לקרב את האבל אל "הכלל" ולקשר אותו לאט לאט עמדו והרפואה תשוב אליו, לחזקו ולאמצו ולמצוא תנחומות־יה ולהסיר מלבו ינון ואנחה.

בפעם הראשונה המאכל, אשר יאכל האבל ביום הראשון אחרי הקבורה, אל יהי משלו, רק שכניו ישלחו לו מזון ומשקה — ערב שבת לפני כניסת השבת לא ישלחו לו סעודת "הבראה". מנהג הוא לשלוח ביצים אשר בתמונת עגולן תזכורנה את מהלך התמורה של התפתחות החיים. סעודת הבראה נשלחה רק ביום הראשון ואם עבר היום בל ישלחו עוד. אחרי שמועה של אחרי שלשים לא יאכילו אותו סעודת הבראה (שע"ח). ברעיון הפגת רגש האבלות ע"י ההתקשרות של האבל עם "חברת האדם" כל שבעת ימי האבלות יבואו אל בית האבל אנשי עדתו לנחמו, ואשר עם הבקרת שלהם בעצמה יביאו לו "הנחמה" אשר יאצור בקרבו רגש "הכלל". גם לא יחשכו ממנו דברי תנחומין נאמנים, למען ידע המתאבל, כי לחיים ולכל תמורותיהם ישנה תעודה נעלה, אשר אבינו שבשמים בחכמת צדקתו יסד ויכונן את התבל באהבה ובחסד, וכי רק באהבה ובחסד נוכל למצוא את פתרון התעודה הזאת. אל תוציא מפיך דברי תנחומין בטרם תראה, כי האכל חפץ בזה והוא יחל ראשונה לדבר, ואם לא, זאת תהיה נחמתך אותו, כי היית אצלו ובקרת אותו לשם נחום אבלים (שע"ו).

פרק שכ

באופן הזה חכמינו ז"ל יתנו מקום ומסלות בלב לרגש האבלות, למען יפיק גם תועלת בעד הטבת החיים, אבל המה סדרו גם את זאת להגביל ולצמצם את הרגש הזה במקום ובזמן, לבל יפרוץ חוק עד למותר, לכן קבעו בעד האבל: שלשה ימים לבכי, ז' להספד, ושלשה ירחים לגהוץ ותספורת, אבל יותר מזה אמר הקב"ה: "אי אתם רשאים לרחם עליו יותר ממני", "האם תאהבו את האיש שהלך לעולמו יותר ממני"? האם זה הוא לא בני, "האם לא אביו אנכי"? לכן להתאבל ולהתקשה בעצב יותר מדאי היא "תלונה נגד ה'" — כן יורו לנו חכמינו ז"ל. ואתה המתאבל ראה וחכם! חלילה לך, בן אדם, לקשור עצמך עד למאד אל טוב העולם והקנינים הנתנים לך וגם אל היקר לך מכל יקר, אם הוא חולף ועובר, לכן אל תרבה להתעצם באבלות ומרת האבדה להיות נמשך אחריה, ובבלי דעת להיות נכון לרדת בקבר יחד עם הנפטר הנלקח מאתך — כל הזמן אשר חסד ה' חנן אותך במתנותיו, השתמש בהן בתור קנין לתכלית ה', אך היה מוכן ומזומן בכל רגע להשיב את המתנה, כי לא תדע מתי ידרוש אותה ממך ה' — ואם לקח אותה ממך — אזי בלקיחה כמו בנתינה הכר והוקיר בהן את יד אביך קנך, התרומם והתעלה לקבל באהבה כל דבר באיזה מצב שתהיה בו, ולחיות לפי רצון ה' גם להוציא לפועל את רצונו פה עלי אדמות — עד אשר יקראך ה' גם אותך בזבול עולמים אל מציאות אחרת אל "חיים חדשים". — בדבר הקדיש ראה במקומו, ושאר הדינים ראה "ד ש"מ — עד ת"ג — **בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים**. —

פרק שכא

א: צדק

צדק צדק תרדף (דברים ט"ז כ').

וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה, הזאת, לפני ה' אלהינו, כאשר צונו (שם ו' כ"ה)

כי ידעתיו, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח י"ט).

כרעיון "אחדות ה'", שהוא כליל המדע בעד רוחך, כן הוא רעיון "הצדק" פנת יקרת בעד חייך; וכמו הרעיון הראשון הנהו יסוד ושורש הגיונך, כן הוא הרעיון השני יסוד מוסד לפעולתך אתך: "בהנאה", "בדבור ומעשה".— אמנם כן, רעיון "הצדק", בתור תעודה עבור חייך, הנהו פרי עץ־הדעת מרעיון "אחדות ה'", אשר יופיע לנגדך בעצם

תומו, כאשר תהגה דעה ותביא. במשפט את ההשקפה על עצמך ועל כל המציאות על פי רעיון ה' ותשאל לנפשך: "מה עלי להיות במציאותי בקרב כל הנמצאים"? — ואם רעיון ה', האל היחיד ומיוחד, חי וקים בקרבך וברוחך יתנשא לכל לראש, להיות בו כל מעינך סלה — או אז הנך מכיר לדעת, כי האור, אשר יאיר ויגיח לך, האויר, אשר תשאף באפך, הגשם, אשר ישיב נפשך, אף יורה ומרוה את צמאון ארצך, האדמה, אשר תשאך, תנטלך ותנשאך, תכלכלך ותאסוף אותך אל חיקה, גם האבן, גם הצומח, גם הבעל חי, הדג והצפור, אשר את כלם תכבוש תחת שלטונך, גם האדם הנלוה עמך, להיות לחבר לך בחייך, גם נפש החיים שלך, זה הרוח, אשר יתלונן בקרבך וישרת אותך בכחותיו ופעולותיו אתך: להתבונן, להכיר ולדעת, לחשוב, לשפוט ולבחון. גם לבך, אשר יפעם בקרבך במורשיו ורגשותיו, במשאלותיו ופחדיו, בתקותיו, ספקותיו והחלטותיו. גם הגוף, אשר ילביש ויעטוף את הרוח והלב גם יחד, העובד עבודתך בכל אבריו וכחותיו — כי כל אלה לא שלך המה, לא שלך ושל הארץ הנם — רק הכל כאשר לכל לה', לאל היחיד ומיוחד לבדו הם, בתור "בריאה וקנין" שלו. — והנה אם תוסיף אז להעמיק שאלה: מה עליך להיות נגד כל אלה יצורי ה' וקניניו, ומה עליך לעשות עם כל אלה? — האם תוכל להשיב לך תשובה אחרת, מבלעדי התשובה האחת והנאמנה: כי עליך עם הכל ובעד הכל, גם בעד כל אחד לבדו, לפעול ולעשות בכל עת תמיד רק את אשר יעד בעדם רצון ה' "רצון אדון העולם", הלא הוא : להניח ביד כל אחד את שלו, מבלי לנגוע, באשר חלק לו האל היחיד להיות מנת גורלו, גם לתת לכל אחד ולהעניק לו, מאשר חנן לך ה' בטובו, והורה והראה לך את "הזכות", שעל פיה יש לו לקבל את מתנת טובו זאת מידך — אבל דבר כזה היא לא זולת, רק מדת "הצדק", יען כי "לצדק" אין כל מובן אחר, רק סדר הפעולה והמעשה הנכון: להניח ביד כל יציר נברא את שלו ולתת לו את הראוי והיאות למענו, גם ממנו לקחת לך רק את הראוי והיאות בעדך אך מה הוא הדבר הראוי והיאות, להשאר ברשות כל יציר נברא ושעליך, להניח בידו, גם מה הוא הדבר, שעליך לתת ולהעניק לו? בלי כל תפונה את כל הדברים, אשר חלק לו הבורא ויעד אותם "למציאותו ולתעודתו" שאליה נקרא — ואם כן מדת "הצדק" במובנה הנאמן דורשת ממך, כי אתה תהיה באמת לכל יציר נברא "פועל צדק" — להתנהג עמו כפי הזכות, אשר נתן לו הבורא, ואשר על פיה יוכל לקוות וליחל, להשיג ולקבל הנדרש לו על ידך — וה' האל היחיד ומיוחד, כמו שהנהו אל "אמת" כן הוא גם מקור "הצדק", ביחס הזכיות והחובות, אשר קבע בעד היצורים במעשיהם בין איש לרעהו — ובעד חיי האדם "הצדק" הוא הרעיון היחיד ומיוחד — יען, אם גם נשקיף על תעודת חייך, כי בפעולתך אתך

כפלים לתושיה: "צדק ואהבה" אולם בנקל נוכח לדעת, כי גם "אהבתך" זאת הלא היא רק מדת "הצדק" בלבד, בעוד, לו יהי, כי בנוגע אל היצור היא נחשבת "לאהבה". אבל באמת גם "האהבה" הזאת היא לא זולת רק "צדק" ביחס אל בוראך ובורא היצור, בעוד את פעולת "האהבה" הזאת הלא הוא ידרוש ממך, לעשות בעד בריותיו, ובעוד פקודתו תשמור רוחך הלא הנך בזה רק "פועל צדק" — והנה אמנם מדת "הצדק" בעצם טהרה היא מסוגלה ביחוד רק בעד פעולת האדם בלבד — יען אם כי תחזה את תמונת "הצדק" גם בכל מעשי בורא העולם כלו, בכל מפעלות ה' ובהנהגתו את עולמו, והנך רואה גם כן את תכנית הצדק בכל תכן החיים של כל יצורי תבל, אבל עליך לדעת, כי "לצדק של אמת" נבראת ונקראת רק אתה, בן אדם, רק אתה לבדך.

פרק שכב

ה' בחכמה יסד ארץ — בן אדם! אם תשא עיניך השמימה והנה תחזינה את החוק, אשר על פיהו כוכבי השמים וכל צבאם ירוצו במסלותם, הנך רואה את "הסדר והמשטר" השורר בבריאה כלה, בארץ, בצומח, בחי ובאדם, אף תחדור משכיות היצורים ובקרבם פנימה, גם תתבונן על היחס והקשר המאחד אותם, האם לא תופיע ולא תגלה גם לפני עין בשרך יד הבורא, שהיא תחלק בכל מקום ובכל עת תמיד ליצוריו את מסכת "החומר והכח" במדה, במשקל ובמנין, גם את האברים והכלים לפעולה? — והנה זאת היד, אשר בה כל ה' בשליש עפר הארץ, אשר בה שקל בפלס את חומר השמש ולפי ערך תעודת מסלולי צבא הככבים קצב את משקל חומריהם, היד ההיא שקלה גם לאדם בפלס, לפי יחס תעודת הרוח, את משקל כמות "מוחו" ותמנה במספר לכל יציר נברא את מכסת אבריו ומדת הקיפו ולכל חומר וחומר שקלה וספרה מראש את מעמידי החומר ההוא, אשר על פיהם יהי את אשר יהי — כמו כן "התמדת הפעולה" אריכת "ההחזקה" ושקידת "ההתפתחות" של העולם הלא הוא רק במדת "הצדק" — בראותך גם למראה עיניך בטבע כל פעולה ותוצאה מתאמתת תמיד כפי יחס סבתה — גם בתולדות בני אדם, תוכח לדעת, כי אמנם מדת "הצדק" שוררת בה, אשר על פיה מנה ה' גם קצב ויעד את מנת גורל העמים — אולם כל אלה כאחד המה רק "התמונה" (בילד) של "הצדק' — בעוד כל אלה באמת בעד עצמם הן המה רק "חכמה" "אמת" "אהבה" — יען את מי נועץ ה' ויבינהו, איך לברוא את העולם כלו; הן ה' לבדו, הוא הביא את המציאות לשלימותו כפי תבנית חכמתו, ואת המציאות הזאת, הלא כונן אותה רק לפי תכנית רעיונו, רעיון ה', רעיון הבורא לבדו. — ה' בבריאה היה "צדיק" רק בפני עצמו — ואם כן

"צדקת ה'" נגד כל יצור בבריאה איננה אחרת רק "אהבה", מתנת חסדו, יען מי הוא זה ואיזהו היצור, אשר מצד עצמו יש לו איזה זכות, לדרוש מה' להתנהג אתו "בצדק"?! הן גם עצם הזכות, אשר חנן ה' ליצור בתבל היא רק מתנת "אהבת ה'" לבדה (עולם חסד יבנה). מי הוא זה ואיזהו היצור, אשר יש לו הזכות מקדמת דנא, בעוד הזכות שלו תחל רק עם עת מציאותו ותעודתו בתבל — ואם כן, האם תוכלנה כל מציאות וכל תעודה בעצמותן, להיות אחרת, זולת מתנת "האהבה" של ה', של הבורא, אשר במאמרו ברא ויצר ועשה את הכל ברצונו החפשי לבד? — והנה אי לזאת עלינו להחליט, כי כשם "שהאהבה" שלך היא אמנם רק מדת "הצדק" בלבד, כן היא בנוגע אל "צדקת ה'" אשר נשא על שפתינו היא באמת רק "אהבה", אהבת ה' בלבדה.

פרק שכג

תכן החיים של כל יציר נברא מסביב לך יראה ויציג לפניך את "תמונת" "הצדק" — האם אינך רואה, איך כל יצור לפי מכסת כחותיו ומדתם, גם כפי אשר יעצור בכחו, יכונן את עצמו "בצדק" מול פני ה' לתכלית תעודתו — מיצור חברו בבריאה יקבל אל תוכו רק את הדברים הדרושים להתפתחות עצמותו, וכפי אשר יעד לו ה' מראש והרשה לו לקחתם, אף אחרת לא ידע ואחרת לא יפעל ויעשה כל יצור בבריאה, גם מצדו מושיט הנהו לכל יצור חברו ויאצול את הראוי לו באמת ואמונה ומעניק לו את מתנותיו, ובה במדה ובערך הראוי וכפי אשר יוכל תת — הן גם העץ, אשר כמעט מת בארץ גזעו, גם הוא יביא אתו עוד ענפים ועלים ככל אשר יוכל תת, אף כי נבצר עוד ממנו הכח, לשוות פרי ותקות חייו ממנו נדעכה; גם הסלע הצחיח והקרח מתפרץ, להרהיב את חוג חייו כפי כחו ויכלותו. הביטה וראה, איך מגמת חפצך תצא תמיד לפועל, בעת, אשר תסמוך עצמך בבטחה ובחשבון נכון על "צדקת" פעולת היצורים, וכה רבה אמונתך בצדקת פעולת היצורים, עד כי באמונה אמן, בהיותך נשען עלצדקת האדמה, הנך מפקיד בחיקה את מזרע זרעך, בידעך מראש, כי לה "הצדקה", ופעולתה תהיה אמונה, להביא לך ביד רחבה את מתנות טובה לחיים — בחשבון "צדק" הנך מעריך מראש את פעלת היסודות וכחותיהם, אף תמסור את עצמך, את חייך וחיי בני ביתך לאמונת פעלתם "בצדק", עד כי, לו רק אתה בעצמך אינך שונה וטועה בחשבונך, כי אז תוכל אמנם להיות נכון ובטוח, כי המה מצדם לא יונו אותך ולא יוליכוך שולל ולא ישנו את תפקידם — בעוד כלם כאחד וכל אחד לבדו יעבדו שכם אחד את כללות העולם, עד אפיסת המציאות שלהם, וגם בבטול צורתם יועילו עוד להמציאות, להיות חומר למציאות חדשה — עד כי

רואים אנחנו חזון נפרץ מחיים כלליים בבריאה כלה, חיים של "לקיחה בצדק" "ונתינה בצדק", אשר יאחדו את כל הבריאה באחדות גמורה ויופיעו תמיד לנגד השקפת רוחך — האם יש לך בעד כל אלה שם אחר לכנות סדר פעלתם זולת השם "צדק"? ובכל זאת, זאת היא רק "התמונה" של "הצדק", יען כל אלה בפני עצמם הן המה באמת רק "דבר ה'" מאמר הבורא, אשר פעולתו אמונה בכל אלה, וכל היצורים מסביב לך בלקיחה ונתינה שלהם הם סרים "בהכרח" רק למשמעת "החוק", אשר נתן למו, ואשר מפני זה פעולותיהם בסדר ובמשטר הנתן למו מה', הנן ערוכות ושמורות "באחדות גמורה" מבלי כל שנוי ותמורה.

פרק שכד

אבל אתה בן אדם! רק אתה לבדך נבראת בעבור "הצדק" — יען בין כל שאר היצורים לך לבדך, מאין דומה לך, נתנה "היכולת" גם הרשות, לעשות גם את ההפך "מהצדק", בעוד יכול תוכל לעולל גם עלילות "ברשע" — הלא הוא, כי לך לבדך אפשר הנהו, לבלי תת לה' ולתבל את היאות והראוי להם אף לקחת לך ולקבל מהם יותר ובאופן אחר מהיאות והראוי לך באמת — יען כי אותך ורצונך הוציא ה' מכלל חוקו המכריח, ויתן לך את "הבחירה והחופש" — למען תהיה אתה "צדיק", לעשות הטוב והישר "בחופש ובבחירה", ביחס כל דבר הראוי לעשות בפני ה' ונגד כל יציר נברא; אתה בעצמך בבחירתך החפשית עליך לעצור ולכונן את שלטונך בתבל, עליך בעצמך, לכבוש ולסדר את כחך ועוצם ידך, עליך בעצמך, למד תמיד את מדת פעולותיך, בעצמך תפלס מעגל דרכיך ותשקול בפלס את דבורך ומעשיך, בעצמך תכניע את אהבת עצמך ותחלק ותתן מתנות באדם וביצורי הבריאה כפי חובת "הצדק", הן לכך נוצרת!! — הלוכך בקומה זקופה, מבטך ביושר אל נוכח פני כל היצורים, ראשך, שהנהו מכונן וערוך לפנות אל כל צד ולהטות אותו אל כל אשר תשא עיניך, למען תחזה "צדקת ה'" ותתבונן על מפעלותיו במראה פני השמים והארץ — האם כל אלה, גם בהופעתך החיצונה הזאת, אינם "ערובה" נאמנה ובטוחה, כי הנך נברא, להשקיף ולהתבונן על כל היצורים מסביב לך באמת וביושר ולרכוש לך את הלקח טוב, כי הנך נברא ונוצר בעבור "הצדק"? — אבל בראש וראשון, הן מכיר הנך לדעת, כי נגלה לך בעבור הקנין הזה "רצון ה'", יען כי ה' נטע גם נטה קו ברוחך ויכונן בקרבו את קנה המדה הכללית של "האמת והצדק", שהוא זיק אחד מהחוק של ה' בסדר עולמו — גם את הוד קולו ישמיע בלבך, — אם רק תאבה להקשיב — את קול ה' בהדר, אשר ידרוש ממך בכל דבר, לפעול "באמת וצדק" אך

מזהיר ומוכיח אותך, לשנוא ולתעב כל "רשע וסלף", למען תהיה גלויה וידועה לפניך בכל עת תמיד "הזכות", אשר נתן ה' לכל היצורים, לדרוש ממך, ואתה בעצמך תוכל להבין ולדעת ולהקשיב את תורת "הצדק" גם בפנימיות נפשך, עד כי בקרבך הנך נושא את המעורר והמזכיר לפניך, להתחקות תמיד על שרשי תעודת "הצדק".

פרק שכה

הביטה וראה, הן לדבר "אמת" תקבל רק את הדבר אשר יתאים עם אמתת "המציאות" של העולם החיצון הנברא מה', או עם קו המישור של משפט רוחך, אשר נטע ה' בקרבך, ואם כן ה' הלא הנהו בעדך מקור "האמת", כמו כן הנך מכיר ומחזיק לדבר של "צדק", את אשר נוכחת לדעת, כי מתאים הנהו עם דרישות קול "הצדק" הקורא בפנימיות רוחך, אשר כונן ה' בקרבך, וביחס כזה "ה'" הלא הנהו גם כן מקור "הצדק" — והנה אם תשאל לנפשך: "מדוע נחשב לי זה הדבר לדבר "אמת"?, לדבר "צדק"?, אז הנך בא עד תכלית "פשר דבר", בעוד אין לך עוד כל יסוד ושורש אחר לזה רק "רצון ה'", בעוד הוא ברצונו ככה ערך וסדר ותכן את "המציאות של העולם החיצון והעולם הפנימי ברוחך ובנפשך באופן כזה", ואם כן "האמת והצדק" הן המה "התגלות ה' הראשונה" בפנימיות רוחך — אבל הקול קול "צדק", המתעורר בפנימיות רוחך, הנהו רק "המעורר בצדק" את הדרישה הכללית להיות "צדיק" בכל דרכיך; אולם למען דעת בכל יצור נברא בפרט, את אשר ראוי ויאות לו לקבל ממך; ביחס ידיעה חלוטה כזאת, עליך להכיר ולדעת אל נכון את עצמות כל היצורים מסביב לך, גם את עצמותך בידיעה גמורה והכרה שלמה כעצם הידיעה וההכרה, אשר בה יכירם ויכירך, ידעם וידיעך ה' אלהיך. — כמו כן, מי יודע את רוח האדם בבחירתו החפשית, אם תעלה למעלה או תרד למטה.— הן יוכל היות, כי "החופש" הנתן לך מה', תחת לנהל אותך אל "הצדק" יבוא בעים רוחו, לפרוע פרעות, ולהסיר מתג ורסן מאהבת עצמך; מי יודע, אולי אתה בכח "בחירתך" תהפוך את רוחך, שהוא קנה המדה ואמת הבנין בעד ה"אמת והצדק" — להיות רוח רעה, רוח בער, עד כי לא תאבה ולא תשמע עוד לרגש "התום והיושר", המפעם בקרבך. גם תחת להבין, כי רוחך ונפשך, שהמה מעוררים אותך לחיי "אמת וצדק" ועשוים באמת להיות מזכירי תעודתך, תחשוב תועה, כי משפטי האמת והצדק שלהם יתיצבו כצר לך, לבל תוכל להפיק זממך, ותחשבם למפריעי שרירות לבבך, אשר יניאו אותך ממצוא חפציך, עד כי יהיו עליך לטורח. ראה נא! הן אז ברגלים ממהרות תרוץ אתה — ואם כמוך יעשה כל מין האנושי, הלא אז כלכם כאחד הנכם אצים ורצים אל עמקי שאול,

אל חלול כבוד עצמותכם, אל אבדן יתרונכם, ואחריתכם תהיה עדי אובד ולדראון עולם — לכן, ברוך ה', האל הטוב והמטיב, האל הקדוש, אשר כמו הואיל להתוות לכוכבי השמים את מסלוליהם, ליעד לשבולת החציר את מהלך התפתחותו, ה', כמו נטע את מדת הצדק בקרב פנימיות כל יצור נברא, כן הביע והודיע גם מחוצה לך את אמרות "הצדק" בעדך ויראה ויורה לך "באמרות אלוה" אלה, איך להתהלך "בצדק" עם בריותיו, למען תכנע "בבחירה ובחופש" תחת משפמי "צדקו" —; אתה עם כל אשר לך — ובתור חובה, שיחובבך ה' אלהיך במוצא פיהו ומטעם דת מלך עליון ביחס "הזכות", בנוגע אל היצורים מסביב לך, וכפי שהגיד והביע גם הורה לך, מה היא תעודתך, וככל אשר הואיל לגלות אותה לך ה' בכבודו ובעצמו, אתה תקיים ותקבל, לשמור ולעשות את דרישות "הצדק", למען תהיה צדיק וישר באמת.

פרק שכו

צדקתך זאת, הצדקה הנגלית לך בתור "דבר ה'" — הלא היא "תורת ה'"; על ידה ישיגו ה"צדק" ודרישותיו האצורים במשכיות לבבך את "ערובתם" ואת תכן ערכם עליהם — "ערובה": כי אז תבחין ותרגיש, כי "הצדק" ישתרר ויתקיים בפנימיות עצמותך באמת בתור "קול ה' ודבר קדשו" ומטעם "התורה" לא תוכל עוד להאטים אזנך משמוע בקולו, גם לא תבזה אותו ולא תדרוש בו עוד פנים שלא כהוגן ושלא כהלכה — "תכן ערכו עליו": כי על ידי "התורה", תוכל להוציא לפועל בלי כל "משגה" כל "דבר צדק", ביחס אל כל יצור נברא וביחס אל עצמך, יען כי ה' בעצמו שהוא "אדון הצדק" הוא הורה והראה לך בכבודו ובעצמו בתורתו: מה הוא "הצדק", מה היא "זכות" היצורים בנוגע אליך "והזכות" בנוגע אל עצמך — ואם גם לא תוכל להגיע. אל חקר שדי, ולהבין לאשורו "אמרות אלוה" במשפטי "צדק" אלה, הלא הוא : לחדור ולדעת ביסוד מוסד, עד היכן ועד כמה יתאים האומר ההוא ביחס אל עצמות היצור וגם ביחס עצמותך, אבל הידיעה האחת דיה ומספקת לך, הידיעה שע"י "התורה" נהיתה לך לידיעה גמורה וחלוטה, כי גם בך ערך ה' את משפטי צדקו, כי במשכיות לבבך נמצא בך "רגש־יה כללי", הדורש ממך דרישה של חובה, להיות ולפעול בעד כל יצור נברא, כפי "הזכות" שלו, אשר ערך וסדר ה', ואשר חלק לו ה', לדרוש אותה מאתנו, וכי זה הוא גם משפט צדק של ה', אשר גלה לך בפרט וביתר באור "בתורתו" — אולם כל עוד תרבה להוציא לפועל ולקיים את "אמרי צדק" אלה, וכל עוד תוסיף להתבונן היטב על הנמצאים, אשר מסביב לך, גם לבחון את עצמך, כן תוסיף אמץ, להגדיל ולהרחיב גם את חוג הכרתך בבינה

יתירה בעצמות הדברים, וכמו למשל, כל עוד תרבה, להכיר ולהתבונן על "חכמת ה'" "בבריאה", תוסיף דעת ותעמיק חקר בה, אף כי עצמות הבריאה והמציאות בלתי תלויה על תוצאות חקירתך, כמו כן בפעולת "צדקתך", כל עוד תוסיף לפעול תושיה, כן תגדל אצלך הדעת "בצדקת ה'", עד כי בהלך רעיוניך תוכל, לצעוד הלאה בעקבותיה ולקנות שלמות במרה מרובה, אף כי אמתת המציאות ושלטון החובה של דבר ה' בלתי תלואים בתנאי — ידיעתך והכרתך.

פרק שכז

אמנם כן "הצדק" הוא סכום מפעלות חייך, והנהו המושג האחד, אשר את פתרונו הנאמן תתן לך "התורה" — "משפטים": צדקת מעשיך ודבורך בנוגע אל האנשים, שהמה רעיך כמוך — "חוקים": "הצדק" בנוגע אל היצורים הנכנעים תחתך: ארץ, צומח וחי, גם ביחס אל גופך, אל נפשך ורוחך וכחותיהם — "מצות": צדקתך ביחס אל ה', שהוא ברא אותך, לא לבד לכבד את עולמו, גם לבלי להפריע ולהציק ולשלול את זכות היצורים מסביב לך, כי גם לאהבה אותם בראך ה', וידרוש ממך להיות "ברכה" בתבל. — "עדות" ביחס אל ה', אל עצמך, ואל מין האנושי. — "תורות" : צדקת רעיוניך בנוגע אל המציאות, אל רגשותיך ותעודתך לקנות לך "אמת ותום". — "עבודה": חנוך עצמותך אל "הצדקה" הזאת — אם תוציא לפועל את כללי "הצדק" האלה, אז תהיה באמת "צלם אלהים" ואם כי רק צלם רפה וחלש נגדו, בכל זאת הלא הנך "דמות וצלם" "אל צדיק" — יען כי אתה לבדך, בין כל יצורי תבל, הנך יצור כזה, אשר "בבחירה חפשית" תוכל לעשות ולפעול כרצון ה', להיות רצונו, רצונך ובמעלת "צלם אלקים", לפעול בחוג הקטן שלך כפי ערך כחך, — כח אנשים, בעוד תשכיל ותשקול בפלס "שכלך ותבונתך" את פעולתך אתך במעשה ובדבור ולהיות כמהו: "מחזיק ומברך" — ואם אמנם רק כפי כח האנשים וכפי כשרונם, רפיונם וחסרונם, ואשר מפני זה "הצדק" שלך איננו "צדק" לפי עצם הוראת המלה הזאת ובמדרגת "הצדק" הכללי של "אל צדיק" אשר אליו יכשיר ויתפתח הכל; רק "הצדק" שלך ראוי להיות נקרא בשם "צדקה" שהיא מדרגה קלה "מהצדק", "הצדקה", שהיא ערוכה ומסודרה בתנאיה, להיות נוחה ומסוגלה בעד מפעל האדם בחוג המעשה שלו. — אשרי האיש, אשר לא סר מעולם מדרך ה"צדקה", אשרי הגבר, אשר כל חייו המה רק פעולות הצדקה, פעולות צדיק לחיים!! — אמנם מה רם ונעלה הוא האושר, אשר תביא הדעת הברורה בחשבון נפשך בחיים, כי יכול תוכל, להביט כמו בעצם השמים לטהר על חייך החולפים, עד כי בכל רגע ורגע מזמן "העבר" שלך, אתה תחזה כי כל פועל,

פעלת לך "במעשה הצדקה" ותכיר בהם, כי כל חלק וחלק מזמנך הנהו פרי צדקתך. מה נעימה ויקרה היא לך הידיעה הנאמנה, כי בכל רחבי הבריאה אין גם אחד מיצורי שדי, אשר יביא עליך איזה תלונה לפגי כס־יה, או יזיל דמע עינו ויתאונן עליך באזני השופט כל הארץ, כי הפרעת את אושר חייו, שדדת את רבצו, או מנעת ממנו את הטוב, בהיות לאל ידך לתת לו מטעם חובת ה"צדקה" ולא אצלת לו "ברכה". הידיעה הנעלה הזאת היא משיבת נפש והיא הנותנת שמחה שלמה, שאין למעלה הימנה — אמנם כבד הוא הדבר, להתרומם ולהתנשא אל רום המעלה הזאת; אבל בכל זאת לא נפלאת היא ולא רחוקה ממך, — הן עליך לצאת תמיד המערכה, ללחום מלחמה כבדה עם "אהבת עצמך וחמדת בשרים", עם "הגאוה והתאוה" ושאר המדות המשחתות, לאזור חיל ולנצח אותן גם להכניען עד רדתן, למען תוכל לחזות בנועם ה, בי זך וישר פעלך, ואין כך כל נפתל ועקש — אבל, כמו עובר ארחות ימים, עת יקום רוח סערה וסופה וירוממו גלים, יכונן מבטו רק אל "כוכב הצפון", בסמכו עליו, כי הוא יאיר לו נתיב ויורה לו דרך בלב ים זועף, לחתור בספינתו ולבוא למחוז חפצו, כן גם האיש הצדיק, גם הוא יכונן מבטו, מבלי הרף, בכל מעשיו ומפעליו רק אל רצון ה' לבדו — ובהיות עיניו ולבו תמיד נשואים רק אל רצון קונו — לכן גם בקרב גלי ים זועף, בקרב סופה וסערה, עת יפרצו בלבו, תאוות ותשוקות החיים, גם דמיון הזמן הכוזב, יאחז לבטח דרכו במסלה, אשר התוה לו "רצון ה'", אף ינהל את רעיוניו ורגשותיו, דבורו ומעשהו, להיות דרכו נכונה לפניו, לבוא צלחה אל תכלית תעודתו וחלקו בחיים.

פרק שכח

אמנם אם כל תכן חייך נכלל הנהו תחת השם "צדקה", הנה בראש וראשון החלק הכי נכבד מחובותיך בצדקה, הלא הוא מעשה "הצדקה", אשר על ידו הנך צדיק נגד האדם הדומה לך.— החלק הזה נאות הוא ביותר להקרא בשם "צדקה": א) יען כי החלק היותר גדול מפעולותינו הנהו נכנם בחוג האדם, בבואנו ביחס עם גבר עמיתנו. ב) יען כי בעד שכלנו בגלל "ההשתוות" שיש לנו עם היצור הדומה לנו, "הזכות" של האדם על "צדקתנו" בראש וראשון תתראה לנו, להיות בולטת ונכרת ומורגשת ביותר.— ג) בעוד ע"י "ההשתוות" הזאת הלא גם בבחינת עצמותנו ובחקר תכונתה, נרכוש לנו הידיעה הנאמנה בשלמות, מה הוא הטוב והצדק, שעלינו לעשות לרענו, בהיותו גם כן עצמות כמונו מחוץ לנו, לכן נקראו ביחוד "חוקי הצדק", שבין אדם לחברו כשם "משפט", יען החלק מהם המה "אמרות אלוה" אלה, שהמה כבר נמסרו אל האדם בתור "התגלות

ה״ יקרב לבו פנימה, להיות לו לדבר חוק ומשפט, להכיר ולהרגיש את ״הזכות״, שיש לרעהו וגבר עמיתו, או יען, כי על פי משפטי ה׳ אלה, ישפוט האדם בנקל גם במשפט שכלו, ויכיר וידע אל נכון, את המושג הנאמן של הזכות, אשר לרענו וחברנו עלינו, — הן מראש, גם מבלעדי התורה, נתן הצדק בין אדם לאדם ביחס תכונתו, לחוש אותו ולשפוט בשכלו ״משפט צדק״, רק התורה תבא מטעמה ונמוקה עמה, לחרוץ משפטה עליו כשופט רמים ולהורות כדת מה לעשות הישר והטוב בעיני ה׳ במקצוע הזה, ואם כן ה״משפטים״ הלא המה ״אמרות אלוה״, להראות ולהורות לך אל נכון ״הזכות״, אשר יש לכל אדם הדומה לך, יען כי ה׳ בראו, אל יצרו, להיות אדם כמוך וזכותו אתו, לדרוש אותה ממך, הלא הוא המשפט צדק, כי תניח ברשותו או תתן לו את הראוי ויאות לו, בהיותו אדם כמוך, יציר כפיו של ה׳. — לכן, אם תעבור עבירה, בנוגע אל צדקת משפט האדם, העבירה הזאת לא נחשבת רק לחטא ועול נגד האדם בלבד, כי גם היא חטא ועון ״נגד ה״, כי בזה הלא תלעג לה׳ ותנאץ את אמרות קדשו, אם תשלול מהאדם, או תמנע ממנו את הדבר, אשר ה׳ נתן לו את הזכות עליו ויצוך להביאו ברשותו — והנה האדם, באשר הוא אדם, יש לו הזכות: א) על כל הדברים, אשר חלק לו ה׳ במציאותו, ועל ידי המציאות שלו כמו: חיים, בריאות, כשרון הרוח ותעודתו, מערכי הלב ותעודתם, כבוד, שלום, שמחה וכדומה. ב) על כל אשר נתן לו ה׳ השלטון, לשלוט על קניני התבל, אשר רכש לו: הון ועושר, נכסים וכדומה.— ע״י ״המשפט״ הניח ה׳ את חותם תכניתו כמו על מציאות האדם כן על פעולתו ומעשהו, ויקדש את ה״משפט״, להיות בתור ״סדר ומשטר״, שהנהו ערוך ע״י ה׳.— התחלת התורה היא ״באלה המשפטים״ יען כי זאת היא ״הצדקה״, אשר תוכל להוציאה לפועל בכל עת ובכל שעה, והמעשה והפעולה במשפט צדק זה ינהנך ויביאך גם אל ״הצדקה הכללית״ נגד כל היצורים.

פרק שכט

לכן כל אדם, בהיותו איש באנשים, נולד הנהו לחיים של ״צדקה״ — אמנם אם ע״י אהבת עצמו ואהבת ״ההנאה״ יטה האדם קו תהו על קו הצדק הפנימי, אשר בקרבו, עד כי יאטום אזנו משמוע בקול ה׳, המעוררו והמזכירו לפעולת ה״צדק״, אם האדם ישכח לכבד באדם את ״האדם״, ולא יחשוב את כל יצור שדי, כי הנהו יצור ה׳, ולא ישים לבו ולא יחפוץ, לדעת בכל סדר ומשטר, כי הנהו אמנם ״סדר ומשטר ה״. — אף אתה ישראל, אתה, אשר ה׳ אלקיך ברא אותך, להיות בקרב העמים הקדמונים נושא דגל ״צדקת — האדם״, גם להוציא לפועל את מעשה ״הצדק״, להיות להם למשל, ולהראות

בעליל, כי אמנם שומר אתה את דרך ה', לעשות "משפט וצדקה", גוי שומר אמונים, יען מי כמוך, איש ישראל, קרוא הנך באומר סלה למלאות את תכנית "הצדק"? — אתה איש ישראל, אם לא תמלא אחרי כל אלה, לשמור ולעשות אותם באמת ואמונה, אם אתה תבזה אותם בלבך, אז תשליך אחרי גוך את כבוד האדם ואת כבוד ישראל גם יחד, הנך אז "רשע" בפני המקום ובפני הבריות, בעשותך עולה לאיזה יצור מסביב לך, או אם תהיה "רשע" בפני עצמך, להמית בקרבך את "רוחך", אז אוי ואבוי לך גם אחריתך נכרתה — אולם אתה נער בן ישראל, את נערה בת ישראל! דע את תעודתך עלי אדמות ומעלות רוחך בשלימות הדרושה, לעשות "משפט וצדקה" בתבל, וכפי אשר יראה ויורה לך השם, שהוא נקרא עליך, ובחייך הצודקים הראה והוכיח גלוי לכל: מה הוא זה "איש ישראל", שים לבך להתבונן, כי גם שפת קדשך נבראה ומכוננה היא "בצדק" בעצם שלימותו, עד כי לא תכיר לטוב, להשתמש במלה: "האבען" במובנה, אשר בשפה אחרת, ותחתה תשא על שפתה רק את המבטא: "היות ל..." — הלא הוא : "להיות למי" (זיין יעמאנדען), ואשר גם במבטא הזה בלבד, תזכיר אותך ותרמוז לך, כי לא זה הוא קנין האדם הנאמן את אשר יש ונמצא אתו בממשלתו הגופנית, רק זה הדבר נחשב הנהו באמת בתור קנינו, את אשר "יהיה לו", הלא הוא, את אשר יתהוה, את הראוי ויאות להיות לו. "וצדקה תהיה לנו, כי נשמור לעשות ולפעול את כל חובות הצדקה הזאת בכל מקום בפני ה' אלקינו, וכפי אשר יחובבנו בתורתו, לעשות ולקים את פעלות הצדקה לחיים"!!.

פרק של

ב: כבוד גוף האדם — אסור רציחה והכאה.

לא תרצח (שמות כ' י"ג)

כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום, והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בן חכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו, לא יסיף, פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה, ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה א').

ארור מכה רעהו בסתר (שם כ"ז כ"ד).

כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, כירק עשב נתתי לכם את כל וגו', ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש, מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם. שפך דם האדם באדם דמו ישפך, כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט' ג').

כאשר מסר ה' לבני נח את מערכת "הבעלי חיים", ויתן לו הרשיון להנות מהם כמו ממערכת הצמחים, ולהיות רשאי, להמית את הבעלי חיים ולאכול ולשבוע מבשרם, אז דבר בקדשו "גם את דמכם לנפשתיכם (הדם, הנושא את כל נפש אדם) אדרוש (גם), מיד כל חיה אדרשנו", אם היא תמית את האדם, ומה גם מהאדם, כי ה' יהיה דורש דמים ומיד האדם תבקש נפש האדם, אשר נתן לו ה', להיות לו לאח ורע, "כי בצלם אלקים עשה את האדם".—האם לא תחוש ולא תרגיש בנפשך את רוממות האומר־סלה הזה?!— הן את כל יצורי התבל, גם את הצומח גם את הבעל חי נתן ה' לאדם ומסר לו הזכות והרשות, כי יוכל לשנותם ולהכשירם כחפצו, גם לשחוט ולהמית את הבע"ח, לתועלת הנאתו, עד כי מותר לו, לחשוב אותם לדבר וחפץ, שהם קנינו, ולהשתמש בהם בתור אמצעי, להפיק רצונו ומגמת חפצו ותכליתו — כאלו יצרם ה' ויעד את מציאותם בעבור שמוש האדם — אבל ביחס האדם ובנוגע אל עצמו ואל בשרו, עליך לכבד גם בגופו את רוח ה', אשר יתנוסס בקרבו, את נשמת החיים, אשר נפח ה' באפו, ויתן אותה בגוף האדם, וישימהו בתבל ארצה במעלות תעודתו בתור "צלם אלקים", להיות האדם המושל על גופו ועל התבל מסביב לו, ולעשות ולפעול בהם כפי רצון ה', לכן אל תשלול מרוח ה' זה באדם את מעטה גופו, — הן הגוף שייך הוא אל הרוח, והרוח הלא קנין ה' הנהו, לכן אל תעשה רוח בין הדבקים, אל תפריד את האחד מן השני ואל תנתק את הקשר והאגודה אחת, אשר קשר בה ה' את הנשמה אל הגוף, לכן אל תשדוד מן האדם את החיים —"לא תרצח!".

כל יצורי התבל מסביב לך נתן אותם ה' לך בתור אמצעי, לפעולת עבודתך, ורק באופן, אם תשתמש בהם לעבודת ה', ורק אז הנך רשאי, לשלוח בהם את ידך — אבל האדם הן לא נדרש, גם לא יוכל להיות, בעד האדם רעהו בתור חפץ ואמצעי, יען כי האדם איננו נחשב במעלת אדם בגלל גופו, רק בגלל רוח ה' המתנוסס בקרבו, והגוף נתן לו, רק להיות כלי תשמישו של הרוח, לכן ארור אתה, אם תשלח אליו את ידך לרצחהו נפש!. "התגלות ה'" בעד הארץ הנהו "האדם" — מעטה גופו — "מקדש ה'" — לכן היד הנטויה שהיא כוננה, להשחית ולהמית את האדם, היא תחריב את "מקדש ה'" — היא תגרש את רוח קדשו מחוג הפעולה, אשר יעד ה' בעדו — ארור אתה אם תרצח נפש!!.

פרק שלא

שים לבך להתבונן, כי החובה, שעליך להיות צדיק נגד האדם, בעצם מובנה, איננה, להיות צדיק נגד ידו ורגלו, נגד ראשו וכל הקשר והאגודה של אבריו, אשר הנך רואה

בעיניך — יען כלמו יחד אינמו— "אדם", בעוד המה רק נכסיו והאדם בעצמו הנהו "צלם אלקים", צלם אלקים, אשר בראו, אף יצרו, להיות דומה לו ובלתי נראה כמוהו "האני" (דאס איך) העצמות של האדם (פערזאנליכקייט), הלא היא "נפש החיים" —, אשר כלי תשמישה הנהו "הגוף" עם כל אבריו וכחותיו, גם הגוף הנהו הקשר, אשר על ידו עצמות נפשו תרכוש לה את התבל הארצי, לכן אם תשלול מנפש האדם את כלי תשמישה זה — את הגוף — אז שדדת מרוח האדם את הכל, את כל הקנין שלו בתבל ארצהו, בעוד רק על ידי הגוף ובאמצעותו שייך הנהו להרוח דבר מה בתבל ארצה, אף הרוצח את האדם, הלא במעשהו זה יבטל ויאפס גם את כל הפעולות, אשר יכול היה רוח האדם החי, לפעול ולעשות עוד בהליכות עולמו בעד התבל בעבודת ה', לכן אומרים חכמינו ז"ל: כל האנושית נבראה בתחלה רק ע"י "אדם יחידי", להביע לך בזה אומר: כי האיש אשר ימית רק אדם אחד, נחשב הנהו, כאלו חרב את כל העולם כלו.

פרק שלב

אבל עליך להזהר לא לבד, לבלי תפריד ולבלי תבטל את הקשר והאגודה האחת של הרוח עם הגוף, — לא לבד, לשדוד מן הרוח והנפש את כל הגוף, כי גם חלילה לך, להאביד, להפציע או להכאיב איזה אבר מאברי הגוף, או רק חלק אחד מהאבר ההוא —, אל תשים כל מום בגוף האדם, ואל תסבב לאדם שום רפיון, חלישות וצער אם מום וצער קים, או מום וצער עובר, יען גם מעשה כזה נחשב הוא למרד ומעל נגד הרוח, אשר ישכון בקרב גוף האדם, בעוד על ידי זה הנך משחית ומחבל את כלי תשמישו, או תפריע אותו מהשתמש עוד עם כלי־תשמישו זה כהוגן — גם להכות את רעך מבלי עשית כל פצע וחבורה גם במעשה כזה הנך מראה לדעת, כי תחשוב את האדם כאלו הנהו רק "גוף" לבד, כי תחשבהו לבעל חי ותחלל בזה את כבוד "הרוח", אשר יתלונן בקרבו — אף האיש "הרשע", אשר בו רוח הבהמה שבקרבו לא יאבה לסור למשמעת רוח האדם העולה היא למעלה, ומתפרץ הנהו לעבור את הגבול, אשר התוה לו רוח האדם, כפי חוקי ה' ודת קדשו. ואשר אמנם איש כזה, אשר התרחק מתעודתו, להיות "בהמה לו" עונו ישא גם מצוים אנחנו ליסרהו קשה ע"י מלקות, למען הכניע את רוח הבהמה שבקרבו, ולמען מאז והלאה ידע, לכבוש את רוח הבהמה תחת רוח האדם, והנה גם בעד עונש איש כזה אנו רואים, כי קצבה התורה בעדו את "מספר ההכאות" ואם יוסיפו לו אף מכה אחת על המספר הקצוב גם על זאת תחרוץ התורה משפטה לאמר: "ונקלה אחיך לעיניך". — ואתה האם חפץ תחפוץ, עת יחרה אפך ולמען שכך

חמתך, להכות את אחיך? — הן גם האיש אשר רק ירים וינופף את ידו על אחיו—האדם להכותו, גם הוא נקרא "רשע", כן תאמר התורה.
שום רפיון, חלישות וצער אם מום וצער קים, או מום וצער עובר, יען גם מעשה כזה נחשב הוא למרד ומעל נגד הרוח, אשר ישכון בקרב גוף האדם, בעוד על ידי זה הנך משחית ומחבל את כלי תשמישו, או תפריע אותו מהשתמש עוד עם כלי־תשמישו זה כהוגן — גם להכות את רעך מבלי עשית כל פצע וחבורה גם במעשה כזה הנך מראה לדעת, כי תחשוב את האדם כאלו הנהו רק "גוף" לבד, כי תחשבהו לבעל חי ותחלל בזה את כבוד "הרוח", אשר יתלונן בקרבו — אף האיש "הרשע", אשר בו רוח הבהמה שבקרבו לא יאבה לסור למשמעת רוח האדם העולה היא למעלה, ומתפרץ הנהו לעבור את הגבול, אשר התוה לו רוח האדם, כפי חוקי ה' ודת קדשו. ואשר אמנם איש כזה, אשר התרחק מתעודתו, להיות "בהמה לו" עונו ישא גם מצוים אנחנו ליסרהו קשה ע"י מלקות, למען הכניע את רוח הבהמה שבקרבו, ולמען מאז והלאה ידע, לכבוש את רוח הבהמה תחת רוח האדם, והנה גם בעד עונש איש כזה אנו רואים, כי קצבה התורה בעדו את "מספר ההכאות" ואם יוסיפו לו אף מכה אחת על המספר הקצוב גם על זאת תחרוץ התורה משפטה לאמר: "ונקלה אחיך לעיניך". — ואתה האם חפץ תחפוץ, עת יחרה אפך ולמען שכך חמתך, להכות את אחיך? — הן גם האיש אשר רק ירים וינופף את ידו על אחיו—האדם להכותו, גם הוא נקרא "רשע", כן תאמר התורה.

פרק שלג

לא תרצח — חלילה לך להביא בסכנת מות אם ישר ע"י עצמך או ע"י אמצעי את חיי רעך בן אדם כמוך — רק את האיש, אשר יבוא להרגך וידעת בטח, כי אמנם עשה יעשה כזאת, ובאופן, אם אין לך שום תחבולה אחרת להציל את נפשך, אז תוכל להשכים ולהרגהו, לבל יפיק זממו להרגך — כמו כן : הרודף אחרי חברך, או רודף אחרי אחת העריות לאנסה, ואתה לא תוכל להציל את רעך ממות או את האשה מטומאת ערוה, רק במות הרוצה או הבליעל, אז עליך להציל את המסוכנים ע"י הריגת האיש הנבל, בטרם יצלח להרודף, לשדוד חיי עמיתך, ולהביא עליו מות הגוף או מות הרוח, אבל אם באפשרי, להעיד בהרודף ולהתרות בו ולמנוע אותו
מבוא בדמים או בערוה, או אם תוכל להציל את הנזכרים רק בשדוד איזה אבר מהרודף בלבד, לבל יוכל לבלע עוד, אז אל תמיתהו, אבל חלילה לך להציל את עצמך ואת חיי חברך ע"י מיתת איש שלישי, שהוא לא ירדוף להרוג אתכם (ח"מ תכ"ה)

אסור לגרום לגוסס שימות מהרה, כמו להשמיט הכר ממראשותיו או להזיזו ממקומו ולעמק את עיניו, וכל המעמק עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים (יו"ד של"ט).
אל תכה, אל תפציע, אל תשים מום באדם, אל תביאנו לידי מחלה או צער גופני אחר, באמצעות כח הגוף, על ידי כלי, ע"י מזון, ע"י פחד והטלת אימה או תחבולות ואמצעים אחרים.
אל תרים ואל תניף את ידך להכות את רעך, אולם, בעת אשר תראה כי רעך הרים את ידו, להכות את חברו, אז תוכל, אם באופן אחר אין באפשרי להכות אותו ולמנוע אותו מעשות המזמתה. האב את בנו וכל מי שהנהו תחת רשותו ורואה בו שהוא עושה דבר עבירה יוכל ליסרהו בהכאה, למנוע אותו מעשות דבר און מבלי להביא את המוסר והמחנך לבית דין אודות זה: אבל חוץ מאלה, זולת אם נדרש לך, לעמוד על נפשך, חלילה לך, אם לקחת נקם או בזדון להכות את רעך, ואם תעשה כזאת הנך פועל און ועושה רע, הנך נקרא "רשע" (ח"מ ת"כ תכ"א).

פרק שלד

ג: כבוד קנין האדם — אסור גנבה, גזלה, עשק.

לא תגנבו (ויקרא י"ט י"א).
לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך (שמות כ' י"ד).
לא תעשק את רעך ולא תגזל, לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר (ויקרא י"ט י"ג).
לא תעשק שכיר עני ואביון מאחיך או מגרך, אשר בארצך בשעריך. ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו, ולא יקרא עליך אל ה', והיה בך חטא (דברים כ"ד י"ד).
כי ינגב איש שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן — תחת השה. אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים. אם זרחה השמש עליו דמים לו, שלם ישלם, אם אין לו ונמכר בגנבתו. אם המצא תמצא בידו הגנבה, משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם (שמות כ"א ל"ז, כ"ב א').
נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו. או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר וגו' והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק וגו' ואת אשמו יביא לה' (ויקרא ה' כ"א).

ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אתם. ויברך אתם אלקים, ויאמר להם אלקים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית א' כ"ז).

ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו וגו' (במדבר כ"ז ח').

כמו נתן ה' בעד רוח האדם את "הגוף" שלו, להיות כלי תשמישו לפעולותיו, עד כי עלינו, לכבד בגוף האדם את רוחו, כן נתן ה' לרוח האדם את הארץ עם כל הנמצאים, אשר תשא עליה, ועם כל הדברים המתיחסים אל התבל הארצי, למען יוכל, לרכוש אותם אליו "בחופש ובבחירה", למשול עליהם ולהשתמש בהם כרצון ה' ותעודת האדם.

— לכן אם רוח האדם נקב על איזה דבר המתיחס אל "הארץ" ואשר, בא ברשות גופו ויאמר, כי ירכוש לו את הדבר ההוא להיות "קנינו", להיות "שלו", אז נהיה הדבר ההוא באמת "שלו" ונחשב לחלקו בחיים, כמו הגוף שלו, אשר חלק לו ה', להיות שייך אליו, שלו הוא כל דבר, את אשר יביא אתו זה היצור בתבל, הבא ברשותו וזכותו להיות קנינו או את אשר האדון והקונה יוציא ממנו בפעולתו ומעשהו — והנה בה בזכות, שרכש לו האדם את הדבר ההוא בחופש ובבחירה, כן יוכל לשלוט על הדבר ולהשתמש בו כרצונו החפשי. — אולם אם האדם יבטל ויאפס את זכותו מעל הדבר ההוא אם בשלמות הבטול, עד כי ישוב הדבר להיות שייך עוד הפעם אל הארץ (הפקר), או יבטל את זכות של עצמו רק לטובת איזה איש מיוחד בלבד (מכירה, נתינה, הלואה, וכו'), אזי באופן הראשון יוכל מאז כל אחד לקחתו ולרכוש לו את הדבר ההוא, ובאופן השני הדבר עובר ונכנס הנהו ברשות רוח האדם השני, שלמענו בטל הראשון את זכות עצמו עליו, גם אם יקרא ה' איזה רוח בן אדם אל על, אזי בשוב העפר אל עפרו והרוח תשוב אל האלהים, אשר נתנה, הואיל ה', לכונן ולסדר ככה, כי צאצאיו, אשר נחלו ממנו את החיים, המה ינהלו ויקבלו ממנו גם את האמצעים לחיים ולפעולה — ואם אלה (הבנים) יחסרו לו, אזי קנינו ורכושו ישובו, להיות ירושת נחלה לאלה, אשר הנחילו לו את החיים (אבותיו), ואם גם אלה אינם עוד עלי אדמות, יפלו הקנינים לנחלה לאלה, אשר קבלו גם הם כמוהו מאבותיו את החיים (אחים) או יעברו לשאר שארי בשר (ירושה) — ואם כן כל דבר, אשר רוח האדם, מטעם הזכות וסדר ה', יש לו הכח לקרוא אותו בשם "שלו" הלא הוא: את אשר ירכוש לו בחופש מהטבע, או הדבר אשר למענו ובשבילו בטל רעהו את זכותו עליו, והדבר קם, להיות ברשות וזכות האדון השני על ידי ממכר או מתנה — או את אשר נפל לו לירושת נחלה מאבות וקרובים — וכן לכל כאשר לכל, את אשר הביא

הקנין ההוא עמו או את שהוציא האיש ההוא בפעולתו מהקנין ההוא — החובה על כל האנשים, להכיר ולהוקיר את זה, ולכבד את הקנין בתור רכוש השייך לרעהו — לו לבדו ולא לזולתו — לכן בבלי רצון בעל הקנין אל יגעו בקנינו ורכושו — יען כי הוא סדר ה', כי כל יצור בתבל, שבא ברשות ובזכות איזה רוח האדם, להיות קדושת קנינו ונחלתו חופפת עליו — "שלו הוא" — (ראה פרק ד').

פרק שלה

לכן כמו דבר ה': "לא תרצח", גם לא תתן מום באדם, או לעשות בו איזה פצע וחבורה וכדומה — יען, עליך לכבד בגוף האדם את "רוח ה'", אשר יתנוסס בקרבו, יען כי ה' נתן לו את הגוף, להיות כלי תשמישו, וחלילה לך לשדוד את גופו ממנו, או להרע ולהציק לכלי תשמישו של הרוח בשום דבר, כן דבר ה' בקדשו: לא תגנוב, לא תגזול!, יען עליך בכל קנין האדם, ואם גם היכולת בידך לכבוש אותו תחת שלטונך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם החופף עליו, ואת סדר ה', אשר על פיהו נהיה
קנינו וזכותו, להיות שלו — בעוד מושג הקנין במובנו הנאמן הוא: "גוף האדם המתפשט ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו" — ועליך לדעת, כי אם תגנוב או תגזול, הנך חוטא ופושע, לא נגד הדבר הגנוב והגזול, רק הנך חוטא ופושע נגד "רוח האדם", הבלתי נראה החופף עליו, ונגד ה', אשר ידרוש ממך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם וקנינו — לא הדבר הנראה לעינים ולא הכח והתקיפות יכולים לקהת להם השלטון בחברות האנשים, רק הענין הבלתי נראה, רק המושג של "משפט צדק" וזכות הפעולה והמעשה הנתנה מה' לרוח האדם, רק המה דרושים להיות השליטים לבדם על הדברים והחפצים — לכן אם תגנוב, אם תגזול — אזי בו ברגע, אשר תבצע את זממך, הנך לועג לתעודה הרוחנית של האדם ולה', אשר קראהו אל התעודה ההיא, אף תשוה לנגד עיניך ותחשוב, כאלו האדם חבר הנהו ודומה אל הבעל חי, היודע רק כח ותקיפות בלבד, אף תוריד בזה את מעלת האדם גם מתחת למדרגת הבעל חי, יען כי הבעל חי ישנס את כחו ואונו רק על פי סדר ה' וחוק נתן למו, אבל אחרת היא עם האדם, אשר אותו קרא ה' לתעודה ותכלית גבוה ומאד נעלה.

פרק שלו

וכאשר אסור עליך לגנוב ולגזול, רק להשאיר בידי בעל הקנין את קנינו, מבלי לנגוע בו, כמו כן אסור עליך, לעשוק את רעך, רק לתת ולמסור לו את שלו, אם נמצא הנהו

ברשותך ותחת שלטונך — לכן כל דבר, אשר הפקיד אצלך רעך ומסרו לידך, מבלי בטל מעליו את זכותו, עליך להשיב לו בכל עת ידרשהו ממך ובכל האופנים, איך שהיתה המסירה בידך אם לפקדון, לשמירה, או להכשיר אותו ע"י עבודה, או אם נתן לך דבר לשמוש על איזה זמן בתור שכירות ושאילה, כמו כן, אם מבלי חפצו ורצונו של רעך בא איזה דבר משלו בשלטונך, למשל ע"י "מציאה", ונוסף לזה באופן, אם יש לרעך הזכות על שלך, למשל, אם מגיע לו המחיר בעבור איזה קנין, אשר בטל את זכותו מעליו לטובתך, או עבור כחו ופעולתו, שעשה למענך איזה מלאכה ועבודה ועליך לשלם לו בעד עמלו, הלא הוא: ממכר והלואה או שכר פעולתו או באופן, אם נדרש לך, למלאות בקניניך את מגרעת קנינו, אשר על ידך בא לידי נזק וחסרון, כמו תשלומי נזק וכדומה, בכל אלה, חלילה לך, לחשוב את זאת לקנינך ורכושך, ולעשוק את קנין ורכוש רעך, רק עליך להשיב ולמסור את שלו ולהוכיח בזה כי "אדם" הנך, וכי תתנהג במדת "משפט צדק", מבלי להשליט עליהם את הכח והתקיפות שלך, עליך לכבד בכל אלה את קנין עמיתך והשב תשיב לו את "שלו".

פרק שלז

הן גם בעצמך תוכל להבין בנקל, כי אמנם הכל שוה והדבר כקטן כגדול שוה הנהו בערכו עליו וביחס בעל הקנין, לכן, אם תגנוב או תגזול או תעשוק דבר מה על איזה זמן, ואף את הדבר הקטן שבקטנים, גם על זמן היותר קצר, ואף על בן רגע, ובעל הקנין יהי מי יהי, אם רק בן אדם הנהו — אז תמעול מעל ברוח האדם אף תכחש ותלעג לה', לכן קדוש יהיה לך כל דבר כקטן כגדול בקנייני האדם, כל קנין ורכוש, אשר יקרא אותו רעך בשם "שלו". — כבד את ה' ואת רוח האדם, חלק אלוה ממעל, ואל תלהיב עז בנפשך, לשלוח יד בקדושת ה', ולרכוש לך את ששייך לרעך, גבר עמיתך.

גם את הדבר הקטן שבקטנים, הקל שבקלים אמרה התורה "לא תגנוב" אבל אם הדבר ההוא כה נקלה, כה מצער ובלתי נחשב, עד כי אין כל ערך ומחיר עליו, כמו למשל, לקחת קנה שבולת מחציר — יבש או צרור מאגודת עשבים או מעצי הגדר למנקה שינים (צאהנשטאכער) אף כי לפי הדין הדבר הזה איננו אסור, אבל חכמינו ז"ל צוו לחדול גם מזה, באמרם : "אם כל אחד יעשה כזאת אזי יוכל לקרה, כי בעל אגודת העשבים יראה בעיניו את צרורו הולך, הלוך ותסור, ובעל הגדר, כי גדרו פוחת והולך, עד אשר יכלה כלו וגנו יהיה לבער — אבל הגונב מחברו דבר, שהוא שוה לפרוטה אמרו, כי זהו כאלו שדד את חייו — אף אל תגנוב לעשות שחוק והתול, גם חלילה לך מבלי דעת

בעל הדבר, לקחת את החפץ, אף לשמוש של בן רגע, ולמען השיב לו עוד הפעם, יען זאת היא נחשבת לגניבה בעד העת של הרגע ההוא (ראה א"ח י"ד). אל תקח לך איזה דבר ואם גם במחשבה תחלה, כי בגללו השב תשיב לרעך דבר השוה אלף פעמים יותר מהחפץ שלקחת — חלילה לך להציק לרעך, כי ימכור לך איזה חפץ אף בעד מלוא שויו, כי גם זה קרוב הוא אל הגזילה — האיש, אשר ע"י הפצרות רבות מבלי הרף, ילאה ויאלץ את רעהו, למכור לו איזה דבר מנכסיו שיחמוד אותו בלבו, ויתאמץ לרכוש אוחו להיות "שלו", הוא עובר על הלאו של : "לא תחמוד" — הלוקח מבעל. חובו משכון בחזקה, הוא בעצמו, ולא ע"י הבית דין, חבר הוא לגזלן, הן אמנם כל האנשים שוים בזה ואין כל הבדל ממי אתה גונב או גוזל או את מי תעשוק, ישראל או אינו יהודי, ואם גם הוא "עובד אלילים", קטן או גדול, בכל האופנים, אתה עובר על הלאוין החמורים ובכל העת, בטרם תשיב לו את הגניבה או אח הגזילה או את הפקדון, הנך עובר על מצות ה' והחטאת רובצת עליך, עד אשר השב תשיב את כל אלה (ח"מ שמ"ח שנ"ט) — אל תתעלם ואל תשתמט משלם מס ומכס, אשר ישימו על העם מטעם המלכות והנסיכים, שיש להם הזכות למשול, ואם גם הוסיפו להטיל מס על היהודים יותר מעל יתר עם הארץ, ואם הוא רק מס קבוע ולפי החוק ומטעם המושל, ורק אם המוכסים וגובי המס, לא יוסיפו על החוק, ללחוץ ולגבות יותר מהמס הקצוב מהממשלה לתועלת עצמם, אזי החובה עליך לפרוע ולשלם, גם אסור, להעביר על המכס ולהתעלם מהתשלום וכדומה, לכן אל תעבור על חוקי המכס, והעון הזה איננו קל מעון גניבה (שס"ט). אם יש בידך, בידיעת בעל הדבר איזה פקדון איזה שכר, הלואה, חוב ואם תוכל להשיב לו ובכל זאת, בעת ידרשנו ממך, לא תשיב את המגיע, אז עונך איננו קל מעון הגזלן (שנ"ט). אם נחלף בבואך בחברת אנשים איזה מבגדיך, או נחלפה כתנתך אצל הכובס וכדומה, לא תוכל להשתמש בבגד וכתנת זרים ומחויב הנך להשיב לבעלו את שלו, אף כי בגדך או כתנחך עוד לא הושב לך (קל"ו). אם הנך אומן או בעל מלאכה ונתנו לך איזה חומר, לעשות ממנו כלי או בגד, עליך החובה, להשיב את העודף הנשאר מהחומר ההוא, זולת אם נשאר איזה דבר־קטן אשר לפי מנהג המקום, בעל חומר כזה איננו מקפיד ומוחל הוא להאומן (שנ"ח). גם בסכנת נפשות ואם אין לך תחבולה להציל נפשך ועליך להשתמש בקנין אחרים בגלל הצלתך, תוכל לעשות את זאת רק בהחלטה גמורה וכונה נאמנה, כי השב תשיב לבעליו אחרי כן את שלו. — (שנ"ט).

פרק שלח

אתה אינך רשאי לקנות מגנב או מגזלן דבר הגנוב או הגזול, יען כי זה הוא עון גדול בדומה אל מעשיהם, כי על ידי הקניה הנך מביא לידי תוצאה, את המעשה הרע שלהם, גם תגרום ותסבב עי"ז, כי הגנב או השודד יוסיפו לשלוח בעולתה ידיהם, לגנוב ולגזול עוד הפעם, יען לולי מצא הגנב והחומס איזה קונה על גנבתו ואם לא השיג בעדה בצע כסף, כי אז גם הגנב באחרונה אולץ היה, לחדול משלוח עוד בגנבה את ידו, לכן כל עזרה ותמיכה בדבר גנבה וגזלה, וכל דבר בליעל, נחשב הוא לחטא ועון בדומה להעושה בעצמו (שנ"ו א', שס"ט) כל דבר אשר תוכל רק לשער, כי גנוב הנהו ביד המוכר, אל תקנהו, והכל שוה אם החשד נופל על עצם הדבר ההוא, שתחפוץ לקנותו, או על החלק היותר גדול מהמין, אשר אליו נמנה גם הדבר ההוא, לכן אל תקנה איזה דבר מרועה, משומר, משכיר יום, מאומן, מבעל מלאכה, בעוד, כפי הרגיל, אלה הנזכרים רגילים לגנוב מהדברים אשר יפקידו וימסרו בידם. גם מנשים, ממשרתים ומילדים אל תקנה איזה דבר, בטרם תדע ונוכחת מראש לרעת, כי קנין שלהם הוא (שנ"ח). אף בל תשתמש בשום שמוש בדבר, את אשר ידעת כי גזול הוא, אל תרכב על בהמה גזולה, אל תחרוש עמה, גם בשדה ובבית גזול אל תבוא בעצמך ואל תביא את בעירך, אף על רגע אחד, גם להסתר שמה מפני הרוח והגשם וכדומה (שס"ט).

פרק שלט

הנאמר בתורה ע"ד תשלומי כפל, ארבעה וחמשה, הן המה נכללים תחת השם "קנס", אשר רק על השופט והדין, לקנוס ולתבוע מהגנב, אבל בנוגע אליך, הנך מחויב, להשיב תמיד לבעליו, את הדבר הגנוב או הגזול, אם חפץ תחפוץ להנקה מפשעך, להיטיב דרכך ולקבל סליחה מה' — מי אשר גנב איזה דבר, ודבר הגנבה נודע הוא לבעל הדבר, הוא לא הסיר עוד מעליו את עון הגנבה, אף אם השיב את גנבתו, כל עוד השבת הגנבה בלתי נודעה עדנה לבעל הדבר, מצד אחד, יען בעל הדבר בחשבו, כי קנינו איננו עוד אתו, לא יתן לבו, לשמור אותו כראוי, ומצד השני, בחסרון הידיעה, הלא נחשבת היא לגנבת השמוש והתועלת מן הדבר, עד אשר יודע לו, כי אמנם הושב לו חפצו, ויוכל להשתמש בו עוד הפעם, — בבעלי חיים, אף כי דבר הגנבה בעצמה לא נודע היה לבעליו, בכל זאת השבת הגנבה דרושה להיות נודעה לו, יען בבעלי החי מפני כי לוקח הוא ממקומו הרגיל והתרגל במקום אחר, אזי נדרש בהשבתו שמירה מיוחדת באופן אחר כראוי לו מעתה, ומובן מאליו, כי רק אז תוכל להיות תשובה שלימה והשבה גמורה, באופן, אם

תחלופנה כליל ככל האפשר התוצאות הרעות מהחטא והעון (שנ"ה). אם הגזלה בעצמה ישנה כמו שהיא, אז השב תשיבנה לו, אך אם השבת הגזלה בעצמה בלתי אפשרית עוד, עליך להשיב לבעלה את תמורתה בשוה, כסף. אם בעל הדבר מת, עליך, להשיב את הגזלה ליורשיו, את עצם הדבר או את — כסף תמורתו, למלאות את חסרונם בירושת נחלתם (שס"ז).

פרק שמ

את אשר לוית שלם אל נכון, לזמן הפרעון, אך אם לא ידעו זמן קצוב להשבת ההלואה, ואם במקום ההוא אין מנהג וחוק בדבר זמן הפרעון, אז ההלואה ההיא היא מסתמא (שטיללשווייגענד) נעשתה על משך זמן של שלשים יום. אם באפשרי, עליך, להשיב להמלוה את סכום כסף ההלואה בפעם אחת ולא מעט מעט (ח"מ ע"ד). אם לוית כסף, אל תחזיק אצלך את הכסף בלי כל שמוש ותועלת. אל תאמר להמלוה מחר אשיב את כספך ויש בידך ותוכל לשלם היום — אל תשתמש עם כסף ההלואה בעסקים כאלה, הקרובים להפסד, ותוכל לאבוד אותו בענין רע, ובאופן, אם אין לך רשיון מהמלוה לנסות עסקים כאלה, ובכלל חלילה לך בכסף ההלואה, לעסוק בקלות דעת ובלי חשבון נכון על אדות תוצאות משלח ידך — (צ"ז)

פרק שמא

כל שכר ותשלום בעד איזה מלאכה, אל תחזיק ואל תלין אתך יותר מזמן השלום. תשלום פעולת שכיר לשכיר יום, שכירות בעד בהמה וכלים או שכר מלאכה להאומן, דרוש להיות, אחרי אשר כלה את מלאכתו. זמן התשלום הנהו תמיד, עד אשר יכלה היום, שבו הגיע המועד לשלם בעד אלה, הלא הוא: לאיש, אשר עבד עד התחלת הלילה או עד עצם הלילה! עליך לתת לו שכרו במשך כל הלילה עד צאת השמש, ולזה, אשר עבד בלילה עד צאת השמש, בתחלת היום, עליך לשלם במשך כל היום, עד בוא השמש! כמו כן לאומן, זמן התשלום הוא עד כלות היום, שבו גמר מלאכתו והביאה אליך — לשכיר שבוע, חדש או שנה הזמן הוא עד כלות היום, שבו כלה מלאכתו ויעזוב אותך, ואם לא תסלק לו את המגיע בזמן, הנכון הנך עובר על מצות לא תעשה של "לא תלין פעולת שכיר", ובאופן, אם השכיר או האומן ידרשו ממך את שכרם, ואינך נותן להם במועדם הקצוב, אך באופן כזה, אם האומן בקבלו את המלאכה בתחלה לא קוה ולא סמך על זה, לקבל את משכורתו תיכף בעת השבת מלאכתו, אז אינך עובר על הלאו. אך כאשר בא

הזמן, אשר קוה בו, לקבל ממך את שכרו, אל תאחר עוד משלם לו לבל תעבור על מצות הכתוב : אל תאמר לרעך "לך ושוב ומחר אתן ויש אתך", ומה נאמנו מאד דברי חז"ל : הכובש שכר שכיר כאלו נוטל את חייו (של"ט).

פרק שמב

לפי האמור למעלה (פרק ב' א') ברור הוא הדבר, כי רק אז תוכל לרכוש ולקחת לך איזה דבר, אשר היה שייך לזולתך, באופן אם האיש ההוא בטל את הזכות של עצמו מעל הקנין ההוא, הלא הוא, כי הסיר מהדבר את שמו הנקרא על הקנין, כי שלו הוא, עד כי הדבר ההוא ישוב, להיות קנין חפשי, אם בעדך או בעד כל האנשים (ממכר, מתנה, הפקר), אבל אם בטול הזכות הובטח לך מבעל הדבר, רק בעד הזמן העתיד ובאופן, אם איזה תנאי מהתנאים שלו, לא יהיה נמלא, ואשר אמנם מלוא התנאי הוא רק במחצה בידו ובמחצה בלתי תלוי הנהו בידו ובחפצו, אף נוכחת לדעת, כי בעל הדבר אמר כזאת, רק בקוותו, כי ע"י מלוא התנאי האחד אשר התנה אז, ישאר הדבר והחפץ בידו ובתור קנינו. — הלא אם כן באופן, אם סוף הדבר היה, כי התנאי שלו בלתי נמלא והדבר עבר על פי המדובר בתחלה להיות "שלך", בכל זאת לא פטר ולא סלק את עצמו בחופש ובשלמות מזכותו על הדבר והקנין, למען תוכל אתה לרכוש לך הדבר ההוא, ואם תקח לך את הדבר, אזי לגזילה תחשב. — העברת הקנין באופן כזה, נקראת בשם "אסמכתא" ומובנו "להשען עצמו", יען כי הקנין הובטח לך, רק במלאת אחד משני האופנים ובעל הדבר קוה גם נשען על זה, כי יצלח לו, אשר האופן השני יתקים לתועלתו ולא לתועלתך, וביחוד באופן כזה, אשר בטול הזכות של עצמו לא יכלכל בו שום מדה ממדת 'הצדק והמשפט", להעבירו ברשותך אם התנאי שלו לא יהיה נמלא, אם איננו ביחס למלאות לך איזה חסרון או תשלום הנזק — לפי דעת המרובים יתיחסו אל זה: "הכסף אשר יזכו בשחוק התלוי בשכל או ע"י התערבות (וועטטע) התלויה בכח, אף כי יש בזה הסכמה משותפת — אבל לא בשחוק התלוי במקרה, יען כי בשחוק התלוי רק במקרה, אזי הידיעה הקדומה מאפיסת הבטחון הנאמן, היא תכלכל בקרבה גם התבטלות הזכות של עצמו, יען כי בעל הדבר לא יוכל לעשות מצדו אף התחבולה הקלה שבקלות, להבטיח בזה את קנינו, אבל גם בזכיות משחקים כאלה אסרו חכמינו לקבל את הכסף מטעם "סיג", (בדבר השחוק בכלל ראה מערכת המצות פרק ד'). כמו כן הדברים האסורים מדרבנן ונחשבים כגזילה הלא הוא, להחזיק שובך (טויבענשלאג) בקרבת שובכים אחרים, למען היונים הפורחות תביאינה עמהן יונים אחרות, גם לקחת את אשר עדנה

לא בא בקנין וזכות האחר, אבל זה האחר כון וקוה, כי יבוא הדבר ברשותו להיות קנינו, כמו למשל: לקחת חיה, עוף או דגים ממצודה, אשר פרש אחר שאין לה בית קבול (ואם יש לה בית קבול אסור מן התורה) וכדומה, או עני המנקף בראש הזית זיתים של שכחה ונפלו לארץ, עד שלא נטלם בידו, אם בא אחר ונטלם, הרי זה גזל מדבריהם (ח"מ ש"ז ש"ע), לכן היה צדיק בכל קניניך וכל דבר, אשר בא לידך, גם ביחס רחוק, שלא בצדק ושלא ביושר, מנע ידך ממנו, ואל תגע בו, ובכלל מנע רגלך מארחות בוצע בצע אשר לא בצדק ולא במשפט.

פרק שמג

החובה על הצבור, על האבות ועל המורים, לשים עין פקוחה ולהשגיח על הילדים בשחר טל ילדותם, כי ירגילו עצמם בצדק בעניני "שלי ושלך" ולשנן על לבבם תמיד את קדושת הקנין של זולתם, גם ייסרום למשפט בראותם, כי יחטאו בזה, אף בדבר מה (שמ"ט, ה') הן התשוקה למטעמים, לקחת להם מבלי ידיעת רעם מחט, עט, פסת ניר, חבלי בוץ, גם השמוש עם הספר או עם עט או שום דבר של זולתם, הן זאת היא גניבה גמורה, והילדים בלתי נזהרים בזה ורגילים לעשות כזאת, לכן אתם ההורים, אתם המורים, שימו עין ולב על הנהגת ילדי ישראל, שהפקידו בידכם את נפשות הנטיעים האלה, השגיחו עליהם בעין פקוחה, חנכו והרגילו אותם גם בעולם הקטן שלהם, להיות נקיים מכל דבר עול ותמימים במדותיהם ולהתנהג בצדק וביושר, ואז בצאתם אחרי כן בעולם הגדול, גם אז ישמרו דבר "חוק ומשפט", וילכו תום בדרך החיים.

פרק שמד

ד: הצדקה בהעברת הקנין וכח הפעלה.

מקח וממכר, שכירות, הלואה, אומנין, שומרים, שליחות וכו'.

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו וגו' ולא תונו איש את עמיתו, ויראת מאלהיך, כי אני ה' אלהיכם (ויקרא כ"ה י"ד).

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר, וגנב מבית האיש, אם ימצא הגנב ישלם שנים. אם לא ימצא הגנב, ונקרב בעל הבית אל האלהים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כ"ב ו').

כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר, ומת או נשבר או נשבה אין ראה. שבעת ה' תהיה בין שניהם, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, ולקח בעליו ולא ישלם (שם ט').

וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו, שלם ישלם. אם בעליו עמו לא ישלם, אם שכיר הוא בא בשכרו (שם י"ג).

רוב הדינים בענינים האלה נוגעים ביחוד אל השופטים והדינים, שעליהם לדעתם אל נכון, ואף כי המה נובעים כלם ממקור המושג, אשר בשטת ספרנו זה, בכל זאת מפני, כי רבים המה פרטי הדינים האלה לא נוכל להציגם בזה, ובעד מטרתנו די לנו, לקבוע בזה רק את היסוד מוסד, שעליו כל הדינים האלה הטבעו, ונביא רק איזה פרטים, אשר נבאר אותם והמה יתנו לנו פשר דבר על אדות חובותינו הכלליים. — והנה היסוד מוסד של "הצדק" שכל אלה הדינים נוסדו עליו הלא הוא: "תן לרעך משלך בשלימות, באמת ובאמונה, את זה הדבר שנדרש הנהו כי יהיה שלו, הלא המה הדברים, שעליך, למסור ולהקנות לו משלך את הזכות עליהם" — ויען כי כל מסירת זכות על קניניך תלויות היא רק בהחלטת רוח האדם, שהוא, כפי סדר ה', שליט חפשי הנהו על גופו ועל קנינו, וההחלטה הזאת, כפי אשר נראה הלאה, היא באה לידי גמר רק על ידי גלוי דעת של הרוח הלא הוא ע"י "הדבור", ובעוד נדרש הוא, כי יחרוץ משפטו על דבר חיצוני, אזי יחד עם חיבור ההוא תלוה גם פעולה חיצונית, לכן ראוי לכונן ביסוד מוסד של המשפט צדק הנזכר גם את העיקר הראשי, אשר עוד נקח דברים על אדותיו בענינים שונים, הלא הוא, "תן כבוד באמת ואמונה לדבור האדם" ולבאי כח הדבור, בעוד הוא חותם תכנית עצמותך — ודע, כי בו בדבור מכבד ומוקיר הנך או ממית ומחלל את עצמך.

פרק שמה

הדברים שתוכל לתת ולמסור עליהם את הזכות לרעך הלא המה: אם את החלק מקנינך כמו: אדמה, פרי ובעל חי ויצור הנעבד והנעשה, להיות ראוי ומוכשר לתכלית האדם, כמו: בית, בגד, כלי וכדומה, גם את התמורה בעד כל אלה, הלא הוא "הכסף", או את פעולת כחות רוחך וגופך המשרתים אותך וסרים למשמעתך, כמו: רעיון, דבור, כשרון, גבורה וכדומה, והנה בידך ורשותך הנהו, לתת לרעך מקניניך:

א) בתור מנית החסרון ומלוא הגרעון, שנהיה או את שיהיה בקנין רעך, על ידי הדבר, שכבר נתן או שינתן לך: = מקח וממכר.

ב) בתור הבטחתך, להוסיף על קנינו בנתינתך לו משלך = מתנה.

ג) בתור שמוש, שעליו לגמול ולשלם או לבלי לשלם לך בעדו= להשכיר; להשאיל או השבת הגמול בעד השמוש: =דמי דירה או תשלום בעד השמוש ע"י הכח: = שכר שכיר.
ד) לתשמיש גמורה והשבת התמורה לאחר זמן : = הלואה (או פרעון ההלואה);
אמנם יש לך הזכות על כחות רוחך וגופך בתתך אותם לרעך:
א)על עת קבועה: משרת, שכיר יום.
ב) לעבוד ולהכשיר איזה חומר הנתון לך אל תכלית מיוחדת. מלאכה, אומנת, הוראה.
ג) להיות בא כח רעך וממלא מלאכותו: שליח. — בכל אלה בקנין וכח עליך, למסור לרעך כל דבר בשלימות ובאמונה, באופן אם יש לרעך הזכות, לקוות וליחל, להשיג את זאת מידך, היה תמים ועומד בדבורך, למען יוכלו להשען על דבריך ומוצא שפתיך תשמור ולבל תשפל, להיות נמנה בין מחוסרי אמנה.

פרק שמו

ממצב "ההפקר" יבוא הדבר, אשר אין אדונים למו בקנין האדם, להיות חלק "מעצמותו (פערזגנליכקייט) המתפשטת" (כפי המושג העברי אדות הדבר, הנכנס ברשות האדם, להיות נשוא ממנו שישתמשו בפעל "קנה" היוצא מהשם "קנה" (ראהר) גם קנה (טראנארם), על ידי אחיזה חיצונית מהזוכה בדבר בפועל).
א) ע"י תנופת הדבר, וכפי מושג ומובן המלה "קנה", להגביה בזרועו (הגבהה).
ב) על ידי משיכת הדבר אלי ממקום עמדתו (משיכה).
ג) ע"י הכנסת הדבר בתוך פנים הרשות של עצמות האדם המתפשטת ע"י כשרונו : ביתו, חצרו וכדומה (חצרו)
או ד) על ידי גלוי דעת, בפרשו עליו את כנפי ממשלתו, שלטון אנושי, בעברו בו ובשנותו אותו ע"י כשרון מעשהו ועבודתו וכדומה (חזקה); אבל כל אלה דרושים לכלכל בקרבם את הגלוי הדעת הנאמן מרצון הקונה וכונתו לזה או אם בטא בשפתיו מפורש, כי אמנם חפצו הוא, לזכות בדבר, להיות קנינו. — כי רק על ידי החלטת האדם בגלוי דעת נכר ובולט יוכל איזה דבר חפשי בתבל להיות קנין האדם (רע"ג רס"ח) — ואם באופן הנזכר נלקח או נקנה איזה דבר, להיות קנין עצמות האדם, החובה על כל האנשים, לכבד ולהוקיר את זכות הקנין ההוא, בתור קדושת הקנין של זולתם, ומני אז הדבר יוכל להיות עוד הפעם יוצא מרשות וזכות הזוכה והקונה, רק על פי החלטת הדעת החפשית של בעל הקנין, באופן, אם יעשה את הדבר "הפקר", להיות אין אדון למו, או ימסור ויקנה אותו

לאיזה איש מיוחד להיות קנינו, האופן האחרון יוכל לצאת לפועל, אם ע"י דבור האדם חפשי דבור מפורש או דבור מתגשם, גם נלוה עמו איזה פעולה חיצונית המתיחסת לזה : א) הדבור המתגשם : ע"י "הכתב" בהמסרו אל האיש, אשר מני אז לו שייך הנהו הדבר (שטר).

ב) על ידי דבר שפתים בצירוף אחד מאפני הקנין הנזכרים למעלה.

ג) אם האיש המקנה והמוסר את קנינו יקיים את דבורו ובתור גמול של אות וסימן יתפוש ויאחז באיזה כלי של הקונה, אם הדבר ההוא ראוי לכך, ואף לוא יהי רק לקנין של בן רגע (קנין סודר, חליפין) אפני העברת הקנין אינם שוים בכל הדברים, להשתמש בהם, וביחוד יש הבדל בין הדברים הבלתי מחוברים אל האדמה (מטלטלים ובעלי חיים) ובין מחוברים לקרקע (נכסידלאנידא); כמו כן לפי תכונת הדבר וערך שויו גם החלטת הקנין ונתינת הכח. — אם בעל הדבר ימסור את קנינו חפשי לטובת רעהו בלי תשלום גמול "מתנה", אז עליו להקנות הדבר להזוכה עפ"י אחד מהאופנים הנזכרים — אך אם אחד ימסור את זכותו על הדבר לאיש זולתו, והקונה ימלא בקנינו את חסרון רכוש המקנה (כסף) הלא הוא "ממכר", אזי מעיקרה באופן הזה הקנין נגמר תיכף, אם אחרי ההסכם והמדובר נתקבל הכסף, ואם גם לא נעשה בזה אף אחד מאפני הקנין הנזכרים, אבל בעד מטלטלים ובעלי חיים חכמינו ז"ל מטעמם ונמוקם צרפו אל נתינת הכסף בעניני הקנין גם את אחד מאפני הקנין הנזכרים, — (ח"מ קפ"ט).

פרק שמז

מלבד גמר הקנין ע"י קנין סודר נגמר הקנין תיכף עם הפעולה החיצונית בשלימות, והדבר ישא עליו מאז והלאה את שם בעל הקנין החדש, אחרי עבור משך הזמן הקצר, שבו נוכל לצרף אל הנושא (סוביעקט) את הנשוא (פרעדיקאט) (שלום עליך רבי); משך הזמן, שבו נוכל לחשוב אדות התכנה של הקנין החדשה הנלוה אל הדבר. — בתוך הזמן ההוא (תוך כדי דבור) עוד תוכל להיות חרטה, לחזור בזה, כי החלטת הקנין לא תוכל עוד לקחת מקומה ולשלוט בדבר, כל עוד לא נשליט את רעיון האדם, לחשוב ולהגות על אדותו בתכונתו החדשה — אבל באופן אם הקנין איננו נעשה בעצם הדבר, רק על ידי אמצעים של פעולה אחרת, בתור תוצאה לזה כמו קנין סודר, אזי במשך הזמן, כל עוד עסוקים המה עוד בדבר, אזי השלטת הקנין והזכות עוד לא נגמרה, אך אם כבר גמרו הענין בשלמות, אין אחד מהם יכול לחזור בו.

פרק שמח

אלה המה האמצעים הראשיים הקבועים לנו עפ"י התורה בדבר הזכות על הקניניים, אבל, יען כי מושג הקנין יצא לנו בעצם תומו על פי ההחלטה החפשית של שלטון האדם על התבל הארצי, אשר שם אותה ה', להיות תחת שלטונו וברשותו, לכן גם כל תכונה של החלטה, אשר ייעד ויחלים האחד או הרבים ביחס זכות הקנין ראויה היא, כי גם הוא גם הרבים ככד יכבדו את גלוי הדעת וההחלטה בנוגע אל הזכות והקנין, יען במושג ההוא כבד יכבדו את עצמות האדם וצלמו (פערזאנליכקייט), לכן בזה וכבל היחוסים הנוגעים אל זכות הקנין יתן החוק הרשיון, להגדיל ולהרחיב את חוג ההחלטות בענין הזה, וביחוד את אשר אזנה ותקנה החברה האנושית באיזה עדה, עיר, ארץ, מדינה ביחס הקנין של "שלי ושלך" והחליטה ויעדה את זאת, להיות לחוק או מנהג, אזי על כל אחד מהנמצאים בחוג החברה האנושית ההיא, לחשוב ולכבד את זאת בתור חוק ולא יעבור, בעוד גם "הדבור", שהוא האמצעי הנכבד ביחס העברת הקנין לזולתו הלא הוא יקבל את ערכו עליו ואת עצם תקפו רק על ידי "חברת האדם"; הן הקנק עם הזכות הנאמנה לזה יחל גם ישלוט רק בקרב החוג של "חברת האדם", ובה ועל ידה מובטח הוא הקנין ביד בעל הדבר, להיות נחשב כי "שלו" הוא.

אמנם בתבל הארצי זולת האדם ישתררו רק הכח, הגבורה, האומץ והתקיפות, אבל בין אדם לחברו ישלוט רק "הציק" בנוגע אל הזכות והקנין, ורק על ידי התחברות אנשים מובטחה היא הזכות, הבלתי נראה ורפת הכח, ובה תמצא מגן ומחסה מול פני החוזק והתקיפות אצל האנשים הקמים עליה, אשר צלם האדם כלא נחשב בעיניהם, לכן עלינו החובה, להכיר ולהוקיר ולכבד את חוקי המדינה והעיר, שבה יחיה האדם בנוגע לזכות וקנין של "שלי ושלך", מקח וממכר, מתנה ושאר יחוסי הקנין (מנהג המדינה, הפקר ב"ד הפקר, דינא דמלכותא דינא) ח"מ ר"א ובמקומות רבים שמה, וראה גם י"ד קס"ה, ש"ך ח'.

פרק שמט

והנה אם נתת את דברתך והבטחתך למסירת הזכות, אף כי לפי התקנה, אם גם נתת כסף, רק אם לא נעשה אחד מאפני מסירת הקנין לא נוכל לחשוב עוד, כי נגמר הדבר בעצם שלימותו ויוכלו עוד לחזור בזה, בכל זאת גם המוכר גם הקונה באופן, אם נתקבל הכסף או אם הקונה רשם איזה סימן על הסחורה וכדומה, ואם חזר אחד מהם, מארת הקללה של "מי שפרע" רובצת וחלה עליו, הלא הוא : "מקללים אותו בבית דין" ואומרים: מי

שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים, שטבעו בים, הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדבורך", ואף הנושא והנותן בדברים בלבד גם עליו החובה, לעמוד בדבורו, אף כי לא לקח כסף ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר, אם כי לא יקללו אותו בקללת "מי שפרע", בכל זאת נמנה הנהו בין "מחוסרי אמנה" ואין רוח חכמים נוחה הימנו, כי מחוסר אמנה הוא זה, אשר איננו עומד בדבורו במעשהו ומוצא שפתיו לא ישמור. כמו כן, אם הבטחת לתת לאיש דבר מה והוא סמך על זה ונחמת וחזרת בזה, הנך נקרא בשם "מחוסר אמנה", אם לא תקים את הבטחתך ולא תשמור את מוצא שפתיך. — (ר"ד).

פרק שנ

חכמינו ז"ל אומרים : כאשר תבוא עתך לעלות בזבול עולמים ולהתיצב לפני כס־יה, השופט כל הארץ, לתת דין וחשבון על מעשיך ומפעליך שעשית, בהיותך בחיים חיתך בתבל ארצה, אז השאלה הראשונה תהיה: "ההיית נאמן בדבורך"? "הנשאת ונתת באנדנה"? ואוי לאיש, אשר יאלץ אז להוריד ולהשפיל את מבטו, אם כלמה תכסה פניו וישבע בחרפה, בידעו כי אין מענה בפיו! אל תאמר: הלא רק "דבר שפתים" הוא זה, הטרם תדע והאם אינך רואה, כי על הדבור ועל האמנה ועל פנת יקרת כבוד "הדבור" נוסדה ונבנתה חברת האדם, הן עד נאמן, לתומת לבב איש ואמונת רוחו, הלא הוא "מוצא שפתיך אשר ישמור. ועם דבורו יגמור בעדו האדם את תעודת עולמו, ואם ישליך מעליו את האמונה אמן בדבורו, אז יסיר מעליו את צלם אנושיותו!!.

פרק שנא

מקח וממכר ועוד — אל תונה, אל תמכור איזה דבר בעד מחיר יותר משויו ואל תתאמץ לקנות אותו בפחות ממחירו, חדל לך גם מאונאה קלה. אם האונאה עולה עד 1/6 משויו של הדבר או מכסף מקנתו, אז לפי דת היהדות נדרש להשיב את שתות האונאה. ואם הוא יותר 1/6 אז בטל המקח, ורק אז המקח קים, אם זה, אשר הונו אותו ברצון ובידיעה ובכונה נאות לזה (רכ"ז). אם נפחת ממטבעת כסף 1/12 משויה, אל תחזיקנה אצלך מפני המכשול, לבל תבוא בנקל, לסבב נזק לאחרים, אל תמכור מטבע כזאת לחנונים ולסוחרים, אל תשתמש בה למשקל ואל תשליך אותה בין שברי כסף, רק עליך להתיכה או לנקוב נקב באמצעותה, אבל לא מן הצד, ורק אם נפחתה במחצה, אזי לא תובל עוד להיות אונאה ותוכל להחזיקה אצלך (שם). כל אונאה כגדולה כקטנה במקח וממכר

אסור. אל תתן לסחורתך להיות במראה החיצון טוב ויפה, לרמות את הקונים, כי תתראה יותר טובה ויפה, מאשר היא באמת. אל תערוב סחורה רעה בטובה ונושנה בחדשה. — משקה אשר יטעם הלוקח לפני קנותו מותר לערוב (רכ"ז). אל תהי הפסולת נמצאה בסחורותיך יותר מהראוי להיות, ובאופנים האלה עליך להתנהג כפי מנהג המקום בעניני המסחר (רכ"ט). אל תמכור דבר שיש בו חסרון ולקבל בעדו את המחיר, כמו בעד דבר שלם ואת הבלתי ראוי במחיר סחורה ראויה (רל"ג). המחזר אחר דבר לקנות אותו או לשכרו והקדים אחר וקנאו נקרא "רשע" (רל"ז).

פרק שנב

להשכיר, לשכור ולהשאיל ועוד — את אשר תשכיר דרוש להיות נאות וראוי אל התכלית, שלמענה השכרת להשוכר. אל תחרוש בבהמתך בלילה אם נכון אתה ביום הבא להשכיר אותה לעבודה (ש"ז). כל דבר חובה, מנהג, חוק ותנאי אשר עפ"י המנהג הושמו על המשכיר או על השוכר עליך, למלאות באמת ואמונה (שי"ד). את אשר השאלת על זמן בלתי מוגבל תוכל לדרוש להשיב לך בכל עת ובכל זמן, אבל אם השאלת על משך זמן קבוע או למלאכה מיוחדת, אל תדרוש, להשיב לך לפני המועד הקצוב ולפני השלמת המלאכה (שמ"א), ואם שוכר או שואל הנך, את אשר שכרת ושאלת, אל תשכיר ואל תשאיל לאחרים, זולת בשכירות הבתים ודק להשתמש בשמוש כזה שמה, כפי אשר השתמשת אתה, בהיותך שוכר את הבית (ש"ז, שט"ו, שמ"ב), עם הדבר ששכרת וששאלת עליך להשתמש עמו לעבודה כזאת ובאופן כזה, כפי אשר הורשה לך עפ"י החק המנהג או התנאי. — אל תטעין על הבהמה משא כבד למאד ויותר מכפי כחה (ש"ח). וכן בכל דבר וחפץ, רק בשמוש הראוי (שי"א, שמ"א). הדבר הזה אמנם נכלל הנהו במצות לא תעשה של "לא תגנוב" יען כל שמוש בלתי ראוי בקנין זולתו שאין לך הכח והזכות לזה "גנבה" היא.

פרק שנג

ללוות ולהלוות — חובת תשלום ההלואה בנוגע אל הבעל חוב נכללה היא במצות לא תעשה של "לא תעשוק" (ראה למעלה גם אדות שאר החובות הנוגעים לבעל חוב) ופה נוסיף, אם אחד בא בטענת ודאי נגדך באיזה תביעה שתהיה, אם תביעת הלואה או תביעת פקדון וכדומה ואתה לא תוכל בברור להכחישו ולהוכיח, כי שקר הדבר, רק ספק הוא בלבך וגם באופן כזה, אם הבית דין עפ"י הדין לא בכל זאת לשלם לו, כמו כן

גם בלתי תביעה, רק אם אתה בעצמך הנך בספק, אם שלמת את ההלואה או השיבות את הפקדון או לא (ע"ה). אל תחזיק בביתך שטר פרוע, אם בטול השטר איננו ניכר מתוכו, פן תמות ויורשיך שלא בצדק יתבעו בכח השטר הפרוע הזה עוד הפעם (נ"ז).

פרק שנד

שכירות הפועל, שכיר יום ועוד — אם שכרת פועלים לעבודתך או שכירי יום, עליך להתנהג עטהם ביחס זמן עבודתם, מזונם ושכירתם, הכל כפי החוק, המנהג או התנאי (של"א). כל חרטה וחזרה, אם רק גמרו ביניהם בדבור בלבד, ואם גם זאת תוכל להביא לך תועלת, היא "חסרון אמנה" (טריילאזיגקייט) (ר"ד של"ג), ואם יחס הענין המדובר כבר החל, גם החרטה והחזרה מצד אחד תסבב נזק לצד השני, אז אסור גם מן הדין, ואף אם קבלת עליך, לעבוד בלי גמול ותשלום, ומובן מאליו, כי רק אפני מחלה ואונסין יוצאים מהכלל הזה (של"ג). אם הנך שכיר בעבודת אחרים, אם בכח גופך או בכחות רוחך, החובה עליך, למלאות באמת ואמונה את העבודה שקבלת עליך לעבוד — כפי אשר יחובבו אותך החוק, המנהג או התנאי — אל תעבוד עבודה אחרת בתוך הזמן, אשר התחובבת בו, לעבוד איזה עבודה בעד אחרים. אם עליך מוטלת החובה, למלאות את תעודת עבודתך בכחות רוחך כמו בעסק "מלמדות והוראה" (אונטעררריכט). — אל תסיר שנה מעיניך בעת הדרושה לזה, ואל תחסיר מזון מגופך, למען תוכל בצהלת רוח וברעיון זך, לעבוד עבודתך, ולמלאות באמונה את חובתך זאת (של"ג). אם עליך לעבוד עבודת הגוף, אל תעבוד עבודה בלילה, אם נכון הנך, להשכיר את עצמך ביום הבא, לעבוד אצל אחרים. אל תגרע ממך מזון, לכלכל נפשך, אף באופן, אם תחפוץ לקמץ ממך, למען תת את המזון לבני ביתך, כי בזה הלא תחליש ותרפה את כחות גופך ותפעל עולה לאלה, אשר התחובבת, לעבוד אותם בכתות גופך. ובכלל כל אחד מוזהר הנהו, בהיותו נמצא בשכירות לעבוד עבודה אצל רעהו, לבלי להפסיק את מלאכתו לפני הזמן ונועד, גם לאמץ את כל כחו, כפי יכלתו, לעבודתו, אשר התחובב לפעול ולעבוד (של"ד).

פרק שנה

שמירה — אם הניח אחד בביתך איזה דבר ברשיונך (ואתה קבלת את הדבר) אזי מסתמא (שטיללשווייגענד) הלא קבלת עליך לשמור אותו, אבל מחוץ לביתך, רק באופן, אם מפורש קבלת עליך את השמירה, אם רק הגדת את הדבור :"הנח זאת לפני" ומני אז, הנך חייב באחריות. התורה תמנה ותבדיל בשומרים שלשה אופנים: א) שומר חנם (בלי

תשלום). ב) שומר שכר (בתשלום). ג) שואל (בלי תשלום). באופן הראשון אתה מקבל החפץ רק בחוג עצמותך, ותבטיח רק "שימת העין", והנך מקבל עליך האחריות רק בעד "הפשיעה". — באופן השני, הנך מתחובב בפעולה ושמירה מעולה ומקבל הנך האחריות גם בעד "גנבה ואבדה" רק פטור הנך, אם הוטל בו מום או מקרה אונס "גזילה" וכדומה, אם היטבת לשמור אותו ואת האונס לא היה בכחך למנוע לעצור, באופן השלישי, הנך נכנס להיות במקום בעל הדבר בשליטות ואם מת או נשבר או נשבה, רק אם לא נתקלקל מחמת המלאכה, עליך למלאות לו את החסרון — אבל אם באיזה אופן שיהיה, אם רק לא שמרת כפי החובה, שקבלת עליך, או באופן הראשון והשני אם הגבהת אותו לשמוש של עצמך (אם השמוש מחסר את הדבר בשום מה) או אם גם השתמשת בו גם בשמוש שאינו מחסרו (שאז הנך נגב, ראה למעלה) אזי האחריות עליך בבל אשר יקרה עם הדבר מני אז ובכל האופנים הנזכרים (רצ"א, רצ"ב, ש"מ)[11] — אם בעת קבלת השמירה היה איזה תנאי על דבר האחריות אזי הכל לפי התנאי (רצ"א). השומר, אשר איננו זוכר, איה הניח את הדבר, הוא מעל בזה ולפי משפט התורה, עליו לתת תיכף את התמורה בעד הדבר הנמסר לו לשמירה ולפקדון, כמו כן אם גנבים באו והוא לא קרא לעזרה, גם באופן, אם לא שמר את הדבר כראוי לפי תכונת הדבר ולפי המקום והזמן, בעוד עליו לחשוב בשמירתו, כאלו הדבר הוא שלו. מי אשר הפקיד בידך איזה דבר סתם, אזי יתן אמנה גם לאשתך ולבני ביתך הגדולים. — מעילה היא בשמירה, אם תמסור את הדבר לאיש אחר, אשר לא מבני ביתך, ואם כי האיש ההוא אוהב או קרוב לך, או אם תרשה לאנשים אחרים, זולת בני ביתך, לבוא ולכנוס במקום שהופקד הדבר, ורק אז תוכל לעשות זאת, אם המפקיד בעת מסירת הפקדון ידע מזה (רצ"א). את אשר הפקידו בידך דרוש להיות נחשב לך כדבר קדוש, גם הנסיון להשתמש בו הוא מעל, אך אם גם חסרון קל בא ע"י שמוש כזה גזילה הוא, אם ע"י עצמך או ע"י באי כחך, — אם הפקידו פרות בידך אל תערבם עם פרותיך יחד, ואם לא יפחתו יותר מהרגיל אל תגע בהם, אבל אם ישחתו יותר מהרגיל, אם בעל הפקדון במקומך אזי עליך להודיע לו, ואם לא, מכור אותם בבית דין; כמו כן אם נרקבו או נפחתו באופן אחר, אבל בטרם הגיעו

[11] אמנם נפלא הוא הדבר הנאמר בתורה, כי אם ברגע קבלת הדבר בתור "שאלה" ובעל הדבר שרת אותך באיזה ענין בכחו (בעליו עמו), אזי באופן הזה בשתיקה אינך מקבל עליך האחריות (גם אם היה עמו בשעת שאלה ולא היה עמו בעת שבירה ומיתה) ובפי ההשערה, טעם הדבר אולי הוא, יען כי האדם בלי תפוגה איננו דורש מזולתו האחריות בעד הקנין החיצוני שלו יותר מאשר ידרוש ביחס כזה, בעד כח הגון שלו, ולכן למשל, אם ישאיל או ישכיר לך האיש, אשר ישרתך באיזה עבודה, איזה דבר מקנין שלו אזי מסתמא לא ידרוש ממך בעד הקנין החיצוני שלו אחריות יותר, מאשר ידרוש ממך באופן, אם גופו יסבול איזה נזק קטן או גדול, בעת העבודה — בבאורי שמות כ"ב י"ד הראיתי בראיות נכונות את צדקת ההשערה הזאת. — (הערה לתוצאה שניה)

לרקבון, אל תגע בהם. מי אשר נדרש לו למכור פקדון, אל יהי׳ הוא הקונה. אם המפקיד רחוק מאד ממך ונסע לזמן בלתי קצוב, אזי עליך לעשות בפקדון הפעולות הדרושות לשמירתם, למשל, לשטח בגדים באויר וכדומה (רצ״ב). שומר שכר לא מלא עוד את חובתו באופן אם גנבים באו בקראו לעזרה, רק עליו, להביא עזרת אחרים אף בתשלום עד ערך שווי הדבר, שהפקידו בידו, ורק אז יוכל לעזוב את הדבר וכפי שיש לו הרשות לזה מהחוק, מהמנהג ומהתנאי (ש״ג). כל האומנים נחשבים לשומרי שכר על החומר הנתן להם, כמו כן השוכר איזה דבר (ש״ו ש״ז). מי שיש בידו משכון או מציאה, עליו לשמור אותם כשומר שכר, אף כי בנוגע אל אחריות הדברים דינו כשומר חנם (ע״ב רס״ג). בקבלת פקדון מנשים, עבדים וקטנים דרושה זהירות מיוחדת וידיעה ברורה, אם הדברים הם שלהם (טור פ״ו).

פרק שנו

שליח — להיות שליח, הלא הוא: להשאיל לאחר את דברו ומעשהו, להוציא לפועל איזה תכלית ומטרה מיוחדה, כמו כן לתת לעצמות רעהו את גופו להוציא על ידו לפועל איזה דבר ותכלית מיוחדת, לכן השליח נחשב כעצם המשלח (שלוחו של אדם כמותו) ואת אשר ידבר ויפעל השליח בעד המשלח נחשב כעצם מעשהו של המשלח (ומובן מאליו, כי לא יתיחסו לוה חובות כאלה המחללים את קדושת עצמות צלם האדם) — אולם בנוגע אל האסור וההיתר של הפעולה, הנך בעצמך מקבל עליך את האחריות. הן אמנם תוכל להיות ״שליח״ בעד כל מטרה ותכלית של המשלח ורק לא ״לדבר עברה״, כי איככה תוכל, לעשות ולפעול בשליחות שום איש איזה דבר, אשר אסר עליך ה׳ בפקודתו?! לכן אין איש יוכל להצטדק על דבר ומעשה רע שפעל ועשה, באמרו ״הלא עשיתי זאת בפקודת רעי״, אך מי אשר פקד לקטנים או בלתי מכירים ויודעים את תכונת המעשה. למלאות בזה איזה דבר עברה — אז הוא — ולא השליח — ישא את העון — קבלת השליחות, להיות בתור עצמות המשלח נגמרה ע״י ״דבור״ בלבד אם קבלת עליך, למלאות איזה פקודה בעבור המשלח, ואתה עשית זאת בגלל עצמך הנך רמאי (בעטריגער) — אם קנית דבר בעד המשלה ויתנו לך יותר מהרגיל, ואם הדבר הקנוי אין לו מקח קצוב בכלל, אזי הוא לטובת המשלח. אך אם היה המקח קצוב וידוע והוסיפו להשליח במנין, במשקל או במרה, כל שהוסיפו לו המוכרים הוא בעד שניהם (קפ״ג).

פרק שנז

ה: מדה ומספר.

לא תעשו במשפט, במרה, במשקל ובמשורה. מאזני צדק אבני "צדק" איפת צדק והין צדק יהיה לכם, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם, אני ה' (ויקרא י"ט ל"ה).

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך, למען יאריכו ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך. כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה, כל עשה עול (דברים כ"ה י"ג).

פעולות הכח שעליך, לפעול ולעבוד בעד רעך, נוכל רק להעריך ולבחון אם פועל פעלת אותה לפי התכלית ומטרת הדבר, שקבלת עליך לפעול ולעשות בעדו, כפי כחך ויכלתך אבל הדבר, שעליך לתת ולמסור לרעך להיות "קנינו", הלא נוכל לקצוב וליעד בברור גמור, אם לפי שטחו — מדה, אם לפי כובד חמרו — משקל או אם לפי כמות הדברים — מספר, ובכל אלה הלא יש היכולת בידך להיות "צדיק" ולדקדק בזה בברור ובידיעה אנושית, לכן בעת, אשר עליך למדוד, לשקול ולספור בעד רעך איזה דבר, הלא הוא, את שעליך, ליעד ולקצוב בברור את תכן וכמות החומר, "אל תעשה עול" — וכמו נמסר הכחאל השופט והדין, בנוגע אל האנשים לדין דינם, לחות דעתו ולחרוץ משפט צדקו עליהם, כן נתן לך, לעצמך, הכח לחות דעתך במשפט צדק, בנוגע אל הדברים והחומרים, שעליך למסור מרשותך לרשות רעך, בעוד יאמינו בך ויסכימו על יושר לבבך, כי כל מעשיך בזה יהיו במשפט צדק. הדבר הזה אמנם "משפט" הנהו נם "משפט כללי" הוא, יען כי הוא בוא יבוא תמיד בחוג הפעולה של כל איש, אף פעולתו רבה למאד על כל סביביו.

פרק שנח

לא תעשו עול במשפט (כזה) אני ה' אלקיכם! ה', הלא הוא אל אמת וצדק, ובאמתו וצדקת משפטו הנהו מנהל רעיוניכם, דבריכם ומעשיכם לאמת ולמד אתכם, כי הוא הנהו בורא, אדון ושופט בני אדם, הוא צופה ומביט על הכל, גם הואיל, להיות ה' אלקיכם, למען תהיו אתם עבדיו — ולמען תרחיבו ותגדילו את הכרת ה' ע"י חיי עצמכם השאננים בשלום ובמישור. — הוא בוראכם — ברא גם יצר אתכם בצלמו, בצלם אלקים, להיות כמוהו נאמן וצדיק; הוא אדונכם, הוא נתן לכם את האמת והצדק, להיות לתנאי וליסוד

מוסד בעד אשרכם. הוא אלקיכם, אשר בחר בכם, להחזיק במעוז האמת והצדק בתורה ובחיים — ואתה, האם חפץ תחפוץ, לכזב ולכחש בתעודה, אשר יעד אותה בוראך? התקשה לבבך, לבלי לירא את שלטון אדונך, לבלי לפחוד מהשגחת ה' אשר עיניו משוטטות בכל, ואשר ידרוש ממך לתת דין וחשבון על מעלליך, ללעוג לתעודה הגבוהה, אשר למענה קרא את עם ישראל אל מציאותו, ולעשות "עול במשפט, במדה ובמשקל"? — אם תהפוך את המשפט והצדק לעולה ומרמה אז הנך "תועבת ה'" — יען אז לא יוכל עוד להוקירך ולחשוב אותך "לצלם אלקים". גם איך חפץ תחפוץ, להיות אז נמנה עוד אל "עמו ונחלתו"? הן אתה חללת ואבדת את כבוד אנשים, ואיככה תוכל עוד להיות "איש ישראל"?. האם לא יחולל שם ה', אם יתן לך עוד אושר והצלחה?, לכן אומרים חכמינו ז"ל: כל המודה במצות "מדות", מודה "ביציאת מצרים", וכל הכופר בה כופר "ביציאת מצרים", ומה נורא הוא העושה עול במדה ובמספר, עד כי בעבור זה הנהו נקרא בחמשה שמות של גנאי: "עול" (שורקע), "שנוא" (געהאססט), "משוקץ" (גרייעלנעווארדען), "חרם" (אונטער מענשען געזונקען) "ותועבה" (פעראבשייעט), וגורם חמשה דברים : "מטמא את הארץ", "מחלל את השם", "מסלק השכינה", "מפיל ישראל בחרב" "ומסבב להיות גולה ישראל מארצו". וכל העושה עול במדה ובמשקל עובר הוא על הלאו הזה ונוקב עליו את השמות האלה, ובלעדי זאת, הלא יעבור על הלאו האיום והנורא של "חלול השם" (ראה בפרק האחרון — ממערכת המצות).

פרק שנט

התורה שבעל פה תלמדנו, להרחיק מעלינו, ככל האפשר, כל אונאה וטעות הקל שבקלים במדה ובמשקל, לבלי להחזיק בבית איזה מדה לא נכונה, ואף גם להשתמש בה לשמוש אחר, אם לא נכרת היא באיזה סימן, כי אמנם נבדלה היא מאלה המדות הקבועות, למדוד בהן. — מדה ומשקל תוכל לחלק רק על 1/8 1/4 1/2 1/1, באופן כזה, אשר החלקים יעלו תמיד בכפל שעור שוה, למען יהיו נכרים וידועים לכל אחד בנקל, אבל בחלוקה של 1/3 1/5 3/4 וכדומה אל יחלוקו אותם, יען האנשים בלתי בקיאים בהם, ובנקל יוכלו לבוא לידי טעות. במדידת הנוזלים, עליך להיות נזהר ברתיחת הקצף (שוים) על פניהם, יען כי באופן הזה יבוא גם האויר הכלוא בהם, בה במדה, להפחית אותה, — גם עליך להכין ולכונן את המדה ואת המשקל בדיוק נמרץ, ולהחזיק אותם בנקיון ובבלי כל מגרעת (המו~ד~{כ}ר נוזלים עליו לנקות ולקנח למצער את המשקולת פעם אחת בשבוע וכפות המאזנים בכל פעם, כאשר נדרש לו לשקול בהן) במאזני

משקל, עליך לתת החופש לתנועתם, עד אשר יישירו לפניך ובדבר ההכרעה כפי מנהג המקום. יש למנוע גם מראית עין בנוגע אל אונאה, ואם אפשר הוא לכוון כי גם הקונה יראה ויוכח מצדקת המשפט של המדה ומשקל, חובת משפט צדה כזה שולטת גם כן במספר ומנין כמות הדברים, ועל המוכר והקונה, לעשות כל דבר ביושר ובלי כל עולה במספר, גם אחרי עבור כמה שנים החובה והמצוה עליך להשיב את הדבר, שהיה בו איזה אונאה, ואף אם בעצמך לא הונית, אבל על פי טעות נהיתה אונאה במדה ובמספר, אשר יצאה לך איזה תועלת מזה הנך מחויב להשיב, ומשפט צדק זה במדה ובמשקל, החובה והמצווה עליך למלאות תמיד נגד ישראלי או אינו יהודי, וכל העובר על המצוה הזאת, הוא "חלול השם" וקללה וחטאת רובצת עליו — כמו כן אסור הוא כל אונאה ומרמה בעשית חשבון לישראל ולאינו יהודי, אף לרשעים ולאינו יהודי, אשר יציק לך וילחוץ אותך, נגד כלם עליך, להיות צדיק, וננד אינו ישראל ביחוד הנך עובר עוד על "חלול השם", שהוא חטאת שאול ואבדון (ח"מ רל"א רל"ב סמ"ג ל"ת קנ"ב בסוף) אשר לא ינקה רע.— כל דבר עול במדה ומשקל קשה היא להיות השבון עליו, לתקן עותתו, יען כי לרוב, לא ידעו את אלה, אשר פעלו להם עולה, לכן שמו חכמינו ז"ל החובה על האיש החפץ לעשות תשובה על העול, שעשה במדה ובמשקל, להשתמש עם הרכוש שרכש לו ע"י אונאה "לצרכי רבים", וזה הדבר הוא האחד. שעל ידו אפשר הוא, שאולי האיש הבלתי נודע לך שהונית אותו, כי גם הוא יקבל מזה איזה תועלת וטובת הנאה.

פרק שס

ו: האחריות בעד הנזק הנעשה על ידי הקנין או כח הגוף.

נזיקין.

א) ע"י קנין בעל חי: כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. (שמות כ"ב ד')

וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו, וגם את המת יחצון. או נודע. כי שור נגח הוא מתמול שלשם, ולא ישמרנו בעליו. שלם ישלם שור תחת השור, והמת יהיה לו (שם כ"א ל"ה).

ב) ע"י קנין בלתי בע"ח: וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור. בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו (שמות כ"א ל"ג). כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה

(שם כ"ב ה'). כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו (דברים כ"ב ח').

ג) ע"י כח הגוף: וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות, ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כ"א י"ח).

כאשר יכבוש האדם את התבל ומלואה, וירכוש לו את החומרים והיצורים מחוסרי הדעת, לקחתם לו להיות קנינו, אז נעשה הנהו תיכף אפוטרופוס על הקנינים משוללי הדעת האלה, גם יקבל עליו האחריות בעד פעולות כחותיהם, להיות אחריותם עליו, כמו בעד פעולות כחות גופו בעצמו, יען כי הקנין במושגו איננו אחרת, רק גוף האדם המתפשט במעשה אנוש ותחבולותיו, הן אמנם הגוף והקנין גם יחד המה החוג לממשלת נשמת האדם, אשר תשלוט עליהם, ובהם ועל ידם תפעל את פעולותיה וכל אלה יחד המה "צלם האדם" ועצמותו (פערזאנליכקייט), האיש הזה לוקח ומקבל עליו האחריות בעד כל הדברים הנתונים לו ברשותו, לשלוט עליהם ולהשתמש בהם, וגם באופן, אם בית המשפט לא יחיבהו לתשלומי נזק, ואם גם האיש, אשר סבל הנזק בגופו או בממונו, לא יגיש עצומותיו נגדו, ולא יבוא עליו בתביעה, בכל זאת מטעם "הצדק והמשפט" עליו למלאות משלו את החסרון והנזק אשר קנינו הסב לרעהו, אם בקנינו או בגופו.

פרק שסא

קנין האדם יכלכל את השנים האלה: א) בעל חי. ב) דומם. ולכן גם האחריות של כל אחד ואחד מאלה שונה הוא בתכונתה.

א) האחריות בעד קנין בעל חי:

"קנין הבעל חי" יתחלק גם הוא לשנים: א) אלה מהבעלי חיים, הנועדים להנאה או לשמוש עם פעולות כחותיהם במנוחה ושקט, אלה אשר מטבעם רגילים להאביד ולכלות רק את הדברים הראוים לאכילתם ולהנאתם, והמה מחוננים מהטבע בכלי נשק של קרנותיהם וכחות אבריהם רק להגן על נפשם, הן המה הבעלי חיים הביתיים כמו: בקרים, כבשים, סוסים, חמורים וכדומה. ב) אלה, אשר גם מבלי תכלית הנאה מטבעם יכוננו מעשיהם לבלע ולהשחית בחמה שפוכה, כל אשר מסביב להם, הלא המה הבע"ח הטורפים, ארי, נמר, נחש וכדומה, והנה כל דבר, אשר יכלו ויאבידו הבעלי חיים הביתיים להנאתם, או ע"י פעולות כחותיהם כפי הרגיל, או אשר החיות הטורפות משחיתות ומכלות ע"פ תכונתן, לבלע ולהשחית, זאת נקרא בשם "נזק טבעי" (מועד);

אבל את אשר יאבידו וישחיתו הבע"ח הביתיים נגד טבעם הרגילה להיות תמיד בשלות השקט נקרא בשם "נזק בלתי טבעי" (תם), — אם הבעל חי הביתי עשה נזק בלתי טבעי שלש פעמים אזי ההרגל הזה נעשה אצלו טבע והנזק הזה עבורו נקרא אז "נזק טבעי" (מועד). את אשר תאכל הבהמה להנאתה ואת אשר תרמוס ברגליה בהלוכה הרגיל, או את אשר תזיק בהתהככה בכותל להנאתה, גם את אשר יטרוף ירמוס הארי או הזאב (שן ורגל), כל זה מתיהם אל הנזק הטבעי; אולם את אשר תשבור ותזיק הבהמה בקרניה, או תבער בשיניה בצדיה או תשבור בצדיה איזה חפצים גדולים לא בדרך הלוכה הרגיל (קרן), זהו נזק בלתי טבעי, אך אם תעשה זאת שלש פעמים, אז יהפך, להיות "נזק טבעי" אצלה" —

פרק שסב

אם תבוא בהמתך או החיה שלך ברשות אחרים, אז אתה מקבל עליך האחריות בעד כל נזק טבעי, אשר תעשה שמה (שן ורגל ברשות הניזק), לעומת זה, בכל מקום, אשר יש לך הזכות והרשות, לשלוח שמה את בעירך, אז חפשי הנך מכל האחריות בעד נזק טבעי שלו שמה (שן ורגל ברשות הרבים); אמנם מובן מאליו, כי עליך לשלם בעד התועלת אשר היתה לך ע"י טובת ההנאה של בהמתך שמה.

אבל בעד נזק בלתי טבעי, מפני כי בלתי טבעי הנהו, לכן איננה חלה עליך האחריות בעדו, באופן, אם בא הבע"ח ברשות זולתך, אבל אין לך החופש והזכות, לנהל את בעירך ולהביאה בכל מקום שהוא, להזיק. אמנם לא בגלל האחריות וחובת תשלום הנזק שעשתה בהמתך שמה, רק מצד הבית דין ומטעם "קנס", למען לא תוסיף בעתיד לסבב נזק על ידי בהמתך, ולהשתדל לשמור אותה בשמירה טובה, לכן הוטל עליך מטעם החוק בכל מקום שהוא "הקנם" לשלם בעד הנזק הבלתי טבעי "חצי הנזק" (קרן ברשות הרבים וברשות הניזק) זולת, וכפי שהוא מובן מאליו, אם הניזק בלי רשיונך הביא את קנינו ברשותך (ברשות המזיק).

אולם בעד כל נזק ע"י "ההרגל שנעשה טבע", יען כי הנזק נעשה אז טבעי, לכן הנך מקבל עליך, באופן הזה, כל האחריות, לשלם "נזק שלם", אם נכנסה בהמתך ברשות אחר, כמו כן, אף במקום שיש לך הזכות והרשות, לשלח את בעירך שמה, אזי מטעם הרשות והזכות הזה הנך פטור מהאחריות רק בעד אלה הנזיקין הטבעיים, אשר הזיק שמה הבע"ח שלך, אבל לא בנוגע לנזק בלתי טבעי, אשר מפני ההרגל נעשה לו לטבע, בעוד לא נתן לך שום זכות בעד הבעל חי, אשר יצא מגדר טבעו ונעשה "מועד", להזיק

להיות נכללת בקרב הזכות הכללית.— לכן בעד כל נזק בלתי טבעי, אשר ע"י ההרגל שב להיות נזק טבעי, חל עליך האחריות, לשלם נזק שלם בכל מקום שהוא.
בעד נזק טבעי ברשות אחרים בפעולת הכח ע"י אמצעי (צרורות) עליך האחריות רק בעד החצי נזק, יען בהמתך פעלה את הנזק רק במחצה, למשל רגבי עפר או צרורות, אשר הביאה בהמתך בתנועה במהלכה הטבעי והזיקה על ידם וכדומה.
כל תשלום הנקרא בשם "קנס" יוכלו הבית דין לגבות רק בארץ ישראל, אבל כל תשלומי נזק היוצאים מדבר "חוק ומשפט" הנך מחויב לשלם בכל מקום, ושאר הדינים ראה (ח"מ שפ"ט, ת"ט).

פרק שסג

ב) האחריות בעד הקנין הבלתי בעל־חי:
אם מוטלת עליך האחריות בעד קנין בעל חי שלך, אשר בצאתו ובואו פעולת מעשהו הוא לפי נטית רצונו, הלא על אחת כמה וכמה ראויה לחול עליך האחריות בעד קנינך הבלתי בעל חי ומשולל כל רצון, שהוא אמנם נמסר הנהו בשלימות תחת רשותך ושלטונך עליו, אבל גם בקנין כזה עלינו להבדיל אותו עוד על פי התכונות השתים האלה: א) הקנין הדומם והשקט. ב) הבא בתנועה.
א) קנין דומם ושקט: "בור" בכל מקום ברשות אחר או ברשות הרבים, אם תעשה שמה איזה דבר המזיק, וגם ברשותך, אם לא תגין ותעצור בעד קנינך המוכשר להזיק, במקום ששמה יש הזכות לאחרים לבוא בו, אז תשא עליך כל האחריות של "נזק שלם" אם בעד המכשול או בעד קנינך ביחס כל הנזיקין, שיש האפשרות הישרה במושג המכשול או הקנין ההוא, לסבב איזה נזק, הלא הוא, בעבור קבין דומם ושקט, להיות האחריות עליך, רק עבור הבעלי חיים, אשר לפי טבעם ומעצמם יוכלו להגיע אל קנינך, או המכשול שעשית, אבל לא בעבור קנין דומם, אשר הוא מצד עצמו לא יוכל לעולם לבא לידי נזק ע"י קנין דומם הנמצא במנוחה, ורק ע"י איזה כח שאיננו שלך מובא הנהו אל הקנין הדומם בקרבתו, להנזק על ידו — גם האחריות עליך רק ביחס נזיקין כאלה, אשר לפי הנסיון יכלו לצאת באמת רק ע"י קנינך או המכשול שעשית.
למשל : לכרה או לגלות בור, להעמיד או להשליך בדרך חומרים, שעל ידם יוכל לצאת נזק: אבנים, זכוכית, סכינים, משאות, כדים וכדומה, או להניח דברים כאלה על הגג, אשר ע"י סבות רגילות ומצויות יוכלו לנפול ארצה ולהזיק, בהיותם מונחים שמה במנוחה, או להחזיק ברשות עצמו דברים כאלה מבלי מחסה בתוך הגבול שיש לאחרים

הרשות לבוא שמה — כל אלה יטילו עליך האחריות לשלם "נזק שלם" עבור בע"ח (אשר המה בעצמם לא יוכלו להיות נזהרים) וימותו, או יתנזקו על ידם, כמו כן בעד נזק אדם, אבל לא בעד נזקי כלים, — אם תכרה בור ברשותך אז אין כל אחריות עליך, אבל אם תתן הרשות לאחרים, לצעוד מסביב להשטח ההוא, אז תקבל עליך האחריות — עליך להיות נזהר בכל דבר אשר תשליך או תשפוך או תבנה ברחוב וכדומה לבלי תביא נזק לאחרים בזה. על דבר יתר הפרטים ראה ח"מ ת"י, ת"יז.

פרק שסד

התורה תחיב אותך ע"י מצות עשה ולא תעשה מיוחדות. להסיר כל מכשול מרשותך ולמנוע כל דבר, שיוכל להביא סכנת נפשות גם להסיר את הסכנה ע"י הכנת אמצעי־מגן ומחסה, לבל ירעו ולבל ישחיתו עוד.— על גג ביתך, אם שטחו נעשה לשמוש אנושי, עליך לעשות "מעקה", לבל יפול הנופל ממנו, ובכלל כל הנמצא בחוג קנינך, אשר יוכל לגרום סכנת נפשות, אם לא תעשה מחסה לזה לבל יצא כל מכשול ותקלה הנך עובר על לאו של "לא תשים דמים בביתך, למשל : בור או באר מבלי עשית חוליא גבוה יו"ד טפחים או לעשות לה כסוי וכדומה. — כן אם נמצא בביתך מדרגות שבורות. רעל, כלי נשק, סכינים, אבנים וכדומה (ח"מ תכ"ז).

פרק שסה

ב) קנין בלתי בעל חי הבא בתנועה (אש), קנין דומם המובא בתנועה ע"י כח חיצוני הלא הוא, רוח מצויה, אשר יוכלו לדעת מראש, כי אמנם כה יהי, ובתנועה הזאת, אמנם תסב איזה נזק, אזי מוטלת עליך כל האחריות לשלם "נזק שלם", בעד כל הדברים החפשים ובלתי מכוסים, אשר לא יוכלו להנצל מהדבר המזיק ההוא, הלא הוא בעד דברים בלתי בעלי חיים ובע"ח כפותים (געבונדענע), וזה חל עליך גם ברשות שלך, באופן אם לא היית נזהר בזה. ואם הדבר המזיק הובא לרשות אחרים ושם ע"י איזה כח הנמצא שמה התרחב והתפשט הלאה, אזי האחריות מוטלת עליך בעד אלה הדברים שנודעו, כי נמצאים המה שמה.

למשל: כדים, אבנים, סכינים וכדומה המונחים על הגג, אשר רוח מצויה תפילם על הרחוב ובהפלתם יסבבו נזק, להעומדים בחופש שמה, גם ברשות עצמו, אם הצית אש והחזקת אותה בבלי זהירות והיא התפרצה ושרפה קנין אחרים שעמד שמת בחופש, גם אש מובאה ברשות אחרים ושרפה כלי שדה ומחרישה, בית ומטלטלים.

אש — אשר לפי טבעה תעבור בכל מקום באויר וברוח מצויה, יש לה כפי כחה, בהיותה רגילה להתפשט, עוד תכונה מיוחדת, תכונת כלי נשק ביד האדם, ואם לא נמצאה איזה סבה, אשר הוא איננו יכול להיות חיב בזה, בהיות הדבר תלוי באחרים, למשל : גדר חומה חזקה העוצר בעד האש, אשר רק ע״י התרשלות בעל הגדר נפל תחתיו וכדומה, אז יש לה הדין של דומם המובא בתנועה, אשר אם לא הגין והחסה עליה היטב חייב הוא באחריות, ושאר הדינים ראה ח״מ תי״ח.

פרק שסו

ג) בעד כח הגוף.

אם האחריות מוטלת עליך בעד פעולת קנינך החיצון והנבדל ממך, ומה גם כי חלה עליך האחריות בעד הקנין החיצון, אשר יקבל את הכשרון להזיק ע״י כח עצמך, בהיותו כלי נשק בידך להרע ולהשחית ועל אחת כמה וכמה, כי האחריות עליך בעד עצם הכח ההוא בעד — כח גופך (גם בעד דבורך) — האחריות לשלם ״נזק שלם״ מוטלת עליך בעד כל דבר, אשר עשית לו נזק, אם בכחך לבד או, ע״י פעולת כחך עליו, ובכל מצב שתהיה, בין ער ובין ישן, בשוגג או במזיד, אם אך תזיק לקנין רעך, או תביא נזק בגופו, בריאותו, כבודו, רכושו, ובכל מקום שיהיה, שלם תשלם ״נזק שלם״.

בין ער ובין ישן, בשוגג או במזיד, יען כי אדם אתה והאחריות מוטלת עליך תמיד עבור כחותיך הנתנים לך והעומדים תחת שלטונך ולא תוכל להתעלם ולהיות, באיזה אופן שהוא, בלתי נזהר, ואם גם תשכב לישון, אז עליך לראות ולהתבונן, כי לא נראה ולא ימצא מסביב לך איזה דבר, אשר תוכל להזיקו בעת תנום שנתך, זולת בעד הדבר המובא בקרבתך, אחרי אשר חבלי שנה נפלו עליך.

מי אשר הזיק והפציע את חברו עליו לשלם לו, כפי האפשר, גם בעד כל תוצאות המכה והפצע הלא הוא: א) נזק — נזק בעבור, כי הניזק נעשה בלתי מוכשר לעבודה ע״י הפצע והמום, ששם בו. ב) צער — בעבור הצער, שהסב לו ע״י הפצע. ג) שבת — תשלום בעד הנזק שסבל אחרי הפצע מאין יכולת, לרכוש לו ולהשתכר בעבודתו. ד) רפוי — הוצאות רפואתו. ה) בושת — בעבור הבושה, שיש לו בגלל הפצע — והנה אם גם מלאת את כל אלה, עוד מוטלת עליך החובה להיטיב את מעשך זה בשלימות וכל עוד לא בקשת ולא פעלת לך סליחה מחברך, לא נרצה עונך (ח״מ ת״כ, תכ״ד, שע״ה, שפ״ח).

בעניני המשפטים ידובר עוד, גם מנזק ביחס רחוק בנוגע אל גוף וקנין זולתך וכדומה ויבדילו בין הגרם ממסבות כאלה, אשר תביאינה את הנזק להיות רק, ״אפשר להעשות״

שהוא בעצמו איננו עושה ההיזק או ההיזק לא בא מיד בשעת מעשה (גרמא בנזקין) ובין הגרם מהמסבות שהנה היו הסבות להנזק (שהוא בעצמו עושה ההיזק או שההיזק בא מיד בשעת מעשה) (דיגא דגרמי) ובעדנו די רק, לקרוא לך באזהרת התורה: שמר לך מכל מעשה רע. מכל דבר רע, אשר מהם, ולו גם ביחס רחוק, יוכל להיות אפשר, כי יצא לרעך באיזה אופן שיהיה שום נזק!! (שפ"ו).

פרק שסז

אמנם כן הנך נצב בתבל בתור אדון על קניניך, ואם כן הנך אפוטרופוס ובעל אחריות בעד כל הנכסים מקניניך החיצונים וכחות גופך. והחובה עליך למנות את החסרון ולשלם בעד הנזק, אשר עשית, אבל חלילה חלילה לך לאמר : הבה! למה לי לשים עיני ולבי בזהירות יתירה על נכסי וכחותי? הן לו יהי, כי אביא אני או נכסי יביאו ויסבבו איזה נזק, אזי שלם אשלם במיטב כספי, עד כי לא יתלוננו עלי במאומה, אולם הביטה וראה! הן "תשלום הנזק", הוא רק הדבר האפשרי האחד, שבו תוכל למנות החסרון ולהשלים את הנזק שכבר נעשה על ידך או קנינך, אבל לתקן את הדבר באופן כזה, עד אשר נוכל לחשוב, כאלו לא נעשה הנזק, גם להסיר את כל תוצאות הנזק, את זאת הלא לא תוכל לעשות בשום אופן. גם בלעדי זה, הן עליך לדעת, כי המדרגה היותר גבוהה, שעליך, להתאמץ, להניע עדיה, הלא היא מדרגת "איש חסיד", להיות איש כזה, אשר חיה יחיה ומשתדל עם כל אשר לו, לחיות ולהיות כלו כליל רק טוב ומטיב בעד אחרים, אבל בעד עצמו כלא נחשב הנהו בעיניו, וכל מעינו תמיד בפעולתו אמונה רק לטובת אחרים, והצעד הראשון ללכת בדרך "חיי צדק" כאלה הלא הוא, לבל תהיה אתה עם כל אשר לך "מתנגד ומפריע", לאושר רעך, למען תוכל להתאמץ בכל כחך, אתה עם כל אשר לך, להביא אח"כ רק "ברכה" בעולם, לכן שמר לך ראשונה מהביא "קללה" לזולתך! פקח עיניך על כל אשר לך וראה, לבל תגרום שום נזק וצער לרעך! אף באשר תשפוך באשר תזרוק ובאשר תשליך החוצה ראה לבל תגרום על ידם איזה נזק לשום איש ולקנינו — היה ברכה — וחלילה לך להביא קללה בעולם.!!

פרק שסח

ז: אסור דבור שקר, חנופה, גנבת דעת.

ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא י"ט י"א).

מדבר שקר תרחק (שמות כ"ג ז').

אף כי התורה שבעל פה תבאר את הכתוב "ולא תכחשו", כי הוא אזהרה בנוגע אל תכן הכתוב: "וכחש בעמיתו בפקדון" וכי "לא תשקרו", הוא ג"כ אזהרה בעד "הנשבע לשקר" בהכחשת הפקדון הזה; בכל זאת אולי יוכל היות, כי אמנם הלא תעשה הזאת הנה בעצמה מצוה כללית וכל האזהרות ההן הן הנה רק חלקי הלאו הכללי הזה. — ואם כי מובן "איש בעמיתו" מורה ביחוד, על ההכחשה, שהיא הביאה לחברו בלי אמצעי "נזק ממש", הנה אם נתבונן היטב בכללות הדבר, אזי נראה, כי כל כחש ודבר שקר הנהו ג"כ "נזק ממש", נגד זה, אשר דברו שקר עליו, וגם חכמינו ז"ל הציגו את הדבר שקר, ואם כי באופן משונה, גם החזיון שוא ומקסם כזב, אשר יסודתו ברעיון האדם המכונה בשם "נגבת דעת" להיות עומד תחת האסור והלאו של "גנבה" גם על אדות הכתוב השני : "מדבר שקר תרחק" אמרו, כי כל הנראה לעזרה ותמיכה לדבר שקר, המביא נזק בפועל (כתובות י"ז ע"א), להיות נכללת בלאו הכללי של "דבור שקר", ועל דעת בית שמאי נכלל גם "דבר שקר" הנאמר בשפה ובטעם "הדרך ארץ", לכן הננו בזה לבאר לאשורו, את כל התוצאות של הלאו החמור ע"ד דבור שקר וכזב, אשר בכמה מקומות ובתנ"ך ובתלמוד מתחו עליו דין קשה מאד ויגדרו אותו באזהרות נוראות, עד כי "דובר שקרים" לא יכון בארץ ותקלל חלקו בחברת האדם.

פרק שסט

ה', אשר ברא את האדם בעבור "הצדק", הלא הוא, כי יניח או יתן בעד כל יציר נברא או ביחס היצור את הראוי והמסוגל לו, הוא חנן לרוח האדם גם את הכשרון של "הדעת", להיות אמתת תכונת הנמצאים ויחוסיהם נשקפים ברוחו כמו "בראי" (שפיעגעל) ובתור ידיעה והכרה, כפי אשר תספיק לו בעד "חיי הצדק" למען יוכל האדם, להכיר מראש את היצורים, כפי שהם ויחוסיהם, ולפי ההכרה והידיעה הזאת, כאשר תורהו "תורת הצדק" ותקצוב למענם את כח זכותם, יתן להם האדם או יניח בידם את הראוי להם, חותם תכנית הדברים כמו שהם, להיות רשומו נכר ברוח, והיא — האמת — ואם כן "האמת" היא תנאי "הצדק", כי רק לפי הציור והמושג, אשר ישיג רוח האדם ויכיר את הדברים ויחוסיהם יוכל להיות ולחיות נגדם — אך אם הציור ההוא לא יתאים עם אמתת הדברים כמו שהם, אזי יחיה האדם בנוגע אליהם באופן אחר ושונה, מאשר הוא ראוי והגון, כי יחיה ויתנהג עמם — הוא יתנהג אז עמהם שלא בצדק ולא ביושר — עד כי גם מבלעדי טעמים אחרים הן "הצדק" בעצמו שאליו יקראנו ה', הוא דרוש להיות ערובה נאמנה, וכפי אשר תחובבנו תעודת חיינו, ע"י חותם תכנית הדברים מחוץ לנו להיות

נרשם ברוחנו, כי נתאמץ, להיות מוכשרים בפנימיות נפשנו בהכרת "האמת", להכיר ולדעת אל נכון את הדברים באמתת מציאותם וצורתם.
אולם, כפי אשר חנן ה' לרוח האדם את הכשרון והמושג של ההכרה והידיעה, להיות "אמתת העולם החיצון" נשקפת בקרבו פנימה, כן מחונן הנהו בכשרון מיוחד לו, כי את זאת ההכרה באמתת הדברים כמו שהם, יוכל לגלות ולהודיע גם כן לאחרים באמצעות "הדבור", למען גם המה, יכירו וידעו כמוהו את כל אלה אל נכון, ולמען לא ידרש לאדם בכל חייו, לחיות בתבל ארצה רק בעסק של בחינות "הנסיון" של עצמו בלבד, רק "הדעה והדבור" של חברת האדם בכללותה, היא תעצור כח, להגדיל ולהרחיב תמיד את "שפע הדעת" של רוח האדם, ובאופן כזה האיש הפרטי יוכל להיות יורש ובעל נחלה מאוצרות הרוח של "כלל האנושית", ואשר אמנם כפי רבוי הידיעות וההכרות באמתת הדברים, כן ירבה וכן יפרוץ כשרון כל אחד בפעולת "הצדק", גם למען יוכל האדם ביותר, לחיות בעד הפעולה והמעשה, בעוד אשר בלעדי עזרת כללות החברה ומסירת "האמת" איש מפי איש, הלא נדרש היה לו לחיות ביחוד בעד "המדע וההכרה" ולשים רק בה כל מעינו סלה. — כה קשר ה' ע"י הברכה הנעלה של "חברת האדם" את קשר החיים של "האהבה", שהיא המשפעת ומקבלת ההשפעה, למען ידרש לאדם, גם בעד הרכוש הרוחני היותר נעלה — בעד "האמת", עזרת אנשים, להיות נקשר ונשען איש על גבר עמיתו.

פרק שע

אבל את הברכה הגדולה והנעלה הזאת של הבורא, יהפוך אותה לקללה זה האיש, אשר תחת להיות "נאמן בדבורו" ולהביע לזולתו תכנית וציור נאמן, מאשר הכיר לדעת באמתת הדברים, גם להודיע איך השיג את צורתם ומה להם, אם יסבב את גבר עמיתו בכחש, ויציג לפניו חזיון שוא ושקר, ואשר בעוד על אמונתו בך יחיה, הלא יתגהג אחיך זה ככה עם אלה היצורים בציוריהם, אשר תארת לפניו, ובעוד נתעה הנהו ממך בשוא, לכן לא בצדק יתנהג עם הנמצאים מסביב לו, או ישלה את נפשו ויקוה מהם אחרת עפ"י "דבור שקר" שלך וירע לנפשו ואחריתו עדי אובד, קללה יביא זה האיש, אשר נגד הזכות היקרה מכל יקר, אשר נתן ה' לאחיו לקבל מידו — את "הנאמנות" והוא — השקרן — יגנוב וישדוד את "האמת" מרעהו, הוא יגנוב את לבבו — ארור הוא "הדובר שקר" ואל יחד בנאמני רוח! ויען כי הרכוש יקבל את ערכו עליו רק ע"י "היכולת" להיות "האמצעי" "לחיים של צדק" ובעוד השקרן יגנוב ממנו את התנאי הראשון של התנאי

הראשון של הצדק — את "האמת" — ותחתה ינחיל לרעהו את "השקר" שהוא אבי העולה והרשע, אם כן השקרן גרוע ומסוכן יותר — "מהגנב", יען כי זה האחרון — הגנב — יקח וישלול ממנו ביחוד רק את "האמצעי" לחיים, אבל — "השקרן — יגנוב מרעהו את האמצעי "לחיים של צדק", כי בהיות רעהו נתעה על ידו בשוא ושקר, הלא בנקל יעולל עלילות ברשע ויביא "אסון" — כי כמו קשר ה' את "צדקת החיים" אל "האמת", שהיא הדבר המאד נעלה, כמו כן קשר אליה גם את המתנה העומדת מתחת למדרגתה את "אושר החיים", — הן כפי אשר הכרת לדעת את הדברים, ככה הלא תתנהג עמהם, ובעוד "השקרן" יראם לך באופן אחר ומשונה מאשר הנם באמת, הלא ישדוד ממך את המשען והמשענה הנאמנים או יסבבך בכחש להשען על הבל וריק.

אבל כמו השקרן ישלול מרעהו בבלי אמצעי את הדבר היקר את "האמת" וע"י אמצעי את היקר מכל יקר את "הצדק", כן ימית בבלי אמצעי גם את עצמו ואת נפשו ברוח, יען כי ימח מלבו את חותם תכנית ה' את "האמת", אשר על פיה ברא ה' את האדם להיות אדם ואיש באנשים ביחוסו אל רעהו באמונה אמן.

פרק שעא

כל דבר שקר אף הקל שבקלים הנהו מרד ומעל נגד בן אדם אחיך, הוא גזל יקר צדקתו גם מות וחלול עצמותך — לכן השמר לך לנטות אף במאומה מדרך "האמת", כפי אשר הכרת אותה לדעת. — האם לא תרגיש ולא תחוש בנפשך, איך רוחך יתקומם ויתנגד נגד כל מלה של שקר, אשר חפץ תחפוץ להעבירה על דל שפתיך?! הן אמנם בדבור שקר הראשון תחוש ותרגיש את זאת בטחו!!. ההתקוממות של עצמותך נגד עצמך, אשר תיסרך, לכלי הפיח כזבים, היא תזכירך ותזהירך, לבל תמית את "רוח האדם" שבקרבך. היא תזכירך, כי בראך ה', להיות נאמן בדבורך, כמו דבר ה' אליך יקראך תמיד "לאמת וצדק" — אל תדמה, כי יצלח בידך, להביא חשבון ולדעת אל נכון את כל דבר שקר, אשר לא יזיק ולא ירע לרעך במאומה, הן אמנם לו יהי, כי בהשקפתך הקצרה לא תחזה עבורו כל נזק בזה, אבל בבוא הדבר באמצעות אחרים ולו תהי גם ע"י הסבה העשירית, יוכל השקר, להביא בטח אסון או רשע בחוג החיים של רעך — ואם גם זאת לא יקרה, אבל הן בדבר שקר זה שדדת מעצמך את תכונת האדם, הנשענה רק על "האמת והצדק".— גם בגלל עשות שחוק לנפשך אל תשקר ואל תכזב, כי מי פתי יחפוץ לעשות שחוק וענג בן רגע ע"י נזק חברו וע"י מיתת עצמותו הרוחנית!! — ואם גם "האמת" תביא לך את הנזק הראוי להיות לך, האם חפץ תחפוץ להסיר את התוצאות מדבר עולה האחת ע"י

דבר עול אחר, מבלי חשוב את ההפסד והנזק, אשר תביא לך ביקרת נפשך ורוחך ע"י השקר וכזב?! —

פרק שעב

לכן — הנאמנות" גם מצד עצמה היא דרישת "הצדק" לחובה מאד נעלה והשקר מצד עצמו הלא הוא חטא ועון, המזיק ומשחית את אחרים ואת עצמו; אולם מה איומות ונוראות הנה תוצאות "ההרגל' לשקר ולכזב בעד "טהרת החיים" ומה טובות ומצליחות הנה תוצאות "הנאמנות", — הן חטאים רבים, או אין כל חטא ועון נעשה ע"י האדם, לולי החוטא השלה את נפשו, בחשבו בלבו, כי אם גם יביאוהו על זה במשפט, אז ישים כזב מחסהו וישים אל השקר פניו להצטדק ולצאת זכאי בדין, ואם כן ההחלטה, להפיח כזבים הוא יסוד מוסד בעד כל חטא ועון, אשר יעשה אותו האדם, לכן, אם באמונה אמן תחליט בדעתך, כי "הנאמנות" תהית שבטך ומשענתך סלה, עד כי לא תוכל עוד לכזב ולשכן לעולם, ולו יקרך את אשר יקרך, אז יש אתך מגן ומחסה בטוח נגד חטאים ועונות רבים — אך כל עוד תרגיל את עצמך, להפיח כזבים, אז תוסיף לסלול לך דרך, לעולל עלילות ברשע, לכן מי מכם, אשר תוכלו לפעול על נפש ורוח הצעירים לימים, לחנכם ולגדלם לחיי "צדק", שימו לבכם עליהם ופקחו עיניכם והתאמצו לפעול עליהם, כי המגן ומחסה הפנימי הזה, אשר יגן בעדם מפני תעתועים רבים יהיה חזק ואמיץ אתם. — שמרו אותם מכל משמר ופעולת חנוכם תהיה, כי יהיו תמימי דעים ונאמני רוח, דוברי אמת בלבבם ובשפתיהם, כאשר יעד אותם יוצרם ובוראם, וכי ייראו מפני "השקר" יותר מאשר ייראו ויפחדו מפני העונש, אשר תוכלו בעד זה ליסרם קשה.

פרק שעג

דבור שקר על אדות עצמות האדם וצלמו. — אם תפיח כזבים ותשקר על אדותו, באופן, אשר זה האדם בגלל תהלתך הנפרזה ידמה בלבו ויחשוב, כאלו ערכו עליו הנהו נמצא במדרגה יותר גבוהה מאשר היא באמת, השקר הזה נקרא בשם — חניפה" (שמייכעלייי) והשקר והכזב ע"י התנכרות עצמותך, הלא הוא, כי תתראה לעיני אנשים במעלה יותר גבוהה, מאשר הנך באמת, זאת היא "צביעות" (הייבעלייי). — אבל, כשם שאין אמת הדרושה והנחוצה בה לאדם כמו "האמת והידיעה הברורה, להכרת עצמות האדם", ואין שקר המביא נזק גדול ונורא כמו — שקרת ההכרה הזאת", לכן, על פי ההשקפה הזאת, אין שקר כה מזיק ומשחית כמו "החניפה" — האם אינך רואה, איך גם באופן הרגיל,

כי החונף, בעשותו חנף, הנהו מקריב ומכלה את מצב המוסרי של אחרים וגם את כבוד אנשים של עצמו גם יחד, בעשותו זאת, למען יוכל, לקבל מהאיש, אשר יחניפנו איזה "תועלת", — הן החונף יגנוב מרעהו את, התום", את "היושר" ואת "הרכוש" גם יחד, אף את עצמותו יכניע וישפיל עד לעפר, בגלל עקב רב או מעט ותועלת שפלה, לכן אין דובר שקרים כה נבזה נמאס כמו "החונף". הבה! זכר נא את כבוד האנשים החופף עליך, ושמרהו בלבך, למען דעת, כי אם גם תוכל לעלות במעלת נגיד, ראש ושר ע"י החניפה וע"י "האמת והתום" תשאר עני שבעניים, חלילה לך לעשות חנף — הלא את כבוד האנשים עליך להוקיר יותר מכל קנין ורכוש, לכן טוב לך היות "עני", אבל איש תם וישר ודובר אמת — ואל תהיה כרום זלות לבני אדם, חלילה לך להיות — תולעת זוחלת"!! —

אולם הצבוע הן יעשה את עצמו כלו כליל "עצב נבזה" של "השקר" הוא יפגל לא רק את דבורו, כי גם את פעולתו ואת כל חייו יהפוך להיות כלמו כאחד "שקר גדול ונורא", בקוותו ע"י מקסם כזב זה, ע"י התחפשו ושימו "פאר" על "אפר" עצמותו, לתת למו ברק תפארה, לקנות לו על ידי זה חן וחסד מאחרים ולהפיק רצון מאתם.— שור נא! הלא ה' כונן ויצר את לבנו באופן כזה, עד כי גם מבלעדי האהבה והצדק, אשר ידרוש מאתנו בעד כל האנשים, הנה בראש וראשון החובה עלינו להגות אהבה וחבה יתירה, לזה האיש, שנחזה בו את האנושית, כי נמצאה אצלו בעצם טהרה, או כאשר נאמין ונחשוב, כי יש לזה האיש נטיה מיוחדת ורגש אהבה אלינו, להיות כמים הפנים לפנים, עד כי גם ירחש לבנו אליו אהבה נאמנה, לכן אם תדבר ותעשה בתכונה כזאת, להיות אדיר חפצך, למסור לנו את הגות רוחך וחות דעתך בנוגע אל האחד או אל השני ולהחליט ע"ז, כי אמנם דבריך ופעולותיך נגדם נאמנו מאד ואם באמת זאת הפעולה הנעשה, לשם חות דעת כזאת, להראות הגות רוחך, אם כל אלה המה רק חזון שוא ולא חותם תכנית אמונת רוחך, אם באמת, לא את הגות רוחך הנאמנה מסרת לנו בחות דעתך זאת, ותסבבנו בכחש, אז הנך גונב מאתנו את דעתנו, את לבנו — ודבר כזב כזה יכנו חז"ל בשם "גנבת דעת", ואף כי השם חזה הוא מציין רק "גנבת הרעיון", בכל זאת הלא בשקר יסודו ושקר הוא — ולא לבד, כי יזהירו אותנו, להתרחק מצביעות וכחש בעד כל הליכות חייך ועולמך, כי גם בעד כל פעולה ופעולה מיוחדה, אשר הצביעות תביאך לעשותה, גם בעד כל מראית עין בנוגע אל איזה פעולה, שתעשה בעד חברך לשם "אהבה וחבה", ובאמת לבך בל עמך או אחרת תחשוב, מכל זה יזהירו לנו חז"ל, להתרחק ולטהר את לבנו מכל שמץ דופי.

למשל: אל תכבד את רעך בכבודים ובמתנות, אם ידעת מראש, כי לא יקחם ולא יקבל מידך, גם בבוא רעך בביתך אל תפתח חבית יין, להראות, כי בשבילו עשית כזאת, ובאמת גם מבלעדי בואו פתחת את החבית הדרושה לך לפתחה באמת בעד אחרים, יען בזה תסבבהו בכחש ותגנוב את דעתו, לחשוב כאילו שמתחך כה גדולה על בואו, עד כי חרד הנך, לעשות דבר כזה לכבודו, וכדומה הרבה. כל שקר, כל אונאה, כל חניפה, וכל צביעות נגד כל אדים, ויהי מי יהי ומאיזה דת שתהיה, אף כי אתה מדעתך תוכל להבין, כי אמנם נבזה ונמאס הוא דבר כזה, בכל זאת גם החוק ודבר משפט יצוה עליך ויזהירך, לבלי עשות מדחה ודבר שקר, לא רק נגד איש מיוחד בנוגע אליך, רק נגד כל אדם, יהודי ואינו יהודי, ולהיות תמים ונאמן עמו (ח"מ רכ"ח). ובנוגע למשא ומתן קבעו חז"ל לך לחובה ואזהרה שמקורה בנאמנות האדם, כי חלילה לך לעבור בשתיקה, מבלי הודיע מראש להקונה את טיב הסחורה ותכונתה, באופן, אם הקונה יחשוב אותה, כי שונה ואחרת היא בתכונתה, מאשר היא באמת, אף כי בגלל התכונה הנאמנה שלה אין הבדל במחיר הסחורה, למשל: אסור עליך למכור לאינו יהודי בשר בלתי שחוט והוא יאמין, כי נשחט כדת היהודים וכדומה (שם).

פרק שעד

מטעם הכתוב: "מדבר שקר תרחק" יזהירו אותנו חכמינו ז"ל ביחוד גם מדברים כמו אלה: לתת ידים מוכיחות ולחזק ע"י השתיקה שלך, או ע"י חזות פניך את דבר השקר והכזב, אשר יביע רעך בפניך לזולתו, או לסבב בשתיקה כזאת, כי רעך יפיח כזבים — גם לחזק בדבר שקר איזה "דבר אמת" אסור, ומצוה הנך, להגות מן המסלה ומדרך חייך כל המניעות, המפריעות בעדך את דבר "האמת" לאמתו (ח"מ ט', י"ז כ"ח).

פרק שעה

והנה חכמינו ז"ל נטו קו של "חן וחסד" בהליכות האדם בעולמו, באמרם, כי חלילה לו להיות בודד במועדו ולהתרחק "מחברת האדם", רק עליו להתרגל בה ולהיות "מעורב עם הבריות", ואף יורו ויראו לך איזה פעולה, שהיא רק משונה למראית עין, ואותה דורשת ממך החובה של "התערבות עם הבריות" ומה היא פעולה כזאת בנוגע אל המצוה של "מדבר שקר תרחק" — הן אמנם חיי האדם בחברה האנושית לא יכלו בשום אופן להתקים, לו כל אחד, ללא נדרש, הגיד תמיד לרעהו את כל, האמת אשר בלבו, כפי אשר הכירה אותה לדעת בעצם שלימותה. — אף חברת האנשים כוננה לה "שפה" כזאת,

אשר, אם אמנם מחוץ לחוג החברה היתה נחשבה — לו השתמשו בה — לדבר שקר, אבל בקרב חוג "חברת האנשים" תחדל "שפה כזאת" מהיות עוד "שקר וכזב", יען כי זה האיש, אשר תקח עמו דברים במבטאים כאלה, לא יחכה, לשמוע מפיך בהחלט את "הדבר אמת לאמתו", — השפה הזאת, היא "שפת הדרך ארץ והנמוס" (האפליקקייט), אשר מפני כי התחברות האנשים ככה הנהיגה בתוכה לנאום נאום כזה, לכן חדלה מהיות עוד דבר שקר.— הן אמנם כמו "החברה" ביחוד תתן להדברים את ערכם ומובנם ומושגם הנאמן עליהם, לכן גם הכח והזכות בידה באופנים מיוחדים, לשנות את מובן הדבור ומושגו, וכאלו חברת האדם לוא החליטה, להשתמש עם המעלה "כן" (יא), להיות לה מובן "לא" (ניין) וכמלה "לא" להוראת "כן", הלא עליך לשמוע לה ולקשור אז את המובן והמושג שלך עם המובן המקובל ממנה, כמו כן תרגילך חברת האדם להשתמש למשל עם המלה "עבד" (דיענער) בתהלוכות החברה, להיות לה רק המובן של שלילת האדנות והגאוה, גם הכנעה מטעם הדרך ארץ והנמוס ולא יותר, בעוד אשר המלה הזאת בשאר יחוסים, הלא הוראתה "עבדות והתמכרות גמורה", וכן גם עם כל דבור ומבטא של "אהבה וחבה" שהנהיגה אותה חברת האנשים, להשתמש בה, כמו כן בחברת אנשים, הלא לא ידרוש ולא יחכה האיש הפרטי, כי רעהו, ללא נדרש, יגיד לו את כל לבו ואת כל אשר יחשוב עליו.— והכלל הוא: "את אשר תדבר, דרוש להיות אמת לאמתה, בכל זאת לא נדרש ממך, כי תוציא בשפתיך ותביע אמר כל דבר אשר תחשוב אותו לדבר אמת", אין "חברת אנשים" אחת יכולה להתקיים, לו כל אחד למשל, בעת יפגוש את רעהו, ימצא נכון לפניו להגיד לו, ללא ידרשהו. את אשר ימצא בו דופי במראהו החיצון, בשפתו ובהנהגתו וכדומה, והשתיקה הזאת תחדל מהיות התנכרות או סתר פנים ע"י כזב, יען ביחס כזה, הלא השני לא יחפוץ ולא יקוה, לקבל ממנו הוראה, מוסר ותוכחה, אף על ידי שתיקתך, הלא לא יחניף רעך את עצמו לחשוב, כאלו ערכו עליו טוב הוא רב יותר, מאשר הוא באמת. וכמו יכול להיות כזאת ע"י שתיקתך. לו היית ונמצאת עם רעך בינך לבין עצמו, ויכולת אז להגיד לאחיך, מבלי להלבין את פניו, בהוכיחך אותו על חסרונותיו, ואתה לא עשית כזאת, הן אמנם, למלאות את תנאי חיי החברה בהליכות עולם לא תזיק במאומה להאמת והנאמנות, אף חובה היא למלאותם — אבל אף צעד אחד הלאה, אף דבור קל יותר מאשר יאות לפי המקום והנמוס היא "חניפה וצביעות" ולכן גם לחטא ועון יחשב (ח"מ רכ"ו, ו', א"ח ס"ה, כתובות י"ז ע"א).

פרק שעו

באופנים כאלה, אם רואה ומבין הנך מרעך, כי עם דבר אמת אשר תאמר לו, ישתמש שלא כהוגן או במקום, אשר האמת תוכל להזיק לרעך, למשל: אם רוצח ישאל אותך על הנרדף ממנו או גנב על אדות המקום, ששם הפקידו את הרכוש, או חולה מסוכן על אדות קרובו, אשר במשך מחלתו מת, והוא איננו יודע מזה וכדומה, אף כי מחבר הספר לא מצא אדות זה דין מפרש, בכ"ז מהקישים שונים, שאין בהם כל ספק, יוכל להוכיח, כי באופנים כאלה, לא לבד כי עולה וחטא הוא, להגיד את האמת, כי גם החובה והמצוה בזה גם לדבר שקר. — הן אם הדין נותן להרוג את הרוצח, למען נעצור אותו מרציחתו, ועלינו לעצור את הגנב מגנבתו למצער ע"י הכאה, אף למען נסעד ונחזיק את חיי החולה המסוכן אנו מבטלים ומחללים חלק גדול ממצות התורה, אף החובה עלינו לעשות כזאת, הלא, לא לבד באופנים הנזכרים עלינו, להכחיד את האמת, מבלי להגיד אותה לו בשום אופן, יען כי על ידה הנני עוזר ומסייע להרציחה, להגניבה ולהמות ואשם אשם, וגם באופן, אם ע"י שתיקתי תוכל להיות הוכחה ומראה מקום, לאשר נדרש להם לדעת, הלא עלי החובה לדבר שקר ולסבבם בכחש — כמו כן יורו חכמינו ז"ל, כי עלי לנטות מהאמת, אם היא תסבב ותגרום לריב ומחלוקת — שהיא הקללה הנוראה בעד החיים — או במקום, שאוכל לעשות בין איש ואיש "שלום" שהוא כלי מחזיק ברכה בעולם — ומפני "דרכי שלום", לפי דעת אחרים, אמנם חובה היא לעשות זאת.

פרק שעז

ח: אסור לחץ, ענוי, אונאת דברים, הלבנת פנים וכו'.

וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים. כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אתו, כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו. וחרה אפי, והרגתי אתכם בחרב, והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים (שמות כ"ב כ').

וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו. כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך. כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' אלקיכם (ויקרא י"ט ל"ג).

ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך, כי אני ה' אלקיכם (שם כ"ה י"ז).

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (שם י"ט י"ז).

עם המציאות, אשר חנן ה' לאדם הוא נותן לו גם הזכות בעד ההתפתחות החפשית של כל כחותיו, גם את החובה והמצוה, לכונן את פעולותיו ותוצאות כחותיו רק לפי דרישת "הצדק". לכן כל הזמן, אשר ישמור וינצור האדם את החובה והמצוה הזאת, כל

עוד ירכוש ויקנה לו את הראוי לו לפי חוקי "הצדק", וינהל את חייו והליכות עולמו רק במעגלי צדק, אזי חלילה לך, ואם גם יש אתך הכח והתקיפות לזה, להעיק לרעך ולהציק את בן אדם ההוא ולגרוע ממנו את חפשו, חלילה לך, ללחוץ ולהגות אותו מדרך ומעגלי חייו, אשר הורה לו ה', בהיותו איש באנשים. — אל תפריע ואל תט אותו מדרך "התפתחות חייו, להיות כמוך כמוהו — וכפי אשר גם אתה תתאמץ להשיג כזאת; אל תסג את גבול חפשו וזכותו, אשר גם אתה תקח כזאת לך, בחשבך בתור זכות שלך.— אל תגביל ואל תצמצם את דרכיו הישרים והאמצעים הנאמנים, אשר יבחר לכלכלתו ולמלאות בזה את תעודת אנושיותו, ואל תחשוב, כי בהסגת גבולו ישאר עבורך חוג יותר רחב וגדול, להתפתחות חייך, בנחת ובשפע רב — האם לא להי' היא התבל? האם לא ה' הוא זה, אשר הושיב בה את האנשים, ויתן להם את הזכות, להיות כמוהם כמוך מאושרים ומוצלחים. האם נתן לך "היתרון", להיות לך הזכות ביתר שאת על הנכסים וההנאות בעולמו, עד כי תדמה, כי לך גם הכה והזכות, ללחוץ את אחיך, שהוא איש כמוך ולהעבירו מעל נחלתו ושמוש זכותו? — האם רק בגלל זה תתחרה לעשות כזאת, יען יש לך הכח והתקיפות לזה?! — האם דרושים המה הכח והתקיפות, להיות שולטים בנכסי ה', והמה יהיו לקו בעד פעולות האנשים ולא — הצדק", "צדק עולמים"?, — זכות הצדק הנובע ממקור ה', שהוא "אל צדיק", — הלא היא הזכות הכללית, אשר נתן ה' לאדם בתבל ארצהו — הזכות: "להיות איש באנשים"? החפץ תחפוץ, לקרוע את מכתב החופש, הכתוב בעד כל אחד באצבע אלקים ולבטלהו כלו? הן אמנם אתה תקלל את השודד, יען ישלח ידו, לגזול את רכוש האנשים, ונבזה נמאס הוא בעיניך. האם אינך רואה בך, בעצמך, כי אם תפעל און, ללחוץ ולהעיק את רעך, הנך שודד גדול ונורא משודד וגזלן, יען אם תעשה כזאת, אז הלא תשדוד ותשלול את "זכות הצדק", שהיא תנאי כל רכוש וקנין??.

ההגבלה והצמצום בדרכי האדם והאמצעים שלו, לרכוש לו אחוזת נחלה בתבל ארצה נקרא בשם "לחץ", לכן אל תלחץ ואל תגביל את זכות אחד מבני! כן יקרא לך ה' בתורתו. הבה! הניחה לו להיות "איש באנשים" כמוך, גם חפשי בחייו ובהליכות עולמו כמוך וכפי אשר תדרוש אתה בעד עצמך כזאת מטעם "הצדק".

ואף כי באיזה אופנים ומטעם סדר חיינו ועריכת הקיום של חברת האדם נתן לך לפעמים הרשות, להרחיק את אחיך מדרך החיים אשר תלך בו אתה, לבל יגיע לך נזק מזה (ח"מ קנ"ו), בכל זאת השתמש ברשיון כזה רק לעתים רחוקות ובנפש לא חפצה, ואל תשכח, כי הזכות והרשות הזה נתנה לך, לא בגלל, כי המעשה בעצמו ראוי וישר הוא ככה

לעשות מטעם "הצדק", רק בגלל האונס וההכרח בצרכי החיים של חברת האדם. אל תשכח, כי התורה הלא תצוך : "לבל תעיק ולבל תלחץ כל איש בדרך החיים שלו"! —

פרק שעח

אבל — אם גם לא תלחץ ולא תגביל את אחיך בדרכי חייו ולא תצמצם את האמצעים לחייו, גם הנחת אותו, ללכת בדרך רחבה ובכח הזכות שלו, לרכוש לו את הברכה, אשר יתן לו ה' — בכל זאת ישנם אופנים כאלה, אשר עם הכח והתקיפות שלך תוכל להתיצב כמפריע בין "הברכה" ובין "ההנאה" של רעך, להכאיב ולמרר את מציאותו יחד עם כל הברכה אשר אתו, — אתה תוכל, להביא עליו ענוים וצרות עד כי יאכל לחמו לחם עצבים ובדמעות על עיניו יהנה מקנינו, אשר נתן לו ה', לשבוע מטובו בנחת ולא בצער, ואתה תביא עליו מכאובים, עצב ויגון, עד כי מספר רגעי חייו יהיו מספר אנחותיו — אוי לך, אם תתנהג שלא כהוגן עם השפע במדה מרובה, אשר נתן לך ה', ואשר מסר בידך רוב טובה, למען תוכל לחלק מטובך לרעך, למען ינוב נם הוא וטוב לו עמך, ואתה אמנם תרע מעשיך ובכח התקיפות שלך תבוא ללחוץ ולענות את רעך, להיות נכנע תחתיך בהכנעה ע"י "ענוי"! אוי לך, אם נפש אחת תביאך כמשפט, נפש אחת מאחיך, תקראך לפני כס־יה, להביא תלונה עליך, כי הנך גוזל את אשרה בחיים, כי הנך מפריע את שמחתה, כי אתה תערה את מקור דמעותיה!! הן ה', אשר תואל לחשוב, כי גבוה מעל גבוה הוא ובשמי מעל מכון שבתו, עד כי תדמה, כי באין רואה, הנך יכול לעשות שחוק לך עם אושר כנו ואחיך, אח רחוק מהשגחתו, אמנם דע, כי קרוב לקוראיו הוא ה', קרוב הנהו אל כל עני ושפל רוח, אשר עליהם יביט, הוא יראה כל דמע עין וישמע כל אנחת לב — ישמע אל שועתם, ישיב גמולך בראשך, יפיל אותך משאתך למשואות נצח. הן משפיל אף מרומם הוא ה', גם זוקף כפופים!!

פרק שעט

וביחוד ועל כלם תזהיר אותך התורה מלחץ וענוי האנשים, אשר מפני כי הם בעצמם לא יוכלו להושיע לנפשם ואשר מפ"ז החובה והמצוה, על האחרים, לתמוך ולהחזיק בידם, לכן בנוגע לאלה, אם תשתמש עם הכח והתקיפות, ללחצם ולענותם, מה איום ונורא מעשך זה, עד כי עונך גדול מנשוא, ולמשל תציג התורה: את הגר, את היתום והאלמנה. ראה נא את "הגר", הן האיש הזה בתום לבבו ובאמונתו נכנס לשבת בארצך, בעירך, בחוג חברתך, ובתקוה טובה ובבטחה, למצוא שמה אנשים, אשר יחשבוהו לאיש

באנשים כמוהם, ויתנו לו מקום, לגור אתם, ששמה יוכל לחיות ולכונן את חייו בתור "חבר לחברת האנשים", אמנם לגר אין כל מכתב תעודה אחרת, מגיד לאדם ישרו, זולת "פניו" שהמה "פני אדם" למו, אין לו מליץ טוב אחר, אשר ינהלהו ויכניסהו בחברתך, רק את "ה'" לבדו, את ה', אשר יביאהו אליך בתור "בנו", ויאמר לך : הלא הוא בן אדם כמוך, הוא יאבה ויחפוץ, לפעול ולעבוד כמוך, ואם כן עליך, לתת לו את הזכות לזה. — הלא כגר כאזרח יאמר לך ה': "בני" הם וארצי הלא היא מולדתו ומולדתך, כמוהו כמוך קראתי גם אותו, להתחקות על שרשי תעודת אנושיותו, לכן אל תפגום בזכותו, אל תפריע את שמחת חייו, אל תשתמש עם רפיון כחו שלא כהוגן, הראה "באהבת הגר" כי תדע רחם, ובמדת טובך התנהג עמו, לקרבו אליך והוכיחה בזה, כי תחשוב באמת את הארץ, לאדמת ה', ואת האדם, כי בן ה' הנהו. — איש ישראל! ולו גם אותך ינכרו, לו גם יפגלו וינבלו את אנושיותך ובארצות פזוריך יחשבוך "לגר" ולחדל אישים — אבל אתה! היה איש באנשים, איש ישראל! חלילה לך להתנכר אל הגר, הלא ידעת, כי ה' הופיע לך ראשונה, נאזר בגבורת ימינו, להיות מגן ומחסה "לגרים" נגד הגאוה והעריצות של האזרחים באדמת חם. המצריים הציקו והעיקו לך וקמו עליך לכלותך, אז נגלה ה' בכבודו ובעצמו, להיות מגן ומחסה להצדק מול העריצות והתקיפות, לכן הראה נא והוכיחה גלוי לכל, כי הנך איש ישראל, וכי אוהב מוקיר ומכבד הנך את "הגר".

ואלמנה ויתום — הבעל, האב מת, ולפני מותו, רוחו נעכר בקרבו, עיניו רואות וכלות בהביטו על אשתו, כי תשאר גלמודה ונעזבה בלי תומך וסועד, יחזה את בניו ולבו נשבר בקרבו, כי אין עוד מחסה למו ואין דואג בעדם, הוא יעזבם לאנחות, בעת רוחו תשוב אל האלקים ויפרד מהם, אבל במה ישקיט את ענות נפשו בטרם תצא, ביד מי יפקיד את אהובי נפשו אלה באמונה ובבטחון נאמן? הלא ביד שהוא אמנם "אבי יתומים ודין אלמנות", בידו יפקיד אותם. הן ה' יקח אותם תחת כנפות השגחתו, ה', אשר יביע אמר אל "חברת האדם", אל הכלל והצבור, אשר לא ימות לעולם: "היה כמוני דין אלמנות"! כמוני היה "אבי יתומים"!! וכל אחד, אשר אלה האומללים יבוא בקרבתו ובחוג חייו, עליו, למלאות את חלקו בחובה של חסד המוטלת על חברת האדם.

ואם חברת האדם וכל איש פרטי לבדו, אם תחת להביט ביתום ואלמנה, כי המה נכסים מופקדים מהי בידם, להיות להם, למגן ומחסה ולתמוך את חייהם ולכלכלם, ולנטלם ולנשאם, אם המה יחבלו עוד מזמות ויחשבו דבר בליעל, יען כי אלה עזובים לנפשם, מבלי תומך ודואג בעדם, לכן בנקל יוכלו להשליט עליהם את הכח והתקיפות, ללחוץ ולענות אותם ולהסיגם מגבולם, בזכותם על החיים והליכות עולמם, לשלול מהם את

האמצעים לחיים, ולהחשיך ולמרר את חייהם בצרות ובענויים, אז יקום ה', אז ממעון קדשו יופיע אל־נקמות, אשר שכחתם אותו, אף יראה בעליל, כי הוא באמת "אבי יתומים ודין אלמנות", הוא נקם יקח וגמול המענים והלוחצים אותם ישיב בראשם, למען דעת, כי אמנם אלה העזובים אשר נחשבו לחקרי מגן ותומך בעדם, כי באמת עזרם מעם ה' ותמוכים ונעזרים המה מיד ה', הכל יכול, הנוקם נקמתם ומשלם גמול, לכל הנוגע והפוגע בהם לרעה ובו בעזרתם להמציא להם אורח לחיים, לטוב להם כל הימים.

אבל לא רק את הגר, היתום והאלמנה אל תענה ואל תלחץ, כי גם נשים, עבדים, עניים וכל אומלל וקשה יום, כל אלה עומדים המה תחת השגחה וחסות מיוחדת של אדון עולם. יוצר האדם, אשר ידרוש ויתבע את זכות "החלש מהתקיף ממנו".

אין כל הבדל בנוגע אל האלמנה והיתום באזהרת התורה בין עניים ובין עשירים, ואם נעדר מהיתום אביו או אמו. כל עוד היתום לא יוכל לעמוד ברשות עצמו, ולנהל בעצמו את ענייניו נקרא בשם "יתום", ואם כי, לחנך יתום או יתומה בדרך טובים תוכל לפעמים ליסרם לטובתם, בכל זאת עליך, להתנהג עמהם גם בזה בחסד וחנינה, יען לבבם עלול מאד להרגיש ולהתפעל ביותר, וכמו כן בנוגע לכל איש עני, אומלל ונכנע. — (ח"מ רכ"ח).

פרק שפ

אבל אל תחשוב, כי יצאת ידי חובתך, אם רק לא תחטא לרעך בפעולה ובמעשה, אל תדמה, כי צדיק הנך אם רק בפועל ובמעשה לא תלחץ ולא תענה את רעך וחדלת מהצר ומהציק לזולתך, הן אמנם גם במלה, בדבר שפתים לבד, בדבור פיך הנתן לך, להביא ברכה, גם בהם הלא תוכל להרע לרעך, לענות וללחוץ אותו, לבלע ולהשחית את צהלת חייו ושמחתו, ובאלה עוד רב יותר תכאיב ותזיק לו מאשר תזיק ותפגע אותו בפעולה ע"י הכח והתקיפות שלך ובמעשה היוצא משנאת לבב.

ה' נתן בנפש בן אדם את ההרגשה העדינה, לבוא בהתפעלות ובהתרגשות, עד כי יצר ויכאב לה כל פגיעה וכל נגיעה לא נעימה, ואת הלב המרגיש והמתפעל הזה שמהו ה' לאדון גם על קניני האדם היותר קדושים, להיות גם בעל רגש הכבוד צהלת הרוח, החשיבות, היקר והאהבה וכל הנאה, אשר יתנו למו החיים, ואשר באלה רחשי הלב יתקשר האדם אל החיים ואל האנשים, והנה כל עוד הלב והנפש באדם הנם נמצאים בטהרה ובצהלה, אז גם בצרות חיצוניות, אשר תעבורנה על האדם יוכל בכ"ז להיות מאשר בחיים — אבל אם יפגעו במורשי לבבו, אם יעבירו את רוחו, אם יכאיבו את לבבו

ויפרעו את שלומו — אז יחלה האדם ויבול כאלה נובלת — לכן קדוש יהיה לך "הרגש הפנימי והנעלה של האדם", ועליך, לחשוב את נפשו ולבו לאדמת קדש, אשר הראך אותם ה', לנטוע בהם את הברכה הנעלה: את הלמוד, את הנחמה, את האהבה והחסד, ולזה הלא נתנה לך המתנה היותר טובה — "הדבור" —

אבל אם אתה בדבורך, שעליו להביא חיים וברכה ללב ונפש האדם, אם תהפכהו לרועץ, אם תשתמש בו בתור כלי נשק ומשחית לחבל — אם תחת, לתת בדבורך ללא־למוד וללא־מנוסה ומחונך, הוראה, לקח טוב ומוסר־השכל, ואתה בגלל עשות לך שחוק והתול, הנך מתלוצץ עליו, הנך מונה אותו ותביאהו במבוכה, הנך לועג לרש, מהתל באומלל, אשר לבו הנשבר, הלא יקוה, להקשיב מחן שפתיך נוחם ואמרי נועם, גם צרי ומרפא לשברו — ואתה הנך מבקש עליו תנואות ותלאהו בתוכחות ובדברי בוז ונאצה — גם בגלל הטף מוסר לרעך, תחת לקחת עמו דברים בחן ונועם ורק כאשר הנך נמצא אתו בינו לבין עצמך, אם תכלים את אחיך ותלבין את פניו בפני אחרים — אם תשפיל את כבוד רעך, בטפלך עליו שמות של גנאי — אם בשחוק וקרת רוח ובמבט זעם תחרוץ לו בלשונך וחציך נחתו בלבו בדברים שנונים, אף עוד תשבע רצון ותשמח על הכניעך והשפילך את כבודו בעיניך — אז אל תרהיב עז בנפשך, להביט השמימה! הן ה' הוא הרואה ללב הנשבר, הוא היודע את הרוח הנפעם של רעך והכואב תחת מדקרות חרב לשונך ומכיר את הנכלם והמיצר מהבוז והלעג, אשר תשפוך עליו והלצון אשר חמדת לך — הן כל לב דוי וכל רוח נפעמה יפנו אל על, אל אל בשמים ושערי דמעות בלתי נעולים — כל אלה יביאוך במשפט לפני כס — יה, אשר יראה וישמע כל דמע עין וכל אנחה חרישית — ואתה?? הטרם תדע, כי צדיק הוא ה'!! —

אתה עלם בן ישראל ואת עלמה בת ישראל! אתם, אשר תחושו עוד בנפשכם, כי מתנת ה' בכם עודנה בעצם טהרה, כי לבכם עודנו רך ומלא רגש־יה — אתם הזהרו בדבורכם, שמרו אותו במהרה וקדשוהו להיות ברכה לאחיכם, אל תפציעו לבב איש ואל תפגעו בו לרעה בדבורכם — ובראש וראשון שמרו פיכם ולשונכם מכל משמר, נצרו אותו כבואכם בחברת אנשים אומללים ומדוכאים, דלים ונכנעים, משרתים ומשרתות, הן אלה המדוכאים והנכנעים הלא המה יחושו בכפלים את מרת לעג השאננים, ואם גם הקל שבקלים, הלא רוחם הנדבה נוח, להרגיש במאד מאד צער ומרירות ע"י דברי חרפה ובוז, וגם אז יחושו עצמם נכלמים ומצטערים גם בעת ובדבור, שגם אתם בעצמכם לא תחושו בזה, כי הכלמתם אותם, גס בטרם תשימו לב, כי מפיכם התמלטו מלים כאלה, להכאיב את לבבם ולצערם — וביחוד הזהרו בצער נשים! שימו לב בכלל על אמרות חכמינו ז"ל,

אשר מטעם האסור של "ענוי", הוסיפו גם את האסור להתלוצץ, להתל, להונות, להביא את איש במבוכה, לכנות את רעהו בשמות של גנאי, אף יחליטו, כי יותר מעון האונאה במשא ומתן, עוד כבד הנהו עון "אונאת דברים וכדומה", יען כי הראשון נוגע ופוגע רק ברכוש האדם ובקנינו, והשני יפגע בכל עצמות האדם. את העון הראשון תוכל להסיר בחפצך, להיטיב את דרכך במלאותך את החסרון, אבל לא את האחרון, והדמעות, אשר יבכה האיש הנפגע הנה גלויות וידועות להשופט כל הארץ, לכן יראו את ה' ואת עינו הצופיה בכל (ח"מ רכ"ח). ובמקום אחר אמרו חז"ל : המלבין את פני חברו ברבים, חבר הוא לרוצח, האם אינך רואה, איך דם פני הדך נכלם יעלם בקרבם ויחורו כמת?! שלשה יורדים לגיהנם ואינם עולים: "המגלה ערוה, המלבין פני חברו ברבים והמוציא שם רע על חברו" ולו גם שערי השמים יסגרו בעד כל תפלה וכל תחנה, אולם בעד דמע עין כל איש נכלם, הנפגע מרעהו בכבודו, פתוחים המה תמיד לרוחה.

פרק שפא

ט: נתינת מכשול לפני עור.

לא תקלל חרש ולפני עור לא חתן מכשל, ויראת מאלקיך אני ה' (ויקרא י"ט י"ד).

ארור משגה עור בדרך (דברים כ"ז י"ח).

כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך, או אשת חיקך, או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר: נלכה ונעבדה אלהים אחרים וגו'. וכל ישראל ישמעו ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך (דברים י"ג ז' — י"ב).

אל תתן מכשול בדרך החיים של איש עור בעינו, עור ברוחו או עור בלבו, ואל תאמר : הן מי יראני? אני ה', אני רואה את זאת, לכן ירא את עיני ה' הצופיות בכל, אם אינך ירא מעיני אנשים!! —

לפני עור בעיניו — אל תתן מכשול בדרכו, לבל יגוף ולבל יכשל, גם עליך לפנות מדרכו ולהגות מן המסלה, אשר הוא הולך עליה, כל דבר, אשר מכה אלקים זה יוכל להכשל ולהנזק בו, אבל לא רק העור בעיניו, כי גם כל מכי אלקים המנוגעים בגופיהם ואנשים חלשים גם הילדים, כל אלה מסורים המה תחת האפוטרופסות, המחסה והמגן של הבריאים, החזקים והגדולים! לכן היה עין לעור, מטה לפסח, משגב לדך, מסעד לחולה, אומן ומנהל לילד ושב! —

פרק שפב

העור ברוחו — העורים ברוחם המה הבלתי מבינים דבר לאשורו, הבלתי רגילים ומנוסים בהליכות עולים, גם "העלומים והילדות" — והנה אתה, אשר חנן אותך ה' בשכל טוב, יותר מאשר נתן לאיש לא נבון כמוך, אם יביא ה' איש כזה אליך או מי מאתם יבוא אליך לשאול בעצתך היה לו אפוטרופס ויועץ טוב בשכלך ותבונתך. לתועלתו ולא להפסדו, ירא את ה' הבוחן כליות ולב, היודע ומכיר גם את מסתרי רעיונך, הוא יראת וישקיף ויבחן, אם נתון תתן לו עצתך באמונת לבב, להיות הדבר והענין, שעליו ישאל בעצתך, כאלו היה הענין הזה של עצמך, לשקול אותו בפלס תבונתך, טרם תחרוץ משפטך עליו, ואוי לך, אם תשתמש עם האמונה והבטחון, שיבטח בך רעך, רק לנזקו ולקלקלתו.

הורים, מורים, אחים ואחיות, רעים ואוהבי איש אנשי ביתו, וכל אלה, אשר פעולתכם רבה במעשה, בדבור ובכתב על רוחות בני אדם הצעירים לימים, שהמה אמנם עורים ברוחם, ועליכם להדליק בשלהבת זיק רוחכם את נר רוחם. אתם, אשרבדבור והנהגה תראו ותורו להם, כי זה הוא אמת וטוב, והמה יביטו ויתבוננו ויאמינו לאורך ימים, כי אמנם כל זה אמת וטוב הוא, אף יבנו עליהם את בנין חייהם, עד אשר יוכלו בעצמם לבחון כל דבר בשכלם ובדעתם — אל תתנו מכשול ואל תניחו אבן נגף על דרכם!

אוי להם, אם לא תתהלכו עמהם באמת ואמונה אמן, אם תתנו להם תורה מוטעת תחת תורת אמת, רע תחת טוב, אם תדברו להם "שקר" תחת דבר "אמת" ותנחילו להם שוא ותפל תחת "מעשה אבות ינחלו בנים", לטובתם ואשרם, אתם תהפכו להם יום ללילה ואת אור האמת לחשך; אמנם יבוא יום, אשר המה יתעוררו לחיים, יקיצו מתרדמתם ומחבלי שנה, אשר הפלתם עליהם, יפקחו עיניהם, יראו ויבינו — ויקללו אתכם קללה נמרצת, הקללה הזאת תשמע באזני ה', לכן יראו את ה'! אם לא תיראו מבני אדם, ה' הלא הוא בוחן כליות ולב! —

פרק שפג

העור בלבו — העורים בלבותם המה כלם, אשר טפש כחלב לבם, אלה שהמה קלי דעת ונוחים לחטוא ונוטים לפעול און, ורק המקרה והיכולת לחטוא יחסר להם — שמר לך, לבל תתן לעור־לב כזה את היכולת לחטוא, להראות לו דרך־חטאים, או להקל לאיש כזה מעשהו, לעולל עלילות ברשע, או, לתת לו סעד וסמך, עת יתן בעולתה ידהו — אל תדבר: האם אני אפעל זאת? — הן הרשות בידו, לחדול ממעשהו ולעשות ולפעול אחרת.

— אבל החטא, שיחטא טפש הלב הזה נחשב כאלו עשית אתה, יען כי אתה תתן לי היכולת התמיכה והעזר, לפעול און.
לכן עוד הפעם אליכם תסוב דברתי, אליכם, אשר פעולתכם רבה במעשה, בדבור ובכתב על בני העלומים, הנוחים לחטא ולהתאוות תאוה, ולבם פתוח להכניס בקרבו גם את "הרע" כמו את "הטוב", אשר יציגו ויעבירו לפניהם, לכן עליכם לפלס מעגל חייהם, כי ילכו בדרך ישרים ולהיות תמימי דעים, נאמני רוח וסרים מרע — הן בידכם טובם ורעתם, בידכם לפעול, כי לבם יהיה גן ה', לנטוע בו שורק וכל נטע שעשועים, או כי — יעלה כלו קמשונים ויעש באושים" — אל תשימו מכשול בדרך עורי הלב האלה, גם פנו והסירו מדרכם כל אבן נגף! הן דבור קל, חזות פנים, רמז מה, ספור אהבים, שיחה קלת דעת, יוכלו להצית כקרב לבבם הנוח להתפעל אש־זרה, אש לא נופח, אשר לא תוכלו לכבות עוד, — רוח הבהמה אשר בהם תתפרץ ממסגרותיו ולא תוכלו עוד לכבוש אותה — ולהכניעה — ה' ידרוש מכם דין וחשבון בעד לבות האנשים המפקדים בידכם — התאוה וכל נטיה רעה שבהם, אשר תתפרץ בקרב הימים בבואם להיות אנשים בחברת האדם, לרעתם ולרעת תבל חייהם, בדורם ובדורות הבאים, כל אלה יובאו על חשבונכם ואתם תשאו את עונם — הן קול אדיר וחזק, קול קללה איומה, קול מארת ה' איום ונורא אתם שומעים מהר עיבל — "ארור משגה עור בדרך"!!

פרק שפד

בכלל: אל תהי תומך וסועד לאיזה דבר־עול — אל תמכור דבר האסור או דבר המזיק מבלי סימן, המורה על תכונתו, גם לאינו יהודי אל תמכור דבר האסור לישראל, באופן, אם אין להכירו ע"י איזה סימן בדבר, בעוד יש לחוש, פן יבא הדבר בידי ישראל (י"ד: כ"ג, נ"ז ועוד) — אל תמכור כלי נשק וכדומה לאיש, אשר אין לו הזכות והרשות מהממשלה, להשתמש בהם, ובכלל אל תמכור שום דבר, אשר ישתמשו בו לתכלית נזק (י"ד קנ"א).
בכל אשר תוכל, עליך להסיר ולהרחיק כל דבר, שהוא אפשר להזיק ולהרע גם בעתיד, או מנע דבר עול מרעך, אשר יוכל אולי לעשות זאת מבלי דעת, למשל: אל תלוה לרעך בלי שטר חוב ועדים, ואם גם הוא איש נאמן, פן ישכח את זאת (ח"מ ע'), ולא לבד, כי יחטא ואשם, האיש, אשר בספרי קריאה יעורר לתאוה ולכל חמדה לא טהורה וגדול עונו מנשוא, כי גם אלה ' אשר ידפיסו ויפיצו ספרים כאלה יחטאו נגד המצוה הזאת, וקללת הדור והדורות על ראשם תחול (או"ח ש"ו ט"ו).

פרק שפה

אבל נורא ואיום מכלם על פי התורה, הוא האיש, אשר לא לבד, כי ינרום ויסבב לרעהו לחטוא ולהרע, כי גם יעמיק סרה, עד כי הוא בעצמו ירהיב עז בנפשו להיות "מסית ומדיח", לעשות חטא ועון, להתקומם נגד ה' ותורתו, האיש, אשר ינסה להוציא לפועל את מזמת לבבו ע"י קרבת שארי בשרו, ע"י אהבה וידידות והכרה עם אנשים, לצוד איזה איש בחרמו ולהדיח אותו מדרכי ה', או אם ע"י תעצומות עוזו ופעולתו אתו בחוג חייו ידיח ויסית את בני עירו, את בני עדתו, למעול מעל בה' ולכחש בו, אוי לך ואבוי לך! אם רק נפש אחת תביאך במשפט ותביא את תלונתה רעה עליך לפני כס־יה, על אשר גזלת ממנה, לא לבד את הכבוד, את השלום והשמחה, כי שדדת מאיש ההוא גם את "הצדק והמישרים", גם גנבת את אלקיו! — וקטפת במלילה את אשרו וחיי חייו, עד כי גם תקומה לא תהיה לו.

ה' אשר הוא אב הרחמן, אשר ידרוש גם מהאדם חסד וחנינה בעד כל היצורים, הוא יוציא את "המסית והמדיח" לבדו מכלל החסד והחמלה ויציגנו לפנינו בתור "חוטא שבחוטאים, זד ארור, עול ופושע, מסית ומחטיא את הרבים", יען כי בקרב לב איש בליעל כזה, הלא נמצא "מקור הרשע", עד כי לא נוכל עוד, לחום ולרחם עליו, לכן עלינו לשמור ולנצור את עצמנו בכל דבור קל, בכל מבט עין וחזות פנים ולהיות נזהרים בכל מעשה ומפעל, לא לבד, לבלי נכשל אנחנו בדרך חיינו, כי גם וביחוד, לבל נחיה "אבן נגף וצור מכשול" בעד אחרים, יען לא לבד, כי יביאנו ה' במשפט, לתת דין וחשבון על אבדן צדקת עצמנו, כי גם על כל נזק ופגם, אשר נעשה בסבתנו לאחרים, אשר על ידי עצמנו או באמצעותנו צדקת לבבם תרד לאבדון ומפשענו נגע למו.

פרק שפו

י: כבוד ושלום — לשון הרע, רכילות.

לא תלך רכיל בעמיך (ויקרא י"ט ט"ז).

זכרון לבני ישראל וגו' ולא יהיה כקרח וכעדתו (במדבר י"ז ה').

הציור והתכנית של כל איש, אשר כמו חי יהיה רשומו נכר, להתקיים ברוחות אנשים אחרים הוא: "כבודו" של אדם — אל מול פני הציור הזה יכוננו האנשים את פעולותיהם, גם יקבלו מאתו את שפע פעולתו בנוגע אליהם, לכן "הכבוד", גם בגלל הטעם הזה, כחו ופעולתו רבו אתו, אבל על הציור הזה תלויות הנה גם דעות בני אדם, גם החשיבות והאהבה, אשר יראו האנשים אל גבר עמיתם, עד כי אחרי המדרגה של טהרת ההשקפה

על ה׳ ורגש ערכנו עלינו, עומד הוא ״הציור״ הזה במעלתו וערכו עליו, עד כי אין גמול ושלום יקר ונעלה למשיבת נפש, כמו הידיעה הנאמנה מדבר חשיבות ההכרה של האהבה, הכבוד והיקר, אשר יתנו ויחלקו לנו האנשים, ואם כן ״הכבוד״ הנהו תנאי ״אושר החיים״. — אמנם כן, האדם, יען לרוב תכבד עליו ע״י ההשקפה של עצמו, להכיר ולדעת אל נכון את ערך עצמותו, הוא יראה את עצמו ותכונתו בנקל, כאלו רואה הוא את תמונתו בראי (שפיעגעל) בציור ובתמונה שלו, אשר ישאו אחרים בקרב לבבם ורוחם על אדותיו — וההתקשרות של חבה אל הציור ההוא יש לה תכונה מיוחדה, עד כי ישנם אנשים, אשר בינם לבין עצמם לא ייראו לעשות דבר שלא כהוגן, אנשים כאלה, אשר דעת ה׳ והכרת עצמותם נקלות הנה בעיניהם, ובכל זאת גם אלה מתאמצים המה בכל נפשם ומאדם, להחזיק ולכלכל בלבות אחרים את ציור עצמותם, להיות למו ברק תום וטוהר מבלי כל דופי, עד כי לפעמים גם ״כבוד בלתי טהור״ כזה הנהו הגורם והתומך למלואי החובה והמצוה, אף יועיל עוד, כי לאט לאט יצאו על ידו באחרונה צדק ומישרים גם באמת לאמתם, בעוד האדם, אם אך יתן ערך וחשיבות להציור וההכרה של אחרים על אדותיו, לאט לאט ילמוד ויתרגל ע״ז, לתת חשיבות גם להכרת ה׳ והכרת עצמותו, עד כי יסכן ויתרגל, לאהוב בלב תמים את החובה והמצוה בתור ״תעודה נתונה מה״.

פרק שפז

ואם כן ״הכבוד״ הנהו תנאי נכבד בעד החיים ובעד שמחת ״החיים״ — גם לרוב הנהו המניע והגורם גם השומר את ״הצדק והמישרים״, ולכן עליך החובה, לכבד את האדם ״בכבודו״, לכבדהו בציורו זה וחלילה לך להמית אותו ״בצלם דמות תבניתו זה״, גם לבלי להביא בסכנה את הענינים היקרים העומדים ותלוים על ציורו וצלמו זה, לכן, אל תדבר מהאדם דבר מה בגנותו! ולו יהי, כי גם אמת הוא הדבר אשר תדבר, לו גם רואה הנך, כי הציור על אדות האיש ההוא חרות הנהו בלבות האנשים במדה נפרזה ובחזיון שוא, מאשר הנהו באמת, גם אז אל תפגע ואל תפגום בכבודו, ונהפוך הוא, עליך לשמוח על זה, כי עוד כבוד חברך חביב הנהו — ואל ימלאך לבך לקחת על שכמך את המשרה להיות ״התלין״ (שארפריכטער) שלו, בטרם נחרץ מאנשים משפט קשה עליו, לחלל ולהמית את כבודו. — (הן אתה לא תוכל לשים יד ולרצוח גם נפש זה האיש, שכבר נחרץ דינו למות) אמנם עליך לשמוח על כבוד רעך, כי בעיני אנשים עומד הנהו במדרגה גבוהה מאשר ראוי לזה, ואל תשלול ממנו את המניע והמס~עיי~{ייע} האחרון להטבת דרך חייו, ואל תכבה את נחלתו האחרונה, אשר לא עוממה עוד בקרבו בשלהבת־יה,

לפעול איזה דבר טוב בחייו, אף לרמז על אדות איזה דבר רע, הנמצא ברעך, או להביע אמר, כי אמנם, לו רק חפצת, יכולת לדבר רע על חברך, גם זה דומה הוא אל "לשון הרע" —

פרק שפח

אולם על תכנית הציור החרותה בלב איש על דבר תכונת רעהו, שהיא תראה לו את תמונת אחיו, לא רק בכללותו, כי גם במה שנוגע אל עצמו ואל בשרו, בעוד על ידה יקנה לו ההכרה על אדות אחיו לדעת מה היה, הוה ויהיה לו ולכל אשר לו — על ההכרה הזאת תלוים לא רק חיי הפרט ואושר החיים, כי גם על תכנית הציור הזה תלוים המה אושר וברכה של "הכלל" — יען כי על זה תלוי ועומד הנהו גם מקור הברכה — "השלום" — הן אם ציורי התכנית הזאת ישאו בקרבם אהבה וחבה, אם התכונה של רעך לא תכלכל בקרבה שום נזק וסכנה בעד חוג עצמו, אז באופן הזה יתרועע איש עם רעהו באהבה ובאחוה, ובנפש חפצה יתן איש לרעהו מקום אתו, על אדמת ה', ובלב עלז יראה ויביט על אחיו, עת ישכיל ויצליח בחברתו, גם שמח הנהו בשמחתו ובהצלחתו — אז מבלי כל מפריע יחיה כל אחד על פי תעודתו, נושא ונשוא הנהו כל איש מגבר עמיתו, גם בחוג הגדול גם בחוג הקטן תתראה התכנית, שלמענה ברא ה' את העולם, הלא היא תכנית ההתפתחות של חיי הכלל מבלי מפריע — תמונת "השלום" —

פרק שפט

אבל אם ציורי התכנית ההיא נמלאים המה "בכעס ושנאה", אם התכנית ההיא תראה ותורה לאדם, כי אחיו ישים כל מעינו, לסכן את חוג החיים של רעהו, או נצב הנהו כצר לו, לבלע ולהשחית אותו ואשר לו, או אז תמצא "השנאה" קן לה בלב האדם — זאת "השנאה" הנוראה והאיומה, שהיא, עת תשלוט בקרב בני אדם, לא תמצא בכל רחבי תבל ועל פני כל ארץ רבה שום מקום, אשר יוכל, לשאת יחד "שני אנשים", לשבת שמה. — "השנאה", אשר היא תחרוש תמיד רק רע כל היום, אף נוטרת היא חמת־זעם גם בגלל הדבר שנעשה "בעבר", לזכור תמיד את הדבר הרע ההוא ולהגדילו בעיניו שבעתים, אף תמנה לח בדמיונה אחת לאחת את הבהלות והפחדים, אשר, יוכלו לבוא עליו בשבתו בחברת רעהו זה— "השנאה" אשר על ידה יקוץ האדם בחייו, כל עוד יראה וידע, כי עודנו חיה יחיה עלי אדמות האיש, שהוא שנוא נפשו — "השנאה", אשר בגללה נכון האדם להאביד גם את עצמו לדעת, לו רק ידע, כי במפלתו זו ימשוך עמו גם את האיש

השנוא ממנו, ולעשות לו בזה כליון חרוץ — באופן כזה, הלא למותר הנה כל מתנות ה', כל הברכות, אשר השפיע לבני אדם, בעוד האנשים יהפכו אותן ואת עצמם לקללה בארץ "והשלום" כליל יחלוף — הן אז תחת עטרת תפארת "השלום", שעל כל אחד, לשמוח עליו ולבו ירנין, כי בהדרו ויקרו יוכל גם לפאר ולרומם את האחרים, כי ע"י חיי עצמו יוכל להנעים גם את חיי רעהו, הנה תבוא "השנאה", המקלקלת השורה, בעים רוחה ובחמת זעמה, להחריב ולהחרים את "השלום", עד כי בני האדם יתיצבו כצרים וכקוץ מונד איש מול פני רעהו — (שנאה) — אף יחבלו מזמות ובלבם יחשבו רק רע על רעיהם — (איבה) — ואם אלה "בנות התופת" תשלוטנה באדם, אז ינתקו את מוסרות האחוה והרעות, אשר יאגדו ויקשרו את האדם לאדם ותבל ה' תשאר חרבה ומוחרבה, יען כי השנאה והתחרות, המצה ומריבה תרחכנה ממשלתן, להרוס שתותיה והאנשים ימלאו את העולם בשוד ורצח, הרג ואבדן, עד כי יכלו ויאבדו באפס תקוה, והנה הכל שוה, כאשר השנאה תשתרר באשר היא שם, אם בכללות תבל האנשים או בחוג קטן אחד בתבל, במדינה, בעיר, בעדה, במשפחה, בבית, בחוג אוהבים ובכל מקום, אשר שמה ינוו שני אנשים יחד וימלאם לבם, לגרש את "השלום" ולהשליט את "השנאה", שהיא מות ומשכלת.

לכן אוי לאיש, תקרא התורה, אם "ילך רכיל, אם יתן איש דופי בעמיתו וישליך שקוצים וינבל ברוח ונפש איזה איש את תמונת אחיו ויבזה צלמו בלבו, או ידבר עליו "לשון הרע" — "אוי ואבוי בכפלים, אם הנך מתהפך למלאך זעם "לספר לאיש, את אשר או רעו חשב או דבר עליו, לעשות לו רעה" — אתה תמחוק בזה מלבו את רשמי הציור של "האהבה והידידות", אשר התחקה בלב ונפש רעך על אדות רעהו ותהפכם "לאיבה ותחרות" — או אם תתאמץ, להחזיק ולהאריך את שלטון "השנאה" בין אנשים, תחת להשתדל, כפי שהיא חובה עליך, לקרב את הלבבות ולזרוע לאט לאט את זרע — "השלום" על תלמי לבביהם — אוי ואבוי לך, ולו גם אמת תדבר, אם אך תפריע ותגרש בחמת לשונך זאת את "השלום" ממדינה, מעיר, ממשפחה ומבית אב, או משני לבות אנשים, אשר מבלעדיך אמנם יכלו לחיות בשלום ורעות, או אם בעת, אשר התרופף השלום ביניהם, ואתה אמנם יכולת בהשתדלותך לעשות שלום ביניהם עוד הפעם, ולקשור לבבם בשלום ואהבה, והתעלמת וחדלת מזה, אוי ואבוי לך, הנך נצב אז כצר ואויב נגד אשר האדם, כצר ואויב בעולם ה' — הנך אז "קללת" חוג חברתך, על ידך כלה ונחרצה להאחדות, להשלום, להנאמנות והאהבה, שהמה תנאי כל חוג חברת האדם, לעבור ולהבטל מן העולם, בעוד על דגלך יחנו ואתה המפקד על צבאות כל מדה לא נכונה, שנאה, קנאה, איבה, ריב,

נקמה, אסון וחטא — גם מובן מאליו, כי למען ישוב האשר והשלום, להתקיים בתבל, נפשך דרושה להכרת מארץ החיים — ושמך ימחה מחברת האנשים, לכן שמר לך, לבל תהיה "קרח" בחוג חברתך ולבל תהיה אחריתך נכרתה מקרב עדת ישראל!! —

פרק שצ

ואם ככה נורא הוא עון "לשון הרע", אם החטא הזה כה כבד מנשוא, יען הוא יביא שואה נצחת על חיי האנשים וקללה נמרצה היא להצדק ומישרים, האשר והשלום, ואתה בכל זאת הנך. חפץ תחפוץ להסיח דעתך מזה, מבלי לשמור לשונך ומוצא שפתיך, הנך חפץ לדבר תועה ולשוחח ככל אשר יעלה על רוחך, מבלי שים לב, פן ימית דבורך זה את "הכבוד ואת השלום" של רעך, אף תצטדק באמרך: "הן באמת לא חשבתי רע וכונתי לא היתה בזה להרע לרעי", כי אמנם הוצאת בלשונך דבר מר רק לעשות "שחוק לך" ושעשועים לנפשך, לבלות את העת בדברים של מה בכך ובאמת מפיך חתמלטו מלים "לא בצדיה"; אולם, האם יוכלו בבלי משים להשתעשע ולעשות שחוק לנפשם באשר האדם ובשלומו? הן "לשון הרע" היא תמית ותשחית יותר מחץ רעל, ואתה חפץ תחפוץ, לכונן על יתר את חצי לשונך, מבלי חשוב, פן יפגעו ויפלחו כליות ולב?! הנך חפץ תחפוץ, להרגיע לבבך ולאמר: לא כי, הלא משחק אני, לא, כי צחקתי!! אולם הביטה וראה, כמה כחה של לשון הרע גדול: "הן חכמת אדם תזהירך ממנה זה אלפי שנים, — אולם ללא הועיל — זה אלפי שנים נקבו אבותיך, חכמינו ז"ל, להמדבר לשון הרע את השם: "כופר בעיקר", יען כופר הוא בשופט כל הארץ, אשר יביא במשפט כל דבור ורעיון, אף מתחו עליו גזר דין קשה מאד, והגידו לנו, כי עון להי"ר רע הוא עוד מעבודה זרה, ג"ע ושפיכות דמים — גם אמרו, כי להמדבר להי"ר אין לו חלק באשר ושלום לעולם הבא, על אשר המית את "האשר והשלום" של זולתו בעולם הזה — ובכל זאת ללא הועיל — זה שנות אלפים יקראו אותה בשמה הנורא וייסרו אותנו מלכת בדרך המגבירים בלשונם, גם שמו אותה לאלה ולקללה, ובכל זאת ללא הועיל!! כי לדאבון לבבנו רואים אנחנו, כי בכל עת תמיד, היא תאריך ימים ותוסיף לפרות ראש ולענה, עד כי לא נמצא כל חטא ועון בין בני אדם, אשר כה יך שרשיו בלבות אנשים, גם ישא פרי כחש לפנים והיום, כמו החטא והעון הזה של "לשון הרע" — לכן אחרי הידיעה המעציבה הזאת, אתה עלם בן ישראל! את עלמה בת ישראל! אם חפץ תחפוץ לאמץ ולחזק את לבבך ולזכך ולטהר אותו, למען תחיה חיי איש־ישראל, הבה! ראשית דבר, ראה וחכם, והתרחק תכלית הרחוק מהחטא והעון של "לשון הרע", נצור פיך ולשונך.

והנה יען כי כה התפשט העון והחטא הזה, יען כי כה בנקל יכשלו בו רבים, ויען כי לרוב, לא ישימו לבם לקדש את מוצא שפתם, אף בנקל ימצאו תואנה, להרחיב פיהם ולדרוך קשת לשונם וללכת רכיל ולדבר תועה, לכן השמר לך, והיה אדון ושומר ללשונך! קדש את לשונך ודבר ה׳ אשר בפיך רק לדברי חכמה לאמרי בינה ויראת שדי — ובמקום אשר לא תוכל לקחת דברים כאלה, זאת עשה, סגור פתחי פיך ובלום שפתיך והחרישה! עלם ועלמה, בן ובת עם ישראל! בהיותכם בחברת אנשים כאלה, אשר לא תוכלו שמה להביע אמרי בינה, חכמה ותושיה, למדו לשונכם להאלם דומיה!! ואם גם ימצאו חברי החברה עליכם תנואות, באמרם: מה נואלו אלה, להיות בסוד עליזים רק "חברים מקשיבים", עד כי אין מלה בלשונם — מבלי להתערב בשיחתם, מבלי הוציא רוחכם כמוהם, למהר לדבר תועה רשע־כסל, חסרון ומום, עמל ואון על רעכם, או להגביר לשון ולהרחיב אמרים שנונים שחוק ולצון, לעשות ענג להמסבה ולקנות חן בעיני המסובים — אולם טוב טוב לכם, כי לא תנחלו כבוד בחברות כאלה בארשת שפתיכם, ולו יהי, כי לא יחשכו גם כלימה מכם באמרם, כי לא תכירו מקומכם ולכן גם מקומכם לא יכיר אתכם, יען הנכם "חברים לטורח על החברה, עד כי ירחיקו אתכם ממנה,— אבל טוב טוב לכם, לחדול מחברה כזאת מעשות לה ענג, לבלות את הזמן ברוב דברים לא יחדל פשע, להמית את כבוד האנשים ושלומם — "חברות ושיחות רעים"?? — אמנם טוב ויפה הוא, אם האנשים, אחרי כלותם את מלאכתם יתקבצו יחד במושב חברת רעים, לשוחח ולהשתעה יחד בדבר עניני החיים השונים הנוגעים לטובת כלם, ובחברות אנשים כאלה ינאמו נאום ויקחו דברים בעניני "הכלל" להביא תשועה ברוב יועץ, בעד אשר מפני דאגות הפרנסה וצרכי המחיה והכלכלה, בעת יעבוד כל אחד עבודתו לבדו, הלא לא יתנהו לבו, לחשוב אדות זה, עד כי אז יסיח דעתו מעל כל אלה, אטנם טוב אשר יפה הנהו, אם חברה וקבוץ אנשים, בהתאספם יחד, ימתיקו סוד ויתיעצו, להיטיב ולהועיל בהליכות — עולם ולהורות את האדם, לכבד ולהוקיר את אחיו ולהיות הקשר אמיץ באהבת־אדם וביקרת כבודו, או אז "חברות רעים" כאלה הנן באמת העוזרות והתומכות "לחברת האדם הכללית", לפעול ישועות ולהביא ברכה בארץ; אולם אם בחברות רעים כאלה, אשר אז כל אחד מופנה וחפשי הנהו מעניני הפרט ואין מעצור לו לשים לבו לעניני הכלל, אם בקרב בחברת אנשים, אשר יפטירו בשפתם וכל מעינם בכלל, להשפיל כבוד זולתם, ולדבר דבר על אדותיו, חדלו לכם נם לדבר "טוב" על רעכם שלא בפניו, יען הנפשות השפלות, אם תשמענה אתכם מדברים דברים של מה בכך אדות זולתכם, יוכל היות, כי לא תשמנה לב לדבריכם אדותיו ותשכחוהו, אבל אם תרהיבו, להביע באזניהן

בחברתן "תהלת" איזה איש, אז השקט לא תוכלנה ולא יהיה מעצור לרוחן, ומני אז האיש המהולל מכם יהיה מטרה לחצי קנאתן, אף הקנאה הזאת תדע לה, להוציא מבית נשקה מבחר כלי נשק וכלי בלע, לעולל בעפר קרנו ולפלח כחץ את כבודו ולהחשיך את זהרו ולהבזות את האיש בעיני כל המסובים, לשים לאל את אשר דברתם טוב עליו ולבטל את תהלת פיכם, שהיא כקוץ מכאיב בעיניהם.

פרק שצא

והנה יען הלשון הרע באופן הנהוג שרשה בשתים האלה: א) באי־כשרון, להשתמש כהוגן בשארית הזמן הנשאר אחר עת העבודה והמעשה, להשתכר לחם חוקנו, הלא היא בעת המופנה לנו מכל פעולת נהוגה לצרכי החיים, ובאפס יכולת, למצוא איזה פעולה טובה וטהורה ונאותה, לרומם את כבוד האדם ולבל תאריך לאדם העת, מבלי דעת, במה לבלות את הזמן המופנה ההוא, ישימו אל "לשון הרע" פניהם, לעסוק בשיחות טפלות במושב לצים ובחברת מרעים, לדבר תועה איש על רעהו. — ב) בנטיה נשחתה ובמדה של רוח שפלה בכלל, להקטין ולהקל בכבוד זולתו, עד כי תמצא לה ענג ושעשועים גם שמחה, לקרוא בשם איזה עון ואשמה או מום וחסרון הנמצא ברעהו, בהתאמרו, כי הוא אמנם יוכל להתהדר ולהתנאות, בהיותו חפשי מכל אלה, עד כי כל הנגעים אדם כזה רואה בחברו חוץ מנגעי עצמו — ולכן יורו לנו חכמינו ז"ל איך לעקור שורש פורה ראש ולענה של לשון הרע, רכילות וכדומה ולסתום את מקורו, לבל יעלו עוד על הדעת כל חפץ ותשוקה, לדבר תועה, ללכת רכיל ולהיות פושק שפתים : א) לקנות חכמת התורה, אשר על ידי זה מצד אחד יהיה לך תמיד ענין ועסק בעד הרוח ומזון בעד הנפש, בכל עת אשר תנוח מעמל מלאכתך ותשבות מעבודתך בעד המחיה והכלכלה, התורה תשיחך, וביחוד ועל כלם הן ע"י העסק בתורה, תרכוש לך באמת את תעודת החיים הנאמנה, אם תלמוד אותה לאשורה, וממנה, הלא תלמוד לדעת את כובד העון הזה ומה נבזה נמאס הוא; על ידה הלא תראה ותכיר לדעת, כי העבודה בעד לחם היא רק "האמצעי" לחיים, אבל תכלית החיים גבוהה ונשאה מזה, הלא הוא, לכונן את חייך, להיות "עבודת אלקים תמידית" מבלי השאיר לך אף רגע אחד מופנה, אשר יוליך אותך שולל, לעשות לך שחרק ולנהוג קלות ראש בכבוד חברך, בשלומו ומנוחתו. — ב) לרכוש לך "ענות צדק", שהיא "הענוה" תאלפך בינה, לחוש בנפשך, כמה וכמה חסרונות נמצאו בך בעצמך, עד כי לא תרהיב עוד עז בנפשך להתפאר, לו גם יחסר לך איזה חסרון, והחסרון ההוא אמנם נמצא ברעך ולא בך, בעוד ידעת גם ידעת בנפשך עפ"י מדת "הענוה" הזאת, כמה

מן הפחיתות ואי־שלמות נמצאה בך, ואיך ימלאך לבך עוד להיות שופט ותכן עלילות של רעך — "הענוה" תביאך, לעבודה תמידית של השתלמות עצמותך, עד כי לא יהיה לך עוד כל פנאי וחפץ ושעת הכושר, להשגיח ולהתבונן הרבה ולפקח על מפעלות רעך, לקחת דברים ולשוחח על אדות חסרונותיו וחטאיו.

פרק שצב

וגם דברים הבלתי פוגעים בכבוד רעך ושלומו, אשר שמעת ממנו או ראית בו, אל תספר אדותיהם לאחרים, בטרם תוכח לדעת, כי בעיניו טוב הדבר, אם גם יודע זאת ברבים, או נתן לך הרשיון לזה — אך אם רעך עשה או דבר איזה דבר בפני שלשה, אות הוא, כי רעך לא יחפוץ להסתיר דבר, ואז תוכל לדבר מזה ולספר זאת לאחרים, בעוד לא נמצא בזה שום פגם בכבוד רעך ושום מפריע לשלומו (ראה רמב"ם הלכות דעות פ"ז).

פרק שצג

יא: עדות ומשפט.

לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ' י"ג).

לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול, בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ו).

לא תשא שמע שוא, אל תשת ידך עם רשע, להית עד חמס.

לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת. ודל לא תהדר בריבו (שמות כ"ג א').

לא תטה משפט אבינך בריבו (שם כ"ג ו').

ושחד לא תקח, כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים (שם כ"ג ח').

ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר: שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו. לא תכירו פנים במשפט, כקטן כגדל תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א' ט"ז).

הן אמנם כמו לא נתן ה' את תורתו לאיש פרטי, רק להכלל והצבור שאיננו מת לעולם, ומיד הכלל הלא יקח לו האיש הפרטי את התורה והתעודה בערבה נאמנה, להיות לו לקו חייו; כן היא החובה על הכלל והצבור ע"י באי כחו, לשמור ולנצור את חיי האיש הפרטי, לבל יטה האיש ההוא מני דרך "הצדק והמישרים", ובאופן, אם נטה ממנו, אם חטא ויאשם, על הכלל, ע"י באי כחו אלה, לדין דינו ולחרוץ "משפט" עליו מטעם

"הצדק", ולהוציא את דבר משפטם לפועל, באי כח הכלל אלה בתור נושאי דגל "הצדק והמשפט" המה: "השופטים" — עליהם להיות לפה בעד "הצדק", אשר הנהו כמחריש, ותעודתם הלא היא: להוציא לפועל את אמרות "הצדק הכללי" בנוגע לכל ענין פרטי, אשר יקרה. ואם השופט נאמן הנהו לתעודתו, אז יוציא לאור משפט ודברו בצדק שריר וקים.

אבל יען כי הנשפט יתיצב לפני השופט תמיד אחרי הדבור, שכבר יצא מפיו, אחר המעשה שכבר עשה, והנה מפני, כי "המלה" הלא היא כבר עברה וחלפה וגם עצם המעשה "כבר נעשה" ורק נכר הנהו עוד עפ"י התוצאות, שעלינו להכיר את המעשה על פיהן, ויען כי אנחנו אמנם לא נדע את עצם המעשה אל נכון, כפי שפעל ועשה באמת, או את אשר בטא בשפתיו לאשורו, ואם כן, איככה נוכל להחזיק לפנינו עוד את המלה, אשר עברה וחלפה כמו הגה, גם לדעת את המעשה ולצייר לפנינו כמו שנעשה, להציגם לפני השופט, להיות בתור דבור ופעולה, כאלו נעשו לפניו בהווה, למען יחרוץ משפטו עליהם? בגלל הדבר הזה תבוא "העדות" (עדות, עד — "דויערן" — ומזה המלה "עוד" (נאך) "הארכת" קיום הדבר, "ועודד", לתת הארכה וקיום לאיזה דבר), לפעול פעולתה אמונה ולמלאות החסרון של הזמן, ולתת דבק אל הרוח של העת. "העד" — הוא האיש, אשר היה אז בעת הדבור, בעת "המעשה", עת דבר או פעל הנשפט; העד ראה בעיניו ושמע באזניו והשיג כל זאת בחושיו, הוא שמר את הדבר בלבו וברוחו החזיק את הדברים החולפים ועוברים, להתקיים אצלו, והעד ההוא יגיד אחרי כן בפני השופט, את אשר ראה ושמע ויתן לדבר החולף והעובר את ההארכה, הקיום והחזוק.

פרק שצד

לכן אין דבר בחיי האדם אשר מנת גורל האדם, תהיה כה מסורה ביד השני כמו "העדות וגזר דין", ואין מדרגה, אשר בה יעמוד האדם כה גבוה ונשא, כמו מדרגות "העד והשופט", לכן אין דבר, אשר כה נדרש בו, להוקיר ולקדש את "האמת והנאמנות" כמו באלה, אף אין מעל ובגד איום ונורא, כמו המעל והבגד בהנאמנות, אשר יתן להעד והדין", אם לא ישמרו את תפקידם באמונת רוח. הביטה וראה! אם גם חטא האחד, ואם רק עון פרטי נגד החיים, נגד הבריאות או החופש, הרכוש, הכבוד או השלום של אחיך, גדול הוא וכבד מנשוא, אם כן באופן כזה, אשר כל אלה כאחד לפעמים יבואו, לעמוד למשפט יחד בהיותך "שופט או עד" להיות מסורים בידך גם תלוים רק על מלה אחת, רק על "הברה", אחת, אשר תוציא מפיך נגד "האמת והצדק", לעבור על כל העבירות

האלה, לכן דע, כי הנך נצב בתור "יסוד עולם", בתור "איש אלקים", לו דבריך יביעו רק אמת, רק צדק! — ויען כי אנחנו לא נוכל להציג את החובות הרבים המוטלים על השופט והעד וביחוד, כי בהליכות חיינו רק מעט מזער ולעתים רחוקות יקרה לאדם, כי יבוא לנו להיות דין או עד, לכן נציג בזה רק את שני המשפטים הכלליים:

"חובת השופט היא: לבלי היות יותר, אבל גם לא פחות, רק כלי יוצר ובא כח נאמן מהחוק והמשפט, ולכן עליו להתרומם ממעל להענין ויחוסו בנוגע אל הצדדים, בעלי הדינים".

"חובת העד: לדבר ולהעיד בנאמנות, את אשר הוא יודע, ועל יסוד ידיעה ברורה ונאמנה ולא על פי התוצאה ואומד הדעת, רק נשען על דבר ודאי, אשר הראו והורו לו חושיי הבריאים".

רבים המה הפרטים והדינים, שעל השופט לדעת אותם, ואיך עליו להשתמר ולהתרומם ממעל להדבר ויחוסו בנוגע לבעלי הדינים, איך עליו להסיר ולהרחיק שום פניה, לבלי היות דעתו נוטה לשום צד מבעלי הדינים, איך עליו, אם באפשרי, לדקדק, כי יופיעו בעלי הדינים גם במלבושים שוים, למען ישכח הדין את מצבם, כי חלילה להדין, להראות שום אות של חבה ופנים מאירים לאחד מהצדדים, גם לבלי הטל אימה על אחד מהם, אף אסור לו, לשמוע את דברי האחד שלא בפני השני, וכן בדבר נתינה ולקיחה של "שוחד", כי הוא לא רק בכסף, כי גם ע"י איזה טובת הנאה אחרת, כמו דבור חן, חניפה וכדומה שזה גם כן עון פלילי. — כי אמנם "גזר דין משוחד" הנהו כלא נחשב — ועדות בגלל "בצע כסף" כאפס וכאין היא, גם בדבר רבוי הוצאות המשפט, כי לנזילה נחשבה, כמו כן, כי על השופט, להשמיע את האמת, כפי שהכירה לדעת בלי שום פחד ובלי שום משוא פנים — וכל שאר הדינים הנעלים והנכבדים המלמדים להשופט תורה, איך למלאות באמונה לכבד את תעודת האמת והצדק: למען יוכל להיות באמת בא כח: הצדק, האמת והשלום ומגן ומחסה בעדם, ובכלל להחזיק במעוזו בתבל האנשים את הברכה הנאמנה של "השלום" ולהכשירם לתכליתם, כפי אשר ברא אותם ה'.

פרק שצה

יב: אסור קללה.

לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ד).

אלקים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ז).

ומקלל אביו ואמו מות יומת (שם כ"א י"ז).

כאשר רעת הלב תבוא בין המצרים ובראותה, כי קצר כחה ולא תוכל להרע, לבלע ולהשחית את הדבר השנוא ממנה בפועל ומעשה, אז "הרצון" יביע רוחה בדבור — את הכליון חרוץ, אשר יאבה "לב רע" ברשעתו, להוציאה לפועל, אבל מאפס יכולת, לעשות תושיה, ישלח לשונו בזעום נפשו ובדבר שפתים ידרוש ויבקש, כי יאבד מארץ החיים וגם זכר לא יהיה לו, אף יקרא "ליכולת ה'", הכל יכול, שהוא אמנם כליל האהבה והשלום, להיות אחי־עזר או חבר לאיש משחית זה, להפיק זממי לבבו ולבצע אמרתו, לכלות לאבדון את שנוא נפשו ולהרנין לבבו, עת נקם יחזה — דבר שפתים, לבלע ולהשחית היא "הקללה" — נורא ואיום הוא האדם, עת נראהו בעשותו איזה דבר בליעל, אבל עוד נורא ואיום, נבזה ונמאס מזה, יתראה לנו עת נשמעהו, כי מוציא הוא דבר קללה מפיו; יען כי באופן הראשון, הלא למצער יודע ומכיר הנהו את הגבול ליכלתו "להרע ולהשחית", אבל באופן השני, הלא אין מעצור לרוחו ויוכל להביע את רשעת לבבו בלי כל קץ וגבול, אף ירחיב ויעמיק את קללתו, בה במדה, כפי אשר יתפשט דמיונו, עד לבלי תכלית, להשליט על ידו את משאלת לבבו, לקלל את רעהו קללה נמרצת, ואדיר חפצו הוא, כי יבוא הקרץ וכליון חרוץ עליו, וגם תקומה לא תהיה להמקלל, ולכן באופן הזה תתראה ביחוד "הרשעה" בעצם אכזריותה ובחצי זעמה, כי תראה ע"י "הקללה" את אותותיה אותות, כי לו רק היתה לה היכולת לזה, כי עתה לא נבצרה ממנה כל דבר משחית, לחבל את רעהו ולהשמידו מתחת שמי ה'. לו רק היתה מנת גורל האיש השנוא לו בידו — לכן רעה ומרה היא "הקללה" בפני או שלא בפני השנוא, אף איומה ונוראה היא הקללה ביחוד, כי לרוב המקלל יקרא לו את "יכולת ה'", הכל יכול, להיות לעזר כנגד רפיונו ולבצע מזמת לבבו, אך על כלם איומה ונוראה היא ביותר "הקללה", אם אתה ברעיונך תחשוב רעה גם תחרוץ כליון חרוץ חלילה בקללה על אלה האנשים שנתנו לך את מציאותך בתבל, או על אלה, שהמה הנם באי כח הכלל, לכלכל ולהחזיק את מציאותך בה, כמו: אב ואם, שופט, ממשלה ונסיך — לכן אל תקלל!! — (ח"מ כ"ז, י"ד רמ"א).

פרק שצו

א: כבוד היצורים בתור קנין ה'.

בל תשחית!!

כי תצור אל עיר ימים רבים, להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת, כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור. רק עץ, אשר

תדע כי לא עץ מאכל הוא. אתו תשחית וכרת, ובנית מצור על העיר, אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה.— (דברים כ, י"ט)

גם באופן אם תצור על עיר, להלחם עליה, ככה תבאר לנו התושבע"פ, אם גם בא לידך המקרה, להביא כליון ונזק לאדם ע"י קרב ולחם, ואשר בטח יכולנו לחשוב, כי באופן כזה אין עוד כל חובה עליך, לתת החשיבות אל הקנין של האדם יותר מאל עצמותו, בעוד הקנין לא יוכל עוד לעמוד גבוה ונשא מעצם האדם, אחרי אשר מאיזה טעם של צדק באת, להלחם עמו, ובכל זאת. כפי מצות התורה, חלילה לך להשחית את הקנין ההוא בלי כל יסוד ותכלית, ובאופן, אם נדרש לך לכרות עצים, עליך החובה, לשים עין בקרת ולהבחין באיזה עץ לבחור למפעלך זה. אל תשחית "עץ מאכל", בגלל השמוש ההוא. הנדרש לך, בעוד תוכל להמציאו לך גם מעץ פשוט, יען כי שרשי עץ פרי יכלכלו בתוכם תעודה יותר גבוהה מתכלית "אילני סרק" ועליך להשתמש לזה רק בעצים שאינם עצי מאכל, אשר תעודת שרשיהם היא רק לשמוש של עץ בלבד — ומזה תצא לך תורה בעד כל חייך ובעד כל יצור הנתן לך, מהאדמה, אשר היא תשא ותסבול את הכל עד חומרי הבגד, אשר הכשרת אותם, להיות למעטה גופך, בכל אלה הנך שומע את קול ה' ומצותו אליך: "בל תשחית".

פרק שצז

אמנם כן "בל תשחית"! היא הקריאה הגדולה הראשונה והכללית מה' אליך בן אדם, בעת אשר תחזה את עצמך בתור שליט ומושל על פני תבל ארצהו, — הן מסביב לך הנך רואה: אדמה צומח ובעל חי, גם כל אלה, האדמה, הצומח והבעל חי כבר נושאים המה חותם תכנית אנושי שלך, בהיותם משונים וערוכים במעשה אנוש ותחבולותיו, מידך, יד אנוש, נעבדים המה לתכלית אנושי שלך, להיות לך למעון ומלבוש, למחיה וכלכלה וכלי תשמיש ואתה רכשת אותם, להיות ברשותך, בתור קנינך — הנך עומד בקרב חוג ממשלתך על פני הארץ וכל הנמצאים המה עבדי רצונך, שלטונך וכחך — והנה פתאום הנך מניף את ידך בגלל עשות שחוק לנפשך, או לשפוך חמתך וזעמך — הנך חפץ לבלע ולהשחית הדבר, שעליך הלא להשתמש בו לתועלתך; אתה תאבה לנפץ, לשבר ולכלות דבר, שתוכל לעשות בו ועל ידו פעולה ראויה; הנך חפץ תחפוץ, יען וביען, כי תביט על היצורים שמתחת למדרגתך, כי הנם דברים משוללי כל צדק ומשפט ואת ה' לא תירא, שהוא אמנם מגן ומחסה בעדם גם דן את דינם "בצדק" — ותחת לחשוב אותם בתור אמצעים לפעולת אדם בהשכל ודעת, הנך רוצה בשאט בנפש, להשליט עליהם את כח

ותקיפות רצונך וחפצך ולשפוך עליהם את חרונך וזעמך בעצבך וברגזך — אז ירעם עליך קול הקריאה הגדולה של ה' : "בל תשחית!" "הרף ממנו, היה איש באנשים!" כי אמנם רק באופן, אם תשתמש בהנמצאים, אשר מסביב לך לתכלית אדם בדעת ובתבונה וכפי אשר תיעד ותקדש אותם לזה תורתי, אז "אדם" הנך, גם יש לך הכח והזכות עליהם, יען נתתי לך, לבן אדם, את הכח והזכות מטעם תכנית עליונה — אבל אם תשחית, אם תאביד ותכלה דבר מה — אזי בהשחתתך — בהאבידך, ובכלותך אותו אינך עוד "אדם" רק "בעל חיי" או "חיה טורפת" — ואין לך עוד כל זכות על הנמצאים מסביב לך — יען וביען, כי אנכי השאלתי אותם לך רק לשמוש של חכמת אדם, לכן אל תשכח לעולם, כי אנכי אנכי הוא המשאיל אותם לך — אולם אם תפעל עולה, אם לא בהשכל ולא בדעת תעשה את מעשיך בדבר קטן או גדול — הנך עושה דבר בליעל מרד ומעל בתבל ה', הנך נהפך אז לרוצח ושודד קנין ה', חוטא הנך ותמעל מעל בקדושת הקנין, את זאת יקרא לך ה', ובכח הקריאה הזאת יגן ויחסה על כל דכר כקטן כגדול נגדך. — הוא יתן באמר סלה זה לקטן ולגדל את צדקת משפטו נגד מזמת לבך וחמס ידך.

פרק שצח

לכן אומרים חכמינו ז"ל: הקורע את בגדיו, המשבר את כליו והמפזר מעותיו בחמתו, איש כזה יהיה נחשב בעיניך, כאלו כבר עבד עבודה זרה, יען כך היא דרכה של "התאוה", היא אומרת היום : עשה זאת! ומחר עשה אחרת! עד כי היא תפעל על האיש, אשר נעשה לה עבד וסר למשמעתה תמיד, לזנות גם אחרי עבודת אלילים; — הן אמנם אין איש, אשר כה יהיה קרוב אל "עבודת אלילים" כמו האיש, אשר לא יכיר לדעת בהנמצאים, כי המה ברואי ה' וקנינו, ויאמין, כי בכח ובתקיפות של האדם יש לו גם הזכות להשחיתם ולאבדם כרצונו. — איש כזה הלא עבוד יעבוד את האלילים האדירים שלו בפנימיות נפשו, את "חרונו וזעמו", את "נאותו ורוע לבבו" וביחוד את "האני" שלו, אשר בתאותו ובתעצומות כחה ועוזה ידמה, כי הוא אדון הנמצאים, הוא ולא אחר.

פרק שצט

א) לכן מצות "לא תעשה" הראשונה מהבריאה הלא היא, "לבל תשחית" כל דבר כקטן כגדול, מעץ מאכל, אשר ברבות הימים יוכל להשיב גם את נפש נכדיך. עד הדבר הקל שבקלים, אם אך יועיל לאיזה שמוש גם מחוט ועד שרוך נעל אל תשחית לריק — באמר אחד, כל דבר המוכשר עוד לאיזה שמוש של תועלת, אל תשחיתהו.

ב) אבל "השחתה" איננה נקראת זאת הפעולה בלבדה, בעשותך את הדבר בלתי מוכשר עוד אל שמוש התכלית, אשר נועד הנהו לזה, כי גם זאת נחשבה להשחתה, להשתמש לאיזה תכלית עם דברים מרובים ויקרי ערך, באופן אם להגיע אל התכלית הדרושה יספיקו גם דברים מעטים ופחותי ערך, או אם התכלית איננה שוה בנזק ובמחיר האמצעים והשחתה היא.

ג) לעומת זה ההשחתה תחדל מהיות עוד השחתה וכליון, גם נחשבה לפעולה ושמוש בהשכל ודעת, אם ההשחתה בעצמה היא נחוצה אל תכלית גבוהה ומטרה יקרה.

משלים:

אל א) בכלל כל השחתה מבלי שום תכלית.

אל ב) לכרות עץ מאכל, להשתמש בעצו, לעשות קורות אם נמצא לך עץ, אשר איננו עץ מאכל (אילני סרק) — לכרות עץ פרי רק בגלל לפאר וליפות ביותר את הגן, במו כן לשרוף איזה כלי אומנות לתכלית ההסקה, או להדליק ולהאיר בחומרים, אשר יוכלו להשתמש עמהם לתכלית אחרת נכבדה מזאת, לשרוף עצים יותר מהנדרש, להשתמש בדבר יותר מהנחוץ וכדומה, לאכול יותר מהנדרש וכדומה.

אל ג) לכרות עץ מאכל, אשר יביא נזק לעצי פרי ונטיעים יקרים אחרים, אם השמוש בגזע עץ מאכל יש לו תועלת ומחיר יותר יקר מהפרי, אשר נוכל לקוות ולהשיג ממנו, ואשר מפני זה עץ כי יזקן ונס לחו ויביא פרי אך מעט מזער, נוכל לחשוב אותו לעץ לא מאכל. — בחסרון עצים נוכל לשרוף גם כלי אומנות לשמור בזה את גוף האדם הנפגע מקור והצטננות, לכרות עצי מאכל למען השתמש בשטח המקום, לבנות בית וכדומה. (ראה רמב"ם הלכות מלכים פרק ו' ח'-י' קט"ז ד' בט"ז ומסכת שבת ס"ז ע"ב מי רוטרא) ראה גם ע"ד האיסור של סרוס בהמה ועוף (ויקרא כ"ב כ"ר, אה"ע ה' י"א ועוד).

פרק ת

מדרגה קלה של ההשחתה, ואשר נדרש אמנם גם כן לחדול ממנה הוא הפזור (פערשוועגדונג). אם תרבה להוציא ולפזר את האמצעים, אשר יש לך, באופן, אשר התכלית הדרושה, להשיג על ידם איננה מתאמתת עם מכסת ההוצאה — אמנם את זאת נקרא בשם מדרגה קלה של ההשחתה, יען אלה הדברים, שהוציא אותם בפזור ובמדה מרובה, הלא המה בעצמם בלתי נשחתים, יען יבוא לידי שמוש ותועלת בעד אחרים, אבל בכל זאת השחתה היא, יען בנוגע אל עצמך הלא נשחתים המה, הן עם כל קנין כקטן כגדול, אשר נתן לך ה', נתנה לך גם החובה להשתמש בו לתכליות טובות ומועילות ובזה

נכללת היא גם "ההוצאה" — אבל, אם תוציא אותם לתכליות שלא בדעת ולא בחכמה, או גם לתכליות טובות ומשובחות בפני עצמן, אבל במדה נפרזה, יותר מאשר נדרש להוציא בגלל התכלית ההיא, אז בלי כל תועלת הנך משחית את האמצעים, שיכולת להשתמש בהם לתכליות של תועלת וחכמה והנה נכבדות מאלה, או לתכליות טובות אחרות, ולוא יהי, כי האחרים ישתמשו עם פזור "ההוצאה" שלך לתועלת עצמם, אבל הן אתה, הלא לא תוכל לדעת ולערוב בעדם, כי המה אמנם ישתמשו בזה לתכלית טובה ולא תוכל לחשוב זאת לך לתכלית של תועלת, בעוד עם כל אמצעי ואמצעי הלא מוטלת עליך החובה, להשתמש עמו רק בהשכל ודעת.

אבל יותר מזה קרובה היא אל ההשחתה מדת "הכלות והקמצנות" והוא, ההחדלה מהשתמש עם הדברים עפ"י החובה לתכליות מטרתם, בעוד באופן כזה, הלא יחשוב הכלי את הקנין לא "לאמצעי" רק לעצם "התכלית". הן אמנם אלה הדברים, אשר הכלי מטמינם ומקברם בארגזיו ויחזיקם שמה מבלי כל תועלת, הנם למצער "במשך ימי חייו", אבודים ונשחתים בעד כל האנשים. נוסף לזה עלינו נדרש להתבונן, כי בעד כל חלק וחלק מהקנין, הבלתי בא לידי שמוש שלו לתכלית הנועדה, להפיק על ידו האחריות עליך, וא"כ תחול על הכלי האשמה, כי לא מלא את החובה הדרושה מאתו ולא שמר את תפקידו.

פרק תא

זה הוא החוק הראשון, אשר יתיצב לפניך, לכלוא את שרירות לבבך נגד הנמצאים והוא יביע אמר: "כבד את הדברים בתור קנין ה' והשתמש עמהם לתכלית האדם בהשכל ודעת" — "בל תשחית"! אל תפזר! אל תהי כלי! היה חכם, היה צופה הליכות ביתך בהשכל ודעת ובכל מעשיך ומפעליך עם כל האמצעים, אשר יתן לך ה', ראה ועשה ככל האפשר, כי יהפכו לסכום יותר גדול של מלואי חובות תעודתך.

פרק תב

ב: כבוד המינים בתור סדר ה' — כלאי בהמה, כלאי אילן, זרעים וכרם, חרישה בשור וחמור, שעטנז, בישול בשר בחלב.

את חקתי תשמרו, בהמתך לא תרביע כלאים, שרך לא תזרע כלאים, ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא י"ט י"ט).

לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע, אשר תזרע ותבואת הכרם. לא תלבש שעטנז, צמר ופשתים יחדו (דברים כ"ב ט').
לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ט).
ויאמר אלקים: תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי, עשה פרי למינו, אשר זרעו בו וגו' אשר זרעו בו למינהו וירא אלקים כי טוב (בראשית א' י"א).
ויאמר אלקים ישרצו וגו' ואת כל נפש החיה וגו' ואת בל עוף כנף למינהו וגו' תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחיתו־ארץ למינה, ויהי כן. ויעש אלקים את חית הארץ למינה, ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו (שם שם כ' כ"ד).
"כבד את סדר ומשטר ה'"! — זאת היא הקריאה השניה, אשר אזניך בן אדם תקשבנה במאמר הבריאה של ה', להיות נלוה יחד עם הקריאה הראשונה: בל תשחית! — אמנם בסדר ומשטר, אשר ערך וסדר ה' בעולמו ובעד יצורי עולמו וכפי אשר עיניך תחזינה את כל אלה, אל תפגע לרעה, אל תהרוס ואל תפריע אותם ממעשיהם, ובכבדך אותם שמר־לך בבואך להשתמש עמהם בשמוש חפשי ע"י שנוי ותמורה בעולמו מכפי אשר נתן לך ה' הזכות לזה, והזהר, לבל תהפך אצלך הזכות הזאת, להיות שרירות הלב, עד כי ע"י מתנת הזכות הזאת תשכח את ה', ותבוא, לפרוע פרעות בעולמו.
הבה נלמוד ראשונה, להכיר ולדעת את הגדרים והחקים, אשר נתן לנו ה', ה' המחוקק חקי סדר העולם ויציגם לפנינו, לשים ולכונן אליהם את לבנו ולכבד אותם, ואז ננסה אנחנו, כפי אשר תוכל בינתנו שאת, אנחנו, אשר לו גם יכולנו, לרכוש לנו חכמת אדם בעצם שלימותה, כי גם אז בחכמה רבה זאת עלתה לנו, רק להשיג ולהבין את החזיון החיצון מהנמצאים! ועל פיהם, להכיר ולדעת, מה המה לנו ויכולנו גם אז רק לשער מה המה כשהם לעצמם, ננסה רק, כפי אשר נוכל בשכלנו המוגבל, להסביר ולסדר את החקים האלה, ולהתבונן בהם, רק על פי המושג, אשר בינת האדם תוכל לשער ולהבין איזה דבר.

פרק תג

החוק הראשון:
את הבעלי חיים השונים למיניהם אל תכריח ואל תסבב להם, כי ירבעו ויזדווגו יחד כלאים ואל תעשה ואל תפעל זאת גם על ידי אחרים — וגם את אלה הבע"ח ממינים שונים, שיש להם איזה התדמות ביניהם, אף יחיו יחד, ואשר יקרה, כי בעל כרחם יתחברו יחד ויולידו, כמו הזאב עם הכלב, כלב כפרי ושועל, עזים וצבאים (רעהען) '

יעלים (געמזען) ורחלים, סוס עם פרדה (מוילטהיער), פרד עם אתון, בכל זאת אסור להרביעם ולזווגם יחד. בע"ח מטין אחד יוכלו להרביע; אולם אם עפ"י בחינות הנתוח (אנאטאמיע) יתראו שנוים עיקריים ביניהם אסור להרביעם יחד, כמו אוז ואוז הבר (ווילדע גאנז) וכדומה. הנולדים מהרבעת כלאים כזאת אסור לזווגם עם המין של אביהם או של אמם, אבל את הנולדים מכלאים, אלה עם אלה, יוכלו להרביעם, אם הזוג של הוריהם דומים זה לזה, ואם הוריהם אינם דומים אסור, הנולד מהרבעת כלאים מותר בהנאה, ואם היה מין טהור עם מין טהור מותר גם באכילה. להמליט ביצים ע"י עוף אחר שאינו מינו אין אסור מטעם החוק הזה רק מטעם המבואר בפרק ה' (י"ד רצ"ז).

פרק תד

החוק השני:

אל תרכיב (פפראפפען) אילנות ממינים שונים אחד בשני ואל תעשה ואל תפעל זאת גם ע"י אחרים — אסור להרכיב ירק באילן או אילן בירק גם ירק בירק שאינו מינו, אבל מותר להרכיב אילן סרק (ניכט פרוכטטראגענד) באילן סרק אבל לא אילן סרק בעץ מאכל או עץ מאכל בעץ מאכל — יש איסור הרכבה, אף תחת הקרקע, כמו זמורת הגפן שהבריכה תחת הקרקע, אסור לזרוע עליה ירק, אלא אם כן יש על גבה עפר ג' טפחים. יש באילנות דומים זה לזה בעלים ובפירות, ובכל זאת יען שהם באמת שני מינים, אסור להרכיבם זה בזה, ומפני כי קשה מאד, ליעד את המינים האסורים בהרכבה והאנשים אינם בקיאים ומכירים היטב בזה לכן טוב יותר למנוע עצמנו מכל הרכבה (פפראפפען) ואף גם מבלי מעשה מצדך אסור להחזיק ולקיים אצלך את כלאי הכרם, אבל הפרי היוצא ממנו מותר, ואף לזה שעבר והרכיבו ומותר לקחת ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר. בארץ ישראל אסור גם לזרוע כלאים של שני מיני זרעים במפולת יד (וואורף), ואסור לזרעם רק על שטח כזה, אשר שניהם ימשכו את יניקתם ממקום אחד, רק יהיו נבדלים גם בגבול גדולם, והאיסור הזה רק בכלאי זרעים אבל לא בזרע עצים (י"ד רצ"ז). אסור לזרוע שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד. אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או לנטוע גפן בצד הירק או התבואה — ואם נעשה כזאת נקרא "קדש" ונאסרו לא לבד באכילה כי גם בהנאה, וכל הדינים אדות זה ראה (י"ד רצ"ו רצ"ז א').

פרק תה

החוק השלישי:
עם בעלי חיים משני מיגים אל תעשה בהם שום שמוש ועבודה בבואם בחוברת — אסור לעשות שום עבודה בשני מינים, כמו: לחרוש יחד, למשוך בעגלה וכדומה, בין אם אחד מהם טמא, בין אם אחד טהור, בין ששניהם טהורים או טמאים, בין בהמה עם חיה ובין חיה עם בהמה, גם להנהיגם בקולך אסור. — אסור לשבת בעגלה שמושכים אותה בע"ח כלאים (י"ד רצ"ז ב').

פרק תו

החוק הרביעי:
אסור להתעטף ולהתחמם בדבר הנעשה "משעטנז" הלא הוא תערובות צמר ופשתים יחדו. — אין אסור משום כלאי בגדים רק צמר רחלים ואילים עם פשתן אבל בחומרים אחרים מותר. צמר ופשתים מעורבים יחד נקרא בשם "שעטנז". מן התורה אסור רק אם צטר ופשתן הנהו שוע (געקראמפעלט), טוה (געשפאנען) וארוג (געוועבט), בכל זאת מדרבנן אסור בכל צד תערובות בעולם, ולפי דעת הרמב"ם כל אופן של חבור הוא אסור מדאוריתא, ואף חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור. מדאוריתא אסור רק הלבשה או כסוי להתחמם, ומדרבנן אסור גם לשבת על שעטנז, ואם גם לא בנגיעה ישרה ואף ע"י מצוע עשירי בשעטנז דאוריתא, אף בחומרים קשים ובלתי מחממים אסור להתכסות, ומותר לשבת ע"י איזה חציצה, אבל בשעטנז דרבנן בחומרים כמו אלה מותר גם להתכסות. כל כלי, אשר בנקל יוכלו לקפל אותו סביב היד או על הגוף ולהתחמם בו, אל יעשו אותו משעטנז, כמו: מפות היד והשלחן, יריעות וכדומה. כלאי בגדים מותר לעשותם ולקיימם ואינם אסורים רק בלבישה, ושאר הדינים ראה (י"ד רצ"ח ש"ד).

פרק תז

החוק החמישי:
אל תבשל יחד בשר וחלב — איסור בשר בחלב מן התורה הוא לבשל בשר בהמה טהורה וחלב בהמה טהורה, כמו: שור, כשב ועז, אבל לא חלב חיה טהורה בבשר עוף, אבל מפני מראית עין אסור גם בשול כזה, מלבד במקרי מחלה — לבשל בשר דגים בחלב מותר, מדאוריתא אסור רק הבשול של בשר בחלב ע"י האש ומדרבנן אסור גם מליחה,

כבוש ורכוך וכדומה (י"ד פ"ז). תערובות בשר בחלב דומה לכלאי אילנות שאסור לא לבד באכילה כי גם בהנאה (ראה מאכלות אסורות) ובזה איסור הבשול נחשב הוא לאיסור גם בפני עצמו, מבלי הבדל לאיזה מטרה נעשה.

פרק תח

כאשר נעריך לפנינו את כל החקים האלה, אשר ה' אדון העולם ומסדרו נתן לנו ויצונו, לכבד ולשמור אותם בעולמו, ננסה בזה, אולי נוכל באפס קציהם להביט על המראה של התעודות הקבועות האלה, ועפ"י רמזי חז"ל נכונן בקרב לבנו איזה רעיונות נכבדים, המתאימים לקרב אותם אל החקים האלה.— שור נא בן אדם, על כל הנעשה מסביב לך, כה יקראו אליך החקים האלה, שים עינך ולבך בכל הנמצא בבית — זבול תבל — ארצך וראה, כי בעד כל יצור, שהנהו חי בהתפתחות עצמותו על פני הארץ נכתב ונתתם מה' החוק הגדול: "למינהו", והיצור ההוא, אחרי אשר ירכוש לו מיצור שני, אחיהו בבריאה, את הנדרש לו לכלכלתו, יהפכהו ראשונה למזונו, גם יגדיל בזה את עצמותו, ואז ישתמש עם העודף מכחותיו להוליד יצור דומה לו "למינהו". הביטה וראה! כי כל יצור הנברא להתפתחות עצמותו: צומח ובעל חי, חיה יחיה בעד עצמו ובעד צאצאיו "למינהו". התבונן על כל אלה, וכבד את החוק הזה, בבואך לפעול פעולה אנושית לתועלת שלימות חייך, גם הנך נכנס בתוך חוג ההתפתחות הכללית לקחת לך את הראוי לך ולהשתמש אתו למטרת תכליתך, אז אל תשכח, כי ה' שמך בעולמו, רק בגלל התעודה, אשר יעד למענך, לעבוד את תבל הארצי ולשמור ולחסות אותה בכל יכלתך, אבל חלילה לך, לבוא בשרירות לבבך, להתפרץ בקרב סדר ומשטר ההתפתחות, ולהיות מחבל ומפריע לה, גם לעצור את הליכות עולם למו, אל תשכח ואל הסיח את דעתך מזה ואל תעביר ואל תטה את הכחות הנועדים בקרב יציר נברא, לקיום החוק של "למינהו", לכונן אותם אל הקיום וההחזקה בעד יצור, שהוא ממין אחר — שני מינים זרים, להביאם ביחס כזה נקראים בשם "כלאים" ונגזר מהמלה "כלא", בעוד חוק ה' בבריאה הביא את כחותיהם "בכלא" ויסגור בעדם (אבגעשפערט), להשתמש עמהם רק "למינם" ואשר בזווג של כלאים רק באונס ובעל כרחם יתחברו יחד.

בתור יציר נברא לבדו החמוש בכח ההתפתחות בעדו ובעד "מינהו" יתיצב לפניך הבעל חי, המתפתח מצד עצמו, גם העצים והנטיעים, שהמה יצמחו ויגדלו מחיק האדמה — ההרבעה וההברכה של בעלי חיים ונטיעים השונים למיניהם ובעל כרחם, לזוגם ולחברם יחד כלאים, היא הפרת החוק של הבריאה — אולם אנחנו מבדילים בין

הצמחים, אשר יגדלו ענפים ועולים בקנה אחד מגזע קבוע ועומד, הלא המה: "עצים" — ובין צמחים, אשר כפי הנהוג יצמחו בלי כל גזע מהארץ בכל שנה מחדש וגזעם ושרשם הוא רק עלה הגבעול (בלאטט שטיעל), הלא המה "שאר צמחים". שורש העץ הוא ביחוד עצמות יצור בודד, הוא מחזיק את הכחות בעד חיי עצמות העץ ומינהו — בעדו וביחס שלו אל שאר הצמחים דאגה "האדמה" בעצמה — והנה בעד שאר הצמחים היה יכול להחשב עוד לכלאים: לנהל את כחות איזה צומח הנועד לגדל על מקום קבוע למינהו ולהעבירם אל מין אחר ע"י זריעתם אלה עם אלה, או ע"י התקרבותם בשטח מקום בקרבה יתירה — לולי כללות האדמה לא היתה דבר מיוחד בפני עצמה, בהיותה אם כל היצורים, ואשר לכל המינים יש הזכות אליה, לכן בחיק האדמה אין כלאים וגם שרשי העץ שייכים המה אל האדמה, בכל זאת בארץ ישראל, אשר יש לה תכונה מיוחדת ונחשבה בתור "אדמה פרטית", הנתנה לישראל, למלאות בה את תעודת חייו המיוחדת, לכן עליך בעבודת האדמה של אדמת "ארץ ישראל', לתת כבוד ויקר לכל חוק מחוקי הבריאה, אבל רק בעד ציורי מראית העין, ומפני זה בא"י אסור לזרוע גם כלאים של שאר צמחים, גם אסור לזרוע הצמח האחד בקרבת המקום של השני, אשר אם ע"י פעולתך או על ידי גדול עצמו כבר לקח גם כבש לו מקומו שמה — אבל בעד נטיעת העץ לא ישלוט החוק, יען כי מזרע העץ בשרשו בכח עצמו יתפתח מהאדמה (החוק הראשון והשני).

פרק תט

אולם כמו בארץ ישראל ביחס האדמה, ששמה מחויב הנך גם בגלל ציורי מראית עין, לכבד ולהוקיר כל חוק הבריאה, כמו כן עליך החובה בכל מקום, בנוגע לבעל חי וצומח, גם בשמושך עמהם לטובתך: בעבודת מלאכה ובעד עטיפתך, להחם את בשרך: מלבוש — ולהחזקת חייך: מזון, להוקיר ולכבד ולשמור את החקים האלה:

בעלי חיים, אשר חוק הבריאה של ה' לא יאחד אותם יחד בפעולתם לעבודת התבל, אל תאחדם אתה בפעולת עבודתך (החוק השלישי).

כמו חלק ה' את הברואים למיניהם — כן הבדיל ה' ויחלק את חיל צבא יצוריו בהיקף גדול מזה במערכות (רייכע) ולכל מערכה נתן תעודה ותכונה מיוחדת, גם בעד כל אחד יעד חלקות אדמה באדמה, שהיא אם כל נמצא בתבל — ועל ידי המערכות האלה תכנע בן אדם, — אתה — אשר תחשוב את עצמך, כי תעצור כח למשול על כל תבל ארצך, אך באמת הנך נכנע תחתם ומתפעל מהם בחיי עצמך ובנטיות לבבך ורוחך, יען כי בו

בערך, אשר תבוא האחת או השנית מהמערכות האלה ביחוד במגעך, במחוז מגורך בתבל ארצה, האחת או השנית פועלת ומשפעת ביותר עליך באופן כזה, עד כי בכח השפעתן אתה תכונן נטית מהלך חייך, את פעולתך, רגשותיך, עבודתך ועמלך, ועל פיהן תברכנה מחשבותיך וחות דעתך. — ככה תתיצבנה לפניך מצד אחד ביחוד "מערכת הבעלי חיים", ומצד השני "מערכת הצמחים" והנה מספיקות לך כל צרכיך, בתור מזון, כלי אומנות ומלבוש; אבל כפי אשר הנך מתקרב ומתמכר ביותר אל המערכה האחת או השנית, להתכונן על ידי ההתמכרות אל האחת או השנית בתכונה מיוחדת הבאה לך בכח פעולתה עליך, פעולות המערכות המיוחדות האלה היו נכרות ביחוד בילדות מין האנושי בתבל ארצה, אשר אז האדם לא יכול עוד בכשרון כחו ובתחבולותיו להפוך ולשנות את האדמה, גם להביא התרחבות החליפין והתמורה (אויסטויש) המסירה לאט לאט את ההבדל הבולט בין התכונות המיוחדות, ואז נכר היה ביותר ההבדל, שהוא גם היסוד מוסד אל תולדות בני אדם. בהיות האחד, איש עובד אדמתו, מתלכד ומתדבק אל קנינו ומתפתח ע"י כשרונותיו אל תחבולות חיצוניות, והשני, אשר בחר להיות רועה ומגדל בהמות, שהוא המצב היותר חפשי והיותר מסוגל להתפתחות פנימית (קין, הבל ועוד), לכן במלבושך, שהוא המחסה היותר קרוב אליך, שהוא יציג גם הופעת עצמותך, עליך להראות ולהודיע, כי אמנם הנך נכנע תחת סדר ה' גם בהבדל המערכות, וכי בהתפתחות חייך, חיי אנוש, הנך מרגיש את חלוקת סדר ה', באופן, אם תחפוץ להלביש את גופך ולהתעטף בבגד הנעשה מחומרי המערכה האחת אינך מערב בלבושך זה גם את החומר הלקוח ממערכה השנית — ובתור דוגמא לכלאי בגדים. שהמה נודעים לך, הציבה לך התורה "צמר ופשתים יחד" (שעטנז), רק זה האיש אשר בצלמו הציג לפנינו את מושג "הכלל" שהוא בא כחו, בתור האיש המאחד באגודה אחת את צדדי ההתנגדות, הלא הוא "הכהן", שתעודתו לאחד את הקצוות, רק בבגדו דרושים היו להיות "צמר ופשתים" מעורבים יחד (החוק הרביעי).

ובאחרונה החוק של. "ההבדלה וההפרדה" (שיידונג), שהנך רואה במראה החיצון של התבל ביצוריה בעלי אברים, — החוק הזה ישלוט גם בחומרים, אשר בעולם הפנימי של כל יצור פרטי הלא הוא: "לקבץ על מנת לפזר ולבלוע על מנת להפליט", שהוא המושג של כל החיים הפנימיים — במפעלך בחומרים החיצוניים, להביאם אל תוך גופך ובתקנך אותם בתחבולותיך, לכונן ולהחזיק את חייך על ידי המזון, עליך להראות ולהודיע, כי גם בפנימיות חיי איבריך כבד תכבד את חוק ה', ואינך מערב יחד, את אשר הבדילה המכונה הפנימית, להיות דברים מתנגדים זה לזה, ואשר כמעט בלתי נמצאים דברים

שהמה מתנגדים זה לזה כמו "בשר בחלב" בעוד הראשון שייך אל עצמות הבעל חי, והשני הלא נבדל ונפרד הנהו, בהיותו נועד להחזקת המין וכלכלתו (החוק החמישי).

פרק תי

כל אלה המה רק רעיונות, אשר אולי ראוים, כי נהגה בהם בבואנו לכבד ולהוקיר את החוקים האלה, ולוא יהי, כי הרעיונות האלה רחוקים מאד מהיות דבר אמת, להבנת החוקים ההם, ואשר באמת רעיונות אנשים כאלה וכאלה לא יספיקו בשום אופן, לבאר ביסוד מוסד את החובות האלה בעדנו, אבל הלא די לנו, לדעת, כי ה' הוא המחוקק את חקי החיים האלה, ה' הלא הוא המסדר את עולמו, והוא הציג בעד חפצנו ושרירות לבנו גבולות ונדרים כאלה, איך להתנהג בעולמו, לכן מי יוכל להרהיב עז בנפשו לפרוץ נדר, להסיג גבולות עולם ולפשוע נגד עולם ה', גם לשכוח בעולם ה' את חוק ה'? וביחוד ועל כלם, הלא דרושים המה החוקים האלה להורות ולהראות לנו, איך להתהלך עם מערכות הבעל חי והצומח ופעולתנו בהם, במרעה הבהמות שלנו, בעבודת האדמה שלנו, במעשינו, ובמלבושינו ובמזוננו, למען דעת, כי חוק ה' לא החל עם "האדם והיהודי", כי אמנם הוא גם היסוד מוסד, להתפתחות של כל חיי היצורים בעלי איברים, וכי החוק נתן ה' בתורתו בעד האנושית ובעד ישראל הוא אמר סלה מקדמת דנא, הלא דבר ה' הוא בעד חיי האדם וחיי ישראל "למינהו", למען גם אנחנו באמונת החובה של בחירה חפשית נמלא את תעודת ה', כפי התכנית, אשר אנחנו מראים גם במינים האחרים של היצורים, אשר במציאותם ובפעולתם בלי כל משגה ימלאו גם הם את כל זאת בעצם תומם.

פרק תיא

ג: שלוח הקן.

כי יקרא קן צפור לפניך, בדרך בכל עץ או על הארץ, אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב ו').

התורה שבכתב ושבע"פ תורינה אותנו בזה : א) כי החובה הזאת מוטלת ביחוד בנוגע לצפרים ואפרוחים טהורים (ואף אם האם טרפה גם כן מחויב בשלוח).

ב) גם אם נמצא בקן רק אפרוח אחד או ביצה אחת.

ג) שלוח הקן נוהג רק אצל אלה, אשר אין אדונים למו (הפקר) ושייך הוא אל הבריאה החפשית.

ד) מלוא החוב הוא להפריח מן היד את האם ולשלחה, אבל אחרי אשר כבר פרחה לה תוכל לשוב אח"כ ולקחתה לך, להיות קנינך.
ה) אם האם רחפה עוד הפעם על הקן תשוב החובה, לשלו~ט~{ח} עוד הפעם.
ו) אבל אם בין כה קבלו האפרחים אדון למו פטור אתה מהחובה.
ז) אם הביצים מוזרות (פערדארבען) או האפרחים בלתי מוכשרים לחיות, או אם בלתי נצרכים עוד לאמם גם אז בטלה ממך החובה.
ח) אם האם איננה רובצת על הקן רק נמצאה בין האפרחים או הביצים גם אז שלוח הקן איננו נוהג.
ט) אחרי אשר שלחת את האם הרשות בידך אדות האפרחים לקחתם לך או להניח אותם בקן.

פרק תיב

מכל אלה נוכל להביא בלבנו ציור ולקח — טוב ע"י איזה רעיון, אשר ננסה לקרב אולי על ידו את שכלנו אל החוק הזה.
אתה, אשר השליטך ה' אל הבריאה, לקחת ממנה לך בחופש את הראוי להנאתך, דע, כי עליך החובה, לתת כבוד ויקר להבריאה, בה בעת, אשר היא לא תעבוד את עבודתך, רק היא עסוקה אז בעבודת תכלית העולם, ואם קרה לך המקרה, לקחת לך צפור המוכשרה להנאתך, אבל אתה תמצאנה אז בבריאה החפשית, עת תעבוד עבודת תכלית העולם, ברגע ההוא עליך, לכבד אותה בתור עבד ה', עבד הבריאה, אל תקחנה לך ברגע ההוא, אשר תעבוד בו את עבודת "למינה" — רק הראה באופן כזה, כי אמנם יש לך הכח והזכות עליה — קחנה בידך — אבל הוכיח אח"כ לדעת, כי אמנם כבד תכבדנה — שלחנה לחפשי — ובגלל הדבר הזה, יען תוכיח בזה בעליל, כי הנך חפשי מאהבת עצמו, וכי כבד תכבד, את היצור ההוא, בהיותו עבד ה', עבד הבריאה — אזי גם ה' יפעל, כי הבריאה מצדה בנפש חפצה כבד תכבד גם אותך, בעוד גם אתה תחשוב את עצמך לעבד ה' במקהלת הבריאה, והיא תביא לך גם אושר וברכה — למען ייטב לך והארכת ימים — יען כי אז בטח תביט ותתבונן על עצמך ותכיר לדעת, כי אתה גם כן הלא "עבד ה'" הנך — העובד אותו לא רק לתכלית עצמך בלבד — כי גם לתכלית העולם עד כי בידיעה והכרה נאמנה כזאת, תכונן גם את פעולתך אתך לאושר חייך "והארכת ימים" — את החוק הזה תוכל להשוות אל המצוה של "כבוד אב ואם" הורי אנשים, שגם במצוה ההיא נאמר מפרש הגמול של "אריכות ימים" כמו בחוק הזה (ראה מערכת המצות פרק ב').

פרק תיג

הדינים המתיחסים אל החוק הזה הנזכרים למעלה ראה י"ד רצ"ב, ועליך לדעת עוד איזה דינים הדרושים לזה: יוני שובך בכלי חרש, הבנוי בכתלים, ששם צפרים יקננו, במקום חפשי, מתיחסים המה אל ההפקר בנוגע אל החוק הזה, אבל החובה מוטלת עליך, רק באופן אם האם, אחרי אשר הטילה את ביציה, לא הגביהה עצמה ממעל להביצים, אבל אם למקום הקן יש אדון למו, אזי קונה האדון גם את הביצים והקן בלתי שייך עוד אל הבריאה החפשית. — בכל מקום ואם גם לא בדרך מסעך, אם תמצא קנים ואפרוחים בלי בעלים, מוטלת עליך החובה של "שלוח הקן", אתה אינך רשאי לחתוך את כנפי האם בטרם תשלחנה, ואם עשית כזאת, עליך לגדלה אצלך, עד אשר יגדלו כנפיה ואז תשלחנה. אם צפור זכר רובץ על הקן או עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא הנך פטור משלח את האם, עופות טהורים ממינים שונים יש ספק בזה, וגם מספק ראוי לקיים מצות "שלוח האם". אם האם מרחפת על פני הקן וכנפיה נוגעות בקן מלמעלה, מחויב אתה לשלח אותה ואם נוגעות הכנפים רק מן הצד הנך פטור מזה (שם).

פרק תיד

ד: אתו ואת בנו.

ושור או שה אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב כ"ח).

החוק יאסור עליך לשחוט בעל חי, את האם ואת בנה מהבעלי חיים הטהורים והם: שור כשב ועז "ביום אחד".

בשחיטת האב עם בנו ביום אחד ספק הוא. בחיה ועוף לא ישלוט החוק, האיסור הזה שוה הנהו, אם תבוא לשחוט הבן אחר האם או האם אחר הבן ביום אחד.

משך היום הנקוב בחוק הזה יחל עם הערב ויכלה עם היום. אחרי עבור היום ההוא, שבו נשחט האחד, אז יוכלו לשחוט את השני, ואם גם נשחט האחד ע"י איש אחר, אתה לא תוכל ביום האחד לשחוט את השני, רק שחיטה אסורה אבל לא מיתה אחרת (י"ד ט"ז). (**הרה"ג המחבר זצ"ל בבאורו על התורה יביע דבריו בטוב טעם וברעיון נשגב גם ע"ד החוק הזה**). **המעתיק**. —

פרק תטו

ה: כבוד הרגש והנטיה של הבעלי חיים — צער הבעלי חיים ואסור חסימה.

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה, השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ד')

לא תחסם שור בדישו (דברים כ"ה ד,)"

אין יצורים בעולם שכה נדרש למו דבר ה' זזה, להיות למגן ולמחסה בעדם מפני שרירות לבב האנשים כמו אלה היצורים שהמה אמנם דומים לבני אדם ברגשות ונטיות שונים, גם נוחים להתפעל, הלא המה "בעלי החיים", שהם מסורים, לעבוד את האדם בגופם ובכחות גופם. — והנה ביחוסו אל הבע"ח האלה העובדים תמיד את עבודתו ישכח האדם בנקל כי גם עורק (מוסקעל) הבע"ח כמו מיתר האדם, הנפגע ע"י כאב וצער, יחלה ויחלש, כי כאדם כבהמה גם היא תחוש ותרגיש כל חתוך, דחיפה, הכאה, כובד עמל רב, פחד ובהלה, רעב וצמאון — האדם ישכח את זאת לעתים, אם מאהבת עצמו, אם להפיק זממו, אם בבלי דעת — או לפעמים, גם בגלל תאוה נמבזה ואכזריות לבב, יבוא האדם לענות נפש בהמתו, יענה ויצער את נפש הבעל חי, אשר אמנם נתן לו רק להיות נכנע תחתיו ולשאת את עול סובלו, רק בגלל תכליות אנשים שיש בהן בינת אדם ישרה.

פרק תטז

שור נא! תורת ה' דאגה בעד כל אלה ותחובב אותך, לא לבד למנוע עצמך מלסבב כאב וצער לבע"ח ללא נדרש, כי גם[12] באופן אם תראה איזה בע"ח כואב ומצטער, גם בבלי אשמתך ובבלי כל סבה מצדך למכאוביו, הנך מחויב, להחיש לו עזר וישע ובכל יכלתך, להקל את מכאוביו וצערו. הן אמנם בכתוב הראשון, לפרוק את משא הבע"ח הרובץ תחת משאו, תורה לנו התושבע"פ בהוכחה נאמנה, כי אם אמנם עליך לקיים "עזב תעזב עמו", בגלל חובת האהבה, שעליך למלאות נגד בעל הבהמה, הבא במבוכה, בכ"ז עיקר החובה ביחוד מוטלת עליך להושיט יד עזרה בגלל "צער הבע"ח" הכואב, כי גם באופן, אם אין אדון להבהמה הרובצת תחת משאה, או אם האדון באשמתו הרבה להטעין עליה משא לעיפה גם באופן אם בעל הבהמה יחפוץ לעמוד מנגד, מבלי לעשות בזה מאומה,

[12] הדבר הזה אמנם שייך הוא ביחוד אל מערכת המצות, יען כי זאת היא חובת האהבה נגד בע"ח המצטערים. —

בכל זאת החובה מוטלת עליך בגלל "צער הבע"ח", להחיש לו עזרה בצער ולפרוק משא (ח"מ רע"ב), כמו כן בנוגע למלאכה בשבת ויו"ט ישלוט החוק מדבר צער הבע"ח, עד כי ביחס הזה שוה הוא אל אדם חולה שאין בו סכנה, אשר לרפואתו מותר לעשות בגללו מלאכה האסורה מדרבנן (א"ח ש"ה י"ט כ'). ומזה הלא מובן הדבר מאליו, כי רק אז הרשות בידך, לסבב איזה צער לבע"ח או להשתמש בעמל כחותיו, אם כל זה נדרש לתכלית פעולת אדם הנעשה בבינת אדם ישרה, וגם באופן הזה, עליך להשתדל להמעיט את צערו ולהקל את משאו, ומפני זה אסור עליך, להכביד על הבע"ח משאות כבדים יותר מאשר יוכלו שאת או לעבוד אתם מבלי הרף ומבלי תת למו מנוח או למנוע מהם את המזון הרגיל.

לכן אתם ההורים ומורים, אשר יפקידו בידכם את רוח בני העלומים וחנוכם, השגיחו עליהם היטב גם בדבר הזה ולמדו אותם, לכבד ולהוקיר בבע"ח כקטן כגדול את עצמותו בהיותם ג"כ ברואי ה,, למען ידעו, כי גם הבע"ח נקראים מה, בתבל לשמחת החיים כמוהם, וכי גם להבע"ח רגשות כרגשותיהם, להרגיש ולחוש ענג וצער, ואל תשכחו, כי הנער אביר הלב, אשר יביט בענג על החסיל (קאפער) הנפצע, המתהפך בצירים וחבלים או בע"ח המצטער ומפרפר בין מות וחיים, כי ברבות הימים לבו יהפך לאבן, ולא יחוש ולא ירגיש עוד גם בראותו ברעה, אשר ימצא את אחיו, בן — אדם כמוהו, ולא ישים לבו גם על עצמת מכאוביו.

פרק תיז

בחוק השני ידרוש ה' ממך בתור זכות הבע"ח, כי הבהמה אשר תעבוד כפרי אדמתך, בטרם נגמר בהם המעשה להיות נחשב בשלימות לקנינך (הלא הוא לפני הפרשת מעשר וחלה, ראה מערכת העדות פרק כ"ב) מכל מתנות האדמה, בטרם תהיינה כלן שלך, כי "בל תחסום" את פיה ואל תמנע ממנה את הנאתה בשעת העבודה, לאכול כאות נפשה, כמו בעת הדישה ובעת תשא על גבה משא, אשר תוכל לאכול ממנה וכדומה, ואם באיזה אופן מהאופנים שהם, הנך מפריע את הבע"ח מאכלם, ולוא יהי גם ע"י קריאה או באמצעות פחד, צמאון או הרחקה שלא לצורך מהפרי, אז הנך חוטא נגד החוק הזה ותעשה עולה להבע"ח, אשר יעזור לך בעבודתך, לרכוש לך את פרי האדמה, בעוד החוק יתן גם להבע"ח את הזכות, כי יהנה בשעת עבודתו מפרי הארץ האלה, — רק אם ידעת, כי הפרי ההוא יוכל להזיק להבע"ח, רק אז תוכל למנוע ולהפריע אותו מאכלו (ח"מ של"ח).

פרק תיח

ו: כבוד נבלת גוף האדם — קבורה.

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, ותלית אתו על עץ. לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא, כי קללת אלקים תלוי ולא תטמא את אדמתך, אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה (דברים כ"א כ"ב)

גם את גוף האיש אשר נתלה בגלל אשר נמצא בו חטא משפט מות והומת, אזי, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם כבר מת הנהו, אל תלין את נבלתו ממעל להארץ, כי את האיש המת לא תוכל לחשוב עוד לחוטא ופושע, יען העונש של משפט מות הנעשה בו, הלא הוא נחשב "לעונש ה'" כמו כל מות ומשכלת שהוא משלחת ה', והשופטים הלא המה רק באי כח ה' בארץ, למלאות את פקודת ה' בהוציאם לפועל את דבר משפטו.— תורתנו שבע"פ תלמדך לדעת מאיש "חייב מיתה" כזה, כי עפ"י המסורה האיסור והחובה הזאת נוהגים המה גם בכל גופת מת, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם מת הוא, לבלי הלין את גופו מבלי סבה נחוצה עד אחר בוא השמש, רק לקברהו בעצם היום ההוא, מבלי להחזיקו עוד יותר ממעל להארץ, ורק אז יוכלו לאחר יותר את זמן קבורתו, אם אריכת הזמן דרושה היא. לצורך הכנות קבורתו ולפי כבודו.

פרק תיט

"כי עפר אתה ואל עפר תשוב" הוא אמר ה', יוצר האדם. על אדות מעטה רוח האדם, בית־חומר גויתו. — אמנם "עפר" הוא בנין גוף האדם. — רק כל הזמן, אשר תשכון בקרבו "נשמת חיים" הגוף הנהו כלי יוצר בעד "רוח האדם", לפעול על ידו פעולות אנשים, אבל כאשר תצא ממנו נשמתו והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה, אל תעודתה הרוחנית, אזי דרוש הנהו, כי גם "הגוף" יבוא אל התעודה שלו "לשוב אל עפר ארצהו מבלי להלין ומבלי לאחר עוד, להביאו אל תעודתו בסעיף אדמתו, לשוב ולהתפרד אל חלקי העפר, האויר, המים והאש ואל היסודות האחרים, אשר קבל אותם אל תוכו במשך העת, אשר מלא את תעודתו עלי אדמתו להיות מעטה גוף האדם, למען ישרת ויועיל מאז והלאה להתכוננות החיים מחדש בבית "מערכת הבריאה". — בו ביום, אשר הרוח שבה אל תעודתה הרוחנית בשמי מעל נחוץ הוא. כי גם הגוף יהיה מסור אל תעודת יסודותיו עוד הפעם, ורק באופן, אם נדרשה עת, למען הכין את ההכנות הדרושות לצרכי הקבורה וכפי כבוד האיש הנפטר, אזי על משך העת ההיא, הגוף עודנו שייך אל עצם האיש הגוע, אשר בחייו שרת אותו, להיות כלי יוצר לרוחו, ורק אז יוכלו להתמהמה בהבאת

הגוף אל מקור תעודתו, עד אשר יוגמרו כל צרכי ההכנות הדרושות, כפי מעלת האיש ההוא, אשר עזב את עולמו, בעוד כבוד האיש עודנו חופף על גופו זה (י"ד שנ"ז) ומפני זה יקברו את הגוף תחת רגבי, עפר האדמה, ואף כי בקברו מוקף הנהו בקרשי עץ, אבל באופן כזה, כי יבוא בקברו במגע בלי שום חציצה עם "עפר האדמה", אשר תקבלהו אל חיקה, והיא תתיך ותפריד אותו ליסודותיו (שס"ב).

פרק תכ

ויען כי הקבורה היא מעשה של "צדק" נגד גוף האדם ונגד עולם היסודות בדרישותיהם ממנו, לכן הקבורה היא חובה ומצוה בנוגע אל המת ועולם היסודות, אבל יש לה עוד ענין אחד, בעוד היא תכיל בקרבה גם את החובה בנוגע לכבוד הנשארים בחיים. — בזיון — כי אמנם לבזיון נחשב, אם יקלו בכבוד "צלם האדם", ולוא יהי, כי נמצא עתה רק במעטה גופו בלבד, בעוד גם אנחנו כלנו הלא נופיע בגויתנו בצלם כזה למראה עינים, לכן את הגוף, הנושא את חותם תכנית האדם, חלילה לנו לבזות אותו, להביאו לידי בזיון והפרדה באופן מכאיב לבב ומעורר גועל נפש — לכן אל תחלל את כבוד מעטה האדם, הן לא תוכל, לחשוב את הגוף בראותך את האדם "לבית חומר" בלבד, כי אם עליך לכבדהו בתור "מעטה רוח האדם", הנושא בקרבו את תכנית ה' — גם "טומאה" יביא הנפטר אל האדמה ומסביב לו, ומפני זה לא יוכל שום איש, לצוות לפני מותו, לבל יקברו את גופו, אם על זמן קצוב או לעולם, יען אם גם הוא בעצמו לא יחפוץ להתנהג בצדק עם גופו ולכבד את מעטה רוחו, בכל זאת הלא החובה על הנשארים בחיים, למלאות את חובת "הקבורה" מפני כבוד עצמם וכבוד האנושית בכלל (שמ"ח).

פרק תכא

החובה הקרובה יותר בדבר הקבורה מוטלת היא על יורשי הנפטר, ואם יורשים אין לו, או אם לא עזב אחריו כל רכוש וקנין, אזי על העדה, למלאות את צרכי קבורתו (שמ"ח). אם יש נפטר בקרב העדה, אז כל חברי העדה לא יעשו עבודה ומלאכה עד אשר יכינו הכל לצרכי קבורתו. בעת הלואת המת על כל אחר להפסיק ממלאכתו ללוות אותו (שמ"ג). ילד, אשר עברו עליו שלשים יום יקברו אותו בהלואה נהוגה, אך יש מקומות שעושים זאת רק בעד ילד שמת אחרי שנה (שמ"ד). בעד איש, אשר בחייו הוציא את עצמו מן הכלל והעדה ובזדון לבו לא נשא בעול עם הצבור, בעד איש כזה בני העדה אינם מחויבים, להפריע עצמם ממלאכתם בגלל צרכי קבורתו בכבוד.

בעד נפטר, יהיה מי שיהיה, לא יתנו בקברו איזה דבר ולא ישרפו ויכלו איזה חפץ לכבודו יותר מכפי המנהג (שמ"ה, שמ"ט). תכריכין יוכלו לעשות משעטנז — את האיש יעטפו בטלית ואת הציצית יפסילו או יניחו אותם בכנפותיהם, להראות בזה לשם אות וסימן, כי זה הגוף היה עבד האדם, עובד אלקים בחייו, וכי עתה עבר זמנו מלפעול ולעבוד עוד כזאת (שנ"א). גם לנשיא ישראל לא יעשו תכריכין מחומרי מלבוש יקרים. כל המתים נקברים בתכריכי בד, אך בדבר בחירת הבד לפי טבעו ומחירו, יוכלו לבחור באיזה שיחפצו, ואם איש ירא אלקים ידקדק, לבלי לתת לזה בד פשוט מאד, בחשבו, כי יכבד בזה את זכרון אמונת "תחית המתים", אולם להפריז על המדה בטיב הבד עד למותר היא עבירה נגד חוק של "בל תשחית". — (פרק א)

פרק תכב

בחיים, הרוח, שהוא אזרח השמים, והגוף יליד היסודות — חוברו יחד בברית חיי האדם, אבל במות, הרוח עולה הוא ממעל לחיי האדם והגוף יורד הנהו מתחת לחיי אנוש, לכן לא גוף המת ולא הדברים הנתנים אתו במותו, או איזו עדי, הנמצא במותו מחובר אל גופו, לא יוכלו אם ישר או ע"י אמצעי, להיות מקובלים בחוג שמוש חיי האדם ותועלתו, אבל את אשר רק יעדו והזמינו בעד המת ולא נתנו לו, כמו כן הדבר הבא במגעם, אבל לא יעדו זאת עבורו, גם הדברים, אשר השתמשו בהם לנקיון גופו וכדומה המה מותרים בשמוש והנאה (שמ"ט). כל דבר המיטלטל והשתמשו בו לקבר, גם העפר, שחפרו, אסור בהנאה ושמוש לעולם, כמו כן אבני המצבות, עד כי יש למנוע מישיבה על מצבות אבן כאלה וכדומה (שס"ד).

פרק תכג

את העינים, את הפה וכל הנקבים הגלוים של המת סותמים אותם, למען תת להם מצב מנוחה, וגוזזים שערו וצפרניו (כן הוא בי"ד, בכל זאת נוהגים בכל אלה כפי המנהג המקובל ומקודש בכל מקום). את הגוף ירחצו בנקיון למען הראות, כי הנשארים בחיים יכבדו במעטה אחיהם, את חברם, את האיש, אשר יפרד מהם וינהגו עמו מנהג אנשים — על ראש המתים טחים בביצים טרופות (צערשלאגען) בקליפתן, להורות בזה אות וסימן, כי במעגל חיי האדם שוררת התמורה של "החיים והמות", וכי אמנם החיים והמות המה רק "מעגל "ההתפתחות", רק התחלפות הצורות של "המציאות" (שנ"ב). את פגי הנפטרים יכסו — לילדים פחותים מבני שלשים יום, לא יעשו להם ארון והלואה, אך

ילד יותר משלשים יום ישאו אותו באיזה ארון מיוחד ובהלואת מת. — בן י״ב חודש יוציאו אותו במטה כנהוג והעדה יביעו צערם. ילד שמת ולא נמול מוהלים אותו על קברו בחרש או בזכוכית (בבלי ברכה) וקוראים לו שם. ע״ד נשיאת המתים במטה ראה שנ״ח.

פרק תכד

כבר נזכר, כי המת נקבר מתחת לאדמה ושמה יביאו אותו במגע מבלי מצוע בעפר האדמה, ואופן משכבו הוא, להיות מושכב על גבו כאיש ישן ופניו למעלה. בעד כל מת יעשו קבר טיוחד. לדופן בעד כל קבר ישאירו למצער שלשה טפחים, אבל ילדים קטנים יוכלו להקבר יחד עם אביהם או אמם או אב ואם זקניהם, וזה הכלל ״כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו״ (שס״ב). לפנות מת מקבר קבוע יוכלו רק אז בכדי לקברו אצל אבותיו או בארץ ישראל, אבל אם בעת הקבורה לא יעדו, כי יהיה נקבר שמה בקביעות, אז יוכלו לפנות את המת לתכליות אחרות. אם הקבר בלתי בטוח משטף מים או יראים פן יוציאוהו מקברו, אז החובה לפנות את המת משם. אין מוליכים את המת מעיר שיש בה בית הקברות לעיר אחרת, רק אם צוה לפני מותו להוליכו ממקום למקום. הנסרים, אשר ימצאו בבית הקברות, לא יזיזו אותם ממקומם בעוד, יוכל היות, כי המה נסרים מקבר — כל אלה יוצאים מהחובה, אשר עלינו לתת כבוד למעטה הרוח של אחינו האדם (שס״ג). על בה״ק או בד׳ אמות של מת אל יהלכו בתפילין, בציצית ובספר תורה מגולים ואל יתפללו ואל יקראו דבר מן התורה (זולת לכבוד המת), לבלי להראות מלואי חובות החיים במקום ששוכבים הנפטרים, אשר המלואים האלה חדלו מהם (לועג לרש), אבל רחוק ד׳ אמות מבה״ק, או מהמת קורא ומתפלל (שס״ג). כל מעשה נגד הכבוד או של בזיון, כל קלות ראש כמו: אכילה, שתיה, קריאה, לחשוב חשבונות וכדומה, אסור לעשות על בית הקברות, כמו כן לרעות בהמות, ושאר הדינים ראה י״ד שס״ה.

פרק תכה

חובות ״האהבה״ אל האנשים החיים נכבדים המה מחובות כאלה נגד המתים, ואם פגעו ״מת וכלה״ זה בזו מעבירים את המת מלפני הכלה, אבל אחרי שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח חתן, תנחומי האבל קודמים, וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן, אם יש עת בעד שניהם, אבל אם אין עת בעד שניהם משתה החתן קודם. המת והמילה, מילה קודמת, ואם הוא מת מצוה מת מצוה קודם (ש״ס). מת מצוה זה הוא

שמצאו בדרך או בעיר של עכו"ם ואין לו קוברים, אסור לו לזוז משם ולהניח את המת אף ללכת לעיר להביא קוברים, רק יטמא בו בעצמו ויקברנו, כי מצות מת מצוה עומדת גבוה משאר החובות (שע"ד). מבטלים תלמוד תורה בעבור הוצאת המת, אבל ת"ת של תינוקת לא יבטלו גם בעד בנין בית המקדש, ולמצער מלוים את המת ד' אמות (שס"א). ובדבר שאר הדינים עליך ללמוד בי"ד מסימן שמ"ג עד שס"ח, גם עליך להכיר את המנהג המקודש בענינים האלה בקהל עדתך, אמנם חלק גדול מהחובות האלה מתיחס הנהו אל "מערכת המצות", בבל זאת העמדנו בזה למען יהיו עקרי הדינים מסודרים יחד.

פרק תכו

ז: כבוד גוף עצמך — אסור אבוד וסכנת עצמו ומצות שמירת נפשו.

ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש (בראשית ט' ה').

רק תשמר לך ושמר נפשך מאד (דברים ד' ט').

ראה נא! הן תוכל לאמר: אמנם חפץ אחפוץ להיות צדיק וישר נגד כל יצור מסביב לי, חלילה לי, להפריע אף את שלום האחד מהנבראים, מהאדם עד התולעת, מהאדמה עד הבגד, ולהרוס את מתנת מציאותם, גם בטוח אנכי, כי לא נמצא גם אחד מהם, אשר ידרש לו להביא תלונתו עלי לפני כס — יה ולהאשימני, כי פעלתי לו עולה, יען ידעתי גם ידעתי, כי כל אלה וכל אחד מהם הלא לא לי המה, רק כלם כאחד וכל אחד מהם הנה הנם קנין קדוש של ה'; אולם כשאני לעצמי, הלא גופי וכחותיו, המה באמת "כלם שליי", ועמהם הלא אוכל לעשות כרצוני וחפצי, הן אוכל לשלוט עליהם כרצוני ולהשתמש בחלקיהם כטוב בעיני, אם להאבידם ולהפסידם או גם לשלול ולהסיר ממני את כלם כאחד, או לחפש את עצמי מהם — הלא למי זה אחטא בעשותי זאת? למי אפעל בזה און? — אולם הביטה וראה! תורת ה' תתיצב לנגדך וביחוד בדבריה המסורים ומקובלים לנו ממנה, שהמה יענו ויאמרו לך: אין אדם רשאי להכאיב ולצער את עצמו, חלילה לאיש להיות : טורף נפשו בכפו! יען על כל אחד החובה והמצוה, להחזיק ולכלכל ולקים את גופו, ולחטא ועון יחשב, להרפות ולהחליש את עצמו, יען לא ידע האדם איך ובאיזה אופן נחוץ הנהו לתועלת עולמו — ואם גם שופטי אדם לא יוכלו לחרוץ משפטם על מעשהו זה — הלא ה' שופטהו!! אבוד עצמו לדעת ומצות שמירת נפשו ילמדו אותנו חכמינו ז"ל, וכפי הנמסר לנו גם מהכתובים האלה: באמר הכללי "ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש", כי ה' ידרוש דין וחשבון בעד כל אדם, שנועד הנהו לשאת נפש אדם, ובמצות:

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד" הלא הוא, לשמור ולהשגיח היטב על נכסיך: הרוח והנפש, גם להכיר ולדעת אל נכון, כי "כחות גופך" המה אמנם התנאי החיצון שלהם.

פרק תכז

דבר ה' יקרא אלינו, לעצור את ידינו למנוע אותנו מבוא בדמים ולפרוע פרעות בגופנו. אל תטרוף את נפשך בכפך! אל תשים מום בגופך, אל תצער את עצמך! אל תביא חייך בסכנה! אל תחליש את גופך! הבה! החזיקה וקיים את עצמך, ושמור נפשך מאד!!

"מאבד עצמו לדעת" — הן אמנם חיי חברך דרושים להיות קדושים לך, חלילה לך, להרוס ולכלות את מעטה הרוח ובית חמרו של אחיך — חלילה לך, לשלוח את ידך, לקרוע את הקשר ולהתיר את האגודה, אשר קשר בה ה' את הגוף ואת הנפש של אחיך, להיות אגודתם יחד על ארץ נוסדה. אתה לא תוכל לגרש מעל פני האדמה את רוח אחיך, כל עוד יחזיקהו ה' בתבל ארצהו — ואתה, האם אינך חפץ תחפוץ, להכיר גם בחיי עצמך קדושה כזאת? בחיי עצמך אינך חפץ לכבד, כמו בחיי חברך, את האגודה אחת של האדם, אשר קבל אותה מיד ה'? — אתה תרהיב עז בנפשך להרוס ולכלות מרוחך — רוח בן אדם — את מעטפת הגויה, הנך מתפרץ, לברוח מלפני ה' — בטרם יקראך ה', לעזוב את עולמך, את האדמה, אשר שמך ה', לחיות עליה? — אבל דע, כי אין לך שום זכות על חיי עצמך או על גופך יותר מהזכות שלך בנוגע אל חיי חברך וגופו, כי באבוד עצמך לדעת, את מקדש ה' אתה מחריב ומחרים! את יצור ה' אתה עושה כלה — הנך אז זד ארור, רוצח! הן הכל שוה, אם תאבד את נפשך או אם תרצח את נפש אחיך — ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דם ודם, אשר תשפוך — דע לך, כי גם גופך, גם כחותיך, גם זמנך הקצר, במשך עת היותך במציאותך פה עלי אדמות, לא לך הם — וכמו כל חלק וחלק מעולמך, אשר לא תוכל לאמר עליו "שלי, שלי הוא"! כמו כן הכל כאשר לכל גם גופך, הלא נתנו לך רק להשתמש בהם בתור כלי יוצר ואמצעי, למלאות עמהם את חובותיך, לכן עליך החובה, להשתמש בגופך כמו עם שאר המתנות, אשר חוננת במו, רק לפי רצון ה' וסדר ה'; אבל להרוס, לבטל ולכלות את הכלי יוצר, גם את האמצעים שהמה נתונים נתונים לך למלואי תעודתך, חלילה, חלילה לך מעשות כזאת — כזאת היה לא תהיה! בעוד עליך החובה, לתת דין וחשבון על מפעלך זה לפני ה' — ואם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דבר אף הקטן שבקטנים מקניניך — הלא על אחת כמה וכמה, כי ידרוש ה' ממך דין וחשבון נורא וחמור על היקר מכל יקר שלך, שהוא התנאי הראשון לשאת ולהחזיק את כלם כאחד — את דמך בנפשך ידרוש ממך ה'!! —

עבד ה' אתה, רוח האדם, הנך שלוח הלום, להתעטף פה בעפר הארץ ולמלאות בתבל הארצי את פקודת אלקיך, שכם אחד עם כל ברואי חלד ותבל ארצהו, ובכל מראה ודמות, אשר תתיצב לפניך התבל הזאת — בחזיון של חבה או של איבה, כל זאת פקודת ה' ותעודה עבורך — ואתה האם מאן תמאן, למלאות באמונה את תפקידך ופקודתו לא תשמור רוחך, יען וביען, כי היא לא תפיק רצון ממך או תחשוב כי לא תועיל לה עוד — אן יען, כי הנך בעצמך מכביד את אכפה עליך עד למאד, או מפני, כי החלשת את עצמך, עד כי נרפה נרפה אתה למאד, לכן חפץ תחפוץ לנתק את מוסרותיך עם התבל ומלואה ולקרוע את מסורת הברית עמה, הנך חפץ תחפוץ ללעוג לדבר ה' אשר יקראך "הלום", להתמהמה בתבל ארצהו, למלאות את תעודתך. מתפרץ הנך מפני אדוניך, והנך נחפז לבוא "שם", להתיצב לפני כס יה בתור "מורד ופושע"?! —

אסון? סבל החיים? — התדמה להקל את כובד משאם מעליך ע"י חטא ועון? או לכבות את גחלתם? האם תחשוב, כי כמו תוכל להרוס ולכלות את מעטה גופך, כן תעצור כח לבטל ולאפס גם את עצמותך — את עצמך, את רוח האדם! ובמעשך זה, להשתמט ולהתחמק מהדין והמשפט, אשר יביאון אותך שם? — "שגעון"!! —

אבל דבר פשע? החרפה? — האם תחפוץ, לכפר בדבר פשע את הדבר פשע? גם למען תברח מלפני אנשים ולהנצל מחרפה. היתכן לך, להתיצב ככלי מלא בושה וכלמה או כחרש הנשבר לפני כס — יה? "שגעון גדול ונורא"!! —

גם דמיון כוזב הוא לחשוב, כי האבוד עצמו לדעת הוא רק חטא ועון נגד ה' ונגד עצמו, מבלי היות גם חטא ועון נגד כל תבל הארצי, האם לך לבד שייך הנהו החלק הקטן שבקטנים של מציאותך וכחך? האם אין לך החובה בכל אחד ונגד כל אחד להיות "ברכה" בעולם? האם אינך שייך להתבל עם כל מציאותך? האם לא נולדת בשבילה ובגללה, בעת קראך ה' אל מציאותך, ואם כן, האם לא בגד תבגוד גם בה ותתכחש לכל דרישותיה ממך, כאשר תבטל ותאפס את מציאותך?! — אבל הנך נצב כה גלמוד ונעזב בעולם ה', אין כל קשר של האהבה וידידות או קרבת שארי בשר, אשר יאגדו ויקשרו יחד את מציאות האחרים אל מציאותך!! אולם האם רק אלה הם נחשבים לקרובים אליך, אלה שיש בהם זכות הקרבה אל פעולתך לברכה? האם לא הכל הוא, הכל כאשר לכל, כל אשר ישא עליו חותם תכנית ה'. האם לא כל אדם, אשר החובה עליך, לעבוד אותו, כל בעל חי, אשר עליך להחזיקו ולהחיותו, כל עץ אשר עליך לגדל ולשגשג אותו, וכל יצור אדמה אשר הנך נקשר לו בחובתך האם לא כלם הם קרובים אליך? ואם ביחס האנשים ובנוגע אל קרבתם הנך נעזב, גלמוד ובודד — אך אולי ההתבודדות ההיא בעצמה באה

לך באשמתך, ע"י חטא ועון מצדך, יען וביען, כי התרחקת ונסוגות אחור מהאנשים, אם בגלל פתיות וסכלות, או ע"י דברים ומעשים רעים הרחקת אותם ממך? — אבל אם עד כה היית רק בחטא ועון, בחרפה וכלמה, עד כי נהיית למורת רוח חוג חברתך, נהיית קללה ולא ברכה"!! עד כי תחשוב כי "לצדקה וחסד" יחשב, לחסד וצדקה בעד חוג חברתך, אם אתה בעצמך תבדל מקהל עדתה באבדך עצמך לדעת!! אכן האם אינך רואה, האם אינך מבין, כי אם גם גדלו ועצמו מספר חטאיך, אבל עון אבוד נפשך לדעת עוד יגדל ביותר? ועל כלם, כי גם לוא תהיה אשמתך — נגד התבל מסביב לך — גדולה ונוראה במאד מאד, הנה בעבור זה ובגלל הדבר הזה, עליך להוקיר במאד מאד את "הזמן הקצר", הנשאר לך עוד למציאותך בתבל, למען תעצור כח במשך העת הקצרה ההיא ולהוסיף בה אומץ, להיטיב ולתקן בכפלי כפלים, את אשר שחת בתבל ארצה, ולהשיב אליה, את אשר עד כה שדדת וגזלת ממנה, אבל מאין תקח לך "הכח והיכולת לזה"? תשאל, — הבה! את אלה יתן לך ה' ויחנן בהם את הרצון הטוב של "הבא לטהר", בעד זאת תתן ערובתה לך גם המציאות בעצמה, שהנך נמצא עוד חי ובעל יכולת בתבל, גם דבר ה', יתן את ערוכתו שלום וברכה, להשב מדרכו הרעה באמרו: כי הוא בכבודו ובעצמו דרוש ידרוש דין וחשבון בעד כל נטף דם השייך לנפשך אם שפוך תשפכנו! לכן התאושש, אומלל, וחיה!!

פרק תכח

אבל לא רק את חייך לא תוכל לשדוד ולשלול ממך, כי גם המום הקטן שבקטנים אסור לך לשים בגופך. חלילה לך ע"י קלות דעת, לרופף את מבנה גויתך. חלילה לך ע"י מנעך ממך את הדברים הנחוצים והמותרים לך, להחליש את עצמך. אל תבוא בחרף נפש במקום סכנה. אל תרופף ע"י כלכלת חייך בבלי סדרים את כחותיך, אל תמעיט ואל תבלה את בריאותך ואל תקצר את שנות חייך, והנך מקבל עליך אחריות קשה בעד שדוד הכח שלא לצורך בפני ה'. כל רפיון והשחתה הקל שבקלים בצדיה היא "רציחה חלקית" — לכן עליך החובה והמצוה, ככל האפשר, להיות נזהר בכל אלה, ולמנוע עצמך מדבר, אשר יוכל לסכן, את בריאותך — גם בדבר שיש בו ספק "סכנת נפשות", חדל לך ממנו, וזולת מה שיצוך ה' בעצמו לעשות וזולת שעליך למלאות זאת בגלל חובה ומצוה, אל תנסה את ה' ואל תסמוך עצמך על הנס של ההשגחה, יען ההשגחה איננה מגן ומחסה, בעד זדון לבב, קלות הדעת וחרף נפש, אף החוק יחובבך, להיות נזהר ומונע עצמך מדבר שיש בו סכנה, יותר מדבר האסור (חמירא סכנתא מאיסורא) (ח"מ תכ"ז, י"ד קט"ז).

פרק תכט

על דבר מלוא החובה והמצוה, ותנאיה בעת הסכנה ראה מערכת התורות (פרק ט') ופה נעיר רק על איזה דברים. — חכמינו ז"ל בין הדברים השונים, שיורו אותנו אדות ענינים כאלה, שהמה אסורים מפני הסכנה, צוו: כי אסור הוא לשתות משקים מגולים במקומות שיש נחשים, ובכל מקום אסור הוא מפני הסכנה: אכילת בשר ודגים המבושלים יחד, גם לבלי אכול בשר ודגים אחד אחר השני מבלי נקיון הפה. המה יזהירו אותנו מזעת אדם זולת זעת אפים — לבלי לקחת בפה איזה מטבע העוברת בידי אדם. — לבלי תת היד תחת חלל השחי, פן נגעה היד במצורע או בסם רע. לבלי הניח ככר לחם תחת השחי מפני הזעה — לבלי לכת תחת חרבת קיר נטוי, או על גשר רעוע וכדומה — לבלי לשתות מים מהנהר בחשכת לילה או להניח פיו על קלוח המים — לבלי לאכול ביצים ובצלים קלופים שעמדו כה במשך לילה. אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קצה בהם (אל תושיט כוס, אשר שתית אתה, אל רעך לשתות ממנו בטרם נקית את שפת הבלי ע"י שפיכת מעט נוזלים ממנה). אל תאכל מכלים הנועדים לשמוש של גועל נפש, גם לא תאכל בידים מגואלות או על מפות מלאות חלאה וכדומה. כן צוו לנו לבלי השאר בעיר ששמה תשורר מגפה, רק לצאת מן העיר בתחלת המגפה אבל לא בסופה (י"ד קט"ז). גם יזהירו לבלי אכול בשר בהמה, שאכלה דברים המזיקים לאדם או נשוכי נחש וכדומה (י"ד ס').

ופן תאמר בלבבך: אם הקנאה, התאוה ואהבת עצמו וכל הדברים הרעים בחיי האדם יוליכו את האדם שולל וירחיקוהו מתעודתו האמתית ויוציאוהו מן העולם, — לכן אשתדל לכבוש אותן במאד מאד, בעשותי תמיד את ההפך מכל אלה, גם למנוע את נפשי מכל הנאת הגוף ולהנזר מכל תענוגות העולם: אישות, הרחבת החיים, עדי ופאר, ולחיות רק "חיי נזירים" — אבל הבוחר בדרך כזה בחייו נקרא בשם "חוטא", לכן חדל לך רק מהדבר האסור עליך עפ"י התורה והמצוה — ועם המותר לך השתמש בהשכל ודעת, לחזק ולאמץ את גופך, למען יהיה הגוף כלי מחזיק כרכה, — חזק ואמץ, למלאות על ידך את תעודת חייך — ואם תהנה באופן כזה, אזי גם פעולת גופך והנאתך זאת בכונה טהורה נחשבה 'לעבודת אלקים", לכן שמור נפשך מאד ושים לבך לכלכל כהוגן את גופך, למען ישאר לך תמיד כלי מחזיק ברכה לשרתך בהיותו בריא וחזק לפעולת חייך. חדל לך מכל דבר, אשר יוכל להזיק לגופך ולהרוס את בריאותו, אף קח לך והשתמש בסדר חייך עם הדברים, שהמה יוסיפו לתת להגוף כח, בריאות, אומץ וחיל.

אכול רק בעת שהנך רעב ושתה עת צמא הנך, וכאשר נדרש לגופך, להפריד מקרבו את החומרים הזרים לו, אל תתמהמה אף רגע מלעשות זאת — אל תאכל עד למותר למלאות הבטן, גם לא לשובע בשלימות. אל תאכל בעת שהנך מרגיש הצורך להפריד מגופך את הרעי ולהסך רגליך, אם תוכל, עבוד איזה עבודה והביא בתנועה את גופך לפני האכילה. אכול את אכלך בשבתך על מקומך, ואחרי אכלך תנוח מעט. אל תמעיט ואל תרבה לישן. שנה במשך שמונה שעות דיה היא להחליף כח — עליך לקבוע את שעת שנתך באופן כזה, כי תוכל לקום תמיד לפני צאת השמש. אל תישן על גבך (פרקדן) ולא על פניך רק על צדך השמאלי. אל תישן תיכף אחרי האכילה, רק עליך לחכות שלש או ארבע שעות. אכול רק מאכלים מבריאים וממאכלים מזיקים אל תטעום מאומה ומבלתי מבריאים טעום רק מעט. עליך, לערוך את אכלך ומלבושך לפי תקופות השנה והמקום, "העבודה, הזהירות והנקיון" המה עמודי ומעמידי הבריאות (רמב"ם הלכות דעות ג' ד' ועוד הרבה). אל תגע ביד לפני נטילת שחרית את הפה, את החוטם, את האזן ואת העין. בבקר בקומך משנתך עליך שלש פעמים, לרחוץ את ידיך, גם ביום עליך לטול את הידים אחרי קומך משנתך (א"ח ד'), וכמו שהוא חטא ועון, לא לבד להזיק את רעהו בפועל, ואסור גם החפץ והרצון בהשחתתו, הלא היא "הקללה" ולחטא ועון נחשבה (ראה מערכת משפטים פרק י"ב), כמו כן מלבד שאסור הוא בהשחתת עצמותך בפועל, כי גם אסור עליך החפץ של ההשחתה בלבדו, לכן אל תוציא מפיך דבר להשחתת עצמותך, "אל את עצמך" (ח"מ כ"ז).

וביחוד ועל כלם, אתם בני העלומים, אליכם קוראת התורה : אל תתפרצו ואל תזידו לפרוע פרעות בבריאותכם, בכחכם, בחייכם! חדלו לכם מתאוה ומחמדה — חדלו לכם מקלות דעת וחרף נפש!!, אל תכלו ואל תשחיתו במבוא חייכם את "לשד" גופכם, אל תחסרו מכם, בבואכם בימים, חיים בריאים וחזקים וכחות הנפש והגוף, לבל תבלו כאלה נובלת, רק היו חזקים ואמיצי כח בחייכם לפני ה'.

פרק תל

ח: כבוד הגוף בתור כלי מיוחד ומקדש מה' בעד הרוח — אסור גדידה, קרחה, שרט, כתבת קעקע.

בנים אתם להי' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. כי עם קדוש אתה להי' אלקיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים, אשר על פני האדמה (דברים י"ד א').

ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם, אני ה' (ויקרא י"ט כ"ח).
בנים אתם להי' אלקיכם! אם תמלאו את תעודתכם, כפי התורה והמצוה — ובגלל מעלתכם זאת קשר ה' אביכם את הקשר של הרוח עם גופכם להיות באגודה אחת, ויכרות את בריתו עמכם, ויורה אתכם, איך להתנהג עמהם, לפי מדרגת האדם, לכן אל תזידו לרומם ולעלה את "רוחכם" ע"י השחתת גופכם, או בהתגברות עליו ע"י ענוי וצער הגוף, להגביה את הרוח ולדמות, כי בזה יוכל הרוח, לעמוד ממעל למדרגה האנושית, ולהיות כאחד מבני אלים, לכן דעו, כי בנים אתם להי' אלקיכם, ובדמיון כוזב, "לא תתגודדו".— (צערשניידעט אייך ניכט) (גדידה לע"ז).
בנים אתם להי' אלקיכם! כלכם כאחד הנכם קרובים בראש וראשון אל ה' ועל ידו הנכם קרובים גם איש לאחיו — ואם יקרא אביכם אליו את אחד מבניו מחוג קרבתכם, אל תראו ואל תוכיחו בשום מעשה, כאלו רק באיש הנעדר מכם הנהו תלוי ערך וחשיבות עצמכם, ואשר בהפרדו מכם חייכם עוד אינם חיים, עד כי תדמו, כי צלמכם (פערזאנליכקייט) מעתה נחשב ככלי אין חפץ בו, עד כי תחפצו להשליך אותו מנגד, ולאות, כי נקלותם בעיניכם, תשדדו מגופכם ראשונה את המחסה ועדי השערות מעל ראשיכם, לכן חלילה מכם, לשים קרחה למת! חלילה לכם מעשות כזאת, ודעו, כי לכל אחד מכם בחיים יש ערך וחשיבות בפני עצמו ערך חוג חיי עצמו — אמנם מעגלות החיים של הקרובים והידידים יבאו ויתלכדו יחד בהתחברות של אהבה וידידות, אולם אם גם אחד מהם נעתק מחוג חייו, בכל זאת על כל אחד מכם להתחזק, גם להוקיר את מעגל חייו לבדו, ולכונן את עצמו באומץ וחיל בעד עבודת אלקים שלו בחיים, (קרחה למת).
אני ה'! עבדי אתם בחיים, שלי אתם במות ופה ושם אני ה', לכל אחד קראתי לעבודת החיים, ואם אקרא לי מפה את רוח בן אדם לבוא אלי — הן אמנם תחסר לכם מני אז הנפש, שחיתה אחיכם וקרובכם על אדמות, אבל הן זאת הרוח, אשר שבה אל אלקים, לא היה לכם לא אדון ולא אל חייכם, אשר עת נפקד מקומו מכם תחשבו, כי בהעדרו נלקח מחייכם פה המרכז והיסוד שלהם, עד כי בגלל זה ידרש לכם, להראות אותותיכם אותות על האבדה שאבדתם, בבואכם, להרוס את הגוף ולפרוע פרעות בתנאי חייכם פה בתבל, אני ה', לכן אל תפציעו, אל תעשו שרט (פערוואונדונג) בגופכם בגלל נפש מת (שרט לנפש).
אני ה'! למלוא רצוני בבחירה ובחופש על פני האדמה נתתי לרוחכם ונפשכם את הגוף, להיות כלי יוצר למו. הגוף הלא שייך הנהו להרוח והנפשות לי לבדי הנה! ולגופכם אין תעודה אחרת פה — לכן אל תכוננו את גופכם, ליעד אותו לעבודה אחרת, הן את

התכנית שלי, את צלם אלקים, הלא זה כבר ישא הגוף עליו בהיותו "אדם", גם את חותם הברית בהיותו בן ישראל! חותם אברהם ובריתו, הלא חרות הנהו עליו לאות ברית, לכן אל תקעקע (טעטאווירען, איינגראבען) בו אות וסימן אחר (כתבת קעקע).
ראה י"ד ק"ה רק מותר הוא לתכלית רפואה, לעשות איזה שרט בעור. לקרוע גם שער אחת על מת היא קרחה ואסור.— (שם).

פרק תלא

ט: עדי השער והמלבוש — אסור הקפת פאת ראש, השחתת פאת זקן ולבישת גבר שמלת אשה ולהפך.

לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא י"ט כ"ז).
לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה, כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה. (דברים כ"ב ה').
אין דבר שהנהו כה נחוץ לאדם, לדעת ולחשוב אותו תמיד כמו הדעת הנאמנה, כי גם גופו כמו נפשו הנהו יצור קדוש לה', ועל הרוח, לפרוש את כנפי ממשלתו על הגוף, ולחנכו בעבודת ה', ובכל זאת הלא בנקל למאד ישכח האדם את הידיעה ואת ההכרה הזאת בתבל, אף במעשהו, בפעולתו למען האנושית שלו, לכונן את מראהו והופעת עצמו ולשנות אותו לטוב עפ"י טעם האנושית, והיא אמנם חובה קדושה לאדם, למען השתמר מתאוות בהמיות (ראה פרק י"ד). לכסות את האיברים הבהמיים של הגוף ולהופיע בתור ובתאר איש באנשים — לכן, בעת אשר תעדה ותפאר את עצמך, גם בעת אשר תעטף את גופך במלבושך, אל תשכח, כי הנך מפאר ומלביש את הגוף, שהוא קדוש לה', ואל תפריע ואל תשחית ע"י העדי והמלבוש את הסדר הנעלה, אשר ערך ה' בעד הופעתך החיצונה.

פרק תלב

בעת אשר אתה, איש ישראל, כה יאמר לך החוק, תעשה את שער ראשך וזקנך ובפארך אותם, למען תופיע והתהדר בטוב טעם, אל תקיף את פאת ראשך, אשר תבדיל בין חלק הראש מלפניו ומאחוריו, להשוות אותה עם המצח ועם המקום של אחורי האזן, והוא שער הרקות (שלאפען). אל תשחית ביחוד את השער, אשר יכסה את המקום הגבוה, ששם יתאחדו הלחי התחתון תחת עצם הרקות גם פאת לחי התחתון מתחת האזן לפני לחי התחתון, ולפי דעת אחרים גם תחת הגרון ~ להקיף ולגלח את פאת הראש אסור גם

במספרים, כמו כן בפאות הזקן לאורך הלחיים, עם פאות העצם שתחת האזן. פאות הזקן אסורות ביחוד לגלח בתער, אבל לא במספרים, ויען כי יש ספק, ליעד איזה הנה פאות הזקן, לכן אסור לגלח בתער את כל הזקן גם מתחת להגרון. התער הוא הכלי להשחתת כל שער הזקן אבל לא המספרים (י"ד קפ"א).

אתה עלם בן ישראל! החפץ תחפוץ בגלל הטעם הטוב והיופי, לפי דעתך, בהופעתך לעיני אנשים, לעבור על לאו מפורש בתורה? הלא טוב טוב לך, גם בעת תפאר את הופעת גופך החיצונה, להוכיח, כי גם הגוף לא "שלך" הנהו, ולהראות בזה, כי גם הוא קנין ה', ואתה, יען כבד תכבד את סדר ה', תשמור את החוק בעצם קדושתו.

פרק תלג

את מיני הזכר והנקבה הבדיל ה', בהראותו לכל אחד מהם את אפני המלואים של חובת החיים. שני המינים שוים המה במעלתם, אף קדושים המה, כל עוד ימלאו את חובותיהם בעצם טהרתם, גם בהופעת גופם החיצונה הבדיל אותם ה' בעבור החזקת טהרת המדות — לכן עליכם החובה, לקיים בקדושה ובטהרה בהופעתם החיצונה את ההבדל, שהבדיל ביניהם ה' — על הגבר, להתראות במראהו בתור ובתאר גבר והאשה במראה אשה — ומפני זה את אשר יעד המנהג במלבוש, בעדי ובפאר, אשר תלבשנה הנשים, אל ילבשו אותם הגברים, וכמו כן אל תלבש אשה שמלת גבר, וכל עדי ופאר, הנועד בעד מלבושי גברים, — מטעם סיג אמרו חכמינו ז"ל על הגברים הקשוט עד למותר, לבל ישימו כל מעינם ביפי הגוף והתעדנות העור והשער, אשר הוא נאוה רק בעד הנשים, אף בדברים הבלתי נוגעים להופעתם החיצונה (י"ד קפ"ב).

פרק תלד

י: זנות

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל (דברים כ"ג י"ח).

את כל הברואים מהצומח ולמעלה חלק ה' להיות מין זכר ומין נקבה, הלא הוא, כי המין האחד יהיה "האב" והשני "האם", גם את האדם חלק ה' במינהו להיות "זכר ונקבה" — בעל ואשתו — ויברך את הבעל לתעודתו הקדושה בתור "אב" ואת האשה לתעודתה הקדושה להיות "אם" ויאמר לשניהם : כרתו ברית והזדווגו יחד, היו "בעל ואשה", למען תהיו "אב ואם"!! ואז אצוה את ברכתי עליכם, שכרכם יהיה שכר פרי בטן,

צאצאיכם ינובו ויפרחו ותבנו לכם יחד בית נכון, להיות יסוד מוסד בעד חנוך האדם וטהרת מדותיו, ועם זה גם יסוד מוסד לאשר האדם והצלחתו בתבל.

פרק תלה

אבל רק למטרה זו, להיות "בעל ואשה", "אב ואם", לכונן בית ולחנך את הבנים ויוצאי חלציהם, לשאת עליהם את ברכת אברהם ולמלאות את תעודת ישראל. רק למטרה זו שם ה' את הנטיה בלב האדם והחפץ, להתחבר ולהזדווג יחד, ויתן להאשה את כחות "האם" ולבעל את כחות "האב".

פרק תלו

לכן לתכלית האדם הגבוה הזאת קדושים ומיועדים המה כחות "האב והאם", ואם כן דרוש הוא, כי האיש יחזיק בקדושה ובטהרה את כחות "האב" והאשה את כחות "האם", אשר לה. כל הזדווגות המינים שלא לתכלית ומטרה כזאת, היא שמוש שלא כהוגן עם הכחות הנתנים לבני אדם לזה, היא חלול כבוד האדם, להורידו ולהשפילו למדרגת בהמה, גם מתחת למדרגתה — היא "זנות"! לכן חלילה לכם, להפקיר את אחת מבנותיכם לזנות, את אחד מכם לתועבה כזאת — את התכלית והמטרה לאחד ולחבר את הבעל עם אשתו, לכונן בית ובני בית, יעריכו ויסדרו ע"י קדושין וחופה (ראה מערכת המצות פרק י'). כל התחברות והזדווגות כלי קדושין וחופה היא "זנות" ואסור (אה"ע כ"ו).

פרק תלז

נוראות הנה תוצאות "הזנות", — כחות הגוף יאבדו לריק, כל טוב, כל נשגב ונעלה באדם יחלש וימות — בהמה לו יהיה האדם, וידע ויכיר רק את ההנאה לבדה — הנאות בהמיות — בנים, שעליהם להיות הצאצאים והנטיעים בעד העתיד, שמהם יבנה העתיד לבוא בעד מין האדם, הטה יבואו בעולם — ולהם אין "אב" ואין "אם" — אין להם "אבות", אשר יגדלו ויחנכו אותם, להיות נאמנים, לתעודת אדם בתבל. אין להם "בית", ששם יתפתחו, לעלות ולרומם את הקנינים הנעלים שלהם "הרוה והלב", חלק אלוה ממעל, על פי המשל והדוגמא של הורים, למען יחיו חיים טהורים ונאמנים לפני ה' — אוי להדור, אשר איננו מחזיק בקדושה וטהרה את קיום המין —ארצות ומדינות אך לריק יבקשו את

סבת ירידתם ומפלתם ואינם רואים, כי לא תוכלנה בשום אופן לעמוד ולהתקים, כל עוד "בתיהם" נשחתים ונהרסים, וחדלו מהיות בהם "בתי אבות" ובעלי משפחות.

פרק תלח

האיש, אשר רק פעם אחת טעם מכוס חמדת בשרים — "מהזנות", מאז והלאה יחשוב רק את "ההנאה" למגמת לבו ואדיר חפצו, הוא ירד וישפל למדרגת בהמה, והנהו כה נבזה נמאס, בעוד יתאמץ, כי גם רוחו אשר ירד פלאים, מאז והלאה יעבדהו בתחבולותיו, להפיק זממו ולמלאות ספקו בחמדת בשרים, זה רוח האדם, שעליו הלא להיות תמיד המושל והשליט על רוח הבהמה, אשר בקרבו.

ואם האדם יבחר גם יחשוב ויוקיר את "ההנאה", להיות לו למעלה ראש עד כי רק התאוה תנהלהו, אל כל אשר תהיה רוחה ללכת, ובשמוש עם גופו איננו סר עוד למשמעת ה', רק ישמע לקול תאותו ומתחרה למלאות תמיד משאלות לבבו — האם יוכל איש כזה עוד, לחשוב את עצמו וכל הנבראים, כי המה "עבדי ה'"?! האם יוכל, לחשוב עוד את כל קניניו, כי המה רק אמצעים לעבודת ה'? הן איש כזה יגרש מלבו או לא יבין עוד בשום אופן את מושג הרעיון: "ה' הוא אל יחיד ומיוחד ואדון כל הארץ, אשר אותו יעבדו הכל"! הוא לא יאבה, להכיר עוד בכללות העולם את החוק השורר, אשר נתן ה', בעוד הוא כבר גרש את החוק ההוא כלה מקרב לבבו! הוא ירד וישפל להיות עובד עבודת אלילים, באיזה אופן ותכונה שתהיה.

והנה איש כזה, אשר לא יעריך ולא יכבד עוד את ערך גופו ומשתמש עמו שלא כהוגן, בעוד כל מעינו רק, למלאות תמיד את תאותו, האם איש כמוהו יחשוך את עצמו מהשתמש גם עם קנין חברו, עת ידרש לו למלאות תאות נפשו? לכן "הזנות" תביא גם לידי "גזל" — גם לידי "רציחה".

ואם רק יחלו באחת מהעבירות של ג"ע, ע"ז ושפ"ד, הלא היא תמשוך אחריה בנקל גם את שאר אחיותיה, בנות התפתה, והדור אשר בו גרשו ממנו את ה', את כבוד האדם ואת הצדק, הוא יחרב ויכלה ויתם לגוע, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי דור תהפוכות כזה כבר השפל למאד ורגליו שאול תתמוכנה, אף אם עוד למראה עינים יתנוסס ויתנוצץ, אבל ברק תפארתו הוא ברק "עץ רקבון", עד אשר יקום דור חדש ויכונן מחדש את מוסדות העולם. — (ראה מערכת העדות פרק ט"ז).

פרק תלט

יא: ערוה

את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו, ללכת בהם, אני ה' אלקיכם. ושמרתם את חקתי ואת משפטי, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, אני ה'. איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה וגו' ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה. ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה וגו' (ויקרא י"ח ד' — י"ט כ').

כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם וגו' (דברים כ"ב כ"ב).

אני ה' אלקיכם! אנכי הוא, אשר אנהל את הליכות עולם ותולדות בני אדם. אנכי אשר בחנוכי אפתח ואכשיר למטרתי את מין האדם — אנכי אשר הנפשות לי הנה! אנכי, אשר בגלל מטרתי זאת, איש ואיש יולד בה בתבל ארצה, אנכי הוא ה', ה' אלקיכם, קדושים תהיו לי עם כל. עצמותכם, עם כל קנין וקנין, כקטן כגדול, עם כל כח וכח, הנתון לכם — שימו לב ושמרו את "הסדר", אשר תקנתי וערכתי למענכם! כבדו והוקירו את גבולות עולם, אשר הצבתי בעדכם ועם כחותיכם הקדושים, עם כחות "האב והאם" שלכם. כבדו והוקירו ושמרו את החקים, אשר נתתי לכם! אנכי אנכי הוא, אשר בראתי את האדם "בצלם אלקים", בעבור מטרתי. אנכי, אשר רק אני לבדי, אוכל להגיד לכם, איך תוכלו לחיות, כפי תכלית מטרתי, ומה הוא מקור הצדק והעול בחייכם. — שמעו אלי וחיו!! —

פרק תמ

"אל תתחברו ואל תזדוגו עם שארי בשר ואל תקרבו לגלות ערוה! (עריות). אל יבוא איש אל אשת רעהו! גם לא בכל עת תמיד יוכל הבעל ואשתו להזדווג יחד". זאת היא הקריאה של סדר ה', דבר ה' בחוק נתן למו, אשר אליו יתיחס כל מין האדם ומשפחות האדמה — הוא סדר ויערוך את התחברות המינים, לפי תכלית חכמתו. הוא ערך לפנינו את דבר הכנסת האדם להולד בתבל ארצה. הוא כונן לפנינו את קדושת ההזדווגות ויחתום בחותמו "אמת "בנשואין" את "התום והטוהר" —

אודות שארי הבשר, אשר לא יוכלו להזדווג יחד נאמר מפורש בתורה. — ההזדווגות הזאת נקראת בשם "ערוה" — הנולד מנשואי "ערוה" או מאשת איש זר נקרא בשם "ממזר" אשר לא יוכל לבוא בקהל, ואסור להתחתן עמו. חכמינו ז"ל הוסיפו עוד איזה שארי בשר, האסורים להנשא יחד מטעם "סיג" ויכללו אותו תחת השם "שניות" — ע"ד העריות והשניות ראה אה"ע ט"ו ובמקומות אחרים. אודות הכתוב ויקרא י"ח י"ט ראה

י"ד קפ"ג ר"ב — איסורי הזדווגות אחרים הנאמר בדברים כ"ג — ב' ט' ראה אה"ע ד' ה', ואת האיסור בעד הכהן הנאמר בויקרא כ"א ז' ראה אה"ע ג' ו' וראה גם מערכת העבודה פרק כ"ב.

פרק תמא

אתה לא תוכל לבוא עד חקר חקי העריות. כמו לא תוכל לדעת כל יסוד וטעם נאמן לאשורו בעד כל חוק ה', ואם גם הכרת לדעת איזה רעיון, להיות כעין טעם אל החוק ההוא, חלילה לך להוקיר את החוק ההוא רק בגלל הטעם והיסוד, אשר תדמה, תכנה, למצוא בו, רק לשמור אותו בגלל, כי כה ערך וסדר ה', להיות חוק נתן ולא יעבור, ואתה בכל ועם הכל, הלא עליך למלאות לא את רצונך רצון עצמך, רק לקיים את כל דבר ה' בתורתו בעבור זה, בעבור, כי הוא זה רצון ה' אלקיך, וכי כל זאת היא תעודתך היחידה — וביחוד ועל כלם במה שנוגע לחקי העריות — הן אמנם דבר מציאותנו פה נגלה לנו רק בה במדה, כפי שהיא דרושה לנו לדעת אותה — אולם כמו צאתנו מן התבל הזאת מכוסה מאתנו בצעיף עלטה, כמו כן ועוד ביותר נעלם ומכוסה מאתנו דבר בואנו בעולם הזה — בעדנו הלא די לדעת, כי ה' הוא, אשר יביאנו ויוציאנו מן העולם, ה' אלקינו, שהנשמה שלו והגוף שלו, ה', שהוא לבדו הוא יוכל להתוות לנו את מסלות חיינו — הן ה' סדר וערך את החקים האלה בעדנו.!!! —

פרק תמב

יב: רחוק מהעריות.

התורה אחרי אשר הביעה אמרתה בדבר קדושת המינים הוסיפה עוד:

אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה נטמאו הגוים, אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה. ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה, האזרח והגר הגר בתוככם. כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם, ותטמא הארץ. ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה וגו' (ויקרא י"ח כ"ד).

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' (שם י"ח ו').

כה היא נתעבה ונאלחה "הזנות' בעיני ה', עד כי הודיע לנו בתורתנו, כי הזמה תביא "טומאה" על האנשים ועל הארץ, יען "הטהרה' הלא היא הכשרון לטהרת חיי האנשים ועל ידי הזנות תאבד ותבטל, ואם כן לא נשאר עוד מקום פנוי לרעיון אלקות — והארץ

אשר בה נעשו התועבות האלה היא תשכל את יושביה הפרועים לשמצה. — לכן שמר לך ושמור נפשך מקרבת הזנות והזמה והתרחק מהם תכלית הרחוק. ברח לך מקרבתה! חדל לך מכל דבר, הבא בגבולה, מכל דבר, אשר יוליך אותך שולל אליה! את זאת יקראך ה' בתורת קדשו, אשריך אם תקשיב ותשמע בקולו. אשריך, אם תתרחק תכלית הרחוק מתועבת גלולים כאלה, הן רוח הבהמה, אשר בך! בנקל יתעורר ברגשי חשק ועגבים, ואז כבד עליך, לעמוד עוד בקשרי המלחמה או תכנע ותפול שדוד לרגלה — ונסע יתרך בך!! —

פרק תמג

ברח לך מקרבת "הזנות"! הן אמנם שומרת נאמנה הפקדה עליך, לבל תכשל בה, הלא היא "הבושה". ה' בעצמו הפקיד אותה עליך, לשמור בקרבך את התום, את הטוהר והקדושה, וחלילה לך לגרש ממך את "הבושה" ולהדוף ממקומה את השומרת הנאמנה שלך הזאת, גם בל תכניע ובל תחליש אותה, עד כי לא תעצור עוד כח להרים את קול אזהרתה, בבואך בקרבת החוג הטמא של "הזנות" — עליך להיות חרד בעד עצמך ולפחוד מהעתיד שלך, כאשר תרגיש, כי כה השפלת, עד כי תוכל, לראות גם לשמוע דברי זמה ועגבים, ופניך עוד לא יחורו או לא יאדמו "מבושה", לכן חדל לך מבוא בחברת אנשים כאלה, אשר יתנו אהבים ופיהם מלא זמת עגבים ופניך יכסו בבושה וכלמה, המה "רוצחי הבושה".

ברח לך מקרבת הזמה! — כח הדמיון הוא ציר הזנות, הוא יצית ויבעיר אש — זרה, גם יטמא אותך בנקל — גם הדמיון הנהו ציר נאמן לשולחו — ואם לא תעצור את שליח הזנות הזה, אז תהיה בטח עבד נכנע תחת יד כחו וגבורתו — לכן חדל לך מכל דבר, אשר יעורר ויטמא את כח דמיונך — שמע לדברי תורת קדשך, ואם חפץ חיים אתה שמע בקולה — וחיה!! —

אל תביט, אל תשמע, אל תקרא ואל תחשוב בדבר כזה, אשר יעורר ויטמא את כח דמיונך, אשר יפנה לבך, להגות בדבר הטמא ההוא — תמונות עגבים, שיחות עגבים, ספור עגבים, הרהורי עגבים ותאוות עגבים המה יכרו קבר להתום וטהרת המדות, חדל לך מהם! אל תביט על מעשה הבעלי חיים עת יזדווגו יחד. אל תלך אחרי אשה ברחוב ואם לא תוכל למנוע מזה אל תשים לבך אליה. אל תשים עינך, להביט ולהתבונן בתאות לבב על פני אשה, ועל שערותיה ואל תט אזנך בחמדת לבב, לשמוע בקול זמרתה. אל תחשוב ואל תחשוק הוד מראה אשה בלבך — אל תכונן מבטך, להתבונן הרבה על הבגד,

אשר ידעת איזה אשה לבשה אותו. התרחק מכל הזדמנות מעוררת תאות בשר! איש ואשה זרה אל יתיחדו יחד ואל יתמהמהו במקום אחד ששם לא יבואו אנשים אחרים — איש ואשה אל ירבו שחוק ודברי לצון ואל ינהגו קלות ראש — גם בשחוק חטא הוא ללחוץ יד אשה, לקרוץ בעינים, לחבק ולנשק אותה — כל זאת מעורר עגבים ויביא לידי חטא ועון — חדל לך ממלחמת היצר! —

היפה בעדי אשה היא "הענוה" "וטהרת המדות" את זאת עליה להראות גם במלבושה ובמהלכה — אבל לא רק בגלל התיפות והתהדר, למשוך עיני גבר על חמדת תארה. מלבוש ענות חן תהי מגמת מלבושיה, בענוה יהי מהלכה ומבט עיניה — נשים נשואות בל תגלינה את שערותיהן (אה"ע כ"א כ"ב).

לא זה הוא הטוב והיפה באמת, את אשר יאמר עליו הטעם והנמוס (מאדע) כי טוב ויפה הוא, עלם ועלמה! אם עצמותכם יקרה לכם מכל יקר, שמעו נא לקול הקריאה של התורה — חדלו לכם מכל דבר הבא בקרבת הזמה, ואם גם הטעם והנמוס יאמר עליו "מקודש", עליכם לדעת את אשר לפניכם, כי הדבר, אשר יחלל את תומתכם, אשר ישדוד מכם את הטהרה והקדושה, הוא לא יוכל בשום אופן להתקדש ולהטהר ע"י הטעם והנמוס. הבה! אל תשימו לב, לוא גם ירחיקו אתכם מחברת אנשים לא טהורים מזמת גלולים, ואל יפול לבבכם, אם גם ישחקו ילעגו לכם, הלא טוב טוב לכם להיות מרוחקים מחברה כזאת, מאשר ירחיק אתכם ה' מקרבתו הטהורה, הן טוב טוב לכם, לשאת ולסבול חרון אף של "מושב לצים", מאשר יקצוף ה' עליכם ועליהם יחד, כי מי יכפה זעמו של האל הקדוש, אשר קרא אתכם ואותם לקדושתו.

פרק תמד

אבל הרהורי עגבים אסורים לנו לא לבד, בגלל כי יביא אותנו לידי חטא ועון, כי אף ההרהורים האלה בעצמם ולבדם יחלישו את הלב והרוח ויפעלו עליהם להיות בלתי מוכשרים עוד, לחשוב ולהגות בכל דבר נעלה, בטהרת חמדות, בכל עצם נשגב ודעת את ה'. ההרהורים הרעים ישדדו מהגוף את כחותיו הנבחרים, אף ירפו ויחלישו אותו, עת יתרגשו ויתגעשו בקרבו — גם ישחיתו ויכלו כחות כאלה שהמה צרורים וחתומים תחת חותם ברית אברהם, והמה אמנם מיועדים לבנות ולכונן על ידם את "בית ישראל". לכן עלם, ברח לך מכל דבר, אשר יעורר חמדת בשרים גם מהרהורי דמה. אל תגע ואל תמשש בידך את האבר הקדוש בקדושת חותם אברהם — אל תשכב על ערפך (פרקדן), וחדל לך מכל דבר, אשר יחמם וילהט את גופך ויעורר בקרבך את כח דמיונך.

פרק תמה

היה אמיץ וחזק! אתה עלם הקורא את הדברים האלה — האם חפץ תחפוץ בגלל ענג בן רגע, להשחית ולאבד את כל "העתיד" שלך? בגלל ענג בן רגע, להמית בקרבך את רגש־יה?! האם לא הרגשת מעולם את התענוג הנעלה מקרבת ה' הקדושה, אם אך פעם בקרבך רוח דעת, חוסן ויקר ויראת שדי נאמנה בקדושה וטהרה — האם לא שמעת מעולם את קול ה' מתהלך בעדן עולמך הפנימי? אבל באשר תמצא הזמה קן לה, משם תברח קרבת ה' ומאז והלאה אך לשוא תבקש עוד, לשמוע את קול ה' — ואם לפעמים תקשיב עוד את הד קולו בקרבך, הנה אז קול ה' זה יהפך לך לקול אל זועם וגערת אב — רחמן, אשר מרדת בו, ואתה הנך חפץ תחפוץ לטמא את קדושת מקדש ה', אשר בפנימיות נפשך, בגלל ענג בהמי של בן רגע??! — היה אמיץ וחזק! השאר בקדושתך. על פתחי גיהנם של "קברת התאוה" יופיע לך "אברהם" ויקרא אליך: גש הלאה! שובה שובה עלם, היה אמיץ וחזק! זכור את תעודתך, זכור ואל תשכח, כי כל כחות גופך ונפשך הלא קדושים המה לה', וכי תמיד החובה והמצוה עליך; להשתמש בהם רק לעבודתו ולפי רצונו. היה איש ישראל! ובגועל נפש עליך להביט על כל התאוות הבהמיות — עדה גאה וגאון בלבך, גאה וגאון כזה, אשר לא יניחוך בשום אופן, לרדת ממדרגתך ולהשפל אל מעשה החטא, גם ערוך את זמנך באופן כזה, לבלי ישאר לך אף חלק אחד ממנו מופנה בעבור החטא — רוחך אל ינוח ואל ישקוט בקרבך — ואם עינך או כח דמיונך יחפצו להוליך אותך שולל, השיבה אותם להיות מכוננים אל תעודתך ואל תורת חייך — רוחך יהיה עסוק וטרוד בדבר ה' ובדברי חכמינו ז"ל, ואז לא תוכל לחטוא עוד — "תורת החיים" תהי ארושתך — "העבודה" אהובת נפשך — וההתאמצות לחיים ולפעולה היא תסולל לך הדרך אליהן, שים בהם כל מעינך סלה, ואל תניח לך זמן לפנות לכך לבטלה, להרהורים רעים ולחלומות הדמיון המוליך שולל.

קדשים תהיו, כי קדוש אני ה' אלקיכם!!

פרק תמו

והנה לדאבון לבבנו רואים אנחנו, כי לא נקו מהחטא והעון הזה לא מעטים גם מבני העלומים, אשר לבני ישראל. אהה לזכרון האיום הזה! פן דבקה גם בהם הרעה הזאת, לכבות חלילה את נר ישראל, אשר שמנו היה תמיד שמן — זית זך, טהור וקדוש לה', וכחו וחילו היה תמיד לישראל ואוריתא, לכלכל את חיי המשפחות בקדושה וטהרה, ואם יבואו חלילה ימים, אשר במחיר השכלת המאה הנוכחית והטעם החדש יאבו נערי

אצילי בני ישראל, לתת את כל מחמודיהם בעדה, ואם בתי ישראל ובני העלומים — אף כי חלילה עוד לא גברה הרעה — לא יוכלו עוד להיות לאות ולמופת בטהרת חיי המשפחה, בתום וצניעות — ומדאגה מדבר פן גם בישראל יחולל חלילה כבוד קדושת החיים בבתי אבות למשפחותיהם. הן אמנם, מי לא יחפוץ להיות חמוש בדברי הנביאים, בכח הנביאים ובתעודת הנביאים, למען יוכל גם עתה לעמוד בפרץ חומת ישראל, להטיף אמרי מוסר ותוכחה ולקחת דברים חוצבים להבות אש — דת, לשמור על ידם את התום והקדושה, להפחיד את התמימים, לבל יכשלו ולבל יפרצו גבולות עולם גם להחיות ולחזק את הנחלשים — אבל דברי הנביאים, כחם ותעודתם מאין נקחם לנו?!! — עלמות! בנות עמנו! אמנם לפי המהפכה, אשר נראה במאה הנוכחית אמנם הגדלתן לעשות, יען אתן נשארתן עד כה בתומתכן, לכן גם מעתה והלאה היו טהורות וצנועות בגופכן, בלבכן בנפשכן ובדבורכן, אל תחשבו עד למותר בכל עלם זר — נבזה, נמאס יהיה בעיניכן הגבר, אשר הכרת פניו תען בו, כי יבול כציץ נובל — ואז קוה נקוה, כי בפעם שנית "בית יעקב" ינצל ע"י "התום והצניעות" של נשי ישראל.

ואתם הורים! אתם! אשר ידעתם, כי עוד בימי עלומיכם, החל דרך החיים לרדת מטה, וכי החטא מני אז יצעד צעדי אונו בצעדי ענק — שימו לב על בניכם, השגיחו עליהם בעין פקוחה, הן בשנות העשר, התשע וגם השמונה ישנם בבנים אלה, אשר כבר החלו ללכת בדרך חטאים — בקרו ובחנו את בתי הספר, את חברי בניכם, את בני ביתכם, את אוהבי הבית! אהה! החטא יתפרץ בשבעה דרכים, לחדור בקרב חוג בני העלומים. היו רעים לבניכם! הזהירו והוכיחו אותם באביב עלומיהם. היו עזר כנגדם במלחמת יצרם! אל תרפו מהם ואל תעזבום גם בשנות חייהם, אשר אז תגבר המלחמה ביותר! — ראשית כל דבר בארו להם את תעודתם הנעלה, להיות איש ישראל! הבינום, מה הוא עצם טהרת קדושתה, מה הוא עצם מעלתה הנשאה — עד כי לבם יתעורר ויתרגש ברגש — יה, וחפץ נאמן ותשוקה רמה ימלאו חדרי לבבם להתעלה ולהתרומם, למען יהיו ראוים ומוכשרים לשם טוב ומאד נעלה כזה — עד אשר ישימו כל מעינם, גם יאזרו חיל, להיות לפני ה' ולהוציא לפועל את תעודתם הרוממה הזאת, עד כי יעצרו כח לצאת חלוצים ללחום מלחמת היצר בבית ובחוץ, אף תעוז ידם לנצח במלחמה — הקריבו אותם אל ה', למען ילמדו בשחר טל ילדותם לירא את שם ה', לבטוח בו גם לשאת עיניהם תמיד אל אל בשמים, עד כי בכל עת ובכל שעה של סכנה, נסיון ומבחן, יפנו תמיד את לבם אל על, ינצלו ויצאו למרחב — פתחו להם את ספרי התנ"ך והתלמוד, עד כי אלה יהיו שבטם ומשענתם סלה בדרך החיים; בהם ימצאו מקור חיים ותנחומות —

יה למשיבת נפש ולהחליף כח במדבר וישימון חייהם, והיו אתם, הורים, להם לדוגמא למשל, לאות ולמופת על ידי הליכות חייכם של תום וטוהר, יראת שמים ויראת חטא. היו אור לנתיבתם. בראותם לפניהם, כי אמנם חייכם, הלא המה חיים של תום וטוהר, צניעות ויראת שדי ברוח ובדרך ישראל, ובטוחים תהיו, כי מכם יראו וכן יעשו — או אז יגדלו וינובו עוד הפעם בני ישראל ובנותיו כשתילי זיתים בגן ה' אף יהיו מטע לשם ה', לכבוד ולתפארת ישראל, ראה "עדות" פרק ט"ז ומערכת "החוקים" פרק י"ד.

פרק תמז

יג המזון: מאכלות אסורות.

א: וידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו' זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ. כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם. ואת השפן וגו' ואת הארנבת וגו' ואת החזיר, כי מפריס פרסה וגו' והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (ויקרא י"א א' — ז').

את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת וגו' וכל אשר אין לו וגו' שקץ הם לכם (שם ט').

וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל וגו' כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים, כי קדוש אני (שם מ"א).

והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה, אשר הבדלתי לכם לטמא. והייתם לי קדשים, כי קדוש אני ה', ואבדל אתכם מן העמים להיות לי (שם כ' כ"ה).

זאת הבהמה, אשר תאכלו: שור שה כשבים ושה עזים וגו' וכל בהמה מפרסת פרסה וגו' (דברים י"ד ד').

את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו (שם י"ד ט').

וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס וגו' (שם י־ד י"ב).

ב: דבר אל בני ישראל לאמר: כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו וגו' כי כל אכל חלב וגו', ונכרתה הנפש האכלת מעמיה. וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה. כל נפש, אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההוא מעמיה (ויקרא ז' כ"ג).

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם, אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האכלת את הדם וגו' כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח, לכפר על נפשתיכם, כי הדם הוא בנפש יכפר (שם י"ז י').

חקת עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (שם ג' י"ז).

רק חזק לבלתי אכל הדם, כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר וגו'. לא תאכלנו, למען ייטב לך ולבניך אחריך, כי תעשה הישר בעיני ה' (דברים י"ב כ"ג).

ג: ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשלכון אתו (שמות כ"ב ל').

לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה להי' אלקיך (דברים י"ד כ"א).

ד: כי ירחק ממך המקום וגו' וזבחת מבקרך ומצאנך, אשר נתן ה' לך, כאשר צויתך ואכלת בשעריך (דברים י"ב כ"א).

ולא תאכל הנפש עם הבשר (שם י"ב כ"ג).

אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (בראשית ט' ד').

ה: לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות ל"ד כ"ו, דברים י"ד כ"א).

ו: אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת, את הברזל, את הבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר ל"א כ"ב).

לא בגלל השמירה ביחוד, לבל יחלה ולבל יחלש גופך, סדר ה' בעדך את חוקי המזון האלה, רק דברו הוא צום, בדבר קדשו נתן לך את חוקי החיים ועליך לשמור אותם — כמו קדושת "בית המקדש" החיצון, שהוא יתאר לך את מערכת תכנית תעודתך הקדושה, והוא יקדש אותך אליה, שהיא תתחלל ע"י "הטומאה", הלא הוא, ע"י כל דבר הגרוע, לעמוד בחוץ ולרדת מתחת למדרגת חוג האנושי (ראה מערכת "עבודה" פרק כ"א), כן הוא בעד "המקדש" של עצמך, הלא הוא בעד "גופך", בעד "נפשך", בעד "רוחך" — בהיותם כלם כאחד המכונה לחרושת הפעולה של עצמותך, שהיא מיועדה לקדושה, — בעדה המאכלות האסורות המה "טמא" הלא הוא, לא במגע בלבד — רק באכלך מהם, בהביאך אותם בהתאחדות עם פנימיות עצמותך, ולוא גם אלה המאכלים ייטיבו לכלכל את גופך, לוא גם ישמינו את בשרך, אבל על ידם תתעורר בגופך ביתר עז הנטיה הבהמית — או גופך זה על ידם ירפה ויחלש וירד במעלתו, מבלי יוכשר עוד, להיות כראוי כלי יוצר לנפשך, עד כי תחת להתפעל מרגש־יה, תחת היותה קדושה וטהורה,

תחת לרומם ולעלה את קדושתך, לחוש בקרבה את מותר האדם ממעל למדרגת הבעלי חיים, תרד ותשפל, להיות בהמה לה או רפויה ונחלשה — אף רוחך נאלץ הנהו על ידם, להיות ערוך תמיד למלחמה כבדה ביותר, גם נבצרה ממנו היכולת, להתחמש כהוגן מול פני המלחמה הכבדה ההיא — טמא הוא לכם! אל תטמאו בהם! — יען כי "טמא" תהיה על ידם! בקריאה כזאת תקרא אליך התורה כמה פעמים, אתה תהיה "טמא" על ידם, הלא הוא, בלתי ראוי ומוכשר עוד לתעודתך הקדושה, ועליכם הלא להיות "אנשי קדש" — חברי אגודה קדושה הנכם כלכם כאחד — לזאת הלא נבחרתם, נבדלתם ונקדשתם להדבק בה', כה יאמר אליכם ה', יען אני, שהנני ה' אלקיכם לבדי, אשר ממני לבדי נתן לכם הכח, להכניע בחופש את הפעולות לחיים כגדולה כקטנה — "קדוש אני"! לכן עליכם, לשמור את גופכם, כי יובל להיות "מקדש" קדוש וטהור בעד עצמות רוחכם, שהיא חלק אלוה ממעל. אל תביאו אליו כחות כאלה, שעל ידם הבהמה בכם תגבר חילים, להכריע את כף המשקל ולמשוך אחריה את הנפש. הן גם גופכם שלי, של ה', הנהו, ואת הנקוב כפי הנהוג בשם "טומאה" מצד אחר תכנה את זאת גם בשם "שקץ" (עקקעל), "שקץ" הלא הוא כל דבר, שהנהו לך לזרא, שהוא בלתי מתאים עם עצמותך, עד כי בגועל נפש תבדילהו ותרחיקהו ממך. — הבה! עליך לחוש, כי כמו גופך ישקץ מטבעו וירחיק ממנו את הדבר, אשר טעם, בחן ומצא, כי הנהו זר ומוזר לו, או בלתי נאות עם עצמותו הגופנית, כן עליך, לשקץ ולהרחיק בגועל נפש את "המאכלים האסורים" לך, יען "שקץ" המה לעצמות הרוחנית שלך, זרים ומוזרים המה לה ובלתי נאותים עמה, לבל תהפך גם עצמותך הרוחנית להיות "שקץ", לבל תהיה גם היא זרה ומוזרה אל התעודה הקדושה, שעליך לכונן אותה אליה, בהיותך איש ישראל, כמו כן נקראו בשם "תועבה" (אבשיי) ' וכי על רוחך לתעב אותם, יען כי יתיצבו כצר נגד תעודתך הרוחנית, בעוד המה יכלכלו רק את רוח הבהמה אשר בך — את זאת יגיד לך דבר ה' בתורתו.

פרק תמח

והנה אם ה' אלהיך, אשר על פיהו לבד יש לך הזכות, לקחת למזונך את יצורי עולמו — אשר לו לבדו — אם רק מאכלך לא יהיה מאכל בהמה — קדוש הנהו גם מזונך ומאכלך בתור הכנה, לקבוץ הכחות והכשרתם לעבודתו — ה', אשר רק הוא לבדו יכיר וידע את עצמות היצורים מסביב לך ויכיר וידע גם אותך ועצמותך, שהנשמה לו והגוף שלו, יען כי הוא ברא אותם ואותך לכבודו, אם ה' אמר לך : את הברואים שלי האלה קח לך למזונך, אבל מהברואים שלי האחרים חדל לך, יען כי רבוי הכחות, אשר תדמה, לרכוש לך ע"י

ההנאה מהם, הוא למרות רצוני, בעוד כל אלה יעשו אותך בלתי מוכשר עוד לעבודתו הקדושה! האם תוכל להרהיב עז בנפשך בכל זאת, לעבור על דברו, להושיט את ידך ולקחתם למזונך ולהנות מהם, החפץ תחפוץ ללעוג לה' ולהראות בזה, כאלו הוא איננו אדון יצוריו, כאלו הוא איננו גם אדון לך, הנך חפץ בזה ללעוג גם על עצמך, בהראותך ע"י זה, כי יש לך רק תעודה בהמית, תעודה שפלה, להיות בהמה לך בפעולת מזונך וכלכלתך — עד כי כבד עליך, להקריב על מזבח תעודתך גם את הקרבן הקל שבקלים את "הנאת הקבה", או כי תשים כל מעינך לעבוד את האליל המכוער שבאלילים את "הקבה"?! — והנה אם תשאל: מה חפץ ה' בזה, ומה מגמתו באלה החקים?! אבל התשובה הלא היא: ראשונה : מה ימריצך לדעת את זאת? האם לא דבר ה, הוא זה ופקודתו, האם לא רצון ה' לבדו הוא, ועליך הלא לעבדו בכל? ואז! ולוא יהי, כי תשער, אשר הטעם הוא, מפני כי אלה מיני הכלכלה האסורים עליך יביאו מחלה לגופך, גם לוא יהי מפני הטעם ההוא, האם אינך מחויב לחדול מהם, הלא גם גופך קדוש לה', ואם כן חלילה לך לצחק בכחות גופך? אמנם הביטה וראה, הן האיסור הזה איננו בגלל "מחלת הגוף", רק עליך לחדול מהם מפני דברים נשגבים מאלה, ואשר ביחוד בגללם עליך למנוע עצמך ממאכל טומאה ותועבה, הלא היא מפני מחלת הקדושה של "הנפש והרוח", אף בגלל אשר יסבבו חלישות ואי — כשרון עוד לתעודת איש ישראל. — ואתה עוד יכול תוכל לשאול כזאת? תכלית החוק הזה — אמרו חכמינו ז"ל — הוא להחזיק את אנשי ה' במעלת הטהרה והקדושה, ואתה עוד תוכל לשאול שאלת "מדוע"? — אולם הנך אומר, כי לא תוכל להשיג ולהבין בשום אופן "איככה יוכלו המאכלים האסורים האלה להזיק?". — אכן דע לך, לוא גם לא תשיג ולא תבין את זאת לעולם, ולוא גם לא למדת לעולם מפי הנסיון, כי הרוח האלקי נקשר הנהו עם גוף האדם בברית יחד בחיי האדמה, וכי נקשר הנהו אליו גם בפעולתו הקטנה שבקטנות, ואם גם הנסיון לעולם לא הורה ולא הוכיח אותך לדעת, כי ע"י הנאות הגוף תתעוררנה נטיות שונות גם נטיות אחרות תכבושנה על ידן, כי ע"י איזה נטיות מובאים המה להרוח טוהר וצחצחות וכי אחרות מהן תכרינה לו קבר בקברות התאוה — ואשר אמנם כפי הנודע גם "הבעלי חיים" ע"י הנאה האחת יתכוננו ויתפרצו בנפשם עוז ותעצומות, להיות פראים ושואפים לדם, וע"י הנאה אחרת הנם נהפכים, להיות שלוים ושקטים ובני תרבות? ומפני זה הנך שואל כזאת! אבל האם לא יספיק לך הטעם האחד, כי ה', אשר ממנו לבדו קבלת את הזכות, לשלוט על הנמצאים כי ה' הלא הוא שאסר עליך להנות מהמאכלות האסורות? — כי ה', שעליך לקדש, לחזק ולאמץ את כחות הגוף והרוח השאולים לך ממנו לעבודתו,

הלא הוא אסר עליך להרבות ולהגדיל (בפי דמיונך) את הכחות של גופך ע"י ההנאה מהמזון האסור? — כי אתה, בעת, אשר תהנה מהם, הלא הנך משתמש שלא כהוגן עם חסד ה' — הנך אז רשע בפני ה', בפני היצור ובפני עצמך — אף תפעל ותעשה בזה דבר — שהוא נגד רצונו — נגד תעודתך!! הן אמנם עליך לקיים את מצות ה' ולשמור את החקים האלה ונדריהם, בעבור זה, בעבור כי הם "מצות ה'", בעבור, כי חוקי ה' המה, והוא נתן אותם לך, להיות חוק ולא יעבור, יען את הגדרים האלה ה' גדר בעדך, ועליך הלא להיות סר למשמעתו — ולא רק בגלל זה, בגלל, כי גם אתה הנך מוצא אותם נכונים וישרים לפי דעתך, ומתאימים עם תבונתך ושכלך. הן גם את אלה המצות, אשר תוכל בנקל יותר לשער, כי כוננת אל חקר היסוד והטעם שלהם ותבין לרעם, בכל זאת חלילה לך למלאות אותן רק בעבור זה, בעבור, כי ברור לך טעמן ונמוקן, להיות צדקו יחדו, יען כי באופן כזה הנך "סר למשמעת עצמך" ולא למשמעת ה' ואתה הלא צוית, רק לשמוע בקול ה' ולשמור ולעשות את דבר קדשו מפני הטעם האחד "כי כה צוך ה'" וכי כמוך ככל היצורים עליך להיות "עבד ה'" עם כלם יחד — וזאת היא תעודתך!! —

פרק תמט

אף איככה תוכל גם לשער ולהעלות על הדעת ולחשוב, כאלו תוכל למצוא את הטעם והיסוד הנכון בעד הגדרים והחקים האלה! האם הנך מכיר ויודע לאשורה את טבע עצמות היצורים מסביב לך? — האם תכיר ותדע לאשורה את טבע עצמותך? את אופן כלכלתך? את היחס של המזון עם כחות הגוף, את כחות הגוף ביחוסם לכחות הנפש והרוח, שהגוף הנהו כלי יוצר שלה? — הבה! רק אז, כאשר תכיר ותדע את כל אלה אל נכון בידיעה נאמנה וברורה ולא "בהשערה" בלבדה, רק אז, כאשר תפקחנה עיניך ותוכל להשקיף על עצמך בחוג הבריאה בהשקפה צלולה ובהירה, להיות דומה אל השקפת הבורא, שהוא המשקיף והמשגיח עליך — רק אז, — לוא יכלה להיות כזאת, — רק אז יכולת להתפלא: מדוע לא תמצא ולא תדע את הטעם הנכון בעד החקים האלה?! — אבל בטרם הגעת למדרגה כזאת, שהיא ממעל למעלת אנוש, לבך יהי נמשך תמיד אחרי בוראך, אחרי ה' אלקיך, אשר הוציאך מארץ מצרים ללכת אחריו ולשמור מצותיו וחקיו, למען קדוש תהיה לו — לכן היה קדוש לה', כי ה' הוא אל קדוש וגם אותך יקרא להיות קדוש וטהור.

פרק תנ

חוקי המזון יתחלקו:
א) איזה מהבעלי חיים המה כשרים להיות לך למזון ואיזה מהם הטמאים והאסורים.
ב) איזה המה חלקי הבע"ח המותרים לך ואיזה מהם האסורים.
ג) תנאים באלה, אשר על פיהם גם הבע"ה הכשרים יהיו אסורים לך.
ד) אופן המיתה של הבע"ח הכשרים למזונך.
ה) הרכבת החומרים, אשר ההנאה ממנה אסורה לך.
ו) יחוסי תערובות הכשר עם הטרפה וע"ד הכלים, שבלעו בתוכם דבר אסור.

א: הבע"ח הכשרים והטמאים

א) בבעלי חיים היונקים: כל אחד מהם שיש לו שני הסימנים האלה: א) מפריס פרסה, הלא הוא כל שפרסותיו סדוקות בשלימות. ב) כל שהוא מעלה גרה רק בע"ח אלה כשרים המה למאכל, אבל כל שאר הבע"ח היונקים טמאים הם לנו. — כל בע"ח מעלה גרה הוא גם מפריס פרסה חוץ מהגמל, הארנבת והשפן, וכל מפריס פרסה הוא גם מעלה גרה חוץ מהחזיר. כל בע"ח זולת הגמל הרך, אשר אין לו שינים בלחי העליון (כן הוא בי"ד אבל זה בטח מתיחס אל השיניים הראשיים (פארדערע צאהנע) בלחי העליון (אבערקיפער), כי מתלעות (באקק צאהנע) ישנן גם להשור וכדומה) גם אם אין לו ניבים (בלי ספק המה השיניים הקיצוניים (עקקצאהגע) ואם בע"ח כזה, שאין לו לא שיניים ראשיים ולא קיצוניים בידוע שהוא כשר, יען כי הוא מעלה גרה ומפריס פרסה, בעוד אשר להגמל הגדול, הארנבת והשפן יש שיניים ראשיים או ניבים (פארדערע אדער עקקצאהנע) בלחיו העליון גם לא נמצא בהמה טמאה כזאת שבשרה שתחת העוקץ (שווייפקנאכען?) שלה ילך שתי וערב לאיזה צד שיחתכו אותו זולת הערוד (ווילדער עזעל?), לכן דים המה הכללים האלה לבדיקת בעל חי ברגליו ובלחץ העליון או בשיניהם, ולדעת, כי כשר הוא ולא נצרך לבדוק עוד (י"ד ע"ט).

ב) בעופות: בתורה לא נתפרשו סימני עוף טהור רק היא תמנה כ"ד מיני עופות טמאים והשאר מותרים, אך אנחנו איננו בקיאים, ליעד אל נכון את המינים הכשרים, ולאכול מבשר העופות נוכל רק במסרת, והוא, שיהיו באותו מקום דבר פשוט, שהוא עוף טהור. התושבע"פ אמנם נתנה לנו הסימנים האלה: כל עוף שהוא דורס ואוכל כמעשה העופות הטורפים בידוע שהוא טמא. העוף אשר אם מעמידים אותו על חוט הנהו חולק את רגלו שתי אצבעות לעבר האחד והשתים לעבר השני או שקולט מזונו מן האויר ואוכל, בידוע שהוא דורס, אך העוף שנדע, כי איננו דורס יש לו ג' סימני טהרה : אצבע יתירה, זפק

(קראפף) וקורקבנו (מאגען) נקלף ביד, ובכל זאת גם הג' סימנים בלתי מספיקים עוד, רק אם יש מסורה בטוחה מאבותינו, כי העוף טהור הנהו, וביחוד הכל תלוי בעופות במסורה ובקבלה נאמנה (ראה י"ד פ"ב גם אדות מנהג המקומות ותכונת המסורה).

ג) בדגים: כל שיש לו סנפיר (פלאססע) וקשקשת (שופפען) כשרים והאחרים אסורים. הקשקשים דרושים, כי יהיו יכולים, להיות נקלף ביד או בכלי, ואף אם יש לו רק סנפיר או קשקשת אחת ואף אם אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן, או שהיה לו בעודו במים והסירם מיד בעלותו היבשה כשר. יש מיני דגים שקשקשיהם דקים מאד ואינם נכרים ואם כרכוהו בבגד או נתנו אותו בכלי ונמצאו בו קשקשים מותר, ובקשקשת אחת יש להתיר רק כשהיא נמצאה תחת לחיו או זנבו או סנפירו. כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. תושבע"פ תתן עוד סימני טהרה באופנים שונים, למשל: ראש רחב ושדרה שלמה ובכל זאת אין לסמוך על הסימנים האחרים, לחשוב אותו לדג טהור, אם לא הכירו בו אל נכון, כי יש לו סנפיר וקשקשת (י"ד פ"ג).

ד) שרצים ורמשים: יתושים ותולעים כלם אסורים, אבל אלה הגדלים בנוזלים שוקטים כמו בכלים ובבורות שיחין ומערות, שאינם נובעים מותרים, אף אם אין להם סנפיר וקשקשת, כל עוד לא פרשו פעם אחת ממקום גדולם מהנוזלים, אבל אם פרשו אף פעם אחת ממקום גדולם מהנוזלים, אע"פ שחזרו שמה אסורים. תולעים הגדלים בפירות כל עוד מחוברים המה אל האדמה אסורים המה בכל אופן, אבל התולעים שנתהוו בפירות אחרי אשר נתלשו מותרים, כל עוד לא פרשו מנקודת גדולם, ואף אם פרשו לאחר שמתו לדעת אחרים אסור. קמח, מלח ושאר פירות, אשר לא יוכלו, להסיר את היתושים מהם היטב אסורים, כמו נמלים וכדומה. — כל פרי שיש לחוש, פן נמצאו בו תולעים יש לבדוק קודם האכילה, ראה י"ד פ"ז, בעד המחוזות שלנו: פולים, קטניות, שזיפים (פפלוימען) וכדומה נצרך לבדוק אותם. בקיץ נצרך לבדוק כל חומרי האכילה — אם מצאת בתבשיל שלשה תולעים, אשר לא תוכל לשער ולהניח כי נפלו שמה במקרה, אזי עליך לחוש, כי נמצאו בו יותר ואל תאכל כל התבשיל, זולת אם נוכחת ע"י בדיקה טובה, ובאופן אם בדיקה כזאת אפשרית היא. תולעים בבע"ח אסורים, בדגים בין העור והבשר מותר. אלה שנמצאו בבשר הבע"ח והדגים אחר המיתה מותרים כל זמן שלא פרשו מהם, כמו בגבינות וחומרי הבע"ח — כל התולעים שנזכרו למעלה ושנאמר על אדותיהם כי מותרים המה, המה אמנם מותרים רק באופן כזה, אם לא ירגישו "גועל נפש"; אבל אם בכלל מעוררים המה גועל ושקוץ או רק אם האוכל ישקץ אותם, אז אכילתם אסורה מפני הסכנה, ראה חוקים פרק ז' (י"ד פ"ד). בעד חגבים (הייישרעקקען),

כל שיש לו ד' רגלים, ד' כנפים וכנפיו חופות את רוב אורך גופו ורוב היקפו (אומפאנג) ויש לו שני כרעים לנתר (שפרינגפיססע) המה סימני כשר בעד החגבים, אבל בעדנו, אשר יחסר לנו ההבחנה והמסורה על אדותיהם, אסור לנו אכילת כל חגב (י"ד פ"ה).

ה) בכלל : כל היוצא מו הטמא טמא" לכן ביצים, חלב וכל הנוזלים האחרים היוצאים מבע"ח טמאים אסור כמוהם באכילה (י"ד פ"א) לכן החלב, אשר לא נחלב בפני יהודי ומבע"ח כשר אסור, אבל מאלקען אם הוכן מחומרים מותרים גם חמאה (מובן מאליו רק חמאה טבעית אבל לא חמאה מוכנית הנקובה בשם מארגארינבוטטער שהיא אסור איסור גמור) לאנשי המקום שנוהגים בו היתר מותר, כי חלב בע"ח טמא איננו מעמיר (קאזט ניכט) (שם). דבש דבורים מותר (פ"א). בביצים, אם שני ראשיה כדין (שטומפף) או שניהם חדין (שפיטץ) או שהחלמון (דאטטער) מבחוץ וחלבון (אייווייס) מבפנים בידוע שהיא ביצת עוף טמא, זולת זה היא בספק, ונצרך לדעת עפ"י בקי בדבר, או אם המוכר אמר של עוף פלוני הוא ואנו מכירים שהוא עוף טהור, ואם אמר של עוף טהור ולא אמר שמו איננו סומכים עליו. ביצי תרנגולת או אוזים נוכל לקנות בלי חשש, לפי שאצלנו אין ביצי עוף טמא מצוי (פ"ג). ע"ד ביצי דגים ראה י"ד פ"ג.

פרק תנא

ב: החלקים המותרים והאסורים בבע"ח.

א) "דם" בע"ח היונקים והעופות אסור. דם דגים ושל חגבים טהורים מותר. דם בביצה, אם ידוע שהוא מרוקם, שהחלה להתהוות בו צורת האפרוח או אם נמצא על הקשר אסור, בכל זאת מטעם "סיג" אסור הוא כל דם בביצה וכל ביצה הנמצא בה טפת דם איננה נאכלת, כמו כן מטעם "סיג" אסור לאכול דם דגים נקבצים יחד, אם לא נכר ע"י סימן, כי זה הוא דם דגים, וכן אם נמצא כתם דם אדם על איזה מאכל יש למנוע מאכלו משום מראית עין (ס"ו). מהתורה שבע"פ יודעים אנחנו, כי דם האיברים אסור רק כשפירש מן האבר ויצא לחוץ, או שנצרר בחתיכה או שפירש ממקומו ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר, אבל אם לא פירש ולא נצרר מותר כמו הבשר בעצמו (ס"ז). מהבשר בטרם יכינו אותו לאכילה נדרש, להוציא ולהסיר חוטי דם ידועים (ס"ה). למען הדיח את הדם הנמצא ע"פ הבשר ולרכך את הבשר נדרש לשרות את הבשר במים חצי שעה (ונוהגים לשרות שעה שלמה), אח"כ נדרש, להסיר את נטפי המים, אבל לא להניח, כי ייבש בשלמות, ואז ימלחו את הבשר, להוציא ולהסיר בזה את הדם שנעקר ממקומו (את המליחה יעשו על גבי כלי מנוקב, למען יטפו וירדו הנוזלים) והבשר ישאר במליחתו

כפי הנהוג שעה שלמה במלח ולמצער בעת הנחוצה 18 רגעים, אז ינענעו את המלח, הבולע את הדם וידיחו את הבשר שתי פעמים ובלי נענוע שלש פעמים. בשר, אשר נשארו שלשה מעת לעת בלי מים לא יוכלו עוד למלוח, וכל הדרוש להלכות מליחה ילמדו בי"ד ס"ט, ע"א ע"ד ע"ח. בדבר הראש, הטלפים, המוח ומוח עצמות ראה ע"א. אדות הלב והריאה ראה ע"ב. בעד הכבד, שנצרך מראש לצלות אותו, למשוך את הדם, מבלי להניח תחתיו נייר ראה ע"ג. אדות הטחול ראה ע"ד. אדות המעים הקבה ועוד ראה י"ד ע"ה.

ב) חלב: חלב הוא שומן המונח בחופש על הבשר והוא קרום דק הנקלף בנקל. החלב אסור רק אצל הבע"ח היונקים וגם באלה רק אצל הבהמות, אבל לא בחיה ולא בעוף, ואם כן רק אצל שור, כשב ועז, — ולמען דעת, להבדיל את החיה הטהורה בדבר החלב, נותנת התושבע"פ מלבד הנזכר בתורת סימנים בקרנים, אם הן מפוצלות הרבה (פיעלפאך געטהיילטע הארגער אויפזאטץ), בידוע שהיא בודאי חיה טהורה, ואם אינן מפוצלות צריך שיהיה בהם ג' סימנים: א) כרוכות (בלאטטעראַרטיג) עשויות גלדים כגלדי בצלים. ב) חדורות — עגולות ולא רחבות (רונד ניכט פלאטטגעדריקקט. ג) חרוקית (פיעלע נאהעליעגענדע אין איינאנדער ליעגענרע קווערפאלטען), שיש בהן חריצים סביבותם תכופים ומובלעים זה בזה, אם יש להם שלשת הסימנים יחד הלא היא חיה טהורה, בכ"ז יחסרו לנו הנסיון והבחינה והידיעה הנכונה, ולכן עלינו לסמוך ע"ז כמו בעופות רק על המסורת (י"ד פ'). איזה חלקי השומן בבהמה הוא חלב ואיזה הם החלקים שנדרש להסיר ולנקר ראה י"ד ס"ד ס"ה! — בהפרדת חלקי החלב יש כבדות רבה וביחוד בנקור האחורים, שזאת דרוש להיות תחת השגחה. רבה וכמבואר בי"ד. הפרדת חלקי הדם והחלב דרוש להעשות קודם המליחה לבל יבלעו מחלקי האסור.

פרק תנב

ג — ד

תנאים כאלה, אשר על ידם גם הבע"ח הכשרים יהפכו להיות טרפה גם אופני המיתה של הבע"ח להיות כשרים לאכילה.

א) נבלה וטרפה: לפי הוראת המלה ומובנו "נבלה" היא בע"ח, שהנהו נבל בעלה נובל, בע"ח כזה, אשר ניטלו ממנו חייו (עצמותו) והנהו נמסר להתפרד ולשוב אל היסודות (עלעמענטע), למען השיב אליהם את עצמות הדברים, אשר קבל בעד חייו — "טרפה" היא, בע"ח כזה, אשר יצורים אחרים כבר פגעו ונגעו בו למזונם, גם אלה אשר במכונת

גופם השלמה באו פרעות באיזה חלקים ממנו או בהתהוותם לא יכלו עוד להתכונן ולהתקיים, — "נבלה" היא הבע"ח אשר כבר מת הנהו (בלי שחיטה ראה הלאה) "טרפה" היא הבע"ח, אשר נפגע באיזה מכה שהיא סכנת מות לחייו.

א. נבלה — רק בע"ח ממינים הגבוהים אסורים המה מפני "נבלה" הלא המה הבע"ח היונקים והעופות, אבל לא דגים וחגבים טהורים גם כל אלה הבע"ח, אשר מיתתם לא היתה ע"י השחיטה, שהיא "הלכה למשה מסיני" נבלה הם — וכמו שאסור הנהו הבע"ח, אשר כבר הושם קץ לחייו (בלי שחיטה) כן אסור הוא הבע"ח, אשר כניסתו אל החיים היא עודנה מיטלת בספק. כל בעל חי, אשר לא הגיע עוד בזמן חייו אל ההתחלה (הלילה) של היום השמיני, איננו יוצא מכלל ספק של לדה לפני הזמן ואסור (ט"ו). העופות, תיכף כאשר התמלטו מביציהם מותרים המה, אבל בטרם התבקעו מביציהם, אין להם תכונת עוף רק תכונת "שרץ" ואסור. ומפני הטעם הזה העופות בצאתם מן הביצה אינם ראוים עוד לאכילה כל עוד לא גדלו בהם נוצות הפריחה (שם).

ב. טרפה — שמונה מיני טרפות הם, שהם "הלכה למשה מסיני":

א: דרוסה — שדרסה חיה טורפת ע"י הכאת צפרניה (נ"ז).

ב: נקובה — אם איזה קנוקנות וכלי הבע"ח הנם נקובים כפי המבואר בי"ד ל"א, ל"ג, ל"ד, ל"ו, — מ' מ"ב מ"ג מ"ו מ"ח מ"ט, נ' — נ"ג.

ג: חסרה — אם נמצא חסרון בקנים וכלים שלמים או בחלקיהם (ל"ד ג' ועוד).

ד: נטולה — אם נחלקו ונחסרו מהבע"ח איזה כלים או חלקיהם (ל"ג י"א נ"ו, נ"ט, נ').

ה: קרועה — אם נמצאה קריעה בכותלי הכלים או במכסיהם (מ"ח).

ו: נפולה — פרעות בגוף הבע"ח הנעשות ע"י נפילה (נ"ח).

ז: פסוקה — סדוק בכלי הב"ח כמו פסוקת חוט השדרה ופסוקת הגרגרת (ל"ב ל"ד).

ח: שבורה — שבר בצלעות וכדומה (ל', נ"ד נ"ה).

ולא רק פרעות בפועל כאלה במכונת הגוף בלבד, כי גם מצבים ותכונות כאלה, אשר יוכיחו ע"ז בלי כל ספק, או אשר יסבבו לפרעות כאלה, גם המה טרפה כמו: מכות אבעבועות וכדומה: א) הכלים והאיברים אשר הפרעות תעשינה את הבע"ח לטרפה הן המה: א) כלי מוח הראש ומוח השדרה (ל' ל"ב). ב) הלחיים גם הוושט (ל"ג). ג) גרגרת וריאה וכליהן (ל"ד — ל"ט). ד) הלב (מ'). ה) הכבד והמרה (מ"א מ"ב). ו) הטחול, הכליות וכלי השתן (מ"ג מ"ה). ז) מעים, הלא המה הארבע קבות והזפק (קראפף) (מ"ו מ"ט). ח) האיברים הראשיים (פארדערגליעדער) וביחוד ' אצל העוף מפני הריאה והאיברים האחוריים והגידים (נ"ה נ"ו) גם הצלעות (נ"ד).

לא כל הפרעות תפעלנה בשוה אצל כל האיברים, ראה אדות זה וכל השייך לזה י"ד כ"ט עד נ"ט.

הטרפות נמצאו ג"כ רק אצל בעלי חיים היונקים והעופות, אבל מחלות ופצעים אתרים זולת המסורות לנו מסיני, עלינו רק לשום אליהם לבנו אם על פי הנסיון יודעים אנחנו, כי מזיקות הנה לבריאות האדם. גם בעל חי המפרפר בין החיים והמות אשר עם מיתתו ע"י השחיטה נודע לנו, כי לפני השחיטה היה עוד בחיים ע"י פרכוס אזי מן התורה מותר, אבל בלא זה היא נבלה (סי' י"ז). כל בעל חי שנשחט כדת עלינו לחשוב אותו, כי לא טרפה הנהו וסומכים עצמנו על כלל של "הרוב" (ראה פרק ט"ז), רק הריאה בכל בע"ח אחר השחיטה צריכה בדיקה, יען כי בה נמצאו פרעות מסוכנות אבל האברים האחרים נשארים בלי בדיקה, עד אשר יתבוננו בהם דבר שלא כרגיל, אולם אם תמצא בהם דבר בלתי רגיל באברים אזי לא תאכל מהבע"ח, עד אשר תשאל שאלת חכם והוא יורה לך אם כשר הנהו או טרפה (י"ד ל"ט).

ב) אבר מן החי ובשר מן החי ושחיטה.

א. אבר מן החי — אין בעל חי ועוף נאכל, בטרם יושם קץ לחייו ע"י שחיטה, כמו כן אסור לאכול איזה אבר הנלקח מן החי ואם גם נקשר הנהו עם הגוף, אם בלתי יוכל עוד להרפא, לכן לא יאכלו אבר שבור, אף כי הבע"ח לא יהיה טרפה על ידו (י"ד ס"ב ס"ה), אולם האיסור הזה איננו בדגים ובחגבים ובכל זאת אסור לאכלם חיים משום "בל תשקצו" (י"ג).

ב. שחיטה החוק האלקי ע"ד האופן להמית הבעל חי שעליו תרמוז התורה נשאר לנו בקבלה ונמסר אלינו מהתורה שבע"פ, והדינים המתיחסים אל השחיטה המה: א: איזה בע"ח דרוש להיות נשחט? ב: במה? ג: איך? ד: ע"י מי? ה: מתי לשחוט? ו: באיזה מקום? —

א: הבע"ח שבהם דרושה להיות השחיטה הם: בהמה, חיה ועוף הלא המה המינים הגבוהים שבהם נמצא האיסור של נבלה וטרפה ואבר מן החי (י"ג).

ב: הכלי הכשר אל השחיטה לא יוכל להיות מדבר המחובר ישר או ע"י אמצעי אל הקרקע. פיו דרוש להיות חד וחלק מבלי שום פגימה, ועל אדות שאר הדינים ראה י"ד ו' עד יו"ד.

ג) השחיטה כשרה ע"י חתוך בבהמה וחיה, אם בשלמות או הרוב של הקנה והוושט ורוב אחד מהם בעוף (כ"א). חמשה דברים דרושים להיות נודעים בעצם דבר השחיטה: א: שהייה — כי השחיטה תהיה בלי שום הפסק (כ"ג).

ב: דרסת — לבלי תהיה השחיטה בלחץ ודחק וחתוך שלא כדת (כ"ד).
ג: חלדה — כי תהיה השחיטה בסכין בלתי מכוסה, מבלי להכניסו בין סימן לסימן וכדומה (שם).
ד: הגרמה — השחיטה תהיה בתוך הגבול הנכון בעדה מבלי לשחוט למשל בקנה במקום שאינו ראוי לשחיטה ולגמור במקום הראוי או להפך (שם).
ה: עיקור — אם נעקר הקנה או הוושט מהלחי ומהבשר ונשחט אחד מהם או שניהם קודם גמר שחיטה וכדומה (שם).
(ההלכות של שחיטה אולי יוכלו להיות מסודרות ונכללות במושג כללי כזה: כי מיתת הבע"ח דרושה להיות ע"י פעולת אנשים, פעולה כשרה ומוכנית מבלי כל תחבולה אחרת, גם כל חקי נבלה וטרפה ואבר מן החי ושחיטה אולי יוכלו להיות נכללים במשפט ההוא: מהבע"ח מהמינים הגבוהים במעלתם הנתנים לך להנאה לא תוכל לאכול אותם, כל עוד או אם כבר החל להיות שייך אל חוג תעודות אחרות בעולם. אבר מן החי שייך הנהו עוד אל התכלית העצמית של המכונה החיה. נבלה וטרפה ובע"ח שלא נשחט בשחיטה כהלכה,
אזי ע"י מחלתו ומותו, יען רוח הבע"ח היורדת אז למטה מתחת למכונת החיים, מושב הנהו אל היסודות והכחות ושייך הוא למו ולא להנאת האדם).
ד) השחיטה נעשית ע"י ישראל מומחה בהלכות שחיטה ומוחזק ע"י הנסיון והבחינה. בדבר השחיטה מתי תיעשה? ובאיזה מקום? ראה י"ד י"א י"ב ועל אדות שאר הדינים ראה א' עד כ"ח.
אחרי השחיטה של חיה ועוף ראוי עוד לדעת את הדינים הנוגעים אל המצוה לכסות את הדם בעפר, אבל כסוי הדם איננו נוהג בבהמה. — (כ"ה).

פרק תנג

ה — ו: החומרים האסורים בבואם בתערובות והרכבה.
בשר בחלב — ע"ד איסור התערובות והחדור של בשר בחלב ע"י בשול מן התורה ומדרבנן גם ע"י צד אחר של תערובות כבר זכרנו בפרק ב'. תערובות בשר וחלב ע"י האש אסור, לא לבד באכילה כי גם בהנאה. סיג חכמינו ז"ל יחשוב בתוך האיסור הזה התחברות בשר בחלב גם בלי אש כמו כבוש, מליחה תערובות וכדומה ואלה אסורים רק באכילה, אבל מותר בהנאה. מטעם הסיג אסור גם אכילת בשר בחלב יחד, ומפני זה לבלי להעמיד מאכלי בשר ומאכלי חלב על שלחן אחד למאכל אנשים שונים, מבלי

פריסת מפה או סימן אחר, כמו כן אכילת האחד אחר השני, גם תקנו להרחיק את הכלים לתשמישי בשר מהכלים לתשמישי חלב. לאכול בשר אחרי חלב מותר הוא אחרי נקיון היד והפה, וחלב אחרי בשר לפי דעת אחרים אתרי ברכת המזון או ברכה אחרונה ואחרי עת קבועה ולפי הנהוג הוא אחרי שש שעות (פ"ז פ"ח).

באיזה יחס אל התערובות של בשר בחלב חל האיסור גם באיזה מדרגת החום, החריפות, הכבוש והמליחה וכדומה והיחס בדבר הכלים שבלעו בשר וחלב וכדומה ראה י"ד צ"א צ"ז.

תוצאת המגע של החומרים הכשרים עם חומרי טרפה ע"ד התערובות של חדור (דורכדרינגען) (נוזלים) או של בלתי חדור (יבשים) החדור ע"י האש, הכבוש וכדומה, הבליעה בכלים וע"ד הספקות בתכונת איזה דבר מאכל, הכללים, איך לשפוט ולהורות אדותיהם וכדומה דינים הרבה ראה י"ד מסימן פ"ח עד קי"א. השמירה, מבלי להחליף את החומרים האסורים במותרים ראה קי"ח. למי נוכל לתת האמנה במאכלים הכשרים ראה קי"ט. ע"ד הכלים שבלעו דבר אסור ראה י"ד קכ"א, קכ"ב. א"ח תנ"א תנ"ב.

כל הדברים, אשר מן התורה אסורים באכילה אף כי מותרים המה בהנאה בכל זאת אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה ורק אם במקרה באו לידך, אז תוכל למכור אותם, ואם בע"ח המה אל תגדלם אתך — אמנם לגדל סוסים, חמורים וכדומה גם לקנות ולמכור אתה תוכל, אבל לא את הארנבים והחדרים וכדומה אולם חלב הוא יוצא מן הכלל ותוכל לעשות עמו עסק (י"ד קי"ז).

פרק תנד

הבה ננסה לכונן את מבטנו על חוקי המאכלות האסורות ולהתבונן עליהם כפי חות דעת, אשר נקנה לנו מן התורה בעצמה, לסדר ברעיוננו באופן כזה, אשר נוכל לשער ולהסביר לנו איזה הבנה[13]; והנה מושג "הגוף הטהור" יהיה אור למהלך רעיוננו, כי בהיות "רוח האדם" "התגלות ה' על פני תבל ארצה' הלא אם כן כל עצמות התעודה של "הגוף" היא: להעביר ולהכניס את ההתגלות של תבל הארצי אל האדם ואת ההתגלות

[13] הקורא העברי יזכור את אשר העירותי במאמרי "למען דעת" הנלוה עם הספר "חורב" חלק ראשון מערכות "העדות והתורות", כי מחשבות הרב הגאון המחבר זצ"ל בהליכות רעיוניו מפורש ושום שכל בתורה ומצוה, להסביר כל ענין בטוב טעם ודעת, לא מחשבות מבקשי טעמי המצות בתורה, וההבדל ביניהם הוא, לפי דעתי, כי אלה המתחרים לבקש ולגלות טעמי המצות, במח"כ, שוגים בזה, בהיות אדיר חפצם "לקרב את התורה אל תשכל" והרה"ג המחבר, בהביעו את רעיוניו הנשגבים גם הגיהו עליהם באור תורה ונר מצוה, כונתו רק — קרב את השכל אל התורה", למען יקנה לו איזה ציור המקובל אל הדעת וינעם לו קרבתו אליה — אבל בידיעה קדומה, אשר באופן אם השכל לא יזכה להבין דבר לאשורו וטעמו ונמוקו לא יעלה יפה, אזי אין בכך כלום, בהיות התורה תורת ה' תמימה ולא תורת "השכל", והדברים ארוכים. המעתיק.

של האדם אל תבל הארץ, — הן אמנם רק הגוף יביא אל הרוח את הידיעה וההכרה על דבר התבל אשר מסביב לו, רק ע״י רגש אשר ירגיש בגוף של עצמו יפעל על רוח האדם, לחוש ולהרגיש בעצמותו ולהשתתף יחד גם ברגש כל יציר נברא, ורק ע״י הגוף רוח האדם הלא יפעל את פעולתו על התבל מסביב לו, אף, את פעולת התבל יקבל ויכניס הרוח אל תוכן, או יחתום עליה את חותם תכניתו׳ לבן מפני זה תעודת הגוף הלא היא: ״להיות שליח של התבל אל האדם ושליה האדם אל התבל״, ואם כן השלימות היותר גדולה בעד הגוף בתכונתו הזאת, הלא היא, אם ישאר הגוף בעצמותו במזג ותכונה בלתי עומד ברשות עצמו, עד כי מצד עצמו יהיה בלתי מחליט (אינדיפערענץ), ורק אם ישאר הגוף בתכונה ומזג כזה, רק אז מוכשר הנהו להתפעלות ע״י כוח הפעולה הבא לו מצד אחר, הנהו נוח, לקבל כל רושם קל הבא מן התבל מחוצה לו, אף יוכל להיות סר למשמעת לכל דרישה ופקודה קלה הבאות אליו מן הרוח פנימה, והנה בעבודת הרוח ובגלל העבודה הזאת, באופן, אם ישאר הגוף בתכונת ההכנעה בלי כל שלטון עצמותי והעמדה ברשות עצמו, אזי יוסיף אומץ וחיל וזריזות להיות ״עבד נאמן״ ״להרוח״, להיות שלוחו כמותו וכלי יוצר למענו בעד פעולתו, למלאות את תפקידו באמונה. אולם כל דבר, אשר יתן להגוף כוח וחיל עז ותעצומות מצד עצמו, עד כי יהיה כביר כוח, לעולל עלילות עצמותיות בשביל עצמו, כאשר נראה בגוף הבע״ח, שהגוף שלהם עומד ברשות עצמו ופועל פעולות גופניות עצמותיות — אם כן כל דבר, אשר יסבב להגוף, כי יהיה עלול עד למותר לפעולות עצמותיות כאלה, שמקורן רק בעצמותו בעצמות הבהמית שלו, גם איזה דבר, אשר יפעל עליו להחליש ולהרפות את הגוף בנוגע אל הרגש וההתפעלות ביחס הנמצאים זולתו, עד כי יסגור בעדו את חוג מציאותו, לדעת רק את רגש עצמו בלבד, כל אלה ישביתו את הגוף מטהרו, יעכירוהו ויעשוהו לבהמה, עד כי יהיה בלתי מוכשר עוד לתעודת מלאכותו, בלתי הגון, להיות ציר נאמן לשולחו, שליח מיוחד ועושה שליחותו בעבור האדם ובעבור התבל.

והנה מי המה היצורים, שיכולים להיות יותר מסוגלים לקבלת המזון בעד הגוף לכלכלהו ולהחזיק בקרבו את תעודת מלאכותו בעצם טהרה? רק אלה, נרהיב עוז להגיד, רק אלה היצורים, אשר בסגולת חומרם ימעיטו ביותר, להביא בגוף ולכונן בקרבו את ההכנה לתעצומות והתחרות נפרזה, לרכוש אותה לו יותר על המדה, גם אלה אשר אין לחוש, פן יביאו לגוף חלישות ורפיון, עד כי יהי סר כוחו, להיות נוח להתפעל בהתפעלות הדרושה לו. — אולם מי המה היצורים הנראים לנו, כי המה נפעלים ולא פועלים ולפי הנסיון חופשים המה בשלימות מהתחרות ונטיות עצמותיות בלקיחה בעד עצמם, ואשר אמנם

בקחת הגוף אותם אליו יביאו למזונו חומר טהור ובלתי מסבב לתעצומות עצמותיות, לקחת ולרכוש יותר על המדה, בלי כל ספק המה "הצמחים". הן רואים אנחנו את כל מערכת "הצמחים" בלי כל יוצא מן הכלל, כי רק המה מסוגלים להחזקת תעודה כזאת, והמה ביחוד ניתנים מראש מקדם בעד האדם, להיות מזונו — ובקרב חוג מערכת "הבעלי חיים" — את זאת נוכל לשער — כי רק אלה יתנו להגוף את תעודתו הטהורה, אלה הבע"ח העומדים ביחס הקרבה ביותר אל הצמחים ותכונתם היא מעוט או אפיסת ההתחרות והתעצומות מצד עצמם, ואם נצעוד הלאה, להתבונן בחוג הבע"ח היונקים, רואים אנחנו, כי רק אלה ניתנים לנו לאכלה, אלה אשר יכלכלו ויחזיקו בקרבם ביותר את תבונת הצמחים: "שור, כשב ועז", — שבהם הצהלה החיונית (לעבענדיגקייט) מצערה מאד, תאוותיהן מעטות והנטיות ממוצעות, ובכלל נמצאו אתן פעולות כוחות בע"ח מצד עצמותן רק במדרגה קלה שבקלות ושייכים המה כמעט תמיד רק למזונם "להעלות גרה, ללעוס ולעכל את מאכלם". פעולה כזאת, אשר תשא בשלימותה בד בבד עם תכונת "הצמחים", ומחיות יער מותרות לנו לאכלה רק אלה החיות השוקטות ומוגי לב ביותר, אבל בע"ח כזה, אשר יש לו גם בכמות מעטה "צהלה חיונית", פעולת הכוח ותעצומות עצמותיות כמו הארנבת, השפן והגמל טמאים הם לנו לאכלה — הבה נתבונן על הסימנים של הבע"ח הטהורים והכשרים, והנה בהם ביחוד נראה את תכונת "הצמחים" בברור יותר "מעלה גרה"! בעלי חיים מעלי גרה וביחוד אלה שהמה גם "מפריסי פרסה" יש להם ארבע קבות (מאגען), ואחרי אשר יאכלו את המספוא ועבר דרך שתי הקבות יגורש המספוא משם, לעלות עוד הפעם אל הוושט למעלה, ללעוס בפעם שנית ועוברות הנה תמיד עוד בשתי קבות, עד כי הבע"ח האלה יחיו ויבלו את החלק היותר גדול מזמנם בלקיחת המזון ובהכנסתם אל גופם, הלא הוא בעסק פעולה הצמחים, אשר להבע"ח, בעוד אשר ההפך מזה נראה בבע"ח אוכלי הבשר בלבד, אשר להם מעים קצרים, והמזון, אשר יתמהמה אך מעט במכונת הצומח שלהם יהפך חיש מהר בקרבם "לדם" שהוא נושא החיים של הבעל חי — הפרסה המפרסת, כנראה, היא נבראת ביחוד, כי הבע"ח יעמוד על עמדו ולא תשרת לו לכלי יוצר ולכלי נשק — ומפני התכונה של הצומח, אשר תשתרר ביותר אצל הבע"ח הטהורים, שהמה חדלי צהלה ותעצומות עצמותיות, לכן מוכשרים המה להתרגל ביותר עם האדם, עד כי יכנעו תחת ממשלת רוחו, בעוד אשר הבע"ח האחרים, מפני העוז ותעצומות עצמותיות אשר להם יתרחקו ביותר משלטון האדם, גם אצל העופות נפגוש את התכונה הזאת: כל הצפרים הטורפים, גם העופות הצוהלים ומלאי כוח החיים, הן צפרים מזמרים הן גם אלה

המחוננים בכשרון ותחבולה מיוחדת, לבנות להם את קניהם המה יתרחקו מן האדם — אבל התרנגולות, האווזות, בר אווזות, יונים, כפי השקפתנו למעלה, דומים המה בתכונתם אל שור כשב ועז, וסימניהם ג"כ מורים ע"ז: העופות שהמה, כצפרים הטורפים משתמשים ברגליהם לכלי תשמיש, להמית בהן ולדרוס ולקרוע כל דבר שיקחו למזונם, נחשבים לטמאים ולא כמו העופות הכשרים, שהמה ג"כ דומים בתכונתם, לתכונת הצומח, בעוד יקבלו את הנמצא לאכלם ישר בכל המזון שלהם. סימני הטהרה שלהם, הלא המה שלוש קבות זפק (קראפף), קורקבן (מאגען), והקבה בפנים הנקלפה בנקל ביד. — אצל הדגים, לא אוכל לכוון ולהסביר איזה רעיון כהוגן על אודותיהם — אבל הבע"ח אחרים כמו שרצים, יתושים (איגזעקטען), תולעים, המה בסוגם וחוגם נחשבים הם לבע"ח בעלי תעצומות (ענטשיעדענהייט), וביחוד היתושים הצוהלים, רבות העוז והעצמה בנטיות תחבולותיהם ומפ"ז מהם אין אף אחד כשר, מלבד חגבים מיוחדים, אשר גם להגיד איזה רעיון בדבר הכשרם נעלם ממני. גם אלה, ששייכים עוד אל יסוד מולדתם בנוזלים כלואים ובפירות הנתלשים מן הארץ, והנה בדבר החלק האחד מהדגים הטמאים והתולעים ושאר הבע"ח שלא נדע תכונתם אולי שייכים המה אל המפלגה השניה, בעוד נמצאים מה ביחס בזה, אשר אם יוקח מהם למזון הגוף המה מרפים ומחלישים אותו, לבלי יוכל למלאות את תעודתו בשלמות.

כמו כן אם נתבונן על חוק התורה בנוגע אל חלקי הבע"ח, אז יתראו לנו שני דברים, שהמה אמנם שני הפכים "דם וחלב" — דם שהוא הנפש, הלא הוא הנושא בקרבו את עצמות הגוף ולו העוז והחיות, לכלכל את הגוף ולהביאו לידי תנועה, וההפך ממנו הוא "החלב" שהוא מונח כבלי תנועה ורגש, גם זר ומוזר הוא למכונת הגוף, אף יתהוה ויתרבה ביחוד ע"י רפיון ועצלות, שני אלה אסורים באכילה, והדם הוא אסור רק בבע"ח יונקים ובעופות, גם אצל הבע"ח שיש בהם תעצומות החיים וצהלה ביותר, כמו אצל חיה ועוף נדרש גם כסוי הדם, והחלב אסור רק אצל הבע"ח, שטבעם בלתי נוטה לצהלה ותעצומות, הלא המה אצל "הבהמות". בין החלב והדם נמצא בשר השרירים (מוסקעלן) עם החלב הנסגר בתוכם ועוד, שהוא אמנם מסוגל לתכלית המזון, נבלה וטרפה כפי הנראה, אולי קרובות הנה אל תכונת החלב בפעולתו כמו אבר מן החי שהוא קרוב אל תכונת הדם, ואולי לפי זה נוכל לחלק את מיני המזון בשלוש מפלגות, הלא הנה:

א. החומרים מאלה היצורים שהמה בלי עז ותעצומות מצד עצמם ומסוגלים ביחוד אל תכלית המזון המה:

"מערכת הצמחים"; "מעלי גרה ומפריסי פרסה"; "עופות טהורים"; "דגים טהורים"; "חגבים טהורים".

ב. החומרים מבעלי חיים בעלי עוז ותעצומות במדה נפרזה, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית המזון:

"אלה שאינם מעלי גרה ומפריסי פרסה"; "עופות טמאים"; "החלק מדגים טמאים"; "שקצים, רמשים גם איזה תולעים"; "דם"; "אבר מן החי מבע"ח היונקים והעוף".

ג. חומרים מרפים ומחלישים את הגוף, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית המזון:

"החלק מהדגים הטמאים"; "החלק מהתולעים"; "חלב בהמה"; "נבלה"; "טרפה".

אולי אפשר עוד להוכיח, כי מערכת מיני המזון מהמפלגה הראשונה ביחס גוף האדם, מוכשרים המה בעד האדם, לתת לו ביתר טוהר את כוחות המוח והמיתרים (נערפען)? יען כי המיתרים המה חלקי הגוף, שעליהם להיות פועלים ומועילים ביותר אל תעודת השליחות של הגוף, לכונן את תכונתו ותעודתו, להיות "שליח" בלתי עומד ברשות עצמו — המיתרים המה המנהלים, הדרכים והמסלולים, אשר בהם ועל ידם תגיע התבל החיצונה, להיות גלויה וידועה אל "הרוח". — המיתרים הנם ערוכים ומסודרים כמו מיתרי הכנור (זאיטען), אשר יתפעלו ויתרגשו מכל צער ושמחה של היצור אחי — האדם בבריאה. גם המיתרים, הלא המה המקבלים את הפקודה הנמרצה היוצאת מכל רעיון ורצון, אשר בדוח אנוש יסודם והמה יעוררו ויקצבו את פעולת השרירים (מוסקעלן) והאברים, לפעול ולעשות כפי מצות הרוח המושל על הגוף.

אכן עם כל אלה עלי להודות, כי אודות הענין הרם והנעלה הזה תם אני ולא אדע, והרעיונות האלה יוכל היות, כי המה רעיוני רוח או חלומות הנני חולם בהקיץ, בהביעי השערות כאלה — הן אמנם גבוה ונשא מחלומות והשערות כמו אלה, גם מאד נעלה מכל ידיעה ודעה, אף הדגולה שבדגולות, עומד הנהו ברום מעלתו חוק תורת חיינו, שהוא בלתי עובר וחולף כרעיון האדם, גם נצב וקיט לעד, כמו החוק נתן ה', שעל פיהו הכוכבים יסבו במסלותם, כחוק שעל פיהו גם אבק החול יתפתח במציאותו, הן ה' הוא זה, אשר חוק נתן לכל אלה גם יחד למלאות אותו בהכרח, וה' הן הוא התוה גם בעד האדם עלי אדמות ובעד חייו אח החוק הנעלה, אבל עלינו לקבל ולקיים אותו "בבחירה ובחופש" — וכמו יעמדו החוקים ההם בבריאה ולא יחלפו לעולם, ואם גם דעת האדם והשקפתו על אודותיהם חולפת היא ומשתנה בהשגתם ומובנם, כמו כן בנוגע אל באור הרעיונות האצורים בחוקים של תורת החיים, החוק הוא חוק ולא יעבור והבאור והרעיון הוא רק, לתת איזה הבנה והסבר, המתקבל על הלב, להוסיף אומץ ולקבל באהבה את

החוק, אבל בתור מעשה בפועל ולא בתור חקר דבר לאשורו ולא בתור החלטה קבועה בעצמות החוקים ויסודותיה, לקיים אותם רק מטעם הבאור והחקר ההוא, יען כי באלה, כמו בחוקי שמים וארץ, נותן החוקים ומיסדם ומסדרם הלא הוא — "ה"!

פרק תנה

יד: מכסה חלקי הבהמה באדם ועילוי רוח הבהמה שבקרבו — קדוש מחנה, צניעות, נבלות הפה, נטילת ידים, טבילת כלי סעודה.

כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע וגו' ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה, לך על אזנך, והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך, והיה מחניך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כ"ג י').

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה; זאת חקת התורה, אשר צוה ה' את משה. אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת את הברזל, את הבדיל ואת העפרת. כל דבר, אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר ל"א כ"א).

ה', ברא את גוף האדם, להיות דומה אל גוף הבע"ח ושאר הברואים ביחס צרכיו ונטיותיו ויפח באפיו "נשמת חיים", רוח ה', להיות "בצלם אלקים", ואם אמנם במדרגה שפלה בבחינת ההשגה וההכרה שלו, גם נאמר עליו "ותחסרהו מעט מאלהים" וביחוד ועל כולם בחסד הממשלה הנתנה לאדם בנוגע אל "הבחירה החפשית" במעשהו : אבל על "היצור הכפול" הזה מגוף ורוח, לכונן את עצמות חייו ולערוך אותם באחדות גמורה. רוח הבהמה אשר באדם דרושה להיות נכנעת תחת "רוח האדם" העולה היא למעלה, הן אמנם "רוח האדם" דרוש להיות המושל בפעולתו והגוף כלי תשמישו להיות נכנע תחתיו וסר למשמעתו.

כל עוד יחיה האדם באחדות כזאת, רוח הבהמה באדם סרה למשמעת רוח האדם בלבד, ורוח האדם מקשיב הנהו בקול אביו שבשמים ומשתמש עם כּוֹת גופו, רק לפי רצון ה', אזי כל העת ההיא אין הבדל ופדות בין הגוף ובין הרוח, אז שניהם כאחד אהובים וברורים, וקדושים לעשות רצון קונם בשוה. שניהם כאחד שוים המה בחשיבות מעלתם, כל אחד בחוג פעולתו, כפי אשר יעד ה' למו, ובאחדות גמורה ישמרו שניהם כאחד את משמרת עבודת אלקים שלהם בבית — אל של הבריאה.

אולם אם האדם יסיר מאתו את הבלי הרוח וילך לו אחרי נטיות עצמו, עד כי יגבר חילים למשוך אליו גם את הרוח, ותחת היות הגוף עבד, חפץ יחפוץ, כי יהיה הוא האדון והמושל באדם ומתפרץ להיות "עבד כי ימלוך", מני אז תחל "מלחמת היצר" בקרב האדם ולרוח האדם נדרש במאד מאד מגן ומחסה, תומך וסועד, לבל ישפל גם הוא, להיות בהמה לו ולהיות נתעה בשוא, עד כי באחרונה יתנצל מעליו את עדי אצילותו בשלימות — ומני אז האדם תחת היותו יצור מושל — רמים יורד וישפל, להיות כאחד הנבלים והשפלים שבברואים.

פרק תנו

את המגן והמחסה הזה כונן ה' ברגש "תומת אדם", אשר יקיץ ויתעורר בקרבו עת יתפרצו בלב האדם נטיות בהמיות לא טהורות, עת הבהמה בו תגבר חילים, וכל עוד רוח האדם לא נדעך בקרבו בשלימות, הנה הרגש הזה יתפעם בקרבו ויתמכר להיות שומרו וצלו של אצילות האדם. הרגש ההוא הלא היא "הבושה".

"הבושה" תתעורר להגלות תמיד, כל עוד לא נהפך להיות חדל — ושפל — אישים ותזהיר כל איש ותיסרו מוסר כליות ותאלפהו בינה, כי אכן יש תעודה לאדם, שהיא גבוהה ונשאה מאשר לשאר יצורי התבל ומלואה. היא תטה למוסר אזנו ותלמדנו, כי חלילה לרוח האדם באדם, להתהפך לבהמה וכי נהפוך הוא, על רוח הבהמה, אשר באדם, לעלות ולהתרומם גם היא להיות "אדם" במעלתה, והגוף יהיה כלי יוצר, להשלים על ידו את תעודת ה' אשר ברוח האדם. "הבושה" היא הקול קורא אל הרוח הטהור, אשר תורהו ותבוננהו, לחדול ממלחמת היצר — היא היא גם הדמעה אשר תקוה סביב בת עין הנעצב והמתאבל בהביטו על שדה המערכה, אשר על במותיו תומתו נפלה חלל ונספה במלחמה — היא תלמד לאדם, כי יפנה ויסיר את עינו מהביט בכל דבר בהמי הנמצא באדם, גם להרחיק את מבטה, עת ידרש לאדם לעשות את צרכיו הבהמיים של הגוף, למען לא יחשוב האדם את עצמו, כי בהמה הוא לו ולבל יתרגל במראה עיניו על כל אלה, פן יבוא לכבד ולהוקיר בקרבו רק את הבהמה ולהסיח דעתו ולשכוח את רוח האדם, שהיא נשמת חייו.

כאשר רוח הבהמה באדם קנתה לה את הנצחון הראשון (חטא עץ הדעת), אז התעוררה בקרבו השומרת הנאמנה של האדם הלא היא "הבושה" ותלמדהו לכסות את בשרו, והאב הרחמן, המחנך העליון, אבי האדם נתן תוקף ועז לרגש הזה ויתן לו עזרתו מקדש (בראשית ג' ז' גם כ"א) ותהי הבושה שומרו וצלו תמיד.

פרק תנז

והנה את אשר הואיל ה', לכונן באדם בבריאותו, כי יצק ברוחו את רגש "הבושה", גם נתן בחסדו עז ותעצומות לרגש הזה (ויעש להם כתנות עור וילבישם) הביע אמר לטובת האדם גם בתורת קדשו, לקיים ולקבל בחייו את דברי אלקים חיים. "גם כאשר תלך ותסע בשדה, במקום ששם בתי אדם אין, גם אינך מוכן שמה לפעולות אנושיות, אף רחוק רחוק הנך אז מחברת אנשים ומהנמוס והמנהג שלהם — גם בעת תצא למלחמה על אויביך, אשר אז תשים כל מעינך, למצוא תחבולה, להגן על חייך, היקרים לך מכל יקר, ומחשבותיך אז מחשבות בעצה וגבורה למלחמה, בעוד הנך אלץ להחלץ ולהיות חמוש כחיה טורפת, למען תעוז ידך על אויבך ולהתגבר עליו, ואשר במצב כזה הלא בנקל תוכל להיות בהמה לך בנוגע לצרכיך האחרים — אבל גם באופן ובמצב כזה, אל תשכח — כן תצוך התורה — כי כל פעולותיך דרושות, להיות פעולות אנושיות, לכן בכל מקום, אשר תכונן לך איזה מעמד ומצב, אף על זמן מצער לפעולותיך, פעולת אנוש, עליך להכיר ולהוקיר את מקומך, ולדעת, כי גם המקום יההואא מקום קדוש הוא לך, לכן תצוה לך התורה, כי "מחניך" יהיה קדוש ולא יראה בך ערות דבר. אל תעשה איזה דבר בהמי במקום, שהנך נקרא בו לפעול ולעשות פעולה אנושית, ואל תתן לעין רואה, להתבונן בך דבר, אשר יזכיריך על אדות צרכיך הבהמיים — "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך" — ובכל מקום, אשר תקבע ותעריך שמה את מחנך ומצבך, לפעולת אנושיותך, שם מתהלך ה' אלקיך, ה' עמך תמיד — בכל מקום — מסביב לך — בך — בכל הנך רואה את רשמי פעולתו ושלטונו ובכל עת תמיד הנך משתמש עם מעשי ידיו, ואתה בעצמך כלך כליל הנך יצור כפיו, בכל נשימה ונשימה מנשמת אפיך, בכל מעשיך, מחשבותיך, רעיוניך ורגשותיך, דבורך ופעולתך, התחרותך והנאתך, עליך רק לעבוד את ה', אותו לבדו. את ה', אשר עיני השגחתו משוטטות בכל ובכל רגע ובכל מקום ישקיף עליך ויראך, לכן עליך לכונן כל דבר, כי ישאו עליהם את חותם תכנית אנושית אלקות, ואת הבהמה אשר בך תכניע ותכונן גם אותה באופן כזה, להיות רק כלי תשמישך וסרה תמיד למשמעת רוחך — עליך לכבד את רגש "הבושה" וכסה את מערומי גופך, לבל יראה בך ערות דבר".

פרק תנח

היה אדם בהופעתך החיצונה!

רק חלקי הגוף אלה, אשר ישרתו לאדם ביחוד לפעולות אנושית הלא המה: הפנים והידים יוכלו להיות גלוים; אבל כל אלה מחלקי הגוף המשתמשים ביחוד לדרישות בהמיות עליהם להיות מכוסים, למען גם למראית עין בשר יופיע לנגדה רק הנחשב למעלת האדם. הבהמה כך תסוג אחור וגם הופעתך החיצונה תזהירך ותזכירך, כי לתעודה אנושית אלקית הנך פה ולא לתעודה "גופנית — בהמית", וכמו שעליך לכסות ולהעלים מן העין את חלקי הגוף הבהמיים, כן אל תחפוץ להתהדר עד למותר בהופעתך החיצונה, בהופעת גופך לעדות עליו גאה וגאון. אל תלך בגרון נטוי, כאלו חפץ תחפוץ להגביה, להגדיל את היקף ומדת גופך הבהמי וכאלו תתאמץ להראות לעין הרואה, כי גדלך, הודך והדרך הנהו רק בהדרת גופך. לכן לכתך ועמדך דרושים להיות בחופש, אבל "בענוה"! אף לשמור ולהחזיק את "הצניעות" צוו חכמינו ז"ל ביחוד, בהיותך תחת שמים מגולים, לבלי לכת לעולם בגלוי ראש ולכסות אותו, למען נחוש תמיד את הגבול והשטח הנתן לחוג הגוף, אף למען דעת האדם, כי במקום, ובשטח, אשר יפסק החוג האנושי, שם יחל החוג הטהור הנצחי של ממשלת ה' לבדו (או אולי יצוק בזה גם הרעיון ההוא, כי כמו החובה עלינו לכסות, למראית עין של אנשים אחרים, רק כל דבר בהמי בגוף האדם, הנה ממעל לנו, בעוד רגיל האדם, עת יזכור בלבו את רעיון ה', לפנות אל על אל בשמים, לכן בהיותו תחת כפת השמים עליו לכסות "בענוה" בהתיצבו בפני ה', אבינו שבשמים, גם את החלק היותר אנושי שלנו גם את "הראש"), וביחוד נצרך להשגיח היטב בכסוי אברי ההולדה ולהתנהג בהם בצניעות רבה, ובכלל להחזיק את הגוף לבוש ומכוסה היטב, עד כי גם בעת תפשוט את בגדיך, אל תראה את מערומיך, וככה תכבד התורה את רעיון הצניעות והבושה, עד כי חכמינו ז"ל יאמרו, כי נדרש לדקדק עת נלבש הכתנת ללבשה כדרכה, מבלי להפוך לחוץ את הצד הפנימי המכסה את הגוף, לבלי יהיה למראה עין צד הכתנת, אשר בא במגע עם בשר גוף האדם (א"ח ב' רל"ט).

פרק תנט

היה צנוע בצרכיך הבהמיים!!

כבד את גופך. אל תשהה ואל תאחר את עשיית צרכיך כפי אשר תדרוש טבעך ממך, יען רק גוף נקי וטהור, בריא ושלם יוכל להיות כלי תשמיש טוב בעד פעולות הרוח, אבל בצאתך חוץ ובעשיית צרכיך הבהמיים היה צנוע. אם הנך במקום חפשי התרחק מחוג ראית עיני האדם. — בעת עשיית צרכיך גלה בגדיך רק בפי הנדרש לזה, וגם אז השמר

לך מנגיעה גם מהביט והתבונן הרבה על מערומי גופך במקומות הסתרים. אל תשאיר עקבות גללי אדם, רק כסה אותם לבל תראם עין רואה, לזכור על ידם בגועל נפש את בהמיות האדם, גם בפנותך לעשות צרכיך בלילה, היה צנוע כמו ביום, ודע, כי ה', אשר לא יחפוץ, כי תשפל להיות בהמה לך, הוא ילוה אותך תמיד ופניו הולכים אתך בכל מקום (א"ח ג').

פרק תס

לקבוע בלבנו את רעיון "הצניעות והענוה", שעלינו להחזיק במעוזו תמיד ולמען גם אז, בעת ידרש לנו, כפי עריכת גופנו מבוראנו, לעשות ולמלאות את צרכי האדם הבהמיים, כי נהיה נזהרים לבל תפרוצנה בקרבנו מחשבות בהמיות ותעבורנה גם בגבול החלק השני מפעולות האדם, שהנה אמנם "מעשיו האנושיים", לכן סדרו ותקנו חז"ל, כי אחרי כל עשית צרכינו הבהמיים, ואחרי כל מנע במערומי הגוף במקומות המכוסים, לרחוץ את ידינו — נטילת ידים, למען נעשה ע"י מעשה הרחיצה קיר וחיץ מבדיל בין צרכי האדם, שהמה בהמיים ובין חיי אנוש הנוסדים על פעולותיו הטהורות, ולמען דעת, כי אף אם אנוס הנך בחייך, לעשות ולמלאות איזה מצרכיך כצרכי הבהמה, בכ"ז ידוע תדע, כי חוק וקצב לכל מעשה ופעולה מכל אלה ורק בעתם הנחוץ, ולעומתם הן דרושים להיות מעשי חייך הנשארים חפשים מכל הדברים הבהמיים.

כאשר תקיץ ותקום משנתך, אשר במשך העת ההיא חיית כלך רק בעד גופך בלבד, והנך חפץ תחפוץ להכין את עצמך אל חיי האדם, עליך גם כן לרחוץ את ידיך, את הידים, שהנה שייכים ביותר אל החלק האנושי שבאדם, ולהכין ולקדש על ידי זה את הגוף אל תעודתו האנושית, גם להציב גבול, קיר וחיץ בין חיי הבהמה וחיי האדם אשר לך, ונוסף לזה הנקיון והטהרה, הלא היא גם חובת הבריאות, לכן בקומך משנתך, שלש פעמים תרחץ את ידיך, גם את פניך רחץ ואת פיך הדיח במים. חכמינו ז"ל יזהירו ויצוו ביחוד על הנקיון והטהרה, וחובה קדושה, להחזיק את הגוף, להיות נקי וטהור, מבלי לנגוע בכל דבר טמא ואחרי נגיעה כזאת לרחוץ את הידים (א"ח ד').

פרק תסא

והנה אם כי גם בחוג חייך, חיי האדם הנהוגים, עליך החובה לכונן אותם, כי ישאו עליהם את חותם תכנית "מעשה אנוש" ולהרחיק מהם ככל האפשר, איזה דבר מגונה ומערומי חלקי הגוף הבהמיים, למען לא תוכל רוח הבהמה שבך ע"י ההרגל במראה

עין ובהבטה בצרכי בהמיותו, להוסיף אומץ וחיל, עד כי חלק אלוק ממעל שבך יסוג אחור על ידו, הנה אם כן החובה עליך ביותר בעת, אשר תתרומם ממעל לחייך הנהוגים בהכינך את עצמך ללמוד את חכמת החיים הלא הוא "למוד התורה" — או בעת! אשר תצא בשלימות מחוג חייך הפועלים והנך נגש כלך כליל אל ה', לקדש את עצמך בפניו לחיי אנושית אלקית "בתפלה", על אחת כמה וכמה כי נדרש לך, להופיע אז בתור איש המעלה ולהרחיק מחוג שלך כל עקבות צרכי הבהמה, עליך אז לכסות כל מערומי חלקי הגוף הבהמיים ובכל עצמותך תתלבש במדת "ענוה וצניעות".

בעת התפלה כל חלקי הגוף הבהמיים דרושים להיות מכוסים. יש להבדיל באבנט בין חצי הגוף התחתון, השייך ביחוד אל צרכי הבהמה, ובין החצי העליון המתיחס ביותר אל פעולת אנושיות. גופך ומלבושך יהיו אז נקיים מכל שמץ וחלאה וראשך יהיה מכוסה בצניעות והכנעה. המקום, שבו תעריך את עבודת אלקיך בלמוד ותפלה יהיה מקום נועד רק לצרכי אדם לבדם. בד' אמות שלך ולמראה עיניך כל עקבות גללי אדם וכל דבר הלאה יוסרו ויכוסו, ובד' אמות אלה, אל יהי שום ריח רע ושום חלק מגוף האדם, אשר הבושה תצוה. לכסות אותו אל יהי ערום בעת ההיא' לנגדך, ושאר הדינים בזה קרא בא"ח ע"ג עד פ"ח. כמו כן חובה מיוחדה היא לפני כל תפלה, לנקות ולרחוץ את הידים ולשמור אותן בעת התפלה ממגע כל אבר, שצריך להיות מכוסה (ד' צ"ב רל"ג).

פרק תסב

עתה הבה נתבונן, אם בעת עשית צרכיך, שאז הנך אנוס להיות בהמה לך, ובכל זאת הן החובה עליך ככל האפשר, להיות איש באנשים ולכסות מערומי גו{פ}ך גם בפני עין הגוף — הנה נקל להבין מה רע ומכוער הוא הדבר לזלזל בדבר היותר חשוב והיותר נעלה באדם, לחלל את הכלי הטהור והקדוש בעד שמוש רוח האדם — את "הפה" ולטמא אותו בכל נבזה ונמאס, גם לעשות אותו כלי תשמיש, להעביר על ידו ולהכניס ברוח האדם פגולים בהמיים — מה נבזה ומשוקץ הוא לנבל את "הדבור" ולטמא אותו — את הדבור, שהוא אמנם דרוש להיות קדוש וטהור ונועד רק בעד רוח ה' אשר באדם, לחשוב את הפה ככלי ריק, נתעב ונאלח, ולהביע אמר ולקחת דברים באמרי פיך בענינים בהמיים — להמית על ידם את הבושה והצניעות — מה נקלות והשפלת בבואך, לגלות בדבורך את אלה הדברים, אשר "הבושה", שהיא השומרת הנאמנה בעד "הצניעות", אשר היא תצוה עליך לכסות אותם באדם!! — זה הוא החטא והעון אשר חז"ל יקרא אותו בשם: "נבלות הפה", שעל ידה אמנם הפה יחלל, יבוזה ויבול כעלה נובל. אוי לדור,

אשר הדבור בו איננו קדוש וטהור, אשר בני העלומים ישתובבו ויטמאו את ניב שפתם, עד כי גם רוחם ונפשם ימצאו ענג ושמחה להגות בענינים בהמיים, ולמען הפיק זממם לגלות את "החציפות" לזולתם ישתמשו "בדבור פה". אוי לזמן, אשר בחוג הצעירים לא יוכל עוד הדבור הטהור למצוא מסלות למו, יען כי מחשבותם כל היום בהרהורים רעים, עד כי ינבלו גם את "הדבור פה הטהור", להכניסו בחוג חיי עגבים ולדבר נבלה — אוי ואבוי, אם גם העתיד שלהם יהיה טבוע ביון מצולה של כל טומאה וחלאה נבלות ודופי — ואתה עלם! עלם בן — עמי! הגם אתה חפץ תחפוץ לטמא ולנבל את עצמותך הטהורה בתכונתה, שהיא דרושה להיות נקיה וטהורה — בדבר שפתיך?! החפץ תחפוץ לגרש ממך את "הבושה", עד כי תחדל הבושה מכסות עוד פניך מבלי תתאדם עוד מכל משמע דבור נבלה גם קרבך לא יתגעש עוד, עת תקשיב את כל אלה, אף הנקל בעיניך להרגיל את עצמך בזה, למען תוכל גם אתה להעביר על דל שפתיך כל דבר פגול? אהה! אם פניך עוד לא יאדמו ובושה לא תכסם, בשמעך ניב שפתים מכל פה דובר נבלה. אם רגש הבושה עבר ובטל ממך, אזי עוד מעט גם לא תבוש ולא תכלם עוד לעשות נבלה! עלם! ברח לך מאחוזת מרעים כאלה, ממושב לצים, מחבר רע, אשר ינבל לשונו. "נבול פה" הוא ארס ורעל, אשר בו ירעילו בנים משחיתים את לב ונפש בנים תמימים. משמע הדבור של נבול פה יטמא את הרוח ויטמטם את הלב, רוח הבהמה אשר בך יעלה מעלה, גם ינתק את מוסרות רוח האדם, עד אשר יתפרץ מסגרותיו לפרוע פרעות, ואתה תרד ותטבע ביון מצולת החטא והעון — ברח לך! — ואתם אבות ואמהות! אם יקרה בעיניכם תומת לב בנכם ובתכם חדלו לכם מהשמיע באזניהם אף שמץ דבר, אשר לא טהור הוא — גם הרחיקו מביתכם והוציאו ממנו כל איש המתאמר, כי אוהב ביתכם הוא, איש אשר לא יעצור לשונו מדבר דברי נבלה — האם אוהב ביתכם הוא זה? חלילה! — הן איש כזה לא אוהב רק "צר ואויב" הוא, אשר כונן להשחית את צאצאי מעיכם, את נטעי שעשועיכם אלה!! —

פרק תסג

לכן הרגיל עצמך, להכניע תמיד את הבהמית שבך ולהופיע בכל מעשיך ופעולותיך בתור איש באנשים — אבל בכל זאת אל תבוז לגוף, אל תסגף ואל תמית את חלק הבהמה אשר בך, ונהפוך הוא, הן תכלית פעולתך דרושה להיות ההתאמצות לעשות "שלום" ולהביא באחרונה לידי פשר והשואה את ההתנגדות בין "רוח הבהמה ורוח האדם", אשר בקרבך — ובאופן כזה, אם תשתדל לתת לבהמה שלך את חלקה בחיים, כפי אשר יעד ה'

להשתמש עמה רק לתכליות כאלה, אשר למענן הביא אותה ה' עמך בחוברת — עליך החובה והמצוה, להתאמץ, כי גם הבהמית בך תתעלה במעלתה, להתרומם ולהתקדש בתעודתה, עד כי גם בחיים הבהמיים תוכל להופיע ולהתיצב בתור איש ועבד רצון ה' — והנה בגלל החנוך וההרגל, להוציא לפועל את הרעיונות האלה, ולמען הגיע אל תכלית שלמות האדם כזאת קשרו חכמינו ז"ל בחכמה רבה את תקנותיהם אל המעשה הבהמי שלו, שהוא הכי נכבד במעשים הבהמיים של האדם, ואשר מעלתו נכרת גם בזה, יען כי מעשהו זה נעשה באמצעות האבר הכי נכבד "שהנהו ביחוד כלי יוצר למעשה אנוש נעלה", הלא הוא "הפה" הנועד "לדבור האדם". והנה המעשה הבהמי, אשר על האדם על פי תקנותיהם, להפוך אותו למעשה אנוש טוב ויפה, הלא היא "הסעודה".

פה האדם על פי מעשיו: "אכילה ודבור" — הנהו האבר המקשר יחד את הבהמה והרוח אשר באנוש ועושה שלום ביניהם, לבן קדשו חכמינו ז"ל את "הסעודה", להיות הצעד הראשון אל עלוי רוח הבהמה וקדושתה, עד כי "השלחן הערוך" בעד כל אחד מישראל נחשב הנהו "כמזבח" — לכן בבואך לסעוד את סעודתך, עליך להתעתד כמו אל "אכילת קדשים" —

אמנם אם אכול תאכל את ארוחתך רק בגלל "ההנאה" לבדה, רק למלאות את תאותך וגרוי החך — כי אז הנאתך איננה שלמה ומתוקנה, להיות "הנאת אדם" — וכן עם כל עשית צרכי בהמיותך והספקת דרישות גופך, אם נמשך אתה אליהם רק בגלל הגרוי והתאוה אל "ההנאה" לבדה, רק בגלל התשוקה אל ההנאה, אשר אמנם שם ה' אותה בך רק בגלל זה, לבל תתרשל במלוא דרישות הגוף וצרכיו.

אולם אם אתה אכול תאכל את סעודתך רק בכמות הדרושה ובכונה נאמנה כי ע"י "ההנאה" הזאת תחזק ותאמץ את גופך, להיות בריא אולם ומוכשר לחיים חזקים וישרים בעיני ה', לחיי צדק ואהבה, אז גם הנאתך "אנושית" היא, אז גם היא תהפך להיות "עבודת אלקים" כמו כל מעשיך, מעשה אנוש, בעבודת בוראו; וכמו כן כל מעשה בהמי, אם תרומם אותו להיות מעשה אנוש, ואם תכון רק לעשותו ברעיון כזה ולתכלית כזאת, ורק בה במדה ורק באופן כזה, כפי אשר יצוה אותך ה' ובפי אשר יורה לך בדבר קדשו "בתורתו".

לכן עליך להכין עצמך אל סעודתך כאלו מוכן ומזומן הנך לקיים ולמלאות עבודת הקדש, כאלו הנך נגש לאכול את ארוחתך "ככהנים" עת התעתדו לאכול את "קדשיהם", ומפני זה מחויב הנך ג"כ לקדש עצמך כמוהם אל הנאת האכילה ע"י "נטילת ידים", וכאשר רחצו הכהנים את ידיהם לפני אכילת הקדשים, גם עליך לרחוץ את ידיך בשבתך לאכול

את סעודתך הנהוגה, למען דעת ולמען תלמוד בזה, לקדש גם את המעשה הבהמי ע"י רעיון טהור אנושי לעבודת אלקים — ועם הסעודה יחל בך עלוי רוח הבהמה — כי מהסעודה המקודשת, להיות סעודה אנושית, תתאמץ אח"כ, לפעול בכלל ופרט את הרמת חפצי הבהמה, כי יתאימו יחד עם רוח האדם ובזה יצלח לך לעשות שלום ואחדות נאמנה בין רוח האדם ורוח הבהמה אשר בך — עלוי עצמותך — או אז "שלחנך" יהיה באמת "מזבח", אשר יביא עמו סליחה, כפרה, ופעולתו קדושת החיים — אתה תלמוד לדעת, כי אמנם כל חייך, גם החיים הגופניים דרושים להיות "עבודת אלקים", מלואים קדושים לתכליות אלקיות, וככה יהיו גם בפועל, אם אך תעשה את כל אלה ברעיון תכלית כזאת וכמצוה עליך בתורת ה' בהתגלות קדושתו — לכן בעצם הרעיון הזה נכללו דברי חכמינו ז"ל שהמה מאד נעלים: כל עוד היה המקדש על מכונו, אז היה "המזבח" מקור הטהרה והכפרה, אבל עתה, אחרי אשר חרב מקדשנו, הנה "השלחן ערוך" של כל אחד ואחד מישראל ימלאו את מקום "המזבח" ותעודתו.

פרק תסד

ההשקפה הזאת הביאה לאלה מיחידי סגולה מאבותינו, להתאמץ תמיד בטהרת החיים ובקדושה מאד נעלה לסדר את שולחנם ולאכול ממנו באופן כזה, עד כי הסעודה היתה נחשבה להם כאלו אכלו מזבחי קדש, אבל בעדנו די את אשר סדרו ותקנו לנו חכמינו ז"ל בכלל:

רק בעד המזון, שהנהו תחת מושג השם "לחם" או "פת" תקנו חז"ל "נטילת ידים". אחרי רחצך אותן, השטר לך מכל מגע של מערומי הגוף המכוסה וביחוד ממגע דברים טמאים — הנגיעה תדרוש רחיצה מחדש — רק במדבר ובשעת הסכנה הנך חפשי מנטילת ידים ותוכל לאכול בידים. מעוטפות — שעור רביעית (1 1/2 גודל ביצה) מים לכל הפחות דרוש לנטילת ידים, אבל אל תמנע ואל תקמץ ברחיצתך במי הנטילה — אחר הרחיצה עליך לנגב את ידיך היטב (קנ"ח). נטילת ידים לפני אכילת פת דרושה להיות מכלי המחזיק למצער שעור רביעית. בכלי ההוא אל יהי נקב, שבו יוכלו המים לחדור מבחוץ זולת אם הוא פה הכלי — הכלי הזה יוכל בעמדו על עמדו, לקבל אל תוכו רביעית, אם לא נועד בתחלה להיות נשען וסמוך לדבר מה עת יקבל המשקים אל תוכו. — שפיכת המים צריכה להיות בלי אמצעי מחלק הכלי שהוא מכניס המים אל קרבו — המים ישפכו ע"י כח אדם ולא לרחוץ הידים בתוך הכלי, אבל יוכל לטבול את הידים במעין או במקוה, שהיא מחזקת מ' סאה מים בלתי שאובים (קנ"ט). המים לא יהיו משונים

במראיהם לא ע״י המקום ולא ע״י איזה דבר הנמצא בהם, גם לא יעשה בהם מקודם שום תשמיש, ואם לא שתה מהם בעל חי מגואל, גם יהיו למצער מוכשרים לשתיית כלב. מים שנטלו הידים פעם אחת בלתי ראוים עוד לנטילה — (ק״ס). בעת הנטילה, הידים דרושות להיות חפשיות בלי שום חציצה כמו חלאה, טבעות ובדומה, זולת איזה דבר שבלתי מקפיד עליו כמו ״צבע הצובעים״ וכדומה, אבל גם אז רק באופן, אם לא יכסה את החלק היותר גדול מהיד. את הידים ירחצו עד הקנה של זרוע ולמצער עד מקום חבור האצבעות לכף היד (קס״א). שפוך המים שלש פעמים ממעל לכל כף היד או רביעית בפעם אחת, אבל מראש עליך לרחוץ ולנקות כל חלאה. שפשף את הידים אתת על השנית אם שפכת ממעל לשתיהן ושמר לך לבלי לנגוע במקום בלתי רחוץ (קס״ב). אם לא תוכל להשיג מים בהיותך בדרכך במהלך של 72 רגעים ומאחריך מהלך 18 רגעים, או הנך נמצא באיזה אונס אז עטוף את ידיך במפה ואכול (קס״ג). בהיותך על מסעך תוכל לרחוץ ידיך פעם אחת מחוץ להאכילה בעד בל היום, אבל עליך אז להזהר ממגע כל דבר בלתי טהור, ובאופן כזה בבואך במקום אשר תמצא שם מים, עליך לרחוץ ידיך, אבל בלי ברכה (קס״ד).

(שים לבך להתבונן, כי חכמינו ז״ל סדרו ותקנו בעד נטילת ידים לפני הסעודה את ההפך מאשר נדרש הנהו לטבילה במקוה (י״ד ר״א) בטבילה — אשר היא ערוכה ומכוננה בעצם פעולתה, להשיב עוד הפעם את האנושית, אשר נטמאה ע״י איזה מצב ומגע בדברים כאלה שמתו או בטלו מתעודתם, אל טהרתה, ע״י התפשטות גשמיותה (אויפגעהען), להיות המצב הקודם שלה, כאלו עבר ובטל, בהכנסה אל המקום ששם לא תשלוט כל טומאה — הלא הוא, בבואה בחוג עולם היסודות הפשוטים. גם אולי ע״י אשר ישוב הטמא ביחוד ע״י המים, שהמה היסוד הראשון, אל קדמות מציאותו, למען הוכיח בזה, כי בעלותו מן המים נחשב הוא לו, כי מעתה יחל בעדו מציאות חדשה, לכן מטעם הרעיון הזה נדרש הוא להרחיק מן הטבילה במקוה כל פעולות אנושיות (מים שאובים) וכל דבר שהוא נחשב לחלק המתיחס לגוף האדם המתפשט, הלא הוא קנינו (כלי); אבל אצל נטילת ידים, שמטרתה לקדש את האנושית באדם ולעלה את רוח הבהמה שבו, למען תפעל גם היא פעולה אנושית, בדבר הזה, הלא אמנם ביחוד נדרש הוא דוקא מעשה אנוש וקנין אנושי (מים שאובים ונטילה מכח אדם וכלי).

פרק תסה

הקדושה, אשר תקנו וסדרו חכמינו ז"ל בעד הסעודה, למען ישתדל האדם, לעלה ולעדן בקרבו את רוח הבהמה ולהתאימה יחד עם נשמת אדם וחיי רוחו, השליטה התורה בעצמה גם בדינים המתיחסים אל "טבילת כלים" כדינה, להביאם מחדש אל קדושת תעודתם, הלא הוא: כי נדרש לנו להטבילם במעין או במקוה מים, והכל שוה אם כבר השתמשו בהם (שבאופן ההוא נדרש להסיר מהם את בליעת החומרים האסורים ע"י לבון, הגעלה וכדומה) או אם הם חדשים וכנראה אשר גם בזה נמצא את היחס האנושי וטהרת איש טמא ע"י הטבילה. כי גם אלה הכלים אם נטמאו ע"י מגע מת או איש טמא, להיות נטבלים ומכוסים בחומרי מים שהם נובעים, או בכמות מים הדרושה לטהרת טומאת אדם, הלא הוא במקוה מחזקת מ' סאה, שהוא יותר משלש מאות אמות מעוקבות (קוביקעללען).

רק כלי מאכל ומזון, הלא המה אלה, שנכין בהם מזון להנאת אכילה ואלה שיבואו עם המזון בנגיעה בלי אמצעי, הכלים האלה מחויבים בטבילה והמה כל הכלים שנעשו מחומרים מותכים כמו מתכות וזכוכית, וגם אלה, אשר חלק מסוים ממתכת וזכוכית נמצאים בהם כמו הכלים אשר יחזקו אותם בחשוקי ברזל ומסמרות או מים מצופים באבר (גלאזירט) וכדומה; אבל לא כלי עץ, כלי חרס וכדומה הכלים, שהמתכת והזכוכית עליהם בלתי עיקר רק נעשה לנוי וכדומה יטבילו אותם בלי ברכה, רק אלה הכלים, שהנם ברשותו וקנינו הם, חלה עליהם חובת הטבילה אבל לא שאולים.

הדבר העקרי במקוה הוא: כי המים יהיו בלתי מכונסים בקנין גוף האדם הלא הוא "בכלי", גם לבלי יבאו באמצעות איזה דבר המוכשר לקבל טומאה ויהיו מכונסים במקום אחד. אם מים נובעים או מכונסים ממי גשם בחופש, לבל ינהלו אותם דרך או ממעל לשום דבר המוכשר לקבל טומאת ובמי גשמים, כי דרושים המה להיות עומדים ולא נוזלים וכי המקוה דרושה כי תכלכל את מדת חומר המים הדרושה וכדומה, גם בעד הטבילה: כי לא יהיה על הדבר הטבול שום דבר חוצץ בינו ובין המים, אף דרוש להיות מובא במי המקוה כלו, להיות מכוסה במים מכל עבריו, (על אדות כל אלה ראה י"ד ק"כ ר"א ר"ב).

פרק תסו

התוצאה הישרה מפעולת התקנות האלה, שהנה ערוכות לעלה ולעדן את רוח הבהמה שבאדם, אם אך נעשה כל זה ברעיון ובכונה, הלא היא "ההסתפקות" (מאססיגנקייט). הן

אמנם, כאשר תקדש את ידיך טרם תגש אל הסעודה, ואם תכון בזה, לדעת, כי גם ההנאה הבהמית שלך תהפך להיות "עבודת אלהים", היכול תוכל באופן כזה לקשור את עצמך עד למותר אל גרוי החך ואל התשוקה, אשר נטע ה' באדם לעורר אותו לזה, למען על פיה יאבה ברצון, להספיק את צרכי הבהמיים שבאדם ולא יתרשל בהם?! האס תוכל, כל עוד רכשת לך את הידיעה הנאמנה, כי כל הנאתך היא רק בעד החזקת החיים — להנות יותר מעל המדה הדרושה?! — האם לא תירא ולא תפחד פן תהיה על ידי זה בהמה לך — פן תדמה לתעזוה אל הבהמה בהנאתך? — ואם הרעיון הפנימי הזה הוא לבדו איננו עוד די ולא יעצור כח, למנוע אותך ממותרות ההנאה, צרף לזה ברעיונך ושוה לנגד עיניך תמיד את חזות פני האנשים, אשר המה יתמכרו בכל לבבם ונפשם אל "עבודת הקב"ה" — אל עבודת החך — אל עבודת רוח הבהמה — וראה, איך אנשים כאלה שהמה עבדי הקבה, עבדי החך ועבדי רוח הבהמה שלהם, איך יחללו, ימיתו ויכלו את אנושיותם — בוא נא וראה את תוצאות האי — הסתפקות: השחתת הגוף, טמטום הלב, מות הרוח — ואז בנקל תקנה לך בראש וראשון בסעודתך את מדת "ההסתפקות", שהיא אם כל "תום ויושר" וכל מעשה הטוב — וההסתפקות במזונך תקל ממך גם את הכבדות, לרכוש את מדת "ההסתפקות", גם בשאר הנאות הגוף והיא המדרגה, להגיע אל הקדושה, אשר אליה יקראך דבר ה': "והתקדשתם והייתם קדושים"!! וכאשר יבארו חכמינו ז"ל : כי גם בהנאות המותרות עליך להחזיק מדה וקצב, אשר יקדש אותך, כי אז קדוש תהיה ותשאר אדון ומנצח על רוח הבהמה אשר בך, גם באחרונה תרים ותעלה אותה אלך, לכונן. את חייך באחדות גמורה, לעשות רצון ה' אלהיך, ה' אחד, רצון אביך שבשמים, אל הקדוש.!

פרק תסז

טו: נדר, נדבה ושבעת אסר.

איש כי ידר נדר להי', או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו, ככל היצא מפיו יעשה. ואשה כי תדר נדר להי' ואסרה אסר בבית אביה בנעריה. ושמע אביה את נדרה וגו' ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה, או מבטא שפתיה, אשר אסרה על נפשה וגו' ונדר אלמנה וגרושה, כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה וגו' כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש, אישה יקימנו ואישה יפרנו. ואם החרש יחריש לה אישה וגו' ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה (במדבר ל' ג').

כי תדר נדר להי אלהיך, לא תאחר לשלמו, כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך, והיה בך חטא. וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמר ועשית, כאשר נדרת להי אלהיך נדבה אשר דברת בפיך (דברים כ"ג כ"ב).

לא בעבור זה, בעבור, כי השמוש הנכבד עם נדר ונדבה וכדומה, וכפי אשר נראה בזה, שהנהו בגלל השגת השלטון והמשרה על רוח הבהמה הפנימית שבנו, הננו מצרפים את השקפתנו עליהם במערכת "החוקים", רק ביחוד, כפי אשר נוכח לדעת, הנדרים אמנם שייכים המה במלוא המובן אל המערכה הזאת, מפני היותם באמת חוקים גמורים. — הן, לפי השקפתנו, החוקים הן המה פקודי — יה אלה, אשר בהם יתגלה ה' בתור מעוז ומחסה בעד כל הנמצאים, אשר לפי הנראה נכנעים המה תחת שלטון האדם ורצונו בלבד, מהאדמה בעצמה, עד הכח הפנימי היצוק באדם, להיות שומרם ומגנם משרירות לב האדם, הלא אם כן, אין אף חוק אחד, שהנהו כה מתאים ביחוד, להיות נמנה אל החוקים כמו "החוק" הזה, אשר בו יופיע ה', להיות מעוז ומחסה בעד "דבורנו" נגד "עצמנו", בעוד ה' — ידרוש מאתנו גם יחובבנו לכבד את "דבורנו", לכבד את עצמנו "בדבור', שלנו, אף באופן כזה, כאשר לא ישתתף בו שום זכות וקנין של איש זולתנו.

פרק תסח

כבר הראינו לדעת (במערכות הראשונות) כי "הדבור" הלא ישתרר גם השתרר בחיי האדם, כי ע"י הדבור יניח האדם על הדברים והחפצים את חותם האדם, וכי עלינו החובה בדבור ההוא, לכבד את צלם האדם ועצמותו (פערזאנליכקייט), אף אמנם הכבוד הראוי אשר נתן לאדם, בזה הלא כבד נכבד ביותר את ה', אשר שם את האדם בעולמו, להיות סוכן ומושל עליו, ויתן לו את,"הדבור" לכלי תשמיש רוחני לממשלת הארץ שלו — כמו כן ראינו, כי הדבור הנהו בורא מושג "הקנין", הן אם אך נקבו בדבור על איזה דבר את תעודתו, להיות חלה עליו. הנה מאז והלאה עלינו לכבד את הדבר על פי תעודתו, אשר נאמרה עליו, עד אשר יבוא בעל הקנין החדש, לנקוב עליו תעודה חדשה — אולם החוק הזה יורה ויראה לנו את הדבור: א) בתור השלטה ביחס איזה גוף, שמציאותו היא רק במחשבה לבדה. ב) בתור תעודה בעד רצון עצמו ועל אדותיו, מבלי שום יחס והצטרפות עם איזה גוף זולתו.

פרק תסט

א) ההשלטה ביחס איזה גוף הנמצא במחשבה לבדה — אם הדבור חל הנהו על הקנין העצמי של האדם לטובת איזה דבר, שאיננו גופני באמת ומציאותו הנהו רק ברעיון, הלא הוא לטובת איזה תכלית מרוצה, ע"פ התורה (אשר הוא בלתי נאמר לתכלית התועלת בעד עצמות האדם, כי באופן כזה לא יצא הדבר מחוג הקנין העצמי ונשאר תמיד בידי שלטון עצמותו), כמו הדבור לתכלית הרמת נדבות להחזקת בתי תפלה ות"ת, בית חולים וכדומה, או לאיזה תכלית של צדקה אחרת ופי שנים במושגו: א: נדבה. ב: נדר הקדש. א: נדבה — קדושה כזאת, אשר חלק אחד ידוע מקנינו יהיה נועד לתכלית הנזכרת ע"י האמירה של: "הרי זו".

ב: נדר הקדש — הלא היא קבלת ההתחייבות העצמותית בכלל לתרום מהונך אל התכלית של קדושה, אבל מבלי לנקוב את שם החלק ההוא מקנינך, שיהיה מיועד לתכלית ההיא וההחלטה היא ע"י האמירה: "הרי עליי", להוציא לפועל את הדבר אל התכלית ההיא ולקיים אותו בתור "התחייבות".

הדבור הראשון — נדבה — יכלכל בקרבו מושג מתנה בין הגופים הנמצאים באמת, והשני — נדר הקדש — שהוא תנאי ההתחייבות בין הגופים הנמצאים בפועל. באופן הראשון הקנין חדל מהיות עוד "שליי", אחרי אשר בטאתי עליו את הדבור של "הנדבה", ואם ימות או יאבד הדבר שאמר עליו "הרי זו נדבה", איננו מחויב למלאות החסרון ולהביא אחר תמורתו, אך באופן השני מוטלת עלי אחריות הנתינה, עד אשר תצא התכלית, שקבלתי עלי לשם חובה בפועל. — בשני האופנים השלמת הפעולה היא ע"י "הדבור" בלבד ולא נדרש מקודם לשום מעשה וקבלת קנין בתכונתו החיצונה, יען כי הגוף במציאותו, הלא הוא רק במחשבה, לכן חל הקנין על הדבר אחר משך העת הקצרה שבה יוכל האדם לתפוס אותו ואת יחוסו היטב במחשבה — "לאחר כדי דבור", ראה מערכת המשפטים —

אם הרימות נדבה או נדרת נדר אל תאחר לשלמו, אל תחלל את דבורך, כבד את עצמך בדבורך ואת ה', אשר הוא מעוז ומחסה בעד דבורך נגד עצמך והנהו בא כח אמתי, לעמוד מצד הענין של מעשה הצדקה והחסד ברעיון שהקדשת אליו הקנין — ה' ידרוש ממך, לקיים ולמלאות ההתחייבות שלך — והוא — כה תאמר התורה — יתבע ממך את שנדרת ויענישך קשה, אם חטאת בזה ע"י אבדן היקר מכל היקר שלך בגלל העבירה של "בל תאחר".

זמן מלוא החובה הזאת, כפי שתלמדנו התושבע"פ, הוא במשך שלש רגלים, כמו: סכות, פסח ושבועות. בכל זאת זמן ההתחייבות של נדרי צדקה היא תיכף, זולת אם כלל הנודר בתוך הנדר את הזמן, אם עניים אינם נמצאים בעת ההיא, אזי יוכל לחכות, עד אשר יבואו עניים, בכל זאת יוכל כל אחד, להניח אצלו איזה סך לצדקה לחלק את הכסף מעט מעט, יען כי ע"ז היה התנאי בעת הנדר. נדר לצדקה בעד בתי תפלה או צדקה כזאת, שהיא נגבית ע"י גבאי הצדקה, כפי המנהג, זמן הפרעון הוא בעת, אשר יגבה ממנו הגבאי הממונה על הצדקה ואז מחויב הוא, למסור ולתת תיכף, ואם לא, עובר הוא על "בל תאחר" (י"ד רנ"ז).

פרק תע

ב) ההחלטה בעד רצונו ועל אדות רצונו גם כן פי שנים לה :

א. נדר אסר. ב. שבעת אסר.

א. נדר אסר — אם החלטת הדבור ברצון נפשך וחיצוניותו דומה היא לדבר חוק ומשפט דתי, לאסור על נפשו, כמו מטעם ההחלטה הדתית, להרחיק ולהבדיל איזה דבר מאכילה או הנאת האדם, הן אמנם ברור הוא הדבר, כי נדר כזה חל הנהו רק אם בדבר וקנין, שהוא של עצמו גם ביחס השמוש של עצמו בדבר או בדבר השמוש של אחרים. בדבר שהוא שלו ובנדר אסר בקנין אחרים אזי הנדר ההוא חל רק ביחס השמוש של עצמו בדבר של אחרים; אכל לא בקנין של אחרים וביחס ההנאה ושמוש של אחרים, בעוד לא תוכל להיות לו זכות השליטה על קנין אחרים ובנוגע אל ההנאה והשמוש של האחרים על הדבר ההוא. הנוסח בעד "נדר אסר" הוא אם: "הרי זו" (הקנין שלי) אסור "עלי" "עליך "עליו" ועוד, ומושגו הלא הוא ההחלטה, כי יבדל ממנו השמוש "שלי" "שלך" "שלו" ועוד, או (בקנין של אחרים) "הרי זו אסור עלי", או גם באופן, אם יותן להדבר הנאסר שם, כשם של דבר שהוא אסור בשמוש, מפני כי נושא עליו קדושת תעודתו על פי החוק הדתי, כמו: "הרי זו עלי" "עולה" "קרבן" "מקדש" ועוד (התפסה).

ב. שבעת אסר — אולם הכח היותר נעלה של הדבור יתראה ביחוד בזה, בעת אשר האדם ימשכן את עצמו בעד "דבורו", באמרו, כי הוא בעצמו וכל אשר לו יאבדו ויכלו, אם דבורו לא נכון אתו ולא הגיד את האמת כמו שהיא, או באופן, אם לא ימלא איזה התחייבות שקבל על עצמו על פי דבורו, הלא הוא, אם לא יאמת את דברו בקיום ההתחייבות, וכל זה יחליט האדם בפועל בשבעת אלה (שבועה).

למן העת, אשר דבר ה', כי לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא! מני אז ה' בעצמו ובכבודו בלי אמצעי הנהו אל נקמות ומעניש קשה בעד כל שבועת שוא ושקר, המובן "השבע בה'" הלא הוא: הנני מוסר את עצמי להיות נשבה — ומסור לאבדון ע"י ה' "אם" (וענן) או "אם לא" (וענן ניכט) — "שבועת שוא" או אי קיום דבר השבועה, אשר נשבע האדם הוא מצד אחד "חלל דברו" להמית (מהמלה "חלל") בדבורו את כבוד האדם בעצמותו, כמו בכל דבר שקר ואי — מלוא איזה דבר שבטא בשפתיו.

אולם אם נעשה כזאת ע"י שבועה הוא גם "חלל" את השם, הלא הוא, להמית את הכרת ה' בקרב לבבו, בעוד ע"י"ז הוא יביע אמר, כי כופר ומכחש הנהו, וחושב, כי ה' איננו בכל מקום, כי הוא איננו משגיח על הכל, איננו יודע כל, איננו שופט צדק ואל נקמות. — אבל הן ה' לא ינקה את עון הנשבע שבועת שוא ושקר, הוא יופיע ויגלה נגד ההכחשה הזאת ויראה לדעת גלוי לכל, כי אמנם שלטונו הנהו בחיים, כי נמצא הנהו בכל מקום, כי הוא ישקיף, יבחן, ישפוט ויעניש את חיי האדם גם בעולם הזה ולמראה עינים ולעיני כל ובעד כל דבור — לכן, כאשר נשבע הנך איזה שבועה, הלא תביע אמר בזה, לא רק, כי הנך מוסר את עצמך לעונש ה', כי גם הנך מקבל את ענשו עליך בפועל ובמעשה, הנך מוסר את נפשך אליו, גם מקריב הנך את עצמך לאבדון, באופן אם אמתת שבועתך איננה מתאמת עם אמתת הדברים או חייך בפועל, כל אלה הלא נכלל במובן המלות "נשא את ה'", הלא הוא לשאת ולקבל עליך את השם, כלומר הכח וחוזק הפעולה של ה', ובמלה "השבע" (שים לבך להתבונן, כי הוא הבנין "נפעל" ויבוא תמיד עם "אם" ועם "אם לא" והשוה לזה את הפעל שבה גם שבח) — לכן יאמרו חכמינו ז"ל : "דברים כאלה, אשר אותם לא יהרסו ולא יכלו אש ומים ישמיד ויכלה עון "שבועת שוא", ואם בכל העונות והחטאים ענש יענש רק החוטא ויסבול עמו רק החוג השייך לו, הנה בעון השבועות שוא ושקר יענש החוטא ויסבול עמו כל חוג וחברה, שהוא שייך אליו, שמקרבם יצאה רעה כזאת ולא מחו בזה. בכל דבר חטא תוכל להיות סליחה וכפרה להחוטא, אבל בעון השבועה, יאמר ה', כי "לא ינקה אותו"! בה בתכונת השבועה היא "האלה" (פעולת ה' בלי אמצעי, הלא הוא להרגיש ולסבול את מוסר יד ה' שבט אלוה "אל ה'") גם "ארור" (למות ולאבדון תוצאות) "וחרם" (להיות נמסר אל הכליון. עיקר הוראת המלה "חרם" (נעטץ)) לכן השבועה היא התכונה, אשר על פיה דבור האדם בלי אמצעי יקבל את אמתתו בפועל, השבועה היא ההתפתחות היותר רמה ונעלה של דבור האדם, אשר אמנם באופן איום ונורא הדבור והפעולה יתנגשו יחד, ואשר ע"י קדושת דבור האדם ע"י "השבועה" אנו למדים, להבין את החזיונות הרבים באמרות חכמינו ז"ל, אשר יתנו

להדבור בכלל מעלה רמה ונשגבה, אף, ירבו להזהיר ולצוות, להוקיר ולכבד גם בחיים את הדבור, לבלי יתנהגו עמו בקלות דעת גם לחדול מכל דבור שלא כהוגן וביחוד מכל אמר ודברים, אשר יביעו איזה משאלת לבב לרעת רעהו כי יבואו עליו יסורים או כליון חרוץ — קללה — וכמו כן מצד השני תתיצב השבועה בתור חזיון בחיי האדם, אשר רב ערכה בקבלת עול מלכות שמים ובהכרת שלטון ה' בלי אמצעי על חיי האדם בארץ, וזאת היא "השבועה" בכלל.

אבל השבועה היא בשני אופנים: א) אם האדם ימשכן את עצמו ואת אשר לו בעד אמתת דבורו, באמרו: כי דבר כזה נהיה בפועל או לא היתה כזאת. ב) אם ימשכן את עצמו ואת אשר לו, לאמת את מוצא שפתיו. לאמר, כי דבר מה יתהוה ממנו או לא יהיה, באופנים השנים האלה ימשכן האדם את נפשו בעד עצמו בא') בעד "ידיעתו" ובב') בעד "פעולתו". את תכונת השבועה באופן הראשון ומדרגותיה וכלליה נבאר במערכת "המצות", בעוד השבועה בפני עצמה, שהיא באה להחיות או להמית ולחלל את הכרת ה' תתיחס אל המערכה הנזכרה (ראה מערכת המצות פרק כ"ג), ובזה נציג רק את האופן השני, הלא הוא "שבעת אסר", מפני כי קרובה היא בתכונתה אל "נדר אסר" וקשורה עמו בדינים המתיחסים אל מערכת החוקים.

שבעת אסר — הלא היא, להחליט וליעד מראש את רצון עצמו החפשי — ע"י הדבור של "הן", להטיל על הרצון איזה "חובה" או בשלילה — לתת לו איזה גבול וקצב, הלא היא השבועה, לעשות איזה דבר או לחדול מעשות אותו. שבועת אסר תבוא ביחס והצטרפות עם הנדבה ונדר הקדש ואסר באופן כזה, בעוד אלה המה חלים על עצמות הדבר והשבועה חלה היא תמיד על עצמות הגוף (פערזאן), — נדרים — (גם נדרי הקדש, בעוד גם המה יחובבו חובה כזאת, שהיא רצון האדם והקנין) יתנו לדברים את התעודה שעל רצון האדם, לכבד ולהוקיר אותה, ושבועת אסר תתן לרצון האדם דבר חוק ומשפט; לכן מזה יצאו הדינים האלה:

א) נדרים יוכלו לשלוט רק על דברים ועצמים הנמצאים בפועל (קאנקרעטע), אבל השבועה חלה היא גם על מושגים (בעגריפפע), בעוד השבועה איננה מחלטת את תעודת הדברים, רק את תעודת הרצון.

ב) שבועות תוכלנה ליעד רק את הרצון ביחס מעשים ופעולות כאלה, שבהם אמנם להרצון יש תמיד החופש, לעשותם או לחדול מהם, הלא הוא, כי המעשים ההם יהיו בלתי תלוים בתעודה דתית מכבר או אסורים מכבר מטעם החוק — ולכן אין שבועה חלה על מעשה ופעולה, שהיא כבר אסורה או הנאה אסורה מטעם החוק והדת — אכל

נדרים יוכלו להיות חלים על כל הדברים ואם גם ביחס קיומם תעשה איזה עבירה או הפרת החוק, למשל, אם איש ידור ויאסור על עצמי את השמוש עם הסוכה, הלולב וכדומה, יען כי החוק לא ייעד את הדברים רק את רצונו, אולם הדברים עודם חפשים המה ועלולים בעד כל נתינת תעודה להם מצד האדם.

ג) גם בעד שבועת אסר אם ישבע שתי פעמים, אשר בפעם השנית הלא השבועה לא תמצא עוד את הרצון מופנה וחפשי, להיות עוד חלה עליו, לכן השבועה השניה נחשבת לשבועת שוא (ראה מצות פרק כ"ג), אבל בנוגע אל נדר הקדש אם ידור שתי פעמים הנה הנדר ימצא מקומו גם בפעם השנית וחל הנדר שתי פעמים, אף יכפיל בזה את ההתחייבות בנוגע לרכושו, להיות כפל מפעם הראשונה.

ד) כי רק בנדרים תוכל להיות "ההתפסה" (ראה למעלה), להיות דומה אל דבר של הקדש ע"פ החוק, הלא הוא העברת המושג של קדושה דתית על איזה דבר חפשי, הבלתי נכנס לפני זה תחת תעודה דתית ועוד ועוד.

פרק תעא

את אשר הוצאת מפיך ובטאת בשפתיך, אם נדר אם שבועה, עליך לחשוב אותו, כי זה הוא חוק ולא יעבור, לכן בהפירך את דבורך בנדר הוא "חלול עצמו" ואי קיום השבועה היא גם "חלול שם ה'", לכן שמר לך מדבר דבר כזה, אשר יחובב אותך בעד "העתיד" שלך, שהוא אמנם איננו בידך ובשלטונך, ומפני זה, אל תהי אץ בנדרים ונבהל בהבטחות וביחוד ועל כלם הזהר "בשבועה". אל תוציא מפיך לעולם את כל אלה בהיותך נמצא במצב התפעלות והתרגשות. אל תבטא בשפתיך לעולם איזה דבר מבלי ישוב הדעת, מבלי מתינות והתבוננות נאמנה. דע, כי אמנם לנדור נדר בקלות דעת הוא חטא ועון, ורק באופנים מיוחדים טובים המה, לכן חדל לך מנדרים ושבועות, אבל את אשר בטאת, נדרת או נשבעת הבה! זכור ושמור, לקיים ולעשות ולמלאות את כל אלה.

"כי תחדל לנדור", יאמר דבר ה', "לא יהיה בך חטא"! מי אשר ידור נדר, יאמרו חכמינו ז"ל יבנה "במה" (אשר בדה מלבו) לעצמו והמקיים את הנדר נחשב כאלו הקריב קרבן עליה. ומה נאמנים ומחוכמים דבריהם אלה, הביטה וראה! הן אתה עם כל קניניך, אשר נתנם ה' לך, להשתמש בהם, וגם "הזמן" אשר במו חנן אותך, הנכם כולכם כאחד שייכים רק לה' לבדו: הכל כאשר לכל — רכוש, קנין וזמן המה רק אמצעים לעבודתו, למלואי רצונו אשר הביע אמר בתורתו, לכן אין לך הזכות והכח ברצון ובכונה להרחיק ולשלול ממך איזה דבר הנתן לתשמישך, הלא הוא לעבודת אלהים שלך, ולהרחיקו מחוג שמושך

והנאתך, גם אין "רגע" אחד מהזמן, שתוכל להשתמש בו לשום מטרה אחרת רק למטרת "עבודת אלהים". ה' נתן לך שלטון חפשי על האמצעים שלך, למען תקדש אותם לרצונו בבחירה חפשית, גם קדש את הזכות שלך יחד עם הדברים, שעליך להשתמש בהם. — הן החובה עליך רק למטרה ותכלית טובה, לכונן את פעולתך וקניניך, גם מבלי לנקוב את מעשך ופעולתך בדבורך ונדרך בזה, לכן אם תשלול ממך ברצון איזה אמצעי למלואי איזה תכלית אלקית הוא חטא ועון — תכלית כזאת, שהיא אמנם בלתי מקודשת מהתורה בעצמה, אם רק ע"י דבורך תאבה לשים אותה עליך חובה, בתור תעודה על הדבר ההוא ע"פ דבורך, מובן מאליו, כי לחטא נחשב — והנה בנוגע לאיזה פעולה ומעשה של רשות, לקדש אותם ע"י דבורך, להיות חלים בתור חובה המוטלת עליך, היא מצד אחד, דבר אשר לא צוה אותו ה' ולא רוחו, ומפני זה גם כלא נהשב והוא כבוד ה' מדומה, שמקורו אמנם רק בגאון וגובה של אהבת עצמו — וחטא הוא כאלו בנה במה, ומצד השני, הלא הוא נחשב לפזור הזמן והכח לריק ובגלל דברים של מה בכך, בעוד יכולת תחת זאת, להשתמש עמהם למלואי תעודות החיים, שהנה נכבדות ויקרות באמת — ובאחרונה, הלא עליך להתבונן, כי הן חכמת החיים היא זאת, חכמה אשר תנהל ותביא גם אל צדקת החיים וקדושתם, אם תתאמץ בכל רגע ורגע מהחיים בזמן ההוה, להשגיח ולהתבונן על הרגע ההוא היטב, גם להשיגו ולהבינו לאשורו ובתורת ה', לדעת ולהכיר את החובה והתעודה, השומה על רגע כזה, לעשות ולקיים בו, אמנם זאת היא חכמת החיים, אבל לחכמת החיים כזאת, הלא נדרש הוא לקבץ ולאחד את כל כחות הרוח והדעת, למען הגיע עדיה, ואשרי האיש שיוכל לאמר, כי באמת הכיר והשיג אל נכון כל "רגע" של זמן "ההוה" מרגעי חייו וימלא אותו בפעולות לחיים. האיש ההוא אמנם יגמול גם ישוה פרי לחיים — ואם כן, הבה נתבונן, אחרי אשר, להשיג ולהבין רק את החלק היותר קטן מהחיים, למען תת לו תעודה נאמנה דרושה לזה חכמת מאד נעלה, ואתה, האם יכול תוכל להרהיב עז בנפשך להתאמר, כי תעצור כח, גם להביא חשבון ולהתבונן היטב גם על אדות "הרגע" הבא עליך "בעתיד", לחזות אותו ולהשיגו מראש, עד כי תוכל ליעד את פעולתך בעדו בבטחה נאמנה, אף להיות לך לחובה קדושה? ואיך? — איך יהיה, אם "העתיד" יופיע אליך באופן אחר ומשונה מאשר חשבת בתחלה, בעת יבוא להיות בתור זמן "הוה"?, ואם אז תראה ונוכחת, כי התעודה אשר יעדת למענו, לא תתאים בשום אופן עם הרגע ההוא, אשר יהיה אחרי כן? אתה עם העולם מסביב לך באתם לידי שנוי ותמורה — ואתה הנך קשור אל חובה כזאת, אשר החלטת בזמן "העבר", שכבר חדל להיות שלך, והחובה הזאת כעת זרה ומוזרה לך עתה — הן רק ה' לבדו, אשר לו לבדו

נגלו תעלומות "העתיד" רק הוא יכול, לתת דבר חוק ומשפט בעד כל "העתים ובעד כל הזמנים", אבל תעודתך ופעולתך הלא הנה מצומצמות ומוגבלות רק בעד כל רגע מזמן ההוה שלך, להשיג ולהבין אותו היטב ע"פ החוק ההוא של התורה והמצוה, גם להניח עליו את חותם תכניתה — לכן שמר — לך וחדל — לך מהבטחות, מנדרים ומשבועות, כי אמנם "טוב אשר לא תדור משתדור" יאמר החכם מכל אדם, אולם "את אשר תדור שלם"!! —

רק בשלשה אופנים יתאימו הנדרים עם דעת התורה, שהיא נוחה מהם, אף היא תמליץ טוב בעד החלק מהם:

א) בעת צרה.

ב) במלחמת היצר ולהתקומם נגד החטא.

ג) בגלל הזרוז וההתאמצות למלואי החובה והמצוה.

א) בעת צרה — כמו יעקב אבינו, בעוד ידענו, כי הצרה שלא תבוא על האדם, היא באה להזכיר אותו להיות נסוג אחור מפזור נפשו ולבו עד למותר בענינים אחרים, למען ישוב אל הכרת עצמותו, לצרף וללבן את החיים ופעולתם, אזי באופן כזה יסכון בעדו הנדר, להחליט בעד הימים הבאים, כי "העתיד לבא" שלו יהיה זך וישר וטהור ביותר, או ע"י איזה נדר של זכרון וסימן יקדש את ענין ההצלה שלו, להיות רשומה נכר תמיד בלבו ע"י אות וזכרון, אשר יעשה, להיות חייו חיים נאמנים וטהורים.

ב) במלחמת היצר והחטא, באופן, אם יכבד עליך מאד, להיות אדון ומושל על נטיותיך ותאוותיך, עד כי תחוש בנפשך, כי קשה יהיה לך לשמור את מצות "לא תעשה" של ה', אז תוכל לאסור לפעמים ע"י איזה נדר גם את המותר לך, ומעשך זה הוא לשם "חנוך, לחנך את עצמך ע"י מלוא הנדר, למען תרכוש לך את הכח, העז וגבורה במלחמה כזאת.

ג) בזרוז והתאמצות למלואי החובה והמצוה, אם לפני זה היית עצל ומתרשל במלואי מצות ה', אז תוכל להטיל עליך חובה ע"י נדר, להיות זריז בדברים האלה, למען הסיר על ידי זה את העצלות והרפיון.

פרק תעב

תורת ה', אשר תכיר ותדע את האדם, כי אף אם לרוב הנהו מתרפה ומתעצל במלואי החובות הנהוגים, אך מכח איזה התפעלות והתרגשות פנימית קל ונוח הוא לעבור את הגבול, הוא קופץ ונודר נדרים אף נשבע שבועות, להטיל על עצמו חובות למלא אותם, לכן בנוגע אל הנדרים ושבעת אסר העמידה התורה את האדם תחת אפוטרופסות

(קוראטעל), באופן, אשר כל אחד מהדבורים האלה יהיה תלוי בהסכמת האפוטרופוס ובשתיקתו, ולהיות נחתכים על פי דעתו ומחשבתו שהיא במתינות ובשקול הדעת. האפוטרופסות הזאת היא משלשה אופנים:

א) כל בת, עד אשר תגיע לתקופת התפתחות החיים שלה, וכפי הנהוג עד ששה חדשים אחר י״ב שנה ויום אחד, כל הזמן ההוא, עד הגיעה לפרקה של תקופת החיים הנזכרת, שייכה היא לבית אביה, ואם אביה הוא חי, אזי כל אפני נדריה תלואים המה ברצון אביה ונדריה יקומו עליה רק בהסכמת האב. — משך הזמן מצד האב לבטל או לקיים את נדריה הוא היום, אשר בו נודע לו דבר הנדר והאסר אשר אסרה על נפשה ועד בוא השמש יוכל להפר לה את נדרה בהביעו את אי — הסכמתו לזה ע״י אמירת: ״מופר לך שלש פעמים, אבל כאשר באה השמש והאב החריש לה ולא הניא אותה באמירת הנוסח ההוא, אזי ע״י השתיקה שלו הסכים לה, ולא יוכל עוד להניא אותה מהקים את נדרה.

ב) כאשר תצא הבת מבית אביה ותהיה לאיש, להיות שייך לבית בעלה, אזי הרצון שלה בנוגע לנדריה ושבועות אסר, לענות נפשה, ובכלל בכל דבר, אשר תוכל בזה, להפריע את זכות בעלה עליה, רצונה זה תלוי וקשור הנהו ברצון בעלה וכל נדריה ביחס כזה תלואים המה רק בהסכמת בעלה, כמו כל נדריה, שהיו תלואים ברצון אביה בהיותה בנעוריה בביתו, אבל בכל דבר הבלתי מתיחסים אל מערכת הנדרים האלה היא בלתי תלואה ברצון בעלה.

ג) לפי דברי התורה שבע״פ כל נדר וכל חובה המוטלת ע״י שבועה באופנים מיוחדים יוכלו להיות מסורים לבחינה ובקרת של חכם מומחה או שלשה אנשים פשוטים היודעים בהלכות נדרים ושבועות. אם הנך מתחרט על נדר או שבועה מעיקרם באופן כזה, עד כי תתנחם ותאמר לנפשך, לוא מתחלה לא נדרתי ולא נשבעתי על זאת (אבל לא מפני, כי באו מסבות חדשות כאלה, אשר רק בגללן לא נעים לך עתה לקיים את הנדר או השבועה), אז עליך ללכת אצל שלשה אנשים היודעים את דיני נדרים ושבועות, הנך מציע לפניהם את נדרך ואת אשר הסב לך לזה ותגיד בפיך, כי אמנם הנך מתחרט על אשר בטאת כזאת בשפתיך, ואלה האנשים יבחנו ויבקרו את דבר נדריך, ואם ימצאו:

א) כי הנדר לא הוצאת מפיך בגלל איזה הגבלה לפעולתך לתועלת הטבת עצמך, אף לא הטלת עליך החובה והמצוה בגלל איזה תכלית טובה.

ב) כי הנדר לא נעשה בדבר הנוגע לאיש אחר, אשר באופן ההוא נדרשה גם הסכמת האחר המשתתף בזה.

ג) כי הנדר לא יתיחס אל מערכת הנדרים, שהמה בלתי יכולים להיות מופרים, — וכי אמנם ביחוד, טוב הוא, כי הנדר ההוא או השבועה ההיא יהיו בטלים ומופרים.
אז יאמרו האנשים שלש פעמים: "מותר לך" הדבור של בטול הנדר והפרתו.
אולם אם לא תתחרט מדבורך מעיקרו רק מסבות חדשות נקרו ויאתיו, שהנה הסבו לך, כי חפץ תחפוץ, אשר מאז והלאה דברי נדריך יהיו מופרים ומבוטלים, או אז על המתירים לבקר את דבר התוצאות הטבעיות, אם הנן נמצאות בתכונה כזאת, אשר לוא חשב הנודר על אדותיהן, גם שקל אותן בתחלה בפלס שכלו, כי אז לעולם לא בטא בשפתיו דבר כזה, ואם הנודר יגיד אחר כך מפרש ויבאר, כי אמנם כן הוא, אזי, אם לא נמצאה מניעה אחרת, גם באופן כזה יוכלו להפר ולבטל את "הנדר", אופן ההפרה הזאת נקרא בשם "פתח" והאופן הראשון נקרא בשם "חרטה", בכלל יבקשו המתירים, לקשר את שני האופנים גם יחד להחליט, כי מטעם התוצאות הטבעיות, שהנודר לא התבונן בתחלה עליהן, ואשר אמנם אלה בעצמן מחייבות הנה "חרטה" מעיקרו, והמתירים מקיימים את החרטה של הנודר בגלל התוצאה הטבעית, אשר הנודר בתחלה לא העלה אותה על לבו והתוצאה הזאת הלא גורמת לחרטה גמורה מעיקרה.

פרק תעג

ההבדל בין הפרת האב והבעל ובין הפרת המומחה והתרתו הוא זה: הסכמת האב והבעל, הלא נחוצה היא להשלמת הנדר וקיומו, לכן רק בטרם תגיע העת של קיום הנדר יוכל האב או הבעל להפר — אכל הפרת המומחה או המתירים היא בתכונה של ברירת הדבר, כי בעת הנדר חסרה ההתבוננות הדרושה וישוב הדעת הנכון מצד הנודר, ואשר מפני זה ראוי ונדרש לבטל את הנדר מעיקרו, לכן מפני זה "התרת הנדר" דרושה להיות רק בזמן ההוא, אשר קיום הנדר כבר נעשה לחובה, למען יוכלו אז המתירים, להשקיף ולהתבונן בשלמות, על אמתת הדבר, כמו שהוא ולברר אותו — ומפ"ז ההובה עליך בעת תבוא להפר את נדרך להגיד להמומחה או להמתירים את האמת לאמתה מבלי העלם דבר, כי אם תסבב אותם בכחש, להמציא לך התרה והפרה, שהיא אמנם לא נכונה, אז ההפרה הזאת איננה הפרה. הן לא נתן לשום אדם הכח והרשות לחזק או להתיר את תוקף הדבור והחובה, רק בכח המתירים לבחון, לבקר ולברר את הדבר, לכן אם תכזב למו, אז ההפרה שלהם נוסדה על החלטה כוזבה וכלא היא.— והנה כבר זכרנו למעלה כי טוב הוא, אשר לא תדור משתדור, לכן אם כבר נדרת נדר, טוב הוא, כי תפנה אל מומחה או אנשים מתירים ולבקשם, כי יבקרו ויבררו את נדרך, ואם יהיה אפשר, אזי

יפירו ויתירו לך, אבל "נדר הקדש" ובכלל הנדר והשבועה של חובה, למלאות איזה תכלית טובה, אזי רק לעת הצורך היותר גדול יוכלו להביא אותם ליד בקרת, גם מובן מאליו, כי כל זה איננו מתיחס אל השבועה, אשר ישבע האדם, לאמת איזה דבר, והנה בזה יכולנו רק להציג איזה זכרונות ועקרים כלליים מדיני נדר ושבועה, אכל בארוכה, ובפרט הנם כתובים על ספר י"ד ר"ג עד רל"ט.

פרק תעד

תכונה מיוחדת של הנדר הוא "המנהג". מי אשר בידיעה ובכונה אסר על נפשו מבלי שום נדר שלש פעמים את הדבר המותר לי ולא נהנה ממנו, למען חנך את עצמו בזה מבלי הגד מפרש לעשות זאת לעולם, או אף פעם אחת אבל בהחלטה וכונה לשמור את זאת לעולם, האיש ההוא קבל על עצמו את החובה הזאת, להיות לו לחובה גמורה וחלוטה, ואם גם בשתיקה בלי כל דבור של נדר, לכן טוב הוא באופנים כמו אלה לכון בתחלה ולהחליט בפרוש, כי איננו מקבל את זאת להיות לו לחובה לעולם — ואל זה מתיחס גם המנהג הכללי — אם קבוץ אנשים למשל "קהל ועדה" הנהיגו ביניהם, אם מפרש או בשתיקה, איזה דבר ומנהג לחזוק ושמירת התורה, הנה ההחלטה הזאת נחשבת לחובה, אף תשאר בתקפה בעד דורות הבאים, וזה הוא נדר של העדה, גם עלינו לחשוב את העדה לגוף כזה, שהוא יכלול בקרבו גם את הדורות הבאים, גם זה הוא היסוד מוסד, שעליו הטבעו כל הסדרים והתקנות אשר "לחברת האדם" בעוד, למשל, אין אומה יכולה לתקן ולסדר איזה דבר גם בעד הרגע הבא, לוא לא כללה ולא קשרה עמהם גם את הדור נולד, לחיות לחובה גם עליו, יען כי בכל רגע ורגע יבוא בעולם ויולד חבר חדש אל חברת האומה, להיות מתיחס אל הדור נולד.— ומפני זה יכול היה אברהם, אף כי היה רק מובטח להיות אבי אומה, להבטיח לאבימלך בעד זרעו ובעד דורות הבאים, גם בגלל זה כבדו והוקירו בני ישראל את השבועה, אשר נשבעו להגבעונים ויקבלו ויקימו אותה גם לדורות הבאים וכדומה. — על כל אחד מהשייכים אל העדה וגם הבאים אליה מן החוץ חלה החובה, לעשות הכל ע"פ מנהג המקום — בכל זאת יש הבדל בין המנהג, אשר הטעם שלו בלתי נודע ובין מנהג שטעמו גלוי וידוע, כמו כן אם נוסד הוא במשגה או בדעה מיושבת וכדומה ראה י"ד ר"י"ד ורכ"ח, א"ח תס"ה תצ"ג, י"ד פ"ב ס"ד ועוד.

פרק תעה

טז: רוב, חזקה, ספק וספק ספיקא.

אחרי רבים להטת (שמות כ"ג ב').
כל ידיעות האדם וביחוד כל אלה הידיעות הנוגעות אל העולם, אשר מסביב לנו, אם גם בדברנו על אדותיהן בכללותן, בכ"ז הכלל מתיחס רק אל "הרוב" של הנמצאים. אם אמור תאמר למשל: כל העצים שרשיהם למטה נעליהם למעלה, כל אש עולה היא בלהבה למעלה, כל הבע"ח נמשכים המה והולכים אחר נטיותיהם, כל הגופים נופלים על הארץ וכדומה, הלא תוכל לדבר את זאת ביחוד רק מהעצים ועוד ועוד, רק מאלה שבאו עד כה תחת חוג השקפת האדם, אבל כל אלה הם ביחוד רק החלק הגדול, רק "הרוב" מכל הנמצאים. — כמו כן כל החוקים אשר חוקר הטבע ימצא, כי נמצאים המה בבריאה, כל אלה הנן רק הנחות כמו אלה, אשר מפני זה יחזיק אותם בכלל כי אמתיות הנה, יען כי כל החזיונות, אשר עד כה היו לנגד השקפת האדם, נמצאות הנה במצב וביחס כזה, אשר על פיהן יוכל להחליט כמו, כי הנחותיו צודקות ונאמנות הנה, אף כי החזיונות ההם
הנם באמת רק החלק היותר גדול, שהם במציאות בפועל ובאמת. — האדם יסדר ויחלק לתכלית ידיעתו את הברואים תחת סוגים, מינים, מערכות, מפלגות, משפחות: ובמה? הן לא על פי השווי הנאמן אשר ביניהם, רק לפי התכונה הכללית של החלק היותר גדול הנמצאה להם ביחס הסימנים והתארים העקריים שלהם — אמנם כן הוא הדבר גם באשר נעשה ונפעל אנחנו יום יום, ובדברים, שעלינו בכלל, להיות בטוחים עד למאד, כי עשינו זאת בצמצום ובבטחה כמו בדבר המדה (מעסטן) אשר אמנם עלינו להסתפק רק בצמצום היותר אפשרי, אף כי תמיד בנוגע אל פרטות המדה, להיות מכונה בדיוק נמרץ הן החלקים והפרטים הבלתי נראים לעין, מפני קטנותם ילכו ויאבדו לריק — אף כל חושינו נקשרים המה אל משפט החוק של "הרוב" — אנחנו מכנים את אלה הדברים בשם התאר שלהם: לבן, שחור, תכלת, מתוק, חמוץ, מר, חלק, ישר ועוד רק בידיעתנו, כי התארים ההם שולטים ביחוד בחלק היותר גדול מהדברים ההם והתכונות האחרות המצערות הידועות ובלתי ידועות, כלא נחשבו — גם אשרינו, כי ככה יצר ותכן אותנו בוראנו, אשר בהלך נפשנו נלך ונטה אחר "הרוב"' כי מבלי זה, מבלי שים לב ביחוד רק על "הרוב" והחלק היותר גדול של הדברים, כי אז לעולם לא יכול האדם לחוש, לחשוב, לערוך ולסדר איזה "דבר שלם" — וביחוד לוא גם "המעוט" לקח את לבבו, להיות נכבד בעיניו כמו "הרוב" וגם להמעוט נתן את ערכו עליו כמו "להרוב", כי אז ידע והכיר האדם רק יצורים פרסיים מתפוצצים בידיעת הכרתו. גם הרגשות ומחשבות פרטיות מתפוצצות, — אמנם הננו כה מורגלים עם החוק של "הרוב". השורר בקרבנו,

עד כי אחרי אשר בקרנו ובחנו את החלק היותר גדול מהסוג ומהמערכה של יצור ידוע על פי חזיונותיו, נניח להחליט בשתיקה, כי הסימנים והתארים ההם נמצאים המה גם אצל השאר מהסוג ההוא, למשל בראותנו בפעם הראשונה את כל אלה באנשים, עצים, גופים, תקופות השנה, מחלות ועוד, עד כי, את אשר תתראה לנו אחרי כן איזה תכונה באופן משונה נחשוב אותה ליוצאת מן הכלל. — כמו כן כמעט כל פעולות האדם תיעשינה מעצמן בהכרח על פי "הרוב". אתה תתנהג עם רעך לפי תכונת רוחו (חאראקטער) ובאופן כזה, וכפי אשר הראית לדעת מתכונתו על פי החלק הגדול והרוב ממעשיו — האב יוכל לסדר ולכונן את ביתו, המורה את בית ספרו, ראש העדה את קהל עדתו, ממשלת העיר את העיר, הנסיך את מדינתו. רק בתקנות וסדרים כאלה, אשד יתאימו ויסכנו רק בעד החלק היותר גדול והרוב מבני ביתו, מבית הספר מהעדה, מהעיר ומהמדינה, וכן גם בכל מעשה פרטי הנך יכול לחשוב ולהתבונן מראש רק על אודות רוב האופנים של התוצאות האפשריות ולכונן על פיהן את מעשיך ופעולתך אתך ועוד ועוד.

פרק תעו

והנה אם ככה הוא בכל הפנות שאדם פונה, בחושיו, ברוחו ובמעשיו, להיות חיי האדם בפועל ערוכים ומסודרים באופן כזה ונוסדים רק על "הרוב", עד כי "המעוט" בטל "ברוב", איך יהיה הדבר באופן, כאשר החיים האלה יקבלו עליהם את צורת התעודה על פי התורה האלהית, גם בדבר הנחיצות! לכונן את חיי האדם על פי חותם תכנית התורה? האם ידרוש ה' מהאדם בזה "צמצום אלהי" ותעודה מדויקה, ואשר אמנם באופנים מרובים, הלא נמנע הוא הדבר מהאנשים, בעוד האנשים יוכלו רק להחליט איזה דבר רק להיות "קרוב לודאי", ואשר גם להניע אל הכשרון הזה בראה חכמת ה' את האדם?! אולם, את שנוכל אנחנו להשיב לעצמנו על שאלה כזאת, את זאת כבר אשר ויעד החוק של "הרוב" אשר נביא בזה — החוק הזה יחליט ביחוד ע"ד האופן, אם "הרוב" של האישים הפרטיים, שהתחברו יחד להיות כעין גוף אחד (בית מועצה, בית דין, קהל ועדה וכדומה) ועליהם, לחרוץ דין ומשפט על איזה דבר, להיות לחריצות המשפט של רבם הכח והתוקף כחריצות המשפט של כל חברי הכנסיה (סוד יועצים, בית דין וכדומה), אשר באופן ההוא, אם לא כלם באו לידי הסכמה ודעה אחת בחתוך הדין, אזי דעת "המעוט" מהם בטלה בדעת "הרוב" שלהם, ודעת "הרוב" נחשבה לנו כדעת כלם (כל הקהל, כל הועד וכל הבית דין), והנה בחוק הזה נאמר בפרוש, כי בכל

מקום ובאיזה אופנים, אשר עלינו לשמוע מקבוץ אנשים חות דעת ומשפט חרוץ של כלם, אזי נחשבה דעת "הרוב" מהם כדעת "כלם", ועל ידי זה נכון וקים הוא הכלל הנכבד כי "הדבר השלם ישא עליו את תכונת רוב חלקיו" ולכן "הנטיה אחר הרבים" היא נטיה מקודשת, להיות חוק ולא יעבור, גם ימצא לו מהלכים בדברים ועניינים הרבה.

פרק תעז

א) אם נתערב איזה דבר ברוב דברים ובאופן, אשר אין שום חוש מחושינו יוכל להבדילו עוד, עד כי כל החומר נחשב מאז לדבר אחד (ובאופן אם הדבר שנתערב הזה פועל רק על רבוי כמות החומר מבלי לשנות במאומה את האיכות שלו) (תערובות יבש ביבש ותערובות מין במינו), אזי בטלה תכונת הדבר, שנתערב ברוב, והדבר השלם ישא בעדנו בכלל את התכונה של "הרוב" (בטל ברוב), למשל: אם נתערב איסור בהיתר וההיתר הוא המרובה ומבלי נוכל להבדיל עוד, אזי עלינו לחשוב את הכל להיתר.

ב) כמו כן ישא בעדנו הפרט את תכונת "הרוב" של קבוץ הפרטים, אשר מהם נפרד הדבר (אזלינן בתר רובא), למשל: אם נבדל ונפרש מקבוץ "הרוב" של היתר "ומעוט האיסור" איזה דבר, אשר לא נדע מה הוא בתכונתו, עלינו לחשוב אותו להיתר (רובא דאיתא קמן).

ג) גם עלינו לחשוב מראש, כי נמצאה תכונת הרוב. של המין ההוא בכל פרט אף כי את הפרט לא נדע אל נכון מה טיבו (רובא דליתא קמן), למשל: את כל אחד מהבע"ח עלינו לחשוב כי תמים הנהו וחפשי הוא ממום. על כל אדם עלינו לשפוט, כי חפשי הנהו משמץ ודופי. על כל אשה נשואה עלינו להחליט, כי כאשר היתה לאיש היתה אז נערה פנויה ולא אלמנה ולא גרושה, בעוד המצבים האחרונים יתיחסו רק "אל המעוט" וכדומה.

ד) באופן כזה מסודרות ומכוננות הנה תקנות וגזרות חכמינו ז"ל לפי צורך ונחיצות של התכונה אשר "להרוב", עד כי המעוט, שלא יכלכל בתוכו את התכונה ההיא נכלל הנהו בכל זאת בכלל הגזרה והתקנה (לא פלוג ועוד).

פרק תעח

אל המושג של "הרוב" קרוב הנהו גם מושג "החזקה", הלא הוא, להחליט מראש באיזה דבר תכונה ידועה כל העת, עד אשר מטעם איזה סבה נבוא להחליט את ההפך ממנו, בכלל הזה נמצאים דברים הרבה:

א) חזקה של אמתת הדבר כמו שהוא — הלא הוא, להחזיק ולהחליט כי אמנם נמצא בדבר התכונה ההיא, שהיתה בו פעם אחת לפני זה באמת, עד אשר נוכח אל נכון לדעת, כי ישנו בו "ההפך" מזה, למשל, להחזיק ולהחליט, כי האשה הנשואה היא עודנה נשואה — אשת איש — עד אשר יתברר, כי בעלה גרשה או מת.
ב) חזקה של הנחיצות, ההחלטה כי כה בודאי דרוש להיות — אף אם לא נכיר עתה את התכונה הנאמנה של איזה דבר, כפי שהיא, אכל יש לנו הידיעה, כי פעם אחת היתה לדבר תכונה כזאת, למשל, מצב הפנויה (אונפערהייראטהעט זיין) אצל אשה או אבר מן החי אצל בע"ח ועוד.
ג) חזקה של תכונה, אשר כפי הנראה, נוכל להחזיק אותה לודאי, או מפני, כי יוצאת היא מכח של "הרוב", אם התבונה בלתי נכרת, אף לא נוכל ליעד בבטחה, כי היתה לו תכונה כזאת, רק אם ישנה ונמצאה תבונה כזאת אצל החלק היותר גדול אצל הרוב של המין ההוא, לכן נחזיק ונחליט, כי אמנם בטח ישנה תכונה כזאת גם אצל הפרט עד אשר נוכח לדעת ההפך מזה (ראה למעלה ג' ג').
ד) כללים כוללים, לחרוץ משפט שעל פיהם "הרוב" יוצא לנו ע"י הבחינה והנסיון, למשל, אין אדם תובע את חברו באיזה דבר, אם לא נמצא ממש בתביעתו. אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו לכחש בו — אנחנו נוכל להחליט ולהחזיק במעוז החזקות האלה ולסמוך עליהן כל הזמן, עד אשר נוכח לדעת אל נכון את ההפך מזה וכי אחרת נהיתה, כאשר נודע לנו אדות הדבר אם בודאי או ג"כ ע"פ הכלל של "הרוב", ובאופן האחרון אם יבוא לנו להתבונן בדבר ההוא שנוים ותמורות כאלה, אשר השנוים ההם, כאשר נוכח לדעת, או כאשר נשפוט עליהם, יעצרו כח לרוב, להביא בדבר גם שנוי התכונה (החזקה באה גם כן על השלטון החיצוני על דבר הקנין, הלא הוא כי על פיה נשאיר את הקנין ביחוסו החיצון כמו שהיה מקודם ובנוגע אל הקנין. מובן מאליו, כי הזכות תתחזק אצל בעל הקנין ההוא, אשר ישלוט ויחזיק בו, עד אשר יתברר זכות של האחר עליו).

פרק תעט

אמנם אם לא נתערב המעוט ברוב, להיות בלתי נכרים רק הנם נמצאים בחלקים שוים, או אם לאחד משני הדברים נדרש, לתת לו איזה תאר נשוא (פרעדיקאט) ואנחנו לא נדע באיזה מהם, או בכל מקום, אשר בעד כל אחת משתי הנחות ישנם טעמים שוים בלתי מוכרעים האחד על השני אז יצא מזה "ספק", ואם הספק ההוא נמצא בדבר שהוא "דאורייתא" אז נדרש להחליט את ההנחה שהיא "לחומרא", בעוד לא נוכל בדבר ההוא

להטות את שקול הדעת, ולחרוץ משפט בענין, אשר בנקל נוכל לפרוץ את הגבול, אשר גבלה התורה ולעבור איזה עבירה (ספק דאורייתא לחומרא), אכן בשלשה אופנים, אם השנים מהם יתנו סעד וסמך בעד ההנחה האחת ורק האופן האחד יתן חזוק להנחה השנית, ואז ביחס האופן האחד ההוא יצא לנו "ספק ספקא", אשר עלינו גם כן לחרוץ משפט עפ"י "הרוב" המקימים את ההנחה הראשונה. — ספק דרבנן, הלא הוא ביחוד ספק בדבר הגזרה של חז"ל, אזי הנהו בפני עצמו רק "ספק ספקא", יען הגזרה בעצמה היא רק גדר וסיג, לשמור את הדבר, ואם כן שני צדדים להיתר ורק צד אחד יש לאסור — שני צדדים להיתר: א) כי יוכל היות כי לא יעברו גם על מצוה דרבנן.

ב) כי למצער, גם אם הוא באופן שיוכלו לעבור, הלא לא יעברו בזה עבירה דאורייתא, ורק צד אחד הוא לאסור: פן יעבור על "סיג דרבנן", ואולי גם מושגי הספק אלה יתפתחו ויצאו מן הכלל של "הרוב", עוד נשאר לנו להזכיר בזה את מושג "הקבוע" הלא היא התנגדות הפרט אל ההתאחדות עם המון החומרים וזהו גם לפי שני צדדיו:

א) דאורייתא — ע"פ ההבדל המקומי.

ב) דרבנן ע"פ התכן הפנימי הפרטי שלו, גם תערובת הבלתי פועלת על החומר רק על התכונה הנכרת בטעם, ריח וצבע (טעם כעיקר, ריחא, חזותא) ועוד.

כל הכללים האלה נמצאים ומשתמשים בהם ביחוד במערכת "החוקים" אשר כל העסק שלהם בעצמות הדברים ומצבם, המה כלם נכללים גם דרושים להיות נודעים בידיעה ברורה אדות תעודותיהם ושמושם ויחוסם בחלק החוקים, אך פרטי הדינים על אדותיהם עליך ללמוד אל נכון בי"ד ס"ח — קי"א וביחוד פ"ז — קי"א, גם באהע"ז בסימנים שונים וביחוד: ב', ד', ו', ז', ט', י"א, י"ט, מ"ו ועוד.

פרק תפ

א: ללכת בדרכי ה'.

יקימך ה' לו לעם קדוש, כאשר נשבע לך, כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ט').

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (שם י"ג ה').

לא תלכון אחרי אלהים אחרים (שם ו' י"ד).

ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך, למען אמצא חן בעיניך וגו׳ — ויעבר ה׳ על פניו ויקרא: ה׳ ה׳ אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחטאה וגו׳ (שמות ל״ג י״ג ושם ל״ד ו׳)

״משפט וחוק״ ילמדו אותך את מדת ״הצדק״, אולם ״המצוה״ תורך ותלמדך את תכונת ״האהבה״.— ״משפט וחוק״ יזהירו אותך לבל תהיה ״קללה״ בארץ, אבל ״המצוה״ תקראך להביא ״ברכה״ מסביב לך : משפט וחוק יאלפוך, לבל תשפל לעמוד מתחת מציאות אחיך בבריאה, גם להכנע ״בחופש ובבחירה״ תחת החוק, שהמה יעבדו אותו גם סרים למשמעתו ״בהכרח ובאונס״, והמצוה תורך ותראך, איך להתרומם אל ה׳ ממעל לאחיך בבריאה בפעולות ״האהבה״ — בעוד ״האהבה״ הלא היא פעולתך הרצויה, שהיא באה גם מבלי כל דרישה וזכות מצד אחיך היצורים, ואתה מטעם ״האהבה״ הנך מכשיר ומביא אותם לטובתם ולאשרם — והנה, כאשר חפץ ה׳ לקרוא אותך, איש ישראל, אל שלימותך היותר נעלה, הלא היא אל פעולת האהבה, ולתת לך משל חי וקים גם דוגמא, שהוא נצב וקים לעד, למען ממנו תראה וכן תעשה, ובידיעה גמורה, איך להשתלם ולהכשיר את עצמך אל מדת ״האהבה״, להיות לך אות, זכרון ומופת נאמן, אשר יזכירך תמיד, לצעוד הלאה בדרך השלימות — הלא לא הציג לך ה׳ למשל ולדוגמא שום איש באנשים, גם לא איש אלהי — להיות למשל ולמופת לך — יען גדלו, גודל אנוש, הלא איננו שלם לעולם בתכלית השליטות, מפני, כי ביחס מעלתו, הלא מוגבל הנהו עוד ״בזמן ובמקום״, אף נשאר הנהו תמיד רק איש פרטי לבדו, הן בחייו לא יוכל להתהוות תמיד בכל מקום, גם במותו, הלא יחדל מהיות עוד דוגמא ומשל חי בעד אחרים — רק ״ה׳ לבדו״ הופיע והתגלה בכבודו ובעצמו למשל ולדוגמא לד בפעולות ״האהבה״ ויאמר לך: ״והלכת בדרכיו״ — בדרכי ״האהבה״.

פרק תפא

הן אין יצור אחד בתבל זולתך, אשר פקח ה׳ את עיניו להביט על ה׳ ומפעליו, כאשר פקח את עיניך ויכונן את מבטך, כי תוכל להביט עליו, גם להכיר אותו, לדעת את ה׳; אבל מטרת ההכרה הזאת דרושה להיות מעשה בפועל, שעליך לכונן אותו אל התכלית ההיא, — יען בצלמו ״בצלם אלהים״ ברא אותך ה׳ — והנה יען כי הדבר האחד, אשר על ידו תוכל בכל מקום ובכל עת תמיד, להביט ולהתבונן על ה׳ הלא הוא ״פעלת ה׳״ והפעולה הזאת איננה אחרת רק ״אהבה״, בעוד כל התהוות הבריאה הלא היא ״אהבה״, בעוד מציאות כל יצור ״אהבה״ היא, גם ״ההחזקה״ גם ״השלטון והחנוך״ פעולות ״אהבת

ה״ הם, כמו בעד כלל המציאות כן בעד כל פרט ופרט — ובעדך — לכן ככה דרושה להיות גם תכלית שקידתך והתאמצות פעולתך ״האהבה״, אהבה פועלת ומשפעת עם כל כח וכח, אשר יתהוה בך ובכל רגע ורגע ממציאות חייך על כולם ובעד כולם דרושה ״האהבה״ להיות לתכלית למו, למען יהי כל מעינך סלה להביא ״ברכה״ בחוג חייך באשר הוא שם. וככל אשר תוכל ותמיד ובכל מקום עליך לשוות לנגד עיניך את התכנית ואת צלם חייך הקדוש, אשר בו נבראת. — הן אל כל אשר תפנה מבטי עיניך ורעיונות לבבך ובכל פנות שאתה פונה, איה הוא המקום אשר לא תמצא בו את ה׳, את האל היחיד ומיוחד בפעולות ״האהבה״ שלו? על כל מקום אשר תדרוך כף רגלך עליו, בכל יצור אשר ישחרך שלום, בכל נשימה ונשימה, אשר תשאף ותנשום, כל שמחה אשר תמלא לבבך, כל דמע עין אשר תבכה — הכל — הכל כאשר לכל מהשמים עד הארץ, מהארץ עד לשמים, כל אשר התהוה, כל אשר היה הוה ויהיה, הכל פעולת ה׳ ומעשהו המה. הכל מעשהו ופעולת אהבתו לטובת ״המציאות״, הכל היא ״האהבה החפשית״ שלו ״אהבת האל״ היחיד ומיוחד — הביטה וראה, איה הוא היציר נברא, אשר יש לו הזכות מצד עצמו על הטובה שהנהו מקבל מה׳, להיות לו כל זאת בתור ״גמול ושלם״? איה הוא היצור, אשר יוכל לתת, ולהציע שום חוק ותנאי לפעולת ה׳ נגדו? איה הוא היצור שטובתו בל עליו, עד כי לא ידרש לו, לתת לה׳ תמיד שבח והודאה בגלל ״חסד אהבתו״? בעוד הכל כאשר לכל, אשר יקבל כל יצור מידו המלאה והרחבה, כולם כאחד רק שפע ״אהבת ה׳ החפשית״ אין זולתה!! והנה ה׳ אלהיך זה בחסדו ובאהבתו המקפת והכוללת את הכל, הוא קורא לך, כי ״תלך בדרכיו״ כפי מדת כחותיך ובחוג פעולותיך ״להדבק בו״ ולהיות ״צלם אלהים״, לכן עליך החובה והמצוה לפנות את מבטך עליו לבדו והיו עיניך נשואות אליו תמיד והיה ״צלם אלהים״ בפעילות ״האהבה״.

פרק תפב

מה ה׳ ״רחום״ אף אתה היה ״רחום״! — כה׳, שהוא אוהב את כל יצוריו וממלא ומספיק להם את מחסורם ודי צרכם, יען כי יצוריו המה, יען כי בנים המה למקום וקרובים אליו, בהיותו אביהם, מחוללם ובוראם, כמו כן אהב גם אתה את כל ברואיו, בהיותם אחיך בבריאה, לכן היה מצר בצרותיהם ושמח בשמחותיהם, אהב אותם — ובכל כח וכח אשר יתן לך ה׳, התאמץ לפעול ולעשות בעד טובתם ואשרם, יען כי בני ה׳ אלהיך המה, יען כי אחים המה לך בבריאה.

מה הוא "חנון" אף אתה היה "חנון"! הביטה וראה! ה' יעשה ויפעל הטוב גם עם שוכחי חובותיהם, גם עם כפויי הטובה, גם לאלה שהמה בלתי ראוים להנות מחסדו, הן אמנם רק יצורי הבריאה, שהמה עומדים מתחת למדרגת האדם ובאדם רק הילדים, רק המה, בהיותם תמימים וטהורים, המה ראוים להנות מרחמי ה' וחסדיו, אבל הגבר בצאתו מתקופת הילד ולמעלה — אנחנו כלנו — הן עלינו לחשוב, כי רק חסד וחנינה מה' מקבלים אנחנו מידו כל חלק וחלק ממציאותנו — לכן גם אתה בעת אשר יצור אחיך נדרש לעזרתך ולברכתך — עשה עמו טוב וחסד, ואל תביא חשבון מראש, אם על פי הנהגתו נגדך כדאי והגון הוא, לקבל ממך את החסד ההוא — אל תשאל מראש, אם מקבל הטובה הנהו בעל לב מתנה, אשר יזכור טובתך תמיד, גם ירחש לך תודה ויכיר היטב להחזיק לך טובה בגלל טובתך עמו.

מה הוא "ארך אפים" אף אתה היה "ארך אפים"! שור נא! לוא העניש ה' תיכף בעד כל חטא ועון, מי גבר יחיה עוד בעולם? אבל ה' הוא ארך אפים, איננו חפץ במות הרשע ובענשו, רק בשובו מדרכו הרעה — וחי. ה' הוא "ארך אפים" וסובל ומעלים עין מחסרונות וחטאות האנשים, גם יתן להם ארכת זמן, להיטיב מפעלם ולשוב אליו בתשובה שלמה — ואתה יצור אדמה, חלש ורפה כח — אתה בעצמך הנך הלא מלא עון ובעל חסרונות רבים, ואתה אינך יכול לשאת ולסבול את חטאי אחיך וחסרונותיו? אפך יחרה בך ולבך יתגעש עד מהרה, אם רעך פעל לך איזה עולה. אתה בן אדם, למה לא תלמוד מה' אלהיך, להיות "ארך אפים" כמוהו?.

ה' הוא "רב חסד" ואהבתו אהבה רבה, לכן גם אתה חלילה לך לקמץ באהבתך — את ה' הנך רואה, מה רב חסדו ומה גדלה אהבתו, הן לכל אחד יביע וישפיע ה' "שפע אהבה", עד כי יפרח וינוב רק בחסד אהבתו — הנך רואה חסד ואהבה בכל, אהבה וחסד ימלא את כל חלל העולם, אף רואים אנחנו את האהבה, כי היא נמצאה בשפע רב וכמעט בפזרנות ובמדה גדושה מידו הרחבה, אף ה' בגלל חסדי האהבה שלו, לא ידרוש ממקבל החסד חובות ודרישות כאלה, שהמה כבדים עליו מנשוא ומלמלאות אותם. ה' יקדים שלום ואהבה לכל,, גם יתן מתנה לכל אחד מיצוריו. בעת אל מציאותו, גם את הזכות על אהבתו, אשר אם אך הוא לא ישתמש בה שלא כהוגן ולא יבעט בה, אז תתקיים אצלו לעד לעולם. — ואתה בן אדם, אתה, אשר ברכתך היותר גדולה היא "האהבה". אתה, אשר עליך לשמוח, כי תוכל לאהוב את הברואים ולברך אותם בחסד אהבתך, בידיעה ובהכרה, כי למעלה רמה ולתעודה גבוהה כזאת קראך ה'. — אתה, הנך חפוץ תחפוץ לקמץ באהבתך ולמוד אותה באיפת רזון זעומה! אתה אינך חפוץ תחפוץ להיות "ברכה"

באהבתך בכל אופן ובכל מקום שתוכל, אינך רוצה לתת תמיד מחדש את מתנת אהבתך, ולוא יהי, כי תפזר אהבה עשרת מונים ללא הועיל. — אתה אינך חפץ, לקדם את פני רעך באהבתך, גם רוצה אתה לקצוב מחיר גבוה חלף אהבתך, אף תדמה, כי אין אף אחד מאלף שיהיה ראוי והגון לחסד אהבתך — עד כי לאט לאט מעין אהבתך יסתם — ולבך ידל ויחרב — גם יהפך לאבן — מבלי ימצא עוד בלבך שום מקום בעד אהבת איזה יצור, או תהגה אהבה רק בעד אחדים מהם, בעד מעט מזער מאחיך בבריאה.

מה ה' "אל אמת אל אמונה", אף אתה היה "איש אמת ונאמן רוח" — ה, הלא ניצב הנהו כה לפניך באמתו ואמונתו מבלי שינוי וחילוף הנהו ניצב וקיים לעד, ואם גם דעות בני אדם נגדו ישתנו ויתחלפו — אבל ה, הלא הוא אבינו הנאמן וקיים לעד, הוא קרוב לאשר ידרשהו ולכל קוראיו באמת — לכל אחד נאמן הנהו להיות צור משגבו — וכל אחד ימצאהו כפי אשר יוכל וכפי אשר יאות לו לקבל ממנו את חסד אהבתו וטובו, לכן כמוהו כמוך גם אתה! היה נאמן בחייך, היה נאמן במעשיך, נגד התבל וחוג אחיך — התאים את פעולותיך עם אמרי אמת של ה' אלהיך. התאים אותן עם דעות לבבך והתאמץ להביאן בחוברת, להיות תואמות יחד — עד כי כל אחד, כאשר יבקש בך את אחיהו, את האדם, את "צלם האלהים", ימצא בך תמיד "את אשר יבקש"!

מה ה' "נוצר חסד לאלפים", כן גם אתה זכור ושמור תמיד את הטוב והחסד שעשו לך אחרים ונצור אותו גם לדור נולד. היה מכיר טובה! הביטה וראה! הן את המעשה הטוב לא ישכח ה' לעולם וגם הדורות הבאים יאכלו את הפרי מהזרע אשר זרעו ונטעו אבותיהם, ואם כי המה הלא מלאו במעשיהם אלה רק את חובותיהם בלבד, ובכל זאת נוצר חסד ה, הנהו לאלפים, אף כי לאלפים (טויזענדפאך) גמל ה' ע"י הטוב אשר עשה לעושי הטוב, גם לאלפים ישא בקרבו המעשה הטוב את הגמול — לכן גם אתה, שמור בלבך ובזכרונך את הטוב והחסד אשר יעשו לך, היה מכיר טובה בכל אופן ובכל אשר תוכל, היה מחזיק טובה גם לנכדי מיטבך.

מה ה',"נשא עון ופשע וחטאה" ומקבל באהבה את השב אליו בתשובה שלימה — כמו כן היה גם אתה נושא עון ופשע סולח ומוחל כל חטא ועון הנעשה לך, ואת השב ומתחרט קבל גם אתה "באהבה"! הבה! שכח ואל תזכור את אשר עולל לך רעך, את אשר העוה נגדך — שים לבך, לדעת ולהבין, כי לא לך פעל עולה, כי אמנם אין לך הזכות והצדק גם לנקום ולנטור לו על זה, בעוד החוטא נגדך, הלא להי' חטא בדבר העולה אשר עשה לך, גם המעול הרבה לחטוא להי' יותר מאשר חטא לך — לכן לא תקום ולא תטור ושכח — למוד מאביך קנך, למחול ולסלוח — היה וחיה במידת הדין רק בנוגע אל עצמך — אבל

היה מתון ונוח לסלוח בנוגע אל אחיך. סלח לעונות אחרים וגם לעונך יסלח לך ה' — סלח לו, כאשר יסלח אביך, מחל לו כאשר ימחול אבירי! קבלהו כאביך וקרב אליך עוד הפעם את השב ומתחרט — חלילה לך למחול ולסלוח רק בפיך ובשפתיך ולבך בל עמך — שמח, כי פעלת בנפשך, עד כי תוכל למחול ולסלוח לו בלב שלם — ולשכוח — מחה והעבר מקרב לבך כל רושם נקמה ונטירה — הן האדם יופיע "בצלם אלהים" בכל פעולת אהבה שהיא, אבל עוד במעלה יותר גבוהה יופיע האדם באהבתו, עת ימחול ויסלח לכל חטא ועון בכוח ובטעם "האהבה" אשר תחבק בחיבה את המתנתם והמתחרט — "באהבה" שהיא תוכל לשכוח כל חטא ועון, אף תשכחהו כולו ותסיר אותו מן הלב.

פרק תפג

ככה יקראך ה' באהבתו וע"י אהבתו אל "האהבה", הוא יקראך להיות מלאך האהבה והחסד בעולמו, גם יורה לך לפלס מעגל חייך ולרפד אותו בפרחי ברכה, וכמו עליך, רק לפקוח עיניך ולשים לבך להבין ולהשכיל למען תחזה בכל רגע ובכל מקום את ה' במפעלות אהבתו, כן גם עליך בכל עת ובכל מקום, לשרות לנגד עיניך תמיד את "צלמך" את צלם האלהים וללכת אחרי ה' בדרך החיים — הן רק בדבור האחד "והלכת בדרכיו" התוה ה' לך את כל תעודתך לעולם, למען תדע ובחנת, כי תמיד המטרה ממך והלאה, לכן אל תשקוט ואל תנוח ולך לך בדרך ה' הלאה והלאה; הן אמנם בכל עת ובכל שעה ובכל מקום אתה תוכל להלוך בדרך ה'! וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל: בכל דור ודור ישנם "אברהם, יעקב ומשה" אשר יחזו את ה' בהתאמצם ללכת אחריו, לכן הלא תוכל גם אתה ובכל דור ודור, לחזות את ה' וללכת בדרכיו — אמנם כן, כל איש ובכל זמן שהוא נולד מוכשר הנהו לעלות למעלה היותר גבוהה ורמה בכל מדת כחותיו ועם מדת כחותיו? אם אך יתחרה עמהם לעלות על מרום פסגת השלמות — כי לא סכום הכחות ומדתם, רק היקף "האמצעים" הנתנים לך לזה, רק המה יכוננו את תכונת איש המעלה — הלא זה הוא חותם תכנית רום המעלה, להתאמץ עם האמצעים, אשר חוננת במו להגיע אל המעלה הגבוהה והנשאה — ההתאמצות הזאת רק היא תיעד את הגורל הפנימי ומדת הכחות תיעד רק את שטח חוג המעשה — את האמצעים הנך מקבל — ואת ההתאמצות הנזכרה הלא בידך היא.

פרק תפד

ואם כי "האהבה" היא גבוהה ונשאה מאד, אבל המסלול והדרך אל האהבה עובר הנהו רק באורח מישור של "הצדק", כי אין איש אשר יוכל להתהלל במתת "האהבה" הזאת, אם האיש ההוא הוכיח במעללו ומפעלו, כי בעצמו פעל עולה, גם איככה ירהיב איש עז בנפשו לאמר, כי קים את מערכת המצות, אם הוא בעצמו ברגל גאוה יעבור על דבר "חוק ומשפט", איש כזה, אשר יפר חוק והמשפט לא יהיה לו לקו בבנין עולמו?! —

פרק תפה

אמנם הדרך המובילה אל פעולת הברכה נגד ההבל הוא יוצא ממעגל החיים שלנו מאורח חיים בפעולה של "ברכה" נגד עצמותנו, לכן עליך רוח בן אדם, עליך ראשונה להיות "ברכה" בעד עצמך, בטרם תוכל גם תבוא להיות ברכה בעד אחרים. עליך לחזק ולאמץ את עצמך עם כחותיך הנתנים לך, עליך לעדן ולעלות ולהכשיר את נפשך בטרם תבוא. להיות "ברכה" לזולתך — באופן כזה, ינהגך ה' בדרך החיים, להיות דרכך צלחה — עתה הבה! נשמע ונקשיב את אמרות אלוה במצות "האהבה".

פרק תפו

ב: הורים. — כבוד אב ואם.

כבד את אביך ואת אמך, למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמות כ' י"ב).

כבד את אביך ואת אמך, כאשר צוך ה' אלהיך, למען יאריכן ימיך למען ייטב לך על האדמה, אשר ה' אלהיך נתן לך (דברים ה' ט"ז).

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו, אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט ג').

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן (דברים כ"ז מ"ו).

ומכה אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א ט"ו).

כיחס הגזע אל הפרי כן הוא יחס ההורים אל האדם, וכמו הפרי יתהוה ויתקים רק ע"י השורש והגזע, כן האדם יתהוה ויתקים במעלתו רק ע"י ההורים, אולם בעוד האדם במעלת אנושיותו ובאשר עליו להיות בתבל הלא עומד הנהו במדרגה גבוהה ונשאה רב יותר מכל יצור נברא אחר, לכן גם ההורים של האדם עומדים המה במדרגה יותר גבוהה ונעלה ממדרגת שאר שורש וגזע אשר ליצור אחר.

ה' חנן לאדם את החיים, אבל במה היו נחשבים החיים ההם לוא לא נלוו אל החיים אנשים כאלה, שהמה מגן ומחסה בעדם, אנשים אשר יחזיקו ויכלכלו את החיים, ויכוננו ויכשירו אותם אל מעלתם להיות ולחיות כפי רצון הנותן את החיים? האם לא נדעכו ולא הועמו החיים בעודם באבם בבלי הורים, אשר רק המה יקבלו עליהם בנפש חפצה, לדאוג למענם? הן מי יחזיק ויכלכל את גוף האדם הרך ועול הימים? מי יפתח ויכשיר את רוחו? מי יושיט לו את החוליא משרשרת מסורת קדומים ע"י השפה, הנסיון והדעת — השרשרת אשר חוליותיה הלא הנה שנות מאות? מי יובילהו אל המבוע, אל המקור של התגלות ה', גם להיות עד נאמן בעד המתנה הנתונה מה' והמסור ומקובל מראש מקדמת דנא, להוריש אותה לו מורשה נחלת עולם, למען יהיה הנושא וממלא את רצון ה' בקנין מתנת חלקו זה, לחזקה, לאמצה ולחנכה, ולהוציאה לפועל? מי יכניכהו באגודת חברת האדם, בברית עמו ובתעודת צור מחצבתו? — מי יחנך אותך, אותך בן אדם, שהנך רך כקנה בתחלת בואך הלום, אף יורה אותך להיות "אדם", "אזרח" "ואיש ישראל"?.

הלא המה הוריך, אביך ואמך — המה יקבלוך ויכניסוך בברית האנושי ובברית ישראל ויחנכו אותך בעד האנושית ובעד ישראל — אבל איך יהיה, אם בילד תבוא הרוח הרעה, להתעקש נגד הוריו, את אביו לא יכיר ואת אמו לא ידע — הפרי יתרחק משרשו וגזעו ולא יכירנו עוד מקומו והחומר יאמר ליוצרו לא עשיתני — ויסוג אחור ממנו? איזה דמות נעריך אז להשכלת האדם והשכלת ישראל, נצחיות המסורה וברית עם ישראל? לכן קשר וחובב אותך יוצרך ובוראך בחובה קדושה ונאמנה אל הוריך אלה, ויצוך כי תחשב נגדם כחומר ביד היוצר, מבלי יהיה לך בפני הוריך רצון עצמי. הן מתחת למדרגת החובה והמצוה, לאהוב את ה' ולירא אותו, עומדת היא המצוה הרמה והנעלה, לכבד ולהוקיר ולירא את הוריך, כי רק על ידם הנך עולה במעלת השלמות, לדעת ולהכיר את ה' — ואז — אם כבד תכבד את אביך ואת אמך בתור "כהנים" במקדש האנושית של ה', כפי רום מעלתם להיות העבדים הראשיים במערכת בית — הבריאה, אף אם תחשוב אותם, כי המה צירי ה', שליחי האנושות ועם ישראל אליך, בנוגע אל תעודתך — עד כי בכבוד הורים זה, אתה כורת את הברית עם ה', עם האנושות ועם ישראל — אז ע"י פעולת כבוד הוריך יפרחו וינובו חייך, שקבלת אותם מאת ה', להיות חיים טהורים ונאמנים, ולוא יארכו ימיך עלי אדמות אם מעט או הרבה שנים — אבל חייך הנאמנים יארכו למאד, אף יתקימו לעד לעולם כנצחיות ה' לדור ולדורי דורות, וכמו האנושית וישראל, והטוב יהי שלך (וטוב לך).

פרק תפז

אבל הכבוד והיקר של ההורים אל ישארו רק ברעיון ובידיעה בלבד, בעוד עליך החובה והמצוה בכל מקום ובכל עת תמיד ובאשר תוכל להוציא אותו לפועל, ולהוכיח כל זה בדבור ובמעשה — היה סר למשמעתם בכל דבר, הרחק מהם כל דבר עצב, כעס, צער ויגון, והשתדל לבקש ולסבב להם נחת, ענג ושמחה ככל אשר תוכל, והראה בפועל כי אתה אמנם כבד תכבד אותם. אל תעמוד במקומם הנועד להם בתוך קהל ועדה ואל תשב בבית במקומותיהם הקבועים. אל תדבר נגדם דבר. אל תראה בפניהם בדבר שפתיך, כאלו בדבורך הנך בא לאשר ולקים ולתת בזה תוקף ועז לדבריהם — אל תקרא אותם לא בחייהם ולא אחרי מותם בשמם, כמו כן אל תזכיר בפניהם שם איזה איש הנקרא בשמם, אם בעל השם ההוא מצוין למאד.

ואם גם הוריך עשו לך בפרהסיא בזיון גדול, או סבבו לך נזק גדול, אל תדבר להם דבר של בוז ונאצה או תוכחה., סבול בדומיה ושמע לקול אדונך ובוראך, ואם גם בפניך הרסו בזדון את רכושך, אל תפגע בהם, רק אם לא תוכל אחרת, הרשות בידך להגיש את משפטך עליהם בבית דין, ולדרוש כי ימלאו את חסרונך, אכל אל תעביר על דל שפתיך כל דבור של תוכחה ונאצה.

כלכל, הלבש, הנעל, שמור והחזיק את אביך ואת אמך ועליך לשרת אותם כמשרת ועבד נאמן, ועשה כל זה ברצון טוב. אם הוריך עניים השתכר גם בעדם וכלכל אותם משכר עבודתך (אבל ללכת למענם לבקש נדבות, אם לא תחפוץ בזה, לא תחובבך המצוה, אבל מי לא יחפוץ גם את זאת, אם אין אופן אחר לכלכלם?).

מפני אביך ואמך תקום — דבר על אדותיהם בכבוד והדר — אל תכבד את האיש, אשר מלאו לבו לדבר איזה דבר חרפה ובוז על הוריך — אל תפריע את שנתם, זולת אם ידעת, כי יקצפו עליך, אם לא תעיר אותם משנתם.

נם אחרי מות הוריך כבד את זכרונם. בזכרך את שמם עליך לברך אותם באמר כזה: "זכרונם לברכה, לחיי עולם הבא" ובשנה הראשונה אחר מותם תראה בדבורך אדותיהם, כי גמרת אמר אשר בגללך וע"י חייך המלאים "צדק ויושר" יוסיפו להאריך חייהם באמרך :"הריני כפרת משכבם" (הלא הוא : הנני מוכן להיות כפרה והשלמה בעד כל דבר, אשר מפני הלכם לעולמם, נשאר עוד בלתי מכפר ומתוקן ובלתי נשלם).

באופן אם תוכל ע"י כבוד הוריך, להגיע לאיזה מטרה, אזי עליך להשתמש לא בכבודך וזכותך רק בכבודם וזכותם. אם הנך רואה, כי הוריך עוברים איזה עברה, עליך להגיד

להם בענוה, כי כזה וכזה נאמר בתורה, ואל תדבר: הורי, אתם פעלתם און, רק עליך לתקן את שגגתם בענות חן.

ולוא יהי, כי הוריך הנם חוטאים ופושעים, ולוא גם לא היתה להם מעולם שום זכות על אהבתך ותודתך, ולוא גם מעולם לא דאגו עליך ולא עשו דבר מה לטובתך, ככל זאת עליך לכבד ולירא אותם, וזכור את ה', הן ה' אמנם ידרוש ממך, לקיים את המצוה הזאת, ואם גם המה בלתי ממלאים את חובותיהם נגדך, אבל אתה עשה את שלך ומלא את חובותיך נגדם, יען כי ה' ידרוש ממך, לקיים את מצות כבוד הורים לא בתור "גמול ושלם" רק בפקודת החובה והמצות הזאת השומה עליך מאת ה' עד כי לא תוכל להביא חשבון עמהם בדבר פעולותיהם עמך.

המזלזל בכבוד הורים ומקלה אביו ואמו, קללת אלהים רובצת עליו — מי אשר יפציע את אביו או אמו ע"י הכאה וכדומה בן־מות הוא, לכן על הבן, לחדול, ואם גם ברשיון הוריו, להוציא איזה קוץ תחוב מבשרם או לעשות להם איזה נתוח (אפעראציאן), לסבב להם ע"ז פצע וחבורה, באופן, אם יש רופא או איש אחר, אשר יוכל לעשות את זאת, אל תקיז להם דם או שאר פצע, ואם גם לרפאותם, בעת שיש רופא, שהוא יכול לעשות זאת — אבל אם אין איש אחר וההורים יסבלו כאב, אזי עליך לעשות זאת בה במדה, שירשו לך, לעשות בפציעת גופם לשם רפואה.

עליך לכבד את אביך גם באם חורגתך ואת אמך באבי חורגך — ה' דורש ממך, כי כבד תכבד גם את אחיך הגדולים, את אביך ואת אמך הזקנים ואת חותנך וחמותך.

אם דעות האב והאם מתנגדות, אזי דעת אביך קודמת, אבל אם הם גרושים אזי לדעות שניהם החשיבות בשוה.

פרק תפח

אבל איך יהיה הדבר? — הן ההורים הנם גם כן "אנשים" וגם המה יוכלו לשגות, אף יוכלו לדרוש ממך דבר שהוא נגד התורה והמצוה, גם יוכל לקרה, כי הנך בן אמלל, ובעיניך תראה, כי הוריך הלכו תועה ורוח רעה נסוך עליהם, לבזות ולנבל את התורה ותעודת ישראל, והיה אם כזאת וכזאת ידרשו גם ממך — האם גם אז עליך, להיות בידם כחומר ביד היוצר ולכבד את הוריך ולשמוע בקולם, לעשות כמעשיהם ולבזות את ה' ותורתו — או לשמוע ולהקשיב בקול ה' ותורתו ולחדול מהיות בזה סר למשמעת הוריך? ומה יהיה עם חובה ומצוה, בעת אשר החובות מתנגדים המה איש לרעהו?? — על השאלה הזאת נתן לך ה' כתורתו פתרון נאמן באמרו: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו"!! —

אמנם הנך מחויב, לכבד את דברי הוריך, אבל החובה היותר גדולה הלא מוטלת עליך, לכבד את ה' ודבר קדשו בתורתו. — לכן, אם ידרשו הוריך ממך, לעשות איזה דבר שלא כהוגן, קרב אליהם בענות חן ואמור: בלי תפונה לא כונתם יפה או שגיתם, בעוד דבר ה' לא יתאים עם פעולה כזאת, או, הן ה' ידרוש ממני פעולה אחרת, מאשר תדרשו אתם, וכי דברי ה' אלהיך, אשר יחובבוך אל כבוד הוריך הלא יחובבוך אל החובה והפעולה, שעליך לעשות ולקים כפקודתו, — ויען כי עליך לכבד ולירא את ה' יותר מהוריך, אזי בגלל אבות חלילה לך לעבור על אחת מהעבירות או לחדול מעשות איזה מצוה ממצות ה' בתורתו, אולם בנוגע לכל שאר דברים, אם הוא דבר טוב, ובכלל בכל דבר התלוי בבחירתך, הנך מחויב, להיות בן מקשיב וסר למשמעת הוריך בכל דבר — ורק עליך, להיות עומד ברשות עצמך בדברים, שהמה נוגעים אל המצוה הכללית "סור מרע ועשה טוב". ואתה עלם! כאשר הגעת לשנת השלש עשרה ואת עלמה לשנת הי"ב ויום אחד, אז הנך מקבל עליך בעצמך האחריות בעד כל דבר הנוגע לחובתך ולצדקת נפשך — ואם, לדאבון לבבך, הנך כה אמלל, עד כי נאלץ הנך בעניני החובה והמצוה בפקודת ה' לעשות דבר נגד רצון הוריך ולמרות את פיהם, אזי השתדל בשאר העניינים, להיות להם בן מקשיב וממלא רצונם בכל דבר קטן וגדול ביתר שאת וביתר תוקף ועז, למען יכירו וידעו הוריך, כי אינך סר למשמעתם, רק בדברים ההם, שעליך הלא להיות סר למשמעת ה' — אמנם אתם נערי ונערות ישראל, אם הכרתם לדעת באמת את חובת איש — ישראל, אם רוח איש ישראל נסוך בקרבכם בעצם תומו, ואם שם ה' נקרא עליכם, ואם נמצאים אתם בנסיון היותר קשה, כי יש לכם הורים כאלה, שהמה לא יכירו ולא ידעו את החובה והתעודה הזאת, ורוח איש ישראל לא ימלא את חדרי לבבם — או אז היו חזקים ואמיצים, התאוששו בנסיון הכבד הזה הקשה והמר בעד רוחות הבנים. חזקו ואמצו! ובאמץ לבב כזה לכו בדרך התורה והמצוה, אף התפללו לה', כי יתן לבם כח וחיל ותבונה, למלאות את כל חובותיכם לבוראכם ה'. היו אנשים! ואל תתרפו בשום אופן.— (ראה י"ד ר"מ רמ"א).

פרק תפט

ג: כבוד הזקנה, החכמה והמישרים — קימה והדור בפני זקן, חכם ובעל מעשה.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלוהיך אני ה' (ויקרא י"ט ל"ב).

עלם! ברגש כח החיים היצוק בך, בידיעתך את הנטיה הכבירה המתעוררת בקרבך, לפעול ולעשות ולהתחרות, לכונן ולהבטיח את עתידותיך — עליך לדעת, כי אמנם רוב המעשה מבלי הכרה וידיעה נאמנה את ערך המעשה ההוא בעצמו, אין לו חשיבות גדולה — דע לך, כי, אם אמנם יש לך הכח גם כביר כח הנך, אבל עוד יחסר לך "החכמה", להיות נלוה עם "הכח" — ולמען תלך רגל ישרה קדימה, עליך להביט תמיד גם לאחור, לשים לב ולהתבונן על "העבר" שאתה ושלך הנכם פרי בטנהו — אוי לדור, אשר בני העלומים לא יכירו ולא ידעו את תקופת חייהם ומתאמרים כי כבר מוכשרים ומבושלים המה כל צרכם בהליכות עולמם, עד כי בעודם באבם יהפכו את הנטיה שלהם שהיא רק "בוסר" ויחשבוהו חיש מהר "לגומל" את פרי מעשיהם, ותחת להביט על ההתלהבות של כח החיים שבהם, שהוא אמנם תסכן למו מאד להחלץ ולהתאושש בעד החיים, למען התחנך בבית הספר של "העבר" "והחכמה", יתפרצו חושים, דחופים ומבהלים, להוציא לפועל את מזמת לבבם לפני זמנה, ובטרם בכרה ובשלה כראוי, עד כי, תחת השתמש בכח החיים הכביר שלהם, להיות זרוע אל "החכמה" ואל "הזקנה", המה מתחרים עם "מעוט הנסיון" שלהם, עם הרוח המתפתח בקרבם, אבל טרם יעצור עוד כח) להפיץ אור בהיר, ועל פיהם יפלסו את מעגל חייהם — אוי לנער, אשר בגאוה ובגדל לבב לועג הוא "לזקנה" שהיא אחות "העבר", אבי כל דבר בתבל, אשר בו תתהלל. אוי לו, אם מקל הנהו בכבוד "החכמה", שעליה להיות המחוללת ותומכת את מפעליו — אולם מה מאשר הנך, עלם! גם איך תגדל שמחתך על הנטיה לחיים שבך ושפע הכח, אשר חנן אותך ה', אם אך תרגיש ותחוש בנפשך, כי כל אלה עדנה הם פרחי ברכה, שעליך לתת להם

היכולת לגמול ולבכר, למען יביאו פרי לחיים — עליך לחוש ולהרגיש, כי הנך עוד ענף רך מעץ החיים, וכי אכן יש תקוה גדולה לך, כי בקרב

הימים גם פרי ישוה לך, הנך עדנה חוטר מגזע עץ החיים ההוא, אשר יך שרשיו באדמת "העבר" ושמש החכמה תגדלו ותחנכו. אמנם אשריך עלם, אם תשמור על נכון את המצוה של "והדרת פני זקן" המכוננה ע"פ תורתנו שבע"פ על החובה הקדושה, שעליך על פיה לכבד את "העבר ואת החכמה" ועל כולם את פרי הברכה אשר יגדלו ויגמלו משניהם כאחד את "המישרים" (טוגענד) המעלות הרמות, אשר הראה לפניך תמיד באיש שיבה, בחכם ובאיש בעל מעשים טובים, אשר מלא ימלא את כל חובותיו באמונה — בשנים הראשונים הנך מכבד את המקורים הנאמנים אשר תוכל לשאוב מהם את

פעולת הברכה שלך, ובאחרון את המשל והדוגמא לפעולת ברכה כזאת, שעליך לרכוש אז ע"פ המשל והדוגמא הזה, למען ממנו תראה וכן תעשה.

פרק תצ

מפני שיבה תקום, — ואם גם הנהו איש לא למוד, רק אם ארחות חייו מישרים — מפני כל חכם מומחה תקום, ואם גם הוא איש צעיר לימים ואף אם אתה לא למדת ממנו מאומה — אבל גם אנשים זקנים וחכמים יקומו מפני איש שהוא בעל מעשים טובים, איש אשר הצטיין בפעולת הצדקה והאהבה — עליך לקום מפניהם, בראותך אותם באים בד' אמות שלך, ואל תסוב את פניך ואל תתעלם מהם, כאלו אינך רואה אותם, למען תפטור עצמך מהחובה הזאת. — בעלי אומנות בעת עשיית מלאכתם פטורים המה מהחובה הזאת, אם יעבדו בעבודת אחרים, גם חכם צעיר לימים עליו לעמוד מעט מפני איש שיבה, אף כי גדולה חכמתו מחכמת האיש ההוא, אבל עליו לקום אם שוים המה בחכמה. חכמים ואנשים זקנים, איש מפני רעהו בחכמה או בשיבה, אל יקומו. הרואה איש חכם עובר עליו החובה עליו לקום תיכף בבואו בד' אמותיו ויוכל לשבת תיכף בעברו, אבל אם הוא רבו מובהק או חכם גדול הדור, עליו לעמוד ולחכות עד אשר יעלם ממבטי עיניו, גם בעת למוד התורה עליך לקום מפניו. — בכל אשר תפגוש ובכל אשר תוכל, והיה תומך וסועד את הזקנה. החובה עליך לכבד את פני כל זקן וחכם מכל עם ועם, הראה להם כבוד, גודל ויקר, הקימה מפני זקן, חכם ובעל מעשה רומזת ומורה היא, כי הנך מובן ומזומן לעשות בפועל את רצון זולתך — בדבר היחס של התלמיד אל מורו ורבו ביחוד ראה י"ד רמ"ב.

פרק תצא

ד: תלמוד תורה.

שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם (דברים ה' א').

ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה וגו' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (שם ד' ו').

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (שם ו' ו').

רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך. לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית כו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל (יהושע א' ז')

כי המצות הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה היא. לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה. ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו (דברים ל' י"א).

האמנם חפוץ תחפוץ להיות ברכה בארץ? — אבל עליך לברך מראש את עצמך, למען תהיה מוכשר ומסוגל אל הברכה, אשר תוכל להיות לאחרים, שור נא! הרי לפניך "התורה" אשר נתן לבו ה' רק ממנה תוכל לשאוב לך תורת חיים, רק היא לבדה תוכל להגיד לך: מי לך ומה לך ה'? מה לך התבל, ומה עליך להיות ביחס אל ה' והתבל? ע"י התורה וממקור התורה, תוכל להמציא לך: אור לרוחך, תום ללבבך, כוח לפעולתך וקנין "הצדק והאהבה" בעד כל חייך. למוד את התודה, הפוך בה והפוך בה, למען יהיו דבריה הנאמנים חרותים תמיד על לוח לבבך כמו בצפורן שמיר. התורה תהי כל עסק רוחך ובה תהגה יומם ולילה ועם זאת התורה התעתד להיות מוכן ומזומן אל החיים.

האמור תאמר: האם מלומד אני? — האם הנני איש שתורתו אומנתו? האם יסכן לימוד התודה בעד מצבי בתבל? — אבל הגידה נא, האם נולדת בתבל בגלל היות סוחר, אומן, חרש, מלומד או בעל מצב אחר ממצבי חברת האדם? האם לא נולדת ולא נועדת ביחוד להיות איש ישראל? — האם המצב הוא הכי נכבד בחיים? הן המצב אמנם תלוי ועומד לפי מהלך הזמן ושנוי העתות והנהו רק היחס והאמצעי אל החיים — ואתה איככה תוכל לחשוב את ההתאמצות להשגת האמצעים, כאלו זאת היא "תכלית חייך" הגבוהה מעל גבוהה — החפץ תהפוץ, לחיות רק על המצב ולשכוח, כי אמנם לא המצב יעשה ויכונן את עצמות האדם, רק התכונה שלו, איך יהיה. ויחיה האדם במצבו ועל ידי המצב שלו, רק זה הוא ערך האדם וכבודו החופך עליו.

הנך נולד להיות "איש ישראל" "היה איש ישראל"! ככה היה דבר ה' אליך בעת קראך אל מציאותך בחיים, להוציא לפועל בחייך את תעודת ישראל — בגלל אלה נתן ה' בידך כל אשר "שלך" הנהו, ואת אשר תרכוש לך — ואתה רק אז תוכל למלאות את תעודת ישראל, אם רוחך יהיה מלא מאור רוח תורה. אם לבך יהי קדוש בקדושת אמריה הקדושים, ואם תכיר ותדע היטב את חייך וחובותיך והכל ברעיון התורה — ואתה — הנך חפץ תחפוץ

להסיח דעתך מלמוד התורה, עד כי תהיה זרה ומוזרה לך? ועוד תוכל להתפלא: מה זה ועל מה זה בראש וראשון תדרוש ממך זאת התורה את החובה של "תלמוד תורה"? —

פרק תצב

אבל האם מוכשר הנך אל למוד זאת התורה? אמנם גם מוכשר הנך גם יכול תוכל, ובעד זאת נתנה לך "הערובה הראשונה", בעוד את המצוה הזאת הלא ידרוש ממך ה' — אף מראש לא בסתר הוגד לך בתורה על אדותיה : לא בשמים הוא לאמר: מי יעלה לנו השמימה : כי ירים את רוחו וכי יסק שמים וישמענה אותה (כי אבין את רוח התורה) ונעשנה "ולא מעבר לים הוא" לאמר: מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (מי יתן לי את הדעת בכל הנעשה בארץ ובים למען אבין את רוח התורה) "כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך ובלבבך לעשותו" — שור נא! הן כל גבוה וכל רחוק ממך לא נדרש לך ללמוד — הן היא התורה קרובה אליך מאד ודבקה היא עם הדבור של רוחך — בפיך — ועם רגש לבבך — בעוד, הלא היא תורת החיים ותכלכל את כללי החיים, שעליך ללמוד ולשנן ובעד החיים עליך ללמוד אותה.

פרק תצג

אמנם עליך ללמוד אותה "בעד החיים"! — זה הוא הכלל הגדול של המצוה הזאת. ברוח מתעורר ובלב מתרגש עליך ללמוד ובעד המעשה "לעשות את כל דברי התורה", ללמוד מהתורה את החיים, את חיי עצמך, ורק אז תוכל ללמוד היטב, רק אז תוכל לחדור אל תוך משכיות התורה פנימה — אולם ללמוד בעד איזה תכלית אחרת כמו בגלל חריצות הרוח והנפש, בעד כבוד, שם טוב ופת לחם, אמנם גם אלה יקבלו את ערכם עליהם (שלא לשמה) רק אז, אם תקוה כי בהתעסקותך בתורה, אזי סוף סוף תגיע אל התכלית הנעלה, אבל בכל זאת רחוק הוא, כי הלמוד בגלל השגת הקנינים הנזכרים, תביאך אל התכלית העצמותית של למוד התורה.

פרק תצד

כל איש ישראל — כה נאמר מסעם המצות הזאת — "חייב בתלמוד תורה" בין עני ובין עשיר" בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן, אפילו עני המחזיר על הפתחים וגם בעל אשת ובנים, אשר עליו להביא בזעת אפו, להם לבני ביתו, עליו ג"כ החובה לקבוע לו זמן ללמוד את התורה ביום ובלילה, ככתוב "והגית בו יומם ולילה" — ורק

בשעת הדחק יוצא הישראלי ידי חובתו של ת"ת בקריאת שמע שחרית וערבית, אם רק לבו נכון בקריאתו — עד אימתי ילמוד האדם? עד יום מותו — שנאמר: "ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך", וכל זמן שלא יעסוק בתודה הוא שוכח אותה — עליך לחלוק את הזמן הקבוע לך ללמוד התורה, לשלושה חלקים: שליש במקרא: הלא הוא ללמוד מהתורה את מקור מחצב עמך ותעודתו ואמרי ה' הנגלה לאבותינו, להביע לך אומר בתורתו על דבר מלוא התעודה הזאת. למוד גם מספרי הנביאים חוזי — יה, להכיר ולדעת את עמך, יען אישי האלקים אלה היו נושאי דגל התורה במלחמתם, מלחמת מצוה נגד "אלקיות הקנין וההנאה" וההרגל ממעשי העמים שכניהם לעשות כמוהם. למוד והכר היטב את מנת גודל עמך, שהיא אמנם התוצאה גם סוף המעשה של המלחמה הזאת, גם התלבש ברוח הנביאים ובדבריהם החוצבים להבות אש — דת, למען יתלקח גם רוחו ברגש — יה. למוד והתבונן, להשיג ולהבין ולאהוב את תעודת עמך, שהיא הגבוהה והנשאה למאד, אף הלוך עם עמך זה בדרך הליכות עולמו, על פי דברי הימים שלו וקורות ישראל והזמנים, עם כל פרקי הצרות שלו, ההרג והאבדון, כל סבל ומצוקה, לעג השאננים והבוז לגאיונים, אשר עליו היה לשאת ולסבול. למוד את גדלו ותעצומות עוזו גם בשפלות מצבו ובצר לו, את איתן מושבו, אם יעוז במעוז צור ישועתו — עליך להגות בכתובים המה יהיו לך לעינים, גם משען ותומך בדרך חיי עצמך, בנוגע למנת גורלך ופעולתך אתך, בהם תשמע קול בהדר היוצא מאמרות — טהורות, אמרי שפר, אשר ינובו ויביעו לך בחכמה ודעת, אף כנור ישרון ינעים בקול את הוד מדברות אנשי קדש, עת יביעו וישמיעו לך, גם יתארו ויציירו לך את מלחמת — החיים היצר, אשר נלחמו הם בחיים של עצמם, גם עמדו בנסיון. — שליש במשנה: הלא היא תורה שבע"פ גם פרושי תורה שבכתב וביחוד את התוצאות הנאמנות הכתובות על ספרי הדמב"ם ודי ש"ע. — ושליש בתלמוד: להבין ולהשכיל אחרית דבר מראשיתו, להוציא דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולדון במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שתדע עיקר המצוות, ואיך יוצא האסור והמותר וכדומה, והכל כפי כוחות רוחך והשגתך ובינתך.

עשה לך רב, אם גם בשכר, וקנה לך חבר נאמן וישר כמו בעד החיים, ככה גם בעד תלמוד תורה.

על בנות ישראל גם כן החובה ללמוד אח תוכן התורה שבכתב והחובות המוטלים על בת ישראל בהיותה נערה, אם ועקרת הבית ולמלאות אותם בחייה — פעמים רבות הצילו בנות ישראל את הרוח וטהרת החיים בישראל, גם גאולת מצרים היתה פרי וזכות

הנשים, ובבל עת תמיד ע"י עלמות ואמהות ישראל יראות ה' ביקרת רוחן ובתומת לבבן נוכל לכונן רוח נעלה וחיים טהורים בישראל על מוסדות נאמנים מחדש.

אל תלמוד ממורה כזה, ולוא יהי חכם גדול, אם דרכי חייו נפתלים המה, בעוד אצל מורה כזה לא תוכל למצוא את מקור החכמה, התום והיושר.

אל תבוש לשאול את מורך בדבר שלא תבין אותו ואם גם בשתי פעמים לא הבנת עוד, שאל בשלישית, ואם יקצוף עליך מורך, אף אתה אמור לו: "תורה היא" — (הן חובתי הלא היא ללמוד תורה) — וללמוד אני צריך — "ודעתי" — (ומה אעשה?) אמנם "קצרה" אין עת מעתותי היום כה מסוגלה ללמוד התורה ועסק הרוח כמו בלילה, לכן אל תעביר אף לילה אחד, אשר בו לא הוספת לקנות בינה ע"י "לימוד התורה".

התורה איננה נלמדת מתוך קורת רוח, מתוך תענוגים ותפנוקים. והרחבת הדעת עד למותר. היא נקנית ביחוד, לזה האיש, אשר יקריב את עצמו עליה, איש אשר לא יכבד עליו, לחיות גם חיי צעד ולסבול לחץ ודחק וכל מעיניו הוא רק ללמוד, להבין ולהשכיל בתורה בתום וענוה, אף ישמח בה שמחה גדולה ונאמנה.

האיש, אשר באמת היה יכול ללמוד תורה ואינו לומד, או האיש אשר למד תורה ועזב את הלימוד — שנה ופירש — למען התמכר אל חיי שעה והבלי העולם עליו נאמר: "כי דבר ה' בזה".

המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני, אבל האיש המקים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר.

עת ישפוט ה' את חייך בעולמך הנצחי, אז עליך יהיה לתת דין וחשבון ראשונה, על אשר התרפית בלימוד התורה ואח"כ על אשר לא קיימת אותה בפועל ובמעשה כי "התלמוד מביא לידי מעשה" (י"ד רמ"ו).

אבל כמו התורה לא תוציאך מחג הברואים, ונהפוך הוא, כי היא תביאך ותקרב אותך אל כל אחד מהם ביחס שלו, אף תורה לך, את שעליך להיות בעדם, ואת שעל כל אחד להיות בעדך, כמו כן תאלפך בינה, כי ישראל נהיה לעם רק במהלך דברי הימים ותולדות בני אדם, וכי הוא ימצא אל נכון את תעודת תכליתו במטרת ההתפתחות של חנוך כלל האנושית, עד כי חלילה לעם ישראל, להיות נבדל ומרוחק עד למאד מעמוד בשורת העמים, ונהפוך הוא, כי ע"י מקור מחצבתו ותכליתו עליו להיות מופת ומשל בגוים, גם נלוה אל כללות העמים, לכן כמו כן מטעם התורה דרושים להיות לך כל מדע וידיעה ג"כ אהובים וחביבים עליך, וביחוד כל אלה המדעים, המלמדים לאנוש בינה על אדות "חכמת הטבע" "והאדם" מה המה, אף תראינה לך לדעת את קיום האדם במלחמתו עם

הטבע ומלחמתם עם הקיום זה עם זה גם יחד — וכל עוד תוסיף דעת באלה ומבטך יהיה חרוץ ושנון ביותר, יועילו לך להוסיף אמץ ולשנן את מבטך, להיות יותר ברור ושנון גם בידיעת התורה ולמודה.

פרק תצה

באופן כזה עליך לכונן את זמנך להיות נחלק בין למוד ומעשה, ואין אף חלק אחד מהזמן בכל עת היותך פה בתבל, שהנהו "לבטלה" ושייך לך, עד כי תוכל להתרשל ולהתרפות בו, או לאבוד ולבלות אותו בבלי כל תועלת, וכמר החובה והמצוה עליך להשקות את רוחך ולבבך תמיד, להיות כולו משקה ורטוב ממימי התורה הנאמנים — כן עליך להיות נזהר, לבל תסיח דעתך ממנה ולבל תסיר אותה מלבך, גם לבל תעזוב את באר מים חיים, לשאוב לך מים מבארות נשברים, אשר לא יכילו המים, או לשתות תחתם מים עכורים מים הרעים — שמר לך מבטלה! חדל לך מעסק, שהוא בבלי תועלת גם מלבלות את הזמן בהבל וריק — "בטלה"! אמנם אין איש אשר ילך בטל באמת, יען בה בעת אשר אינך עסוק וטרוד במלואי התורה והמצוה ובלמודה, אשר כנראה הנך בטל ומופנה, אבל זאת לא זאת, יען אז רק הרוח העולה הוא למעלה, רק הוא ישבות וינוח, אבל רוח הבהמה שבך עסוקה וטרודה אז מאד, אז הנך שונה "בעצלות", והכשרון שבך, להרחיב את חוג חיי הרוח והמעשה הולך הוא הלוך וחסור, גם יתעוררו בעת ההיא בקרבך רגשות בהמיים, לפרוע פרעות בתומת לבבך ובהליכות עולמך, ועל שדה חייך הפנימיים, יען חדלת, להשגיח עליו ולשמור אותו היטב, יעלה כולו קמשונים, גם יגדל ויציץ שמיר ושית של חטא ועון, והבטלה המביאך בתחלה לידי שעמום תהפך להיות "אם כל חטאת", לכן חלילה לך "ללכת בטל"! גם איככה ימלאך לבך לדבר מבטלה וזמן פנוי? האם לא נוכחת לדעת, כי אמנם כל חייך הם רק פעולה ומעשה מבלי מעצור, למלאות את תעודתך, לפעול ולעשות פעולות לחיים של צדק ואהבה, ללמוד ולהגות תמיד בחכמת החיים, לשמור את אוצרות הדעת, אשר כבר רכשת לך, לנצור אותם, לבלי יאבדו ויכלו מבלי שמירה מעולה, באפס תקוה, ולהתעתד ולקדש את עצמך לפני ה' — האם תוכל להראות אף על החלק היותר קצר שבזמנך, לאמר עליו, כי הוא זה איננו מיועד לתכלית הנזכרת, עד כי בחלק אחד מחלקי הזמן ההוא, תוכל לדמות כי הנך רשאי — למנוע עצמך מעשות איזה דבר מכל אלה, וללכת בטל? אמנם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל חלק וחלק מעתותיך, אשר הוצאת לבטלה!! —

אבל למען הנצל "מבטלה" חלילה לך מעשות שום עסק כזה הבלתי מביא לך כל תועלת או עסק, שיוכל לסבב לך נזק ומגרעת, בעוד עסק כמוהו איננו טוב מבטלה או עוד גרוע ממנו. — אמנם הלא נדרש לך איזה זמן, לשבות ולהנפש בו ולקנות הרחבת הדעת (ערהאלונג), יען גם המנוחה והחלף כח, הלא היא שייכה גם כן אל החובות של "הצדק", אשר מחויב הנך לתת לגופך, לרוחך ולבבך. אף המנוחה והרחבת הדעת מועילה היא מאד, אבל רק באופן אם המנוחה ההיא תהיה מנוחה שלמה, מנוחה שאתה רוצה בה להתענג ולהחליף כח ולחזק את גופך ורוחך, מנוחה והרחבת הדעת כזאת — הלא היא, לצאת אז לשוח במרחבי הבריאה החפשית של ה' ולכרות מחדש את הברית עם הארץ עם השמים וכל צבאם, עם תבל הארצי, שהנך שייך אליה, גם לצאת אז מחוג חיי איש פרטי ובודד ולבוא בחברת אנשים טובים או בחברת איש אחד, שהוא חבר ורע נאמן לך, ובחליפות רעיונות בשיחה נעימה והגונה, תוכל לכרות מחדש את הברית עם החברה, שהנך שייך אליה — אמנם מה נעים ומה נחמד הוא הדבר הזה, שהוא נחשב "למרחץ החיים" בעד כחות הגוף והרוח העיפים והנחלשים, לחזקם ולאמצם, לחלצם ולעדנם למשיבת נפש — אבל מה נבזה ונמאס ומה רע ומר הוא, אם בגלל ענג להשיב נפש, מנוחה והחלף כח והרחבת הדעת, הנך קורא, שומע ומשתעה בדבר הבלתי מועיל והגון לחייך הנאמנים, ומה גם, לעשות איזה מעשים כאלה, שהמה מתנגדים אליהם, לפעול איזה דבר, שהוא יעשה חונף לרוח הבהמה שבך. דבר, אשר יעורר רק את כח דמיונך ויטמא את לבבך ונפשך, אשר יחלל בך כל דבר קדוש וטהור או תתאר ותצייר לך תמונת החיים, שהיא רק תמונה נעימה למראית עין — ואשר אמנם יוכל היות, כי נמצאה בה הכל, הכל, אבל לא צדק לא אהבה ולא הכרת ה' ומדות אנושיות. הן אמנם משיבת נפש כזאת, הרחבת הדעת כזאת, אשר בה תמית ותחלל את רוחך העולה היא למעלה מות הוא!! ומה נאמנה היא אזהרת חכמינו ז"ל באמרם: אל תדמה בלבבך, הן כזאת וכזאת רק קראתי בספר, כזאת וכזאת רק דברתי בפי ובשפתי, אבל הן לא קבלתי עלי להיות נחשבה לי לידיעה ודעה והחלטה בעד עצמי, לגמור אמר בזה בנוגע לעצמי, ומה גם, אחרי אשר לא עשיתי עוד מעולם דבר על פי אלה הדברים ההם שקראתי או שדברתי. — אבל דע לך, כי אין לך דבר שהוא כה נח להתפעל כמו לבבך, לבב אנוש, שהוא מוכשר לקבל כל דבר ריק, רשע וכסל וכל רגש לא טהור. הן אמנם זה הדבר, אשר שמעת וקראת עתה והנהו נחשב בעיניך כי הנהו בלתי מתישב אל הדעת ומקובל לרצונך — אך ידוע תדע, כי הדבר ההוא ישאר בכל זאת בזכרונך וברוחך — ובשעות בלתי עסוקות בדברים טובים ומועילים, מבלי משים, יופיע אליך פתאום הרעיון המשחית

לחבל, אף יסית וידיח אותך ויצודך למדחפות — הוא יראה לך את אפשרות המעשה הרע, להוציאו לפועל — אתה תתמה תמוה ותתפלא, מאין בא לך רעיון כזה?! אולם הרעיון ההוא לא ירף עוד ולא יעזבך, ואם אז תלחם נגדו, אז כבד תכבד עליך המלחמה מאד, אף אין כל ערובה לך בעד הנצחון — הן כמה נחשבה לך מלחמה כזאת בעוד גם אתה בעצמך מסופק הנך, אם כדאי לך לצאת המערכה, וכי תצא למלחמה נגדו אח"כ אז בנקל תספה בה.— כמו כן בדבר "הצחוק" — אשר בו אין כל דעת ותבונה והוא בלתי ראוי והגון בשום אופן לאיש באנשים, לבלות את זמנו בשוא נתעה כזה. — שחוק, שעל ידו תתפרץ התשוקה והתאוה, להיות נבהל להון ואהבת הבצע. הצחוק, אשר יהפך אצל המשחק לתאוה וחמדה נמבזה, ויבוא גם לפרוע פרעות, להתרשל או למנוע מלמלאות את חובותיו הנאמנים, ויביא נזק ופגם לעצמותו, יתרון האדם — האם יכול תוכל לכבד עוד את עצמך אם בענין רע של הצחוק הנך מאבד בו את הקנין היקר לך מכל יקר — את "הזמן"? לוא יכולתי ולוא הואלתי להנהיגך ולהביאך אל בית מושב משחקים סביב השלחן הירוק שלהם, כי אז הראיתי לך שמה את החזיון המעורר זועה ונועל נפש. שמה יכולת לראות עין בעין את משובת המשחקים, שיחם ושיגם ותנועותיהם המוזרות, ואת האש — הזרה של התשוקה והחמדה, לזכות בכסף זולתם. למען תתפלץ, תבהל ותחרד ותמנע מעסק השחוק ידך!! הביטה וראה על פני הנער, אשר יאבד ויבלה ויכלה בשחוק את תעודת חייו, או שים עינך על אבי משפחה, אשר עם משחקים חלקו, איך יאבד בכל ערב על שלהן הצחוק את זמנו היקר, שעליו לקדשו, לא רק בעד עצמו כי גם בעד אשתו, בניו ובני ביתו. איך הוא מאבד בצחוק את שלום נפשו ושלום ביתו — כמו כן עליך להתבונן עוד, כי באופנים שונים הכסף אשר יזכה המשחק, לא בצדק ולא ביושר יוכל לקרוא אותו בשם "שלו", ובכל האופנים רעה ומרה היא אחרית הצחוק, או אז תוכח לדעת, כי בלוי זמן למשיבת נפש והרחבת הדעת כזאת אך זועה היא, בוז וחרפה ודראון (ראה ח"מ ש"ע ג', א"ח ש"ו ט"ו ולמעלה בספר הזה).

אמנם אתה עלם בן ישראל! אם אך תכיר ותדע אל נכון את הסגולה הדגולה אשר בכתבי הקדש, את חין ערך ספרי אבותינו, אז תאהוב ותוקיר אותם ותשים כל מעינך בהם, להיות לך היקר מכל יקר בחיי חלדך, המה יהיו לך מאורי אור בדרך חייך גם שבטך ומשענתך סלה — שגיא כח חזק ואמיץ יהיה לך הברית עמהם, כל עוד תנסה את כחם בחיים — רוח ה' ינוח עליך, אשר כונן אותו, להיות אבן הפנה בעד ברית עולם, אשר לו עם ישראל כנאמר : ואני? זאת בריתי אותם — אמר ה' — רוחי אשר עליך ודברי, אשר

שמתי בפיך, לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה', מעתה ועד עולם. — (ישעיה נ"ט כ"א).

פרק תצו

ה: החברה — הדבק בחכמים, קנית חבר, מניעת חרם מביתו.

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (דברים י"ג ה').

כי יסיתך אחיד בן אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים וגו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תחסה עליו (שם י"ד ז').

"ובו תדבקון" איך יוכל האדם — כה ישאלו חכמינו ז"ל — להדבק בה'? אז ישיבו תשובה נכונה על זה, הבה! הדבק באנשים כאלה אשר ע"י חייהם, ע"י מפעלם וע"י דבורם ובכל מקום ינהגוך ויביאוך אל תעודת תכליתך, עד כי כל מעינך ומפעלך וכל רגע ורגע מזמן חייך וכל קנין מקניני טובך אשר ברכך ה' יהפכו להיות התחרות נאמנה למלא את רצון ה' — הדבק בהם, יען וביען, כי אם גם פעולת בית הוריך רבה היא, אף פעולת בית הספר גדולה היא למאד, אבל הפעולה היותר גדולה ונעלה הלא תפעל עליך "החברה" והדוגמא ע"פ החיים הנאמנים, אשר יחיו אנשים לנגד עיניך בחיים.

הביטה וראה! הן לנגד עיניך יופיעו אנשים כאלה, אשר יחיו וינובו בחיים ובהליכות עולמם באופן מאוד נעלה, ואתה הלא הנך גם בן אדם ואיש כמוהם גם דומה אליהם, הנך דומה אליהם בכשרונות נפשך ובהכנות רוחך, בעוד רק "בכמות" (וויעפעל?) של ההכנה והכשרון יבדל איש מרעהו, אבל לא בעצם ההכנה והכשרון, אשר כל אחד מחונן במו, — הלא עת תראה אנשים זולתך, פועלים, מדברים, יהגו ויחשבו, הנך מרגיש גם את עצמך כי הנך מוכשר כמוהם לעשות להנות, לדבר,, לחשוב ולחוש — וכל משל ודוגמא הנראה לפניך יציג לך השאלה: "למה לא תחפוץ גם אתה לפעול, לדבר, ועוד, כאשר הראית לדעת מהמשל והדוגמא של האנשים ההם? לכן, אם אך תנסה ותגמור ברעיונך כמה פעמים על פי הדוגמא והמשל של אחרים, להיות איש כזה וכזה, אזי בנקל חיש מהר תהיה איש כזה וכזה, גם בפועל ובמעשה, ואם כן המשל והדוגמא המתיצב לנגד עיניך הנהו המעורר והמניע אותך אל הפעולה והמעשה, עד כי חברתך היא התכנית לפעולתך אתך בחיים.

פרק תצז

והנה יען כי החברה מסביב לך תפעל עליך פעולה עזה ורבה, לכן היה "ברכה" בעד עצמך ע"י החברה! בכל מקום ובאשר תוכל עליך לבוא בקרבת אנשים טובים, ובחברת אנשי שם, יראי אלהים וחכמי לב, אשר פעולותיהם בצדק ואהבה, הנאותיהם קדושות, מדותיהם טהורות דבריהם אמת, דעותיהם והגיוניהם אך טוב תמיד והליכותיהם בחן ונועם עם אנשים — המה קשים רק נגד עצמם ובענות לבם מתאמצים המה לרומם את נפשם אל ה', אנשים כאלה יתמכו אותך ע"י הליכות עולמם ואם גם בשתיקה אל הטוב והישר — הן אמנם, הלא זה הוא השכר הטוב בעד האנשים הטובים, להיות בהנהגתם ופעולותיהם כשמש צדקה, המעורר את החיים וגם שפע פעולתם, על האחרים הוא, לעדן ולהכשיר ולחנך את כל הבא בקרבתם, ולמשוך את לבו להתקרב אליהם, למען מהם יראו וכן יעשו — אבל מה טוב ומה נעים, אם יכול תוכל אתה, עלם יקר, שהנך חפץ להיות ברכה באמת, לרכוש לך אהבת איש טוב וחכם כזה, לקנות אותו להיות חבר ורע נאמן לך, רע וחבר, אשר לא לבד, כי יוכל להועיל לך בתור משל ודוגמא בעדך, כי עוד יפליא לעשות עמך ולטובתך, בעוד הוא יפקח את עינו עליך תמיד, עד כי תחיה תמיד תחת עין השגחתו, ודברו יזכירך, יזהירך, יוכיחך ויעריך לפניך את דרך חייך. עלם מאשר, לוא רק תדע, להכיר ולהעריך את ערך רע נאמן כזה, אם קנית לך חבר כזה! לוא רק לא תרחיק ממך את המשל של רעך, את קול רעך, המדבר אליך בצדקה, לבל יהיה חלילה עליך לטורח בזך לקחו ובמוסר תוכחתו.

פרק תצח

אבל עוד הפעם עלי להעירך, יען פעולת החברה שלך כה גדולה ורבה עליך, לכן ראה נא ושים לבך להתבונן בראש וראשון, כי חברתך ואחוזת מרעיך לא תביא לך "קללה" חלילה, לכן חדל לך מכל אדם, אשר ידעת, כי מעלליו רעים וקשים, הנאותיו הנאות בהמיות, ודבריו דברי שקר. איש, אשר בעזות מצח בקדושים ישים תהלה, וכשחוק בעיניו כבוד רעו ושלומו. איש, אשר מדותיו נשחתות, ישעו וחפצו רק "אהבת עצמו" ולבו לב אבן. איש, שחסר הנהו כל רגש אהבה לזולתו, או אשר הליכותיו בקלות דעת, מבלי התאמץ, לרכוש לו כל דבר גבוה בחיי האדם ברוח נכון בקרבו. איש, אשר אולי בתבנית חייו תמצא את הכל. את הכל, אבל לא את הכרת ה' ויראת שדי, גם את אהבת ה', שהיא הנכספת להי בכל עת תמיד. חדל לך מרעים כאלה — אל יפת לבך אחרי שאר מעלותיהם ויתרונותיהם — הן גם הרע והכחש ידע איך להתחפש בחן ונועם —

אל יקחך לבך, להאמין באיזה תועלת, אשר תדמה, כי תוכל לרכוש לך ע"י הכרתך עמהם, לטובת תכנית חייך! גם אל תתפעל הרבה ואל תהיה מכה בסנורים על ידי גודל ידיעותיהם וההשכלה, אשר תתבונן כי נמצאות בהם. האם תוכל להיות לך תועלת, בעוד ע"י חברתם תשחית כל דבר קדוש ונעלה בך, את טהרת החיים וכל מדה נכונה, אף מה תסכן ומה תועיל דעת והשכלה, אם תחבר בהן "החכמה"? לכן בחן ונסה נא היטב מראש, בטרם תגמור אמר, לקרוא איזה איש זולתך בשם "חבר ורע לך". פקח עיניך וראה והיה נזהר מאד, בטרם תכנס להיות חבר בחברת אנשים, וביחוד ועל כלם החובה מוטלת עליך, עלם! לבחון ולדעת מראש עם מי תתרועע ותתחבר, יען העלומים עלולים ונוחים המה בנקל להדבק ולהתחבר ולכרות ברית אהבה עם זולתו. אף לרוח בן עלומים כה נחוצה ודרושה היא ההתחברות ומסוגלת היא לתכונת רוחו מאד, אולם אהה! העלומים ביחוד המה עלולים, נוחים וקלים להתפתות וללכת תועה בדרך החיים, יען עודם באבם בהתפתחות כשרונותיהם, אף בלתי חזקים המה בהחלטות דעתם ובלתי יודעים אל נכון איזה דרך יבחרו להם, עד כי כל פניה וכל נטיה בכלל לפניהן גלויות ופתוחות לנטות אחריהן. — לכן ברח לך מקרבת "חבר רע"! יען, כמו האיש הטוב יפיץ את אורו כשמש מסביב לו וקרנים מידו, להגיה אורו על כל הקרב אליו, כמו כן, לעומת זה רק רע, רוח קטב ורעל שורר הנהו בקרבת האיש הרע ובחברתו; הוא בבלי משים ימשוך אותך בחבלי חטאתו ויורידך אליו ביון מצולה גם יעשה את זאת בכונה ובצדיה! יען כל איש רע, נבל וקל הדעת המה יבקשו להם תמיד חבר ורע אשר יהיה דומה אליהם, מפני כי כל איש, שיחפוץ להיות יוצא מן הכלל, לפעמים כליותיו ייסרוהו, על אשר יפרוש את עצמו מן הצבור, ולהס את מוסר כליותיו, יבקש לו להרבות את מספר האנשים העושים כמוהו ובחברת אנשים פועלי און כמוהו ימצא מנוחת נפשו, יען חזיון איש צדיק וטהור לנגד עיניו ירע ויציק ללבבו מאד, כי בהביטו עליו בעיניו יראה את המעלה הרמה, שעומד האיש ההוא נגדו, ואת שפלות מצבו של עצמו, ומפני זה יבקש לו רעים כלבבו, אשר לא יתבושש, לעשות בפניהם כל דבר, אשר לא כן, ולא יחרפהו לבו על כל מדה לא נכונה — לכן ברח לך מחברה כזאת!! —

פרק תצט

שור נא! הן התורה כה חרדה ודאגה על דבר חברת האיש הישראלי עד כי תגרש ותחרים מחוג חברתך גם את אלה הדברים הבלתי בעלי חיים, אלה אשר יציגו ויצירו לפני עיניך את האנושית הבזויה והשפלה עד כי בבלי משים תוכל לטמא גם את נפשך,

לבל תמשוך אותך אחריה בשפלות מדרגתה ואל אבדן מעלתך, לכן התורה תאמר לך ע"ד הצלמים אשר עובדי האלילים חשבו אותם לאלהות, ויתנו להם כבוד אלהים גם על הנוי (התכשיטים) שלהם והתקרובות שלהם: "ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו"!!.

כל הנאה מאליל, אשר בן אדם כבדהו כאלהים או מהנוי שלו (ובזה נכלל כל דבר אשר עטה עליו הוד ותפארה) או אשר הקדישו והקריבו לו (הקרובות עכו"ם) אסור עליך, ואף אם החלפת אותם בכסף חל האיסור גם עליו, יען כי "חרם" הוא, כי מתיחס הנהו לעמיד בחוג הדברים השייכים אל האנושית הבזויה והשפלה, אשר שאול חטאה, וגם ע"י אלפי מצועים אסור הוא להכניסו ברשותך, לבל תהיה גם אתה חרם על ידו, לצאת ולרדת ממדרגה האנושית הטהורה ע"י התועבה, אשר תביא בביתך, ושאר הדינים ראה י"ד קל"ט ק"נ.

גם להביט בעיניך ולהתבונן ברעיונך על ציורים של עובדי האלילים או ציורי מתים, בעלי חיים ושאר צלמי דמיון תהו, אשר עשו אותם עובדי האלילים, להשתחות להם, לעבדם ולירא מפניהם. חדל לך מזה כנאמר : אל תפנו אל האלילם (ויקרא י"ט ד'). ולפי הבאור היפה של חכמינו ז"ל: אל תפנו בקרבכם מקום לשום רעיון של עבודת אלילים, למען לא יפתה לבכם חלילה, לחשוב מחשבת פגולים בדבר עבודת אלהים אחרים וכל דבר זמה ותועבה (אה"ע ש"ז ט"ו).

פרק תק

ו: חתון וחקת הגוים.

ולא תתחתן בם, בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך. כי יסיר את בנך מאחרי (דברים ז' ג').

"תורה ומנהג ישראל" עליך להנחיל לזרעך אחריך, ואין אף אחד מאלה תוכל להוריש ולהנחיל להם, לשמור אותם, אם תתן להם אב או אם, שהמה דבקים בדת ומנהג אבותיהם מטעם דתם, יען כי ממקור תורת האב והאם ומנהג חייהם ישאבו להם הבנים תורה ומדע ומנהג לחיים — הן להי' הלא המה בניך! בעד בית יעקב נולדו וגדלו, ואם תתן להם אם נכריה או אב נכרי, אז תשלול מעדת ישראל, מבית יעקב, חברים נאמנים ילידי ביתו, גם תשדוד מבניך הנולדים לך את תעודתם, אף אותך תסיר האשה או יסיר הבעל, שהמה בני דת אחרת, את לבך מהי' ומדרכי ה', אשר גלה לך בתורתו.

לכן לא בגלל איבה ושנאה חלילה נגד חברי דת אחרת, לא תוכל להתחתן עם אינם יהודים, רק בגלל השמירה המעולה של אשר ותשועת ישראל, בגלל שמירת תורת ה' וחייו, שהוא אוצר ירושת הנחלה האחד, בגלל החובה, אשר יצוך ה', להנחיל את תורתו וחיי ישראל על פי זאת התורה, לזרעך אחריך, להיות נושאי דגל תעודת ישראל.
ומפני זה גם עתה ובכל העתים ובכל הזמנים, כל עוד יתקים ישראל בעולם, אסורה היא לו ההתחתנות עם אינם יהודים (אה"ע ט"ז).

פרק תקא

אולם למען חזק את ירושת הנחלה הזאת בישראל בעצם תומה, למען לא יפתה לבב בני ישראל להתאוות תאוה לבנות עם אחר, גם בני עם אחר, לבל יתאוו תאוה לבנות ישראל, אסרה התורה גם הדבקות במדה נפרזה (פערטרוליקקייט) עם העטים האחרים על פי הטעם הנאמן, באמרה מפרש: "פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו. ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן" (שמות ל"ד ט"ו ט"ז) ובגלל הדבר הזה לא תוכל לסעוד בסעודת נשואין של אינו יהודי, אף אם תאכל מהמזון שלך או ממאכלי כשר, אבל לא בעבור זה, בעבור כי הנך שונא לו או בגלל, כי אינך חפץ להשתתף בשמחתו או כאלו לכך לא יהגה אהבה ורעות לו, רק בגלל הסכנה של עצמך ושל בניך, לאבוד ע"י"ז את ירושת הנחלה האחת שלך ושלהם את "היהדות" (י"ד קנ"ב).

פרק תקב

בעתים אשר ישראל בא ביותר במגע, במשא ומתן עם העמים האחרים וביחוד בעת אשר התעתד ישראל ללכת בגולה להיות מפוזר ומפורד בין הגוים, ואשר מפני זה גדלה הסכנה ביותר, פן ישראל בעמים יתבולל ויאבד את רוחו ואת חייו, חיי איש — ישראל — לכן חכמינו ז"ל חזקו ואמצו ביותר את הגדר והסיג הזה, באסרם גם את הנאת "היין", שנמצא הנהו חפשי בידי אינו ישראל, מדעתם, כי אין דבר, אשר כה יסבב הדבקות הנפרזה וההתקרבות עד למותר אצל בני אדם כמו משקה היין (י"ד קכ"ג ובשאר מקומות), כמו כן אכילת מזון מבשולי אינו יהודי בלי עזר איש ישראל ומאפה תנור, אם הדבר לא יאכל כה בטוב טעם, בהיותו חי, כסו בהכינם אותם להיות מבושל לתבשיל — רק פת אפויה ע"י אינו יהודי מקמח שלו לממכר מותרת היא גם בלי עזר איש ישראל,

אבל אם האופה יאפה מקמח יהודי בעד היהודי, אזי על היהודי לעזור לו בדבר מה, ואם גם לחתות את האש וכדומה (י"ד קי"ב קי"ג).

פרק תקג

כל החוקים האלה אינם מפני הטעם, כי המאכלים הנזכרים נחשבים לאי — נקיים וטהורים כראוי, בעוד לשחוק ונגד השכל היתה כזאת, לוא חשבנו כמו אלה, רק המה נתנו לנו בתור מגן ומחסה בעד רוח ישראל וחייו, למען יוכלו להתקיים ולהשאר בעצם טהרם לעולם, לכן כל אשר יוסיפו העמים להראות לישראל אותות לטובה, כל אשר תוספנה האהבה והידידות, למצוא מסלות בלבות האומות נגד עם ישראל, ואשר אמנם הלא גלוי וידוע, כי מי כעם ישראל, שהנהו מכיר טובה ולבו לב ישראל, יהגה תמיד תודה וברכה ואהבה נאמנה להנסיך ולארץ מגוריו, כל אשר יוסיפו היהודים ואינם יהודים להתקרב ולהתקשר יחד בברית המשא ומתן וחברות האזרחים, גם כל אשר תוספנה בכמה ענינים ההשקפות על הדת והאמונה של העמים האחרים, להתקרב יותר אל השקפות הדת והאמונה של עם ישראל, הנה החוקים הנזכרים דרושים להיות נשמרים עוד ביתר שאת, עד כי עלינו לפעול ולהשגיח, כי ישלטו בעצם תקפם, יען מפני ההתקרבות הזאת, הלא אמנם תגדל עוד הסכנה ביותר, פן יעבור ישראל ויכנוס ע"ז עד למותר בחוג חייהם, והתוצאות מזה תהיינה "התערבות והתבוללות" של עצמות ישראל בגוים ואבדן חיי ישראל גם בקרב החוג של עם ישראל.

שמח ישראל בימינו אלה בקרב חוג העמים, אשר בהם יושב ישראל לרוב. הביטה וראה, איך המאור הקדוש, אשר מסר לך ה' על הר סיני למשמרת, הגיה אורו גם על העמים מסביב לך ויגרש מהחלק הגדול מהאנושית את חשכת הבערות את עבודת האלילים וזמת גלולים — שמח ישראל, כי בארצות אייראפא, באמעריקא ובחלק אחד מאזיען ואפריקא, גם העמים האינם יהודים נחלו להם מהתגלות האל היחיד ומיוחד שלך, אור יקרות והנם עתה בעלי תורה ודת כזאת המלמדת אותם, למלאות ולקיים את "השבע מצות בני נח", אשר תורתך חקקה אותן, להיות לחובה נאמנה בעד כל האנשים והעמים האחרים, הלא הוא: א) לבלי לעבוד אלילים (עבודת כוכבים ומזלות). ב) לבלי לברך את השם, האל היחיד ומיוחד (ברכת השם). ג) לכבד את חיי זולתו (שפיכות דמים). ד) לכבד את קנין זולתו (גזל). ה) לחדול מזמה (גלוי עריות). ו) לבלי לאכול אבר מן החי (אמ"ה). ז) להושיב דינים ושופטים (בתי משפט) — המה ופרטיהם הרבים (המה ואביזרייהו), להיות בעלי נמוס ואוהבי מישרים — שמח בלבך על כל זה.— האיש — כן

תורה לנו התורה — המקבל עליו בפני שלשה אנשים, לקיים את המצות האלה ויחשוב אותן למצות הנתנות גם כן בהתגלות ה' למשה, בתור מצות כלליות, לחובב בהן את כלל האנושית, הנהו נחשב "לגר תושב", והנך מחויב למלא נגדו, לא רק את חובתך, שהיא הלא חלה עליך גם בנוגע לכל עובד אלילים, הלא הוא לקיים נגדו את כל חובות "הצדק", כי גם מחויב הנך מטעם התורה בנוגע אל "הגר תושב", לשמור ולעשות לו ולמלאות את החובות של "האהבה" בפועל (אתה מצוה להחיותו) עליך לכבד ולאהוב אותו מבלי מגרעת, בתור איש תמים — דעים וישר הולך, בעוד הלא הוא ממלא הנהו את כל חובותיו, אשר ידרוש ה' מכללות האדם, לכן לא תוכל לגרוע ממנו אף במאומה את הכבוד והאהבה, שעליך להראות לו, אף כי איננו שומר גם כן את חובות היהדות, אחרי אשר איננו מצוה לשמור את זאת בעוד שאר המצות הלא נתנו ביחוד לבית יעקב (רמב"ם איסורי ביאה, י"ד ז' הלכות עכו"ם, יו"ד ב' וד', הלכות מלכים ח' י"א ויו"ד, גם י"א); אבל בנוגע אל חוקי ההתחתנות ושאר הדברים הנזכרים, גם הגר תושב איננו יוצא מן הכלל, ואתה לא תוכל להתחתן עמו (רמב"ם איסורי ביאה י"ד י"ז), ומפני זה אסור עליך גם "יינו" לשתות (מאכלות אסורות י"א ז' וי"ד קכ"ד).

פרק תקד

אמנם אסור ההתחתנות עם אינם יהודים יוכל לעבור ולחדול, אם אלה יכנסו בדת ישראל ויקבלו עליהם את תורת ישראל ומנהגי חייו — אבל בדבר "הגרים", מה גדולה היא הזהירות והשמירה, אשר נתנו ונמסרו לנו, איך להתנהג עמהם באופן כזה — הן חלילה לנו לדבר על לב איש אינו יהודי ולפתות אותו, כי יקבל עליו את הדת הישראלית, אף לעשות שום השתדלות קלה מצדנו לזה, ונהפוך הוא, כי אם גם האינו יהודי מעצמו התעורר מרצונו, לבוא בברית היהדות, החובה עלינו, לקחת עמו דברים וליעץ לו, כי יחדל מחפצו זה, ועלינו לתאר לפניו ולבאר לו, כי אמנם עתה במצבו זה, אם אך יקיים את השבע מצות הנהו "צדיק וחסיד מאומות העולם" ומה זה ועל מה זה יחפוץ להעמיס עליו עול כבד של תורה ומצות חדשות כאלה לו, אשר איננו מוזהר עליהן על פי מולדתו ועמו, וכי תעודת העם, אשר יחפוץ להלוות אליו ולהיות נספח עמו, הלא היא למסור עצמו במסירת הנפש ובתקרובת חייו, לסבול צרות רבות ורעות בדרך חייו, המלא לרוב יגון ואנחה עד עת מצוא, ורק השגת גודל רוחני ושפע חיים רוחניים, רק היא היא מנת גורל ישראל, גם עלינו לבחון ולבדוק את תמצית כונת "הגר", בבואו להכנס בדת ישראל, אם אין לו שום כונה צדדית, אשר בגללה גמר אמר, לעשות כזאת, עד כי מפני זה בימי

האשר של עם ישראל, לא קבלו אליהם כל "גרים" כלל, מדאגה מדבר, פן מפני תכליות חיצוניות גמרו בני העמים להספח אל קהל עדת ישראל, ואף את אלה הילדים, אשר בילדותם עם הוריהם התגירו בהגיעם לשנות העמידה ברשות עצמם נתנו להם החופש, לשוב אל עמם ודתם — גם הכניסה בדת ישראל דרושה להיות ע"י "למוד" "מילה" וע"י "טבילה', שהיא תרמז על שיבת הדבר הטבול אל מקורה הטהור, אף בזמן שבית המקדש היה קים ע"י "קרבן", שהוא מורה התקדשות ותקרובת הנפש, ושאר הענינים בזה ראה י"ד רס"ח רס"ט.

פרק תקה

במאמר הכתוב: "ובחקתיהם לא תלכו" (ויקרא י"ח ג') תבאר התורה שבעל פה, כי אמנם במעשה העמים המתוקנים שבקרבם הנכם יושבים תוכלו לעשות הכל בדומה להם בכל דבר מתוקן וטוב, ואשר נוסד הנהו על השכל הישר, אבל לא את כל אלה הדברים שיעשו אותם מטעם הדת שלהם, או דבר הנהוג אצלם מפני זמת גלולים — לכן בדבר שאין בו כל יסוד בשכל או הנהוג אצלם מטעם הדת שלהם, או דבר שהוא בגלל תכליות לא טהורות, שהנה מביאות לידי השחתת המדות, חלילה לך, ללכת בחוקותיהם ולעשות כמוהם — את חגם ומועדם אל תחוגו עמהם יחד או להתנהג במנהגים כאלה, אשד כל אלה יסוד ושורש למו ביחוד בהשקפות הדת שלהם, אבל חלילה לכם לעשות שום דבר, אשר יתראה, כאלו הנכם מפריעים את משוש חגם או שום דבר, אשר על פיהו יוכלו לחשוב עליכם, כי משנאה או מאיבה אתם עושים את זאת, ואל תראו בשום דבר, כאלו אתם מבזים את מנהגיהם מטעם דתם, את חגיהם ומועדי קדשם. — (י"ד קע"ח, קמ"ח י"ב הערה).

פרק תקו

ז: סור למשמעת התורה ושומריה — שלא להוסיף ושלא לגרוע מן התורה ושלא לסור מצווי שומריה.

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו (דברים י"ג א').

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט. אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר, אשר יגידו לך ימין ושמאל (שם י"ז ח').

כאשר תכיר לדעת ממנהג הורים ומורים ומן התורה את תכן "דבר ה'", אשר בו גלה את תעודת חייך, כפי אשר נמסר לנו מסיני בתורה שבכתב ושבעל פה, עליך למלאות אותו כלו כליל כפי הנמסר לך מדבר ה', אמנם את אשר לא הראית לדעת, כי זה הוא גם כן דבר ה' אל תוסיף את הדבר ההוא אל התורה, לחשוב גם אותו לאמר אלוה; אולם כל דבר שנתן ושנמסר לך בתור דבר ה' בכתב ובעל פה אל תשנה אותו בדבור ובמעשה בכל העתים ובכל המסבות, אשר הנך חי בתבל ארצה. עליך ליעד את דרך חייך רק כפי אשר תתוה אותו התורה; עליך לחיות ברוח התורה, ולנהל ולחנך את עצמך ואת כל אשר לך ובכל אשר עליך לעשות, הכל כפי דרישת התורה ומעלת התעודה; אבל חלילה לך, לכונן ולתקן את תכן התורה, שהוא אמנם גבוה ונשא בהיותו דבר ה' אלקינו יקום לעד, לתת לו פנים כאלה ולהסבירו, למען יתאים עם דרישות ההשקפות המוגבלות של בינת אדם, או להכניס בתורה את השקפות האנשים אשר רק לאדם הנה, להיות נחשבות בעיניך גם כן לאמרות אלוה. הבה! קים את התורה, שהיא תורת ה' תמימה בעצם שלימותה! ואת אשר תעשה ותמלא על פי זאת התורה עליך לעשות ולקים, כפי התעודות והתכליות הערוכות ושמורות בתורה עצמה. אל תוסיף ואל תגרע דבר ממנה! עשה הכל, כפי הנאמר בתורה והנמסר אליך בקבלת אבות, יען רק זה הוא אמת וחיים, גם שפע אמת וחיים תשפיע התורה ותאצל מרוחה עליך, לכן החזק בה ואל תרף! כמו כן שמור ומלא בלב נכון את אשר אזנו ותקנו חכמי מורשה בעמנו, אשר אותם הפקיד ה', להיות נושאי דגל "דבר ה'", להיות שומרי התורה והמצוה, להבטיח בעם את קיום מצות התורה בפועל, כפי החובה השומה עליהם מה' בעד החיים, הלא המה חכמינו ז"ל, שהמה הכירו וידעו היטב את החיים בידיעה נאמנה ובהשקפה עמוקה החודרת בכל, גם מלאו את תעודתם באמת ואמונה ובאופן מאד נעלה.

פרק תקז

האיש אשר יעשה דבר למרות החלטות הסנהדרין והבתי דין, שהמה עמודי הדת והמסורה בישראל, אם בדבר הנוגע אל

א) דאורייתא או הלכה למשה מסיני, הלא היא התעודה האלהית המסורה לישראל מסיני, להיות להם הלכה למעשה, כמו התורה שבכתב, אם הראו לדעת זאת בעדנו על פי המדות המסורות ג"כ בע"פ, כי יש לאלה יסוד ושורש בתורה שבכתב, מפני, כי באופן כזה יכלו ביותר, להחזיק ולכונן את המסורה שבע"פ, לחזק ולאמץ אותה ולכונן כל זה

על מוסדות נאמנים, אם בהמשך הזמנים נפל איזה ספק בדבר, או ההלכות המסורות רק בעל פה מבלי כל זכרון ומראה מקום להם בתורה שבכתב.
ב) או ע"פ הכללים המסורים, אשר על פיהם אדות אופנים מיוחדים ובעומק הדרישה וחקר דבר שלהם בתורה החליטו ופסקו דבר להלכה ולמעשה.
ג) או "סיג וגזרה", הלא הוא, כי יש אשר הכניסו חכמינו ז"ל את המותר, העומד בקרבת האסור, להציגו ולהכניסו בגבול האסור, להבטיח בזה את מלוא החוק של התורה והמצוה בעצם תומן ע"י שמירת הגדר והסיג, לבל יוכלו בנקל לעבור עליהן.
גם ד)"תקנה" הלא הוא, את אשר אזנו ותקנו חכמינו ז"ל תקנות נאמנות בגלל שמירת התורה, כפי שנמצא כל דבר לאשורו במשנה ובגמרא — אם האיש ההוא ירהיב עוז בנפשו, לעשות איזה דבר נגד ההחלטות האלה, או, לבלי לקיים את החובות המוטלים עליו על פיהן, האיש ההוא עובר הוא על מצות "עשה ולא תעשה" הנזכרות, האמורות לנו מה' בתורתו — (אבל יען אמרות אלוה בתורה שבכתב ושבעל פה המה נוסדים ומכוננים על עצם הדברים, אבל את אשר קבעו חכמינו ז"ל בתור "גדר וסיג" לא מעצם הדברים יצאו, רק מתכונת המלואים של המצות האלה, לכן חכמינו ז"ל בעצמם הציגו לפנינו את הכלל הגדול "ספק דאורייתא לחומרא" "ספק דרבנן לקולא", יען באופן הראשון האפשרות אל שני הצדדים, לעבור או לא לעבור, עומדת היא שוה בשוה, אכל לא כן באופן האחרון) (ראה חוקים פרק ט"ז).

פרק תקח

מארבעה הכללים והיסודות האלה בדבר המסורה והקבלה שבעל פה השנים מהם בתנאים מיוחדים יוכלו לקבל איזה שנוי:
א) אם חכם גדול על פי הלמוד הדרישה והחקירה שלו בתורה ומטעם וכח המדות מהכללים המסורים לנו החליט איזה החלטה, אזי חכם אחר הדומה לו בחכמה, אם אך למד ברוח נאמן ובלב נכון, גם חקר ודרש בתורה ומטעם המדות והכללים הנזכרים אם ראה ומצא את עצמו מחויב להחליט החלטה אחרת נגד החלטת הראשון, כמו כן אם בית דין מאוחר מטעם הלמוד, החקירה והדרישה בתורה יחליט אחרת, מאשר החליט הבית דין הקודם לו וגם כן מטעם הלמוד, הדרישה והחקירה שלו בתורה, ובאופן כזה "התנאים" המאוחרים, שהמה כמו הקודמים קבלו את המסורה בעל פה, בחנו וחקרו את החלטות התנאים הקודמים להם עד חתימת המשנה ע"י רבי יהודה הנשיא (רבי) שהוא לקט וקבץ את כל המסורות הקודמות ויכתבם בספר "המשנה" וכן עשו

האמוראים שאחרי המשנה, אשר נמסר להם באור המשנה בעל פה גם כן עד חתימת ה"גמרא", ששם נקבצו ובאו כל באורי המשנה, והאמוראים האחרונים בקרו ובחנו את משפטי החלטות האמוראים הקודמים להם לפי כללי המשנה, ואחרי האמוראים, באו גם הגאונים אשר תעודתם היתה לבאר את הגמרא (מפרשים), גם אלה, שהשתדלו לקבץ את התוצאות ולהציב את סוף ההחלטות בעד המעשה (פוסקים) וגם האחרונים יבחנו את החלטות הראשונים, לפי כללי הגמרא, ואם אחרי החקירה והדרישה בלב נכון ימצאו, כי איזה דבר הוא נגד תכן הגמרא, אזי יוכלו באופנים ותנאים מיוחדים, לשנות איזה דבר מהחלטות הראשונים ולהציג תחתיהן את החלטותיהן, להיות החובה, למלאות אחריהם.

ב) את אשר קבעו הבית דין בתור "תקנה" ואשר הדבר ההוא התנהג בחיים אצל החלק הגדול מהאומה, אבל אם במהלך העתים והזמנים באו אלה המסבות והענינים, אשר הביאו את הבית דין הראשון לעשות התקנה לידי שנוי, אזי אם הבית דין המאוחר גדול מהבית דין הקודם "בחכמה ובמנין" אז יוכל לבטל את דברי הבית דין חברו (כנראה נדרש לזה גם "חכמה" גם "מנין", למען יוכל הבית דין בכח שתי המעלות האלה, להתרומם אל השקול הדעת הנאמן של המתקנים הראשונים, אף לעלות עליהם בחכמה ובמנין, למען בשקול הדעת גבוה ונשא מהראשון יוכלו להשיג ולהבין ביחוד, כי כל המסבות שהביאו את הבית דין הראשון לתקן את התקנה לא תשבנה עוד, במצאם, כי כבר עברו ובטלו מהחיים של הכלל, אף למען יוכלו להביט ולהתבונן היטב בזהירות רבה על כל התוצאות, אשר תוכלנה לצאת מבטול התקנה, יען כי בטול תקנה דורש חכמה יתירה מהחכמה שהיא דרושה לתקן את התקנה). אבל את אשר תקן איזה "בית דין", להבטיח את שמירת התורה, בתור "סיג", ונכנס להיות דבר מקובל ונהוג בחיי החלק היותר גדול של האומה, אזי לא יוכל הבית דין המאוחר, ולוא גם יהיה גדול מהראשון בחכמה ובמנין לבטל את זאת.

פרק תקט

האיש, אשר יסוג אחור, ולא יאבה ולא ישמע לקיים את אשר החליטו בתי הדינין בישראל, ואת כל הנוגע למושג התורה שבע"פ ובשרירות לבו או בהשקפתו האחרת משליך מעליו את עול התורה והמצוה, נבדל הנהו מקרב עדת ישראל, אבל בני הפורצים גדר וזרעם אחריהם, אשר חנכו אותם בחנוך כזה ובהשקפה כזאת, ואשר המה בבלי

כל אשמה מצדם תעו מני דרך נחשבו לישראלים תועים, והחובה והמצור, בחן ונועם, בשלום ובמישור ובדרך הלמוד וההבנה, להשיבם אל דרך האמת.
אמנם על אלה הדברים, אשר התורה שבכתב ושבע"פ קבעה אותם בתור "תקנה וגזרה" דרוש באור ארוך ורחב ואנחנו הצגנו כל הנזכר רק בתור אזכרה כללית (ראה אדות זה יד חזקה הלכות ממרים ח"מ כ"ה).

פרק תקי

לכל עדה מישראל הזכות גם החובה עליה, לתקן תקנות כאלה, שהנה תועלנה להבטיח גם לעורר את שמירת התורה בקרב קהל עדתה ותקנות העדה כאלה, אם רק תכלכלנה בקרבן את התכלית הנזכרת, ואם בגלל קיום התורה וברוחה. מצאה לנכון לתקן התקנות האלה, עליך לשמור ולקים אותן, כל הזמן אשר הנך נמצא בקרב העדה ההיא (ראה ח"מ ב').

פרק תקיא

האמור למעלה היא ביחס תקנה וגזירה וסדרים כאלה אשר יש לנו מהבתי דינין בישראל, וע"ד המנהגים הלא המה חובות כאלה, אשר מבלי תקנות בתי דינין באו והונהגו בחיי העם ראה למעלה מערכת החקים בנדר ושבועות אסר (פרק ט"ו).

פרק תקיב

בכל אופני הספק, עליך לפנות אל חכם מומחה, אשר ידעת, כי אמנם כחו רב בתורה וכי הוא בעצמו ישמור ויכבד את כל הנאמר בה ושאל את פיהו להתיר לך את הספק, ואם החכם באמת מומחה הוא בתור רב ומורה צדק, אזי עליך לעשות, כפי אשר יורך ואל תט מדבריו ימין ושמאל. — (ראה ח"מ כ"ה, י"ד רמ"ב).

פרק תקיג

ח: תשובה

וידבר ה' אל משה וגו' איש אי אשה, כי יעשו מכל חטאת האדם, למעל מעל בה' ואשמה הנפש ההוא והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וגו' (במדבר ה' ח').
והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה, אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה').
והיה, כי יחטא ואשם, והשיב את הגזלה (שם ה' כ"ג).

והתודו את עונם ואת עון אבתם, במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי וגו' (שם כ"ו מ').
והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך וגו' כי תשמע בקול ה' אלהיך, לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה, כי תשוב אל ה' אלהיך בבל לבבך ובכל נפשך (דברים ל' א').
לא רק אל קיום החובה והמצוה בלבד יקראך ה' בתורתו, כי גם אל "התשובה", הלא הוא, כי תשוב אל החובה והמצוה יזכירך ה', באופן אם נסוגות אחור ממנה, אף יורה לך את הדרך הנכון, איך לשוב אל הטהרה אשר נאבדה ממך, ולוא גם כל רגע מרגעי חייך היה נכתם בעון ופשע, ולוא גם מעולם בלב נכון בקרבך לא התהלכת לפני ה', בכל זאת דבר ה' יקראך, כי תשוב אליו, הן בכל זאת בן ה' הנך, ואביך קנך יקראך בתור "בן אובד", להנחם על הרעה ולשוב אליו, לבל תוסיף ללכת עוד בדרך חטאים ולצעוד כמתיאש הלאה במעגל חייך, אשר נשאר לך עוד לעבור בו — קול אביך, קול בהדר, קורא לך, להתחזק ולהתעודד, לעזוב דרך רשע ולחפש נפשך מחבלי החטא והעון, למען מאז והלאה תהיה סר מרע ועושה טוב, למען תשוב להיות עוד הפעם "בן ה'", אשר יחכה לתשובתך בתשובה שלמה, ואז ימחה כעב את תוצאות חטאותיך ושב ורפא לך — ואתה מאז והלאה תוכל ביתר שאת להתהלך לפניו בדרך הישר, ולראות באור החיים והאושר.

פרק תקיד

א) הודאת בעל חטא — ודוי — כל עוד תסבב את עצמך בכחש על דבר חטאתיך, כל עוד לא תחפוץ להכיר ולדעת בעצמך, כי אמנם חטאת, כל עוד במשכיות לבבך יתעורר החפץ, לכסות פשעיך, כל עוד לא תשים עין על עצמך, להכיר את עצמיתך בה;רה ברורה ונאמנה, ולהתבונן היטב על החטא גם על התוצאות, שהנה כבר באו עליך על פי משפט צדק או מוכנות הנה לבוא עליך וליסרך קשה על חטאתיך — כל העת ההיא אתה לא עשית אף צעד אחד מצדך בדרך הטבת חייך — לכן הסירה ממך את פני הלוט הלוט, אל תואל עוד להאמין בקול יצר לבך, אשר יטעים וימתיק כל רע ויהפוך לך כל מר למתוק. הרהיבה עז בנפשך והתאמץ להביט על עצמך, כפי אשר הנך באמת בתכונתך הנאמנה — למוד והכר את תכלית החיים כפי אשר התותה לך התורה ואל מול פני התכנית ההיא הציגה את הליכות חייך ובחון והשוה אותם, אם מתאימים המה עם התכנית ההיא גם יחד — ובאשר תמצא, כי סרת ממנה, כי חייך נטו מהתכנית ההיא, אל תשלה עוד נפשך. — הן בזה החטא נמצא לך.

אל תשלה נפשך באמרך, הן חטא רבים הוא זה, הלא רבים כמוך יחטאו ולא יאשמו, גם אל יפתה אותך מנהג הזמן והשכלת הטעם החדש, שהיא אמנם לא תגדל ולא תחנך את האדם להעלותו אל האמת למעלה, רק תתאמץ להוריד את האמת למטה אל האדם, ולהראות כי תוכל עמוד גם במחיצתה. היא תיפה גם את החטא בראותה כי כבד על האדם לחדול ממנה, עד כי יקנה לו זכות אזרח, להיות בתור "אולת קשורה בלב איש". אם הכרת לדעת כי אמנם חטאת, זאת עשה והנצל, התיצבה כה בפני ה' אלהיך ואמור: "אהה ה', חטאתי עויתי, פשעתי לפניך, סרתי מדרך אשר התוית למעני, וכזאת וכזאת עשיתי (הנני תוהה ומתחרט על זה, גם בושתי ונכלמתי ממעללי הרעים, אשר לא אוסיף לעשותם עוד).

הכר לדעת גם את תוצאות החטא! הביטה וראה, הן אמנם לוא נשפטת על פי חומר הדין, אזי בעד כל חטא קל ראוי היה האדם להמחה מספר החיים, גם החטא הן אמנם יביא עמו "קללה" בכל האופנים — חושה בנפשך כי אמנם תוצאת כל חטא ועון, הלא תביא ברוחך ובנפשך פנימה "קללה" תיכף ומיד. את "הקללה", כי כל חטא שחטאת, הלא יכביד עליך את הכשרון להיטיב, גם יפעל עליך להיות נוח לחטוא עוד — אם את כל זאת הכרת לדעת היטב, היה מודה ועוזב — והניחה את עתידות חייך הפנימיים והחיצוניים — ביד ה' שהוא שופט צדק — גם אב רחמן, מוחל וסולח לעונות — בזמן שבית המקדש היה קים, אז יכולת, אם עשית איזה חטא בשגגה, להביע את ההכרה וההודאה הזאת על קרבנך, אשר הבאת אז לה', לאות התמכרות עצמותך, לעבודת בוראך מחדש — אבל יען כי המקדש חרב, המזבח נהרס — הנך יכול עתה רק ברוחך ונפשך, להתבונן ולחשוב, כאלו הנך מקריב את עצמך על מזבח ה', למען תקבל מידו מחדש את מתנת החיים — ואז, כאשר הכרת את עצמך היטב ברוחך, עליך להביע את רגש נפשך גם בדבורך ולהראות מפורש באמרי פיך, כי תמונת "בטול היש" שלך תתיצב כה לפניך בפנימיות נפשך גם מחוצה לך, למען לא תהיה ההכרה הזאת רק רגש עובר וחולף, ולמען תשאר ההכרה שלמה ונאמנה ומהלך נפשך זה יפרחו וינובו החיים.

פרק תקטו

ב) תקנת החטא — "השבון" — אכל בטרם תכנע ותכניע את עצמך במחשבות כאלה לפני ה' ובטרם תבטא בשפתיך את ההודאה על עונך, מהר לפנות כה וכה ולראות, אולי תוכל עוד להיטיב למצער את החלק מהחטא והעון אשר עשית, כי אמנם להארכת החטא והעון תחשב, אם תאחר מעשות את זאת, באופן, אם יש האפשרות עוד, להיטיב

מעלליך ולתקן את חטאתיך — לכן אם חטאת נגד רעך (אמנם רק עונות מיוחדים נמצאים בין איש לרעתו, שנוכל להיטיב ולתקן) אם הרעות לו בגופו, בכבודו או ברכושו, חושה מהר להשיב לו את אשר חיסרת ממנו, ככל הנדרש ממך על פי התורה ולבקש ממנו סליחה ומחילה, ואף אם ענית והקנטת אותו רק בדברים בלבד, עליך, לדבר על לבו ולפייס אותו, למען יכפר בבקשך ממנו סליחה ומחילה : אולם, אם אתה לבדך לא פעלת אצלו כי יסלח לעונך, קחה עמך שלשה מרעיו ולכה עמהם אל האיש ההוא, למען המה ימליצו טוב בעדך ויפעלו סליחתו למענך, ואם גם זאת לא תועיל, נסה מחדש ע"י שלשת רעיו האחרים פעם שנית גם בשלישית — ואם גם זאת לא תועיל — אזי אתה הלא הנך עשית את שלך — וזה האיש האכזר, אשר לא מחל לך הוא עונו ישא — ואם האיש אשר חטאת נגדו הוא מורך ורבך, אז אין כל גבול ושעור להטרחות שעליך להטריח "לפייס" אותו, עד אשר תשיג סליחתו. — אם מת האיש ההוא אשר חטאת נגדו, עליך לקבץ על קברו עשרה אנשים ואמור בפניהם: כי חטאת לה' ולרעך וכזאת וכזאת עשית לו — ואת אשר היה עליך להשיב בכסף, השיבה זאת ליורשיו, ואם יורשים אין לו, עליך למסור זאת לבית דיו.

פרק תקטז

ג) "חרטה" — אם את כל זאת עשית, אז עליך להשלים בלבך "חרטה" גמורה, להנחם על דבר "העבר" — הרגישה בנפשך, כי מאד השפלת וכי חטאתך כבדה מאד, עד כי אתה בעצמך לא בנקל תוכל לרצות עונך וכבדה תהיה לך השגת הסליחה — אולם בכל זאת אל תתן כי הצער והיגון על אודות החטא שחטאת בזמן העבר, ישלוט עליך בתוקף ועוז כזה, עד כי ימוגג את לבבך ויחליש אותו עד למאד, לאמר נואש, עד כי לא תהיה עוד מוכשר, לבנות את בנין העתיד שלך מחדש, ונהפוך הוא, כל עוד תוסיף להרגיש עמוק עמוק בלבך "חרטה גמורה" ע"ד העבר שלך, עליך אז ביחוד, לחזק את רצונך ולאמץ את החלטת דעתך, להיטיב דרכך, ובה בעת, אשר אתה חש בנפשך כי נפלת השפלת מאד, עליך להתאושש ולהתעודד ביותר, להגביה עוף ולהשיג מחדש וביתר שאת את טהרת החיים — יען ציץ ופרח ופרי של ההכרה, הודוי והחרטה דרושה להיות:

פרק תקיז

ד) התשובה — הלא היא ההחלטה העצומה בנפשך, לקבל על עצמך להיות בעתיד תמים דעים ונאמן ברוחך עם התורה והמצוה, ולשמור ולקיים אותן בפועל, הן אמנם ללא

הועיל הוא הודוי והחשבון גם כן איננו רב הערך, אף החרטה המציקה ומוסר כליותיך היא רפת כוח ואין אונים — אם לא תתאמץ מאז והלאה, לרכוש לך בעוז ותעצומות את הכוח והיכולת, לחדול ולמנוע את עצמך מעשות כל חטא ועון גם בעתיד, ולכונן את חייך הבאים להחזיקם בטהרה רב יותר מחייך החולפים — וזאת היא "התשובה" הנאמנה: אם יש בידך היכולת גם ההזדמנות, לשוב ולעשות את החטא ההוא, ואתה, אף כי הגרוי והתאוה אל החטא נמצא אתך כמאז כן עתה, אף יש בידך היכולת והכוח, לפעול און ולעבור עבירה כמאז, ובכל זאת הנך מונע את עצמך מעשות החטא, יען וביען, כי הכר הכרת לדעת, כי אמנם חטא ועץ הוא, ומפני זה תחדל מעשות אותן, יען אדיר חפצך עתה, להיטיב את דרכך ולפלס את מעגל חייך, וכל זה לא מפני "היראה" או מבלתי יכולת, רק מחפץ נאמן וטהור לזכות ארחך, לכן מובן מאליו, כי הטבת החיים לאדם בימי העלומים הלא היא הטובה ביותר, למען יהיה מאז והלאה דרך החיים סלולה לפניו — אולם אם גם זקנת ושבת, וחייך המה מלאי חטא ועץ ואם גם קפצה עליך הזקנה ועדיין לא שבת מטעותך, בכל זאת אל תאמר נואש. אל תאמר, איככה אוכל לעשות ולקיים את "התשובה"? הן אמנם גם אז, אם תעשה תשובה בלב נכון בקרבך, תוכל להיות סמוך ובטוח, להשיג סליחה ומחילה, אף בשכבך על ערש דוי והנך מתאבק עם המות, ואף אם אז באת לידי הכרה נאמנה, והנך מרגיש אז בנפשך חרטה גמורה על מעשיך הראשונים וע"י הסדרים והצוואה האחרונה שלך, תראה בפועל, כי אמנם בלב שלם תתאמץ להיטיב את אשר תוכל עוד להיטיב, וכי קבלת בלבך באמת ואמונה בפני ה' את ההחלטה הגמורה, אשר באופן, אם יתן לך ה' עוד חיים וכוח עלי אדמות, אזי לא תשוב עוד ללכת בדרך חטאים, וכל מעינך יהיה מאז והלאה לעשות אך טוב — אזי גם בשעה האחרונה ההיא מחייך, תוכל עוד ליחל ולקוות לה', כי השג תשיג מאתו סליחה וכפרה.

פרק תקיח

אולם, הן אמנם לא כל כך נקל הנהו דרך הטבת החיים, דרך התשובה הנאמנה — ורק בעד רצונך הכביר, הנאמן והנכון בקרבך אין כל נמנעות בדבר, גם יש לך היכולת לרכוש אותה, ואם הרצון הנאמן והנכון ההוא יש אתך, אז תשכיל ואז תצליח, לקנות לך בטח "תשובה שלמה" ונאמנה. — לכן, עליך לגמור בדעתך וברצונך לאמר חפצי־בה, התאמץ בכל כוחותיך לרכוש אותה לך' גם התפלל לה', כי יתן לך גם את עזרתו מקדש לזה, ואז נסה נא פעם אחת להתקומם נגד החטא והעון ולחדול ממנו — נסה נא פעם אחת

להכניע ולנצח את תועלת עצמך, את אהבת עצמך, את הנטיה להנאה ואת העצלות, ואם פעם אחת צלחה לך זאת, אזי גם בזה פעלת הרבה — יען בפעם השנית נכון בטוח תהיה, כי נקל יהיה לך יותר, ואם היו לאיש בעל התשובה ההזדמנות והיכולת לחטוא פעם ושתים, אבל מפני יראת החטא בעצמו עמד בנסיון ולא חטא, מני אז ה' בעצמו יגן ויחסה בעדו (הבא לטהר וכו'), אף יאזרהו נוח וחיל במלחמתו עם החטא והעון, לנצח במלחמה הכבדה הזאת.

גם התפלה, שהיא המשען הגדול לחיים, גם היא מועילה מאד בעד התשובה אל החיים, לכן התרומם אל ה' בתפלה הוביע את רוחך מה אתך ומה לך, ואיך הנך מביט ומתבונן על עצמך וצקון לחש השמיע משאלות לבבך, כי חפוץ תחפוץ לרכוש ולקנות לך לימים יבואו חיים טהורים לפני ה'. בתפלה הלא תוכל להתרומם ממעל להחטא, אף להשיג את הכוח הקדוש להי' הנדרש לך, למען תוכל לנצח את רוח הבהמה, אשר בך, עת תתפרץ מסגרותיו — בתפלה הכון עצמך להחלץ למלחמה — ומני אז היה שומר על עצמך! הן אבדת את ממשלתך על רוח הבהמה שבך, לכן השתדל מאז והלאה לרכוש את השלטון שלך עוד הפעם! היה כובש את יצרך! בקש תחבולות איך לכבוש ולנצח אותו, בתחלה החל את זאת בדבר קטן וקל, אף השתדל לכבוש אותו באיזה דבר המותר לך — ומאז והלאה תהיה נקל לך כבישת היצר גם בדבר הכבד, גם בדבר הגדול, גם בחטאים ובעונות אשר זה מכבר הרגלת בהם, את כבישת היצר עליך להחל בדברים, שהמה בלתי מושכים בה את לבבך, להיות נמשך אחריהם בחזקה ובדברים שבכל רגע, אמנם יש לך היכולת לנסות את זאת, למען רוחך יתרגל ויקנה לו את הכשרון, לכבוש תמיד את היצר — קבל על עצמך לבלי לכעוס, לבלי עשות חונף, לבלי התגאות, לבלי דבר שקר, לבלי לשמוע ולבלי לראות דבר עול, גם מנע את עצמך מאיזה הנאות קטנות המותרות לך, וברצון ובבחירה חופשית התאמץ למלאות את החובה והמצוה, עם כל אלה עליך לעשות את "ההתחלה", והתרחק ביחוד מההזדמנות, לבוא לידי מעשה החטא ההוא, אשר כבר הכה שורשיו עמוק בקרב לבבך, לבל תבוא לידי נסיון. הרגל וחנך את עצמך בכל יום בתפלה וכבישת היצר, ואז מדי יום ביומו תוסיף לך אומץ וחיל, עד כי לא תירא ולא תפחד עוד מהכשל בדרך חטאים, גם באומץ לבב תוכל לפגוש את החטא בעצמו, אשר רבות פעמים נכשלת בו, יען מאז דרכך נכונה לפניך ותעבור בשלום ולא תדע רע.

אבל אל תהיה כחולם בהקיץ, עת גמרת אומר, לשוב בתשובה שלמה — עליך להיות ער ורב פעלים, ולעבוד בזה בזריזות ושקידה. אמץ את כוחך לזה בכל יום מחדש. חזק ואמץ, עליך להחפש בחזקה מכל חבר רע, ולעזוב את אחוזת מרעיך, שהמה פועלי און

וחטא — חדל לך מכל מראה עיניך, שבו תראה משל ודוגמא לפניך מכל פעולה רעה. ברח לך ממושב לצים, מקלי הדעת, גם אם תוכל שנה את שמך לשם אחר, בעוד השם החדש הקורא לך, יזכירך תמיד על אודות פעלותך אמונה — הן חפוץ תחפוץ להיות "נהפך לאיש אחר".

פרק תקיט

אל תחשוב, כי רפה אתה וחדל אונים הנך! אל תדמה, יען וביען, כי רבות רבות פעמים נכנעת תחת תגרת יד החטא גם נכשלת בו, לכן לא תוכל עוד בשום אופן לכבוש את יצרך ולנצח אותו! חלילה לך לחשוב ולהאמין כזאת, יען, בעד הדבר, אשר ידרוש ממך ה', בטח יתן לך גם כוח וחיל לזה — הן לכל אדם, בעת בואו אל מציאותו, אמצהו ה' בכשרון וכוח למלאות את חובותיו, לכן עליך רק להתאמץ ולהתעודד, לרכוש לך את "התשובה", ולקנות לך עוד הפעם את הטהרה הפנימית, להיות עוד הפעם, את שהיית לפנים — לפנים — ולוא גם העת ההיא היתה אתך רק בשחר טל ילדותך — אבל הן "לפנים" היית נקי וטהור! אף יכול תוכל עוד הפעם להיות "נקי וטהור" — אביך שבשמים יהי בעזרך. בחסדו הגדול ובכוח ממשלתו יעביר חטאתך וימחה כעת את התוצאות הרעות מחטאיך בזמן "העבר" הבלתי טהור — אם רק לזה גמרת אומר ברצונך הטוב, גם חפוץ תחפוץ, כי יעשה לך כזאת!

בעת יצירתך — כה יאמרו חכמינו ז"ל — לקח המלאך הממונה על ההריון את טפת היצירה שלך והציג אותה לפני ה' אדון כל הברואים, וישאל: "טפח זו מה תהי עליה בחיים"? העשיר או עני, גבור או חלש, חכם או כסיל? אבל על אודות "סור מרע ועשה טוב", הלא הוא: אם תהי צדיק או רשע? לא ישאל, יען כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"! על הכל עליך לתת תודה להי', כי מידו זאת לך, אבל לא בעד "היראת שמים", שהיא רק היא כולה כליל מסורה היא בידך — לכן ראה נא' הלא יש בידך הכוח והחיל, להיות עוד טוב וישר גם לבך יהיה סמוך ובטוח, כי יכול תוכל, יען בידך הלא הוא טובך זה.

אמנם כן, אם באומץ לבב וברוח נכון בקרבך בעצמך תצעד ותכונן אשוריך עוד הפעם, ללכת בדרך טובים, אז אהבת ה' תכונן גם את חייך החיצוניים באופן כזה, עד כי המה יהיו המסייעים והעוזרים לחפצך הנאמן הזה ולפעולתך אמונה הזאת. — אולם רק לאיש ההוא לא יהיה ה' בעזרו, לשוב בתשובה שלמה — כה יאמרו חכמינו ז"ל — לאיש כזה, אשר ע"י הדוגמא ומשל של עצמו וע"י דבריו, אשר כוננו להשחית הרחיק והטה גם את

אחרים מדרך הטוב, האיש שהנהו חוטא ומחטיא את אחרים, אשר שם מעינו להפריע גם את האחרים ממלאות את חובתם — או האיש אשר יכול היה למנוע ולהשיב את הרבים, מעשות חטא ופשע ולא עשה כזאת — אף לזה האיש — אשר בעת יעשה כל דבר חטא ועון ישלה את נפשו בשוא נתעה, לחשוב, כי אמנם אחרי כן ינחם מזה ויעשה "תשובה", עד כי איש כזה מתברך בלבבו, לחשוב את התשובה רק בתור גשר ומעבר מחטא האחד אל החטא והעון השני.

פרק תקכ

כולנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! יען מי מאתנו לא עזב את דרך התורה והמצוה וחיי מי מאתנו יוכלו להצטיין באופן כזה, עד כי נוכל להחליט, כי אין בהם כל מגרעת ושמץ דופי, ולחשוב, כי אמנם החיים שלנו בעצם שלימותם המה מכוננים רק כפי התכנית המראה לנו בתורת ה'. מי יוכל לאמר: זכיתי לבי להיות צדיק בכל דרכיו, מבלי ימצא בי כל חטא ועון? הן כולנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! אף האמצעי האחד והמיוחד להטבת והשבת החיים הכלליים, אשר תבוא בעתה, הלא היא גם כן "התשובה" — בעוד "התשובה" הלא היא התכלית והמטרה, אשר למען הגיע עדיה באו הצרות והתלאות והנסיונות של עמנו במשך אלפי שנים ובקרב עמים רבים ובכל הקורות אשר עברו על ישראל והזמנים, עד אשר באחרונה ישוב ישראל עד ה' אלקיו ואל עצמו באמת ואמונה ושב ורפא לו, כאשר יחדל לחשוב עוד את ההתחרות, להשגת קנינים אחרים, לתכלית ומטרה, ואת השאר למסור אל המקרה וההזדמן (אונגפאהר), מבלי בחון את מעשיו ומבלי שים לב, אם הדרך של ההתחרות הזאת מתאמת, או בלתי מתאמת עם "ההתהלכות" שלנו עם ה' (התהלך "בקרי" (במקרה) עם ה'), רק יתאמץ לשים כל מעיניו להתהלך לפני ה' ולהיות תמים ודרך ה' נכונה תהיה לפניו, עד כי באחרונה בקרב עם ישראל למגדול ועד קטן, ילמדו לדעת את ההתהלכות עם ה', למען תהיה היא למו לתכלית האחת והיחידה בחיים, ושאר הדברים יהיו נכנעים תחתה ועומדים מתחת למדרגתה — ואז ישוב ישראל בתשובה שלמה אל על, אל מעוז צור ישועתו ותשועה תהיה לו. — כולנו צריכים אנחנו לתשובה! — לכן הבה נתאחד ונדבקה יחד, למען תהיה דרך התשובה אשר ילך בו האחד, לאות ולמופת ולמשל גם בעד האחרים — עלינו להדבק בחכמים, אשר דברם ושיחתם יזרזו אותנו להטבת דרכנו ויחזקו את לבנו לשוב בתשובה שלמה ונאמנה — חלילה לנו גם בשחוק ולצון, להרחיב פה ולשון וללעוג על הדבר, שהוא נדרש להיות יקר וקדוש בחיים — לבל תקל בעינינו קדושתו —

עלינו לתת גודל ויקר למורינו, וכבד נכבד אותם, למען יוסיפו להורות אותנו ולהוליכנו בדרך טובים — עלינו לאהוב כל לקח־טוב ואמרי בינה, ואל נבוש לקחת מוסר גם מקטן שבקטנים בדבר, אשר יוכל להוכיח לנו, לדעת את הטוב והיושר — גם על כל עדת בני ישראל החובה והמצוה להשתדל, כי בקרב עדתה יחיה איש כזה, אשר הוא בעצמו יוכל להיות, לאות ומופת לאחרים בחייו הטהורים, בגודל תורתו וחכמתו, ביראת אלקיו ואהבת אנשים. איש אשר יפקח את עיניו על דרכי בני עדתו ויוכיח במישור את דרכם על פניהם, אם יראה בהם ערות דבר, או אם לא כן יעשו ותועים המה מדרך השכל — כל אלה המה הדרכים והאופנים, שהמה מעלים את התשובה, להיות אפשרית וקרובה אלינו מאד, וכפי אשר סדרו לנו חכמינו ז"ל, ונוסף לזה הזהירו אותנו, להשתמר ביחוד מפני חטאים ועונות כאלה, שהמה בעיני אנשים כמעט בלתי נחשבים לחטא ועוף (שאדם דש בעקביו), יען כי ע"י חטאים כאלה לא תוכל בנקל, לעשות גם את הצעד הראשון, לצעוד בדרך הטבת חייך, הלא היא הכרת החטא והעון, גם להיות נזהר מאד באלה החטאים, שיש לך היכולת וההזדמנות ביותר להכשל בהם, ואשר מפני זה בנקל יהפכו, להיות לך להרגל (עבר ושנה הותרה לו), יען כי מפני אלה כבד יחיה מאד הצעד האחרון והנכבד בדרך התשובה — הלא היא "התשובה" השלימה, שהיא השבת החיים הנאמנה בעד "העתידי".

פרק תקכא

והנה אם כל יום ויום מימי השנה יקראך ה' אל החובה והמצוה, גם אל התשובה, לשוב אל החובה והמצוה אם עזבת אותן וחדלת מעשותן, אמנם נועד הנהו זמן מיוחד בשנה, להיות מסוגל ביותר לבחינת החיים החולפים, להכרת החטא ולהתודות עליו ולתקן את האפשרת לתקן, גם להשיג את החרטה והתשובה — והזמן הנועד לזה, הלא המה התשעה ימים, שהמה יוליכו וינהגו אותך אל "יום הכפורים", אל היום הקדוש והנורא, אשר בו ה' אלקינו נעתר לאבותינו, אחרי אשר חטאו בעגל במדבר וישובו אליו ויקבל את תשובתם ויכפר להם, ואת היום ההוא יעד להיות "יום כפורים", יום סליחה ומחילה גם בעד דורות עולם — ויום כפורים בעצמו הנהו היום של התשובה הכללית — לכן אחרי הימים, אחרי ימי ההכנה אל התשובה, אחרי אשר בהם בקרת ובחנת את חייך גם השתדלת להיטיב ולתקן מראש את אשר יכולת, הנה אז יבוא יום הכפורים, להיות בעצמו באמת יום קדוש לאדונינו ולנו, יום הנועד בעד הודוי והתשובה, הלא היא תשובה של חרטה גמורה ופרי יום ההוא הלא הנה "סליחה" "וכפרה", בעוד הוא ימחה את

תוצאות החטא בחיים הפנימיים והחיצוניים, ויכפר כל עון, וממנו תצא לנו בעד החיים הפנימיים "טהרה", הלא היא, הכשרון הנאמן, מבלי כל מפריע, להיות "סור מרע ועושה הטוב", ואתה מני אז כאלו נולדת מחדש תוכל מאז והלאה, לחיות בחייך החדשים, חיים שיש בהם כל המעלות הראויות לאיש ישראל, לטוב לך כל הימים.

שש פעמים מסודרים המה הוידויים בעד יום הכפורים, להתודות על כל חטא ועון — בעת ההכנה וההזמנה לפני סעודה מפסקת, בערב, בבוקר, במוסף, במנחה ובנעילה, ולתפלה ולעבודת אלקים ביום ההוא תכלית אחת לכולמו, כי יראה לנו ה' את תכנית חיינו הנאמנים, ויעזור לנו, להכרת החטא ולהכרת עצמותנו ולפעול בקרבה חרטה ותשובה נאמנה — גם חטאים הנעשים מכבר אל יעלמו ואל ישכחו מלבך ובכל יום הכפורים דרושים המה, כי ישובו מחדש להזכר ולהפקד בזברונך.

פרק תקכב

תשובה ויום הכפורים מכפרים רק על השב בלב נאמן ונכון בקרבו, אבל אם תדמה, לסבב בכחש את ה' אלהיך ולחטוא, בתקותך, כי תשוב אח"כ בתשובה ויכופר לך עונך — אם הנך שב ומתודה ביום הכפורים, רק למען העבר חטאתך מאז, ולשוב ולחטוא מחדש, אז גם התשובה גם יום הכפורים שלך המה רק חונף גם לחטא יחשב, יען כי באלה תשלה את נפשך, כי תוכל להונות גם את ה', היודע סתרי כל לב, ובאמרי פיך ובדבר שפתיך תסבבהו בכחש ולבך אחרת יחשוב. (רמב"ם הלכות תשובה. א"ח תר"ב תר"ז, מערכת העדות פרק ב').

פרק תקכג

ט: לכונן בית — לפרות ולרבות.

ויברך אתם אלהים, ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית א' כ"ח).

פרו ורבו! נטעו מאז והלאה את מטע המין שלכם בארץ. טוו לכם מאז והלאה את חקוית חוט החיים בכל העתים והזמנים. הקימו לכם זרע, לדורות עולם, למען יוסיפו לבנות ולכונן את אשר השארתם אתם בלתי נשלם ובלתי מתוקן עדנה. נטעו שורק בגן ה' בתבל את המין שלכם, למען יעל כיונק כולו, להיות נטע נאמן בכרם בית ישראל, ואתם עשו למען זרעכם את כל יכולתכם, לגדלם ולחנכם לה.' ואת אשר רכשתם אתם לכם ואת שקניתם כל דבר טוב ביראת ה', אהבת ה' ובטחון בה, בחייכם הנאמנים לה', את כל

אלה תנחילו לדורכם דור נולד. עליכם למסור להם כל אלה בתור ירושת נחלה וע"י בניכם אחריכם וצאצאיהם ומפעלותיהם תאריכו את קיומכם וזכרונכם לעולמי עד.
אחרי אשר כל פעולות האנשים תקבלנה את ערכן עליהן ואצילות מעלתן ע"י הדבר ותכליתו, ויען כי בין הנבראים אין יצור נעלה כמו "האדם" ואין תכלית גבוהה מתכלית האנושית, אם כן, הלא אין כל פעולה נעלה וגבוהה כמו פעולת "ההשתתפות", להביא לידי יצירה "אנשים" בתבל, ולחנך את יצורי האנשים האלה אל התכלית האנושית, אף ברכה נעלה הלא היא, להגיע אל הפעולה ההיא.
והנה, למען תוכל למלאות את החובה הזאת, למען תוכל לכלכל את הילדים הניתנים לך ולחנכם ולעתדם ולאמצם אל החיים, ראה נא, הן למטרה הזאת יאמר לך ה': "כבוש את הארץ, להיות מושב אנשים!" (וכבשוה). עליך לכונן את חוג חייך מסביב לך, להיות נחשב לרשותך והכניסה אל תוך החוג ההוא סכום יותר רב מיצורי ה' וממחנות ה, ככל האפשר, למען תוכלו אתה ובני ביתך, לנוב ולפרוח בתוכו, החוג ההוא הוא "הבית", וסכום מתנות ה' המובאות אל תוכו — הנהו "הקנין".

פרק תקכד

ראה נא עלם בן ישראל! לזה ורק בגלל זה, עליך להתחרות, להשיג את הקניו, למען תכונן את עצמך, להיות מרכז החוג שלך, ולמען תובל אז, להביא אל תוך החוג ההוא את חברתך ואשת בריתך, לראות עמה בחוג ההוא חיים בשלות השקט, בנחת ובשלום, גם לפעול ולעשות בעד בנין עמך והאנושית הנעלה. — עליך לכונן "בית" כזה, אשר כבוד ה' יבוא אל הבית ויגיה אורו בקרבו. בית, ששמה ימלאו ויקימו את דבר ה' ופקודותיו, ולגדל ולחנך שמה את הדור נולד, אשר ממנו יצא ברכה ואושר מסביב לו — לכן אחוז באיזה אומנות ופרנסה, אשר תוכל לקוות על ידה, כי בתום ויושר תוכל להגיע עד ההעמדה ברשות עצמך הזאת — והכל שוה איזה אומנות או עסק, אם אך תעסוק ביושר לבב ואמונת רוח, ועל ידו תמצא חן בעיני אלקים ואדם, אף מתאים הנהו עם חוקי המדינה. הן לא יחלקו את הכבוד לאדם רק בגלל מצבו, אך, כפי שהוא נמצא ומתנהג במצבו, ויהי מה יהי! — ובאיזה אופן ימלא במצבו את התכליות הגבוהות, אשר בגללן הוא בא, לעמוד במצבו זה, כל זה יתן להאדם את ערכו הנאמן עליו — גם עליך לשאול, איך יחשוב ויעריך ה' את ערכך עליו, מבלי הביט על הערכת האנשים, באופן, אם האנשים ההם רגילים המה להעריך ולכבד באדם את הכל, אבל לא את יראת ה' — אמנם עליך להתבונן היטב בבחירת איזה אומנות או עסק בעד החזקת חייך, ליעד עבורך

רק עסק כזה, אשר הנך מובטח בו, כי לא תסכן בגללו את נפשך, לבוא לידי הפרת ברית וחלול תורת ה'. עסק כזה, אשר בנקל יתן לך גם את האמצעים והיכולת, לכונן ולחזק את עצמך אל זאת התעודה, שלמענה תתאמץ להשיג לך את העסק לחיים.

פרק תקכה

אולם אוי לך נער! אם תדמה בלבך, כי רק הכסף והרכוש בלבד יספיקו לך, להיות אב נאמן בבית, אשר תכונן לך — אמנם הן באלה תוכל להכין לך מזון ומלבוש — אבל, האם רק באלה יכול תוכל לחנך ולרומם את את ביתך להיות "בית נכון ונשא לה', לישראל ולהאנושית"? האם בכספך יכול תוכל לעשות זאת? האם בזה תשיג ידך לשכלל באמת את בנין עמך ובנין האנושית בקרב בניך הנולדים לך? האם תדע לכלכל ולהבין מזון גם בעד הנפש והרוח, ולהנחיל לבניך את ירושת הנחלה של עם ישראל? היכול תוכל למלאות בתום ואמונה את הדרישות הנאמנות, אשר ידרשו ממך ה', ישראל והאנושית? האם הבריאות, הנימוס, החריצות והשכל, האם רק המה הקנינים היותר גבוהים בלבד, אשר ידרשו, כי תרכוש אותם לך ולזרעך? האם אתה העלם אינך מרגיש בקרבך, כי במשכיות לבבך ישנו איזה "רגש", אשר ידרוש דבר גבוה ונשא מזה?

אוי לך נער, אם קול הזמן והטעם החדש יוליך אותך שולל, אם לא תכיר ולא תבין היטב את תעודתו הרוממה, אם מפני ההתחרות וההתאמצות, לרכוש לד נכסים חיצוניים, תתרפה ותתעצל לרכוש לך קנינים פנימיים, וביותר אוי ואבוי לך, ואוי לתקות האומה והאנושית, אשר הנך שייך לה, אם ע"י העסק והרדיפה אחרי השגת ההון והקנין, הנך מאבד את הדבר הנשא והגבוה, אשר היה עד כה עוד קדוש ויקר לך, עד כי בגלל בצע כסף הנקל לך, להשליך אחרי גוך את רוח ישראל וחובותיו ולבזות אותם בלבך. — הן אמנם חובה מוטלת עליך, עת תבנה לך בית, לנטוע נטעי נעמנים בכרם ה' צבאות ולחנך אותם להיות אישי ישראל! ואם אתה בעצמך חדלת מהיות עוד איש ישראל, איככה יכול תוכל לנטוע ולחנך את חיי איש־ישראל ורוחו!

לא זאת היא התעודה, עלם! ולא זה הוא חפץ ה' וכונתו בדבר תעודת איש ישראל שלך. — הבה! אסוף וקבץ לך נכסים חיצוניים, אבל על כולם עליך לאסוף ולרכוש לך נכסים פנימיים. רע ומר דרוש להיות לך היום, אשר בו תשקיף על מצבך ותראה, כי עשרת, מצאת הון ברכוש וקנין או בתחבולות חכמה, איך להשיג רכוש וקנין, אבל דל חלקך בחיים, עני ממעש הנך וחסר אוצרות רוח ישראל וחיי ישראל.

פרק תקכו

אבל אם רכשת לך קנינים פנימיים וחיצוניים גם יחד, אם עומד הנך בתוך המרכז של רשות עצמך, אשר ברכו ה' באמצעים, לכלכלת חיי משפחה, רק אז, עלם, חשוב על דבר עתידות ביתך, אולם גם אז עליך לשאת עיניך ולראות בבנות עמך ולבחור לך רעיה כזאת, להיות חברתך ואשת בריתך, לקחתה ולהביאה אל תוך החוג ההוא. רעיה, אשר נכון בטוח תהיה, כי תוכל לבנות ולכונן עמה יחד בית בישראל גם לסדר ולנהל אותו, למען יוכל שמה רוח ה' ודבר קדשו להיות חופפים עליו בחיים ואז גדול יהיה כבוד הבית

פרק תקכז

כל אחד מחויב הנהו, להשתדל לרכוש לו מראש רכוש וקנין הנדרש למחית ביתו, ואז לקחת לו "אשה" ולכונן עמה יחד "בית בישראל". החובה הזאת מוטלת עליו משנת השמונה עשרה ומעלה, אך האיש, אשר בכל לבבו התמכר אל הלימודים ונפשו חשקה בתורה, עד כי לא יוכל לחדול ולבטל ממנה, להפסיק מעסק הרוח ולפנות את לבו לקבץ ולאסוף גם נכסים חיצוניים, למען יעשה ויכונן לו בית, רק זה האיש, העובד בבלי הרף בבנין העולם הרוחני, אותו תחפש מצות ה' מהחובה לבנות את ביתו, ורק באופן, אם לא תזיק זאת לתומת נפשו, לכן איש כזה, ורק איש כזה, יוכל לפטור את עצמו מבנין ביתו החיצון. — מהאמור למעלה נראה ברור, כי רק על זה החובה, לבנות את ביתו בישראל, להכנס במצב האישות ולקיים את מצות "פרו ורבו", אשר בגללה עליו לרכוש לו את הרכוש והאמצעים הדרושים לזה, כי החובה הזאת חלה היא רק על "האיש" אבל לא על "האשה", אשר תעודתה, רק להיות צופיה הליכות הבית, ולהשתמש בהשכל ודעת עם הרכוש המוכן מבעלה, לכו אם כבר יש לך בן ובת או נכד ונכדה, שהמה בן ובת ואם אלה מוכשרים המה מצדם, לכונן את התעודה האנושית הלאה, להביא אותה לידי נצחיות, אזי כבר מלאת את המצוה הזאת, בכל זאת גם באופן כזה אל תשאיר לעולם את ביתך מבלי אשה, להיות צופיה הליכותיו (אה"ע א').

פרק תקכח

בבחרך רעיה, להיות חברתך ואשת בריתך, עליך לשים עין ולהתבונן, אם האשה ההיא תוכל באמת, להיות חברתך בחיים, להיות עזר כנגדך, לבנות עמה יחד את ביתך, ולהביא לידי שלמות את תעודת חייך, ואם כל זאת מצאת בה, אז בחר לך — אולם חלילה לך, לשים כל מעינך ואדיר חפצך רק בהון ויופי הגוף או בחלקת לשון וניב שפתים, רק שים

עינך ולבך ביחוד על לב מתנה, נפש יקרה ועדינה, וחכמת נשים. — אם נחוץ לך גם כסף, לכונן את ביתך, או אם משפחת הכלה תתן לך כסף והון ברצונה הטוב, רק אז תוכל לקחתו ממנה — אבל אוי לך ולביתך, אשר תבנה, אם תקח לך אשה רק בגלל ההון והכסף, אשר תכניס לך, והכסף נחשב בעיניך לעיקר חפצך, להביא אליך ע"י עקרת הבית, או אם תצא לריב בעבור חסרון כסף מהסכום, אשר הבטיחו לתת לך, או גם לפעמים, בגלל החסרון הזה, תבטל את תנאי הברית ותעזוב ותרחיק ממך את ארוסתך בעבור זה, בעבור, כי קצרה ידה להביא לך את הכסף וההון, אשר שאלת ממנה. האם תדמה ותקוה, כי ההון והעושר אשר תקבל באופן כזה, יביא לך ברכה בחיים?!.

עליך לבחון ביותר את תכונת הנפש ומדות לבב הרעיה, אשר תחפוץ לקחתה לך לאשה, אבל יען, כי תכונת האיש והאשה לרוב תתראה גם ניכרת היא ביחוד בחיים ועל ידי החיים, והעלמה, הלא נכנסת לחיים ביחוד רק ע"י הנשואין, אזי שים עינך במשפחה, אשר תכונתה וטיבה בחיים כבר נודעים לך. חקור ודרוש ע"ד משפחת האשה בטרם תקחנה לך — ולכן בראותך משפחה כזאת, אשר ריב ומדון ישוררו בה' אשר עזות מצח ופה דובר נבלה ישלטו בקרבה, אשר בה נעדרה אהבת אנשים או איבה שמורה להם, — אל תתחתן עמה, יען משפחה כזאת בטח איננה נקיה גם ביחוסה — מובן מאליו, כי עליך להיות רחוק מכל נשואין האסורים עליך מן התורה וגזרת חכמים — בקש לך תמיד — כן יאמרו חכמינו ז"ל — לקחת לך בת תלמיד חכם, בת איש, אשר זכה כי בני דורו יתנו אמון בו וימנו אותו באיזה משרה בקהל עדתם. וביחוד בת איש כזה, אשר תוכל לקוות, כי בתו למדה בבית הוריה חכמת החיים, בהיותה בנעוריה בית אביה, ולעיניה היה משל נאמן, להועיל גם בעד חייה הבאים. עם משפחה המנוגעה במחלה קשורה בתור מחלת ירושה מאבות לבנים, הלא הוא, אם נמשכה בשני דורות, אל תתחתן עמה. וכמו שעליך להביט בבחירת רעיתך ביחוד על בריאות הרוח והלב של האשה, שתחפוץ לארשה לך לאשה, כן עליך להביט על בריאות גופה, למען תהיה מוכשרת, לשאת ולסבול את כובד הליכות הבית ותוכל להיות נושאת עמך בעול החיים (אה"ע ב').

פרק תקכט

י: קדושין ונשואין.

כי יקח איש אשה ובעלה וגו' (דברים כ"ד א').

על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד (בראשית ב' כ"ד).

חוג אנשים שהמה מקושרים יחד, אם ע"י מולדתם או ביחס החיים באופן כזה, אשר ישתמשו יחד עם הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים הפנימיים והחיצוניים, למטרת ההשגה של סכום היותר גדול, ככל האפשר, מתכליות ה' הלא הוא, להכשיר ולהביא לידי שלמות באגודה אחת, בחוג שלהם את תעודת החיים — זה הוא נקרא בשם "בית".

אבל פי שנים בהליכות הבית: א) לרכוש את הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים החיצוניים והפנימיים, למען יהיו קנין הבית, להגן ולחסות על תקומת הבית מפני החוץ, גם על הסדר והמשטר הכללי, השורר שמה, איך להשתמש עם הקנינים האלה בגלל תכלית הבית. ב) הידיעה וההכרה הנאמנה, בדבר חין ערך הקנין והרכוש, חלוקת הקנין בין חברי הבית, ההשגחה התמידית על כל אחד מהם בפרט ופעולת ההתפתחות שלהם לתכלית החיים — הדבר הראשון הנהו תעודת "הבעל" — והשני — תעודת "האשה".

פרק תקל

והנה בעוד התעודה היותר גבוהה בחיים הלא היא, לכונן "בית", יען בבתים ורק ע"י הבתים יציץ ויפרח אושר האומה והאנושית ובו בבית מגודל ומחונך הנהו הדור נולד לה' ובית ישראל. הוא מקדש לה', אשר בקרבו ישגשגו וישמרו את יראת ה', את אהבת ה' ואת הבטחון בה', אף יוציאו אותן לפועל ע"י פעולות החיים, לכן תעודת החיים היותר נעלה הזאת תוכל לבוא לידי שלמות ולהתקיים רק ע"י האיש והאשה בהתחברם יחד, אבל לא ע"י האיש אם הוא בגפו ולא ע"י האשה לבדה, ובגלל הדבר הזה נטע ה' בלב האיש את "האהבה" הנאמנה לאשתו ואהבת האשה לבעלה, למען יתאחדו יחד, האיש והאשה, לתכלית החיים, למלאות יחד את תעודת החיים, אשר, לוא נשארו כל אחד בגפם, היו יכולים כל אחד למלאות את זאת רק במחצה, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי בהתחברות האיש והאשה יחד רק אז הנם נקראים בשם "אדם".

לכן יעזוב איש את אביו ואמו ויצא מביתם ודבק באשתו, לכונן את ביתו עמה יחד והיו לבשר ולעצם אחד. גם האשה קשורה ודבוקה היא לבעלה ובנפש חפצה סרה היא למשמעת פעולתו וכפי הסדר והמשטר אשר יכונן הבעל בבית — התאחדות כזאת "של האיש והאשה", לתכלית החיים, נקראת בשם "מצב האישות" (עהע) ומצות התורה תצוך ותסדר לך את התכוננות מצב כזה.

פרק תקלא

אולם יען למצב האישות שני יחוסים : א) האגודה אחת של האיש והאשה, להתאחד אל תכלית החיים. ב) ההגעה אל התכלית ההיא בהשתתפותם יחד בפעולתם אמונה ע"י "הבית" אשר יכוננו למו, לכן גם פי שנים הוא בדבר התכוננות "האישות" ע"י "קדושין" וע"י "נשואין". קדושין — התקדשות, וביחוד הבדלה והתמכרות מקודשת, להיות האשה מוכנת ומזומנת להנשא לאיש, וזאת תכונו את האגודה העצמותית של האיש והאשה — נשואין — התנשאות, הלא היא הכניסה של האשה בבית הבעל, להתנשאות אל מצבה, למלאות עמה יחד באגודה אחת את תעודת החיים ע"י "הבית".

פרק תקלב

א: **קדושין**

בכל ענין, אם ידרש לתת לאיזה דבר את המושג שלו בדבר איזה תכונה, להיות מקובלת בחברה האנושית, יעשו זאת ע"י "הדבור" שהוא יבטא את המושג ההוא וייעד אותו, למען מאז והלאה יהיה הדבר נושא את המושג ההוא בעד האדם, וכמו אדם הראשון, אשר נתן שמות לכל היצורים, ויקרא לכל אחד את "השם", אשר יתאים עם היחס אשר לו, בנוגע אל האדם, ולכל אשר קרא האדם את השם, כן נשאר הוא להיות שמו, לכן גם עתה יכבוש האדם את התבל ע"י דבורו, את תבל הקנינים ביחס שאליו, וע"י "השם" אשר יקרא לדבר ההוא יחתום עליו האדם בניב שפתיו את חותם תכניתו, ואין דבר, שעל האדם כה, להוקיר ולכבד, כמו התכונה שנהנה להדברים ע"י "דבור האדם" — לכן כל זכות נוסדה היא על המושג ההוא וחות דעת המושג ההוא הלא הוא "הדבור" — אבל, לפי הכלל, נדרש הוא, כי ילוה אל הדבור שהוא חולף ועובר גם כן איזה פעולה חיצונית, שהיא תתן תוקף ועז, למען יתגשם הדבור לתת לו הארכה וקיום — את הדבור יקימו ויחזיקו לכל העתים והזמנים ע"י הכתיבה (שטר), או למשל אצל העברת הקנין ומסירתו אל בעלו החדש, ע"י קבלת הגמול והתשלום (כסף), או ע"י פעולה של סימן הבא תמורת תשלום גמול (חליפין), או בשלישית ע"י הפעולה, שהיא מתאמתת עם התכונה החדשה, אשר מאז והלאה ישא הדבר עליו (משיכה, חזקה) ראה למעלה (משפטים פרק ד').

פרק תקלג

גם באופן הזה בעת ידרש לאיש, לקבל על עצמו תכונה חדשה, כאשר ידרש לאשה, להתקדש, להיות שיכה ביחוד רק אל בעלה לבדו ועל הבעל לקדש את האשה, להיות

מאז לו לבדו, אזי הקדושה הזאת תתהוה גם כן ע״י ״הדבור״ וע״י ״הפעולה״, אשר על ידה הדבור יתגשם (פערקארפערט).— האשה שייכה רק לבעלה בלבד, למן העת, אשר נתן לאשה בפני שני עדים כשרים ונאמנים פרוטה מקנינו ואמר לה: ״הרי את מקודשת לי ב... זו כדת משה וישראל״, ואחרי אשר האשה קבלה ברצונה הטוב את אשר נתן לה. — ״מקודשת״ הוא המושג העצמותי, שהוא ייעד את תכונת האשה, ויביע אמרתו עליה, כי היא ״אשת איש״, יען מעת ההיא והלאה האשה נלקחה, להיות מובדלת מכל איש אחר, ולהיות שייך רק אל האיש היחיד ומיוחד, אשר קדש אותה לו לאשה. — את נוסח אמירת הקדושין יאמר הבעל — יען האיש, הלא הוא השליט והמנהל של הבית, לכן הוא יקדש אותה לו לאשה, ומפיו מאמר הקדושין יאמר הוא, בעוד האשה, תתמכר מני אז אל הנהגת הבית שלו ותתקדש אל מלואי תעודת החיים, כפי מצבו, כפי המשרה השומה עליו וכפי אשר תהיה לאל ידה וכחה להיות צופיה הליכות הבית. — הבעל נותן לה דבר, שיש לו ערך מה מהונו ולשם אות יציג לפניה את סכום תוצאות עמלו ויגיעו, אשר מאז והלאה יהיו שייכים גם לאשתו ולביתו, והאשה בגלל זה תתקדש ותתמכר אליו בשלמות — אבל עליה, לקבל את זאת ברצונה הטוב, יען כי לא נוכל לשום איש להכריח, כי יקבל עליו מאיש אחר איזה תעודה שהיא נגד רצונו, וכמו שלא יוכל האדם ליעד איזה דבר, להיות תחת שלטונו והדבר ההוא איננו שלו.— מעשה הקדושין דרוש להיות בפני שני עדים כשרים ונאמנים לעדות. — ״עד״ (מהמלה ״עוד״ התארכות (דויערן) ונתינת הקיום לדבר) הלא הוא, זה האיש, אשר בחושיו יחוש וירגיש תמיד כמו בשעת מעשה, את הדבר אשר בעוד המעשה הנעשה בו הוא חולף ועובר לכן העד יתפוש ויחזיק את הענין ברוחו, גם ע״י עדותו יתן להדבר החולף ועובר את ההארכה והתקומה; אולם רק זה האיש, אשר יוכל להבין ולתפוס ברעיונו את היחס ההוא בברור גמור, באופן, אם נמצא הנהו מחוץ להיחס וממעל להיחס ההוא — והנה לכל דבר זולת אנשים והיחוסים שאינם בעצמות האדם, העמד האיש הפרטי לבד, אבל ממעל לכל ענין של עצמות האיש הפרטי העמדה ״חברת האדם״ — על כל הדברים זולת האדם, יוכל האיש הפרטי לבדו להיות ״עד״ ולהעיד עליהם בנוגע לדבר של אסור וכדומה, אבל בנוגע לעצמות האדם תוכל להביא עדותה רק חברת האנשים, ובאי כח החברה המה ״חבר אנשים פרטיים״ ולמצער ״אנשים שנים״ — דבר התכוננות האישות נחשב בתור יחס גבוה ונעלה, גם קרוב ביותר אל חברת האדם, ומפני זה, אם לא היתה התכוננות האישות בפני שני עדים כשרים ונאמנים, אזי אגודת האישות כלא נחשבה — אל עדות כזאת כשרים המה רק: אנשים בני חורין (כי רק אלה יוכלו להיות באי כח חברת האדם),

אנשים שהגיעו לשנות "הבגרות" (מינדיג) על פי תקופות השנים כדת התורה. עדים שהמה בריאים ושלמים בחושיהם ובשכלם (אבל לא עורים, אלמים, חרשים ומשוגעים), גם העדים דרושים להיות מבני דת אחת (אבל לא אינם יהודים) גם אנשים שהנהגתם כשרה וישרה, עדים כאלה שעומדים המה בהחלט מחוץ להיחס ההוא (אבל לא אם המה קרובים אל אחד מהצדדים), עדים שיוכלו, להציע עדותם בתור שתי דעות מיוחדות (אבל לא עדים שהאחד עם השני קרובים זה עם זה עד מדרגה ידועה), (ראה ח"מ ל"ג — ל"ה כ"ו).

פרק תקלד

רק ע"י התקשרות ואגודה כזאת נעשים המה האיש והאשה בעל ואשת בריתו — אמנם התעודה הקדושה הזאת בעד האדם לא תוכל להתהוות כמו ע"י מקרה ופגישה ובלי ישוב הדעת, לבל תחשב כאיזה ענין של זמה, רק עליה, לבוא אחרי הכרה וידיעה, שדוך והצעה (ווערבונג) (אה"ע כ"ו, כ"ז). המטבע של הקדושין תהיה למצער שוה פרוטה (הלא הוא 1/2 גרעין שעורים של כסף טהור), אך לפי המנהג יקחו טבעת לקדושין (כ"ה). השוה כסף הניתן לשם קדושין דרוש להיות קנין הבעל בשלימות, ואם הוא שאול, אזי דרוש להיות, כי ידע המשאיל אל איזה תכלית שאל ממנו, למען יתן המשאיל לשם מתנה אל התכלית ההיא, ואם הוא שאול מאשר נשואה אזי נדרש כי גם הבעל שלה ידע מזה (כ"ח). אל יקחו טבעת, אשר בה, משובצה אבן יקרה, יען לא כל אחד יוכל להעריך את מחירה. — את הכלה, כפי הנהוג, יכסו בצעיף ויגידו לה, כי לטבעת הקדושין, יש מחיר למצער של שוה פרוטה — המנהג הוא לשים את הטבעת על אצבעה הרומז (צייגעפינגער) של היד הימנית (ל"א). כל מעשה הקדושין דרוש להיות בפני העדים. נוסח האמירה של הבעל הלא דרוש לכלכל בתוכו, כי בזה יקדש את האשה להיות אשתו, לכן הלא נדרש הוא, כי היא תבין את אמירתו ואף אם לא אמר בפירוש, אבל אם מכל הנאמר לפני זה, יתבאר ויתברר, כי טבעת הקדושין נתנה גם מקובלה היא לשם קדושין, גם זה יכונן את הקדושין (כ"ז). האשה תוכל להיות מקודשת רק ברצונה הטוב, אולם אם כל הענין וכל היחוסים החיצוניים הנעשים בזה יורו על הרצון המשותף וכוונת הנשואין, ובעוד לא היתה בזה כל התנגדות וגלוי דעת על ההפך מזה, אזי על החברה, להחזיק במעוז המעשה החיצון ההוא, מבלי להביט עוד ולשים לב על איזה כונה פנימית אחרת או איזה התנגדות, אשר יגלו ויבארו בזה אחרי כן. הן החברה הלא היא, אשר תתן להדבור ולשאר אופני המעשה את ערכו וכונתו עליו, ומי אשר ישתמש

באלה למעשה, הלא נכנס בשתיקה תחת הרעיון האצור בסדר ומשטר של "החברה", מבלי לשנות מזה עוד, (לכן אל יעשה איש שום שחוק והתול בסדר הקדושין, וכל אשה פנויה עליה להשתמר לקבל מאיזה איש שום דבר, אשר ע"י השתיקה תחשב כהודאה על הלקיחה של דבר ומעשה השייך לענין של סדר הקדושין), והנה אם כי על פי הדין האב יוכל לקבל את הקדושין בעד בתו הקטנה, בכל זאת האב אל ישתמש עם הזכות הזאת, וטוב לו לחכות עד השנים, אשר בתו בעצמה בבינתה וברצונה תוכל לבחור לה את בעל נעוריה (ל"ז).

פרק תקלה

עם הקדושין נשלמה האגודה העצמותית. האיש נקרא אז בשם "ארוס" והיא בשם "ארוסה" וכל אופני "האסור" היוצאים מכח הנשואין נמצאים גם בזה, להנשא לאחר בלתי אפשר עוד ורק ע"י המות או הגט יוכלו להתיר ולבטל אגודתם. האפוטרופסות על רצונה בנוגע לנדריה ושבועת אסר, בעוד היא עוד תלויה ברצון אביה (ראה למעלה), לכן גם האב גם הארוס מפירים לה, אבל כל עוד לא נגמרה האישות ע"י הנשואין והאשה לא נכנסה עדנה בבית הבעל, אזי תוצאות הקדושין בלתי מתרחבות יותר מחוג אגודת הגופים. הבעל איננו עוד בא כח מנת גורלה, גם עליו בלתי מוטלים עדנה החובות של "שארה, כסותה ועונתה" ושאר החובות, גם אין לו עוד הזכות על שכר מעשי ידיה ועל ירושת נחלתה וכדומה.־אם מתה היא בעודה ארוסה, אזי לא נעדר עוד ממנו חלק אחד מחוג חייו, לכן איננה חלה עליו האנינות (ראה עדות פרק כ"ג), ואם כהן הוא אסור עליו לטמא בה (נ"ה), אך על הארוס החובה במועד הקצוב, לקחת את הארוסה אל ביתו ולהשלים ע"י הנשואין את התכוננות האישות בעצם תומה (נ"ו). לפני הנשואין הארוס והארוסה גם המקושרים יחד בברית התנאים (פערלאבטע), אל יגורו יחד בבית אחד.

פרק תקלו

ב: **נשואין**.

אולם כמו התאחדות המינים היא מקודשת ביחוד רק אז, אם תכליתה היא, לכונן את "הבית", לכן תוכל להיות השלמת ענין האישות רק על ידי "הנשואין" ע"י התנשאות והכנסת האשה בבית הבעל, וזאת נעשה ע"י המעשה הפשוט של "החופה" — חופה כזאת, שהיא תחופף ותקיף את האיש והאשה גם יחד, תציג לפנינו את הסימן והדוגמא של "הבית", שעליהם לבנות ולכונן ואשר בו תהיה פעולתם משותפת יחד. — כאשר

יכניס הבעל את האשה המקודשת לו תחת "החופה", אז יגמור בזה את נשיאת האשה ע"י התכוננות "הבית", מני אז והלאה האשה שייכה לא רק לו לבדו, כי גם אל "ביתו" — המנהג שונה הוא בדבר "החופה", אם ע"י מפה פרושה על ארבע כלונסאות, אשר מתחתה יכנסו הבעל ואשתו, או חופה, אשר תזכיר גם את זכר הציצית, את זכר תעודת החיים, אשר יעד ה', ע"י "הבגד", לכן יתכסה הבעל "בטלית" ועמו יחד תתעטף בה גם האשה, אשר תלוה עמו בחיים. — (נ"ה).

תיכף כאשר הארוסה נכנסה לחופה נקראת היא בשם "נשואה", הלא היא "לקוחה בבית", והיא שיכה ביחוד אל "בית הבעל" וכל הזכיות וכל החובות היוצאים ממושג הבית יחלו מן הרגע ההוא ומעלה (ס"א). על דבר ברכות ארוסין ונשואין ראה "עבודה" (פרק י"ד).

פרק תקלז

אבל כמו[14] תכלית הבית לבדו, שהוא יקדש את חיי הבעל עם אשתו ובלעדי התכוננות הבית, אזי ההזדוגות לבדה לחטא נחשבה, כן תקנו חכמינו ז"ל, לקשר את קיום השייכות של האשה אל בית הבעל על ידי חוב אחד, אשר הטילו על הבעל, אף יחובבו אותו, להיות חל החוב נגד אשתו בו ברגע, אם ע"י המות או ע"י הגרושין, כאשר תעזוב האשה את הבית, וכל הזמן שלא סלקו לה את החוב, האשה שייכה עדנה אל בית הבעל גם אחרי המות.— לכן כל העת שיש עוד להאשה על הבעל הדרישה של התחייבות החוב ההוא, אזי חיי האישות טהורים המה, אבל באופן אם הדרישה על החוב עברה ובטלה, אז ברגע השני, לא תוכל עוד האשה, להיות שייכה אל הבית, והחיים שלהם בלתי כשרים — החוב ההוא, אשר כפי הנהוג, הבעל מקבל על עצמו ע"י כתיבה נקרא בשם "כתובה", ולפי האמור בזה, לא תוכל להיות החופה, בטרם יכינו מראש את הכתובה, לכן אם במשך חיי הנשואין נאבדה הכתובה, או אם מצד האשה היתה מחילה עליה בכתב, ובטלה את חוב כתובתה, אזי נדרש להכין כתובה חדשה (ס"ו).

פרק תקלח

כמו כן הזכיות והחובות המשותפים היוצאים ממושג הבית, החלק מהם דאורייתא והשאר תקנת חכמים, אשר קבעו אותם עבורם והמה נקראו בשם "תנאי כתובה", הלא

[14] הדברים האלה אמורים לפי הדעה, כי "הכתובה" היא דרבנן אבל אחרת היא לפי הדעה, כי כתובה דאורייתא היא. —

המה, זכיות וחובות, שהמה תלואים בתנאי הארכת חיי הנשואין ועל ידם הנם נתונים בלי אמצעי.

בעת אשר הבעל יכניס את אשתו אל ביתו, יקבל עליו בשתיקה עשרה חובות וארבע זכיות. השלשה מהחובות המה דאורייתא (שארה כסותה ועונתה) (שמות כ"א י') ושאר החובות וארבעת הזכיות המה תקנת חכמים.[15]

החובות האלה הם :

א) כלכלת הגוף.

ב) הלבשה והנעלה.

ג) עונת האישות.

ד) כתיבת הכתובה.

ה) רפואת מחלתה.

ו) פדיונה אם תהיה שבויה.

ז) קבורתה.

ח) ההארכה של יחס הבית, אחרי מות הבעל, כל עוד תשב אלמנה.

ט) החובה ביחס ההוא נגדה בעד בנותיו אתרי מותו, עד עת תארשנה לאנשים — אירוסין.

י) היתרון שיש להבנים של שניהם בזכות הכתובה, לרשת אותה, מלבד חלקיהם בירושת נחלה.

השלשה חובות הראשונים המה דאורייתא והשבעה האחרונים המה דרבנן.

הזכיות שיש להבעל על אשתו הן:

א) על מעשי ידיה.

ב) על מציאתה.

ג) להנות מהנכסים הפרטיים שלה.

ד) על ירושת נחלתה.

חכמינו ז"ל סדרו את הזכיות האלה, לעומת החובות המוטלים על הבעל הנזכרים, הלא הוא "מעשי ידיה" בתור גמול ותשלום בעד "שארה וכסותה", הנאת נכסיה לגמול פדיונה, וירושת נחלתה, גמול קבורתה. והנה בנוגע אל מעשי ידיה, בהיותם בתור גמול בעד מזונותיה, אזי אם בחפצה כי יהיו שייכים לה, תוכל האשה, למחול על זכות המזונות שלה, מבלי לקבל אותה מבעלה, אבל לא בהפך, אך על השאר לא תוכל להיות מחילה. הכלל הגדול, אשר היה לחכמינו ז"ל ביסוד מוסד התקנות הללו הוא, למען חזק

[15] זכות הירושה לפי דעת אחרים היא דאורייתא. —

ואמץ ביותר את אגודת הבעל עם האשה ביחד, גם בענינים החיצוניים, לכן תקנו, כי בנוגע אל הקנין והרכוש, אזי היא תתמסר ביותר אל הבעל ובעבור זה קבעו את החובות הנזכרים על הבעל, ולא לבד החובות היותר נחוצים הנזכרים כבר בתורה, כי גם הטילו עליו גם החובות הבלתי כה תדירים ושכיחים. — (ס"ט).

אל כלכלת הגוף — שארה — יתיחס כל הדבר הנחוץ למזונתה להחזקת הגוף וטהרתו (ע'). כסותה: מלבוש, מעון וכלי בית (ע"ג). עונתה — סדרו לפי המצב ולפי העסק והאומנות של הבעל, ובאופנים אם נסיעת הבעל לעזוב את ביתו נחוצה היא (ע"ו). מעשי ידיה, הוא לפי מצבה ומנהג המדינה והמקום, וביחוד, לפי הנהוג מאז במשפחתה, אבל נם האשה העשירה לעולם אל תלך בטלה, עליה להיות עקרת הבית וצופיה הליכותיו גם לשים עין ולב על חנוך הילדים ושמירתם והתעסקותה תהיה תמיד בכל דבר מועיל, יען "הבטלה", גם בעד האשה, היא אם כל חטאת —

הדברים הדרושים, להספיק את צרכי בעלה טוב לה, לעשות בעצמה, מבלי להשתמש בזה, כי יעשו ע"י אחרים (פ').

פרק תקלט

על האשה לראות את עצמה, כי היא שייכה בשלמות אל בעלה ואל ביתה. עליה להתקשט ולהתיפות רק בעבור בעלה, ואדיר חפצה יהיה רק למצוא חן בעיניו, גם החוג היקר והנאמן לפעולתה אתה דרוש להיות למענה בקרב הבית פנימה, ועדיה ותפארתה עליה הן המה באמת ענות חנה, תום דרכה ומנהג בת ישראל — האשה אל תתראה בפני אנשים זרים בשערות גלויות, ובמקום שהמנהג ללכת במצנפת ומעולפת בצעיף, ואם גם בראש מכוסה, אל תלך בלי אלה.— להתלבש בבגדי פאר רק למצוא חן בעיני אנשים ולהראות את יפיה, התגלות מערומי הגוף, למרות חוק הצניעות — לבוא בחשק לבב, ללא נדרש, בחברת גברים להיות בלתי צנועה בדבר שפתיה, לבזות את משפחת בעלה ועוד ועוד כל אלה הוא למרות רוח "אשת ישראל" ומנהג "בנות ישראל" — ולעולם לא יוכל הטעם הטוב (מאדע), להתיר דברים כאלה, שהמה מאבידים ומפסידים את צניעות הנשים. — כסוי שער האשה בנשאה על הראש פאה נכרית משערות זרות או משערותיה הכרותות, הוא מנהג קדום ובלתי אסור (קט"ו א"ח ע"ה).

פרק תקמ

אצל עם ישראל יעריכו את ערך האשה מאד נעלה, להיות בתור "כהנית" בקרב הבית פנימה. — ואם גם תורתנו לא יעדה בעדה את פעולתה, להיות פעולה גלויה בחיי העם, אבל לעומת זה הציגה את מעלת האשה בקרב הבית, להיות במדרגה גבוהה ופעולתה רבה ונכבדה בחוג ההוא. — התורה הטילה חובה על הבעל, לרחוש לאשתו אהבה נאמנה. עליו לאהוב את אשתו "כגופו" ולכבד אותה יותר "מגופו", ורק אז ימלא הבעל את חובתו לאשתו — אף לקנין קדוש דרושה האשה להיות נחשבה בעיני בעלה, עד כי הוא מצדו יתאמץ תמיד, להיות שייך וקרוב ביותר בכל קנין, אשר ירכוש לו ובכל כח ובכל שמחה רק אל ביתו ואל אשתו, ובכל נפשו ומאדו ובכל עצמותו, להיות נקשר אליה ולבני ביתו, גם יחשוב את אשתו ליצור כזה, המביא לידי שלמות את אנושיות הבעל, לעמוד התוך של הבית, ובתור חלק היותר טוב מעצמותו, ובמעלתה הזאת יאהבנה ויכבדה ויהי נאמן לה בכל לבבו ונפשו, גם עליו להשתדל להיות בורא שמחות חייה, גם מעוז ומשגב לה בתלאות החיים, ומגן ומחסה עז בעד אשת בריתו — ואוי לגבר, אם אחרת ידמה, או אחרת יעשה לה — אוי לזוג, אם רק פעם אחת ישתו יחד הבעל ואשתו מכוס נעימות החיים — רק פעם אחת, רק בעת, אשר כוננו להם את אגודת הנשואין, ולא יותר — ומאז והלאה הדבק שלהם יחדל מהיות טוב וברית אגודתם נשארה רק למראית עין, אבל הלב והחיים שלהם יתפרדו ולא יתלכדו — אוי ואבוי, אם במסתרים תבך נפש האשה על אכזריות בעלה והתרשלותו בנוגע אליה!! אוי ואבוי, אם מלאך "השלום והאחדות" עזב את ביתם ומלאך בלהות של "ריב ומדנים" יקח מקומו, אש־זרה נשקה בבית ותלהטהו עד היסוד מוסד! אם בבית ישראל נראתה שערוריה כזאת!! — אולם לא כן בית איש ישראל, שהוא נאמן לתעודתו ותכליתו, הוא יבנה ויתכונן ע"י אהבה נאמנה ומשותפת ובו ינוו : כבוד, תום ושלום־אמת, כי רק באלה ישכללו את הבנין, אשר יסדו אותו מראש ע"י הנשואין ואגודת החופה דרושה להביאו לידי שלמות ע"י אהבת ה', יראת ה' ובטחון בה', אלה הם נשואי ישראל! זה הוא בית ישראל! —

פרק תקמא

כאשר נעשו ונגמרו הנשואין אז הזוג, באופן, אם למצער מצד האחד מהם הנשואין נעשו בפעם הראשונה, אזי שייכים המה בתקופת משך השבוע הראשון הבעל עם אשתו אל חוג חיי ביתם. במשך השבוע ההוא אל יעזוב הבעל את אשתו ואל יפנה לעסקים אחרים, כי על הבעל והאשה להתרגל יחד ולקדש את עצמם אל חיי הבית, אבל אם לכל אחד

משני הצדדים כבר נודעו פעם מחיי הבית, הלא הוא אם הנשואין נעשו בין אלמן ואלמנה אזי משך הזמן} של ההתקדשות לחיי האישות יארך רק שלשה ימים.
(לפי דעת אחרים, עלינו להביט ביחוד על הצד, שהוא ביותר יקבל את תעודתו בחיי הבית, ואשר בתבונתו יביא את השנוי היותר גדול בחיי האישות, הלא היא "האשה" — לכן אצל בתולה שבעה ואצל אלמנה שלשה ימים מבלי שים לב על המצב הקודם של הבעל (אה"ע ס"ד)).
בשבת לא יעשו נשואין, יען כי בעשיית הנשואין יכוננו וייסדו יחד גם את הקנין, את הזכות והחובות המתיחסים אל הרכוש, ומטעם זה לא יעשו גם ביו"ט. גם בחול המועד לא יעשו נשואין לבלי לערב שמחה פרטית בשמחה לאומית. בערב יו"ט בבקר מותר לעשות נשואין.

פרק תקמב

לפי המנהג שלנו יעשו את הקדושין והנשואין תיכף אחד אחר השני, לבלי עשות שום הפסק בין הארוסין ובין החופה, בעוד ההפסק יוכל להביא לפעמים לידי מכשול או סכנה.

פרק תקמג

יא: גטין.

כי קח איש אשה ובעלה וגו' וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו (דברים כ"ד א').
האישות המכוננה ע"י קדושין תוכל להבטל, אם ע"י המות, אם הוא נודע בברור או ע"י נתינת הגט, הלא הוא, כי זה הבעל, שאמר פעם אחת אל האשה ההיא "מקודשת לי" ויקן את האשה, להיות מקודשת ושייכה רק לו לבדו, הוא ישלחנה ממנה בגרשו אותה ע"י הגט, באמרו ובכתבו לו כדת וכנוסח ישראל "הרי את מותרת לכל אדם", הלא הוא אמירת ההתרה של האגודה שלהם ונתינת החופש לה, כי תוכל להכנס במסורת אגודת האישות עם כל אדם זולתו, ואת הגט פטורין ימסור לה הבעל בפני עדים כשרים ונאמנים.
באיזה אופנים יוכל גם דרוש להיות הגרושין וגט פטורין, גם איככה יעשה כל זאת עם כל הדינים והפרטים המתיחסים אל זה (ראה אה"ע קי"ט ועוד).

פרק תקמד

יב: חליצה.

כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו וגו' והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. ואם לא יחפץ האיש, לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים וגו' ונגשה יבמתו אליו, לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו. ונקרא שמו בישראל "בית חלוץ הנעל" (דברים כ"ה ה').

אם מסורת ברית הנשואין לא באה לידי תכליתה, אם הבעל מת בטרם יכול עוד למצער, לכונן בדבר מה את ביתו אחריו, להיות בנין עולם, באופן, אם לא נשאר ממנו זרע, אשר בחיי הילד ההוא, יכול היה להאריך עוד בתבל את חייו וקיומו. לכן בעזבו את עולמו במקרה אסון כזה, ערכה התורה, כי זה האיש, אשר עזב את עולמו ובן אין לו, אפשר יהיה לו. להאריך עוד את קיומו על ידי זה, כי זאת האשה, אשר קדש אותה לו, לכונן עמה יחד את הבית, ואשר כבר הסכימה והסכינה עמו, לכונן את הבית ברעיון בעלה, תנשא אל האיש היותר קרוב אל בעלה המנוח, להיות "יבמה" לקרוב כזה, אשר השקפותיו על החיים מתאימות ומסכימות הנה ביותר אל רעיון בעלה, שעזב את עולמו, הלא הוא, כי החובה מוטלת על אחי בעלה, ליבם אותה, ועם יבמה זה תכונן יחד את הבית ברעיון בעלה, האח המת של היבם, ולהעביר ולהכניס בקרב חוג הבית ההוא את כל הקנינים, אשר האח המת רכש לו בתור אמצעים, לכונן במו את ביתו. — לכן החובה והמצוה היא על האח החי, שהוא, יליד בית אחד עם האח המת, בהיותם בני אב אחד, ליבם את אשת אחיו המת, ואם כי נשואין כאלה, בעוד שני האחים המה בחיים חיתם, אסורים הנה מפני קרבת שארי בשר; כמו כן באופן אם בנשואי האח המת, לא היה חסרון בנים, אבל בחסרון זרע לאח, שעזב את עולמו, בגלל המטרה הנזכרה, קבעה התורה דוקא מפני הקרבה היתירה הזאת, להיות הנשואין לחובה ומצוה — נשואין כאלה נקראים בשם "יבום".

פרק תקמה

אבל אם האח החי לא יוכל לגמור בדעתו, להיות נאות אל הנשואין הללו, או אם נמצאו באמת טעמים כאלה, אשר בגללם לא יוכלו נשואין כאלה להיות מותרים, כמו למשל: אם האח החי הוא "כהן גדול", אשר אסור לו לקחת "אלמנה", אף כי האגודה העצמותית תמצא לה מקום אם כבר נעשתה בדיעבד (והקדושין תופסין, בעוד אשר בנשואין

האחרים מדאורייתא אינם חלים כלל), או אם, לפי חות דעת היושבים על מדין, לא יוכלו לאמר לדבק ההוא טוב, כמו למשל: אם תקופות שנות היבם והיבמה בלתי מתאימות לנשואין יחד בשום אופן, אזי על האלמנה, לדרוש מיבמה בגלוי בפני הזקנים, כי ימלא את חובת "היבום" והיבם יבאר להם, כי מאן ימאן בזה, ואז האלמנה תגלה את רגלו ע"י חליצת הנעל וירקה בפניו וענתה ואמרה את נוסח הכתוב : "ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו". — הן אמנם זה אחי בעלה המת באמרו: "לא חפצתי לקחתה" הוא יסבב לה, כי תעשה את המעשה הזה, אף יוכיח ע"י הבזיון אשר ישא ויסבול, כי לא מחסרון אהבה לאחיו המת, או מהתרשלות נגד ביתו, לא מפני אלה הסבות ימאן ליבם את יבמתו. — אמנם אח כזה, אשר לא יחפוץ ליבם את יבמתו גם באופן, אם מטעם הדת והמסבות יוכל לקיים את המצוה הזאת, לבנות את בית אחיו, הנהו נחשב גם נקרא בשם "חלוץ הנעל" וראוי הוא לאבוד בעצמו את המצב, העמידה והתקומה בתבל. איש כזה ראוי הוא לחרפה ולבזיון ואת ביתו יקראו בשם "בית חלוץ הנעל", הלא הוא, כית שהוא בלי מצב ותקומה. המעשה הזה נקרא בשם "חליצה".

פרק תקמו

כל הזמן, אשר לא היה עוד אצלם לא יבום ולא חליצה, אזי האלמנה לא תוכל להנשא לאיש אחר, זולת, אם היא קרובה ליבמה בקרבת שארי בשר ביחס כזה, עד כי לא לבד, כי הנשואין אסורים כי גם הקדושין בלתי תופסין, ורק באופן ההוא, גם יבום גם חליצה לא יעשו, רק אחרי־מות בעלה מותרת היא להנשא לכל איש. — אם ישנם אחים הרבה, דיה החליצה מאחד מהם, והחובה היא ביחוד על האח הגדול.

פרק תקמז

מובן מאליו, כי רק אז טוב ומועיל הנהו היבום, אם האלמנה ואחי המת ינשאו יחד ברעיון אמתי ובכונה טהורה, למלאות ע"י היבום, כפי פקודת ה', לכונן את הבית ברוח הבעל והאח המת, ורק אז תוכל המצוה ההיא למצוא את תכליתה ומטרתה, אבל אם הרעיון והכונה הזאת חסרים אצלם, אזי הנשואין בעצמם, שהמה הלא נשואין אסורים (אשת אח) לחטא יחשב — ויען כי זה כבר החלו לחוש, פן לא יחזק הרעיון הטהור של החיים כפי פקודת ה' בקרב עדת ישראל באופן כזה, להיות לו מעמד ומצב נכון בעצם תומו, ומפני החשש, פן תהפך התורה והמצוה הזאת לחטא ועון, לכן חכמינו ז"ל, כמו הזקנים לפנים, באופנים מיוחדים, שעל פיהם בחרו לעשות את דבר "החליצה", תקנו

זה כבר, כי לא טוב היות "היבום" בעד היבם והיבמה, עד כי בכל האופנים יעדו, כי רק "החליצה" תתיר אגודתם. זולת באופן, אם אין שום ספק וחשש בזה, ובידיעה ברורה, כי יוכלו להיות מובטחים בדבר, לקיים את המצוה הרמה בעצם שלימותה וטהרתה, ושאר הדינים הנכבדים בדבר היבום והחליצה ראה אה"ע קנ"ו ועוד.

פרק תקמח

יג: חנוך.

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד').

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים, אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך (שם ד' ט').

ושננתם לבניך ודברת בם (שם ו' ז').

ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, אשר נשבע ה' לאבתיכם לתת להם, כימי השמים על הארץ (שם י"א י"ט).

אם מנויה וגמורה היא, כי הברכה היותר גדולה, הלא היא לאצול ברכה לזולתו, האם תוכל להיות ברכה יותר גדולה ונעלה מזאת הברכה, לחנך ולהחזיק יצור כזה, שהנהו בעד עצמו דל חלקו בחיים וחסר כל כח וזכות, ועליו לקבל את הכל כאשר לכל רק מאהבתך, רק את אשר תושיט לו אהבתך מכל מתנות התבל הארצי, אף ע"י אהבתך ימצא לו מקומו הנכון בתבל, להגיע אל איזה תעודה בחיים? הביטה נא וראה! הן ברכה כזאת יתן לך ה' בהולד לך, בן ובת. שור נא על היצור הקטן ההוא, אשר התעורר למציאותו בחיים! — האם לא יגיד לך קול קורא במשכיות לבבך, מה הוא לך, ומה נדרש לו לקבל מידך? — הן אמנם, ליוצא חלציך זה, אין כל זכות וצדקה עליך, יען מה יוכל הוא לעשות ולפעול למענך?! — ובכל זאת, הן עליך, להיות לו הכל, הכל, לא מטעם "הצדק", רק על פי חובת "האהבה", ובכח האהבה, שהיא אמנם תעודתך היותר גבוהה, מטעם האהבה, שהיא לא אחרת, רק כי על ידה תהיה ברכה ותביא ברכה מסביב לך — אבל עליך, לחוש ולהרגיש את כל עצם הקדושה, את כל עצם האשר, את כל עצם יקר התעודה הזאת וחין ערכה. עליך לחוש ולהרגיש ולדעת, כי השם "אב" יקדש אותך להיות "כהן גדול" במקדש חיי ביתך, ולמלאות את האצור במושג השם ההוא בנוגע אל זאת הברכה בכל לבבך ובכל נפשך, ברוח נכון, בשמחה ובקדושה־לא בעדך ראה הילד אור וחלד, רק אתה הנך נמצא בתבל בעד הילד — פרי בטנך זה — וזה הוא גם הלקח טוב, אשר תלמדך התורה, באשר תחובב אותך ותצוך לפדות את "בכור בניך",

ולפטור בפדיונך זה את כל שאר בניך (ראה עדות פרק כ"א), וזה הוא הרגש הראשון הנדרש ממך, כי יתעורר בקרבך, יען כי בו ברגש ההוא כלולה היא זאת "הברכה" — ובהיותך מלא רוח רגש כזה, לא תחפוץ עוד להוציא לך מהילד את התועלת האפשרית בעדך, עוד לא תביא חשבון, אם יגמול לך, ובמה יגמול לך הילד בימים הבאים, בעד כל יגיעך ועמלך לטובתו — יען כי הנך נמצא בעד הילד, ובעצם הרעיון ההוא, כי אמנם בלתי אפשר הוא, כי הילד יוכל לגמול לאביו בעד מפעליו, לטובתו ולאשרו, בזה כלולה ודגולה היא "ברכת האב". אמנם כן, לוא לא נחשב בעיניך לאשר ולברכה מאד נעלה חפצך הנאמן, כי תוכל להקריב את עצמך בעד יצור האדם, למצער בעד פרי בטנך, אם "הנתינה" איננה יקרה וחשובה בעיניך עשרת מונים יותר "מהלקיחה", כי עתה לא היית ראוי והגון להיות "אב לבנים" — אולם ברגש "אב וכהן גדול" במקדש ביתך כזה, הנך מתיצב לפני ה', ושואל הנך: לאיזה תכלית הפקיד ה' בידי את קדושת נפש האדם — מה הוא חפץ ה', כי תפעל בעדה? או אז שומע הנך את קול ה' בדבר קדשו: "תורה צוה לנו משה", הקנין, אשר על האב להנחיל ולהוריש לזרעו אחריו, להיות "מורשה (בקרב) קהלת יעקב"!! — בגלל התכלית הזאת נתן לך ה' את הילד — לכן עליך ראשונה, להכניס את בנך בבריתו של אברהם אבינו וכמצוה עליך, לתת את חותם אות הברית החיצון הזה בבשר בניך ע"י "המילה" (עדות פרק ט"ז). הן אמנם לתכלית אחת נולדנו כלנו, כל אחד מצאצאי הלאום דרוש להיות בן ישראל או בת ישראל, אשר יעל כשורק בגן ה' בקרב הגוי אחד הזה, לכן לתכלית האחת הזאת עליך לגדל ולחנך את הילד יולד לך, יען כי לתכלית האחת הזאת נתן אותו ה' לך, ולמרד ולמעל בה', קדוש ישראל יחשב, לוא תטה מני דרך ותסיר את לבבך מהתכלית הזאת, — והנה כמו בחיי עצמך, לא רק איזה שעות מיוחדות, לא רק איזה פעולות בודדות, לא רק דברים אחדים, ואיזה מלות דרושים להיות קדושים לתכליתם, יען, אם הנך באמת ובתמים איש ישראל, הלא עליך להיות מלא רוח מחיים קדושים, וכל אחד מרעיוניך, כל אחד מרגשותיך, הנאתך, דבריך ופעולותיך בעדך, בעד ביתך, בעד עדתך, בעד טובת הנסיך והמדינה, בעד טובת כל אדם אחיך, ובעד כל יצור אחיך בבריאה, אשר ישא עליו חותם תכנית ה', וכל חלק וחלק מכחך וזמנך דרושים להיות כלם אהובים, כלם ברורים כלם קדושים לתכליתך, יען כלמו כאחד המה "עבודת אלקים", כלם מלואי רצון ה', לכן גם "החנוך" אל חיים קדושים כאלה, דרוש להיות כלו קדוש בכל חלק מחלקיו, אף נחשב הנהו אל "קדשי הקדשים" של החיים.

פרק תקמט

"חנוך לנער על פי דרכו" — חנוך והרגל את הילד כפי מעגל חייו שעליו ללכת בדרך החיים בזמן "העתיד", זה הוא הכלל הגדול בעד החנוך, כפי שמצווים אנחנו מטעם הדת. — עליך להרגיל את הילד בשחר טל ילדותו, ולחנך אותו אל המעשה, שעליו לפעול ולעשות, כאשר תגיע העת לצאת מרשות החנוך שלך.

א) הכנה: להכין ולעתד אותו, כי יהיה מוכן ומזומן בשפע האמצעים, אשר ידרשו למו, לפעולותיו בעתיד.

ב) חנוך: לחנך אותו באופן כזה, למען ימלא בחוג הקטן שלו ותחת השגחתך את החובות ההם, שיהיו מוטלים עליו, למלאות, בהגיע לו התור בחייו, לעמוד ברשות עצמו, לבל ידרש לו לעשות את ההתחלה לפעולותיו לחיים, בה בעת, אשר כבר נכנס הנהו בחיים. — ההכנה והחנוך אל החיים דרושים להיות מקודם, עד כי תחלת מעשיו בחיים הפועלים, לא תהיה אז ראשית דרכו, רק בתור המשך והארכה אל מעשהו לפני זה, ורק עליו אז להוסיף אמץ וחיל בפעולה ומעשה בחוג גדול ובמסבות יותר נכבדות, עד כי בבואו בימים יאריך ויגמור בעדו, את אשר החל לעשות ולפעול תחת עין השגחתך.

פרק תקנ

א) **הכנה**.

האמצעים הדרושים בעבור הפעולה והמעשה של איש ישראל הלא המה: א) כח וחוזק הגוף. ב) עוז ותעצומות הרוח. ג) הכשרון לרכוש לו איזה אומנות או עסק, אשר על ידם יוכל לעמוד ברשות עצמו.

א) כח וחוזק הגוף — עליך לדאוג, להכין מזון מבריא בעד הילד, גם בעד מלבושו ומעונו, ולשמרו, כי יחיה בנקיון ובטהרה. חכמינו ז"ל מצאו לנכון בנוגע אל כלכלת הילד, עד אחר השנה הששית, להפוך את חובת האהבה, להיות נחשבה לחובה מוחלטה מצד האב נגד האם, אבל מאז והלאה, נחשבה רק לחובה מטעם "האהבה" (אה"ע ע"א, י"ד רנ"א). שים עין על בריאות הילד ושמור אותה! היה מגן ומחסה בעדו, כפי אשר תוכל בכחך, כח אנוש, לשמרו ולהצילו מכל מחלה ומהטלת מום בגופו, אבל חוסה על נפשו גם כן, לבל יהיה מפונק מנוער בענג וברך, פן ירבץ ופן יכרע אהרי כן תחת סבל תלאות החיים, לכן אל תפנק את הילד, למען יוכל שאת ולמען יוכל עמוד בפני סערות החיים ומסבות המקרים, להיות כחו חדש עמו, לפעולה ולעבודה תמידית.־השגיחה היטב על חושיו, כי יתפתחו בקרבו, ראה להכשיר אותם כהוגן, גם שים עינך על אבריו, כי יתחזקו

ויהיו מהירים בפעולתם, ועליך, לאמן אותם בתחבולות חכמה, גם לחלץ עצמותיו. — הן חכמינו ז"ל, למשל, הכניסו בתעודת החנוך גם את הלמוד "לשחות בנהר". התבונן על כשרון הדבור שלו והכשר אותו, להרגיל את עצמו לדבר כן, למען שפתיו ברור תמללנה כל דבר ודבר, וימהר לדבר צחות בקול נעים ודבור מתוקן.

פרק תקנא

ב) עוז ותעצומות הרוח — ציץ ופרי הדעת בעד כל בן ישראל דרושה להיות "התורה",[16] יען כי היא אוצר כל סגולה, נחלה בלי מצרים ומורשה בדעת ובחיים. זאת התורה, שהיא נתנה ומסורה לנו מסיני, ואשר רק ע"י הלמוד והמעשה של ההורה נהיה והתחנך ישראל להיות גוי קדוש. — הביטה נא וראה! אם התורה תביע לך אמר ותחוה דעת: כי מן השמים עד לארץ ומארץ עד לשמים, את אשר הנך רואה בעיניך, הכל כאשר לכל יצור ה' הנהו, כל כח "עבד ה'", כל סדר חוק ה' הנהו. — אף התורה תראה בארץ המלאה כבוד ה', גם בעד האדם את מקומו ומצבו, להיות נושא רוח ה' והמתוך בין ה' ובין הארץ. הבה! הציגה כה גם את בנך בין השמים ובין הארץ, למען יכיר וידע גם הוא את התבל מסביב לו, לראות ולהכיר ולדעת את במת החזיון בעד פעולתו אתו בימים יבואו. למדהו, להכיר ולדעת את עצמו, את חלקו בחיים בתבל ארצהו, ואת חלקו באלקות, אבל בכל וע"י הכל למדהו, להכיר ולדעת, מה הוא זה יצור ה', עבד ה', חוק ה' ודעת את ה', — הן כל אלה יהיו לעזר לו, להגדיל ולהרחיב את ידיעתו "בתורה", הלא הוא, דעת את "הטבע" ודעת את "האדם" — כמו כן שור נא! הן התורה תציג ותעביר לפניך את תחלת תולדות בני האדם ודברי הימים שלו ותביע אמרתה : "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם", הלא הוא, כי מתחלת חלוקת האדם לשבטים ולעמים, גוים וארצות עד סוף כל הדורות העתים והזמנים, המטרה האחת של כל תולדות בני אדם, הלא היא רק "החנוך" אל ה' — היא תראה בעליל בתכנית החנוך הזה ובעד תכנית החנוך הזאת את מציאותו ואת תעודתו. הבה, הוליכה כה גם את בנך בהליכות־אל אלה בתולדות בני אדם ודברי הימים שלו, הכירהו לדעת את כניסת העמים במעגל חייהם ומסלול דברי ימיהם. הבינהו, כי הפלא ופלא הוא הכח והנחל, אשר ינומו בחביון נפשות האנשים, אבל ביחוד, למד ושנן בלבו את הלקח הטוב היוצא לנו מתולדות בני אדם, וכפי אשר תורינה אותה זה שנות מאות, והוכיחהו לדעת, כי על כל דבר וממעל לכל דבר, אשר האנשים יזמו לעשות, למרות החוק והדת, והתאמרו, כי על ידם יבנו ויכוננו להם בנין

[16] ראה למעלה פרק ד'. —

עולם, חרותה עליהם המלה של "בטול היש" "הבל", למען דעת בנך או בתך, בלכתו כה במהלך העתים והזמנים ודברי ימיהם, את הידיעה הנאמנה הזאת ולמען ישוב אחרי כן בפנימיות נפשו אל הנצחיות האמתית, אל אל עולם, חי וקים לעד. גם ילמוד היטב, לאהוב את תעודתו, תעודת איש ישראל, מבלי הבט, כי דל חלקו בחיים בדברים הנוגעים לתפארת אנשים; אף לאהוב את תעודת ישראל ולכבדה, אך ורק בגלל דלותו ושפלות מצבו החיצון של עמו, עד עת מצוא — זאת היא העזרה השנית אל דעת התורה, הלא היא דעת את תולדות בני אדם (געשיכטע); אבל כל אלה דרושים להיות לו רק העוזרים אל הדעת העצמותית שלו. — אל דעת "התורה"! לכן יחד עם התורה והנביאים למדהו והכירהו, לדעת את ה' "בטבע ובתולדות בני אדם" ומדעת את ה' הבינה"ו את הכרת התבל, ובתבל הזאת, לדעת את האדם, ובאנושית את ערך עם ישראל, ובישראל, את בני דורו שהוא חי בו — ובקרב עם ישראל את המקום והמצב של עצמו — ואם פנימיות נפשו ולבבו כבר מוכשרת וגמולה היא אל השאלה: מה עלי לפעול ולעשות בתבל הזאת, שבה הלא כבוד ה' מלא עולם? מה עלי לעשות עם הכחות הנתנים לי מה' בעד תעודתי, תעודת איש ישראל, אשר יעד אותה ה', למען אוכל גם אני למלאות את חובותי בעד תעודת החיים הזאת? אז, לך עם בנך הלאה והלאה ונהל אותו אל מקור חייו אל המבוע של חכמת החיים אל "התורה", מתורתך תלמדנו, מהתורה שבכתב ועמה גם יחד את התוצאות מהתורה שבעל פה, הידיעות היותר נחוצות לו בעד מלואי החובות בחיים. למדהו, לדעת ולעשות את הכתוב לחיים "בתורות ובעדות" גם להכיר ולדעת את חין ערך "החוקים", "המשפטים", "המצות והעבודה" (כמו מספרי הרמב"ם וד' חלקי "השלחן ערוך" את הדינים הדרושים לו לדעת בעד החיים הכלליים), ואם תתבונן בו, כי רוחו הנהו מתעורר בקרבו ומחונן הוא בכשרונות טובים, אז נהג אותו גם אל המקורים של חכמת התורה. הביאהו חדרי המשנה והגמרא, אבל עליך לחנך אותו באופן כזה בלמודו, עד כי בכל אלה ישים את פניו ותכלית למודו ביחוד "מול פני החיים", מול פני הדעת את חובת ישראל וחיי ישראל — רק בדרך חנוך כזה יוסיף הילד אמץ וחיל ובאור תורה באמת ואמונה יראה חזות הכל — אולם היסוד והמסלול בעד כל אלה הלא היא "דעת את השפה והלשון".— את שפת ארץ מולדתו ואת שפת התורה — לכן הכינה את הילד בשחר טל ילדותו, כי ילמוד לדעת את שפת ארץ מולדתו ושפת כתבי חייו — את שפת קדשנו. — בשפות האלה ועל ידן עליך, ללמדו ולהבינו. להכיר ולדעת את הדברים ויחוסיהם. באר לו את המושגים הנאמנים מכל דבר, למען בהם יתפתחו חיי רוחו באביב עלומיו — ומי אשר הכיר גם נוכח לדעת, כי ע"י השפה, אשר בה תחשוב ותדבר כל תכן

מחשבותיך, יקבל הדבר את צורתו ותכניתו הנאמנה, הוא ימצא אל נכון עד כמה נכונים ואמתים המה דברי חכמינו ז"ל, אשר קבעו לחובה ללמד את הילד באביב שנותיו את שפת קדשנו.[17] עם השפה הזאת, אשר ילמוד בילדותו הנך מוסר לו גם את המפתחות אל שערי הספרים, אשר ילמוד ויהנה בהם בימים יבואו, והמה יהיו לו יסוד ומקור חייו, גם מוליכיו בדרך החיים — לכן החל עמו בידיעת השפה, וביחוד בתחלה, בגלל למוד השפה, למדהו לקרוא בתורה, אולם בו בזמן, כפי כשרון ותכונת הנער עליך לאט לאט להכירו ולהכינו את דעת הדברים של הענינים הבאים שמה, למען ידע ויכיר את עולמו בשחר טל ילדותו. באר לו את תולדות ישראל ומכל דבר, לדעת ולהכיר את ה' ולכבדהו ולאהבהו — וכה הרחיקה ללכת עמו בדרך ההרגל והלמוד שלו, עד אשר תוכל לקרוא עמו את התורה והנביאים גם בגלל תכן דבריהם ומובנם, ויחד עם הלמוד הזה הרחיבה את חוג ידיעתו "בידיעת הטבע ותולדות בני אדם", למען יתפתח בקרב נפשו ורוחו תכן התורה ביתר באור וביתר שאת, עד כי יוכל ללמוד את התורה גם בגלל ידיעת חובותיו, למען יכיר וידע את "המעשה", אשר יעשה איש ישראל וחי בו, ויכונן את פעולותיו ע"פ התורה, ומאז החל להרגילו גם בלמוד התורה "שבעל פה", להיות נלוה אל ראשית למודים אלה. — זה הוא הדרך הכבושה והסלולה, אשר רק היא תוביל אל "האמת ואל החיים", הדרך הישרה, שהיא גם עתיקת יומין וכפי אשר סדרו לנו האבות במשנה: בן חמש שנים "למקרא", הלא הוא עליך להרגילו בקריאת כתבי הקדש, להבנת השפה והענין. בן עשר שנה "למשנה", הלא הוא : עליך להחל, להכירו לדעת את הדינים וההלכות בדבר מלואי החובות ע"י הלמוד של ראשי הכללים והתוצאות של תורתנו שבעל פה. בן שלש עשרה שנה "למצות" (בר מצוה), בן חמש עשרה "לגמרא", הלא הוא להגדיל ולהרחיב יותר את חוג ידיעתו בתורה ולהעמיק חקר בה בעיון נמרץ. — אולם אהה, מדוע עזבו אחינו את הדרך הכבושה הזאת. מדוע הפכו את הסדר? הן אמנם הרבה קלקלו ביחס מצבו המוסרי של עמנו ע"י עזיבת הסדר הנעלה, אשר אזנו ותקנו חכמינו ז"ל, ומה היה סוף הדבר של האי־סדרים בעניני החנוך, למרות הסדר ותקנות חכמים, שלא קימו אותו להלכה ולמעשה? אהה! התורה נדחתה מהחיים, ואחרי כן מהיות גם בתור למוד ומדע. — עד כי בימים האלה בעיניך תראה "חנוך" גם "בתי ספר" כאלה, ששם אמנם הלא נמצא הכל ערוך ומתקן — אבל לא תמצא בהם לא את "רוח ישראל" ולא את "תורת ישראל", אשר אותה עזבו ודעת דרכיה לא יחפצו.

[17] ראה ספרי עקב: מכאן אמרו, כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עשם לשון הקודש ואם אין מדבר עמו לשון הקדש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאלו קברו.

פרק תקנב

ג) הכשרון, לרכוש לו עסק ואומנות, למען יוכל לעמוד ברשות עצמו — אולם עם הלמוד והדעת, אשר יחזק ויאמץ את הנער, למען ישוו רגליו בדרך החיים, שעליו ללכת בו, עליך לשום לבך לתת לבנך ידיעות וכשרונות כאלה, אשר ימציאו לו את "היכולת", לעמוד ברבות הימים ברשות עצמו, כמו עמדך אתה ברשות עצמך, ולמען יעצור כח למשוך מסביב לו חוג לפעולותיו לחיים ולהכניס אל תוך החוג ההוא נכסים, בתור קנין שלו, ועם הנכסים האלה ובקרב החוג ההוא ומחוצה לו, לחיות חיי — צדק" "ואהבה" ולהנחיל גם לצאצאיו "אורח לחיים", כפי אשר קבל ממך — לכן עליך
להשתדל, כי בנך יקנה וירכוש לו בתור פרנסה לכל חייו איזה אומנות או עסק, חרושת המעשה או מדע, והכל כפי כשרונותיו והכנת נפשו — אמנם כל משלח יד, אומנות ועסק לפרנסה, הכל שוים המה לטובה, גם מכבדים המה, לוא אך יפעלו ויעשו וינהלו אותו בתום ויושר — אבל בחר לך בעדו, אם תוכל, ולפי עצת חכמינו ז"ל מקור למחיתו, דבר כזה, שהוא אצור אתו בעצמות כשרונו, הלא הנה מלאכה ואומנות, הבלתי תלויות ועומדות תחת חליפות העתים ותמורות הזמנים. — לעשות את המדע קרדום, לחפור בו לשם פרנסה, ולהוציא ממנו מחיה וכלכלה, חשבו חכמינו ז"ל לפחיתות ולחלול כבוד המדע וקדושתו; בעיניהם נחשב היה המדע "לחיים" — לכן אסרו לשלם ולקבל פרס בעד למוד התורה — אבל צוק העתים והזמנים וההכרח להחזקת התורה שנו את פני הדבר הזה, אולם ביחוד ועל כלם השמר לך, לבל תבחר בעד בנך ענף למחיתו, דבר כזה, אשר יביאהו בסכנה, בנוגע אל תום המדות והמוסר ושמירת היהדות.
אבל הזהר מאד, לבל תחשוב כי יצאת ידי כל חובתך לבנך בהשתדלותך עבור בנך, להמציא לו רק מוצא למחיתו — אף כי זאת, הלא היא גם כן "חובת האב" — ולדמות, כי בזה עשית הכל בעדו, עד כי כל מעינך תשים רק לפעול בעד בנך, כי יוכל לכלכל את גויתו ולכונן לו את ביתו ודיו. הן מה יסכנו לו מציאות ובית, אם נפשו לא מטהרה. אם אור תורה לא נגה על רוחו. מה יתן ומה יוסיף לו, אם גם יוכל לחיות בתבל, בעוד לא ידע ולא יבין איך לחיות חיי איש ישראל בתבל? אמנם ההשתדלות לדאוג בעד התכוננות מצבו, היא באמת ג"כ חובת האב, אבל היא רק חלק מהחובות ובאמת החובה האחרונה, אולם בשום אופן לא תוכל להחשב לחובה ראשונה והכי נכבדה בעדו, ומה גם לחשוב כי החובה הזאת לבדה היא דיה ומספקת בעד "חנוך בנך".
אל ההכנה בנוגע אל המדע בכלל, נדרש לצרף גם את אלה הידיעות שהנה ג"כ טובות ונחוצות לו במאד את "הכתיבה וידיעת החשבון".

והנה רק אז, אחרי אשר בכל אחד מבני ובנות ישראל בכרה הדעת הדרושה להם גם בשלה כל צרכה, לפי שנותיהם, אז על האב להשתדל לבחור לבנו איזה עסק או אומנות למחיתו, ולהכינו ולעתדו לזה ובאופן כזה גם ההתחרות להשגת מחיתו ומצבו תחשב גם בעד בנך לכשרון, לעמוד ברשות עצמו, למען יוכל לרכוש בעצמו את האמצעים הדרושים, למלאות על ידם "רצון ה'".

החובה לעזור להבנים ולהכשירם אל העמידה ברשות עצמם תבוא לידי שלמותה ביחוד בהגיע התור, אשר יגיעו באמת אל המצב העצמותי שלהם, לכן עליך גם אז לעזור ככל האפשרי, להבן והבת, לכונן להם בית לעצמם, הלא הוא, כי תהיה גם אתה העוזר והמסייע לבנך, לקחת לו אשה, ולבתך כי תנשא לאיש.

פרק תקנג

לפי התכנית הנזכרת הננו להציג בזה את פרשת עניני הלמוד היותו דרושים ונחוצים בעד בני העלומים בישראל בכלל:

א) שפת עבר

ב) לשון ארץ מולדת.

ובעת הלמוד להבינם ולהכירם, לדעת את עצם הדברים ולפתח ולהכשיר את תבונתם בהכרת הנמצאים ותכונתם.

ג) תורה, נביאים וכתובים.

בתחלה ביותר בעבור הקריאה ולמוד השפה ואחר כן בידיעת תכן העניינים שלהם והבנתם בעד החיים. — אל אלה מקושרים בתור מדעים עוזרים:

ד) ידיעת הטבע ודעת את האדם.

תולדות הטבע, למוד הטבע, ידיעת גלילות הארץ, אבל ביותר את הדברים אשר יתיחסו אל טבע המקומות מאשר אל עניני המדינות (פאליטיש), הכרת עצמותו ע"י תורת הנפש (~פהזיכעלאָגיע~{פסיכאלאגיע}) ודעת את טבע האדם (אנטראפאלאגיע).

ה) תולדות בני אדם (**געשיכמע**).

דברי הימים הכלליים, ביותר להכרת התפתחות האנושית ועניני האדם ולמעט בדבר יחש הידיעות שרחוקות הנה, מהביא תועלת רבה אל החיים, כמו דעת את משפחות השליטים (דינאסטיען) וכדומה.— שתי אלה ידיעת הטבע ותולדות בני אדם הנחוצות ומועילות להיות נלוות עם הלמודים היוצאים מהתורה, להוקיר ולכבד את הידיעות האלה ברוח התנ"ך, ולהמציא מזה תמיד לקח טוב, לדעת את ה' והאנושית, ולקבוע את הדעת הזאת ברוח ובלב.

ו) **חכמת החיים (למוד החובות) מתורה שבכתב ושבעל פה.**
מהרמב"ם ודי חלקי שלחן ערוך, ובכל האפשר, לפי כשרונות הנער, גם ממשנה וגמרא.
ז) **כתיבה וידיעת החשבון.**
אנחנו הראינו בזה את הדרך והמסלול אל החנוך בעד הבנים, אולם הדרך הזאת טובה ומסוגלה היא גם בעד הבנות, אבל הסימנים א' עד ה' ו' ז' תלמודנה באופן פשוט יותר. בנוגע אל הסימן ו' תלמודנה הבנות רק הלמודים הדרושים לחובותיהן בחייהן הבאים, וביחוד את הכל מנקודת ההשקפה של חיי הבית והליכותיו, ואת הנערים ילמדון את הלמודים היוצאים מנקודת "ההשקפה" של חיי האדם, חיי איש ישראל וחיי אזרח. כמו כן בעד הבנות, עוד דרוש לאמן את ידיהן במלאכות היד ולהרגילן בעבודת הליכות הבית, כפי שהוא נדרש בעבור הבנים, הכשרון והלמוד, לתכלית השגת מוצא למחיתם.

פרק תקנד

ב) החנוך.
אבל ההכנה לבדה בתתך לבנך את הכח והמדע בגלל החיים הוא רק חצי הצעד של ההתאוששות שלו בעד דרך החיים בעתיד, אך החנוך בפועל הלא הוא "השלמות", — לכן בטרם תבוא בעדו העת ולפני הגיע התור, למלאות את חובותיו בחיים אף יחד עם הדעת והלמוד, אשר תתן לו, גם עוד מקודם לזה, עליך להחל, לחנך את בנך בחיים הפנימיים והחיצוניים, לעשות ולקיים את החובות המחכים עליו למלאות אותם בעתיד, אף בהגיע התור של מלואי החובות שלו, גם אז אל תעזבהו לנפשו, ונהפוך הוא, עליך אז להכפיל את השתדלותך ולהוסיף השגחה על זה, לכן בשחר טל ילדותו של בנך השתדל לפעול על חייו הפנימיים, להיות פעולתך אתו, חנך והרגל אותו באביב חלדו, להיות תמיד סר למשמעתך ולתת אזן קשבת לדבריך, למען יוכל לכבוש את רצון עצמו ונטיתו אל איזה הנאה ותענוג מדמה ולתתם כופר בעד כל דבר גבוה ונשא, למען תחשוק נפשו לרכוש לו בחיים.— הרגל אותו באביב עלומיו, בהיותו בחיי חברתו, עם אחיו ואחיותיו, בקרב רעיו ובני ביתו, להיות תמים דעים, אוהב אמת ומבקש לעשות חסד. — עליך לפעול, כי יתעורר בקרבו רגש ההשתתפות בצערם ושמחתם, לבקש סליחה על חטאתו נגדם ולהיות נוח לסלוח גם להם, להתגדר במדת "ענוה והסתפקות". פתח את לבו, למען יכניס וישליט בקרבו את "האהבה הכללית", לכל אשר נמצא אתו במציאותו בתבל, וככל האפשר באביב שנותיו למדהו במראה עיניו על השמים והארץ, להכיר ולדעת על ידו את ה' ונטע בקרב לבו את נטעי הנעמנים, אשר ישוו פרי לחיים: את יראת

ה', את אהבת ה' ואת הבטחון בה'. עליך לפעול אצלו בילדותו, כי ישוה לנגד עיניו תמיד, כי עומד הנהו תחת השגחת ה', אבינו שבשמים, ולכבד ולאהוב את הכל בתור בני אל חי — ואחרי אשר ספרת לו או למדת אותו את קרות אבותיך ודברי ימיהם ויכר לדעת את תעודתו, להיות איש ישראל, עליך לאצול מרוחך עליו, למען ירגיש ויחוש בנפשו כבוד, אהבה וגאון על תעודתו, תעודת איש ישראל שלו. אף ישמח וינעם לו מנת גורלו וחייו בעתיד, להתאמץ כי פעולתו תהיה אתו פעולת איש ישראל. כי לבו יהיה נמשך תמיד אל "חברת ישראל", אף יכיר טובה ויהגה תודה וברכה אל הנסיך ואל ארץ מולדתו, ולרחוש אהבה בלבו לכל אדם ולכל היקום. עליך, להרגילו בחייו החיצוניים באביב עלומיו, כי גם בחוג הקטן שלו ימלא אל נכון את חובת "הצדק והאהבה" הכלולים במשפט, בחוק ובמצוה, כי ישתדל להוקיר ולכבד את הבריאות, את הגוף את הרכוש, את השמחה, את השלום ואת הכבוד של כל אלה הנמצאים בקרבתו ובחברתו. כי יוקיר ויכבד את כל יצור נברא. לבל ישחית ולבל יכלה בזדון לבב שום דבר. לבל ישחית כל צומח ולבל יענה כל בעל חי, כאשר יעשו הילדים. למדהו לכבד את גוף עצמו ולהיות בהנאותיו מסתפק כמועט, להיות ענו ומצניע לכת בכל אשר יעשה, בהנאותיו, בפעולותיו, ובדבורו. כי יהי נוח לקבל הוראה ומוסר השכל ויפעל כפי כחו לטובת זולתו. כי ישמח שמחה גדולה בשמחה, אשר יוכל להכין לאחרים, גם לשיש ולהיות שבע רצון וענג על ההצלחה, על המנוחה ועל ההצלה, אשר צלחה לו להביא לאחרים. — חנך אותו באביב ילדותו במעשה, "העדות והעבודה", למען ימלא בשמחה ובחפץ לבב את החובות האלה, שהמה יקדשוהו וירוממוהו לה', אולם עליך להבינו, כי ימלא את כל אלה ברעיון ובהבנה נאמנה, ברעיון ובבאור הנכון לכל דבר, אשר תגיד לו, וכפי אשר תוכל בינתו שאת אותו. — הרגל אותו בשחר טל ילדותו, כי ישא לבבו אל אל בשמים וישפוך שיחו לה' בתפלה וצקון לחש, אבל עליו להבין היטב את דברי תפלתו, עד כי "התפלה" תהיה נחשבה אצלו לדבר נחוץ בהשתפכות הנפש, אשר ממנה יקבל לו את הכח, העז ותעצומות, לקיים ולמלאות בנפש חפצה את החובות הקטנים שלו.

אולם הטרם תדע איזה היא התחבולה הנאמנה והיותר בטוחה, שהיא בידך, לפעול למענהו את דרך החנוך הזה, כי תהיה צלחה? התחבולה הזאת, הלא היא הדוגמא והמשל של עצמך! בתמונת חיי ההורים יראה הילד את התמונה של חיי עצמו בעתיד ובנפש חפצה ממנה יראה וכן יעשה, לכן תמונת חיי ההורים דרושה להיות תמונה טהורה וקדושה, תמונת חיי איש ישראל, ומפני זה כל החובות הנזכרים עשה יעשה גם יקים עמך יחד — אף אתה לך לך לפניו בתור מורה דרך, ואם תקים ותמלא אתה כל

דבר בכבוד ויקר בשמחה ובאמונת רוח, אז ידעת אל נכון, כי גם בנך ילך אחריך בטח, ממך יראה וכמוך יעשה תמיד — אמנם היו ימים בישראל, אשר על ידי חיי האב והאם, הבן והבת התחזקו והתעודדו להיות כאבותם ולחיות כמוהם, חיים טובים וקדושים, חיי איש ישראל. — לפנים בישראל היתה עת, אשר האב והאם "ככהנים וכהנות" עמדו בין ה' ובין בניהם — וע"י הלמוד והדוגמא והמשל של עצמם משכו את בניהם, לעלות מעלה מעלה אל ה'. האמנם חלפה עברה העת הנהדרה הזאת? האם באמת עברה מבלי שוב אלינו עוד?? — והנה יען דבר ברור הוא, כי ע"י המשל והדוגמא של אחרים יתחנך וישתלם הילד, לכן פקח עיניך וראה תמיד על כל אשר יבוא בקרבתו למראה עיניו ולמשמע אזניו. המקום, ששם נמצאה נפש ילד דרוש להיות מקום קדוש, אל יגש ואל יקרב שם, לחלל את קדושת המקום, שום דבר, אשר לא כן, בדבור, בפעולה, במראה ובחזות פנים. — התאמצו בכל כחכם, להסיר ולפנות מקרבת הילד, כל דבר, אשר יוכל להזיק לגופו ולבריאותו, גם להרחיק מחברתו שום דבר, אשר יוכל להכניס ולהביא רעל ומות ברוחו, בנפשו ובחייו, מלה של קלת דעת, פעולה לא טהורה, משל נמבזה וכדומה. האם תוכלו לראות, כי ישאר כל זה בקרבתו מבלי משים? פקחו עיניכם על עצמכם ומעשיכם וביחוד בהיותכם נמצאים בפני בניכם ומעשיכם לנגד עיניהם, כמו כן, שימו לב על חבריהם, על בני ביתכם ואוהבי ביתכם ומכיריכם.

פרק תקנה

וכמו שתחל בשחר טל ילדותם של בנך או בתך, לנהל ולחנך אותם בחנוך ובמעשה, הדרושים להם לימים הבאים, כן חלילה לך לעזוב אותם לנפשם בהגיע להם התור של החובה בעצמה שלהם בפועל, בעת אשר החובה והמצוה מוטלת עליהם לקיימן בעצמם, והאחריות של מלואם או התרשלותם בהן חלה על עצמם, יען בתקופת העת ההיא ביתר תוקף וביתר עוז מאשר לפני זה, יתעורר בקרבם רוח הבהמה, ואשר מפני זה הוטלה על עצמם החובה בפועל, להתאמץ כי יוכלו עמוד בקשרי המלחמה בין רוח הבהמה והחובה ולצאת כמנצחים בתור אישי ישראל ממערכת המלחמה ההיא, לכן אתה אב אל תעזוב את בנך או את בתך בעת ההיא בעת אשר נדרש לו אז תומך וסועד, משען והוראה, עין רואה ופה מזרז של אוהב ואב גם יחד. — האם חפץ אתה, בעת המסכנה ההיא, לשלח אותו מעל פניך, למען ילך ויכנס בעולם הגדול והרחב, בהיותו בן ארבע עשרה, חמש עשרה או שש עשרה שנה? ההנך חפץ תחפוץ, להעמיד אז את בנך יחידי מול פני המלחמה החזקה, שעליו ללחום בפנימיות נפשו, ונוסף לזה מול פני קרב ולחם,

אשר יעריכו נגדו הדוגמא והמשל של הרבה חברים רעים, כל תשוקה וחמדה וכל מדה לא נכונה, ואשר עליו אז לבדו, להתקומם נגדם, לבל יבולע לו? ומה יהיה סוף בנך בהיותו רחוק רחוק ממך ומעין השגחתך? ומה תעשה, אם יתם שם חלילה לגוע ולכלות ולעבור שארו ורוחו באהבת בשרים, בכל מדה רעה, בתאוה וחמדה נמבזה, בקלות דעת ובהתנכרות לעם ישראל? — והיה ברדתו כה ביון מצולה, ובטרם ירד וישקע מטה מטה ורגליו שאול תתמוכנה, והיה אם ברוחו ובנפשו יפריש אז את כפיו אליך, להצילו מרעתו אליך להוציאו למרחב, גם בהאבקו עם המות והמשכלת של השחתת המדות, ובראותו, כי תם לריק כחו יתחנן אליך ברוחו, להצילו מרדת שחת — ואתה הן היית רחוק ממנו — רחוק רחוק — והוא טובע ביון מצולה באין מעמד ובאין תקוה לעלות ולקום עוד. אהה! איככה תוכל אתה האב, להתיצב לפני כס־יה, עת ידרוש ממך דין וחשבון על נפש בנך האובד? חכמינו ז״ל יורו ויראו לנו גם בזה, מתי היא העת, שעליך ביותר לדאוג על עתידות בנך, הלא היא משנת השש עשרה עד השנת העשרים ושתים, ולפי דעת אחרים משנת השמונה עשרה עד שנת העשרים וארבע!! חכמינו אמנם יצוו ויזהירו על זאת, ואנחנו האם לא נדע מה נעשה? אמנם הורים! אם אך יכול תוכלו — אף אין דבר, שהוא כה ככד או נמנע מעשותו, כפי אשר יתראה בתחלה, התאמצו לשמוע בקולם. — זכר נא אתה אב לבנים, הלא ה׳ הוא נתן לך את ״המן״ גם בעד בנך באהלך עד השנת השלש עשרה. האם מאז והלאה קצרה ידו עוד להמטיר לך ״מן״ בעדו? בהיותו גם בן ארבע עשרה, חמש עשרה והלאה, עד אשר בנך יהיה חזק ואמיץ, עד אשר נוכחת לדעת, כי ע״י החנוך והלמוד שלך נהיה מוכשר להיות איש באנשים, למען גם יעצור כח למשול על רוח הבהמה שלו ולכבוש כל צר ואויב הבא עליו מן החוץ, רק אז, הלא בהשקט ובטחה תוכל להכניסו בעולם הגדול והרחב, בלי כל דאגה ועצב, בעוד בטוח הנך בו ולא תפחד עוד!! —

בשנות העלומים הנזכרות, עליכם, הורים, להיות בעד בניכם אלה בתור ״אוהבים וידידים״ אמנם בעד הבן והבת בימים ההם אין אוהבים ורעים יותר יקרים ונאמנים מהאב ומהאם — גם להורים אין אוהבים ורעים טבעיים יותר נאמנים ויותר יקרים להם כמו הבנים, עת יגדלו בשנותיהם — לכן גם בעת ההיא הבן והבת כמו באביב חלדם דרושים לחיות בגלוי תחת עיני השגחתכם. לבם יהיה ערום נגדכם תמיד ואת מצוקת לבבם ישפכו בחיקכם, ואם השמים והארץ ירדפו באף את הבנים האלה, או נעזבים המה מברכתם בימי עלומיהם ובשחרותם, הלא באב ובאם ימצאו תמיד אל נכון משען ומשענה מגן ומחסה — ואתם הורים, החפוץ תחפצו להרחיק מכם את האשר הנעלה

הבא ע״י אהבה נאמנה כזאת, ולהרים את העטרת תפארת של ברית הידידות בין אב לבנים, אשר אין דוגמתה? ״האהבה״ הזאת תפרח ותציץ ותשוה פרי תמיד, אם אך אתם בשאט בנפש לא תקטפו אותה מקרב לבבכם בחשבכם תועה, כי בעוד נהיו בניכם ״עלם ועלמה״ חדלו מהיות עוד בחוברת עם הוריהם, כמו בעת היותם ילד וילדה. אל תשכחו, כי באופן ההנהגה עמהם אמנם דרוש להיות שנוי נמרץ, יען כי מני אז עליכם הורים, להתנהג עם בניכם כאוהבים וידידים, למען גם הבנים בלב ובנפש חפצה יהיו אוהביכם הנאמנים — ואז — אם תחושו, כי לבב ונפש האבות והבנים כבר דבוקים ומקושרים יחד בברית אהבת עולם — אז תוכלו בהשקט ובטחה גם לשלוח את בניכם מעל פניכם, ולוא יהי גם בדרך רחוקה — יען אם גם הרים ובקעות, ארצות וימים יפרידו ביניכם, אבל המה, הבנים, ישאו בלבבם את תמונתכם וחזות פניכם ישוו לנגד עיניהם תמיד — ובעת אשר יבואו לידי נסיון או אז תתיצבנה לפניהם תמונותיכם — כמו תמונת יעקב אבינו (דמות דיוקנא) לבנו ״ליוסף הצדיק״ — וזכרונכם וחפצם, להיות כדאי והגון להיות בניכם — יהיה למו למלאך הגאל אותם מכל רעה, הפודה והמציל אותם, לבל יטבעו במצולת החטא והעון.

וכמו ע״י התורה והנביאים פעלתם על רוחם ולבם, למען יבינו וישיגו בברור את חובת איש ישראל, כן עליכם, לשנן להם ביחוד בעד מלחמתם עם יצרי לבבם, ובעד סערות חייהם הפנימיים והחיצוניים את ספרי ״הכתובים״, למען, ע״י אמרי אמת אלה הכתובים שמה והקשט והדת הכלולים והאצורים בהם, יתרוממו במעלות רוחם, להחזיק במוסר ולאחוז בחכמה ומישרים, להיות למו שבטם ומשענתם סלה, גם כוכב נוגה למו בדרך החיים, באשר יחנו ובאשר יסעו.

פרק תקנו

אנחנו בכונה נסינו למעלה להטיל על ״האב״ את חובת התפתחות הרוח של הילד, גם ע״י הלמוד והמדע, אף כי החלק היותר גדול מזה נעשה ע״י בית הספר, ובכל זאת הצגנו את חובת המעשה הזה על האב, למען תתאים ביותר עם המצוה הזאת מן התורה, שהיא אמנם מראש קבעה את החובה הזאת על האב, ואם כי את החלק הרב מהחובה הזאת יימלא אותה האב באמצעות בית הספר, אבל חלילה להאב לשכוח, כי בית הספר הלא נוסד הנהו רק להיות האמצעי ועזר אל החנוך של האב, ועל האב, לדעת את אשר לפניו, כי אם גם מסר את בנו לבית־הספר, בכל זאת לא פטר את עצמו מחובת החנוך, בעוד עליו החובה, לפקח על ילדיו ולהשגיח היטב על תהלוכות ההתפתחות של בנו או בתו,

גם להגדיל ולהרחיב אותה בכל אשר יוכל.— ברוך יהיה זכר ר' יהושע בן גמלא ז"ל, שהוא היה הראשון, אשר יסד את "בתי הספר הכלליים" בעד ילדי בני ישראל, ומני אז אמרו: כאשר תעבורנה על הילד שלש שנים, האב מחויב ללמדו לקרוא עברית, גם להבין מעט את השפה הזאת, וכאשר תעבורנה עליו חמש שנים ובילדים חלשים שש שנים, האב מחויב להכניס את הילד אל בית הספר, אולם מה היא אז תכלית בית הספר לא אחרת, רק למלא בבנים את מקום האב, בנוגע ללמוד ומדע הנאמר למעלה בסעיף ד' מהפרק הזה. בדבר פרשת הלמודים ראוי להיות נכלל גם בסדר הלמודים של בית הספר, אבל אם גם עיקר תעוד: בית הספר ביחוד הוא "המדע", בכל זאת מהכלל והעיקר ההוא אל יוציאו את "החיים", ונהפוך הוא, על החיים להיות המטרה והתכלית בעד הלמוד והמדע — אמנם פעולת בית הספר על הילד, לשנן ולחדד את שכלו ולמסור אל הזכרון שלו את אוצרות המדעים והלמודים, אבל תמיד על המורים להשתדל בפעולתם אמונה, להחם גם את "הלב והרגש", למען את הכל יוליכו אל מקום אחד, אף יכוננו את הכל אל מטרה ותכלית אחת, כי על הילד, לראות חיים בתבל ה' ותחת עיני ה', חיי איש ישראל, גם בחיי בית הספר וחברת הילדים, על המורים, לכונן ולהכשיר את תכונת רוח הילד, להיות תמים דעים ותמים פעלו גם בעולם הקטן של הילדים.

אולם, גם אחרי אשר מסרתם את ילדיכם אל בית הספר אל תשכחו, כי בית הספר הנהו רק החלק האחד מחנוך בניכם, וכי על בית הספר להיות רק כחוליא אחת משרשרת החנוך, אשר תחנכו אותם כקרב ביתכם פנימה, ואל תדמו בלבבכם, כי בית הספר הוא ראשית גם אחרית החנוך בעד הילד. הן החובה עליכם, לפני הכניסתכם את הילד בבית הספר, להפיח בו רוח תשוקה ואהבה נאמנה אל המדע. החובה עליכם, לבחון את רוח ותכנית בית הספר, אשר תמסרו בו את ילדיכם, ולדעת איזה פרי ישוה למו שמה — בבית הספר כזה אשר משם גרשו את רוח ה', אשר בו לא ישימו לב אל המוסר והמדות, אף כי בנכם יוכל שמה, להוסיף דעת ולקנות ידיעות הרבה — שם אל תשלחו את הילד. — חובתכם הלא היא, להראות בפועל, כי גם אתם כבד תכבדו את המדע ובזה תעוררו גם בנפש הילד את התשוקה אל הלמודים, לכן עליכם החובה להשגיח על הילד, כי יבקר את בית הספר כסדר מדי יום ביומו, מבלי מגרעת, גם לאמץ את חשקו בלמודים, להרגילו כי ילמוד בשקידה נאמנה, בהיותו בביתכם, וביחוד ועל כלם הלא נשארה עליכם החובה היותר גדולה שלכם בדבר הצעד היותר גדול ונכבד, הלא הוא: החובה של החנוך לחיים! אוי לילד, אם תדמה, כי יצאת ידי חובתך רק בזה, כי שלם תשלם כסף בעד למודו בבית הספר, או למורים פרטיים, ובדברך אדות פעולתך בעד

הילד התאמר: כי בזה, הלא מלאת חובת הורים די והותר — יען בהשקפה כזאת על דבר החנוך תפנה מבטך רק, כי הילד ירכוש לו את הידיעות הנחוצות לו, לקנות את המדע, רק בגלל ימצא לו את מחיתו "בעתיד", עד כי אתה בעצמך לא תמצא לך אף שעת קלה מופנה בכל היום, שעה כזאת, אשר אז תהיה אתה שייך אל הילד, לא רק בעמל גופך בלבד, גם מטעם חשבון השכל לבד, להבטיח את לחמו בעתיד, להבטיח כי לחמו יהי נתן לו, מבלי מחסור מעמל תבונתו — שעה כזאת, אשר בה כלך כליל תהיה שייך להילד בחנוך אב נאמן לפרי בטנו, לכן שים לבך להשכיל מאד אל חנוך בנך ובתך ודע כי החובה והמצוה עליך להיות שייך אל הילד בפעולת שכלך ותבונתך לחיים; בעין אב שלך, באמרי מוסר אב, אשר יכשירו ויחנכו את הילד, בדוגמא ומשל של עצמך, בנוגע אל אשר הילד היותר נעלה בחין ערך חייו ופנת יקרת תעודתו בעתיד! רק מעט יוכל "הבית" לבד לעשות בעד חנוך הילד מבלי עזר "בית הספר", אבל כמעט ואין היא פעולת בית הספר בעד החנוך בלי עזר "הבית"! אוי לילד, אם "הבית ובית הספר" לא יפעלו כתומם גם יחד את פעולת החנוך הנאמנה, או אם את אשר יבנה האחד יסתור השני. אם יקרה, כי הציץ והפרח של היהדות אשר פרחו וגמלו תחת אור וחום שמש הצדקה, והדוגמא של "הבית", אם אלה נבלו, קמלו או נקטפו בעים הרוח הקר הנושב בקרב "בית הספר", או נהפוך הוא, כי את אשר למד הנער "בבית הספר" והרגילו אותו שמה, לחשוב את הדברים הקדושים והנעלים לתכלית החיים והנה בעיניו יראה, כי את כל הכבוד והיקר, אשר יתנו בבית הספר לקדשי הרוח והנפש, ובבית הוריו, הלא ירמסו את כל אלה ברגל גאוה וישליכו עליהם שקוצים — מה תוכל להיות אחרית הילד, אם נמצא הנהו חליפות תחת השפעות סותרות וצוררות כאלה — מה תהי אחריתו? — אבל לא פה המקום לעורר תאניה ואניה אדות הדבר הזה — הן אמנם אם בקול "רחל מבכה על בניה" יתאונן ויקונן עתה ישראל: "בני יצאוני ואינם", כי מבקש הוא את בניו ובנותיו ולא ימצאם עוד, אזי הקינה הזאת לא ישא על בית הספר בלבד ועל הבית בלבד, הוא מקונן על התהפוכות של הבית ובית הספר גם יחד.— על אדות כל שאר דיני החנוך ראה אה"ע ע"א, קי"ב, קי"ג, י"ד רנ"א, רמ"ה ר"מ י"ט, א"ח שי"ג ועוד.

פרק תקנז

יד: הצלת חיי רעך מסכנה, הצלת רכושו ואשרו — שלא לעמוד על דם, השבת אבדה, עדות.

לא תעמד על דם רעך, אני ה' (ויקרא י"ט ט"ז).

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיך וגו' וכן תעשה לכל אבדת אחיך, אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם (דברים כ"ב א').
כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו (שמות כ"ג ד').
ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע, אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה' א').
תעודת הברכה שלך איננה מוגבלה ומצומצמה בפעולתה רק עבור ביתך ועבור בני ביתך בלבד, רק בכל מקום ובכל עת תמיד ובאשר יש לך הכח והאפשרית, לפעול ולעשות לטובת אחיך חלילה לך לעמוד מנגד. אל תתעלם ואל תאחר מלהופיע שמה. חושה לעזרתו בעת הדרושה, גם עשה כל דבר בגלל הצלתו, בדבורך בפעולתך, בכחך וברכושך.
א) אל תעמוד מנגד ואל תתרשל בעת מצוא, להציל את חיי אחיך! חכמינו ז"ל אומרים, מפני מה הונחה אבן הפנה בעד עולם האדם רק ע"י אדם יחידי (אדם הראשון), למען דעת, כי המציל נפש אדם אחת, נחשב הוא כאלו הציל "עולם" כלו, לכן, אם רואת אתה את רעך צולל במים, אם שודדים התנפלו עליו או בא בסכנה להיות מאכל לחיות טורפות ואתה יכול תוכל להצילו, אם בעצמך או לשכור אנשים להצילו מרעתו, אבל הנך עומד מרחוק ומתעלם ממנו ואינך מצילו — או אם הנך שומע כי אנשים מתלחשים עליו ומתנכלים להרע לו, או רשת הכינו לו ללכדו בחרמם — ואתה אינך מגלה זאת לרעך — או אם הנך יודע, כי איש תקיף ממנו יחפוץ להכניעו ולהכריעו, ויש בידך, אם ע"י דברי פיוס, לשכך את כעסו או באופנים אחרים לרצות אותו, להסיר מעליו את חרון אפו ומחשבתו הרעה על רעך — ובכלל אם איזה סכנה מרחפת על ראש רעך, ואתה יכול תוכל אם בעמלך ויגיעך או בכספך, להסיר ולהרחיק ממנו את הרעה והסכנה ההיא ואתה אינך עושה זאת — אז הנך עובר על מצות "לא תעשה" הנזכרת, אשר על ידה הפקיד ה' בידך את הצלת רעך — ואתה, איככה תוכל, אחרי אשר יש לאל ידך, להיות לרעך מלאך מושיע, פודה ומציל אותו מכל רעה, להתעלם ממנו ולעמוד בקרת רוח על דם רעך? (ח"מ תכ"ו). הן גם במות הרודף עליך להציל את חיי הנרדף. אם באופן אחר ההצלה היא בלתי אפשרית (שם תכ"ה).

פרק תקנח

ב) כי חלילה לך לנגוע ברכוש רעך וכי את אשר חסרת ממנו עליך להשלים לו, את זאת הלא ידרוש ממך "המשפט צדק" אולם המצוה הנזכרת תחובב אותך להגן ולחסות על רכוש רעך ולשמור ולהציל אותו מהריסה ואבדון, ובאופן, אם אין דבר מה מרכושו נפסד

או נחסר, עליך לבקש את ההזדמנות בכל אשר תוכל לתקנו ולהכשירו. ה' צוך לכונן את פעולתך תמיד לטובת אחיך ולתועלתו, יען כי בני ברית אחת, בני בית אב אחד אתם כלכם, והי' הפקיד בידך ובלבך את טוב רעך, לכן קרוב יהיה הדבר אליך מאד, לעשות ולקיים את כל זה בנפש חפצה.

אם מצאת איזה דבר האבוד מרכוש רעך מחויב הנך להתעסק ולהטפל בו ולהשיב לבעליו את אבדתו, אבל רק באופן, אם המקום והמסבות יראו ויורו לך, כי באמת הדבר ההוא "אבוד" הנהו, גם אם נמצאו סימנים בדבר האבוד בעצמו או במקום ששמה נמצאה האבדה, אשר על פיהם תוכל לדרוש ולמצוא את בעל האבדה, והדבר ההוא יהיה למצער שוה פרוטה, ואשר לוא היה זה רכושך, היית גם כן משיבהו אליך, חובת המישרים דורשת ממך, כי במציאה עליך לפעול הרבה יותר מאשר תפעל בעד קנין של עצמך.

אף כי על פי הדין, אם בעל האבדה יאש את לבו מאבדתו, בעוד על ידי "היאוש" יחדל הדבר מהיות עוד "שלו", יען כל עצם מושג הקנין תלוי רק ברצון ובחפץ בעל הקנין ובהסכמתו עליו להיות "שלו", אולם אם משך וסלק את עצמו ומחשבתו והסכמתו מהדבר ההוא, הלא ישוב הקנין ההוא להיות "הפקר" ועוד לא נחשבה לגנבה, אם תקח את האבדה, אשר האובד יאש את לבו ממנה, בכל זה משום מצות "ועשית הישר והטוב" (לפנים משורת הדין), אשר קראך ה' גם אליה, עליך להשיב את האבדה, גם אם ידעת אל נכון, כי בעל האבדה כבר יאש את לבו מזה בעת מצאך את הדבר האבוד, ואם אדות זה יש דבר חוק ומשפט במדינה, מחויב הנך, למלאות כל דבר בזה מטעם "דינא דמלכותא", כמו כן מחויב אתה לעצור בעד כל נזק שיהיה שיוכל לבוא ברכוש רעך, ואתה תוכל להצילו מהנזק, כמו לעשות סכר (דאמם) ומעצור לשטף, מי הנהר, לבל ישטוף בגבולו ועוד ועוד (ח"מ רנ"ט).

פרק תקנט

אמנם רק אז הנך מחויב לשים לבך ולעסוק בדבר איזה מציאה, לקחתה אליך ולקיים מצות "השבת אבדה", אם אין לך כל ספק, כי הדבר ההוא מובא על המקום ההוא בלי שום כונה מצד בעל הדבר, האובד אותו, אך באופן אם תוכל לשער, כי בעל הדבר הניח שמה את הדבר בכונה, אף משתמר הנהו היטב במקום ההוא, אל תשלח את ידך לקחתו, והכל שוה, אם יש להדבר סימנים או לא, גם אם ספק הוא לך, אם הונח הדבר שמה בכונה או נאבד, גם אז אל תשלח ידך לקחתו — אבל אם לקחת את הדבר והרחקת אותו ממקומו, ויוכל היות כי בעל הדבר היה שמה, ולא מצא אותו, אל תשוב עוד להניח אותו

עוד הפעם, ואם יש להדבר סימנים, עליך לצוות להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימנים, עליך להחזיקו אצלך, מבלי להשתמש בו — אולם אם לא הרחקת עוד ללכת מהמקום ההוא, עליך להניח את הדבר על מקומו — אבל אם הדבר בלתי משתמר במקום ההוא ואשר יוכל היות כי בעל הדבר הניח אותו על רגע קטן ושכח אותו, אזי, אם יש להדבר סימנים עליך לקחתו אליך ולהכריז על אודותיו, ואם אין לדבר סימן בעצם הדבר ולא במקומו אז הדבר ההוא שייך לך, אם אך ידעת, כי בטח בעל הדבר יאש את לבבו מזה, ואם לא, אזי עליך להחזיק אצלך בלי כל שמוש — אבל אם תכונת המקום בנוגע לשמירת החפץ הוא בספק בעיניך, אזי קח את הדבר שיש לו סימן להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימן, עליך להניח את הדבר על מקומו, ואם לקחתו, הניחה אותו עוד הפעם על מקומו. אולם על הדבר שנוכחת בדעתך, כי בטח נאבד הנהו, ובראותך כי נמצא בו או במקומו סימן, עליך לקחתו אליך, למען הכריז על אודותיו, ואם אין שום סימן אז הנהו שייך אליך, ובאופן אם יש להחליט בברור, שהאובד תיכף ידע, כי אבד את הדבר, ויען כי לא נמצא בדבר שום סימן, אזי "יאש" את לבו בטח מזה, אבל גם בזה ראה בסעיף הקודם ובח"מ ר"ס רס"ב. — טעמי הדינים האלה מובנים וברורים.

פרק תקס

אל תבקש שום שכר טרחה בעד התעסקותך בדבר האבדה אשר תשיב לבעליה. אבל אם היית אז עסוק באיזה עבודת מלאכה והפסקת ממנה להשיב את האבדה לבעליה, אזי על בעל האבדה לשלם לך את אשר יכולת לקבל לוא בקשוך להניח את העבודה ולהיות בטל במשך העת ההיא, יען אינך יכול לחשוב את השבת האבדה לעבודה של עמל ויגיעה, בעוד הלא הנך עושה וממלא בזה "חובה ומצוה", אבל אם אתה עסוק במלאכתך ובעל האבדה איננו, גם בית דין איננו קרוב לך, אשר יוכל לקצוב לך שכרך בעד בטול מלאכתך, אזי מצד הדין פטור הנך מדבר השבת האבדה, ויהי מונח הדבר על מקומו ואתה אינך מחויב להפסיק ממלאכתך (רס"ה), בכל זאת מטעם האהבה אל רעך, הלא לא תוכל להתעלם, בעת אשר תוכל להחזיק ביד רעך את רכושו (רס"ד). עם הדבר האבוד עליך לעסוק ולהטפל בו, עד אשר תביא ברשות בעל הדבר ובמקום בטוח, אכל אם תביא במקום בלתי בטוח, אזי הנך מקבל עליך את האחריות בעד הדבר ההוא, בכל זאת לא נדרש לך כמו אצל השבת הדבר הגנוב (ראה משפטים פרק ג') כי בעל הדבר יקבל ידיעה נכונה בעת "ההשבון", לדעת כי הדבר הושב לו. אם לא תדע ולא תכיר את בעל האבדה עליך לעשות הכרזה בפומבי, למען יבוא בעל האבדה ויגיד סימנים

נכונים, או יביא עדים, באופן, אם לא נוכל להאמין בו עפ"י אמירת הסימנים לבד, ושאר הדינים ראה ח"מ רס"ז. אם בעל האבדה איננו בא, אזי עליך להחזיקו אצלך מבלי כל שמוש, ועליך לדאוג לבל יבוא כל נזק להחפץ, ואם יביא הדבר פרי, אזי הוא לטובת בעל האבדה, כמו גז השה וכדומה (שם). אם בהמה היא, אשר בשכר עבודתה תוכל להאכילה, אזי, תעשה זאת ותחזיק אותה שנים עשר חודש ותשמור את העודף עבור בעל הבהמה, אח"כ תשום אותה ותקבל עליך את ההתעסקות על חשבון השותפות ובאופנים שונים שלשה ירחים, או שלשים יום, ואם ההוצאה יתירה מעל השכר, אזי תחזיק אותה רק שלשה ימים, ואז תמכור אותה בבית דין גם בבלי בית דין לטובת בעל האבדה, ואם תרצה תוכל להחזיק אצלך הכסף בתור "הלואה" ואת אשר הוצאת עליה לפני זה תוכל לקחת לך. את כל הדינים בפרט ראה ח"מ רנ"ט — רע""א גם בנוגע אל הענינים האלה ג"כ "דינא דמלכותא דינא".

פרק תקסא

ג) בין כל פעולות האדם רק מעטות הנן, אשר בהן תוכל כה להראות את טהרת האנושית שלך בעצם תומה, פעולות הנובעות רק ממקור האנושית הזכה והנקיה, שעל ידיהן עצמות האדם תתודע, כי אכן אדם הנהו, כמו בפעולות "העדות", "להעיד" להיות "עד" (עד מהמלה "עוד"), לתת הארכה וקיום לחזיונות כאלה שהמה חולפים ועוברים, כמו מעשה האדם ודבורו בעת מהעתים, והשומע, הצופה ומביט על דבורו ומעשהו הנהו "עד" בדבר ומכניס את ציור כל אלה ברוחו וכמו חי וכמו נעשה בזמן "ההוה". בדבר עדותו, יעריך ויציע את זאת במקום הדרוש, כי יגיד עדותו, לחרוץ משפט על אדותיהם. — על האדם שהוא "עד" בדבר, לחוש ולהשיג את החזיונות והתמורות הנעשים מסביב לו בחושיו, ולקלוט אותם ברוחו, ואח"כ לתאר ולצייר אותם ע"י דבורו ובעת הדרושה, באזני ולפני עיני אלה, אשר לא ראו ולא שמעו את זאת כמוהו, בעת המעשה והדבור, לכן על "העד" להיות חמוש לפעולתו זאת במתנות האדם היותר נכבדות, ההשגה ע"י החושים הנאמנה והקליטה ברוח ובנפש, עם זכרון נכון, אמונת לבב ואמתת דבורו.

אם מצות הלא תעשה "לא תענה", תזהיר אותך לבלי תעשה מדחה, למעול מעל באנושיותך זאת, לבל תפריע ע"י "עדות שקר" או לבל תהרוס את אשר החיים של אחיך, הנה המצוה של "אם לוא יגיד" תחובבך, כי בכל מקום אשר ראית ושמעת גם השגת איזה דבר אל נכון ותוכל להיות "עד נאמן" בדבר, כי אמנם כה היה וכה נעשה למראה עיניך וחושיך, ובאופן אם אחיך יבקשך להעיד בעדו לפני השופטים, אזי בל תכבוש את

עדותך, אם אך כשר אתה לעדות ואם העדות שלך דרושה היא לענין של רעך — ואם תכבוש את עדותך, אף כי בדיני אדם לא יוכלו להכריח וליסרך על זה, אבל למען לא תשא עון ותהיה נקי בעיני ה', עליך לגמול ולשים לרעך את הנזק אשר הסבות לו ע"י כבישת עדותך.

את הדבר שהנך בא להעיד עליו, עליך לדעת אותו אל נכון עפ"י השגחתך הברורה, בחושיך הבריאים, ועפ"י ההשגה הזאת תגיד את עדותך זאת בפני "הבית דין", אבל חלילה לך להעיד עדות רק ע"פ השמעות אזנים ושיחת אנשים, ואם גם ספר לך את הדבר ההוא האיש הנאמן שבנאמנים, אל תבוא להעיד עדות על פיהו, גם לא תיסד עדותך על יסוד רשימות שלך בכתב (נאטיצען) אם אינך זוכר על פיהם עוד הפעם את כל עצם הענין כמו, וכפי שהיה וכפי אשר השגת בחושיך וקלטת ברוחך, ואשר אז רק על יסוד ידיעה של עצמך ולא מכח הרשימות הכתובות לפניך בכתב, תכונן ותיסד עדותך.

פרק תקסב

ואם כי בכל מקום ובכל עת תמיד אם תתאמץ לפעול ולעשות טוב בעד הצלת חיי רעך, רכושו, אשר החיים שלו, הנך "ברכה", וגם חי חי הנך חיי נצח בעצם החיים של הנצלים על ידך, ברכושם, באשר חייהם ובכל דבר אשר ע"י החיים, עם הרכוש ובאשר החיים יוכל רעך לעשות הטוב כפי יכלתו, וכפי שנקרא ומצוה הנהו לפעול ולעשות את זאת, לכן בבוא לידך לקיים את המצוה הזאת, אל תתישב הרבה ואל תביא חשבון אם אחיך כדאי והגון לפעולתך זאת בעדו, אם ראוי הוא לפעול לו כזאת וכזאת, גם לשונאך, לאיש ההוא אשר הפריע או הרס את אשר חייך, חושה ואל תעמוד והיה בעזרתו, היה פודה ומציל את חייו, את רכושו ואשרו — זאת היא תורת "האהבה" (חי"מ רע"ב ועוד).

פרק תקסג

טו: עזרה בצר לרעך ובעסקיו על ידי פעלתך ורכושך — מצות פריקה וטעינה, מצות הלואה, אסור רבית, משכון.

לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם, הקם תקים עמו (דברים כ"ב ד').

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ה').

אם כסף תלוה וגו' לא תהיה לו כנשה, לא תשימון עליו נשך וגו' (שם כ"ב כ"ד).

לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון (דברים ט"ו ז').

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו' אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך, וחי אחיך עמך וגו' (ויקרא כ"ה ל"ה).
לא יחבל רחים ורכב, כי נפש הוא חבל (דברים כ"ד ו').
כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. בחוץ תעמד וגו' השב תשיב לו את העבוט בבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך (שם כ"ד י')
ולא תחבל בגד אלמנה וגו' על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה (שם כ"ד י"ז)
אל תשכח לעולם, כי אין גם חלק אחד למקטן ועד גדול מהכח והרכוש שלך, הנתן בידך, שיהיה שייך רק לך לבדך, כי אם שייך הנהו בך ועל ידך לכל אחד, שנדרש ונחוץ לו כחך ורכושך, לכן אם תראה כי רכוש רעך הולך וכלה, אם תראה כי בא איזה מפריע ומעצור בעסק רעך, אשר החל לעסוק בו, כי יחסרו לו האמצעים, להחזיק ולנהל את העסק או הענין שלו, לענות בו, ואתך נמצאו די והותר גם כח גם רכוש, אשר במו תוכל להועיל ולעזור לו, אל תעמוד מרחוק ואל תתעלם ממנו, רק חושה לעזרתו ולרוחתו, בכח וברכוש שלך, וזכור את בוראך, כי הוא הנותן לך כח וחיל ורכוש. זכר נא, כי גם רעך, "בנו" הוא, כי זה הוא "אחיך" אשר הנך מחויב לתמוך בידו מטעם "האהבה".

פרק תקסד

אם תפגוש, כה תאמר לך התורה והמצוה, ותראה את רעך הנוהג את בהמתו והבהמה רובצת תחת משאה, חושה לעזרתו. הקם תקים את בהמתו ועזוב תעזוב עמו, מבלי לבקש כל שכר וגמול בעד זה, בעוד לנגד עיניך רכוש רעך, שהוא הולך לאבוד ואתה הלא מצוה הנך להחזיק בידו ולשמור את רכושו, זולת אם רעך זה לא בגלל רפיון כחו או מפני הזקנה, רק מעצלות או מפני כי יודע הוא, כי מוטלת עליך החובה לעשות זאת, ובטח תמלא אותה, לכן יעמוד על עמדו מבלי כל פעולה ומעשה מצדו, בכל זאת, גם באופן ההוא עליך לעשות זאת בגלל "צער הבהמה" (ראה חקים פרק ה') ובגלל זה תוכל לבקש גמול ותשלום, בעוד אתה עשית את מלאכתו ועבודתו גם באופן, אם הבהמה היא בלתי מוכשרת לשאת משאות — אם תמצא את רעך כי בא במבוכה בתחלת מעשהו, יען קרה לו איזה פגע ומכשול, כמו למשל: אם נפל משאו ונצרך לו עזר להטעין עליו עוד הפעם את המשא, אל תמנע ממנו את עזרתך, בכל זאת תוכל לבקש איזה גמול בעד עבודתך זאת — אבל אם רעך זה, לא מפני רפיון כחו או זקנה נשאר הוא בטל ואת כל העבודה ההיא הטיל עליך, אז פטור הנך מהחובה והמצוה הזאת. — אחרי אשר פרקת

או הטענת עליו את משאו, עליך ללוות אותו עוד מהלך פרסה (מהלך שעה ושנים עשר רגעים), לראות אם ילך לבטח דרכו, זולת אם הוא בעצמו יחפש אותך מזה. אם קרה לך עניני פריקה וטעינה גם יחד, עליך לקיים את מצות פריקה מראש. — אם בא לידך לקיים מצות פריקה אצל אוהבך ומצות טעינה אצל שונאך, עליך לתת היתרון, להטעין את משא שונאך, למען תתרגל לכבוש את עצמך ולפעול בנפשך לעשות הטוב לאיש אשר הרע לך, בנוגע אל כבוד של עצמך בדבר הזה שוה הוא הדבר אל מצות השבת אבדה (~ב~{ח}"מ רע"ב), ומאלה הדינים תוכל להקיש וללמוד על כל שאר הענינים והאופנים בעת שנדרש לרעך עזרתך, כי עליך החובה והמצוה להחזיק ולתמוך בידו.

פרק תקסה

ה', אשר עליך להכיר טובתו עמך ולהודות לו על חסד הרכוש אשר נתן לך, הוא יצוך לבלי תחשוב, כי כל זה נתון הנהו רק לך לבדך. עליך לדעת, כי מתנת טובו זאת אתך, למען תוכל לתמוך בזה גם בידי אחיך, עת מטה ידו, להחזיק בו, להלוות לו כסף, למען יחלץ נפשו מעניו ודחקו, ולמען ימצא בעזרתך משען לחמו, לעמוד גם הוא ברשות עצמו כמוך.

החובה להלוות, קודמת היא לחובת הנתינה של צדקה, יען עם ההלואה הנך תומך ומחזיק את העמידה ברשות עצמו של רעך, ואצל המקבל את מתנת צדקתך, רשות עצמותו הלא כבר עברה ובטלה ממנו. גם איש עשיר, אם נצרך הוא להלואה לאיזה תכלית שהיא, ג"כ חובה ומצוה, להלוות לו, גם לתמוך בידו בדבורך ובפעולתך. — שאר בשרך קודם לאיש זר לך, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת (ח"מ צ"ז); אולם כמו שהוא חובה ומצוה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, הנה לא בצדק תעשה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, בלי שטר חוב או שאר הוכחה אודות ההלואה ההיא, לבל יצא מזה איזה מכשול, או איזה דבר עול מצד הלוה, אם בשוגג אם במזיד, גם לגרום בזה ריב ומחלוקת (שם ע'). אם מכיר אתה את האיש המבקש את ההלואה ותדע כי הוא יפזר את הכסף בקלות דעת, וכי רק ע"י תביעה בפלילים אח"כ תאנסהו לזה לשלם לך את החוב, אזי טוב יותר לבל תלוה לו, לבלי תאלץ אח"כ להיות עליו כנושה ולנגוש לו (ח"מ צ"ז).

פרק תקסו

אם יש לך תביעה אודות הלואה על רעך והנך חפץ כי ינתן לך "משכון" על זה, אל תקח אתה אצלו את המשכון בחזקה, רק בית המשפט ישלח את שלוחו ויקח מאתו את המשכון, (לפי דת היהדות מטעם התורה גם שלוחי בית דין אל יבואו בבית הלוה פנימה לקחת משכון, רק את החפצים אשר ימצאו מחוץ לביתו יוכלו לקחת במשכון ההלואה בעד המלוה, וגם באופן הזה לא יוכל שליח בית דין לקחת משכון שום דבר אשר יכינו בו את האוכל למזון, כמו: רחים ורכב, סכינים וכדומה, גם לא את השמלה אשר ילבש הלוה, כלי אכילה, מטה ועוד). אצל אלמנה ונשים פנויות החיות ברשות עצמן, אל תקח שום משכון (אם הגיע זמן הפרעון של החוב והלוה ימאן לשלם, אזי, לפי דעת אחרים, יש בעד הבית דין וכח אחר לזה).— אם יש לך משכון מאיש עני, אשר החפץ הוא נצרך לו לשמוש, אזי החובה עליך להשיב לו בעת הדרושה לו להשתמש בו ותוכל לדרוש ממנו, כי יתן משכון אחר בעת אשר לא ישתמש עמו, כמו מטות ביום וכלי אומנות בלילה, זולת אם נתן המשכון תיכף בשעת ההלואה, אשר באופן ההוא דרוש לך המשכון להיות לאות והוכחה על התביעה של החוב (ח"מ צ"ז).
אל תגוש את הלוה אם ידעת כי קצרה ידו מלשלם לך אף בל תתראה לפניו בעת ההיא, לבל יבוש ולבל יכלם האיש ההוא בראותו לפניו את האיש אשר לא יוכל לשמור את תפקידו נגדו, להיות ישר וצדיק (ח"מ צ"ז ב').

פרק תקסז

אסור לאיש ישראל, לקחת שום נשך ותרבית בעד הלואה, ואסור לתת שום נשך ותרבית בעד הלואה. כל החקים והמצות הכתובים בפרשה כ"ה מספר ויקרא מיוסדים המה על ההשקפה האחת, גם תכלית האחת לכלמו יחד, למען דעת, כי ה' נשאר תמיד אדון הקנינים החיצוניים, אשר נתן לישראל בארץ
ונחלה, בתור אמצעי לפעולתו, משפט חרוץ כזה, אשר על ידי קיומו או בטולו תלוי הוא כל ענין בנוגע אל מלואי תעודתנו — ובאופן כזה, עד כי על דבר עתידות ישראל בפרשה העשרים ושש בספר "ויקרא" תחתום התורה בחרבן הארץ והריסותה ע"י קול התוכחה הקורא בחיל : "אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה וגו'" "אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה". ע"ז הנך מכיר לדעת, כי חי הנך על אדמת ה', ואשר אם תתמכר להדבק עד למותר אל הקנין לבדו, אז הנך עוזב את ה' (ראה עדות פי כ"ב). ובין אלה המצות, הלא נכבדה היא המצות "לא תעשה" של רבית, לא רק בנוגע אל הארץ

בלבד רק ביחס כל קנין בארץ, אף רחוק מארץ ישראל. המצות הזאת תופיע אליך בתור פעולת "האהבה", למען דעת על ידה, כי הקנין איננו הרכוש העצמי של בעל הקנין, רק קנין ה' קדוש הוא, שנמצא אתנו בכל חלק וחלק מהכח והרכוש שלנו, לכן עליך להודיע ולהביע בזה, כי בנפש חפצה הנך מלוה כסף לאחיך בעת אשר נצרך הוא לזה, מבלי לקי"ש מאתו שום הטבה קלה בעד החזקת הכסף, ואתה אם לוית כסף מאחיך הנך משיב לו רק את הקרן בלבד, אבל אינך רשאי להוסיף לו שום הוספה של גמול והטבה, אף הקטנה שבקטנות, בעד ההלואה,[18] ואם כן כל איש ישראל הלוקח מאחיו שום רבית או איש ישראל הנותן לאחיו איזה רבית, הוא מראה במעשהו זה כי יכחש שה' הוא לבדו אדון הרכוש, ונכשל הנהו באלקיות הקנין וסר מאחרי ה'. והנה, אם שאר החוקים והמצות הנזכרים שמה, הגבילה אותם התורה ביחס ארץ ירשתנו, אבל את המצות לא תעשה של "רבית", קשרה אל עצמות האיש ישראל ותאמר: "לנכרי" (אשר עליו יתיחס גם "גר תושב" ראה רמב"ם הלכות מלוה ולוה) "תשוך" — הלא הוא, כי תוכל לתת לו רבית, ומפני זה תוכל גם לקחת ממנו רבית, והכל, כפי אשר ירשה לך החוק, אשר בכל מדינה, אבל רבית נפרזה היא "לחץ וגנבה" (י"ד קנ"ט ק"ס).

פרק תקסח

אין כל הבדל בין העני ובין העשיר, בעוד אסור לקחת או לתת רבית ויהי מי יהי, אבל רבית, הלא היא כל דבר של גמול והטבה בעד ההחזקה שהחזיק איש איזה זמן דבר מה מרכושך בתור הלואה או הקפה, אזי לקחת רבית בעבור הלואה היא דאורייתא ובעד הקפה ע"י מקח וממכר אסור הוא משום סייג. גם באופן אם הלוה מדעת וחפץ עצמו בעת תשלום הכסף יתן לך מעט יותר מהקרן, גם מבלי לרמז כי ההוספה הזאת הטבה היא לשם רבית, גם אם יגיד מפורש, כי נותן הוא זה רק לשם מתנה, אל תקח ממנו ואל תתן לו כזאת בשום אופן. מטעם סייג אסור הוא לתת גם לקחת דבר מה, גם קודם ההלואה ובמחשבה תחלה, לעשות את ההלואה אח"כ, גם אחר תשלום ההלואה ולאות תודה והכרת טובה לפני ההלואה דבר בלתי נחשב ובלי כל גלוי דעת אודות עשיית הלואה אח"כ מותר, אבל איזה דבר חשוב או גלוי דעת אודות הלואה בעתיד אסור. כל העת אשר יחזיק איש ישראל את כספך בהלואה, אסור עליך לקבל ממנו טובת הנאה בשום שמוש, אם יש בזה איזה יחס, כי נעשה זאת בגלל ההלואה, גם הכרת טובה, דבור והנאה לא יוכלו לא לתת ולא לקבל בגלל הלואה, ולא לבד בהלואה של כסף, כי גם

[18] אם יש לרעיון הזה אדות הרבית איזה יסוד, אזי ביחס רחוק נוכל לצרף אותו גם אל מערכת "העדות".

בכל דבר, וכל הוספה של הטבה בזה רבית היא, גם גמול והטבה בעד עבדות ושרות ע״י עבדות ושרות יותר גדולה וחשובה או עבדות דומה לזה בעת קשה ולחוצה יותר, רבית היא (ק״ס קס״א קס״ו). לשאול איזה דבר ולהשיב דבר כזה והוא עלה במקחו מותר הוא רק באופנים מיוחדים (ראה רס״ב). להנות משמוש המשכון מותר רק באופנים מיוחדים (ראה קס״א קע״א). בנתינת כסף דמי קדימה לעסקים של שותפות ראה קס״ז. במקח וממכר ביחס התשלום מקודם או אחרי כן, במכירת שטר חוב ושטרי חליפין (וועכסעל) ראה קע״ג. בגמר עסקים להעמדת סחורה, שכירות, הכנסת כספים ויחוסי מסחרים שונים (קע״ד קע״ז); אמנם נמצאים בזה דינים רבים שעלינו לשים לב עליהם, לבל יחטאו ולבל יעברו עבירה של לקיחה ונתינה של רבית, גם נחוץ עתה מאד מהרבנים המומחים ומבינים היטב בטיב המסחר, לסדר בימינו אלה תקנות, איך להתנהג אודות אפתקאות (היפאטהעקען) על קרקעות ובתים, נכוי כסף (ראבאטטען) בתשלומין של מזומן, פדיון שטרי חליפין (דיסקאנטירען) וקניות, בעוד מחבר הספר, כפי אשר עין בעניניהם נעלם ממנו, אם בכל מקום ימלאו את כל התנאים, שעל ידם יחדלו מהיות נחשב לרבית, ראה את כל הדינים מהלכות רבית י״ד מסימן קנ״ט עד קע״ז.

פרק תקסט

טז: אכילת פועל ממלאכתו.

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן. כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעד (דברים כ״ג כ״ה).

לפי דעת תורתנו שבע״פ תביע המצוה הזאת אמר בדבר הפועל שהנהו שכור לעבוד עבודה בכרם ובשדה בר, להיות מוטלת החובה על בעל הכרם או על בעל השדה, הלא הוא לתת את הרשיון להפועלים העובדים במלאכתם, לקצור או לבצור את הפרי בשדה ובכרם או בעבודת הפרי התלוש מהאדמה, אשר הפועלים יביאו אותם לידי השלמתם, למען יהיו קנין ורכוש האדם, ויוכלו הפועלים האלה לאכול מהפרי בעת העבודה כנפשם שבעם, אבל אחרי העבודה לא יוכלו הפועלים לקחת מאומה, גם מאלה הפרות שלקחו בעת מלאכתם אל יתנו לבני ביתם, ואל ישאו אתם הביתה, ועם הצעד הראשון, עת תחל לרכוש לך את הברכה הנתנת לך מיבול הארץ, או הכניסה וההבאה את אלה לרשותך להיות קנינך, עליך להכיר ולדעת ולהראות בפועל, כי הברכה ההיא באת לך מאת ה׳, וכי קבלת אותה, לא להחזיקה לך לבדך, רק מחלק הנך מטובך זה גם להנאת רעך — (או אולי כלולה במצוה הזאת גם החובה להספיק ולהשביע את הנטיה הגופנית של

רעך, הלא היא תשוקת העובד אצלך, לאכול מהפרות בעת עבודתו, כמו בחוק של "לא תחסום", ובנוגע אל חובה כזאת, ביחס התשוקה של הבע"ח העובד עבודתך?) ושאר הדינים ראה ח"מ של"ז.

פרק תקע

יז: צדקה וגמילות חסדים.

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך וגו' לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון. כי פתח תפתח את ידך לו וגו' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, על כן אנכי מצוך לאמר: פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאבינך בארצך (דברים ט"ו ז').

"פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך"! את הדברים האלה יקרא אליך ה' לעוררך אל פעולתך היותר יקרה, היותר קדושה והיותר דומה לפעולת ה'. הוא קורא לך: "היה ברכה"! אתה עם כל אשר לך מידו, להביא "ברכה" אל כל אשר מסביב לך — הבה! פקח עיניך וראה את בית המערכה הגדולה של אביך קנך ותחזה בו, כי כל הנמצאים כלמו כאחד הנם קרואים אל זאת "הברכה". — כל אחד הנהו נושא גם נשוא מזולתו. כל אחד מהם יקח אף יתן לחברו ובנתינה הנהו מקבל אל תוכו אלפי מונים יותר מהלקיחה — יען אז תחת המציאות שלו הנהו מקבל את החיים — ואיך? האם אתה חפץ תחפוץ רק לקחת לבד — ולא לתת? עד כי יתם בך לבדך כל זרם הברכה; התחפוץ להיות כנחל אשר ילפות ארחות דרכו בערבות ציה ויאבד ויעלם שמה בין ערמות החול מבלי יישר לכת אל הים, ומבלי להוביל ולהביא ולהשיב אל תוכו את אשר יקבל ממנו? האח! לוא רק שמת לבך להגות דעה ברעיון הכביר ונאור בעצם שלימותו, כי כאין וכאפס הנך נחשב, כל עוד חי חי אתה רק לך ובעדך לבדך, וכי רק אז תרכוש ותשיג לך איזה ערך וחשיבות בתבל, אם חי ונמצא הנך גם בעד אחרים — כי לך אין מאומה, כל עוד, את שיש לך תחזיק רק לך לבדך — וכי רק אז הנך השליט על רכוש והון, אם ממה שיש לך תאצול גם לאחרים — הידיעה הנאמנה, כי לא לך היא האגורה, כל עוד הנך מסתיר את האגורה ההיא ומעלים אותה מזולתך, ורק אז תשיג האגורה את ערכה עליה, להיות שלך, רק אז, אם תחלק אותה בלב מתנה לברכה, ואז — אם הרגשת רק פעם אחת את האשר הנעלה מפעולת "הנתינה", האשר בידיעתך הברורה, כי השבעת נפש רעבה, כי ראית ערום וכסיתו, כי סעדת את החולה על ערש דוי, כי החזקת ביד אחיך עת מטה ידו, כי היית מעוז ומחסה לאביון ותשמח לבב איש אמלל ונדכה, אז תשמח שמחה נצחת ותגיל ותעלוז על הקריאה הנעלה אשר קראך ה', להיות ברכה בעולמך, להיות טוב ומטיב,

אתה עם כל אשר לך, וברגש נעלה כזה תהיה נכון לתת בנפש חפצה את כל אשר לך, רק בגלל תרכוש לך "אשר בן רגע" אחד מידיעה רמה כזאת. — והנה בהרגילך לעשות את מעשה הצדקה ותכיר לדעת, כי אמנם בזה מלא תמלא רק את חובתך, את תעודתך, את תעודת איש ישראל הנעלה, אשר הנך קרוא אליה, אז כמעט ידרש לך, ללחום נגד רגש האשר והתענוג ההוא, לבל יהיה הוא לבדו המניע והמעורר אותך לפעולת הצדקה לחיים, עד כי תוכל להשאר גם במעשה הצדקה שלך "עבד ה'" במובנו הנאמן, מבלי לחשוב עוד אחרת, מבלי לפעול עוד משום כונה אחרת, רק בידיעתך לבדה, כי בפעולת הברכה הזאת הנך ממלא את "רצון אביך שבשמים" אשר צוך להגיה אור, להחם, לכלכל ולשמור את האחרים, כמו קרן השמש תאיר ותחם על פי פקודתו, להיות מוכנה ומזומנה לעבודת ה'. — הן באמת מה זה ועל מה זה נתן לך ה' יותר מהנדרש לצרכיך הנחוצים, לולא שמך לסוכן ברכתו בעד אחרים, לולא הפקיד אותך להיות גזבר על אוצרותיו? — לכן כל אגורה, אשר תוכל להעדיף אתה מצרכיך, איננה שייכה לך, רק דרושה להחשב לך לאמצעי, לאצול אותה "ברכה" בעד אחרים, ואתה ההנך חפץ תחפוץ, לקפוץ את ידך ולהסתיר בה את הדבר שאיננו שלך? לכן

חכמינו ז"ל יקראו את הפעולה הדגולה של עשות הטוב והחסד ברכשוכך בשם טוב ויפה "צדקה" יען כי באמת צדקה היא "צדקת החיים", אשר היא הנותנת לכל יצור, את אשר יעד לו ה', ויתן לו את הזכות לזה, ואם "הצדקה" אשר יעשה ה' לאדם, היא אמנם צדקה של "חסד" בעוד את הטוב אשר יעשה עם האדם הוא לא בגלל איזה גמול פעולתו אתו, רק מתנת חסד בכל אשר יוכל שאת אותה, לכן גם אצל האדם הצדקה כמו כן דרושה להיות בתור "צדקה" של "חסד", אשר לא ישלוט בה "המשפט" בנוגע אל הזכות שיש לרעך נגדך, רק בגלל כי "אהבת ה'", הלא תתן למקבל חסדך את הזכות אל פעולת צדקתך זאת.

פרק תקעא

הביטה וראה! הן נגש אליך איש עני ואביון — בעני ההוא הלא ישלח אליך ה' את "בנו", למען תכלכלהו, תלבישהו, תשמרהו ותחזיק בו עת מטה ידו, ולמען יביא לך האמלל ההוא ברכה יותר גדולה מאשר תוכל אתה לאצול לו ברכה מהונך אשר חננך ה', האיש האמלל והנדכה הזה יתן לך יותר מאשר אתה הנך נותן לו — ואם רגש הרחמים והשתתפותך בצערו, או טוב יותר, יען הנך מאזין ומקשיב בקול החובה והמצוה, הקורא במשכיות לבבך, לעזור לו, גם נעתרת לפתוח לו את ידך, לתת לו נדבה או הלואה, אז

חלילה לך לתת אזן קשבת גם לקול שני, אשר יקרא אז גם הוא בקרבך, להביא חשבון ולהתבונן אם בהשכל ודעת — לפי דעתך — תעש את מעשך זה, עד כי למשמע הקול ההוא תגמור אמר לקפוץ את ידך, אשר כבר פתחת אותה לאחיך לאביון, לאציל לו "ברכה", או בדבר "ההלואה" תעלה בלבך אז מחשבה זרה, אולי לא תקבל עוד את הכסף אשר תלוה לאחיך המבקש עזרתך, ובנתנך נדבה לעני, אולי תחסר בזה מהונך ורכושך ואתה תעני ותתרושש בגלל זה — אולם זכר נא, האם שלך הוא את אשר אתך? האם אין לה' כל זכות על כל אשר לך? והנה כאשר ה' ידרוש ממך דבר מה בעד בנו, האם אז חפץ תחפוץ לקמץ ולקפוץ את ידך?! חלילה לך מעשות כזאת, ודע, כי העני והאביון לא יהיה נעזב מה' גם בלעדיך, אף ישועתו קרובה לבוא ורוח והצלה יעמוד לו מה' המחזיק בידו, אבל אתה את עונך תשא ביהס אביך קנך, על אשר בהון אביך זה לא עזרת את בנו, גם הרהבת עז בנפשך לנקוב את המלה "שלי" על הדבר שהוא באמת קנין ה' הנהו, ואשר אמנם הבטיח לתת חלק מקנינו זה גם לזולתך לכל עני ואביון אתך — אמנם חובת הצדקה חובה רמה ונעלה היא במאד מאד, וכפי אשר תחובבך התורה והמצוה, אם כבדה מאד האחריות בעד התוצאות הקשות, אשר תוכלנה לבוא ע"י המאון וקפוץ יד מעשות צדקה וחסד, יען כי ע"ז תוכל לסבב ולהביא גם מות להאמלל — כמו כן עוד לא קרה ולא יקרה, כי איזה איש יעני וירושש מן הצדקה. והבטחת ה' נאמרה בפרוש על הצדקה, כי היא לא תהיה לעולם סבה לאיזה צרה ואסון, וכל המרחם על העני ירחם מה' — וכמו חפץ תחפוץ אתה כי יאזין וישמע ה' לקול תפלתך ויקבל באהבה וברצון את צקון לחשך, כן אזניך דרושות להיות תמיד קשובות אל תחנת העני והאמלל — אף גם זאת, כי בתתך צדקה לעניים, אז נכון בטוח תהיה כי גם אחרים לא ימאנו תת לבניך לנכדיך ולצאצאיך אחריך צדקה וחסד ולא יקפצו ידיהם מהם בעת ענים ודחקם ויעזרום בכל עת שיצטרכו לזה — הן התמורה שולטת היא בנוגע אל העושר והעניות, ולא נוכל לדעת: מי יעני ומי יעשר, גם לא יעבור דור שלם שבטוח הנהו מעניות ומי יודע אם יוצאי חלציך לא יצטרכו לעזר ותמיכה, לכן עשה טוב וחסד וזרעך לא יבקשו לחם, או בעת ענים ומרודם ימצאו גם המה עוזרים בצר להם.

הן אמנם פעולת הצדקה "לחיים" והיא דרושה להיות הפעולה היותר נעלה ויקרה שלך, אף בטוח תהיה, כי אם ידיך תעשינה תושיה במעשה הצדקה, לא יבואו עליך עוני ולחץ, צרה וצוקה, רעב ומות.— כמו כן המנהג לחלק צדקה בעד נפשות המתלוננים כבר בצל שדי יש לו רעיון נכון ונאמן, וביחוד, אם אלה שעזבו את החיים היו בחיים חיתם עלי אדמות עושי טוב וחסד, יען אם אתה לעלוי נשמתם ובגלל כבוד זכרונם, הנך מתאמץ

לעשות צדקה וחסד, אזי ע"י מעשה הצדקה לחיים, תסבב ותפעל כי גם אחרי מותם, יאריכו לפעול את פעולת הצדקה לחיים, ובמעשך זה הנך מאריך את פעולת צדקתם, אשר נפסקה בעזבם את עולמם, ואתה תביאם למדרגה כזאת, כי גם פה עלי אדמות יישארו בני אל — מות ויהיו צדיקים במיתתם קרואים חיים — גם הדרך המובילה אל העושר, הלא היא גם כן פעולת הצדקה, יען על ידי זה תפעל, כי יחפוץ ה' ביותר לבחור בך לסוכן נאמן על שפע מתנותיו בעולמו, בעוד בטוח הנהו בך כי תשמור את תפקידך באמת ואמונה (י"ד רמ"ז).

פרק תקעב

חובת הצדקה מוטלת היא על כל אחד — גם העני המתפרנס מן הצדקה עליו לתת ג"כ צדקה לעני אחר, מאשר יוכל לקמץ מהחזקת חייו. — הבן על שלחן אביו ומשרת האוכל משלחן אדוניו יוכל לתת לעני פרוסת לחם מבלי כל שאלה יען האב או האדון מסתמא מרוצה הנהו אל מעשהו זה.

אם חפץ תחפוץ לקיים באמת ובתמים את חובת הצדקה, אז עליך לעשות את זאת במיטב הונך ורכושך. — האכל את הרעב מהטוב שבמאכל והלבש את הערום מהטוב שבמלבושים, בעוד הנך מקריב בזה קרבן על מזבח ה' — לכן הקרבן דרוש להיות קרבן מן המובחר (רמ"ח).

אם השיגה ידך, תן כפי צרכי העני, אך אם רכושך איננו גדול ובלתי מספיק כי תוכל לפזר באופן כזה, אז עליך, לתת צדקה את החלק העשירי ולכל היותר את החלק החמישי מהונך, הלא הוא: בשנה הראשונה, בעת תשיג רכוש והון, ומאז והלאה עליך לתת צדקה את החלק העשירי או החמישי מההכנסה והריוח של כל השנה, ואיש אל יבזבז מהונו יותר "מחומש", לבל יהיה הוא בעצמו אח"כ נצרך לעזרת אחרים. — את החלק העשירי שיעדת לצדקה, עליך לאצול אותו ביחוד לטובת העניים, בכל זאת תוכל להשתמש בו ג"כ לתכליות של צדקה אחרת, באופן, אם בלעדי הכסף ההוא לא יכולת להגיע אליהן, כמו קניית ספרים ללימוד התורה בעדך ובעד אחרים, אשר בלי זה היית חסר כסף לקנותם, אולם אם קנית ספרים מכסף "המעשר" לא יוכלו להיות נחשבים לך עוד לקנין ורכוש שלך ולא תוכל עוד למכרם בתור קנין שלך וכדומה, כמו כן לא תוכל במעשר של צדקה, לתת איזה גמול בעד דבר שעשו למענך לטובתך.

את אשר תתן, תן בסבר פנים יפות, בלב טוב ושמח, באמרים נחומים ובהשתתפות בצער זולתך — אולם אם תתן בפנים נזעמים ובזעף, אזי חזות פניך תשלול ותשדוד ממך את

אשר נתנה ידך. — אם לא תוכל למלאות את בקשת העני, אל תדבר אתו קשות, רק דבר על לבו והבינהו, כי אמנם רצונך להיטיב עמו, וכי יצר לך מאד כי קצרה ידך מעזור לו.
אל תשלח את העני מביתך ריקם, ואם יכול תוכל לתת לו רק פת לחם תן לו.
אם תוכל לפעול על אחרים, כי גם המה יעשו צדקה וחסד עם עניים, אז שכרך כפול, בעוד הנך אז בתור עושה ומעשה ומעורר את אחיך לחיים של
צדקה וחסד.
שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו:
א) המעלה היותר גדולה : המחזיק ביד רעהו אשר מטה ידו ונותן לו ככל אשר תשיג ידו בתור מתנה או הלואה, או עושה עמו שותפות או ממציא לו איזה מלאכה, לחזק את ידו כי יוכל לעמוד ברשות עצמו ובל יצטרך עוד לעזרת אחרים ולבקש נדבות.
ב) פחות מזה: הנותן צדקה לעני והנותן איננו יודעלמי הוא נותן והעני איננו יודע ממי מקבל, וקרוב לזה — הנותן לקופה של צדקה, אם יודע שהממונה איש נאמן ויודע לנהוג בה כשורה.
ג) פחות מזה — אם יודע הנותן למי הוא נותן והעני איננו יודע ממי הוא מקבל, כמו גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים.
ד) פחות מזה, אם יודע העני ממי הוא נוטל והנותן איננו יודע למי הוא נותן (כמו החכמים היו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם מאחוריהם והעניים באים ונוטלים לבל יתביישו בפני הנותן).
ה) פחות מזה — הנותן לעני צדקה קודם ששואל מאתו.
ו) פחות מזה, הנותן כראוי אחר ששואל העני מאתו.
ז) פחות מזה — הנותן מעט מהראוי לתת, אבל בסבר פנים יפות.
ח) פחות מכלם הנותן צדקה בעצב ובפנים נזעמים.
לעולם אל תתפאר על הדבר הטוב שעשית, והמתפאר והמתהלל בזה, לא לבד כי מעשה הצדקה שלו יורד וישפל מערכו עליו, כי גם לחטא ועון יחשב, בכל זאת המקדיש דבר לצדקה מותר לו לכתוב עליו את שמו, להיות לו לזכרון עולם.
קודם כל תפלה טוב לתת צדקה.
צדקה גדולה ונכבדה היא, להשיא יתומות עניות לאנשים, ולהכין צרכי חתונתן. מעלה גבוהה במעלות הצדקה הלא היא, לתמוך בעבודת אלקים ע"י בתי כנסיות.
מעלה גבוהה מזו ללמוד תורה לילדי ישראל ולתת צדקה, להספיק את צרכי החולים (י"ד רמ"ט)

פרק תקעג

אם הנך נמצא רק אתה לבדך גם יש לאל ידך, אז עליך לתת את כל צרכי העני בשלימות, ואם הנך יושב בקרב עיר ועדה בישראל תן לו בפי כחך, ואודות השאר, הודיע צערו של העני ברבים. העני המחזר על הפתחים יש לו הזכות על חסד צדקתך פחות מהעני הבלתי מחזר על הפתחים (ר"נ).

לכל איש עני יש הזכות על צדקת לבבך ונדבת ידך, גם אינם יהודים גם עניים מעובדי עבודה זרה, עליך לפרנס אותם עם עניי ישראל וכפי שתדרוש ההתאחדות של כל האנשים, להיות חברה כללית, אבל "גר תושב", הלא הוא האינו יהודי הבלתי עובד עבודה זרה ושומר את השבע מצות הכלליות כפי חובת דת תורתנו, יש לו הזכות על צדקת לבבך וידך, כמו הזכות של הישראלי בעצם תומה.

לצדקה תחשב, את אשר תוציא ותפזר על הבנים והבנות אחרי גדלם ובעברם את השנים שאז היתה עליך החובה לכלכלם ולשמרם, ומעשה הצדקה הלא הוא אם תכשיר את הבנים ותחנכם במעשה המצות, ואת הבנות אם תנהל אותן בדרך טובים, כמו כן ההחזקה והתמיכה להורים אם נצרכים המה לזה, גם הצדקה הנזכרת וביחוד כל תמיכה לקרוביך קודמת היא לתמיכה לאנשים זרים. אחים ואחיות מצד האב קודמים לאלה שהם מצד האם. עניי הבית קודמים לעניי העיר, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת, גם לעניי עיר אחרת שבארץ לישראל, וגם באופן, אם עניי עיר אחרת באו לעירך, ואם בהיות הדבר שוה בערכם, אז עניי ארץ ישראל קודמים לעניי חוץ לארץ. החזקת עצמו קודמת להחזקת אחרים, וכל עוד אין אתך הנצרך לך להחזקת גופך פטור הנך מחובת הצדקה, אחריך דין הקדימה להחזקת האב והאם, אחריהם החזקת בניך, אחריהם החזקת אחיך ואחיותיך, אחריהם החזקת קרוביך, אחריהם החזקת שכניך, אחריהם החזקת בני עירך ואחריהם עניים זרים. — את הקרובים בעלי יכולת יעוררו אותם להחזיק ולתמוך בידי עניים קרוביהם, מבלי לסמוך על שאר אנשי חסד בעיר.

אם ידך משגת! עליך להביא עניים בביתך ולחשוב אותם לבני ביתך, גם לתת להם עבודה להחיות נפשם.

פרנסת רעבים קודמת להלבשת ערומים. הנשים קודמות לקבל תמיכה יותר מהגברים. אל תבדוק למזונות — פרנס רעבים בלי כל חקירה ודרישה, אבל להלבשה, עליך לבדוק אם צריכים המה לזה (רנ"א).

פדיון שבוים קודם לפרנסת עניים ולכסות מערומיהם (רנ"ב).

פרק תקעד

כל אחד יוכל לקבל מן הצדקה עד אשר ירכוש לו סך כזה, אשר על ידו יוכל, לכלכל את נפשו ונפשות בני ביתו, וגם איש עשיר, אם נמצא הוא בדרך מסעו ואזל כספו, ג"כ יוכל לקחת מקופת הצדקה, גם לא נדרש לו בשובו אל ביתו להשיב את שלקח מן הצדקה, גם לאשר נדרש לקחת מן הצדקה יעשו איזה ערמה לטובתו, לתת לו לשם מתנה או לשם הלואה. עשיר כלי המרעיב את עצמו מפני שהוא חס ועינו צרה בממונו, עד כי לא יאכל "מטובו איו משגיחים עליו. לפי הדין אין על המלוה הזכות והכח לקחת מהעני בעד חובו את אשר נתנו מכסף הצדקה לכלכלתו (רנ"ג).

אל תגמור בדעתך מהר, לקבל ולהנות מן הצדקה, צמצם את צרכיך כפי האפשר, ואל תפול למשא על אחרים ועל קופת הצדקה. אל יקל בעיניך שום דבר ושום עסק ואומנות הנעשה ביושר אם אך תוכל להמציא לך ממנו מזון ומחיה (פשוט נבלתא בשק ואל תצטרך לבריות וכו'). מי שאינו צריך לקחת מצדקה ומרמה את העם ונוטל צדקה, סופו הוא שאיננו מת עד שיצטרך לבריות באמת וכל מי שצריך הוא לטל מן הצדקה ואינו יכול לחיות בלי תמיכה כמו זקן או חולה ובעל יסורים ומגיס את דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ואין לו בצערו זה רק עונות וחטאים: אבל מי אשר יחיה חיי צער ויכלכל את חייו מעבודתו בצמצום ולא יקח לא יהנה מן הצדקה, ואף כי נצרך הוא, גם יכול היה לקחת, סוף של איש כזה, כי לא יעזוב את עולמו בטרם יהפך מצבו לטוב, ויוכל לפרנס עצמו בשופי, גם תשיג ידו לתמוך בידי אחרים, ועליו הכתוב אומר : ברוך הגבר אשר יבטח בה' (רנ"ה).

פרק תקעה

אבל במדרגה עוד יותר גבוהה ונעלה מענין "הצדקה" שהיא רק עשיית הטוב בהונך ורכושך, עומד הוא הענין היקר והנעלה הנקוב בשם "גמילות חסדים", שהיא האהבה בפועל, בעוד במעשה הצדקה הנך מחלק לאשר אין לו מטובך, מרכושך החיצון, אבל בגמילות חסדים הנך מחלק מטובך את הסגולות היקרות והנעלות שיש לך בעצמות אנושיותך ועל מזבח החסד הזה הנך מקריב את תבונתך, את דבורך, את כחך, את פעולתך, את כל עצמותך. הנך מביא אותם קרבן על מזבח ה' זה, לאשר אחיך ולטובתו. — בצדקה הנך מושיט לרעך רק את האמצעים שמהם יוכלו לפרוח לו פרחי ברכה, אכל "בגמילות חסדים" אתה בעצמך תגדל ותשגשג את הפרחים האלה. הנך נעשה אז הבורא והיוצר של הבריאות, השמחה, השלום, האשר וההצלחה של רעך, והנה אם חפץ

תחפוץ לראות את האדם בתור "צלם אלקים", צלם אביהו שבשמים, פקח עיניך עליו, הביטה וראה, עת ילבשהו הרוח של "מדת הרחמים והאהבה הטהורה", עד כי הוא בעצמו ובכבודו בכח הרעיון ורגש־יה הזה, יכין את הלחם בעד הרעב, בעצמו; הוא יהיה בעצמו אב ליתום — לגדלו ולחנכו. שורה עליו עת יסעד בעצמו את החולה ויהפוך את משכבו בחליו, עת יכסה בעצמו את הערום, עת ינחם את האבלים, עת יקבר בעצמו את המת הנעזב, עת יתן עצה לאובד עצות, ויעשה שלום בין המריבים, ובכל מקום ובאשר יוכל, בדבור ובפעולה, ירפא לשבורי לב ויחבש לעצבותם, גם ישים כל מעינו למחות דמעות עינים מעיני כל איש אמלל וקשה רוח, ואם תמונה נעלה כזאת תרהיב את עיניך ותחוש ותרגיש בנפשך את הרגש המאד נעלה הזה ותזכור ותחוש את זאת, הנך נקרא "צלם אלקים" כזה באמת בארץ החיים, או אז גשה נא עלם, גשי נא עלמה, קדש את עצמך בפני ה' אלקיך ותחת עין השגחתו עם כל כח נעלה ורם, אשר נתן לך ה' אל פעולת האהבה כזאת, אל פעולת האהבה, בעד אשר בניו, אשר מסביב לך.

פרק תקעו

בקור חולים. — ה' הוא רופא החולים, אבל על האנשים לעשות את שלהם, להקל את מכאובי הכואב וידוע חולי, לעזור ולסעוד אותו, למען יוכל לשאת ולסבול את יסוריו ושב ורפא לו, גם בהשתתפותך בצערו ינוח לו מעצבו ומרגזו.

בקר כל חולה בין עשיר בין עני, קרוב או זר לך, ואם היה לך ריב עמו לפני זה, שלח לשאול מקודם אם לרצון יהיה לפניו כי תבקרו. קרובים ורעים יבקרו את החולה תיכף כאשר יחלה, וזולתם, רק אחרי שלשה ימים, אך אם המחלה באה פתאם ומסוכנת היא, אז יבקרו תיכף את החולה גם בלתי קרובים. בקר את התולה בכל יום גם פעמים רבות ביום וראה לבל תהיה בזה לטורח ומפריע על החולה. אל תבקר את החולה בשלש שעות הראשונות ובשלש שעות האחרונות ביום.

תכלית בקור החולים שלך תכונן בעבור שלשה דברים: ראה אם נעשה בעבור החולה כל דבר, אשר אנשים ורופאים מומחים יסדרו לעשות למענו לרפואתו, ואם לא נעשה כזאת, ראה והשתדל כי יעשה לו כזאת. שאל והודע אם לא יחסר לו דבר מה לכלכלת מחלתו, ואם יחסר לו איזה דבר, הביאה לו את הנחוץ לזה, או השתדל בעזרת אתרים להביא לו את הנחוץ לכלכל מחלתו, ובאחרונה, להעתיר להי' ולבקש עליו רחמים מבעל הרחמים. המבקר חולה ואיננו מתפלל להי' בעד רפואתו, הוא לא מלא עוד את חובת האהבה. הדברים האחדים הנאמרים ברגש אהבת אחים האלה : "המקום ירחם עליך בתוך חולי

ישראל" מאד נעלים וחשובים המה יותר מרוב דברים הנאמרים בבלי רגש ורעיון. בשבת אמור: "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ושבתו בשלום". — בהשכל ודעת עליך להעיר את אזן ולב החולה, לשאול אותו, אם ענינו המה מסודרים, ואם לא, כי יסדר את ענינו ויעשה את זאת עתה כחפצו, ודבר על לבו, לבל יפחד מהמות בעשותו זאת, ולבל ידמה כי מסוכן הנהו, רק בגלל הדבר, כי בכל עת צריך האדם להיות מסודר בעניניו, בין בריא בין חולה, ותמיד נדרש למנות החסרון. — חולים כאלה, אשר הבקור והדבור קשה להם, אל תבקרם, רק שאל בבית החולה על מצבו, גם, אם אולי יחסר לו איזה דבר. שמע את אנחותיו ומכאוביו והעתירה בעדו לה'.

בקר גם חולים אינם יהודים כנאמר למעלה (פרק ד') (י"ד של"ה).

אם החולה הוא נוטה למות אל תעזבהו, לבל ישאר יחידי בעת יציאת הנפש. הזכירהו אז, כי ישים לבו לזכור לפניו את מרוצת חייו, כי יתודה על עונותיו וחטאיו ויעשה "תשובה" ויאמר סדר הודוי של שכיב מרע: "מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות, תהי מיתתי כפרה על כל החטאים ועונות ופשעים, שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים" — ואומרים לו לפני אמירת הודוי לבל יפחד ולבל יבהל מפני הדברים האלה, ולבל יחשוב כאלו חלילה אין לו עוד תקוה לחיות מחליו עוד, לכן ידברו על לבו ויאמרו כדברים האלה : "הרבה חולים התודו ולא מתו והרבה לא התודו ומתו", "ובשכר שאתה מתודה אתה חי", "וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא", ואם איננו יכול להתודות בפיו יתודה בלבו. אל תגע בגוסס ואל תעשה לו דבר, למהר את מיתתו. מי אשר יניע את הגוסס נחשב כאלו שופך דמים, אבל דבר המונע את יציאת נשמתו והפרדה מן הגוף והדבר איננו עומד בנגיעה עם גופו, תוכל להסיר ולהרחיק, כמו קול דופק בקרבת הבית וכדומה (של"ח של"ט).

פרק תקעז

ההתעסקות בקבורת המת.— בעת אשר יש נפטר בעיר אסורים בני העיר לעשות מלאכה, עד שיהיה להמת כל צרכי קבורתו. החובה הזאת, היא חובת האהבה האחרונה אשר תוכל להראות אל מעטה רוח אחיך אשר הלך לעולמו, והחובה הזאת היא הטהורה במאד מאד, בעוד מקבל הטוב והחסד שלך, לא יוכל עוד לתת לך תודה על מעשך זה. אין איש אשר יוכל לפטור עצמו מלעשות את חובותיו האחרונים עם המת, רק אם יש חברה בעיר הגומלת חסד של אמת עם המתים, ואם הנך חבר החברה וביום שלא הגיע

לך התור לעסוק בעבודת החברה, אז לא נדרש לך לבטל ממלאכתך. — החובות לצרכי המת המה: א) השמירה. ב) להשמיטו ממטתו על הקרקע. ג) הטהרה. ד) ההלבשה. ה) הלויה. ו) הקבורה. — עליך ללמוד ולדעת את כל הדרוש לזה עפ"י הדת והמנהג בנוגע אל החובות האלה. תכונת הרוח העקרית בסדר ההתעסקות שלך בזה דרושה להיות: לב נכון, מנוחה ושלוה, ענוה וכבוד החובה. גם במקום שיש חברה בעיר בשעת הוצאת המת הכל בטלים ממלאכתם ללוות אותו לבית עולמו (שמ"ג שס"ח).

פרק תקעח

נחום אבלים. — עליך להתרועע עם האיש, אשר לקח ממנו ה' חבר אחד ממשפחתו ע"י המות והראה והוכיח לו בזה, כי אם גם האיש הפרטי מת, אבל הצבור לא ימות לעולם, וע"י ההשתתפות בצערו של החברה, יקל צערו ואבלו של הכואב ומצטער על האיש הנפטר הפרטי.

התחבר עמו והראהו לדעת כי איננו נעזב. נחם אותו והזכירה לפניו את הכתוב בתורתנו הקדושה, למען ידע ויכיר, כי אמנם הכל כאשר לכל הנהו

קנין ה' וקנין שאול להאדם מה' על עת ידועה, ועלינו לתת תודה לה' גם בעד "הלקיחה" כמו בעד "הנתינה", כי בשתיהן כבד נכבד את התעודות הנעלות אשר שמה עלינו אהבת ה' בחכמה רבה אמונתו ולאשרנו. — נחם את האבל ודבר על לבו, כי יפיג את מרירות מכאובו וצערו ע"י מסירות נפשו לאלקים, אבל חלילה לך לאמר להאבל בסגנון כזה: "מה לך לעשות"! "הן אי אפשר לשנות עוד", שזה נקראה כגדוף, וכאלו אם היה אפשר לשנות, אזי היה עושה זאת, רק דבר על לבו, כי יקבל את גזרת השי"ת באהבה, יען כי נחמה שלא כהוגן הנזכרת, היא רק תלונת רפיון הכח על עצם החלישות, אבל לא הכרת חכמת ה' הטובה. — עליך לשבת ולדום עד אשר האבל בעצמו יתן לשוחח ולדבר על אדות מכאובו וצערו, ועליך לעזוב אותו, אם תתבונן כי שבתך אתו עליו לטורח ולמשא וחפצו להשאר יחידי בבלי מפריע בכאב אבלו, ולהפיג בעצמו את צערו ע"י השתפכות נפשו (ראה ש"ע ובפרק האחרון ממערכת העדות).

פרק תקעט

הכנסת אורחים, הכנסת כלה, לשמח חתן וכלה, לעשות שלום בין איש לרעהו. — השמות והפעולות האלה המה רק שמות ופעולות בודדים, אכל תכן עניניהם מה רם ונעלה הוא, גם מקיף הנהו חוג גדול ורחב מחובות האהבה.

ביתך אל יהי סגור ומסוגר לך ולבני ביתך לבד, להיות רק למענכם מקום מנוחה ושלוה, רק יהי פתוח לרווחה לעניים מרודים, לרעבים, לצמאים, ולכל דורש ומבקש מהסה ומקלט למו, היה מכניס באהבה וברצון כל אורח, אשר אין לו כל מכתב תעודה אחרת אשר תמליץ טוב בעדו רק את זאת התעודה, כי הנהו יצור שדי בן לאבינו שבשמים, לכן קבל את פניו בסבר פנים יפות. הכניסהו בביתך ומלא ספקו, אף לוה תלוה אותו למען ילך לבטח דרכו.

אולם לא לבד, כי יהמו רחמיך לבכות ענות עני ולמלאות חדרי לבך ברגש השתתפותך בצערו, להחיש מעשך לרפא לשבורי לב, ולהביא נוחם ומרפא לאיש אמלל בארץ, כי גם היה שמח ועלז, אם השיגה ידך, לכונן בית והון לאחיך ואחיותיך, וביחוד לכונן בית היתום והיתומה, להכין צרכיהם, להביא להם אושר והצלחה בדבורך ובמעשך ובעצתך, ובהמצא לך, לפעול ולעשות לטובתם, לחלק מטובך ומאשר ברכך ה', להיות בעזרתם בעצה ובפעולה בכח, בעמל ובטורח, אז אל תסתיר לעולם את "שמחתך" על הצלחת אחיך. — עליך לשמוח שמחה נאמנה בשמחת רעך, בטובתו והצלחתו, וכמו תזיל דמע עינך יחד עם הבוכה מצרת לבבו ועקת נפשו, כן היה שמח וטוב לב והצהל רוחך יחד עם השש והשמח, למען תגדיל ותוסיף ע"י רגש שמחתך את שמחת המאשר.

ולהיות עושה שלום! מחזיק את השלום! ולהשיב את השלום מחדש, במקום אשר נשכח השלום מקרבו! אם חפץ תחפוץ להמציא לך פרי קדש הלולים, פרי ברכה בפעולת האהבה, היה מלאך השלום בקרב האנשים. שור נא! הלא "אין כלי מחזיק ברכה בעולם כמו השלום", בהיותו יסוד ותנאי כל ברכה! הן מה בצע אם יריק ה' את שפע ברכותיו, במקום שאין "שלום", אחרי אשר גם הברכה היותר גדולה ורבה תהפך שמה לקללה ומשחית לחבל! — לכן מה טוב ומה נעים גורלך, אם תתאמץ להיות מגן ומחסה, לבלי יתפרץ לבוא ולכנוס בנוה השלום מלאך הזעם הנקוב בשם "ריב". אשריך וטוב לך, אם תהיה הבורא, השומר ומחזיק בידי השלום, אבי הברכות, למען יהיה השליט לבדו. — מה נעלית ונשאת, אם תקרב לבבות, אם תדבר על לב אנשים שונאים איש לרעהו, להסיר כעס ואיבה, לכרות מחדש ברית אהבה ולהתענג על רוב שלום, בעשותך שלום בין איש לאשתו, בין אבות ובנים, בין אחים ואחיות, בין משפחות, בין בתי אב, בין ערים ובין ארצות, אז מה רבה ורמה פעולתך ושכרך הרבה מאד ואביך שבשמים ישים עינו גם עליך לטובה ולברכה, ולפרוש עליך את סכת שלומו. הן משמים ישקיף עליך באהבה וברצון, לראותך שר שלום בארץ, בונה האשר של בני ה'.

פרק תקפ

לא אלפי זהב וכסף אשר צברת או את אשר פזרת בהנאות חושיך ובכל אות נפשך בתפארת רום אנשים, לא המה, רק האגורה ההיא תלוה אותך בעולם הנצחי, עת תבוא להתיצב לפני כס־יה, האגורה ההיא, אשר בה השבעת נפש רעבה, כסית את מערומי אחיך וחלצת את האמלל מן המצר לא עשיריות השנים, אשר בהן בלית את חייך בקלות דעת, ברעש והמון, בהתחרות להשיב רכוש והנאה לא הנה, רק רגעי מספר המה ימתיקו לך את השעה האחרונה מחייך ויעבירו לפניך הזכרון השגיא כח, להפיח בלבך אשר ותקוה נעלה. רק אלה הרגעים, אשר בהם מחית דמע עין איש אמלל ונדכה, רפאת שבורי לב, נחמת לב איש נמוג באבלו. הרגעים שבהם הבאת אבן, לצרף אל בנין האשר של רעך, עת הרגעת לבב אובד עצות, ועשית שלום בין המריבים.

ואתה בן אדם שמח במנת גורלך זאת! ואם לא כל אחד יוכל לעשות צדקה במדה מרובה וביד רחבה, יען כי הצדקה להיות חונן דלים ולתת פזר לאביונים דורשת הון ורכוש רב, אשר לא כל אחד זוכה לזה, אבל הלא כל אחד יוכל לעלות ולהגיע עד מרום הפסגה בפעולות האהבה של "גמילות חסדים", יען המצוה הזאת איננה דורשת רק רוח נכון, לב מלא אהבה, פה דובר אמרי נועם ונכוחים למבין, וזרוע אמיץ להיות עזרה לרעך בצר לו. — אמנם גבוה ומרומם מעל כל חליפות ותמורה הנה הנם גם הפרי גם האמצעים הדרושים לגמילות חסדים — לכן בגלל המצוה הזאת, עלם, ראה להעשיר את חייך בנסיונות ובחינות החיים, להעשיר את לבך באהבה, את פיך ולשונך באמרים נמלצים ולחזק את זרועך בכח וחיל, למען תעצור כח להיות לרעך מורה, מנחם, יועץ, עוזר ותומך בבל צרה שלא תבוא, בבואו בסכנה, באבדן עצה ותושיה, ובהיותו תועה מני דרך, גם דעת אנשים קנה לך והיה "מעורב עם הבריות" ותגדל כבודך בעיניהם, למען בבטחה תובל על דעתם להמציא להם עזרה, לאשרם והצלחתם.

פרק תקפא

יח: נקמה

לא תקם ולא תטר (ויקרא י״ט י״ח).

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה, השב תשיבנו לו (שמות כ״ג ד׳).

בן אביך קנך — ואם תפעל בעדו איזה פעולה מפעולת האהבה עשת זאת בלב שלם, ואל תטור לו את חסרון אהבתו אליך ופשעו נגדך, לבל תחשוב בלבך ובל תאמר באמרי פיך בהציגך את עצמך למשל ודמיון נגדו ונגד פעולתו לאמר : "ראה אני לא אשוה ולא

אדמה לך ולא כמוך אפעל"! — דע לך בן אדם! וזכור בעת יחם לבבך, בעת ירתיח דמך, בעת תרים את ידך לנקום נקמתך ממנו, בעת תשנן את לשונך להביע דברי נאצה, בעת תכונן את פעולתך לגמול לו במעשהו, דע לך, כי אם דמי האיש, מקרב החוג הגדול של "האהבה" אשר קרא ה' את אחיך, להכנס אל תוכו ויקרבהו אליך, אל תוציאו עוד, וביחוד את זה האיש, אשר פעל לך עולה ועשה לך איזה נזק בבריאותך, ברכושך, בשלומך ובשמחתך. — "לא תקום ולא תטור", ומלבד כי לא תגמול לו רעה כמעשהו, כי עוד עליך להראות לו "אהבה", את האהבה שהוא אמנם איננו ראוי לה, אבל את "האהבה" אשר ידרוש ממך ה' בעדו, בהיותו יצור שדי, אשר תרצחו נפש, אם בריאות רעך אשר תהרס, אם המום אשר תטיל בו, אם מחסור הרכוש אשר תחסר ממנו, אם חלול הכבוד שלו, אם שביתת שמחתו על ידך, אם שלום אחיך אשר תגרש, אשר את אלה תקריב על המזבח הגמול ותאות נקמתך ממנו, אם כל אחד מאלה יצעקו לה' — או אם אתה הגבר, אשר לבך מלא נקם ושלם, אם גרש תגרש או תשיב ריקם את פני רעך, אשר יכול היה לקבל עזר ממך, רק בגלל הגמול, מפני כי הוא לא הראה לך אהבה, או בגלל איזה כעס ושנאה, אשר הגה לבו אליך, ואז, אם דמעת עינו תעל השמימה ותתיצב לפני כס — יה — דע לך, כי, אז לא תוכל עוד בהשקט ובטחה להרים את עינך נוכח פני ה' השופט כל הארץ ולהצטדק לפניו, באמרך : הן גם הוא עשה לי ככה! — יען ה' יענך בקול : הלא "בני" הוא זה ועליך לאהוב אותו בגלל האהבה שלך אלי, ולא למען אהבת האיש אליך!! — והגמול? האמנם לך חטא האיש ההוא? הן, מה הוא הדבר שהוא רק לך לבדך, ואשר אותו לקח או שדד ממך, האם הדבר ההוא איננו "שלי" ביותר, של ה', הנותן לך את הדבר, ואם כן, מי נתן חרב ומאזני המשפט שלי בידך? לכן האיש, יאמרו חכמינו ז"ל אשר יוכל לשאת ולסבול את העול הנעשה לו, והוא לא יפעל עולה, אלה "הנעלבים ואינם עולבים", "השומעים חרפתם ואינם משיבים", הממלאים את חובתם לרעיהם בגלל אהבתם את ה', וישמחו גם בצרותיהם אשר יסבלו מרעם, בחשבם אותן, לחנוך ונסיון מאת ה', עליהם נאמר: "ואוהביו — כצאת השמש בגבורתו" — כצאת השמש, להביא אך טוב ומרפא בכנפיה, וכשמש כן גם המה יצאו להגיה אורם מבין מפלשי עבים של השונאים, המקנאים והאויבים, המכתירים אותם, ובכח אור האהבה הנטוע בלבם, יצאו כמנצחים לזרוח על כל סביבם, ולא ידעו כל "נקם", רק יהגו רחמים רבים בלבם. — "משוגע וחסר דעת" הנך, יקראו לאיש כזה, אשר יכין את עצמו ויתעתד לקחת נקם מרעהו, ויאמרו: אם ידך השמאלית הפציעה את ידך הימנית, האם מפני הנקמה תפציע ידך הימנית את ידך השמאלית?? — האם אחיך לא נחשב לך כמוה,

לאבר השייך לך? האם לא אנחנו כלנו חברים בני ברית אחת, בני בית אחד אנחנו? האם לא אנחנו כלנו אברי גוף אחד? האם לא רוח ה' אחד יתנוסס במשכיות לבב כלנו? האם לא נשא ונסכול אנחנו כלנו, האחד בצרת רעהו? האם לא נחלה אנחנו כלנו, האחד על שבר אחיהו, ואתה הנך חפץ תחפוץ בגלל נקמה, להרע לעצמך ולעשות את עצמך "לבעל מום"?! —

הבה! נכונן את מבטנו נוכח פני ה', ממנו נלמוד לסלוח ולמחול עונות, גם להיטיב עם עושי הרע. הבה! נביא לפנינו את חשבון עצמנו, בנוגע אל מפעלות ה' אתנו, בטרם נעשה חשבון כזה ע"ד מפעלות רענו נגדנו, ואם חשבון נפשנו יראה ויוכיח לנו כי אמנם נשואים הננו רק מחסד ה' ואהבתו, וכי באמת בלתי ראוים גם אנחנו עפ"י מעשינו לחסד אהבתו — ואם כן הלא עלינו להתנהג במדת ה', להיות גם אנחנו לאחינו, את אשר יהיה לנו ה', המתנהג אתנו במדת הרחמים, גם בל נשכח כי את הדבר אשר שדד אחינו מאתנו, לא יכול להיות כה יקר ורב ערך כמו הדבר אשר נבוא אנחנו ברצון נפשנו מפני "נקמה" לשדוד ולשלול מאתנו מעצמנו, בדבור, בהכאה ובפעולה, ברגש נקמה. הן אחינו לקח ושדד מאתנו רק דבר חיצוני, דבר חולף ועובר — ואנחנו הלא נסיר ונשלול מאתנו ע"י "הנקמה" את הדבר הנצחי וקים לעד, את הדבר הפנימי ואלקי היצוק בקרבנו, יען על ידי מעשה הנקמה, שמצוים אנחנו לבלי לנקום, מאז והלאה נחדול מהיות עוד "צלם אלקים" נאמן, צלם ה' אלקינו!! — (ראה מערכת התורות פרק ט"ו גם י"ח ומצות פרק א').

פרק תקפב

יט: ללמד ולהוכיח.

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד').

לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט י"ז).

אתה לא תוכל להחזיק בעד עצמך בלבד גם את הדבר הקטן שבקטנים מנכסיך, ואיככה תוכל באספך אליך את הענינים היותר גבוהים ונעלים,

את הדעת, את חכמת התורה, את התבונה ובחינת החיים ולהחזיקם רק בעד עצמך בלבד? כזאת היה לא תהיה! תאמר תורת אלקינו, בעוד עליך לאצול מרוח תורתך וחכמתך, לא רק על בנך ונכדך, כי גם לכל אחד החפץ לשמוע לקח מפיך, מחויב הנך להושיט לו את אוצרות המדע אשר רכשת לך וללמדו תורה ודעת. — אורך יאיר ויגיה על כל אלה המחכים לאור ומה אור כי יחל, אם לא יגיה אורו גם על אחרים? האם

יכולנו להוקיר את השמש, לוא עצרה קרני — אורה ולא שלחה אותן החוצה? לכן, את אשר למדת אתה מן התורה, למד והודיע והביע אותה גם לרעך. אף עליך להורות וללמד אותה לוי מבלי כל שכר ותשלום גמול, גם תשמח שמחה גדולה, אם הדעת והחכמה אשר הורית לרעך גמלו גם עשו פרי ברכה, עד כי הגביה לעלות ממך במעלת למודו, ואור תורתו וחכמתו יגיה אור שבעתים מאורך — המקנא הוא "המעיין" בעץ, אשר מריח מימיו יפרח? המקנא הוא "מקור מים חיים זה" בעץ רענן, השתול עליו ויונק ממנו לשד לחו, גם יך שרשיו למטה וישוה פרי למעלה, והוא — העץ — בצלו יחשיך ויסתיר אחרי כן גם את המעין הנוזל מתחתיו, עד כי מיטיבו זה יעלים ויסתיר מעין רואה? אשרי האיש, אשר בלמוד התורה לזולתו נחבא ונעלם גם דומה אל מעין הובע ומקור ברכה כזה!! —

למד, תאמר התורה, ואם גם הדבר אשר למדת אתה, עלה לך במחיר רב, אבל אתה אלף כל שכר ותשלום גמול בעד למדך את התורה את איש אחר, ורק בצוק העתים והזמנים ובאופן אם מפני דאגת המחיה והכלכה, לא תוכל ללמד ולהורות דעה לאחרים בחנם, רק אז תוכל לקחת איזה שכר, למען תהיה מופנה מדאגות אלה, ותוכל ללמד ולהורות. כמו כן בעד ההשגחה על התלמידים ובעד כל דבר שהוא מחוץ להלמוד של דת מורשה מסיני. — גם אם עליך למשוך את ידך מכל שאר עבודה והנך מקדיש את זמנך רק להיות מורה ומלמד, אז תוכל לקחת איזה גמול ושכר.

היו ימים לישראל, אשר אלפי תלמידים עבדו עבודת האדמה בשדותיהם בעתות החרישה והקצירה, ובשאר העתים נקבצו ובאו אל מוריהם ללמוד תורה, ואשר גם המורים חיו והתפרנסו מעמל כפיהם, והתלמידים ההם באו לשתות בצמא את דברי מוריהם החכמים, את המים החיים של התורה, אשר תזרום כנחל, מבלי לבקש כל גמול ופרס, להשביע נפש שוקקה — אבל מפני סבות שונות וחליפות העתים והזמנים לרעה בגלות המר, נפזרו גם התלמידים גם המורים ונתפרדה החבילה, אבל מבאר מים חיים אשר חפרו המה — עוד נשתה גם אנחנו כלנו היום.

למד, תאמר התורה, אבל אל תלמד תורה לתלמיד כזה אשר ארחותיו נלוזים ומדותיו פרועות לשמצה, לבל תקלקל את ענין ההוראה של התורה תחת להיטיב, רק השתדל לפעול אצלו, כי ישוב לצעוד בדרך טובים, ואם צלחה זאת בידך, אז הביאהו אל אולם בית החכמה, אל בית המדרש פנימה.

רק אז, כאשר ילמד המורה את תלמידיו את ההלכות מתורה שבע"פ, רק אז עומד הנהו המורה גבוה ומרומם על התלמידים השומעים לקחו, ומקבלים מאתו־ההלכות

המקובלות, אבל בנוגע אל העיון, וחקר דבר בתורה, אז הלמוד אצל הרב והתלמיד כללי ומשותף הנהו, יען כלמו כאחד ישאבו מי ישועות ממקור התורה. באופן הזה עומדים המה בשורה אחת, המורה והתלמיד גם יחד, וממעל לשניהם בתור דבר בפועל עומד הנהו החוק ודבר משפט, וע"י העיון והחקירה המשותפת יתעורר התלמיד לפעולת הלמוד בתכונת העמידה ברשות עצמו בעסק התורה, ומפני זה בעד סדר הישיבה החיצון אמרו, כי באופן הראשון המורה יושב והתלמידים עומדים מסביב לרבם, ובאופן השני המורה יושב בקרב חוג התלמידים, להגות יחד בתורת ה' ולדלות פנינים מים תלמודם (י"ד רמ"ה רמ"ו).

פרק תקפג

אולם כמו יעמדו החיים גבוהים במעלתם ממעל להמדע, גם מעשה המצות בפועל הנהו ציץ ופרי החכמה, לכן חובה עוד יותר גדולה היא מזה כי תעורר את רעך ותפעל עליו כי יהיה שוקד בדבר המעשה וקיום התורה והמצוה, הן אם ראה תראה את רכושו וקנינו החיצון, כי נמצאים המה בסכנה להנזק, אזי עליך החובה להחיש לעזרת רעך, להציל את הונו מנזק ומאבדן, ואיככה תוכל לעמוד מרחוק ולהתעלם עת תראה את רעך כי הוא בעצמו נמצא הנהו בסכנה לאבוד במלחמת התאוות והתעתועים את היקר לו מכל יקר, שהוא גבוה ונשא מרכוש וחיים, הלא היא "צדקת חייו"?! תורת ה' תאמר לך: אם תראה את אחיך תועה בדרך חייו, אל תאמר: "מה לי ולו ולתומת נפשו"! רק התאמץ להראות לו את הדרך הטובה אשר ילך בה. שוה לנגד עיניו את ארחות חייו והוכיחה אותו על שגגותיו, הזכירה לפניו את כבוד אנשים וכבוד איש ישראל החופף עליו. עליך לעורר בקרבו את יצרו הטוב והיה עזר כנגדו, כי יבחר לו את הטוב לפניו במעגל חייו, אבל בתחלה עשה כל זאת בחן ונועם. הוכיחה לו, כי באמת אתה עושה כל זאת רק בגללו, רק בגלל טובתו. הביע לו אמרי מוסר ותוכחה, רק בהיותך אתו במושב או במעמד שניכם בלבד, בינך לבינו, לבל תכלימו ולבל תשא עליך חטא (ראה משפטים פרק ח'), ואל תיעף ואל תיגע ואל תקץ להוכיחו על דרכו ולהטות למוסר אזנו, ואם לא פעלת אצלו תשעים ותשע פעמים, נסה נא גם בפעם המאה, עד אשר אחיך יגער בך וישלחך מעל פניו, ואם העולה שעשה רעך איננה נוגעת אליך, אז אם התוכחה אשר תוכיח אותו בשובה ונחת לא תועיל, תוכל גם להכלימו, למען ייטיב אחיך את הרעה אשר עשה וישוב למלא את חובתו. — אם עבר עבירה בפרהסיא, אז עליך להוכיח אותו תיכף ובמקום שעשה את זאת, לבל יתחלל שם שמים על ידו — אולם אם תראה כי עשה

את החטא רק במשגה וכי ההרגל כבר הכה שרשיו עמוק בקרב לבו, בעברו על זה כמה פעמים, עד כי אין לך כל תקוה כי הידיעה מדבר החטא תעצור כח להניא אותו מחטוא עוד, אל תוכיחו ואל תודיע לו כי הוא חוטא ואשם (מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים), וטוב להחריש ממנו, אם יעבור עבירה בדבר שהוא מדרבנן, או שיש לו איזה אסמכתא בתורה — אבל אם הוא עובר עבירה בדבר הכתוב מפרש בתורה שבכתב, חלילה לך מהתעלם עוד, הראה והוכיח לו כי כזאת כתוב בתורה, אולי קדושת התורה תמנע ידו מעשות דבר נגד הכתוב בה. באופן, אם תדע כי דבריך יהיו ללא הועיל, עליך להוכיח אותו בגלוי פעם אחת ומני אז השתדל להגיד לו תוכחה רק בהיותך בין שניכם בינך ובינו.

האיש, אשר ע״י התוכחה ואמרי המוסר שלו היה יכול להיטיב ולהועיל לרעהו והוא לא מלא חובתו להוכיח אותו, הוא ישא עמו בעון, על אשר לא השתדל למנוע אותו מעשות הרעה — יען כגוף אחד נחשבנו כלנו ואבר האחד יערוב בעד השני. התורה נתנה אל כללות האומה ועל הכלל לשמור אותה, אך אם כל אחד יקיים אותה רק בפני עצמו, אזי פעולתנו אמונה איננה מגעת עוד למעלת גדולתה — אולם על אלה אשר ע״י התורה והתוכחה יראו ויורו לרעיהם את הדרך הישרה אשר ילכו בה עליהם נאמר: והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (רמב״ם הלכות דעות ו׳, א״ח תר״ח ב׳).

פרק תקפד

אם חטא לך אחיך — אם תוכל לסלוח לו סליחה נאמנה, מבלי לחוש עוד שום איבה ושנאה נגדו, עד כי יכול תוכל לשכוח כלו את דבר העול שעשה לך ולמחות מלוח לבך כל זכר למו, אז אשריך, ושכח את הדבר כאלו לא נעשה, אבל אם תרגיש בנפשך, כי לא תעצור כח בנקל לסלוח ולשכוח את אשר עולל לך רעך, אם תתבונן, כי רוחך הנפגע השקט לא יוכל, גם יוסיף לחשוב ולשוות לנגד עיניך תמיד את דבר העול שעשה לך, אז חושה מהר למלאות את החובה אשר תשית עליך התורה ע״י המצוה הזאת. חושה לקחת דברים עם רעך בהיותכם בינכם לבין עצמכם. הוכיחה אותו על פניו על המעשה הרע שעשת לך, ואמור לו: מה זה ועל מה זה עשית לי ככה, למען יראה רעך ויוכח לדעת כי אמנם פשע, עוה וחטא לך, ויוכל היות, כי אחיך הפוגע אותך, ידע במה להצטדק לפניך, או אתה בעצמך, אולי על פי דבריו, תכיר לדעת כי במשגה חשבת תועה עליו. או לא כבד כה עונו מנשוא, כאשר חשבת בתחלה, גם ע״י בקשת סליחה ומחילה

מצדו, ירך לבבך ותעתר למחול ולסלוח לו בכל לבב — והנה בעשותך זאת, הלא קונה אתה לך את "הברכה" הנעלה מכל כל הברכות את "השלום", שהוא מגן ומחסה בעדך לבלי לנטור ולבלי שאת בלבך עליו עוד כל חטא — אולם באופן, אם לא ידעת אל נכון כי אחיך פעל עולה לך, רק הנך משער וחושב כי כזה וכזה עשה לך רעך, או רק, כי שמעת אומרים עליו כזאת — אזי באופן כזה חלילה לך להתרשל במאומה ולאחר מקחת דברים עם רעך, אשר תחשוב עליו כי היה למפגע לך. הן מה נורא ואיום הוא, לחשוד בכשרים, ואם שגית ואם הפיחו כזבים על אחיך, ואם אולי הנידו לך ממנו רק דבר שקר — ואתה נטעת בלבך חשד כבד על איש נקי חנם, על איש תם וישר, אשר הוא בטח גם לא ידע מאומה מכל אשר יהגה לבך עליו, אף יאמין הנהו כי לבך טוב עליו ויהגה לו רק אהבה וידידות! האח! מי יתן כי כל אלה אשר יאמינו כי נפגעים המה מרעיהם אלה, אשר ידמו, כי רעיהם עשו להם רעה, את כבודם השפילו או פעלו להם עולה, כי יכלו לפעול בעצמם, להתגדר במדת "ענוה" ולמלאות באמת ובנפש חפצה את החובה והמצוה היקרה הזאת, להוכיח את עמיתם, מבלי לשאת עליו חטא! הן אמנם באופן כזה מובטחים היינו, כי אלפי רוחות בני אדם התענגו על רוב שלום, אנשים אשר ברובם ימאנו לעשות זאת, עד כי בגלל איזה חשד יתרחקו איש מרעהו וישמרו איבתם ועברתם שמורה איש על רעהו בלבם, ואשר לוא רק באו בתחלה בדברים, אז בנקל הסירו כעס וחרון ע"י בקשת סליחה או ע"י ברור דברים, כי משגה הית אתם, לוא עשו כזאת, כי אז שלום רב השתרר בקרב אלפי בתים, משפחות ועדות בישראל, אשר עתה מצאו קן למו ריב ומדון, איבה ותחרות ואין — שלום לאלה. — והנה איזה חזיון נראה לפנינו בחסרון המלואים של החובה והמצוה הזאת? צא וראה, הן אלה אשר ידמו, כי נפגעים המה מרעיהם, עוד לא יאבו לדבר איש עם רעהו, אף יתאמצו תמיד לבלי לפגוש יחד עם פוגעיהם, יוקירו רגליהם מבקר אותם ויחדלו מהתראות איש עם רעהו, גם יתנכרו יחד ובגלל התנכרותם יוסיפו עוד שנוא איש את רעהו, גם בגלל ההרחקה ימצאו סבה להבדל תמיד המה ומשפחותיהם יותר ויותר, יען רוחם יהנה כעס וחמה ותלונה רבה — גם ינחילו את האיבה והשנאה ההיא לבנים ולבני בנים, את האיבה אשר בן רגע של תוכחה כדת התורה בנקל יכלו לשרש אותה עודנה באבה — ועל כלם רע ומר הוא, כי נמצאים בין הפוגעים והנפגעים אנשים מחרחרי ריב ומדון, אנשים כאלה אשר כל מעינם לעשות ריוח בין הדבקים, להפריד אלוף ולהגדיל את שלהבת אש זרה של מצה ומריבה, הלא המה האנשים המתעברים על ריב לא להם, אנשים, אשר יעשו מדחה, המה, אשר חובתם הלא היא לקרב את הלבבות, לחבר את הנפשות אשר התרחקו ולרפא את השבר

ולכבות את לבת — אש של האיבה והתחרות, המה יהפכו למלאכי זעם או לנחשים צפעונים, אשר עפר לחמם ורעל תחת לשונם. — הבה, נחפש בתורה אם לא נמצא שום "קללה" בין קללות "הר עיבל" בעד האיש המחרחר ריב ומשלח מדנים בין אחים, ואשר אמנם הקללה היותר גדולה הלא קטנה היא בעד איש כזה? — אבל ראה זה מצאנו, כי אמנם אצלה התורה גם לו קללה! "ארור מכה רעהו בסתר"! וחכמינו ז"ל אומרים: לא מכת אגרוף ולא מכת חרב, רק מכת הלשון "שהחיים והמות בכחה" — (רמב"ם הלכות דעות ו').

פרק תקפה

כ: כללי המישרים באהבה ובהחזקת טובה — לעשות הישר והטוב.

ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו' י"ח).

ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י"ט י"ח).

כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך וגו' אני ה' אלקיכם (שם י"ט ל"ד).

לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו (דברים כ"ג ח').

כמים שאין להם סוף יכלו להיות "הלכות האהבה" וכפי מסת מסבות החיים, לוא נדרש היה להפיץ אור על כל האופנים האפשרים ולפרוט את כל הליכות "האהבה", שאליה הנך נקרא להיות ברכה בתבל, לכן בעד אלה המצות מטעם האהבה, אשר אולי לא יכולנו להוציא לנו בתור תוצאה מהמצות המפרשות, נתנה לנו התורה כללים כוללים, אשר על ידם נכיר בנקל מה היא חובת "האהבה".

"ועשית הישר והטוב בעיני ה'" הלא הוא, את אשר תרגיש ותחוש בהגיון לבבך, כי ה' שהוא כליל האהבה ואשר אל האהבה הזאת קראך גם אותך, כי ה' יחשוב את זאת, כי "טוב" הוא בעד אשר אחיך, וכי "ישר" הוא, הלא הוא כי הדבר ישר ומתאים הנהו עם התעודה של עצמך, לכן בכל ענין שהוא בלתי נאמר בפרוש בתורה, עליך לשאול את עצמך: מה הוא המשפט אשר על זה יחרוץ ה', שהוא כליל האהבה, גם מה היא דורשת תעודת "האהבה" שלך — וככה עשה!! — חכמינו ז"ל יוציאו לנו מזה ביחוד את "הלקח טוב", לבל תהיה קשה עד למותר בנוגע לזכות שלך, מבלי לותר ממנה מאומה, ואם כי ביחס עצמך עליך להתנהג במדת חומר הדין, אבל בנוגע לרעך התנהג עמו "לפנים משורת הדין" והיה נוח לותר לפעמים מזכותך בגלל טובת רעך — באופן אם לא יצא לך כל נזק מזה, או אם לא יהיה לך נזק מסוים בהונך ובענין, אשר אם תותר מעט מזכותך

תוכל זאת להביא תועלת רבה לרעך, או אז הכינה את עצמך לעשות "הישר והטוב" ואל תקשה לבבך ואל תתגדר במדת סדום: "שלי שלי ושלך שלך!!" וזכור, כי ה', שהוא כליל האהבה, הוא דורש ממך להיות אוהב את המישרים ולהיות ישר וטוב, וכה חזקו ואמצו חכמינו ז"ל את החובה הזאת, עד כי לפעמים הכריחו מטעם וכח הבית דין את אלה, אשר זלזלו בעשית "הישר והטוב", כי יקימו אותה לאשורה, כמו למשל: אם בעד החוב אשר היית נושה ברעך השגת ממנו איזה דבר מנכסיו, והדבר ההוא נהיה קנין שלך, ואם מצאה יד האיש לשלם לך בכסף את החוב אשר נשית בו לשלם, אזי מחויב הנך והבית דין יכריחוך, להשיב לו את הדבר ההוא גם אחרי רבות בשנים, באופן אם לא עבר הדבר להיות קנין ורשות איש אחר (לוקח) (ח"מ קנ"ג), או למשל: בחלוקת שדה נדרש לתת את החלק השוה בחלוקה אל זה האיש שחלקת השדה הזאת נמצאה היא אצל המצר שלו, קרוב לשדותיו האחרים, וגם באופן אם קונה הנך שדה מחוץ לנכסיך, הנך מחויב למסור את השדה הנקנה לרעך, שהוא בעל המצר עם השדה ההוא, אם הוא יחפוץ בזה, ובהשיבו לידך את כסף המקנה(ח"מ קע"ה), ומאלה הדברים תוכל להקיש על שאר ענינים הכלולים במצות "ועשית הישר והטוב".

פרק תקפו

כלל גדול ונכבד שני לזה, המקיף ענינים רבים הוא המובן הנאמן של המלה "כמוך" במצות ה': "ואהבת לרעך כמוך"! שים לבך להתבונן, לוא התורה לא פרטה ולא בארה את כל הפרטים הנוגעים להחובות המוטלים עליך ביחס אל האדמה אל הצומח ואל החי גם ביחס אל גוף עצמך ותכונתו, כי אז יכולת להגיד : "איככה אוכל לדעת: מה היא באמת מדת "הצדק" נגד האדמה, נגד הצומח ונגד החי, גם נגד עצמות גופי, שתכונתו ג"כ זירה לי, כמו עצמות הטבע של הנמצאים הנזכרים? אולי אוכל מפני חסרון ידיעה, להביא להם "קללה" תחת ברכה ולהרוס תחת "לבנות"? — יען כל הנמצאים האלה בעצמותם באמת זרים ומוזרים המה לך ורק תוכל לחוש ולשער רק במעט מטבעם, אבל אל הקריאה של "ואהבת לרעך כמוך"! לא נדרש כל באור ופרוש, הן בכל הנוגע אל איזה דבר, שהוא יכול להיות לתועלת לרעך ולטוב לו, על אדות הדבר שיביא לו שמחה או צער, אשר או אסון, על כל אלה לא תוכל להיות עוד בשום ספק, על אדות זאת שאל רק את עצמך ואת שהנך מרגיש וחש, לוא נעשה כזאת לך, כי אז היה לך מזה צער ומכאוב; את אשר תראה ותוכח לדעת כי לוא פעלו לך את זאת, כי אז יכול היה להביא לך אסון ונזק, את זאת אל תעש לרעך לעולם; אולם הדבר שהנך רואה ויודע, כי לוא נעשה לך,

כי אז היה לך הדבר למשיבת נפש, לאשר ולששון, את זה הדבר התאמץ בכל יכלתך לעשות גם לרעך, יען אחיך הוא, רעך הדומה לך, ואם תכיר את עצמך ואת רגשותיך, את טובתך ורעתך הלא מעצמך תכיר גם את עמיתך ואת הטוב ואת הרע לו, כמו כן גם מאמר הלל: "מה דעלך סני, לחברך לא תעביד"! ומפני זה יכול היה לתת את המאמר הזה בתור יסוד מוסד בנוגע למצות האהבה של התורה כלה, יען כי החוקים והמצות האחרות המה רק חוקי "צדק ואהבה" בעד שאר הנמצאים (או החנוך לזה), ואשר אמנם לוא יכולת לשער בעצמך כאלו הנך מרגיש את תכונת עצמות שאר הנמצאים בעולם, ולהכיר אותם כהכרת עצמותך וכפי אשר תדע ותכיר את כל זה באדם, כי עתה לא נדרש היה גם בהם כי תקבע התורה לך לחובה, כל דבר "בפרט" רק להשליט את האמר "הכללי" ההוא ודיו לך — אבל יען עצמות הטבע של הנמצאים האחרים, זולת האדם, זרה ומוזרה לך, לכן נחוץ היה, כי התורה תפרוט ותבאר לנו את כל החוקים והמצות ההם בפרטות גמורה, אבל באמת כל אלה הפרטים הן המה רק הבאור והפרוש של האמר הכללי ההוא — אולם הזהר ממשגה ומתוצאה לא נכונה, אשר תוכל לקלוט לך מהמאמר ההוא, כי אם תוציא לך למשל מהמאמר : "מה דעלך סני לחברך לא תעביד" משפט בתבונה וסגנון כזה: "היה ישר וצדיק והוגה אהבה לאחרים, למען האחרים יתהלכו גם עמך בצדק ואהבה, ואל תעש לאחרים דבר שהוא נגד "הצדק והאהבה" לבל יעשו לך המה כמוך להם, יען משפט בהחלטת הדעת הזאת הוא כאלו כל חפצנו היה רק, להשתמש "בחכמת החנונים", ולשים אותה ליסוד מוסד בעד החיים, התחכמות כזאת היא עשיית מסחר והביא חשבון מדבר התועלת והגמול, ולכונן רק את זאת למקור "הצדק והאהבה"; אולם המקור הנאמן בעד הצדק והאהבה דרוש להקיר מימיו הזכים וצלולים בקרב לבבך פנימה ולדלות ממקור דבר ה' התורה והמצוה, שהנה תקראנה אותך אל "הצדק והאהבה"; אכל מובן המאמר באופן הנזכר מדבר חשבון התועלת, הוא רק חלול כבוד האדם בנפשו פנימה, ולא זאת

היא "תורת ישראל"!! —

ישנם אופנים שהמה אמנם בלתי מבארים בתורה ועפ"י הכלל הזה נמצא לנו באור ופרוש באמרות טהורות של חכמינו ז"ל, למשל; אם נדרש לנו לבחור בעד חוטא ופושע איזה עונש, אזי עלינו לבחור בעדו עונש כזה, שהוא בלתי משפיל הרבה את כבוד האדם (ברור לו מיתה יפה), גם לבלי לגמור שום עסק וענין אשר קרוב הוא לודאי כי לא תוכל להתנהג עם רעך במדת האהבה, שיש לו הזכות לדרוש אותה ממך והיא גם דרושה

ונחוצה לאשרו והצלחתו, גם לחדול מבוא בהזדמנות, אשר תוכל לשער כי ע"י זה יקל כבוד רעך וערכו עליו בעיניך ולהחליש אהבתך אליו וכדומה.

פרק תקפז

"לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו"!! — את הדברים האלה תקרא התורה לכל איש ישראל גם בדורות הבאים. הן אמנם עליך להחזיק טובה ותודה להמצריים, אשר אבותיך מצאו על אדמתם מקום מנוחה לנוח שמה, ואף אם אחרי כן מררו את חייהם ויעבידום בפרך ויהפכו את "הכנסת אורחים" לעבדות נוראה, ויענו אותם בענוים קשים; אבל עליך לזכור תמיד רק את הטוב ולשכוח את הרע — לכן למוד מזה אתה בן עם ישראל, אשר נפזרת עוד הפעם בגוים וארצות! למוד מזה לשכוח את השנות מאות של העמל והתלאה, לשכוח את הצרות הרבות והרעות אשר מצאו אותך בקרב העמים בגלותך הארוכה, את ההרג והאבדן, את הלחץ והרדיפות, את לעג השאננים ואת הבוז של הגאיונים אשר סבלת בשנות ראינו רעה רבה, וזכור רק את "הטוב" אשר קבלת בקרב העמים אשר הטו אליך חסד — אף את הטוב והחסד אשר הנך מקבל עתה — ואם תמצא לך מקום, ששמה תוכל לשבת ולהתקיים ולפתח את מציאותך, ואם גם בעמל ובכבדות, עליך להכיר טובה ולהגות תודה וברכה בעד זה, — הראה אהבה חן וחסד לכל אחד מאזרחי המדינות, ששם יקבלוך ברצון ויתנו לך מחסה ומקלט, למען ממך יראה האזרח וילמוד לדעת את "האהבה" אשר הוא ימאן לפעמים להראות לך — ואתה ישראל בימינו אלה! אם שפך ה' בלבות הנסיכים והעמים רוח חדש, רוח חן וחסד, רחמים, צדקה ואהבת אדם, גם הונח לך מעט מעצבך ומרגזך, עול השעבוד הוקל לך ולאט לאט מסירים ממך את הכבלים אשר שמו עליך דורות קדומים ורתקו אותך בהם, אם מעט מעט יעבור ויחלוף הבוז ולעג השאננים ויחדלו מחלל עוד את כבודך בגוים ובני בנים של הדורות עברו יחלו לתקן אם מעט ואם הרבה, את אשר חטאו, העוו ופשעו אבותיהם נגד אבותיך, אזי החובה והמצוה עליך לקדם את פני כל אחד מהאזרחים באהבה בחן ונועם. עליך להחזיק טובה ותודה למיטיביך אפ אך תבין היטב את התכן הנאמן של מצות ה' הזאת.

פרק תקפח

כא: החזקת התורה בכתבה, כתיבת התורה.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל וגו׳ וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו (דברים ל״א י״ט).

מכל האמור ראינו, כי עליך בכל אשר תוכל לדרוש שלום אחיך וטובו כל הימים, ולאהוב כמוך את רעך הבא בחוג פעולתך, אולם גם בכלל עליך לפעול ולעשות לקיום הדבר שעליו תלוי אשר אחיך המתקים, אשר בני דורך ובני הדורות הבאים — ומפני זה הוטלה עלינו בראש וראשון החובה להשתדל, כי ספרי התורה והדת יהיו מצוים בידי בני ישראל ובעד דורות הבאים — ואם אך תחוש ותבין היטב, כי זאת התורה הלא היא קנין החיים האחד, אשר בה ועל ידה נהיה עם ישראל לגוי אחד וקדוש בארץ, ואשר בגלל זה הוא נחשב להקנין האחד והמיוחד, אשר אותו הציל ישראל מתוך ההפכה של חרבן ארצו ונחלתו ואבדן עטרת תפארת כבודו החיצון, ואשר על ידה ישראל הצטין לנושא דגלו בכל הליכותיו בדרך החיים במדבר גלותו הארוכה ובכל העתים ובכל הזמנים, אשר עברו עליו ואשר לרוב מלא את תעודתו. זאת גם תמיד נתן כופר קיומו והחזקתו של הקנין הנעלה הזה בנפש חפצה, את כל ענין וקנין אשר יקראו אותם האנשים בשם ״חוסן ויקר״ נתן בעדה. — אם אך תחוש ותרגיש אל נכון, כי אמנם בהחזקת הקנין הזה תלואים ועומדים כל מציאות ישראל וחייו — אז תכיר לדעת את החוסן והיקר, את הגדל והקדושה האצורים והכלולים במצות החובה הזאת, שהיא תדרוש מכל איש ישראל להחזיק ולכלכל את קנין ישראל זה ולהנחילו כפי כחותיו, גם לזרעו אחריו. — הן אמנם לפי התורה שבע״פ לא כתיבת השירה לבדה נקבעה היא לחובה, רק כתיבת כל התורה כלה, ואשר אמנם דרוש להיות כזאת, בעוד החובה הנזכרת כלולה היא גם בכתוב ההיא, הן כנודע הלא אסור הוא לכתוב את התורה מגלות מגלות, כמו כן לוא אך הנחילו גם קבעו ברוחות כל דורות ישראל את תכן ״השירה״ לבדה ככתכה וכלשונה, וענתה גם השירה כמו חי את תעודת ישראל האחת בכל מערכת הזמנים ״להיות נאמן עם ה׳ בקיום תורתו״, לכן מי לא יבין ומי לא יכיר גם מזה כי חובה קדושה היא, לקיים ולהחזיק את דבר ה׳ בתורתו בעד כל דור ההוה, ובעד כל הדורות.

פרק תקפט

על כל אחד מישראל החובה והמצוות לכתוב לו ספר תורה או למצער להגיה איזה ספר תורה הנמצא אתך משבושים, והנה אחרי אשר החלו לכתוב גם את התורה שבעל פה ועם ספרי הקדש הכתובים במגלות, הנם משתמשים עתה רק בעד הקריאה בפני העם

בבית התפלה, אבל לא בעד הלמוד, לכן שוה היא החובה בזה גם להרבות את ההדפסה והתוצאה של הספרים בעד למוד התורה שבכתב ושבעל פה גם יחד, עם הבאורים והמפרשים שלהם. — ספרים כאלה, שנהיו פעם אחת קנין העדה, ואשר אמנם יועילו לכונן יסוד מוסד בקרב בני העדה בעד רוח התורה, יוכלו להיות נמכרים רק אז, אם נחוץ, להשתמש עם כסף מחירם להחזקת "למוד התורה", או לכונן בית ע"י נשואי אשה או לפדיון שבוים, אם אין חפץ אחר למכור בעד התכליות הנזכרות, אבל זולת זאת, אינם רשאים למכור גם ספר ישן לקנות בכסף מחירו ספר חדש. — ספר, שהוא קנין איש פרטי, לעת הדחק, יוכל למכרו ולהשתמש עם הכסף לצרכו, וספרים כאלה, אשר נתנם היחיד לשמוש הרבים, ואשר אם בשתיקה או מפורש אמר, כי הזכות על הספרים האלה תשאר לו לבדו, אזי ביחס כזה נחשבים המה הספרים לקנין יחיד (י"ד ר"ע, א"ח קנ"ג יו"ד). ספר תורה שבלה או נפסל נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל ת"ח וזו היא גניזתו — (י"ד רפ"ב). אודות כתיבת הנביאים בעד ההפטרות ראה י"ד רע"א — רפ"ד. — פסוקים מיוחדים מהתורה וביחוד פרשיות מיוחדות יוכלו לכתוב רק בעד הלמוד ורק באופן אם כתיבת כל התורה בלתי אפשרית היא, אבל בלי זה לא יכתוב מגלות מגלות שנמצא בהן פרשיות בפני עצמן ואין כותבים מגלה לתינוק להתלמד בה (רפ"ד). ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום, רק יתקן או יגנוז (רע"ט).

פרק תקצ

עליך לנהוג כבוד בפני הספר תורה, בגלל תוכן ענינו. עליך ליחד לו מקום ולכבד את המקום ההוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגדו, ובכלל אסור לעשות שום מעשה, אשר נראה כי מיקל הוא בכבוד התורה. אם הנך רואה כי נושאים ספר תורה ממקום למקום, עליך לעמוד ויהיו הכל עומדים, עד שיגיע זה שמוליכו ויגיענו למקומו עד שיתכסה מעיניהם. לא יאחז אדם ספר תורה ויכנס עמו למקום בלתי טהור, גם לא על בית הקברות ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבה"ק. גם לא יאחז בידו ספר תורה בלתי מכוסה במעטפת. אין זורקים ספרים קדושים, גם אל יהפוך אותם על צד הכתב ואל יניחם על הקרקע. מותר להניח ספר תורה על ס"ת ומניחים חומשים ע"ג נביאים וכתובים, אבל אין מניחים נביאים וכתובים ע"ג חומשים ולא חומשים ע"ג ס"ת גם ספרי התלמוד על חומשים (רפ"ב). אין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבים בו התורה רק בכתב הנהוג (רפ"ד). ושאר הדינים בדבר הספרים ראה י"ד רפ"ב א"ח קנ"ד.

פרק תקצא

כב: קדוש השם ואבוד ע"ז.

אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים וגו' את אלהיהם, על ההרים הרמים וגו' לא תעשון כן להי' אלקיכם(דברים י"ב ב').

אל תפנו אל האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט ד').

ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמע על פיך (שמות כ"ג י"ג).

קדוש יהיה לך כל דבר אשר בו ועל ידו שם ה' גם בחיצוניותו הנהו מתקיים ומוחזק אצל האנשים ודבר כזה אינך רשאי לבטל ולכלות.

אל תחלל את מקדש ה' ומזבח קדשו, ואל תבטל ואל תכלה את כתבי הקדש ומפרשיהם. אל תבטל את שם ה' הכתוב או הנדפס. אל תמחוק אותו וכדומה ואל תכתוב את השם על דבר שהוא יוכל לבוא לידי שמוש של בזיון. שם ה' ביחס כזה נחשב הוא השם בד' אותיותיו המורה בתוכן מובנו עצמות שלטונו גם שם אדנות ושאר השמות, שבכללם הם שבעה, גם האותיות שהן באות לכנוי שם ה', אבל לא התארים לבדם בהשגות האנשים כמו רחום וכדומה, ראה אודות זה ואודות ההגהה של השמות בי"ד רע"ו. הרואה ספר תורה שנשרף ושנמחק או תפלין או אפילו מגלה אחת מהנביאים או הכתובים, ואם זה נעשה בזרוע ע"י ישראל או אינו יהודי קורע שתי קריעות (ש"מ).

פרק תקצב

אל תעשה שום דבר אשר על ידו תסבב כי יכבדו אנשים את היצורים לאלילים. אל תעשה איזה פסל ותמונה וכל יציר נברא אשר יתנו לו כבוד אלהים ואף בעד עובד אלילים אל תעשה זאת. כל דבר אשר על ידו ישפל האדם לעמוד במדרגתו מתחת לשאר היצורים והנהו מוקיר ומכבד את אחיו בבריאה שהוא עבד ה' כמוהו, ויחשבהו להיות לו לאלקים, אף יקדיש את חייו בעד מלואי הרצון המדומה שלו — זה הוא אות קלון וחרפה גם דמיון תועה של האדם ושפלותו — ואם דבר כזה בא להיות תחת רשותך ושלטונך מחויב הנך לאבדו ולכלותו עד אשר ימחה שמו וזכרו מעל הארץ למען תעל האנושית ולא תרד ולא תשפל עוד, לכן עליך ככל אשר תוכל וככל אשר תשיג ידך לאבד ולכלות גם בחיצוניותם את רשמי עבודת אלילים. אם יבוא ברשותך להיות קנינך: פסל או תמונה של איזה אליל, וכל דבר הנעשה לכבודו ולעבודתו, עליך לאבד ולכלות אותו, לטחון אותו עד אשר דק ולפזר אותו על הרוח או להשליכו המימה. עליך לאבד כל

זכר למו, גם להשתדל כי גם שם המקום של ע"ז ישכח ברבות הימים גם לשנות את שמו בשם של קלון (י"ד קמ"ו). התורה אומרת: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", לכל תעלו על זכרונכם את שם העבודה זרה, לבל תאריכו בדבורכם ובזכרון האנשים את שמו וזכרו. רק אלה השמות של עבודה זרה המפרשים בכתבי הקדש ואשר על ידי זה עליהם להשאר לעולם בזכרון לדראון עולם אותם תוכל להזכיר — ומה גם כי חלילה לאיש ישראל לנדור נדר ולהשבע באליל, או גם דבר שהוא אמנם מתאים עם רוח התורה, אבל לדבר אתו בשם איזה אליל, כאלו ידבר זאת ברוחו חלילה לו יען כי על ידי אלה יחשוב כאלו האליל הוא אלקים (י"ד קמ"ז).

פרק תקצג

כג: שבועת אמת, שקר ושוא, קללת השם, הזכרת שם שמים לבטלה.

את ה' אלקיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע (דברים ו' י"ג).

את ה' אלקיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע (שם י' כ').

ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך אני ה' (ויקרא י"ט י"ב).

לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ' ז').

אלקים לא תקלל (שם כ"ב כ"ו).

איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו. ונקב שם ה' מות יומת (ויקרא כ"ד ט"ו).

את מושג השבועה כבר בארנו במערכת החקים פרק ט"ו, ששם דברנו ביחוד ע"ד שבועת אסר. אנחנו הראינו לדעת כי השבועה הלא היא ההתמכרות בבלי אמצעי מסירת כל העצמות של הנשבע אל האלקים, אשר הוא לא ינקה את אשר ישא את שמו להשבע לשוא או לשקר, באופן אם השבועה בשקר יסודה, או אם הנשבע לא יאמת ולא ישמור אחרי כן את אשר יבטא במוצא שפתיו בשבועה.— במצות הנזכרות בכתובים הנזכרים ערכה התורה וסדרה את דבר השבועה בעד "הבית דין" להיות השבועה למגן ומחסה מהפגיעה בעצמות האדם וביחס הקנין שלו; אבל רק באופן אם הפגיעה והתביעה היא לא ככל דבר הקנין רק בחלק ממנו, ובאופן הזה חובבה התורה לבלי השבע בשם אחר, רק בשם ה', כי אמנם אין דבר אשר כה יצייר לפנינו הכרת ה' בלי אמצעי, לדעת כי אמנם הוא הצופה ומביט על הכלל ועל כל פרט ופרט בלבדו, גם לאות נאמן על הגמול

בהשגחתו הרוממה כמו "שבועת אמת" — והנה שבועת הדינים על פי התורה מעיקרה הלא היא:

א) בתור מגן ומחסה בעד הקנין שלו (נשבעין ולא משלמין); אבל לא לרכוש בכחה דבר מה משל חברו (נשבעין ונוטלין), ולפי מושגה הלא היא התמכרות כל עצמות האדם בגלל ההחזקה של החלק ממנה. והנה השבועה אשר הנהיגו אותה חכמינו ז"ל על פי התקנה להשבע גם לרכוש דבר מה (נשבעין ונוטלין) היא באה ביחוד לתת תוקף ועוז אל הזכות שיש לו מכבר על פי תביעתו, ורק לחזק בה את דרישתו ולהשיבה אליו בכח זכותו עליה, גם באופן אם הנתבע הוא צריך להיות הנשבע להחזקת הקנין שעליו מתיחס התביעה לבל יצא מרשותו, אבל חשוד הנהו על השבועה עד כי לא יוכלו לתת לו שבועה של נשבעין ולא משלמין, אזי באופן כזה הצד שכנגדו נשבע ונוטל, כמו כן השכיר והנגזל והנחבל ועוד, שהמה "נשבעין ונוטלין" (ראה ח"מ פ"ט — צ"ב).

ב) השבועה באה רק בענין הזכות על הנכסים המתנועעים, אבל לא על הבלתי מתנועעים (אין נשבעין על הקרקעות), יען הנכסים דנידי המה מקושרים בשלימות עם עצמות האדם והתביעה עליהם נחשבה כתביעה על עצמותו, אבל לא כן נכסים דלא נידי. — גם לא תוכל לשלוט השבועה בנכסים של הקדש, יען באלה עצמות האדם נכללה היא רק ברעיון, רק במחשבה, גם לא בשטרי חוב וכדומה ביחס שוים בתור שטר חוב, שהקנין שלהם הוא ג"כ קנין ברעיון (צ"ה).

ג) השבועה באה רק בעצמות שבאה בה מגרעת אבל לא באופן אם נפגעה בכלה. א: אם על החלק מהתביעה (שיכול היה אמנם לכפור גם אותו) הוא מודה, תבוא השבועה לחסות ולהגן גם על שאר התביעה (מודה במקצת), אבל לא אם "כופר הכל". ב: אם כופר הכל, אבל אם יש עד אחד שמעיד ותומך את התביעה (בשאר יחוסים של עצמות האדם נדרש שני עדים) ראה למעלה פרק י"ד. ג: בדברים הנתנים לפקדון אשר מודה הוא, כי אמנם קבל אותם לשמור, אבל ימאן להשיב מפני טענת גניבה ומתה ועוד, וכפי דיני הפקדון (ראה משפטים פרק ד'), אבל לא באופן אם ישלול את כל התביעה ע"י הטענה כי לא קבל שום דבר או השיב את הפקדון. — חכמינו, ז"ל לפי מהלך העתים מצאו לדבר נחוץ לקבוע גם שבועה אף בעד התביעות שהנתבע כופר הכל, והשבועה הזאת נקראת בשם "שבועת היסת", שבועה אשר תאלץ ותכריח את הנתבע להודות הדבר כפי שהוא, כמו כן בעסקים של שותפות משום "והייתם נקיים" הלא היא "שבועת השותפים" וכדומה (ח"מ פ"ז א' — ה' פ"ח רצ"ה).

את זאת מצאנו לנכון, להציג בזה אדות שבועת הדינים (ח"מ פ"ז — צ"ו) בעוד המושג ההוא נראה ובולט ביותר ע"י "שבועת התורה".

פרק תקצד

בכל אלה ובכל האופנים אשר יחייב אותך הבית דין להשבע איזה שבועה, תורה לך התורה ותצוך, כי את אשר הנך מכיר לדעת לדבר נכון, עליך להשבע "שבועת אמת", אף היא תחובב אותך להשבע רק בשם ה', אל יחיד ומיוחד — והנה כמו להשבע שבועת אמת באופנים כאלה, הנך רשאי גם כאשר נשבע אתה בשם ה' לדבר אמת, היא אמנם עוד עדות והוכחה נאמנה, כי בכל לבבך תכיר לדעת את שלטון ה' הנאמן על הכל בלי אמצעי, הנה לעומת זה כל "אלה", הלא היא כל שבועת שקר, הוא חטא ועון פלילי, בעוד היא כפירה שלימה בשלטון ה', כפירה באמתת הדבר, כי אכן ישנה השגחה עליונה, עין רואה ואזן שומעת ויד נטויה, אשר תחלק בצדק ומשפט אשר ואסון, ברכה וקללה, חיים ומות, והכל בחכמה רבה. — שבועת שקר היא "חלול השם" הלא היא, כי הנשבע לשקר ימית (מהמלה חלל) את הכרת ה' אצל עצמו ואצל אחרים, לכן לפני השבועה יאימו הדינים את הנשבע ואומרים לו: הוי יודע שכל העולם נזדעזעה בשעה שאמר הקב"ה "לא תשא", הלא הוא: דע כי השבועה איננה דבור בעלמא, יען מאז והלאה נהיו השמים והארץ ערבים בדבר ה', להיות שומרים את תפקידו וממלאים את דבר קדשו בהר סיני : "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא", גם כליון חרוץ יבוא ויקוים בטח על הנשבע לשקר, אף התשובה שהיא תביא תמיד סליחה וכפרה גם היא לא תוכל לכפר על העבירה הזאת בשלימות, יען התקון של חלול השם ע"י הנשבע לשקר דורש כי דבר ה' יבוא ויגיע בענשו בפועל, למען דעת כל העם כי לא ינקה ה' את החוטא ההוא, רק בוא יבוא העונש בהתגלות יד ה' אשר תהיה שלוחה אליו ליסרו קשה, גם במנת גורלו החיצונה. הנשבע לשקר ע"פ שבועת הדינים לא יוכל להצטדק על שבועתו בשום אמתלא, יען כי נשבע הוא את השבועה הזאת לא על דעת הנשבע, רק על דעת הדינים המשביעים אותו.

פרק תקצה

אבל שבועת שקר היא בשני אופנים: א) שבועה בעד העבר. ב)שבועה בעד העתיד. א) בעד העבר — להשבע ההפך מאשר היה נעשה באמת, כמו להשבע על דבר שלא נעשה, כי כזאת נעשה הנהו, או בהפך אל זה יתיחס בתור מחלקה מיוחדה "שבועת

עדות", שבועה, כי לא היה עד בדבר, גם "שבועת הפקדון" הלא הוא, כי לא קבל איזה דבר לשמור, ושתיהן יחד הלא הנה : השבועה לאמת את הדבר.
ב) בעד העתיד — להתחייב ע"י "שבועה" לעשות איזה דבר או לחדול מעשות דבר, הלא היא "שבועת אסר", על אדותיה ראה מערכת החוקים
פרק ט"ו.
בשבועת הדינים כפי הנהוג, יאחז הנשבע ספר תורה בידו או יציגו אותה לפניו למען תהיה יראתה על פניו, ורוח התורה תלבשהו עת ישבע בפניה, אמנם ישנם נוסחאות שונים בעבור השבועות, אבל בעדך בעד הנשבע, די לך דבורך ומוצא שפתיך אשר תוציא מפיך, הלא הוא דבורך הפשוט: "אני נשבע" ובכל לשון שתהיה, ואם גם לא זכרת את שם ה', גם היא שבועה גמורה, כמו כן שבועה היא, אם השביעהו אחר, יהודי או אינו יהודי, גדול או קטן ורק אם ענה "אמן" עליה או "הן" (יא) או דבור אחר המורה על ההסכמה וקבלת השבועה (ישנם אמנם אופנים כאלה אשר גם זה לא נדרש) (ראה רמב"ם הלכות שבועות ט', א'). האומר פעמים בלי הפסק על דבר שיעשה או שלא יעשה היא "שבועה", אם יכוין בזה כונת שבועה.

פרק תקצו

אבל לא לבד "שבועת שקר", הלא הוא הנשבע על דבר שהוא שקר או הבלתי ממלא את שקבל עליו בשבועתו שבועת אסר, הוא חטא ועון פלילי ונקה לא ינקה ה' את הנשבע עד אשר יקבל את ענשו, — כי גם בעד "שבועת שוא" הלא הוא להשבע בשם ה' שבועה בלתי מועילה או שבועה לבטלה, גם על נשבע בזה תחתוך התורה גזר דינה הקשה, יען אם השבועת : שקר היא באה בלי אמצעי לשלול את הכרת ה', הלא תבוא "שבועת שוא" ללעוג על האל הקדוש, ובקלות דעת לעשות צחוק ע"ד הכרת ה', שהוא ה' אלקיך.
א) שבועה בלתי מועילה — היא:
א: שבועה שאין בה ממש להשבע על ההפך בנוגע לדבר שהוא אמנם ידוע לכל, כי אחרת היא, ומטרת השבועה לא תוכל להיות בשום אופן, כי יאמינו בו על פי שבועתו. למשל: אם יאמר על אבן שהוא איש וכדומה.
ב: שבועה על דבר שהוא נמנע. א) להשבע על דבר שהוא נמנע מהיות כזאת, למשל: להשבע כי השור עשה לו כנפים לעוף בשמים. ב) להשבע על דבר שהוא נמנע, כי יוכל להעשות כזאת, למשל: לבלי לישון שלשה לילות ולבלי לאכול שבעה ימים וכדומה.

ג) או להשבע על איזה פעולה ומעשה שאין בכח עצמו להוציא אותו לפועל, למשל: להשבע כי איש אחר כזאת וכזאת יעשה או יחדל מעשות.
ג: שבועה על דבר האסור מן התורה, הלא הוא, להשבע כי יעשה או יחדל מעשות דבר שהוא נגד התורה, למשל: לאכול טרפה, להונות, לבלי לאכול מצות בפסח, לקחת נקם מרעהו וכדומה.
כל השבועות הנזכרות הנה בלתי מועילות, יען כי בטלות הנה בפני עצמן.
א) דעת הרבים מבטלת אותה.
ב) הנמנעות מצד הטבע.
ג) הנמנעות ע"פ מצות התורה.
השבועות הבלתי מועילות כמו ב) גם ג) לא יחייבו את הנשבע לקיים שבועתו ראה פרק ט"ו מערכת החקים, ואיננה חלה עליו כל חובה למלאות זאת, גם באות ב ג) לא תחייב השבועה את האחר כי ימלא את שבועת רעהו, בכל זאת משובח הוא האיש אשר יקיים את השבועה שנשבע עליו אחר בלי ידיעתו. גם בעד הנשבע מוטלת החובה עליו למלאות את שבועתו תיכף אם נודע לו כי זה האחר מסכים הנהו, כי תקוים שבועתו, כמו למשל : לקחת אשה ידועה לו, היא שבועה בלתי מועלת, אבל חרבה היא לקחת אותה, אם האשה אח"כ נאותה לזה (י"ד רל"ו).
שבועה לבטלה — הוא להשבע על דבר שאיננו נופל תחת שום ספק, כי אמנם כן הוא, למשל: להשבע על שנים, כי שנים המה (שם) וכדומה. העבירה של שבועה לבטלה בשבועת הדינים עובר הוא זה הצד מבעלי הדינים, המשביע את הצד שכנגדו, באופן אם אמתת הדבר נודעה היא לו גם בלי שבועת רעהו, ואשר אז השבועה היא לבטלה (ח"מ פ"ז); אולם לא רק שבועה לבטלה היא חלול השם, כי גם כל הזכרת שם שמים לבטלה גם בברכה לבטלה היא קלות הדעת ואי כבוד נגד שם ה', נגד שמו הגדול והנורא שהוא דרוש להיות קדוש לך, גבוה ונעלה מכל הרעיונות והמחשבות שתוכל לחשוב, ולכן אסור עליך להוציא את שם ה' לבטלה ובלי כל רעיון וכנה. אל תזכיר את השם מבלי יראת הכבוד והדרת קדש וידיעה נכונה, למי הוא השם הנכבד והנורא הזה. גם את ה' בן ד' אותיות יוכל איש ישראל לקרוא אותו בכתבו, רק עלינו עת נקרא את השם בקריאת כתבי הקדש ובתפלה, לבטא רק את השם "אדני" ובשאר ענינים עליך רק לזכור את המלה "השם" לבד. — עלינו לפקח על ילדינו עוד בשחר טל ילדותם, כי יכבדו את שם ה' ולהשגיח עליהם כי יקראו אותו בהדרת קדש, ועל כלם להרגילם לבל ישבעו שום שבועה לעולם. עלינו ללמדם ולחנכם כי יהיו נאמנים בדבורם, גם בלי כל שבועה

"וההן והלאו" שלהם יהיו אמת וצדק. — בחרות אף תביט על האיש אשר יחלל את השם בפניך, ובאשר תוכל, עליך למנוע אותו לבל יזכור את שם ה' לבטלה. — אם שלא לצורך או במשגה הזכרת את שם ה' לבטלה, עליך לאמר תיכף את הכתוב! שהוא יביע את הדרת הכבוד אשר תכבד את שם ה', אמור: "ברוך שם כבוד וגו'" (רמב"ם הלכות שבועות, י"ד של"ד ל"ז, מ"ג, א"ח ר"ו ו' ועוד).

אנחנו נוכל להוסיף עוד אל זה את האיום והנורא בכל החטאים והעונות, הלא הוא "ברכת ה'", אבל יראה ורעד יאחוז את מחבר הספר בזכרו, כי יוכל להקרה דבר כזה. — השומע מחברו ברכת ה', ואפילו ברכת הכנוי חייב לקרוע כמו על מת. — (י"ד ש"מ ל"ז).

פרק תקצז

כד: חובת העדה — לשאת בעול עם הצבור.

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד').

שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק (שם ט"ז י"ח).

ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עלהם וגו' (שמות י"ח כ"א).

התורה תלמדך, אותך את האיש הפרטי, לפעול את פעולת "הצדק והאהבה" נגד האיש הפרטי, אבל בפעולות אשר יפעל הפרט אל הפרט בלבד, לא יבואו עוד החיים לידי עצם שלימותם, יען האיש הפרטי רפה פח הנהו, חלש גם עובר וחולף. הן מעשה איש היחיד בעד האיש היחיד, תוכל להיות רק פעולה מגבלת כן בהיקפה וכן בהארכת קיומה. כל דבר גבוה ונשא שנמצא בך, באיש הפרטי, הלא יפול ויבטל עת תעבור ותחלוף מעל פני במת התבל, גם הגבוה והנשא שהנך חפץ תחפוץ למסרם לאיש היחיד, יפול תחתהו בנפול האיש המקבל ממך את כל אלה — אבל הן כל עצם האצילות של כל דכר גבוה ונשא אשר בגללם שם "ישראל" נקרא עליך, אינם יכולים להיות ולהתקיים רק בן — רגע, רק על זמן קצר ובאמצעים מוגבלים, כי אם דרושים להיות חיים וקיימים "לעולם ועד", ואם כן באיזה אופן יכול תוכל לתת לכל אלה את הקיום והנצח? אולם הביטה וראה! אמנם יען וביען, כי כחות האיש הפרטי באמת הנם מוגבלים למאד ויען כי בעל הכחות הנהו חולף ועובר, לכן הפקיד ה' את הנכסים היותר נעלים מעניני ישראל, שהמה דרושים להתקיים לעד לעולם, לא בידי איש פרטי, רק מסר אותם בידי "הכלל והצבור", יען כי רק "הצבור" אמיץ וחזק הנהו, הווא חי וקים וגם פה בארץ לא ימות לנצח — לכן

אם אתה האיש הפרטי תאחד את כחותיך הדלים והמוגבלים ותצרפם אל כחות הכלל, ואם את מבחר פעולותיך תביאן אל הצבור, למען תגמולגה שמה להביא פרי ברכה, אז תוכל לפעול ולעשות בעד כל גבוה ונשא ברב כח ובמדה מרובה, יען כי בהתאחדות הכחות של הפרטים יבנה ויתכונן הכלל והצבור — ואז לתוצאות פעולותיך ומעשיך בעד כל גבוה ונשא תבטיח את המציאות הנצחית לעמוד ולהתקיים מאז והלאה, גם אחר זמן קיומך והיותך בתבל, יען אתה אם גם תגוע ותאסף אל עמך, אבל הצבור איננו מת, הוא ישאר חי וקים לעולמי עד, גם יוסיף אמץ וחיל תמיד מחדש — הכלל והצבור הגדול הלא הוא כל בית ישראל, — אבל הצבור הכללי ההוא הנהו מכונן מצבורים קטנים, מעדות בישראל, לכן חובתך שאליה הנך נקראת, הלא היא, לפעול ולעשות הטוב בעדתך ובעד עדתך, גם לנטוע בקרב קהל עדתך את קניני ישראל ועניניו הקדושים, גם לשמרם, להחזיקם לכלכלם, לנטלם ולנשאם.

פרק תקצח

על שלשה דברים עצמות כל עדה ועדה עומדת ובעד שלשה דברים מכוננות הנה כל העדות בישראל על "האמת" "הדין ו"השלום" ובעד "התורה" "העבודה" "וגמילות חסדים' נוסדות הנה גם יחד.

באין "אמת" — הלא הוא אם הצבור תחת ההתחברות להגיע למטרת תכליתו, יהיה בלתי נאמן אל תעודת היסוד מוסד, אם האיש הפרטי במחשבה, בדבור ובפעולה יהיה בלתי נאמן עם הכלל אשר על כל אחד לשאת אותו ולהחזיקו, גם להיות נשוא על ידו, אם כחש ובגד בוגדים ישלוט בדבור ובפעולה. — בלי "דין צדק" — הלא הוא, אם האיש הפרטי לא יצרף את כחותיו אל כחות הצבור, לחזקו ולאמצו ולהספיק צרכיו למען הכלל מצדו יוכל לתת משלו להחזיקו ע"י הכחות המשותפים והכלליים ולדין דינו, ולהמציא גם באיש הפרטי את הנדרש לו לקבל מהכלל לשלימות חייו הפרטיים בנוגע אל הזכות וההנאה — ובאחרונה באין "שלום" — בחסרון "השלום" שכל עיקרו הלא הוא לפעול את ההתאחדות התמידית וההתקשרות של הפרטים עם הכלל, אם כל אשר עליו לבוא בברית התאחדות והאחוה ישאר בפני עצמו מפוזר ומפורד, ואם ישלוט ריב ומדון בין חברי הצבור, בין בתי אבות ומשפחות, באופן כזה איך יוכל להיות כלל וצבור בעוד יחסרו למו כל היסודות הנאמנים האלה לאחדות גמורה — כלל וצבור בחסרון השלשה אלה נוסד הנהו על תהו ובהו!! —

פרק תקצט

"התורה" — היא נפש ישראל, חיי ישראל. — התורה היא קדושה כללית אשר בעדה נברא עם ישראל, ואשר היא תשא אותו בכל החליפות והתמורות של העתים והזמנים. — בלי "תורה" יחדל ישראל מהיות עוד עם וגוי אחד בארץ, ובאשר תפרח התורה שם ינובו גם חיי ישראל — לכן עלינו לאחד את כחותינו ראשונה בעד "התורה". עלינו להשתדל כי בקרב העדה יהיו מצויים ספרים לשמוש הרבים, הספרים שמהם ישאבו את ידיעת התורה וביחיד: תנ"ך וש"ס, אף עליהם למנות ולהושיב בעד התורה אנשים כאלה, אשר ילמדו את בני העלומים את דעת החיים, גם אנשים מלומדים כאלה אשר באור תורתם יניהו אורם מסביב ויפיצו אור תורה גם בקרב לבות האנשים המגודלים. אף לכונן בתים כאלה, ששם ילמדו בקביעות את למוד התורה — זאת היא המטרה הראשונה והנכבדה שעל העדה לכונן את פעולתה אמונה, ולשים לבה לחזק את קיומה — ואין להעדה מקומות היותר קדושים מהבתים אשר יבנו ללמוד התורה, הלא המה "בתי המדרש ותלמוד תורה".

בני העיר כופין זה את זה לקנות להם תורה נביאים וכתובים וגמרות לשמוש הרבים (א"ח ק"נ א'). מושיבים מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, וכל עיר ועדה שאין בה מלמד תינוקות ראויה להיות נבדלה מקהל ה', וכמאמר חז"ל, כי קיום העולם הוא בהבל (הויך) פיהם של תינוקות. מכניסים התינוקות להתלמד בהיות הילד בן חמש שנים שלימות אם הוא בריא אולם, ואם כחוש הוא ורפה במבנה גופו, בהיותו בן שש שנים שלימות. אל ירחיקו את התינוק הבלתי מוכשר ללמוד מבית הספר, יען יוכל היות כי יתפתח בחברת שאר התלמידים ולא יבצר ממנו לרכוש לו את ידיעות התורה. המלמד לא יכה את תלמידו מכת אויב, מוסר אכזרי, לא בשוטים ולא במקל רק ברצועה קטנה. — תלמוד תורה של הילדים עמדה כה במעלה רמה אצל חכמינו ז"ל, עד כי אמרו: אין מבטלים התינוקות מלמודם אפילו לבנין בית המקדש. — ביום השבת אל ילמדו למודים חדשים, רק ישננו ויחזרו על למודם שלמדו במשך השבוע. בעד חמשה ועשרים תלמידים די מלמד אחד, ויותר מכ"ה עד ארבעים נדרש עוזר להמלמד, ועל יותר מארבעים ילדים נדרש שני מלמדים. — מלמד תינוקות שמניח הילדים ויוצא או עושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו הוא בכלל : "ארור עושה מלאכת ה' רמיה!" ולכן נדרש להושיב מלמד שהוא ירא את ה' ומהיר ומבין דבר. אם בא מלמד תינוקות אחר שהוא טוב יותר מהמלמד הנמצא אתם מסלקין הראשון מפני השני. בשני מלמדים, אם האחד קורא הרבה ואיננו מדקדק עמהם להבינם היטב ואחד אינו קורא כ"כ אלא שמדקדק

עמהם להבינם אל נכון יתנו היתרון להשני. אם אפשר יראו לבחור במורה שהוא בעל אשה. — אין מלמד אחד יוכל להפריע את רעהו, לכונן גם הוא בקרבתו בית הספר לתלמוד תורה, יען ברבות המורים תרבה ותגדל דעת התורה (רמ"ב, רנ"א י"ג א"ח נ"ג כ"ד).

פרק תר

אבל כמו החזקת "למוד התורה" נתנה אל העדה, כן מעיקרה נמסרה ההשגחה על היחיד בדבר מלואי התורה גם כן אל הכלל והצבור כי יהיו שופטים ושוטרים בכל עדה. דינים ושומרים יפקחו על דרך החיים של כל איש פרטי ויחרצו את משפטו לפי חוקי התורה, גם בעין רוחם ותבונתם יתאמצו תמיד לתקן תקנות נאמנות בעד מלואי התורה לפי המקום והזמן. אמנם בנוגע אל השופטים והדינים ובענינים הנוגעים למשפטי האזרחים החובה על כל איש ישראל, כפי אשר תצוהו התורה בעצמה, להיות סר למשמעת דת המלכות והמדינה (דינא דמלכותא דינא), בכל זאת הלא בכל הענינים האחרים הנוגעים אל החיים, עליהם לעשות ולקיים את דבר ה' ולמלאות חובתם כפי אשר תחוובם התורה, ואם כן דרושים להיות בקהל ועדה אנשי שם כאלה, אשר יורו ויראו לך את דרך התורה והמצוה, ויעוררו ויכוננו את רוחך ולבך, למען תהיה נאמן אל החובה הזאת, ועל הצבור מוטל הוא הדבר לדאוג גם בעד דרך החיים של כל איש פרטי. על העדה לעשות תקנות נכונות ולהשתמש בכל האמצעים הדרושים והמחוכמים שמטרתם ותכליתם להרגיל את האיש היחיד כי יחיה "חיי צדק ואהבה" וכפי אשר תורנו התורה, ועל כלם על העדה לכונן מוסדות נאמנים כאלה בעד החיים, שהמה יוציאו לפועל את קיום המצות הנהוגות תמיד כפי התורה, ואשר רק ע"י הכלל והצבור ותקנותיהם יהיו אפשר לקיים אותן, כמו למנות שוחטים, מקוה, בית הכנסת, בית המדרש, וכמו כן בנוגע לעניני האזרחים מה טוב ונכון הוא כי העדה תשתדל ככל האפשר לפשר ולצדד בין המריבים ובתור ראשי בתי אב ומשפחה, לגמור את עניני חבריה בשלום ובמישור, מבלי ידרש כי דברי ריבותם יבואו עד בתי הדין והמשפט!! (ראה א"ח תקכ"ט ד', ח"מ קס"ג, י"ד א', א"ח נ"ג, כ"ד).

פרק תרא

"עבודה". — מה נכבדה ויקרה היא עבודת אלהים בצבור הוכחנו במערכה הששית (עבודה), ויען כי עבודת אלקים היא מעוז ומשגב לחיים אף עבודת ה' בצבור יסבב

עוד ביחוד את הקשר וההתאחדות של האחים, לכן על העדה אחר השתדלותה לקיום התורה לדאוג ולפעול גם לטובת עמוד "העבודה" —
כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולכונן בקרבו כל דבר הדרוש בו, למנות חזן ושליח צבור ולבל יחסרו בעת התפלה מנין עשרה, וגם בעדות קטנות, אם יחסרו אחד או שנים אל המנין עשרה, יקראו את החסרים לעת התפלה ממקומות אחרים, וגם בעד שכר ותשלום, וביחוד בעד ימי ראש השנה ויוהכ"פ, שאז עבודת אלקים בצבור היא מאד יקרה ונעלה כפי תעודת הימים (א"ח ק"נ, נ"ג, ג"ה כ"א כ"ב).

פרק תרב

"גמילות חסדים".— על כל אחת מקהלות ישראל החובה והמצוה לדאוג בעד צרכי העניים ולהספיק להם: מזון, מלבוש ומעון גם לעניני נשואין אם תחסר אם הבית. את צרכי העני נדרש להספיק כפי אשר היה רגיל במצבו הקודם ועל העדה לתת לו מבל לחשוב עמו אם ככה נחוץ הוא לו, בעוד הוא נצרך לזה. אמנם טוב הוא יותר להספיק מקופת הצדקה של העדה את צרכי העניים מבלי ידרש להם לחזור על הפתחים ולבקש נדבות מיחידים למצוא על ידם די מחסורם (י"ד ר"נ).
בכל עיר ועיר שיגורו בה בני ישראל יחד, עליהם לכונן קופת צדקה של העדה, שממנה יחלקו מעות לעניי העיר ההיא מע"ש לע"ש ונותנים לעני מה שיספיק לו לשבעה ימים ולאורחים עניים שבאו שמה במקרה את הנצרך לכ"א על יום אחד. עני עובר — אורח מקבל למצער מזון שתי סעודות, ואם ילין שמה יתנו לו גם מצע וכר וכל הנצרך לו למשכבו; אם ישאר עד אחר השבת יקבל בעד השבת מזון שלש סעודות, ושאר הדברים כפי חובת היום, ואם מכירים אותו נותנים לו כפי מצבו.— לפי הכלל, מחלקים לעניים את הכספים מקופת הצדקה בשלשה. הצדקה נגבית בשנים ונשמרת ע"י אחד. בני העיר רשאים לשנות מקופת הצדקה לעניים ולהשתמש עם הכסף אם נחוץ הוא גם לשאר צרכי העיר במעות שנדב היחיד אל הקופה, באופן אם לא הגיד מפורש את מטרת צדקתו, שלמענה נדב את הכסף. מי אשר יאמינו בו ויפקידו בידו לשמור את כסף הצדקה, עליו להיות נזהר לא לבד לבלי לעשות בו דבר אשר לא כן, כי עליו לראות תמיד לבלי למשוך עליו שום חשד גם למראית עין. אל יכניס ואל יערב את המעות של צדקה עם מעותיו, רק יחזיק אותן בקופה מיוחדת. אל יחליף המעות בעד עצמו ואל יקנה איזה דבר השייך לצדקה, ועומד להמכר, בעד עצמו, רק למכור לאחרים, ועליו מצד עצמו להראות חשבון צדק, אף אם לא ידרשו ממנו כזאת, וגם אם הוא איש נכבד ומהימן, אשר לפי הדין לא

יוכלו לדרוש ממנו חשבון. — גבאי צדקה אם יחרפוהו העניים, אל ישים לבו לזאת, רק יחלק בלב נכון בקרבו ובאמונת רוח, ויחשוב לו את החרפות והגדופים אשר יסבול בגלל עמלו לטובת הצדקה, לזכות מיוחדת לו. — עליו להיות נזהר לבלי לתת היתרון בנתינת הצדקה לקרוביו על שאר העניים (רנ"ו, רנ"ז). כבר אמרנו למעלה פרק י"ז, כי יוכל העני לקחת מן הצדקה עד אשר תשיג ידו, לרכוש לו סכום מסוים, אשר מתבואת כספו יוכל להחיות נפשו ונפשות ב"ב, ובזה נעיר, כי אם גם על פי הדין איננו מחויב למכור את כלי ביתו הנדרש לו לשלחנו, מלבושו ומעונו, ואם גם המה יקרים רב יותר מהנדרש לו, למען יוכל בעודף על מחירם, לרכוש לו את הסך המסוים, אשר הריוח יספיק לו לכלכלת ביתו ולא יצטרך לצדקה, כי הדין ההוא נאמר רק על העני המקבל צדקה מן היחיד, אבל אם יקבל מקופת הצדקה של העדה, עליו למכור את כלי ביתו היקרים, ולהשתמש עם העודף לאסוף את הסכום הנזכר, לבלי יצטרך לקחת מהצדקה (רנ"ג). כופים תמיד את הקרובים העשירים, כי המה יפרנסו ויחזיקו בירי קרוביהם העניים, לבל יפלו למשא על שאר נדיבי העיר, והנה כאשר מסרת את נדבתך אל קופת הצדקה לעניים, אז לא אתה ולא קרוביך אין לכם הזכות על מסת נדבתך, רק הגבאים יחלקו את הצדקה כפי אשר ימצאו לטוב במעשה הצדקה; אולם בכל האופנים האחרים עושים תמיד עם כסף הנדבות על דעת הנותן (רנ"א).

והנה כמו נחשבה היא התעודה של היחיד במעשה הצדקה לנכבדה ויקרה ביותר, הלא היא לעזור ולהחזיק ביד העני עד כי יוכל לבוא ולעמוד ברשות עצמו, לתת לו היכולת למצוא בעצמו מקור נאמן למחיתו, מבלי יצטרך עוד להנות מן הצדקה, כמו כן הפעולה הכי נכבדה במעשה הצדקה בפעולות העדה לעזור ולתמוך כפי יכלתה, בידי העניים לנהל אותם בדרך החיים, אשר בו ימצאו בעצמם את מעינות פרנסתם, להחזיק בידם ולהורותם את המעשה, שבו ימצאו אורח לחיים, גם לנהל בהשכל ודעת את חלוקת הצדקה, לבל יסבבו להתפשטות העצלות והבטלה והשחתת המדות בקרב חברי קהל עדתם (ספרא בהר ה').

פרק תרג

במחשבה ובפעולה — ילוה כל אחד אל קהל עדתו — במחשבה, עד כי ילבשהו רוח כללות העדה והצבור ובכל נפשו ולבבו ומאדו ילבב ויחבב את טובת הכלל כמו טובת עצמו — עד כי אם נדרש לזה יקריב גם את טובת עצמו בגלל טובת העדה — כל מעינו ישים בה ולא יאמר: הלא אחת הוא לי, אם הבתים והמוסדות והענינים של העדה יפרחו

וינובו ויגיעו למעלה ראש אם לא, בעוד אני בעצמי הלא אינני מקבל מזה שום תועלת מאומה — אף חלילה לו לאמר, כי הכל שוה לו, אם העדה מלא תמלא את תעודתה להיות היסוד מוסד ונושא כל דבר קדוש ונעלה, או מה מני יהלוך, אם כזאת לא תעשה — הן אמנם אין צר ואויב גדול בעד העדה ולצרכי הצבור כמו "העמידה מרחוק" וקרת הרוח ועין צרה בשל אחרים מצד חברי העדה, יען תכונה כזאת איננה יודעת רק טובת הפרט וביחוד רק את טובת עצמו, התכונה שהיא חושבת תמיד רק אדות הדבר הקרוב אליו אל עצמו, ומלתה תמיד על לשונו: "מה יועיל, מה יזיק לי?" — איש מדבר כזאת איננו יודע מעולם מה טוב ומה נעים הוא לשאת ולהביא בשמחה את אבני הפנה אל הבנין הכללי אשר יודע הוא, כי אמנם לא הוא יתמוך ויחסה בו את חייו, רק כי הבנין ההוא יהיה מכון לשבת בעד נכדיו והבאים אחריהם ולא בעדו ובעד זמן "ההוה" —; אולם כפי הדרוש והראוי להיות, אזי רעיון ורוח אחד ילבש את כל חברי הקהל ועדה בדבר התעודה הגבוהה והכללית, אשר לה רוח אמת, דין ושלום, רוח כבוד העדה ישוררו בקרבה וכל אחד ישמח שמחה נצחת אם עניני העדה יפרחו וינובו, רוח דעת כזאת, אשר כל אחד יבין כי את עצמו יכבד בכבדו את ראשי העדה וטובי העיר המשתדלים לפעול ישועות בקרב קהל עדתם, גם להיות סר למשמעת כל תקנה ישרה וסדר מועיל לטובת בני העדה בהוה ובעתיד. — זה הוא הרעיון והרוח הנאמן אשר נדרש למלאות כל חדרי לב בני העדה, אם חפץ יחפצו כי כל העדה תבנה ותתכונן על מוסדות נאמנים. זה הוא הרעיון אשר יעורר, החפץ והתשוקה הנאמנה בכל אחד להלוות אל הצבור, ובפועל ובמעשה יבוא לעזור לו בכל הטוב אשר יעשה.

פרק תרד

בפעולה. — על כל אחד לתת ולמסור אל הצבור את אשר בכחו להיטיב ולהעניק לו : בתבונתו, בדבורו, במעשהו וברכושו, למען תהיה העדה רבת אונים לפעול את פעולתה אמונה ובלי מחסור דבר. בתבונה ובדבור: לקחת דברים ומחשבות בעצה באספות הקהל, ולחבב את רעיון הצבור בלבות חבריו.

במעשה — אם העדה תקראהו לקבל איזה משרה בהנהגת העדה, אזי עליו לנהל את ענייניה בהשכל ודעת באמת ואמונה ולהשתדל תמיד כי תוסיף אמץ וחיל בתעודתה הנאמנה — ברכוש: הן התמיכה ע"י נתינת חלק מרכושו אל צרכי הצבור היא דבר מוכרח ונלמד ממושג חובת העדה — גם לא לפי ההנאה ולא לפי מספר מפקד הנפשות, רק לפי הכחות והיכולת מחויב כל חבר העדה לשאת בעול עם הצבור, ולתמוך מכספו

לכל צרכי העדה, יען החובה היא על כל אחד כפי יכלתו, לכלכל את בתי החסד להחזיק את התלמוד תורה, לשלם שכירות להרבנים וחזנים ושאר משרתי הקהל, גם לבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות לכל דבר הנדרש לתכליות העדה בלי שום יוצא מן הכלל; ובנוגע אל הנתינות, ראשי הקהל יעריכו אותן לפי רכוש חברי העדה לשאת אתם בעול עם הצבור. מנהג הוא לגבות החצי לפי מספר הנפשות והחצי לפי ערך הרכוש — אבל במקום שלא נמצא המנהג הזה אזי יעריכו הכל כפי הרכוש של כל אחד (א"ח נ"ג כ"ג ק"ג, ח"מ קס"ג בסוף ועוד). קצבת הנתינה היא לפי "ההערכה" או ע"י "שבועה" כפי אשר יגיד כל אחד את מצבו ויכלתו ע"פ רכושו, ואז היא נתינה של "צדק", יען כי את העדה עלינו לחשוב כי היא ענין "שותפות" אשר השותפים יוכלו לתת שבועה איש לרעהו משום "והייתם נקיים" — אדות "ההערכה", מה נחשב אל הרכוש ומה לא נחשב, ראה שם. בכל עניני העדה אם נהגו ככה שלש פעמים אז הוא נחשב למנהג קבוע (שם). מי אשר יגור במקום אחד שלשים יום עליו לתת חלקו לקופת העדה וצרכיה, והבא לעיר כדי להשתקע בה מחויב לתת מיד (י"ד רנ"ו ה'); אבל כמו שיש הזכות להעדה לכוף את כל אחד לנתינה אל קופת העדה לצרכיה ולהעריך אותה כפי רכושו ומצבו, כן היא נחשבה לגזילה, לכוף איזה חבר העדה לתת לצרכי צבור יותר מכפי כחו ויבלתו (רמ"ח).

פרק תרה

בכל עניני העדה בדברים אשר לא יוכלו לפשר ולהשוות ביניהם אזי יתאספו לאספה כל חברי העדה הנותנים אל קופת הקהל, וכל אחד יקבל עליו לאמר דעתו לשם שמים בלי כל פניה צדדית, והכל בצדק ובמשפט וכפי אשר יורהו שכלו לחוות שמה את דעתו, ועל פי רוב דעות יקום דבר להיות חוק ולא יעבור, ועל כל אחד מהעדה לשמור ולקיים את התקנות אשר החליטה האספה ברוב דעות, גם יוכלו לכוף את המעוט של המתנגדים למלאות אותן ע"י אספות כאלה. המסרב לחוות דעתו אף אחרי הקבלה שקבלו עליהם להגיד לשם שמים, בטלה דעתו, והולכים אחרי רוב דעות של הנשארים (ח"מ קס"ג). בדברים הנוגעים לחובות העדה הידועים והקבועים יוכל גם היחיד, אשר מאפס יכולת מפני מעוט הוגו איננו מן הנותנים, לכוף את העדה למלאות ולקיים אותם, אבל לפי הכלל איש כזה שאיננו נותן ונושא בעול עם הצבור לא יוכל להיות נמנה לראש הנהגת העדה (שם). על דבר איזה מנהג שנפל ספק עליו בעניני העדה רוב דעות הקהלה יחרצו משפטם עליו והעדות של שנים עדים לא נאמר בזה "תרי כמאה" רק הרוב הוא העיקר, וכן לא אמרינן בכיוצא בזה "לא ראינו אינו ראיה" רק הוי ראיה ודנין בחזקת הישוב

וכדומה (ראה ל"ז). לעשות השואה ופשר נאמן בין הנדונים בעניני טענות ותביעות של חברי העדה הפרטיים אם אין בית דין קבוע, אזי כל אחד מהבעלי דינים יברור לו דין אחד והשנים האלה יבררו את השלישי ואלה השלשה יוציאו לאור משפטם ויפשרו ביניהם, אבל אם השנים לא יוכלו להשוות ביניהם אדות הדין השלישי, אז מנהיגי העיר יתנו להם דין שלישי, גם אלה השלשה אם בלתי מלומדים המה לאשורם ישאלו עצה מחכמי העיר יודעי דת ודין (י"ג). פסק דין של שלשת הדינים האלה דרוש להיות בהסכמת שלשתם, גם אוהבים יוכלו להיות נבררים רק ישפטו באמת וצדק (ז'), כמו כן תוכל העדה לבחור דינים בכל הטענות והתביעות הנוגעות להעדה (ח').

פרק תרו

לנהל את כל עניני העדה הקבועים תבחר העדה מקרבה טובי העיר ומנהיגיה, וכפי בחירת העדה והכח אשר יתנו להם נחשבים המה לבאי כח העדה — ובכח בחירתם יש להם הזכות והיכולת לכוף את כל אחד מהעדה למלאות את חובות העדה הנהוגים, גם לקיים ולקבל עליהם לשמור את המנהגים והסדרים אשר יעשו בעדה, וכל אלה דרושים להיות קדושים לכל חברי העדה מבלי לשנות, ועל טובי העיר החובה להיות באמת "עיני העדה", צופים ומשגיחים על כל עניני הקהל ולהקים את התורה ולכוננה ולסעדה בלמוד ובחיים ולשמור ולעשות ולפעול כי גם "העבודה" "וגמילות חסדים" ינובו בקרב קהל עדתם, גם ישוו פרי ברכה להיטיב ולהועיל. המה ישתדלו להוציא לפועל את התעודה הנאמנה, שבגללה מכוננה כל עדה בישראל, גם לתקן תקנות לפי הזמן והמקום, אולם אם לא יעצרו כח באיזה ענינים להנהיג את העדה כנדרש עליהם לקרוא עצרה ואספה מחברי העדה, ולאשר ולקיים ברוב דעות את החלטותיה לטובת העדה בתקפן. על חברי העדה החובה להוקיר ולכבד את מנהיגי העדה, את טובי העיר והפרנסים הנמנים עליהם, בעוד בכבודם יכבד כל אחד את עצמו, גם ישתדלו לשמור ולמלאות את תקנותיהם, והפרנסים מצדם חלילה להם להראות שררה ולהתגאות בגלל משמרת הפקודה שלהם ולצעוד על ראשי עם קדוש. הפרנס אל יבזה בלבו ואל ינהג קלות ראש גם עם הפחות שבפחותים בבני העדה, וכמו החובה עליו "בעת לעשות" לתועלת העדה לפעול ולעשות הטוב והישר מבלי להשגיח על איש ומבלי שום משוא פנים, כן בשאר ענינים עליו להיות ענו, צנוע ומלא אהבה וחסד לכל אחד, גם עליו לחוש ולהרגיש את צרות הכלל והפרט כאלו נוגעות לנפשו ואל ינוח ואל ישקוט עד אשר ימציא פדות ורוחה, כמו כן עליו לכבד את משרתו מבלי להתבזות בשום דבר של קלות דעת ואיזה

מעשת מכוער (ח'). בדבר שמירת הכספים של כסף הצדקה אשר לעדה ראה למעלה. כל פרנסי העדה יהיו תמיד מלאים רוח וחפץ לעשות הטוב, ורעיון אחד יקח לבבם, כי כחם רק בכח העדה והמה באי כחה ועומדים בראשה, לכן עליהם להיות שוקדים תמיד על מעשיהם לבל ירפו ולבל יחלשו בפעולתם על אדות עניני הקהל והעדה ויהגו תמיד מחשבות בעצה איך ובמה יוכלו לפעול ולעשות הטוב והישר בעד הקהל והעדה, גם לכלכל תמיד בקרב קהל עדתם את חבת העדה וראשיה לחבבם ולהוקירם כערכם, בעוד בחסרון כל זה לא יוכל כל קהל ועדה בישראל לעמוד ולהתקיים.

פרק תרז

כה: חובת המדינה והאזרח — לדרוש שלום מלכות.

ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר זקני הגולה וגו'. בנו בתים ושבו, ונטעו גנות ואכלו את פרין. קחו נשים והולידו בנים ובנות וגו'. ודרשו את שלום העיר. אשר הגליתי אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כ"ט א').

כה דרש ה' מעם ישראל, גולי בבל, כי ישבו שמה בתור אזרחים ובתור תושבים ונתינים, כי ידרשו את שלום העיר והמדינה, גם להתפלל בעד שלומה, ואף כי מלך בבל הביא את היהודים "בחזקה" אל ארצו ובכל זאת ה' דרש מכל אחד מישראל, לראות את שלומו וטובתו רק בשלום המדינה ואשרה, גם לפעול ולעשות ולהתפלל בעד שלום הארץ והמדינה, כמו בעד שלום עצמו — והנה אמנם רק "שבעים שנה" היה על ישראל לשבת בארץ גלותו ההיא! אשר אם כן מובן מאליו, כי ביחס החובה הזאת וביתר שאת הן ידרוש ה' מכל בני ישראל בעד כל העתים וכל הזמנים, לקיים ולקבל עליהם את החובה והמצוה הזאת, לדרוש את שלום המדינות והארצות, אשר אלה המדינות והארצות הן לא הגלו אתכם בארצם ולא הביאו אתכם אליהן בחזקה, רק אתם בעצמכם באתם לגור או להשתקע שמה, אף ע"ד מושב בני ישראל במדינות ההן בארצות פזוריו בגולה, הלא לא הוגד מראש, כמה זמן ועדן עליהם יהיה לשבת שמה, עד אשר ירחם ה' עמו.— ואם כן על אחת כמה וכמה, כי בכל מקום מושב בני ישראל החובה והמצוה על כל אחד מהם, להוקיר ולחבב את האדמה, אשר בה נולד וראה בה לראשונה אור וחיים, לדרוש את שלומה וטובתה כל הימים, ולהביט על מושל הארץ, על בתי הפקידות ודתי המדינה וכל פעולותיה בלב מבין, כי אמנם המה תנאי קיומו עלי חלד, ואשר באמת זה מאות בשנים השתתף ישראל תמיד באשר ואסון המדינה, לכן חוק לישראל הוא עפ"י

המצוה הזאת: כי בכל ארץ ומדינה, ששם הוא יושב ישראל בתור אזרח או תושב או עומד תחת החסות (שיטצלינג), כי החובה והמצוה עליו לכבד ולאהוב את המלך, את הנסיך והממשלה, אשר יחסו ויגנו עליו, ולדרוש את שלומם וטובתם בכל כחו ומאדו. ובנוגע אל הארץ והמושל, לקבל ולקיים ולמלאות את כל החובות המוטלים על הנתין ביחס אל מושל הארץ, על התושב בנוגע אל ארץ מושבו ועל האזרח ביחס המדינה שבה ימצא מכון לשבתו.

פרק תרח

גם בעת אשר התאחד ישראל בארץ אחוזתו, גם אז לא נקרא עליו שם "עם" (פאלק) רק בגלל הארץ לבדה, ששמה מצא לו אחוזת נחלה בחברה לאומית, בעוד ישראל הנהו גוי אחד בארץ גם בקרב גוים וארצות בעוד בנוגע אל תעודתו, הנה קנין ארץ ירשתו וסדרי המדינה המתיחסים אליה, לא נתנו לו להיות נחשבה "לתכלית" רק "לאמצעי", שעל ידה יוכל למלאות ביתר שאת וביתר עז את חובות ישראל. "התורה לא נתנה בשביל ארץ ישראל, רק ארץ ישראל נתנה בשביל התורה"!! — ורק זאת התורה גם הרעיון הנעלה, להיות שכם אחד נושאי דגל תעודה רוחנית, על ידי זה התאחדו הפרטים להיות חברת אנשים כללית בתור "עם" בפנימיות עצמותם, או "חברה" או "לאום" (נאציאן) במושג כפי הנאות לזה, ובחיצוניותו הוא "גוי" בהיותו בעל גוף אחד (פאלק), ואשר מפני זה גם אחרי כן, אף כי התרחק ישראל מעל אדמתו וארץ אחוזתו וגם נטל כבוד ממנו מהיות עוד השליט על ארץ וממלכה, בכל זאת נפוצות ישראל אלה בגולה גם כן נקראים בשם "עם" או "לאום". לא ביחוד מפני השקפתו על "העבר", בזכרון שבתו יחד בארץ חמדה, טובה ורחבה, גם לא בעבור זה בלבד, בגלל אשר ישים מבטו על "העתיד" ותקותו היא תסמכהו, כי הבטחת ה'תבוא בעתה, עת ירחם ה' עמו להקים את דבריו בפי הנביאים והחוזים, להשיבם אל נחלתם ולחדש ימיהם כקדם, בעוד גם על פי הידיעה וההכרה הנאמנה של עם ישראל בדבר תעודתו גם בזמן "ההוה" "עם" הנהו, הלא הוא כלל אנשים הנושאים דגל רעיון נצחי והמחזיקים שכם אחד בתעודת החיים הנצחית, הנהו "עם" המקיים והשומר את הברית הכרותה בינו ובין ה' אלקיו, אשר הברית הזאת במעלתה נחשבה לישראל גבוהה ונשאה מחיי מדינה, ואשר בגלל התעודה הזאת יכול היה להאריך את קיומו גם אחרי חרבן ארצו ומדינת ממשלתו. — והנה בעת אשר מתאבלים אנחנו על חרבן הארץ ושרפת עיר הקדש והמקדש, אזי עיקר האבל שלנו הוא על החטא שחטאנו שמה, ואשר הוא אמנם הסב לנו את החרבן האיום והנורא ההוא,

אף מחבבים אנחנו את הצרות אשר באו עלינו במסע מדבר גלות החל, בחשבנו אותן למוסר שדי, מוסר אב רחמן, למען נטיב את דרכנו ונשוב אל על. מתאבלים אנחנו על עזיבת התורה וההתרשלות בקיום המצות, אשר כל אלה הביאו לנו את מפלת ישראל והגלותו מעל ארצו. — והנה כאשר נשפוך שיח לאלקים בתפלותינו ונבקש ונתחנן מהי כי ישועה ישית לנו וישוב ירחמנו, להשיב בנים לגבולם ולאחד אותנו עוד הפעם בארץ ירושתנו, אזי אין כונתנו ומשאלותינו ביחוד כי בשובנו אל המנוחה ואל הנחלה נוכל להתהדר ולהתפאר ביפעת גדולתנו ורוממות תפארת נחלתנו בקרב מדינות וארצות, רק נעריך תפלה, צקון לחש להי, כי ע"י הגאולה והתמורה, בשובנו לארצנו, נבוא לחיות באחדות לאומית גמורה למען נוכל עוד הפעם בנחת ולא בצער, למלאות ביתר שאת וביתר עז את תעודתנו הרוחנית ולמלאות ולקיים את כל התורה והמצוה כאשר צונו ה'. — אמנם זאת התעודה הרוחנית תחובב אותנו: כל עוד לא יקראנו ה' אל המקום, ששם יעד עבורנו, להאחז בארץ ונחלה כבימי עולם וכשנים קדמוניות, אזי הננו מחויבים בכל מקום שיבחר ה' לשבתנו בו בכל עיר ומדינה במושבות בני ישראל בגולה, לגור ולחיות שמה ברגשות אמן ואהבה לארץ מולדת, גם לפעול ולעשות בכל כחות גופנו, רוחנו, רכושנו ובכל מדה חמודה ויקרה, הנמצא בפעולת איש ישראל, ולאחד את כל אלה, לדרוש בהם את שלום הארץ והמדינה אשר קבלו אותנו לגור בתוכן ולהאחז בהן. — הננו מחויבים: גם בארצות מושבנו בגולה להתאבל על חרבן ארצנו ולצפות ולקוות, כי ישיב ה' את שבות עמו ויקבץ את נדחי ישראל בעת רצון מלפניו, אבל בידיעה נכונה, כי כל אלה יביאו בעתם ובזמנם ורק באופן אם ישראל ימלא את מלואי חובותיו עפ"י התורה והמצוה, אף החובה ההיא תאסור עלינו ע"י איזה אמצעי חיצוני, להוציא בחזקה לפועל את ההתאחדות הכללית ע"י קנין הארץ. — שלש שבועות — אומרים חכמינו ז"ל — השביע הקב"ה בהיות ישראל בארצות גלותו: א) כי בני ישראל אל יעפילו בכח ובזרוע נטויה, לבנות ולכונן בחזקה את חומת ארץ ירושתם. ב) לבל ימרדו באומות, הלא הוא, כי בל יהגו בגד, מרד ומעל בארצות גלותם, רק יהיו נאמנים אל המדינה אשר קבלה אותם לשבת בתוכה. ג) כי האומות בל יציקו ובל ישעבדו את עם ישראל עד למותר (כתובות קי"א א'). הן אמנם שתי השבועות הראשונות נתקימו ע"י בני ישראל אל נכון, וכפי אשר יעידו ויגידו על זה "לוחות דברי הימים" מדור דור, אך ע"ד השבועה השלישית ישפטו האומות והמדינות את עצמן.

פרק תרט

לכן בעד ישראל נחשבה לחובה מטעם הדת, לא פחות משאר החובות הקדושים השומים עלינו מה', כי בכל ארץ וארץ, ששם יגור וישכון ישראל, לא לבד למלאות אל נכון כל חוקי הארץ ודתיה, כי גם בנפש חפצה, בדבור ובמעשה, לפעול ולעשות את הכל וככל אשר תהיה ביכלתו לטובת הארץ ואשרה. בין החובות האלה ימנה ירמיהו בראשונה את ההתנחלות האזרחית, הלא הוא, לבנות להם ולכונן בית, יען כי אף אם במעשה כזה, יכון כל אחד רק לכונן את טובו ונחלתו, בגלל דרשו את טובת עצמו, בכל זאת, באופן התחרות כזאת תלויה היא טובת המדינה, יען רק באחדות בתים רבים הנוסדים בתום ויושר תלוי הוא קיום המדינות — ואל זה ילוה סור למשמעת דתי הארץ ושמירת כל תקנה, אשר אזנו ותקנו המלך או הנסיך ובתי הפקידות במדינה בעד טובת הכלל (דינא דמלכותא), גם להעניק בצדק וביושר ובלב מתנה מרכושך מכחך ותבונתך כל דבר אשר הכלל דורש מהפרט לטובת כלם — וגם להקריב את החיים על מזבח אהבת ארץ מולדת, עת תקרא את בניה להגן עליה, אבל אל החובות האלה החיצוניים דרוש הוא, כי ילוו גם החובות הפנימיים, הלא הוא, להיות נאמן בלב ובנפש אל המלך, אל הארץ והמדינה, להיות נמשך אחריהם באהבה רבה להתכבד בכבוד הארץ, גם להתאמץ בכל אשר תוכל להיטיב ולהועיל, כי התקנות והסדרים הנוסדים במדינה יפרחו וינובו, למען תשיג המדינה על ידם את תכליתה ומטרתה לתכלית ההתאחדות, לכן בכל מקום ובכל עת עליך לפעול ולעשות בעד הקיום והחזקת שלשת העמודים "האמת" "הדין" "והשלום", ולהביא לפועל כל רעיון ומחשבה טובה לטובת הכלל, ואשר לפי המושג הזה את שאמרנו ע"ד חובת העדה בפרק הקודם יתיחס ג"כ בנוגע לחובתך בהיותך "נתין ואזרח במדינה".

והחובה והמצווה הזאת היא בלי כל תנאי — מבלי התלות, אם המדינה ההיא תתנהג עמך במדת החסד והרחמים, גם אם תגרע ממך ברב או במעט את הזכות והמשפט שלך, לחשוב אותך לאיש באנשים במדינה ולפתח את חיי האנשים על האדמה שעליה נולדת, גם אז חלילה לך מהתרשל למלא את חובתך — היה צדיק בפני עצמך, תם וישר בגלל שם "ישראל" הנקרא עליך. עשה כל זאת בגלל החובה השומה עליך מה', להיות נאמן אל הנסיך והארץ, שבה תשב ותגור, ודרוש את שלום העיר והמדינה, בכל אשר אתך ובכל אשר תוכל לעשות לטובת הארץ ולטובתך עליה.

פרק תרי

כו: אסור חלול השם ומצות קדוש השם.

ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי, ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה' (ויקרא כ"ב).

במבוא ההיכל של חובות ישראל ע"י התורה והמצות נפגשנו יחד אני ואתה' בן ישראל, בת ישראל — והנה על סף ההיכל ההוא שמענו את קול ה' מדבר אלינו בשמו הקדוש, אף קבלנו עלינו את עול מלכותו להיות ה' אלקינו זה לנו לאלקים, ה' אלקינו, אשר הוציאנו לתכלית זאת מארץ מצרים, ואנחנו כאשר נשאנו עינינו להביט אל על, אף אנו ענינו ואמרנו : אתה הוא ה' אלקינו! וברגע ההוא וע"י האמר ההוא אנחנו קדשנו את הרוח, את הלב, את ההנאה, את תדבור ואת הפעולה שלנו למלאות את רצונו הקדוש — אחרי כן התהלכנו גם יחד בקרב ההיכל הרם והנעלה ההוא לראות ולהתבונן את חיי המעשה של איש ישראל והקשבנו שמה רב קשב מהחובות הנאמנים, אשר יקרא ה' אותנו אליהם לפעול ולעשות בעבור שמו הגדול והקדוש, אשר נקרא עלינו ואשר קבלנו עלינו את עול מלכותו — השם הגדול והקדוש אשר הנך נושא עליך, בן ישראל! בת ישראל! ואשר הוא יקראך תמיד אל כל דבר טוב ויפה, אל "האמת" (תורות), אל "הצדק" (משפטים וחוקים), ואל "האהבה" (מצות) — הלא הוא השם הקדוש אשר יקדש גם את כל אחד מאחיך ואחיותיך בקרב עדת ישראל, אל חיים כאלה, והוא הוא השם הנכבד והנורא אשר יקרא גם כן לכל אחיך ואחיותיך בקרב האנושית הכללית, להקבץ אליו ולקדש את עצמם — לבך יחוש ויתרגש בקרבך בהדרת קדש, בגילה ורנה עת חדריו ימלאו ברעיון הנעלה הזה: כי לא בעד עצמך בלבד קבלת עליך לכבד את שם ה' הקדוש, כי גם באופן ובתכונה כזאת, עת תשא עליך את השם הקדוש ההוא יגיה אור גם בעד אחיך ואחיותיך בישראל, לקדש את חייהם למען ממך יראו וכן יעשו גם בפעולתם אמונה, כמו כן ישא עליו כל ישראל את השם הגדול והקדוש ההוא, השם הנערץ והנקדש הזה, למען יפיץ קרנים מידו במהלך התולדה ודברי הימים שבכל דור ודור להיות עד נאמן ואות־זכרון בעד הכרת ה' האל היחיד ומיוחד ובעד תעודת האנושית הקדושה! לכן כמו ששמענו במבוא להיכל הדת והחיים של עם ישראל את הקריאה הגדולה:

"אנכי ה' אלוהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"!!

כן גם עתה בצאתנו לשלום מההיכל ההוא ילוה אותנו דבר קדשו:

"ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה'"!!

—

על דרך החיים שלנו — הוא יזהיר אותנו לבלי חלל את שם ה' הגדול והנורא, אף יזכיר את חובתנו הנאמנה, לקדש את שמו הקדוש הנקרא עלינו.

פרק תריא

אל תחלל את שם ה' הקדוש הנקרא עליך! אל תמית את הכרת ה' הקדושה בלבות אחיך ואחיותיך בקרב ישראל!! — והנה אם אינך חי ביראת ה' ומעשיך לא ישאו בד בבד כפי משאלת ה', אשר שמו נקרא עליך, אם בלבך ורוחך ימצאו קן למו כזב ותרמית ואהבת עצמך, אם רכושך לא בצדק, אם הנאתך בלתי קדושה, אם פעולתך לא באמונה, אם את כל עדיך מהר "חורב" תתנצל מעליך בגלל איזה משאלת לבב, בגלל איזה נטיה ופניה של תועלת מדומה — אם חייך יראו ויוכיחו לדעת, כי ה' ורצונו הקדוש בעיניך בלתי קדושים, בלתי גבוהים ובלתי נעלים ברום מעלתם; אם יצר לבבך יוליכך שולל לחשוב, כי יש לך דברים גבוהים ונעלים מאלה, אם הקנין, ההנאה, כבוד אנשים ועוד ועוד המה כל מעינך סלה ובגללם הנך מקריב גם תמיר ותחליף את אלה הנזכרים — שור נא! הן אז לא לבד, כי הנך ממית ומחלל בזה את שם ה' הקדוש בך ובעצמך, עד כי לא יעצור עוד כח לחנך את עצמך לקדושה נאמנה, כי בזה עוד תמית ותחלל גם את הכרת שם ה' ברוח אחיך, בעוד הנך מראה להם על ידי הליכות חייך, כי איש ישראל יוכל להיות איש ישראל, אף אם ארחותיו נלוזים, אף אם הנהו רשע לא קדוש ובעל חסרון אהבה לזולתו ואשר ע"י זה תסבב, כי גם אחרים יחיו ויהיו כמוך, לכן אל תחלל את שם ה'!! — (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה הל' י').

פרק תריב

ובראש וראשון המצוה ההיא והאזהרה הזאת מוסבות הנה אל מנהיגי העדה ואנשי הדעת אשר בקרבה, אל כל אחד שהוא נושא התעודה הרוחנית של התורה, יודע תורה ומלומד הנקוב בשפתי חכמים בשם "תלמיד חכם" (יען מענוה יכנו חכמינו את עצמם בשם כזה), המה מוזהרים ביותר מטעם המצוה ההיא, לבלי לחלל את שמו הקדוש הנקרא עליהם ואשר אמנם ראוי והגון הוא, כי שם שמים יתקדש על ידיהם; הן ע"י המשל והדוגמא מעצמכם הנכם יכולים גם עליכם החובה, לנטוע את קדושת השם

הגדול והנכבד בקרב לבות אחיכם ואחיותיכם, לכן אל תחללו אותו! אל תחללו את שמו, לא לבד על ידי עשית דבר עול בפועל ע"י אי קדושה וחסרון אהבה לזולתכם בפועל, כי גם חלילה לכם בדבר שהוא רק נראה כחלול השם, רק למראית עין, לחלל את שמו בעיני שאר אנשים, יען כי אצלכם לא רק החטא בעצמו חטא הנהו, כי גם מראית עין של החטא גם קרבת החטא לחטא נחשב לכם — יען כי האחרים ישפטו את מעשיכם רק למראה עיניהם; ואם יאמינו כי אנשים כמוכם הנכם מפירי חוה ועוברי עבירה, אזי גם המה יעברו ויעשו חטאים ועונות לעיני אחרים, בעוד מכם יראו וכן יעשו. — הן אמנם איך יוכלו האחרים, לכונן את פניהם ולהטותם אל אור תורה, אם יראו, או יאמינו לראות, כי גם נושאי עמוד אש — דת, כי גם המה לא יראו בה אור וחיים, איך יוכלו האחרים לבחור להם את "התורה" להיות להם לקו הישר בעד החיים שלהם, בראותם, או יאמינו לראות, כי גם יודעי התורה בעצמם לא יחזיקו במעוזה והתורה לא תהיה גם להם קו הישר לחיים! איך ילמדו הם לכבד את התורה בקדושה נאמנה בכבוד והדר, בראותם, או בהאמינם לראות, כי התורה בלמודיה בלתי מקודשת בחייהם ובפעולתם, וקדושים לא יהיו על ידה!! — רק מרב וכהן כזה (שפתי כהן ישמרו דעת) שהוא בעצמו מוקיר ומכבד את התורה, רק מפיהו יבקשו תורה, באופן אם הרב ההוא יהיה מלאך ה' צבאות, ציר אמונים לשולחיו, להיות קדוש וטהור בהליכות עולמו בעד עצמו ובעד אחרים.

פרק תריג

אמנם כמו הכהן במעלת תעודתו בקרב העם, כן החובה על עם ישראל להיות כמוהו בקרב כלל האנושית — כאשר בחר ה' באברהם וע"י הבחירה הזאת הניח את אבן הפנה ליסוד מוסד של מציאות עמו הנבחר אמר ה':"ונברכו בך כל משפחות האדמה" (בראשית י"ב ג'). ויבאר את זאת הברכה, אשר תצא מהבחירה ההיא באמר סלה: "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (שם י"ח י"ח) ובזה הואיל ה' באר את חפצו, כי ניני אברהם ונכדיו ילכו באהבה וצדק בדרך ה' וע"י המשל והדוגמא שלהם יהיו בהשקט ובבטחה ברכה לעד לעולם בקרב דורות בני האדם להראות בעליל את הכרת ה' ותעודת האדם בהיותם במעלתם :

"ממלכת כהנים וגוי קדוש" (**שמות י"ט ו'**).

ככהן בקרב העם, לשמור ולהחזיק כמוהו את התורה על אדות ה' בקרב האנושית, ובעבור זה עליהם להיות גוי קדוש, גבוה ונשא ממעל לכל דבר אשר לא כן, ממעל לכל

דבר בלתי קדוש וחסר אהבה לזולתו ולעמוד במעלה הדרושה והיאותה לנושאי דגל תורה כזאת! אחי ואחיותי, לוא אך יכולנו לקיים ולקבל עלינו לעלות ולהגיע לתעודה רמה כמוה. לוא אך נעצור כח לשאת ולסבול בהשקט ובבטחה ולהשליך יהבנו על ה' ומנת גורלנו אשר מידו זאת לנו, בגלל החנוך שלנו ובגלל הופעת ההתגלות שלו בנוגע אל האנושית הכללית. אם נהיה ענוים ומצניעי לכת, עת יפוח עלינו רוח חנינה בעתות של "חסד לאומים", אשר יקרבו אותנו ברחמים רבים או בעתים לרעה במעוף צוקה, כי נהיה אמיצי רוח סמוכים ובטוחים בה' ומשתדלים ככל האפשר להיטיב דרכנו. — לוא אך נביא בענות חן, בתום ויושר במשפט וצדקה את חיי איש ישראל לידי שלימותם ונחזק ונאמץ את לבבנו ורוחנו, ולהגיה בקרבם את אור תורה ונר מצוה וחוסן ישועתנו. אם נכונן וניסד לנצח בעדנו ובעד אחרים את זאת התורה ואת זאת התעודה, במלאנו את כל החובות המוטלים עלינו, בנוגע אל מצות "העדות וזכרון" וע"י חיי "צדק ואהבה" נשפיע ברכה לכל יצור, אשר ישא עליו חותם הבריאה וכפי אשר יורנו דבר ה'. אם ברוחנו ונפשנו, כאשר יצונו ה', נהיה אנשים כנים אנשי קדש ומתהלכים באהבה עם זולתנו בקנין, בהנאה בדבור ובמעשה. — אחי ואחיותי! אם ע"י מנת גורלנו וחיינו אלה יוציא ה' לפועל את הבטחת ברכתו הנאמנה, כי גם האנושית באחדות כללית ע"י הנסיון של עצמה וע"י אות ומופת של מנת גורלנו וחיינו תתרומם גם היא אל האל היחיד ומיוחד — ובאופן כזה נביא אנחנו לידי שלימות את תעודתנו הנאמנה, תעודת "איש וכהן" — או אז אחי ואחיותי! מה גדול האשר והאצילות אשר יעלה ויבוא ויגיע לעולם אחרי ליל ארוך של אלפי שנות עמל ותלאה, צרה וצוקה.

אולם יען וביען, כי עם ישראל ישא עליו תעודה יקרה וקדושה כזאת ולאשר ולקיים את זאת התעודה הקדושה והרמה מחויבים המה כל בן ישראל וכל בת ישראל להוציאה לפועל בחוג חייהם בהשקט ובבטחה, לכן מה מאד עלינו להיות נזהרים בדרך חיינו אלה וביחוד מה נחוצה היא לנו הזהירות במשא ומתן שלנו עם האינו יהודי, אחרי אשר עלינו החובה והמצוה להראות ולהוכיח להם ע"י חיינו את חותם תכנית תורת האמת, הצדק והאהבה בפועל ובמעשה! — לכן עלינו כלנו לשמוע ולהקשיב תמיד בקול הקריאה הגדולה: "ולא תחללו את שם קדשי"!! חלילה לכם לחלל ולהמית ע"י חייכם את הכרת ה', האל היחיד ומיוחד, את דעת ה' אלקיכם ודבר קדשו בקרב לבות העמים אשר בקרבם אתם יושבים! —

אם בגאוה וגדל לבב או ברוגז ותלונה תקבל מיד ה' את מתנות השמחות או את סבל הצרות, אשר יביא ויגזור על עם ישראל, אם רוחך ריק ונעור ואיננו מלא אור וחום

מאש — דת וקשט סלה, אם הנך מתרפה ומתרשל או ממלא הנך בבלי רעיון וכונה את מצות הזכרון, אשר עליהן לעורר את הרוחות ולהלהיב את הלבבות ולקרבם אל אביהם שבשמים, אל ה' אם את הונך רכשת לך בעולה, אם הנאתך תמצא לך מכל דבר פגול, אשר לא ירצה. אם בחייך ובהתהלכך בחברת אינם יהודים, תחת להיות נושא ונותן עמהם באמת ואמונה תונה אותם ותסבבם בכחש, ותחת לנהל עסקיך עמהם בצדק ומשפט תתנכל לצודם בחרמך במרמת ערומים, ותחת להתהלך באהבה תתנהג עמהם באכזריות ובכל הליכותיך עמהם תשליט רק את "אהבת עצמך" בלבד, אם תפקיר את שם ה' ותורתו וכל דבר קדוש וכל גבוה ונשא שעליך להיות הנושא את דגלם, והנך מאבד אותם. בגלל התועלת אשר תקוה ע"י זה להגדיל את הונך ורכושך ולמלאות את תאותך ומאויי לבבך, לרכוש לך כבוד אנשים וגדולה, או אם תחלל את שם ה' בעבור זה, בעבור כי יסירו ממך את העול הכבד אשר ישימו עליך לא בצדק ולא במשפט — הביטה וראה! הן אמנם אז הנך ממית ומחלל את הדעת וההכרה, שהחובה והמצוה עליך תמיד לעורר אותן להיות לחיים תוצאות; הנך מרחיק ממך את הסגולה הדגולה, שעליך לקרב אותה — הנך מסבב, כי נבזה נמאס יהיה הדבר הנעלה הדרוש להיות מהולל ומכובד על ידך, את אור היום שעליך להפיץ ולהגיה באור תורה ונר מצוה על כל סביבותיך, הנך מהפך "לחשכת לילה"; הנך מחלל את הקדש, שעל ידך דרוש להיות מקודש, הנך מחלל את שם ה' האל היחיד ומיוחד ותורתו, הנך משליך אחרי גוך את תעודתך להיות הנושא את דגלם ומקיים וממלא את דבריהם לאשורם להיות "איש וכהן" "ובעל בעמך".

לכן אומרים חכמינו ז"ל: גדולה וחמורה היא העבירה של גזלה וכל דבר עול אשר יעשו לאינו יהודי רב יותר מעבירה כזאת נגד איש יהודי, יען בנוגע אל היהודי העבירה היא רק עבירה פשוטה וחטא ועון נגד המצות "לא תעשה" של "לא תגזול וגו'" וכדומה, אבל נגד אינו יהודי מלבד העבירה בעצמה שהיא עבירה מטעם הדת, הן הוא גם עון פלילי של חלול השם אשר עונשו מות ואבדון — לכן כל איש יהודי אשר יונה ויכחש ויעשה עול לאינו יהודי הנהו עובר גם על העבירה הגדולה והנוראה שבעבירות "עון חלול השם" אשר לא ינקה רע ואשר בזה ישליך שקוצים על הוד כבודו ותכונת איש ישראל שעליה נאמר: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית" (צפניה ג' י"ג) — והנה מלבד כי אסור לו לעשות לאינו יהודי שום דבר עול בפועל או להראות שנאה ואיבה בפועל, כי עליך להיות עוד נזהר במאד מאד לבלי עשות גם דבר שהוא נראה לדבר עול. חדל לך מעשות נגד אינם יהודים אף דבר הנראה למראית עין לדבר אשר לא כן, כי דבר עול רק למראית עין נגדם דומה הוא אל עצם החטא, בעוד גם

מזה הלא יצא "חלול השם" ותעודתך הלא היא תמיד לקדש אותו ולא לחלל חלילה את שמו (סמ"ג מצות ל"ת ב' קנ"א, ח"מ במקומות רבים).

ה' העמיד אותנו תחת עיני מתי תבל, וזה שנות מאות רגילים המה האנשים לטפול את עון האיש ישראל הפרטי על ראש כלל האומה, גם מאפני החיים של בני ישראל חושבים המה, כי כזה וכזה בלי תפונה תדרוש מהם התורה והיא תסדר להם איך להיות ולחיות בתבל. האם אינך רואה מזה, כי על הנהגת חייך הפרטיים תלוי הוא כבוד עמך ומסדר החיים של כל איש ישראל אם באמת יחיה על פי התורה והמצוה, יבואו לתת כבוד ויקר גם לאל היחיד ומיוחד ותורת קדשו? האם אינך רואה כי צעד אחד שלא כהוגן בחייך יבזה ויחלל לא רק את כבוד עצמך בלבד, בתור איש פרטי, כי גם את כל כבוד בית ישראל, גם את כבוד ה' והתגלותו הרמה? לכן הבה! שים לבך להתבונן, כי עלינו לחוש את עצמנו תמיד תחת עין השגחת מתי תבל! עד כי כל אחד מאתנו דרוש לחיות בידיעה נאמנה, כי עליו תלוי כל כבוד בית יעקב, וחובתו הנאמנה, למלאות את תעודת ישראל לקדש את שם ה' ותורתו. אי לזאת, עלינו לחיות באופן כזה עד כי גם העין הבוחנת של מתי תבל תראה בנו רק חיי ישראל, חיים נאמנים קדושים וטהורים כפי התורה, ולהוכיח בעליל: מה נאמנו דברי הנביא:

"ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" (**ישעיה ס' כ"א**).

פרק תריד

"חלול השם".— חלול שם ה', להמית את דעת ה' ותורתו הוא עון פלילי כבד כזה, אשר לפי דברי חכמינו ז"ל אין חטא ועון גדול ממנו. — כל העונות, יאמרו חז"ל, יכופרו ע"י התשובה הנאמנה, ע"י יוהכ"פ ויסורים, אבל על חלול השם נאמר: "אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון"! (יומא פ"ו). המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם ואין מאחרים העונש של חלול השם (אבות ד' ה,, קדושין מ'). — ובאמת אם הנך נושא עליך את שם ה', ואם בחייך הפועלים תחלל את שמו הקדוש, ובעבור כי ידמו, כי אלה חייך הלא — טהורים מתאימים המה עם רצון ה', אזי נחוץ הוא, כי העונש של חלול השם יתראה בעליל ויהיה גלוי לכל, למען דעת כי חייך הנם למורת רצונו הקדוש, וע"י הגמול הזה תבנה ותתכונן עוד הפעם דעת ה' והכרת האל הקדוש אשר בשאט בנפש בזית אותן. האם חפץ תחפוץ להצטדק על מעשך זה, כי במשגה ובבלי דעת הבאת את חלול השם? אולם איככה יכולת בבלי דעת או בקלות דעת להתנהג ככה בדבר כזה שעליך להיות נזהר במאד מאד פן יצא מזה חלול השם?

האם לא זאת הבלי דעת או הקלות דעת בעצמה, אשר בה יכולת לחלל את שם ה', האם לא היא בעצמה אות נאמן כי רוממות האל הקדוש לא נחשבה ולא נעלה בעיניך, אחרי אשר יכולת לשכוח אותו ואת שמו הגדול והנכבד. האם הבלי דעת הזאת בעצמה איננה חלול השם, עון פלילי?! —

פרק תרטו

אולם אם ישראל הוא נושא השם של האל הקדוש, ובכל זאת שם ה' מתחלל הנהו על ידו, אם בקרב עדת ישראל לא יתאמצו לקדש את קדוש ישראל, אם לא יעריצו את מקדישם זה להיות נחשב להם לגבוה מעל גבוה ומאד נעלה, אזי לא די לך כי רק הקדושה והטהרה של עצמך הפרטי תהיה תכלית קיומך ומציאותך בקרב אחיך, ובלתי מספיק עדנה להציל רק את קדושת חייך הפרטיים מכליון, רק עליך החובה להתאמץ לפעול ולעשות את כל יכלתך, כי גם כלל ישראל יקדישו ויכבדו את שם ה'. — לכן אל תשקוט ואל תנוח בפעולתך אמונה, עד כי בקרב כל חוג עדת ישראל ה' ורצונו הקדוש ישלטו תמיד, ולהסיר כל שמץ דופי למען יהיה עם ישראל מכבד את האל הקדוש בתור עדות וזכיון לדורי דורות — לכן גם איננו די לך כי לא תחלל את שם ה' הקדוש, רק עליך לשים כל מעינך לאמת גם את אמר קדשו וחפצו הנעלה, הלא הוא : "ונקדשתי בתוך בני ישראל"!. עליך החובה והמצות לקדש את השם ע"י המשל והדוגמא של עצמך בהליכות עולמך, בקרב עדת אחיך, עליך להראות ע"י המשל והדוגמא שלך ובגלוי ובפועל ובמעשה, כי לבן ישראל הנאמן, לבת ישראל הנאמנה, אין כל דבר קדוש ונעלה, גבוה ונשא מהכרת ה' ומלוא רצונו הקדוש, ואם נחוץ הוא, הנך מוכן ומזומן גם לחתום בשמחה וברצון טוב את עדותך זאת גם "בחייך" עלי אדמות. הנך מראה בעליל, כי יכול תוכל גם להקריב את חייך על מזבח אמונתך בה' ודת קדשו. — ואשר בזה תעורר את רוחות אחיך לעשרת כמוך, אם נחוץ הוא לקיים את הכתוב : "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" בעצם שלימותו, בעוד ע"י "מותך" זה תפליא לעשות הרבה יותר מפעולתך אתך ע"י חייך, יען כי במות — קדושים כזה, הנך מניח אחריך משל נאמן ודוגמא מגדל אמונתך בה' ודת קדשו, לאות ולמופת בעד דורך ודורות הבאים ולזרעך אחריך, כי כמותך זה תלמד גם לנכדיך, איך להכשיר את נפשם ולהתרומם אל קדושת החיים כזאת — אולם אם בא לידך להקריב את חייך על קדוש השם, במסרך את נפשך בגלל דתך ואמונתך, אל תעשה זאת על מנת שיעשה לך ה' "נס" להצלתך, רק הפקד את חייך ונשמתך ביד ה' הממית ומחיה, שהוא אמנם היודע אל נכון מה הוא יקר ונכבד עבורך ביותר, אם "מות

— קדושים" בהוה או חייך הנשארים עוד לך לחיות עלי אדמות "בעתיד" (ראה תורות פרק ט' ספרא אמור).

"ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה'".

פרק תרטז

א: תפלה.

כל חיינו אם המה קדושים וטהורים כפי שהם דרושים להיות ע"פ רצון ה', הנם נחשבים "לעבודת אלהים", עבודת ה' בפעולתנו אמונה, למלאות את רצון ה' עם כל הקנינים הנתנים לנו בכל עת ובכל שעה — הן אמנם אם נלמוד לאשורן את האמתיות הכלולות במערכת "התורות" ונלבב ונחבב את האמתיות האלה ברוחנו ובלבבנו; אם נציג ונעריך לפנינו גם נכונן אותן לעולמי עד בעדנו ובעד אחרים ע"י "העדות". אם נקיים את האמתיות האלה בפועל: בהנאה, בדבור ובמעשה, בצדק ובאהבה, כפי אשר יורו לנו "המשפטים" "החוקים" "והמצות", אז עבדי ה' אנחנו, "ועבד ה'" הלא הוא השם טוב הגבוה והנשא למאד, אשר האדם בחייו יוכל לקנות אותו ע"י חייו בחלד, אף נוכל לקנות לנו "שם טוב" כזה, באופן אם אנו ככל היצורים מסביב לנו, שהמה אמנם עובדים את ה' באונס ובהכרח, אם אנחנו "בחופש ובבחירה" נכניע ונמסור את עצמנו תחת "חוק ה'" ובכל קנין אשר להמציאות שלנו ובכל עת ובכל שעה מהמציאות שלנו אם נתאמץ לחיות בעבודתו או אז כל חיינו יהפכו להיות "עבודת אלהים".

והנה עבודת ה' בחיים כזאת תוכל לבוא לידי שלימותה רק ברוח בהיר, בלב מלא רגשות חמים ונעלים ובכח הקדושה של כל עצמותך. — אולם ההתחרות לקנות בהירות הרוח, להשגת חום הלב, הכח והקדושה לכל אלה עם הכנת עצמותך אל עבודת ה' כזאת — אף ההתקדשות וההזמנה להיות "עבד ה'" ע"י צאתך מחוג עבודת ה' בחיים ולאסוף ולקבץ בפני ה' את נדחי כחותיך להתקדשות נאמנה אל עבודת ה' כזאת — כל זאת נקראה בשם "עבודה" מיוחדה. עבודת ה' מיוחדת שהיא "ההכנה והכשרון" אל עבודת ה' בחיים, לפני הכנסך אל תוכם, אף נחשבה היא לעבודת ה' בפני עצמה, יען כי גם היא כפי ערכה עליה היא התרוממות כל עצמותנו הפנימית אל המדרגה שעלינו לעלות ע"פ רצון ה', הלא הוא, אל מלוא רצון ה' בפנימיות נפשנו.

לכן את "עבודת ה'" הזאת, למען הבדילה מעבודת ה' בפועל בחיים נקרא בשם "העבודה הפנימית" — "העבודה שבלב". — ואת עבודת ה' בחיים, בשם "העבודה בפועל

ובמעשה". אולם "העבודה שבלב" היא באמת ההכנה וההזמנה אל העבודה בפועל, גם תשיג את תכליתה רק בעבודת ה' בחיים בפועל ובמעשה.

פרק תריז

מלוא רצון ה' זה בפנימיות נפשנו — עבודת ה' שבלב הזאת — יוכל להגיע לעצם שלימותו, ע"י עשיית שנוי נמרץ במהלך רעיוננו ורגשותינו ע"י התעוררות הלב והרעיון, ע"י דחית הרעיונות הלא טהורים ותחית רעיונות ורגשות נעלים תחתם בפנימיות נפשנו, בעוד הרעיונות והרגשות הן המה התכן היחידי של חיינו הפנימיים, אולם רעיונות ורגשות יעלו ויתעוררו בקרבנו אם ע"י דבור ושיח — שפתים או ע"י אותות זכרון ופעולות שהן לשם אות וסימן. והנה עבודת ה' הפנימית הבאה ע"י סימנים ופעולות לשם "אות" נקבעה בעדנו ע"י "הקרבנות" (ראה הלאה פי' י"ח) והעבודה הפנימית ע"י "הדבור" הלא היא השתפכות הנפש "בתפלה" —

עבודת ה' הפנימית ע"י "התפלה" יקראו אותה חכמינו ז"ל ביחוד בשם "עבודה שבלב", יען בה נמצא האמצעי לזה יותר מאשר בעבודת הקרבנות, האמצעי, שקרוב הנהו ביותר אל הרוח ואל פנימיות נפשנו — הלא הוא "הדבור" — אבל לא בעבור זה, בעבור כי עבודת ה' ע"י קרבנות ועבודת ה' ע"י הדבור שונות ונבדלות הנה במטרותיהן, עד כי נחשוב כאלו האחת תכליתה היתה רק בחיצוניותה והשנית בפנימיותה. זאת לא זאת, יען בעד שתיהן המלה "לב" — שהוא פנימיות נפשנו — הוא נושא הפעולה ושונות הנה רק ע"י אמצעי רושם הפעולות על פנימיות נפשנו זאת.

אנחנו נקח בזה דברים ביחוד ע"ד עבודת ה' הפנימית, ע"ד העבודה שבלב הבאה ע"י "הדבור", הלא היא "התפלה".

פרק תריח

הפעל "התפלל", אשר ממנו נגזר השם "תפלה" מובנו עפ"י מקור הוראתו "לבחון את עצמנו ולשפוט את עצמנו" או כפי אשר יורה לרוב הבנין "התפעל" להתחרות פנימית: להחליט בקרב לבבנו ולחרוץ משפט, משפט — אמת וצדק, על אדות עצמנו. הוראת המלה היא: כי המתפלל יוצא הנהו מחוג החיים הפועלים ומשתמט מהם, למען יחרוץ משפט אמת וצדק על עצמו על אדות "האני" שלו, הלא הוא על אדות כל היחוסים שלו בנוגע אל ה' והתבל,

גם לדעת ולהכיר את משפט ה' והתבל על אדותיו, ובכח משפט כזה יחדור בקרב הלב והרוח לפעול, כי שניהם כאחד יצרפו ויתלבנו על ידו להיות חזקים ומוכשרים בעצם טהרם, למען יוכלו להמסר מחדש אל החיים הפועלים. — הפעולה להשגת משפט חרוץ כזה נקראת בשם "תפלה".— "תפלה" קוראים אנחנו בלשון אשכנז "געבעט" אבל המלח "געבעט" לא יביע את מושג "התפלה" בעצם תכונתה, בעוד המלה האשכנזית קרובה יותר אל מושג "בקשה" אשר היא אמנם רק המדרגה התחתונה מהתפלה, או מוצאה ממקור הפעל "בעטען" בשפת אשכנז העתיקה, אשר אם לא אשגה, יורה רק על "הרצאת דברים" (הערזאגען) וקריאה בלבד.

פרק תריט

בקרב החיים בעצמם הן לא תובל להתחזק ולהתעודד, לכונן אותם להיות חיים נאמנים גם בעצם המעשה והפעולה, בעד האמת, הצדק והאהבה; גם אז לא תוכל לרכוש לך עוד בשלמות את הדעת, את ההכרה ואת הרגש הטהור בעד האמת, הצדק והאהבה, אף בהיותך נמצא כבר על שדה המערכה ללחום נגד סכנות פנימיות וחיצוניות, נגד צרות ותאוות, לא תוכל אז לעשות את ההכנה וההזמנה, להחלץ חושים מול פני המלחמה ההיא — יען וביען כי אז לרוב החיים בעצמם ישללו וישדדו ממך את הכח העוז והתעצומות לחיים. המה יקחו ממך את "האמת" ויחנו לך תחתה את הכחש והכזב, גם יסבבו לך, כי תרבץ ותכנע תחתך בה בעת אשר תעודתך לגבר חילים ולנצח. המה יהסו בקרבך גם את קול "העדות" אשר עליהן להעיד בעד האמתיות הרמות שעליך ליסד ולכונן עליהן את החיים ולקדש אותם, עד כי את קולן הנך שומע רק במחצה, ותעשה ותמלא אותן בבלי כל רעיון, מבלי יכולת עוד, כי תהיינה האומנות והמחנכות אותך אל ה' — לכן עליך לעתים שונות, להתפרץ מחוג החיים הפועלים ולחלוץ עצמך ממצבך ועסקיך, שיביאו לרוב סכנה להחיים הנאמנים שלך, למען ע"י התפלה וצקון לחש, תוכל לרכוש לך עוד הפעם את הכח לחיים, את המבט הנאמן ואת הרצון החזק לקנות את האמת, לרכוש לך את הצדק ואת האהבה, את החוזק ואמץ הלב לנצח במלחמה, ולהשיג עוד הפעם את קדושת החיים אשר אבדה ממך.

פרק תרכ

אם אתה בשאון החיים — אבדת את הרעיון גם את הרגש־יה מרוממות אל היחיד ומיוחד וגדולתו, שהכל נהיה על ידו, ואשר מבלעדיו אין דבר בעבר, בהוה ובעתיד, שהוא לבדו

אין זולתו, אדון חייך, המכלכלם והמנטלם והמנשאם. הוא המשפיע חסדו ומתנותיו לכל אחד, ואתה הנך נקרא לעבודתו בתור איש — ישראל — עד כי בהמון ושאון החיים לא תביט ולא תחזה עוד בתבל מסביב לך את היכל — הבריאה של הבורא והאב היחיד ומיוחד, גם לא תתבונן עוד, כי כל יציר הבריאה הוא יצור ה' ועבדו, יצור ה' ועבד ה' כמוך ועמך, רק תשקיף ותראה לפניך גל של יצורים והמון בריות העובדים רק את עצמם וכל אחד יחיה רק על תאותו וחשק לבבו, אף על אדות ישראל תשפוט רק למראה עיניך ולפי חזיונו החיצון, שהוא אמנם עם קטן ודל, ממושך ומורט כל הימים, עד כי את העמל לקנות ולרכוש לך שם ישראל באמת ואמונה תחשוב לך לטורח ומשא לעיפה. — אתה לא תחשוב עוד את עצמך לבן, ליצור ולעבד ה' ותשים כל מעינך להתמכר ביחוד אל תאותך, אל שרירות לבך ולב אחרים, בחשבך, כי מנת גורלך מסורה גם כן אל המקרה וההזדמנות.

לפניך הנך רואה רק את ספוק ההנאה או חסרונה ממך, בתור תעודת חייך, אף שם ישראל לא יהיה עוד כוכב המאיר לפעולותיך.

או אז בתפלה והשתפכות הנפש, תסיר מעליך את דמיון הרוח הכוזב הזה ותעתועי הרגש הנתעה בשוא, ותתאמץ עוד הפעם לפעול בך, כי רעיון נעלה יחדור כלו כליל בקרבך, להוכח על ידו לדעת, כי אכן יש ה', וכי הוא אל יחיד ומיוחד, כל יכול ומידו הכל, וכי ישראל אמנם מוכשר הנהו לעבוד את ה', האל היחיד ומיוחד, אל אלהי ישראל, ביחוד בימי עניו ודלותו, בעוד שפע רב ונחלה בלי מצרים לו רק ע"י ה', לכן ישמח ישראל במתנת חלקו. — אתה תכיר ותדע אל נכון, כי הכל כאשר לכל, כל אשר מסביב לך הנהו בית ה', בית — אל, מקהלת עבדי ה' וכלם כאחד שכם אחד יעבדו את האל היחיד ומיוחד ואת תכלית חכמתו, וכי כלם כאחד הלא אחיך המה, שעליך לאהוב ולכבד אותם בתור בני ה', ובראש וראשון להכיר ולדעת, כי גם אתה נקראת אל עבודת ה' כזאת, אתה יותר מכלם, אתה בן ישראל, בת ישראל, הן אתה ביחוד נקראת אל עבודת ה' מאד נעלה כזאת, הלא היא למלאות ולקיים בחייך את תורת ה' וע"י מלואי התורה והמצוה, לשמור ולנצור את הלקח טוב ע"ד ה' והאנושית בעד האנושית, למען תבוא ותגיע גם היא עד אחרית הימים ואור תורה תראה בתורתך ובחייך וע"י המשל והדוגמא שלך גם כלל האנושית לאורך ילך ולנוגה זרחך בתורת חייך.

"תפלה" אשר על ידה תבנה ותכונן מחדש את ההשקפה הנאמנה על החיים, היא נקראת בפרט בשם "תהלה" גם בשם "תפלה" בכלל. "תהלה" היא ההשקפה הכללית על ה' בתבל, באנושית ובישראל ועליהם ע"י רעיון ה'.— "תפלה" היא ההשקפה על כל אלה

ביחוד בנוגע אל עצמך וההשקפה על עצמותך ביחס אליהם. — "תחלה" תתן לך את ההשקפה לבדה. "תפלה" — את המשפט צדק אשר תחרוץ על פיה.

פרק תרכא

אם אתה במלחמת הקיום בחייך, הנך לפעמים נתעה בשוא, לבנות את מוסדות החיים על כח אנשים, גם לשפוט על אדותיהם רק ע"פ כח ועוצם ידי אדם, ואשר מפני זה בהתחרותך, לרכוש לך את "העתיד" שלך בנוגע לאשרך החיצון ותומת לבבך, הנך בוטח על כחך ועוצם ידך, או לבבך ורוחך ירפו ויחלשו ותאמר נואש, בראותך את דלות כח האדם וכי עני הוא ממעש — ולרוב בנוגע לאשרך ולאשר עם ישראל הנך מקוה להוציא אותו לפועל רק ע"י חריצות הרוח והגוף ותחבולות חכמתך, — גם לפעמים תדמה, כי לא נשאר לך עוד מה לקוות ולחפוץ, יען חשב תחשוב כי כבר עלית על מרום הפסגה של "ההצלחה" — או אם צרת עצמך ושפל מצב עמך החיצון, עניו ודלותו יסבבו לך לדכא רוחך, ליאש את לבך ולאבוד כל תקוה על "עתיד" יותר טוב שיוכל לבוא עליך ועל עמך, או יקרה, כי בתתבוננך על תומת נפשך וצדקת עמך תעדה גאה וגאון, מבלי לחשוב עוד, כי עליך ועל עמך לעמוד בקשרי מלחמה ולגבר חילים על כל פגעי ונגעי המסבות הבאות עליך ועל עמך לכלותם, או באופן, אם שבע נפלת, נכנעת ונצחו אותך במלחמה עד כי לא תאמין עוד, כי יכול תוכל לקום עוד הפעם ולהתרומם ולהגיע מחדש אל מעלת הדת והדעת ומוסר השכל, ותחשוב כי קצר קצרה ידך לפלס עוד את האורה לחיים בצדק ומישרים, עד כי מאז והלאה הנך מתמכר כלך כליל אל החטא והעון, בהאמינך, כי אבדה ממך ומעמך כל תקוה, גם לא תיחל עוד להשיג את הנצחון, הנך יורד מטה מטה, ותתיאש מעליה ומתקומה, ואת ה' לא תראה עוד, את ה', שהוא אמנם כמו יקראך אל "התשובה", כן יתן לך גם את העוז והתעצומות לשוב אליו. — הן אמנם יש לך משאלות לבב — אבל משאלותיך הנה לא ביושר ולא על אדני הצדק הטבעו, — גם לא מה' תשאל אותן, כי חפצך ישלים — או אם חדלת מהגות עוד בדבר משאלות לבבך, יען כבר, כבר נואשת מהן, חדלת מקוות עוד, אין לך כל תקוה ותוחלת עוד, ולכן לא תאבה עוד גם להתחרות ע"י איזה פעולה ומעשה, למען חפצך אור יצא.

במצב כזה, עליך להתפרץ ולהתחמק מחיים כאלה וללמוד בתפילה, לדעת ולהכיר, איך ומה לבקש ולשאול בעדך — ולבקש ולשאול רק דבר של אמת — לקוות וליחל — אבל לקוות וליחל להי' — והנה "תפלה" כזאת בגלל הטבת "העתיד" שלך נקראת בשם

"בקשה" "ותחנה". — הראשונה מתיחסת יותר אל הקנינים שלך והשניה מתאמתת ביותר בנוגע אל עצמך.

פרק תרכב

אם במלחמת הקיום בחיים — הנך נואל רק לשים פניך מול פני "העתיד" ותעביר ותסיר מחשבתך והגיונך ומבטך "מהעבר".— אתה תשים כל מעינך רק בקנינים שהנך מקוה לרכוש ולהשיג לך עוד בחיים, ואינך זוכר עוד את הדברים שכבר רכשת לך, או אם גם זכור תזכרם, אבל הנך חושב אותם רק בתור קנינך בהיותם כבר הקנין שלך, מבלי להגות במשפיע ובנותן לך את כל אלה, בה', אשר הוא אמנם נתנם לך, רק בתור "שאלה", למען תהיה החובה עליך תמיד בכל מתנה ומתנה שקבלת מידו, לזכור ולדעת כי הנותן יעד ונקב על כל אחת את התעודה שלה והשמוש עמה כהוגן. — אתה תשים לבך רק על המעשה והפעולה שעליך לעשות עוד, מבלי לכונן מבטך גם על המעשה, שכבר עשית ומבלי להתבונן, כי עליך הלא לכונן ולבנות את "העתיד" שלך על "העבר", הלא הוא להביא לידי שלימות ברבות הימים את הדבר הטוב שכבר החלות לעשות, גם את המעשה הרע, החטא והעון שעשית, ככל אשר תוכל, לעזוב ולתקן ולהיטיב את דרכך עוד הפעם ולקנות לך את הדבר האפשר לך לרכוש תמיד הלא היא "התשובה". — אתה תסיח דעתך, עד כי לא נחשב בעיניך לתת כל תודה, אף אם עשיר הנך מאד מאד במתנות אהבת ה', או לא תדע לך, אם נדרש לך לתת תודה וברכה בעד אלה הקנינים, שהמה אמנם הגבוהים והיקרים מכלם, ואשר מבלי משים אתה אינך חושב ומונה אותם במספר הנכסים הנמצאים אתך, ולכן מפני זה אינך משתמש עמהם בחיים, אינך מושך אליך מהם את צנור ברכת החיים, אף כי נתן אותם ה' לך להיות מקור נאמן ומעין ישועה לחייך.

לכן בתפלת ובצקון לחש, עליך לצאת מחוג התחרותך בעד "העתיד" לבד, למען תשים עין ולב גם על "העבר" שלך, להשקיף ולהביט על כל אשר נהיה לד בחיים, אף להכיר ולדעת, כי כל אלה נהיו לך גם הם המה רק מה'. עליך להתבונן היטב: מה נהיית אתה עם כל אלה המתנות, אשר קבלת מאהבת ה', ובאופן אם בחייך החולפים היית מקצר ומחסר בנוגע אל חובותיך, ביחס אהבת ה' בחיים — לדעת ולהכיר את החטא שעשית, שהוא הצעד הראשון אל התשובה — גם להתודות על כל דבר חטא ועון — עליך להתבונן ולהכיר היטב את "העבר" שלך ע"י התפלות הנקראות בשמותיהן: "תודה" גם "ודוי".

פרק תרכג

אבל פרי עבודת ה' הפנימית הזאת דרושה להיות עבודת אלהים של "המעשה". הן עליך לקבץ ולקבל "בתפלה" את הכח והקדושה לחיים, עליך לקבל עליך בתור חובה ותעודה, כי חייך אלה יהיו רק מלואי רצון ה', לכונן אותם אל התכלית הנועדה מה' ולהיות גם המסייע והעוזר אל התכלית הכללית שיעד ה' בעד האנושית ובעד ישראל — לכן ציץ ופרי כל התפלות, שעליהן לפעול את פעולתן אמונה במשכיות לבב האדם, הלא הוא התאחדות כל כוחותיך לקיום ההחלטה האחת: "להיות עבד ה' בחיים" ואשר אל ההחלטה הזאת תעזור לך כל הכרה צרופה וטהורה מחדש ("תהלה" "תפלה") לכונן לך בראש וראשון את התעודה הנאמנה, להוציא את ההחלטה הזאת לפועל עם כל המתנות והנכסים אשר יתן לך כפי משאלותיך והשתדלותך ("בקשה" "תחנה"), עד כי לבבך יתעורר וימלא מרגש "התודה" גם מדבר הכרת המעשה, שעשית שלא כהוגן ("תודה" "וידוי"), כל אלה ימלאו את כל חדרי לבבך בהשקיפך על חייך העברים ברעיון "גדל ה' וחסדו" וקוטן מפעלך. — חות דעת של ההחלטה הזאת היא "ברכה".

"ברך" הוראתו גם בבנין הקל ובפעל "זעגנען" בלשון אשכנז, ובשמוש מובנו בעברית, הלא הוא לצרף אל איזה דבר את תעודתו, אם בפעולה או בדבור: להביא ברכה לאיזה יצור בפועל, או להבטיח לו את זאת הברכה בדבור, הלא הוא להשתדל להביא את עניני האחרים אל תכלית תעודתם, או להביע בשפתיך את ההבטחה, כי יובאו לתכלית תעודתם. כמו כן היא "הברכה" מה' בנוגע אל היצור או "הברכה" מאיש לרעהו, והנה בנוגע אל האדם ביחוסו אל ה' גם כן מובן "ברך" בהוראת "זעגנעך", הלא הוא: אם להביא ע"י פעולה ומעשה בבחירה חפשית את הדבר אל תכלית הטוב אשר רצה ה' — למלאות את רצונו — או להראות את ההתחרות הנאמנה, להפיק את הטוב ע"י הבטחה בדבור — לקבל על עצמו למלאות את רצונו — לכן בכל מקום אשר אתה אומר: "ברוך אתה וגו'" הנך מצוה את כל כחות מציאותך להחלתץ חושים, למלאות את רצון ה', להיות מוכן ומזומן אל עבודת ה' בפועל ובמעשה.

פרק תרכד

כאשר ישראל חי עוד בתור עם על אדמת ה', אז לעבודת ה' הפנימית הזאת, יחד עם הדבור, נלותה גם פעולה לשם אות וסימן, וכמו עבודת ה' הפנימית הזאת בקנין הרוח לא אחרת, רק התחדשות ההכרה של התבל וחיי עצמו ע"י רעיון "ה'" והתמכרות כל מציאותנו וחיינו, זמן העבר והעתיד שלנו אל ה', הלא הוא לחזות את ה' מחדש

ולהעתיר אליו, למען נקבל את הכשרון לרכוש את כל אלה מידו בתבונה חדשה צרופים ומלבנים, חזקים ומקודשים. — כמו כן בהיות "מקדש ה'" על מכונו, אז נגש איש ישראל במקום ששם השכין ה' את שכינת כבודו, ויבטיח על ידו שמירת תורתו, להביע גם ע"י פעולה חיצונית שמה את התמכרות עצמותו וקדושת חייו לה', בעד קיום התורה — ע"י "הקרבן".

על "הר המוריה" הראה אברהם את המשל והדוגמא ממסירת נפש ויראת ה' גבוה מעל גבוה, עד כי לא חשך מלהקריב לה', עת דרש כזאת ממנו, את כל פרי חייו עלי חלד, את תנאי כל תעודתו בתבל, את בנו יחידו, את יצחק ועמו את כל "עם ה'", אשר הבטיח לו ה' כי יצא מזרעו אחריו. הוא לא מנע את בנו אשר אהב ואת כל תקותו ותוחלתו לדורות עולם, והשיבו לה', עת דרש דרש אותו מידו ברגש — יה גבוה ונשגב ובדעת והכרה מאד נעלה, כי לכל תעודתנו יוכל להיות ערך מה עליה, כל עוד היא מכוננה ויעודה רק למלאות על ידה את רצון ה', וכי עיקר התעודה בעד העם המובטח מה', הלא גם הוא דרוש להיות, כי ע"י הכניסה שלו בקרב חוג עבדי ה', יהיה משל בגוים כרצון ה' וחותם תכנית בעד האנושית, אשר התפרצה לצאת מקרב החוג ההוא — ויהי כאשר קבל אברהם מחדש את הבן יקיר לו הנועד ומקודש בתחלה להיות "קרבן לה'" ותחתיו הביא לקרבן יציר אחר על המזבח אשר עשה, אז דבר בנבואתו, כי המקום ההוא יהיה בעתיד מקום קדוש, אשר משמים ישקיף וירא ה' את עמו (ה' יראה), וכי המקום ההוא יהיה גם מקום מיועד, ששם יבואו בני העם, להראות את פני האדון ה' צבאות (יראה) — ששמה צאצאיו וזרעו אחריו יעשו ויקיימו את הדבר שהוא הכין לבו לעשות בפועל, גם הקריב שמה את קרבנו לשם אות וסימן תחת בנו אהובו, לכן כמוהו גם המה יפעלו ויעשו כזאת, בהבאת קרבנות לשם אות וסימן, ובפעולתם אמונה בקרבנותיהם יקריבו ברוחם את חייהם כלם כליל לה', למען קבל אותם עוד הפעם מיד ה' מחדש, להיות חיים טהורים ומקודשים — ולכל דורות בני ישראל נשמע הוד קול האמר סלה על אדות המקום הקדוש, אברהם קרא שם המקום ההוא: "ה' יראה, אשר יאמר היום בהר ה' יראה", לאמר: כי שמה יעלו בני ישראל להראות את פני ה', לכונן את רעיון ה' ואת רגש־יה ולקדש לה' ע"י הקרבן בתור אות וסימן את חייהם, ועל המקום ההוא אמנם התנשא מקדש ה' ומזבח קדשו "בציון".

בקרבנות "עולה" "חטאת" "אשם ושלמים" הקריבו כיחיד וכצבור על מזבח ה' את כל מציאותם, את תעודתם הרוחנית, את חייהם החולפים עם כל שגגותיהם וחטאותיהם, גם את אשר קבלו נחלה והון ואת האשר והשלום אשר יתענגו עליהם ואשר יחזיק ה'

בידם ויביעו אמר בזה, להיות מסורים כלם כליל לה', או באופן אם חטאו פשעו נגד ה', אף יראו ויורו, כי כל המתנות אשר בידם קבלו אותן רק מיד ה'. אור המנורה אשר הדליקו והחזיקו אותה, גם השפע של לחם הפנים על שלחן הקדש, הורו והראו להם לדעת, כי אמנם ה' הוא זה הנותן והמכין מזון ומחיה בעד הגוף והרוח, וכי הוא יבנה ויכונן בעדנו את העתיד שלנו, כי התורה הלא היא היסוד מוסד לקבוע ולנטוע עליה את כל חיי ישראל, ולמלאות את כל הכתוב בתורת ה', היא תכלית הופעתם במקדש ה', בעוד המקום ההוא הנבחר והקדוש, יען שם נמצא ארון הברית ובו אצורים המה רק ספר התורה עם לחות העדות שהן המה התחלת מתן תורה לעם ישראל.

הראיון במקדש ה' לא היתה אחרת רק התחדשות כריתת ברית של ישראל עם התורה וההתחזקות בקיומה, אולם פרי עבודת אלקים: המה החיים.

גם "הדבור" לא חסר אז. כל אחד המביא את קרבנו התעצם עם קרבן יחיד שלו ע"י סמיכות גופו עליו באמצעות ידיו (סמיכה), וע"י הודוי והתודה גם הביע אמר את תוכן חייו ורחשי לבבו על אדותיהם, ועם קרבנות הצבור נלוו גם שירי הלוים המלאים רוח ה', זמרת יה, ויכלכלו בקרבם את ערך הבאת הקרבן ותעודתו ברעיון נשגב ונעלה.

המקדש חרב, המזבח נהרס, גם כנורי הנביאים נדמה נדמו, אבל רוחם הלא נשאר לנו, גם הנהו ירושת נחלה של עם ישראל, לכן עתה "הדבור" לבדו יקח וימלא את מקומם במשכיות נפשנו. הוא יחדור כלו כליל בקרבנו, ובארשת שפתינו הנשארה לנו לפליטה בעד עבודת אלהים הפנימית, נשפוך שיח לאל חי ונשלמה פרים שפתינו.

פרק תרכה

כל עוד ישב ישראל על אדמתו, אשר שמה בכל מקום ראה לפניו באותות וסימנים מובהקים, כי חייו הלא המה נשואים מה', כל העת אשר היה לעם ישראל מרכז לאומי ביסוד מוסד "בציון וירושלים" ושלש פעמים בשנה באו להראות את פני האדון ה' צבאות, ויתאחדו יחד באחדות נאמנה במקדש ה' באגודה אחת, אז ברגש — יה התעתדו לקדש את חייהם לה', כמו כן מסביב להם הלא עיניהם ראו את מוריהם אנשי שם, חכמים ומביני דבר בתורת ה', בעת ההיא הפרעות, אשר יעשו החיים החיצוניים בחיים הפנימיים, לא גדלו ככה גם לא יכלו להאריך הרבה, יען ע"י עליתם להזות בנועם ה', בצאתם מחוג החיים הפועלים ובהתקבצם יחד לפני ה' בעיר הקדש והמקדש, אז הלב והרוח מצאו עוד הפעם בנקל את מעלת ההרמה וההתחזקות, גם השיגו עוד הפעם את אמתיות החיים, אשר אבדו ונשכחו מאתם בשובם לבתיהם, אז בכל לבבם ונפשם

הסכינו למסור ולהניח את "העתיד" ביד ה' בהכירם לדעת כי העבר נשוא הנהו מה' גם בעד ההכרה וההרגשה הזאת מצאו בנקל את "הדבור" הדרוש והנאות לשפוך בו שיח לה' צקון לחש, אשר יחיזק ויכלכל את הרעיון והרגש ההוא בתוקף ועוז, לטעת אותם ברוח ובלב, ולהוליד על ידם את החיים.

אבל בעד עם ישראל בתכלת ה' גם לפני צאתם מעל אדמתם נועד היה המסע הארוך בקרב גוים וארצות להיות מפוזר ומפורד בגולה, משולל מכל הקנינים החיצוניים אשר לעם, להיות משל בגוים ומנוד ראש בלאומים ורק בקושי יפעלו בקרב עמים לחשוב למצער כי תבונת "אדם" נשארה לעם הפלאות הזה — ומני אז הלא נשארה תעודתו רק לשאת אתו את "התורה" ואת "רוח התורה" בתור קנין האחד והמיוחד אשר לו. והנה מדאגה מדבר פן ע"י שבט הנוגש וסבל חיסורים והצרות יכנע גם רוח ישראל, ירפה ויבול בקרבו, לכן מפני זה נדרש היה למלאות לעם כזה, המוכן ללכת בגולה, את החסרון של המקדש ושאר מעוררי הרוח אשר נלוו עמו, ולמנות את החסרון ההוא נחוץ היה לבנות את הבנינים הדגולים האלה על מוסדות "הרוח והדבור" בעוד את אלה, הלא לא יוכלו לשדוד ממנו, לא יוכלו עוד להרוס ולהחריב, ובגלל תעופת הרוח מליל צרה ומעוף צוקה, למען יתרומם במעלתו הרמה, נדרש הוא, כי ילוה אליו הדבור, לאמצו ולחזקו, להביע אמר ע"ד אמתת החיים וההתחרות בעד עת "העתיד", להיות צרופה ומזוקקה. גם לרכוש את ההשקפה הנאמנה על אדות זמן העבר עד כי הרוח הלוטה בעלטה, הלב הנשבר מצרה עוני ולחץ יתעוררו מחדש ויתחזקו עוד הפעם, להשיג את מעלת החיים הנאמנים ובכח הדבור החי, להפיח בהם רוח חדש, ולהביא בזה לידי שלימות את קדושת התפלה.

פרק תרכו

והגה כאלו בגלל ההכנה וההזמנה אל גלות החל ובעבור הערובה בעד התכלית שלו לעתיד, שעליו להשתדל להגיע עדיה, קבץ ה' עוד הפעם את בני ישראל בארץ אבותיו לפני חרבן הבית השני, שאז מושב בני ישראל בארץ ירושתם לא היה בתכונת חיי עם העומד ברשות עצמו. — אז העיר ה' את רוח עזרא ואנשי כנסת הגדולה לכונן את עבודת ה' ע"י הדבור ושיח שפתים ביסוד מוסד ובנוסח אחד לכל בני ישראל, המה והחכמים האחרים המלאים רוח ה' תקנו וסדרו לנו את "התפלות" אשר על ידן ישראל גם בזמן ההוה, ישפוך שיחו לה', יתרומם אל ה' בכל לבבו ונפשו, וישיג בעד חייו את הקדושה

הנאמנה וממקורן מקור לא — אכזב, ישביע בצחצחות נפשו, אף רוחו בקרבו עולה היא למעלה.

למלאות את חסרון הפעולות, שהיו נעשות אז לשם אות וסימן, על ידי הבאת הקרבנות כוננו את השקפותיהם להשיג את החיים בתכונותיהם המיוחדות בעתים ובזמנים שונים חליפות, ועל פיהם אזנו ותקנו וסדרו לנו תפלות בעד: "תפלה ותהלה" "בקשה ותחנה" "תודה, ודוי וברכה", ובעד כל תכונה של כל אחת מהן, את המחשבה בעצם טהרה וביחוד בתפלה ובתהלה, להשיג את המטרה בשני אופנים: א) ע"י אמרות טהורות ומשפטי צדק אדות ה', האדם, ישראל "והאני" של עצמו ב)ע"י תוצאות מהמקורים בעצמם לשאוב מהם ישר את הרעיונות והכונות האלה. בעד האופן הראשון השתמשו בשירים ומזמורים אשר יצאו מפי האיש הדגול, שהיה רועה צאן ועלה לגדולה, לשבת על כסא מלוכה. איש אשר בחיי עצמו ראה חליפות ותמורות, גם עמד בקשרי מלחמה חיצונית ופנימית ואשר ברוחו הנעלה יכול היה גם לשוות לנגדו תמיד את חיי העם ולהשתתף עמו בחליפות וצבא אשר לו. האיש אשר בהשקפתו והתבוננו על כל תכונה ותכונה מקורות חייו, שפך את רוחו בשירה וזמרה, הלל ותודה. — הלא הוא: "נעים זמרות ישראל" — "דוד" — המלך ע"ה. — ובעד האופן השני השתמשו עם המקור האחד להשקפת החיים, הלא היא — "התורה".

המה סדרו את חובת המצוה הערוכה עפ"י התורה לקרוא פעמים בכל יום את "שמע" (דברים ו' ד') ולחדש תמיד את זכירת "יציאת מצרים" (שם ט"ז ג') להיות נלוה עם מהלך היום ולפי מדרגות התפתחות החיים, ויערכו בסדר של קרבנות התמיד את תפלות: שחרית, מנחה ומעריב, ובעד שבתות וחגי ה' כדת הימים את תפלת "מוסף", גם בעד יוהכ"פ ותעניות את תפלת "נעילה".

פרק תרכז

ב: שחרית.

תפלת "שחרית" היא במקום "תמיד של שחרית" והיא התפלה הנכבדה, אשר תכלכל את כל היסודות גם יחד, היא ערוכה מד' מחלקות:

א: א) פסוקי דזמרה. ב) קריאת שמע וזכירת י"מ.

ב: ג) שמונה עשרה. ד) תחנה.

ג: ה) קריאת התורה.

ד: ו) קדושא דסדרה. ז) קדיש. ח) חתימת התפילה.

א יתיחס ביחוד אל "תהילה ותפילה".
ב אל "בקשה ותחנה" "תודה ודוי",
ג גם ד גם כן אל "תהילה ותפילה". — לפני הבקשה והתחנה באות ב יקדימו את התהילה והתפילה באות א, למען תחזה ראשונה ברוחך את ה' וברעיון ה' וע"י הרעיון הנשגב הזה תכיר לדעת את התבל, את ישראל ואת עצמך בטרם תקדש להי' האל היחיד ומיוחד, את חייך עם כל העתיד והעבר שלהם. — מרכז התפילה, הלא היא "קריאת שמע" "וזכירת יצאת מצרים" והיא אחדות ה', וממנה תכיר לדעת את חובתך וחובת עמך ומנת גורלו, ואז עצם המעשה בפועל בתולדות בני אדם תערוב לך ערובה נאמנה בעד אחדות ה' ועל ידי הקורות האלה יופיע אליך ה', האל היחיד ומיוחד בתור שופט בחיי העמים. מנהל, מחנך, פודה ומציל, וביחוד ועל כולם בתור: בורא מציאות עמך, בוראך, שהוא ה' אלקיך. — אבל רעיון "אחדות ה'" לא יוכל עוד להיות חי וקיים בלבך, גם שגיא כוח לפעול את פעולתו אמונה, אם לא תשווה לנגד עיניך לפני זה את ה' בפעולותיו הכלליות והשונות בתכונותיהן, שהנה ממלאות את כל העולם כלו, והן הן גבורותיו, מעשי ה' כולמו, ואז הנך מאחד ברעיונך את ריבוי הפעולות והמון בריות במפעלות האל היחיד ומיוחד, להחליט כי כלולות הנה ברעיון "אחדות ה'" — לכן לפני ק"ש וזכירת י"מ תיקדם "התהילה" בפסוקי דזמרה. — ההעברה מעבודת ה' שבלב אל העבודה החיצונית, הלא הוא אל החיים, תכונן לעתים מערכת "ג" לימוד והוראה ע"ד החיים וחובותיהם המיוחדות ע"י קריאת התורה, ובכל עת תמיד מערכה "ד" עם רעיון של חיי איש ישראל, שהמה נשואים רק מה' ותמוכים ומיוסדים על התורה, ואחרי כן תוכל להכנס אל החיים הפועלים בלב ורוח נכון מלא כבוד ה' ובמושג, אשר רכשת לך בתפילתך ע"ד החיים בעצמם.

פרק תרכח

מושג עבודת ה' בתפילת "שחרית", לקדש את פנימיות נפשך, להשתמש עם היום כראוי וכהוגן.
הצעה:
הבוקר אור והיום הנה הגיע — הבריאה הקיצה והתעוררה עוד הפעם ונמסרה אל החיים בתכניתה ובתמונתה, כפי אשר יחדש אותה ה' בכל יום תמיד, זה מאות אלפים פעמים — גם אתה הקיצות והתעוררת מחדש, גם אתה נמסרת מחדש אל החיים — עולם מלא כוחות וכשרונות נמצא בך, עולם מלא אמצעים מסביב לך, עולם מלא יצורים לפניך

ולנגד עיניך, ועל משך יום תמים כל אלה הנם נתונים נתונים לך מתנת חסד; אולם מה היא זאת התבל, אשר התעוררה עתה לפניך מחדש, בך ובעבורך? מה עליך להיות לה? — מי הוא זה, אשר יופיע בקרב פנימיות נפשך ע"י ההתעוררות והיקיצה מחדש? הלא ה' הוא זה! ה' אשר על אדותיו תורה ותראה לך תולדות חיי אבותיך הראשונים — פסוקי דזמרה (הודו לה' וגו'), שהוא בהשגחתו העליונה ינהג וינהל כל דוד ודור וכל איש ואיש, גם יחזיק, יכלכל וישפוט וינהיג את כולם (אשרי); ואם גם מנת גורל ישראל בתארו החיצון נדכאה ונהרסה, אבל אל אלקי ישראל החי וקיים לעד, הוא יחזיק ויקיים את עם זו יצר לשמו, וכי בעצם דבר ההחזקה של בית יעקב, אשר כנראה נוטה הוא לנפול תחתיו ובכ"ז הוא ניצב וקיים לעד, הלא בזה יתגלה ה' בתור אל יחיד ומיוחד, המושל בכל, המחזיק את הכל, אף קרוב הוא לכל (הללי נפשי), יען ה', אשר בנה את בית ישראל הוא עתיד גם לבנות אותו בנין שלם, ה', הרופא לשבורי לב, הוא ירפא גם את שבר עמו ויחבש לעצבותם — וכאשר יעד ה' לכל כוכב בשמים את מסלולו, את ערכו עליו ותעודתו הנכונה, כן יעד ה' גם בעד ישראל אח תכניתו ותעודתו המיוחדת. הוא ה', אשר חכמתו לא תעריך עפ"י הגודל החיצון (כי טוב זמרה), ואמנם יבואו ימים, אשר לא עם ישראל בלבד, כי גם כל האנושית באחרית הימים כמו כל הבריאה שכם אחד יעבדו אותו, את ה', אשר את ממשלתו בכל יודיעו הכל ויביעו אותה כל יצורי עולם, ממקהלת צבא הכוכבים עד כל יצור נברא, הקטן שבקטנים, שחייו כמו הגה, יחד עם כל נשימה מנשמת אפנו (הללו, שירו, הללו אל). את ה', שהוא יתן את הגודל ויחלק את הממשלה, ויכונן כל מסבה וכל מניע את גלגלי התבל ותולדות בני אדם (ויברך דויד), ואת כל אלה הראה ה' לדעת ע"י מעשה בפועל על הים סוף (שירה), — (קריאת שמע), גם ה', הלא הוא, אשר זה עתה ברא את אור היום (יוצר אור), אשר גם היום קרא את התבל מסביב לך לחיים חדשים (המאיר), וגם היום כל הכחות וכל היצורים יתקדשו להיות עבדיו (תתברך, קדושה). והנה התבל, אשר מסביב לך, שהתעוררה מחדש, תביע לך אמר, אף תחוה דעת את ה', כי ה' הוא בטבע, ה' הנהו גם בחיי האדם, כי ה' הוא גם בתוככי ציון וכי מציון תצא תורה, גם יאיר אור חדש באחרית הימים, אור הרוח, אשר ילביש את הכל ובתכנית, כפי אשר יעד לצבא השמים, לשאת את אור הבריאה (לאל ברוך), ואם כן עליך להתבונן: מה לך להיות בקרב התבל הזאת, אשר התעוררת מחדש? מה לך להיות בקרב חוג המקהלה של עבדי ה'? בטח כי כמוהם כמוך, להיות גם כן "עבד ה'", לאחד גם את כחותיך כלם ולקדשם לעבודתו — וכמו דבר הבריאה קורא אל השמש ונותן לה את אור העולמות, לשאת אותו, כן קראה אהבת ה' לעמו ישראל להיות נושא

אור הרוח והחיים והכין ויעד אותו, להיות נושא התורה. — האח! לוא רק זכור תזכור תמיד את הקריאה הנעלה הזאת ואת התעודה הנשגבה ההיא, עד כי אז, זאת התורה תחדור עמוק עטוק בקרב רוחך ולבך, למען תכונן גם את חייך באופן כזה, עד כי בדבור ובמעשה חייך אלה יהיו חותם תכנית מתוכן התורה הזאת, ואתה כה תתמכר אל אהבת ה', כפי אשר יקראך אליה באהבתו, כי אז ידוע תדע, כי גם חיי גופך לא יאבדו ולא יכלו, בעוד גם המה ישארו להיות חיים וקיימים בתור נושאי אור כזה (אהבה). — ואם חפוץ תחפוץ לרכוש לך ערובה נאמנה בעד קריאה כזאת, ערובה שלמה בעד חבל בנעימים כזה? שמע את כל זאת באמר — סלה, בדבר ה' אשר דבר אליך (שמע, והיה אם שמוע) (ראה מערכת העדות פרק י"ח גם י"ט), גם הביטה וראה בפועל ובמעשה, אשר בו יופיע ה' אליך בתור בורא מציאות עם ישראל (ויאמר, אמת, גאל ישראל); אולם אם פסוקי דזמרה המה המבוא אל "הקריאת שמע", הלא היא ההשקפה על ה' בתבל ובתולדות דברי הימים, שעליה להיות רק המעבר אל השקפתך ע"ד חובת איש ישראל המוטלה עליך, אזי עליך גם בראש וראשון, לחבב וללבב בקרבך את ההשקפה ההיא בראשונה — בעוד גם את עצם דבר ההשקפה עליך לחשוב אותה, למלוא חובתך נגד ה', יען ה', הלא ברא ויכונן גם את רעיון האדם והרגש שבקרבו, כאשר ברא את דבורו ופעולתו למלוא רצונו — לכן ההקדמה של "פסוקי דזמרה" היא ברכת "ברוך שאמר" ונשלמה עם "ישתבח" — ושם הוא המקום, אשר בפעם הראשונה בתפלה תבוא לבטא את המלה "ברוך" המכלכל בקרבו את הרעיון הכביר ונאור בעד כל החיים, כי האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש, ישקיף וירא גם על חיי האדם, וכי נחשבו לו גם רעיון האדם, רגש, דבור ופעולה שלו, בהיותם עבדיו למלאות רצונו, או אז עליך להסיר ולבטל רעיונות כאלה העלולים להכשל במחשבה זרה, כאלו האל הקדוש גבוה ונשא עד למאד, מבלי לפנות ומבלי לדאוג על אדות פעולת האנשים, שיחם ושיגם, כאלו לא יוכל היות חלילה "ברוך" — לכן תאמר ותחליט, כי האל, אשר ברא את העולם, ואשר גם עתה הלא עשה מעשה בראשית, כי הוא אמנם "ברוך הוא", בהיותו האומר ועושה, הגוזר ומקיים, השליט על העולם, ברחמי אב רחמן, המרחם על כל יצור נברא, המשלם שכר טוב ליראיו, החי לעד וקים לנצח, הפודה ומציל "ברוך שמו", ולכן ברגש יה, בשבחות ובזמרות יעבדו אותו (ברוך שאמר) — הרעיון של המנהג בעת אמירת הברכה, שהיא תכין אותנו אל ההשקפה על ה' בתבל ובתולדות בני אדם, לאחוז בשתי הציציות, יש לבאר, כי יסודתו ברעיון הציצית בכלל (מערכת העדות פרק

י"ט). — והנה כאשר יגמרו את הקולות בהדר האלה יכללו את כל אלה בקצרה באמירת "ישתבח", בטרם תבוא לברך את ברכות "קריאת שמע".

פרק תרכט

והנה יען הופיע לך אור בהיר ומכל השקפה והכרה חדשה, גמרת אומר להתעורר ולהתעודד מחדש אל עבודת ה' בפועל, ואחרי אשר קדשת אח עצמך לעבודת ה' הבורא ויוצר המאורות, הבוחר בישראל וגואלו (ברוך יוצר המאורות, ברוך הבוחר, ברוך גאל) הבה! עם הכרה והחלטה כזאת, התיצבה כה לפני ה' אלקיך, אשר יתגלה ויופיע עליך, מסביב לך ובך ובכל יצור מהמון בריותיו והניחה ביד ה' את "העתיד שלך" ושל "עמך", למען תקבל אותם עוד הפעם מקודש מידו מחדש, עמוד והתפלל תפילת:

פרק תרל

שמונה עשרה.

תפלה:

אבות: אתה הכרת לדעת את ה', אשר כבודו מלא עולם, כי הוא אמנם ה' אלקיך ואלקי עמך הוא; וכפי אשר הופיע והתגלה לך בשמו בחיי אבותיך (אלקי אברהם) — (הודו) שהוא האל הגדול, הגבור והנורא, אל עליון, גומל חסדים טובים וקונה הכל באהבה רבה (האל כו') (אשרי) ובני בנים יכוננו את חייהם על חיי אבותיהם, והוא הגואל אמת, יען כי הוא המחנך והמגדל (וזוכר כו') (גאולה) ובגלל זה אדיר חפצך להתקדש לעבודתו (ברוך וכו').

גבורות: אתה הכרת לדעת את ה', כי תוכל להפקיד בידו את העתיד שלך ושל עמך, ביד ה', שהוא גבור לעולם ומושל עולם, על התפתחות הזמנים, אשר חסדו ואמתו שומר הנהו גם במות, שהוא המנהל את מהלך הזמן לאושר ולברכה. מידו הלא המה תחיית הטבע (לפי תקופת השנה, א"ח קי"ד) ותחיית האדם, כלכלה, גבורה, בריאות וחופש, ואם כי בלתי נראה זאת לעין (גבור לעולם כו' משיב הרוח כו' מצמיח ישועה כו' ברוך כו'), ולכן בשובה ונחת הנך חפץ להתקדש לעבודתו.

קדושה: אם הכרת לדעת אותו, את ה' אלקיך, שהוא אמנם גבוה ונעלה ממעל לכל יצור, ואין דומה לו, עד כי את מהותו ועצמותו לא יוכל כל יצור בעולם, להכיר ולדעת אותו, ונוכל לדעתו ולהכירו רק ממעשיו ופעולותיו, ואשר אמנם לרצונו לא נדרשה שום פעולה מפעולות יצוריו (אתה קדוש ושמך קדוש), בהיותו "האל הקדוש" — ובבל

זאת קרוב הנהו אליך מאד — ובאהבתו ובחמלתו קרא גם את בני האדם לקדושתו, ועל ידי אהבתו ידרוש, כי ימלאו את רצונו (וקדושים בכל יום), ומפני זה חפוץ תחפוץ גם אתה להתקדש אליו, אל האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש ולהיות מוכן ומזומן לעבודתו הקדושה (ברוך).

פרק תרלא

בקשה:

אמצעיות: הנך רואה את כל העתיד שלך, כי נשוא הנהו מה', בעוד רק הוא יוכל לתתו לך, ובגלל זה עליך לחשוב את המתנות שלו רק לאמצעים נתונים לך בעד עבודתו — לכן את כל העתיד שלך ושל עמך — משאלותיך — תקוותיך והתחרותך, לקבל את המתנות האלה, הנך מניח ביד ה', שהוא רק הוא יוכל לחנן אותך בהן או להצליח את התחרותך בהשגתן: מתנות הרוח (אתה חונן) והלב (השיבנו) רפואת חיי הרוח והלב, שנחלו ונחלשו ע"י החטא (סלח) רפואת גוף העם החולה (ריבה) ורפואת כל גוף חולה (רפאנו) ברכות התפתחות הזמן בטבע (לפי תקופת השנה, א"ח קי"ד) (ברך) בחיי הגוף של עמנו (תקע) ובחיי הרוח (השיבה) אי־הצלחת השתזלות האויבים להרע (ולמלשינים), גם החזקה ותמיכה לעמודי עמנו ומוסדותיו בגולה (על הצדיקים), תקומת האושר הלאומי החיצון (ולירושלים) ושלמות ערכו הרוחני (את צמח), ובאחרונה, להניח ולהפקיד ביד ה' את מלוא כל משאלותיך ברוח האהבה והחמלה (שמע קולנו), ואתה תגמור אמר בכל מתנה הנתונה לך, לראות אותה רק בתור אמצעי לעבודת ה' בפועל, ולהשתמש אתה רק ברעיון כזה (ברוך חונן הדעת, ברוך הרוצה בתשובה כל וכו').

פרק תרלב

עבודה: הנך מניח משאלות לבבך ביד ה' ותשמיע את חפצך בדבר עבודת ה' הפנימית של ישראל, אשר עתה יוכל להביע אותה רק בשפתיו ובדבורו, ואשר גם היא אמנם תהיה לרצון לפניו, אבל גם אותה יביא לידי שלימותה הנאמנה על "הר המוריה" בציון, בשוב ה' את שבות עמו, ותחליט בדעתך, כי התקוה הזאת תהיה מעוז צור ישועתך תמיד (ברוך המחזיר כו').

תודה:

הודאה: הנך מוכיח לדעת, כי בהשקפתך ובהתחרותך על אדות העתיד אינך שוכח בכל זאת גם את העבר, אינך מסיח דעת מהחסדים הטובים אשר עשה ועושה לך ה' ולכללות

עמך בכל יום. אתה מכיר לדעת, כי את כל הטובות והחסדים ההם קבלת רק מיד ה', לעבודתו, ואתה מקדש את עצמך עם כל המתנות הנתונות לך מידו לעבודת ה' (מודים, ברוך וכו').

שלום: — אבל אתה הנך מכיר לדעת, כי גם כל דבר שכבר קיבלת בתור מתנה מיד ה', ואת אשר עוד תקבל מחסד אהבתו — כי כל שפע מתנותיו אלה לא יביא עדנה את "הברכה", כל עוד לא תהיה זאת הברכה "ברכה" באמת ולא "קללה", ואל זה נדרש לך שפע אוד ממעל ועזר מקדש, כי אתה עם כל הנכסים אשר לך, תעצור כוח למלאות בהם רק רצון ה', ועת תתחרה לקנות לך את האהבה והצדק, כי תעצור כוח לאצול ברכה באמת גם לזולתך, ותהיה מרחם על הבריות, למען באלה תחיה חיי אמת לשלום ושלום יהיה לך, השלום החיצון: כי תחזיק בברית השלום עם התבל מסביב לך. השלום הפנימי: לבל יתפרץ ריב בין נטיותך ובין מלוא חובותיך, בין תעודת חייך והוצאתך אותך לפועל ולמעשה, ואתה תפן מבטך אל אל ותעתיר לה', כי יתן לך ברכת שלום בזה: גם הנך מקדש את עצמך אל השגת שלום כזה בעבודת ה' אלקיך ובעזרתו מקודש (שים שלום, ברוך וכו').

פרק תרלג

אחרי אשר השקפת והתבוננת על העבר ועל העתיד שלך בהתאחדות עם העבר והעתיד של כללות עמך, גם נקשרת אל הכלל והקרבת את דבר עמך על מזבח ה', או אז הנך פונה גם אל חייך הפרטיים והנך מפקיד ביד ה' את העתיד הפרטי שלך, את השתדלותך והתחרותך הפרטית, להשגת האושר וההצלחה גם את תקותך על עזרת ה', להשגת התום והצדק "תחנה" (אלקי נצור), גם תשור ותשקיף על העבר הפרטי שלך, איך התנהגות עד כה עם החיים ומתנותיהם, אתה תרכוש לך את הידיעה מדבר עונותיך וחטאותיך ותאמר (רחום וחנון) אף תתרומם עוד הפעם מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בחיים הפועלים ע"י ההתבוננות, כי ה' אמנם:

אשרי ובא לציון:

ישקיף וירא בהשגחתו העליונה על כל מהלך הזמן בכל יחס ומצב, ועל כל אחד מבניו יביט בעין אהבה, צדקה וחסד ומכלכל חיים (אשרי), וכי גם בהשתדלותך היום. ה' יהיה עמך, וישלח לך עזרתו מקודש, ויענך בכל: עת צרה וצוקה, בעת אשר אחרים מסביב לך יסמכו ויבטחו וישענו רק על עצמם, על כוחם ועוצם ידם ושלטונם (יענך); וכפי אשר הבטיח לך ה', לך האיש הפרטי, כמו לכל כלל עמך, לתת לך ההחזקה הנוסדה על

הרוח, אשר אין איש יעצור כוח בשום אופן ובשום זמן, לשדוד אותו ממך (ובא לציון), וגם בגלות, הן תעודת ישראל הלא היא להיות כלי מחזיק ברכה, אות ומופת בעד קדושת שם ה', האל הקדוש (ואתה קדוש), ולכן חובתך וחובת כלל ישראל היא, להוציא לפועל בחיים הפועלים את המתנות הרוחניות אשר חוננת בהן, ולבטוח בה' ע"ד ההחזקה בנוגע אל צרכי הגוף של היחיד והכלל (ברוך אלקינו, ברוך הגבר), להכיר בתודת לבב את בחירת ישראל בתעודתו הרוחנית (עלינו), ולקוות כי באחרית הימים יכירו וידעו כל יושבי תבל שהמה נבדלים ונפרדים אחד מהשני, להיות נלווים יחד עם עם ישראל, לפנות אל ה', אשר יתקן עולם במלכות שדי. מלחמת הדתות תעבור כליל מן הארץ, ולא יהיה עוד כל הבדל בין משפחות האדמה, גם יפול הקיר והחריץ בין האדם ובין אביו שבשמים, האל היחיד ומיוחד, בעוד כולם כאחד יקבלו את עול מלכותו, את עבודת ה' בחייהם החיצוניים והפנימיים, והיה ה' אחד ושמו אחד (על כן) (ראה הלאה פרק י"ד).

פרק תרלד

זאת היא עבודת ה' של שחרית בימים הנהוגים, שהיא ההכנה וההזמנה אל החיים הפועלים; אבל אם היום ישא עליו תכנית של תכונה מיוחדת, אזי יכניסו גם את אזכרת התכונה ההיא וההכנה אליה בעבורת ה', למען יכירו וידעו את ערך היום המיוחד ההוא וקדושתו לפעולה מיוחדת, גם בקדושה של עבודת ה' כמו כן, לפי תכונת היום ההוא וערכו עליו, יבואו בעבודת ה' ע"י התפלות איזה שנוים, לפי מעלת הימים ההם.

פרק תרלה

ג: תפלת שחרית בימים המיוחדים:

שחרית של ימי תחנה, ימי זכרון, שבתות וימים טובים.

פרק תרלו

ימי תחנה.— יום ב' ויום ה' היו ימים, שבהם הואיל ה' בחסדו לסלוח לעם ישראל על עון "העגל" אשר בגללו ראוי היה להשמידו ולכלותו מעל פני האדמה, ואחרי אשר שבו אל ה' בלב שלם קבל את תשובתם ויסלח לחם כרוב חסדו — ביום ה' עלה משה רבנו ע"ה בפעם שנית על הר סיני וביום ב' הביא בפעם שנית את לוחות העדות להיות ערובה ותעודה נאמנה בעד כריתת הברית של ה' עם עמו מחדש, לכן הימים ההם מסוגלים המה ביותר לבחינת החיים, להתאמצות אל הטבת החיים ולבקשת סליחה ומחילה.

בימים ההם ירבו לפנות מבט בוחן ובודק ביותר באמירת "והוא רחום" אחרי "אלקי נצור" (ראה למעלה), לפני רחום וחנון, ובאל ארך אפים, אשר יוסיפו אז גם אחרי קריאת התורה, בויהי רצון יתפללו אל אל אבינו שבשמים, להסיר מאתנו כל צרה כללית ופרטית, אל אל מלא רחמים לרחם עלינו (א"ח קל"ד).

בעשרת ימי תשובה (מצות פרק ח') אשר בהם נכונן את מבטנו על העבר לבחינת החיים ולרכוש לנו את התשובה בפני ה', וכפי אשר יקראנו קול השופר, לבוא ולהתיצב לפני שופט דמים ומלך העולם הבוחן כליות ולב והחותך חיים לכל חי.

— בימים האלה: בקדושה תעורר את רוחך לזכור, כי ה' האל הרם והנשא, האל הקדוש היחיד ומיוחד הנהו בכל זאת (המלך), השליט גם על מנת גורל חייך, גם בבואך אל הברכה בש"ע, שבה תקדש את עצמך לה', הדורש טובת חיי העם הרוחניים, תזכור, כי ה' ישקיף וירא עתה ויבחן את חיי הרוח והלב החולפים וישפוט אותם (המלך המשפט), גם באבות ובגבורות בהודאה ושלום יוסיפו בקשות כאלה המתיחסות אל אלה הימים, וביום ב' וה' לפני "והוא רחום" תתרומם אל ה' בודוי ותפלה, בבקשה ותחנה, בשפכך שיחך אל ה', האב הרחמן, המלך הקדוש והמכלכל חיים (אבינו מלכנו).

בתעניות (ראה מערכת העדות פרק י"ג) יאמרו "עננו" בשומע תפלה, ולפי המנהג רק במנחה, אבל החזן בימי הצום הקבועים יאמר "עננו" בברכה מיוחדה אחרי הברכה בעד רפואת המחלה של גוף הלאום החולה (גואל) גם בשחרית.

פרק תרלז

ימי זכרון.— בימים הקבועים לזכרון הקורות והמאורעות הנכבדות באומה — בחנוכה ופורים (שם פרק י"ד), אז עליך להביע אמר בהודאה, תודה

וברכה לה' על חסדיו ונפלאותיו בברכה מיוחדת (על הנסים), ובימים הנאורים אשר אז היתה הגאולה שלימה כמו בימי חנכה, אז יזמרו ויהללו

יה אחר השמונה עשרה באמירת "ההללי", להוכיח, כי תראה בההצלה הזאת רק את ה' שהוא אמנם הפודה ומציל, הגואל ומושיע, ואת ההשקפה הזאת הנך מביע בהלל ותודה, אז תשיר: כי ממשלת ה' היא לא לבד בשמים ממעל, בי גם אלקי הארץ הנהו, האל המגביה לשבת ובכל זאת משפילי לראות גם על חיי האדם ומנת גורלו, ואל זה יביט אל עני ונכה רוח (הללו), וכפי אשר תתן ערובתה על זאת ההצלה הראשונה של עם ישראל, הלא היא בריאת האומה וצאתה ממצרים (בצאת). לכן על ישראל, לבנות ולכונן על אלה את תעודתו תמיד גם בכל עת צרה וצוקה בעוד תעודתו להיות כלי יוצר בעד

הכרת ה', ואשר היא תתן ערובה בעד הצלתו (לא לנו), והערובה הזאת אמנם נתמלאה מיד מבלי כל גרעון. ה' תמיד עמנו היה בצרה, גם יעזרנו ויפלטנו בכל עת תמיד וישלח לנו עזרתו מקדש (ה' זכרנו), ומפני זה עם ישראל מחבב הוא גם את הצרות והתלאות העוברות עליו בעוד הלא הנה תביאינה אח"כ את ההצלה, שהיא אות ומופת נאמן בעד ההשגחה האלקית (אהבתי), והנה במה נשיב ובמה נגמול לו בעד כל הטובות והחסדים שיעשה עמנו? הו רק בזאת, כי נתאמץ בדיבור ובמעשה, להיטיב ולהועיל למפעלות ה', בהיותנו באמת "עבדי ה'"! (מה אשיב), גם להודיע בעמים עלילות ה' ולקרוא אותם לבוא ולקרוא בשם ה' שהוא אלקי ישראל, שהוא אלקי יראיו, שהוא אלקי כל האנושית (הללו, הודו), ויען בכל תולדות עם ישראל הלא ה' פעל ועשה הגדולות והנפלאות לבדו, וישראל בעצמו בעצם דבר הצלתו לא פעל מאומה, עד כי ההצלה בעצמה נפלאת היא גם בעיני ישראל, לכן לא יתגאה ולא ירום לבב ישראל על הנסים ועל הנפלאות האלה, אף יקרא אל כל הישרים בלבותם, לפנות אל ה' באמרו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו"! (מן המצר). שור נא! הן אמנם לאט לאט העמים ילמדו גם הם לכונן לבבם. אל ה' (אנא ה'), וישראל יברך את הבאים לקרוא בשם ה' (ברוך הבא). הוא יראה וירמז להם על ה', שהוא לבדו יאיר אליו את פניו, גם ידרוש לאסור את קרבן הכרת ה', אל מזבח קדשו, ואז כל פה יביע אומר, כי אמנם ה' הוא אלקים! (אלי אתה), ולמען יכירו וידעו את חסדי ה', וכי כל טוב וחסד יביא הנהו אל התכלית המכוסה והנעלמה בהתפתחות הזמנים (הודו), ואת אשר יביע "ההלל" "בתהילה", את זאת תאמר "ביהללוך" בתפילה, ותלבב ותחבב את כל אלה בעד החיים הפועלים (יהללוך כל מעשיך), וכמו כן, להיות נחשב לפרי בעד החיים הפועלים ולהראות את תכלית "ההלל", לכן יחבבו את ההחלטה הזאת לפני קריאת ההלל באמירת "הברכה" (אקב"ו לקרוא את ההלל).

בימים ההם, שהמה אמנם ימי זכרון של שמחה לא יאמרו בהם דברים כאלה, המזכירים דבר עצב בנוגע אל החיים החולפים, ורעיונות שהמה מלאים יגון מזכרונות של צרה וצוקה, כמו: "והוא רחום", "רחום וחנון", "אל ארך אפים", "ענך". כמו כן בשאר הימים, שגם הם יזכירו איזה זכרונות של שמחה, גם זולת חנוכה ופורים, לא יאמרו בהם התפילות והתחנות הנזכרות, ואלה הם: ט"ו באב, חמשה עשר בשבט, ר"ח, פורים קטן, ל"ג בעומר, ערב ר"ה ויוה"כ, כל חדש ניסן, הימים שבין יוה"כ וסוכות, מר"ח סיון עד היום שאחר אח"ש, גם בימי אורה ושמחה פרטיים. אשר לכל אחד, שיש להם תכונה לאומית כמו בבית החתן ומילה (יענך יאמרו בברית מילה בנוגע אל הילד, שנדרש לבקש רפואה בעדו) גם מטעמים אחרים לא יאמרו את כל אלה גם בבית האבל ובתשעה באב.

בתשעה באב יתפללו תפילת "נחם" בברכת "בונה ירושלים" שהיא מיוסדת ע"ד הטבת האושר הלאומי החיצון, ולפי מנהגנו יאמרו נחם בתפילת המנחה, אשר אז היתה "שרפת המקדש" יב"ב (תקנ"ז).

פרק תרלח

מועד בלי אסור מלאכה. — בימים אשר המה בנוגע לשאר הדברים אמנם נועדים להאריך גם בהם את פעולות החיים הנהוגים ואת ערכם עליהם יקבלו ביחוד רק בגלל אזכרות הקרבנות במוסף, כי מלבד המושג הכללי של חיי האומה ע"י קרבן "התמיד", עוד ירוממו ויעלו ביותר את המושג הזה ביחוסו אל האלקים, הלא המה הימים אשר יצטינו רק על ידי העבודה המיוחדת להם : ראש חודש וחוה"מ.

לכן מתפללים בהם תפלת "יעלה ויבוא" בש"ע, במקום העבודה, הלא הוא, לקרב ביותר את חיי האומה אל ה'. — בחול המועד סוכות, אשר כל יום הוא מיוחד בסדר קרבנותיו, עלינו לחדש בהם בכל יום ביחוד את ערך כל יום ביחס היותו אות ע"ד החזקת הגוף של האומה,[19] לכן יאמרו את "ההלל" כמו למעלה, אבל בר"ח וחוהמ"פ, אשר בימים ההם אין כל זכרון ממקרה נכבד ומיוחד בחיי העם, אשר קרה בהם, לכן ההלל הוא איננו עיקר החיוב בהם בעצם, ורק מפני המנהג קבעו אותו גם לאמר בימים ההם, אבל מדלגים אז את "הלא לנו" "ואהבתי", שהמה קולות של מן המצר ביחס המאורעות של האומה (תכ"ב, ת"ץ, תרס"ג, חרמ"ד תרפ"ג).

[19] את זאת נראה ממספר הקרבנות השונים בכל יום מהחוהמ"ס ואף כי הטעם הנכון לזה בלתי ברור לי, אך אולי יוכל היות, כי ההבדל מן חוה"מ סכות לבין חוה"מ פסח הוא בזה, כי ימי חוהמ"ס שהמה יובילו ויקרבו אותנו אל חג "שמיני עצרת", שהוא חג "החזקת רוח התורה", לכן יש גם לימי החוהמ"ס ערכם המיוחד עליהם, להיות כמו ימי הספירה (עדות פרק ט'); אבל ימי חוהמ"פ, שהמה יובילו רק אל היום השביעי של פסח, יום השלמת הגאולה על הים סוף, וההתבוננות על דבר הגאולה, שהיא נשלמה אז, לא תתן לנו למוד מיוחד ונכבד כזה כמו ההתבוננות הנכבדה בדבר הלימוד והלקח — טוב, כי "החזקת הגוף" (סוכות) תבוא לידי שלימות רק ע"י "החזקת הרוח" (ש"ע)? (עדות פרק ג,). — בבאורנו על התורה (במדבר כ"ח י"ז) בארנו את הטעם מדוע מספר הקרבנות של המוסף בימי חוה"מ סוכות פוחת והולך, למען דעת מזה, כי במהלך העתים והזמנים ההתנגדות בין ישראל והאנושית הכללית תלך ותפחת ע"י ההתפתחות הכללית, אשר תביא עמו את הקץ של אחרית הימים, בעוד תעודת ישראל שהיא אמנם לא תשתנה לעולם, גם מצבו האיתן ביחס אל ה', תפעל על כלל האנושית באחרית הימים, להתאחד עם ישראל, לכבד את ה' אחד ולקרוא בשמו ולמלאות את רצונו בתבל ארצה, ואשר בזה הנהו גם ההבדל בין ימי חוהמ"ס לימי חוהמ"פ, בעוד הראשונים (חוהמ"ס) עולים במעלת ערכם במושג הרעיון הזה על האחרונים (חוהמ"פ), שהם יובילו אל היום שבו היה גם אבדן המצריים וטביעתם בים (שבעי של פסח) וזכר מפלת רשעים הן אמנם לא יפעל רושם כזה, כרושם רעיון הימים של חוהמ"ס הנזכר, שהמה יזכירונו את ההתאחדות הכללית, עת יתמו חטאים מן הארץ, וכולם יעבדו שכם אחד את ה', העולה תקפץ פיה והרשעה כענן תכלה, והאנשים יעשו כלם אגודה אחת לעשות רצון קונם.

פרק תרלט

שבת ויו"ט — אשר לפי ערכם הדתי עליהם הנם מתרוממים ממעל לשאר הימים של השנה וכדת הימים יעשו בהם ההפסק, מבלי לארוג בהם הלאה את תקות חוט החיים הפועלים, וישימו מעצור בההתתרות ע"ד "העתיד", הימים שיש להם תעודות מיוחדות בתכונותיהם כמו יום השבת, שעליו להחיות את הרוח והכח ולעתדם אל חיי המעשה הבאים (עדות פרק א') או ראש השנה ויוה"כ, שתעודתם היא ביחוד ההשקפה והבחינה על החיים החולפים (שם פרק ב') או "רגלים", לקנות לנו בעד כל חיינו ע"י הקורות את אבותינו בשנות קדם, רעיונות נעלים ע"ד בריאות הגוף והרוח של האומה (פסח ושבועות) והחזקת הגוף והרוח שלה מה' (סכות ושמיני עצרת) (שם פרק ג'), אזי בעבודת ה' בימים האלה יבואו ג"כ שנוים כאלה הדרושים לציר ולצין על ידם את ערך הימים ההם וחשיבות מעלתם ע"י רעיונות המתיחסים אל ראשי פנות הסגולות הכלולות בהם.

פרק תרמ

פסוקי דזמרה בשבת ויו"ט מתאחדים יחד במושג תעודת ישראל, את המושג ההוא עלינו לשוות לנגדנו אז ביותר, ובש"ע עלינו לכונן וליסד על המושג ההוא, את הרעיונות אם ע"ד החיים החולפים או הבאים, לכן גם בתהלות ראוי לזכור ביתר שאת בריאת עם ישראל וערכו עליו ולהעבירו ולהציגו לפני הרוח, למען יתלבש בהגיון רם ונעלה.

אחרי אשר באמירת "הודו" בהשקפה על הטבע הנבראה מחדש העלית בלבך את הרעיון ע"ד התגלות ה' בתולדות ישראל והזמנים, אזי בטרם תבוא לחדש השקפתך, ולהחליט, כי אמנם ה' הוא משגיח בהשגחה פרטית על כל הזמנים (באשרי). עליך להחזיק ולשנן ביתר באור את הרעיון הראשון, לחשוב ולהגות בו בעצם שלמותו. אתה מעריך ומשוה לך את הלקח טוב, את הלמוד הנעלה, אשר ילמד ה' להאנושית ע"י ספר השמים, מהלך הכוכבים ותקופות הימים והשנים, עם למוד כזה, אשר יורה ה' בתורתו ותוכח לדעת, כי אף אם בהליכות הטבע ע"י החוקים הקבועים יוכל האדם ג"כ להמציא לו הוכחה וראיה נאמנה על מציאות ה', שהוא המחוקק את החוקים המדויקים האלה וה' גם באלה יורה לנו כי, אכן יש ה', אבל את הלמוד על דבר האדם, על דבר עצמך ותעודתך, תוכל למצוא רק בתורה, בעוד רק בה ועל ידה התגלה ה' בתור מחוקק את חוקי החיים בעד האדם (השמים מספרים), גם בתור מנהל את חיי האדם, עד כי כל חיי האיש הפרטי יעידו ויגידו כי המה פעולת ההשגחה העליונה, שהיא המושלת בכל (אברכה), וכי במהלך תולדות בני אדם ע"י כונה נאמנה, לחנך את האנושית, אשר השפילה את כבודה, הופיע

"עם ישראל" בתור עם מיוחד בתולדה, למען יתאמץ הוא להחזיק מעמד במעלה ומדרגה, אשר אמנם היא נכונה להיות גם באחרית הימים בעד האנושית כלה (תפלה למשה, יושב בסתר עליון), וכי ה', אשר ברא את הטבע ובכל יום יחדש בטובו מעשה בראשית את מעשי ידיו אלה שמים וארץ, הוא יופיע בכל הזמנים ובכל העתים בתור בורא ומסבב את המסבות והקורות של עם ישראל, למען ע"י עם ישראל, ימלא רצונו, לכונן וללמד את הכרת ה' (הללו את שם) ובהשקפה על התכלית הנסתרה, שהיא מרוקמה בכל העתים והזמנים, להתבונן היטב בכל התגלות ה' בזה ע"י פעולה מיוחדת (הודו), וכי על ישראל לספר ולהעריך את קורות עצמו במושג כזה (רננו), ובמעלת התכלית ההיא להתעתד אל "השבת" של כל התפתחות העולם, אשר בו תשבות האנושית מפעולת ההתפתחות, אשר בו תחדל כל מלחמה, העולה תקפץ פיה והצדק ימשול (טוב להודות), וה', אשר את כל סערות הזמנים וחוזק הארצי יכבוש תחת חכמת תכליתו, בהיותו מלך עולם ובידו מנת גורל האנשים הוא לבדו ימלוך — ואם כן עלינו לשאת על דגלנו בכל העתים ובכל הזמנים את אותות הזכרון וקדשיו, אשר יסד ה' בישראל ואשר המה יראו ויוכיחו את ממשלת ה' (ה' מלך) את הרעיונות האלה, למען נעריך אותם בקצרה גם ביחס זמן ההוה שלנו (ואשר מפ"ז נביע אותם גם בימים הנהוגים) נכלול אותם בתהלת "יהי כבוד", בתור הקדמה אל שירת ההשגחה (אשרי), ובסוף, אחרי שירת הים, ישננו עוד הפעם את הרעיונות האלה ואתה תציגם כמו חי לפני עין רוחך (נשמת).

פרק תרמא

קריאת שמע — נשאר ביו"ט בבלי שנוי גם בברכה ראשונה בדבר התחדשות הבריאה — הלא היא "המאיר לארץ" בעוד אין בהם כל יחס מיוחד, בנוגע אל היו"ט, להוסיף או לגרוע ממנה, אבל בשבת, אשר הוא בעצמו כל עיקרו אות זכרון בעד הבריאה הכללית, אזי בתהלת "הכל יודוך" מלבד זכרון התחדשות הבריאה כמו בימים הנהוגים, תבוא האזכרה מדבר בריאת העולם בכלל, ועלינו לשבח "באל אדון" את חכמת הבריאה וערכה עליה "בלאל אשר שבת" את קביעת יום השבת בעצמו (רפ"א).

פרק תרמב

שמונה עשרה. — שבת ויו"ט שהמה כלם כאחד יאצרו בקרבם רעיונות מיוחדים ונכבדים, ואשר עליהם לחדור בקרב החיים הפועלים, לכן דרוש הוא, כי בברכות אמצעיות יעריכו את הרעיון היצוק בכל אחד מהן, אבל מפני הקצור סדרו וערכו את

החיים הכלליים בברכה אחת (קדושת היום) אשר בה כלולים המה הרעיונות של כל יום מימים האלה ומקפת את משאלת הלב, עזרה מאת ה' לרכוש מידו את מתנות הרוח וההחלטה הכללית להוציא אותן לפועל ולמעשה בעבודת ה' בחיים הפועלים, לכן בשבת ויו"ט תחת הי"ט ברכות קבועות הנה רק ז' ברכות.

א) בשבת.

יקראו את הכתוב ע"ד המשרה השומה על עם ישראל, להיות הוא השומר את השבת וחין ערכו עליו בתור "ברית ואות" (מערכת העדות פרק א') — (ושמרו) וכפי היחס של יום השבת, להקריב על מזבח ה' את משאלת לבננו, כי שמירת השבת שלנו תעלה לרצון לפניו — כי נהיה קדושים על ידי תעודת החיים הנמסרה אלינו, הלא הוא, להיות מרוממים ונעלים ממעל לכל דבר נבזה ושפל בעיני ה' ואדם, גם לקבוע בלבנו החפץ הנאמן, כי רוח התורה תאצל מרוחה עלינו, ונחלה את פני ה', כי ישביענו מטובו, להתענג על ה' ולהביט בכל אלה רק את ישועתו — אף יעזור לנו להגיע אל טהרת הלב, למען נוכל לקדש את עצמנו, עם כל אשר לנו, באמת בעבודת ה' — ולה' ניחל, כי ינחילנו באהבה וברצון את שבת קדשו, כפי אשר נהיה ראוים לזה, עד כי נבין באמת, ברעיון השבת, את תעודת החיים שלנו (או"א רצה), ובגלל הידיעה הנאמנה, כי התחלת התגלות ה' בתורתו על הר סיני היתה ביום השבת, לכן נוסדת גם ההקדמה לזה (ישמח), (ראה עדות א' ד').

ב) רגלים.

אחרי אשר הכרנו לדעת בכלל, כי בריאת הגוף והרוח של ישראל היתה על ידי ה' (אתה בחרתנו — וקרבתנו), וכי ההחזקה של גוף ורוח האומה, היא גם כן פעולת ה' (ושמך הגדול), אף נביע אומר מדבר חין ערך היום טוב המיוחד ההוא (ותתן), אז נשפוך שיח, לפי התכונה המיוחדת של החג ההוא, אם ע"ד הבריאה של ישראל והחזקתו, בקשה מה' על אודות התקומה או ההחזקה "ביעלה ויבוא ובהשיאנו" כמו או"א רצה בשבת, ללבב ולחבב את הברכות הרוחניות של החג: חיים, שלום, שמחה וצאתם לפועל בחיים — אחרי הש"ע יקראו את "ההלל" ובימים הראשונים של פסח ובכל ימי הסוכות כמו בחנוכה "הלל שלם", אבל בימי החג הפסח האחרונים כמו בר"ח ידלגו ויאמרו רק "חצי הלל" (יען כפי, אשר יבארו בזה ביאור טוב ויפה, מפני כי ימי חג הפסח האחרונים יזכירו אותנו לא לבד את גאולת ישראל, כי גם את מפלת המצריים וטביעתם בים, וכאשר יאמרו חז"ל, כי לא טוב לאמור ולהאריך בשיר והלל על אבדן מעשי ידי ה', לכן ההלל איננו שלם).

ג) ר"ה ויוהכ"פ.

בקדושה — אשר בה תתרומם אל הרעיון הנעלה, כי ה' האל הקדוש, שהוא רם ונשא ממעל להבריאה כולה ובכל זאת יקרא את בני תמותה, את האנשים, אל קדושתו, ובכוח הקדושה הזאת, לפעול ולעשות הכל לפי רצונו, לכן בר"ה ויוהכ"פ, אשר בו תשווה לנגד עיניך, כי ה' הוא השופט אח חיי האדם ובוחן ובודק את מעשה האנושית ופעולת עם ישראל, בעוד יעד אותו אל התעודה הגבוהה ההיא ע"י מנת גורלו, בגלל חינוך האנושית, אז תביע אומר את משאלת הלבב: "כי את ממשלת ה' המלך הקדוש ומלכותו על העולם ועל חיי האדם יכירו וידעו כל יושבי תבל וכל האנושית ועם כל הברואים כולם יעשו אגודה אחת, לעשות רצון ה', לכונן שכם אחד מקהלה של "עבדי ה'" (ובכן תן, פחדך), ולתכלית הזאת יקומם ה' את אושר עמו במצבו החיצון (ובכן תן כבוד), ותכלית אחרית הימים תבוא ותגיע בעתה, הרשעה תכלה כעשן, העולה תקפץ פיה וכל העולם כולו יחונך רק לטובה ולברכה (ובכן צדיקים) ביחס הרעיון של "מלכיות" — ("ממשלה") — "זכרונות" — ("השגחה") — "ושופרות" — ("חנוך") — ואז תכונן את הבקשה, שהיא מתיחסת אל כל אחת מתכונות הימים ההם כמו ברגלים "באתה בחרתנו".

א) ר"ה — אחרי אשר אמרת את "האתה בחרתנו", הלא הוא ע"ד בריאת עם ישראל והחזקתו, גם ע"ד תעודת ישראל, כמו כן זכרת את תכונת היום, שהוא "יום תרועה" וביעלה ויבוא תביע את חפצך הכללי, כי ה', אשר בידו מנת גורל העמים יקרב את מנת גורלם אל מנת גורל ישראל, אז תעתיר לה', כי יתן לך עזרתו מקדש, לרכוש את מתנות הרוח של יום התרועה בהכרת ה' של כל הברואים ובאחדותם לעבוד ה' האל היחיד ומיוחד באו"א, אף תגמור אמר, כפי אשר תהיה ביכלתך, להוציא לפועל בעד חייך את חין ערך יום הזכרון, להיות פעולתו נאמנה אתך.

ב) יוהכ"פ — כמו בראש השנה, רק יזכירו בו את קדושת היום ביחס הבקשה, לרכוש ולהשיג את הכפרה, הסליחה והטהרה וכפי אשר תביע את תכונת היום "ביעלה ויבוא" גם במשאלת לבב, להשיג ולקבל את מתנות הרוח של היום הקדוש באו"א, ואחרי הש"ע, שעליך אז, לפנות מבטך ע"ד חייך הפרטיים, יקראך יום הכפורים, היום הקדוש והנורא, אשר בו תתאמץ לשוב אל ה' בתשובה שלמה, למען תטהר לפני ה' מהתוצאות הרעות הפנימיות והחיצוניות ע"י החטאים והעונות שעשית, ואז הנך צועד את הצעד הראשון אל התשובה, הלא היא ההכרה וההודאה על דבר החטאים והעונות (ודוי), ואחרי אשר הכרת לדעת בהשקפה כללית, כי אמנם חטאת ונכשלת בדרך חייך (אבל אנחנו חטאנו), תוסיף להאריך בודוי ולפרוט את החטאים והעונות שעשית בחייך (על חטא), ותעתיר

לה', כי יתן לך סליחה ומחילה, גם לבטל את התוצאות הרעות של החטאים והעונות שעשית (כפרה) בחייך הפנימיים (שלא אחטא עוד) ובחייך החיצוניים (מרק — אבל לא ע"י יסורים).

פרק תרמג

ד: מנחה

עבודת ה' במנחה (אחר הצהרים) היא תכיל בקרבה רק את החלק הראשי את "שמונה עשרה" ותחנה. ההקדמה היא באשרי ויסיימו אותו "בעלינו". תפילת מנחה מיוסדת ומכוננת על פי "קרבן התמיד" של בין הערבים.

המושג: הקדושה בחיים הפועלים.

הצעה:

הנך במעלה הגובה במדרגת החיים — מסביב לך השלימו כל היצורים את חצי תקופת היום, המה מילאו את קריאת ה' אליהם בתור "עבדי ה'" — ואתה גם כן שים לבך לדעת, מה עשית אתה בנוגע אל מילואי תעודתך ואם הוצאת לפועל את אשר החלטת, לפעול ולעשות בתפילת שחרית? האמנם לא חללת בחיים דבר מהקדושה, אשר אליה הכינות והזמנת את עצמך לחיים? האמנם חיית לפני ה'? ההתאמצת באמת לחיות בפני ה' ובעבודתו? ההתחרות בתור עבד ה', לקנות לך את קניני החיים הפנימיים והחיצוניים, לשלוט ולהשתמש עם הקנינים האלה, כפי רצון ה'? השמת לבך אם קרוב או רחוק מהמטרה הנכונה, "להשקיף על ה'" — "להשקיף רק אל ה' לבדו"? — האם תוכל אתה עם הבריאה מסביב לך גם יחד, להתיצב כה לפני ה' בידיעה ברורה, כי אמנם חיית כמוהם בפני ה'? — הביטה וראה! הן נשאר לך עוד חלק אחד מהיום — לכן התפרץ בחזקה מעסקיך הנהוגים בהמשך היום על זמן מה החפש מהם — שורה נא אל חייך החולפים ובחון אותם בפני ה' — הכר לדעת גם בחטא שחטאת, כי אמנם הלא הוא יעורר אותך להיטיב ארחך ובמלואי חובותיך לדעת, כי אמנם כל אלה רק מילוא החוב, מבלי תוכל להתגאות על זה הביטה על הצלחת מפעלך במשך היום בתודה וברכה וענות חן אל ה' ובאי הצלחת השתדלותך, כי עליך מעתה, להתרומם ביתר שאת אל ה' ולאמץ את לבבך בבטחון נאמן, גם לחגור כוח ולקבץ רוב אונים להוספת התחרות מפעליך — חדש את קדושת חייך בפני ה'! לכן התפלל רק תפילת "שמונה עשרה", שהוא חותם תכנית הרעיון, להתקדשות ההתחרות של הפעולה והמעשה בפני ה' כמו בשחרית (ראה למעלה), ובהקדם שירת ההשגחה, אשר יקרב את רוחך ולבך, שהתרחקו

מעט מפני טרדות היום, להיות נמשכים עוד הפעם אל ה', האל הצדיק, האוהב את הכל והשליט על הכל (אשרי). אף הנך חותם את התפילה עם הודאה על החטא וההתרוממות ממעל להחטא (תחנון). גם הנך עולה פתאום בתעופת רוחך אל ההכרה ורום המעלה של תעודת ישראל (עלינו), ונאזר בכוח וחיל כזה הנך בא להשלים את חיי היום (א"ח, רל"ב ועוד), רק הבקשה האחרונה "בשלום", היא תשא עליה את התכונה המיוחדת של עבודת ה' במנחה, ולכן היא שונה מנוסח ברכת השלום בתפילת שחרית, כי בה לא יתפללו בגלל הארת פנים להשגת השלום (ראה פרק ב'), רק בעד העזר מה', להשגת השלום בעצמו ונתינת השלום (שלום רב), ורק ביום הצום הכללי, אשר לפנים היתה נהוגה ברכת כהנים, גם במנחה אמרו ג"כ שים שלום ע"ד הארת פנים, כמו כן באיזה מקומות גם בשבת, אשר הוא קדוש כולו כליל אל ההתחרות להארת פני ה' — ואשר מפני זה יקראו גם במנחה קריאת התורה, לכן יאמרו גם במנחה "שים שלום" (קכ"ז, קכ"ט).

פרק תרמד

שינויים:

בימי תחנה — הלא הוא "בעשרת ימי תשובה" השינוים וההוספות המה בשמונה עשרה ואחרי כן גם באמירת "אבינו מלכנו" כמו בשחרית, ביום ב' וה' בלי כל שינוי בימי התעניות "עננו" בשומע תפילה.

בימי זכרון — השינוי בשמונה עשרה כמו בשחרית. — הלל לא יאמרו בימים ההם, ובכלל בימי שמחה לא יאמרו "תחנון" כמו בשחרית, גם בערב הימים ההם במנחה — זולת ערב יוה"כ. בת"ב יאמרו "נחם" בבונה ירושלים. בחול המועד — השינוים כמו בשחרית.

בשבת ויו"ט — בבקשה ע"ד ההתחרות ההיא, לקבל את ברכות היום כמו בשחרית — רק בשבח תחת לאמר הכתובים מדבר ערך היום תתאר את מעלת ענג השבת בדברים נעלים, כי הענג ההוא נובע מאהבה חפשית, שהיא תכונן אל מושג האמת, להוציא על ידה לפועל את קדושת השבת, אשר תביא את השלום הפנימי והחיצון, גם לבטא את משאלת הלבב, כי ברכישת מתנות הרוח של היום, יכירו וידעו את עצם התענוג של שביתת השבח, אשר אותו יסד ה', לקדש את שמו הגדול — בשבת, אשר המתנה היותר גדולה דרושה להיות הארת פנים (אשר מפני זה במנחה נקבעה גם קריאת התורה), לכן באיזה קהלות יקראו במנחה את נוסח הבקשה בעד השלום כמו בשחרית (שים שלום)

— בשבת ויו"ט, אחרי ההקדמה אל התפילה באשרי יוסיפו עוד את הענינים הנכבדים הכלולים באמירת "ובא לציון" "ואתה קדוש", "ברוך אלקינו", "ברוך הגבר" — בשבת יאמרו: "ואני תפילתי", גם "צדקתך צדק" אחד התפילה, זולת אם הוא יום כזה, אשר לולא היה יום השבת, כי אז לא אמרו בו תחנון. — אומרים במנחה בשבת "ברכי נפשי" או "פרקי אבות". — האש השנה כמו ביו"ט — גם ביוה"כ, זולת אשר ביוה"כ יקראו את האשרי ובא לציון לפני תפילת נעילה.

פרק תרמה

ה: תפלת ערבית.

עבודת ה' בערב נוסדה רק על חלק אחד מהתפלה הלא היא "קריאת שמע" אשר אליה תלוינה הברכות המקדימות אליה, עם התוצאות המחבבות את תכנה ותכלה עם ההשלמה "בעלינו". חכמינו ז"ל בתחלה קבעו ביחוד לחובה רק את הקריאת שמע ואת "הזכר ליציאת מצרים" בלבד, אבל בנוגע לתפלת "שמונה עשרה", היא איננה חובה קבועה, בכל זאת מקודשה היא על פי המנהג להתפלל אותה גם בערבית ומתיחסת אל העבודה בשרפת (לעכל) חלקי הקרבן של אחר הצהרים אשר ישרפו אותם על המזבח כל הלילה.

פרק תרמו

המושג: ההכנה אל ההתקדשות של הלילה.

הצעה.[20]

חיי המעשה תמו ונשלמו — זמן הפעולה חלף עבר — ויאת לילה, הלילה, שהנהו ההורה ומחולל את הכחות — מסביב לך ירפה ויחלש כל כח — החיים יתמו לגוע — התמונות עוברות כצללים, וכל דבר, אשר במשך היום, המלא רגש, מעשה ופעולה, שהיה נבדל ומיוחד בעד עצמו בחוג ובתכלית פעולתו, נוטה הוא לערוב ולהעלם ומשתמש הוא בערבוביא (ערב) להיות שקוע בים יצורי הבריאה כל אחד יבוא, להשיב את הכח שלו אל המקור הכללי של הכחות, למען יצא הכח ההוא עוד הפעם, כאלו היה נברא מחדש,

[20] אף בי בקביעת הזמנים שלנו על פי הבריאה, היום יחל עם הלילה הקודם לו, והלילה הנהו שייך אל היום הבא אחריו, בכל זאת בפעולת חיי האדם, הלילה יחשב ביותר בתור השלמה אל היום החולף ועובר, וכמו כן ביחס ההתקדשות של חיי האדם על ידי עבודת ה' בהבאת הקרבנות היה נמנה הלילה אל היום הקודם לו (חולין פ"ג א'), ולכן גם אנחנו ככה נחשוב אותו בנוגע אל עבודת ה' ע"י הדבור, רק אם היום הבא אחר הלילה הוא יום מועד וחג, אשר לפי קביעות הזמנים שלנו יחל המועד עם כניסת הלילה לפניו, לכן עבודת ה' בערבית תקבל אם מעט אם הרבה, את תכונת היום הבא ובתור הקדמה אל עבודת ה' של היום המקודש הבא אחריו, ראה הלאה. —

ממקור החיים הכללי, והנה גם עת המעשה והפעולה שלך נשלמה — את אשר פעלת לך כבר נגמרה, את אשר נהיית על ידי מעשיך הנך בתבונתך עתה — אמנם איך ובאיזה אופן השתמשת עם הכחות הנתנים לך, אם מלאת, ואיך מלאת את תעודתך כפי הקריאה אליך, להיות "עבד ה'", ואם הבנת את הקריאה ההיא גם איך הבנת אותה? — הלא גם זה כבר נשלמה ונעשה — שעת הפעולה הן חלפה עברה — את כחך גם את חייך עוד מעט עליך להשיב אותם לה', אשר מידו קבלת אותם, והמה שאולים שאולים היו אתך, והנה מי יודע אם פעולתך ומעשיך במשך היום היה כדאי והגון, עד כי על פיהו ראוי הנך לקבל את החיים והכח עוד הפעם לפעולת החיים ביום המחרת — הלילה הנה בא — כל היצורים נמו שנתם — ומי הוא זה אשר לא ינום ולא יישן ושומר הנהו את הישנים שנת הלילה? — הלילה הנה הגיע — גם קורא הנהו את הכל אל השנה ואל המות — את כל אלה אשר היום החולף, כאשר הופיע בעולם, קרא את כלם אל היקיצה ואל החיים. — האם בהגיע תור הלילה שוררת אלקות אחרת אשר ממשלתה תחל עם "כניסת הלילה"? — האם לא ה' הוא זה אשר לו היום אף לו הלילה, והוא קורא עתה את הבריאה לשוב אל בלי־מה? זאת הלא היא בערך ההתבוננות עת אתא לילה. — זאת, הלא היא פרשת השקפת הלילה — אבל את הלקח טוב של ההתבוננות הזאת, גם המקור להשיב דבר לאשורו בתשובה על השאלות האלה, תאלפנה אותנו שתי מצות הלילה: "קריאת שמע וזכר ליציאת מצרים". — הראשונה תורה אותך, כי ה' אלקיך אחד הוא בכל העתים ובכל הזמנים, כי היום והלילה הלא המה סדרי ה' אלקיך המחליף את הזמנים ומאחד אותם, גם היא תעזור לרכוש לך את התחדשות, הרוח והלב, והשנית תלמדך לדעת, כי מליל אופל יוציא לאור יומם, וכי ה' הוא, השומר ממעל לראשי היצורים עת ינומו שנתם — ומפני זה "השמונה עשרה" איננה עיקרית בעור העת ההיא איננה הזמן של ההתחרות וההתאמצות בעד החיים הפועלים, לכן תביע אמר בברכות לפניה:

מי הוא זה, אשר ישקיע את הבריאה בערבוביא של הערב? הלא ה' הוא זה, שהוא המושל על כל התפתחות הזמנים, ה' אלקינו, אלקי ישראל, אשר התגלה אליך גם בתולדות עמך. ה' אלקים, שהוא האל היחיד ומיוחד, ואשר הוא יופיע אליך גם מתוך הערבוביא של הערב. ה' שהוא בדברו, דבר הבריאה, מעריב ערבים, בתבונה משנה עתים בחליפות של היום והלילה ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם, להיות השומרים השוקטים בלילות. ה', שהוא, כמו ברא את היום והלילה, כן הוא גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור, ה' הנהו המבדיל בין יום ובין לילה, הוא עומד ביניהם ומאחד את כל ההתנגדות האלה ע"י ממשלתו לשלום הבריאה (ה' צבאות) הוא חי וקים תמיד, ואם גם

הכל ימותו, הוא ער, אף שומר ופועל הנהו גם בעת, אשר יחלש כל כח וינום ויישן כל רגש, הוא ימלוך גם עלינו על עם ישראל, אשר גם הוא בא לנום שנת הלילה ומליל אופל יגיע הוא אל התפתחות הזמנים המיועדה ממנו — לכן, אל ה', שהוא מעריב ערבים שהוא מביא בערבוביא את הבריאה והחיים, עליך, לקדש את עצמך עם היום והלילה גם יחד (המעריב ערבים); אולם, האם יש ללילה כל ערכו עליו, רק ע"י השבת הכחות למנוחת החיים? האם במשך הלילה אינך נקרא לשום אופן של פעולה ומעשה? אמנם הפעולה החיצונה שלך היא נאלמה דומיה ' אבל פעולתך הפנימית עליה אז להיות ערה, רוחך ולבך דרושים להיות פועלים? ובהגיע תור הלילה הנה גם אז ביחוד בא התור להתחדשות של הרוח והלב — הן "תורה" נתן לך ה' ובה הורה בעד חייך את תכן המצות, את מפעלות החוקים ומשפטי צדק, לכן עליך בשעות הלילה, להשקיע את רוחך ברוח התורה, בלמודי תורת החיים. עליך למלאות בהם את רעיוניך ומחשבתך. אהבת ה' חננה אותך בתורתו זאת ולהגות בה מסוגלה היא מאד שעת הלילה, לכן עליר אז, לקדש עצמך לה' שהוא באהבת עולם נתן לעמו את תורת הרוח. והנה, אם כי הבריאה מסביב לך שקועה היא בחשכת הלילה, עד כי למרא עינים לא נכרו בו כמעט שום חיים וחשיבות עוד, אבל ישראל, אשר כמעט תנומה תעופנו גם אותו כבריאה הנמה שנתה, בכל זאת הלא רוחו ער הנהו, והוא לא ימות ולא יגוע לעולם — לכן שמור בליל הבריאה את נשמת החיים היחידה שלך ובליל ישראל — את הרוח (אהבה) — ובחפצך לדעת את הערובה הנאמנה בעד הדעת וההכרה הזאת, הערובה הבטוחה בעד תעודה רמה כזאת? הבה! שמע והאזינה אותה בקריאה הנעלה, אשר בה ה' בעצמו הביע והודיע לך בראשונה את אחדותו ותעודת ישראל ע"י התורה (קריאת שמע).

אבל מי הוא זה, אשר בעת תשקע בקרב ים היצורים ישים לך שלום עם המון בריות והיצורים האלה גם מגן ומחסה הנהו לך, בעת, אשר תנוח מעמלך על משכבך בלילות? מי הוא זה, אשר יעורר אותך גם לחיים חדשים ובתור עושה — שלום כללי, יפרוש גם עליך את סכת שלומו. מי הוא זה, אשר ע"י התחדשות חייך הפנימיים יעורר את לבך, כי תעלינה בו מחשבות טובות ורצויות. מי הוא המרחיק מעליך כל דבר, אשר יוכל לסכן את חייך ואשרך בחשכת הלילה, המסיר מעליך כל מפגע הבא בתור תוצאה מזמן "העבר" או המתיצב כמפריע בינך ובין "העתיד" שלך? מי הוא המגן בעדך, בצאתך מן החיים ובבואך עוד הפעם אל החיים? אותו, הלא תלמוד, להכיר ולדעת מתולדות חיי אבותיך. למוד מגאולת מצרים לבטוח בה', שהוא מגן ומחסה, פודה ומציל (גאל ישראל). הניחה ביד ה' בבטחון נאמן את מנוחתך, את המחסה בעד מנוחתך ואת פרי

מנוחתך — הלא הוא ה' אלקיך, שהוא גם היום הנהו שומר ישראל, עזרו ומגנו (השכיבנו, שומר עמו), אף החליטה בדעתך מראש, לקדש את עצמותך אשר תקבל מידו מחדש לעבודת שומרך זה.

פרק תרמז

עם השכיבנו דרושה היתה להיות נגמרת עבודת ה' בערב, בעוד הקדושה של ההתחרות והחתאמצות בפועל, הנכללה בשמונה עשרה איננה מתאמתת ביחוד עם המושג של עת הלילה וההתחרות לפעולת הרוח בעד שעת הלילה כבר נכללת היא בברכות הרצופות אל הקריאת שמע — אבל יען כי בחיינו הנהוגים האדם לא יתוה לו בעד חייו את הגבולות של חיי הטבע ולרוב ימשוך האדם ויאריך גם בלילה את ההתעסקות של היום, להיות בתור המשך אל הפעולה והמעשה שלו, לכן קבעו חכמינו ז"ל בסמכם על שריפת חלקי הקרבן הנותרים מקרבן התמיד של אחר הצהרים, לצרף גם בתפלה של ערבית את השמונה עשרה להיות גם כן בתור קדושה אל החיים הפועלים בעד הלילה — ובעדנו מפני המנהג מקדמת דנא נשאר לנו, לקיים את זאת, להיות לחוק ולא יעבור — ומפני זה נחלקה בעדנו עבודת ה' בערב לשני חלקים — ק"ש ושמ"ע — והש"ע היא בסגנון התפלה של מנחה, רק יאמרו בו תמיד "שלום רב" — אבל תחנון אין אומרים, יען הוא בלתי מתאים עם מושג שעת הלילה בעוד התחנון הוא ההתרוממות ממעל להחטא והחלישות, להתחזק ולהתאמץ אל הפעולה העצומה והטהורה.— על פי מנהג ישראל, קוראים אנחנו גם את "ברוך ה' לעולם", אחרי "שומר עמו" ולפני השמ"ע, ותכן דבריך בו הוא:

עם זאת "התקוה הטובה", אשר על ידה תקוה ותחכה בעד כל הבריאה המעולפה בחשכת לילה ושנה, כי ע"י חסד ה' ואמתו יביא את היום ועמו את הפעולות לחיים, כן תקוה ותחכה גם כן לראות, כי מליל הצרות והגלות, אשר יכסה אותך ואת עם ישראל, כי מחשכת העלטה, הפרושה עליך בחיי העמים, יופיע גם אליך בקר לא עבות, אשר בו יבנו ויתכוננו חיי הלאום של ישראל וכלל האנושית גם יחד, ועל ידי עם ישראל, על ידי תורתו וחייו חיי ישראל ומנת גורלו יאלפו בינה בחיים, לכבד את שם ה', האל היחיד ומיוחד — לכן בליל הבריאה אתה תגמור אמר בחייך, אשר חוננת במו, לצרף גם את פעולתך אל המפעל הנעלה של ה' השומר הנאמן "בליל ישראל והעמים" את האנושית וכי מליל התעתועים יחנך אותה אל הבקר אור של הדעת את ה' ועבודת ה' (ברוך ה' לעולם — המלך בכבודו כו').

בקצור יקדימו במקום הפסוקי דזמרה את "הוהוא רחום", אשר בו תביע אמר את התקוה הטובה, לקבל סליחה וכפרה, חסד ורחמים מאב הרחמים בעד החיים החולפים במשך היום עם כל חטאיו ותעתועיו, אחרי אשר עבר יום ועמו גם הטבת החיים — הוא הוא יביאך לזכור בתחלה את ערך שעת היום. — את עבודת ה' בערב יחתמו "בעלינו".

פרק תרמח

ו: ערבית של ע"ש ויו"ט וכו', של מוצאי שבת ויו"ט וכו'.

באלה הימים יבואו שנוים בעבודת ה' בערבית, יען מועדי ה' אלה חלו עם הלילה שלפניהם, וכניסת הלילה שלהם דורשת להביע אמר בערך מעלת החג, אשר יחל עם הלילה ולקדש את המועד אל עצם קדושתו, ואת עצמך, לקדש אל יום החג ההוא, ואלה המה: ערב שבת, ערב יו"ט, ערב ר"ח כו' באלה יקבל הלילה את ערכו עליו המיוחד עפ"י התעודה של המועד והחג הבא אחריו, ועליך ללבב את הרעיון האצור בקדושת היום, בשבת: לקבל את קדושת השבת, וביו"ט: לבטא עליו את הקדושה המתיחסת אל היום ההוא, לכן בהם השמונה עשרה עיקר, יען כי הלילה יקראך למלוא חובה חדשה. הלילה יביא עמו מתנות חדשות וקדושה חדשה ואל ההכרה הנאמנה בנוגע אל החובה, — ובשפע הימים האלה, עליך לעלה ולרומם את עצמך, להחליט ולקבל על עצמך את עבודת ה' בפועל.

פרק תרמט

בעשי"ת, בחוה"מ, חנכה ופורים — השמונה עשרה כמו במנחה בשנוים הדרושים, אבל אבינו מלכנו לא יאמרו זולת ביוהכ"פ.— בתשעה באב ופורים, אחרי קריאת מגלת איכה ואסתר בערב יאמרו: ואתה קדוש, לאמר: כי גם בגלות יארך ויתקיים ערך ישראל ומעלתו — אשר סבת הגלות היתה על ידי התי"ב — שהוא התחלת הגלות, וע"י הפורים: ההחזקה בגלות.

פרק תרנ

קבלת שבת:

ערב שבת: — לא רק יום אחד נגמר, כי נשלמה לך גם תקופה שלמה של ששת ימי המעשה, שהמה היו מסורים אל החיים, אל העמל וההתחרות בחיים הארציים, אל המלחמה עם "הטבע ועולם האדם" בעד החזקת המציאות של עצמו וכבוש היצורים

ע״י כח האדם — ימי המעשה חלפו עברו — והשבת הנה הוא בא!! הוא יצוך, לעשות הפסק בעבודתך, במלחמתך, בהתחרותך ובנצחונך הוא יבוא להראות לך את הרעיון, את המטרה והתכלית לעמלך, ובעמלך זה, במעשך ובהנאתך — את עבודתה׳. השבת ייעד לך את מצבך בחיים, למען תקדש את עצמך במתנותיו מחדש, להיות מוכן ומזומן אל העמל והעבודה מחדש גם להיות חמוש למלחמה ונצחון מחדש, לשאת עליך, באמת ובתום. את שם ״איש ישראל״. לכן הבה איש ישראל! חלץ נפשך מכל עמל ותלאה וגילה ברנה בה׳ אלקיך, אשר נתן לך את יום השבת ובו ועל ידו בראך ה׳ אל תעודתך — קומה נא, ועורה במדבר גלותך זה, להביט על כבוד ה׳, הודו והדרו. אל תהי כאבותיך, אשר אחרי חזיונות ונסיונות מאליפים מקרבת ה׳, בקשו בכל זאת מחדש נסים ונפלאות במדבר, לבנות עליהם את בטחונם — אולם אתה בנה לך את בנין אמונתך ובטחונך על נסיון התולדה ובטח בה׳, שהנהו אל מסתתר בחביון עזו ובכל זאת מגן ומחסה הוא לך תמיד (לכו). האמור תאמר, כי במדבר גלותך חדלה תעודתך הרוחנית, נכבתה גחלתך ולהשבת אין עוד ערכו עליו? שור נא, הן על בני ישראל החובה והמצוה, להיות מספרים כבוד אל ע״י מעשיהם ופעולותיהם, צרותיהם וסבלותם, לספר בגוים כבודו ובעמים נפלאותיו ולעורר את ברק השחר של הבקר אור, אשר בו יופיע ה׳ לכל יושבי תבל בהדר גאון עזו בחיים ורעיון השבת הוא יקדש את כל האנשים, להיות עבדי ה׳ (שירו). אז מלוך ימלוך המלך ה׳ צבאות לבדו, וכאשר מקרב צרה וחשכת הלילה יתעוררו כל מתי תבל, לראות באור ה׳ ובכל כח יכירו את פעולות הבורא, ובבורא את האל היחיד ומיוחד, או אז יכלה גם ליל הגלות של עם ישראל ויהי אור ורוע לצדיק ולישרי לב שמחה (ה׳ מלך), ועל גאולת ישראל השלמה מיוסדה היא הכרת ה׳ (מזמור שיר), וע״י תורת ישראל יתרוממו חיי האנשים, לעבודת אלקים, יען, ה׳ האל הקדוש יקרא לעבודתו את כל איש, אשר יתחרה לקדש עצמו בקדושתו (ה׳ מלך). אי לזאת, הביטו בכל תולדות הכחות מפעלות ה׳, מעשי הבורא עולם. ראו את ה׳ בכל גודל, בכל כח ועזוז, בהתפתחות הטבע — ובתולדות בני אדם וישראל (הבו), לכן לכה ישראל לקראת השבת, לקראת היום הקדוש, אשר יקראך אל תעודה כזאת, אל תקוה כזאת; שמח ביום הקדוש ההוא, כי אותו נתן לך ה׳ לתעודתך (לכה דודי), לטען יחדור בקרב לבך רעיון שירת השבת, אשר היא תשיר ע״ד הבקר אור אחרי חשכת הלילה, ע״ד אהבת ה׳ אחרי האמונה והבטחון, ע״ד נצחון הטוב וכליון הרע (מזמור שיר ליום השבת), שירו על אדות הכרת ה׳, בהיותו אל יחיד ומיוחד, אשר נתן לך את העדות, שבהן נכלל גם השבת, להיות לך משען נאמן בעד מהלך העתים והזמנים (ה׳ מלך), בעוד ע״י השבת הונח בתחלה האבן הפנה הראשונה,

לחנוך מין האדם (עדות א'), ותכלית החנוך הלא היא, ההכרה הנאמנה: כי האל היחיד ומיוחד הוא אדון העולם ואב היחיד ומיוחד, וכי כל אחד מהיצורים ועמהם גם האדם הוא בנו ועבדו.

מעריב:

והוא רחום לא יאמרו, בעוד השבת עצמו יבטיח את הקדושה והכח להיטיב ולהשכיל. וחגיגת המועד בעצמה היא קוראת לפעולה. ק"ש וברכות בלי שנוי, אך בחתימת השכיבנו יסימו בשנוי לפי תכונת השבת — ואחרי השכיבנו יאמרו את הכתוב המורה על העדות בדבר תעודת ישראל, להיות המקדש שביעי כראוי לו. — (ושמרו).

שמונה עשרה — כמו בשבת שחרית, אבל באמצעיות לא יאמרו הכתוב "ושמרו" המורה על משמרת הפקודה של עם ישראל להיות "שומרי שבת" רק הכתוב בדבר תחלת קביעת השבת בבריאה "ויכלו", לתת לשבת בכניסתו את ערך סדר העולם ולפי תכונתו ותעודתו מקדמת דנא, שהוא לא נקבע בתחלה רק בעד ישראל, כי גם להיות לו תכונה של קדושה בעד כל האנושית ולהקדים לו את הרעיון, כי השבת מוכתר הנהו מה' בקדושה וברכה (אתה קדשת), ונשען על זה הנך מביע את משאלת לבבך לרכוש לך את מתנות השבת הרוחניות כמו בשחרית (או"א רצה). שלום רב כמו בכל תפלות ערבית. — בסוף יאמרו עוד הפעם את הכתוב מדבר תעודת העולם ע"י ברכת השבת (ויכלו), למען תביע בזה את ערך השבת ובערכו עליו את תעודת העולם והאדם בתור יצור, העובד את ה'.

עיו"ט — כמו בשבת. קבלת שבת, שהיא מתיחסת רק אל השבת בלבד אין אומרים אותה. במקום ושמרו אחרי השכיבנו, יקראו את הכתוב על אדות קביעת כל חג בפני עצמו (וידבר משה, תקעו, כי ביום).

שמונה עשרה — כמו במנחה ביו"ט.

פרק תרנא

מוצאי שבת — יקדימו כנהוג בכל תפלת ערבית עם "והוא רחום" אשר לפניו להזכיר לפניך, אולי היתה איזה מגרעת בשביתת היום ובחגיגתו שזמנו כבר עבר — והנה בעוד יום השבת כבר חלף ועבר, היום הקדוש, שעליך לקבל על ידו את קדושת הרוח והכח, למען תוכל להביא לידי שלמות גם את חיי המעשה בימים הבאים, את ההתחרות, את המלחמה והנצחון תחת עיני ה', ולהיות מלא רוח ה' ולעבדו בתור עבד ה', לכן בשיח שפתיך בשמונה עשרה בברכה הראשונה אשר בה תקריב על מזבח ה' את ההתחרות של חיי המעשה, הנך מתפלל, כי יחנך ה' במתנות הרוח ולמען דעת:

כי חיי השבוע דרושים להיות בלתי גרועים בקדושתם, לבל תחסר גם בהם השפעה מרוח ה' כמו בשבת, בעוד גם שניהם הלא המה סדר ה' — יען כי כמו ערך וסדר ה' במאמרו את יצורי העולם ולאום מלאום, לכונן אותם אל תעודות נבדלות, וכפי אשר גלה לך את כל אלה בתורתו, להבין ולהשיג את זאת ברוחך ולחנך על פיה את חייך, כמו כן הסדר של ההבדלה הזאת בחייך, ההבדלה בין הקדש ובין החול הנהו סדר ה', אולם, כמו שתכלית ההבדלה באלה הנזכרים, הלא היא בעצמותה מביאה לידי התאחדות והתכוננות, האור להאיר את החשכה, הקדש, לקדש את החול, כן היא תכלית השבת היא הקדושה, לקדש את חיי המעשה של השבוע, ולכן הנך מעריך את משאלת לבבך ומקריב אותה על מזבח ה' לאמר: כי ברעיון תורת החיים, אשר נתנה לך בהתגלות וברעיון יום השבת, שהוא כבר חלף עבר, הנך מוכן ומזומן, להתנהג ככה בחייך בימי המעשה של השבוע הבא בקדושה ובטהרה, מחונן ברוח ה', למען חייך אלה יהיו חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עון. — (אתה חוננתנו).

אם מוצאי שבת נכנס הוא בכניסת יום טוב, אזי אחרי הקדמה הכללית של "אתה בחרתנו" לפני הביעך את תכן יום הבא וערכו עליו ע"י "ותתן לנו", עליך לאמר "ותודיענו" שהוא שוה בתכונתו אל "אתה חוננתנו" ומלבד הסדר של ההבדלה הנזכרת שמה, עליך להזכיר גם את ההבדלה בין שבת ליו"ט, אבל את דבר התקדשות השבוע ועצם ההבדלה תאמר במוצאי יום טוב.

אם ששת ימי המעשה הבאים בלתי נפסקים עם יו"ט שאסור בו עבודת מלאכה, אזי במוצ"ש אחר שמונה עשרה יאמרו "ויהי נועם" בעד הפעולה העצמותית, שהיא נשענת על השגחת ה' "וביושב סתר" יביעו את מנת גורל ישראל, "ובואתה קדוש" יצירו את חיי ישראל הנשואים מה', וכפי אשר תכיר את זאת לדעת באמת ואמונה, ואח"כ תאמר "ויתן לך", שהוא קובץ כתובים רבים, אשר בהם תזכור כי ה' הוא יברך את פעולת האדם ועל ידם תפיח שמחה נאמנה בלבך ותקוה טובה בעד הפעולה והמעשה אשר יבואו אליך מחדש — אבל אם השבוע נפסק עם אחד מימי החגים לא יאמרו במוצ"ש "ויהי נועם ואתה קדוש".

מוצאי יו"ט כמו במוצאי שבת, אבל בלי "ויהי נועם ואתה קדוש", גם בבלי "ויתן לך".

פרק תרנב

ז: מוסף.

תפילת "מוסף" תכלכל רק את השמונה עשרה ולפניה יקדימו את אמירת "אשרי" לבד (זולת בר"ח וחוה"מ) ויסיימו עם "אין כאלקינו" (זולת בר"ח וחוה"מ) "ועלינו". תפילת מוסף ערוכה מטעם הקרבן מוסף, כי מלבד הקרבן תמיד, שבכל הימים המכלכל בתוכו את מושג היום הנהוג, הנה בר"ח, שבת ויו"ט הקריבו עוד קרבן מוסף, להביע בו את המושג המיוחד של כל חג וחג לבדו, לכן עליך להביע בתפילה הזאת, מלבד מושג החג, גם את החגיגה, את סדר החג ותכונתו ע"י הקרבן, והתפילה הזאת מסודרה להביע רחשי לבבך בזכרך את השבתת עבודת ה' ע"י הבאת קרבנות, כי ה' יכונן עוד הפעם את עבודת הקרבנות במקדש ה', אשר יבנה ויכונן ב"ב.

פרק תרנג

שבת.

אחרי הפתיחה בשירת ההשגחה (אשרי) ושמונה עשרה כמו בשחרית, הנה רק הברכה האמצעית תשתנה עפ"י מושג תוכו הקרבן. בעד השבת לאמר, כי מיוסד הנהו מה' (תקנת שבת), ולהביע את משאלת הלב, כי יכונן ה' את העבודה הזאת במקדש (ויהי רצון). גם יקראו את הכתוב בתורה אודות הקרבן מוסף של שבת (ביום השבת), ולהזכיר את מושג השבת, בתור אות ועדות (זכר למעשה בראשית), גם השלמות היותר גבוהה מענג השבת "שמחה במלכות ה'", הלא היא השמחה על דבר ההכרה הנעלה, כי אכן יש ה', הבורא והמושל על החיים וההחלטה, לחיות בעבודתו עד כי מעשה אנוש הרפה יוכל להשאר לנצח, גם אחרי מות האדם, בעוד מפעל האדם, אשר יכונן בצדקה הוא ילווה אל מפעלות ה' בעד בנין תכלית עולמו, גם השמחה על התעודה הרמה, להיות איש — ישראל — (ישמחו במלכותך) — עד כי גם הנאת החושים, להחזקת כוח עבד ה' תתהווה "לעבודת אלקים" ותצא לפועל ע"י עלוי ההנאה (ענג), ואז תשוב אל משאלת הלב, לרכוש לך את מתנת השבת הרוחנית כמו בשחרית (או"א).

פרק תרנד

ראש חדש — הפתיחה באשרי ובא לציון ובשמונה עשרה, אחרי אבות וגבורות וקדושה, תביע את מושג יום הראש חדש בתור זמן כפרה, בתכונת יום, אשר יתן מחסה נגד תוצאות פנימיות וחיצוניות של החטא (ביחוד הרמת החיים הנהוגים אל הקודש, אשר במשך תקופת החודש אולי ירדו והשפלו ע"י ההתרשלות והרפיון בקדשי החיים), הנך זוכר כמו בקרבן ראש חודש, לקדש את היחס הכללי של עמך על מזבח ה', למען השיג

את הנצחון על כל צר ואויב הבא, להפריע את החיים הפנימיים והחיצוניים (זכרון לכולם כו' ותשועת נפשם), גם תפרוט התקווה הנאמנה, כי המזבח יבנה ועולת ראש חודש תעלה עליו (מזבח חדש כו'), אחרי כן תקרא את הכתוב ע"ד קרבן ר"ח (ובראשי חדשיכם), והנך מניח משאלת לבבך ביד ה' בדבר התחרות גופך ורוחך במשך החודש הבא, ותחליט למלאות את תעודת ראש החודש ולהוציאה לפועל (ברוך מקדש).

פרק תרנה

רגלים — גם כן בהקדמה של אשרי ובחוה"מ גם ובל"ג ואחרי אבות וגבורות וקדושה הנך מביע את המושג הכללי של הרגל "באתה בחרתנו" ואת המושג הפרטי ב"ותתן" כמו בשחרית, ואז תזכור את החסרון הכפול במועד וחג, הלא הוא חסרון עליית הרגל והראות את פני ה' בעיר הקודש והמקדש להתאחד שמה כאחים גם יחד ובתור עבדי ה', האל היחיד ומיוחד, גם חסרון חגיגת החג ע"י הקרבת קרבן החג ותקבע בלבך את התקוה, כי עבודת ה' ע"י הקרבנות, תשוב לשלוט עוד הפעם, אח"כ יקראו את הכתוב מן התורה ע"ד הקרבנות של כל רגל, ואת הכוסף והתשוקה אל קיבוץ גלויות, לשוב ולעלות אל עיר הקודש והמקדש, להראות את פני האדון ה' צבאות שלוש פעמים בשנה, אשר מפני הגלות נתבטל כל אלה, אבל בכל זאת אינך משולל ומחוסר מכל קדשי ישראל, יען רק קדשי המקום חסרים ולקוחים ממך, אבל הקדשים של כל העתים והזמנים המה נשארו לך לעד לעולם, והנך מתאמץ לרכוש לך את המתנות הרוחניות ותקדש את עצמך על ידן "בוהשיאנו" כמו בשחרית (ראה למעלה).

פרק תרנו

ראש השנה — תכונת היום להיות "יום תרועה", יום הרעשת מורשי לבב בדבר החיים הפנימיים. תכונת היום היא נמצאה ביחוד בש"ע של מוסף, חוות דעת מפרשת היום וערכו עליו, בעבודת ה' הזאת שהיא כולה קדושה לסדר היום ומעלת קדושתו — התרגשות החיים הפנימיים, שאליה קורא לך השופר. היא באה לך ע"י חיבת שלושת הרעיונות הכוללים את הכל: "מלכיות, זכרונות ושופרות" — ביום "הכסא", ביום שבו ה' יושב על "כסא" דין וכל העולם כולו וכל אחד לבדו יתיצבו לפניו וגם אתה הנך נקרא אל כסא השופט כל הארץ, לבחון את העבר ועל פיהו ליעד את העתיד שלך. — ביום ההוא תעלה בלבך את זכר שלשת הרעיונות הגדולים והדגולים, הלא המה, לכונן את מבטך נוכח פני ה', מלך העולם (מלכיות); להיות מבט בוחן ובודק את העבר שלך,

למען תשיג את הדבר האחד שבידך עוד לעשות, להסיר על ידו את התוצאות הרעות מהעבר, הלא היא "התשובה" (זכרונות), ולהתאמץ לרומם את נפשך אל עתיד יותר טהור ויותר טוב להיות חשוך מכל חטא ומנוקה מכל עון תחת עזר ה' האב הרחמן (שופרות) (ראה מערכת העדות פרק י"ב), ועליך לחשוב ולהגות ברעיונות האלה היטב, למען בברק זהרם תאיר לך את העבר שלך, לכן בתפלת מוסף תביע את זכר הרעיונות האלה ממקורם בקראך את הכתובים מן "התורה" (שהיא תעודת העם) "מהכתובים" (התאמתות כל אלה בחיי הפרט ואשר מחיי הפרט תבוא לחזות בהם חזות חיי הכלל) "ומהנביאים" (קיום התורה בחיי העם ואשר בעד החיים ההם על ידה התגלה ה') ואתה תחליט בדעתך, כי רעיוני החיים האלה יהיו חופפים על מעשיך (ברוך), והנה אז אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, קדושת היום ותכן המוסף כמו ברגל (רק רעיון העליה בארץ אל עיר הקדש והמקדש לא יזכירו, יען כי הזכרון ההוא מתיחס ביחוד אל שלשת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות), את המלכיות הנך חותם בקדושת היום, בעוד הרעיון הזה מתאים הנהו עם עיקר התכונה של "יום הכסא"; אח"כ הנך קורא את זכרונות ושופרות ואת כל אחת הנך חותם עם ברכה מיוחדת ותסים בעבודה והודאה ושלום כמו בשחרית, ומפני זה תפלת מוסף בראש השנה תכלכל בקרבה תשע ברכות — בכל ברכה תביע בתפלה את כל הרעיון בשלמות (עלינו, אתה זוכר, אתה נגלית) ותקרא את הכתובים ככתוב בתורה (ככתוב בתורתך) ותחתום ברעיון של בקשה או"א מלוך, זכרנו, תקע.

יום כפור — אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, מושג היום ומוסף כמו ברגל, חוץ מהתפלה אדות העליה ברגל, עבודה, הודאה, שלום, ודוי כמו בשחרית, אבינו מלכנו לא יאמרו אחרי המוסף.

פרק תרנז

ח: נעילה.

תפלת "נעילה" מתפללים בימים שהמה מקודשים בשלמותם אל עבודת. ה' הפנימית, כמו בתענית ויום הכפורים, בעוד היא העברה מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בפועל, בשעה אשר היום, שהוא מקודש כל כליל לעבודת ה', יבוא ויפנה, ורק רגעים אחדים נשארו עוד להשלים את עבודת ה' הפנימית המקודשה לתעודת היום, ועוד הפעם, עם כניסת הלילה יחלו ימי החיים הפועלים. התפלה הזאת נקראת בשם "נעילה" והיא

תכלכל רק תפלת השמונה עשרה המקדשת את החיים עם הפתיחה באשרי ובל"ג וחתימה בעלינו.
המושג: צרוף התוצאות של עבודת ה' הפנימית במשך היום החולף ועובר, להיות פעולתה אמונה בעד עבודת ה' החיצונית על ידי המעשה בחיים הפועלים.
כפי הנהוג אצלנו יש לנו רק יום אחד המקודש כלו כליל בעד עבודת ה' הפנימית, ואשר ישוב אלינו בתקופתו בכל שנה ושנה, הלא הוא יום הכפורים, ולכן תפלת נעילה נקבעה רק בעד היום ההוא.
הצעה: אחרי אקדמת אשרי ובל"ג, אחרי אבות, גבורות, קדושה, קדושת היום, עבודה, הוראה, שלום (הכל כמו בשחרית, זולת במקומות שיוסיפו דברי הבקשה במושג עשי"ת בברכות הראשונות והאחרונות אזי תחת "כתבנו" "וכתוב" אומרים "חתמנו" "וחתום"), הנה נציג לפנינו עוד הפעם את כל תכונת היום הגדול והקדוש ובודוי קצר, תשקיף עוד הפעם על חייך החולפים, ותביע אמר בהכרת החטא את "הודוי", ובזה הנך מכיר לדעת, כי פרי הכרת עצמותך דרושה להיות "התשובה", הלא היא, התשובה הטהורה והנאמנה, אשר על ידה תוכל ליחל ולקוות, לקבל סליחה (אתה נותן), וכי גם הסליחה הזאת היא רק מתנת חסד מאב הרחמן, יען כי ע"י כל חטא וחטא הלא אבדת את הזכות על החיים. אבל ה', אשר קרא את הבן תמותה, רפה הכח (מה אנו) אל תעודה רמה כזאת (אתה הבדלת) איננו חפץ בהשחתת מעשיו ואיננו מתנהג עמו במדת הדין רק חפץ יחפוץ לחנך אותו, למען יוכל להגיע אל התעודה הרמה הזאת ומקבל הנהו את תשובתו באהבה ובחמלה, לכן לא בעדו רק בעדנו נתן לנו את יום הכפורים. להתחדשות החיים (ותתן), עד כי על ידו נחליט, להכשיר את העתיד שלנו ונתאמץ להתם חטא ועון מהעבר, לבל יפריע בתוצאותיו על העתיד, ולמען תהיה עבודת ה' טהורה בחיי המעשה בפועל, מניח הנך את משאלת לבבך ותקותך על מזבח ה' ותעתיר, כי בעדך ובעד אחיך יהיה היום הנעלה, החולף ועובר, עוזר ותומך, להשגת מתנת חיים כשרים כאלה מאב הרחמן (ואתה ברחמיך) וכפי שה' בעצמו הבטיח לנו (שנאמר) וחותם אתה באלקי עד שלא כו' כמו בשחרית.

פרק תרנח

בכלל

ביום כזה שהוא יכלכל בקרבו תכונות שונות ותכופות יחד, כמו למשל שבת ור"ח, שבת ור"ח עם חנכה, שבת ויו"ט, אז' עליך אז להביע ולפרוט כל "תכונה" מתכונות היום

בעבודת ה', הלא הוא, בעד שבת ור"ח "באתה יצרת" ובאזכרות השבח בקדושת היום בשבת ר"ח ויו"ט, — בסוף ברכת היום, ששם יביעו ההחלטה לקיים בפועל את תכלית הסדרים אשר כונן ה' באלה הימים יזכירו את השבת לפני ישראל ולפני ר"ח ויו"ט, ור"ח ויו"ט יזכירו אחרי ישראל, בעוד המועדים הלא יצאו מישראל ורק ע"י ישראל יש להם ערכם עליהם, אבל ישראל בעצמו ע"פ ערכו ותעודתו מהשבת תוצאותיו, להיות הוא הנושא את השבת והמוציא לפועל את מטרת תעודתו.

פרק תרנט

ט: תפלת צבור.

עד עתה בהשקפתנו על התפלות לקחנו דברים כפי שהן מסודרות לערוך תפלה גם בעד היחיד, לקיים את עבודת ה' הפנימית שלו; אבל הקרבנות שבמקומם ועל פיהם נערכו התפלות כלם הלא היו קרבנות צבור, המה נקנו מכסף הכלל והצבור גם ההקרבה שלהם היתה ע"י "הכהנים", שהמה הם "באי כח הכלל והצבור". הכהנים העלו אז את הענינים הכלליים, הנוגעים אל כלל האומה, על מזבח ה' לקדשם ולטהרם, וגם כל יחיד על ידי סדר כזה תכן את עצמו ואת ענינו על פיהם, להיות עולים במעלת הטוהר והקדושה, יען השיג את עצמו, כי הנהו אמנם חלק מהכלל ואבר מגוף האומה, בעוד השתתף עם חלקו להיות בחוברת עם עניני הכלל והצבור, כמו כן חייו הפרטיים קבלו אז את ערכם עליהם ע"פ ערך החיים של הכלל והצבור ומעלתם, על פי מעלת הרעיון והידיעה הזאת, שהיא בלבדה, אם אך ישוה אותה לנגד עיניו תמיד תעצור כח לצרף ולטהר את החיים החיצוניים שלו לאמצם ולחזקם, למען ישיגו את מעלת תעודתם — כי באמת אם אך תחשוב ותחוש את עצמך, כי הנך אבר מגוף האומה, כי הנך יליד בית יעקב ואיש מעדת ישראל — האם לא כליל תחליף אז ההתבודדות, שהיא תכיר ותדע רק את חיי עצמו וענינו בלבד, מבלי תת שום מקום בלבו לדאוג גם בעד טובת אחיו? האם ברעיון הכלל לא תגרש אז כלה מקרב לבבך ונפשך את "אהבת עצמך", את ילדי התופת, את השנאה והקנאה, את הריב והמדון וכל דבר עול? האם לא תרגיש ולא תחוש אז כי "הכלל והצבור" הלא הנהו הנושא והמחזיק אותך וגם כל. כחותיך הלא שייכים המה רק אל הכלל, בעוד אתה בעד עצמך הן כלא נחשבת ומעשיך כלם הן המה דרושים להיות בעד כלל ישראל, ואם כי בעד עצמך מחויב הנך בכ"ז לרכוש לך את כל הדרוש לך להחזקת היחיד וטובתו, אבל הנה גם זאת עושה הוא לשם מצות "הכלל והצבור" לעשות ולמלאות את זאת באמונה, בעוד הכלל הנהו קבוץ הפרטים שעליהם

יבנה ויתכונן? האם אתה לא תרגיש בעצמותך אז ברגש כזה, כי רוחך גבוה ונעלה הנהו, בעת אשר אתה יחד עם כל עצמותך וכל חלק וחלק מכחך תוסיף לשכלל את בנין הכלל, אף מה טוב ומה נעים לך אז, בזכרך כי משתתף הנך בפעולתך ובחייך הפרטיים, עם כחותיך, בזמנך ובקרב חוג חייך, עם הכלל והצבור, גם תשחד מכחך להוציא לפועל את התעודה הרמה והקדושה אשר אותה הנחיל ה' לכלל בית יעקב על הר "חורב"? — האם יוכל דבר מה להחשב עוד בעיניך לנקלה ולמצער בחייך בהגיון לב ברעיון הכלל? — אבל עוד יותר מזה — בהתבוננך תמיד על עצמך, כי הנך מוקף ומוכתר מאחיך בני אב אחד, האם בחברתם לא תתעורר אז בלבך האהבה הנאמנה, האהבה הכוללת לאהוב את כלם כאחד, בתור אחיך, בני אל חי, אל יחיד ומיוחד? האם אז תוכל עוד לדעת ולהכיר כל סבל וצרה, באופן אם הצרה הזאת דרושה היא לטובת הכלל, או האם לא תשכח בטובת הכלל את צרת עצמך? כמו כן התוכל לשמוח באיזה שמחה פרטית, בעת אשר תדע כי הכלל הנהו נמצא בצרה? האם לא תבחין ולא תבקר אז ביותר את העבר שלך כאשר תעריך לנפשך את השאלה: כמה וכמה תועלת ע"י העבר שלי הבאתי להכלל בעד החזקתו וקיומו? גם בנוגע אל העתיד שלך, הלא משאלות לבבך, חפציך ומגמת פניך, בטח יהיו צרופים ומזוקקים שבעתים, כאשר לא תשאל ולא תבקש את כל אלה בעד עצמך בלבד, כאשר לא תכין עצמך לפעולה רק בעד עצמך וטובתך בלבד, רק תכונן אותה לכל דבר אשר ייטב ויכשר בעד "הכלל והצבור"? האם תוכל עוד להשתמש באשר רכשת לך רק בגלל עצמך, רק לתועלת עצמך והנאת עצמך, או באופן לא נאות, בעוד כל פועל פעלת לך במחשבה תחלה, תשים כל מעינך לרכוש ולהשיג ולהשתמש באלה רק לטובת הכלל ולתועלתו? — לכן גם בנוגע לעבודת ה' שלך הפנימית, גם היא תשיג את הקדושה היותר נעלה ותוצאותיה מה יקרו מאד, אם בעבודת הלב שלך תתפרץ לא רק משאון החיים של עצמך בלבד, לרומם את נפשך בפני ה', כי בעבודתך הפנימית הזאת תתחרה לצאת גם מחייך הפרטיים ולצרף ולשתף את עצמך יחד עם חיי הכלל — לכן חכמינו ז"ל הכירו לדעת, כי התפלה תשיג את עצם שלמותה רק ע"י "תפלה בצבור". גם נוסחאות התפלות שלנו ערוכים ומסודרים באופן כזה, כי יכלכלו בתוכם רגש הכלל, חפצי הכלל, הודאה של הכלל גם ודוי של הכלל, וכל אלה יורו אותך: לחשוב ולהכיר את עצמך בתור אבר וחלק מגוף "הכלל והצבור" מבלי לבקש ולשאול דבר רק בעד עצמך בלבד, מבלי לחפוץ, להשיג ולרכוש לך רק בעד עצמך בלבד, אף גם זאת, הן עליך להכיר ולדעת כי הדברים שישנם אתך הלא הנה התנות נתונות לך מה', ועליהן גם לאחיך בזכות על פרי תבואתן — ורק באדה התפלות שהנה באות בתור בקדמה ופתיחה אל התפלות

הכלליות, רק בהן ועל ידן תתרומם גם אתה אל חיי עצמך ובודוי של עצמך הנך מביע אמר בתור הכרה פרטית, ובתחנות תבוא להתבונן על חיי עצמך ומשאלותיהם, לערוך תחנה ותפלה על אדותיהם.

פרק תרס

אבל לא באמר ודברים בלבד, כי גם בפועל ובמעשה עליך לבוא ולהקבץ יחד עם עדת אחיך ולהביא לידי שלמות את עבודת ה' הפנימית שלך ע"י תפלה בצבור, גם הכניסה בעצמה אל המקום הקדוש, שהוא נועד לתפלה בצבור, גם היא בעצמה פעולתה רבה לצרף וללבן את לבך ולמלאות אותו ברגשות נעלים בצדק ואהבה, יעז אז תעלה על זכרונך את הרעיון הנעלה: הן פה נקבצו ובאו כלם כאחד במחשבה אחת לשפוך שיח להי' אחד, לאל היחיד ומיוחד, שהוא אבי כלנו כאחד! — מספר הנקבצים לתכלית זאת הוא למצער "עשרה" — להיות נמנים למנין "עדה", הלא הוא להתאחד להיות גוף אחד. — את אחד מאחיכם אלה הנכם בוחרים להיות שליח צבור או "חזן" — הוא יהיה גם פה לגוף העדה ההיא, אם יחשבו את דבורו לדבורם, ובאופן כזה יתלכדו כל חברי העדה יחד להיות גוף אחד ודבורם דבור אחד, בעוד יכונו את לבם ונפשם אל כל דבור ודבור, היוצא מפי החזן, גם יאשרו ויחזיקו את מוצא שפתיו ע"י אמר ההתאחדות והקיום "אמן".

"אמן" הוראתו הוא קיום ואשור (בעשטאטיגונג) (תאר ע"מ חפץ), וכאשר אני עונה "אמן" הלא הוא "אמן אני" על אמירת איזה דבר מפי זולתי, אז מקיים ומקבל אני עלי להיות האמירה ההיא שלי, ותמיד אני נלוה עם ענית "אמן" לכל אמר והגה אשר אני שומע, וכהתימי לשמוע באמר ודברים את ההחלטות, אשר אני מקבל אותן עלי, להיות קבועות בנפשי, אזי לכוללן יחד ולכונן אותן בלבי, הנני מאשר ומקיים אותן עוד הפעם על ידי ענית "אמן" —

את אשר התפלל בתחלה כל אחר מהעדה לבדו בתור חבר העדה, ישנה ויחזור הש"ץ עוד הפעם, לחבב בלבות כל בני העדה את כל תכן הדברים האלה, להיות נחשב לדבר כללי. — מברכות ק"ש יאמר החזן רק את הסיום של כל ברכה, שהיא כוללת ומקפת את ההחלטה הברורה, בעד עבודת ה' בחיים הפועלים, לכבד אותה בפני כל העדה, אבל בשמונה עשרה בעבודת ה' בשחרית, מנחה, מוסף ונעילה, יחזור החזן בחזרת הש"ץ את כל הש"ע. בסוף כל ברכה בעד קיום והחלטת כל ענין עונה הקהל "אמן" גם בכל "ברוך אתה ה'" אומר הקהל את ההחלטה הנאמנה לעבודת ה' בפועל "ברוך הוא וברוך שמו"! —

"ברוך הוא וברוך שמו"! הוא המושג הקצר מכל תעודת חיינו, "ברוך הוא", לאמר: כי ה' ברוך הנהו על ידנו, כי על ידנו ימלא רצונו. "וברוך שמו", כי גם הכרת ה' על ידנו תהיה מבורכה, הלא הוא, כי אנחנו נועיל ונעזור לזה, כי גם אחרים יתקדשו למלאות את עבודת ה'.

מי שאיננו יודע להתפלל הוא משלים באופן כזה את עבודת ה' הפנימית שלו, באשר יכון, כי תפלת החזן תהיה נחשבת לתפלתו, לצאת על ידה ידי חובתו, והיודע להתפלל יוקיר ויכבד על ידי זה את תפלת הצבור בחברת האחים עוד הפעם, להוציא לפועל את מערכי לבבו ע"י החיים הפנימיים של הכלל והצבור.

אבל מלבד אלה ישנם עוד חלקי עבודת ה', שהמה מסודרים ומכוננים רק בעד תפלת הכלל והצבור בלבד, להועיל בזה, יען המה מסוגלים ביחוד להתרוממות הכלל והצבור, ומפני זה נהוגים המה רק בעבודת ה' בצבור בלבד, הלא המה: ברכו, קדיש, קדושה, אשר נקח דברים על אדותיהם בפרק הבא.

פרק תרסא

י: קדושה, קדיש וברכו.

קדושה — בברכה שבה נביע אומר, כי ה', שהוא אמנם האל הקדוש ומרומם על כל, ובכל זאת קורא הוא את האנשים לעבודתו הקדושה (ראה למעלה) אז תאמר העדה: כמו מקהלת כוחות הבריאה, אף כי תכיר לדעת, כי האל הקדוש יושב על כסא מלכותו ממעל להבריאה (קדוש, קדוש, קדוש) ובכל זאת הלא יתגלה ויופיע ה' בכל מקום בחקי הבריאה הזאת (ה' צבאות), עד כי כל יצורי הבריאה ומפעליה המה גדלו (מלא כל הארץ כבודו) וכולמו כאחד באגודה אחת הלא יתקדשו לעבודתו (לעומתם ברוך יאמרו), כמו כן גם כלל ישראל יזמין את עצמו ויתקדש לעבודתו (ברוך כבוד כו'), ובכל מצב מצב ובכל תקופה ותקופה ה' מלך העולם, ה' הוא גם בכל העתים ובכל הזמנים, לכן יתנו כבוד לשמו בתור מלך עולם והשליט על כל ובכל דור ודור גם בגלות, הנהו ה' שהוא השוכן בציון ע"י התורה תצא ממנה, הלא הוא, יען יחזיק ויקיים בעולמו את בני ישראל, להיות בתור כלי יוצר מיוחד וציר אמונים, להתפשטות הכרת ה' ושכינת עזו (ימלוך ה' לעולם כו') וכל עדה ועדה בתור חלק מהכלל, כל אחת מקבלת על עצמה, להוציא לפועל את התעודה הרמה ההיא (לדור ודור כו').

עיקר הקדושה מיוסדה: א) מהכתוב בישעי' ו' ג', בתקופת העת אשר החוזה־יה ראה לפניו את עם יהודה — ואשר אז אם כי בחיצוניותו עוד פרח ישראל וראה חיים על

אדמתו, אבל עבודת ה' היתה רק סדר ומצות אנשים מלומדה ולא השיגו את השלמות הדרושה לא בחייהם הפנימיים ולא בחייהם הפועלים — והנביא ראה כי כל יצורי הבריאה המה עבדי ה', אשר יתיצבו לפני כסא כבודו לעבדו שכם אחד ויווכח לדעת, כי אמנם הלא תעודת ישראל היא, לכונן להם גם כן עבודת ה' כזאת — באמת ואמונה אומן.
ב) מהכתוב ביחזקאל ג' י"ב, אשר הנביא ההוא היה שלוח בגולה אל עם ישראל, עם כבד עון, גם מפוזר ומפורד בחיצוניותו, למען יכונן את תקומתו גם אז, ועליו היה להתלכד ולהתרומם ברוחו, אז שמע הנביא את קול הקריאה, כי גם באופן בזה, על ישראל להיות כלי יוצר וציר אמונים להעריץ ולהקדיש את כבוד ה' ומנקודת המצב ההיא גם בגלות בחר ה' בעמו, למען על ידו יהיה ברוך כבוד ה'. — ג) תהלים קמ"ו יו"ד, וכי למטרה כזאת הלא נקרא הנהו עם ישראל בכל תקופות הזמנים ובכל דור ודור, לקיים ולמלאות את הקריאה הרמה הזאת.
בכל שמונה עשרה של חזרת הש"ץ יאמרו קדושה — בשחרית בימי החול ובמוסף של ר"ח וחול המועד קדושה קצרה, רק את שלושת הרעיונות העיקריים הנזכרים בלבד ובפתיחת "נקדש" גם ע"י אמרים קצרים לחבר את הרעיונות. — בעבודת ה' בשחרית בשבת גם כן בפתיחת "נקדש" : אבל מאמרי הצרוף המה ביתר ביאור, אף הרעיונות בעצמם מתפתחים ומבוארים ביותר. במוסף בשבת ויו"ט ע"י פתיחת "נעריצך", גם הצרופים ביתר ביאור ובין ברוך וימלך בצרוף וביחס אל אמירת "קדוש", אומרים גם את "שמע".
אל אלה מתיחסת עוד האמירה של הקהל "מודים דרבנן" בעת חזרת הש"ץ את "ההודאה".

פרק תרסב

קדיש — יאמר אחרי ההפסקות הקטנות מחלקי עבודת ה', הלא הוא אחרי פסוקי דזמרה, ש"ע ותחנון, גם אחרי קריאת התורה (ראה פרק י"א), כמו כן אחרי כלות התפלה, הלא הוא, אם אין תפלת מוסף, אזי יאמרו קדיש אחרי "קדומא דסדרא", ואם יש מוסף אזי יאמרו אחרי שחרית ואחרי מוסף, גם אחרי מנחה, נעילה ומעריב, כמו כן, אחרי אשר ישלימו איזה פרק בלמוד התורה ברבים יאמרו קדיש.
קדיש שלם — מיוסד הנהו משני חלקים: מתפלה ובקשה. בין ההפסקות הקצרות באמצע התפלה, יאמרו רק את החצי הראשון, אשר יכלכל בקרבו תפלה (חצי קדיש), ואחרי כלות כל התפלה, ואחרי למוד פרק בתורה ברבים, יאמרו קדיש שלם וקדיש דרבנן.

א) תפלה — לרומם ולעלה את הרעיון, כי עבודת ה' בצבור תועיל להתפשטות הכרת ה' וקבלת עול מלכות שמים, הלא הוא להיות כבוד ה' האל היחיד ומיוחד כבוד כללי, והחובה, לקדש את החיים הכלליים לאל היחיד ומיוחד.

החזן יביע בזה את התקוה והתוחלת, כי מהתפתחות העולם, אשר ברא ה' בכליל שלמותן, לפי רצונו ותכליתו, תצא לפועל גם התכלית הכללית, כי הכרת ה' וממלכתו תהיינה מתפשטות בכל — גם יצרף לזה את משאלת הלב, כי יחיש וימהר ה' להוציא לאור עולם, את התכלית הרמה והנשגבה הזאת, גם ידרוש מהעדה, לרכוש לה תקוה ותוחלת כזאת, ולקיים את דבריו בעניית "אמן" (יתגדל — בעלמא — בעגלא — ואמרו אמן). העדה עונה אחריו ותביע אמר, כי שם ה' הגדול, הלא הוא, הכרת ה' הכללית תתפתח עם כל התפתחות הזמנים (אמן, יהא שמיה רבא).

החזן יחל עוד הפעם, להביע את התקוה והתוחלת, כי למען קרב את התכלית הנעלה והדגולה הזאת, לזה הלא תועיל ותעזור כל בחינה וכל התרוממות אל ה' ע"י עבודת ה' הפנימית (יתברך), ואף כי נעלה הוא ה' מהשגת בן תמותה, נעלה הנהו מבינתו ופעולתו (לעילא, ובימי התשובה, שאז מכירים אנחנו ביותר את רפיון האדם, אזי במקום הזה יכפילו לאמר על דבר עצמות ה' "לעילא ולעילא" (א"ח תקפ"ב)), וידרוש מהעדה, כי גם היא תבין ותשיג את הכונה הזאת בעבודת ה' (ואמרו אמן) והעדה תשיב אמרה, כי אמנם כן הוא ע"י עניית "אמן".

עד כאן בהפסקות הקטנות בתפלת צבור, לחדש תמיד את מושג עבודת ה' ע"י התפלה בצבור בקדושת מעלתה.

ב) בקשה — בקשה, כי יכונן ה' ויתן לנו את פרי עבודת ה' בתפלה שהיא כבר נגמרה, הוא יבקש:

"כי לא את תפלתך הפרטית, לא את בקשתך הפרטית בלבד, רק ה' יקבל באהבה וברצון את תפלת רבים, שהנך נכלל בקרבם (תתקבל) (אבל בת"ב ובאבל, אשר מפני הכאב והאבל על העבר והאבדה שלו, לא יוכלו עוד לפנות מבטם על העתיד, לכן לא יאמרו תתקבל). החזן ידרוש את בני העדה לאשר ולקיים את משאלת לבבו בבקשתו, והעם עונה אמן (ואמרו אמן), אף יוסיף לבקש, כי ברעיון הזה הכולל ומקיף את הכל יתאחדו כלם כאחד ופרי ההכרה ובקשה הערובה אל ה' כזאת החפשית מכל אהבת עצמו ותועלת עצמו יהיה, כי תנוב לכלם ולכל אחד ברכת כל הברכות הלא הוא "השלום" — שלום פנימי וחיצוני "וחיים", חיים פועלים ועובדים את ה' יתפשטו על כל ישראל (שלמא רבא וחיים כו') ועוד הפעם ידרוש מהערה, לרכוש לה משאלת לבב כזאת ולאשר

ולקיים אותה בעניית "אמן" (ואמרו אמן). גם יסיים עם אמרו התקוה הרוממה הזאת, כי אף אם נראה לנו עלי אדמות, כי יחוסי החיים שלנו כאלו מתנגדים ומתרחקים המה זה מזה, אבל בשמים הלא ימלוך ה' אחד — הלא הוא, כי כמו בשמים יאחד ויסדר את אלפי רבבות הכוכבים באחדות גמורה, כן יעשה שלום עלינו גם עלי אדמות ויאחד את הקצוות ואת ההתנגדות ע"י "השלום הנצחי" "אמן" (עושה שלום).

אחרי למוד התורה ברבים, הלא הוא, אחרי כלות את העסק והענין בהלכות ואגדה, יאמרו גם כן קדיש שלם ובחלק הראשון יזכירו גם כן את העסק הרוחני עם התורה בתור תעודה, לקרב את מלכות שמים, ותחת תתקבל בחלק השני יאמרו: על ישראל כו', בקשה, לקיום העוסקים בתורת ולהחזקתם. קדיש יתום (ראה פרק י"ד) הוא ג"כ קדיש שלם אבל בלא תתקבל.

פרק תרסג

ברכו — יאמרו בשחרית וערבית לפני ברכות ק"ש. החזן בתור בא כח חברי העדה קורא הוא להם, כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים, למלאות את רצון ה' (ברכו) בשחרית וערבית לפני ברכות ק"ש, החזן בתור בא כח של חברי העדה, קורא להם כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים למלוא רצונו (ברכו) רצון ה', אשר, אם כי הוא גבוה ונשא למאד, בכל זאת הלא יראה ויביט על חיי האדם וחפץ הוא, כי רצונו ימלא ע"י פעולות היצורים (המבורך). העדה תשיב על הקריאה הזאת בהחלטתה הנאמנה לזה ע"י אמירת: ברוך ה' כו'. בעת הקריאה של החזן אומרים: "יתברך" כו'.

פרק תרסד

יא: קריאת התורה.

החלק העקרי והנכבד מעבודת ה' שהוא המקור בעד התפלה, להכרת האמת ויסוד מוסד בעד החיים להיות עבודת ה' בפועל, אשר יגיה אורו, להאיר את דרך החיים, הלא היא "קריאת התורה", ואשר מקדמת דנא קבע אותה משה רבנו ע"ה גם עזרא ע"ה ערך וסדר אותה בשלמות הדרושה, לקרוא את התורה בקהלות ישראל ברבים. — קריאת התורה היא: אם קריאה תמידית ונהוגה או קריאה הבלתי רגילה, שהיא נקראת לפרקים, הלא היא, לפי תכונת הימים, שהמה מועדי זכרון וימים מצוינים בשנה.

פרק תרסה

א) קריאת התורה הרגילה והנהוגה, — החזקת רוח התורה בקרב העם היא מטרת קריאת התורה הרגילה והנהוגה : בשבת בשחרית ובמנחה וביום ב' וה' בשחרית — כפי הנהוג בכל שנה ושנה, יחלו לקרוא מהתחלת התורה בשבת בראשית, הלא הוא בשבת הראשון שאחרי חג הסכות ומשלימים את כל התורה כלה ביום האחרון של סכות (אצלנו ביום השני של שמיני עצרת ונקרא בשם "שמחת תורה" (ראה עדות פרק ג')) — לתכלית זאת מחולקים המה חמשה חומשי תורה לחמשים וארבע סדרות או פרשיות, "ויקהל פקודי", "תזריע מצורע", "אחרי מות קדושים", "בהר בחקותי", "חקת ובלק", "מטות ומסעי", "נצבים וילך" מסודרים המה לפי קביעת השנה בשבתותיה, שבהם יקראו את הפרשיות האלה, אם נפרדות לבדן או מחוברות יחד, עד כי התורה בקריאתה השנתית והתמידית מחולקה היא אם על 47, או 48, או 49, 50, 51, 52, 53 או 54 קריאות, במשך השנה עד תומה: מן 47 עד 50 בשנה פשוטה, 51 עד 54 בשנה מעוברת (עדות פרק ט"ו) "תזריע מצורע", "אחרי קדושים", "בהר בחקותי", שהנה כלן בחומש "ויקרא" בשנה פשוטה תמיד מחוברות הנה, ובשנה מעוברת תמיד נפרדות, "מטות ומסעי" בשנה פשוטה תמיד מחוברים, "ויקהל פקודי" בשנה מעוברת תמיד נפרדים והשאר "מתחלפים". הסדרות או הפרשיות יש לחלק באופן כזה, כי בשנה פשוטה פרשת "צו" ובשנה מעוברת פרשת "מצורע" (ואם ר"ה בשנה מעוברת ביום ה', אזי גם הפרשה "אחרי") נקראות הנה תמיד "קודם חג הפסח". פי' "במדבר" יקראו תמיד לפני חג השבועות. פי' "ואתחנן" תמיד אחרי ת"ב. פי' "נצבים" קודם ר"ה, — אם בין ר"ה וסכות ישנם שתי שבתות, אזי "נצבים וילך" תמיד נפרדים המה, ואם רק שבת אחת אזי "נצבים וילך" מחוברים תמיד. בשחרית בשבת יקראו את כל הסדרה ובשבת במנחה ואח"כ ביום ב' וה' בשחרית יקראו למצער עשרה פסוקים מהסדרה הבאה. — (ראה על כל אודות זה א"ח קל"ה, קמ"ט, רפ"ב, רפ"ג, רצ"ב, תכ"ח).

פרק תרסו

ב) קריאת התורה הבלתי רגילה והבאה לפרקים — היא נקראה מחלקי התורה, שהמה מתיחסים אל תכונות הימים ההם.

בראש חדש — במדבר כ"ח א' ט"ו (וידבר עד יעשה ונסכו) מענין הבאת קרבן "ראש חדש", ולמען תספיק הקריאה לעלות לתורה ג' גברי יקראו שמה גם הכתובים מקרבן

תמיד ושבת — בשבת ור״ח נוסף אל הסרא של שבת יקראו בפסוק ט׳ עד ט״ו מדבר הבאת קרבן של שבת ור״ח.
בפסח — ביום הראשון — שמות י״ב מפסוק כ״א עד נ״א (ויקרא משה — על צבאותם) אדות קרבן פסח ויציאת מצרים.
ביום השני — ויקרא כ״ב כ׳ — כ״ג מ״ד (שור או כשב — אל בני ישראל), קביעת המועדים הכלליים ובעד שני הימים הפסוקים מן התורה ע״ד הקרבת הקרבן של פסח — במדבר כ״ח ט״ז — כ״ה : ובחדש הראשון — עבודה לא תעשו.
ביום הראשון של חוהמ״פ: שמות י״ג א׳ — ט״ז — (קדש לי כל בכור — הוציאנו ה׳ ממצרים), להחזיק את מושג הגאולה בתור מעשה ה׳ ע״י מצות חמץ ומצה, בכור תפלין.
ביום השני מחוה״מ : שמות כ״ב כ״ג — כ״ד י״ט (אם כסף תלוה — לא תבשל גדי), להציג את החיים הפועלים תחת שפע הרעיון, היוצא מגאולת מצרים, הקשר והיחס של הרגלים אל תקופות הטבע המסוגלים אליהם, וכי מכוננים המה בעד ההתקשרות הכללית ע״י העליה לירושלים והראות את פני ה׳ בעיר הקדש והמקדש ולחדור עם רעיון ה׳ בכל חיי הפרט גם בעניניהם הגופניים המיוחדים.
ביום ג׳ מחוה״מ — שמות ל״ד א׳ כ״ו — פסל לך — לא תבשל גדי וגו׳: סדר ה׳ וממשלתו, לחנך את האנושית ואת ישראל וקביעת הרגלים ביעד החנוך של עם ישראל.
ביום ד׳ חוה״מ — במדבר ט׳ א׳ — ט״ו : במדבר סיני — ולאזרח הארץ, דוגמא, בעד קיום עשיית חג הפסח בפועל והוראה לאלה, שאחרו לעשותו מפני אונס ומפריע — פסח שני — הכרת ערך החגיגה.
— הערה — אם יום הראשון של חוהמ״פ חל בשבת אזי ביום השלישי של חוה״מ יקראו עוד את הכתובים משמות ל״ג י״ב — כ״ג: ראה אתה וגו׳ וביום ב׳ ג׳ וד׳ יקראו את חלקי הקריאה מיום א׳, ב׳ וד׳.
שביעי של פסח שמות י״ג י״ז — ט״ו כ״ז — ויהי בשלח — ה׳ רופאך — השלמת הגאולה על הים, להורות כי ההחזקה ג״כ היא רק ע״י ה׳ וכי להשיג אותה נוכל ע״י עבודת ה׳ בפועל.
בשמיני של פסח — חזרת הכתובים מדבר קביעת המועדים, (כל הבכור) עליית הרגל בעיר הקדש והמקדש ובשבת יוסיפו עוד לקרוא מדברים י״ד כ״ב ט״ו י״ח — ״עשר תעשר״. מדבר קדושת הרכוש והגוף ע״י יציאת מצרים להיות קדוש לה׳.
בעד הימים האחרונים יקראו גם את הפסוקים מהבאת קרבן החג כמו ביום הראשון. — (במדבר כ״ט, כ״ו — ל״א).

סכות — ביום הראשון וביום השני כמו ביום השני של פסח, גם הכתובים מקרבנות החג דברים כ"ט י"ב ט"ז.
חוהמ"ס — במדבר כ"ט, י"ז — ל"ד — קרבנות החג המתיחסים לכל יום בשבת כמו בשבת חוהמ"פ וכתובים מהבאת קרבנות של היום במדבר כ"ט.
שמיני עצרת — כמו בשמיני של פסח גם הכתובים מהקרבת קרבנות החג במדבר כ"ט, ל"ה — ל', א' —
שמחת תורה — מלבד השלמת התורה שקוראים מדברים ל"ג עד סיום התורה "לעיני כל ישראל", יתחילו את התורה מבראשית א' ב' ג', גם מדבר הקרבת קרבנות החג: במדבר כ"ט א' — ז'.
ראש השנה — ביום הראשון בראשית כ"א א' ל"ד — וה' פקד את שרה — ימים רבים — דבר בפועל, המתיחס אל "זכרונות" גם הכתובים מהקרבת קרבן היום : במדבר כ"ט א' ז'.
ביום השני מראש השנה — בראשית כ"ב א' — כ"ד : ויהי אחר הדברים — ואת מעכה — דוגמא מרעיונות של "מלכיות" (עקדה) ממעשה בפועל, המתיחס אל "זכרונות" (אל תשלח ידך) "ושופרות" (והאלקים נסה) גם הכתובים מקרבן היום, כמו ביום הראשון.
שחרית יום הכפורים — ויקרא ט"ז א' ל"ד — אחרי מות — את משה — אשר יכלכל עבודת ה' ע"י הקרבן ביוה"כ גם הכתובים מקרבן היום במדבר כ"ט ז' י"ב.
מנחה יוה"כ — ויקרא י"ח א' ל' — כמעשה ארץ מצרים — אלקיכם — אודות מלואי החובות של התורה, שהמה יסוד ואבן הפנה אל הטהרה והקדושה,
הדרושים להיות פרי היום הקדוש ההוא, וע"ד רוח הבהמה באדם שמתחרה הנהו בחזקה תמיד, לעבור עליהם, עד כי יוכל לעשות את האדם, להיות בהמה לו ולהעבירו על דעתו, להשחית את לבו ורוחו.
חנכה — במדבר ז' א' — ח' — ד' — ויהי ביום כלות — את המנורה — ביום א' ז' — א' י"ז ביום ב', י"ח ל', ביום ג' כ"ד ל"ה, ביום ד' ל' — מ"א ביום ה' ל"ו — מ"ז ביום ו' מ"ב — נ"ג ביום ז' מ"ח — נ"ט — ביום ח' נ"ד ח' ד'.— כפי הרעיון והמחשבה אשר בימי חנכת המשכן הראשון התנדבו נשיאי המטות, ויביאו את קרבנותיהם, כמו כן נראה את הרוח והמחשבה, אחרי אשר נתחלל הקודש וטמאו את המקדש, וה' עשה תשועה גדולה ע"י מתי מספר, להכניע את האויב אשר הרע בקודש ולטהר את המקדש מגלולי זדים, אשר בו החרו החזיקו, לכונן את הקודש והמקדש עוד הפעם על תלם, ואשר כל

נין ונכד ישראל, בזכרו את כל אלה יתנדב לקדש את חייו הפועלים, להקדיש על ידם את חייו אל אלקי ישראל הנערץ והנקדש.

פורים — שמות י״ז ח׳ — ט״ז ויבא עמלק — מדר דר, — להזכיר, כי מעשי אבות, אויבי וצוררי ישראל מקדמת דנא, נחל הנין והנכד להיות כמוהם צורר היהודים ולקום עליהם לאבדם ולכלותם, וה׳ הפיר עצתו והשיב גמולו בראשו — לקח־טוב בעד הבאים בסכנה, כי תעודתם לשפוך לבבם ונפשם בתפלה ובתחנונים לפני ה׳, הפודה ומציל, ולראות גם מספור התורה את מחסה ה׳, אשר הבטיח לעמו נגד העריצות ומחשבות זדון ובליעל, שהיא תכבד רק את הגוף והכח ולא תאבה לדעת, כי אכן רוח הוא באנוש העולה היא למעלה וה׳ הוא התקיף לעד, ברוחו יקבץ נדחים ונחלשים וגם גבורת גבורים ומרמת ערומים כהבל נדף כן ינדופו ונחלשים אזרו חיל בגבורת ימין ה׳.

פרשת שקלים — שמות ל׳, י״א, י״ז: וידבר — נפשותיכם, לבל נעריך את גודל מספר העם על פי מספר הגלגולות, רק על פי סכום מעשיהם (בה בעת נמנו על השקלים, לעבודת ה׳ בקרבנות צבור הכלליים).

פרשת זכור — דברים כ״ה י״ז י״ט — זכור — לא תשכח. להביא בזכרון העם לפני הפורים את מעשה עמלק ומזמת עריצים, הבוטחים על חילם וכח גופם.

פרשת פרה — במדבר י״ט א׳ כ״ב — וידבר—הערב. לדעת כי מקור הטהרה נפתח מהטומאה בעצמה, לכן עלינו להתעודד ולהתרומם מטומאה לטהרה למען נהיה נקיים וטהורים ומוכשרים לחגיגת קרבן הפסח.

פרשת החדש — שמות י״ב א׳ — כ׳ ויאמר — תאכלו מצות. — על אודות חין ערך החדש ניסן, וכי כל פעולת ישראל בעד הגאולה היתה רק ע״י התרוממות ברוחו ומסירת נפשו ומנת גורלו ביד ה׳.

תקופת הארבע פרשיות גם יחד מכוננות את הרעיון האחד, כי עלינו להעריך את גודל העם לא במספר רק במעלת הרוח ובפעולה ומעשה הנובעים ממקור הרוח הטהור, את זאת תראה לנו פרשת שקלים בדבר ההערכה, וכי אמנם את סגולת ישראל זאת לא ידע האויב וצורר היהודים, זאת תורה לנו פרשת זכור, — לקנות את טהרת הרוח ולהתחטא מקרב הטומאה בעצמה תלמדנו פ׳ פרה, וכי הרמת הרוח והכשרתו הלא היא התחבולה האחת. לקרב את הגאולה תאלפנו פ׳ חודש.

תשעה באב שחרית — דברים ד׳ כ״ה — מ׳ — כי תוליד בנים — כל הימים — למען דעת, כי עוד משה רבנו ע״ה ע״פ ה׳ היה צופה על הגלות. הוא גלה את דבר הגלות גם פקח את עינינו ע״ד אפשרות הגאולה לתקומת ישראל.

תשעה באב במנחה — שמות ל״ב, י״א, י״ד גם ל״ד א׳ — יו״ד: ויחל — לעמו — פסל לך, עשה עמך — בכתובים הראשונים הננו קוראים ושומעים, כי ע״י תפלה ותשובה נצל ישראל מכליון חרוץ, אשר ראוי היה בגלל החטא היותר כבד ובכתובים השניים הננו מכירים לדעת את אהבת ה׳, שהיא תחנך את האדם לחיים טהורים לפני ה׳, גם מדבר העונש במשפט צדק.

תענית ציבור שחרית ומנחה בסו ת״ב במנחה.

עוד עלינו להזכיר בזה, כי בפורים בערב ובבוקר יקראו מגילת אסתר הלא הוא הסיפור הנעלה מדבר הצלת חיי ישראל ע״י ה׳ וכל פרשת אגרת הפורים.

ת״ב בערב מגילת איכה, התרגשות נפש הנביא ירמיהו וקינתו, אשר נשא על חורבן ירושלים עיר הקודש והמקדש, ועוד ביותר על דבר החטא, חטאה ירושלים ועמו, אשר הוא גרם להביא את החורבן הנורא ההוא ובמבט מלא דמע־עין, יורה ויראה את הדרך המובילה אל התשובה ואל תקומת ישראל לחדש ימינו כקדם.

בפסח — בשבת חוה״מ בשחרית יקראו את ״שיר השירים״, אשר במשל ומליצה יראה ויביט כל אחד, כי הקורות והמאורעות במנת גורל ישראל, המה יעידו ויגידו על התגלות האלקות בהשגחתו הרוממה, גם בו ישמרו את התקשרות ודבקות כנסת ישראל בכל העתים ובכל הזמנים אל ה׳ אלקיו, וגודל חביבותה ואהבתה אליו, גם אהבת ה׳ לעמו.

שבועות בשחרית. מגילת ״רות״ — במשל ודוגמא, כי אכן יש שכר לאלה אשר גם בצרה ועוני יתקשרו אל תורת ישראל ואל חיי ישראל, גם לקרוא ממנה את תולדות ״דוד המלך״ ע״ה, אשר נעים זמרותיו הוא משאת נפש עם ישראל ורוחו מדור דור.

סוכות — שבת חוה״מ בשחרית יקראו ״קהלת״, בחג הסוכות שהוא מורה, כי החזקת גוף ורוח האומה היא ע״י ה׳, למען דעת, כי מבלעדי ה׳ והחזקתו, כל. התחרות רוח אנוש, כל מעשה אנוש ותחבולותיו ופרי יגיע כוחו ועוצם ידו, אך מהבל המה גם יחד.

ברכות התורה — כל אחד העולה לתורה:

יבקש וידרוש ראשונה מהקהל, לקדש את עצמו אל עבודת ה׳, אשר גילה חפצו, כי ע״י פעולות אנשים רצונו ימלא (ברכו את ה׳ המבורך) והקהל יביע את ההחלטה לאמר: (ברוך ה׳ הל״ו), העולה לתורה שונה גם הוא את ההחלטה הזאת ויאמר אח״כ, כי ה׳ הוא אמנם הבוחר את ישראל להיות נושא דגל התורה, ואת עצמו יקדש אל ה׳ שהוא נותן התורה (ברוך אשר בחר), ואחר קריאת התורה יחבב עוד הפעם בעד החיים את החוק נתן ה, לעמו, בהיותו תורת אמת, ובזה ועל ידה נטע את החיים בעדנו לעולמי עד — אח עצמו יקדש לעבודת ה׳ בפועל, אל ה׳, שהוא נותן התורה (ברוך אשר נתן).

אחר קריאת התורה יגביהו את ספר התורה ויראו אותו לעיני כל הקהל אשר יקרא: וזאת התורה וכו'.

ברכות המגילה — לפני קריאת המגילה בפורים מברכים, כי יכירו וידעו ע"י קריאת המגילה את ממשלת ה' על ישראל גם בגולה' וכי על ידה יגלה לפנינו רצון ה' בדבר הרמת חיינו ובזה יביעו אומר, כי אמנם נכונים אנחנו לקרוא ולשמוע אותה למטרה כזאת (על מקרא מגילה), אף יכירו וידעו, כי אמנם ה, הוא זה, אשר הוא הכין את ההצלה בחביון עזו לאבותינו (שעשה נסים), גם להלל יה, אשר החזיק אותנו במשך השנה בחיים וקימנו לשבוע בנעימים את יום הפלאות הנעלה הזה, אשר שב אלינו לספר נפלאות ה' לעמו (שהחינו).

ואחר הקריאה:

הנך מביע לפני ה' את אשר למדת והכרת לדעת מהסיפור הנעלה, במגילה על אודות חסדי ה', כי הוא אמנם המגן ומחסה, הפודה ומציל את ישראל מכל צרותיו והמון הסכנות הרבות במסע מדבר גלותו בעמים, ובכל חליפות העתים והזמנים, והנך מקדש את עצמך אל אל ישועתנו (האל הרב).

פרק תרסז

קריאת התורה בשחרית היא תמיד אחרי השלמת השמונה עשרה ואחרי התחנון הנלוה עמו לפני אשרי שהוא מוביל אל החיים הפועלים. — במנחה קוראים אחרי אשרי או אחרי אשרי ובל"ג — מלבד יוה"כ אשר יאמרו אשרי ובל"ג לפני נעילה. — אחרי קריאת התורה בשבת תלוינה התפלות והבקשות המתיחסות אליה: תפלה בעד לומדי תורה ותלמידי חכמים (יקום פורקן) בעד כל המוסדות שהמה מבטיחים את קיום התורה וההחזקה שלה בחיים, כן מתפללים בעד צרכי העדה והעוסקים בצרכי צבור באמונה (מי שברך), גם יעריכו תפלה בעד שלום המדינה, המלך או הנסיך המושל עליה (הנותן תשועה), אף מזכירים את נשמות אלה שמתו על קדוש השם וקיום התורה (אב הרחמים). האזכרה האחרונה בהרבה קהלות יאמרו רק בשבת שלפני חג השבועות ולפני הת"ב, הלא הוא, בעת אשר בימי הבינים נושאי הצלב הפילו חללים רבים בישראל ורבים רבים מאבותינו מסרו נפשם על קדוש השם, גם בעת אשר נעלה על זכרוננו את הריסת הלאום ואבל ישראל על חרבן עיר הקדש והמקדש.

בשבת שלפני ר"ח מברכים את החדש הבא (שבת מברכים זולת ר"ח תשרי) בעוד ראשי החדשים יחזיקו ויכוננו את קביעת המועדים בפועל. (א"ח רפ"ד תי"ז).

אל אלה הנזכרים, עלינו לחשוב גם את פרקי הקריאה והלמוד הנקראים בהמשך התפלה: במה מדליקין, פטום הקטורת, איזהו מקומן, ב"כ ועוד.

פרק תרסח

יב: הפטרות

היו ימים בשנות קדם, אשר קמו עריצים על היהודים להחרים ולכלות מהם את חיי הרוח, נשמת ישראל, ויגזרו גזרה לבטל את קריאת התורה בתוך קהל ועדה, אז רוח ישראל מצא מפלט לה בקרב אמרות הנביאים, לשמור ולנצור באופן כזה את סדר קריאת התורה בימיהם ולדורות עולם ובתחבולות חכמה אצרו את תכן קריאת התורה בזמנה, ובמקום כל פרשה, שהיא מסודרה לקרוא אותה בכל שבוע, קראו אז ברבים סימן אחד מדברי נביאי ה', אשר תכן ענינו מתיחס הנהו אל פרשת השבוע. והנה תחת פרשיות השבוע המכלכלות את ספורי תולדות ישראל, בחרו לקרוא בנביאים באלה המקומות, אשר מהם תצא תורה ע"ד התגלות ה' בתולדות עמו, למען ילמדו את הנאמר בתורה מדברי חוזי־יה, לפעול בזה על חיי העם בבלי אמצעי ע"י אמרות אלוה אלה, אולם תחת הפרשיות מן התורה המכלכלות דת וחוק לישראל קראו מדברי הנביאים את הקשט ודת הנזכר על פי התורה, ואשר חוזי־יה אלה יזכירו ויזהירו על שמירתם, כן בעתים, ששמרו את התורה, ואשר אז פרי מעלליהם אכלו לטוב להם, או בעתות אשר העם הפרו חוק, נאצו כל קדש והנביאים גלו למוסר את אזני העם, לשוב ולהחזיק במעוזם ולשמור כל דבר חוק ומשפט, ובכלל על אדות גמול ישרים בעבור שמירת התורה והמצות ועונש הפרתם בחיי העם.

אחרי כן נשארו התוצאות האלה מהנביאים גם בעד דורות הבאים להיות נלוות גם יחד עם קריאת התורה הכללית, ויען כי נקראות הנה בסוף אחרי קריאת התורה, לכן נקראו בשם "הפטרות" גם פעולת "ההפטרות" רבה היא, להשמיע אותן באזני העם תמיד אחרי הקריאה, ונוסף על רוח התורה בעבודת ה', ימלא רוח הנביאים המעירים והמעוררים את הלאום, להתרומם אל ה'.

פרק תרסט

עד יום השבעה עשר בתמוז ההפטרה תכלכל תמיד את תוכן ענין הפרשה של כל שבוע, אבל משבעה עשר בתמוז והלאה יקראו שלש הפטרות המגלות לנו את הסבות של חרבן עיר הקדש והמקדש ואח"כ שבע הפטרות המכלכלות ישועות ונחמות, לרפא לשבורי

לב, הכואב והמתאבל על חרבן בית קדשנו וזבול בית תפארתנו, ואשר יפיחו תקוה טובה לגאולה שלמה, כי ישוב ה' לבנות החרבות ולכונן על תלה את העיר האבלה והבזויה והמקדש יבנה ויכונן ב"ב ושבו בנים לגבולם, גם שתי הפטרות, שהנה מעוררות אל "התשובה", הלא הנה: "דברי ירמיהו" "שמעו", "חזון", "נחמו", "ותאמר ציון", "עניה" "אנכי", "רני", "קומי", "שוש אשיש", "שובה", "דרשו". — דרשו בצום גדליה במנחה ושובה בשבת שובה.

פרק תרע

והנה כמו שנסדרו הפטרות כאלה בעד קריאת התורה התמידית והרגילה,
כמו כן נקבעו הפטרות גם בעד הקריאה הבלתי תדירה, הלא הנה תוצאות כאלה מספרי הנביאים שהנה מתיחסות אל תכונת הימים, אבל ביחוד רק בעד
שבתות וימים טובים, שבהם אסור בעבודת מלאכה, הלא המה : רגלים, ראש השנה ויוה"כ בשחרית ומנחה, כמו כן בתשעה באב בשחרית ומנחה ובכל תענית צבור במנחה. גם בעד ארבע פרשיות, שבת חנכה, שבת ראש חדש, שבת שמחרתו ראש חדש, שבת שלפני חג הפסח (שבת הגדול).

ברכות הפטרה — לפני הקריאה של דברי הנביאים בהפטרה:

אתה מביע לפני ה': כי ה' הלא הוא היה המעורר את הנביאים וברוחו הטיפו לעם אמרי תוכחה ודברי נועם. הוא בחר בדבריהם הנאמנים, להיות המבשרים את חפצו, הוא היה הבוחר בתורה לתת לעמו ע"י משה עבדו ואת ישראל, כי יהיו מקימי התורה וממלאי את דבריה ופקודיה, גם בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם לעורר את העם, למלאות אחרי דברי התורה, ואתה הנך מחליט לשמוע אל דברי הנביאים האלה, לתכלית ולמטרה כזאת (ברוך, אשר בחר בנביאים).

ואחרי אשר הקשבת את דברי הנביאים החיים וקיימים האלה, הנך מביע אמר, כי תחבב את דבריהם גם בעד החיים הפועלים והנך מתאר את הפעולה אשר פעלו בלבך באמרך : כי ה' הוא צור העולמים בכל התפתחות הזמנים, הנהו מעוז ומשגב וצדיק בכל הדורות, הוא האל הנאמן האובר ועושה כוי ואתה הכרת לדעת, כי ה' אלקיך שהוא אל מסתתר ומושל גבוה מעל גבוה, ובכ"ז הוא השליט והמשגיח עליך ודברו והבטחתו לא ישובו ריקם, לכן הנך מקדש את כל חייך להי' ע"פ השקפתך הברורה הזאת, כי נאמנו מאד דברי אלקים חיים אלה (ברוך צור כל העולמים כוי נאמן אתה הוא כוי).

הנך מבקש כמו כן, כי ירחם ה' את ציון, שהיא מקור חיינו הרוחניים ויושיע לעלובת נפש, שהיא אם ישראל ומקדש אתה את חייך אל ה' שהוא המשמח ציון אשר תנוב ותפרח רק ע"י חיי בניה (רחם).
אתה תשנן בלבך את כל הבטחות ה' ע"י נביאיו, כי ירחם ה' עמו ויקומם הריסות דור ודור וישיב את מלכות בית דוד על מכונה, והנך מקדש את עצמך אל ה' שהוא המבשר לך את כל אלה (שמחנו).
בשבת ויו"ט — אתה מביט בהשקט ובבטחה לא רק על העתיד בלבד, כי תתן תודה גם בעד העבר ובעד ההוה.
אתה מודה להּ: על התורה ועל העבודה כו' ועל יום השבת או אתה זוכר את כל יום החג בשמו ובתכונתו בפני עצמו — בעד כל אלה הנך נותן תודה להּ, ואתה הנך מחליט בלבך : לקדש את עצמך בעד הכל ועם הכל לעבודת ה' בפועל, וכפי אשר יתברך שמו בפי כל חי לעולם ועד (על התורה ועל העבודה).

פרק תרעא

יג: פיוטים.

חכמינו ז"ל מצאו לנכון להגדיל ולהרחיב את חוג התעודה הרמה של עבודת ה' הפנימית ע"י תפלה וע"י קריאת התורה. בראשונה התאמצו לתת הבנה יותר שלמה ע"פ מושג התכן שלה ולבאר אל נכון את פרשת כל ענין בחלקי התפלה לצרף וללבן את הרוח והלב, ובשניה — בקריאת התורה — הרחיבו והעמיקו את הלקח טוב ע"פ המקורים בעצמם, למען יועילו אל ההשתלמות הדרושה — וע"י שתיהן אזנו ותקנו לנהל אותנו להבנת תכונת היום המצוין אל נכון, וממנה להשיג את התועלת הנאמנה בעד מושג החיים בפועל — את הרחבת המושג, את היתר באור על אדות ההכרה אשר רכשנו לנו מהתפלה וקריאת התורה, את אופן השמוש בעד חיי עצמנו, את ההבנה במלואה ועצם שלמותה על אדות תכונת היום, אשר רק בקצרה נכללה במושג התפלה והקריאה, את כל אלה הניחו בעד חיי הרוח והלב של כל אחד, להשתלם בזה ככל אשר תוכל בינתו שאת, ולהשיג זאת בדעת שלמה וביחוד מסרו את דבר הרחבת המושג בעד העם והבאור בזה אל הדבור החי של החכמים הדרשנים והמתרגמים. — להם נמסר הדבר לבאר ולהסביר לעם ע"פ תכן הענינים המסודרים בתפלה ובקריאה, כל דבר אל נכון, ויכוננו אותם להיות בנין שלם ע"פ התורה ומושג היום, והתורה אשר תצא לנו מכל מצוה המיוחדת באלה הימים להמציא על ידם לקח־טוב, לבנות עליהם את החיים — אבל העתים נשתנו

ועול הגלות והשעבוד והפזור גבר עד מאד — לכן מצאו לנכון לקבץ את אלה הבאורים והמלואים של החכמים במושג הימים בשפה לנאמנים בחוברת, להיות נלוים יחד עם עבודת ה' הפנימית בתור השלמה והרחבת הדעת — ולמטרה הזאת נתחברו "הפיוטים" — כל אלה המה לא זולת רק מלואים ובאורים ביתר שאת ע"ד ערך הימים והרעיונות היוצאים מהם בעד החיים. — מאוצר המדעים של היהדות לקח "הפיטן" אמרי שפר, להציג לפנינו ולתאר את תכונת היום ע"פ מהלך התולדה והתורה אשר תצא ממנו, יחד עם דברי החכמים והשקפותיהם על שתיהן כאחת, ובהיותו מלא רוח מכבוד הימים ותפארתם עליהם, אצל מרוחו במליצה נשגבה, למען דעת העם על פיה כל חוסן ויקר בקשט ודת ואת הפיוטים קבעו לאמרם בין חלקי עבודת ה', להפיץ אור על מעלת היום ושלמות תכונתו — אמנם עלינו לקנא בדורות הללו, אשר אז תורת ישראל, נחלת יעקב ומסורת אבות היו עוד קנין כללי של עדת ישראל ורוח התורה, דברי חכמים וחידותם חדרו בקרב לב כל חבריה.

והפיטנים ידעו מראש, כי המעשים הנכבדים, מושגי הדת גם אמרות חכמינו ז"ל הלא ידועים ונלוים המה לבני העם, ורק נדרש הוא לסדרם בסדר טוב ויפה והפיטנים האלה בטוחים היו כי רק ע"י האזכרות הקצרות ורמזי מאמריהם, אשר הציעו לרבים בפיוטיהם יעצרו כח לעורר את לבות השומעים והקוראים, בהם ירוממו את רוחם וימלאו את לבבם ברגשי קדש, לדעת מעצמם כל דבר לאשורו — אולם נביטה נא על זמן "ההוה" שלנו ביחס אל הדורות ההם, שבהם נתחברו הפיוטים, אזי לא נדע על מה עלינו להתאונן ביותר, אם על הדבר ההוא, כי הפיוטים ההם לא נתחברו בסגנון מסוגל כזה, למען יסכנו הפיוטים גם בעד בני ישראל של זמננו, ולמען יוכלו לקרוא בהם בטוב טעם ודעת בגלל כי גם מורשי לבביהם יתרגשו ממהלך רוחם ותעופת רעיונותיהם הנשגבים, או על אדות זמננו, אשר כה התרחק מזמן העבר, עד כי אלה הדברים שהמה היו אז קנין הפרט והכלל גם יחד, נהיו עתה רק קנין אנשים מתי מספר בעלי "המצב המיוחד", אשר תורתם אומנתם — ואשר אמנם מי יתן למצער, כי בין אלה יתקיימו התורה והתלמוד בלמודיהם — אחרי אשר רוח המדע של עם ישראל חדל מהיות עוד קנין כל בית ישראל, עד כי הפיוטים לא יוכלו למצוא עוד את מקומם הנכון, אשר התוו למענם ולפעול את פעולתם הנאמנה לזמר משכיל על מיתרי לבות העם. — לא "הסגנון" של הפיוטים ולא הזרות והקשות אשר בהם, עשו את הפיוטים כמו זר ומוזר בעד בני דורנו, רק יען וביען, כי את החיים הפנימיים שלנו, עולם הרעיונות שלנו, חדלו לשגשג עוד על אדמת ישראל ולא הטבעו על אדני המדע של תורת ישראל — ובאופן כזה אין ספק כי הפיוטים גם אז

כמו זר היו בעד דורנו, לוא גם דברו אלינו בשפת ארץ מולדתנו — אבל הפיוטים ההם כשהם לעצמם, כפי תעודתם, הלא יכלכלו רק באורים נכבדים, מלואים יקרים והשלמה רמה לעבודת ה׳ שלנו — אשר אמנם רק אז יוכל להיות לנו הצדק להסיר ולבטל את הפיוטים, לוא זמננו התרומם, לא לבד אל מעלת הדור ודעת התורה והמדע, אשר בו חיו הפיטנים, כי עליו היה עוד להעפיל עלות אל מרום הזמן, שהיו בו חכמינו ז״ל בעצמם, אשר אז באמת התורה היתה יסוד החיים, ובני העם לוא יכלו בעצמם להשלים ולמלאות ביתר שלמות את הגיוני לבבם בדבר התפלה וקריאת התורה. בעצמם לוא יכלו ברוח דעת, לרכוש להם את מושג היום וערכו עליו בעצם שלימותו, וביחוד כפי העת אשר מורי העם ומאשריו בדבור חי בארו לעם את כל אלה בשפת אמת תכון לעד, וינאמו נאום ויטיפו דבריהם על אזן שומעת — גם אמנם את מקום הפיוטים יכלו רק למלאות ע״י אנשים חכמים גדולים וידועים, שהמה לא יחברו את שיריהם ברגש איש פרטי (כמו רובי הפיטנים מהפורטיגיזים) ורק באופן אם יכלו להתרומם אל מעלת המדע של גדולי הפיטנים ומנקודת המצב של המדע היו מתאמצים להשיג ולהקיף את החיים של הכלל ע״פ תכונת הימים המצוינים ובדבור כמו חי, לצייר ולתאר ולהטיף את כל זאת לעם — כמו כן בנוגע אל ״הדרשה ברבים״ דרושה להיות לא ע״פ שום נקודת המצב זולתה, רק לקוחה מהיהדות בעצמה וממוסדות ישראל הנכבדים, אשר מהם ישיגו ויבינו את החיים ועליהם יכוננו אותם — אבל היוכל משורר בימינו אלה לחבר פיוטים כאלה? היוכל דרשן ומטיף לקחת נאום כזה? — הן יחסרו לנו חיים ומדע ברוח התורה והיהדות, חיים ומדע, אשר על שניהם עליהם לכונן את נושא מדברותיהם, ובעוד החוג, אשר בקרבו יוכל המטיף לפעול את פעולתו אמונה קטן הוא מאד, לכן הדבור יוכל לפעול עתה אך זעיר שם זעיר שם — אי לזאת הפיוטים, שהמה נשארו להיות לנו בתור עדות נאמנה בעד זמן מאשר, אשר כל אלה הדברים הנזכרים עוד שלטו בעצם תומם, מי יתן ויהיו אלה אמצעים טובים גם לקח־טוב בעדנו, לעורר גם עתה את העם, למען ישובו לקנות ולרכוש למו את הסגולות, אשר רכשו להם עמנו בשנות קדם, ולמען נוכל מצדנו להנחיל אותן ג״כ לבנינו אחרינו, ואז גם נכדינו יריעו ויצהלו לקראת הפיוטים האלה — אף בעד המטיף יועילו הפיוטים, להיות למו למשל ולדוגמא, למען יכיר היטב גם הוא את תעודתו, ולדעת כי עליו להתאמץ מנקודת־המצב שלו, להיות בעד בני העם את אשר השתדלו הפיטנים בפיוטיהם להיות בעד בני דורם. — גם לא לחנם כה התפשטו הפיוטים ונתקבלו בכל קהלות ישראל, אין זאת, יען כי בטח יש בהם נחיצות כללית — והנה בנוגע אל הדעות של חכמינו האחדים מדורות עברו, אשר התנגדו אל הפיוטים

— מצד אחד, טענתם היתה, בגלל השפה והסגנון המיוחד להם — אבל מי לא יבין וישיג, כי מנקודת המצב המיוחדת שעל פיה נתחברו הפיוטים הכוללים ונסדרו להיות קבוץ אמרים נכוחים למבין מתנ"ך, ש"ס, שמעתתא, אגדה, מדרשים — גם מהלכות החיים והלך נפש ומושג "השכל והרגש", ואם כן הלא נדרש היה להם, לבחור בעד זה שפה מיוחדת, שהיא תקח אמריה בקצור נמרץ ומתאמתת עם שפת כתבי קדשנו, למען תכוללם יחד במערכי לב ע"י דברים נמלצים, חרוזים ורמזים ובסגנון מיוחד — ומצד השני — מצאו המתנגדים — לפי דעתם — כי הוא נגד הדין, לעשות הפסקות בחלקי עבודת ה' ע"י אמירת הפיוטים — אבל על אדות עצמות הפיוטים ותוכן ערכם עליהם במעלת רוחם, לא נמצאו כל מערערים עליהם.

פרק תרעב

יד: ברכות.

אמנם חכמינו ז"ל אשר תעודתם היתה נאמנה גם פעולתם אמונה ללמוד וללמד את הכתוב לחיים בתורת החיים, ולהנחיל את קבלת האבות לדורות עולם, המה קראו אותנו, לא לבד ע"י עבודת ה' הפנימית, לצאת משאון החיים ולפנות לבנו אל אל בשמים, כי גם בעצם החיים ובקרב החיים הורו והראו לנו גם למדו אותנו, איך נוכל להעלות בלבנו את רעיון ה' בכל עת תמיד, ולהגיענו אל המעלה היותר רמה הלא הוא, בעזרם לנו, כי נוכל להפוך את חיינו הפועלים להיות גם המה "עבודת אלקים", ואת תעודתם המאד נעלה הזאת, מלאו גם הוציאו לפועל אל נכון ע"י "הברכות" אשר סדרו וקבעו בעדנו, ואל אלה הברכות נכונן את השקפתנו בפרק הזה: —

פרק תרעג

ברכות — הן אמנם את אלה הרעיונות הנעלים על דבר ה', אשר רכשנו לנו ע"י עבודת ה' הפנימית, עלינו להחזיקם ולאמצם לנו גם בחיינו הפועלים, למען חיי חלדנו לא יהיו מחולקים ונפרדים לשעות התפלה ולשעות החיים, כאלו בראשונות הננו נצבים כה באמת לפני ה' בצקון לחש, אבל בשניות נחדל מהתהלך עוד את ה', גם נסיח דעתנו ממנו — אבל זאת לא זאת! הן במה נחשבה עבודת ה' הפנימית אם היא לא תעצור כח, להשיב לנו את החיים הפועלים, להיות צרופים ומזוקקים שבעתים בקדושה יתירה וביתר עז ומלאים ברכת רעיון ה', גם בכלל, אם היא לא תפעול את פעולתה הנאמנה, להפוך את החיים שלנו לעבודת אלקים?! — כי מבלי זה — הן חיים אנחנו חיים כאלה — אשר בהם

נשא אנחנו בקרבנו ואתנו אף מסביב לנו מכתירות אותנו מתנות ה' במדה מרובה, מבלי לשים לב עליהן, מבלי נחשוב על אדותיהן, אף לא נזכיר את שם ה', שהוא הנותן אותן לנו! לפנינו הטבע ועולם האדם — במת החזיון הגדול, שהננו חיים וקיימים עליה, ואשר כלם כאחד הנה הנם התגלות ה' — ואנחנו עינים לנו ולא נראה את האל היחיד ומיוחד אשר יתגלה שמה! הן כל דבר, שממנו נהנה, הוא לא זולת, רק מתנת ה' בלבד, ואנחנו לא נדע מה נעשה עם אלה מתנות ה', מתנות אל רב חסד, בעוד נואל, לחיות חיים כאלה, שהמה יסירו מלבנו את זכר ה', אף יביאונו לידי שכחה והיסח הדעת, כי אכן מתנות ה' הנה! כמו כן החובות והמצות, שעליהן לחנך אותנו אל ה', עוד לא תוכלנה לפעול עלינו במאומה, באופן, אם לא נמלא אותן ברוח נכון ובכונה נאמנה ובידיעה הדרושה, כי אמנם כל אלה מסודרים ומכוננים המה מה' ואנחנו נמלא את החובות האלה, רק בתור "מצות אנשים מלומדה" בלבד, מבלי כל הכרה נכונה ברעיון ה', להחליט כל זה בקרב לבנו ורוחנו, אף הקורות והמאורעות המיוחדים, אשר יקרו אותנו בחיינו גם המה לא יעצרו כח לכונן ולפנות את רעיוננו ומבטנו אל ה', אם לא נתאמץ להבין ולהשיג אותם, כי המה אמנם שלוחי עליון, צירי שדי, שהוא המפקד את צבאם, ואשר אמנם בכל אחד מהם הלא יתן ה' לנו תעודה מיוחדה, למען דעת על פיהם, איך לכונן את חיינו בעבודת ה' — לכן חכמינו ז"ל השכילו ללוות אותנו על כל מצעדי כף רגלנו בדרך החיים, המה ילוו אותנו בעת נקיץ משנתנו לתחיה ובעת נשכב לישון ולנוח ולהחליף כח, פניהם הולכים אתנו בהשקפתנו על הטבע והעולם, בכל הנאה ובכל מעשה המצות המחנכות אותנו לעבודת ה', ובכל מקרה ומאורע מיוחד בחיינו ובכל מקום ובכל עת ובכל שעה בחיי ארצנו, יזכירו ויורו אותנו, איך להכיר ולדעת את ה' ואת תעודת חיינו, ולחיות עם הכל ובכל בפני ה' ורק בפני ה', למען כל המציאות שלנו, התבל שלנו, ההנאה, החובה והמצוה שלנו, ובכלל כל החיים שלנו, קדושים יהיו רק לה' לבדו.

לכן במצאם, כי מן התורה מחויבים אנחנו לברך "ברכות", אשר מושגן ומובנן לקדש את עצמנו אל מלוא רצון ה', "אחרי הנאת הסעודה" ולפני "למוד התורה" — אחרי הנאת הסעודה, הלא הוא אחרי אשר רכשנו לנו ע"י הנאת הסעודה כח וחוזק מחדש, לרכוש לנו את החלטת הדעת, כי בכח הזה עלינו להכיר כי הנהו רק מתנת ה', וכי בכח החדש ההוא בעצמו, אשר קנינו לנו, הוטלה עלינו החובה והמצוה, להשתמש עמו רק בעבודת ה', שהוא הנותן את מתנתו זאת לנו. — ולפני למוד התורה — הלא הוא, לפני העסק עם התורה הנתנה מה', למען נבוא לידי הכרה נאמנה, כי אמנם מיד ה' זאת היא לנו, וכי נתנה לנו בעד החיים ללמוד ממנה את תורת החיים ואת חובותיהם, עד כי את

העסק בתורה נמלא ג"כ רק ברעיון ובמחשבה, למלאות את הכתוב בה לחיים, ובלמוד התורה ילבש אותנו הרוח העולה היא למעלה, גם יוסיף אמץ וחיל, להוביל אותנו אל המטרה הנאמנה, אשר בעדה למוד התורה נהיה לנו לחובה. — חכמינו ז"ל אלה, כמו שלמדו מברכת התורה לפניה, כי דרושה להיות ברכה גם "לפני האכילה", יען כי לא לבד שעלינו החובה להשתמש עם הכח והחוזק, אשר השגנו מאכילה, לעבודת ה', כי גם "לפני האכילה" ראוי לברך, למען הברכה תזכירנו, כי גם ההנאה בעצמה עליך להנות ברעיון כזה, ולמען גם
ההנאה ההיא בעצמה תתקדש ותהפך להיות הנאה אנושית, בעצם שלמותה, וכי גם היא נחשבה לקדושה כקדושת כל מלוא איזה חובה ומצוה בחיינו, וכמו שלמדו ג"כ מברכת האכילה שלאחריה, לקבוע ברכה גם כן "אחר למוד התורה", הלא הוא למוד התורה ברבים, למען תבוא הברכה להזכירנו, לא לבד, כי עלינו להתעתד, אשר בעת הלמוד נשוה לנגדנו את מטרת הלמוד בעצם שלמותו, כי גם אחרי הלמוד תביאנו הברכה להזכיר אותנו, כי גם בחיים נחשוב אותה לתורה נתונה לנו מה' בעד חיינו (ברכות כ"א א'), כמו כן אזנו ותקנו בכלל, על פי הברכות שמצאו בתורה בעד ראשי מוסדות החיים הגופניים והרוחניים שלנו, ומשענותם — הלא המה "הלחם והתורה" — גם את שאר הברכות בעד החיים — המה קבעו לנו את כל הברכות, אשר בהן יחדרו ויקדשו את חיינו בכל יחוסי הגוף והרוח היותר נכבדים, המה אזנו ותקנו לנו ברכות מיוחדות בעד העתים של "בשכבנו ובקומנו", במראה עינינו ובהשקפותינו על הטבע ועולם האדם, ובכל הנאות שלנו, גם במלוא החובות המוטלים עלינו ובמקרים ובמאורעות נכבדים בחיינו.

פרק תרעד

נוסחאות הברכות — נוסח כל ברכה אשר תברך, הלא הוא: אתה מביע בזה, כי נגש הנך אל ה', ואתה אומר: חפץ אני לקדש את עצמי אל עבודתך (להבין ולכוין: כי במציאותי זאת, בעולם הזה, עם ההנאה הזאת ע"י החובה הזאת, עם החיים האלה) (ברוך) (ראה למעלה פרק א'). אתה — שהנך נוכח פני תמיד, אליך אני נגש עתה בחיי (אתה). אתה — שהנך חפץ כי יהגו בך ויקראוך בשם ה' (ה') ואשר אתה הוא ה' אלקינו (ראה תורות פרק א') (אלקינו), אלקינו שכבודו מלא עולם ובתור אל מסתתר מקיף הנהו את כל חיינו ויחדור בקרבם וימשול וימלוך בתור אדון על הכל, על כל אשר יבוא ויופיע בעתו (מלך העולם), אשר כל אלה פעולתו, מלאכותו, מתנתו, סדרו, גזר דינו ועוד ועוד, אשר

המציאות הזאת, החזיון הזה, ההנאה הזאת, החובה הזאת, המאורע הזה בחיינו ועוד ועוד (אשר או ש או ה או שם בלי אמצעי או בינוני).

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר — ש' — ה' כו'. אם הברכה נוסדה על אדות דבר חיצוני, שהברכה תבוא להשתמש עמה בתור פתיחה או באור ערכו עליו, הלא היא הברכה הנלוה אל הנאה וקיום המצות או להכרת תכונת החזיונות וערכם עליהם מכל היחוסים והמאורעות הנראים לפנינו בהוה, בעד אלה נוסח הברכה פשוט הוא, כמו: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא להם מן הארץ" "ברוך כו' דין האמת" "ברוך כו' שכחו וגבורתו מלא עולם", "ברוך כו' אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות כו'", "ברוך כו' שלא עשני אשה" ועוד. — אולם, אם הענין הנכלל בברכה יסודתו ברעיון ומחשבה, אשר ע"י הברכה אפעל ואסבב, כי העניין ההוא יהיה נקבע ורשום ברעיוני ומחשבתי, ובתור התמכרות והתקדשות, לבוא על ידו, לידי עבודת ה' בפועל, הלא הנה הברכות הבאות אחרי ההנאה ואחרי עשיית המצוה, למען פרי הברכות האלה יגמלו להיטיב ולהועיל בעד החיים הפועלים, כמו כן הברכות, שהנה נלוות ביחוד אל עבודת ה' הפנימית, ואשר אינן מתייחסות אל חזיון חיצוני, ובאות הנה רק בעבור עצמן, בעבור החובה והמצוה, לעורר על ידן את הרעיון והמחשבה גם לעורר ולפעם את הלב ברגש־יה, אזי הברכה ההיא תבוא בנוסח כזה, כי תוכל להביע אמר בתחלה בתור "הקדמה", להציג לפנינו את עצם הדבר והענין לפני הרוח והלב במושגיו החלקיים (פתיחה), ואז יבוא אח"כ המושג הברור בקצרה הלא הוא עצם הברכה (חתימה), מושג ה', אשר כבר חוינו דעת בפתיחה, כי ה' אלקינו הוא ומלך כל הבאים בעתם ובזמנם (העולם), נביע אז בקצרה גם בחתימה אבל רק ע"י שם "ה"', אשר יכיל את הכל וכוללם יחד. — כמו כן: אם בנוסח האופן השני הזה תבואנה שתי ברכות או יותר תכופות יחד, אז הנוסח השלם "בא"ה אמ"ה" יאמרו רק בפתיחה של נוסח הברכה הראשונה, ובשאר הפתיחות וגם בחתימות רק ע"י "בא"ה" לבד, כמו למשל : בא"ה אמ"ה הזן את העולם כו' בא"ה הזן את הכל, — אליה תלוינה הברכות : נודה כו' בא"ה על הארץ, רחם כו' בא"ה בונה כו' ועוד, רק נמצאות ברכות מעטות, אשר כפי הנראה יוצאות הנה מהכלל הזה, ואשר אמנם גם באלה יש לבאר את הטעם והסבה לזה.

פרק תרעה

ברכות השחר והמטה.— הברכות בקומנו ובשכבנו בעת נקיץ משנתנו ובעת נשכב לישון — בעת היקיצה: להביא את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים והתעודות לידי

הכרה בעד עצמות נפשנו, המתעוררת מחדש, למען תכיר אותם היטב, לדעת ולהראות בזה, כי כל אלה המה יצורי שדי, שלוחי עליון, ולהביע אמר בהחלטת דעתנו: כי את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים וכל התעודות לא נשחית אותם ובל נבלה אותם לריק, רק עם הכל כאשר לכל, ועם כל עצמותנו נמלא על ידם את רצון נותנם ומסדרם. ואם כן עם הנשמה שהתעוררה מחדש אל ההכרה והידיעה העצמותית שלה (המחזיר נשמות כו'[21]) עם ההכרה החדשה ע"ד היחס של תעודת ישראל, בהיותו בתור בעל דת, אזרח בארץ ובעל מין מיוחד (שלא עשני נכרי), עפ"י החופש (עבד), עפ"י תעודת הגבר או האשה (של"ע אשה או שעשני כרצונו), על מתנת אור העינים (פוקח עורים[22]), ע"י הבושה הקדושה, הקבועה להיות השומרת את האנושית (מלביש ערומים[23]), ע"י מראה האדם כאשר יקום ללכת קוממיות (זוקף כפופים[24]), ע"ד הארץ, אשר נתנה לך מחדש, ואשר תשא אותך עליה בבטחה (רוקע הארץ[25]), ע"י מתנות הטבע הנתונות לך לתועלתך (שעשה לי כל צרכי[26]), ע"י התנועה החפשית, אשר יתעתד האדם אליה בפעולה עצמותית (אשר הכין מצעדי גבר[27]), ע"י הכח המנצח במלחמה הפנימית והחיצונית (אוזר ישראל בגבורה[28]) משולב יחד עם תפארת האדם, הלא היא הענוה ההגונה (עוטר ישראל בתפארה[29]), ע"י כל כח הנתן מחדש (נותן ליעף כח), ובכלל ע"י היקיצה והתעוררות מחדש (המעביר שנה), להביע בכל אלה אמר, כי הנך מכיר את האל היחיד ומיוחד ויודע, כי הוא הוא המעורר והמיעד, הנותן והמכין לך את כל אלה, ובהם תקדש את עצמך אל ה', אל ה' לבדו, למלוא רצונו (ברוך), ולכן גם בברכה הנזכרת באחרונה, תצרף תיכף את אדיר חפצך: כי באהבתו זאת, אשר בה עורר ה' אותנו מחדש,

[21] א זאת היא הברכה הראשונה, אשר כנראה, הלא היא היוצאת מהכלל, אשר הצגנו למעלה בשתים : הן היא נלותה אל הכרה פנימית על אודות השנוי הנמרץ הנעשה בהוה, ובכל זאת יש להם פתיחה, גם לפניה לא תבוא ברכה קודמת, ובכל זאת יחסר לה הנוסח השלם באי"ה אמי"ה, אבל יען הברכה ההיא תכלכל את החות דעת הראשונה של הנשמה, שהתעוררה עתה לתחיה, לכן לא תוכל בהגיונה להביע תיכף את ההחלטה לפעולה (ברוך), רק לפני זאת, לפני הברכה, דרושה לבא ההכרה העצמותית של נפש האדם, המכרת את עצמה, ועליה להתעורר בתחלה לבוא לידי ההכרה ההיא, לכן תבוא מראש הפתיחה בעבורה ובפתיחה ההיא כלולים המה גם יחד כל היסודות של הנוסח השלם בנוגע אל דבר עצם המעשה בפועל, את שהכירה הנשמה שנבראה מה' הבורא מחדש, לדעת את כל אלה — ולחבב וללבב את ההכרה הזאת נאמר : אלקי ואלקי אבותי, רבון כל המעשים אדון כל הנשמות, אלהינו מלך העולם. —

[22] ב ביחוד ביקיצה שלימה.

[23] ג בלבישה.

[24] ד בעת הקימה.

[25] ה בצעדה רגלו הארץ.

[26] ו בהנעלת המנעל.

[27] ז בהליכה הראשונה.

[28] ח כאשר ישים האבנט על מתניו.

[29] ט בכסותו את ראשו בכובע. —

יקיף ויסוכך את חיינו ויכונן וישמור כל מעשה וכל פעולה, לנהל את חיינו בדרך התורה ולמלאות את מצותיה (ויהי רצון כו' גומל חסדים טובים כו').
בשכבך לישון — לפני השנה, בטרם תפקיד ביד ה' את כל עצמותך אתה עם כל כשרונות נפשך מכיר לדעת :
כי נותן השנה, הוא גם כן ה', האל היחיד ומיוחד, נותן החיים, לכן הנך מניח ומפקיד בידו את משאלות לבבך, ותקותך, כי ישכיבך לשלום ושנתך תערב עליך, למען תחליף כח מבלי מפריע, ותשאל, כי יאיר עיניך עוד הפעם, לראות באור היום הבא, אשר השנה במלאכות ה' תמנעהו ממך, אף תחליט בדעתך לפני השנה, כי כאשר יחנן אותך ה', להקיץ ולהתעורר לחיים חדשים, כי תקדש אז את עצמך לעבודתו (ברוך המפיל כו' ברוך המאיר כו'). אל הברכה ההיא ילוו עוד חלקי תפלה אחרים, אשר התוכן העקרי שלהם הלא המה, חות דעת והתחזקות נאמנה בבטחון בה', שהוא השומר הנאמן ביום ובלילה (שמע, ויהי נועם, ה' מה רבו, השכיבנו, ברוך ה' ביום, המלך כו').

פרק תרעו

ברכות הראיה והשמיעה. — ברכות על אדות החזיונות בעולם הטבע ועולם האדם, אשר יקיף אותנו — להכיר ולדעת: כי הטבע וכל התפתחותה מסביב לנו, היא בריאה מאת ה' גם סדר ה', ועל דבר עולם האדם, לדעת, כי הנהו יציר ה' ופעולת השגחת ה'. — עליך לשים עינך ולבך, להביט על ה', על פני במת החזיון של חיינו בטבע ובעולם האדם, ובהחלטת הדעת: לקדש את עצמך, כלך כליל, אל האל היחיד ומיוחד, אשר כבודו מלא עולם.
בעולם הטבע: אם ירעם בגלגל, אם יסער סער, עת תנוט ותרעש הארץ, תברך שכחו וגבורתו כו'). אם יבדוק ברק או רוחות חזקות מנקות את האויר, בנפילת זיקים (שטערנשנופפען) (עושה מעשה בראשית). על עצירת גשמים או על רבוי גשמים (מודים, ברוך אל רוב ההודאות). על ההבדלה בין היום והלילה בקריאת התרנגול אשר נתן לשכוי בינה). בראיית קשת בשמים (זוכר הברית). במראה ימים גדולים הרים כו' (כל פעם בראותו את אלה, אחרי עבור תקופה של שלשים יום) (עושה מעשה בראשית). במראה ים הגדול (עושה את הים הגדול). בכל שנה בראיה ראשונה על אילנות מלבלבים (שלא חסר). בראיה ראשונה של יצורים יפים למאד (שככה לו). במראה בריות משונות (משנה הבריות). במראה השמש ושאר צבא השמים, בהתחדשות תקופת השמש בכ"ח שנה (עושה מעשה בראשית). גם בכל מקום ובכל חזיון, להכיר ולדעת את ה' האל

היחיד ומיוחד, שהוא הנותן, המשפיע והמסדר, הוא ברא ומחזיק אותם וגם אתה הנך מקדש את עצמך לעבודתו בעולם ה' הזה.

בעולם האדם: במראה פני מלך ונסיך (שנתן מכבודו) (גם כן בכל פעם בראיה של כל שלשים יום). במראה פני חכם (שנתן, גם שחלק מחכמתו), וכאשר ישוב לראות אוהב יקר ונאמן אחרי משך של שלשים יום (שהחינו). אחרי שנים עשר חדש (מחיה המתים). אחרי אשר נרפא ממחלה (בריך רחמנא). ע"ד מות אדם כשר (ברוך דין אמת). במראה מקום ששם נעשה נס לישראל (שעשה לאבותינו). במראה בתי כנסיות (בא"י מציב גבול אלמנה). במראה מקומות חרבים (דין אמת). במראה של קברים (ברוך, אשר יצר אתכם בדין, ברוך מחיה המתים). בכל מקום תכיר לדעת את ה', האל היחיד ומיוחד, אשר בהשגחתו הוא המכונן, המיסד והמפתח את עולם האדם בכלל ובפרט, הוא יקשר את האנשים יחד ומבדילם איש מרעהו, הוא השליט על כל, במחלה בבריאות, בפריחה ונבילה, בבנין ובהריסה, בחיים ובמות. ה' היחיד ומיוחד וגזר דינו הנהו באהבה ובצדק, — את כל זה הנך מכיר לדעת ממפעלות ה', האל היחיד ומיוחד וממשלתו בכל — הנך מקדש גם אתה את עצמך בחייך ובכל תמורותיהם לעבודתו המיוחדת.

פרק תרעז

ברכות הנהנין — הברכות שלפני ההנאה ואחריה — לפני ההנאה, לקדש את הנאתך, ולהכיר ולדעת, כי אכן מתנת ה' הוא זה הדבר, הנמצא לפניך להנות ממנו, ולהביע אמר תיכף לפני ההנאה: כי תחליט בדעתך, להשתמש גם עם ההנאה ההיא, רק למלוא רצון ה', הלא הוא, לחזק על ידה את עצמך אל עבודת ה' בפועל — ורק ע"י החלטה כזאת, גם הנאתך תהפך אז להיות הנאה אנושית, הנאה של קדושה — אמנם כן, רק ע"י החלטה כזאת, הנך מקבל אז את הזכות, לרכוש לך איזה יצורים מתבל ה', ולהשתמש בהם להנאתך, יען כי בחסרון החלטה כזאת הלא מעשך זה נחשב הנהו למרד בעולם ה' ומעל בקדושתו גם לגזלה ושוד, כי תגזול ותשוד מעולם ה', יען וביען, כי ה' הוא נותן ומשפיע לך את מתנותיו אלה רק בתנאי אם תמלא בהם את רצונו, רצון ה'. — לפני הברכה — אומרים חכמינו ז"ל — התבל ומלואה שייך הנהו לה', ורק אחרי הברכה מסר ה' לאדם את הזכות לרכוש ולהנות מהם — לכן כל אחד אשר יהנה מעולם הזה בלי ברכה הוא מועל בקדש. הוא גוזל וחומס דבר מעולם ה' שהוא קדש לה'.

לפני אכילת פת (ברכת המוציא). לפני אכילת מיני מאכל הערוכים מקמח, אבל בלתי מתיחסים אל מושג פת ולחם (בורא מיני מזונות). לפני אכילת פרי האדמה (בורא

פרי האדמה), פרי העץ (בורא פרי העץ). לפני אכילת חומרים אחרים וביחוד את אלה הדברים, אשר הברכה על אודותיהם היא בספק (שהכל). לפני שתיית היין (בורא פרי הגפן), ומשקים אחרים (שהכל). לפני הנאת הריח מעצי בשמים (בורא עצי בשמים). ריח עשבים ופרחים (בורא עשבי בשמים). פרי אכילה הנותנים ריח ניחוח (נותן ריח טוב בפירות), ושאר דברים מעלים ריח טוב (בורא מיני בשמים). לפני ההנאה מסמי תרופה מעלים ריח טוב ג"כ ברכת הריח הדרושה, אבל לא ברכה אחרת רק יאמר (יה"ר שיהיה העסק כו'), למען דעת בכל דבר ובכל מקום את ה' בתור בורא ונותן את הדבר לההנאה, והנך מקדש את עצמך עם ההנאה הזאת לעבודתו.

אחרי ההנאה: קדש את הכח והעצמה אשר רכשת לך ע"י מתנות ה' והחזקתך על ידן, לעבודת ה' — אל מלוא רצונו — לכן מברכים רק אחרי הנאות כאלה, שפעולתן ביחוד לתת כח וחיל באמת, הלא הוא אחרי מזון ומשקה — נוסחאות הברכות, שאחרי הנאה שלשה המה : הנוסח "השלם" הוא, אחרי אכילת פת. נוסח "קצר מזה", הוא אחרי הנאת מיני מזונות העשוים מקמח, הבלתי נכנסים תחת מושג מזון של פת לחם, גם אחרי הנאת היין, התאנים והרמונים הזיתים והתמרים — והנוסח היותר קצר מכלם הוא, אחרי הנאת שאר המזונות והמשקאות — והנה בעוד הברכות הנזכרות ערוכות הנה בגלל השגת הקדושה בעד כחות החיים, שהמה התחזקו והתאמצו מחדש, הלא היא בעד הקדושה, של מציאותנו בתבל, הלא נקל להבין, כי עלינו להעביר לפני רוחנו אז את כל הקורות והמאורעות, שהמה יראו לנו את תעודת היותנו בתבל, גם את התכלית, שעלינו לקדש את כל כחותינו אליה — והנה למען נבין היטב את תוכן הנוסחאות האלה, עלינו להציג בזה מראש רעיון אחד בנוגע אל הענין הזה.

אם ברית אברהם אבינו, אם חותם ה' שעל בשרנו, יורה ויראה לנו, לדעת ולהכיר בצור חצב ישראל, בבחירת האבות, את קדושת כל עצמות האדם, את התקדשות הגוף והרוח אל ה' בתור תנאי ראשי ותעודה לברית עם ישראל — אם יציאת מצרים — שהיא המעשה בפועל, אשר על ידו נוכח לדעת, כי ה' הוא בורא עולם יחיד ומיוחד, שופט ואבי האנשים גם אל אלהי ישראל, גואלו ומושיעו, בגלל תעודתו השומה עליו — אם התגלות רצון ה' בנתינת התורה, היא לא זולת, רק פרוש ובאור תוכן זאת התעודה, התגלות רצון האל היחיד ומיוחד, אשר החובה על עם ישראל, למלאות את רצונו זה בכל עצמותו, בכל לבבו, בגופו וברוחו — הנה נתינת "ארץ ישראל" הלא היא המעשה בפועל בתולדות בני אדם, למען דעת כי ה' הנהו, לא לבד הבורא הבוחר והמכונן, הפודה ומציל, המורה ומגלה עמוקות בתורתו, כי הוא גם הזן ומפרנס והמכלכל חיים, הוא גם הנותן את

האמצעים למלוא התעודה, אשר גלה לעמו בתורתו, — אי לזאת בצרוף עם המעשים בפועל הנזכרים, תוכן הענין של נתינת ארץ חמדה לעם סגולתו, היא גם מעשה בפועל בעד אמתת החיים: לדעת דבר לאשורו, כי כל קנין ורכוש היצוגי, כל הנאה וכח, הון ונחלה, אשר נשיג ונרכוש לנו אינם תכלית החיים שלנו, רק האמצעים בעד התכלית המאד־נעלה האחת בחיינו, ולהכיר, כי האמצעים ההם נתונים לנו מה' רק למלוא רצונו. לכן גם עתה, גם בעדנו נפוצות ישראל בארצות אחרות המעשה בפועל מנחלת ישראל, אשר הנחיל ה' למו בארץ ירושתו, אף כי לקחה מאתנו ורק הובטחה לנו בעד העתיד, כי נזכה לשוב עוד הפעם לרשת אוחה לעד לעולם, את המעשה בפועל הזה, עלינו לחבב אותו על פי מעלת קדושתו עליו, יען הזכרון הנכבד הזה אות ומופת גם לקח טוב הנהו בעדנו, למען דעת, כי ה' אמנם נגלה אלינו גם בתור זן ומפרנס ומכלכל את חיי מציאותנו הגופניים, ולמען נוכח לדעת, כי הקנין והנאה מנתינת הארץ המה רק אמצעים נתונים לנו מה' לעבודתו, ולכן תקח הברכה על דבר נתינת הארץ את מקומה בראש, לבוא ביחס מעלתה יחד עם שאר המעשים בפועל יציאת מצרים, ברית, תורה, המכוננים את עצמות ישראל ותעודתו —

ואלה המה הנוסחאות בעצמם:

א) ברכת המזון — אחרי אכילת פת — תברך את ה' שהוא זן ומפרנס בטובו וברחמיו את כל ברואיו (הזן את העולם כלו), להכיר ולדעת אותו, את ה'' שהוא כלכל ויכלכל אותך תמיד (ובטובו הגדול), אף גם זאת, כי לא תחשוב את המזון והכלכלה, כי שלך הם ובכחך ועוצם ידך רכשת אותם לך, וכי יש לך הזכות על כל אלה, רק עליך, להביט עליהם, כי גם המה מתנה נתונה לך באהבת ה' וברחמיו הרבים (בעבור שמו הגדול), והנך מקדש את עצמך אל ה', הזן ומפרנס בכח החדש, אשר השגת מהמזון ההוא (ברוך — הזן את הכל).

ואז תפנה מבטך על כל קניני הגוף והרוח, אשר בהם כונן ה' את העבר שלך ואשר עליהם ובכחם עליך, לכונן וליסד גם את העתיד שלך. בראשונה תזכור את המעשה בפועל מדבר נתינת הארץ, שהנחיל ה' לאבותיך, ואשר על ידה התגלה ה' בתור זן ומפרנס ומכלכל את מציאות הגוף (נודה לך על שהנחלת) וכי נתינת הארץ באה, להיות בתור השלמה אל יציאת מצרים (על שהוצאתנו), וההצלה הזאת יצאה לאור בגלל התכלית הדגולה והכלולה באמר סלה בברית אברהם "התהלך לפני והיה תמים", ואשר בגלל אבות הבטיח להושיע בנים (ועל בריתך), אף בעבור התעודה הזאת גלה לך ה' את רצונו בתורתו (ועל תורתך), גם למען נוכל למלאות את זאת התעודה יתן לנו ה' גם עתה חיים,

חן וחסד, מחיה וכלכלה בכל יום ובכל עת ובכל שעה (ועל חיים כו'), ובכל אלה הנך רואה רק את ה', האל היחיד ומיוחד, שהוא הזן ומפרנס ומרחם, גם תברך ותתן תודה לו על תעודתך ועל האמצעים, אשר יתן לך למלוא תעודתך, ובתודה הזאת ובהכרת ה' כזאת, הנך מחליט בנפשך עם הכל ובכל, לעבוד רק את ה', עם הכל ובכל, למלאות רק את רצונו, החלטה כזאת, שהיא היה תהיה באחרית הימים בעד כל חי ובפי כל חי (ועל הכל) ואז הנך קורא את הכתוב, אשר בו ועל ידו הנך מצווה, לברך ברכה כזאת (דברים ח' יו"ד, ראה גם פסוק י"א י"ח), ואתה מתאמץ, לחרות על לוח לבך ולקבוע ברוחך את החלטת הדעת הזאת, שהיא מקדשת את החיים (ברוך על הארץ ועל המזון).

אולם כמו תכיר לדעת, כי כל העבר שלך מכונן ומיוסר הנהו מה' ובגלל המוסדות הנאמנים הנזכרים ועם המתנות הנתונות גם לך עתה הנך מקדש את עצמך לעבודתו, כן תביע אמר בדבר התקוה והתוחלת, כי גם את כל העתיד שלך תקבל רק מיד ה' בעל הרחמים (רחם), כי מידו תקבל את התכוננות מנת גורל ישראל הכללית מחדש (ועל ירושלים), כמו כן כי מידו תבוא לך ההחזקה והכלכלה, הקרובה לכל אחד, הלא הוא: מזון, פרנסה וכלכלה והרוחה מצרותינו, וכי את הכל תקבל רק מידו המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה (אלקינו), והנך מחליט בנפשך בשמחה, לחיות בכל העתיד שלך רק במלוא רצונו, רצון ה', אשר יקיים הבטחותיו וימלא את דברו ואשרי המחכה לו, כי יראהו בישועתו (ברוך בונה ברחמיו).

בשנות קדם היו ימים, אשר בברכה הזאת לא העתירו על אדות שיבת ציון ובנין ירושלים, רק על דבר ההחזקה של מנת גורל ישראל הכללית — ובמקום ההוא נחתמה ברכת המזון, אשר גם עתה נכלה אותה עם אמירת "אמן" — אולם ישראל בגולה הלך, ירושלים נחרבה, המקדש נשרף, ורק ההבטחה הנאמנה על בנין עיר הקדש והמקדש היא נשארה לנו בעצם תומה — והנה באה עת, אשר בה דמיון כוזב ורוח רעה לבשה רבים מאחינו אז, עד כי אלה, תחת להביט על ההבטחה הנאמנה הזאת בלב נכון בקרבנו, כי אמנם תבוא בעתה ע"י תפלה ותחנונים, לקרב את הגאולה, גם לשאוב ממעין התקוה הנאמנה הזאת: "נחמה אמץ הרוח" "וכח", לחיי ההוה שלנו", מבלי שים לב על כל זה, התחרו כמה נלהבים בעמנו זמן לא רב אחרי חרבן הבית השני, למהר ולהחיש את הבטחת ה', שהיא דרושה להתאמת ולהתקיים רק ע"י ה' בעתיד, והמה חשבו תועה, כי בכחם ועוצם ידם ואמצעים חיצוניים, יוכלו להביאה לפועל בחזקה — ולדאבון לבבנו, בגלל הדמיון הכוזב הזה, על שדמות עיר "ביתר" ועל במותיה נפלו חללים חללים למאות ולאלפים מאחינו בני ישראל ופגרי החללים האלה היו מושלכים שנים רבות כדומן על

פני השדה וקבורה לא היתה להם — להיות אות איום ונורא לבני מרי ולמוסר שדי גם בעד אלה, שנשארו בחיים חיתם, למען יקיימו מאז את השבועה שהשביע ה' את עמו בגולה (לבל יעלו בחומה), לבל יעפילו עלות בחזקה, לבל יחישו את הגאולה, בטרם תבוא עת לחננה, ולא ע"י גבורת ימינם ומלחמת אנשים —

וכאשר עברו ימים רבים, והנה קבלו באחרונה את הרשיון לקבר את המתים האלה — אז תקן רבן גמליאל ובית דינו ביבנה את הברכה, להוסיף אל הברכה ע"ד בנין ירושלים ושיבת ציון גם את ברכת הטוב והמטיב (ברוך כו' הטוב והמטיב), והברכה הזאת נשארה לזכר עולם, בתור אזהרה חמורה, בעד דורות בני ישראל, למנוע אותם מדמיון כוזב ותעתועי מרד כאלה, גם היא תביע אמר את הרעיון הנעלה והנאמן: להניח ביד ה', בידו לבד, את כל העתיד שלנו.

ה' אלקינו לבדו, אבינו מלכנו, בוראנו, גואלנו יוצר כל התכוננות חיינו קרוב אלינו בחסדו בתור: רועינו, רועה ישראל, הוא לבדו, הנקדש והנערץ ביעקב, הוא האל הקדוש ובכל זאת הנהו המביט על כל צרכינו, המלך הטוב והמטיב לכל (האל), הוא לבדו, אשר בכל עת בעבר כמו בהוה היטיב עמנו, לו נקוה, כי הוא ייטיב לנו גם בעתיד ויגמול בעדנו את מנת גורלנו (הוא הטיב כו' הוא גמלנו כו') (בעד אבל יש במקום ההוא הוספה, ראה הלאה), כי מידו לבד, רק מיד ה', נקוה ונחכה הצלה והצלחה, ברכה וישועה, רחמים וחיים ושלום וכל טוב (הצלה כו'). הוא הרחמן לבדו, אשר ימלוך עלינו לעולם ועד (הרחמן הוא ימלוך). הן את רצונו לבד הלא יעבדו השמים והארץ (הרחמן יתברך), את גדלו יכירו וידעו בכל דור ודור, וע"י מנת גורלנו וחיינו תבוא האונושית להכרת ה' ולרוממות גדולתו הכללית (הרחמן ישתבח). הוא לבדו זן ומפרנס ומברך אותנו לעולם. הוא לבדו יביא לפועל, את אשר הבטיח לנו בעתיד ועוד (הרחמן יפרנסנו, הרחמן ישבור, הרחמן ישלח ברכה, הרחמן יזכנו כו').

בחנכה ופורים בברכה השניה, אשר בה נשקיף על העבר שהנהו מכונן מה' יוסיפו להזכיר גם את פרשת הימים ההם באמרנו "על הנסים", כמו כן בברכה השלישית, אשר בה נכונן מבטנו על ה' בתקוה טובה על העתיד. אזי בימי שבת, ר"ח ויו"ט נביע אמר, כפי תכן הימים ההם את הרעיונות, שהמה מחזקים ומנחמים והמה יאמצו לבבנו, ליחל לתשועת ה' ע"י ההוספות של "רצה ויעלה", גם בדומה לזה מוסיפים אנחנו את הברכה הרביעית בתפלות "הרחמן".

אם יסעדו יותר משני אנשים יחד בעת אחת, אז בעד ההנאה המשותפת להם, יברכו גם ברכה כללית (זימון). האחד יבקש וידרוש מהשאר, לברך את ה', ואחרי אשר יסכימו

ויגידו הסכמתם (נברך כו' ברוך כו') אז יברך האחד בקול רם את ברכת המזון כמו למעלה, אמנם מה טוב הרעיון, אשר על פיהו יברכו ברכת המזון על כוס משקה הנהוג במדינה, (ראה עדות פרק ה').

ב) ברכה אחת מעין שלש — אחרי אכילת מיני מזונות, העשוים מקמח הבלתי נכנסים תחת מושג פת לחם ואחרי הנאת היין, ענבים, תאנים, רמונים זיתים ותמרים, אלה הפרות, אשר בהם משובחת היא ארץ ישראל, לפי הכתוב בדברים ח' ח', אזי החובה היא תיכף אחרי אכילתם, לברך עליהם "על הארץ שהנחיל ה' לנו ועל המזון שע"י הארץ חמדה משובחת היא בפרותיה אלה" — ובהנאה שלהם גם מחוץ לארץ תזכיר ע"ד הארץ, שהנחיל ה' לאבותינו, ובברכה ההיא דרושה לבוא האזכרה על אדות נתינת הארץ וערכה עליה, וכי ה' הוא הוא הנותן את האמצעים אל תעודתנו הרמה. הברכה מעין שלש היא תוצאה קצרה מברכת המזון ותכלול בתוכה את כל יסודותיה.

בראשונה את המתיחס אל הברכה הראשונה מברכת המזון נזכיר ע"י ההכרה, כי ה' הוא הנותן את המזון והמחיה (על המחיה ועל הכלכלה) או אם על היין (על היין), אם ברכת פרי עץ (על העץ). אל הברכה השניה, את ההשקפה על דבר נתינת הארץ (ועל ארץ חמדה). אל הברכה השלישית, את התקוה על ה, בדבר העתיד עם ההוספה בינתים מדבר שבת ר"ח ויו"ט (רחם), גם אזכרה קצרה מהברכה הרביעית (כי אתה ה' טוב ומטיב).

ג) בורא נפשות. אחרי הנאת שאר מזונות ומשקאות הנך מקדש את עצמך אל ה' עם החוזק ע"י משיבת נפש, שהשגת על ידם, אל הבורא המון בריות וצרכם (בורא נפשות רבות וחסרונם), בעד כל אשר ברא, להחיות בהם נפש כל חי, כי ברוך הוא ה', שהוא מקור החיים לעולם (על כל מה כו' ברוך כו').

ויען כי הברכה הבאה אחרי ההנאה היא בתור התקדשות הכח והחוזק, שהשגנו על ידה, ואשר מפני זה נדרש לברך רק אחרי ההנאה ההיא, שהיא באמת נותנת כח וחיל, הלא הוא "מזון ומשקה", לכן עלינו להעריך גם את כמות המזון ומדת המשקה, אשר כמות תוכנם תתן כח מסוים על פי ערך השעור והמדה שלהם, הלא הוא: בעד המזון: "כזית" ובעד משקה "רביעית" שהיא שעור 1-1/2 ביצים. — בהנאות מתערובות מזונות שונים או באכילת מזונות שונים יחד, אשר האחד מהם הוא "העיקר" והאחרים המה רק "טפל", אזי יברכו רק את הברכה המתיחסת אלי העיקר, לכן בעת סעודתך, אם המזון העיקרי הלא הוא פת לחם, ובאכלך עמו גם בשר ועוד דברים שונים הנך מברוך את

ברכת "המוציא" רק על הלחם, ולא על שאר מיני המזון הבאים בסעודה, אבל על היין יברכו גם בסעודה, אחרי הלחם, ברכה מיוחדת.
אל אלה נלותה גם הברכה שתאמר בכל עת אחרי נקיון גופך מהחומרים הדרושים, להיות נפרדים ממנו, להודות ולהלל יה על הסדר הנפלא, הערוך ממנו בחכמה רבה, להחזקת גוף האדם, ואשר תכיר בההחזקה ההיא את רוב טובו וחסדו, ובגלל זה עם מציאות גופך והחזקתו שתקבל ממנו תמיד מחדש, הנך מקדש את עצמך לעבודת ה' (אשר יצר).

פרק תרעח

ברכת המצות — לפני עשיית איזה מצוה, לחבב אותת בתור חובה מה', ולהביע את החלטת הדעת, לקיים אותה באופן כזה, כי על ידו שם ה', אשר צוה אותה יהי מבורך, הלא הוא, כי ימלא רצונו. — והנה חכמינו ז"ל לא תקנו ברכות בעד חובות ומצות כאלה, אשר המושג שלהם הוא כבוד היחס החיצוני והכנתו ותקנתו, בעוד הדבר בעצמו יוכל להיות מכבד ומתקן כדרוש להיות, מבלי שום התלות ביחס אל הכונה והרעיון, ויהיה בזה הרעיון, את שיהי, אם אך המעשה נעשה כתקונו, כמו למשל כבוד הקנין והכנת האשר ועשיית הטוב לאחרים וכדומה, רק הברכות באות לפני חובות ומצות כאלה, שמושגם להיות יסודתו ופעולתו ביחוד בפנימיות נפשנו ורוחנו, ואשר תכלית המצוה לא תוכל, להיות נמלאה, או בלתי יכולה להיות נמלאה בשלמות, אם תחסר בהם הכונה והידיעה הנכונה בפנימיות נפשנו בעת עשיית המצוה, ובמה נחשבה, אם נעשה אותה רק בחיצוניותה בלבד.
לכן הברכה היא באה רק לפני אלה המצות, שהנה מיועדות לפעול את פעולתן על חיי רוחנו ונפשנו — ומפני זה אצל כל המצות האלה נוסח הברכה הלא אחד הוא: "ברוך אתה", הלא הוא, הנני חפץ למלאות את רצונך, רצון ה', אשר קדשנו במצותיו, הלא הוא, אשר קראנו לטהרת הלב והרוח ולאמתו, וצונו לעשות ולקיים כזאת וכזאת (ברוך אתה ה' וכו' אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו') — ע"פ הכלל האחד אשר אמרנו בזה יכולים אנחנו למצוא בנקל את אלה המצות, אשר לפני העשותן נקבעה בעדן הברכה ההיא. והנה כל מערכת העדות (המערכה השניה באשכנזית ובעברית הראשונה) נכנסה היא תחת גדר המצות שלפניהן נקבעו "הברכות"; אבל בעד כל מערכת החובות והמצות של "המשפטים" (מערכה שלישית), לא נקבעה שום ברכה לפניהם, יען בחלק המצות שהנה נכללות תחת סוג "משפטים", נביא לפועל את פעולת "הצדק", הלא הוא, כי בזה

כבד נכבד, או נכונן ונתקן את היחס שהוא נמצא רק מחוץ לנו.— במערכת "החוקים" אנחנו מוצאים ברכה לפי דעת אחרים, בשלוח הקן, אשר אם נחליט, כי מושג המצוה הזאת הוא אמנם כפי אשר בארנו שמה, אזי יש להברכה סעד וסמך בכונה וברעיון ההוא, גם בשחיטה גם כן אם נחשוב, כי היא באה לא ביחוד בעד בריאות גופנו בלבד, כי גם בעד חיי הרגש והרוח, ואשר מבלי הרצון הטהור והכונה הנאמנה, להחזיק ולהחליט את זאת בעצם טהרה, הענין ההוא יאבד את ערכו עליו, וגם לפני מצות נטילת ידים וטבילת כלים כו' (ראה חוקים פרק י"ד), אם נחליט כי זאת באה בכונה, להכשרת פנימיות נפשנו, אבל שאר החוקים הנזכרים במערכת החוקים שהמה גם כן חוקי "צדק" נגד היצורים, אשר ישיגו ע"י מעשה המצות האלה את תכליתם בקיומם, גם בלי שפע הרעיון והכונה שלנו ביחוד בעשייתם.— במערכת המצות (מערכה החמישית) מוצאים אנחנו ברכה ביחוד בעד "תלמוד תורה" (פרק ד'), אשר תכלית קיום המצוה הנכבדה הזאת היא תלויה ג"כ ביחוד בכונה ורעיון שלנו, לרומם את רוחנו ונפשנו, וכמו כן בקדושין (שם פרק י') אשר עלינו לכונן וללבב את רעיון ומושג ההתכוננות של הנשואין, בחפצנו כי התכלית ההיא תתמלא ע"ז בשלמות, אבל בשאר מעשה המצות מהמערכה ההיא, אזי ג"כ התכלית נמלאה תיכף בכל האופנים, גם מבלי כל השפעת הרעיון והמחשבה אשר על פיהו נעשה אותן, ולכן נמצאו ברכות רק בעד אלה אשר חשבנו בזה, ולפי הכלל הנזכר למעלה, ברכות מתוקנות מחכמינו ז"ל, אבל לא בעד האחרות. הן אמנם ישנה רק ברכה אחת, אשר תביאנו בספק מטעם הכלל אשר הצגתי בזה, מוצא אני ברכה אחת ע"ד הסרת הסכנה מהקנין המוכשר להזיק (משפטים פרק ו') (על עשיית מעקה), בעוד בזה הלא יש רק כבוד היחס החיצוני ותקונו, מבלי התלות על הרעיון והכונה אשר בו נעשה התקון ההוא. — ע"ד ברכת "שלוח הקן" הדעות מחולקות. ואלה הנה הברכות [30] הקבועות בעד המצות המנויות בזה:

לפני עשיית ערוב (עדות פרק א' גם ג') (על מצות ערוב). לפני הדלקת הנרות בע"ש ערב יוהכ"פ וביו"ט (שם פרק ד') (להדליק נר של שבת, של יו"ט, של יוהכ"פ). לפני אכילת מצה ומרור (פרק ד) (על אכילת מצה, על אכילת מרור). לפני ספירת העומר (פרק ט') (על ספירת העומר). לפני ישיבת הסכה (פרק יו"ד) (לישב בסכה). לפני נטילת לולב (פרק י"א) (על נטילת לולב). לפני תקיעת שופר (פרק י"ב) (לשמוע קול שופר). לפני הדלקת נרות חנכה (פרק י"ד) (להדליק נר של חנכה, שעשה כו'). לפני קריאת המגלה

[30] אנחנו נציג בזה רק את הברכות הנהוגות ביחוד אצלנו, אבל באמת ישנן ברכות לפני פדיון נטע רבעי, לפני הפרשת תרומה, לפני אכילת קדשים ועוד, אשר כלן הן באות לפי המושג המיוחד לכל אחת. —

בפורים (שם) (על מקרא מגלה, שעשה נסים). לפני המילה (פרק ט"ו) (על המילה, להכניסו בבריתו של כו'). לפני הנחת תפלין (פרק י"ח) (להניח תפלין, על מצות תפלין). בלבישת טלית מצויצת (פרק י"ט) (על מצות ציצית, להתעטף בציצית). לפני קביעת מזוזה (פרק כ') (לקבוע מזוזה). לפני פדיון הבכור (פרק כ"א) (על פדיון הבן, על פדיון פטר חמור), ולפני הפרשת חלה (פרק כ"ב) (להפריש חלה). להסיר את הסכנה מאיזה קנין (משפטים פרק ו') (על עשיית מעקה?). לפני שלוח הקן (חוקים פרק ג') (?). לפני שחיטה ולפני כסוי הדם של חיה ועוף (שם פרק י"ג) (על השחיטה, על כסוי הדם בעפר). לפני נטילת ידים לפני הסעודה ואחרי היקיצה משנה (שם פרק י"ד) (על נטילת ידים). לפני טבילה של כלי אכילה (על טבילת כלים). לפני למוד התורה (מצות פרק ד') (אשר בחר כו' לעסוק בדברי תורה, והערב כו'). לפני הטבילה (חוקים פרק י"ד ועוד) (על הטבילה). לפני קדושין (מצות פרק יו"ד) (על העריות).

בכל הברכות תחלת הנוסח: ברוך אתה ה' כו' אשר קדשנו במצותיו רצונו, כמו כן בעשיית החובה והמצוה, שהנה קבועות לנו מחכמינו ז"ל, יען כי תקנותיהם ערוכות הנה עפ"י החוב, שהנהו מוטל עליהם מה' להבטיח ולהחזיק את מלואי תורתו וחוקיו, ולכן מה' נצטוינו להיות לנו לחובה, למלאות אחרי תקנות חכמינו ז"ל.

פרק תרעט

ברכות המאורעות — ברכות על אלה המקרים הבלתי רגילים בחיים, באסון או ששון, להכיר בכל אלה את מפעלות האל היחיד ומיוחד, אשר ימשול עליך במדת הצדק ובמדת אהבה, שהוא המיעד והמכונן את מנת גורל חייך, ובדמע עין של שמחה או אנחה הנך מחליט בלבך, לחבב וללבב את כל מצב ומצב אשר בו יעמידך ה' בחיים, לחשוב אותו בתור תעודה לחייך, ולהשתמש בו למלוא התעודה ההיא, לרכוש לך כל דבר, אשר על ידו ימלא רצון ה'. הברכה, אשר תברך, להורות, כי הנך מקבל באהבה כשמחה כאסון, כטובה כרעה, היא עדות נאמנה, אשר תעיד עליך, כי הנך כלך כליל מושפע הנך מהרעיון הרם והנעלה, כי אכן יש ה' אל יחיד ומיוחד.

א) על מאורעות כלליים.

במאורעות של שמחה והצלחה מכל האופנים: ברכת (שהחינו) ואם הטובה הזאת נוגעת היא גם לאחרים (הטוב והמטיב), אחרי מצבים מסוכנים בנסיעות, במחלות, בבית האסורים וכל הצלה באורח פלא, תברך בפני קהל ועדה ברכת (הגומל לחיבים טובות שגמלני כל טוב) והעדה תען אמרתה (מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה).

בראיית המקום, אשר בו נעשה נס לך, לאבותיך, או למורך (שעשה לי, לאבי לאמי, לאבותי, לרבי, נס במקום הזה).
על שמועות רעות ובמקרי אסון (דין האמת).
בחזיונות כאלה, אשר ישובו לבוא מזמן לזמן, ואשר בהם נראה ונוכח באהבת ה' ע"י החזקת החיים, הלא הוא בהנאת פרי חדש בפעם הראשונה בכל שנה, בבנין בית חדש, בלבישת בגד חדש, בקניית כלי חדש בעשיית איזה מצוה, הבאה רק פעם אחת בשנה (שהחינו) (בלבישת בגד חדש מברכים עוד ברכת "מלביש ערומים").
בכל אלה תמיד נוסח הברכה השלם — ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם — הנך מכיר לדעת את ה', בתור נותן הטובה, בתור גוזר את הגזר דין, בתור מחזיק את החיים, ואתה תקדש את עצמך, למלאות את רצונו בפועל באסון וששון ובהחזקת החיים.

פרק תרפ

ב) במאורעות מיוחדים.
בהתכוננות האשות ע"י קדושין וחופה (מצות פרק י') (ברכות ארוסין ונשואין) — תחת החופה, שהיא תרמז על התכוננות הבית (שם) יכנסו הבעל ואשתו, לכונן בפני עדים, שהמה באי כח חברת האדם את ההתאחדות שלהם ע"י קדושין ואת התכוננות ביתם ע"י נשואין.
ברכות הארוסין — לפני הקדושין.— את הברכה הנזכרת למעלה ברכת מצוה (על העריות) הכרת ה' בתור מכונן התאחדות המינים (על העריות) (חקים פרק י"א).
המסדר את החופה וקדושין לתנאי וקדושה של התקשרות הבעל ואשתו, בנשואין של קדושה (ואסר לנו וכ') ולהביע את החלטת הדעת, כי חפצם למלא את רצון ה' ע"י התאחדות האשות בחופה וקדושין כדת משה וישראל, למלא את רצון ה', ולקדש את עצמם אליו (ברוך מקדש); אמנם יקר הוא הרעיון, את שמברכים הברכה על היחס הנכבד הזה המסודר מה' על "הכוס" (עדות פרק ה'), לכן יאמר בפה"ג על כוס יין, ואחרי כלות ברכת, ארוסין שותים הזוג, להראות כי דבקים המה יחד, להיות יצורים כאלה החפצים לשתות יחד מכוס החיים האחת, כאשר ישתו עתה מכוס היין הזאת, אחרי כן יסדרו את הקדושין (מצות פרק יו"ד) וקריאת הכתובה (שם) אחרי כן:
ברכות הנשואין — הברכות המקדשות להתכוננות הבית : יברכו את ה', שהוא בורא העולם, שהכל ברא לכבודו, להתגלות גדלו ואהבתו (שהכל ברא לכבודו), וגם האדם, הלא הוא נברא ונוצר ממנו (יוצר האדם), ומני אז יפנו את ההשקפה על יצירה האדם,

לאמר, כי ה' אשר יצר את רוח האדם בצלמו (אשר יצר אה האדם בצלמו) הוא יצר גם את תמונתו החיצונה, להיות מרוממה ממעל לכל יצורי האדמה, לשאת עליה את חותם תכנית ה', לעלות ולהתרומם אל האלקות (בצלם דמות תבניתו), הוא כונן והתקין אותו להיות בנין שלם, למטרת התפתחות העתים והזמנים (והתקין לו ממנו בנין עדי עד), וכי בהתכוננות כל בית מחדש נעשה צעד אחד, להתקרב אל תכלית התכליות הזאת ובישראל, להתקרב גם לשיבה ציון ולתקומתה (שוש תשיש כו' משמח ציון בבניה), ולכן כל זוג חדש נחשב הנהו לזוג הנכנס לגן עדן, כמו הזוג הראשון — אדם וחוה, שהמה היו אבן הפנה, להתפתחות האנושית, לכן מעתירים לה', כי ימשוך חסדו גם להם, כאשר נהג בחסדו את הזוג הראשון (שמח תשמח כו' משמח חתן וכלה) — ואז יכוננו השקפתם אל אל בשמים, אל הבורא והנוטע את האהבה בקרב לבות הזוג ומתארים את דבר האהבה הטהורה, המאחדת את שני לבות הנאהבים והנעימים, להיות לב אחד, בעת אשר יהיו לבשר אחד (אשר ברא כו'), אף מחליטים את דבר ההכרה הנאמנה, כי תשועת ישראל תבוא באמת רק ע"י הבתים בישראל, המכוננים באהבה טהורה ונקיה מכל שמץ דופי, אהבת הבעל ואשתו, להיות פרי בטנם, פרי קדש הלולים לבית ישראל, יחד עם ההשקפה על העת הדגולה והרוממה, אשר אז התכלית הנזכרת תצא לפועל ותתקיים אל נכון ובחוצות יהודה לא ישמע עוד בכי ואבל רק קול ששון ושמחה (מהרה כו'), ואת מבטם יפנו אז אל אל בשמים, שהוא המחלק את האהבה והשמחה להבעל ואשתו (משמח חתן וכלה), ומשלימים, כי בנוגע אל ההחלטות האלה, לבלי לצאת ידי חובתן רק במחשבה בלבד, רק ברגש בלבד, או רק, לחשוב ולהרגיש פעם אחת בעד הזמן ההוא החולף ועובד בלבד, רק, כי מקבלים עליהם בכל ועם הכל, לקבוע וליסד ברוחם ונפשם, כי כל אלה הרעיונות והמחשבות ישוו פרי לחיים הפועלים החדשים, — אשר בהם יכנסו לחיות מאז והלאה (ברוך).

גם אלה הברכות יאמרו על הכוס (עדות פרק ה') בכונה וברעיון ויברכו בפה"ג על הכוס ואחרי כלות הברכה ישתו עוד הפעם הזוג מכוס אחת.

המנהג הוא לשבר את הכוס הראשונה (ראה עדות פרק י"ג בסוף) — ברכות נשואין — כאשר יבוא הזוג בעדת יעקב, לבנות את ביתם יחד — הברכות האלה נאמרות רק בפני מנין עשרה אנשים יחד עם החתן, גם בברכות ארוסין דרוש להיות מנין עשרה — עשרה אנשים בכל מקום נחשבים "לעדה" בעבודת ה'.

בברכת המזון בסעודת נשואין, אם יש מנין עשרה, אשר אז האחד יאמר ברכה כללית ובפתיחת הברכה יביע אמר, כי ה' הוא, אשר במעונו לבד נמצא את השמחה הנאמנה,

אם אותה יבקשו רק אצלו (שהשמחה במעונו) ובסוף יחזרו את ברכות הנשואין. — אחרי הסעודה הראשונה מכל שבעת ימי המשתה הראשונים של חיי הבית או שלשת ימים הראשונים אצל אלמן ואלמנה, אזי בכל סעודה אם סועד עמהם איזה אורח, ולמצער, אם שלשה סועדים כאחד, אזי בפתיחה יאמרו שהשמחה במעונו ובסוף יאמרו הברכה האחרונה של ברכות נשואין (אשר ברא) להזכיר כי ה' הוא הבורא והנוטע את אהבת הבעל לאשתו. אבל אם יסעוד בימים הראשונים האלה פנים חדשות, אוהב יקר, אשר לא סעד עוד עמהם בימים האלה, או בשבת ויו"ט בימים ההם בסעודות העקריות, אם נמצאים אצל הסעודה מנין עשרה, יאמרו כל ברכות הנשואין, אבל לא אצל אלמן ואלמנה.

פרק תרפא

ברית מילה (**עדות פרק ט"ז**).

לפני המילה יאמר המוהל בברכת המצוה, שהזכרנו למעלה, כי במעשה הזה ימלאו את רצון ה', אשר קדשנו במצותיו וגם ע"י המצוה הזאת של מילה קדשנו בקדושתו (אקב"ו על המילה), ותיכף אחרי כן (בין מילה לפריעה) יאמר האב, שעליו מוטלת היא החובה לחתום בבשר בנו את חותם ברית קדש, ואשר השלמת החובה הזאת היא באה אח"כ ע"י חנוך הגוף והרוח של נטע האדם הרך הזה, כי מכניס הנהו את בנו בבריתו של אברהם אבינו, לחיות חיי איש ישראל לאמר : רצונך ה' אלהינו, שאתה הוא מלך העולם, מלך כל יצור הבא בעתו ובזמנו, רצונך זה ימלא, ה' אשר ע"י מצוותיו יקרא אותנו לקדושתו ועלינו הטיל גם את החובה והמצוה הזאת, להכניס את הילד הזה בבריתו של אברהם אבינו (ברוך אקב"ו להכניסו בבריתו של א"א) והקרואים ירחיבו לבאר ולברר את החובה הזאת ע"י משאלת לבבם: "כשם שנכנס בבריתו של א"א כן יכנס "לתורה" (השלמת הרוח) "לחופה" (להתעתד אל ההעמדה ברשות עצמו, כאשר תגמר מצד האב שלטון הרשות שלו על בנו ע"י הנשואין), ועל ידי שתי אלה ובשתי אלה יכונן את חייו אל עיקר מטרתם אל חיי הפעולה והמעשים הטובים (כשם כו' כן יכנס לתורה, לחופה ולמע"ט), ואחרי כן יאמר המוהל את כל מעלת ערך חותם הברית, אשר בו יתקדש יצור האדם לה', וכי ה' הוא, אשר קדש ידיד מבטן, ואשר ראוי והגון היה לאהבת ה' (אברהם) (אשר קדש), אשר חתם בבשרו חותם ברית קדש ואשר חתם גם בעדת צאצאיו את העדות של ברית הקדש להיות חוק לישראל (וחוק כו' וצאצאיו), ואם כן מה היא התכלית, אשר תצא מהברית קדש הזאת? הלא היא, כי אל חי יהיה

צור חיינו ומשגב בעדנו בכל מלחמות החיים (על כן כו' אל חי חלקנו צורנו) ומה היא תכלית המצוה הזאת המקדשת את רוחנו וגופנו לה'? להציל את היקר בבשרנו (את בנינו) משחיתותם (מזמת גלולים) (צוה להציל כו') רצונך ה' המכונן את הברית קדש הזאת ימלא (ברוך כורת הברית) (עדות פרק ט"ז). אח"כ יעריכו תפלה, לקיים את הילד להוריו ויקרא שמו בישראל (וקוראים שם לילד) למען יפרח וינוב בשמחה, לשמחת לבב אביו ואמו, והוא כמו עם ישראל, אשר רק ע"י צער וענויים יוכל להגיע לחיים טובים וארוכים, כן גם הילד הזה ע"י מכאוביו יכנס לחיים טובים ועוד (או"א קים כו' בדמיך חיי כו'), גם הברכה האחרונה הזאת "אשר קדש" נאמרה על הכוס, וממנה יתנו איזה טפות בפי הילד אשר בזה יחבבו את יחס החיים שלו.

מילה — קיום החובה הראשונה בילד ישראל נעשה אם באפשרי בפני מנין עשרה. העדה תברך את הבא לחיי ישראל בקול הקריאה: ברוך הבא!

למן העת אשר "אליהו הנביא" באש קנאות של "פינחס" העיר את העם אשר נזורו אחור מאחרי ה' וידבר על לבם, כי ישובו אליו ובשמעו בחורב את קול ה' בדממה, ובאזני ה' התאונן על חלול ברית אברהם, מני אז יכבדו את מלאכות אליהו בכל ברית מילה, לזכור ולקרוא את רוח קדשו, לשוות אותו בפני כל קיום המצוה הזאת — למען יופיע ברוחו תמיד, לכונן עוד הפעם את הברית קדש הזאת — אם חלילה באיזה זמן יפרו את הברית קדש, ברית אברהם (כסא של אליהו).

בברכת המזון בסעודת ברית מילה יוסיפו את הדרוש להזכיר ביחס המצוה הזאת.

בר מצות — ביום אשר נמלאו שלש עשרה שנה לנער, אשר בפעם הראשונה נכנס הנהו בעדת ישראל ברבים, בתור חבר העדה, להיות עומד ברשות עצמו, בנוגע למלוא חובותיו הדתיים, ועולה הוא לתורה, להראות בזה, כי מני אז הנהו מקדש את עצמו, לקיים את התורה והמצוה בחיים ובפני העדה בחיובו זה בפעם הראשונה, יביע אמר את החלטתו: כי הוא מקדש את עצמו לעבודת ה', אשר בחר את עם ישראל לתעדתו המיוחדת ע"י התורה, לקיים ולמלאות אותה (ברוך אשר בחר כו'), וכי מקבל הנהו על עצמו את עבודת ה', אשר נתן לנו תורת אמת ונטע אותה בתוכנו לחיי עולם (ברוך אשר נתן), אז נגש גם האב ויען אמרתו גם הוא; הוא יודה להי' חסדו אשר עשה אתו בנוגע אל בנו, במלאו את חלקו מחובותיו נגדו, וכי בנו זה מהיום והלאה, מקבל על עצמו את האחריות והגמול בעד המעשים הטובים והרעים, שיעשה בחייו, בעוד הוא עשה את שלו, להורות אותו ולחנכו עד כה, לבחור בטוב, ופטור הנהו מעתה מאחריות מעשיו בחובותיו הדתיים (ברוך שפטרני כו').

פרק תרפב

ברכת אבלים — האיש אשר נעדר ממנו אחד משארי בשרו, בלב נשבר ובדמע עין יתעודד ויתאמץ ויכונן את מבטו אל ה', ויכיר לדעת "בלקיחה" הזאת את "הדין אמת" ושופט צדק של האנשים, ובלקיחה הזאת ילבב את "הנתינה" החדשה, הלא היא נתינת תעודה חדשה לחיים, ומביע הנהו את החלטתו בדבר יחס החיים ועם יחס החיים, אשר נפסק עם פטירת ההולך לעולמו, למלאות את כל החובות אשר הטיל ה' עליו ע"י קצור החיים ועם קצור החיים של הנפטר, באמרו כמו למעלה (פרק זה ח').

למלוא רצונך אני מקדש את עצמי, אתה, אשר גם במנת גורל הזאת ועל ידה אני מכיר, כי אתה הוא ה' אלקינו מלך כל הבא בעולם הזה, דין באמת וצדק (בא"ה אמ"ה דין האמת). וכאשר יקברו את מעטה הרוח של ההולך לעולמו, אזי אלה, אשר במשך שלשים יום לא ראו קברים, בבואם בתוך ד' אמות של הקברים יברכו כאמור למעלה (שם).

כי ה' הוא, אשר יתגלה גם בנשמות המתים האלה וממעל להמתים האלה, אשר יצר אותם בדין וכלכל אותם בדין והמית אותם בדין, ואשר גם במות עיניו פקוחות בדין על כל אחד מהם, הוא יעורר ויקיצם ממות לחיים בדין והמה יקדשו את חייהם לה', שהוא גם מחיה המתים (ברוך אשר יצר — ברוך מחיה המתים).

בטרם ימסרו את מעטה הרוח אל עפר הארץ[31] יגש האבל ויביע אמר ע"ד מסירת נפשו ובטחונו בה', אשר פעולתו אמת וצדק, אהבה ואמונה כו' (הצור תמים פעלו כו') והעדה אומרת זאת עמו יחד — ואחרי אשר נמסר מעטה הרוח אל חוג שאר הנפטרים, אזי באמירת "קדיש דעתיד לאתחדתא" יביע האבל את בטחונו בה'.

כי יבואו ימים, אשר הכרת ה' תתגדל ותתקדש בעולם, אשר יכונן אותו מחדש בצורה חדשה, ואשר אז יקיצו ישני עפר לתחיה ולחיי נצח וירושלים תבנה ותתכונן ומקדש ה' יבנה על תלו בתפארת עזו, ואז האלילים כליל יחלופו מן הארץ, ועבודת ה', האל היחיד ומיוחד, תוסד בעולם, והאל הקדוש, אשר אותו יעבדו כל יצור נברא, יופיע בהדר גאון עוזו בתור מלך העולם ומושל על כל (יתגדל — ויקריה) בחייכון וכו' וקדיש שלם בלי תתקבל.

ע"ד תקופות החיים, שהמה באים לידי תמורה מצמיחה לנבילה וכי גם מנבילה ישובו עוד הפעם אל הצמיחה, זאת היא הכונה מתלישת עשבים עם האומר : ויציצו מעיר וגו' — והנה נטילת ידים כמו שהיא תורה לרוב על ההבדלה בין שתי פעולות בחיים בקדשו את עצמו להפעולה, שיבוא לעשות אותה מחדש (ראה חקם פרק י"ד), אזי כנראה, כי

[31] יב ורק בימים שיאמרו בהם תחנון, אבל לא בערב שבת וערב יו"ט אחרי חצות (י"ד תרי"א).

גם אחרי ההתעסקות עם המת תבוא נטילת ידים, להבדיל בין מעשה החסד של אמת עם המת לפני החשבון אל חוג החיים, להתקדש עוד הפעם אל פעולת החוג ההוא, בשובו מחדש אל החיים, ולגרש את העצב והיגון, המפריעים לפעולות החיים, אשר לקחו מקומם ברוחו ע"י הרושם העז, אשר פעלה על נפשו ההתבוננות המעציבה מרפיון החיים ותמורתם, למען ישוב עוד הפעם אל חיי האדם הפועלים בעז ותעצומות, לכן גם בכונה וברעיון הזה יאמרו את הכתוב אשר יכלכל בקרבו תקוה ע"ד החיים הנצחיים, ונחמה גם בעולם הזה, להשיג אותם מה', תמורת כל דמע עין ולב מתאבל ומתעצב, להתחזק ולהתעודד ולהרים את מבטו עוד הפעם אל ה' באומר הכתוב של נחמה: בלע המות לנצח וגו'.

בבית האבל נדרש להוסיף בברכה הרביעית — הטוב והמטיב — את הדברים האלה, אשר מפני שהמה בלתי מובאים בסדורים שלנו, לכן אציגם בזה :

"בא"ה אמ"ה האל אבינו מלכנו כו' הוא ייטיב לנו, אל אמת, שופט צדק, לוקח נפשות במשפט, שליט בעולמו, לעשות בו כרצונו, כי כל דרכיו משפט, ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, גודר פרצות ישראל, הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום, הוא גמלנו הוא גומלנו כו'".

אבל לפי דעת אחרים יאמרו זאת רק אם עשרה סועדים יחד, כמו בברכת נשואין, גם בעד הברכה השלישית ובעד הפתיחה נמצאים גם כן איזה הוספות המתיחסות לזה.

קדיש יתום — לא מת האב לא מתה האם, שהמה הביאו בבית ישראל בן, אשר יחשוב את עצמו לבן בית יעקב, ואשר יאריך לשאת בעד חלקו בחיי עצמו את תעודת החיים הגדולה והקדושה, שהיא כלולה בשם "איש ישראל" — חיי אלה ההולכים לעולמם עוד ינובו ויפרחו, גם ישאו בעולם הזה

עוד פרי לחיים, אף יוסיפו לבוא לידי שלמות בתבל ארצה, גם אם ההורים בחיי גופם לא ישכנו עוד פה עלי אדמות, ובאופן, אם זכר ההורים יעורר תמיד מחדש את רעיון ה' ורעיון החיים בלב הילד, אשר השאירו אחריהם, אם זכרון אבות יחדש תמיד את ההכרה והידיעה הנאמנה בלב פרי בטנם, להכיר ולדעת, כי שייך הנהו אל מנת גורל ישראל ותעודת ישראל, גם מתאמץ הנהו בעד שתיהן גם יחד, למלאות את תעודתו, חיי ילד כזה יביאו כפרה להורים וחיי אבות ישיגו אז את השלמות הדרושה — לכן יבוא הבן, אשר מת עליו אביו או אמו בעדת יעקב באחד עשר ירחים אחרי מותם ויביע אמר בקדיש, (עבודה פרק י') את התעודה הגבוהה והנשאה של עם ישראל בקדושת שם ה', ויראה ויוכיח בזה, כי שייך הנהו גם הוא אל עם ישראל, וכי נושא הנהו גם הוא עמהם יחד את

התעודה הרמה הזאת, ובכל שנה ושנה, כאשר ישוב יום המיתה (יאהרצייט) שלהם, אשר בו, בזכרון ההולכים לעולמם, יקדש את השקפת חיי עצמו והתחדשות חייו (עדות פרק י"ג גם כ"ז), הוא נגש גם אז עוד הפעם בעדת ישראל וישוב להביע את ההכרה ואת ההחלטה הזאת, אבל הנך רואה עלם, כי לא רבוי אמירת הקדישים, רק אמירת קדיש כהוגן ברעיון ובכונה היא העיקר, להביא את זכרון ההורים לידי נצחיות החיים, וכמו שרבוי הברכות שלא לצורך בלתי נאותים כמו כן ברבוי הקדישים (כנה"ג א"ח נ"ה א').
תפלה במקום המת — במקום המת, אם לא הניח אחריו קרובים אשר יתאבלו על מותו, יתאספו בשבעת הימים אחרי מותו, במקום שמת שם, מנין עשרה לעבודת ה'. העדה והצבור שאיננו מת הנהו יורש תעודת החיים של הפרט.

פרק תרפג

מלואים לתפלת שחרית (**פרק ב' ב'**).
אדון עולם ברכות כו' — ברכות השחר הנזכרות בפרק זה עם המושג של ברכת ההבדלה בין היום והלילה "אשר נתן לשכוי בינה", ברכת "אשר יצר" וברכת "נטילת ידים" אחרי היקיצה (ראה למעלה) נלוו מטעמים שונים לעבודת ה' בשחרית הנהוגה ונקבעו שמה עוד חלקי התפלה הנוספים להם, להיות דבר שלם בתור "מבוא" אל עבודת ה' הפנימית בשחרית. המבוא הזה יכלכל, כפי אשר הוא לפנינו בסדור התפלה, כמעט כלם רעיונות הנוסדים על חיי האיש הישראלי, לכן נביא אותם בזה בחוברת ונתבונן עליהם:
ה' האל היחיד ומיוחד אשר מלך בטרם כל יציר (אדון עולם) ורק בחפצו כל העולם בעתו ובזמנו נעשה (לעת נעשה), לכן ה' הנהו בלתי תלוי מהעולם וממכון מצבו, הוא בלתי משתנה בעבר, הוה ועתיד (הוא היה, ואחרי ככלות) והוא, ה' היחיד ומיוחד, האל הקדוש בלי ראשית ובלי תכלית, הוא נושא בכחו את הכל ומושל על כל העולם כלו (הוא אחד בלי ראשית), ובכל זאת ה' הוא אלקי כל אחד הוא גואלו וצור משגבו (והוא אלי), הוא בעד כל אחד המעריך, המנהל והמיעד את מנת גורלו וחלקו בחיים (והוא נסי), אשר בידו הרוח והגוף של כל אחד בשכבו ובקומו, ה' הלא הוא קרוב לכל — לכן ממי וממה אפחד?!! (ועם רוחי, בידו אפקיד).
ובאשר תיקץ משנתך, אשר זה עתה היית שקוע בחבלי שנה וצלול בים היצורים והתעוררת לחיים חדשים, אזי עם היקיצה הזאת עליך להרגיש, כי הנך נקרא אל חיי האדם, ולקדש גם את גופך, להיות גם הוא כלי יוצר לחיי אנוש כאלה ולהיות מוכן ומזומן אל עבודת ה', אשר במצוותיו קראך לעבודתו — ע"י נטילת ידים (חקים פרק י"ד)

(ענ"י), ופעולת האנשים הראשונה שלך הלא היא: להכיר ולדעת את ה' בתור מחזיק ומכלכל את חיי הגוף (אשר יצר), בתור בורא שהוא הנותן גם המשיב לך את נשמתך; אמנם נשמה טהורה קבלת מיד ה', שהיא מוכשרת לכל טוב גם בלתי מגואלה בשום שמץ ודופי — שלך היא עתה, להחזיק אותה בטהרתה — שלך היא עתה, להכיר על ידה את ה' בתור נושא ומושל על כל הנשמות ולקדש את עצמך עם הנשמה המושבה לך לעבודתו (אלקי נשמה), לקדש את עצמך אל ה' עם היום הנתן לך מחדש, ועם היהדות, שהיא מתנת חלקך עם החופש, עם תעודת המין, עם פקוח עינים, עם הופעת האדם, עם כח האברים ועוד, עם כל המתנות הנתנות בשעת היקיצה (אשר נתן לשכוי כו') ומה' לבדו תקוה לקבל את העזר והתמיכה להתקדשות כזאת ע"י למוד התורה וקיום המצות, עם ההחדלה מקלות הדעת וההרחקה מכל עבירה ודבר עול, ולהסיר הנסיון מחייך הפנימיים והחיצוניים, ממנו תקוה ותיחל, להשיג עזרה בצר ובמלחמה עם התאוות הבהמיות, מגן ומחסה מיצר הרע, הבא ע"י דוגמא רע מאדם וחבר רע, כי יהיה עוזר ותומך, לרכוש לך מחשבות ופעולות טובות (ויהי רצון), ולחוש בנפשך, כי עם כל המתנות והחסדים האלה הנך מחובב מחדש את עצמך, למלאות את התורה והמצוה (ברוך גומל), גם ה' יהיה מגן ומחסה בעד ישרת לבבך, לבל תשבת מטהרה, אף ממשלת השגחתו עליך, ליחל, להיות עוזר ותומך למנת גורלך החיצונית (ויהי רצון).

אמנם מה אתה עם הרוח והגוף, עם חייך החיצוניים והפנימיים מבלעדי ה'?! — במה נחשב הוא האדם עם גדלו החיצון והפנימי?! מה המה חייו, אהבתו, חסדו, גם צדקתו, ישועתו, כחו וגבורתו, הלא כל הגבורים, אנשי השם, החכמים והנבונים, מבלעדי ה', כאין המה, המה חייהם ופעולתם, מבלעדי ה', אך מהבל המה גם יחד, וגם אתה אך הבל אתה, אם מבלעדי ה', תרכוש לך את גודל האנושי הזה, אף אם בידך טובך — אבל עם ה', הנך בן ברית קדש, בן מקבל הבטחה קדושה, הנך זרע קדש, בעל מנת גורל קדושה, אף הנך הנושא את התעודה הקדושה של ישראל וישרון[32] להכיר את ה', בתור ה' אלקיך, אל יחיד ומיוחד, להודות ולשבח ולפאר אותו, ובכל ועם הכל, לחיות בעבודת ה' האל היחיד ומיוחד (רבון, לפיכך, אבל) והדבר אשר אתה באת לידי הכרתו רק בחוג שלך בלבד, וכל הנעשה למלוא רצונו בעבודתו, אף את אשר הנך מקיים לרוב, רק בעוני ולחץ ובכבדות, בעוד יניאוך מזה כח ותקיפות ודמיון כוזב, את כל זאת, ה', שהוא בכל הזמנים היה הוה ויהיה, הוא יגמול את זאת, להיות הכרה ופעולה כללית, לכן קדש את עצמך אליו, אל ה', אשר בחר בך, להיות כלי יוצר לתכלית קדושתו (ברוך

[32] יא "ישראל" על פי מנת גורלו הנגלית מה' — "ישרון" עפ"י תעודת חייו הנוסדה על היושר (הצדק).

מקדש) וביד ה' היחיד ומיוחד בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים, שהוא ראשון והוא אחרון, בלב נכון ובטוח הפקידה את מנת גורלך הכללית.
אל אלה תלוה אח"כ ברכת התורה (מצות פרק ד') גם איזה תוצאות מתורה שבכתב ותשבע"פ.

פרק תרפד

טו: ברכת כהנים — נשיאת כפים.

נשיאת כפים:
וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו, את בני ישראל אמור להם: יברכך ה' וגו' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר ו' כ"ב).
על הכהנים שהמה באי־כח עם ישראל בעבודת ה' ע"י "הקרבנות" (פרק כ"א), המצוה לברך את ישראל, אבל איך יברכו? — המה ישימו את שם ה' על בני ישראל, המה יזכירו בשמו, כי אמנם שם ה' אחד חופף הנהו על כלם כאחד וכי מה' אחד, ממנו לבדו, ההשפעה על הכל, ולדעת כי את זאת הברכה עלינו לקוות וליחל, לקבל רק מהאל האחד והמיוחד לבדו — והנה אם הכהנים בתור כהנים, בתור פקידים, בתור באי כח עדת עם ישראל, המה האומרים את הברכה, הנה נחשבה הברכה ההיא לברכת עדת ישראל, וכאלו עדת ישראל בעצמה תאמר את "זאת הברכה" ובעד עצמה ע"י באי כחה אלה, ובהתבוננות כזאת, הלא כל מערכת ברכת הכהנים היא תביע אמרתה: כי על ישראל לאמר לעצמו ע"י באי כחו, כי עליו לחכות וליחל, לקבל את ברכות הגוף והרוח רק מהאל היחיד ומיוחד לבדו ורק באופן כזה ובכונה כזאת, אמנם האל היחיד ומיוחד באמת יברך את העם" — ואם כן עלינו לדעת, כי להכהן אין כל כח לברך, גם לא הוא הנהו המברך את ישראל, רק ה' הוא המברך את עמו. — אבל הברכת האמורה מפי הכהן, ואשר עדת ישראל תאשר אותה, היא אמנם התנאי בעד הברכה, שעלינו לקבל אותה מה', הלא הוא לכוון ולדעת, כי רק את זה האיש יברך ה', רק את המחכה לו, לקבל את הברכה מידו לבד, יען כי זה האיש, כאשר ישא ברכה, או אז יחשוב אותה באמת בתור ברכה מקובלה ממנו, רק מה' לבדו, אף באופן כזה וביריעה כזאת, ישתמש עם זאת הברכה, רק לפי רצון ה', ומפני זה, לזה האיש תתהוה הברכה לברכה אמתית. — ואתה האם חפץ תחפוץ לקבל ברכה מאת ה'? הבה! עליך ללבב ולחבב את ההכרה הנאמנה, כי אמנם ה' הנהו מקור הברכה והוא הנותן והמחלק את הברכה אפס זולתו — ואז יברכך ה'.

פרק תרפה

כמעט כל הסדרים החיצוניים בעד "ברכת הכהנים" כנראה ערוכים המה באופן כזה ובגלל המטרה הנכבדה, למען נחשוב אנחנו את הכהן, רק בתור פקיד־העם ואת אמירתו בתור אמר ודברים רק "בשם כל הקהל", וכי על העדה ללבב את האמירה ההיא ולהוכיח בזה, כי ה' הוא אדון הברכה ומחלק את הברכה אין זולתו, למען נתאמץ, להסיר ולהרחיק מאתנו את הדמיון הכוזב, לחשוב אולי תועה כאלו "הכהן" הנהו "אדון הברכה", והוא המחלק והנותן את הברכה ועל העם רק לקבל את זאת הברכה מידו בעליצות נפש ודי לו, אבל זאת לא זאת! שורה נא! הן רק בעדת ישראל במנין עשרה (הכהנים ג"כ נמנים לזה), רק אז נדרש הוא, כי יעלה הכהן לברך את הברכה, אבל רק אז אחרי אשר ידרשוהו לעשות זאת, אחרי אשר העדה ע"י החזן, השליח צבור שלה, תדרשנו בקול הקריאה "כהנים"! ואשר בטרם תדרשנו לעלות לדוכן, אז אין כל חובה על הכהן לברך את ברכת כהנים. — בעת החזן יתפלל את תפלת העבודה (רצה) (פרק ז'). על הכהן, להכין ולהזמין את עצמו לנשיאת כפים (להיות נעקר ממקומו ולעלות לדוכן), עליו לגשת אל הברכה ולחשוב את ברכתו זאת רק לחלק מהעבודה, וכמו בקרבן כן גם בברכה, עליו לחשוב את עצמו רק בתור "עבד", בתור "בא כח" עדת ישראל — אם הכהן לא הכין את עצמו אל הברכה בעבודה, אזי לא יוכל עוד לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים, יען כי אז היה נראה, כאלו יבוא הכהן לאמר את הברכה רק בכח עצמו. — בזרועות נשואות ובכפים פרושות ונטויות מעט מלמעלה למטה לארץ, יברכו הכהנים את הברכה, בהראותם בזה, כי יכונו לבם לשמים, וכי רק מה' לבדו, עלינו ליחל ולקוות לקבל את הברכה — גם ישאו כפיהם, בעמדם על רגליהם ובקול רם יברכו, אף יברכו רק את הנאמר בברכה המשולשת בתורה. גם על הכהנים לקרוא מלה במלה מאשר יקרא לפניהם החזן מקרב העדה את נוסח הברכה, ואם רק באפשרי יאמר לפני הכהנים חזן כזה, שהוא איננו כהן. הש"ץ יאמר כל מלה ומלה ועל הכהן לשנות ולאמר את דברי הברכה וביחוד ועל כלם לפעול, כי הברכה תביא עמה באמת את תכלית הברכה. על כל העדה לחבב וללבב אותה בתתה לה את התוקף והעז, את האשור והקיום מצד עצמם ע"י עניית "אמן", על כל חלק וחלק מברכת כהנים, — גם התקון, לבל יביטו על הכהנים בעת הדוכן כנראה יש לו ג"כ יסוד ברעיון הנזכר, למען לא נסיח דעת, אף על רגע אחד, מהמחשבה הטהורה, כי ה' לבדו הוא הנותן את הברכה אין בלתו, ולכן לא נפן מבטנו ורעיוננו על הכהנים, רק כמו בתפלתנו לפני ה' כן גם על העדה לעמוד בעת הדוכן בהכנעת ראש ולכון כל אחד לבו לשמים (ראה אדות כל זה וכל הדינים בנשיאת כפים באי"ח קכ"ח).

פרק תרפו

הבה נתבונן על נוסח ברכות כהנים בעצמו[33] יברכך ה' וישמרך, ה' ורק ה' הוא, אשר יוכל לברך אותך, הוא יוכל לברך אותך בכל, בכל הנכסים של הארץ ושל הגוף, יען כי שלו הכל — הוא יברך אותך בהם! אבל גם הוא לבדו ורק הוא יוכל לשמור אותך, הוא יוכל לשמור את אלה בעדך ואותך בעדם. הוא יוכל לשמור, אותך גם בעת אשר תתפרד החבילה ונתק הקשר המקשר אותך פה אל נכסיך עלי אדמות — הוא ישמרך, הוא ישמור את נכסיך, גם ישמור את גופך, שהמה אמנם כלים ונפסדים, לבל יכלו ולבל יפסדו עד מהרה, הוא ישמרם מכל שטן ומפריע, אויב ונזק, הוא ישמור גם אותך, לבל תשחית אתה בעצמך את אלה בדמיון תועה ובכל תאוה נמבזה, הוא ישמרך, אותך עם נכסיך אלה, הוא ישמרך, בעת הפרידה מהם, ישמור אותך גם בעת, שהנך נבדל מהם, הוא ישמרך פה והוא ישמרך שם, הוא ישמרך עתה והוא ישמרך לעולם — יברכך ה' וישמרך! —

יאר ה' פניו אליך ויחנך — אבל במה נחשבו כל אלה נכסי הארץ והגוף, ולוא גם נהיו לך, גם מוחזקים הנם בידך מה' — אם לא תחזה את ה' בזאת הנתינה ובזאת ההחזקה, אם לא תביט ולא תשים לב על רצונו, אשר רק בגללו נתן לך את אלה, גם יחזיק אותם בידך?! אף גם זאת, הן מי הוא זה, אשר יוכל להראות את פני ה' אליך ולגלות לך את רצונו, אם לא הוא בעצמו? לכן יאר ויגלה אליך ה' את פניו, הוא יתגלה אליך בחיים ואת רצונו הנהו מגלה לך "בתורתו" — ויחנך — הוא יחנן אותך למבכיר בכח רוחני, לחזות בנועם ה', להכיר ולדעת ולחבב את רצונו בחיים ובתורה — יאר ה' פניו אליך ויחנך.

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום! — הן אמנם, כי עליך כה להתעתד בהארת פניו, לנחול ולשאת את כל מתנות ה' באהבתו, לחשוב אותם באמת לאמצעים למלוא רצונו ולהתחרות בפעולתך רק למלוא רצונו — אולם במה תוכל אתה, איש חלש, לפעול ולעשות בעד תעודתך הגבוהה? כמה נחשב אתה בכחך הפרטי ובפעולתך אמונה הפרטית בעד הצדק והטוב? בעוד לרוב על דרך מפעלך זה יתיצבו מעצורים ומניעות רבות, להפריעך ממעשך זה ונגד הצדק והטוב שלך יתקומם לרוב העולם כלו! לכן יקדם ה', לשאת אליך את פניו, את פני השגחתו הרוממה בהליכות אל, מלכך בקדש; לברך ולהצליח את מפעליך אלה, למען ינובו ויביאו פרי ברכה, ויגן בעד כל דבר, כקטן כגדול, אשר תחל לעשות בפניו במתנות ה' וברוחו — והוא ה' ישם לך "שלום" בהתחרותך זאת,

[33] על פי ספרי ותנחומא. —

עם ההתחרות הזאת ובעד ההתחרות הזאת, שלום, שלום עם עולמו מבלי כל מעצור ומפריע, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום! —

פרק תרפז

אולם רק במחשבה ורעיון מרומם ונעלה על דבר החיים, מוכשרים המה ככהן וכעדה, לברך ולשמוע את ברכת הכהנים, ולהוקיר ולחבב את הברכות האלה על פי מעלתן, ואם כי מראש מקדם הנהיגו את ברכת כהנים לאמר בכל יום בעבודת ה': בשחרית, מוסף ונעילה ובתענית צבור, גם במנחה, בעת אשר אין נעילה, בכל זאת אנחנו בצוק העתים והזמנים של הגלות, לא נאמין בעצמנו, כי נוכל לעצור ברוחנו ולעוז בעת הברכות במעוז הרעיון הנעלה הגבוה מעל גבוה השה, בברכת כהנים, לכן אצלנו רק ברגלים, ביו"ט, אשר אז הרוח מופנה ומסוגל הנהו לרעיון כזה, רק אז עלו הכהנים אל הדוכן בחזרת הש"ץ ע"י קריאת החזן אותם בשים שלום, ובקהלות הרבה רק בחזרת הש"ץ במוסף, בכל זאת החזן בתור בקשה יאמר את הברכות ההן בחזרת הש"ץ בסוף תפלת הש"ע או"א ברכנו (א"ח קכ"ז, קכ"ח, קכ"ט).

כמו לפני כל מעשה של קדושה כן מקדשים הכהנים את עצמם לפני נשיאת כפים ע"י נטילת ידיהם, ואל הנטילה הזאת ישרתו אותם "הלוים", שהמה היו העוזרים על ידי הכהנים בעבודת ה' בעת המקדש היה קים, ואם אין לוי יעשו זאת הבכורים, אשר על מקומם נבחרו "הלוים" (עדות פרק כ"א). לפני נשיאת כפים אומרים הכהנים את ברכת המצוה : "ברוך וכו' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", ושאר הדינים ראה א"ח קכ"ח — ק"ל.

פרק תרפח

טז: השפה.

ביחס השפה, שעלינו לערוך בה את עבודת ה' הפנימית שלנו, לפי מושג התפלה, אין כל ספק בדבר, כי השפה, אשר בה תתפלל דרושה להיות הלשון, אשר הרוח והלב יבינו אותה לאשורה; בעוד רק אז תוכל להיות התפלה האמצעי הנאמן, לעורר את הרוח והלב ולהביאם לידי התפעלות ולעתד אותך על ידה אל החיים. — חכמינו ז"ל יכנו את זאת "תפלה בלשונם" תפלה בלשון המובנת, מפני הסבה הפשוטה, מפני כי "רחמי נינהו", יען, כי התפלה דרושה, להביא לידי שלמות נעלה את האדם, למען יחשוב את עצמו בתור "בן אל אביהו שבשמים", אשר אליו ישפוך שיח, ובכל, להביט את מפעלות האב

הרחמן, למען הרעיון הזה יחדור בכל וכל העולם וכל החיים יהיו כלולים בנפשו ויהיו אצורים ברעיון האחד "אב" — "בן" — הלא הוא טהרת הרעיון הנשגב ורגש מאד נעלה כזה, שהוא פרי התפלה, ואת זאת, הלא תוכל, לקנות ולרכוש לך רק בשפה ברורה אשר בה תוכל להביע לך כל רעיון וכל רגש במלוא המובן, כמו כן אמרו "וברכת" בכל לשון שאתה מברך, "שמע", בכל לשון שאתה "שומע" —

חכמינו הציגו לדבר מוחלט (סוטה פ' אלו נאמרין) כמו בכלל כן בכל חלקי עבודת אלקים (א"ח מ"ב, ק"א, קפ"ה, קפ"ז, קס"ז) להתפלל בכל לשון, אף אתרי אשר קבלנו מידם את התפלות בשפת קדשנו, לכן בנוגע אלינו, אין כל ספק, כי זה האיש, שאיננו מבין את שפת עבר, יוכל להתפלל בלשון שהוא שומע ומבין, אם באופן, אשר הדברים שיבטא בתפלות בלשון המובנה לו, יהיו מכוונים ונאמנים, להיות תמים יחד עם הנאמר בתפלות המקובלות, ובזה ימלא את חובתו באמת בעבודת אלקים שבלב, אמנם כן גם הק"ש, אשר אם כי יכולנו לחשוב, כי בה למצער, עלינו לקחת אותה מן המקור ולקרוא אותה מהכתוב בתורה, בכל זאת הלכה פסוקה היא מחכמינו ז"ל כי גם בה יוצא הבלתי מבין את חובתו, אם יקרא את הק"ש בהעתקה נאמנה בלשון שהוא מבין, מלה במלה מהכתוב בתורה, גם במקרא מגלה הדין כך רק קריאת התורה ונשיאת כפים דרושות להיות על פי מקורן בלשון התורה דווקא ובשפת קדשנו במקורה, יען כי דבר שהוא אי אפשר, להציע ולערוך בהעתקה נאמנה את הכתוב במקור התורה, מבלי לפגוע בדבר מה בעצמות תכן התורה, אף גם זאת, כי בהחזקת עצמות כתבי הקדש ככתבם וכלשונם, הלא תלויה היא תעודת ישראל, ואשר אמנם בקריאת התורה, הלא עלינו לחדש את הבריות שלנו עם זאת התורה שהיא "מורשה קהלת יעקב" — גם בעת אשר הנהיגו לקרוא יחד עם קריאת התורה גם את "התרגום", בה בעת שהתורה החלה להיות בלתי מובנת לכל לא התירו לתרגם את התורה בשום העתקה, זולת "תרגום אונקלוס", יען כי העתקה אחרת לא יכלה להיות דומה אליה במעלתה, מפני כי דבר מסכן הוא, לקרוא בפני העם, ואף להיות נלוה יחד עם התורה שום העתקה, בעוד אין עליה ערובה נאמנה, כי מכונת ומתאמתת היא גוף התורה ובפומבי, לתת קיום והסכמה על טיבה ואיכותה (טור א"ח קמ"ה), ובדבר "נשיאת כפים" ראה פרק שלפני זה, ורק "מגלת אסתר" בעד אלה הבלתי מבינים שפת עבר יכולים לקרוא תרגום המגלה, אם הוא מכון עם הכתוב בה, לתת בעד העם את כל התכן הנכלל בקרבה, מפני כי נדרש הוא לפרסם את הנס (פרסומי גיסא), אבל המגלה ההיא איננה ביחוד ענין של דת וחוק, המיעד את החיים, — לכן האיש הבלתי מבין שפת עבר, ואשר אין לו כל הזדמנות ויכולת או כשרון ללמוד

את שפת קדשנו, או כל הזמן בטרם יספיק ללמוד אותה לאשורה, הוא יוכל לקחת בידו את סדור התפלה ולהתפלל בהעתקה נאמנה בלשון המובנת לו.

אבל חלילה לנו, להוציא מזה תוצאה והחלטה גמורה, כי הרשות לנו להנהיג את "עבודת ה'" בכל עת ובכל לשון של כל מדינה ומדינה, ששמה המה מושבות בני ישראל, יען כי מאמרי חז"ל אלה נאמרו ביחוד רק בעד אלה הבלתי מבינים את שפת עבר — אבל אי־ידיעה ואי־הבנה של שפת קדשנו בקרב עמנו דרושות להיות רק בתור יוצא מן הכלל בכל עת ובכל זמן, ואין כל ספק, כי אמנם החובה על כל איש ישראל שהוא בלתי מבין שפת קדשנו, להשתדל ללמוד את התפלות ופרושן, למען יבין היטב להתפלל אח"כ בשפה, שנכתבו ונסדרו התפלות האלה. הן החובה הראשונה והקודמת הלא מוטלת היא על "האב" ללמד את בנו שפת התורה והתפלות, ואם אחרו הוריו ללמדו ע"י "החנוך", או אם לא מלאו חובתם בזה, אזי על האיש בעצמו החובה והמצוה ללמוד ולהתרגל בהבנתה (מצות פרק ד' גם פרק י"ג), גם נקל להבין עד כמה יכלו התפלות לאבוד את הין ערכן ומעלתן בקדש לוא הנהיגו את עבודת ה' ברבים בלשון המדינה ומה רבתה התקלה ע"י זה, את כל זה נוכל להוכח אל נכון, אם רק נתבונן על מעט מהרבה מהטעמים, אשר על פיהם הלא עלינו להוקיר את התפלות בשפת קדשנו, שפת אמת תכון לעד.

הן התפלות המסורות לנו, לפי אשר בארנו והצגנו למעלה, הנה ציורי רעיונות החיים הכלליים של עם ישראל, הנה חברו ונתקנו ע"י אנשים, שהמה היו ראשי מטות הכלל, התפלות הנה החלטות רוחניות של מחשבת ישראל וחייו, הנה נמסרו אלינו, לקבלן ולרכוש אותן לנו ועל פיהן, לערוך את מערכת חיי המחשבה והרגש שלנו, ועל ידן לחנך את כל דורות ישראל, להתרומם עד נקודת המעלה, היותר גבוהה של חיי ישראל, אשר באופן כזה לא יהיה קל בעינינו הדבר, פן יבואו ע"י העתקת התפלות וקביעתן בעבודה ה' ברבים במקומות רבים בתפלות האלה רעיונות זרים ומוזרים אשר יכלו אח"כ להיות מושרשים בקרב לבות העם — ואיך? — אם יעשה כזאת — הן מה קשה היא בכל העתקה מלשון ללשון להריק את הרעיון הראשון מכלי אל כלי, ומה גם בשפת קדשנו, להעתיקה כאשר נעתיק אותה ללשון לועזות, עד כי מן הנמנעות היא, להעתיק אף שורה אחת ממנה מבלי תתערבנה בהעתקה מלות זרות ונכריות, הבלתי מתאימות עם תעופת הרעיון העברי בשפה לנאמנים, ואשר על ידי זה כמה מן הציורים העבריים יאבדו או יתחלפו ע"י ציורים אחרים, שהמה אמנם רחוקים המה ממובן השפה העברית, או כאלה שהמה מוזרים בכלל לכל רוח ישראל? ועוד כמה וכמה גדולים המה חקרי לב על הענין הזה, הן אמנם, לא בלי יסוד הוא זה, כי זה אלף ושמונה מאות שנים נשאר "סדר התפלה"

בכל תפוצות ישראל בשפת עבר ולא הנהיגו שום פעם ברבים את עבודת ה' בשפת כל מדינה ומדינה ממושבות היהודים, אף כי גם בדורות קדומים ובכל הדורות הן היו גלוים וידועים מאמרי חכמינו ז"ל אלה וההלכה הפסוקה, כי התפלות ואף הק"ש נאמרות הנה בכל לשון, והנה כמו שהוא בלי כל ספק, כי על הפרטים שהמה מעדת ישראל, אם המה בלתי מבינים עברית גם בלתי מוכשרים, ללמוד ולהבין עוד את השפה הקדושה, כי עליהם החובה למלאות ולקיים את עבודת ה' בשפה המובנת להם, כן הוא גם כן בלי שום תפוגה, כי אם נעתיק את התפלות בשפה אחרת, אף ננהיג אותה ברבים בתוך קהל ועדה, אז נחטיא בזה את מטרת חכמינו ז"ל וכונתם הנאמנה בההלכות האלה, כי באופן הזה הנה המשענות והיסודות של ישראל גם בגלות יחדלו מאז, להיות עוד משען ומשענה לחיי ישראל, גם החנוך, שעלינו להכשיר על ידו את בני הדורות ולהחזירם למוטב עי"ז עוד ירד עשר מעלות אחורנית — הן אמנם, כאשר נקוה, הלא תבוא ותגיע העת, אשר אישי ישראל ונשיהם, בניהם ובנותיהם כלם כאחד יתרוממו אל מעלת תכן התפלות, גם ירכשו להם את הרעיונות הנעלים, אשר יביעו על ידן — ואשר אז, גם חנוך ישראל יבוא לידי שלמות, וישראל ישלים את חוק למודו בבית הספר של הגלות — והנה אם נתחרה לעשות דבר, את אשר לא יעשה, הלא הוא להנהיג בתוך קהל ועדה את התפלות בשפת לועז, כי אז הן בידנו נשבור את המשען האחד לחיי ישראל. אנחנו בעצמנו נוריד אלינו בשפלה את הנעלה והנשגב, מבלי חשוב כי תעודתנו הלא היא, לעלות ולרומם את עצמנו אליו. האם מעשה כזה לא יחשב, כי אנחנו בידנו נסגור את הדרך, אשר עליו להוביל אותנו אל רום מעלת תעודת ישראל? — הן "העדה" היא איננה איש פרטי — האיש הפרטי אמנם יוכל להביט ולדעת את היחס המיוחד שלו, רק הוא יוכל, גם עליו לאחוז באמצעי כזה, שהוא יהיה בעזרו, למלאות את חסרונו — אבל הקהל והצבור בכל מעשה אשר יעשה, עליו לחשוב ולדעת, כי מעשהו זה מתיחס הנהו גם אל הדורות הבאים, יען הצבור איננו מת והעדה הלא תתקיים לעד לעולם ותוכל תמיד לחדש כנשר נעוריה — מהצבור והכלל בתור קהל ועדה, ממנו לא יבצר להשיג בבטחה את תעודתו — ואם גם לא יוכלו לפעול על האבות, אבל הן הדור הצעיר נכנס גם הוא, להיות חברי העדה ההיא — ובמשך עשרים שנה תוכל העדה להוסיף אמץ וחיל, להתחדש ולהתחזק — גם יוכל היות, כי בדור נולד נתקן את אשר נבצרה מאתנו, לקבוע בקרב הדור הולך — הן כל עדה נושאת היא את כל קדשי ישראל, להנחילם לדורות הבאים, לכן עליה להיות נזהרת במאד, פן תעשה מדחה, לערער את עמוד "העבודה" שגם הוא הנהו נכבד במאד מאד בעד קדושת עם ישראל.

הביטה וראה! הן בימי אנשי כנסת הגדולה, שהמה היו מנהלי עדת ישראל, חכמים הרואים את הנולד, בעת אשר חברו וסדרו את התפלות בשפת קדשנו, גם אז לא היתה שפת עבר שפת העם, עד כי להבנת התורה נדרש היה גם אז לצרף אל הקריאה גם את התרגום — ובכל זאת הלא בחרו לסדר ולתקן את התפלות בשפת קדשנו, יען כי המה לא חברו את התפלות כ"א לשעתם, רק צופים היו לעמם והתרוממו עד רום המעלה של עם ישראל, לכן התאמצו, לכונן את פעולתם זאת ולקלוע אל המטרה הנאמנה, אשר החובה מוטלת על ראשי עם ופנות שבטי ישראל, לחנך אליה את עם ישראל לדורות עולם.

כמו כן עלינו להתבונן, מה גרועה היתה עמדת ה' הלאומית לוא התעטפה בכל פעם במעטה השפה של כל מדינה ומדינה, מה היתה צורתה בבואה לפנינו עתה, איך היתה צורת התפלה שלנו, לוא אבותינו בשנות קדם סדרו את התפלות במבטא הגרמנים והראמאנען, אף הנחילו לנו את התפלות האלה בצורה כזאת? וכן גם אנחנו אתנו, חלילה לנו, לעשות מעשנו זר מעשנו, להנחיל לבנינו את צורת העבודה בשפת לועז ככתבה וכלשונה?

אף גם זאת, עלינו לזכור, כי עבודת ה' בשפת קדשנו הלא היא הקשר הרוחני הנאמן לנו בגלות, אשר יאחד את נפוצות ישראל באשר הם שם: במזרח ובמערב, תימן וצפון, ולמצער בבתי התפלה, אשר בעדות לישראל, ואשר בדורות הללו, שלמוד התורה רפה במאד, הלא הדבר הנחוץ האחד הוא למצער, לקיים בעד התפלה את שפתנו הקדושה, ולרכוש לנו על ידה מעט מהרבה אוצרות המדע של עם ישראל, ואחרי אשר חוינו דעתנו בענין הזה עפ"י הדברים הנזכרים, נשוב אל פנת דברינו, כי האיש הבלתי מבין שפת עבר, ואשר אין לו עוד כל יכולת לרכוש לו את ידיעת השפה הזאת, כי הוא רק הוא לבד יוכל, גם החובה עליו, להשתמש עם ההעתקה של תפלות ישראל — גם עלינו להשתדל, כי העתקות נאמנות מסדור התפלות תמצאנה לאשורן בעד אנשים כאלה, אבל בעדות שלנו, עלינו להתאמץ להחזיק ולקיים את נחלת ישראל, מורשה קהלת יעקב. — מי יתן ובבתינו ובבתי הספר שלנו הדור הצעיר יתחזק ויתרומם ברוח ישראל, עד כי בנינו אלה כלם כאחד יכירו וידעו את שפת קדשנו לאשורה, ואז המה בעצמם בתפלות ישראל ימצאו תנחומות־יה ועלוי רוח ונפש, להתרומם לה', כבנים כבנות, — עד כי לא יזכר ולא יפקד עוד חסרון ידיעה ואי־ הבנה בשפת קדשנו, שהיא שפת אמת תכון לעד.

פרק תרפט

יז: ארשת שפתינו ושאר ענינים הנוגעים אל התפלה.

שיח שפתים, מבטא, קול:
לפי מושג התפלה שהיא באה, לצרף וללבן את חיינו הפנימיים על ידי הרעיונות הכלולים בתפלה, לרכוש אותם ולחבבם, לכן דרושה לבוא בה התכונה הכללית של העבודה, הלא הוא "שיח שפתים", לדבר ולשוחח אל הרוח והלב של עצמנו מדבר הרעיונות האצורים בתפלה, ומפני זה חתוך הדבור ושיח שפתנו בתפלות, נדרש להיות באופן כזה, כי נשמיע את התפלה לאזני עצמנו, אבל להגות התפלה רק בלב ומחשבה בלבדה בלתי מועלת, יען ההגיון לבד לא יתן להתפלה עז ועצמה, להיות פעולתה אתה; אולם, להתפלל בקול רם יותר מהשמעת התפלה לאזני עצמנו מותר הוא רק ליחיד, אבל בתפלה בצבור, אם יגביה קולו, יוכל להפריע בזה את עבודת ה' שבלב של האחרים, ורק בר"ה ויוהכ"פ, אם נדרש להמתפלל לעלוי ארשת שפתיו ולרגש לבו, יוכל להגביה קולו, אבל לא יותר מדאי. — מי אשר ירים את קולו בתפלתו יותר מהנדרש הנהו מקצרי אמנה, יען יראה בזה, כאלו ה' האל הקדוש, אשר אותו יעבדו כל היצורים, לא יוכל להקשיב ולשמוע, אם יתפלל תפלה בלחש; אבל מי אשר יגביה קולו בתפלתו בקול גדול מאד ידמו אותו אל נביאי השקר, שעליהם נאמר : ויקראו בקול גדול (א"ח ס"ב, קפ"ה ק"א, טור וב"י שם), אולם בעד חלקי התפלה המיוחדים, נדרש גם הרמת קול והרמת דבור כנאות להם. — פד"ז, קדושא דסדרא, ברכות ק"ש, בהשמעת קול ממוצע, רק הפסוק הראשון בק"ש בהרמת הקול, ש"ע בלחש (נ"א ס"א ק"א), — מובן מאליו, כי לא יתכן להתפלל במרוצה יותר מאשר יוכל הרעיון להשיג את מובן המלות רק בנחת (נ"א). — בתפלת יחיד אין כל זמרות ונגונים ורק בנעימת הקול, שהוא קרוב ביותר אל לבך, בו עליך להתרומם אל אביך שבשמים בתפלתך — עליך לדקדק, לבטא כל מלה כהוגן ובחתוך הדבור הראוי, מבלי להבליע שום הברה ושום הפסק, וביחוד נחוץ לדקדק זאת בשפת עבר, אשר כל הפסק והברה יביעו כמה חלקי הרעיון, וכל מלה הנאמרה שלא כהוגן תפעל על הרעיון, כי גם הוא אחרת יחשוב וידמה (כ"א, קכ"ד), רק בתפלה בצבור, אשר העדה תתאחד בה לגוף אחד ובשפה אחת יאחדו החברים לחות דעת אחת, אזי באלה הענינים שנדרש, לתת להם החלטת הדעת כללית ומשותפת כמו "אמן", "אישי"ר", "בההלי"ו", קדושה, ויכלו, ה' הוא אלקים גם בשכמל"ו אחר "שמע" ביוכה"פ, בעוד כל אלה דרוש להיות החלטה כללית, אזי על כל אחד לאמר בקול רם, כמו כן הכתוב הראשון בק"ש "שמע" יאמר החזן בכל עת בקול רם, למען גם העדה ילוו עמו באמירת הכתוב הנעלה מדבר הכרת האל היחיד וניוחד, לחבב ולהתעצם בה (נ"ו, נ"ז, קכ"ד, קכ"ה, רס"ב, ה'), כמו כן בתפלת החזן ובתור שליח צבור, שעליו

להתפלל את תפלתו בעד הקהל הוא יחזור את התפלה בקול רם (גם האב בביתו יוכל להתפלל בקול רם, אם כונתו היא בזה, כי ב״ב ילוו עמו בתפלתו (א״ח ק״א קפ״ה)). החזן ישמיע קולו, למען כל אחד מחברי העדה בשתיקה יוכל לרכוש לו מפי החזן, את אשר יביע בשפתיו ובאופן כזה נהיה הוא באמת בעדם שליח צבור. ברכות ק״ש אומר החזן בקול רם אבל העדה תאמר עמו בלחש. והנה אנחנו נזכיר בזה רק דברים אחדים אודות הזמרות ומנגינות החזן. הן אמנם נגוני החזן דרושים להיות רק אלה שהמה יוצאים ממקור הרוח והלב, ורק אלה טובים המה, אם באים רק להטעים את הרצאת הדברים ושיח שפתים, להיות נלוים אל האמר ודברים שלו, להעריך אותם בנעימת הקול, אבל הנגינות לא תוכלנה לצאת ממעל לעריכת הדברים ושיח שפתים (רעציטאטיף). הנגונים העתיקים המקובלים בעם מקדמת דנא בעד תפלות ימים נוראים, אם רק תהיינה חפשיות מספיח של הוספות נגונים עקלקלים, המה אמנם מסוגלים בעד תפלות החזן, לעורר את הלבבות, כמו כן לרוב הנגונים המסודרים בעד שבת ורגלים; אולם יש בתפלות מקומות כאלה, אשר על החזנים להוסיף משלהם, ואשר אמנם עליהם להזהר במנגינות כאלה, לבל ישתמשו בנגונים שלא כהוגן. — הנעימה הפשוטה בסדור ההברות (ריטמוס) הנהוגה בעד עבודת אלקים בחול, אם יעריכו אותה במדה ובערך, מה טוב ומה נעים הוא — אבל בכל מקום הנגינה דרושה להיות נדחית מפני שפת הלב והרוח שהיא העיקר — על החזן לדעת את תעודת משמרת פקודתו הגבוהה והנעלה, ואם רק יתבונן למלאות את תפקידו, כי אז הוא בעצמו יהיה נזהר, לבלי השתמש בנגונים כאלה היוצאים מגבול נעימת הרצאת הדברים (רעציטאטיף), ומה גם לערב ולבולל בתפלות ישראל מנגינות של חול, שהנה בלתי נאותות ומפגלות את עבודת הקדש. על החזן בעצמו לחשוב, להרגיש ולהתפעל וברוח ובלב יציע ויסדר את התפלות בתוך קהל ועדה, ולא ישים לבו וכונתו הרבה על הנגונים, שהמה הטפל, פן יכוין יותר אל המנגינות, מאשר אל עצם דברי התפלה. שלשה דברים על החזן לדעת בעריכת התפלה: את הרעיון של עצמו, את הרגש של עצמו והתעודה אשר עליו בפעולתו אמונה לפעול על העדה, למען גם היא תהגה ותחשוב כמוהו בהגיון לב ובהדרת קדש (א״ח נ״ג, נ״ט, ס״ב, ק״א, רפ״א).

פרק תרצ

יראת הרוממות (אנדאכט).

בטרם תתרומם ברוחך ובנפשך אל התפלה, עליך לשהות איזה שעה, לקבץ את רעיוניך ומחשבותיך, את רוחך ודעתך להיות מכוננים כלם כאחד אל ה׳. — גם בהשלימך את

תפלתך, עליך לשהות ג"כ איזה שעה, בטרם תבוא, להתמכר אל החיים הפועלים, למען לא יהיה נראה כאלו הנך נפטר ממשא כבד, רק עליך לאצור את הרעיונות, אשר רכשת לך בעת התפלה, ובהיותך מתחזק ומצורף ומזוקק בפנימיות נפשך, לך לך לשלום אל פעולותיך לחיים. — ביראת שדי ובהכנעה נאמנה, עליך לעמוד ולהתפלל, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס רק מתוך שמחה ע"י דברי תנחומין הבאים ע"י הגיון בתורה (צ"ג). עליך להחפש ולהסיר ממך כל דבר זר, אשר יוכל להפריע אותך ולבלבל את כונתך בתפלה, רק את סדור התפלה אחוז בידך (צ"ו), ובעת אשר הנך מתפלל, עליך לשים לבך ומחשבתך על תוכן התפלה, למען תרכוש אותה לך בשלמות ותפלתך תהיה תפלה נאמנה — מצרף הרוח והלב. — עליך לחשוב אז, כי הנך נצב לפני ה', לכן הסירה מלבך כל מחשבות זרות ומפריעות את כונתך, למען לבבך ורוחך יוכלו להיות מסוגלים בטהרה נאמנה אל התפלות — שער בנפשך, לוא עמדת לפני מלך בשר ודם, האם לא התאמצת, לערוך את דבריך בטוב טעם ודעת, ולשים לב על כל אמר והגה היוצא מפיך. — והנה בעמדך בתפלה לפני מלך מלכי המלכים, האל הקדוש, אשר אותו יעבדו הכל ואשר הוא גם תוכן הרוחות ובוחן לבות וכליות, על אחת כמה וכמה! — אם איזה רעיון זר מתפרץ הנהו, לעלות בלבך בעת תפלתך, אז החרישה מעט, עד אשר תסיר ותרחיק ממך את הרעיון ההוא ולמען תקבל עוד הפעם את טהרת הרוח וכונה נכונה. — בעת התפלה, עליך להעביר לפני רעיוניך השקפות כאלה, שהנה תפעלנה, להכניע את הלב ולרומם את נפשך אל אביך שבשמים, רעיונות מרוממות אל ומשפלות בני אדם מבלעדי ה'. גרש מלבך כל רעיון של קלות דעת (צ"ח).

מובן מאליו כי אסור עליך בעת התפלה להתעסק באיזה ענינים אחרים. — אשריך, אם תוכל, להתמכר כלך כליל אל התפלה ובאופן הנאות תביא לידי שלמות את עבודתך הפימית לה'! אמנם החפץ תחפוץ לקיים את העבודה שבלב, שהיא תעתד ותכשיר אותך בעד כל חייך, למלאות אותה בלי כל כונה ובלי שום רעיון, כאלו היתה רק פעולה מקרית?! (קפ"ג), לכן רוחך יהגה שמחה נעלה בהשקפתך על התגלות ה' בפועל כפיו, עת תקרא את התהלות בפסוקי דזמרה (נ"א), ובעת תשפוך שיח, להעתיר לה' בבקשה ע"ד העתיד שלך אז לבך יהגה רגש "עני ממעש", אשר אין לו כל זכות על כל אלה, ורק נדבה וחסד יבקש, ואם גם תתפלל מקירות לבבך ואם גם רוחך יצוק בקרבך מצקון לחש ומלא הנהו מרוממות אל וגדלו, אל תחשוב, כי בגלל שכר לפעולת עבודתך התמה וגמול התפלה הזכה, הלא על ה', לשמוע תפלתך ולהאזין בקול תחנתך, רק עליך, למסור את הכל ביד אהבת ה', אשר בחסדו יעשה אך טוב לברואיו, והכון את עצמך לקבל מידו,

את אשר יהיה לך בתור מתנת אהבתו וחסדו (צ"ח). בברכך את הברכות, עליך להביע אותן בכל עצמותך ולא בשפתיך בלבד, רק תכוין, כי הנך מוכן ומזומן עם כל עצמותך, לעבודת ה' בפועל, וכפי החלטת דעתך, אשר אתה תכוין עתה בעמדך לפני ה' (ה' ק"א) כאשר תקרא בק"ש את הכרת ה', האל היחיד ומיוחד, שהוא אלקיך ואשר הקריאה הזאת תחובב אותך, לקדש את כל עצמותך תמיד לעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, וכי כל מנת גורלך היא תלויה ועומדת בתנאי מלוא החובה הזאת, עליך לחשוב את עצמך אז, כאלו באזניך תשמע מפי ה' על הר סיני את הקריאה הנעלה והרמה הזאת, יחד עם התורה, אשר תצא ממנה, והכל ביראת הרוממות ובהדרת קדש. גם בכל פעם, אשר תקרא או תקשיב ותשמע את הקריאה הנעלה הזאת דרוש להיות נחשב לך, כאלו שומע הנך דבר חדש, וכי מחדש הנך מיסד עליה את מוסדות חייך, גם איככה יוכל רעיון כל הרעיונות הזה, שהוא מושג כל תעודתך ואשר בכל עת ובכל שעה הלא הוא יחיה וירומם אותך, גם יעלה וירומם את כל עצמותך, לכונן על ידו את תקומתך בחיים, להיות קל בעיניך כדבר רגיל או ישן נושן?! (ס"א). אם לא תמיד יצלח בידך, לקבץ את פנימיות נפשך ולאחד את כל רגשותיך אל נקודה אחת, עד כי כל רעיוניך יערכו בכונה נעלה, כפי אשר תדרוש ממך עבודתך שבלב, אזי למצער עליך, להתאמץ לשים לב ולכוין ביחוד את הכונה הדרושה בחלקי התפלה האלה: פותח את ידך, בשירת ההשגחה "אשריי" (נ"א), קדיש (נ"ו), בפסוק הראשון מק"ש (ס'), בברכות הראשונות "משי"ע" (ק"א), "קדושה" (קכ"ה), קדושא דסדרא, עלינו (קל"ב). — כאשר החלות לאמר את השמונה עשרה אל תפסיק זולת מפני סכנת נפשות (ק"ד). בדבר ק"ש והלל ראה ס"ו תכ"ב ועוד. — וכמו שעליך לכוין בתפלת יחיד וכל מעינך תשים בתפלתך, כמו כן עליך להגות בה ולכוין בעת שתיקתך, בשמעך את חזרת הש"ץ, שהיא תפלת העדה וע"י עניית "אמן" עליך לחשוב את ארשת שפתי החזן כאלו תבענה שפתיך, כי אמנם באופן אחר לא תוכל להיות נחשבת תפלת הש"ץ לתפלת העדה, ורק אז אם הקהל יכוין לבו, לשמוע ולהקשיב רב קשב כל אמר והגה היוצא מפי החזן, ואם העדה לא תכוין ולא תשים לב על דבריו, אם כן הברכות אשר יאמר, הלא נראות הנה כברכות לבטלה. ומה גם לדבר בעת חזרת הש"ץ, אשר הוא לחטא ועון יחשב, גם לחלול מקום התפלה ועבודת ה' (קכ"ד), כמו כן בקריאת התורה והפטרות (קמ"ו), גם בבהמ"ז בסעודות גדולות, שהאחד מברך, טוב להזהר ולהזהיר לבל ידברו דבר (קפ"ג), אף אל תעסוק בלמוד התורה בה בעת, שהנך נלוה עם העדה בתפלת רבים, יען כי זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (צ'). עליך ללמוד, להבין ולדעת היטב את התפלות שעליך להתפלל, ואשר הנה האמצעים הנאמנים

לשלמות עבודת ה' הפנימית שלך, למען בשעת התפלה תדע לכוין את הדברים שתביע בתפלתך (ק). טוב יותר, כי תתפלל מתוך סדור התפלה, גם בעת חזרת הש"ץ יהיה סדור התפלה פתוח לפניך, למען תחשוב ותתבונן בו את דברי החזן (צ"ו). ברור הדבר, כי רק ע"י יראת הרוממת תגמול התפלה את פריה בעד פנימיות נפשך, בעוד על ידה יתעוררו בקרבך רעיונות ומחשבות, לצרף ולקדש את חייך הפנימיים (י"ד), לכן אמרו חז"ל מעיקרה: האיש אשר דעתו איננה מיושבת עליו אל יתפלל, ורבי חנינא לא התפלל ביום שהיה לו צער, כעס ודבר עצב, ואבי שמואל לא התפלל בשלשה ימים הראשונים אחרי שובו ממסעו, ועוד, אבל אשרי לאלה הנקובים, אשר מבלעדי המניעות הנזכרות ידעו בנפשם, כי בכל עת תמיד בתפלה מכונים המה בתפלתם את הכוונות הדרושות בעצם השלמות בעבודה שבלב, אבל אנחנו, אשר גם מבלעדי מניעות כאלה בלתי בטוחים הננו, כי נוכל תמיד להעלות בלבנו את הרעיונות הדרושים לכונת התפלה, אזי בעדנו לא נוכל לאמר, כי כמוהם כמונו נתנהג גם אנחנו ככה, לכן לא נוכל לבטל שום תפלה מפני מניעות כאלה (טור א"ח צ"ח); אמנם עלינו החובה ככל האפשר, להשתדל לקנות לנו את הרעיונות הדרושים, להוציא לנו מהתפלה, בעוד הרעיונות האלה נחוצים המה לנו במאד מאד, ואם גם נקח מהן אף רעיון טוב אחד, להיות רשומו נכר אתנו תמיד, גם זו לטובה בעד חיינו — בעוד יש לך על ידי ההתאמצות הזאת בחינה ומצרף עבור חייך, ובה בעת אשר תחוש, כי הרעיונות הנעלים הכלולים בתפלה עברו עליך בבלי משים, מבלי השאיר שום רושם ופעולה בקרבך, אז תוכל להוכח מזה כי השפלת מאד בפנימיות נפשך, והידיעה הזאת לבדה תזכירך, כי החובה עליך לזרז את נפשך ולהתרומם ולעלות על המדרגה, אשר הציגו בעדנו חכמינו ז"ל בתעודת התפלה, אמנם גם ההכרה בעצמה מאפיסת ההרגשה והכונה באיזה תפלה, אשר לא הביאה לך פרי לחיים, גם היא תהיה לתועלת לך ונחשב הוא לצעד הראשון בעד ההתעוררות ותחיית הכונה.

פרק תרצא

התקדשות האיש והסביבה — כל הענינים הנכבדים בפרט אדות זה כבר בארנו במערכת החוקים פרק י"ד ובזה נזכיר רק דברים אחדים.

אל תתפלל אם גופך נדרש למלאות את הצרכים הבהמיים. הרחק לפני התפלה כל דבר, אשר יוכל להפריע את גופך בתפלה, כמו שיעול והרקת כיחך וניעך (צ"ב).

בעת התפלה, לא לבד, כי עליך להיות נקי בגופך, כי גם עליך ללבוש בגדים הגונים ולא יחסר דבר במלבושי גופך. בגלוי ראש אסור להזכיר שם ה', לקרוא בתורה או לכנוס לבית

התפלה (צ"א). עטיפת בגד לבן (קיטל) (בדמיון התכריכים) ביום הכפורים תזכיר אותך את חליפות צבאך בחלד, ונוסף לזה גם את הטהרה כטוהר מלאך עליון ביום הקדוש והנורא, הנועד לתשובה ולבחינת החיים (תר"י). וכמו שעליך להופיע בימי שבת ומועד בבית התפלה בבגדי שבת ויו"ט, כן עליך לבוא שמה בימי ת"ב וצום בבגדים פשוטים. בדבר התקדשות המקום מסביב לך ראה בפרק הנזכר, ובזה נוסיף, כי עליך לראות, אשר קול מנגינות אשה בל יגיע לאזנך בעת התפלה.

פרק תרצב

המצב בהדרת קדש:

פניך יהיו מפנים בתפלה אל המרכז הרוחני של ברית ישראל הרוחנית וביחוד בשמונה עשרה : במקדש: נוכח קדשי הקדשים, בירושלים נוכח המקדש, בארץ ישראל נוכח ירושלים, ובחוץ לארץ נוכח ארץ ישראל ובעדנו, עלינו לפנות את פנינו נוכח פאת מזרחית דרומית. אבל לא ישר נוכח מזרח,

למען לא יתראה כאלו מכבדים אנחנו את השמש. מי אשר איננו יודע באיזה צד הנהו נמצא, עליו רק לכוין את לבו מול אביו שבשמים (צ"ד). את השמונה עשרה התפלל בעמידה, ועמוד בתור עבד לפני ה' אדוניך, הרגלים מכוונות אחת אצל השנית, בראש כפוף מעט, בעינים מושפלות למטה לארץ, כאלו הנך עומד במקדש ה' בציון, ולבך יהיה נטוי ומכוון למעלה אל השמים, ידיך תהיינה מונחות כפותין (קשורין) הימנית על השמאלית, וכה עליך לעמוד בשובה ונחת ובפחד והדרת כבוד (צ"ה) בעמידה כזאת, שהיא רומזת על הכנעה והדרת קדש, עליך לעמוד גם בעת אמירת "ברוך שאמר" (א"ח נ"א) "ויברך דויד", ישתבח" (נ"ב), גם בעת התפלה המשותפת החזן (קכ"ד) "והוא רחום ואל ארך אפים" (קל"ד) גם "בקריאת התורה" (קמ"א), בשמיעת "ברכת התורה" (קמ"ו), "בעלינו" (קל"ב), כמו כן באמירת ברכת מצוה של ציצית (ה') לולב (תרנ"א) ועוד באמירת הקדושה, עת תביע יחד עם מקהלת כל עבדי ה' גם את קדושת עצמך בתור עבד ה', עליך להרים את עיניך הסגורות אל השמים וגם את גופך עם רגליך המכוונות יחד תרים ממעל לארץ, להביע בזה את התאחדות כל עצמותך להתרוממות ממעל להתבל הארציי (קכ"ה); עליך לכרוע ולהראות ע"י הכריעה את הכנעתך ביתגדל, יהא שמיה רבא, בריך הוא ואמן בקדיש (נ"ו) ובברכו לפי המנהג, גם הנך כורע בתחלה ובסוף ברכת אבות והודאה במודים בשמונה עשרה, ובאופן כזה, באמרך "ברוך", שבו תביע את החלטת דעתך, למלאות רצון ה', אבל כמו בבואך לפני ה', למלאות את רצונו בפועל,

אז הנך עושה זאת במצב ישר ובתפארת אדם, לכן כאשר תבוא להזכיר אחרי ב״א את שם ה׳, עליך לזקוף. ולהתרומם עוד הפעם וכמו כן בהודאה (קי״ג, קכ״א, קכ״ז), ובסוף השמונה עשרה בעת אשר תפסע אחור מעמידתך לפני ה׳, הנך כורע בבואך להפרד כעבד מרבו (קכ״ג) ובעלינו (קל״ב), גם בבואך גם בצאתך מבית התפלה — אבל בכל שאר חלקי התפלה מצבך יהיה בהשקט ונחת, הלא הוא בישיבה או אם תחפוץ ותמצא, כי נאות הוא ביותר לעריכת תפלתך, אזי תוכל לעמוד, אבל בהדרת קדש ובענוה, לבלי היות כפוף לאחוריך או נשען על צדך גם לא ברגלים נטויות או מונחות אחת על השנית וכדומה (צ״ה). קריאת שמע תוכל לקרוא בכל מצב הגוף כהוגן, גם בלכתך ובנסעך גם בשכבך על מטתך על צדך, אבל לא על ערפך ועל פניך. ויען כי קריאת שמע דרושה להיות יסוד מוסד לכל חיינו ולהביא לנו את הקדושה, לכן עלינו לקרוא אותה בשכבנו ובקומנו ובלכתנו בדרך (ס״ג). תחנון רק בישיבה, ובמקום שיש ספר תורה נופלים על פניהם, מצב המסוגל בעד התבוננות ובחינת החיים (קל״א). גם ברכת המזון יאמרו בישיבה במקום הסעודה, וגם אז תהיה ישיבתך בכבוד והדר בלתי נשען וכדומה (קפ״ג). בת״ב יאמרו את הקינות כאבלים בשבתם על הארץ (תקנ״ט), וכמו בחיים, שעליך לשוות ה׳ לנגדך תמיד וכבודו מלא עולם, לכן אל תרים את עיניך הפקוחות בתפלתך השמימה, אשר זאת תוכל להחשב כאלו תדמה, כי אך בשמים מכון שבתו של ה׳, רק עליך לדעת ולחשוב, כי ה׳ הלא נמצא הנהו בכל מקום וקרוב הוא לכל ופניו הולכים אתך, ומפ״ז עליך להשפיל מפני הדר גאונו את מבטך ארצה. אומרים במליצה יפה, כי המלאכים, שהמה הלא יודעים, כי כבוד ה׳ מלא עולם, המה ישחקו על זה האיש אשר בתפלתו ירים ראשו ועיניו השמימה, לדרוש את ה׳ במכון שבתו (צ״ה). בקריאת הפסוק הראשון של שמע, המנהג הוא, להניח את היד על העינים ולעצום אותן, לבלי לחשוב ולהתבונן על שום דבר, רק לקבץ את כל החושים, ולחבב את תוכן האמירה הנעלה ההיא (ס״א), והנה כמו בכל עת תפלתך והתמהמהך בבית התפלה, עליך להגות רק בדבר מלוא תעודתך זאת, כן תראה בפועל בכל הליכותיך בקדש שמה ובכל תנועותיך את מחשבתך הטהורה — עליך למהר בלכתך לבית התפלה, אבל בהיותך בבית התפלה אל תרוץ עוד, רק לך־לך בשובה ונחת לבוא על מקומך, כמו כן בצאתך משם (צ׳). בבואך על מקומך בבית התפלה עליך לשהות מעט, לקבץ את רעיוניך ואל תתפלל תיכף. אל תשמיע קול שיעול חזק. אל תזרוק את כיחך וניעך. אל תגהק ואל תפהק בעת התפלה וכדומה (צ״ז). אל תקרוץ בעיניך. אל תעקם את שפתיך, אל תורה באצבעותיך (ומה גם כי איסור גמור וחמור הוא לדבר דברים בטלים ובכלל לדבר ולשוחח בבית התפלה

או בעת התפלה בביתך) (ס"ג), וגם את בניך תלמד ותחנך, לעמוד בהדרת קדש בבית התפלה, אבל אלה הילדים, אשר ירוצו בבית התפלה הנה והנה ולא יחזיקו מעמד ומצב הגון, את אלה עליך להרחיק משם (קכ"ד). ילדים קטנים הצריכים לשמירתך לא תקחם עמך לבית התפלה (צ"ח). בלכתך לעלות לתורה, עליך ללכת ולבוא אל הבימה בדרך קצרה ובעזבך אותה תלך בדרך ארוכה. אם הדרכים שוים, אזי עליך ללכת בימין ולעזוב אותה מן הצד השני (קמ"א). הנתינה והלקיחה של ספר התורה דרושה להיות תמיד ביד ימנית (רפ"ב). עליך ללוות את ספר התורה בהכניסם אותו אל הארון (קי"ט) ועוד. — האומנין בעשותם מלאכה בראש שורת הבנין קוראים ק"ש במקומם ואינם צריכים לרדת מטה (ס"ג). שמונה עשרה המה מתפללים בעת עבודתם בבוא העת להתפלל ורק ברשיון האדון, אם מפורש או בשתיקה (ק"י), במחלות ועל נסיעות ראה צ"ד.

פרק תרצג

המקום:

עליך לקבוע מקום בעד תפלתך, לבלי תשנה אותו מבלי אונס, גם בעד תפלתך ביחוד בביתך, עליך לקבוע לך מקום מיוחד, ששמה תתפלל בלי מפריע — הן עליך, לצאת מחייך הנהוגים בתפלתך ולהתיצב לפני ה', לכן המקום היותר נאות בעד התפלה הוא אצל הקיר, בעוד שמה אין דבר החוצץ לפניך ועומד הנך בלי טרדת הרעיון לפני ה', לכן הכותל הנהו המקום היותר טוב והגון בעד התפלה, ואם הוא באפשרי, אזי טוב הוא, לבל תהיה כל חציצה בינך ובין הכותל, ומפני זה מקום פנוי ומגרש חפשי בטבע וביחוד הככר, ששם יסבו אותך עולם היצורים הוא המקום הבלתי מסוגל בעד התפלה. — אל תעמוד על הספסל, על הכסא וכדומה או על גובה משלשה טפחים, זולת אם תכוין בזה, כי העדה תשמע טוב יותר את קול התפלה, אבל מותר הוא, אם הגובה הוא המציין את המקום הקבוע בעדך, כמו שלשה טפחים בגובה וארבע אמות ברוחב או מקום המוקף במחיצות של כתלים. — כבר הזכרנו למעלה, מה נכבדה היא עבודת ה' בצבור ומה נכבד הוא המקום, ששם מתפללים בצבור, לכן עליך להשתדל, להתפלל תמיד בצבור, אבל אם מפני איזה מפריע לא יכולת לבוא ולהתפלל בעת הקבועה יחד עם העדה, גם אז, אם נדרש לך להתפלל ביחידות, טוב הוא יותר, כי תתפלל את תפלתך זאת ג"כ בבית התפלה. — בעת תפלתך אל יהיה שום דבר ממול פניך, אשר ימשוך את מבטך אליו, לא תמונות ולא ציורים, אף אם הם ממלאכה בלתי מפארה, גם לא ראי

(שפיעגעל) וכדומה (צ' צ"ח). את הברכה אחרי ההנאה וביחוד אחרי אכילת פת יברכו במקום ההנאה (קפ"ד).

פרק תרצד

הזמן:

הזמן בעד קריאת שמע בשחרית הוא, למן העת, אשר נוכל כבר להבדיל את הדברים מערבוביא של חשכת הלילה. הלא הוא, כי תוכל להכיר את חברך הרגיל עמך קצת במרחק ד' אמות. — עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום (8/12 מהיום חושבים אנחנו מנץ החמה עד צאת הכוכבים), ומצוה מן המובחר, לקרוא מעט קודם נץ החמה, למען תשלים את הק"ש וברכותיה עם נץ החמה, ותוכל להתפלל שמונה עשרה. — בעת האונס משיעלה עמוד השחר, וברכת יוצר אור תברך, כאשר תוכל להבדיל בין צבע לבן לצבע תכלת (א"ח נ"ח). זמן שמונה עשרה של שחרית מנץ החמה עד 4/12 מהיום (פ"ט). זמן תפלת מנחה אחר 9-1/2/12 מהיום ולמעלה עד הלילה, ולעת הצורך אחר 6-1/2/12 מהיום (רל"ג), זמן תפלת מעריב אחרי צאת שלשה כוכבים קטנים (וביום המעונן אזי, בעת, שאין אצלך כל ספק, כי כבר הגיעה עת הלילה) וזמנה עד חצי הלילה, ואם עבר ואחר ולא קרא, עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו, בעבודת ה' בצבור, למען לא יהיה נדרש, לאסוף עוד הפעם את עדת המתפללים. מתפללים תפלת מעריב אחרי תפלת מנחה, אבל לא יתפללו 1-1/4 שעה קודם הלילה, אולם אם הנך מתפלל בביתך, עליך לחכות בתפלת מעריב עד הלילה (רל"ג, רל"ח). במוצאי שבת ראוי לאחר מעט מפני התוספת (עדות פרק ה') (רצ"ג). תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ובכלל לא יאוחר משבע שעות ביום (רפ"ו). תפלת נעילה: כשהחמה בראשי אילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, אך לפי הנהוג ישלימו אותה עם הלילה, אבל עלינו להחל אותה בעוד יום (תרכ"ג). זמן של סוף הלילה לפני היקיצה של הברואים, אשר אז יחלו לבא חיים חדשים בתבל הארצי, הנהו מסוגל לבחינת הלב והנפש, ולכן בחרו את הזמן ההוא בימים שלפני ר"ה ויוהכ"פ לאמירת הסליחות. את הסליחות, יחלו לאמר ביום א' שלפני ר"ה, ואם ר"ה חל ביום ב' או ג' יחלו ביום א' משבוע הקודם (תקפ"א, א') וגם בכל יום מזרזים אותנו: להתגבר כארי לקום בבקר לעבודת בוראנו ולעורר השחר (א). הקדושה של תפלת צבור כה נעלה היא, עד כי באופן, אם גם לא תוכל מאיזה סבה, ללכת לבית אלקים בשעת התפלה, עליך לשפוך שיח יחד בזמן שמתפללים בני העדה, ובמחשבתך תכוין להשתתף בתפלתך אל תפלת הצבור הכללית (ראה למעלה א"ח צ').

פרק תרצה

הקבוץ לתפלה בצבור.
כל התפלות הנאמרות ביחוד בצבור כמו קדיש, ברכו, קדושה, ב"כ, קה"ת ועוד, יתפללו רק בקבוץ מנין עשרה אנשים גדולים ובני חורין. אספה כזאת בנוגע לעבודת אלקים נקראת בשם "עדה" — גדול ביחס כזה, כמו בכל דבר חיוב דתי, הנהו גם הנער, אחרי מלאת לו י"ג שנים. חרש שוטה וקטן בלתי נמנים אל מנין עשרה. — העשרה יתאספו במקום אחד והחזן עמהם (נ"ה).

פרק תרצו

חזן — חזן יוכל להיות רק האיש ההגון ומוכשר, להיות שליח צבור. להיות ראוי לחזן נבחר את זה שהוא איש הגון, ירא חטא, תם וישר, לבל ישא עליו שם רע, גם ענו ומרוצה לעם, איש, שיש לו נעימה וקול ערב ורגיל הוא לקרוא בתורה נביאים וכתובים. אם לא נמצא, מי שתהיינה לו כל המדות והמעלות האלה יחד, יבחרו את הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים. להבנת התפלות היתרון על הקול הנעים. העדה תמנה חזן הגון, אשר למצער הוא בן כ' או י"ח שנים ורק באקראי ימנו חזן צעיר לימים אחרי עבור לו י"ג שנים, ואם אין אחר, או יוכל להיות חזן תמידי. — מבטא החזן דרוש להיות צלול וברור. אל יחלל החזן את דבורו ואת מנגינותיו גם מחוץ לבית התפלה. דבורו וזמרותיו דרושים להיות תמיד טהורים ובלתי מוזרים לקדושת ה', ומה גם בנוגע לארחות חייו של החזן. בגדי החזן בעת התפלה, דרושים להיות נקיים וגופו מכוסה עד רגליו.— אל יתפרץ איש להיות ש"ץ נגד רצון העדה ולא יענו "אמן" אחרי ברכת החזן, אשר בחזקה יקח לו את המשרה הזאת. וביחוד, להיות זהירים, לבלי יצא ריב ומדון בדבר עשיית איזה מצוה בעבודת ה'. בעדות קטנות טוב הוא, כי יתפללו רק החזנים הממונים תמיד (נ"ג; חקפ"א).

פרק תרצז

חובת עבודת ה'.
נשים בלתי חייבות בק"ש (ראה מצות פרק ד') אבל יציאת מצרים שהיא היסוד של כל חובות ישראל, לקבוע אותה בכל יום בנפש ורוח, טוב הוא, כי גם הן תזכורנה אותה ולמצער לקרוא את הפסוק הראשון מק"ש, לקבל עליהן עול מלכות שמים (ע'). אבל הנשים חייבות הנה בתפלה ואם לא בכל התפלות שאנו מתפללים בשלמותן (ק"ו).

הנשים חייבות בברכת המזון (קפ״ו) ולשמוע את קריאת התורה ברבים (רפ״ב). ילדים אם מוכשרים המה לזה, יחנכו אותם לקרוא ק״ש (ע׳) שמונה עשרה (ק״ו) ברכת המזון (קפ״ו) ועוד. אונן (עדות פרק כ״ג) פטור הוא מתפלה זולת בשבת ויו״ט (ראה ע״א), גם פטורים המה מזה המתעסקים עם המת אם לא יוכלו למלאות את שני החובות בעתם. אל יתפללו בארבע אמות של המת, בחדר ששם הוא שוכב ובבית הקברות (ע״א ע״ב). העוסק בצרכי צבור באמונה, או אם אין איש אחר, אשר ימלא את העסק ההוא, ובבוא העת לקרוא ק״ש ותפלה, אל יפסיק העסק ההוא, רק יכלה אותו ראשונה ויתפלל אח״כ, אם יש עוד זמן לזה, אבל עליו להפסיק מעבודתו ולקרוא את הפסוק הראשון מק״ש. עסקים אחרים, אם התחיל אותם לפני זמן התפלה יוכל לכלות אותם ואח״כ יתפלל, אבל אם החל בזמן שהגיעה שעת התפלה, עליו להפסיק. — משובח הוא זה אשר בכל האופנים יפסיק מעבודתו, מיראה פן יעבור זמן התפלה (ע׳). בבקר אל תלך לעסוק בשום עסק ומלאכה בטרם תתפלל את תפלת השחרית, זולת באופן אם עליך לנסוע ומדאגה מדבר פן תאחר את ההזדמנות. — אל תאכל ואל תשתה בטרם התפללת ורק תוכל לשתות מים, אבל מאכל ומשקה בגלל רפואה הורשה לך, כמו כן תוכל לטעום דבר מה, בידעך, כי אם לא תסעד לבך בדבר מה, לא תוכל לכוין בתפלתך הכונה הדרושה ויחלש לבך עליך, ואשר באופן כזה יחשבו את הרעב והצמאון למצב של מחלה והמזון והמשקה לסמי מרפא. גם למוד התורה לפני התפלה אסור, אם ע״ז תוכל לאחר את זמן התפלה, אבל מותר הוא ללמד את אחרים (פ״ט). לפני תפלת מוסף מותר הוא להנות איזה הנאה (רפ״ו), כמו כן חצי שעה לפני שאר התפלות: מנחה, מעריב ועוד, ועליך לחדול תמיד מעסקים כאלה, אשר בנקל תוכל לאחר את התפלה (ראה רל״ב, רל״ה). טוב ונאות הוא לתת צדקה לפני התפלה (צ״ב).

אם נתבונן על חין ערך התפלות, שהנה מסורות לנו וקבועות לשלמות נפשנו, ועל ידן הנחילו לנו את רעיונות החיים היותר נכבדים, אשר אם נרכוש אותם, אזי נעצור כח לצרף וללבן את פנימיות נפשנו, בעוד המה יכוננו, ירוממו, יחזקו ויכשירו את לבנו ונפשנו אל אבינו שבשמים בפעולות לחיים, אזי לא דבר נקל הוא הדעת הברורה, אם יצאנו ידי חובתנו, להעביר לפנינו את חוג הרעיונות האלה בעצם שלמותם או חסר דבר ובלתי שלם הנהו, — לכן עלינו לדעת דבר לאשורו באופני ספקות, בהפסקות, בשגגות, במניעות וכדומה, אשר על אודות כל אלה כמו ביתר באור על אודות כל הענינים שהצגנו בזה, נבקש את הקורא, כי יקרא את כל הדינים בפרט בש״ע א״ח.

אנחנו נסינו בזה להציע את פרשת התפלות הקבועות לנו מחכמינו ז״ל, אבל כמו התפלות הנהוגות, שהנה ערוכות וקבועות בעדנו לצרף את פנימיות נפשנו, ועל פיהן לחזק ולקדש את רוחנו, כן אתה תוכל תמיד, בעת אשר חייך הפנימיים או החיצוניים יראו ויורו לך את הצורך והנחיצות, לרכוש לך מחדש: הארה, כח, קדושת הרצון ומנוחת הנפש, אז צא מחוג חייך הפועלים והתיצבה כה לפני־ה׳, ובתפלה הנובעת ממקור לבבך תשפוך שיח ותעתיר להי׳ ובפני ה׳ תרכוש לך את האוצרות הדגולים בעד חייך לטוב לך.

פרק תרצח

יח: יראת מקדש.

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה׳ (ויקרא כ״ו ב׳).

ה׳ דבר אל משה: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ״ה ח׳) מ־קדש — מקום בעד הקדש, בעד הקדש שהוא גבוה ונעלה ממעל להחיים, שעומד הנהו מחוץ להחיים, והוא יחנך וימשוך אליו את החיים ובקדושתו יחדור בתוך החיים ויקדשם — ״ועשו את המקדש ״לי״, הלא הוא, כי יכוננו את הקדש ״לי״, לה׳, והכונה בזה, לדעת, כי הקדש אשר לישראל מוצאו מה׳, אף עליהם להעמיד את הקדש ישר תחת השגחת ה׳, להורות, כי מידו הלא הוא ומפעלות ה׳ הוא זה.— ובאופן כזה יאהיל ה׳ וישכין את שכינת עוזו בתוכם. ה׳, אשר כבודו, הודו והדרו אמנם מלא שמים וארץ, אשר ממשלתו מקפת את כל האנושית, הוא יראה ויוכיח בעליל את הממשלה הזאת בחיי האדם עליך, ע״י קרבת ה׳ ושכינת עוזו, להיות אלוה מקרוב בקרב ישראל, ולהראות לכל, כי הוא ישא ויסבול את חיי העם, אשר ברא לכבודו, ואשר חייו ינובו ממקור החיים שלו, כי ישפוך את רוח התורה, אשר הביע לעמו הלאה והלאה, וכי קרוב יהיה אל חיי הכלל ואל חיי הפרט, אף גלוי לכל יראה את פני שכינת כבודו ע״י כח הבריאה בענן ובאש ועוד בנסים גלוים, ובגדלו ובמפעליו הרוחניים, להיות נקרא בשם ״יושב תהלות ישראל״, הלא הוא, כי על ידי עם זו יצר לשמו, אשר בו בחר, להיות נושא ההתגלות והתורה יחנך את האנושית בכל העתים ובכל הזמנים — ובעת אשר הופרה הברית ונתק הקשר, למען יחדשו עוד הפעם את הברית עם ה׳ ולקשר מעדנות את הברית ביתר שאת, ביתר תוקף ועוז ע״י ״הקדש״ הנובע מן ״המקדש״.

פרק תרצט

לישראל אין קדושה אחרת יותר נעלה, שהיא תתן את ערובתה בעד ערך ישראל, בעד בחירתו מה' והתגלות ה' ופרשת כל מעלת תעודת חייו כמו "התורה" — כל מסירת נפש להי — היא לא זולת — רק קדושת עצמו למלוא התורה — וכל סור מדרך ה', היא לא אחרת, רק סור מדרך התורה — ואם כן כל תשובה להי, הלא היא תשובה שלמה "למלאות" את "דברי התורה" — יען התורה לבדה הלא היא הקדושה הגבוהה מעל הגבוהה, שהיא נתנה ומכוננה בישראל, לחנך על ידה את בני ישראל לדורות עולם — אמנם מעלת ישראל עוברת ובטלה מן העולם בבטול התורה חלילה, גם ההתחלה בעצמה של התגלות התורה הלא המה: "לוחות העדות", המה יכלכלו את העדות בעד המעשה בפועל של התגלות הדת. הלוחות המה "מעשה אלהים", בעוד המה יודיעו ויביעו את הכרת ה' והתגלות הדת, ועדותם עדות נאמנה כעדות "השמים והארץ" על בוראם ויוצרם.

פרק תש

לכן המקום הקדוש, הבית הנבנה לקדוש ישראל, המקדש, שהנהו הקשר האמיץ בין ישראל וה' ושכינת כבודו בקרב עם ישראל, הבית ההוא יכול להיות נבנה בנגלה רק בעד התורה, להראות על ידו, כי באמת החוק לישראל הוא רצון ה', דבר ה' והתגלות ה' הנהו, ולהוכיח, כי כמו שהתורה היא
נובעת מהאל היחיד ומיוחד, כן ה' הלא הוא הנהו גם התומך אותה, הוא מגן ומחסה בעדה, וע"ד העדות בישראל על אדות שכינת כבודו, ע"ד כחו וממשלתו של ה' בקרב ישראל, את זאת יודיעו שלוחי עליון — הענן והאש וכדומה.

פרק תשא

במקדש היו שוכני הקדש קדשים לעין בשר, לא זולת, רק "ארון הקדש", שהוא כלכל בתוכו: "לוחות העדות" בעד התגלות הדת ונלוה עמם גם "תורת משה", אשר כתב אותה מפי ה', ואשר מפני זה נקרא הנהו באמת בשם "ארון הברית": הלא הוא הערבון והתנאי של הברית בין ה' וישראל, כמו כן נמצאו שמה שלשה זכרונות מחיי ישראל במדבר : "שברי לוחות בארון, צנצנת המן ומטה אהרן לפני הארון, הראשונים מורים על הסליחה והכפרה, השנית זכרון בעד "החזקת הגוף" של האומה, השלישי "ההבטחה בעד החזקת הרוח ע"י סדר הי"; כל השלשה אלה גם יחד המה עדות נאמנה בעד אהבת ה' וחלישות

האדם. קדש הקדשים היה נבדל מהקדש ע"י "פרכת" ובמקדש מימין המבוא היתה המנורה דולקת בעלת שבעת הקנים ומשמאל על שלחן הקדש היו ערוכים ומסודרים שנים עשר לחם (לחם הפנים), אשר הראשונה רמזה על אור מאיר של הרוח והשניים על מזון הגוף, להורות, כי חיי הרוח וחיי הגוף גם ההחזקה של שניהם מיד ה' למו. בדברים הנמצאים בקדש נראה אלינו ה' בתור מחלק ואדון על שפע החיים והחכמה, אדון הגוף והרוח ובקדש הקדשים בתור נותן ומורה את דת קדשו, אשר בגלל קיום התורה נותן הוא לנו את הגוף והרוח ומתנות הגוף והרוח, ואשר שניהם כאחד נתנו על תנאי ובברית התלויה בקיום התורה גם למלוא התורה נתנו לנו כל אלה — "ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד"! הלא המה שלשת התנאים בעד חיי העם וחיי איש פרטי. — למען דעת, כי הגוף, הרוח והדת — מה' המה לנו.

פרק תשב

אולם המקדש לא כלכל ולא ציר את הקדש בלבד, כי היה גם המרכז הגבוה והנשא ממעל להחיים, אשר עליו לחנך את חיי העם לקדושתו — ואשר ממנו תזרום ותביע קדושה בקרב כל אברי האומה — שמה ברגש ההתמכרות אל ה' כעם וככל איש פרטי יקדש את עצמו לה', הלא הוא למלוא תורתו —עולה. שמה יפקידו ויקדשו לה' את כל העתיד ע"י ההחלטה, כי אחרי אשר יקבלו אותו מיד ה' יקדשוהו למלוא תורתו (מנחה ונסכים) (עצמות הגוף העתידה) — שמה הביעו את רגש השמחה מהטוב המקובל, או את אשר קוו לקבלו, לטהר אותו עוד הפעם מאהבת עצמו (חלב) ומכל הנאה הדומה להנאות הבהמיות (יותרת על הכבד, כליות), ובעליצות נפש, לקדש את החיים הנתונים מה' עם כל חלק מכחו (דם) אל ה', הלא הוא, למלוא דת קדשו — שלמים, תודה — שמה כרתו את הברית עם ה' ותורתו מחדש, אם חטאו ואשמו באיזה דבר ולהקריב גם להסיר בזה את מקור החטא : את אהבת עצמו וההתחרות להנאה, ולקדש את החיים עוד הפעם מחדש לעבודת ה' ע"י מלוא — תורתו — חטאת ואשם — ולמען נפש ישראל תתעתד תמיד, להוציא לפועל את חכמת התורה בחיים עפ"י התורה עם המתנות הפנימיות והחיצוניות הנתנות לזה (קטורת).

לתכלית זאת היה בנוי לפני מבוא המקדש "מזבח העולה" ובקדש לפני המנורה והשלחן מול קדש הקדשים "מזבח הקטורת". הראשון, "מזבח הקרבנות", לרכוש על ידי העבודה ההיא את קדושת הפעולה וקדושת מנת גורל האדם, ולקדש את השמחה והתשובה,

והשני "מזבח הקטורת", לרכוש את קדושת חיי הנפש והרוח יחד בהעלות הכהן את המנורה ובהקטירו את הקטורת.[34]

פרק תשג

לכן המקדש דרוש להיות "לב האומה" אשר ממנו יזרום ויביע חיי הרוח, חיי הנפש והפעולה בקרב ישראל, ואת אשר אבדו ע"י החטא, לרכוש עוד הפעם מחדש. על אדות המקדש יאמר ה' "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'", יען כי שניהם כאחד "השבת והמקדש" המה נחשבים "למועד" — השבת "בזמן" והמקדש "במקום", הן המה "היום והמקום" הקדושים, אשר המה יקראו אותנו לקדושת החיים. יראת מקדש מורה על כבוד התעודה הרמה, שהוא נושא עליו וביחוד ועל כלם לכבד את ה', שהוא קדש את התעודה הזאת, לכבד את המקדש בתור קשר וברית קדש, אשר יחזיק וימשוך אותנו אל ה', ולבלי לחלל ולהמית בנפשנו את יראת הקדש, לבלי יעבור ויבטל מהקדש, הכשרון לחנך אותנו אל הקדושה.

פרק תשד

אם כי המקדש חרב והר ציון שמם, ההר חמד אלקים למקדשו גם אוה ה' למושב לו, בכל זאת חין ערכו עוד חופף עליו ובעדנו המקום הוא קדוש לנו תמיד, גם החובה מוטלת עלינו לעולם: לירא אותו "יראת מקדש" והדרת קדש.

גם היום אסור הוא לבוא ולצעוד במקומות ההם בקלות ראש. אסור ללכת במקלו, במנעליו ומכוסה באבק. אל יבוא שמה בצרור או בשאר דברים המיועדים לשאר צרכי העסק. אסור לרוק גם להשתמש בהם לקצר את הדרך, וגם עתה אל ידרכו על אדמת קדש זאת זולת להשתפכות הנפש והרוח. זבים וזבות נדות ויולדות וכל אלה, אשר ע"י שנויי הגוף נטמאו, אל יבואו על ההר, ויען כי אנחנו כלנו טמאי מת, לכן אנחנו מדאורייתא לא נוכל לבוא בפנים העזרה ומדרבנן נוכל לבוא רק עד החיל. — אסור הוא לעשות צרכים בהמיים נגד מבוא המזרח — ובכל מקום במקום החפשי אסור לעשות זאת בין מזרח למערב (ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פרק ז', א"ח מ"א תקס"א, כלים פרק א' ג').

[34] לכתוב ביתר באור אודות הוראת הקרבנות בעבודת ה' במקדש, ולהראות אותותיהם אותות בדבור כמו במעשה בציורים מובנים ונאותים, אם כי היה מועיל מאד בעד היחוסים שלהם בהיותם נזכרים בתפלה ובפיוט, בכל זאת לא נוכל להרחיב דברים אודות זה, לבלי לצאת מגדר תוכן הספר, הן גם קדושת המקדש הצגנו בזה רק בגלל החובה של יראת מקדש, אשר בעדנו הוא נהוג רק בעד המקום של המקדש החרב זה כבר ושיבנה ב"ב בעתיד, אף בגלל החובה של "יראת מקומות הקדושים" בתי מקדש" מעט בגלות, שהיא משותפה לזה. —

פרק תשה

אבל גם בגלות יש לנו מקומות כאלה, אשר הדת דורשת מאתנו כי נכבדם "בהדרת קדש וביראת מקדש". כל המקומות הנועדים להיות מקור נפתח בעד הרוח, אשר ישקה אותו בחכמת התורה או המקום הנועד בעד הרוח והנפש, ששם יכרתו יחד את הברית עם ה' בעד החיים ולפי מושג "תורת החיים", הלא המה המקומות הקדושים שלנו בגולה, שהמה קדושים לידיעת התורה, גם אלה, אשר ירוממו אותנו, לקיום התורה בפועל, לרכוש לנו קנין התורה, שהיא הקנין האחד של חיי ישראל לתנאי ולתקומת האומה הנצחית, ואשר מפני זה נצל הנהו הקנין הנעלה הזה מתוך המהפכה של מנת גורלנו החיצונה, עת כעס אויב שלט עלינו לרעה, גם זדון עריצים ודמיון כוזב חרבו ובלעו את תפארתנו וחמודותינו, שהיו לנו בימי קדם, הקנין ההוא נשאר לנו לפליטה, והבתים אשר נבנו לכונן ולנטוע אותו בקרבנו, הלא המה "בתי מדרש ובתי תפלה", האחרונים לבחינת החיים וקדושתם — "בתי כנסיות".

פרק תשו

ויען כי הבתים הקדושים הן המה התנאי האחד בעד מציאות ישראל ותקומתו, לכן חובה קדושה מוטלת על כל עדה, גם למלוא החובה הזאת כל אחד מחברי העדה יוכלו להכריח לזה, לבנות בקהל עדתם בית הכנסת או בית המדרש ולהכין בו את כל הנדרש שמה, ובעד למוד התורה, לקנות את הספרים הדרושים לשמוש הרבים, לבל יחסרו שמה המקורים הנאמנים לידיעת התורה והמה ביחוד "תנ"ך וש"ס" (א"ח ק"נ).

אם באפשרי דרוש להיות בית התפלה נבנה גבוה מכל בתי העיר — בכותל המזרח של בית התפלה יעריכו את ארון הקדש בעד ספרי התורה וממול ארון הקדש הוא מבוא הבית. באמצע הבית בימה, לקריאת התורה (ק"נ). בצד המזרח יעשו חלונות, ובכלל יעשו חלונות הרבה בבתי כנסיות, להביא אור רב אל תוכו, ונהגו לעשות י"ב חלונות, בכל צד שלשה חלונות (צ'). אל יעשו בקירות בתי התפלת שום ציורים, מתחת לקומת איש, לבל יפנה המתפלל את רעיונו אליהם. וכמתכונת מקדש ה' בציון עם כל ההכנות אשר בו, אסור לעשות (רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ז').

בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטלה. — אין אוכלים ואין שותים בהם, רק אלה תלמידי חכמים, הלומדים שמה, אוכלים ושותים בהם, אם אין להם מקום אחר. אל יתקשטו ואל יטיילו בבתי התפלה ואינם נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים — אין עושים בהם עסק ואין מחשבים

חשבונות, זולת חשבונות של מצוה, ובאים שמה רק לשם מטרתם. אם נחוץ לבוא בהם איש לאיזה תכלית אחרת לצרכו, אזי עליו לשהות שמה מעט ולקרוא דבר מה, ומי שאינו יכול לקרוא, עליו לשבת מעט, שגם הישיבה מצוה, כנאמר "אשרי יושבי ביתך" — אין ישנים בבהכ"כ, אבל לצורך בהכ"נ מותר גם לאכול. — אם יש לבהכ"נ שני פתחים לא יכנס בפתח זה לצאת בפתח השני, לקצר דרכו. אם ירוק שמה, עליו לשפשף בקרקע. — בגוף נקי ובבגדים נקיים עליך לבא בבהכ"נ, ואת בית התפלה בעצמו יכבדו וינקו ויהיו מוארים בנרות, גם את בית תפלה החרב יכבדו אותו באופן הנזכר, אבל לא ינקו אותו. — העליה בבית התפלה ביחוד, אם היא נבנתה רק בשבילו, ג"כ לא ישתמשו לשום שמוש של חול, למשל, לבלי עשות שמה מקום לישון, אבל המרחב מסביב לבית התפלה מותר. — (קנ"א)

אל ישימו יד, לסתור בית התפלה העומד או על החלק ממנו, בטרם נבנה הבנין או חלקי הבנין החדש, וזה באופן, אם יחפצו, להרחיב וליפות את בית התפלה, אבל אם חרבו יסודות בית התפלה הישן או כתליו נוטים לנפול, סותרים אותו מיד, ומתחילים לבנות אותו במהרה ביום ובלילה, פן תדחק השעה וישאר חרב. כל סתירה בבלי תכלית בבית התפלה הוא חטא (קנ"ב).

כל הדבר הקרוב יותר בשמושו אל ספר התורה, עלינו לכבד אותו בחשיבות קדושתו יותר, ובכסף מכירתו, עלינו להשתמש לקנין דבר של קדושה גבוה יותר ולא לדבר שהוא יורד מקדושתו, גם לא לדבר הדומה להדבר הנמכר, כמו כן, הכסף שנקבץ בעבור בית הכנסת, אל ישתמשו בו לתכלית פחותה מזה, ורק מכסף העודף יוכלו לקנות מה שירצו. מוכרים בהכ"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואף ספר תורה, אם אין אופן אחר לזה, להספקת תלמידי חכמים ולהשיא יתומים ולפדיון שבוים, ובאופן אם יש עוד בהכ"נ או שאר דברים שבקדושה אחרים (קנ"ג). ע"ד מכירת בהכ"נ ושאר מוסדות העדה ונכסיה מתי הוא אסור ומתי הוא מותר וכן ע"ד השמוש עם בהכ"נ מכור ובהכ"נ חרב ועוד, ראה קנ"ג, קנ"א, קנ"ב, קנ"ד, י"ד קפ"ב. — כל מוסדות העדה אל יכלאו אותם משמוש, גם בעד האורחים (א"ח קנ"ג). בית התפלה אשר יעדו לזה, יקבל רק אז את קדושתו רק אחרי אשר התפללו בו פעם אחת (שם). בית, אשר התפללו שם רק במקרה אין לו קדושת בהכ"נ (שם). כל הדברים הבאים בשמוש של מגע עם ס"ת, תפלין, מזוזה וספרים ועוד, עלינו להחזיק אותם בקדושתם, מבלי להשתמש בהם לשאר צרכים, ואם בלו או נשחתו, אזי נדרש לקברם; גם בזה יש ללכת אחרי המנהג הכללי — כל דבר, אשר הוא נבזה לך לשמוש של עצמך אל תשתמש בו לשמוש של עבודת אלהים (קנ"ד).

פרק תשז

יט: אסור עבודת אלילים.

אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו' וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וגו' (שמות כ' ב').

זבח לאלהים יחרם, בלתי להי' לבדו (שם כ"ב י"ט).

כי לא תשתחוה לאל אחר, כי ה' קנא שמו אל קנא הוא (שם ל"ד י"ד). אל תפנו אל האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם (ויקרא י"ט ד').

ונשמרתם מאד לנפשתיכם, כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב וגו' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל וגו' (דברים ד' ט"ו).

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן (שם כ"ז ט"ו).

בעבודת ה' שבלב, עליך להתעתד ולהתקדש, להיות עבד ה' בפועל, בעבודת ה' בדבור — או בעבודת הקרבנות, עליך להיות "עבד ה'" — אבל עליך להיות רק עבד ה', האל היחיד ומיוחד, ועליך לעבוד רק את ה' האל היחיד ומיוחד לבדו! וכמו שעליך להשליט בכל חייך הפנימיים והחיצוניים רק את שלטון האל היחיד ומיוחד, לשמוע רק בקולו ולעשות רק את רצונו, כן עליך להבטיח גם את הידיעה גם את ההכרה מממשלה כזאת גם החלטתך למלוא רצונו כזאת, גם את קדושתך לחיים כאלה, רק להי' לבדו, אם בדבור או בפעולה לשם אות וסמן — וכמו שמצוה הנך, כי מלבד האל היחיד ומיוחד לא יהיה לך אלהים אחרים, כמו כן אל תקדש את עצמך, להיות עבד לזולתו רק להי' לבדו, יען כי ה' הוא "אל קנא", האל, אשר לו הצדקה לבד לדרוש ממך את זאת. האל היחיד ומיוחד ידרוש, כי הוא לבדו יהיה לך לאל אחד ולא ישא ולא יסבול שום אלקות, אשר תקבל מבלעדיו, לבל תחשוב מבלעדי ה' את זולתו גם כן לאלקות, אם ממעל או עמו או גם מתחתיו, כי אם לא תקבע בלבך, בתור ידיעה נאמנה, כי מבלעדי ה' לבדו, הכל כאשר לכל הנהו דומה לך, בהיותו גם כן יצור ועבד ה', או אז יחדל ה' מהיות לך האל היחיד ומיוחד, יען כי חדלת מהיות עוד שייך לו לבדו — הרעיון מהאל היחיד ומיוחד הנהו מוציא הכל ומכלה כאש אוכלה, יען הוא לא ישא ולא יסבול שום אחר עמו בעבודתו.

פרק תשח

לכן מי מישראל, אשר יעבוד שום עבודה מבלעדי ה', האל היחיד ומיוחד, אם יעבוד לאיזה ציור ודמות לאיזה סמל ושום דבר, מי אשר מבלעדי ה' יעשה איזה מעשה של

כבוד, או יעריך ויביע איזה עבודה שבלב, הערוכה רק לה', לשום דבר זולתו, אם יקריב לזולתו קרבן או יקטר, ינסך או יזה או יכרע אליו, או יעשה שום פעולה של עבודה, אשר עבודת האלילים ערכה מעשה כזה לכבוד איזה אליל — איש כזה הלא כרת את מיתר (נערף) חיי איש ישראל — לכן האיש ההוא כרת יכרת (בידי שמים) — גם להראות לאליל איזה חשיבות, אהבה וכבוד, ואם גם לא כבוד אלקים, כמו חבוק ונשוק, או להתיפות לפניו, להלבישו וכדומה, גם הוא עבר על מצות ה' — כמו כן עליך, לחדול גם מפני מראית עין בדברים כמו אלה.

פרק תשט

וכמו שאסור עליך לעשות פסל, סמל ותמונה מאיזה דבר לכבדו כאלהים, או לבקש אחרים, לעשות זאת בעדך או לשמור אצלך הנעשה ע"י אחר, כמו כן מפני מראית עין בכלל, אל תעשה לך שום פסל, סמל ותמונה או לשמור את אלה, שאחרים יתנו למו כבוד אלקים, אצלך; אבל תמונות אחרות מבע"ח, דגים, עופות, עצים וכדומה, אשר מעולם לא הראו למו שום כבוד אלקים, אותן תוכל, לעשות גם להחזיק אצלך — אבל בבית הכנסת בכלל, אל יהיו שום סמל ותמונה, לבל יתראה, כאלו יכרעו וישתחוו להם (י"ד קמ"א).

פרק תשי

כ: שלא לעשות צורות משמשי מרום.

וידבר ה' אליכם מתוך האש, קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול (דברים ד' י"ב).

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שמות כ' כ').

כל תמונה לא ראית בחורב — רק את קול ה', את קול אל מסתתר בלבד רק אותו שמעת, ותמונה לא ראית — לכן שמר לך לבלי לעשות לך את הנסתר לנגלה, לבלי לצייר בשום תמונה את ה', שאיננו גוף ושאין לו כל דמות הגוף, אל תשוה לנגד עיניך את ה' בשום ציור בדמות וצורה — ואם גם לא תחפוץ ע"ז, לסור מעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, רק חפץ אתה בגלל עבודתך את ה', האל היחיד ומיוחד, לצייר אותו לך בשום דמות וצלם, אז הנך חוטא נגד מצות ה' אחד, הנך חוטא לקדושתו, הנך מבטל את רעיון ה' בקרבך, כי אמנם הלא דבר אמת לאמתו הוא, כי ה' לא יושג בשום דמות ודמיון וציור שבעולם, וזאת "האמת" תצא לך בשלילה ע"י עצמות האל היחיד ומיוחד, בעוד הדבר,

שנוכל לצייר באיזה ציור ותמונה הוא ממשיגי הגוף וכל דבר ממושג כזה, אשר נוכל להשיג בחושינו, הוא נברא ויצור של הבורא יתברך, והבורא, הלא בורא הנהו ולא נברא, כמו כן הדבר שיצויר בשום ציור, הלא מוגבל במושגו — ואתה, האם יכול תוכל להגביל במושגך את האל היחיד ומיוחד? — את אשר אתה רואה מה', את אשר נודע לך ממנו, את אשר הוברר לך, את אשר תהגה ותחשוב ברעיונך ממנו ותבטא בשפתיך, המה רק גלויים מה', קולות ה' — כמו אז בדברו על הר "חורב", וכן בפעולתו בכל עת תמיד ובכל מקום הנך שומע רק את קול ה', את דבר ה', את קול פעולתו הנך מכיר והוגה וחושב גם תביע אמר — ואתה האם חפוץ תחפוץ את ה' בעצמו, שאיננו גוף ואין לו דמות הגוף לצייר אותו בשום אות ותמונה?! —

פרק תשיא

כמו כן אסור עליך לצייר בדמות וציור כל אלה הדברים אשר בהם ועל ידם גלה ה' את ממשלתו ושכינת עוזו, ואת אשר יסד בישראל, להיות מקום התגלות שכינתו. אל תציר לך אף את אשר "אתו" — גם את אשר איננו בעצמו, הלא את אלה הדברים, שבהם ועל ידם התגלה ה"י להיות אלקיך מקרוב, ואלה המה הצלמים והצורות שאסורים לעשות: א) צלם אדם, כי לפי מושג האדם ובציורו דומה הוא, כאלו האל היחיד ומיוחד מתגלה ומדבר כאיש במבטא ובדברי הנביאים. ב) צורת המרכבה של הנביא יחזקאל, גם השרפים, האופנים והמלאכים הנזכרים בנביאים. ג) צורת השמש, הירח והכוכבים, שהמה עבדי ה', משרתי עליון מלאכיו עושי־רצונו בצבא עבדי הבריאה. ד) את המקדש וכליו (ראה פרק הקודם), את כל אלה אסור לעשות גם לנוי ולתפארת, ואם נעשו, אסור להחזיקם. צורת המקדש וכליו אסור, ורק אם נעשה בבנינם ובמתכונתם. צורת אדם, רק בצורה ממשית, לחוש המשוש, במלוא קומתו, הנעשה ע"י יוצרי פסל או ע"י מלאכת חרש אחרת, אולם לתכלית החכמה בעבור ידיעת חכמת התכונה, מותר הוא לעשות ציורים ותמונות מהשמש, הירח וצבא השמים, וכל הדינים בפרט אדות זה ראה י"ד קמ"א.

פרק תשיב

כא: קדשת כהן, אסור במה, אבן משכית.

ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אלהם, לנפש לא יטמא בעמיו. כי אם לשארו הקרב אליו, לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו. ולאחתו הבתולה הקרובה

אליו, אשר לא היתה לאיש, לה יטמא וגו' וקדשתו, כי את לחם אלהיך הוא מקריב, קדש יהיה לך, כי קדוש אני ה' מקדשכם (ויקרא כ"א א').

כי אם אל המקום, אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם, לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה וגו' ושמחתם לפני ה' אלהיכם, אתם ובניכם ובנתיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם, כי אין לו חלק ונחלה אתכם. השמר לך, פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך, שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך (דברים י"ב ה').

ואלהם תאמר: איש איש מבית ישראל ומן הגר וגו' אשר יעלה עלה או זבח. ואל פתח אהל מועד לא יביאנו וגו' ונכרת האיש ההוא מעמיו (ויקרא י"ז ח').

לא תעשו לכם אלילם ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם, להשתחות וגו' (שם כ"ו א').

גם באופן אם נדרש, להציג את ענין העדה, להיות בתור מחשבה כללית ורעיון אחד בתור מחשבה ורעיון הכלל והעדה ודבור כללי, אז נדרש הוא, כי אחד מקרב העדה יבוא ויופיע, להיות בא כחה של העדה, להביע את הרעיון שלה, ומה גם, כאשר נדרש היה, להביע ע"י פעולה ומעשה באות וסמן, להודיע בזה את מחשבת הכלל, את רעיון הכלל, הלא דעת לנבון נקל, כי מעשה כזה יכול היה להעשות רק ע"י אחד, שהוא נחשב לבא כח הכלל והצבור, ובאופן כזה הנהו שליח הכלל והצבור, אף יעיר לנו את התאחדות הרבים בגוף אחד — והנה, למען הביע את קדושת החיים בעד כל האומה ע"י המעשה בפועל של "הבאת הקרבנות" לשם אות ועדות, נדרש היה, כי את העבודה הזאת ימלא איש אחד בתור "בא כח" האומה ושליח האומה — והאיש ההוא שהוא שליח האומה היה "הכהן", אשר במובנו הוא אמנם "עבד" "הכלל" (כהוראת המלה המתפשטת כון) גם את הקדושה, להתמכרות הנפש של חיי הכלל הזה אל התעודה האחת המיוחדת של "התורה", כמקום הקדוש, הנבנה בגלל התורה[35] (פרק י"ח). להיות בא כח הכלל והצבור בעבודת הקרבנות יעד ה' את "אהרן" ואת בניו להיות "כהנים" בעבודת ה'.

פרק תשיג

אולם למען דעת כי אמנם גם קדושת החיים של האיש הפרטי בעבודת ה' ע"י מעשה הקרבנות, כי גם היא דרושה להיות רק ע"י באי כח של חיי כלל האומה, הלא המה

[35] אף בשעת היתר במות, כגון בזמן היות משכן ה' בגלגל, נוב וגבעון, קרבנות צבור לא היו אלא בבמה גדולה דהיינו במשכן וע"י כהן, עיין פרק בתרא דזבחים.

"הכהנים" ורק במקום האחד והמיוחד הנבחר, שהוא מרכז הלאום, וכי איש זר לא יוכל להביא ולהקריב גם קרבנות יחיד, הנה הדבר הזה יסודתו בסבה יותר עמוקה ונכבדה, אשר עלינו לבאר אותה בפרק הזה, להבין דבר לאשורו.

פרק תשיד

התורה ותעודת ישראל המיוחדת אשר עליו להיות בתור נושא התורה ההיא, נוסדו על יסוד התולדה, מעשה בפועל בתולדה (געשיכטליכע טהאט זאכע). הלא היא התגלות התורה ע"י ה'. גם מעשה בפועל בתולדה היא "בחירת עם ישראל מה'", להיות נושא התורה וממלא ומקיים את כל הכתוב בה לחיים; אבל כל מעשה בפועל הנעשה בתולדה יוכל להיות נגלה ומושג ומובן רק ברגע, שבו נעשה ויצא הדבר לפועל; — אולם בעד הדורות הבאים, למען גם המה יכוננו עליו את חייהם, נדרש הוא, למסור להם את המעשה בפועל ההוא ע"י ערובה נאמנה ובטוחה, אשר גם המה יוכחו לדעת, כי הכל אמת, נכון וקיים לעד, והנה העורבים את הערובה לדורות הבאים בעד המעשים בפועל האלה, הלא המה הכלל והצבור של עם ישראל.— הן לכלל ישראל התורה נתנה מה' בהתגלות. כלל האומה נבחר ממנו, להיות נושא התורה, זה הכלל והצבור, שאיננו מת לעולם, זה הכלל והצבור, שהוא חי וקים לעד, אשר בקרבו נכללים גם צאצאי הדורות הרחוקים, עד דור אחרון. הכלל והצבור ההוא, אמנם קבל את התורה מיד ה', בעד כל הדורות הבאים, ועל הכלל והצבור מוטלת החובה והמצוה, למסור תמיד לכל אחד מצאצאיו בעתו ובזמנו, את אשר קבל מסיני ועליו גם החובה והמצוה, לחנך את כל אחד מצאצאיו אל התורה וקיום התורה. הן אמנם כל אחד מישראל נולד הנהו להכלל, ועל ידי הכלל הנהו נולד אל "התורה", גם חי הנהו על פי התורה, לכן כל אחד מישראל יקבל מיד הכלל והצבור את התורה, להיות לקו חייו, וכמו בכל מקום, הנה האיש הפרטי ע"י הצבור והכלל אשר נולד בו, מקבל הנהו עליו את חובות האזרח בגלל ארץ מולדתו, ככה יקבל כל בן ישראל וכל בת ישראל ע"י הכלל והצבור של עם ישראל, שנולדו בקרבו, את החובה שלהם בנוגע אל "התורה".

בעם ישראל, אשר הדת — "התורה" — איננה נתנה לו בתור הוספה או חלק אחד מהחיים, רק היא תורת החיים בעצמם — אשר בקרב העם ההוא התורה, הלא היא יסוד העם וערכו עליו — בישראל, אשר התורה נחשבת לו גם לארץ מולדתו הרוחנית — שהיא תעודת העם ותעודת החיים, וכפי שנוסדו על המעשה בפועל בתולדה, כן תמצאנה את ערובתן גם כן בתולדה, עד כי התורה נהיתה לעצמות העם, יען וביען, כי עוד לפני בוא

העם הזה, להיות בתור עם בתולדה, הלא כבר קבל מיד ה' את תעודת האומה ותעודת החיים, והתורה אשר קבל מסיני היא בארה כל זאת אל נכון, כל דבר לאשורו, בקרב עם ישראל, הלא נראה חזון כזה, אשר לא נמצא אצל עמים אחרים, כי ביחס עם ישראל "לא נתנה הדת בשביל העם רק העם נברא בשביל הדת", — עם כזה, אשר אין לו כל תעודה וערך אחר, רק להיות נושא ומקים את החוק לישראל ההוא בחיי עצמו — ועמו להיות גם כלפי חוץ בא כח ועדות של החוק לישראל ההוא. בקרב עם כזה, כל אחד נולד הנהו, להיות סר למשמעת הדת, יען הכלל והצבור, אשר אליו שייך הנהו, יביא לו עם השייכות והקרבה ההיא בעצמה את ערך החיים ותעודתה, ויתן לו את ערובתו בעד שניהם — לכן כל קדושה, לקיום תעודת החיים, היא קדושה, לשאת כהוגן את תעודת היהדות וכל הפרת הדת הוא מרד ומעל בכלל ישראל, אף כל תשובה אל הדת, היא נחשבת לכניסה מחדש בתוך היהדות, להיות אבר מהגוף של כלל ישראל — יען כי ישראל גם בתור עם הנהו רק "עבד החוק", עד כי קדושת החיים לה', תוכל לצאת לפועל, רק ע"י קדושת החוק (ראה למעלה פרק י"ח), ומפני זה נחשב בעד היחיד קדושת עצמו לא זולת, רק ההתקדשות שלו אל כלל ישראל, הלא הוא: אתה תוכל להביא לידי שלמות באמת את חייך רק ע"י ההתאמצות, להביא לפועל את תעודת החיים ההיא, אשר אותה ישא כלל ישראל, וע"י קיום התורה שעל אמתתה כלל ישראל הלא יתן לך את ערובתו, בערובה הנוסדה על אמתת המעשה בפועל "באמתת התולדה".

פרק תשטו

הקשר הטבעי בין היחיד ובין כלל האומה, הלא היא משפחתו. המשפחה תקבל עליה, לחתום על כל פרט ויחיד את חותם תכנית כלל האומה ובקרב המשפחה לחנך את חבריה, להיות אברי האומה. והנה אם יעמוד "עם" ויתכונן ממשפחות קדושות לה' כאלה, שבהן רוח ה' יביע וינוב בקדושה ובטהרה נאמנה, אז עם נעלה כזה נוכל לתאר בשם "עץ החיים" — אשר שרשו וראשו — ה' ודת קדשו — ובכל ענפי המשפחות, הברוכות המסתעפים מעץ הכלל ההוא, נראה מחדש גם כן את הציור הזה, אבל הענפים לא יתפרדו ולא יתרחקו מגזע העץ, רק כל אחד מענפיו יביא עוד הפעם את כחותיו אל הכלל, — ואם כן, בעד כל אחד עומדת היא המשפחה שלו בתור העורבת ערובה בעד תעודתו ותעודת החיים, להוציא אותה לפועל — באופן כזה, הלא יכולים אנחנו לקרוא את רוח העם בשם "רוח המשפחה", וקדושת כל אחד יכלה להיות מקודשת אל משפחתו, יען, כמו כל משפחה מחובבה היא אל כלל האומה, כן הוא כל אחד

מחובב הנהו אל משפחתו, ובתכונה כזאת נדרש היה בכל משפחה, להתרומם אחד קדוש, שהוא יהיה הנושא ובא כח המשפחה, הלא הוא "הבכור". הוא היה בא — כח המשפחה בעד היחיד וקדושת היחיד להי' לחוק ולישראל ע"י ההתקדשות אל משפחתו, גם מראש ומקדם היתה כזאת בישראל, כל עוד לא נמצא חטא ועון במשפחות בישראל — ובאופן הזה, אם גם בעת אשר במרכז האומה היה נוסד מקדש ה' בעד העם, בכל זאת יכלו אז בכל מקום, לכונן מקדש לכל משפחה (במה), וכהן במקדש המשפחה ההיא הן היה נושא המשפחה, הלא הוא: "הבכור", לכהן בעד קדושת חיי היחיד. הבכור נדרש היה, להיות בא־כח המשפחה בעד היחיד, לקבל את מסירת נפש היחיד אל המשפחה.

פרק תשטז

אבל כאשר מספר רב ממשפחות בני ישראל נכשלו בעון "העגל", עד כי נהיו בלתי מוכשרות עוד, להתפתחות חפשית, וקדושת ישראל באה בסכנה ע"י השחתת המשפחות האלה, מני אז נדרש היה, למצוא מחסה מיוחד בעד הקדושה ההיא, מני אז נתק קשר המשפחה, אשר רק באמצעותה נקשר היה היחיד אל הכלל, לכן מעת ההיא והלאה נצטוו, כי כל יחיד בבלי אמצעי של משפחה יבוא לעמוד בעצמו גם הוא תחת הכלל והצבור, והכלל בעצמו יתן לו את ערובתו בעד תעודתו וחובתו, לכן כל קדושה כל משגה וכל השבון והטבת החיים של כל אחד נדרש היה לבוא ביחס בבלי אמצעי אל הכלל בעצמו, ולתכלית זאת היה "המקדש" רק "האחד" בקרב עם ישראל, גם בעד קדושת החיים של כל יחיד ופרט — ורק שבט אחד (שבט לוי), אשר משפחותיו נשארו נקיות וטהורות מחטא העגל, ואשר גם מהשבט ההוא נבחרה רק משפחה אחת, שתעודתה לשרת בקדש ולכהן בו גם בעד הקדושה של היחיד ביחס הכלל והצבור, שהוא נושא התורה, לכן בני המשפחה ההיא היו "באי כח" כלל ישראל גם בנוגע אל היחיד, והמה היו המקבלים את מסירת נפש היחיד אל הכלל.— הלא היא משפחת "אהרן", המשפחה ההיא, שהיא כבר נקדשה בתחלה, להיות באי כח ישראל בעד קרבנות צבור, עד כי "הכהן", אשר היה שליח צבור ובא כחו בעד קרבנות הצבור, מלא גם את עבודת ה' של היחיד גם בהקרבת קרבנות היחיד, כי הכהן קבל את היחיד בעד כלל ישראל לקדושה ולתשובה, עד כי חזון התפתחות העץ החפשית נהפכה לציור של מכונה כללית, חיה וקימה — מקום ציון בירושלים היה "הלב", אשר ממנו יזרום מורשי רוח ונפש האומה, ואשר אליו נמשכו עוד הפעם כל אלה הנסוגים אחור, לכן הכהן היה בא כח הכלל והצבור בעד תכלית קדושת החיים להי', ע"י קיום תורתו הנתונה

לכל ישראל, ע״י העבודה לשם אות וסמן אל תכלית כזאת, וגם בעד היחיד כמו בעד הכלל — וכל זר לא יכול לשרת בקדש — זאת היתה תכלית המקדש למן העת אשר נבנה על המקום הנבחר והנועד זה כבר על ״הר המוריה״, להיות זבול עולמים — גם לפני זה, כל העת אשר המשכן היה במדבר ובשילה, וימצא לו מקום נכון לפניו, אזי היה שמה המקום הקבוע בעד קרבנות יחיד כמו בעד קרבנות צבור, והוא היה המקום המיוחד לזה, והבמות היו אסורות גם בעד קרבנות יחיד — רק בין הזמנים, בעת אשר לא היה מקום קבוע בעד ״האהל־מועד״ כמו בגלגל, בנוב ובגבעון, אז מותרות היו הבמות בכל מקום בעד קרבנות יחיד, ויען כי המשפחות אבדו את ערכן ומעלתן בנוגע לעבודת ה׳, אזי גם על הבמות יכלו לא רק הבכור, כי גם כל אחד יכול היה להקריב את קרבנו על הבמה, אבל קרבנות צבור נשארו תמיד, לחוק ולא יעבור, להקריב אותם רק במרכז כלל, במשכן ה׳, ואשר שם יכלו רק הכהנים להקריב את אלה קרבנות הצבור.

פרק תשיז

ואם כן תעודת הכהן, כמו כל הקדושות אשר למקדש ולקרבנות, היא תכלכל רק אות ורמז (זימבאל), אשר תאצור רק רעיון אחד — אבל לא חלילה בערך רעיון כזה, כי המה באי כח ה׳ על הארץ — חלילה חלילה לדמיון כוזב כזה! רק כל אלה המה רמז וציור לאחדות הכלל והצבור, שהוא נושא התורה. כלם כאחד המה רק באי כח העם, להביע את רעיונות הכלל והצבור ומחשבתו ובנוגע אל היחיד, לקבלו אל חוג הכלל,[36] לכן נדרש היה, כי הכהן, המקריב את הקרבן יהיה תמים מבלי מום, כמו כל דבר, אשר יכלכל רעיון אחד, שעליו להיות תמים גם בחיצוניותו, כמו מזבח, קרבן וכדומה (פגימת המזבח, מומים בקרבנות ובכהנים כו׳), ומפני זה הכהן לא יכול לטמא עצמו למת (כי אם לאשתו לאביו, לאמו, לבנו ובתו, לאחיו ולאחותו הבתולה מצד אביו ולמת מצוה, אם לא יוכל לקרוא לישראל להתעסק בקבורתו, אשר אז החובה עליו להתעסק), כמו כן בחוג קדושת המקדש, לא יוכל לבוא איזה דבר, שהוא נחשב למת ונבדל מהאדם, גם במושג רחוק, גם קרבן אשר נגע בו טמא לא ירצה — חוקים רבים בנוגע אל המקדש,

[36] אנחנו תארנו פה את ״הכהן״ בתור נבחר מה׳, להיות בא כח של הכלל והצבור אבל אחרי איסור הבמה יצאה לנו השאלה בדברי היחס של הכהן, העובד עבודה של הישראלי, המקריב את הקרבן, אם הכח, אשר להכהן להקרבת הקרבן, עלינו לחשוב, כי הוא מה׳ או מהעם, הלא הוא, אם הכהנים שלוחי דרחמנא או שלוחי דידן ומיפשט פשיטא להו ביומא (י״ט א׳) ובקדושין (כ״ג ב׳) דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דהתם מיירי בקרבנות צבור דלא הוו בהן ישראל בתורת קרבנות כלל מעולם, אף בשעת היתר במות וא״כ מצינו למימר: מי איכא מידי כו׳ אבל בנדרים (ל״ה ב׳) דמיירי בקרבנות יחיד לא אפשיט, דאפשר דליכא למימר בהו הכי, דהא בקרבנות יחיד הוו בתורת קרבנות בשעת היתר במות בעולה ושלשם והוי קצת דומיא דעבד כנעני דישנו בתורת גט, ואיכא למימר דרחמנא שויא להני כהני בקרבנות יחיד למהוי שלוחי דידן.

כנראה, נוסדים המה גם על היסוד מוסד, להודיע ולהביע בזה, לבל יחשבו תועה, כי האל היחיד ומיוחד, אשר אותו יקדשו ויכבדו במקדש, הוא רק כח נעלה טבעי גבוה מעל גבוה, אשר אמנם איננו עומד ביחס אחר ושונה בנוגע אל האנשים כמו ביחס אל שאר יצורי הטבע, עד כי בהשקפה נפסדה כזאת, יכול היה האדם, לחשוב רק את "הטבע" ליסוד מוסד לפעולותיו, ולדמות, כי אין לו תעודה גבוהה ונשאה מזה, רק לחרוז את עצמו בשורת יצורי הטבע, ועל פיהם, לסדר בעד עצמו, את תמונת החיים שלו, על פי השקפתו בעין בשר שלו על "הטבע" — אבל חלילה לנו מזה, רק עלינו לדעת, כי ה' השוכן במקדש, הנהו האל היחיד ומיוחד, שעומד הוא "ביחס מיוחד" בנוגע אל האדם, וכי ה' בוחר הנהו בפעולות אנשים, להיות כלי יוצר מיוחד בעד מלוא רצונו, ואת רצונו זה בעד עם ישראל, הודיע וגלה בתורתו, ובאופן כזה, ה' יעלה וירומם אליו את האדם ממעל לחוג של שאר יצורי הבריאה, עד כי מפני זה חיי האדם דרושים להיות חיים טהורים ומיוחדים, קדושים לה', אף יתוו למו חוג כזה, אשר בו יחדור כבוד ה' ושכינת עזו, ולדעת כי בעד האדם יש מטרה ותכלית גבוהה ונעלה מהמטרה והתכלית "לחיות על פי הטבע"! ולכן למשל המזבח, אשר עליו כמו על הקרבן, להביע את קדושת החיים, ואשר עליו היה לציר את מקום ויסוד הקדושה ההיא, לא יכול היה להיות נבנה מאבן אחת לבדה, כפי שהיא באה מיד "הטבע" עצמה (ויקרא כ"ו א') (ומצבה לא תקימו לכם), רק הוא נבנה מאבנים הרבה הבנויות יחד בידי האנשים (דברים כ"ז ו') (אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלקיך). כמו כן בחוג הקדש של המקדש, ששמה ינובו חיי איש ישראל, אסור היה לטעת שום עץ, לבל תהיה נחשבת לאדמה, שהיא נקשרת עם הטבע, לנטיעת צומח (דברים ט"ז כ"א) "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך. ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך". גם נדרש היה, להרחיק משם כל דבר טמא, אשר נחשב כמת ונבדל מחוג חיי האדם (הן אמנם בחוג הטבע הלא החיים והמות אחד הוא והמות הוא רק תמונה אחרת מהמציאות, אבל לא כן בחוג חיי האדם בעולם הזה, אשר חיי האדם דרושים יהיו, להיות פעולות לחיים ולא למות תוצאות — טומאת מת לכהן) — ולזה צותה התורה להשגיח על המקור והיחס וטהרת המדות של המשפחה הנועדה, להיות ממנה משרתי הכלל בקדש, אשר חבריה ואבריה, המה באי־כח הכלל והצבור, שהוא הנושא של החוק לישראל, עד כי בחירת האשה בעד הכהן אמורה בתורה, לבל תהיה זונה או חללה, ומפני זה מעלת הכהן בזכות מתנותיו בבכור, תרומה, חלה (עדות פרק כ"א כ"ב), ולזה גם ההנאה שלהם מהקרבנות, שהיא נחשבת כמו ההקרבה ע"י אש המזבח, אשר תוקד בו, והכל ברעיון נאמן וטהור, להכשיר

ולהשלים את עצמות הקרבן (הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים). מפני זה החשיבות של הכהנים בדבר "ברכת כהנים", אשר כל זר לא יוכל לברך את העם ברבים (נשיאת כפים), ולזה גם החובה המוטלת עלינו, לתת כבוד ויקר לכהן, בהיותו בתור "בא כח" של הכלל והצבור, לתת לו בכל דבר את היתרון, כמו בקריאת התורה (א"ח קל"ח), ברכת המזון (קס"ז ר"א), בצדקה (י"ד רנ"א) — ולזה הכהן הוא בהפך "הבכור", אשר ינחל פי שנים בנחלה, בעוד הכהנים שהמה במעלתם באי כח בעבודת ה' בעד הכלל והצבור, שהוא נושא "התורה", אין להם כל חלק ונחלה בארץ. — ע"ד טומאת כהנים ראה י"ד שס"ט שע"ד.

בדבר הנשואין האסורים לכהן ראה אה"ע ו'-ח'.

פרק תשיח

אל הדינים האלה מתיחסת גם מצות לא תעשה של "אבן משכית" הלא הוא: מחוץ למקדש ה' בציון, אסור הוא להניח אבן על הארץ ולהתנפל עליה, להשתחות שם לשם עבודה. ע"י אבן, שהיא מונחת על הקרקע מתאר הוא "המקום", הנשאר למקום קבוע בעד כל הזמנים, ורק במקדש היה הקרקע מרוצפה באבנים ורק שמה יכלו בפשוט ידים ורגלים, להתנפל ולהשתחות, להביע בזה את מסירת הנפש וההתמכרות לה' — ואם כן חלילה לך, לא לבד, להקריב קרבן חוץ למקדש ה' בציון, כי גם על איזה מקום קבוע המסמן באבן מחוץ למקדש, אסור הוא, להתנפל עליו ולהשתחות ולשפוך שיח לה'.

מטעם סיג דרבנן אסור הוא בכלל, ואף אם לא על האבן, מחוץ למקדש, להתנפל בכלו בפשוט ידים ורגלים, להשתחות, ובכלל בעבודת ה', לבלי לנפול אפים ארצה, רק לכרוע; אך בהתנפלות על הצד מותר הוא גם על האבנים. ממעל להאבנים אם יש מחיצה בינך ובינן בעשבים וכדומה, ההתנפלות מותרת (א"ח קל"א).

פרק תשיט

ואם גם המזבח בציון נחרב, וכהן לא יגש עוד אל העבודה לקדש לה' את חיי כלל ישראל ולקבל ולהכניס את חיי האיש הפרטי אל תוך הצבור והכלל לעבודת ה' ע"י מעשה הקרבת הקרבנות, בכל זאת החוקים המתיחסים אל שניהם, יש להם גם בעדנו תוקף ועז וגם תוצאותיהם נכבדות לנו, יען בדבר ההוא, אשר תראה גם עתה להכהן מזרע "אהרן" כבוד ויקר, ואם גם היום ישמור הכהן את עצמו מטומאה, אף ישמור את טהרת המשפחה בנשואין המותרים לו, ואם גם עתה, אם גם לא תוכל להקריב קרבנות בציון,

ומחוץ למקדש בציון, הלא אסור עליך להביא קרבנות, אמנם בעדך הלא ישנם שני דברים גבוהים ונעלים : א) כי לא תוכל בשום אופן אחר, למלאות את תעודתך לה', רק ע"י התקשרותך אל מנת גורל הכלל והצבור של עם ישראל, וע"י קיום "תורת החיים", כפי שהיא נמסרה לך מהכלל והצבור של ישראל. ב) ואם כי ישראל נפזר בגולה, בכל זאת עם הפזור הזה לא הותרה החבילה חלילה, ולא נתק גם הקשר האמיץ החיצוני של ישראל, וביותר עלינו להתאמץ, לבצר ולחזק את יסודות חיי העם הרוחניים, להיות חיים וקימים וסמוכים לעד לעולם, עד אשר תבוא עת לחננה, בשוב ה' את שבות עמו — ולמלאות הבטחת ה' ע"י חוזי־אל, על דבר עתידות ישראל וגאלתו השלמה בעתה יחישנה, ב"ב.

תם